14
12
4

65

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
41 II
5

Secundum Volumen.

ARISTOTELIS

DE RHETORICA, ET POETICA LIBRI,

Cum

AVERROIS IN EOSDEM PARAPHRASIBVS

Quorum numerum, versa pagina monstrat.

Bibliothecæ S. Mariæ Transpontinæ

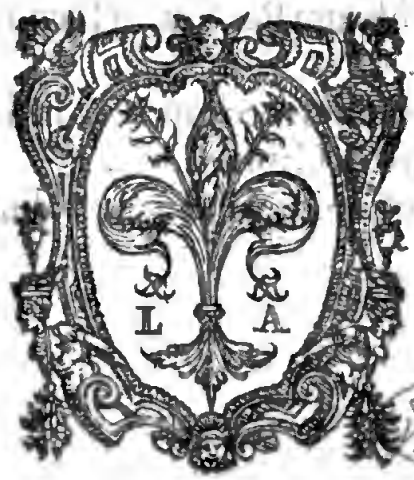

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

VENETIIS APVD IVNCTAS.
M. D. LXII.

Fr. Franciscus a Sanctis.

IN HOC SECVNDO VOLVMINE HÆC CONTINENTVR.

ARISTOTELIS Artis Rhetoricæ libri Tres, M. Antonio Maiorano interprete.
Rhetorica ad Alexãdrũ, Frãciſco Philelpho interprete.
De Poetica, Petro Victorio, patritio Florentino interprete.
AVERROIS Paraphraſes in libros Tres Rhetoricorũ, Abramo de Balmes interprete.
De Rhetorica Perſuaſiua Tractatus.
De Rhetorica Demonſtratiua Tractatus.
Paraphraſis in librum Poeticæ, a Iacob Mantino latinitate donata.
Libri quidem omnes recogniti, ac in Summas nonnulli: omnes vero in Capita diuiſi.
Summarum, ac Capitum index, in voluminis initio.

INDEX SVMMARVM, AC CAPITVM LIBRORVM, QVI IN HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

Summa, ac Capita Primi libri artis Rhetoricę Aristotelis.

SVMMA LIBRI.

DE Rhetorices cum Dialectica, conuenientia, eius utilitate, essentia, subiecto ac instrumentis. De triplici Rhetorices, Causarumue generibus, ipsorum finibus, circa quæ unumquodq; uersetur, ac quibus utatur exquisita enarratio. fol. 1. A

De eisdem Rhetoricam ac dialecticā esse. Eos, qui de Rhetorica ante Arist. scripserunt, defectuose, ac non recte scripsisse. Quæ sit ipsius utilitas. Cap. 1. f. 1. B

Quid sit Rhetorica, quod eius subiectum, quomodo se ad Dialecticā habeat, & ex quibus rebus principalib. oratio cōficiatur. C. 2. 3. 4

De Tribus Rhetoricæ, seu Cārum generibus, & finibus ipsorum. Cap. 3. 5. M

De quibus Deliberatio esse soleat. Cap. 4. 6. L

De Deliberantium fine, Felicitate scilicet: de ijs, in quibus ipsa consistat: ac de ipsorum unoquoq; singillatim. Cap. 5. 8. A

De Vtili, ac bono. Ca. 6. 9. M

De maiore ac minore bono. Caput 7. 11. D

Pernoscendas esse rerumpublicarū species, ac ciuitatum mores ad bene consulendum. Quot, & quæ sint ciuitatū species. Ca. 8. 13. F

De Honesto ac laudabili: quæ ad demonstratiuum genus pertinēt. Cap. 9. 14. D

De accusatione, & defensione, quæ ad iudiciale genus pertinent: ac primum de eo, quod est iniuriam afferre. Cap. 10. 16. H

De Iucundis. Cap. 11. 18. B

Quomodo se habentes, & quibus iniuriantur. Ca. 12. 20. C

De Iniuria, iureq; factis. C. 13. 21. L

De maiore ac minore Iniuria. Cap. 14 23. C

De inartificiali fide. Ca. 15. 23. L

Summa, ac Capita Secundi libri artis Rhetoricæ

SVMMA LIBRI.

DE hominū affectibus: ætatum, ac fortunæ Moribus. De possibili ac impossibili, amplificatione & Attenuatione cum eis orationibus communibus. De probationū generibus, Exemplo. s. ac Enthymemate: eoq; tūne

tum apparenti: ac eiusdem solutionibus. De Sententia item, tanquam ipsius parte. 26.B

Quod auditores afficiendi sunt. Cap.1.ibi.

De Ira.Cap.2. 26.K

De mansuetudine.Ca.3. 28.F

De amicitia,& amore,& eorum contrariis.Cap.4. 29.E

De timore,et eius cõtrario.c.5.301

De uerecundia,& inuerecundia. Cap.6. 32.B

De Gratia.Ca.7. 33.I

De Commiseratione.Ca.8. 34.C

De Indignatione.Ca.9. 35.B

De Inuidia.Cap.10. 36.D

De Aemulatione.C.11. 37.A

De moribus iuuenum.Ca.12. 37.I

De moribus senum. Ca.13. 38.D

De morib.ætatis mediæ.c.14.39.a

De moribus nobilium. C.15. 39.E

De moribus diuitum.C.16. 39.H

De moribus potentium & fortunatorum.Ca.17. 39.M

Quod sunt quædam omnibus generibus communia.C.18. 40.C

De possibili & impoß.c.19.40.K

De amplificatione, ac attenuatione.Cap.20. 41.I

De Exemplo.Ca.21. 41.L

De Sententia.Cap.22. 42.K

De Enthymemate.Ca.23. 44.B

De locis enthymematũ.c.24.45 d

De apparentium enthymematum locis.Cap.25. 48.L

De enthymematum solutionibus. Cap.26. 50.D

Amplificationẽ,& attenuationẽ nõ eẽ enthymematis locũ. nec refutatiua,et affirmatiua enthymemata diuersas eẽ spẽs.C.27. 51.E

Summa, ac Capita Tertij libri artis Rhetoricę.

SVMMA LIBRI.

De ijs, quæ ad dictionẽ, eloquutionẽue pertinẽt. De partiũ ordine ĩ ipsa oratiõe.51.H

De partibus Rhetoricæ.C.1. ibid.

De eloquutionis uirtute.C.2. 52.G

De Frigidis.Ca.3. 54.A

De Imagine.Cap.4 54.K

De Latinitate.Ca.5. 55.C

De Amplitudine ac brenitate eloquutionis.Ca.6. 55.L

De Decoro ĩ eloquutione.c.7. 56.D

De Numero.Cap.8. 56.M

De pendente Oratione, ac eius contraria.Cap.9. 57.G

De Vrbanis.Cap.10. 58.K

Quid sit ante oculos ponere. Cap. 11. 59.M

De diuersis dicendi generibus. Cap.12. 61.H

De partibus orationis.C.13. 62.F

De Exordio.Cap.14. 62.L

Loci ad dissoluendum calumniam. Cap.15. 64.D

De Narratione.Cap.16. 64.M.

De Confirmatione.Cap.17. 66.B

De occasiõe ĩterrogãdi.c.18.67.H

De Peroratione.Cap.19. 68.D

Capita

Capita Paraphrasis Auerrois in libros Rhetoricorum Aristotelis.

CAPITA PRIMI LIBRI.

De libri necessitate, et cui scientiarū attineat. C. 1. 69. B

De utilitate artis oratoriæ. Cap. 2. 71. C

Tractatus.

De definitione Rhetoricæ, & eius diuisione. Ca. 1. 72. F

De instrumentis Rhetoricis. Cap. 2. 73. E

De generibus præmissarum huius artis. Cap. 3. 74. G

De Exemplo. Ca. 4. 75. D

De Enthymemate. C. 5. 75. I

De triplici genere cārū. C. 6. 76. C

De fine singulorum generum causarum. C. 7. 76. K

De præmissis propriis unicuiq; generi causarum, & primo de propriis deliberatiuo. c. 8. 77. G

De locis inferentibus iuuantia, & noxia. Cap. 9. 81. E

De locis inferentibus magis iuuatiuum, uel magis noxium. Cap. 10. 83. G

De rebus, quibus fit bona persuasio, aut dissuasio statutorum. Ca. 11. 86. L

Sermo de laude & uituperatione. Cap. 12. 87. I

Sermo de accusatione, & defensione. Ca. 13. 90. L

De iocūdis & tristibus. c. 14. 92. K

De rebus, quibus fit iniuria. Cap. 15. 95. H

De Statutis. Cap. 16. 101. A

De Testibus. Cap. 17. 101. A

De constitutionibus. Ca. 18. 102. I

De Torturis. C. 19. 103. E

De iuramentis. Ca. 20. 103. H

Capita Paraphrasis in secundum lib. Rhetoricorū.

De necessariis generi iudiciali. 104. F

Sermo de ira. Cap. 2. 105. B

De rebus iram promouentibus. Cap. 3. 106. D

Sermo de iram lenientibus. Ca. 4. 107. H

De amicitia & amore. C. 5. 109. B

De timore. Cap. 6. 111. B

De fortitudine. Cap. 7. 112. G

Sermo de uerecundia, & uituperio & inuerecundia. C. 8. 113. D

De constitutione Gratiæ, & reditu gratiarum. C. 9. 116. A

De dolore. Cap. 10. 116. I

De superbia. Cap. 11. 118. H

De inuidia. Cap. 12. 119. F

De gaudio. Cap. 13. 120. C

De compassione & contristatione. Cap. 14. 120. E

De moribus iuuenum. C. 15. 121. F

De decrepitorū moribus. c. 16. 122. C

De moribus senum. C. 17. 123. B

De

De rebus neceſſariis, et proprys iudiciali generi. cap. 18. 123.F
De rebus communibus conſtitutionibus propoſitionum trium generum orationis. Cap. 19. 123.I
De complemento locorum rhetoricorum, & primo de Coniectura & Opinione. Cap. 20. 125.H
De Enthimemate, eiuſq; premiſſis. Cap. 21. 128.G
De locis, quæ, ſunt ſedes Enthymemathum. Cap. 22. 129.F
De locis increpationis. C. 23. 132.B
De locis Confutationis, quibus utitur auditor. Cap. 24. 134.B

Capita Paraphraſis in tertium librum Rethoricorum.

PRæfatio dicendorum in hoc libro. Cap. 1. 135.k
De dictionibus ſimplicibus. Cap. 2. 136.M
De præceptis oratorys in uſu permutatarum dictionū. C. 3. 139.I
De oratorys Obſeruationibus. Cap. 5. 141.L
De temporibus partibus orationis opportunis. Cap. 5. 145.A
De cæteris obſeruandis in ſimplicibus conſtituentibus orationem. Cap. 6. 146.G
De partibus orationum: & ſuo ordine, & primo de Exordio. Cap. 7. 150.E
De præceptis interrogationum rhetoricarum. Cap. vlt. 155.G

Summa ac Capita libri Rhetoricæ ad Alexandrum Ariſtotelis.

SVMMA LIBRI.

DE tribus Cārum generibus probatiōibus oībus, Elocutione, ac orōis partibus, tum in unuerſū, tum ſingillatim in unoquoq; Cauſarum genere. fol. 156.E
De genere deliberatiuo. C. 1. ibidē
Quæ ſint conſultanda. C. 2. 160.K
De genere Demonſtratiuo. Capitu. 3. 163.C
De genere Iudiciali. Ca. 4. 163.M
De Quæſtione Cap. 5. 164.k
Que communia ſunt omnibus generibus. Cap. 6. 165.A
De Probationibus. Ca. 7. 165.G
De Exemplis. Cap. 8. 166.C
De Coniecturis. Cap. 9. 167.A
De Cōmentationibus. C. 10. 167.B
De Sententia. Cap. 11. 167.D
De Signo. Cap. 12. 167.H
De argumento. Cap. 13. 167.K
De probabili, & differētys ſupradictorum. Cap. 14. 168.A
De Teſtimonio & Teſtibus. Capit. 15. 168.F
De Quæſtione. Cap. 16. 168.L
De Iureiurando. Cap. 17. 169.B

De

De Præoccupatione.Cap.18.169.E
De Postulatis.Cap.19. 170.E
De Iteratione.Cap.20. 170.G
De Facetys,prolixitate orationis, Breuitateq, ac earum medio. Cap.21. 171.A
De Nominum compositione. Capit.22 171.G
De filo orõnis texendo.C.23. 171.I
De orõne dilucida. Ca.24. 172.A
De contentionibus.Cap.25. 172.F
De compari.cap.26. 172.H
De similiter cadente. C.27. 172.I
De Exordys in deliberatiuo causarum genere.Cap.28. 173.A
De Narratione in eodem genere. Cap.29. 174.H
De ordine Narrationũ.c.30. 175.I
De confirmatione.Ca. 31. 175.E
De preoccupatione.cap.32.176.A
De Suadendi, Dissuadendiq forma.cap.33. 176.C
De orationis partibus in demõstratiuo genere.cap.34. 176.M
Accusationis,Quæstionisq præcepta:quæ ad iudiciale genus spectant.cap.35. 178.C
De qõnis speciebus. cap.36. 181.G
Peroratio antedictorum omniũ per enumerationem, & amplificationem.cap.37. 181.M

Summa,ac Capita libri de Poetica Aristotelis.

SVMMA LIBRI.

DE Poeseum conuenientia, ac differẽtys: Poesis origine, ac incremento: Tragœdiæ essentia, partibus, ac speciebus: Epopœia pariter: Poetarum increpationibus, ac defẽsionibus, Tragœdiæq & Epopeiæ cõparatione. 203.H
Quod sit operis propositum. Quæ Poeseum conuenientia, ac penes imitationes differentia.c.1.ibidẽ
De ipsius Poetices, suarumq, specierũ origine: ipsarũ incremento, ac mutatione: Tragœdiæ atque Epopœiæ similitudie.c.2. 204.K
Quæ sit Tragœdiæ essentia definitio.cap.3. 206.A
Quot,et quæ sint ipsius Tragœdiæ partes quales, & quẽ inter se ordinẽ habeant.cap.4. 206.C
De fabulæ magnitudie.c.5.206.M
De Fabulæ ymitate.cap. 6.207.F
Quæ sit inter Poesim, & Historiã differentia.cap.7. 207.I
Quæ Fabulæ deterrimæ, & quæ plcherrimæ.cap. 8. 208.B
De simplicibus, atq implexis Fabulis: Peripetia, Agnitione, ac Perturbatione, fabulæ partibus. Cap. 9. 208.E
Quot & quæ sint Tragœdiæ partes quantæ.cap.10. 208.k

Quę

Quæ vitare, ſectariq; texẽtes fabulas oporteat: & à quibus locis, Tragœdiæ ipſius opus ducatur. cap.11. 209.A
De Moribus.cap.12. 210.D
De agnitionũ ſpeciebus.c.13.210.I
Quo pacto decorum ſit in ipſis fabulis inueniendum. cap.14. 211.C
Conflictos ſermones prius in vniuerſum eſſe explicãdos: poſtmodum Epiſodia legitime conſtituenda. cap.15. 211.E
De cõnexione, ſolutioneq; Fabulæ. cap.16. 211.I
De quatuor Tragœdiæ generibus. Quo pacto Tragœdia appellanda ſit vna, vel diuerſa, ac de euitando Epopœiæ contextu in ipſa Tragœdia.cap.17. 211.L
De choro.cap.18. 212.C
De Sententia.ca.19. 212.D
De dictione, eius partibus, ac partium ſpeciebus.cap.20. 212.F
De dictionis uirtute.cap.21. 213.K
De Epopœia Heroicaue imitatione, ipſiuſq; cum Tragœdia conuenientia, ac differẽtia.c.22.214.G
De obiectionibus in poetas, earundemq; ſolutionibus.cap.23. 215.K
Vtra melior ſit imitatio, Epopœica ne, an Tragica.cap.24. 216.L

Capita Paraphraſis Auerrois Cordubenſis in librum Poeticæ Ariſtotelis.

VOt, & quæ ſint imitationis genera: ac ex quibus ſermonibus imitatio ordinetur. Cap. 1. 89
De duabus alijs imitationis differentijs penes res imitatas: ac penes imitandi modum. ca.2. 89.
De cauſis, à quibus orta eſt Poetica, & de aliquibus ipſius ſpeciebus. cap.3. 218.L
Quæ ſit Tragœdiæ eſſentia definitio: et quot, ac quæ ſint ipſius partes quales. cap.4. 219.H
De partibus Tragœdiæ qualibus. cap.5. 220.K
De Tragœdiæ partibus quantis: unde dicatur eius opus. De Moribus, Agnitione, Epiſodijs, connexione, Solutioneq; fabulæ. Quatuor Tragœdiarum generibus, & Affectionibus, ſeu Sententijs. cap.6. 222.H
De dictione, ac eius partibus, & ipſius virtute. De imitatione Heroica, & peccatis ac defenſionibus Poetarum. cap.7. 225.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ARISTOTELIS
ARTIS RHETORICAE
LIBER PRIMVS.

BIBLIOTECA N.A.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

M. Antonio Maioragio Interprete.

SVMMA LIBRI.

De Rhetorices cum Dialectica, conuenientia, eius vtilitate, essentia, subiecto, ac instrumentis. De triplici Rhetorices, Causarum ve generibus, ipsorum finibus, circa quæ vnumquodq; versetur, ac quibus vtatur, exquisita enarratio.

De eisdem Rhetoricam, ac Dialecticam esse. Eos qui de Rhetorica ante Aristotelem scripserunt, defectuose, ac non recte scripsisse. Quæ sit ipsius vtilitas. Cap. 1.

RHetorica Dialecticæ ex altera parte respondet. ambæ enim in eiusmodi rebꝰ sunt, quæ a cunctis hominibus quodāmodo cognosci, atque intelligi possunt: nec sunt in aliqua definita, ac certa scientia. Quocirca, omnes homines vtrarunq; sunt ali quo modo participes. omnes. n. aliquo vsq; & exquirere, & rationem reddere, & defendere, & accusare aggrediuntur. at ex imperitorum numero quidā hæc temere, casuq; faciunt, quidam autem habitu quodam animi, longo vsu comparato. cum autem hæc vtroq; modo fieri contingat, perspicuū est, certa via, atque arte comprehendi posse, licet enim causam ītueri, cur & qui ex vsu, & qui fortuito hæc faciunt, id, quod volūt, assequātur. hoc autem ipsum iam artis opus esse, nemo est quin fateatur. Sed qui hactenus de Arte dicendi conscripserunt: paruam quandam eius particulam confecerunt, probationes enim solæ ad artem pertinēt, reliqua vero sunt additamenta. at isti nihil de enthymematibꝰ loquūtur, quod corpus est, ac fundamentum fidei faciēdæ, deīs vero, quæ sunt extra rem posita, plurima pertractāt. nam criminatio, misericordia, iracundia, cæteræq; huiusmodi animi perturbationes nequaquam ipsius

G rei propriæ ſunt,ſed ad mouen-
dũ iudicem pertinent. Quòd ſi
id in oĩbus iudicĩs fieret, quod
in aliquibus ciuitatibus etiam
hoc tpe fit,atq; in illis præcipue
quæ bonis legib⁹ fundatæ ſunt,
nihil ſanè iſti haberent, de quo
uerbum facere poſſent. oẽs. n.
exiſtimant, legibus hoc caueri
oportere:quidam etiam eo vtũ
tur,& prohibent oratorẽ quic-
quam extra cãm dicere, quẽad-
modum Athenis fit in Ariopa-
go.& recte quidem hoc ſentiũt:
H neq; n. conuenit iudicem diſtor
quere,atque inflectere ad indi-
gnationem, vel ſuidiam, uel mi
ſericordiam. idem. n. eſt,ac ſiqs
eam,qua vſurus eſt,regulã obli
quam, ac tortuoſam efficeret.
Præterea non dubium eſt, eius,
qui cõtrouerſiam habet, nullas
alias eſſe parteis: quam docere,
rem aut eſſe,aut non eſſe,aut fa-
ctam aut nõ factam fuiſſe. vtrũ
autem magna ſit an parua,iuſta
an iniuſta,ſi lator legis non defi
niuit,ipſum per ſe iudicem ĩtel-
I ligere oportet,non aũt ab actori
bus diſcere. Maxime vero expe-
dit bene inſtitutas leges omnia,
quæcunq; poſſunt,cõplecti, ac
definire,minimamq; partẽ ipſis
iudicib⁹ relinquere,primo,quia
lõge facilius eſt, vnum,aut pau-
cos inuenire,q; multos, qui be-
ne ſentiant, & leges ferre,ac ve-
re iudicare poſſint:deinde,quia
legum lationes lõgo tpe,diligẽ-
tiq; cõſideratiõe fiũt,iudicia ve
ro plerunq; ſubita atq; repẽtina
ſunt,vt difficile ſit, ipſos diſce- K
ptatores æquitatem,atq; vtilita
tem recte ꝓſpicere,ac tueri. Illd
tñ maximum oĩum,ꝙ legislato
ris iudiciũ non de ſingulis, neq;
de præſentibus rebus eſt, ſed de
futuris,& de vniuerſo gñe. ſen-
tentiq; vero moderator & iudex
de præſentibus iam,& definitis
rebus diſceptant,ac ſtatuũt,qui
ſæpenumero vel amore, vl odio
vel vtilitate propria mouentur
ita,vt nullo pacto amplius veri
tatem intelligere,ac videre ſatis
queant,cum propria voluptas, L
aut moleſtia vero iudicio tene-
bras offundat, In cæteris igitur
rebus(vt antea dixi)quammini
mis iudicem ipm dominum cõ
ſtituere oportet. verum vtrũ fa
cta res ſit an non facta,futura an
nõ futura,ſit nec ne ſit, iudicib⁹
ipſis omnino ſtatuendũ relique
re neceſſe eſt,neq; n. vllo mõ fie
ri põt,vt hęc legislator ꝓuideat.
Quæ cum ita ſe habeant:perſpi-
cuũ eſt,eos ad artem ea reduce-
re, q̃ ſunt extra propoſitã mate- M
riam, quicũq; res alias explicãt,
vt quid proœmium,quid narra
tionẽ habere oporteat, & quid
vnaquęq; aliarũ partiũ. nihil. n.
aliud ſibi,pponunt,q̃, vt iudicẽ
aliquo mõ afficiant. de artificio
ſis vero ,pbationibus ne verbũ
quidẽ faciũt,quib⁹ ſolis acer ĩ ar
gumẽtatiõib⁹, & argut⁹ orator
fit:Atq; hac de cã,eũ eadẽ vĩa at
que rõne deliberatiões, & iudi-
cia tractent: ſitq; deliberationis
tractatio ſpecioſior & ciuitatib⁹
vtilior

A vtilior, q̃ conuẽtorũ & iudicio
rũ: de illa quidẽ nihil dicunt, de
iudicijs aũt oẽs artẽ conſcribere
aggrediũtur. nã in deliberatiuo
gñe lõge minus ꝓdeſt ea, q̃ ſunt
extra cãm, dicere: minusq; calli-
ditatis, ac fallaciæ capax eſt ſen
tẽtiæ dictio, q̃ iudicium, ſed ma
gis aperta eſt, ac popularis. hic
.n. diſceptator ipſe de ſuis, ac ꝓ-
prijs reb⁹ iudicat. itaq; nihil a-
liud opus eſt, q̃ oſtendere, rem
ita ſe habere, quemadmodum is
ait, qui ſententiam dicit. In iudi
B cijs verò nequaquam hoc ſatis
eſt, ſed auditoris animum occupa-
re per magni intereſt: qñ de a-
lienis rebus futurũ eſt iudiciũ,
itaq; ſæpe iudices ad voluptatẽ
ſe ſe referentes, & ad gratiam au
dientes, litigantibus gratifican-
tur, non vere iudicant. Atq; hoc
in eã eſt, vt multis in locis (ſicut
antea dixi) lex prohibeat, aliq̃d
extra cãm dicere, qđ in ſentẽtijs
ipſi diſceptatores, quorũ de re
agitur, ſatis diligenter obſeruãt.
C Iã vero illud certũ, atq; explora
tũ eſt, eã viã atq; rõnẽ, q̃ ad artẽ
pertinet, totã in probatiõib⁹ eẽ
poſitã. probatio aũt ac fides, q̃-
dã eſt argumenti concluſio. tũc
.n. maxime credimus, cũ recte
eõcluſum eſſe putamus. rhetori
ca porrò concluſio, probatio ꝑ-
vocatur enthymema: hoc enim
oĩum, ꝓbationũ plurimũ valet.
Eſt aũt enthymema ſyllogus, a c
rõcinatio q̃dã. de oĩ vero ſyllo
gro tractare Dialecticæ ꝓpriſi ẽ vel
vniuerſæ, uel certe cuiuſdã par-
tis eius. Nõ dubiũ eſt igitur, eũ, D
qui perſpiciẽdi facultatẽ hẽt, ex
quibus propõnibus, & quo pa-
cto collocatis ſyllogus fiat, acerri-
mũ in argumentando, & argu-
tiſſimum oratorem futurũ: mo-
do ꝓterea ĩtelligat, quæ ſit ma
teria, quam tractent: & in qua
verſentur enthymemata & quo
modo a demoſtratiuis ſyllogiſ-
mis diſtinguantur, eiuſdẽ .n. fa-
cultatis eſt, & quid verũ, & qđ
ueriſimile ſit, intelligere. Huc ac
cedit, q̃ hoĩes ipſi a natura ad E
veritatem ſatis informati ſunt
& in maiori rerum parte verita
tem conſequuntur quapropter
eiuſdẽ hoĩs eſt, qui ad verũ cõñ-
ciendum aptus ſit, ẽt ad res pro
babiles ita ſe habere, vt facile
eas indagare queat. Iã igitur cur
ñ, qui de Arte dicẽdi ſcribunt, q̃
ſunt extra cãm perſequũtur, &
cur ad iudiciale genus magis in
clinarunt, ſatis oſtenſum eſt.

Vtilis eſt aũt Rhetorica ꝓpea
q̃ res veræ, ac iuſtæ natura me-
liores, ac potentiores ſunt, q̃ cõ F
trariæ. q̃ ſi nõ recte iudicia exer
ceantur, neceſſe eſt, eas a fallis,
& iniquis ſuperari. hoc autẽ vi-
tuperatione, ac reprehẽſione di
gnum eſt. præterea apd quoſdã
homines, ẽt ſi exquiſitam ſcien-
tiam haberemus. non facile eſſet
argumẽtis, ab ea ductis, dicẽdo
per ſuadere. q̃. n. a ſcientia profi-
ci ſcitur oratio, munus operam
q̃ dẽ doctoris requirit, quod in
perſuadendo fieri non poteſt.
Sed oẽm probationẽ, & oĩonẽ

G A cõibus ac probabilibus duce-
re opus eſt, vt in Topicis ẽt dixi
mus, cum doceremus, qũo cum
imperita multitudine cõgrediẽ
dum ſit. iam vero ẽt op⁹ eſt, res
contrarias dicendo perſuadere
poſſe, quemadmodum in ſyllo-
giſmis ac diſſerẽdi rõne fieri ſo-
let: non quidem, vt vtrunque fa
ciamus, neq; n. quæ mala ſunt,
perſuadere oportet, ſed ne lateat
nos, qũo hoc fieri poſſit, & ſiqs
huiuſmodi oratione non iuſte
I vtatur, eam refellere valeamus.
H Ex alĩs aũt artibus nulla eſt, q̃
in contrarias parteis diſſerat. ve
rum Dialecticæ, ac Rhetoricæ
tm̃ hoc proprium eſt. ambæ. n.
eodem mõ in vtranq; partẽ diſ-
ſerunt, & contraria colligũt ſed
tm̃ res, quæ his artibus ſubiectæ
ſunt, non eodem mõ ſe habent.
ſemper. n. quæ veræ, ac melio-
res natura ſunt, illæ facilius etiã
probantur, & perſuadentur. di-
co aũt, vt generatim, & plerũq;
fit. præterea ſi turpe eſt homi-
I ni, non poſſe ſibi ipſum corpore
opitulari: quanto turpius erit,
oratione ſe defendere non poſſe
quæ magis, q̃ vſus corporis, ho
minis propria eſt? Quòd ſiquis
obĵciat, maxima incommoda
eum importaturum, qui iniuſte
hac dicẽdi facultate vtatur, hoc
iam cõe eſt cum alĩs bonis oĩb⁹
prẽter virtutem, & cum eis prę
cipuæ, q̃ maximas vtilitates ad
ferre ſolent: vt cum fortitudine
corporis, cum bona valetudĩe,
cũ diuitĩs, cũ arte impatoria, q̃-
bus ſi iuſte quis vtat, plurimũ K
pdeſſe, ſin iniuſte, nõ mediocri-
ter obeſſe põt. lã igit̃, dicẽdi Ar-
tem non eſſe in aliquo certo ac
definito gñe, ſicuti neq; Diale-
ctica ẽ, & magnopere vtilẽ eſſe,
perſpicuum eſt: prẽterea officiũ
eius eẽ, nõ pſuadere, ſed ea vide
re, q̃ ad perſuadendum accõmo
data ſint: qd̃ ẽt in alĩs oĩbus ar
tibus vſu uenit. neq; n. medici
officiũ eſt ſanare, ſed vſq; eo rẽ
perducere, quo rõ curandi pati
tur. non fieri põt, vt is bene, atq;
ex arte curetur, qui bonam va- L
letudinẽ recupare nullo mõ poſ
ſit. Illud ẽt manifeſtum eſt, eiuſ
dẽ artis eſſe, & qd̃ appoſitũ eſt
ad perſuadẽdũ, & qd̃ vr̃ appoſi
tũ inuenire, quẽadmodũ Diale
ctícæ eſt verũ ſyllogiſmum, &
qui verus vr̃, intelligere. fallax
n. & captioſus diſputator non
ex facultate, ſed ex volũtate, atq;
delectu dẽt æſtimari. ſed ea eſt
dr̃ia, q̃ in arte dicẽdi tã is, q̃ fal-
lacibus vtitur argumẽtatiõib⁹,
q̃ is, qui ſcĩa cõtẽtus, eas refugit M
orator vocatur: in diſſerendi ve
rò rõne diſtincta ſunt noĩa. nã
qui ſtudio fallẽdi ducitur, ſophi
ſta, qui aũt facultatem quidem
hẽt fallendi, ſed ea nõ vtitur, dia
lecticus appellatur. Sed age iam
de ipſa arte dicere aggrediamur
& qũo, quibusq; argumẽtatiõi
bus ea, quæ, ppoſita ſunt, aſſe-
qui poterimus. rurſus ergo, tan
quam a prĩcipio, naturam eius
definiendo aperiamus, deinde
etiam de reliquis dicamus.

Quid

A

Quid ſit Rhetorica, quod eius ſubiectum quomodo ſit ad Dialecticã habeat, & ex quibus rebus principalibus oratio conficiatur. Cap. 2.

ESt igitur Rhetorica vis q̃dam, ac facultas inuenien
di, quid in quaq; re ſit ad perſuadendum accommodatũ. hoc.n. nullius artis alterius offi
ciũ eſt: nam artes, aliæ ſingulę tã
tũ ea docere, ac probare conten
dunt, quæ materiæ illius ſunt, ĩ
qua verſantur: vt medicina, qd
B ſalubre, quid ĩſalubre ſit, geome
tria, quæ ſint euenta, q̃ magnitu
dinibus accidunt, arithmetica numeros, eodẽ modo aliæ artes & ſcĩæ. Rhetorica vero de oĩ, pe
ne dixerim, propoſita qõne ap
poſite ad perſuadendum dicere põt. Atq; iõ dicimus, eam non ĩ aliquo proprio, aut definito ge
nere artis ſuæ vim habere. Pro
bationũ aũt aliq; quidẽ expertes artis, aliæ verò artificioſæ ſunt. Experteis artis eas voco, q̃ nr̃a
I opa non pariuntur, ſed extrinſe
C cus aſſumuntur, vt teſtimonia, & qõnes, & eius gñis cæteræ: ar
tificioſas autem eas, quas artis p̃
ſidio diſcimus, & cum inhæreãt in ipſa re, repiri induſtria nr̃a, atq; inde erui p̃ũt. ita in ſupiore genere de tractandis argumen
tis, in hoc etiam de inueniendis cogitatum eſt. Earum vero pro
bationum, quas dicendo acqui
rimus, tria gña ſunt. nam aliq; in vita, ac moribus oratoris poſitę ſunt: aliq; in permouendo, atque

D

afficiendo, prout opus fuerit, au
ditore: aliæ denique in ipſa ora
tiõe, cum aut probatur aliquid, aut probari videtur. Quę a vi
ta, & moribus probatio naſcit, ea tunc fit: cum ita habetur ora
tio, ut eum, qui dicit, dignũ, cui fides habeatur, videri faciat. p
bis.n. viris & magis, & celerius credimus, atq; hoc gñatim in oĩ
bus quidem rebus: at in ĥis præ
cipue, quæ certo ſciri non poſ
ſunt, ſed varie traduntur, omni
no bonorum virorum ſentẽtĩis
E acquieſcimus. hoc autem etiam ipſo genere orationis conſequi oportet: neq; ſatis eſt, eſſe orato
rẽ, ante cõceptam de ſe, bonam opinionem ad dicendum adfer
re. neque.n. audiendi ſunt qui
dam artis ſcriptores, qui orato
ris ante perſpectam probitatem in arte collocant: tanquam ſi bo
ni mores, ad tempus oratiõe ex
preſſi, nullam ad perſuadẽdum vim haberent. quin auſim dice
re, maximam ferè omnium vim fidei faciendę in moribus expri
F mendis eſſe poſitam. Alterum genus probationis, quod ab au
ditoribus proficiſcitur, fit, cum motum aliquẽ animi miſcet o
ratio. neq;.n. eodem modo de a
liqua re iudicamus: cum mœre
mus & gaudemus, aut cum dili
gim⁹ & odio proſequimur: quia in una re tantum eos laboraſſe dicimus, qui hactenus de Arte dicendi conſcripſerunt. ſed de his omnibus ſigillatim tractabi
mus, cũ motiones aĩorum expli

G cabimus. tertium probatiõis ge-
nus oõne fit: cum aut verũ, aut
quod veri ſpẽm hẽt, cõcludim⁹
ex eis argumenta ducẽtes, quæ
in quaq; re ſunt ad perſuadẽdũ
accommodata. Cum igitur oẽs
artificioſæ probationes per hęc
fiant: perſpicuum eſt, eum ſolũ
hæc tria conſequi poſſe, qui diſ-
ſerendi rationem, & morum at-
que virtutum cognitionem, &
perturbationum animi naturã
perceperit: vt ſciat, quid vna-
quæque perturbatio ſit, & qua
H lis, & ex quibus excitetur, &
quomodo. Itaque fit, vt Rhe-
torica ſit propago quædam, &
quaſi pullulatio Dialecticæ: &
facultatis eius, quæ de moribus
tractat, quam recte ciuilem ſciẽ
tiam appellabimus. atque ideo
Rhetorica ſibi habitum, ac for-
mam ſcientiæ ciuilis inducit: &
qui huic arti incumbũt, partim
ignoratione rerum, partim ina-
ni gloria ducti, partim alĩs etiã
humanis, cauſis ciuilem ſe tene-
re ſcientiam profitentur: cum
I particula tantum quædam, &
imago Dialecticæ ſit, quemad-
modum initio diximus. neutra
enim earũ alicuius definitæ rei
ſcientia eſt, vt quærat, quomo-
do res ea ſe ſe habeat: ſed facul-
tates quædam ſunt inueniẽdi, qd
I quaq; re probabiliter dici poſ-
ſit. Iam igitur de vtriuſq; vi ac
poteſtate, quoq; modo inter ſe
coniunctæ ſint, ſatis (vt opinor)
dictũ eſt. In probationibus aũt,
quæ aut vere demonſtrant, aut
tm̃ videntur demonſtrare, quẽ- K
admodum in Dialecticis indu-
ctio eſt, & verus ſyllogiſmus, &
præterea tantum apparens ſyl-
logiſmus: ita etiam in hac arte:
exemplum. n. Inductio eſt, enthy
mema vero ſyllogiſmus. voco
autem ego enthymema quidẽ,
oratorium ſyllogiſmum, exem-
plum autem inductionem ora-
toriam. omnes. n. oratores cum
aliquid dicendo probare volũt,
aut exemplis, aut enthymema-
tibus vtuntur: & præter hæc ni L
hil habent. Quare, ſi omnino ne
ceſſe eſt, eum qui probare aliqd
velit, aut ſyllogiſmo, aut indu-
ctione vti, quod ex ñs, quæ ſunt
a nobis, in libris Analyticis ex-
plicata, perſpicuum eſt: neceſſi-
tas cogit, vt vtriuſque illorum
natura vtriq; eorum par, atque
eadem ſit. Quæ aũt differentia
ſit exempli, & enthymematis
facile ex topicis intelligi poteſt.
ibi. n. de ſyllogiſmo, & inductio
ne iam antea dictum eſt. nã cũ
ex pluribus, & ſimilibus ita, vt M
volumus, rem ſe habere oſtendi-
mus, ibi quidẽ inductio eſt, at ĩ
hac arte exẽplũ. neque illud du-
biũ eſt, artem ipſam, facultatẽq;
dicẽdi hoc vtrũq; in ſe bonũ ha
bere. vt. n. in libris de diſſerendi
rõne, quos Methodicos inſcripſi
mus, iã a nobis antea dictũ eſt,
ſic ẽt in his de Arte dicẽdi res ſe
hẽt. Cum vero, quibuſdã, ppoſi
tis, aliud quiddã ab eis eorũ cã
contingit, eo q; illa vel genera-
tim vera ſint, vel plerunq; fiant:

in

A in Dialectica quidem ſyllogiſmus, in Rhetorica uerō enthymema vocatur. ſunt.n. dictiōes quædam oratoriæ, quæ potiſſimum exemplis cōſtant, ſunt ēt, quæ totæ argumentis & enthymematibus conficiantur: ſicuti oratores quidam exemplis magis, quidem argumentis delectātur. orationes autem, quæ conſtant exemplis, ſunt quidem ad dicendum acommodatæ nō minus, quàm aliæ, ſed illæ, q̄ ſunt enthymematibus refertæ, maio
B re quodam impetu animos cōmouent. Verum quæ ſit vtriuſque cauſa, quoq; mō ſit vtroq; utendum, alio in loco, poſtea, dicemus, nunc autē de ñs, quæ tractare cœpimus, magis enucleate, diſtincteq; diſſeramus. Nam quod probabile eſt, id eſt ei⁹ natur̄: vt per ſe eſſe non poſſit: ſed alicui ſemp probabile ſit, id autem duplex eſt: aliud.n. ſimul, atque auditum eſt, ex vi ſua probatur, & creditur, aliud autem arte indiget, vt ꝓpoſitis rationi
C bus demonſtretur. nulla vero ars eſt, quæ quid in ſingulis rebus fieri debeat conſideret: vt medicina nō docet, quid Socrati, aut Callię ſalubre, ſit, ſed quid homini ſic affecto, aut cunctis, qui eodem morbo laborāt. hoc .n. ad artē ſpectat, qđ aūt ſingulare eſt, atq; indiuiduū, id infinitū hr̄, & nulla ſciētia cōprehēdi poteſt. neq; igitur Rhetorica ꝓbabile quæret eiuſmodi, quod vnius alicui⁹ opiniōi cōueniat: vt Socratis, aut Hippiæ, ſed qđ D
oīb⁹ qui ita aīo ſunt affecti: quē admodum ēt Dialectica. nam neq; illa ita rōcinatur, vt vndiq; arripiat ſine vllo diſcrimine, q̄ alicui videantur: ſiquidem ēt de liris hominibus probabilia quędam vidētur: ſed ex ñs argumētatur quæ ratione allata, ꝓbari poſſunt. Rhetorica vero ex ñs quæ in conſultationem venire conſueuerunt. Eſt.n. artis oratoriæ proprium munus ea tractare, de quibus conſultamus: &
quorū adhuc arteis traditas nō E
habemus, & apud auditores eiuſmodi, qui per multas ratiōes acute rem intelligere non poſſunt, neq; procul poſita ac longinquiora ſpectare. deliberam⁹ autem de rebus illis quæ videntur in vtrāq; partem cadere poſſe: de ñs vero, quæ nullo modo fieri poteſt, vt aliter aut fuerint aut futura ſint, aut ſint, nemo eſt qui deliberet: ſi mō, ea ita ſe habere intelligat, neq; .n. in rebus eiuſmodi quiſquam aliter, q̄ eo
M modo tantū, conſilium dare po- F
teſt. Accidit autē ñs qui aliquid ratione concludunt, vt quædā aliquando colligāt ex rebus antea concluſis: quædam autem ex rebus quæ nondum quidē concluſæ ſunt: ſed probatiōe indigent eo, q̄ minime ꝓbabiles eſſe videātur. quorum alterum neceſſe, eſt difficile eſſe ad ītelligendū ob longitudinem. diſceptatorē. n. rudē eē ponimus, atque ī diſciplinis miñe verſatū:

G alterum autem ad perſuadēdū haudquaquam accommodatū eo, ꝙ neq; ex rebus manifeſtis, neq; ex probabilibus proficiſcatur. Itaq; neceſſe eſt enthymema, atq; exemplum ex rebus eiuſmodi eſſe, quæ nihil in ſe firmitatis habent: ſed aliter atque aliter ſe habere poſſunt, vt exēplum quidē inductionis, enthymema vero ſyllogiſmi ſpēm ac imaginē habeat. Ex paucis aūt, & ſæpe ex pauciorib⁹ enthymema fit, q̄ primus ille atq; iteger
H ſyllogiſmus. ſi quid enim notū, atq; exploratum fuerit, id ſane nihil attinet dicere: quoniam ipſe auditor illud adiungit: vt ſi quis probare velit, Doricū certamen viciſſe, in quo victor corona donatur, ſatis erit dicere. Vicit.n. Olympia. ꝙ aūt īOlympijs victor corona donetur, nō opus eſt addere: omnes. n. hoc ſciunt. Pauca vero neceſſaria ſunt eorum, ex quibus oratorū ſyllogiſmi conficiuntur. maiori .n. ex parte, quæ in iudicium, ac
I deliberationem veniunt, etiam aliter ſe habere poſſunt. ſolēt. n. homines de ijs rebus deliberare & cogitare, quas in vita gerūt: q̄ vero aguntur, eiuſdē gñis ofa ſunt: neq; quicq̄, penè dixerim, eorū ex neceſſitate fit. hæc aūt ipſa, q̄ plerūq; fiunt, nec eodem mō ſe ſemp habent, neceſſe ē ex propōnibus eiuſdē naturæ confirmari: ſicuti neceſſaria ex neceſſarijs, pbantur: qd' ex analyticis libris clarius intelligi pōt.

Quare ꝓſpicuū eſt, eorū, ex quibus enthymemata fiunt, aliqua quidē ee, neceſſaria: ſed plurima ex eis eē talia, q̄ plerunq; tm ſine vlla neceſſitate fiunt. ducunt .n. enthymemata ex veriſimilibus, & ſignis. itaq; neceſſe eſt, vt horū vtrūq; alteri eorū rīdeat, atq; idē ſit. nā veriſimile eſt tāq; id, qd' plerunq; fit: nō tm abſolute, ſicuti quidam exiſtimant: ſed ꝙ in eis verſetur, quæ aliter etiā euenire poſſunt: & ꝙ ita ſe habeat ad id, cuius eſt veriſimile ſi
K cuti ſe habet id, quod generatim atque vniuerſe fit, ad id, qd' fit ſigillatim & in parte. Signorum vero duo ſunt genera: quorum alterum ita ſe habet ad id, cuius eſt ſignum, ſicuti quod in parte fit, ad id, quod īvniuerſo genere, alterum autem ſicuti, quod in vniuerſo genere fit, ad id, quo in parte. quin ex his ipſis id ſignum, quod neceſſariū eſt, indicium vocatur vel ꝓpria nota. quod autem non eſt neceſſariū, caret certo ac proprio nomine, quo ab alijs diſtinguatur.
L M At vero neceſſaria illa voco ex quibus ſyllogiſmus ac firma cō cluſio fit. quocirca genus hoc ſignorum tecmeriū dicitur, hoc eſt, indicium ac propria nota. cum enim id, quod dixerint, nullo modo ſolui poſſe exiſtimant: tunc opinantur, id ſignū tecmerium eſſe, atq; ita ipſum appellant, tanquam, quod iam probatum, atque confectum ſit. priſca. n. Grecorū līgua τέκμαρ

idem

A idem erat, quod extremum atque vltimum, genus autem illud ſignorũ qđ, ita ſe habet ad id, cuiꝰ ſignum eſt, ſicuti ſingulæ res ad vniuerſum genus, tale eſt, vt, ſiqs affirmaret, ſignũ eſſe viros ſapienteis eſſe etiã iuſtos, quia Socr. erat ſapiens, & iuſtus, hoc quidem certé ſignũ ẽ, ſed facile diſſolui ac refelli poteſt, ẽt ſi verum fuerit id, qđ dicitur. nihil.n. in ſe firmi habet, neqꝫ neceſſario cõcludit. Quòd ſiquis ita dicat, Hunc hominẽ
B ægrotare ſignum ẽ eò, qꝺ febri laborat, aut, Hæc mulier peperit, qm̃ lac habet: iam hoc erit firmũ, et neceſſariè concluſum. atqꝫ hoc ſignorum genus ſolũ tegmerium ac propria nota vocatur, ſolumqꝫ ſi verũ fuerit id, quod dr̃, refelli non põt. Alterum genus ſignorum, qđ ita ſe habet ad id, cuiꝰ eſt ſignum. ſicuti, quod eſt in vniuerſo genere, ad id, qđ in parte eſt, fit hoc mõ, vt, ſiquis diceret, Hunc hominem febri laborare ſignũ eſt
C eo, qꝺ crebro reſpirat. ſed hoc facile ſolui põt, etiã ſi verum fuerit, qm̃ accidit ẽt euꝫ, qui febri non laborat, aliqñ crebrò reſpirare. Quid igitur veriſimile ſit, & quid ſignũ, & propria nota, quaqꝫ rõne differant, ſatis pro tempore dictũ ſit. planius.n. atque dilucidius de his oĩbus, & qua de cauſa partim quidẽ nihil certi concludant, partim autẽ cõcluſionẽ firmam ſtabilẽqꝫ habeant, in Analyticis libris iã antea diſputauimus. Quòd autẽ exemplũ ſit idem, qđ inductio, et quibus ī rebus inductio ſit, oſtenſum eſt, ſed tñ non ita ſe hẽt, vt pars ad totũ, neqꝫ vt totũ, ad partẽ, neqꝫ vt totũ, ad totũ, verum, vt pars ad partẽ, & quod ſimile eſt, ad id cui eſt ſimile. cũ. n. ambo illa, q̃ ſumũtur, ſub eodẽ genere poſita fuerint, & alterum altero notius et apertius ſit, tunc id exemplum eſt, vt, ſiquis ꝓbare velit, Dionyſium appetere dominatum regiũ, cũ ſalutis ſuę cuſtodes pe
B tat, & dicat, Piſiſtratũ antea cuſtodes petĩſſe, cum regnũ appeteret, &, cũ eos impetraſſet, tyrannidẽ occupaſſe, Theagenẽqꝫe idẽ Megaris feciſſe, et alios, quoſcunqꝫ nouerit, idẽ feciſſe. omnes exemplũ fient Dionyſĩ, quẽ adhuc ignorãt, an ea de cã cuſtodes petat. hęc. n. oĩa ſub eodẽ genere ac propoſito continentur, ꝓ, quicũqꝫ regnũ appetit, cuſtodes ſalutis ſuæ petit. Iã igitur vnde probationes illę ducuntur, q̃ ſpeciem habẽt demõſtrãdi, declaratũ eſt. In ipſis autẽ enthymematibus maxima eſt dr̃ia, quæ oẽs ferè plurimũ fallit: atqꝫ eadẽ eſt enthymematũ dr̃ia, quæ in diſſerendi rõne ſyllogorum eſt. nã enthymemata quędã ſunt ipſius artis dicendi propria: ſicuti ſyllogiſmi ẽt quidam Dialecticę propriĩ ſunt. quędã aũt ad alias arteis, & facultates pertinent, quæ vel iam inuẽtæ ſunt, & excultæ, vel nondũ plã

nẽ

G nẽ cognitæ, penitꝰq; perſpectæ ſunt. Itaq; ſæpe fit, vt auditores fallant: & qui eiuſmodi enthymemata magis, q̃ cõueniat, amplectũtur, artis oratoriæ fineis tranſiliunt. hoc autẽ, quod dico, clarius et apertius erit, ſi pluribus verbis explicetur. Eos.n. ego Dialecticos, et oratorios ſyllogiſmos voco, qui dicũtur ex locis, in quibus latent argumẽta. Loci verò dicuntur ñ: qui cõmuniter de rebus, quæ ad mores, & ad naturam, & ciuilem
H ſcĩam pertinent, & denique ad alia multa, q̃ ſpecie inter ſe differant, argumenta cõtinent: vt locus, qui ex maiore, & minore dicitur. neq;.n. ex hoc loco magis rebus iuſtis, q̃ de rebus naturalibus, aut de qualibet alia re, vel ſyllo cõcludere aliquid, vel enthymemate ꝓbare licet. atqui hęc ſine dubio ſpecie differunt. Propria vero cuiuſq; artis argumenta ſunt, quę cõſtãt e propõnibus, ab arte illa ipſa deſumptis. exempli gratia, ĩ
I rebus naturalibus propoſitiones ſunt, ex quibus nemo poterit aut enthymema, aut ſyllũm formare, qui ad vitã, et mores ꝓtineat, & ĩ moralibꝰ rebus ſunt aliæ propõnes, ex quibus nihil concludi põt, quod ad naturã ſpectet: atq; eadem eſt in cæteris oĩbꝰ ratio. illa vero argumẽta, q̃ cõmuniter ex locis ſumũtur, neminẽ poſſunt huius, aut illius artis peritum facere, quoniam nullam habent certã ſibi ſubiectam materiã: atqui pro- K
prias artiũ propoſitiones quanto quis exquiſitiores elegerit, tanto magis à propoſito ſuo aberrabit, & in alia ſcientia verſabitur, q̃ ĩ Dialectica, aut Rhetorica. ſi.n. ad alicuiꝰ artis principia peruenerit: iam non erit Dialectica, aut Rhetorica, ſed erit illa ipſa ars, cuius ea principia fuerint. maiorẽ autem partem enthymemata fiunt ex propoſitionibus illis, quę pro- L
priæ peculiaresq; ſunt alicuius artis, e communibus autem locis longe pauciora. Quẽadmodum igitur in Topicis, ita etiã in hoc opere diſtinguendę ſunt enthymematum ſpecies, & loci, vnde ſumuntur argumenta. voco autem ſpecies enthymematum, proprias cuiuſq; generis propoſitiones, locos vero ſedes argumentorũ. ęqualiter oĩbus communeis. priꝰ igitur de formis enthymemathum, quã de locis, dicamꝰ. ac primo Rhe- M
toricę genera videamus: vt, cũ ea, quot numero ſint, explicuerimꝰ, ſigillatim deinde cuiuſq; generis elementa, propoſitionesque tractemus.

De Tribus Rhetorice, ſeu cauſarum generibus, & finibus ipſorum. Cap. 3.

SVnt autem Rhetoricæ genera numero tria: tot enim ẽt auditorum genera reperiunt. nã ex tribus rebus oratio conſtat, ex eo qui dicit, ex materia de qua dr̃, ex eo apud quẽ verba fiũt. quin ẽt cuiuslibet

Habet orationis finis ad auditorē
referrur. Neceſſe eſt autē, vt is,
qui audit, vel auſcultator tan-
tum ſit, vel ēt diſceptator, diſce
ptator vero, q uel de p̄teritis ſta
tuat, vel de futuris: et de futuris
q̄dē ſtatuit, vt is qui in conciōe
dicentē audit: de præteritis au-
tem, vt iudex. at verò auſculta-
tor d̄ oratoris facultate iudicat.
Quare neceſſe eſt tria cauſarū
eſſe genera, deliberationis, iudi
cij̄, exornationis. Deliberatio-
nis autem duæ ſunt partes: al-
B tera ſuaſio, altera diſſuaſio. nā
& qui priuate de re aliqua deli
berant, & qui publice concio-
nant̄, ſuper bonū alterutrū effi-
ciunt. iudiciū vero partes ſunt
accuſatio, & defenſio: qui. n. in
iudicio verſantur, horum alte-
rum facere oportet. exornatio-
nis deniq; partes ſunt laus, et vi
tuperatio. Quin etiam horum
trium generum tēpora diſtin-
cta ſunt. nā deliberationi futu-
rū tempus datur: qui enim de-
liberat, ſiue ſuadeat, ſiue diſſua-
C deat, de futuris deliberat. iudi-
cio vero præteritū tempus eſt
propoſitum. nam de rebus iā
factis ſemper hic quidem accu-
ſat, ille autem defendit. exorna
tionis maxime quidē propriū
eſt præſens tempus. qui enim
laudant, vel vituperant aliquē,
ea quę tunc in eo ſunt, conſide-
rant, ſed tamē ēt præterita remi
niſcentes cōmemorant, et de fu
turis coniecturam faciunt. Fi-
nis præterea cuiq; generi ꝓpo-
ſitus ē, & cum tria ſint genera, D
tres ēt erunt fines: nam in deli
berando finis eſt vtilitas, & de-
trimētū. qui. n. ſuadet aliquid,
illud, tanquā melius, ſuadet, &
qui diſſuadet, tanquā deterius,
diſſuadet: alia vero oīa huc re-
feruntur, vt ſiquid iuſtū aut in
iuſtū, honeſtum aut turpe dica
tur. in iudicijs, quid æquū, aut
iniquū ſit, q̄rit̄: ſiqua verò ſunt
alia, huc referuntur. in exorna-
tionibus, qui laudāt et vitupe-
rant, honeſtū & turpe ſibi pro-
ponunt, & reliqua oīa huc refe
runt. Quòd autem hi ſint fines, E
vnicuiq; generi propoſiti, illud
apte declarat, quòd de alijs re-
bus interdū ne contendunt qui
dem: vt ī iudicio, quin, fecerit,
aut quin læſerit: ſed nemo un-
quā, iniuſte ſe feciſſe, fateretur:
alioquin omnis ſtatim contro-
uerſia tolleretur. eodem modo,
qui conſulunt, alia ſæpenume-
ro non curant, ſed nunquam fa
terentur, ſe vel inutilia ſuadere,
vel ab vtilibus retrahere. quin
F
ſæpe non verentur dicere, non
eſſe iniuſtum, aut finitimos po
pulos, aut eos, qui nihil lęſerūt,
in ſeruitutē redigere. ſimili ra-
tione, qui laudant aut vitupe-
rāt, nō illud attēdūt, vtrū is, de
quo dicūt, vtilia an inutilia fe-
cerit: ſed ēt ī magna ſæpe laude
ponūt, ſiqs, vtilitate ꝓpria ne-
glecta, honeſtū aliqd effecerit:
vt Achillē ī eo laudāt, q̄ opitu-
latus ē Patroclo ſodali ſuo, quā
uis ſciret ea de cā ſe moriturū,

cū

G cũ liceret ei viuere. huic igitur mors eiuſmodi ſ primis honeſta fuit, vita verò fuiſſet vtilis. Perſpicuum eſt autẽ ex ñs, q̃ dicta ſunt, non aliter hęc tractari poſſe: niſi quis primo eorum propõnes habuerit. propõnes vero rhetorũ; ſunt propriæ rerum notæ, veriſimilia, & ſigna: nam omnis ſyllſus ex propõnibus conflatur. enthymema vero ſyllſus quidam eſt, qui conſtat ex prædictis rhetorũ propõnibus. Sed quia, q̃ fieri nullo H modo pñt, ea neq; pñt iam eſſe facta, neq; poſtea fieri: (nã ea tãtum fiunt, quæ fieri poſſunt, eodem mõ, quę nunquã fuerunt, neq; futura ſunt, ea, nõ fieri poteſt, vt aut facta ſint, aut vnquã fiant.) iõ neceſſe eſt, vt qui conſulit, & qui in iudicio, & qui in demõſtratiuo genere verſatur, propoſitiones habeat de eo, q̃ fieri poteſt, aut non põt: ex quibus intelligatur, vtrum res facta ſit an non facta, & vtrũ futura ſit an non. Pręterea, cũ om I nes, qui laudant & vituperant, qui ſuadẽt et diſſuadent, qui accuſant & defendunt, nõ ſolum p̃dicta demonſtrare conentur, ſed ẽt, rem vel magnã vel paruã eẽ, vel bonã vel malam, vel honeſtã vel turpem, vel æquã vel iniquã, aut per ſe conſiderãtã aut aliarum comparatione: perſpicuum eſt, eos etiã oportere de magnitudine et paruitate rerũ, & de maiori & minori, propõnes habere, atq; illas & genera- K tim & ſigillatim, vt, q̃d maiꝰ bonũ aut minus, q̃d maius peccatũ aut meritũ, et de alĩs eodẽ modo. Sed hactenus dictũ eſt, quarum rerũ præpoſitiones ſibi parare oratorem neceſſe eſt. deinceps vero de vnoquoq; genere ſeparatim dicemus: vt, q̃ ſint ea, ex quibus deliberatiuo conficitur, et, ex quibus orationes demõſtratiuæ, tertio vero, de quibus eſt iudicium.

De quibus deliberatio eſſe ſoleat.

Cap. 4.

AC primo quidem viden L dum eſt, in quibus bonis aut malis verſeť is, qui deliberat: neq; n. verſatur in omnibus, ſed in eis tm̃, quæ naturam eam habent, vt & fieri & non fieri poſſint. quęcũq; vero neceſſarie vel iã ſunt, vel poſthac erunt, vel q̃ fieri nõ poteſt vt aut nunc ſint, aut aliquã do fiant, de ñs ſanè deliberatio non eſt. Neq; tñ de omnibus, q̃ cõtingere ſolẽt, eſt deliberatio cũ aliqua vel à natura, vel à fortuna bona ſint, quæ aut contin M gere, aut non cõtingere pñt, de quibꝰ nemo deliberare poteſt. Sed planũ eſt in ñs eſſe deliberationẽ, de quibus conſultamus, ea verò ſunt, quæ ad nos tm̃ referri pñt: & quorũ principium agendi in noſtro arbitrio poteſtateq; ſitum eſt. nã vſq; eo conſultando procedimus, donec in uenerimus, vtrũ à nobis ea fieri, an non fieri poſſint. Singula igitur diligenter enumerate, at

que

A que in ſpecies digerere, de quibus ſtatuere ſolent. & quãtum fieri poſſet ex veritate perpendere, nihil opus eſt ĩ præſentia, neq; n. hoc Rhetoricę artis officium eſt, ſed alterius, q̃ diligentius et accuratius veritatẽ inueſtiget. tm̃ vero abeſt, vt aliquid Rhetoricæ detrahamus, vt etiã & longe plura concedamus, q̃s re vera concedi debeant. Quod n. antea diximus, verũ eſt: nẽpe Rhetoricã ex analytica ſcĩa, & parte ciuilis facultatis, q̃ in B moribus verſatur, eſſe cõſtatã. ſimilis eſt autẽ partim quidem Dialecticę, partim verò ſophiſticis diſputationibus. Quòd ſi quis vel Dialecticã, vel hanc artẽ, non tanquam facultates, ſed tanquã ſciẽtias, exquiſitius tractare voluerit, imprudens earũ naturã penitus euertet eo q̃, illas ornandi ſtudio captus, tranſeat in ſcientias, q̃ iã res aliquas certas, ĩ quibus verſentur, ſubiectas habent, nõ autẽ ratiões, & argumenta tm̃. verum nos, C q̃ vtilitatem afferant huic arti: in præſentia pertractemus, ita tm̃, vt exquiſitam eorũ explicationẽ ciuili ſcĩæ relinquamus.

Res igitur maximæ, de quibus omnes ferè cõſultant, & de quibus deliberantes in concione ſnĩam dicunt, quinq; numero ſunt, hoc eſt, de vectigalib⁹, de bello & pace, de cuſtodia regionis, de ĩjs q̃ importantur & exportanẽ, de ferendis legibus. Itaq; ſi quis de vectigalibus bene conſulturus eſt, eũ reddituſ D ciuitatis noſſe oportet, quot, q̃lesue ſint: vt, ſi quis negligentia relictus ſit, adiungatur, & ſi q̃s minor eſt, q̃s confici poſſit, augeatur. præterea publicos ciuitatis ſumptus noſſe debet: vt, ſi quis ſupuacane⁹ eſt, adimatur, et ſi quis maior eſt, q̃s cõueniat, minuatur. non. n. ſolũ bona amplificando ditiores euãdunt homines, ſed ẽt ſumptus detrahẽdo. hęc autem non tm̃ ex priuatarum rerũ ſcientia poſſunt intelligi. ſed ẽt hiſtoriarũ peritũ E eſſe oportet, qui bene de his cõſulturus ſit, vt ſciat, qũo alię nationes, ad hanc rẽ idoneas rationes inuenerint. Qui verò de bello & pace cõſulturus eſt, copias ciuitatis noſſe debet: & q̃ paratę iam ſint, & q̃ parari poſſint: qualesq; ſint & ille, quę ſunt in promptu, & illę, quæ præterea pñt adiungi: quin ẽt quæ bella geſſerit, & quo exitu. neq; tantũ proprie ciuitatis bella, ſed ẽt finitimarũ ciuitatum expendere opus eſt, & præterea virtis F eorũ, cõtra quos bellũ fore exiſtimatur: vt cum potentioribus pax habeatur, cũ inferioribus, in eorũ, quibus conſilium datur, arbitrio ſit, vtrum bellũ gerere velint. copias quoq; ſpectare oportet, vtrum ſimiles an diſſimiles ſint: nam hac de cauſa ſæpe cõtingit, vel ſuperiores in bello vel inferiores eſſe. præter hæc etiã op⁹ eſt, non tm̃ ſuæ Reip. bella, ſed aliorũ ẽt popu-

lorũ

G lorũ animaduertere,& quẽ exi tũ illa habuerint, ſpectare: nã è ſimilibus rebus ſimilia euenire conſueuerunt. De cuſtodia regionis qui dicturus eſt, ſcire debet, qua rõne cuſtodiri poſſit, & quot ei rei copiæ, qualesque ſint neceſſariæ, præterea locos, præſidia ſint collocanda, q̃, niſi ſit peritus regionis, ſcire nõ poterit. Atq; hæc ideo noſcenda ſunt, vt, ſi minor ſit, quã oporteat, augeaſ cuſtodia, ſiqua redũdans, auferaſ, & ad locos magis opportunos traducaſ. de an
H nona vidẽdũ erit, quanta, qualisq; ciuitati ſufficere poſſit, et, cuius generis ſit ea, quæ ibi naſcitur, & quæ aliunde importatur: &, q̃ ſint eæ res, quas exportare, & quas ĩportare oporteat: vt conuentiones, & pactiones cũ eis fiant, quibuſcũ opus eſt. duo ſunt enim hominum genera, quos obſeruare neceſſe eſt, ne à ciuibus offendantur: nempe, q̃ potentiores ſunt, & qui rebus ſuppeditãdis vtile eẽ poſſunt.
I Hæc oĩa ſubtiliter viuendi facultatẽ habeat oportet, qui de ciuitatis ſecuritate cõſulturus eſt. Sed illud non parui ponderis eſt ferendarũ legum rationẽ intelligere, cum in legibus poſita ſit totius ciuitatis ſalus. Itaq; ſcire neceſſe eſt, quot ſint Rerũpu. genera, & quę cuiq; generi proſint, & quæ interitum adferãt: ſiue illa Reip. propria ſint, ſiue aliena, & ei cõtraria. voco autẽ ea propria Reip. quæ interitum adferãt, quoniã, vno ex
K cepto optimo ciuitatis ſtatu, reliquæ omnes Reſp. & cũ remittunt: & cum efferunt intereũt: vt popularis ſtatus non ſolum remiſſus ſit imbecillior, & tandẽ in paucorũ dominatum delabitur, ſed ẽt, ſi vehementer efferatur, interit. quẽadmodũ vitia prauitatesq; naſi, q vel grypus, vel ſimus ſit, non tm̃ remiſſæ ad mediam rectãq; formam veniunt, ſed ẽt vehementer auctæ, vt ſi valde fiat grypus, aut
L ſimus naſus, eo tandem perueniant, vt ne naſi quidẽ formam naſus habere videaſ. Illud autẽ inferẽdis legibus vtiliſſimum eſt, non ſolum aduertere & conſiderare, quiſnam Reip. ſtatus anteacto tempore pfuerit: ſed ẽt apud exteras nationes, quæ Reip. ſpecies, qbus hominibus conueniant. itaq; perſpicuũ eſt ad legum ferendarũ ſcientiam plurimũ conducere terrarũ peragrationem, ĩ qua multarum gentium inſtituta, legesq; licet
M agnoſcere. at vero in cõſilĩs publicis hiſtoriarũ, & antiquitatis cognitio mirifice vtilis eſt. Sed hæc omnia videre, ciuilis ſcíæ non autem Rhetoricæ proprium officiũ ẽ. Res igiť maxĩæ, quarũ cognitionem eũ habere oportet, qui bene cõſulturꝰ ſit, hæc fere ſunt. deinceps vero dicamꝰ, qũo vel ex his ipſis, vl ex alĩs, q̃ in deliberationẽ cadũt, & ad ſuadendũ, & ad diſſuadẽdũ argumẽta ducere poſſimꝰ.

De

A *De deliberantium fine fœlicitate. ſ de his in quibus ipſa cõſiſtat, ac de ipſorũ vnoquoq; ſingillatim. C. 5.*

EST autem & priuatim ſingulis, & publice fere omnibus finis quidã propoſitus, ad quem aciem mentis dirigẽtes, omnia vel expetũt, vel fugiunt: atq; (vt in ſumma dicã) ea eſt felicitas, et partes eius. Quare ſumamus, exempli grã, non ſubtiliter quidẽ, ſed ſimpliciter, quid felicitas ſit, & ex q-
B bus conſtent eius partes. de hac .n. & de ĩs quæ ad hanc referũtur, & de contrarĩ huic oẽs ſuaſiones, & diſſuaſioues eẽ ſolẽt: q̃.n. fœlicitatẽ efficere pñt, aut aliquam eius partem, aut ex minore maiorẽ, ea ſunt amplectenda, quæ vero illam vel corrumpunt, vel impediũt, vel cõtraria ſunt, omnino ſunt fugiẽda. Ponamus igitur, felicitatẽ, eſſe vitæ proſperitatẽ, cum virtute coniunctã, vel poſſeſſionẽ earum rerũ, quibus vita contẽta ſit, vel vitam cum ſecuritate
C iucundiſſimã, vel bonum, firmumq; ſtatum poſſeſſionũ, & corporum, cum facultate cuſtodiendi, atq; amplificãdi: omnes .n. fere confitẽtur, felicitatẽ aut vnum horum, aut plura ſimul eſſe. Quod ſi felicitas eſt huiuſmodi: neceſſe eſt, eius parteis eſſe nobilitatem, gratiam, amicitiam proborum hominum, diuitias, bonam prolem, multitudinem filiorum, facilem ſenectutem, præterea corporis virtutes, vt bonam valetudinem, D pulchritudinem, vireis, magnitudinem, certandi robur: quin etiam gloriam, honorem, proſperam fortunam, virtutem, atque eius parteis, prudentiã, fortitudinem, iuſticiam, temperãtiam. hac.n. ratione nullius rei ad bene, beateq; viuendũ indigebit is, cui bona omnia et quæ in eo ſunt, & quæ extrinſecus aduenium, affatim adfuerint, nam, p̃ter hæc, nulla bona ſunt. In ipſo vero ſunt ea, quæ vel in animo ſunt, vel in corpore. ex- E trinſecus aduenium, vt nobilitas, amici. pecuniæ, honor. opes etiam atq; fortunã adeſſe oportere cenſemus: ſic.n. fiet vita ſecuriſſima. Hæc igitur ſingula, quid ſint, definiẽdo aperiem⁹.

Nobilitas gentis, et ciuitatis ea eſt, ſi ipſa ex ſeſe ſuos ciueis genuit, vel ſaltem vetuſtam originẽ habuit, & ſi primi ductores eius illuſtres fuerunt. & ſi multi principes, atque imperatores ex ea nati ſunt, quos æmulari alĩ ſtudeant. Priuata vero F nobilitas vel â viris uel a mulieribus pendet, et cum vtrique legitime coniuncti ſunt, & quẽadmodum etiam in ciuitate, cũ primi auctores gñis clari fuerũt vel virtute, vel diuitĩs, vel alia re, quæ in precio apud homines ſit, et ſi ex ea familia multi illuſtres fuerũt & viri & mulieres, & iuuenes et ſeniores. Bona vero proles, & multitudo filiorum, quid ſit, oĩbus notum eſt.

G est. Atq; in Repu. bona proles
ęē intelligitur, cū multi, boniq;
iuuenes in ea fuerint: & bona
dr̄ vel ex virtute corporis, vt,
eū magnitudinē, pulchritudi-
nē, vireis, certādi robur habet,
vel ex virtute animi: nā tēperā
tia, & fortitudo iuuenis virtu-
tes sunt, priuatim autem bona
proles, & multitudo filiorum ī
telligitur, cum quis multos, &
hmōi virtutibus instructos, ha
bet filios & mareis, & fęminas.
Fœminarū virt⁹ ī corpe, venu-
H stas, et magnitudo ē, ī animo, tē
perātia, et sedulitas, studiumq;
suorum operum, mō tamen ne
incidat in illiberalitatem, simili
ter autē et priuatim et publicè,
& ī viris & mulieribus vt hæc
singula sint, studere oportet. nā
qui īpudicas habent mulieres,
vt Lacedæmoñ, dimidia ferè
felicitatis parte carent. Diuitia
rum partes, sunt pecuniæ, præ-
diorum multitudo, regionum
possessiones, & præterea supel
I lectilium copia, & pecudum, et
seruorum: quæ res multitudi-
ne, & magnitudine, & pulchri-
tudine excellant, & omnia secu
ra, liberalia, & vtilia sint. Dicū
tur aūt vtilia ea, quæ magis fru
ctuosa sunt, liberalia verò, quæ
animi voluptatisq; gratia pos-
sidētur. fructuosa illa voco, vn-
de redditus vectigaliaq; capiū-
tur, voluptuaria, è quib⁹ nihil,
præter vsum, capitur, quod ali-
quo precio dignum sit. Securi-
tatis ille finis est, vt eo in loco,
atq; eo modo prædia possideā- K
tur, vt eorum usus ī domini ar-
bitrio sit. id vero alicuius pro-
prium esse, aut nō esse dicitur,
cum in eius potestate est aliena
re: dico autē alienare, donare,
& vendere oīno diuitem esse
magis in vsu, q; in possessione
situm est: nam hmōi rerū act⁹,
atq; vsus ipsæ diuitiæ sunt. Bo-
na existimatio, est virtute præ-
ditum ab omnib⁹ iudicari, vel
tale aliquid in se habere, quod
omnes expetant, aut multi, aut L
boni viri, aut prudētes. Honor
autem est, signū gloriæ, ex plu-
rimis in alios meritis compara
tæ. Iuste vero maximeq; hono
re afficiunt ñ, q; iā beneficia cō-
tulerunt. verumtī etiā ille solet
honorari, qui alīs benefaciēdi
facultatē habet. Id autem bene
ficium honore dignū putatur,
vel quod ad salutem vitamque
tuēdā pertinet, vel ad opes, vel
ad hmōi bonū aliquod, cuius
nō sit facilis acquisitio, quodq;
sine magno labore paratur, vel M
semper, vel eo in loco, vel eo tē-
pore: multi.n. propter res quas
dam, quæ paruæ videntur, ho-
norem assequuntur, sed id aut
propter modum, aut propter
occasionē accidit. Honoris spe-
cies sunt immolationes, monu-
menta vel carmine vel soluta
oratione cōscripta, præmia cer
ta, luci, superiores in sedēdo lo
ci, sepulchra, imagines, & pu-
blica cibaria, & quibus barba-
ri vtuntur, habitus adorantiū,

et

A & conſpectus euitationes: numera, quæ apud ſingulas gentes in precio ſunt. Etenim munus eſt & poſſeſſionis largitio, & honoris indiciū. quò fit, vt auari, & ambitioſi munerum ſint appetentes. nam vtriq; in eis inueniunt, qđ concupiſcūt: eſt.n. in illis vtilitas, quā appetunt auari, & honor, cui maxime ſtudēt ambitioſi. Corporis virtus, eſt bona valetudo. Quę ita accipienda eſt, vt morbo vacuū ſit corpus, & ad vſus bene
B conſtitutum. multi.n. ſano corpore ſunt, vt Herodic⁹ dī, quos nemo tū ob eā valetudinē beatos iudicaret eo, q; vel ab omnibus humanis actiōibus, vel ab earum maxima parte ſe abſtinent. Pulchritudo non eadem eſt ī omni ætate, ſed diuerſa. nā adoleſcentis pulchritudo eſt, ſi corpus ita conſtitutū habet, vt ad labores ſuſtinendos vtile ſit, vel ad curſum, vel ad inferēdā vim: & ſi quandā ore ſuauitatem præferat, quæ ſpectanteis
C voluptate cōpleat hac de cā pēdathli pulcherrimi habētur, q; ad vim inferēdā, & ad celeritatem ſimul apti ſunt. Viri autē, &, q; iā conſtanti ætate ſit, pulchritudo eſt: vt corpus ad militareis labores idoneū habeat, & oris ſuauitatem, cum quodā terrore coniunctam, præferat. Senis deniq; pulchritudo eſt, ſi corpus habeat neceſſariīs laboribus large ſufficiens, & ſi nullā ore triſtitiam oſtendat eo, q; ñs

morbis careat, qui ſenectutem D
deprauare ſolent. Vires ex eo ī-telliguntur, cū quis eā facultatē habet, vt alterū moueat, quōcunq; voluerit. Neceſſe eſt aūt alterū mouere vel trahēdo, vel impellendo, vel tollēdo, vel deprimendo, vel collidendo. quare robuſtus ille valēsq; aut his oībus, aut quibuſdā horum valebit. Magnitudinis virtus ea ē, cum quis & longitudine, & altitudine, & latitudine multos alios antecedit, modo ne tanto
E maior ſit, vt pp exuperantiam corporis mot⁹ tardiores efficiātur. Decertandi robur ex trib⁹ conſtat, magnitudine, viribus, & celeritate. nā & qui celer eſt, robuſtus appellatur: qui.n. crura quodammodo uibrare, et celeriter mouere, atq; ex lōgīquo loco pōt, is natura curſor eſt, q; vero præmere, fortiterq; tenēr, ad luctam eſt idoneus, qui longe à ſe pellere, plagamq; inferre pōt, is erit pugil. Sed q; ī vtriſq; valet, hoc ē lucta, & pugillatione, pancratiaſtes erit, q; in trib⁹
F illis oībus, pentathlus vocatur. Bona ſenectus eſt, cū tarde, atq; ſine triſticia aduenit: neq;.n. q; celeriter ſeneſcit, bona ſenectute frui dici pōt, neq;, qui ſero qđē fit ſenex, verū cum multis, magnisq; doloribus. Ad bonā vero ſenectutē et corporis virtutes, et fortunę bona cōcurrāt oportet. nā, niſi ſine morbo fuerit, et niſi vireis conſeruet: non erit expers moleſtiarū, ac dolo-

G rũ, nec vitam producere poterit, nec prosperã fortunam retinere. Est ẽt alia ratio, qua quis ẽt sine viribus, & bona valetudine diu viuẽdi facultatem inueniat: multi .n. sine corporis virtutibus in longum tempus vitam prorogant. sed in prẽsentia nihil opus est de hmõi reb⁹ exquisite disputare. Gratia vero, bonorumq; virorum amicitia quid sit, ignorari nõ potest, mõ, quid sit amicus, intelligat. Est.n. is amicus, qui quẽcunq;
H arbitratur ei, quẽ amat, bono eẽ, eius ipsius causa facit. cui igitur multi sunt hmõi, is gratiosus dr̃: cui vero boni viri tales sunt, is bonos amicos habere p̃ dicatur. Prospera fortuna est, cũ, quæ à fortuna proueniunt bona vel omnia, vel plurima, vel maxima alicui vel fiũt, vel iam prẽsto adsunt. Est autẽ fortuna nonnullorũ causa, quæ ẽt ab artibus efficiuntur: sed plerunq; eorum causa est, q̃ nulla arte fieri possunt, vt eorum, q̃
I natura quidem fiunt, sed ẽt cõtra naturam fieri p̃nt. nam bonæ valetudinis ars causa ẽ, pulchritudinis autem, & magnitudinis ipsa natura. Omnino bona illa proficiscũtur à fortuna, quẽ maxime solent inuidiã cõcitare. quin ẽt eorum bonorũ, quæ prẽter omnem rõnem eueniunt, fortuna causa est: vt, si cẽteri fratres deformes sunt, hic autẽ formosus, aut si thesaurũ alĩ non viderunt, hic aũt inuenit, aut si is, qui prope stabat, ia K
culo percussus est, hic aũt minime, vel, q̃ antea solebat frequẽtare, tunc non venit. cũ alĩ, semel tm̃ veniẽtes, iterfecti sunt. hẽc.n. omnia fortunę beneficio contingere videntur. De virtute, qm̃ in exornatione maxime proprius est eius loc⁹, cũ de laudando verba faciemus, tũc, q̃d statuendũ sit, accuratè explicabimus. Quæ igit̃ spectare oportet eos, qui suadent, tanquã futura, aut præsentia, perspicuũ
L est, & rursus qui dissuadẽt: sunt .n. eis, quæ iam dicta sunt, contraria: Sed qm̃ deliberanti proposita est vtilitas, & qui, deliberant, nõ de fine ipso, sed de ĩs, q̃ spectant ad finem deliberãt: ea vero sunt, q̃ in singulis actionibus prosunt. &, quod p̃dest, bonũ est, ideo de bono atq; vtili generatim mihi dicẽdum, &, quæ sint eius initia atq; elemẽta, quærendum arbitror.

De vtili, ac bono. *Cap.* 6. M

POnamus ergo bonum id esse, q̃d ip sum pp se sit expetendum, &, cuius gr̃a solemus aliud expetere: & q̃d res omnes expetunt, vel saltem illæ, quæ sensu p̃ditæ sunt, vel intelligentiam habẽt, vel si eis intelligentia daretur, & q̃cũq; ratio atq; intelligentia cuiq; dictaret. & quæcunq; singulis in reb⁹ vnicuiq; ratio tribuit, atq; assignat, ea sunt vnicuiq; bona.

Illud

A Illud quoq; bonũ eſt, quo præſente res bene ſe habet, nec quicquã amplius deſiderat, &, qđ per ſe ſufficiens eſt. quin ẽt, qđ hæc ipſa conficiendi, & cuſtodiendi vim habet, bonũ eſt, & quod hæc eadem conſequunt, & quod contraria depellit, atq; interimit. Duobus aũt modis aliquid eſſe cõſequens dr̃, vel enim ſimul, vel poſtea: vt, ſi quis diſcit, cõſequitur, vt ſciat, ſed poſtea, ſi bene valet, conſequit, vt valeat, ſed ſimul. Quæ B conficiendi vim habent, tribus modis dicuntur, partim, vt bene valere, & corp⁹ habere bene conſtitutum, conficiens eſt bonæ valetudinis, partim, vt cibaria, quę ſalubria ſunt, & cõficientia ſanitatis, partim, vt exercitatio corporis, quæ plerunque bonam efficit valetudinẽ. His ita poſitis, neceſſe eſt, bonorũ adeptiões eſſe bonas, atq; ẽt malorum depulſiones: huic.n. ſimul malum nõ habere conſequens eſt: illi aũt poſtea bonũ C habere. item ẽt pro minore bono maioris adeptio, & pro maiore malo minoris bona eſt: nã id totum, quo maius minori p̃ſtat, fit illius quidẽ adeptio, huius autẽ depulſio. Virtutes etiã bonas eẽ neceſſe eſt, nã, qui eas poſſident, bene affecti ſunt: & ipſæ multa, ac magna bona cõficiunt: atq; earũ la⁹ in actione conſiſtit. ſed de ſingulis virtutibus, quæ, qualesq; ſint, alio in loco dicendum erit. Voluptas pręterea bona eſt: omnes enim D animantes naturæ inſtinctu eã expetunt. quare & quæ iucunda ſunt, & quæ pulchra, bona eſſe, neceſſe eſt, iucũda enim ſunt efficientia voluptatis, rerum autem pulchrarũ aliquæ iucundæ ſunt, aliquæ ipſæ per ſeſe ſunt expetendę. Vt autẽ ſigillatim aliqua dicamus, hęc eẽ bona neceſſe eſt, primo felicitatem, quia per ſe expetenda eſt, & ſe ipſa eſt cõtenta, & eius gratia multa alia expetimus: deinde iuſticiam, fortitudinem, ma E gnanimitatem, magnificentiã, atq; alios huiuſmodi animi habitus: ſunt.n. hæ virtutes animi, tum bonam valetudinem, pulchritudinem, cæteraq; eius generis, quæ corporis virtutes ſunt, & multarum rerũ bonarum cõficientes: vt bona valetudo voluptatis, & vitę. itaq; res optima videtur eẽ bona valetudo, quoniam duas res efficiat, quæ plurimi ab hominib⁹ æſtimantur: hoc eſt voluptatẽ, & vitam. Diuitiarum vſus, fru F ctuſq; bonus eſt: hæc.n. eſt poſſeſſionis virtus, & multorum commodorum conficiens. Amicus, et amicitia bona ſunt: nam amicus propter ſe eſt expetendus, & multorum bonorũ efficiens: honor pręterea, & gloria, ſunt enim res iucundæ, multaq; commoda adferunt: et plerunq; accidit, vt in hominibus ea ſint, propter quæ honorant, dicẽdi quoq; facultas, & agen-

G di, qm̃ ex eis multa bona ꝓueniunt. Item ingenij acumen bonũ eſt, et memoria, et docilitas, & animi celeres motꝰ, cęteraq; eius generis oĩa: nam eiuſmodi facultates bonorũ conficientes eſſe ſolent: eodẽ modo ſcĩæ oẽs, et artes, viuere quoq; ipſũ: nam etſi nihil aliud boni conſequatur, ꝓp ſe tm̃ ipſum expetẽdum eſt, id etiã, qđ iuſtum, eſt bonĩ: nam ad cõem vtilitatem pertinet, Hęc quidẽ fere ſunt, q̃ oẽs bona eſſe confitentur. ſunt H alia, de quibus cõtrouerſia eſt, quæ illis argumentis bona eſſe probantur: Cuius contrariũ ẽ malum, illud bonũ eſt, & id, cuius cõtrariũ hoſtibus prodeſt: vt, ſi noſtros ciueis eẽ timidos maxime conducit hoſtibus: ꝓſpicuũ eſt, ciuibꝰ maxime prodeſſe fortitudinẽ. & oĩno, quod inimici cupiũt, & quo gaudẽt, eius contrariũ vtile nobis eẽ videtur: ideo rẽcte dictũ ẽ ab Homero, Certe lętitia Priamus afficeretur. neq; tm̃ hoc perpetuo I verum eſt: nã interdũ fieri põt, vt eadẽ res aduerſarijs vtilitatẽ adferat: vnde prouerbio dicit, homines ab infortunijs, & malis cõciliari: quoties idẽ vtriſq; detrimentũ adfert. Id ẽt bonũ eſt, in quo nihil nimium eẽ poteſt: quod.n. maius eſt, q̃ conueniat, id eſt malum. Et, cuius rẽ multi labores ſuſcepti ſunt, aut multi ſumptus facti, bonũ iam eſſe videtur, & iã finis exiſtimatur, multarũq; moleſtia-

rum finis, quicquid autẽ finis K rationem habet, id certe bonũ eſt, vnde hmõi dicta vulgo iactantur, Certe Priamo gloriã, & Turpe eſt manere diu, & ꝓuerbium illud, In foribus hydriam: & quod multi expetũt, & pro quo digladiari inter ſe conſueuerunt, qđ.n. omnes expetunt, id bonum eſſe ſupra diximus, multi vero, tanquã omnes, vulgo vidẽtur, & quod eſt laudabile. nemo.n. id laudat, quod bonũ nõ eſt, & quod etiã inimici ac maleuoli hoĩes laudant: nã, quod illi laudant, qui mala inde perpeſi ſunt, periẽde eſt, ac ſi iam omnes bonũ id eẽ faterentur. quẽadmodũ.n. illi ſunt improbi, quos amici vituperant, ſic illi boni, quos neque inimici vituperant: iõ ſe contumelia affectos à Simonide poeta Corinthĩ exiſtimarũt, ꝙ ita cecinijſſet, Corinthios non incuſat Iliũ: & qđ aliquis ex prudẽtibus & bonis viris, ac mulieribus ꝓcellere iudicauit, vt, Vlyſſem Pallas, Helenã Theſeꝰ, tres M illæ deæ Paridem, Achillẽ Homerus: & omnino q̃cũq; alĩs conſulto præponunt, ſtatuunt.n. homines ea facere, quæ ſupra dicta ſunt, &, quę mala ſint inimicis, amicis autẽ bona: & quæ fieri poſſint. hæc autẽ duobus modis intelliguntur, vel q̃ quoquo mõ fieri poſſunt, vel quæ facile nulloq; negocio. faciliа vero dicuntur ea, quę vel ſine moleſtia, vel breui tempore

confici

A cōfici poſſunt: difficile nanq; vel moleſtia, vel temporis longitudine definitur. Bona quoq; illa ſunt quæ ita ſunt, vt homines volunt, volunt autē uel nihil habere mali, vel ſaltē minus mali, q̄ boni: quod tūc euenit, cum pœna vel nos latuerit, vel puſilla fuerit. Et, quæ propria ſunt, & q̄ nullus alius poſſidet, & q̄ reliquis p̄ſtant, bona ſunt: in his .n. honor ſpectatur: & q̄ ipſis congruentia ſunt: qualia ſunt, quæ vel propter genus, &
B familiā, vel propter eius ipſius facultatem alicui conueniunt: & quæ ſibi deeſſe putant, etiā ſi parua fuerint, nam nihilominus ea ſibi agenda eſſe ſtatuūt: et quę ſine labore ad exitum p̄ducuntur, nā ſunt ex eo genere, quæ fieri poſſunt, tanquam facilia: dicuntur autē ea ſine labore ad exitum perduci, quę vel omnes, vel multi, vel pares, vel inferiores recte perfecerunt: &
C ea, in quibus gratificantur amicis, aut inimicis dolorem inferunt: & q̄cūq; illi ſtudent agere, quos admirantur: & ad quę natura ſunt aptiores, & in quibus exercitatiores, facilius .n. ea, meliusq; ſe perfecturos exiſtimāt: & q̄ nemo vir abiectus aggreditur: ſunt .n. ea maiori laude digna: & ea, quorū appetentes ſunt, nā ea non ſolū iucūda, ſed ēt aliis meliora eſſe vidētur: & ea p̄cipue, ad q̄ natura procliues ſunt, vt victorię ſtudioſi, ſi uictoriā ſperent, honoris auidi, ſi honor proponatur, D
auari ſi pecuniæ, & cęteri eodē modo. Ac de bono quidem atque vtili ex hīs, quæ dicta ſunt, argumenta ſumi poſſunt.

De minore, ac maiore bono. Ca. 7.

SEd q̄m ſępe accidit, ut duo proponantur, quæ ambo ſint vtilia, ſed, vtrū vtilius ſit, dubitant: deinceps de maiori bono, magisq; utili nobis dicendum eſt. id igitur, quod p̄ſtat, eſt tm̄, quantū id, quod ſuperatur, atq; amplius: ſuperatū autē in eo, quod præſtat, in- E
cluſum eſt. et maius quidē, atq; plus ſemp ad aliquid, q̄d min⁹ ſit, refertur: magnū autē & paruū, & multū & paucū cū multorū magnitudine, multitudineq; conferunt, & quidē quod præſtat, magnum eſt, quod autem ſuperatur, paruum: atq; eadem rō eſt de multo & pauco. Q̄m autem id bonum eſſe dicimus, q̄d ipſum propter ſe, non p̄p aliud, eſt expetendū, & q̄d res oēs expetunt, vel quæ, ſi eis mens atq; intelligētia daretur, F
expeterent, & q̄d efficiendi, & conſeruandi vim habet, uel cui res eiuſmodi ſunt cōſequentes, & q̄m id cuius gratia, eſt finis, & cōtra finis eſt, cuius grā fiūt alia, idq; priuatim alicui bonū eſt, q̄d illi eſt accommodatū, ne ceſſe ē, vt, quæ plura ſunt uno, & paucioribus, maiora ſint bona, mō in eis unū illud, atq; illa pauciora connumerent. hoc .n. mō p̄ſtant, &, quod in eis inclu-

G ſum eſt, ſuperatur, & ſi, qđ maximum eſt ĩ aliquo genere maximo alterius generis p̃ſtabit, ẽt genus generi, & contra ſi genus generi præſtabit, ẽt qđ eſt maximum maximo: vt, ſi maxim⁹ vir maxima muliere maior erit, etiã ſimpliciter viri mulieribus maiores erũt: &, ſi mulieribus viri maiores ſint, etiã maximus vir maxima muliere maior erit. eandem. n. habẽt rationem exuperantiæ generũ, et eorum, quæ ſunt in ipſis gene-
H ribus maxima: & qñ huic illđ fuerit conſequens, hoc autẽ illi nõ fuerit, certe hoc maius erit. Tribus autẽ modis aliquid cõſequi dicitur, aut vno & eodẽ tempore, aut deĩceps, aut vi ac poteſtate: nam vſus eius, quod conſequitur, in altero conſiſtit. vno vero & eodem tempore vita bonam valetudinem conſequitur, ſed non contrà, neq;. n. bona valetudo conſequitur vitã: deĩceps autem, vt diſciplinam conſequitur ſcĩa: vi ac poteſta-
I te, vt ſacrilegium facere plus ẽ, q̃ furari: nam qui ſacrilegium facit, etiam furabit. Illa quoq; maiora ſunt, quæ rem magnã magis exuperant: neceſſe eſt. n. vt etiam illam maiorem exuperent, &, quæ maiori boni conficientia ſunt, ea maiora ſunt bona: hoc enim maioris boni natura poſtulat, vt maius bonum conficiat. & contra, maius illud bonum eſt, cuius conficiens eſt maius: vt, ſi, qđ eſt ſalubre, magis eſt expetendum, quã, quod K
eſt iucundum: certè bona valetudo voluptate maior erit: &, quod pp ſe expetẽdum, eo, qđ propter aliud: vt vires corporis rebus ſalubribus præſtant: hæ nanq; propter aliud, illæ vero propter ſe expetũtur. Quod eſt boni proprium, & quod rationem finis habet, eo maius ẽ, quod non habet, nam hoc alterius gratia eſt, illud autem ſui ipſius, vt exercitatio ſit bonæ valetudinis gratia. Et quod mi-
L nus eget alio, vel alĩs, maius ẽ, quia magis, q̃ alia, ſe ipſo eſt cõtentum, illud autem minus indigere dr̃, quod vel pauciori-bus, vel facilioribus indiget. Et qñ res aliqua ſine altera nõ eſt, aut non eſſe põt, altera vero ſine hac, certè illa maior eſt, id. n. magis quam alia, ſe ipſo contẽtum eſt, quod nõ indiget. itaq; maius bonũ videtur: &, ſi hoc alicuius rei prĩcipium fuerit, illud autem non fuerit: &, ſi hoc cauſa fuerit, illud autem nõ, ea-
M dem ferè ratione: qm̃ ſine cauſa, & ſine principio fieri nõ poteſt, vt aliquid ſit, aut fiat. Et, cum duo principia ſunt, quod à maiore principio ꝓficiſcitur, maius eſt: &, cum duæ ſunt cauſæ, quod à maiori cã naſcit, maius eſt, & cõtra propoſitis duobus principĩs, qđ rei maioris prĩcipiũ eſt, illud eſt maius, et, propoſitis duabus cauſis, q̃ maioris rei cã eſt, illa eſt maior. Ex ĩs, quæ dicta ſunt, ꝓſpicuũ eſt,

vtroq;

A vtroq; mõ poſſe aliquid maius videri. uã, ſi hoc principium ẽ, illud aũt non eſt, videbitur eſſe maius, & contra, ſi non principium hoc eſt, illud vero eſt principium. quod. n. vltimũ finisq; eſt, maius eſt: nõ, qđ principiũ: quemadmodũ Leodamas, cũ Calliſtratũ accuſaret, dixit, eũ, qui conſiliũ dederat, magis in culpa eſſe, q̃, qui ſcelus commiſerat, neq; . n. ſcelus illud commiſſum fuiſſet, niſi eius auctor & conſiliarius extitiſſet. at vero, cum accuſaret Chabriã: dixit, eum magis peccaſſe, qui fecerat, q̃, qui conſuluerat: neque . n. flagitium extitiſſet, niſi eſſet inuentus, qui faceret. huius. n. gratia deliberant, vt, quod ſtatutum fuerit, efficiãt. Et, quod rarius eſt, affluẽti eſt prę̃stãti9: vt aurum ferro: q; quamuis minus ſit vtile: tamen eius poſſeſſio maioris ę̃ſtimatur, quia difficilior eſt. quod ĩ aliquibus rebus contrà ſe habet: liquidem, quod vulgare eſt, ei, qđ ẽ rarũ, B anteponitur: qm̃ frequentior ẽ vſus. id. n. quo ſæpi9 vtimur, præſtat ei, quo rarius: vnde dicitur. Optima quidem aqua. Et oĩno, quod difficili9 eſt, procliuiore maius eo, q; ẽt rarius eſt. & contra, nonnunquã, qđ procliuius eſt, difficiliori præſtat: ſic. n. ſe habet, vt volumus. Prę̃terea id maius eſt, cuius cõtrarium, eſt maius, et cuius priuatio, maior: & virtus non virtute, & vitioſitas non vitioſitate maior eſt. nã illæ fines ſunt, hęc autem nõ ſunt fines. Et quorũ opera pulchriora aut turpiora ſunt, ipſa ſunt maiora, & quorum virtutes aut uitia maiora, ẽt opera, maiora ſunt, quoniã, ut ſe habent cauſę & principia, ita etiã euenta. atq; ut euenta ſe habent, ita ẽt cauſæ & principia, & quorum exuperantia magis expetẽda, aut melior eſt, ut acutè uidere magis expetendũ eſt, q; olfacere, ergo etiã uiſus olfactu præſtãtior: & ſociorum ſtudioſum eſſe, magis decet, q; pecuniarum, quare ſtudiũ ſociorum comparandorum, quã pecuniarũ laudabilius eſt, & conuerſo ordine rerũ meliorũ exuperantiæ meliores ſunt, & honeſtiorum honeſtiores. Et, quorum cupiditates honeſtiores, et meliores sũt, ea quoq; meliora ſunt, & honeſtiora: maiores. n. rerum maiorũ ſunt appetitiones, atq; ideo honeſtiorũ, & meliorum ſunt ẽt meliores, & honeſtiores cupiditates. Et, quarum rerum ſcientiæ pulchriores, & exquiſitiores ſunt, ipſæ quoque res ſunt pulchriores, & exquiſitiores: quemadmodum enim ſcientia ſe habet, ita etiã uerum, & unaquæque ſcientia, quod ipſius eſt proprium præcipit, ac tradit. atque hac de cauſa rerum exquiſitiorum, & pulchriorum etiam ſcientię ſunt eadem ratione tales. C D E F

Et quod prudentes homines uel euncti, uel multi, uel plu-

G res, uel præſtãtiſſimi maius bonũ eſſe iudicarent, aut antea iudicarunt, id eſſe tale neceſſe eſt, ſiue ſimpliciter in omnibus rebus, ſiue ĩ ea re, cui⁹ periti ſunt, iudicare. eſt autem hoc etiã in alĩs omnibus cõmune, ut prudentes intelligant, & quid, & quantũ et quale: prout unaq̃q; ars, & ſciẽtia tradit. At nos, hoc loco de bonis uerba facimus: nã antea bonum id eſſe ſtatuimus, quod res omnes, ſi prudẽtiam haberent, ſibi eligerent, ex
H quo perſpicuũ eſt maius id eſſe bonũ, quod prudentia magis expetit: & id, quod meliorib⁹ adeſt, ſiue ſimpliciter, ſiue ex ea parte, qua meliora ſunt: vt fortitudo robori præſtat: & q̃d vir melior eligeret vel abſolute, vel quatenus melior eſt: vt iniuriam accipere potius, q̃ inferre. Id etiã, quod iucundus eſt magis eſt expetendũ, q̃ minus iucundũ. nam omnia voluptatem ſequũtur: & eius ipſius cã iucunde viuere cupiunt. quib⁹
I rebus boni, finisq; natura iã â nobis ſuprà definita eſt. iucundius aũt illud, eſt q̃d & minus habet moleſtiæ, & diutius perdurat: & q̃d pulchrius eſt minus pulchro: nam pulchrũ aut eſt iucũdũ, aut propter ſe expetẽdum. Ea quoq; maiora bona ſunt, quorũ ſibi homines, aut amicis auctores eẽ malunt, quorũ autẽ minime volunt auctores eſſe, ea maiora ſunt mala: et diuturniora bona breuiorib⁹, & ſtabiliora incertioribus: nã K diuturniorum uſus tempore p̃ ſtat, ſtabiliorum autem voluntate: quoniã quod ſtabile ac firmum eſt, uoluntatibus noſtris præſto ſemper adeſt: & eo pacto, quo à cõiugatis, et caſibus ſimilibus alia conſequunt̃: ut, ſi fortiter ſe gerere pulchrius, & magis expetendũ eſt, quã tẽperanter, etiam fortitudo magis erit expetenda, q̃ temperãtia, & fortem eſſe magis, quàm eſſe temperãtem. Et, quod omL nes expetunt, maius eſt, q̃, q̃d non omnes, & quod plures, q̃ q̃d pauciores: bonum.n. id eſſe dixim⁹, quod omnes expetũt, itaq; maius id bonum eſt quod magis expetitur: & quod aut aduerſarĩ, aut hoſtes, aut diſceptatores, aut qui uere iudicare poſſe cenſentur. Illud.n. perinde eſt, ac ſi oẽs tale eſſe fatereñt: hoc autem, ac ſi qui in ſua poteſtate rem habent, & eius ualde ſunt intelligentes. Atq; interdũ illud maius habetur, cuius oẽs
M participes ſunt: labes.n. atque ignominia eſt, nõ illud participare: interdum illud, cuius nemo, aut pauci ſunt participes: id.n. eſt rarius: & quę laudabiliora: nam eadẽ ſunt honeſtiora: & ea, quibus maiores honores tribuuntur: honor enim tãquam ęſtimatio quędam eſt: et quibus pœnæ maiores cõſtitutæ ſunt: & quæ maiora ſunt eis: quæ omnes magna eſſe confitẽtur: aut quæ magnorũ ſpeciem

præ

A præ ſe ferunt. Et, quæ in parteis diſſecantur, maiora videtur: nã in eis apparet plurimum rerum quædam exuperantia. vnde etiam Poeta ſcribit Meleagrum ab vxore ad bellum hac ratiõe fuiſſe concitatum:

Quot mala concurrũt, quoties crudeliter vrbem
Diripiunt hoſtes: pereunt iuuenesq́, ſenesq́:
Ilicet ignis edax euertit tecta domorum:
Abducunt alĩ natos.

B Præterea componendo, & quaſi ſuperſtruendo fit, vt maius aliquid videatur: quemadmodũ Epicharmus facere cõſueuit. nã partim eadem fere ratione, qua diuiſio, etiam compoſitio, magnam oſtendit exuperantiã, partim quia principium, & cauſa rerum magnarum eſſe videtur. Quoniam autem id, quod difficilius eſt, & rarius, habetur maius, accidit, aut etiam occaſiões, ætates, loci, tempora, facultates res magnas efficiant. ſiquid enĩ

C ſupra vireis, & ſupra ętatem, & ſupra æqualeis, & ſi opportune, ſi loco, ſi tempore geſtũ fuerit, magnitudinem habebit & in rebus honeſtis, & in bonis, & in iuſtis, atq́ etiam in contrarĩs: quo ſenſu factum eſt epigrãma in victorem illum Olympiorũ:

His humeris ante, impoſita mihi corbe, redibam
Ex Argo, preſſus piſcibus, in Tegeam:

& Iphicrates, ſe ipſum laudans, ita dicebat: Ex quib⁹ initĩs ad D hęc pueni: Atq́ id, qđ innatũ, & inſitum eſt, aſſumpto & aduẽtitio maius, quoniam etiam difficilius eſt, vnde Poeta inquit,

Ipſe meo didici Marte:

& rei magnæ maxima pars, vt Pericles, cum funebrem orationem haberet, dixit, iuuentutẽ è ciuitate bello ſublatã, nõ aliter, ac ſi ver ex anno tolleret: & quæ in grauiori tempore ſunt vtilia, vt in ſenectute, & in morbo. Et duobus propoſitis, id quod finipropinquius eſt, etiã maius. & E quod priuatim alicui prodeſt, maius eſt ipſi, q̃ quod omnib⁹ abſolute: & quod fieri poteſt, melius, q̃ qđ nõ põt: illđ. n. ĩ ipſo ẽ, q deliberat, hoc aũt nõ: & quæ in ipſo fine vitæ manent: nã magis finis rationem habent, quæ ſunt ipſi fini accommodata, atque vicina. Et quæ rei veritatẽ ſpectantes, ſumimus, anteponẽ da ſunt ĩs, quæ ad opinionẽ. eorum autem, quæ ad opinionem ſpectant, hæc definitio eſt: ut ea

F ſint, quæ nemo aggrederetur, ſi illa clam hominibus fore exiſtimaret. hinc eſt, q quibuſdam accipere beneficium, quàm facere, præſtantius videri poſſet: illud enim, etiam ſi lateat, expetitur, conferre autem beneficium in alterum, ſi lateat, non ſane videtur quiſquam expetere. Et quicquid magis optãt homines eſſe, quàm videri, maius eſt: nã ad veritatẽ magis accedit: ideo ſunt, qui dicant iuſtitiam tenuẽ pu-

G pusillãq; rẽ esse: quoniam præstat iustum videri, quàm eẽ sed bene valere non item: & quod ad multas res est vtilius, vt ad viuendum, & ad bene viuendũ & ad voluptatem, & ad res honestas conficiendas: quã obrem diuitiæ, & bona valetudo maxima esse bona videntur, qm̃ oẽs commoditates in se habent: & qđ minus hẽt molestię: & quod voluptati coniunctũ est, nã plura sunt vno: est. n. illic & voluptas, qđ ẽ bonũ, & indolẽtia. Et
H duobus propositis, id qđ eidem rei adiũctũ efficit, vt totum maius sit, magis est expetẽdum. Et, q̃ cum presentia sunt, clam esse nõ possunt, maiora sunt, q̃q; quæ latent, qm̃ ad veritatem magis accedũt, itaq; locupletẽ esse maius bonum videri potest, q̃q; existimari: & quod amabile, & carum est, his quidem solum: illis aũt cũ alĩs bonis coniũctũ quare non æqualis pœna legibus est constituta, siquis altero captum
I oculo cæcauerit, & siquis duos oculos habenti, alterum effoderit: nam illi id ereptum est quod maxime carum erat. Iam igitur vnde sumenda sint argumenta & in suadendo, & in dissuadendo, ferè dictum est.

Pernoscendas esse rerumpublicarum species, ac ciuitatum mores ad bene cõsulendum. Quot, & quæ sint ciuitatum species.

Cap. 8.

MAximum aũt, & potentissimum oĩum ad persuadendi facultatem, & bene cõsulendum id est, siquis Resp. omneis cognitas habeat, & vniuscuiusq; mores instituta atq; vtilitates intelligat: oẽs. n. vtilitate mouentur. Illud aũt vtile est, qđ ciuitatis statum conseruat. præterea decretum id firmum est, quod ab illo ordine factum fuerit, in cuius potestate oĩa constituta sunt. summæ verò potestates secundum Rerumpu. status distributæ sunt, quot enim Rerump. genera sunt, totidem etiã sunt summæ potestates. Sũt aũt L
Rerũp. genera quatuor, democratia, oligarchia, aristocratia, monarchia. itaq; summa potestas, quæ de rebus iudicet, aut ẽ eorum generũ aliqua pars, aut totum. Ac democratia quidem est Reip. status. in quo sortitiõe tm̃ magistratus distribuuntur. Oligarchia vero est, in qua ex censu magistratus eliguntur. Aristocratia dr̃ illa, in qua magistratus distribuuntur ĩs, qui disciplinam perceperunt: disciplinam, autem eam intelligo, quæ a lege constituta sit. nam qui pmanent in institutis ciuitatis, in aristocratia magistratus gerũt: necesse est enim huiusmodi viros optimos videri, vnde etiam aristocratia nomen habet. Monarchia est, vt nomen indicat in qua vnus oĩum dominus est: q̃ si definita est, & ordinem quendam seruat regnum vocatur, si vero inordinata, atq; ex vnius libidine, tirãnis appellat. Opor-
M

tet

A tet igitur, finem vniuſcuiuſque Reip. cognitum habere: nam ea ſingulæ quęrunt, quæ ad finem ſuum tendunt: eſt aũt democratiæ finis libertas, oligarchiæ diuitiæ, ariſtocratię quę ad diſciplinã legesq; ciuitatis pertinẽt, tyrãnidis cuſtodia. Perſpicuũ eſt igitur, oportere diſtincta, & cognita habere omnia, quæ ad finem ſpectant, vt mores, vt inſtituta, res vtileis. nam oẽs, quæcũque eligunt, ad finem ſuum referunt. Et qm̃ fides non tm̃ argu-
B mentis fit: ſed ẽt or̃one, quę dicẽtis mores exprimit (credim⁹. n. ei, qui ita affectus eſſe videt, vt aut vir bonus appareat, aut beneuolus, aut vtrunq;.) opus eſt vniuſcuiuſq; Reip. mores bene cognitos habere: mores. n. cuiuſque ciuitatis, or̃one expreſſi, neceſſe eſt, vt ad perſuadẽdũ vim habeant maximam, qui quidẽ ex eis, q̃ ante dicta ſunt facile cognoſci poterunt. nã ex eo, quod ſibi quæq; ciuitas propoſuit, aperte mores cognoſcunt: propo-
C nunt aũt ea ſibi, quę ad finẽ referunt. Sed iã q̃ ſibi, pponere debeant illi, qui ſuadẽt aliqua, tanq; futura, & inſtãtia, & vñ poſſint argumenta de eo, qd' vtile eſt ſumere, & p̃terea de moribus, & inſtitutis, quib⁹ ſinguli ciuitatum ſtatus regunt, quibus rõnibus, & qũo poſſimus dicendi copiã habere, quantũ decuit in hac arte quærere diximus: nã in libris de Rep. de his accuratius pertractatum eſt.

De honeſto ac laudabili: quæ ad demonſtrationis genus pertinent. D

Cap. 9.

DEineceps autem de virtute & vitio, de honeſtate & turpitudine dicam⁹: laudanti. n. & vituperanti ſunt hi propoſiti fines ſimul ẽt illud commodum cõſequetur, vt dũ hæc agimus, ẽt illa declaremus, vnde mores noſtros oſtendam⁹ quod erat ſecundum probationis genus: ex ĥſdem. n, locis & nos ipſos, & alium quẽlibet ita ornabimus, vt tanq̃ probis viris, & virtute prædit is fides habeatur. Et quoniam ſæpe fit, vt vel animi gratia, vl' ſeriò, ſtudio ſeq; laudemus non tãtum hominem, aut Deum, ſed etiam ea, q̃ anima carent, & quodcũq; aſal nobis viſum fuerit: eodem mõ, quo in ſuperiori genere fecim⁹, etiam de his rebus videndũ, unde propoſitiones ſu mendę ſint. quare non exquiſitè, ſed exempli tantum gratia de his etiam dicamus. E

Pulchrum igitur id eſt, quod F cum pp̃ ſe ſit expetẽdum, eſt ẽt laudabile, vel quod cum bonũ ſit, eſt etiam iucundum, quatenus bonum. Quòd ſi pulchrum eſt huiuſmodi: neceſſe eſt virtutem eſſe pulchram: quoniam cum ſit bona, eſt etiam laudabilis. virtus autem eſt, vt fere videtur, facultas comparandi quę bona ſunt, & eadem conſeruandi, & facultas multa, & magna in alios merita conferendi,

&

G & quæ poteſt omneis omnibus in rebus adiuuare. partes autem virtutis ſunt iuſtitia, fortitudo, temperantia, magnificentia, magnanimitas, liberalitas, manſuetudo, prudentia, ſapiẽtia. Neceſſe eſt autem, omnium virtutũ eas eſſe maximas, quæ ſunt alĩs vtiliſſimę, ſi quidem virtus eſt facultas beneficia conferendi. Atq; hac de cauſa iuſti, & fortes viri maxime honorantur: hi .n. in bello, illi vero etiam in pace multis vtiles ſunt. deinde libera
H les ideo ſunt ĩ honore, quòd fortunas ſuas erogant: neque de pecunĩs digladiantur, quarum reliqui mortales magnopere cupidi ſunt. Eſt autem iuſtitia virtus, perquam ſinguli res ſuas habent, & eo modo, quo lex præcipit, iniuſticia vero, per quam aliena contra legem poſſidentur. Fortitudo eſt virtus, per quam homines res honeſtas in periculis aggrediuntur: easq; gerũt, vt lex præcipit, & ſe legum miniſtros prębent. timiditas vero vi
I tium eſt contrarium. Temperãtia virtus eſt, cuius opera homines ita corporis voluptates moderantur: vt lex iubet. intemperantia vitium eſt contrarium. Liberalitas eſt, quę pecunĩs ſuppeditandis pluribus benefacit: cui cõtraria eſt illiberalitas. Magnanimitas eſt virtus, quæ maxima in alios beneficia confert. huic cõtraria ẽ animi paruitas. Magnificentia virtꝰ ẽ, q̃ in ſumptibus faciendis amplitudinem ſequitur. huic etiã animi paruitas, & tenuitas eſt cõtraria. Prudentia eſt virtus rõnis, per quã de bonis rebus, & malis, q̃ ad beatam vitam pertinent, hoĩes bene conſulere poſſunt. Ac de virtute quidem, & vitio, deq; partibus eorum, quantũ ad hãc præceptionem attinet, ſatis in præſentia dictum eſt. nam cætera digno ſcere, non eſt difficile: planum eſt .n. eas res quæ virtutis efficiẽtes ſunt, neceſſariò honeſtas eſſe, quoniam ad virtutẽ referuntur. & quę a virtute proficiſcuntur, quales ſunt virtutis ſignificationes & actiones. Qm̃ autem ſigna, & huiuſmodi res, quæ ſunt alicuiꝰ boni opera, aut affectiones, honeſtæ ſunt: neceſſe eſt, vt quæcunq; fortitudinis opa, aut ſigna ſunt, vel fortiter geſta, ſint etiã honeſta. Et quæ iuſta ſunt opera, quæque iuſte fiũt: nõ tm̃, q̃ iuſte patimur, ſunt honeſta. nã ĩ hac ſola virtute, nõ ſemper, qd̃ iuſte fit, eſt honeſtũ: in luẽda .n. pœna, q̃ legibus ĩpoſita eſt turpius ẽ iuſte, q̃; iniuſte
M plecti: ſed ĩ alĩs virtutibus vnò atq; eodẽ mõ ſe ſe res hẽt. Et ea, quibus premium propoſitũ eſt honor, honeſta ſunt: & quæ magis honore, q̃; pœcunia compẽſantur: & quæ, cum ſint expetẽda, potius aliena cauſa, q̃; ſua fiũt: & quæ ſunt abſolute bona: & quæ neglecta propria ſalute, pro patria geruntur ab aliquo: & quæ bona dantur a natura: & quæ non illi ipſi, qui habet,

fru-

A fructum afferunt: nam q̃ afferũt eius ipsius gratia sunt: & quæcunque mortuo sæpius, q̃s viuo contingere solent: nam, quæ viuo fiunt, ipsius gratia facta videri possunt: & quęcunq; opera fiunt aliorum causa: minus enim ipsius gratia: & quæ ſ alienis negocijs curandis, bene conficiuntur: non autem in suis & quę, propter eos fiunt, a quibus beneficium acceptum fuerit: hoc.n. iustum est: & bene facta in alios: quoniam ad proprium fructũ
B non referuntur: & eorum contraria, propter quæ solent homines erubescere. nam propter turpia, cum aut ea dicũt aut faciũt vel cum dicturi facturiq; sunt, erubescunt quemadmodum Alcæo poetæ respondit Sapphò. cum enim ille dixisset, Cupio te cum quædam loqui, sed me deterret pudor: illa sic inquit: Si te bonarum aut honestarum rerũ desiderium teneret: neq; lingua tua flagitium aliquod proferre tentaret: non sane pudor oculos
C tuos occupasset: sed de re iusta libere verba fecisses. Et ea, de quibus homines anguntur, cum tñ non metuant sunt honesta. de ijs enim angũtur, & solliciti sunt homines, quæ recta ad gloriam tendunt. Honestiores etiam eorum virtutes & opera sunt, qui natura sunt meliores, vt viri, q̃ mulieris, & virtutes illæ, quib⁹ alĩ magis frugi possint quàm illi quibus sunt: qua de causa iustũ & iustitia honesta est: Qui ẽt hostes potiũ vlciscũtur, cũ illis in gratiam redire honestum est. nam par pari referre, iustum est: quòd autem iustum, est etiã honestum, præterea viri fortis est, non pati se inferiorem esse. Victoria quoq; & honor ĩ reb⁹ honestis sũt: expetuntur enim, ẽt si nullum fructum ferant: & quandam virtutis exuperantiã ostendunt. Et quæ memoriã alicuius ornãt, honesta sunt: & quã to magis ornant, tanto sunt honestiora. Et quę mortuũ ẽt consequuntur, & quibus honor co- D
E mitatur & quæ eximia sunt, q̃que solus aliquis possidet, honestiora putantur: magis.n. res huiusmodi celebrantur: & prædia minime fructuosa, magis.n. liberalia sunt. Et quę propria singularum sunt, habẽtur honesta: & quæ sunt indicia rerũ, apud singulas genteis laudatarũ: vt apd Lacedęmonios alere comam honestum est: est.n. ingenuitatis signũ: neq;.n. facile ẽ ei qui comã alit, aliquid seruile op⁹ exequi. Honestũ est ẽt nullã artẽ exerce- F
re mercenariã: nã liberi hoĩs, priũ est, nõ ad alterius arbitriũ viuere. Assumẽda prętera sunt ea, quæ vicina sunt & proxima rebus ipsis, vel ad laudẽ, vel ad vituperationem: vt si cautum & sibi fidentem hominem, timidum & insidiosum vocemus, si fatuum bonum: si lętum mãsuetum: & in quaq; re semper ex cõsequentibus id, quod optimum videtur capiamus: vt si iracundum,

G dum,& truculentũ, ingenĩ ſim
plicis hominem dicamus: & ſi
contumacem magnificum, &
grauem:& qui in eo quod eſt ni
mium peccant, ſi ita probemus
quaſi in mediocritate uirtuti-
busq; conſiſtant:vt ſi temerariũ
fortem,prodigum liberalem ap
pellemus,ſic.n.imperitæ multi-
tudini eſſe videbitur. Quinetiã
ſubeſt ratio,cur in errorem ple-
riq; ducantur:nam qui pericula
non neceſſaria ſubit, multo ma-
gis videtur id facturus:cum ali-
H qua res honeſta poſtulabit:& q
pœcunias temere profundit, is
etiam amicis facile ſubueniet.
nam ab exuperantia quadã vir
tutis prouenit, omnibus benefa
cere Sed videdũ eſt, apud quos
quempiam laudes: nam vt aie-
bat Socrates:nõ difficile eſt, A-
thenienſeis Athenis laudare.o-
portet autem id,quod apud ſin
gulos in precio eſt,tale ſua vi eſ-
ſe dicere:vt apud Scythas,vel La
cones,vel philoſophos:& omni
no,quod in precio eſt, ad hone-
I ſtum referri debet, qm̃ propin-
quum eſſe videtur & quæcũq;
illi conueniunt, qui laudatur,di
cenda ſunt, vt ſi res dignas ma-
joribus ſuis geſſit: & ſi hoc alĩs
rebus,ab eo,præclarè geſtis rñ-
det:eſt.n.beatũ,& honeſtũ, ho-
nori parto honorẽ adiũgere:aut
ſi p̃ter id,qđ cõueniebat aliqd ſ
meliorem,honeſtioremq; partem
effecit,vt ſi cui res ſecũdæ ſunt,
is moderatus ſit, & ſi cui fortu-
na eſt aduerſa,is magno ſit aſo,
aut opibus, & dignitate auctus K
melior,& placabilior euaſerit:ta
le fuit illud Iphicratis dictum,
E quibus initĩs ad quas res, &
victoris Olympiorum,
His humeris ante, impoſita mi-
hi corbe:-
atq; illud Simonidis,
Hæc habuit patrem atq; virum
fratresq; tyrannos.

Quoniam autem laus ĩ actio
nibus conſiſtit, & boni viri pro
prium eſt,in rebus gerendis de-
lectum adhibere,danda eſt ope-
ra, ut oſtẽdamus eum quem lau L
damꝰ,delectu adhibito,res ſuas
geſſiſſe:ad quod probãdum vti
le erit oſtendere ſæpius illum re-
cte feciſſe. Itaque illa etiam,quę
caſu fortuitoq; contingunt,tan-
quam conſilio & ratione facta
ſint,laudare debemus,nã ſi mul
ta,& ſimilia prolata fuerint:ea
uirtutis, & conſilĩ ſignum eſſe
uidebuntur : laus enim eſt ora-
tio, quæ uirtutis magnitudinẽ
explicat, Quare res geſtas eius,
quem laudamus: ita tractare o-
portet,quaſi a uirtute profectæ M
ſint: laudatio enim totam ab a-
ctionibus pendet. Quæ uero ex
trinſecus aſſumuntur, ad fidem
faciendam ualent: ut nobilitas
atque educatio: credibile eſt.n.
è bonis parentibus,bonos naſci
filios : & eum qui bene fuerit
educatus,bonum futurum.qua
re laudamus eos, qui iam præ-
clare aliquid geſſerunt : actio-
nes enim & opera ſigna ſunt ha
bitus animi. & certe illum etiã

lau-

A laudarem⁹, qui nihil adhuc laude dignum geſſit, ſi certum haberemus, eum talem futurũ. At uero beati & felices appellatio eadem eſt: differt tamen a laude atq; encomio. nam quemadmodum felicitas uirtutem cõtinet: ita felicis appellatio laudem & encomium complectitur. Habent autem quandam communem ſpeciem demonſtratiuum genus, & deliberatiuum. nam quæ utiliter in ſuadendo conſilia dantur, ea commutato dicen
B di genere in laudationes tranſeunt: Cum igitur ea ſint explicata, quæ uirum probum agere oportet: ſi uoluerimus eadem ad præceptiones, ſuaſionesq; traducere: dicendi tantum genus mutare, & conuertere opus erit: ut ſiquis ita dicat: Nõ oportet quẽquam efferri animo propter ea, quæ dantur a fortuna: ſed propter ea, quæ in ipſo poſita ſunt. hoc præceptum erit, ſed illo mõ laus: Animo ſe ſe efferebat, non ob ea, quæ data ſibi fuerãt a for-
C tuna: ſed quę in ſe ipſo poſita habebat. quare, cum aliquem laudare uolueris conſidera, quæ illi præcepta dares: cum autẽ præcipere uolueris uide, quid eſſet in eo laudandum. dicendi uero genus neceſſario cõtrarium eſt: cum id quod ĩmutatur, ex prohibente in non prohibens trãſierit. Vtẽdũ eſt ẽt multis argumẽtis, q̃ amplificãdi uim habeant: ut ſi ſolus aut primus, aut cum paucis ſocĩs feciſſe dicatur, aut ipſi⁹ potiſſimũ ĩ eo uirt⁹ enituit. D
hæc.n. oĩa ſunt honeſta. A tribus ẽt, & occaſiõibus amplificare licet: ut ſi qua p̃ter expectationem facta fuerint: & ſi ſępius ea dẽ in re ſe recte, fœliciterq; geſſerit: hoc.n. magnũ uĩr, & nõ a fortuna, ſed ab eius cõſilio factũ: & ſi ea quæ hoĩes excitant, & honorem adferũt, ab eo quẽ laudamus inuenta fuerint, & p̃parata & in quẽ prima fuit edita laudatio, ut ĩ Hippolochũ: ſicuti Harmodio, & Ariſtogitoni primis
in foro ſtatuæ collocatæ ſunt, eo E
dẽ mõ res ſe ſe hẽt in contrariis. Quòd ſi nõ poteris eũ per ſe copioſe laudare: ex aliorũ cõparatione laudes eius amplificabis: qđ Iſocrates faciebat ex conſuetudine docendi, quæ ad iudicialе genus pertinerent. ſed cũ eis comparare opus eſt, qui cũ laude uixerunt: ſic.n. eius dignitatẽ amplificare poteris, ſi docueris eum præſtantibus uiris antepo nendum. Cadit autem ĩ exornationes potiſſimum amplificatio: nam in exuperentia eſt quę F
ipſa rerum honeſtarum una habetur. quare ſi cum preſtantib⁹ uiris nõ potueris: cum alĩs quibuslibet cõferas: oĩs.n. exuperãtia uirtutem quandam uidetur ĩdicare. omnino uero ex uniuerſis dicendi formis, quæ tribus generibus cões ſunt, amplificatio demonſtratiuo generi maximè eſt accommodata. nam qui laudãt res manifeſtas, & certas ſumunt: itaque reſtat eis tantum

G tum magnitudinem & pulchritudinem adiungere. Exempla vero deliberatiuo generi maxime conueniunt: nam ex præteritis futura coniȝcientes, quid ſit agendum ſtatuimus. Argumentationes ī iudiciali gñe ſunt maxime neceſſariæ: quod.n. factū eſſe dicitur, propterea q̄ eſt īcertum, cauſam, & probationem requirit. Hæc fere ſunt ex quibus laudationes oēs & vituperationes ducuntur: & quæ reſpicere eos oportet: qui laudant & vitu
H perant: & vnde encomia oppro briaq; conflantur. his.n. cognītis quæ contraria ſunt: facile cognoſcuntur, nam ex contrarīs vituperatio conſtat.

De accuſatione, & defenſione, quæ ad iudiciale genus pertinent: ac primum de eo, quod eſt iniuriam afferre. Cap. 10.

RElIquum eſt igitur, vt de accuſatione, & defenſiōe verba faciamus: & ex
I quot numero, qualibusq; rationes colligere oporteat. Tria vero ſunt, quæ in hoc genere ſumere oportet, primo quænam ſint & quot, quæ vt conſequantur, homines iniuriam faciunt: deinde quomodo affecti, quempiā iniuſte lædant, tum quos, qualeisq; offendant: quæ ſingula deinceps declarabimus, ſi prius, quid ſit iniuriam facere, definuerimus. Eſt igitur iniuriam facere, ſponte contra leges alicui nocere. leges verò ſunt vel propriæ, vel communes: propriam K
legem eam voco, quæ ſcripta eſt & qua vtimur in Rep. communem vero, quæ licet ſcripta non ſit, tīn ab omnibus probari, confirmariq; videtur. Sua ſponte dicuntur facere, qui ſciē tes faciūt & a nemine coacti. non tīn quæcunq; ſponte faciunt, etiam conſulto, & delectu adhibito faciūt: ſed quæcunque faciunt conſulto, & adhibito delectu, ea ſcientes omnia faciunt: neq; n. quiſquam quod ignorat id eligit. Quæ vero impellunt homines, L
vt cōtra leges aliquem offendere velint, & iniuſta facere nō dubitent duo ſunt, vitioſitas & incontinentia. nam qui vel vno vitio, vel pluribus tenentur, in eo ipſo quo vitioſi ſunt: etiam iniurioſi eſſe ſolent, vt auarus & illiberalis in pecunia quærēda, intemperans in explendis corporis voluptatibus, moliisautem & ignauus in ocio amplexando, timidus in periculis euitandis: nam eos qui cum ipſo periclitantur, propter timorem M
deſerit. ambitioſus propter honorem iniurius eſt: iracundus propter iram: contentioſus propter victoriam, amarus aſperq; natura propter vltionē, inſipiēs eò, q̄ de æquo, & iniquo peruerſe iudicat, impudens eo quòd famam & exiſtimationem ſuam negligit. Atq; eodem modo ſinguli alīj in rebus īs ſunt iniurij, quas auidè cupiunt. Reliqua enim, quæ multa ſunt, partim ex

A ñs perſpicua ſunt, quæ iã de virtutibus diximus, partim autem intelligentur ex ñs, quæ de perturbationibus poſtea dicemus. Reſtat, vt explicemus, cuius rei gratia ſoleant homines iniuriã inferre, & quomodo affecti, & quibus nocere ſtudeant: primũ igitur diſtinguamus, quæ nam appetẽtes, & quæ fugiẽtes, iniuria quẽpiam afficere moliamur. Perſpicuũ eſt.n. accuſatorẽ oportere diligẽter aduertere, quot eorum, & quãta ſint in reo, quæ cu
B pientes homines iniuriã inferãt, defenſorem autem, quot, & quãta non inſint.

Omnes autem omnia faciunt partim non per ſe ipſos, partim uero per ſe ipſos: &, quæ non per ſe ipſos faciunt, partim fortuito, partim neceſſarie faciunt & eorum, quæ neceſſarie, partim ab externa vi, partim ab inſita natura facere coguntur. quare omnia, quæ nõ per ſe ipſos homines agunt, partim à fortuna
C proficiſcuntur, partim à natura, partim ab externa vi. Quæcũq; vero per ſe faciunt, & quorũ ipſi auctores ſunt, ea vel propter conſuetudinem, vel propter appetitum faciunt, & appetitum quidem vel rationis compotem, vel expertem rationis, eſt autem voluntas, appetitus boni cũ ratione, nemo.n. aliud vult q̃ id, quod bonum eſſe iudicarit, appetitus uero rõnis expertes duo ſunt, ira, & cupiditas. Quamobrem omnia, quæ faciunt homines, neceſſe eſt, vt ſeptem cauſarum oriantur ab aliqua, hoc eſt, D
vel a fortuna, vel a vi, vel a natura, vel a conſuetudine, vel a ratione, vel ab ira, vel a cupiditate. Velle autem, quæ agunt homines, etiam ex qualibet ætate, aut habitu animi diſtinguere, ſuperuacaneum eſt. nam, ſi contingit in iuuentute cito iraſci, aut cupiditatibus trahi: hæc nõ ætati ſunt attribuenda, ſed iræ, & cupiditati, neq; propter diuitias, aut paupertatem quicquam agunt: ſed vſu venit pauperibus, E
ſuadẽte egeſtate, vt pecunias cupiant, diuitibus autem, ob facultatem vt cupiant minime neceſſarias voluptates. ſed etiam hi, quæ agunt, non aut diuitijs, aut paupertate impellente, ſed hortante cupiditate faciunt. eodem modo iuſti & iniuſti, & alij, qui ex habitu animi quippiam facere dicuntur propter hæc eadem faciunt, uel enim rationẽ, uel mores ſequũtur. ſed in hoc differũt, q̃ aliqui bonis moribus, & affe- F
ctionibus ad agendum impellũtur, aliqui vero contrarijs. Illud quidem certe contingit, ut diuerſos habitus animi diuerſæ actiones conſequantur. confeſtim.n. fortaſſe temperanti propter temperantiam contingit, vt eũ opiniones, & cupiditates bonæ comitentur, intemperanti vero, cõtrariæ de ijſdem rebus. Itaq; diuiſiones hmõi prætermittendæ ſunt, atq; illud conſiderandum, quæ quibus conſequẽtia ſint.

G ſiue.n.albꝰ ſit,ſiue niger, ſiue magnus, ſiue paruus, nihil eorũ, q̃ dicta ſunt,ideo cõſequi ſolet:ſed, ſi iuuenis ſit aut ſenex,iuſtus aut iniuſtus: iã plurimi intereſt. & oĩno videnda ſunt oĩa quæ, cum accidunt, hominum mores variant,atq; commutant:vt, ſiquis ſe diuitẽ eſſe exiſtimet aut pauperem, permagni intererit, & ſi fortunatum aut infortunatũ.ſed de his poſtea ſuo loco dicemus: nunc ea,quæ reſtant primo perſequamur. A fortuna igitur di-

H cuntur ea prouenire,quorũ cauſa incerta atq; indefinita eſt, nec certum ſibi finem propoſitũ habent: neq; ſemper,neq; plerũq;, neq; ordinate fiũt: quæ quidem oĩa, ex ipſius fortunæ definitione perſpicua ſunt. A natura proueniunt ea, quorum cauſa in ipſis conſtituta eſt,& ordinata,vel enim ſemper, vel plerunq; eodẽ modo fiunt.de ijs vero, quæ contra naturam fiunt, nihil attinet hoc loco ſubtilius diſputarĩ,vtrũ

I a naturæ aliqua vi, an ab alia quadam cauſa gignantur:nã fortuna ẽt eorum omnium videri cauſa põt.Per vim ea fieri dicuntur, quæcunq; fiunt quidem ab aliquibus, ſed tamen contra cupiditatem,& voluntates eorum ipſorum,qui illa faciunt.Conſuetudine faciunt homines ea, q̃ iã antea ſæpius fecerunt. & ideo nunc facilius efficiunt. Conſilio acratione fiunt, quę prodeſſe videntur, & ſunt è numero bonorum,quæ ſupra diximus:vel tan-

quam fines: uel tãquam ea,quæ K ad finem perducunt:&,hoc,quãdo propter ipſam vtilitatẽ fiũt. nam etiam intemperantes quædam quæ ſunt vtilia faciunt, nõ tamen propter vtilitatem,ſed ꝓpter voluptatem.Propter excandeſcentiam autem & iram fiunt ea, quæ ad vltionem pertinent. differunt autem inter ſe vltio,& caſtigatio:caſtigatio.n. eius gratia eſt,cui dolor inurit: vltio vero eius, qui ſuam iniuriam vlciſcitur, ut animum expleat. ve-

L rum, quibus in rebus excitetur ira,perſpicuum erit, cum de perturbationibus animi poſteà dicemus. Propter cupiditatem ea fieri ſolent,quæcunq; iucũda & ſuauia vĩr. nam & quod alicui familiare eſt, & in quo quis diu verſatus ſit,inter res iucũdas cõnumeratur, multa.n.quæ natura ſua iucunda non ſunt, tamen iucunde faciũt homines,cum aſſueuerint. Itaq; (vt ſummatim dicã) quęcũq; per ſe ipſos hoĩes faciunt, ea oĩa uel bona ſunt vel

M bona videnť, vel iucunda ſunt, uel ſpeciem iucunditatis habẽt. &,quoniam, quæ per ſe ipſos agunt homines,ea ſponte faciunt & quæ non per ſe ipſos, ea non ſponte:ſequitur, vt quæcunque ſponte faciunt, ea uel bona uel ſimulata bona ſint,uel iucũda uel iucunditatis ſpeciem habentia. Ego enim etiam liberationem malorum, & eorum, quæ mala uidentur,& minoris mali optionem pro maiore in bonis collo-

co,

A co, quòdam enim modo ſunt expetenda: & prætera rerum moleſtarum, & earum, quæ moleſtę uidentur, liberationem, uel minoris moleſtiæ optionē pro maiori, eodē modo in iucundis numero. Vidēdum igitur, quæ ſint utilia, quæ iucunda. ſed, quia de utili iā ſupra in deliberatiuo genere diximus, reliquum eſt, ut in prȩſentia de iucūdo diſſeramus. Eas uero difinitiones huic præceptioni ſatisfacēr debemus exiſtimare, quæ de ſingulis rebus B prolatę, neq; obſcuræ, neque, exquiſitæ fuerint.

De Iocundis. Cap. II.

POnamus igitur, uoluptatem, motum animi quendam eſſe, & ſubitam, ſub ſenſumq; cadentem inſtaurationem ad explendam naturam. huic autem contraria eſt moleſtia. Quòd ſi uoluptas eſt huiuſmodi: perſpicuum eſt, id eſſe iucundum, quod eius affectionis C efficiens eſt: quod aūt eam effectionem interimit, aut quod illi contrarium ſtatum inducit, moleſtū eſt. neceſſe eſt igitur eſſe iucundum plerunq;, cum quis ad id accedit, quod ipſi eſt ex natura: & præcipuè, cum ea, quæ fiūt a natura, ſuam ipſorum naturā recuperarint. Et conſuetudo iucunda eſt: id enim, cui quis aſſuetuit, iam illi tanquam innatum, inſitumq; eſt, nam ipſa conſuetudo quandam cum natura ſimilitudinem habet. quod. n. crebro fit, non multum abeſt ab eo, qd D ſemper fit. quę uero ſemper fiūt, a natura proueniūt, quę crebro a conſuetudine. Et, quod non eſt uiolentum, eſt iucundum: uis. n. contra naturam eſt. ideo neceſſitas omnis eſt moleſta, rectèq; dictum eſt a poeta quodam,

Inſuaue eſt ſemper, fieri quodcunque neceſſe eſt.

Et ſedulitates, ſtudia, contentionesq; animi moleſtæ ſunt. hęc. n. omnia neceſſaria, ac uiolenta ſunt: niſi forteſſe quis in eis diu E uerſatus fuerit, tunc. n. conſuetudo iucunditatem parit. cōtraria uero ſunt iucunda: ideo ceſſationes, ocia, relaxationes, ludi, quietes, ſomnus in iucundis ponuntur: nihil enim horum eſt neceſſarium. Id etiam omne, cuius cupiditate tenemur, eſt iucūdum: cupiditas. n. rei iucundę appetitus eſt. cupiditatum aliæ ratione carent, aliæ ſunt cum ratione cōiunctæ: ratione carentes eas uoco, quas non iudicio, cogitationeq; noſtra ſuſcipimus, ſunt autem eiuſmodi, quæ natura nobis ineſſe dicuntur: ut, quæ propter uſum corporis nobis hęrēt: ut alimenti gratia ſitis & fames, & cuiuſque nutrimenti appetitio: &, quæ guſtatu percipiuntur: & quæ in Veneris rébus: & omnino, quæ tactu delectant: & odorum ſuauium, quinaribus ſentiuntur: & audiendi: uidendique cupiditates. cum ratione coniunctæ ſunt cupiditates illę, quas alicuius oratione p-

G ſuaſi homines concipiunt: multa.n.& videre,& acquirere capiunt,cum ab alijs ea laudari audiunt,& eorum uerbis fidem habent. Et quoniam iucūditas in quadam affectione ſentiēda poſita eſt,phātaſia uero ſenſus quidam eſt, ſed infirmus, & ei, qui recordatur,aut,ſperat,phantaſia comitatur eius rei, quam recordatur, aut ſperat: perſpicuū eſt, hoc ita poſita, voluptates etiam ex acriori recordatione, & ſpe
H concitari, fit enim aliquo modo
I ſenſus.Itaq; neceſſe eſt,omnia iucunda aut propter ſenſum eſſe præſentia, aut propter recordationē præterita, aut propter ſpē futura. ſentiunt .n. homines res præſenteis, recordantur præteritas ſperant futuras. Neq; tm̄ ea iucunda ſunt ex recordatione, quæ,cum adeſſent, erant iucunda,ſed quædam etiam,quæ moleſta fuerunt,ſi poſtea quippiam honeſtum, atq; vtile conſequat. quo fit, ut illud recte dictum ſit.
I Suauis eſt laborum præteritorum memoria:
& illud,
Nam iuuat, inſanos hominem meminiſſe dolores,
Quos tulit, infeſtis fortunæ caſibus actus.
huius autem rei cauſa eſt,qm̄ eſt ēt iucundum,nihil habere mali. In ſpe ſunt ea iucunda,quę,cum præſentia ſunt,uel oblectare, uel prodeſſe multū vīr:vel, quę ſine ulla moleſtia proſunt. Et in sūma.quæcunq; nobis læticiam adferunt cum præſentia ſunt,eadem & ſperanteis; & recordanteis plerunq; delectant.itaq; etiā iraſci iucundum eſt, nemo.n.illi iraſcitur, quē ſe nullo modo putat ulciſci poſſe,neq; illis,qui val de ipſum opibus, potentiaq; ſuperant,aut, ſi iraſcitur, leuius remiſſiusq; iraſcitur: quēadmodū etiam Homerus de ira cecinit.
Dulcior effuſo quæ melle in pectore gliſcit.
K
Quin maximā cupiditatum partem voluptas quędam conſequitur, nam, aut dum recordātur ſe
L cupiditatē ſuam expleuiſſe, aut dū expleturos ſe ſperant, quodā genere voluptatis afficiūtur: vt, qui febre laborant,cū ſiti premū tur,& recordati fuerint, ſe aliqñ bibiſſe,ſperantq; futurum, vt bibant,gaudio afficiuntur: &, qui amāt, cum de amoribus ſuis aut loquuntur,aut ſcribunt, aut canunt ſemper lætantur: nā in his omnibus, cū apud illos deliciarum ſuarum memoria vigeat, quaſi ſentire ſe eas,exiſtimāt. &
M hoc omnibus amoris initiū eſt, cum non tm̄ præſenti ſpecie gaudent,ſed etiam abſentem reuocātes in memoriam,diligunt,itaq; tunc amare incipiūt,cum id,qd cupiunt, abeſſe dolent. Quin ēt in luctibus, & lamentationibus quædā voluptas innaſcitur. dolor .n. exiſtit ex eius deſiderio, qui mortuus eſt: voluptas autē ex recordatione,& quaſi conſpectu eiuſdem: dum ſibi illum pene cernere videntur: &, quæ,

dum

A dum vixit, egit, & quibus moribus erat prędi-
tus, apud ſe repetunt. itaq; illud etiam ab Homero dictum eſt: Sic ait, & cunctis flendi eſt exorta cupido.
Vlciſci etiã inimicum, ſuaue eſt, nam, quod moleſtum eſt, niſi aſſequamur, id iucundum eſt, cũ aſſequimur. irati.n. maiorem in modum dolẽt, niſi ſuas iniurias, vlciſcantur, q; ſi ſperent vlciſci, gaudẽt. Vincere etiam ſuaue eſt non ſolum victorię ſtudioſis, ſed etiam alĩs omnibus: nam in vi-
B ctoria quædã eſt excellentiæ opinio, cuius deſiderio tenentur oẽs aut remiſſius, aut vehementius. Et, qm̃ vincere ſuaue eſt: neceſſe eſt etiam, vt oẽs ludi concertatorĩ, vt, in quibus pugnę ſimulachra ſunt, & in quibus fiſtula, cantuq; contenditur, & in quibus diſputatur, ſuaues ſint, qm̃: in eis vincere ſæpe contingit, & talorum ludus, & pilæ, & aleæ, & teſſerarum. Eodem modo in grauibus honeſtisq; ludis ſæpæ
C iucunditas exiſtit. nam hi tunc iucundi ſunt, cum quis aſſueuerit: illi vero ſtatim ſunt iucundi, vt venatio, & omnis ars, qua ferę captantur: vbi.n. cõtentio eſt, ibi eſt etiam victoria. Itaq; iudicialis etiam labor, & controuerſæ diſputationes ĩs iucũdæ sũt, qui iam aſſueuerint, & eas tractare poſſunt. Honos præterea, bonaq; exiſtimatio inter res ſua uiſſimas numerãtur propterea, q; vnicuiq; naſcitur huiuſmodi de ſe opinio: q; talis ſit, & q; virtutis ſit ſtudioſus, & multo ma- D
gis, cum hæc audiuerit ab eis, quos vere ſentire exiſtimat. tales autem ſunt vicini potius, q̃, qui interuallo locorum diſiũcti ſunt: & familiares, & noti: & ciues potius, q̃ externi, & qui nũc viuunt, potius, q̃ poſteri, & prudentes magis, q̃ imprudẽtes, & multi magis, q̃ pauci: veriſimilius.n. eſt eos: quos dixi, vera ſentire. quàm, qui ſunt eis cõtrarĩ. nam, quos aliquis valde contemnit, vt pueros, & belluas, ab
eis non curat ſibi honorem aut E
gloriam attribui: intelligo autẽ ipſius gloriæ cauſa: nam, ſi curat, propter aliud aliquid curat. Et amicus res eſt iucunda: nã amare iucũdum eſt, neq;.n. quiſquã vini amator eſt, qui non vino gaudeat. contra vero, ſuaue eſt etiam amari: nam, qui amatur, cogitat, ſe virum eſſe probum: q; eius probitatem expetant omnes qui eam cognoſcunt. amari autem eſt, ipſum propter ſe carũ
eſſe, atq; diligi. Admiratione F
quoq; affici iucundum eſt, quia, qui quempiam admiratur, eum etiam honorat. Adulari prętera res eſt iucunda. atq; etiam aſſentator ipſe: ſiquidem admirantis, & diligẽtis ſpeciem habet aſſentator. Eadem etiam ſępe facere iucundum eſt, quod enim familiare eſt, etiam iucundum. Et commutatio res eſt iucunda, nã commutari naturę accommodatum eſt, quod enim ſemper idẽ eſt, in exuperantiam tranſit. &

G præſentem habitum corrumpit: vñ bene dictũ eſt, Omnium rerum viciſſitudo eſt iucũda. hac de cauſa, quæ fiunt interpoſito temporis ſpatio, iucũda ſunt, & homines, & res poſt longum tẽpus delectant, quoniam præſentem ſtatum commutant. huc accedit etiam, quia id, quod interpoſito tempore fit, rarum eſt. Diſcere quoq; iucundum eſt: & admiratione duci plerunq; eſt ſuaue. nam, cum admiramur, diſcere cupimus, & H, quod eſt admirabile, deſiderium excitat, atq; in diſcendo proficiſcimur in eũ ſtatum, qui nobis naturalis eſt. Præterea beneficia in alios conferre, & ab alĩs accipere, iucundũ eſt, nam accipere beneficium, eſt id aſſequi, quod quis cupit, conferre autem, eſt habere, & præſtare alĩs, ac excellere cuius vtriuſq; rei homines cupidi ſunt. Qm̃ autem iucundum eſt, dare beneficium: ideo propinquos etiã corrigere, & emendare iucundum I eſt: & abſoluere, quæ ab alĩs inchoata atque imperfecta relicta ſunt. Et quia diſcere, & admirari iucundum eſt: illa quoq; omnia, cæteraq; eiuſmodi iucunda eſſe neceſſe eſt, quæ per imitationem facta ſunt: vt pictura, & ars ſtatuaria, & poetica, & denique quicquid imitatione bene exp̃ſſum fuerit: etiã ſi illud minime iucũdum fuerit, quod exprimit imitatio. neq; n. quiſquam ex hoc voluptatem capit: ſed quia colligit hoc illud eſſe, quo fit, vt aliquid diſcere videatur. Et ſubi- K tæ rerum mutationes, vt in tragœdĩs, iucundæ ſunt: & è periculis euadere, quibus aliquis pene oppreſſus fuerit: hæc. n. omnia concitant admirationem. Et, qm̃, quod eſt ex natura, iucũdum eſt: &, quæ ſunt eiuſdẽ generis, ſunt ex natura: fit ideo, vt, quę ſunt eiuſdem generis ac ſimilia, plerunq; iucunda ſint: vt homo homini, equus equo, iuuenis iuueni. vnde fluxerunt illa prouerbia: Aequalis æqualẽ L delectat: &, Simile ſemper ſimili x gaudet, &, Fera feram agnoſcit: &, Semper graculus cũ graculo: & reliqua huius generis. Qm̃ autem, quod ſimile eſt, cognatũq; iucundum ſibi ipſi omne eſt; & vnicuiq; erga ſe ipſum maxime hoc accidit: neceſſe eſt, omnes homines ſui ipſorum amatores eſſe aut magis, aut minus: vniuerſa enim huiuſcemodi maxime sũt erga ſeipſum. Et, cum omnes ſe ipſos ament: neceſſe eſt, vt etiã ſua cuiq; iucunda ſint, vt opera, M & orationes. ideo plerique ſolent adulatores amare, & eos, à quibus amantur, redamere, & honoris appetentes eſſe: & filios ſuos diligere: ſunt. n. filĩ, tanquam parentum ipſorũ opera. Et incohata perficere, iucundum eſt: nam eorum, qui perficiunt, iam illud opus eſſe videtur. Et, qm̃ regnare ſuauiſſima res eſt, etiam ſapiẽtem videri, eſt ſuaue: præditũ. n. eſſe ſapientia regium eſt: eſt. n. ſapientia, multarum, & admirabi-

lium

A ſtium, rerũ ſcientiã. Et, quia plerique homines sũt honoris auidi: neceſſe eſt, vt alios reprehẽdere, & coarguere, iucundum ſit. Et quo in ſtudio quiſq; putat excellere, in eo aſſidue verſari iucundũ ẽ, quẽadmodũ Euripides ait: Nã quiſq; ad id frequens ad eſt, Magnamque in illo tẽporis partem terit,

In quo ipſe ſe pſtãtiorẽ exiſtimat Eodem modo, quia ludus, & oĩs animi relaxatio, & riſus ĩ rebus iucundis eſt, neceſſe eſt, vt oĩa ridicula iucunda ſint: ſiue ſint homines, ſiue dicta, ſiue facta, ſed q̃ B ad iocos ridiculaq; pertinent, in libris de arte Poetica ſeparatim a nobis explicata ſunt. Hæc igitur de iucundis dicta ſufficiãt. nã q̃ moleſta ſunt, ex contrarijs intelligi facile pñt. Et hacten9 quidẽ oſtẽſum eſt quarum rerũ gratia hoĩes iniuria cęteros afficiãt. deinceps aũt, quomodo ipſi affecti ſint, qui iniuriã faciũt: & cui9 gũis hoĩes offendãt, explicem9.

C *Quomodo ſe habentes, & quibus iniuriantur. Cap. 12.*

ATque illi quidem ad iniuriam faciendã aggrediuntur qui ſperant rem effici poſſe, & a ſe effici, & præſertim, cum facinus ſuũ putant fore clã, aut, ſi forte res patefacta fuerit, impune ſe abituros: aut, ſi iudicĩj pœna lenior, q̃ facti pmiũ: ſiue ipſis res ea fructũ allatura eſt ſiue illis, quos caros habent. Quę vero fiat ea, quæ fieri poſſe videantur, & quæ non poſſe fieri, poſtea declarabimus: ſunt enim partium omnium artis Rhetoricæ communia. Atq; illi potiſſimum maleficiorum impunitatem ſperant, qui dicẽdi facultatem præſtãt, &, qui in rebus gerẽdis multum ualẽt: &, qui iudicialiũ cõtrouerſiarũ bene periti ſunt: &, ſi amicorum, diuitiarumq; copiã habuerint. maxime vero, q̃ his pſidijs fulti ſunt, elabi ſe poſſe confidũt: ſin minus, etiã tũ cõfidunt, cum amicos huiuſmodi, vel adminiſtros, vel ſocios habuerĩt: propter hæc. n. & iniuriã facere, & latere, & non dare pœnã pñt: &, ſi amici eis fuerĩt, quibus iniuriã fecerũt, aut ipſis iudicibus. nã amici nõ præcauentes ad iniuriam ſunt expoſiti: deinde antea placantur, q̃ res in iudicium veniat: iudices autem illis gratificãtur, quibus amici ſunt: &, aut penitus abſoluũt, aut parua pœna multant. Latere ſolent illi, quibus crimina non conueniunt: vt: ſiquis infirmo corpore dicat, aliũ vſq; ad necẽ verberaſſe, & ſi paup, & deformis hõ. de adulterio accuſet: & q̃ valde illuſtri loco, atq; ante oculos poſita ſunt, in eis latet iniuria, q̃m ea nemo cuſtodit: etenim exiſtimant, nullũ in eis peccaturũ, &, quę tã magna ſunt, ac talia, vt ea nullus vnq̃ admiſerit: nã hęc quoq; nemo p̃cauet, aut cuſtodit. oĩs. n. ut ſolitos corporis morbos, ita ẽt ſolitas iniurias diligẽter obſeruãt: quo vero morbo nẽo vnq̃ opp̃ſ

D E F

fus eſt,eũ nemo reformidat. Eos etiam inuadunt,qui aut nullum inimicum,aut multos habent.illi enim ſe latere poſſe exiſtimãt, quia nulla eſt cuſtodia: hi vero, latent ideo, quia nemo putaret, eos in quẽquam impetum factu ros, qui ſui corporis circa ſe cuſtodes habeat:&, quia paratam defenſionem habẽt,ſe talem hominem nunquã fuiſſe auſos aggredi.Illi quoq; faciunt iniuriã, qui vel modum, vel locum, vel diſpoſitam occultandi rationem facilem habent:&, qui, etiam ſi H facimus celare non poſſint: tamen vel iudicij periculum a ſe remouere, vel in loginquum tẽpus differre,vel iudices ipſos eor rũpere poſſunt:&, qui licet multati pecunia fuerit:tamẽ pœnã. multamq; poſſunt à ſe depellere, aut in longum tẽpus differre ſolutionem: vel propter egeſtatem nihil habent, quod amittere poſſint:&, quibus certa ſunt lucra, uel magna, vel propíqua: pœnæ vero vel paruę,vel incer I tæ,vel longinquæ:& in ea re, in qua nulla pœna paratq; æqualis vtilitati reperitur, quod in ſe dominatus regius habere vĩ: & quibus iniuriæ quæſtum adferunt, pœnę vero tm̃ ignominiã: & quibus contra accidit, vt, ſi quem læſerint, ex ea re laudem adipiſcantur,vt, ſi vna cõtingat patris,& matris iniurias vlciſci, quod Zenoni accidit, pœnę vero ſint aut pecuniarũ, aut exilij, aut alicuius hmõi rei, vtriq;.n. autvtroq; mõ ſe habẽtes iniurio K ſi ſunt,nõ tm̃ ñ dẽ,ſed vita & moribus inter ſe cõtrarij:&,qui flagitia ſua ſæpius occultarũt, aut deprehẽſi pœnas nõ dederũt:&, qui ſæpe ſua ſpe deiecti ſunt,& infelicẽ exitũ habuerunt: quidã enim in his ẽt rebus,ſicut in bello,reperiunt,qui rurſus belli fortunã tẽtare voluerũt:&, quibus voluptas ſtatim ex facto ꝓpoſita eſt, moleſtia vero poſtea, vel lucrũ eſt p̃ſens, pœna uero ſera tales sũt incõtinẽtes hoĩes,nã incõ L tinẽtia verſat in eis rebꝰ oĩbus, quas vehemẽter appetũt: &, q I bus cõtra iã moleſtia aut pœna præſens eſt, voluptas aũt & vtilitas poſterior & diuturnior conſequetur:nã cõtinẽtes, & prudẽtiores hoĩes talia cõſectãtur: &, qui videri poſſunt aut caſu feciſſe,aut neceſſitate ĩpoſita, aut natura ĩpulſi,aut cõſuetudine, aut deniq;,qui ſperãt, ſe ꝓbare poſſe per imprudẽtiam peccaſſe,nõ aũt ſcienteis, volenteisq; læſiſſe: &,qui ſperant fore, ut non ſum M mo iure,ſed ex æquo & bono ſecũ agatur:& quicũq; ſunt in digẽtes. duobus aũt modis indigẽtes,dr̃,vt rerũ neceſſariarũ quales ſunt mendici, aut pauperes; vel exuperãtiũ rerũ, quales ſunt diuites:& ñ,de quibus oẽs bene exiſtimant,& ñ, de quibus peſſima eſt opinio.nã illi ſe latere poſſe ſperant, ꝙ nemo de eis male exiſtimat,hi vero, ꝙ nullam amplius exiſtimationis iacturã facere pñt. Atq; his quidẽ de cauſis

ad

& ad iniuriam faciendam aggrediuntur homines. quos autem, qualeis lædant, iam videamus.

Eos igitur lædunt, qui ea possident, quorum ipsi sunt indigẽtes vel ad vsus vitæ necessarios, vel ad exuperantiam, vel ad perfruendas voluptates, & eos qui lõginqui, & eos qui propinqui sunt, nã hi facilè celeriterq; possunt expilari, ab illis verò venit tarda vltio, vt, qui Carthaginiẽ seis depopulantur: &, qui sunt incauti, seq;, ac sua nõ custodiũt, B sed creduli sunt, taleis enim homines facile est occulte lædere: &, qui sunt inertes ac desides, neque enim ab eis in iudicium vocari reformidant. & qui verecundi sunt, huiusmodi enim homines propter pecuniam digladiari nolunt: &, qui iam à multis iniuria sunt affecti, neque tñ vnq; quẽquam in iudicium vocarunt, sunt enim hi, (quod prouerbio fertur) Mysorum præda: &, quos nunquam, & quos sæpius læserunt, nam vtrique sunt C incauti, illi quia suspicione carent, hi vero quia non amplius timent: &, qui sunt infames, aut qui facile possunt accusari, tales enim iudicio experiri non audent, quia iudices reformidant, neq; si experiantur, fidem facere possunt, quo in numero sunt ẽt ñ, qui multis odio sunt, & qui ĩuidiam habent: &, contra quos ansam arripere possunt, q; aut maioribus suis, aut sibi, aut amicis, aut eis, quorum salutem caram habẽt, vel malefecerint vel D facere studuerint. nam (vt est in prouerbio) Sola occasio maliciæ sufficit. Eos etiam lædunt, qui vel amici, vel inimici sunt, nam Amicos lædere facile est, inimicos autem suaue: & qui vacui sunt ab amicis, & qui dicendi facultatem non habent, nec in rebus gerendis strenui sunt, hi nãque vel iudicio non experiunt, vel antea placantur, vel rem ad exitum non deducunt: &, quibus non vtile est tempus terere, dum aut iudicium fiat, aut multa dissoluatur, quales sunt peregrini, & agricolę, & opifices, nã hi, parua accepta pecunia, remittunt iniurias, & facile desistunt: &, qui ĩ alios sæpe iniurioſi fuerunt, & qui taleis iniurias intulerunt, qualeis patiuntur, nã fere nihil iniuriæ videtur is fecisse, qui quempiam lædit in ea re, qua solitus est ille sæpe alios lædere, vt, exempli gratia, si quis eum pulsaret, qui multos solitus F sit cõtumelĩs vexare: &, qui prę terito tempore malè ipsis fecerunt aut facere voluerunt, aut in præsentia volunt, aut postea facturi sunt, habet enim hoc in se iucũditatem, & honestatem, & tale est, vt, omni fere iniuria carere videatur: &, quos si lædũt, aut amicis gratificantur, aut eis quos suspiciunt, aut amoribus suis, aut dominis, aut eis à quibus omnino pendent, aut à quibus aliquid commodi sperant: & quibus crimina iam intulerint

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

G rint, & quibuſcum amicitiam dirimerint, hæc enim fere videtur nullam in ſe iniuriam continere, quemadmodum ſe Callippus contra Dionem geſſit, &, quos vident ab alijs læſum iri, niſi ipſi præoccupauerint, tunc enim ſibi non amplius deliberandum cenſent, quemadmodum dicit Æneſidemus Geloni quædam munera miſiſſe, quòd eos in ſeruitutē redegiſſet, quos ipſe inuadere ſtatuerat, niſi is præoccupaſſet, &, quos ſi læſerint, mul
H tas deinde res iuſtas facere poterunt, quibus culpam eam facile deleant: quemadmodum Iaſon Theſſalus dicere ſolebat, oportere quædam iniuſte facere, vt facultas acquiratur, qua multa deinde iuſta fiant. Ea vero peccata commitunt homines, quæ vel omnes alij, vel multi committere ſolent, quoniam ſe facile veniam conſecuturos exiſtimant: &, quæ ſe non difficulter occultare poſſe ſperāt. talia vero sūt,
I quæ cito abſumuntur: vt cibaria: vel, quæ variari facile poſſunt commutata forma, vel colore, vel temperamento: vel, quæ multis in locis facile eſt ita abdere, vt non appareāt: qualia ſunt ea, quæ facile huc & illuc tranſportantur: &, quæ paruis in locis occultantur: & præterea, cū auctor iniuriæ posſidet aliqua, quæ vel eiuſdē generis ſint, vel eis ſimilia, quæ furatus eſt. Eas etiam iniurias inferūt, quas qui patiūtur, pudet proferre: vt, quæ vxoribus fiunt, aut ipſis, aut fi- K
lijs: &, quas ſiquis iudicio perſequi velit, nimis appetēs litium eē videatur, tales ſunt leues paruæq; iniuriæ, quibus vulgo ſolent homines ignoſcere. Quemadmodum igitur affecti homines iniurias faciant, & quas, & quibus hominibus, & quibus de cauſis, ex his intelligi fere poteſt. Nunc vero: quæ ſint iniuſtę actiones, & quæ iuſtę, diſtinguamus, atq; hinc initiū ſumamus.

De iniuria iureq; factis. Cap. 13. L

QVæ iuſta ſunt, atq; iniuſta duplici lege definita ſunt, & duplici perſonarum genere. Legem autem duplicem voco, quòd aliqua propria ſit, aliqua communis, propria eſt illa, quæ ad ſingulas tantum ciuitates, aut nationes pertinet, quę vel non ſcripta eſt, vel ſcripta. Communis vero lex eadicitur, quæ inſita eſt à natura. eſt enim quoddam iuſtum, atq; iniuſtum, natura commune, quod omnium mente is occupauit: M
quamuis conſenſio nulla hominum interceſſerit, neq; ita interſe pepigerint: quemadmodum Antigona Sophoclis dicere videtur, iuſtum eſſe Polynicem ſepelire, quamuis interdictum eēt tanquam id natura iuſtum ſit,

Hoc nanq; non hodie aut heri,
at ſemper fuit,
Nec quiſquam homo ſcit, eius
ortus vnde ſit:

& quemadmodum Empedo-
cles

A cles ait de non interficiendis animantibus, hoc enim non aliquibus quidem iuſtum eſt, aliquibus autem non iuſtum:

Sed lex ſumma hæc eſt, extenſa per æthera magnum,
Æraq; immenſum, cunctis mortalibus alma:

& quemadmodum ait Alcidamas in oratione Meſſeniaca.

Quod autē ad perſonas attinet, duobus modis diſtincta ſunt ea, quæ facere, aut non facere oportet: vel enim ad totam ciuitatē,
B vel ad vnum aliquem eorū, qui in ciuitate ſunt, referuntur. itaq; duobus modis iuſte, & duobus modis iniuſte nos gerere poſſumus, vel enim erga vnum certum ac definitum ciuem, vel erga totam Remp. nam qui adulterium committit, aut verberat, vnum certum hominem iniuria afficit: qui vero militiam detrectat, totam offendit Remp.

Cum igitur iam diſtincti ſint iniuriarum modi, & cum aliæ in Remp. aliæ vel in vnum priua-
C tum, vel in plureis fiant iniuriæ: deinceps, ſi prius explicuerimꝰ, quid ſit iniuriam pati, reliqua ꝓ ſequemur. Eſt autem iniuriam pati, cōtra iuſticiam offendi ab iis, qui ſponte offendunt, nā iniuriam facere, iam ſupra docuimꝰ eſſe voluntarium. Quia vero neceſſe eſt eum, qui iniuriam patitur, detrimento affici, & inuitū illud accipere, ſatis ex eis, quę ſupra dicta ſunt, intelligi poteſt, quæ ſint detrimentorum gene-
ra: nam bona, & mala prius di- D
ſtincta ſunt ꝓ ſe: &, quæ ſint ea, quæ ſponte faciunt homines, nō pe; quæ intelligentes faciunt. Itaq; neceſſe eſt omnia crimina vel contra totam ciuitatem, vel contra priuatos committi, vel ignorante illo & inuito, qui iniuriam facit, vel volente & intelligente. Quas autē iniurias ſpōte, & intelligens quiſpiam facit, eas vel conſulto & cogitato, vel perturbatione aliqua animi facit. ac de ira quidem tunc dicemus, cum animi perturbationes explicabimus: quæ vero de in- E
duſtria faciunt homines, & quo modo affecti, iam ſupra dictum eſt. Et quoniam ſæpe rei ſe feciſſe confitentur, & tamen facti nomen non concedunt, aut id qđ nomine illo appellatur, vt ſuſtuliſſe quidem, ſed non furtum feciſſe, & priorem percuſſiſſe, verum contumelia non affeciſſe, & rem habuiſſe, non adulteriū commiſiſſe. & furtum feciſſe, nō F
autem ſacrilegium, ꝙ ea res dei non eſſet, & coluiſſe quidem agrum, ſed non publicum, & cū hoſtibus collocutum eſſe, ſed nō prodidiſſe: ideo hæc omnia definire atq; explicare opus erit, qđ ſit furtum, quid cōtumelia, quid adulterium, vt, ſi crimē illud reo vel hærere, vel non hærere oſtēdere voluerimus, aperiēdi quid æquum ſit, facultatē habeamus. In omnibus enim his quęſtionibus controuerſia eſt, vtrum qđ factum dicitur, iniuſtum impro-

bumq;

G bumq; ſit, an nõ iniuſtum: nam in deliberatione conſilioq; peccatum eſt, & omnis iniuſticia. his autem nominib⁹ animi ſenſus & conſilium indicatur, vt cõtumelia, furtum. neq; enim, qui percuſſit, omnino contumeliam impoſuit, niſi alicuius gratia id fecerit, vt, ſi voluit eum ignominia afficere, aut ipſe voluptatem capere: neq; omnino qui clam aliquid ſuſtulit, furtum commiſit, niſi id fecit, vt alteri damnũ afferret, & id quod ſuſtulit, ipſe
H haberet. eadem ratio eſt etiam reliquorum omnium, quam horum eſſe diximus. Quia vero iuſtorum, & iniuſtorum duo eſſe genera docuimus, & aliqua quidem ſcripta eſſe, aliqua vero nõ ſcripta: de ijs, quæ ſcripta ſunt, & legibus conſtituta, iam dictũ eſt, quæ vero non ſcripta ſunt, ea rurſus bipertito diſtribuuntur.

Nam alia ſunt, quæ & virtutis & vitij quandam exuperantiã in ſe continẽt, in quibus ſunt vi
I tuperationes & laudes, ignominiæ & honores, & præmia: vt ei qui beneficium dedit, gratiam habere, & ei beneficium reddere à quo acceperis, & promptũ eſſe ad amicos auxilio ſubleuandos, & cætera, quæ ſunt eius generis. alia vero ſunt propriæ legis, & ſcriptæ quaſi ſupplementa quædam. nam, quod æquum & bonum eſt, id etiam iuſtum eſſe videtur.

Eſt autem æquum & bonum id quod præter ſcriptam legem iuſtum eſt, quod quidem acci- K dit partim inuitis, partim intelligentibus legum latoribus: atq; inuitis quidem, cũ aliquid eos latet, intelligentibus vero cum omnia definite nequeũt explicare, ſed neceſſe habent generatim ſcribere, quamuis non ita ſemper ſe res habeat, ſed plerunq;: &, cũ propter infinitatem non facile poſſunt omnia perſequi, vt vulnerare ferro, & quãto, & quali. De ficeret enim pri⁹ vita homi
nem, quàm omnia dinumerare L poſſet. nam ſiquid adhuc indefinitum ſit, de quo legem ferre oporteat, de eo neceſſe eſt ſimpliciter, & vniuerſe ſtatuere. Quare, ſiquis annulum ferreum habens, elata manu quempiam percuſſerit, ex verbis legis ille reus eſt, & iniuſte facit: re vera autẽ non facit iniuſte. & hoc eſt, qd æquum & bonum appellatur. Cum igitur æquum & bonum ſit eiuſmodi, perſpicuũ eſt, quæ nam æqua & bona ſint, & quæ cõtraria, &, qui ſint æqui & bo
ni homines, & qui contra. nam M illa ſunt æqua & bona, in quib⁹ quamuis lapſi ſint homines, tamen eis veniam dare oportet. Æquum etiam eſt, non pari pœna dignos ſtatuere errores & iniurias, neq; errores & ĩfortunia. ſunt autem illa infortunia, quæ præter cogitationem eueniunt, & à nullo animi vitio, errores vero, qui non quidem præter cogitationem accidunt, ſed tamen malicia carent. iniuriæ ſunt illę,

quæ

A quæ & à cogitatione, & ab animi vitio proficiſcuntur: nam ēt, quæ impellente cupiditate fiūt, à malicia proueniunt. Humanæ etiam naturæ, imbecillitatiq; ignoſcere, æquum ac bonum eſt & non ad legem ipſam, ſed ad legislatorem animum referre: & non verba legis, ſed legislatoris ſententiam ſpectare: neq; factū ipſum, ſed eius, qui fecit, animū conſiderare: neq; partem tantū, ſed rem vniuerſam perpendere: & qui reus eſt, non qualis nunc, B ſit, ſed qualis anteacto tempore fuerit, & maiori ex parte: & potius bonorum, quæ quis acceperit, quàm malorum recordari: & accepta potius beneficia meminiſſe, quàm collata: & acceptam iniuriam æquo animo tolerare. & verbis magis, quàm factis, de re decerni velle: & ad arbitrum potius quam ad iudicē, rem deferri velle: arbiter enim æquum & bonum ſibi proponit, iudex autem ipſam legem. neq; vlla alia de cauſa repertus C eſt arbiter, niſi, vt æquum & bonum valeat. Ac ea quidem, quæ de æquis & bonis dicenda erāt hoc modo declarata ſint.

De maiore ac minore iniuria. Cap. 14.

INiuriæ vero maiores illæ ſunt, quæ à maiore iniuſticia proueniunt. Itaq; minimæ quæq; iniuriæ maximæ ſunt, vt Calliſtratus Melanopum accuſat, quod tribus dimidiatis obolis, deo dicatis, templi ædificatores fraudaſſet: ſed in rebus iuſtis, iuſticiaq; contra accidit. hęc autem talia ſunt eo, quòd maiore quadam vi ſuperant, vt qui treis dimidiatos obolos furatur, etiam quiduis aliud facile committeret. interdum igitur, quod maius eſt hoc modo iudicatur, interdum etiam ex damni magnitudine. Illa etiam maior eſt iniuria, cui par pœna nulla inueniri poteſt, ſed omnes ſunt inferiores: &, cui nulla medicina poteſt adhiberi, difficile eſt enim, & omni potentia maius: &, in E qua q paſſus eſt malū, pœnas iudicio ſumere nō poteſt, id enim inſanabile eſt, ſiquidem pœna eſt caſtigatio, & medicina quædam: & ſi, qui læſus eſt, & iniuriam accepit, in ſe ipſum grauiter animaduertit, nā multo maiori pœna dignus eſt, qui iniuriam intulit, vt Sophocles: pro Euctemone, qui, cum iniuriam accepiſſet, ſe ipſum iugularat, dixit ſe non minorem reo pœnam irrogaturum ea, qua, qui contu- F meliam paſſus fuerat, ſe ipſum mulctauerat: &, quam ſolus, aut primus, aut cum paucis fecit. Sæpius etiam in idem peccatū incidere, graue eſt. Illud quoq; maius eſt, propter quod remedium ac pœnæ quæſitæ ſunt, & inuentæ: vt Argis eos puniūt: qui ſunt in cauſa, vt noua lex conſtituat, aut carcer ædificetur. Et, quod magis beluinos mores imitatur peccatum grauius eſt: &, quod conſulto & cogitato committit:

&,

G &, quod in animis eorum, qui audiunt, potius metum, quã misericordiam, excitat. Et hæc quidem propria rhetorum sunt: vt, vno facto multa iura sustulisse, aut violasse dicant, vt iusiurandum, dextras, fidem datam, ius coniugij: sic enim multarum iniuriarum exuperantia demonstratur: &, in eo loco, vbi fontes puniuntur, quod falsi testes faciunt: quem enim locum à scelere vacuum relinquent, qui etiã in ipso iudicio scelus admittere
H non dubitant? & ea, in quibus homines erubescere maxime consueuerunt: &, si eum lęsit à quo beneficiũ acceperat: multis enim modis iniustus est: &, quòd damnum inferat, & quòd benemerenti non gratiam referat. Maius etiam ostenditur, qđ contra ius nõ scriptum commissum est: nam viri melioris indicium est, nulla coactum necessitate iustum esse: quæ enim scripta sunt, ea necessario seruantur:
I quæ vero non scripta, non necessario. contra ẽt magis peccare videt, qui contra iura scripta quippiam committit: nam, qui scelera, quę terribilia sunt, cõmittit nec pœnas reformidat, quanto magis in eis iniustus erit, vnde nullum sibi damnum impendere videat? Ac de iniuria quidem maiore, & minore dictum est.

De artificiali fide. Cap. 15.

DEinceps à nobis ea percurrenda sunt, quæ ad probationes, artis experteis, pertinere videantur: nam hę iudicialiũ controuersiarum propriæ sunt. sunt autem numero quinq; leges, testimonia, tabulæ, quæstiones, iusiurandum.

Ac primo quidem de legibus dicamus, & qũo eis in suadẽdo ac dissuadendo, in accusando & defendendo vtendum sit. Planũ est. n. siquis scriptam legem causæ suæ contrariam habeat, ad cõmunem legem ei confugiendũ esse, & æquo ac bono, tanquam
L iustiore: nitendum: & dicendũ, hoc esse æquissima sententia iudicare, siquis non omno scriptis legibus adhærere velit: & ęquũ & bonum semper idem manere nec vnquã immutari, sicuti neque cõis lex: insitum est. n. in ipsa natura, scriptę vero leges sępe variantur vnde illud in Antigona Sophoclis dictum est, vbi tuetur illa factum suum: qđ licet cõtra Creontis legẽ fecerit, non tã
M contra legem non scriptam: Hoc nanq; non hodie aut heri, at semper fuit.

Ideo ego non timeo viri vllius minas:

& iustum id esse, quod est verũ, atq; vtile, non autem, quod speciem tm̃ habet, itaq; scripta lex non est iusta, neq; n. legis officiũ exequit: & rebus iudicandis ꝓpositum esse iudicem, tanquam argentarium, qui id iustũ, quod simulatũ & adulterinũ ẽ, ab eo, qđ est vere iustum, discernat: & si lex, qua premimur, aliquo modo

A do contraria eſt iam probatę legi, aut ſi ſecũ ipſa pugnat: vt interdum altera lex iubet rata eſſe quæcunq; inter ſe homines pepigerunt, altera vero vetat, pactiones fieri contra leges, & ſi ſit ambigua lex, vt quis eã torquere poſſit: tunc videre oportet, in quam partem iuſtum, atq; vtile conueniat, deinde illo vti: & ſi res illæ, pp quas lata lex fuit, nõ amplius manent, lex tñ adhuc ſeruaẽ, tunc laborãdum eſt, vt id notum fiat, & hac rõne cõtra le-
B gem pugnandum. Qđ ſi ſcripta lex pro nobis facit, tunc dicẽdũ eſt, æquiſſima ſnĩa iudicare, non eſſe ideo iudicibus cõceſſum, vt contra legem aliquid ſtatuant. ſed, ne fortaſſe peierẽt, ſi vim ac ſnĩam legis non bene pceperint & neminem eẽ, qui, quod abſolute bonum eſt, quærat, ſed, qđ ſibi ipſi: & nihil differre, non latas leges, & in nullo eſſe vſu: & in aliis artibus non vtile eſſe diſcedere à præceptis, & callide aliquid excogitare, vt contra me-
C dicum, neq; n. tñ detrimenti adferet erratum medici, quantũ mala conſuetudo non illi parendi, qui imperium habet: & hoc eẽ, quod in probatis legibus prohibetur, nequis ipſis legibus quærat, aut velit eſſe ſapientior.

Et de legibus quidem hæc dicta ſint.

Teſtium vero duo ſunt genera: nam alĩ ſunt antiqui, alĩ noui. nouorũ aũt partim periculi participes ſunt, partim extra periculum poſiti. Antiquos teſteis voco poetas, & claros auctores, virosq; illuſtreis, quorum ſunt apta iudicia, vt Atheniẽſes Homeri teſtimonio de Salamine vſi ſunt, nuper ẽt Tenedĩ contra Sigienſeis Periandri teſtimonio ſunt adiuti, & Cleophon contra Critiam Solonis elegis vſus eſt, dicens, eius familiam iampridẽ fuiſſe petulantem, neq; enim aliter Solon vnquã ita ceciniſſet,

D Dic flauo Critiæ, vt ſtudeat parere parenti.

& rerũ quidem præteritarũ teſtes ſunt hmõi, futurarũ aũtẽ ẽt vates, & augures: vt Temiſtocles, cum nauali prælio confligẽ dũ eſſe probare vellet, oraculũ interpretatus eſt, quod iubebat, vt ſe ligneo muro defenderent. Quin etiam prouerbia ſunt ex eo genere quod dictum eſt, teſtimonia, vt, ſi quis cuipiã ſuadeat ne ſibi ſenem amicum facere ſtudeat, hoc vtatur prouerbio, in ſenem nequod beneficiũ contuleris: &, ſi quis hortetur quem piã,
D vt eos filios tollat, quorũ patres iam necarit, illud proferat,

Stultus, qui natos, occiſo patre, relinquit.

Moui aũtẽ teſtes ſunt, qui, cũ noti illuſtresq; ſint iã de aliqua re iudicium fecerunt: nam horũ iudicia ſunt eis vtilia, qui de ĩſdem rebus ambigunt, vt Eubulus in iudicijs contra Charetem vſus eſt eo, quod aduerſus Archibiũ Plato dixerat, rẽ hanc increbreſcere, plureisq; eſſe in ciuita-

te, qui

G te,qui ſe improbos eſſe fateant. noui ēt teſtes ſunt, qui periculi participes fiunt, ſi mentiri viſi fuerint. Atq; hmōi teſtes tātum illud teſtantur,factum fuerit nec ne ſit an non ſit: de qualitate vero nihil dicūt,vt, ſi iuſtū an iniuſtū ſit,vtile.an iutile,q aūt remoti ſunt ēt de his maxime sūt idonei teſtes ſed oīum maxime fide digni ſunt antiqui, quia corrūpi non pñt, & probatione abeorum teſtimonñs ducunt. Quòd
H ſiquis teſteis non habeat,poterit dicere,iudicium ex argumentis fieri debere,& hoc eſſe æquiſſima ſnīa iudicare:neque.n.argumenta pecunñs deprauari pñt, neq; coargui ſolent,q mentiant ac fallant, Qui teſteis habet, contra eum,qui non habet, dicet,argumenta nequaquam pœnę ſubiecta eſſe, nihilq; opus fore teſtimonñs,ſi ad probandum verba ſufficerent. Sunt autem teſtimonia vel de ſe ipſo, vel de aduerſario,vel de facto, vel de vita ac moribus. Itaq; perſpicuū eſt,
I nunquā fore,vt teſtimonio vtili careamus.nam, ſi de facto teſtimoniū habere non poſſums,qđ aut cauſam noſtram confirmet aut aduerſarñ refellat, certe de moribus non deerit teſtimoniū quod vel æquitatem noſtrā oſtēdat, vel improbitatem aduerſarñ. Reliqua vero,quæ de teſte q̄ri ſolent,amicus ne ſit an inimicus an neutrū, & ſpectatæ fidei an infamis an medius: & quæcunq; ſunt eius generis dīriæ, ex eiſdem locis ſumūntur, vnde ēt K
enthymemata ducuntur. Qđ ad tabulas attinet,quibus pacta & conuenta continentur, nulla alia oratione opus eſt,niſi,vt eas orator augeat, aut deprimat: fidē eis addat,aut adimat. Nam,ſi pro ſe faciunt, illis fidem addere ratasq; facere: ſi pro aduerſario fidem adimere contendat:quod autem ad fidem eis addendam, aut adimēdam ſpectat, nihil differt à teſtium tractatiōe: quales .n.ñ fuerint, qui tabulas ſcripſerint, aut aſſeruarint, talē etiā fi- L
dem habebunt ipſæ tabulæ. Cū aūt certum eſt, tabulas eſſe cōfectas:ſi pro ſe faciunt,debet eas orator augere,dicens, eas proprię ac priuatæ legis vim habere. & tabulę quidem ratam legem nō faciunt:leges aūt eas tabulas, q̄ legitimę ſunt,corroborant:& oī no lex pactum quoddam & cōuentum eſt:itaq; ſiquis pacti & conuenti tabulas aufert, leges ēt ipſas tollit. Præterea maior pars eorum quæ homines inter ſe cō trahunt,& ſponte faciunt,tabu- M
lis continetur:itaq;, ſi quis eas irritas faciat, oē cōmerciū hoīum inter ſe tolletur. Et alia,quę huic diſputationi cōueniunt,ſatis patent,in promptu q̄ ſunt. Quòd ſi tabulæ nobis contrariæ fuerint, & pro aduerſarñs faciāt, primo, quæ ſupra diximus de cōtraria lege,conuenient ad hanc rōnem omnia.nam perabſurdum eſſet, cum male poſitis legibus, quibꝰ nos legislatores decipiunt, parē

dum

A dum eſſe non putemus, ſi tabulis parere neceſſarium eſſe dicamus. Deinde iudicem ipſum eſſe iuſticiæ diſpenſatorem certũ eſt: non igitur tabulas ſpectare, ſed id, quod iuſtius eſt debet, & iuſtum quidem nemo detorquere poteſt neq; fraude, neq; neceſſitate vlla, quia natura tale eſt: tabulæ vero & deceptis & coactis hominibus ſæpe fiunt. Ad hæc ſpectare oportet, an alicui legi vel earum, quæ ſcriptæ ſunt vel quæ ſunt communes, an re-
B bus iuſtis & honeſtis tabulæ cõtrariæ ſint. videndum etiam eſt, an tabulæ, quæ proferũtur, alijs tabulis vel poſteriorib⁹ vel prioribus contrarię ſint: vel enim poſteriores erunt ratæ vel priores irritæ, vel, ſi priores rectæ ſint, in poſterioribus erit fraus: id autẽ arripiemus, quod cauſæ noſtræ vtile fuerit. conſideranda eſt ẽt vtilitas, &, ſi qua in re tabulæ iudicibus aduerſentur, & cætera
C eius generis, quæ facile videri, atq; intelligi poſſunt.

Quæſtiones vero, teſtimonia q̃dam ſunt quæ videntur ea de cã fidem facere, quia neceſſitas quę dam eis ineſt. Itaq; non difficile eſt earum vim ſtelligere, & quæ de ipſis dici poſſunt excogitare. Nam, ſi pro nobis faciant, eas augere poterimus, ac dicere, ſolas ex omni genere teſtimoniorum eſſe veras. Quòd ſi nobis contrariæ fuerint, & pro aduerſario faciant, veritatem earum euertere licebit, de genere toto quæſtionum diſputando. quibus.n. neceſſitas adhibetur, ij non minus falſa, quàm vere dicere ſolent: nam vel dolorem tolerantes, verum occultant, vel facile mentiuntur vt citius à cruciatu liberentur. Adhæc proderit exempla proferre, quæ alias acciderunt, & ipſis iudicibus cognita ſunt.

Iuris vero iurandi ratio quadripertita eſt. aut enim aduerſario dat, & ipſe etiam capit iuſiurandi, aut neutrũ facit, at alterũ facit, alterũ nequaquam: vel.n. iuraD E iurandum dat, neq; tamẽ capit, vel capit ipſe, neq; tamen aduerſario dat, præterea videndũ eſt etiam, an iuſiurandum iam conceptum fuerit, ſiue ipſe iurauerit, ſiue eius aduerſarius. Qui iuſiurandum deferre non vult, is dicet, aduerſarios facile peierare: vt poſteaquam iurauerint, nihil reddant: ſe vero confidere, fore, vt iudices non iuratos aduerſarios condemnent: & ſe malle iuF ratorum iudicum periculum facere: quod melius eſt, quia iudicibus ipſi credat, aduerſarijs autẽ non credat. Qui non capit oblatum iuſiurandum, dicet, ſe pecuniarum cauſa iurare nolle: q; ſi improbus eſſet, facile iuraret: melius enim eſſe, alicuius vtilitatis gratia, quã nullius, improbum eſſe: iuratus.n. pecuniã haberet, non iuratus autẽ minime haberet. ſic enim propter bonitatem ac virtutem, non autem propter peierãdi timorẽ iurare

G nolle videbitur. cui loco Xenophanis illud dictum bene congruit: non esse æquam prouocationem impij aduersus pium hominem, sed consimilem esse, ac si quis robustus imbecillum, vel ad verberandum, vel ad vapulandum prouocaret. Quòd si iusiurandum oblatum recipit, dicet, se sibi ipsi credere, non autem aduersario, atque illud Xenophanis dictum ita conuertet, vt dicat, parem esse prouocationem, cum impius iusiurandum H defert, pius autem iurat: præterea indignum esse nolle se iurare in ea re, de qua petit, vt iurati iudices sententiam ferant. Si vero defert alijs iusiurandum, dicet, pium esse deis ipsis rem totã committere, neque opus esse aduersario, vt alios iudices roget, eum ipsi de tota re iudicandi potestas detur: &, rem absurdam eũ facere, qui iurare nolit in ea re, de qua postulat, vt iurati iudicent. Quia vero planum iam factum est, quid sigillatim dicendum sit; patet etiam, si copulare duos modos opus fuerit, quid I sit adferendum: vt, si ipse quidẽ capere velit, nõ autem dare, aut si dare quidem non abnuat, sed minime velit oblatum accipere, aut si simul & dare, & accipere sit paratus, aut neutrum facere velit, nam ex eis, quæ dicta sunt, hæc copulantur: itaque ra- K tiones etiam ex ijsdem copulari necesse est. Quòd si iam ab ipso conceptum iusiurandum fuerit, quod huic præsenti contrarium sit, dicet non esse periurium. nam qui facit iniuriam, ille sponte facit, sed peierare est, iniuriam facere: quæ vero fiunt vel vi, vel dolo, nequaquam sponte fiunt. huc igitur referre periurium oportet, ac dicere, id in mente, non autem in lingua, esse. Quòd si aduersarius alias iurauerit: dicendum est, eum L omnia subuertere, qui non stat eis, quæ iuratus affirmauit: hæc enim de causa secundum leges non nisi iurati iudices sententiã ferunt. Nos igitur, inquiet ille, postulamus, vt vos iudices eis maneatis, quæ iurati iudicauistis, & ipsi non manebimus? Cætera etiam huius generis quæ renda sunt, quæ ad amplificandum pertineant. Ac de probationibus quidem, artis expertibus, hæc dicta sufficiant. M

ARISTO-

ARISTOTELIS RHETORICORVM LIBER II.

SVMMA LIBRI.

De hominum affectibus, ætatum ac fortunæ, moribus. De possibili, ac impossibili, amplificatione, & attenuatione, cunctis orationibus cõmunibus. De probationum generibus, exemplo. Et ac entimemate, eo q̃ tum vero, tum apparenti: ac eiusdem solutionibus. De sententia item, tanquam ipsius parte.

Quod auditores afficiendi sunt. Cap. 1.

HActenus ea sunt à nobis demõstrata, quæ ad suadẽdum & dissuadendum, vituperandum & laudandum, accusandum & defendendum necessaria sunt: nec non, quæ opiniones, quæq̃ propositiones eis rebus accommodatæ sunt: ex eis enim sumunt, & ex eis fiunt argumenta, quibus in vnoquoq̃ dicendi genere vtamur. Sed, quoniam Rhetorica finem sibi proponit ipsum iudicium: (nam etiam in deliberationibus iudicant: & iudiciale genus nihil aliud est, quàm iudicium.) necessarium est non tãtum ad ipsam orationem aduertere, vt probãdi vim habeat, & fidem facere possit: sed etiam se ipsum afficere, & iudicem, qualem esse oportet, præparare. permagni enim interest ad faciendam fidem primum in deliberationibus, deinde etiam in iudicijs, vt orator vir bonus esse videatur, atq̃ erga eos, qui disceptant, bene animatus: præterea refert etiam, quomodo illi ipsi sint affecti. Et oratorem quidem bonum videri, vtilius est in deliberationibus: auditorem vero bene affectum esse multum in iudicijs prodest. neq̃ enim eadem sentiunt, qui amant & qui oderũt, qui sunt irato animo & qui placato: sed vel omnino diuersi sentiunt, vel saltem magnitudine diuersa: qui enim amat eum, de quo iudicium factur⁹ est, vel nihil inique fecisse, vel parũ peccasse censet: qui autem odit, contrarium sentit. Quòd si quis concupiscit, & bene sperat, cum iucundum est id, quod fore putat: sibi id euenturum, & bono futurum arbitratur: at, si nulla cupiditate trahitur, & ægre fieri posse putat: contrarium existimat.

Quòd autem oratores ipsi fide digni videantur, tria sunt in causa: tot enim etiã ea sunt, quibus ad credendum inducimur, præter argumẽta. illa vero sunt prudentia, virtus, & beneuolentia. Decipiuntur enim homines in ijs, de quibus verba faciunt, aut consultant, vel propter hæc tria omnia, vel propter horum aliquid. nam vel propter imprudentiam non recte sentiunt, vel si recte sentiant, propter improbitatem

G bitatem ſententiam ſuã non ape
riunt,vel deniq; prudentes qui-
dem,ac boni viri ſunt,ſed non ta
men amici:quo fit,vt aliqui ſciẽ
tes intelligentesq; non optima
conſulant.præter hæc autem ni-
hil eſt.Neceſſe eſt igit̃,vt is, qui
hęc tria habeẽ viſus fuerit.apud
auditores fidẽ inueniat. ſed quo
modo prudentes, & boni viri
videantur, ex eis, quæ ſunt à
nobis alibi de virtutibus expli-
cata:ſumendum eſt: ex eiſdem
enim locis poterit orator & aliũ
H ornare,& ſe ipſum talem oſten-
dere:de beneuolentia vero atq;
amicitia nũc,cum de permotio-
nibus animi verba facere aggre
diamur, pariter dicamus.
Sunt autem illæ permotiones,
quæ efficiũt,vt homines immu-
tati,non eodem modo de ẽ̃ſdem
rebus ſentiant: quas ægritudo,
voluptasq; conſequitur: cuius
I generis ſunt ira, miſericordia,
metus,cæteraq; huiuſmodi: &,
quæ ſunt ẽ̃s contraria, Sed, quæ
in ſingulis fiunt,treis in parteis
K diſtribuẽ oportet:vt de ira, exẽ
pli gratia,quomodo affecti faci-
le iraſcantur, & quibus, iraſci
ſoleant, & quas ob res.nam, ſi
vnum aut alterum tantum ho-
rum habeamus, & non omnia
teneamus:nullo modo fieri pote
rit,vt animos audiẽtium ad irã
commoueamus: idem etiam de
reliquis per motionibus ſentien
dum. Quemadmodũ igitur in
rebus traditis propoſitiones de-
ſcripſimus,ita etiam in his facia
mus:& eodem modo ſingula di-
ſtinguamus.

De ira. Cap. 2.

SIt igitur ira, libido cum do-
lore ſperatæ punitionis,pro
pter apparentem negligen-
tiam vel ī ſe.vel in ſuorum quẽ
piam,cõtra id, quod oportebat.
Quòd ſi ira eſt huiuſcemodi:ne-
ceſſe eſt eum,qui iraſcitur,ſingu
lis ſemper hominibus iraſci, vt
Cleoni, non autem homini: &
quia aut ipſum, aut quempiam L
ſuorum vel contempſit,vel id fa
cere cogitauit.quin etiam,omni
iræ voluptatem quãdam comi-
tari neceſſe eſt, quæ à puniendi
ſpe proficiſcitur. iucundum eſt
enim arbitrari ſe conſecuturum
ea,quæ quis vehementer optat,
nemo autem illa cõcupiſcit,quę
nullo modo ſe conſequi poſſe ar
bitratur:ſed qui alicui iratus eſt
ea cupit,quæ à ſe fieri poſſunt,
itaq; de ira bene illud dictũ eſt:
Dulcior effuſo quæ melle in pe-
ctore gliſcit. M
nam,cum pp hoc voluptas quæ
dam conſequitur, tum ẽt, quia
tota mente,qũo poſſint inimicũ
vlciſci,cogitant:illa igitur vehe
mens cogitatio voluptatem pa-
rit:non aliter,atq; in ſomnis ac-
cidit.Et,qm̃ negligẽtia, eſt opi-
nionis actio in ea re q̃ nullius eẽ
momẽti videat,mala.n.& bona
ſtudio digna eẽ putamus, & ea
p̃terea,q̃ ad hæc referunt̃, q̃ ve-
ro vel nihili ſunt,vel valde exi-
gua,nullo in p̃cio habemus:tria

ſunt

A Sunt negligentiæ genera, contẽptio, violẽtia, cõtumelia. Nã & qui contemnit, is negligit: quæ n. nullius momenti esse censent, ea contemnunt: atq; eadem quę nullius sunt momenti, negligũt. Et, qui violentus est, negligere videt. est aũt violentia, studium impediendi voluntates alienas: nõ, vt ipse aliquid acquirat sed, ne alĩ, qd̃ volunt, assequantur. quatenus igr̃ nihil sibi acquirit, negligit, perspicuum est. n. cum
B credere sibi nihil illud nocere posse: nam timeret, non autẽ negligeret: neq; ĩ aliqua re alicui⁹ ponderis prodesse pro posse: nã studium adhiberet, vt illi amic⁹ esset. Et, qui cõtumeliam infert, negligit. est autem contumelia: cum quis lædit: ac dolore afficit aliquẽ in ea re, vnde illi qui patitur, ignominia nascit: non, vt, qui contumeliam infert, aliquid pl⁹ habeat quã ante haberet, sed tm̃, vt voluptatem capiat. nam,
C qui talionem reddunt, non contumeliam inferunt: sed vlciscuntur. Causa voluptatis eorũ qui contumelioſi sunt, ea est, q̃ existimant ñs, quib⁹ malefecerint, ea rõne se magis præstare: & quo fit, vt iuuenes, & diuites contumelioſi sint: qm̃, in cõtumelia inferenda se antecellere cæteris existimant. Ex contumelia vero nascit ignominia, & qui ignominia quempiam afficit, illũ negligit, qd̃ aũt nullius precĩ est, id nullam habet æstimationẽ neq; boni, neq; mali: quãobrem irat⁹ Achilles ita inquit,

D Affecit me ignominia: quoniã abstulit ipsum,
Quod Danai dederant munus mihi,
& alibi.
Me, tanquam infamem, tempsit, profugumq; rebellem:
cum pp hæc indignaret: dignũ aũt censent, se ab illis obseruari qui gñe, opibus, virtute sunt inferiores: & deniq;, in quacunq; re quispiã plurimũ excellit, ĩ ea vult obseruari, vt diues in pecunñs à paupere disertus in dicẽdi
E facultate ab indiserto & infante: & qui imperat, ab eo, qui subiectus est imperio, & qui imperare dignus est, ab eo, qui parere debet, vnde dictum est,
Ab Ioue natorum, certe ira est maxima regum,
& alibi,
Quin etiam deinceps iram sub pectore seruat.
indignant̃. n. pp excellentiã suã.
Ab illis ẽt obseruari vult, à quibus aliquis existimat, se bñficñs
F affici oportere. ñ vero sunt, de q̃bus alias bñmeritus est, vel, qui bus in pñtia bñfacit aut ipse, aut ppinquus eius aliquis, aut alius: quispiã ipsius gra: vel ẽt si velit, aut alias voluerit consequi. Ex his iã pspicuũ esse põt, qũo affecti hoſes irascant̃, & quibus, & quas ob res, irascunt̃. n. cũ aſo dolent: nã, qui dolet aſo, semper alicuius rei desiderio tenet̃. Itaq;, si ue quis ei directo restiterit, vt si tienti, ne bibat, siue non directo:

G tamen idem facere vī: &, ſiquis illi aduerſet, &, ſi, cū poſſit, non adiuat, ſiue quocūqꝫ alio modo ſic aſo affectum perturbarit. oībus.n. iraſcitur. Quare, qui morbo laborant, qui paupertate premunt, qui amant, qui ſitiunt, & denicꝫ qui aliquid deſiderāt, & id aſſequi non pñt, iracūdi ſunt, & nullo negocio concitant, præcipue vero illis iraſcunt, qui eos in præſenti ſtatu negligunt, vt ægrotans ei, qui morbum ſuum
H negligit, paupere, qui pauptatē, miles ei, qui bellū, amans ei, qui amorem, atqꝫ eodē modo in reliquis: ducit.n. vnuſquiſqꝫ ab animi pturbatione, in qua prius erat, ad iram, quæ in ſingulis rebus excitatur. Ad hæc iraſcitur, ſi cōtra accidit, quā expectabat: maiorē.n. dolorē adfert magnū, & inſperatum incōmodū, quē admodum ēt magnum, & inſperatum bonum magis delectat,
I cū ex animi ſnía ſuccedit. Itaqꝫ ex his intelligi pōt, quæ horæ, q̄ tpa, quæ affectiones, quæ ætates facile ad iram commoueant, & q̄, quoqꝫ in loco magis concitētur. illud ēt planū eſt, oēs magis ad iram pronos eſſe, cum magis his rebus tenentur. Atqꝫ hactenus qūo affecti homines, proni ſint ad iram, dictū ſit. Eis aūt iraſcuntur, qui vel deriſent, vel ludibrio habēt, vel dictis laceſſūt, nam hæc facere, contumelia eſt, & ñs qui lædunt in rebus, quæ ſpeciem habent contumeliæ, neceſſe eſt autem, vt talia ſint ea, q̄ faciunt, neqꝫ vt talionem reddāt K
neqꝫ vt aliquam vtilitatem habeant, iam.n. per contumeliam facere videntur, & ñs qui ipſos vituperant, & contēnunt in eis rebus quibus ipſi maxime ſtudent, vt, ſiquis ī philoſophia maledixerit eis, & ſpreuerit, qui ſe multum in ea profeciſſe glorian tur, &, qui formæ ſtudent, ſiquis eos in ea re vituperet, atqꝫ ita in reliquis: & multo magis iraſcūtur, qñ ſuſpicantur ea ſibi nō ad eſſe, quibus ſtudent: vel oīno ſe
L experteis eſſe: vel non firmiter tenere: vel ēt teneant, non exiſtimari. nam, cum eſtimant ea ſibi firmiter adeſſe: nihil curant eos, qui ſe in ea parte vituperant. Et magis amicis iraſcuntur, quā ñs qui ſunt inimici: putant.n. conuenire magis ab eis ſe bene tractari. quàm contra. Illis ēt iraſcūtur, qui vel ipſos honorare, vel de ipſis curam ſuſcipere conſueuerant, ſi poſtea non idē efficiūt, nam ab eis ſe tunc contemni putant, niſi enim hoc eſſet, idē eos
M eſſe facturos: & ñs, qui accepta beneficia non reddunt, aut non æqualem gratiam referunt: & ñs, qui conatibus ſuis reſiſtunt, ſi inferiores fuerint, omnes enim iſti contemnere videntur: & hi quidem, tanquam ſe inferiores, negligunt, illi vero, tanquàm ab inferioribus beneficia acceperint. Et ñs, qui in nulla ſunt exiſtimatione, ſi negligere videantur, magis iraſcuntur: diximus enim iram eſſe propter negligē-

tiam

A tiam aduerſus eos quos non cõ-
uenit, conuenit autem inferiori-
bus, non negligere præſtantio-
re:. Et amicis iraſcuntur, niſi vel
bene dixerint, vel bene fecerint,
& multo magis, ſi contraria fece
rint, &, ſi non aduerterint, qui-
bus rebus indigeant, ſicut apud
Antiphontem Plexipp⁹, Melea-
gro iraſcitur, hoc enim negligen
tiæ ſignum eſt, nõ aduertere, nã
quæ curamus, ea nos latere non
ſolent: & ñs, qui infortunñs, quę
ipſis accidunt, lætantur & omni
B no, qui in aduerſa ipſorum for-
tuna ſecuro ſunt animo, hoc. n.
vel inimici: vel negligentis indi
cium eſt: & ñs, qui non curant,
etiam ſi dolorem adferũt, vnde
etiam mala nunciãtibus iraſcĩ-
tur: & æquo animo audiẽtibus
ea, quæ exiſtimationem ipſorũ
lædunt, æquoq; animo res ma-
las intuentibus. nam, qui hoc fa-
ciunt, vel negligentibus, vel ini-
micis ſimiles ſũt: amici enim an
guntur, nec quiſquam eſt, cum
C ppria mala videt, quin doleat.
Præterea illis iraſcuntur, qui ſe
negligunt apud quinq; homi-
num genera, apud eos, quibuſ-
cum de honore contẽdũt, apud
eos, quos admirantur, apud eos,
quibus eſſe admirationi ſtudẽt,
apud eos, quos verecundantur,
deniq; apud eos, quibus ipſi ſũt
venerationi, apud hæc hominũ
genera ſiquis ipſos neglexerit,
maxime iraſcũtur: & ñs, qui ne-
gligunt ea, quibus opem nõ fer-
re turpe eſſet: vt parentes, filios,
vxores, imperio ſubditos: &, D
qui beneficiorum acceptorum
gratiam non referunt: eſt enim
hæc negligentia præter id, quod
conuenit: & ñs, qui diſſimula-
tione vtuntur, cum ipſi ſerio a-
gant, ſignum enim contemptio-
nis eſt diſſimulatio: & ñs, qui
ſunt in alios benefici ac liberales
niſi etiam ipſis benefaciant, con
temptionis enim ſignum eſt, nõ
ñſdem rebus aliquem dignum
iudicare, quib⁹ omneis alios iu-
dicant. Obliuio quoq; iram cõ- E
mouet, vt ſiquis nomen alicui⁹
pene oblitus fuerit, nam etiam
obliuio negligentiæ ſignum eẽ
videtur: ſiquidem ab incuria na
ſcitur obliuio: incuria vero ne-
gligentia eſt. Quibus igitur ho-
minibus iraſcantur, & quomo-
do affecti, & quas ob res, ſimul
explicatum eſt. Planum autem
eſt, oratorẽ oportere iudices ora
tione ſua taleis efficere, quales ñ
ſunt, qui in iram procliues ſunt:
Atq; aduerſarios eis culpis affi-
neis eſſe oſtendere, quæ iuſtam F
iram commouent, & taleis eſſe,
quibus iraſci merito debeant.

De manſuetudine, Cap. 3.

QVoniam autem iraſci, &
leniri contraria ſunt, &
ira lenitati: videndũ
eſt, quomodo affecti homines le-
nes ſint, & erga quos ſe leniter
gerant, & quib⁹ de cauſis leniã-
tur: eſt aũt lenitudo, ſedatio ani
mi, atq; ab ira ceſſatio. Cum igr
homines iraſcantur negligenti-

G bus,negligentia vero volũtaria
sit:perspicuum est esse leneis ad
uersus eos,qui aut nihil horũ fa-
ciunt:aut inuiti faciunt,aut saltẽ
facere vidẽtur:& erga illos, qui
aliquid fecerunt contra, quàm
voluerant:& aduersus eos, qui
in se ipsos eadem committunt :
nemo enim videtur se ipsum ne
gligere:& aduersus eos, qui fa-
tentur quidem,sed feciſſe pœni-
tet,cessant enim ab ira non ali-
ter,ac si illi, quos pœnitet eius
rei,qua dolent,pœnas iam dede
H rint.hoc autem ex punitione ser
uorum intelligi potest:nam eos,
qui pernegant,& contradicunt,
atrocius punimus, in eos vero,
qui fatentur,se iuste puniri, mi-
tiores sumus & ab ira cessamus.
id autem in causa est,quòd aper
ta negare impudentia est: & im
pudentia est negligentia,& con
temptio quædã:quos enim val
de contemnimus,eos non vere-
mur.In eos etiam lenes sumus,
qui se humiliter demisseq; gerunt,
neq; contradicunt, videntur.n.
I se inferiores cõfiteri:&, qui sunt
inferiores,timent: nemo autem
timentibus irascitur. quòd au-
tem ira statim cesset in eos, qui
se humiliter & demisse gerunt,
declarant etiam canes, qui pro-
stratos non mordẽt.Iis etiam le-
nes sumus, qui serio nobiscum
agunt: cum nos etiam ipsi serio
agimus: videntur enim nostri
esse studiosi,non autem nos con
temnere:& ijs, qui pluribus in
rebus,q̃ petieramus,nobis gra-
tificant:& ijs, qui rogant, & de K
precant: nam humiliores demis-
siores;q; fiunt: & ijs, qui neq; cõ
tumelioſi sunt, neque derisores,
neque contemptores aut vllius
hominis,aut bonorum, aut eo-
rum qui nobis similes sunt. &
omnino ex contrarijs rebus scru
tari oportet,quę lenire animum
possint. Iis etiam lenes sunt,
quos timent, & quos veren-
tur : nam , donec , ita affecti
sunt,illis irasci non solent: nullo
enim modo fieri potest, vt quis
simul timeat,& irascatur. Et ijs, L
qui,ira perciti,commiserint ali-
quid,aut non irascuntur,aut le-
uius irascuntur,neque enim pro
pter negligentiam feciſſe viden-
tur:nam nemo iratus negligit:
siquidem negligentia sine ani-
mi dolore est, ira vero semp est
cum dolore.Et ijs lenes sunt,qui
ipsos verentur. Et,qui contra-
rio modo sunt affecti,quàm, cũ
in ira sunt, perspicuum esse est
esse leneis: vt, cum ludunt,cum
rident, cũ dies festos agunt,cũ M
quid recte gesserũt,cum aliquid
ex animi sententia succesſit, cũ
saturi sunt. In summa, lenes ij
sunt , quibus doloris vacuitas
adest, & voluptas non contu-
melioſa:&, qui bona spe ducun
tur:&,qui multo ante tempore,
non autem recenti re, iram con-
ceperunt,tempus enim iram mi-
tigat.Quin ab altero prius sum-
pta pœna,maiorem in alterum
irã minuit,atq; sedat.vñ bñ Phi
locrates.cum iratum in se popu-

lum

A lum haberet, & quidam ei dixiſ
ſet, Cur non cauſam tuam dicis,
& te defendis? Nondum eſt tem
pus, inquit. qñ igitur? cũ alium
prius condemnatum uidero. le
nes enim fiunt, cum in alium irã
ſuam effuderint. quod quidem
Ergophilo contigit. cui cum iu
dices magis infenſi eſſent, q̃ Cal
liſtheni. tñ eum abſoluerunt, cũ
pridie Calliſthenem morte da
mnaſſent. Et ſi iudicio conuice
rint leniores fiunt, & ñs, qui ma
ius aliquod incommodum acce
B perint, q̃ illis irati ipſi feciſſent,
exiſtimant. n. idem eſſe, ac ſi ipſi
pœnas de eis ſumpſiſſent: &, ſi
priores ſe læſiſſe putant, ac ſe iu
ſte pati, neq; n. cõtra id, quod iu
ſte factum eſt. ira concitatur: qm̃
non amplius ſe contra, q̃ oporte
bat, pati, arbitrantur, unde ſolet
ira commoueri, quapropter ora
tione prius caſtigãr oportet: hac
enim ratione minus etiam ſerui
dolent, cum puniuntur. Ceſſant
etiam ab ira, qui putant, non in
C tellectum iri vltionem a ſe profe
ctã, aut non propter illa quæ paſ
ſi ſunt: nã ira contra ſingulas per
ſonas accẽditur, quod ex eius de
finitione perſpicuum eſt. Itaque
recte dictum eſt ab Homero.

Dicito. Me, euerſor Troiæ, cæca-
uit Vliſſes:

tanquam ſibi non videretur vl
tus iniurias, niſi ille ſenſiſſet, &
a quo, & qua de cauſa tam male
tractatus fuiſſet. Quare neq; vl
lis alĩs iraſcũtur, quos nõ ſenti
re, exiſtimãt, neq; mortuis, quip-
pe qui malorũ extremum iã per D
peſſi ſint, neq; amplius dolituri
ſint, aut ſenſuri, quarũ rerũ deſi
derio tenentur irati, quare bene
de Hectore cecinit Homerus. vo
lens Achillis iram contra mor
tuum ſedare,

Quis furor eſt, terram ſenſu ve
xare carentem?

Planũ igr̃ eſt, ex his locis ducẽ
da eſſe argumẽta ab illis, qui pla
care aĩos volũt, atq; eos quidem
his rõnibus mitigare oportet. Il
los aũt, quibus irati sũt, oſtẽdere
debemus, aut terribileis eſſe, aut E
veneratiõe dignos, aut beneme
ritos, aut inuitos feciſſe, aut deni
que pp ea q̃ fecerunt magnũ aĩo
dolorem ſentire.

De amicitia, & amore, & eorum contrariis. Cap. 4.

IAm vero, quos amare ſoleãt
hoĩes, & odiſſe, quibuſq; de
cauſis oſtendamus, ſed prius,
quid amicitia ſit, & quid amar̃,
doceamus. Eſt igr̃ amare, uelle
alicui bona euenire non ſua, ſed
illi⁹ ipſius cã, quẽ diligit: &, quã F
tum in eo eſt, efficere, vt illa eue
niãt: amicus vero ille eſt, qui a
mat, & redamatur. illi igr̃ exiſti
mãtur amici, qui inter ſe mutuo
ſic affecti eſſe vñr. His ita poſi
tis, neceſſe eſt illũ, amicũ eẽ, qui
gaudet alicuius rebus bonis, do
letq; malis nõ alia, ſed illius ipſi⁹
tñ cauſa. oẽs. n. gaudẽt, cũ illis,
quos amãt q̃ volũt, euenerũt: &,
cũ accidunt cõtraria, dolẽt: ita q;
dolores, & voluptates ĩdicia sũt

voluntatis

G volũtatis. Illi etiam inter ſe ſunt amici, quibus eadẽ bona, ac mala ſũt: &, qui eoſdem habẽt amicos, & eoſdem inimicos: neceſſe eſt. n. vt in eis ſit voluntatum cõiunctio. nam. cum eadẽ uelit alĩ, q̃ ſibi ipſi, certe illi amicus eſſe vr̃. Illis etiam amici ſunt, a quibus beneficiũ acceperũt vel ipſi, vel ĩ, quos diligunt caros q̃ hñt, & præcipue, ſi beneficia fuerint vel magna, vel prõpto aĩo collata, vel opportuno tẽpore: & aut
H ipſorũ cã, aut eorũ, quibus ipſi benefacere velle exiſtimantur. Amicos ẽt amicorũ amant, & amanteis eos quos ipſi amant, & amatos ab eis, qui ab ipſis amantur: & eos, qui eiſdem ſunt inimici, & qui illos odio proſequũtur, quos ipſi oderũt: &, qui odio habent ab illis, qui ipſis odio ſunt. hĩs. n. oĩbus eadem eſſe bona vidẽtur: quo fit, vt illis bene velĩt: quod amici proprium eſt. Amãt etiam eos, qui benefici ſunt vel in pecuniis erogãdis, vel in ſalu-
I te dãda: quare liberaleis, & forteis viros honorãt, atq; ẽt iuſtos. taleis vero exiſtimãt eos, qui nõ viuũt ex alienis reb⁹: vt, qui ſuo ſibi labore victũ quęrũt: quales pręcipue ſunt agricole, &, qui ipſimet opus faciũt. Tẽperãteis ẽt amãt propterea, q̃ minime ſint iniuſti: atq; eadem de cã diligũt eos, qui remoti a negociĩs vitam degunt. Eos ẽt amamus, quibus amici fieri ſtudemus, ſi modo, ſe id velle, oſtẽderĩt. tales aũt ſunt, qui præclara aliqua virtute valẽt: vel, qui in honore ac precio K
ſũt apud omneis, aut apud optimos viros, aut apud eos quos admiramur, aut denique apud eos quĩ nos admirãtur. Amamus, ẽt eos, qui morũ ſuauitate præſtãt, & quorũ iucũda eſt cõſuetudo. tales aũt habẽtur, qui ſunt ingenio placidi: neq; ſiquid peccatũ eſt, faciles ſunt ad reprehendendũ, &, qui neq; contentioſi ſunt, neq; litiũ amatores: nã hmõi homines pugnãt, aduerſanť q; aliis, qui aũt, pugnãt, velle cõtrariavi-
L denť: & qui iocoſe faceteq; alios mordẽt, & aliorũ morſus æquo aĩo ſuſtinent, qm̃ ad eundem finem ambo tendunt, cũ & inuadi æquo aĩo, & inuadere ingenioſe poſsĩt. Eos quoq; amam⁹, q̃ noſtra bõa laudãt, & ea p̃cipue, q̃ veremur, ne ĩ nobis plane ſint: &, qui mũdi ſũt, atq; elegãtes in apparatu, in veſtitu, in oĩ denicq; vita: &, qui neq; vitia, neq; bñficia exprobare ſolẽt, nã, qui hæc faciunt, contentioſi ſunt: & qui
M nõ recordanť iniurias, neq; aliorum peccata obſeruant, ſed placabileis ſũt, nã, quales erga, alios eſſe vr̃, taleis ẽt in nos futuros exiſtimamus: & qui, neq; maledici ſunt, neq; incõmoda maculasq; uel propinquorum, vel noſtra ſcire volũt, ſed bona tm̃, hoc enĩ vir bonus facere ſolet: & qui iratis non aduerſanť. aut aliquid ſerio agẽtibus, nã, qui hoc faciũt, contẽtioſi ſunt, illos quoq; amãt omneis, quos ſui ſtudioſos eẽ intelligũt, vt qui ipſos admiranť,

& eſſe

A & eſſe bonos exiſtimant, & ipſo
rũ cõſuetudine delectant: & pr̃
cipue, q̃ hoc faciunt in eis rebus,
in quibus ipſi cupiũt admirabi-
les videri, vel viri boni, uel ſua-
ues, & iucundi. Pareis ẽt amant,
atq; eiſdẽ ſtudiis deditos, niſi for
te moleſti fuerint, aut ex eadẽ ar
te victum q̃ſierint. tunc enim ac
cidit quod ait Heſiodus,
Et figulus figulo:
& qui earundem rerum deſide-
rio tenentur, modo ſint eiuſmo-
di res, vt eas æqualiter ambo cõ
B ſequi poſſint: ſin minus, idem ac
cidit, qd̃ in artificib⁹. Eos quoq;
amãt, quibuſcũ adeo familiares
ſunt, vt nõ pudeat coram eis illa
facere, q̃ vulgo turpia videntur,
niſi forte illos contemnãt. Et eos
ament, apud quos verentur illa
committere, quæ re vera turpia
ſunt: & apud quos in honore ac
precio eſſe ſtudẽt. Et, quos optãt
æmulos atq; imitatores habere
rerum ſuarum, non autem obtre
ctatores, eos aut amant, aut ſibi
amicos fieri cupiunt: & quos in
C acquirendis aliquibus bonis ad
iuuarent, niſi forte in ipſos gra-
uiora mala caſura eſſent. Eorum
quoq; amicitiã expetunt, quos
vident nõ minus abſenteis ami-
cos diligere, quam præſenteis.
ita q̃q; nemo eſt, quin eos diligat,
qui mortuorum etiam amicitiã
colunt: & omnino quicũq; ami-
cis valde amici ſunt, & eos, cum
opus eſt: non deſerunt, cum. n. o-
mneis bonos diligant, tum eos
præcipue, qui boni amici ſunt:
& qui nihil apud ſe fingunt. ta- D
les autem ſunt, qui mala etiã ſua
narrant, & aperiunt: nam (vt ſu-
pra dictum eſt) cum amicis nos
non pudet ea dicere, aut facere, q̃
vulgo turpia videntur, itaq; ſi,
quem pudet, is non amat, certe,
quem non pudet, is amans eſſe
vĩ. Eos quoq; amamus, qui non
formidoloſi ſunt, & quibus con-
fidimus: nemo. n. quem metuit,
diligit. Amicitiæ ſpecies ſunt ſo-
dalitas, neceſſitudo, cognatio, cæ
teræq; eius generis. Conficiens
aũt amicitiæ beneficiũ eſt: & pr̃ E
cipue, quod vltro defertur, non
expectatis præcibus: &, quod
q̃ collatum eſt, non commemo
ratur. tunc enim intelligitur ip-
ſius gratia factum eſſe, non alia
de cauſa.

Quod autem ad inimicitias,
& odium attinet, perſpicuũ eſt,
ex contrarijs locis ſumenda eſſe
argumẽta. Inimicitiarum vero
conficientia ſunt ira, violentia,
criminatio. Sed ira cõcitatur tm̃
ex ijs rebus, q̃ ad ipſum tm̃ refe- F
runtur, inimicitiæ vero ẽt ex ijs,
q̃ minime ad ipſum pertinent:
ſæpe enim aliquem odio proſe-
qui ſolemus, ſi talem eſſe ſuſpica
mur. Huc accedit, q̃ ira ſemper
contra ſingulos excitatur: vt cõ-
tra Calliam, aut Socratem: odiſi
autem etiam contra genera ho-
minum: nam furem, & calum-
niatorem omnes oderunt. atq;
ira quidem tempore ſanari po-
teſt, odium non poteſt. Præterea
ſtudet ira dolorẽ inurere: ſed ini-

G micitiæ magis damnũ importa re geſtiũt,nã, qui irat⁹ eſt alicui, vult eũ ſentire,cũ vlciſcitur, inimicus uero nequaq̃ hoc curat.q̃ vero dolorẽ faciũt, oĩa ſenſũ mouẽt;ſed q̃ maxima mala ſũt,minime ſentiũtur, vt iniuſticia, & dementia,prauitas.n. præſentia ſua nullũ dolorẽ adfert.Ira ẽt adiunctã hẽt ægritudinẽ: ſed odiũ ægritudine vacat:nam, qui iratus eſt,dolet,qui aũt odit, nõ dolet Et iratus,ob multas aduerſarũ calamitates nonnunq̃ ad miſericordiã flectitur:qui aũt odit, H nunquã vlla mouetur miſericordia:nã iratus vult eum,cui iraſcitur,vicisſim angi, & dolorẽ ſentire, ſed, qui odit, vult eum,quẽ odit,extingui ac perire. Ex his perſpicuũ eſt, qũo quis amicos, & inimicos oſtendere poſſit qui ſint,&, qui nõ ſint quo modo facere poſſit, &, qui ſe dicunt eſſe quomodo diſturbare queat: &, cũ eſt controuerſia. utrũ aliquid propter irã, an propter inimicitias factũ ſit,qũo valeat,in q̃ parte̅ voluerit;qui dicit,id traducere. Quæ vero timeant hoĩes, & quos,& quomodo affecti,planũ fiet ex ĩs,quæ modo dicemus.

De timore, & eius contrario. Cap. 5.

ESt aũt metus,ægritudo quædã,vel perturbatio ex opinione impẽdẽtis mali, qd aut interitum nobis, aut dolorẽ adferre poſſit.neq; n.oĩa mala timẽtur,vt,ne iniuſtus fiat, aut hebeti tardoq; ingenio, ſed ea tm̃, quæ vel magnos dolores, vel interitũ adferre pñt: & præcipue, K ſi illa non lõginqua ſint,ſed proxima, vt iam impẽdere videantur,nam,q̃ ualde longinqua sũt, non metuũtur:ſciunt.n.oẽs fore, vt moriant̃,ſed, qm̃ id prope nõ eſſe putãt,ideo nullam curã ſuſcipiunt. Quòd ſi metus eſt hmõi, neceſſe eſt, vt ea oĩa ſint horribilia,& pertimeſcenda, q̃ nos perdendi vim magnã habere vñr, aut eiuſmodi detrimenta importandi, q̃ acerrimos animi dolores pariant. Itaq; taliũ ẽt rerum ſigna terrorẽ incutiunt.tũc.n.in L proximo iã eſſe vr̃ id, quod eſt horribile, hoc vero ipſum periculũ eſt,horribilis rei appropinquatio.tales ſunt inimicitiæ.iræ que illorũ,qui malũ aliquod importare pñt: manifeſtũ eſt enim eos & velle. & poſſe, quo fit, vt ad inferẽdum malũ parati ſint. Et iniuſticia, ſi vireis nacta fuerit,horribilis eſt,iniuſtus.n. ſ ẽ, qui conſulto ſe iniuſte gerit:virtus quoq; affecta contumelia, ſi vireis adepta eſt: perſpicuũ eſt M enim,cum afficitur contumelia, ſemper eã vlciſci deſiderare, ſed, cum poteſt,tunc id efficere. Metus ẽt eorũ,qui malũ aliquod inferre pñt,horribilis eſt: nam huiuſmodi hoĩes ſemper ad offendendũ parati sũt. Et qm̃ plerique ſunt improbi,& cupiditatis ſiti trahunt̃,atq; in periculis timidi, plerunq; ẽt horribile eſt,in aliorũ eſſe poteſtate.quare,qui alicuius magni facinoris conſcĩ sũt, ĩdem ſunt ẽt horribiles: ne aut

facinus

facinus illud indicent, aut ſocios deſerant. Et, qui iniuriam facere poſſunt ſemper eis formidabiles ſunt, qui ſunt ad iniuriam expoſiti: plerunq; n. hoīes facultatem nacti iniuriam inferunt: &, qui iniuriam acceperunt, vel ſe acceptiſſe arbitrantur, ſemper. n. vlciſcendi tempus obſeruāt. Et, qui iam fecerunt iniuriam, ſi poteſtatem habent. horribiles ſunt, cū ſemper talionē reformident, hoc autem eſſe horribile, iam ſupra dictum eſt: &, qui de ñſdem honoribus, aut præmiis certant, ſi eadem ambo conſequi non pñt: tales. n. inter ſe perpetuo digladiantur. Et, qui ſunt horribiles ñs, qui meliores ſunt, ēt infirmioribus ſunt horribiles, facilius. n. infirmiores, quam meliores, lædere poſſunt. atq; eadem de cauſa ſunt etiam horribiles illi, quos meliores reformidant: &, qui necem eis attulerunt, qui ipſis præſtantiores erant: &, qui minores aggredi ſolent: vel. n. iam horribiles ſūt, vel elato animo ſtatim fient. Horribiles etiā ſunt ñ, qui iniuriam acceperunt: &, qui inimici ſunt, aut aduerſarñ, nō ſi ad iram procliues ſunt, & libere loquuntur, ſed ſi ſedati ſunt, & diſſimulatores, & verſuti. incertum eſt. n. an prope ſint ad maleſaciēdum, neq; vnquā perſpicuū eſt, q̄ longe abſint. Omnium autem horribilium illa maxima ſunt, in quibus, ſiquid peccatum fuerit, non eſt emendandi locus, ſed vel oīno corrigi nequeūt, vel remedia non ſunt in noſtra, ſed in aduerſariorū poteſtate: &, in qui b⁹ vel nulla ſūt auxilia, vel multum ardua. Vt aūt ſummatim dicam, horribilia ſunt illa oīa, quę, cū alīs euenīūt, vel impendent, miſericordia digna ſunt. Atq; hæc quidem ferè ſunt, quæ horribilia dicūtur: & quæ maxime homines timere ſolent, ſed qūo affecti ſint aīo, qui timent, iā dicamus. Cum igitur metus cum expectatiōe ſit patiēdi aliquid, quod perdere valeat: perſpicuū eſt, neminem eorum eſſe in metu, qui nihil ſe mali paſſuros arbitrātur. neq; n. quiſquam ea timet, quæ ſe nō paſſurum putat: neq; eos metuit, a quibus nihil mali expectat: neq; eo tempore timet, cum nihil mali futurū arbitratur. Neceſſe eſt igitur, eos eſſe ī metu, qui ſe aliquid mali paſſuros exiſtimāt a certis perſonis: &, qui, quæ paſſuri ſunt, & quo tempore, cogitant. qui aūt pluribus fortunæ bonis abūdant, aut ſe abundare putāt, ñ ſe nihil paſſuros arbitrantur: atq; inde contumelioſi ſunt, & aliorum negligentes, & audaces ac confidētes. taleis autem efficiūt diuitiæ, robur corporis, amicorum cōpia, potentia. Neq; illi timent, qui ſe iam grauia paſſos exiſtimāt: &, qui iam omnē futuri ſpem abiecerūt, vt, qui ad extremum ſupplicīū ducunt, ſed, qui timet, neceſſe eſt, aliquam ſalutis ſpē habeat in ea re, de qua ſolicitus eſt: cuius rei ſignū eſt, quod metus

cogit

G cogit hoſes diligentius conſulta re, nemo aũt de rebus eis conſultat, in quibus nihil amplius ſpe relictũ eſt. Itaq;, cũ vtile erit inducere timorem iudicibus, tunc eis rationibus uti oportebit, quibus oſtẽdamus eos taleis eſſe, vt pati poſſint: vt, ſi dicamus, alios ẽt maiores paſſos fuiſſe, vel, oſtẽdamus pareis aut hoc tẽpore pati, aut antea paſſos eſſe, & ab ñs, a quibus nihil mali metuebant, & p̃terea paſſos ea, q̃ nũquã putaſſent, & quo tempore minime
H expectabant.

Cũ aũt planũ factũ ſit, quid ſit metus, & q̃ ſint ea q̃ metuẽda ſũt, & qũo affecti hoſes metuãt: ex eiſdẽ perſpicuũ ẽt eſt, quid ſit cõfidere, & quibus in rebus cõfidẽtes ſint, & qũo affecti cõfidãt: nã cõfidentia timori contraria eſt, & q̃ confidentiã adferunt, eis contraria ſunt. q̃ metũ incutiũt. Quare cõfidentia, ſpes quædam eſt cum opinione proximæ ſalutis futurę, & rerum horribilium
I vel nõ futurarũ, uel longe remotarum. Confirmatur.n.animus: cũ mala lõgẽ abſunt, &, quæ cõfidentiam adferunt, ſunt vicina: & ſi peccatum corrigi atq; emẽdari põt: &, ſi auxilia vel multa, vel magna, vel vtraq; ſimul adeſſe vidẽtur: &, ſi iniuriam neque nos accepimus, neq; alĩs intulimus: &, ſi vel nulli ſunt aduerſarĩ, vel, ſi ſunt, nocẽdi facultatem nõ hñt. vel ẽt ſi hñt facultatẽ nobis amici ſunt: uel, ſi beneficia in nos cõtulerunt, aut a nobis acce perũt: vel, ſi plures ſunt, quibus K eadẽ cõducunt, aut prę ſtãtiores, aut vtrunq; ſimul. Ipſi vero homines hoc modo cõfidentes eſſe ſolẽt: ſi multis in rebus proſpere ſe geſſerunt, & nullum incõmodum paſſi ſunt, &, ſi in pericula ſæpius inciderunt, & tñ incolumes euaſerũt. Duobus, n.modis homines timore non cõcutiuntur: vel, q̃ ea mala nunq̃ experti ſunt, vel q̃ auxilia parata habeant: id quod accidit in marinis periculis: nam, qui tempeſtatem nunquã experti ſunt: ñ ſe incolumeis euaſuros confidunt. qui vero habẽt auxilia, propter vſum & experientiam confidũt. cõfidunt ẽt, cũ vidẽt, rẽ illã paribus & ſimilibus metum nõ adferre, neq; inferioribus, & ñs, quibus ſe præſtãtiores arbitrãtur. exiſtimant aũt, ſe illis præſtare, quos vicerũt, aut ſi ñs vel potẽtiores, vel ſimileis vicerũt: &, ſi plura, & maiora ſibi adeſſe putant edrũ, quibus qui excellũt. horribiles eſſe ſolent: qualia ſunt pecuniæ, magnitudo, robur corporũ, M & amicorũ, & regionis & apparatuũ belli aut oĩum, aut maximorum. Confidunt ẽt, ſi iniuriã intulerĩt aut nemini, aut paucis, aut non huiuſmodi hominibus, quos timere debeãt: & oĩno quoties ſperãt deos ſibi fore ꝓpitios, & aliquid boni portẽdere uel ſignis, vel oraculis, vel alĩs q̃buſdã rebus. iracundia nanq; confidenteis hoſes facit: cũ autẽ quis non iniuriam facit, ſed eam acci-

pit,

A pit, tunc iracũdia mouetur, deus vero credit eis esse auxilio, qui iniuriam acceperunt. Confidentes ẽt sunt: cũ priores aggrediuntur: & existimãt vel tũc se nihil in cõmodi pati, vel postea non passuros, vel quod cupiunt cõfecturos. Ac de ijs quidẽ, q̃ metum incutiunt, & de ijs q̃ confidentiã adferunt, hactenus dictũ sit. Quibus aũt in rebus verecundi sint hoies, atq; inuerecundi, & erga quos, & quomodo affecti, deinceps explicandum est.

B

De uerecundia, & inuerecũdia. Cap. 6.

EST igitur verecundia, quę dã ęgritudo, perturbatioq; in eis malis, q̃ ignominiã ac dedecus ferre vĩr, cũ aut sunt, aut fuerunt, aut futura sunt, inuerecũdia vero, negligentia q̃dam est, & animi securitas in eisdẽ illis malis. Quòd si verecũdiæ natura ea est, quã explicuimus, necesse est, in eiusmodi malis hoies
C verecũdari, q̃ vel ipsis turpia sũt, vel eis, quorũ curã hñt. Talia vero sunt ea opa, q̃ ab animi vitio proficiscuntur: vt in pũlio clypeũ abĵcere, vel in fugã verti, quod à timiditate nascitur: vel depositũ nõ reddere: quod nascitur ab iniusticia: & rẽ habeĩ, quibuscũ nefas est, vel vbi, vel qñ nõ oportet, quod intemperãtiæ propriũ est: & quæstum ex minutis reb⁹ facere, aut turpibus: aut ex ijs, ex quibus fieri nõ posse videatur, vt à pauperibus, & mortuis: vñ celebratũ est prouerbium illud:
D ẽt à mortuo tributum exigere: à sordibus.n.hoc, & illiberalitate nascitur, & eis, qui indigent, nõ pecunia subuenire, cũ possis: aut minus, quã oporteat, subuenire, & à tenuioribus minusq; abiidãtibus auxiliũ, & pecuniam capere: aut mutuo eam summere, cũ existimaĩ aliquis à te petiturus: aut iterum petere, cum aliquis, quos dedit, nũmos repetiturus est: aut contra repetere, cum iterũ ille petiturus est. Turpe est ẽt aliquid laudare, vt illud poscere
E videaris, & cũ semel repulsam passus sis, nihilominus idem petere. nam hæc omnia sordiũ, illiberalitatisq; signa sunt: in præsentia vero coramque laudare quempiam, adulationis est: & bona, plusquã satis sit, laudare, mala vero obscurare: &, cũ quis dolet, maiorẽ eo dolorẽ ostendere: & alia quæcunq; sunt hmõi, turpia sunt: qm̃ indicia sunt assentationis. Turpe est ẽt eos labo
F res ferre non posse, quos aut seniores, aut delicati homines, aut qui cum imperio sunt: aut denique imbecilliores ferunt. hæc. n. omnia mollitudinis signa sunt. & ab alio beneficium accipere: idque sæpius, & alicui beneficia exprobrare turpe est, hæc enim signa sunt aĩ pusilli, ieiuni, atque abiecti: & de se ipso prædicare, ac magna quædam polliceri: &, quæ aliorũ sunt, sibi vendicare: quod arrogantiæ signum est. Atque eodẽ mõ in singulis aĩ vitĩs

facta

G facta,indiciaq;, & quæ ſunt hȝs ſimilia,turpia ſunt,& infamiã adferũt. Præterea turpe eſt, nõ eſſe participẽ rerũ honeſtarũ: earũ, inquã quas vel gñatim oẽs participant,uel pares ſimilesq; vniuerſi,vel ſaltem plurimi: pareis aũt ſimileisq; voco illos, qui sũt eiuſdẽ nationis,ciuitatis, ætatis, familiæ:deniq;,qui ęquo iure viuunt. nã omnino turpe eſt, non huiuſmodi rerũ eſſe participẽ: vt eruditionẽ aliquo modo non deguſtaſſe,atque ita de reliquis.

H Quæ oĩa turpiora ſunt, ſi ipſius culpa euenisſe viſa fuerint:ſic.n. ab animi vitio magis proficiſci vñr: ſi ipſe cauſa fuerit malorũ, quæ vel antea fuerunt, vel nunc adſunt,vel poſtea futura unt.Verecundantur aũt homines: cum aut patiuntur, aut iam perpeſſi ſunt, aut ſe paſſuros intelligunt ea,quæ ignominiam, & opprobria ferre pñt. hmõdi vero ſunt ea,quæ vel ad obſcœnum corporis miniſteriũ,vel turpium factorũ pertinent:in quibus quis contumelia afficitur. Et,quęad intẽperantiam attinent,ſiue quis volens,ſiue inuitus patiatur: turpe eſt:&,q̃ ad violentiã, cum inuitus patitur:nam huiuſmodi patientia ab ignauia.& timiditate proficiſcitur, ſicut ẽt iniurias acceptas non vlciſci.Hæc igitur,cętera;q; huius generis ſunt, q̃ homines verecundantur.Qñ autẽ verecundia opinio quædam eſt ignominię,atque eius ipſius gratia,non autem eorũ, q̃ inde proueniunt:& nemo bonam quęrit famam,niſi propter illos, qui de ſe exiſtimant: neceſſe eſt, homines affici verecundia propter illos,quorum rationem ducunt. Eorũ aũt rationem ducunt, qui ſui admiratione capti ſunt:& eorũ,quos ipſi admirantur,quoſq; in admirationem ſui trahere deſiderant,&,quibuſcum de honore,ac dignitate contẽdunt & deniq;,quorũ exiſtimationẽ nõ cõtẽnunt,At vero ſui admirationẽ apud eos mouere uolũt, atq; ipſi ẽt eos admirãtur, qui bonũ aliquod in ſe hñt eorum, q̃ honore digna iudicãtur:&,a quibus impertiri ſibi quippiam ardẽter cupiunt, cuius illi domini ſunt, vt amatores, Cũ paribus autem ſimilibusq; de honore,ac dignitate contẽdunt:uiros vero prudenteis obſeruãt,tãquã eos, qui vera prædicare ſoleãt, tales autem ſunt ſenes,atq; eruditi.Illa etiam verecundiã mouent, quæ in oculis oĩum ac propalã fiũt: vñ etiã prouerbiũ illud, pudorẽ in oculis eſſe. Atq; hac de cauſa magis eos uerecundamur, qui ſemper nobiſcum futuri ſunt,& qui noſtras aduertunt actiones, eo; q hæc vtraq; ſint in oculis: & eos, qui eidẽ culpę minime ſunt obnoxij. perſpicuũ eſt,n.eos in contraria eſſe ſententia.&,qui minime procliues ſunt ad ignoſcẽdũ eis,qui peccare videãtur.nam q̃ aliquis ipſe facit, ea dicitur vicinis non vitio vertere:quare,quę non facit, ſine dubitatione vitio

K

L

M

I

vertit

A vertit. Eos quoq; veremur, qui oſa facile enũtiãt: nihil.n. differt, non videri peccaſſe, & peccatũ nõ enuntiari. illi vero facile enũtiãt, qui iniuriã acceperunt, eo ꝙ obſeruare ſoleant: & maledici, nã ſi, nihil peccãtibus detrahũt, quanto magis peccanteis inuadent? & qui ĩ notãdis proximorum peccatis occupati ſunt, quales ſunt deriſores, & comici poetę: nam hi quoq; quodammodo maledici ſunt, & peccata enuntiant. Eos etiam veremur, apud quos voti compotes ſemper fui
B m⁹: ñ enim nos admirari quodãmodo vñr. Atq; ideo veremur etiã eos, qui tunc primum a nobis aliquid petunt: quippe cum apud eos nihil adhuc exiſtimatio noſtra læſa fuerit. tales ẽt sũt ñ, q̃ nobis amici fieri deſiderãt: conſpexerunt .n. q̃ optima ſunt in nobis. quare Euripidis reſpõſum ad Syracuſanos iure laudatur, Veteres quoq; familiareis noſtros veremur, qui nullius flagiti ñ nobis conſcĩ ſunt. Solent autẽ
C verecundari homines nõ ſolum in eis, quæ dicta ſunt, q̃ re vera ſunt obſcœna, ſed etiam in eis, q̃ ſigna ſunt, vt non modo cum Veneri indulgent, ſed etiam, cũ eius rei ſignum aliquod edunt: neque tantum, cum turpia faciunt ſed etiam, cũ de illis loquuntur. Eodem modo non tantum prædictos hoíes veremur, ſed eos ẽt, qui poſſunt illis, quæ fiunt à nobis, enuntiare: quales ſunt eorũ ſerui aut amici. Nihil autẽ oĩno ueremur eos, quos valde contemnimus, &, quibus nõ credi ſolere putamus: nemo eſt enim, qui puerulos, aut belluas uereatur. neq; eadẽ de cauſa veremur familiareis & externos: nam familiareis in eis rebus ueremur q̃ ad veritatem ſpectant externos vero in eis, quæ ad opinionem, & inſtituta. Qui autem verecundia capiũtur, ita ſunt affecti, primo, ſi apud ſe habeant huiuſmodi homines, qualeis diximus eos eſſe, quos vereri ſolemus. tales E autem erant, vel qui nobis admirationi ſunt, vel qui nos admirantur, uel quibus admirationi nos eſſe cupimus, vel quorũ ope aliqua in re indigemus, quã non obtineremus, ſi exiſtimationem perdidiſſemus. Atq; hi vel ſi prę ſentes ſint, ac videant: quemadmodum Cydias in concione dixit, cum de Samiorum agrorum diuiſione tractaretur, rogabat.n. Athenienſeis, ut mentibus ſuis cogitarẽt, omneis Græcos nõ ſolum audituros eſſe, ſed etiam in F corona ſtare: atq; adeſſe, vt ſpectarent, q̃ ab ipſis decernerẽtur: vel, ſi in propinquo loco ſint, & facile percepturi, q̃ a nobis fiant. Quare, qui ĩ calamitate ſunt, ab ñs cõſpici nolunt, qui ipſos olim æmulabant. nã, qui æmulant, ẽt admirari ſolent. Quin ẽt illi pudore afficiunt, quicunq; aliquid hñt, qd dedecus adferat. uel a ſe cõmiſſum, uel a maioribus ſuis, vel ab alĩs quibuſdã, quibuſcũ propinquitate aliqua coniuncti

G sunt,& deniq́s, quorum infamiã ad se pertinere putant. Tales aũt sunt ñ, quos prędiximus: & præterea, qui ex ipsis pẽdẽt, vt, quorum magistri, aut consiliari fuerunt. Præterea pudore afficiuntur, qui pareis aliquos simileisq́s habẽt, quibuscum de honore, ac dignitate certant: multa. n. eorũ verecundia commoti, faciunt, & multa etiam prætermittunt. Et, cum in conspectu eorum futuri sunt, & cũ eis versaturi, qui peccati conscĩ sunt, magis etiã tunc
H verecundantur: vnde Antiphon poeta, cũ iussu Dionysii ad supplicĩũ duceret, & videret alios, qui vna secum erãt morituri, cũ ẽ carcere exirent, capita obuoluere: dixit, Quid est, q́ capita obuoluatis? an uereminí, nequis horũ cras vos videat? De verecundia igitur hæc dicta sint: q̃ uero ad inuerecundiã pertinent, ex contrarĩs erunt manifesta. Quibus aũt hominibus gratiã habeam⁹, & quibus de causis, & qũo affe-
I cti, tunc erit perspicuum: cũ gratiam ipsam definiuerimus.

De Gratia. Cap. 7.

SIt igitur illa gratia; per quã is, qui facultatẽ hẽt, dr̃ egenti beneficiũ suppeditare, nõ, q́ aliquid iam acceperit, neq́, q́ vtilitatem aliquam inde speret, sed tm̃, vt illi commodet, cui beneficium tradit. Magna vero illa gratia est, quæ ualde egentibus præstatur: vel, quæ magna, & ardua tribuit: vel quæ oppor tune fit: vel, quam aut solus, aut K
primus, aut copiose præstitit. Indigẽtiæ vero, sunt appetitiones: atq́ illæ præcipue, quæ nos angunt, cũ eas explere non possumus. tales sunt oẽs cupiditates, vt amor: & cũ quis est in aliquo dolore corporis, aut in periculo, nam qui periclitatur, & qui dolet, concupiscit. Atq́ hac de causa, qui paupertate premũtur, & quĩ exilio sunt, siquis eis in minimis ẽt reb⁹ subueniat, propterea, q́ multum indigent, & in ta
L li tempore cõstituti sunt, magnũ se beneficiũ accepisse existimãt: vt, qui storeã in Lyceo præbuit. Oportet igitur in hmõi rebus, ac tẽporibus subuenire, q́ si non sint eiusmodi: saltem sint vel paria, uel maiora. Cum igitur planum factum sit, & quãdo, & quibus in rebus beneficium fiat, & qũo affecti sint ñ, qui faciũt: perspicuum est etiam, his rationib⁹ præparandos esse auditores: vt demonstret orator, hos quidem aut esse, aut fuisse in huiusmodi
M tristicia, atq́ indigentia: illos aũt in tali necessitate suppeditásse aliquid, quod eos subleuare posset. Ex his etiam facile perspici potest, qũo remoueri gr̃a possit, & effici, ne beneficium præstitisse videantur, vel. n. dicemus eos commodi sui gratia subuenire, aut iam subuenisse, quod beneficium vocari non debet: vel casu fortuitoq́ accidisse, vel necessitate coactos, subuenisse: uel eos beneficium reddidisse, non autem

dedisse

A dediſſe,ſiue illi ſe debere ſcirent, ſiue ignorarent:nam vtroq; modo aliquid pro aliquo redditur: quare,neq; hoc modo beneficiū eſt.Singula ēt sūma gña conſiderāda ſunt nam beneficiū eſt, uel quod rem hanc tradidit, vel tantam,vel talem, vel tali tempore, vel in opportuno loco. Signum autem non beneuoli animi eſt,ſi in re minori non ſubuenerunt: aut,ſi inimicis eadem cōmoda, uel æqualia, vel maiora tribuerunt:tunc.n.perſpicuum eſt, eos
B noſtri cauſa nequaquam eam ſeciſſe:vel ſiquis ſciēs, res vileis & abiectas tribuat:ne.n.eſt, qui ſe vilibus & abiectis rebus egere fateatur. Ac de gratia quidē collata,aut non collata ſatis dictum ſit. Quæ autem res miſerabiles ſint,& quorum hominum miſereamus, quomodoq; ipſi affecti, deinceps dicamus.

De *Commiſeratione*. Cap. 8.

C EST aūt miſericordia, quædam ægritudo, ſuſcepta ex opinione mali,quod aut interitū,aut dolorē adferat ei, qui illa fortuna ſit indignus, ī quod quidē malū, fieri poſſe putam⁹, vt vel nos incidamus, vel eorū, aliquis qui cari nobis eſſe debēt: & preſertim, cum id malū propinquum eſſe vī.Illud .n. planū eſt:neceſſe eſſe, vt is, qui moueri miſericordia dēt, talis ſit, vt aliquid mali pati poſſe exiſtimet aut ſe,aut ſuorū quēpiā:& malū eiuſmodi, quale dictū eſt in deſi D nitione,aut illi ſimile,aut ꝓpinquū.Atq; hac de cā,qui omnino perditi ſunt,miſericordia nō mouentur:nihil.n, amplius ſe paſſuros exiſtimant,cum iam perpeſſi ſint,& qui ſe valde fortunatos exiſtimant,nam hi potius contumelioſi ſunt: cum. n.omnia ſibi adeſſe bona cēſeant, planum eſt eos non timere, ne aliquid mali patiātur, nam hoc etiam ipſum bonum eſt.ñ vero putāt, ſe in ali quod malū cadere poſſe,qui antea paſſi quidem ſunt, ſed inco E lumes euaſerunt. Atq; etiam ſenes cū propter prudētiam, tum propter vſum multarum rerū:et imbecilli, & ñ, qui natura timidiores ſunt:&,qui doctrina ſunt exculti: nā hi res humanas bene reputant:&,qui parentes,aut liberos,aut coniuges habent: hæc enim ipſorum ſunt,& prædictis malis expoſita:&,qui in fortitudinis affectione nō ſunt. vt ī iracundia,aut cōfidentia : nā hmōi affectiones,qui futurum ſit, non cogitēt:& qui nequaquā ad cō F tumeliam procliues ſunt, nā huiuſmodi hoſes,qui contumelioſi ſunt,non cogitant,ſe malum aliqđ pati poſſe.Sed, qui inter hos interiecti ſunt miſericordes eſſe ſolent:neq; rurſus ñ, qui in magno timore poſiti sūt, neq;.n.miſericordia mouētur,metu perculſi, qm̄ de propria ſalute ſoliciti ſunt. Et q̄ putāt aliquos æquos, & bonos eſſe, miſericordia mouent:nā,qui neminē ꝓbū eē pu-

G tat, is omneis homines malo dignos esse iudicabit. Atq; omnino talis est quisq;, cum recordat sibi, aut suis talia mala euenisse, vel timet, ne aliquando aut sibi, aut suis eueniant. Quo igitur effecti hoies misericordia moueantur dictū est. Quae vero miserabilia sint, ex definitione satis patet. q̄.n. ægritudinem. & dolorem adferunt, & ad interitū perducunt, oia miserabilia sunt, & quæcunq; perdendi, & destruendi vim hñt, & q̄ mala à fortuna proueniunt, magnaq; sunt. Quae
H vero dolorem adferunt, & interitum, sunt mortes, verbera corporū, vexationes, senectus, morbi, & cibi penuria. q̄ a fortuna, proueniunt, mala hæc fere sunt, amicis penitus spoliari, aut cum paucis relinqui, quo fit vt miserabile sit, ab amicis, & familiaribus diuelli: deformitas, imbecillitas corporis, mēbri alicuius priuatio: &, vnde bonū aliquod prouenire oportebat, inde malū accidere: atq; hoc sæpius euenire:
I & cum bonum aliquod tunc accidit, cum iam prodesse nō pōt: vt, Diopithi, qui, cum ei à rege munera missa fuissent, mortuus est inuētus: &, sicui nihil unquā boni accidit: uel si accidit, eo frui non potuit, Atq; hæc quidē, & cætera huiusmodi sunt, q̄ hoies ad misericordiam moueant. Miserentur aūt eorū, qui familiares sunt: nisi forte sint magna necessitudine coniuncti. nam hos non aliter, ac se ipsos, hñt itaq; Amasis, cū ad suppliciū duci filiū suū K videret lacrymas nō effudit, vt fertur: cū aūt amicum mēdicātē conspexisset, tunc illacrymauit: hoc.n. miserabile est: illud vero atrox & terribile. quod.n. atrox est, differt ab eo, quod est miserabile, quippe quod ēiciendi misericordiā uim habeat, & sæpius in contrarium ualet. Mouentur etiā misericordia: cū intelligunt, rem atrocem esse propinquam. Pariū ēt ac similiū miserentur: sunt autē pares ac similes uel ęta L te, vel moribus, vel habitibus, vl dignitate, vel genere. in his.n. oībus magis apparet, eisdem periculis expositō esse. nam omnino hoc etiam in loco ita statuendū est: oia, quæ ne accidant nobis timemus, cum alīs euenerint, solere nos ad misericordiam cōmouere. Quoniam autem res acerbę cum prope esse videntur, misericordiam mouēt: cum autem longe absunt, vt quæ multis annis antea fuerunt, aut post futura sunt, quas neq; timent, neque M recordantur, uel nō omnino misericordia illarum mouētur, uel nō eodem modo: necesse est, eos, qui representantur formis, vocibus, vestitu, ac deniq; actione lōge miserabiliores esse. hoc enim modo efficiūt, vt malum prope videatur, cum ipsum oculis subiiciant, quod aut futurū est, aut iam præteriit. Atq; hac de causa, quæ nuper acciderunt, aut breui futura sunt, miserabiliora videntur: quin ēt ipsa indicia, atq;

facta.

A facta, vt veſtes illorum, qui caſus acerbos pertulerunt, & quæ ſũt eius gñis: & orõnes, quas habuerunt ñ, qui eſſent in calamitate, vt qui iã eſſent morituri. Maxime vero miſeratio concitatur, ſi in illis acerbiſſimis caſibus fortes, & conſtanti animo fuiſſe dicãtur. nam hæc omnia quia uicina videntur, magis miſericordiam mouet: q; ille, qui patitur, ea fortuna ſit indignus, & acerbitas illa quaſi oculis ſubñciatur.

B De *Indignatione*. Cap. 9.

MIſericordiæ vero maxime opponitur illa, q̃ nemeſis dr̃, quam nos indignationẽ appellare poſſumus. alicuius infortunio, qui indigne patiatur, angi ac dolere, quãuis ab eiſdẽ moribus proficiſcatur, tamen ei quodammodo contrarium eſt, quod eſt, dolere proſpera alicuius fortuna, qui ea ſit indignus. Atq; hę cõmotiones amC bæ, bonæ indolis ac naturę ſunt. decet. n. cum eis dolere, atq; eorũ miſereri, qui mali aliquid indigne patiuntur: illis aũt indignari, qui præter merita ſua fortunati ſunt, quicquid. n. præter dignitatem accidit, iniuſtum eſt. atq; hac de cauſa deis etiam ipſis hoc attribuimus, vt indignẽtur. Poſſet aũt aliquis ſuſpicari inuidiã miſericordiæ eodem modo eſſe contrariã, tanquam vicina ſit, & eadẽ, q̃ nemeſis: ſed ab ea diuerſa eſt: quamuis. n. etiã inuidia ſit ægritudo, q̃ aĩum perturbat ob alterius res ſecundas: non tñ ob D eius res ſecũdas, qui ſit indign⁹, ſed, qui ſit æq̃lis, aut ſimilis. Cõmune aũt eſt oĩum, qui inuidẽt, & qui indignãtur, vt id efficiãt, nõ quia ſibi detrimẽtum aliq̃d ex eo prouenire poſſit, ſed quia bonũ ei, cui nolẽt acciderit: neq; enim iã eſſet ĩuidia, aut nemeſis, ſed potius metus, ſi quis ideo doleret, aut perturbaretur, q; ex alterius bona fortuna ſibi malum aliquod eſſet euenturũ. Illud vero perſpicuũ eſt, diuerſas animi affectiones ab inuidia, atq; ab in E dignatione cõcitari. nã, qui mœrore cõficitur, cũ videt indignos aduerſa fortuna cõcuti, idẽ lætabitur, aut ſaltem dolore carebit, cũ viderit. malo, dignos hoſtes infortunijs agitari. neq;. n. quiſquã vir probus dolorẽ cõcipiet, cum parricidas, aut ſicarios extremũ pati ſupplicium intellexerit, decet. n. in reb⁹ eiuſmodi gaudere: quemadmodum ẽt, cum aliquis pro dignitate fortunatus eſt, & F bene rẽ ſuã gerit. hęc. n. ambo iuſta ſunt, & bono viro lætitiã adferunt: nam neceſſe eſt, vt ſperet ad ſe quoq; peruẽtura eſſe commoda, q̃ ſui ſimilis conſecutus ẽ. Hæc aũt oĩa ſunt eiuſdẽ vitæ, atq; naturæ, ſicuti cõtraria contrarios ẽt mores indicant: idẽ eſt. n. qui malis aliorũ delectat, & qui eſt inuidus. nã, ex qua re quiſpiã angitur, eũ oritur, aut iam adeſt: neceſſe eſt hunc eadem gaudere, cũ eã videt euaneſcere, atq; interire. Quapropter hæc oĩa miſe

G ricordiam excitari prohibẽt. inter ſe vero differunt ñs de cauſis, q̃ traditæ ſunt: & omnia æqualiter vtilia ſunt ad efficiendum, ne res aliquę miſerabiles eſſe videãtur: Primũ igitur de libera indignatione. quã nemeſin vocãt dicamus, &, quibus hoĩes indignãtur, & quas ob res, & qũo affecti, deĩde ẽt de reliquis verba faciamus, quãuis hęc plana ſint ex ñs, q̃ iã ſupra dicta ſunt. Nã, ſi indignari nihil aliud eſt, quã dolere proſpera alicuius fortuna, qui
H ea ſit indignus: primũ illud perſpicuũ eſt, nõ fieri poſſe, vt quis ꝓp oĩa bona, q̃ eueniũt, indignetur, nemo. n. ei, qui iuſtus, aut fortis euadit, aut virtutẽ aliquã acquirit, idignaẽ. neq; n. ob res, q̃ ſunt his contrariæ, miſericordia commouetur: ſed ex diuitñs. & potẽtia, & cæteris huiuſmodi rebus indignatio naſciẽ, quib⁹ (vt in ſumma dicam) boni tm̃ viri digni ſunt, atq; illi, qui a natura conſecuti bona ſunt. vt nobilitatem, pulchritudinẽ, & quæ ſunt
I eius generis cętera. Et. qm̃, quod antiquum eſt, parum diſtare vĩ ab eo, quod eſt naturale: neceſſe eſt, vt eis, qui bonum idem poſſident, ſi nuper id acquiſiuerunt, atq; ideo fęliciter ac proſpere viuunt, magis indignemur, maiorem. n. nobis dolorem inurunt, qui nup̃ diuites facti ſunt, quã, qui diu in amplo patrimonio uixerunt, eodem modo, qui magiſtratus, & potentiam, & copiam amicorum, & multos ac probos filios, & huius generis cætera nu K
per adepti ſunt: atq; ẽt, cum propter hæc aliquod aliud eis bonũ acciderit. magis. n. offendũt aĩos noſtros noui diuites, ſi propter diuitias aliquẽ honorem. ac magiſtratum acquiſiuerint, q̃, qui iãpridem diuites erant: quod in reliquis ẽt rebus accidit eodem modo. Huius aũt rei cauſa eſt, q̃ alteri res ſuas habere vĩr: alteri vero minime: quod. n. ſemp̃ eodẽ in ſtatu ſpectatũ eſt, id ęquũ iuſtũq; vĩr: quo fit, vt alteri mini
L me ſuas res habere videãtur. Et, qm̃ nõ omne bonum cuiuis homini congruit: ſed eſt proportio quædam, & cõuenientia, vt exẽpli gratia, ſpecioſa arma non iuſto viro, ſed forti conueniunt, & claræ nuptiarum affinitates non ñs, qui nuper diuites facti ſunt, ſed nobilibus, atq; illuſtri genere natis, congruentes ſunt, fit, vt etiam, cũ probus vir, quod ei nõ cõuenit, aſſequitur, aduerſus eũ indignatio concitetur. Res ẽt illa mouet indignationem, quan-
M do inferior cum ſuperiore contẽdit, & præcipue ſi eodẽ ſtudio, atq; artificio diſpares fuerint: vñ illud ab Homero dictum eſt:

Ille redit retro, non auſus tendere contra
Aiacem, Telamone ſatum: nam Iuppiter ipſe
Indignabatur forti committere inertem.

quòd ſi non in eodem ſtudio fuerit inferior, tamen quocunq; modo minor cum ſuperiore cõtendit,

A dit,indignationem mouet· vt, ſi muſicus cũ iuſto viro de dignitate contendat,nã iuſticia multo pſtantior eſt arte muſica. Iam igr planum eſt,cõtra quos hoſes, & quibus de cauſis indignatio moueatur. hæc.n.ſunt, q̃ diximus: &, ſiqua ſunt eius generis cætera.Eorum autẽ animi facile mouentur ad indignationẽ,qui maximis bonis digni ſunt,& ea poſſident:cum indignos eadem poſſidere videntnecp.n.iuſtum eſt, diſſimileis hoſes paribus bonis
B accumulari.Secundo loco mouẽtur ad indignationem, qui probi, ſtudioſicp viri ſunt: nam huiuſmodi homines vere iudicãt, &,quæ iniuſta ſunt,oderunt. tertium genus eſt eorum,qui honores appetunt, & aliquas ſibi res gerẽdas mãdari cupiunt,& pręcipue, ſi illos honores deſiderãt. quos alĩ iam,eis indigni, conſecuti ſunt. Denicp illi facile indignantur, qui præclara de ſe ipſis iudicia faciunt, atcp eis rebus ſe
C dignos putant,quibus alios non putant.atcp hac de cã,qui ſeruili ingenio ſunt,& abiecti hoſes, & honoris contẽptores,non mouẽtur ad ĩdignationem:nihil.n.eſt eiuſmodi, quo ſe dignos exiſtiment. Ex ĩs,q̃ dicta ſunt, etiam, manifeſtum eſt,quando vel gaudere, vel ſaltem non dolere debemus,cum aliqui homines aduerſa fortuna premũtur, & rẽ ſuam infeliciter agũt:aut, quę cupiũt, non conſequuntur: nam ex contrarĩs contraria perſpicua ſunt.

Quapropter his rationibus ora- D
tor ſane iudices ita præparaſ ſua oratione poterit: vt, eos, qui ſui miſereri dñt oportere,doceat indignos eſſe,qui miſericordiã cõſequantur: nõ aũt fieri poſſe certum eſt,vt eorũ quis miſereatur, qui miſericordia ſunt indigni.

De Inuidia. Cap. 10.

NEcp illud obſcurum eſt, propter q̃ bona,& quib⁹ hominibus, & qũo affe- H
cti ſoleant inuidere:liquidem inuidia,eſt ægritudo quædã conce- E
pta ex felicitate eorum bonorũ, q̃ dicta ſunt,cum parib⁹ ac ſimilibus eueniunt: non,ut,qui inuidet, aliquod inde cõmodum ferat,ſed,quia nollet eos, quib⁹ inuidet,ea bona poſſidere.Illi autẽ inuidia mouẽtur, quibus aliqui pares ſunt, aut videntur: pareis autem voco aut genere, aut cognatione, aut ætate, aut habitu animi, aut dignitate, aut fortunis:&,qui oĩa ferè bona conſecu
F ti ſunt,quo fit,vt,qui res præclaras gerunt, & qui fortunati sũt, ad inuidiam ſint procliues: qm̃, quicquid alĩs boni contingit,id ſibi eripi exiſtimant,&, qui eximios honores in aliqua re ſunt adepti:& præcipue: qui ſapientię, vitæcp beatæ compotes eſſę vñr:&, qui gloriæ ſunt appetentes,magis ĩuidi ſunt,q̃ quos gloria non cõmouet:&, qui ſapientes videri volunt, cum eius gloriæ ſint appetentes:q̃ ſapiẽtię de

 betur,

G betur. Deniq;,qui in aliquo ſtudio laudē aſſequi cupiunt,omnibus inuident, qui in eodem curſu verſantur: & qui anguſto puſilloq; ſunt animo: nam eis omnia videntur eſſe magna. At vero propter quæ bona ſoleant inuidere, iā dictum eſt. oēs.n.res. atq; opera,ex quibus laudē, honorē,& gloriā q̄runt, & oīa fortunæ cōmoda gignere inuidiā ſolēt:& ea maxime,quæ aut ipſi appetunt,aut ſe habere oportere
H cēſent.Ob eas ēt res inuidia mouet,quibus ſe aut paulo ſuperiores,aut paulo ſiferiores eē vidēt. Nec dubiū eſſe pōt, quibus inuideant:nā hoc una cū alīs dictū eſt. Illis.n.inuidēt, qui ,ppinqui ſunt, aut tempore, aut loco, aut ætate, aut gloria: quamobrem illud vulgo celebratur: Vicinus inuidere vicino ſolet. Inuidēt ētillis, quibuſcū de honore certāt.certāt aūt cū ĩs,quos mō dixim⁹:cū ĩs vero.qui multis antea ſeculis vixerūt, aut po-
I ſtea ſunt orituri, uel q̄ iā mortui ſunt,nemo de honore cōtēdit:neq; cū ĩs, qui apud Herculis columnas habitāt: neq; cū ĩs, à quibus putāt ſe lōgo interuallo aut ſuo, aut aliorū iudicio ſuperari, neq; cōtra cū ĩs, quibus ſe multū p̄ſtare exiſtimāt, & quod de perſonis,idē ēt de rebus ſentiendū. Qm aūt æmulos ſtudiorum ſuorū,& riualeis, & deniq; oēis, qui eadē deſiderant,ſuperare cōtendunt,neceſſe eſt ēt, vt eiſdem maximè inuideāt: vñ dictū eſt. Et figulus figulo:

K Et,qui ſero,vel nunquam,id:qđ cupiebant,aſſecuti ſunt, ĩs inuident,qui celeriter idem, ac facile acquiſiuerūt.Atq; illis etiā inuident,qui id quærunt,quod,ſi aſſequi potuerint, & ad exitū perducere,probro ipſis futurum ſit: nanq; etiā huiuſmodi homines propinqui ac ſimiles ſunt.perſpicuum eſt.n. ipſorum culpa fieri, vt id non aſſequantur, quare dolor,moleſtiaq;,quā ex eo capiūt,
L inuidiam gignit. Eis præterea ſolent inuidere, qui poſſident illa,quę ipſis conueniebant:aut q̄ quondam ipſi poſſidebant: quare ſenes iunioribus inuident.Et, qui magnos ſumptus in aliqua re comparanda fecerunt,ĩs inuident, qui paruo ſumptu rem eādem aſſecuti ſunt. Quin illud quoq; planū eſt, quas ob res huiuſmodi hoīes gaudeant,& quibus in perſonis, & qūo affecti: quo.n.modo non ſunt affecti,cū dolent,eodem modo affectī, contrarĩs rebus lætabuntur. Quòd
M ſi ita præparati iudices fuerint, & demonſtratum erit, eos, qui vel miſericordiam, uel aliquod bonum cōſequi digni habiti fuerant,taleis eſſe,qualeis diximus; planum eſt,eos nunq̄ miſericordiam cōſecuturos ab illis,in quorum poteſtate res tota poſita eſt. Iam vero quomodo affecti ſint, qui æmulantur, & quæ bona, & in quibus hominibus poſita ſoleāt, æmulari,deinceps perſpicuum fiet.

De

A De Emulatione. Cap. 11.

ESt enim æmulatio, quædã ægritudo. quæ naſcitur ex eo, cp in ſimilibus ac paribus videantur eſſe bona quædã honorifica, qnæ bona poſſint ẽt in eum cadere, qui ita afficitur: non, quod alĩ bona illa euenerint, ſed, cp eis ipſe careat. quo fit vt æmulatio bona ſit, & bonorum virorum affectio: ſed inuidia mala eſt, & malorum hominum: nam æmulatio concitat hominem, vt talis fiat, quo poſſit il
B la bona conſequi: ſed inuidia, proximum conatur eiſdem bonis ſpoliare. Neceſſe eſt igitur eos ad æmulandum procliues eſſe, qui ſe eis bonis, quæ non habẽt, dignos exiſtimant. nullus enim eis ſe bonis dignum cenſet, quæ nullo modo fieri poſſe videtur. Quapropter adoleſcentes, & magnanimi viri ſolent æmulatores eſſe: &, qui ea bona poſſident, q̃ honoratis uiris conueniunt. tali vero ſunt diuitiæ, copia amico-
C rum, magiſtratus, & cætera eius generis. nam, quia huiuſmodi bona conueniunt eis, qui bene animo conformati ſunt: tanquã ipſis quoque conueniat probis eẽ viris, idcirco talia bona æmulantur. Atcp illi etiam æmulatores ſunt: quos alĩ bonis dignos exiſtimant. Et quorum aut maiores, aut cognati, aut domeſtici, aut gens, aut ciuitas in precio ac honore fuit, earundem rerum æmulatores ſunt: nam ea iam propria eſſe bona putant: atcp illis ſe dignos arbitrãtur. Quòd ſi bo D
na, quibus honos debetur, æmulanda ſunt, neceſſe eſt virtutes eiuſmodi eſſe: & quæcunq; bona ſunt alĩs vtilia, & benefica: nam omnes beneficos, & probos viros honorant, atcp in precio habent: nec non cũcta illa, quibus ꝓpinqui ac vicini frui poſſunt: quales ſunt diuitiæ, pulchritudo magis, quã bona valetudo. Necp obſcurum eſt, quinam ſint æmulandi, nempe ĩ, qui huiuſmodi bona poſſidẽt, qualia ſunt
E ea, quæ diximus, vt fortitudo, ſapientia, magiſtratus: nã qui magiſtratum gerunt, de multis benemereri poſſunt, imperatores, oratores, cæteriq; omnes, qui talia præſtare poſſunt: Illi etiam æmulandi ſunt, quibus plurimi ſimiles eſſe ſtudent: vel, quibus plurimi noti, vel amici fieri cupiunt: & quos multi admirantẽ, aut, quos ipſi illi admirantur: & quorũ laudationes, & encomia
F vel à poetis, vel ab oratoribus ꝓ dicantur. Contemnunt autem eos, qui ſunt his contrarĩ, contẽptio enim æmulationi contraria eſt, & æmulari, atcp contemnere ſunt inter ſe contraria. neceſſe eſt autem eos, qui ita affecti ſunt, vt vel aliorum æmulatores ſint, vel ſui æmultores, habeant: contemptores eſſe eorum hominum, qui ſunt malis ĩs obnoxĩ, quæ contraria ſunt illis bonis, q̃ æmulamur. Quare ſæpenumero fortunatos homines, contemnũt cum eis quidẽ fortuna proſperã

eſt

G est sed tamen sine ꝫs bonis, quibus honor tribui solet. Sed iam satis dictum est, quibus modis perturbationes animis inserantur, aut euellantur insitæ: vnde fidei faciendæ rationes ducuntur. Posthea de moribus sermonem instituemus: qui sint animi commotiones, habitus, ætates, fortunas variãtur. voco autem animi cõmotionem, iram, cupiditatem, cæteraq; eius generis, de quibus supra diximus, habit⁹ vero, virtutes, & vitia: sed de his etiam
H antea dictum est, & simul explicatum, quę sibi singuli homines proponant, & quarum rerũ gerendarum studio teneantur: ætates autem sunt adolescentia, media ætas, senectus, fortunas vero voco nobilitatem, diuitias, ciuilem potentiam, & ea, quæ sunt his contraria: & denicq; prosperitatem, & infortunium.

De moribus Iuuenum. Cap. 12.

I ADolescentes igitur, quod ad mores attinet, cupiditatibus æstuant: Atq; illa conantur efficere, quæ concupierint, Sed ex omnibus corporis voluptatibus maxime Veneri dediti sunt: Atq; in ea potissimũ incontinentes esse solent: verum facile mutantur: & ea, quorum cupiditate trahuntur, cito fastidiunt. Et vehementi quidem cupiditate mouentur, sed in eis ardor ille celeriter extinguit: illorum. n. voluntates acutæ quidẽ sunt, sed non tñ diuturnæ, qualis ægrotorũ sitis, ac fames eẽ solet. K
Præterea facile excandescunt, & leui de cã irascuntur: Atq; illum animi impetum sequuntur, & omnino semper inferiores, & victi ab ira discedunt: nam pp ambitionem, ac honoris studiũ pati non possunt, vt ab vllo negligantur, sed grauiter ferunt, cum se iniuria affici existimãt. Et ambitiosi sunt, vel potius victoriæ cupidi: cupit enim adolescentia cæteris antecellere, victoria vero quædam excellentia est. Et L
hæc ambo potius, quam studiũ pecuniæ sequũtur: neq;. n. pecuniæ desiderio trahũtur: quoniã egestatem aut indigentiam nondum experti sunt, quemadmodum illud Pittaci dictũ in Amphiaraum ostendit. Neq; prauo ingenio sunt, sed simplices & aperti, quia nondum multa flagitia didicerunt. Sunt etiam credduli, quia nõ sæpe decepti sunt. Et bona spe aluntur eò q; natura calidi sunt: non aliter, Atq; illi qui vino madent: simul etiam, M
quia nondũ multis in rebus spe frustrati sunt, magnaq; ex parte spe viuunt. est enim spes futuri temporis, memoria vero præteriti: adolescentibus autem, quod futurum tempus, longum est, quod vero præteritum, est paruum. primis enim temporibus ætatis nihil est, q; se meminisse putent: omnia vero sperant. Et propter hanc, quã dixi, causam facile decipiũtur, quia facillime sperant. Fortiores quoque sunt

alijs,

A alijs, quoniam iracundi, ac ſpei ſemper pleni. quorum alterum non timere, alterum confidere facit: neq; enim quiſquam iratus timet, & qui boni aliquid ſperat, audentior euadit. Et verecũdi ſunt quia, nihil aliud honeſtum eſſe cẽſent, niſi quod ex inſtitutione, legeq; didicerunt, Sũt etiam magnanimi adoleſcentes quia nondum vitæ miſerias ſenſerunt: ſed expertes ſunt earum, quæ in vita accidunt, neceſſitatum. nã, ſe magnis rebus dignũ
B eſſe cenſere, magnanimitas eſt: hoc autem eius eſt propriũ, qui ſpei plenus ſit. Et ea potius amplecti volunt, quæ honeſta ſunt, quàm, quæ vtilia, magisq; ex inſtitutione viuũt, quàm ex ratiocinatione: nam, ratiocinatio ad vtilitatem impellit, virtus autẽ ad honeſtatem. Et ſtudioſi ſunt amicorum, atq; ſodaliũ magis, quàm in aliis ætatibus conſtituti, propterea, quòd eorum conſuetudine delectantur & nondũ
C quicquam ad vtilitatem referunt, ita neque amicos. Et quicquid peccant, in eo, quod eſt maius & vehementius, peccant, & contra Chilonis præceptum omnia nimis faciunt. nimium. n. amant, nimium oderunt, atque ita in alijs rebus omnibus: quippe qui & ſe ſcire omnia exiſtiment, & aſſeuerent omnia, quę cauſa eſt, vt nimis etiam omnia faciant. Et, quas iniurias faciũt, eas propter contumeliam, non propter malitiam, inferunt.

D Et facile miſericordia commouentur, quoniam omneis probos eſſe, ac meliores quàm ſint, exiſtimant: ſua enim ipſorum innocentia cæteros metiuntur, itaque illos indigna pati iudicant. Et riſus ſtudioſi ſunt, quo fit, vt faceti iocoſiq; ſint: vrbanitas enim, erudita quædam contumelia eſt, Tales igitur ſunt adoleſcentium mores.

De moribus Senum. Cap. 13.

E AT vero ſenes, & qui iam grandes natu ſunt, contra
F rijs fere moribus plerunque præditi ſunt. Quoniam. n. multos annos vixerunt, pluribusque in rebus decepti ſunt, atque ipſi aberrarunt, & magna negociorum pars malis abundat: nihil plane confirmare ſolẽt ac longe minus, quàm oporteat, omnia tractant, & ſe opinari, nõ ſcire quicquam, prædicãt. & de quaq; re ambigentes, ſemper adiungunt, Forſan, & Fortaſſe, atq; ita omnia dicunt, nihil autem aſſeueranter efferunt. Et ingenio prauo, moroſoq; ſunt: ẽ. n. cacoethia, vitium, cum in deteriorem partem omnia capiuntur. Et ſuſpicioſi ſunt eo, ꝙ nemini credant: credunt autem nemini, ꝓpter experiẽtiam & vſum. atq; eadem de cauſa neq; vehementer amant, neq; vehementer oderunt: ſed ex Biantis præcepto amãt, tanquã oſuri, & oderunt, tã ḡ amaturi. Parui quoq; animi

ſunt,

G ſunt, quoniam longa ætas eorũ ſpiritus fregit : nihil enim magnum, nihil eximium appetunt ſed ea tantum, quæ ſunt ad vitã neceſſaria, cupiunt. Atq; illiberales ſunt: nam pecuniæ in eis numerantur, quę ſunt ad vitam neceſſaria: ſimul etiam longo vſu didicerunt, quàm difficile ſit pecuniam acquirere, & quàm facile ſit eandem amittere. Sunt etiã timidi, ſemperq; verentur, ne aliquid ſibi mali contingat: nam contrario modo affecti ſunt atq;
H adoleſcentes, ſunt enim gelidi ac refrigerati, adoleſcentes autẽ feruentes, quare ſenectus aditum timiditati patefecit, timorem .n. refrigeratio quędam eſt. Et cupidi vitæ ſunt, præſertim exacta ętate, atq; extremo tempore: cupiditas enim abſentium rerum eſt & omnes, cuius rei indigentes ſunt, eam maxime deſiderant, Difficiles etiam & querulí ſunt. quod ipſum quãdam animi anguſtiam indicat. Et in viuendi
I ratione ſibi vtilitatem, non honeſtatem proponũt: atq; hoc ſupra modum faciunt eo ꝙ ſui ipſorum amantes ſint. nam, quod vtile eſt, priuatũ vſum reſpicit, quod autem honeſtum eſt, communem. Inuerecundi quoq; potius, quàm verecundi ſunt: cum enim non æque honeſtatem, ac vtilitatem curent, parui faciunt etiam, quales videantur, Neque vlla ſpe ducuntur cum ꝓp experientiam, magna .n. negociorum pars malis abundat, vnde fit, vt in deteriorem partem pleraq; ea K dant, tum etiam propter timiditatem. viuũtq; memoria potius, quàm ſpe, quod enim reliquum eſt vitæ, paucum eſt, prętéritum autem eſt multum, & ſpes ipſa futuri temporis eſt, memoria vero præteriti. quæ quidem cauſa eſt etiam loquacitatis in ſenib⁹: neq; enim ceſſant ea narrare, q̃ ſuperiori tẽpore geſta ſunt, quoniam ex recordatiõe voluptatẽ capiunt. Iræ ſenum acres quidẽ, & acutæ ſunt, ſed tamen imbe- L cilles, cupiditates vero partim omnino defecerunt, partim autem languidæ factæ ſunt. itaq; neq; cupiditate flagrãt, neq; aliquid impulſu cupiditatis efficiunt: ſed ad lucrum omnia referunt: quare temperati eſſe vidẽtur huiuſmodi homines: cupiditates enim remiſerunt: & pecuniæ ſeruiunt. Et magis in degenda vita ratiocinationem, quàm morem ſequuntur: nam ratiocinatio ad vtilitatem, mos ad virtutem ſpectat. Et, quas iniurias faciunt, magis propter con- M tumeliam, inferunt. Mouentur etiam miſericordia: non tamen ea ratione, qua iuuenes. nam iuuenes propter humanitatem, ſenes ꝓpter imbecillitatem miſericordes ſunt: exiſtimant enim omnia incommoda ſibi ita vicina eſſe, vt ea iã paſſuri ſint. hoc autem miſericordiæ proprium eſt. vnde queruli ſunt ac moroſi, minime vero faceti, neq; iocorum ſtudioſi: querulum enim, & iocoſum

A cosum contraria sunt. Adolescentium igitur, & seniorum mores huiusmodi sunt. Quare, cum omnes eas orationes approbent, quæ moribus suis conueniunt ac, similes sunt: nequaquam obscurum est, quomodo possint oratores ita dicere, vt & ipsi, & orationes suæ tales esse videant.

De moribus ætatis mediæ. Cap. 14.

QVi in media ætate constituti sunt, perspicuum est, eos mores etiam
B medios seruare &, quod in vtrisque illis nimium est, amputare. neque enim valde confidentes, quod est audaciæ, neq; valde timentes sunt, sed in vtroq; se bene gerunt. Neq; omnibus temere credunt, neq; omnibus fidem derogant, sed ex veritate potius omnia iudicant. Neq; tantum sibi honestatem in degenda vita, neq; tantum vtilitatem, sed vtrã
C que proponunt. Neq; ad parsimoniam, neq; ad largitionẽ inclinant: sed ad id, quod maxime conuenit. Eodem pacto se habẽt in eis, quæ ad iram, & ad cupiditatem pertinet. Et temperantes sunt cum fortitudine, & fortes cum temperantia. nam in adolescentibus, & senibus hæc distincta sunt: adolescentes enim fortes sunt, verum intemperantes, senes autem temperantes sunt, sed timidi. Atq; (vt in summa dicam) quascunq; res vtileis adolescentia, & senectus inter se diuiserunt, eas simul omneis habet ætas media: in quibus autem illæ ætates vel excedunt, vel deficiunt, eas ad mediocritatem, & conuenientiam hęc eadem ætas adducit. Viget autem maxime corp⁹ ab anno trigesimo ad quintum & trigesimum vsq; : mentis autẽ vigor atq; animi nono & quadragesimo anno maxime
D conspicitur. Ac de adolescentia quidem, senectute, & media ætate, earumq; singularũ moribus hęc dicta sufficiant. At vero de fortunæ bonis, q̃ mores hominum va
E riare solent, deinceps dicamus.

De moribus nobilium. Cap. 15.

NObilitatis ille mos est, vt qui eam possidet, honoris sit appetentior, est. n. hoc commune omnium, vt cum bonum aliquod possident, illud accumulare studeant. Nobilitas autem parentum, ac maiorum dignitas est, quam qui possidẽt, ad alios contẽnendos proni sunt
F atq; illos etiã, qui in eisdem honoribus sunt, in quibus ipsorũ maiores fuerunt, quoniam hæc interuallo temporis remota magis, quàm propinqua ac nuper facta, solent honorari, & gloriatione digna videri. Nobile vero dr̃ id, qd̃ in familiæ virtute consistit: gn̄osum, qd̃ à maiorũ suorũ natura non degenerat. quod maiori ex parte nobilibus non cõtingit: multi. n. vili atq; abiecto animo sunt. Vt. n. in agris, & n̄s, quæ terra nascuntur, sic etiã in familiñs plerunq; fœtus vberior

G rior exiſtit. & interdum, ſi bona familia fuerit, naſcuntur in ea per aliquod tempus eximij viri: deinde paulatim iterum ſe remittit, nam præclari ingenij familiæ in mores inſaniores degenerant, vt, qui ab Alcibiade genus ducũt, & à Dionyſio prio re: quæ vero ſtabili pacatoq; ingenio ſunt ad ſtoliditatem, & ignauiam delabuntur, vt qui à Cimone, & Pericle, & Socrate progeniti ſunt.

H *De moribus diuitum. Cap. 16.*

QVi autem mores à diuitijs proueniant, in promptu eſt omnibus videre. Sunt enim diuites contumelioſi, ac ſuperbi. hanc vero labem inurit eis diuitiarũ copia, nã ita ſunt affecti, quaſi omnia bona poſſiderẽt. ſunt enim diuitiæ, quaſi precium ac æſtimatio dignitatis omnium aliarum rerum: vnde fit, vt diues omnia ſibi emere, ac parare poſſe videatur. Sunt etiam delicati, & arro-
I gantes. ac delicati, quidem ſunt cum propter ipſas diuitias, in quibus verſantur, tum, quia felicitatem ſuam oſtentare gaudẽt: arrogantes autem & elati, quoniã omnes fere in eis rebus verſari ſolent, quas ipſi amant, atq; admirantur, &, quia putãt alios eadem æmulari, quæ ipſi ſuſpiciunt. Atq; hæc iure ſuo quodã modo faciunt: multi ſunt enim, qui illorum ope, qui facultates habent, indigeant. vnde illud eſt Simonidis poetæ dictum de K ſapientibus, & diuitibus. cum enim Hieronis vxor ab eo petiſſet, vtrum præſtaret, diuitem ne eſſe, an ſapiẽtem diuitem, reſpõdit: dixit enim, ſe paſſim videre ſapienteis, inforibus diuitum cõmoranteis. Atq; etiam ideo ſunt arrogantes, quia ſe dignos imperio cenſent. nam ea ſe tenere putant, quæ qui poſſident, alijs imperare digni ſunt. Verum (vt in ſumma dicam) inſipientis fortunati diuitiæ mores exprimunt. L Plurimũ vero differunt mores eorum, qui nuper diuites facti ſunt, ab eis, qui iãpridem erãt diuites: qd' noui diuites magis oĩbus vitijs, atq; illis deterioribus cumulati ſunt: quædam enim ẽ quaſi ignorantia diuitiarum, nuper eſſe ditatum: & iniurias inferunt, non quidem ob malitiam, ſed vel per cõtumeliam, vel per incontinẽtiam: vt, cum pulſant homines, & ſtuprũ committũt. M

De moribus potentium & fortunatorum. Cap. 17.

EOdem modo mores eorũ, qui cum imperio ac poteſtate ſunt, maiori ex parte ſunt perſpicui. Partim enim ijſdem moribus præditi ſunt, quibus diuites, partim melioribus: ſunt enim potentes honoris appetentiores, & animo magis virili, quàm diuites. expetunt.n. eas res, quas propter potentiam tractandi facultatẽ habent. Sunt etiam multo magis ſtudioſi pro

pter

A pter curam ac diligentiam, quã habere coguntur, vt potentiam conſeruent. Sunt excelſo potius animo, quàm moleſto: dignitas enim eos conſpectiores efficit, atque hac de cauſa modeſte ſe gerunt. eſt autem excelſitas, animi quædam lenis, & honeſta grauitas, Quòd ſi forte potentes iniuriam inferant: non in paruis, & minutis rebus, ſed in magnis obeſſe ſtudent. Fortunæ proſperitas eos mores habet, qui ſigillatim explicati ſunt. nã quæ
B magnæ proſperitates eſſe videntur, ad hæc, quæ modo diximus tendunt: & præterea bonam magnamq; liberorum copiam, & quæ corporis bona ſunt fortunę proſperitas adfert. Solent autem homines ſuperbiores, & inconſiderantiores ob proſperitatem eſſe: in illo vero vno qđ optimũ eſt, fortunati excellũt: quòd pie deos colunt, Atq; in illos bene affecti ſunt, eiſq; confidunt, ppter ea bona, quæ beneficio fortunæ
C conſecuti ſunt. Ac de moribus quidem, qui ab ætate, atq; à fortuna proueniunt, ſatis dictũ eſt. nam, quæ ſunt ñs, quæ diximus contraria, facile ex contrarijs intelligi poſſunt, vt, qui ſint pauperis, & infortunati, & impotentis mores.

Quod ſunt quædam omnibus generibus communia. Cap. 18.

ILlud vero non dubium eſt quin, omnis vſus orationum quæ perſuadendi vim habent, ad iudicium referatur. in D ñs enim rebus, quas nouim⁹, & de quibus iam iudicauimus, nõ amplius opus eſt oratione. Eſt autem iudicium etiã, ſiquis cũ vno tantum probabili oratione vtatur, vel ſuadẽdo, vel diſſuadẽdo, vt qui admonẽt, aut aliquid perſuadere conantur, facere ſolẽt neq; enim minus eſt iudex, qđ vnus tantum ſit. nam quicunq; eſt ille, cui aliquid perſuadendũ ſit, is (vt in ſumma dicam) iudex eſt, ſiue contra litigantẽ quis diſſerat, ſiue propoſitam aliquam cauſam defendat: nam oratione E vti neceſſe eſt, atq; illa refellere, quæ contra dici poſſunt: cũ eis enim, tanquam cum aduerſario contẽdit: eadem ratio eſt etiam in exornationibus: ad auſcultatorem enim, tanquam ad iudicem, habetur oratio. Sed omnino tamen proprie dicitur ille iudex, qui in ciuilibus controuerſijs de ñs, quæ in quæſtionẽ veniunt, ſentẽtiam fert. nam de cõ F trouerſijs, quæ in foro verſantur & de quibus in concione conſultant, quomodo ſeſe habeãt, quæritur. Quod autẽ ad Reriũp. mores attinet, in deliberatiuo genere ſatis à nobis antea dictũ eſt. quare ſimul etiam declaratũ videri poteſt, quomodo, quibuſq; rationibus poſſimus oratione noſtra ſingularum mores exprimere. Cum autem in vnoquoque dicendi genere diuerſi fines ſint: & de oĩb⁹ eis ſumptæ ſint ac declaratæ opiniones, atq; propoſitio-

G ſitiones, ex quibus fidē faciunt, & qui deliberant, & qui laudant, & qui litigant: & præterea demonſtratum ſit, vnde ducantur orationes, quæ bene mores exprimant: ſupereſt, vt ea commemoremus, quæ communia ſunt omnium generum. Neceſſe eſt enim, vt in omni genere dicendi quæratur, quid fieri, aut non fieri poſsit: & quidem demonſtrare conentur aliquid futurum, illi vero factum eſſe. quinetiam de magnitudine rei
H diſſerere, commune eſt omniū generum: omnes enim & amplificare, & imminuere ſolent, & ſuadentes & diſſuadentes, & laudantes & vituperantes, & accuſantes & defendentes. Hæc poſtquam explicuerimus, tunc communiter de enthymematibus, ſiquid habemus, dicere conabimur: ac de exemplis etiam vt, quæ reliqua ſunt, adiungentes, incœpto operi finem imponamus. Ex locis autem com-
I munibus amplificatio demonſtratiui generis eſt maxime propria, ſicuti antea dictum eſt, quod vero factum eſt, iudicialis generis: de factis enim rebus iudicium fieri ſolet, denique, quod fieri poteſt, & futurum eſt deliberantibus conuenit.

Primum igitur de eo, quod fieri, aut non fieri poteſt, verba faciamus.

De poſsibili & impoſsibili. Cap. 19. K

AC quidem, ſi contrarium eiuſmodi eſt, vt aut eſſe, aut factum eſſe poſsit: etiam alterum contrarium eandem naturam habebit: vt, ſi fieri poteſt, vt aliquis bonam valetudinem recuperet, eundem etiam in morbum incidere potuiſſe, certum eſt. eadem enim eſt contrariorum poteſtas, quatenus contraria ſunt. Et, quæ ſimilia ſunt, ſi alterum eorū fieri poteſt, etiam alterum poterit. L

Et, ſi quod difficilius eſt, effici poteſt: etiam id, quod eſt facilius, poterit effici. Et, ſi quid poteſt fieri bonum, aut pulchrū id etiam ſimpliciter fieri poterit. difficilius eſt enim, domum eſſe pulchram, quàm domum eſſe. Et, quod principium habere poteſt, id etiam finem habebit, nihil enim fit, neque fieri incipit eorum, quæ nullo modo fieri poſſunt: vt, quòd dimetiens lateri ſit comparabilis, hoc
M neq; initium capit ſui ortus, neque fit. Et, quod finē habere pōt id etiam principiū habebit: nā à principio cuncta proueniunt. Et, ſi quod poſterius natura, aut ortu factū eē contingit, ēt id, qđ prius eſt: vt, ſi fieri poteſt, aliquē eſſe virum factum, idem ēt puer fieri potuit: nam hoc prius fieri ſolet, & contra, ſiquis puer fieri poteſt ēt vir fieri poterit, nam illud eſt principium. Illa quoque effici poſſunt, quorum amor, & cupiditas

A cupiditas a natura insita est. nã plerũq; fit, vt nemo diligat, aut cupiat ea, quæ fieri nullo modo possunt. Et ea quorum scientiæ atq; artes sunt, naturam hãc habent, vt esse, & gigni possint. Et ea fieri possunt, quorum principium ortus est in eis, quę nos cogere, aut persuadere possumus. hęc autem sunt, quibus aut opibus præstamus, aut domini sumus, aut amici. Et quorum partes effici possunt, etiam totum, & contra, si totum fieri potest, ẽt
B partes. nam si obstragulum, & ligula, & solea fieri possunt: etiã calcei possunt fieri: & si calcei, potest etiam obstragulum, & ligula, & solea. Et si genus fieri potest, etiam species fieri poterit, & si species etiam genus: vt si nauis fieri potest, etiam triremis: & si triremis, etiam nauis. Et si alterum eorum, quæ sub eandẽ rationem cadunt, fieri potest, ẽt alterum poterit: vt si duplũ fieri potest, etiam dimidium poterit, & si dimidium, etiã duplũ.
C Et quod sine arte, atq; apparatu fieri potest, id magis adhibita arte, ac diligẽtia fieri poterit: vnde ab Agathone dictum est,

Fortuna quędam agenda nobis obiicit,
Quædam simul fert casus, & necessitas.

Et si quid a deterioribus, uel impotentioribus, vel imprudẽtioribꝰ fieri põt, id multò magis abẽs, qui sunt his cõtrarij fieri potest: vñ dictũ illud Isocratis: q rem indignam esse dixit, & grauem, si Euthynus quidẽ didicisset, ipse vero non posset inuenire. Quæ vero fieri non possunt, facile percipiuntur ex cõtrarijs eorum, quæ dicta sunt. D

Quod si quæratur, vtrum aliquid factum sit, an non factum, his modis cõsiderari potest: Primo, si quod a natura fieri minꝰ est aptum factum est, etiam id erit factũ, quod fieri magis est aptum. Et si quod posterius fieri cõsueuit, factum est: id etiam E quod priꝰ factum est: vt si quis rem aliquam oblitus est etiam aliquando illam didicit. Et siqs quippiam efficere potuit, & voluit, nõ dubium est quin fecerit: oẽs.n. cum aliquid possunt, & volunt, id etiam efficiunt, cum nihil eis impedimento sit: &, si voluntatem habuerit, nullaq; res eum externa prohibuerit: & si res illa fieri potuit, & qui fecisse dicitur, iratus erat: & si facultatem habuit, & concupiuit: nã plerique si potuerint, ea faciunt, F quorum desiderio tenentur: improbi quidem propter incontinentiam: probi vero quia res tãtum iustas desiderant, & siquid futurum erat, aut aliquis facere paratus erat, nam probabile est cum quis facturus fuerat, etiam fecisse: & si omnia facta sunt, q̃ naturę ordine uel ante illud, vel eius gratia fieri solẽt: vt si fulgurauit, etiam tonuit, & si solicitauit, etiam confecit. Et si ea facta sunt, quæ naturæ ordine posteà

G consequuntur, uel quorum gratia fiunt alia: factum etiam illud est, quod est prius, & quod aliorum gratia fit: vt si tonuit etiam fulgurauit, & si confecit, etiam solicitauit. Ex his autem omnibus aliqua necessaria sunt: aliqua maiori ex parte fieri solent. Quod vero non factum esse dicitur, facile probatur ex contrariis eorum, quæ dicta sunt. Atq; ex ijsdem locis intelligitur etiã, quid futurum sit. Nã quod est in potestate nostra, atq; voluntate situm, id etiam erit. Et quæ cupiditas iubet, & ira, & cogitatio si potestati coniuncta sunt erunt. Præterea si in procinctu est, vt fiat, aut si futurum est erit: nam plerunq; fiunt ea potiꝰ, quæ futura erãt, quàm quæ nõ futura: & si iam omnia extiterunt, quæ natura præcedere solent: vt si nubes coactæ sunt, imber erit. Et si quod huius gratia fit, factum est, verisimile est ẽt, hoc futurum: vt si fundamentũ etiam domus.

I

De magnificatione ac attenuatione.

Cap. 20

DE magnitudine autẽ, & paruitate rerum, & de maiore & minore, & oĩno de mágnis & paruis ex ijs, q̃ iam tradita sunt, nobis perspicuum esse potest. nam in ijs, quæ diximꝰ de genere deliberatiuo, de magnitudine etiam bonorũ, & de maiore ac minore simul diximus. Quare, cum in vnoquoque genere finis propositus bonus sit, & vtilitas, honestas, æqK tas: perspicuum est, inde sumendas esse cuiusq; gñis amplificationes. At vero præter hæc de magnitudine simpliciter, & de exuperantia quærere, inanem est suscipere sermonem. nam ad vsum, maiorem adferunt vtilitatem, quæ sigillatim tradũtur, quàm quæ generatim atq; vniuerse. Ac de eo quidem quod fieri potest aut non potest, & vtrũ aliquid factum sit an non factũ, & vtrum futurum sit an non futurum, deniq; de magnitudine & paruitate rerum, hæc dicta L suffiçiant. Reliquum est, vt de probationibus, quę communes sunt omnium generũ dicamus, cum iam de propriis dixerimꝰ.

De exemplo. *Cap.* 21.

SVnt autem communiũ probationum genera duo, exẽplum, atq; enthymema: nã sententia enthymematis pars ẽ. primo igitur de exemplo dicamus, quod inductioni perquã simile est, inductio vero quoddam est principium. Duo sunt M exemplorum genera: alterum quo res gestas commemoramꝰ, alterum quo nos ipsi fingimus aliquid perinde, vt gestum. atq; hoc secundum genus iterum diuiditur in duo, quorum alterũ collatio, alterum fabula dicitur: quales sunt Aesopicæ, & Lybicæ fabulæ. Est autem exemplũ res quædam huiusmodi: vt, si quis diceret, oportere cõtra Persarũ

A ſarum regem arma parare, neq; pati, vt in ſuam poteſtatem Aegyptum redigat. Etenim antea Darius non prius in Græciam traiecit, quàm Aegyptum cepiſſet: ſed ea capta traiecit: atq; iterum Xerſes nõ prius Græciam inuaſit, q̃ Aegyptum occupauit: qua cum potitus eſſet, tunc in Græciam trañciet. non igitur hoc illi permittendum. Collatio eſt, qua Socrates frequenter vti ſolebat: vt ſiquis dicat, magiſtratus ſorte creari non oportere: Nam id eſſet ſimile, ac ſiquis athletas eligeret ſorte: non qui pugnare valeant, ſed qui fortè contigerint: vel ſorte ducta, nautarum aliquem ſumeret, cui nauis gubernanda traderetur: tanquam oporteat eum, quem ſors voluerit, non qui peritus ſit, nauẽ gubernare. Fabula eſt, vt ea Steſichori contra Phalarim, & Aeſopi de turbulento oratore. Steſichorus enim cum Himerenſes C ducem exercitus ſui cũ ſumma poteſtate Phalarim creaſſent, atque illi cuſtodes corporis dare conſtituiſſent: cum alia multa diſſeruiſſent, tãdẽ eis hãc fabulã narrauit: Equus olim pratũ ſol⁹ depaſcebat, cũ ceru⁹ ſuperueniens illi paſcua diſturbauit. equ⁹ uero, ceruũ punire cupiẽs, quẽdam hoĩem interrogauit, an ſibi ſuã operã ĩ puniẽdo ceruo p̃ſtare poſſet: ille, ſe poſſe, rũdit, mõ frænũ equus reciperet, ac ſe in dorſum aſcendere pateretur, D manu iacula geſtantẽ: quã cum equus cõdõnẽ accepiſſet, & hominẽ dorſo recepiſſet, non mõ ceruũ non puniuit, ſed ĩ h ĩs ſeruitutem redactus eſt. Vos igiť, inqt cauete ne cũ velitis hoſteis veſtros vlciſci, idem, quod equ⁹ ille patiamini, iam. n. frænũ recepiſtis, poſtq̃ ducẽ exercit⁹ cũ ſumma poteſtate Phalarim elegiſtis: quod ſi cuſtodes ẽt illi corporis dederitis, & aſcendere per miſeritis: iam in eius ſeruitutem deuenietis. Aeſopus ĩ Samo, cũ E oratorem quendam turbulẽtũ defenderet, qui rei capitalis inſimulabatur, & de vita periclitabatur: ita dixit, Vulpes quædã, cum fluuium pertranſire vellet in voraginem decidit: & cũ exire inde nullo mõ poſſet, multa mala diu ꝓpeſſa eſt, plurimq̃ caninæ muſcæ cuti eius adhæſerunt. cum autem herinace⁹ per eam regionem vagaretur, atq; illã cõſpexiſſet: miſicordia mot⁹ ĩterrogauit, an caninas muſcas a ſe abigi vellet. illa vero non ꝓ- F miſit, & cũ hui⁹ rei cãm herinace⁹ peteret, dixit: Q̃m iſtæ iã ſatiatæ ſunt, & parũ sãguinis exugũt. qđ ſi tu iſtas abegeris aliæ: fame cõfectæ, ſupueniẽt, q̃ reliquũ ſanguinẽ meũ totum abſumẽt. Eodẽ mõ, inqt o uiri Samñ nihil hic orator vobis amplius nocet: eſt. n. locuples, q̃ ſi hunc interficiẽdũ curaueritis: alĩ pauperes ſuccedent, qui depeculantes Rẽp. pœcunias oĩs veſtras

G consument. Sunt autem hmõi fabulæ cõcionibus accommodatæ: atq; hanc in se commoditatẽ habẽt, q̃ arduum est res gestas: & exempla ñs, quæ tractantur, similia inuenire: fabulas autem, facile est. nã eas ita fingere, sicuti collatiões licet, mõ quis id, qđ simile est, perspicere possit: qđ ñ facile faciunt, qui sapientiæ studiis incubuerunt. Ac fabulę quidem facilius excogitantur, sed ĩ deliberationibus exempla lõge sunt vtiliora: nã quæ futura sũt,
H plerunq; paria similiaq; sunt ñs, quæ iam facta sunt. Is autem poterit exemplis, tanq; demõrationibus vti, qui argumẽtorum copiam non habuerit: nam per ea fides fit. q̃ siquis habet argumenta: dẽt exẽplis pro testimoñs vti, quæ tanq; probationes, & conclusiones sint argumentorum. Nam exempla si præponãtur argumentis, vim inductiõis habent: sed oratoribus inductiõ est, nisi paucis admodum locis, accõmodata: at vero, si postponantur, testimoniorum vim
I habent, testis autem vbiq; ad p suadendum aptus est. atq; ideo, cũ quis exempla proponit: necesse est, vt multa cõgerat: q̃ si postponit, vnũ satis est: nã ẽt testis vnus, qui probatæ fidei sit, multũ adiuuat. Quot igit̃ sint exẽplorũ formę, qũoq; sit eis vtendũ, & quo tpe declaratũ est. Qđ aũt ad sentẽtias dicẽdas attinet: cũ quid sentẽtia sit expositũ fuerit: simul ẽt perspicuum erit, quibus de rebus, quo tpe, quibusq; personis conueniat in oratione sententias proferre. K

De sententia. Cap. 22

SEntentia igitur est enuntiatio, non quidem singularũ rerum, aut hominũ, vt qualis sit Iphicrates, verum gñis vniuersi: neq; tñ oĩum rerum absolute, generatimq;, vt si quis rectum curuo contrarium esse dixerit, sed earum rerum omniũ, quæ ad humanas actiones pertinent, & quas in agendo vel expetimus, vel declinamus. Quare cũ enthymemata nihil aliud ferè sint, quàm argumentationes, siquis ĩ eiusmodi rebus, vel conclusiones, vel principia enthymematum siue argumentatione sumat erũt sententiæ: qualis est illa, L

Quicunq; prudens est vir. is ne liberos,
Optet suos nimis sciẽteis effici.

hæc quidem est sentẽtia. q̃ siqs adiungat causam, & cur ita sit, explicet, iam totum simul erit M enthymema: vt

Nam præter eam, cui applicant se, ignauiam
Parant sibi liuorem acerbum ciuium.

& illa,

Nemo beatus rebus est in oĩb⁹,

rursus illa

Nemo omnium omnino virorum liber est,

est sententia, sed si iungantur cum sequenti, fiet enthymema,

For

A Fortunæ enim aut eſt ſeruꝰ, aut pecuniæ.

Quòd ſi ea eſt ſententiæ natura, quàm diximus, neceſſe ẽ quatuor eſſe ſententię ſpecies. vel.n. rationem adiunctam habet, vel ſine adiecta ratione profertur. Atq; illæ rationis ac probatiõis egent, quę vel ad mirabile quippiam, vel controuerſum enuntiant: quæ vero nihil alienum a multorum opinionibus habẽt, nullius ratiõis indigent. Ex his quædam ſunt, quæ neceſſario
B nullam rationem requirunt eo, q̃ ab omnibus cognoſcũtur: vt illa, Corpus habere bene conſtitutum, optimum eſt: vt nobis quidem videtur: in hanc.n. ſententiam pleriq; oẽs conſentiũt. quædam vero, ſimul ac enuntiãtur, perſpicuæ ſunt eis, qui aduertunt: ut illa:

Nemo eſt amans, qui ſempiterne non amat,

Earum autem, quæ ratiõis egẽt aliquæ ſunt enthymematis partes, ut illa:
C Quicunq; prudens eſt vir,

& quæ ſequuntur: aliquæ vero vim habent enthymematis, vnde vocãtur enthymematicę: neque tamen ſunt enthymematis partes: quæ quidem etiam magnopere præcellunt. tales ſunt illę, in quibus eius quod dicitur cauſa apparet: quemadmodum illa:

Ne immortale odium mortali
pectore ſerues.

nam ſiquis ita enuntiet,

Ne immortale odium ſerues,
erit ſententia, id verò quod adiungitur,

mortali in pectore.

cauſam exprimit, eodem mõ ẽt illa, Eum mortalia curare decet, qui mortalis eſt, nõ ĩmortalia. Ex ĩs, quæ dicta ſunt, iam ꝓſpicuum eſt, quæ ſententiæ ſpecies ſint, & quibus rebus ſingulæ cõueniant. Quoties.n. de illis ambigitur, aut aliquid præter opinionem continent, tunc ſemper addenda eſt ratio: ſed vel præponere licet rationem, & vti ſentẽ
E tia pro concluſione: vt ſiquis ita dicat: Ego quidem qm̃ declinare inuidiam oportet, atque ignauiæ nomen fugere dico, ſapiẽtię ſtudĩs operam dare non oportere: vel ipſam enuntiare ſententiam, deinde rationem addere. quoties autem non ſunt quidẽ pręter opinionẽ, ſed aliquid obſcuritatis habent, tunc rotunde, & concinnè rõ eſt adiungenda. Conuenient ẽt hmõi locis apophtegmata Laconica: & quæ ꝓ
F enigmata proferũtur, vt ſiquis idem diceret, quod Steſichorus apud Locrenſeis dixit, non oportere contumelioſos eſſe, ne cicadæ humi canant. Seniori autem homini potiſſimum conuenit, ſententias dicere, atq; illi præcipue, qui magnum rerum vſum habeat: ĩdecorũ eſt.n. puero, ſentẽtias dicere ſicuti ẽt, fabulas cõminiſci. de ĩs vero quęnq; dicere, quorũ ignarꝰ eſt, ſtulti, ac rudis ĩgenĩ, ppriũ eſt. huiꝰ aũt rei

G ſignũ eſt, ꝙ agreſteis hoſes maxime ſententias loquũtur, & facile de re qualibet enuntiãt. Generatim autem aliquid proferre, quod nequaquam gñale ſit, maxime conuenit in cõqueſtione, atq; amplificatione: & hoc vel in principio, vel poſtquam aliquid concluſum fuerit, Licebit ẽtvti peruulgatis, communibusq; ſententiis, ſi cãæ noſtræ ꝓ fuerint. nã quia cõmunes ſunt, tanquam omnium conſenſu ꝓbatæ, recte ſe habere videntur:

H vt ſiquis qui adhortetur ad periculum ſubeundum eos, qui litare non potuerint id dicat, Augurium vt patriam ſerues bellare, ſecundum eſt: & qui cõcitat inferiores, Mars eſt communis: & qui adhortatur ad filios inimicorum, etiam innocenteis interficiendos,

Stultus qui natos, occiſo patre, relinquit.

quædam etiam prouerbia vim ſententiarum habent: vt illud puerbium, Atticus inquilinus.

I Licet etiam ſententias proferre contra illas, quę iãpridem ſunt peruulgatæ. voco aũt peruulgatas, vt illa eſt, Noſce te ipſum: & illa, Ne quid nimis. Atque hoc tunc faciendum eſt, cum vel is, qui dicit, ex ea re melior eſſe videbiť, vel aliqua perturbatione cõmotus erit. eſt aũt cũ aĩ ꝓturbatione dictum, vt ſiquis iratus affirmet, falſum eẽ, ꝙ ſe ipm noſcere oporteat. Nã hic, inquiet ſi ſe ipſum nouiſſet, nunq; exercitum ducere ſe dignũ eſſe cenſuiſ K ſet. melior eſſe videbitur, qui dixerit, nõ eſſe verum, quod aiũt ita amare oportere, vt aliquãdo ſis oſurus, ſed potius oportere ita odiſſe, vt ſis amaturus. Sed oportet oratiõe patefacere, quid ipſi ſentiamus: quod ſi non contingat, cãm addere oportet, vt ſi vel ita dicamus, Amare oportet non quemadmodum aiunt, ſed tanquam ſis ſemper amaturus: illud enim alterum inſidiatoris eſt: vel hoc modo: Nequaquam mihi placere poteſt id, qđ vul- L go dr̃: verum enim amicum ita amare oportet, tanquam perpetuo ſis amaturus. ſed neq; illud probo, Nequid nimis: nam improbos homines ſupra modum odiſſe conuenit. Magnam autẽ in dicendo vtilitatem adferunt ſententiæ propter inanem auditorum læticiam, & opinionem: gaudent. n. ſiquis generatim locut⁹, eas opiniões tetigerit, quas ipſi ſigillatim habent. quod aũt dico, clarius exponam, ſimul autem perſpicuum erit, qũo ipſas M opiniones venari oporteat.

Nam ſententia, quemadmodũ antea dictum eſt, gñalis eſt enũtiatio. qui vero audiunt, tunc lętantur, cum id gñatim dicitur, quod ipſi antea in parte verum eſſe credebant: vt ſi quis malos vicinos, aut filios improbos habeat, eum ſanè probabit, qui dixerit. Nihil eſt vicinitate moleſtius: aut, Nihil ſtultius, q̃ liberos procreare. Quare diligenter

opor-

A oportet aliqua ratione conſ̃cere, quid ſentiant, exiſtimẽtq; auditores. deinde gn̄atim illud enuntiare. Atq; hæc quidem vna eſt vtilitas, quæ ex ſententiis dicendis percipitur. Eſt etiam altera longe melior, q̄ ſententiæ moratas oīones efficiunt. Oīones aũt mores habere dicuntur, in quibus dicentis ſenſus aperitur: quod ī oībus ſententiis dicendis accidit eo q̄, qui ſententiam dicit, generatim enuntiat, quid ipſe de rebus expetendis
B ſentiat. quare ſi bonæ ſententiæ fuerint, probũ ẽt oratorẽ videri faciunt. Atq; hæc quidẽ de ſententia, & quid ipſa ſit, & quot eius ſint ſpecies, & quomodo ſit vtendum ea, quamq; vtilitatẽ habeat, dicta ſufficiant.

De enthymemate. (*Cap. 2.*)

DE argumentis vero iam generatim primo dicamus, quemadmodũ ea quærere oporteat: deinde ſigillatim ẽt eorũ locos explicemus.
C ſunt. n. hæ duæ inter ſe diſtinctę ſpẽs. Quòd aũt enthymema, ſyllogiſmus quidam ſit, antea dictum eſt: & qũo ſit ſyllogiſm⁹, & in quo differat a dialecticis: neq; n. q̄ remota ſunt, neq; cuncta in colligendo ſumere oportet. illud. n. obſcurũ eſt pp diſtã tiam, hoc aũt garrulitatis eſt eo, q̄ perſpicua dicuntur. Atq; hęc ẽt cã eſt, cur imperiti hoīes apd plebem facili⁹, q̄ eruditi, quod uolunt perſuadeant: quẽadmodum poetæ quoq; teſtant, imperitos in corona plebeiorum elegantius dicere. docti. n. viri ad res ſuas probãdas communib⁹ & gn̄alibus vtuntur: indocti vero ſumunt ea, quæ cognita habẽt, atq; in promptu ſunt. Quare non ex oībus, quę probabilia videnť, ſed ex certis ac definitis ſumenda ſunt argumẽta, vt ex eis, q̄ vel diſceptatores ipſi, pbãt vel n̄, quorũ ſententiã ſequunť. & illud perſpicuũ eſſe debet, vł omnibus, vel maximæ parti ita eis videri. neq; tm̄ ex neceſſarijs
E colligẽdum eſt, ſed etiam ex eis, quæ plerunq; fiunt.

Atque illud primo ſciẽdum eſt, neceſſe eſſe, vt qui de aliqua re dicturus eſt, & argumentaturus, vel oratorio ſyllogiſmo, vel quocunq; alio. quæ in ea re ſunt cognita & perſpecta habeat vel oīa, vel ſaltẽ aliqua. nam ſi nihil cognitũ habueris. nihil erit, vñ argumentari poſſis. Dico autẽ hoc mõ, vt ſi conſilium dãdum ſit Athenienſibus, vtrũ bellũ ſuſcipiendũ ſit, nec ne, qũo id face
F re poterimus, niſi copias eorum cognitas habuerimus: vtrũ nauales ſint, an pedeſtres, an vtriuſq; gn̄is, & quãtæ ſint: deinde, q̄ ſint eorũ vectigalia, qui amici qui inimici: præterea, q̄ bella iã antea geſſerint, & quomodo, cæteraq; eius gn̄is. Et ſi laudandi fuerint, quomodo id præſtabimus. niſi naualem eorum pugnam, & victoriam apd Salaminẽ inſulã, aut terreſtre præliũ in

G Marathone cognitum habuerimus, aut quæ pro ſalute filiorũ Herculis geſſerunt, & ſiquid eſt aliud huius gñis: oẽs. n. a bonis, quæ inſunt in aliquibus, vel ineſſe videntur, laudare conſueuerunt. eodem modo ex contrarijs vituperant: aduertunt. n. ſiquid in eis turpe eſt, aut ineſſe videt, vt & Athenienſes reliquos Græcos in ſeruitutem redegerũt, & & Aeginetas & Potidæatas, qui cum ipſis contra barbarum pugnauerãt, & ſe ſtrenue fortiterq; H geſſerant, ſibi ſeruire coegerũt, & ſiqua ſunt hmõi. præterea q̃runt etiam, an in aliquem aliũ errorem, aut peccatum vniuerſa ciuitas delapſa ſit. Idem quoque in accuſando, ac defendẽdo fieri ſolet: nam ea ſpectãtes, quæ inſunt, accuſant, & defendunt. Nihil autem intereſt ſiue de Athenienſibus ſiue de Lacedæmoñs, ſiue de aliquo deo, ſiue de hoſe agatur. etenim, ſi Achilli conſilium dare voluerimus, aut eũ laudare, aut vituperare, aut I accuſare, aut defendere: quæ ipſius perſonæ hęrent, aut hęrere videntur ſumenda ſunt: vt de illis dicamus, & ſi laudamus, aut vituperamus, ſpectare oportet, ſiquid in eo ſit honeſtum, aut turpe: ſi accuſamus, aut defendimus: ſi quid iuſtum aut iniuſtũ ſi conſilium damus, ſiquid eſt, quod prodeſſe, aut obeſſe poſſit. Idem ẽt in qualibet re faciendum eſt, vt ſi quęrat, vtrum bona ſit iuſtitia, an nõ bona, ex ñs q̃ ipſi iuſtitię, aut bono inſunt, K colligere oportet. Quare cũ oẽs ita demrare videãtur, ſiue accuratius, ſiue negligẽtius argumẽtent, neq;. n. ex oĩbus ſine diſcrimine, ſed ex ñs, q̃ ſingulis rebus adſunt, propõnes ſumũt, & hoc cũ rõne faciunt, qm̃ perſpicuũ eſt, aliter fieri nullo mõ poſſe: haud dubiũ eſſe põt, quin ſit neceſſariũ, quẽadmodũ ſ Topicis dictũ eſt, in ſingulis rebus delectas habere propõnes earum rerũ, q̃ ſępe accidunt, ac maximè L opportunę ſunt. Atq; ẽt in reb⁹ quę nuper euenerunt, idẽ ordo ſeruandus eſt. neq;. n. reſpicere oportet ad ea, quę ſunt infinita: ſed quę rebus illis adhęrent, de quibus eſt oratio. Atque illa potiſſimum colligere, quę ad rem ipſam quamproxime accedãt. quãto. n. plura quis habuerit eorum, quę rebus adſunt, tãto facilius demrabit. & quanto ea propinquiora fuerint, tanto ad probandum erunt accommodatiora, & minus communia. voco M autem communia hoc modo: vt ſi quis Achillem laudet, q̃ homo fuerit, & quod ex numero ſemideorum, & quòd ad bellũ Troianum profectus ſit. hęc. n. alĩs etiã multis acciderunt: quare, qui hęc commemorat, non magis Achillem, quàm Diomedem laudaret. Propria vero illa dico, quę nemini alĩ cõtigerũt: vt quòd Hectorem Troianorum optimum interfecerit, & Cygnum, qui cum vulnerari non

A non poſſet, Græcos omneis exire de naui prohibebat, et, q̃ omnium eſſet maxime iuuenis, & q̃ iureiurando nõ aſtrictus, ad id bellum profectus ſit, & alia, quæ ſunt hui⁹ generis. Atq; hic quidẽ vnus eſt ac prius delect⁹ habẽdi locus, ñs ſimilis, qui in Topicis traduntur. Quæ verò ſint enthymematum elemẽta, iam dicamus. elementum autẽ, & locũ enthymematis pro eodẽ capio. Primum igitur dicamus, de quibus neceſſe eſt primũ dicere. nam enthymematũ
B ſunt ſpecies duę: quędam enim demonſtrãt, aliq̃d eſſe. aut non eſſe, quædã autem refellunt. q̃ ita inter ſe differũt, ſicut in Dialecticis elenchus, et ſyllus. Atq; illud enthymema demõſtrare dr̃, quod ex conceſſis propõnibus concludit: illud aũt refellere dr̃, q̃d ex propoſitiõibus nõ conceſſis, concludit. Ac iam ferè ſingulis in dicẽdi generibus declarati ſunt à nobis vtiles, ac neceſſarñ loci. nã in vnoquoq;
C genere delectæ ſunt â nobis ꝓpoſitiones, & oſtenſum, ex q̃b⁹ locis argumenta ſumanť de bono & malo, de honeſto & turpi de iuſto & iniuſto. quinetiã de moribus, & animi commotionibus, & habit⁹ eodẽ mõ locos antea declarauimus. Nunc verò alio mõ generatim atq; vniuerſe de omnibus agamus, & dicamus accurate, qui loci ſint ad refellendũ, & qui ad demõſtrandũ accommodati: nec nõ, vnde ducãtur ea, quæ ſpeciem D quidẽ habent enthymematũ, licet re vera non ſint enthymemata, q̃m nec⁹ſylli ſunt. His autẽ declaratis, definiemus etiam, vnde ſolutiones, & obiectiões ad argumenta labefactanda ſumi poſſint.

De locis Enthymematum. Cap. 24.

ATq; vnus quidẽ eorum, quæ demonſtrãt, enthymematũ locus eſt a contrarñs, ſpectare enim oportet, an contrario contrarium inſit: nam, ſi non inſit, erit negandũ, ſi autem inſit, erit affirmandũ: E vt, ſiquis probet, temperate viuere bonum eſſe, Q̃m intemperantem agere vitam, noxiũ eſt: vel, quemadmodũ in oratione Meſſeniaca, Nam, ſi bellum præſentium malorum cauſa eſt, ea per pacem emendare, ac corrigere opus eſt, & illud,

Si iniuſta in illum eſt omnis iracundia,
Qui quempiam læſit per imprudentiam:
Non eſt habenda ei vlla iure gratia,
Neceſſitate q̃ coactus, pfuit: F
& illud:
Falſum quod eſt, vt ſæpe fit probabile
Dicendo, ſic plerunque contra vſu venit,
Vt vera non queant probari vllo modo.

Alius loc⁹ eſt a caſibus ſimilibus: nam eodẽ modo vel ineſſe, vel non ineſſe oportet: vt, ſiquis

G ſiquis probare velit, nō omne iuſtum eſſe bonum, Nā ēt quic quid iuſte fit, bonum eſſet, nūc autem iuſte mori, nō eſt expetendum. Alius locus eſt abꝝs, q̄ ſub eandem rationē cadunt. nam ſi eorū alteri cōtigerit vel honeſte, vel iuſte aliquid facere, ēt alteri perpeti: & ſi vni iuſſiſſe, etiā alteri paruiſſe: vt Diomedon publicanus de vectigalibus dixit, Si.n. vobis ea vēdere nō turpe eſt, neq; nobis emere. &, ſi, qui damnū accepit, honeſte, & iuſte multatus eſt: ita ēt, qui damnū illud dedit, & cōtra, ſi, qui damnū dedit, honeſte, & iuſte fecit: ita etiam, qui paſſus eſt. Sed hoc ī loco poteſt exiſtere captio: ſi.n. quiſpiā iuſte necatus eſt, etiā iuſte paſſus eſt: verum à te fortaſſe pati nō debuit. atq; ideo ſeparatim cōſiderare oportet: an qui paſſus ē, pati dignus erat, &, qui fecit, facere debebat: deinde ita eis vti, ſicuti cauſa poſtulat. nā ītērdū hæc inter ſe diſcrepant: neq; qc I quā prohibet, quin diſcrepare poſſint: vt in Alcmæone Theodectis,

Quis non tuæ ſcelus parentis oderat:

at ille reſpondit, oportere ſeorſum hæc diſtincteq; conſiderare: cumq; Alpheſiboea rogaret, quomodo: ſubiunxit ille,

Dignam mori illam cenſuerūt: non tamen,
A me necandam:

& quemadmodum in iudicio Demoſthenis, & eorū, qui Nicanorem occiderāt. poſtq; n. iuſte interfeciſſe iudicati ſunt, ēt ille iuſtē necatus exiſtimatus ē: & de illo, qui Thebis necatus ē, de quo iudiciū eſt conſtitutū, vtrū mori dignus eſſet: tāquā nō iniuſtū ſit, eū īterficere, qui mori dignus ſit. Alius locus eſt ex maiore, & minore: vt, Si ne dū quidē oīa ſciunt, multo minus homines, hoc autem eſt huiuſmodi: Si res non ineſt in eo, in quo magis eſſe deberet: perſpicuum eſt, neq; in eo ē, ī quo L minus eſſe debet. illud aūt. Qui patrē cædit, ēt propinquos cæderet, ex minore: nā, ſi id ineſt, q̄ minus eē debet, ēt id inerit, quod magis eſſe conſueuit. Hic autē locus in vtranq; partē valet: ſiue rē ineſſe demonſtrādū eſt, ſiue non ineſſe: item etiam, ſi neq; magis, neq; minus. vnde illud dictum eſt:

Dicendus eſt ergo miſer parēs tuus,
Qui filios amiſerit: nō aūt erit
Oeneus miſer, cui, Græciæ flos M totius,
Extinctus eſt natus:

&, Si nō iniuſte geſſit Theſeus, neq; Alexā. & ſi Tyndaridę nō iniuſte geſſerūt, neq; Alexā. &, Si Hector iuſte Patroclū interemit, etiā Achillē Alex. &, ſi alī artifices nō ſunt improbi, neq; philoſophi: &, ſi īperatores nō habentur mali, quamuis ſæpe vocātur, ita neq; ſophiſtę: Si priuat⁹ quiſq; glorię veſtræ dēt oē ſtu-

A ſtudioſus, ẽt vos Græcorũ gloriã curare debetis. Alius locus eſt a tẽpore, quod ſpectandum eſt: vt Iphicrates in oratiõe cõtra Harmodiũ: Si prius, q̃ hęc gererem, poſtulaſſem à vobis, ut mihi ſtatuam erigeretis, ſi ea confeciſſem, non ne eã mihi decreuiſſetis? nunc, poſtquã confeci, non decernetis? ne igit cõmittatis, vt quod beneficiũ expectantes, pollicemini, id accepto beneficio, auferatis: & rurſus, ſiquis Thebanis diceret, de
B bere eos aditũ in Atticã Philippo tradere. nam, ſi hoc petiſſet, priuſquã cõtra Phocenſeis eis auxiliũ tuliſſet, certè polliciti fuiſſent. abſurdũ igitur erit: ſi, qm̃ illis fidem habuit, neq; id tunc contendit, ei nunc tranſitum non dederint. Alius locus ſumitur ex ñs, q̃ contra nos dicunt: cũ ea vertimus in aduerſarium. locus autẽ hic multum excellit, vt in Teuero. quo loco vſus eſt Iphicrates contra Ariſtophontẽ, eum interrogãs, an
C ipſe accepta pecunia naueis ꝓditurus eẽt. quod cũ illi negaſſet: Ergo inquit, quod tu, cum ſis Ariſtophon, nõ feciſſes, ego Iphicrates feci? ſed oportet aduerſarium uideri procliuiorem ad iniuſticiã, alioqui res ridicula videret: vt ſiquis hoc contra Ariſtidẽ accuſantẽ diceret. ſed accuſatoris perfidiã hoc referẽdũ eſt, omnino. n. debet accuſator eſſe reo melior. hoc autẽ ſp coarguere oportet. generatim aũt abſurdus eſt hõ ille, qui in D alĩs ea reprehendit, q̃ vel ipſe facit, vel nactus occaſionẽ, faceret, vel, qui alĩs ea ſuadet, q̃ ipſe nec facit, nec vllo mõ faceret. Alius locus à definitiõe: vt, Dęmonium nihil aliud eſt, q̃ vel Deus, vel dei op⁹, qui vero putat aliqđ opus eẽ dei, neceſſe eſt illum ẽt deos eſſe putare: &, qđ Iphicrates dixit: ille maxime generoſus eſt, q optimus. etenim in Harmodio: & Ariſtogitone nihil ante generoſum fuit, quã
E generoſe ſe geſſerunt. &, ꝙ ipſe propinquior eſſet: Nã, res, inquit, meæ geſtæ magis ſunt ꝓpinquę factis Harmodĩ, & Ariſtogitonis, q̃ tuæ: &, quẽadmodum Alexandro ſcriptũ eſt, omneis in hac eſſe ſnĩa, vt intemperanteis eos exiſtiment, qui non vnius corporis pulchritudine frui contẽti ſunt. vnde ẽt Socrates dixit, ad Archelaum ſe proficiſci nolle propterea, ꝙ contumelia ſit, beneficia nõ poſſe reddere, non aliter, atq; nõ poſſe iniurias vlciſci. Omnes. n. iſti: rẽ
F ipſam definientes, & qd ſit, aperientes, cõcludunt ea, q̃ volũt. Alius locus eſt, cum aperitur, quot modis aliquid dicatur: vt in Topicis de eo, quod recte factum dicitur. Alius locus à diuiſione, vt Si omnes, qui iniuriam faciunt, trium rerum aliqua impelluntur, vel hac, vel iſta, vel illa: & duab⁹ rebus ſpelli nullo mõ potuit: de tertia uero neq; ipſi aduerſarĩ ſimulãt.

Alius

G — Alius locus ab inductiõe. vt illud ex Peparethia: matres de filiꝭ vbiq; verũ diſcernere. nã Athenis, cũ Mãtias orator de filio dubitaret, illi mr̃ indicauit & Thebis, cũ Iſmenias, & Stilbo de filio contenderent, Dodonis Iſmenię filiũ eſſe dixit, itaq; poſtea Theſſaliſcũ Iſmeniæ cenſuerunt: &, quo Theodectes vſus eſt I lege: Si nemo proprios equos eis committit, qui negligenter alienos curarunt: neque quiſquã naueis ſuas eis tradit,
H qui alienas euerterũt, &, ſi hoc in rebus omnibus ita ſe habet, nã debemus eis vti in ſalute noſtra tuenda, qui ſalutẽ alienam male defenderunt: & quo Alcidamus vtitur, vt probet, ſapiẽteis ab oĩbus honorari: Parñ.n. Archilocũ, quamuis maledic⁹ eſſet, honorarunt: & Chñ Homerũ, quamuis eorũ ciuis non eſſet, & Mythilenęi Sapphonẽ, quãquã eſſet mulier, & Lacedęmoniꝭ Chilonẽ in ſenatũ elegerunt, cum tñ ad literarum ſtu-
I dia duriores eſſent, & Itali Pythagorã, & Lampſaceni Anaxagorã peregrinũ hominẽ ſepulchro decorarunt, & ĩ hũc vſq; diẽ colunt, atq; Atheniẽſes, Solonis legibus vtentes, beati fuere, & Lacedæmoniꝭ, dũ Lycurgi legibus vſi ſunt, et apud Thebanos, cũ primũ ciuitatis principes ſtudio ſapiẽtiæ ſe dare cœperunt, ſtatim beata ciuitas extitit. Alius locus a rebus iudicatis aut ĥſdem, aut ſimilibus, contrarñs, & præcipue, ſi om- K
nes ſemper ita iudicarunt: ſin minus, ſaltẽ quamplurimi, aut qui ſapientes ſunt vel oẽs, vel maior eorum pars, aut qui probi viri ſunt: vel, ſi ipſi iudices alias ita ſtatuerũt, vel ñ quorũ iudicium ipſi iudices ſequunt: vel ſi ita illi iudicarunt, contra quos ſtatuere nihil licet, vt qui domini ſunt, aut quibus nõ honeſtum eſt cõtradicere, quales ſunt dei, parẽtes, magiſtri: quẽ-
admodum in Mixidemidẽ Antocles dixit, Si Eumenides ſibi L
honeſtum eſſe duxerunt, in Ariopago cauſam ſuam tractari, Mixidemides non honeſtũ ſibi ducet: vel, quemadmodum Sapho dixit, mori omnino eſſe miſerum, qm̃ ẽt dei ita iudicarũt: niſi.n. ita eẽt, mori voluiſſent: vel, quemadmodum Ariſtippus contra Platonẽ, qui neſcio quid (vt illi videbatur) arrogãtius dixerat, Atqui ſodalis noſter nihil unquam hmõi protulit: Socratem vero innuebat: et
Hegeſippus in Delphis Apolli M
nẽ interrogauit, cum iam oraculũ Olympici Iouis audiſſet, an eadẽ illi, quæ patri viderentur, tanquã turpe eſſet, cõtraria ſentire: &, quod de Helena ſcripſit Iſocrates: eam eſſe raræ virtutis, qm̃ Theſeus ita iudicauit, & de Alexãdro, quem tres deæ iudicẽ elegerunt, & de Euagora, quod vir eſſet eximius, qm̃, vt ait idem Iſocrates, Conõ, fractis opibus, alios omneis poſthabuit,

habuit, atq; ad Euagoram profectus est. Alius locꝰ ab enumeratione partium: sicut etiam in Topicis, Si anima motus ē, qui nam est motus: vel. n. hic, vel ille: & illud exemplum ex Theodectis Socrate, Quod fanū violauit? quem deum non coluit eorum, quos ciuitas veneratur? Alius a consequētibus. quoniā in plurimis rebꝰ accidit, vt eas bonum & malum aliquod cōsequatur, ex eo, quod sequitur, licet suadere aut dissuadere. ac-
B cusare aut defendere, laudare aut vituperare: vt, Eruditionē consequitur inuidia, quod est malum, & sapientia, quod est bonum, non est igitur scientiꝫ danda opera, qm̄ inuidiam subire non oportet. imo vero scientiꝫ opera danda est, qm̄ sapientem fieri oportet. Hic locus in arte Calippi præcipue tractat, in qua sumit etiam, qđ fieri potest, & alia, de quibus a nobis iam antea dictum est. Alius ēt a consequentibus, qñ ex duo-
C bus contrariꝫ, quæ consequuntur, aut suadere, aut dissuadere, opus fuerit, & eo, quo diximꝰ, modo, in vtranq; partem vti. Differt autem hic locus a superiore, qm̄ in eo quæcūq; euenerint, opponuntur, hic autē tantum ea, q̄ contraria sunt, vt Sacerdos quædā filium suum in concione verba facere, & agere cum populo prohibebat. Nā, si iusta dixeris, aiebat, homines te odio prosequentur, si vero I-
D iusta, deos offendes. Imo vero, dicet aliquis, concionari oportet. nam si iusta dixeris deos tibi concilias, sin iniusta, hostes. hoc autem idē ē, cum eo, quod vulgo dicitur, Oleum, & salem oportet emere. Et hæc rō κλάσωσις, hoc est iuerfio, vocatur, cum duorum contrariorū vtrū que. bonum & malū consequitur ita, vt vtraq; sint vtriſq; cōtraria. Alius est locus: qñquidem homines non eadem palā,
E & occulte probare solent, sed palam quidem iusta et honesta maxime laudant, occulte vero magis vtilia cupiunt: cīi ex his quispiam conatur alterum cōcludere. Atq; hic quidem locꝰ præter cæteras qui contra communem opinionem proferuntur, plurimum valet. Alius locus, cum eodem ex proportione conueniunt, vt Iphicrates, cum eius filium, qui magno q̄dē erat corpore, sed adhuc ętate puerili cogere vellent onera publica sustinere, dixit, Si pue-
F ros, qui magno sunt corpore, uiros existimatis, ergo etiam viros, q̄ pusillo corpore sunt, pueros existimare debetis, & quo Theodectes vsus est in lege. Nā si propter molestiam, probitatemq; mercenarios milites ciuitate donatis, vt Strabacem, & Charidemum, non eos milites mercenarios exterminabitis, q̄ nefaria scelera perpetrarunt? Alius locus ab euentu, si idē ē, vt etiam eadē esse dicantur ea,

a qui-

G a quibus id euenit: vt qđ Xeno
phanes dicebat, eodē modo im
pios eſſe illos, qui dicerēt deos
eē natos, atq; eos, q dicerēt deos
ſterire, Nā vtroq; mō fit, vt ali
qñ dei nō ſint. & omnino, qđ
euenit, ex vtroq; probare opor
tet, unum atq; idē eſſe: vt, Non
n. de Socrate, ſed đ toto hoc ſtu
dio iudicaturi eſtis, vtrū philo
ſophię danda ſit opera: nec ne:
& terram, & aquā dare, eē idē,
quod ſeruire: & cōis pacis fieri
H participes, idē eſſe, atq; impera
tū facere. Cum aūt alterutrum
ſumi poſſit, id erit ſumēdū, qđ
nobis vtile eſt. Alius locus ē ex
eo, q ñdē non eadē ſemp eligūt
aut antea, aut poſtea, ſed diuer
ſis tēporibus diuerſa, vt in illo
eſt enthymemate, Si cū in exi
lio eſſemus, pugnauimus, vt in
patriā rediremus, nūc poſtquā
reuerſi ſumus, ī exiliū abibim⁹
ne pugnemus? aliqñ. n. ī patria
manere pugnando elegerūt, ali
qñ vero patria potius diſcede
re, q̄ pugnare, voluerūt. Alius
I loc⁹ eſt, cum quis dicit aliquid
eius gratia eſſe, aut factum eſſe,
cuius gratia neq; eſt, neq; factū
eſt, vt ſiquis alicui quid dona
ret, vt illud deinde idē auferēs,
dolorem inureret. vnde ēt illud
dictum eſt,

Felicitates, Atque opes dat ma
ximas
Fortuna multis, non quòd illos
diligat,
Sed de gradu præſtantiore vt
decidant,

et illđ ex Antiphōis Meleagro, K
Non tam necādi cauſa apri cō
ueuerant,
Quam maximæ virtutis ut te
ſtes forent

Meleagri apud Græcos,
& illud ex Theodactis Aiace, q
Diomedes Vlyſſē ſociū elege
rat, ñ q eū honoraret, ſed vt co
mes ſe eēt inferior. nā ēt hac de
cā hoc a Diomede fieri potuit.
Alius loc⁹ eſt cōis diſceptātiū,
et deliberantiū. vt ea conſidere
mus, q̄ vel impellere, vel retra
here pñt, & quorū cā ſolent ho L
mines aliqđ aut efficere, aut eui
tare, hęc. n. ſi adſunt, rē aggredi
oportet, vt ſi fieri pōt, ſi facile
ē, ſi vtile vel ſibi vel amicis, vel
noxiū et pernicioſum inimicis,
aut, ſi minor eſt pœna, q̄ id, qđ
expetunt. nā his rōnibus ſuade
re ſolēt, et cōtrarīs diſſuadere.
quin ex ñsdē & accuſant, & de
fendūt, quibus. n. argumentis
diſſuadent, ñsdem ēt defendūt,
& qb⁹ ſuadēt, ēt accuſant. V no
vero hoc loco tota Pamphili, et
Calippi ars cōtinetur. Alius lo M
cus ex ñs quę fieri quidē viden
tur, ſed ſua ſponte incredibilia
ſunt, qm̄ nō crederent, niſi aut
iā eēnt, aut propè eēnt, Imo ma
gis credi debēt, hoīes. n. aut ea,
q̄ vera ſunt, aut veriſimilia cre
dūt. qđ vero incredibile ē, neq;
veriſimile, & tñ fit, id vt verū
ſit neceſſe eſt, neq;. n. quia veri
ſimile ſit, aut probabile ita vī,
ſicuti Androces Pitthe⁹ dixit,
cū legē reprehēderet, et ei dicē

ui

A ti obſtreperēt. Egent leges alia lege, q̄ corrigat, nā & piſces ſalis egent. Atqui veriſimile nō eſt, neq; probabile, cū ī ſalſo piſces nutriant̄, ſalis indigere. atq; ēt oliuæ egent oleo, cū tñ hoc ī credibile ſit, vt ex quibus oleū conficit, illæ oleo indigeāt. Ali⁹ locus ad refellendū accōmodatus, cū inter ſe diſſidētia ſpectamus, ſiqd in aduerſarī̄ perſona poſſimus īuenire, qđ diſſideat ex oībus eius tēporibus, actiōibus, orationibus, vt Iſte quidē B ſe vobis amicū eē ait, ſed tamē cū xxx. tyrānis coniurauit, aut ēt ſeorſum in perſona noſtra, vt Iſte quidē ait, me ſectatorē eſſe litiū, ſed tñ non pōt oſtendere quēquā, a me vnquā in iudiciū vocatū, partim uero in noſtra, atq; ī aduerſarī̄ perſona, vt Iſte neminē vnquā ſua pecunia ſub leuauit, ego autē multos veſtrū ab hoſtib⁹ captos redemi. Ali⁹ locus eſt, cū hoſtes, vel res nō vi denť affines ei culpæ, cuius ac cuſantur, cā eius criminis, qđ C præter opinionē accidit, expli care. eſt. n. aliquid, pp quod ita videatur, vt, Mulier q̄dā, cū ſe filio ſubieciſſet, vt eum blādius ſalutaret, viſa eſt ſtuprū cū ado leſcente illo commiſiſſe, ſed ex plicata cauſa, ſtatim crimen ſo lutum eſt. & in Aiace Theode ctis, Vlyſſes Aiaci cām expli eat, cur, cum ipſe eēt Aiace for tior, nō tñ eſſe videretur. Alius locus eſt a cauſa, vt ſi cauſa ex iterit, factū eſſe dicatur, ſi non extiterit, non eſſe factum. nam D ſimul eſt cauſa cum eo, cuius ē cauſa, & ſine cauſa nihil eſt: ut Leodamas in defenſione ſua di xit, cum enim Thraſybulus eū accuſaret, ac diceret, eius nomē tanquā infamis, & hoſtis inco lumna, quę in arce erat, olim in ciſum fuiſſe, ſed ab eo, cū xxx. rerum potirentur, fuiſſe abra ſum: reſpondit, illud non eē ve riſimile. Nam mihi, īquit, xxx. tyrāni magis credidiſſent, ſi, q̄s cū populo geſſiſſē inimicitias, E ī colūna ſcriptas uidiſſent. Ali⁹ locus eſt, videre an melius alia rōne ac via potuiſſent ea geri, q̄ vel ſuadet faciēda eſſe, vel fa cit, vel iā fecit, perſpicuū eſt. n. niſi ita ſit, eū ñ feciſſe: nā nemo ſciēs, volēsq; ea, ea q̄ deteriora ſunt, eligit. Sed hoc falſum ē, fæ pe. n. accidit, vt qđ facere meli⁹ erat, poſtea cognoſcant̄, cū īcer tum eēt antea. Alius locus ē vi dere, an quicquā geri debeat, qđ rebus iam geſtis contrariū F ſit: ut Xenophanes cum ab eo petīſſent Elæatæ, vtrum, cum Matutę ſacrificarēt, lugerēt nec ne: conſuluit, vt ſi deam illam eſſe putarent, ne lugerent, ſi ho minem, ne ſacrificarent. Alius locus eſt ex ñs, quæ malė facta ſunt, vel accuſare, vel defende re: vt in Carcini Medea, quidā eam accuſant, ꝙ filios interfece rit, quoniam illi nuſquā appa rebant, in hoc enim peccarant Medea, ꝙ filios ſuos amandaſ ſet, ſed ipſa ſe defendit, ꝙ non

filios

G ſſlios verum ipſum Iaſonem in
terfeciſſet. Nam omnino pec-
caſſem, īquit, niſi hoc feciſſem,
cum illud alterū perpetraſſem.
Hic autem locus, atq; hæc ſpe-
cies argumentandi totam prio
rem Theodori artem continēt.
Alius locus eſt a nomīe, vt quo
Sophocles vſus eſt,

Ferrina vere dicēre, nam fer-
rea es,

&, quemadmodum in deorum
laudibus canere conſueuerunt,
& quemadmodū Conon Thra
H ſybalum a nomine, temerariū
in conſilīs capiendis appella-
bat, & Herodicus Thraſyma-
cho dixit, Semper Thraſyma-
chus es, & Polo, Semper polus
es, & Draconem legislatorem
inſimulabat, q̄ eius leges non
hominis, ſed draconis eēnt, erāt
enim aſperæ, & quemadmodū
Hecuba apud Euripidem con-
tra Venerem dixit,

Accommodatum nomē eſt
tibi inditum,

I Regina cum demen tiæ tu ſo
la ſis,

et quēadmodum Cheremō,
Pentheus futuræ ſortis agno
men tulit.

Enthymemata vero, quæ re-
darguunt, magis excellunt, q̄s
ea, quæ demonſtrant, ꝓpea, q̄
paruo anguſtoq; in loco cōtra-
ria colligunt, quæ inter ſe colla
ta, ſtatī auditori certiora fiunt.
Omnium autē argumentatio-
num & quæ refellunt, & q̄ de-
monſtrant illa maxime cōmo-
uere animum ſolēnt, quæ, cum K
proferri incipiunt, intelligun-
tur: non tamen quia ſint in prō
ptu, nam ſimul etiam ipſi ſecū
gaudēt auditores, cum vim ar-
gumenti præſentiunt. proban
tur ētilla argumenta, quæ, ſi-
mul ac dicta ſunt, intelligūtur.
Sed qm̄ plerunq; accidit, vt ali
quis verē ſit ſyllus, aliquis non
vere, ſed tantum ſyllī ſpeciē ha-
beat, neceſſe eſt, vt idem etiam
de enthymemate eueniat, ut ali
quod uere ſit enthymema, ali-
quod nō vere, ſed tm̄ eſſe videa L
tur, cum præſertim enthyme-
ma ſyllus quidam ſit.

*De apparentium Enthymematum lo-
cis. Cap. 25.*

LOci vero fallacium enthy
mematum hi ſunt,
Ac primus quidem eſt i
elocutione, cuius vna pars eſt,
(vt in diſſerendi Ratiōe docui-
mus) cum quis, etiam ſi nō col
legerit, tamen extremam partē
aſſeueranter concludit, vt, Nō M
eſt igitur hoc, & hoc, quare ne-
ceſſe ē, vt hoc atq; hoc ſit. quin
enthymema videtur quoties
quis oratione cōtorta, & ex cō-
trarīs conflata vtitur, nam hu
iuſmodi elocutio ſedes ē enthy
mematis. hęc vero fallacia ſimi
lis eſt ei, quæ in Dialecticis a
forma dictionis vocatur. eſt au
tem in hac re utile, ut quis dicē
do videatur concludere, multa
rum argumentationum capita

ſimul

A simul proferre, vt, Nos quidē ſeruauit, alios punitus eſt, Græcos in libertatem vindicauit. nam vnumquodq; capitū horum ex alijs probatum eſt: cū autem ſimul ola componunt, vī ex eis aliquid confici. Altera pars naſcitur ex multiplici nominis ſignificatione: vt ſiquis diceret, murem magna virtute præditum eſſe, à quo prēſtātiſſima omniū ſacra denominata ſunt, nā myſteria ſunt omniū aliorum ſacrorū prēſtātiſſima.

B vel ſiquis, canē laudans, etiam eum q̄ī eſt cœlo celebraret, aut Pana deum, qm̄ Pindar⁹ dixit,

Beate quem magnæ deæ,
Varium vocant dei canem,

vel, q̄ nullū habere canem, indecorum eſt: Quare perſpicuū eſt, canem eſſe honorificum: et, ſiquis diceret, Mercuriū deorū omnium maxime liberalē eē, ſolus.n. dicitur cōis Mercuri⁹; & ſiquis diceret, orationē eē rē prēſtantiſſimā i q̄ boni viri nō pecunijs, ſed oratiōe digni ſint,

C nam eſſe dignū oratiōe nō vno modo dī. Alius locus eſt, cū qs, quod ſeiunctum eſt, dicēdo cōponit, aut, qđ compoſitum eſt, ſeiungit: qm̄.n. idem vī, cum tū non idem ſæpenumero ſit, id amplectendū eſt, qđ vtilius eē vī. eſt aūt hæc Euthydemi rō, vt, Scis triremem in Piræo eſſe, nam vtrunq; ſeparatim nouit: &, ſiquis dicat, eum, qui ſcit elementa, ſcire cēt carmen, nā carmē idē eſt: &, Si duplū eſt in ſalubre, neq; ſimplū erit ſalubre,

D nā abſurdū eſt, ſi ambo ſunt bona, vnum eē malum, Atq; hoc quidem modo in refellendo valet, illo verò in demonſtrando: neq;.n. ex duobus malis vnum bonum eſſe pōt. Totus autem hic locus captioſus eſt tale eſt illud Polycratis in Thraſybuli laudem q̄ Thraſybul⁹ xxx, tyrannos ſuſtuliſſet, coniungit.n. atq; illud Theodectis in Oreſte, ex diuiſione prolatum:

Eam, maritum quæ necauit,
E emori,
Patriſque mortem vindicare filium,

Iuſtū eſt, vt hęc effecta ſunt: nam hæc, ſi coniungantur, fortaſſe non erunt iuſta. pōt etiam hęc, à defectione ſallacia pgredi, qm̄ ablatum eſt, à quo. Ali⁹ locus eſt, cū quis ampliſicatiōe vtitur in confirmando, aut refellendo, hoc eſt, cū rem ipſam amplificat, antequam factā eſſe oſtendat. reus.n. cum crimen amplificat, inducit opinionem

F q̄ ipſe non commiſerit, accuſator contra. cū indignatur, facit, vt reus feciſſe videat. Hoc igit̄ non eſt verū enthymema: decipitur.n. auditor, & factum aut non factum credit, quamuis nihil fuerit demonſtratum. Alius loc⁹ eſt à ſigno. nam hoc etiam veram concludendi rationem non conſeruat: vt, ſiquis diceret in ciuitatib⁹ vtileis eē amatores, nam Harmodiū, atq; Ariſtogitonis amor Hipparchum

G tyrannum ſuſtulit: vel, ſiquis probare vellet, Dionyſium eſſe furē eo, q̄ improbus ſit. hoc. n. nihil cōcludit: neq̄. n. quilibet improbus eſt fur, ſed cōtra potius, oīs fur eſt improbus. Aliꝰ locus eſt ab accidente: vtquod, ait Polycrates in laudē muriū, q̄d auxilio fuerint, deuoratis arcuum neruis: vt, ſiquis diceret, ad cœnā vocari rem eē honorificentiſſimā. Achilles. n. cum I Tenedo vocatus ad cœnā non fuiſſet, Græcis magnopere ſuc-
H cenſuit. At ille, tanquam contēptus, & ignominia affectus, ſuccenſuit, q̄d accidit, quia nō inuitatus ad cœnā fuerat. Aliꝰ locus eſt à conſequente: vt in Alexan. q̄ vir eſſet excelſo animo, quia ſolus in Ida monte, relicta æqualiū conſuetudine, vitam ageret, nā, quia excelſo animo viri tales ſunt, ēt hic talis vidēri poſſet: & quia veſtitu nimio indulget, & noctu vagat, adulter eſt: tales. n. ſunt adulteri: eo-
I dem mō, ſiquis mendicos diceret eſſe beatos, q̄ in ſacris locis ſuo arbitrio canunt, & ſaltant, atq̄ exules itidē beatos, q̄ vbicunq̄ terrarū voluerint, domicilium habere poſſint: q̄m. n. hęc ñ facere poſſunt, qui beati videnť, ēt, qui hæc faciunt, beati videri poſſent. Differt autē, qūo hęc fiant: atq̄ ideo ēt ī defectionē incidit. Alius locus ē, cum eā dicimus eſſe cām, q̄ cauſa non eſt: vt, q̄d vna cū facto, aut poſt accidit: nā illud ita accipiūt quaſi p̄ factū euenerit. K & hoc ñ p̄cipue vtunť, qui in Rep. verſanť: vt Demades aiebat, Demoſthenē in adminiſtratione Reip. malorum omnium cām, & auctorē fuiſſe, Nā poſt quā is ad Remp. accesſit, bellū exortum eſt. Alius locus eſt, cū nec q̄n, nec qūo res geſta, ſit explicatur: vt, ſiquis dicat, ab Alexan. iuſte Helenā abductā fuiſſe, q̄m illi pater optionem dederat, vt, quē vellet, ſequereť, neq̄. n. ſemp eodē modo, ſed initio L tm̄ optionē dedit, quo tempore pater eā in poteſtate habebat: vt, ſiquis dicat, cædere liberos hoīes, eſſe contumeliā. neq̄. n. hoc quocunq̄ mō verum eſt, ſed q̄n quis iniurioſe cædere cēperit. Præterea, ſicut in contentioſis diſputationibus fit adūbratus falſus q̄ ſyllus, cum abſolute ſimpliciterq̄ ponit aliq̄d q̄d nō ſimplr, ſed cū aliqua adiunctione poni debet, vt apud Dialecticos probat id, q̄d non eſt eſſe, Q̄d. n. non eſt, eſt id, q̄d M non eſt & q̄d percipi non pōt, ſcīa comprehendi, ſcitur. n. id p̄cipi non poſſe, q̄d non pōt percipi: ſic ēt in Rhetoricis fit adūbratum enthymema falſumq̄, cū id ſimpliciter eſſe veriſimile ponitur, q̄d aliqua ex parte tantum eſt veriſimile. Hoc aūt generatim non fit: ſi ſicut ēt Agathon ait,

Veriſimile forſan q̄s eē diceret,
Multa euenire, quæ eſſe non veri ſolent,

Similia.

A Similia.

fit enim aliqſi id, qđ nõ erat ve riſimile: quare ueriſimile eſt ẽt, præter veriſimile, Qđ ſi ita eſt: ſd ẽt quod veriſimile nõ eſt, ve riſimile erit: ſed non tñ ſimpli- citer: verum, ſicut in cõtentio ſis diſputationibus, cũ non ad- ditur, ex qua parte, et quocum collata, et quo in loco, gignitur captio, ita etiã in hac arte, cum de veriſimili verba fiũt, quod non ſimpliciter, ſed aliquo mõ ſit veriſimile. ex hoc autẽ loco B ars Coracis eſt cõſcripta. Nam, ſi reus affinis nõ eſt culpæ, cui? accuſatur, vt, ſi fuerit infirmo corpore, qui pulſaſſe dr̃, facile defenditur, nõ. n. eſt ueriſimile. q̃ ſi culpæ affinis eſt, vt ſi fuerit robuſtus, dicetur nõ eſſe veriſi mile, qm̃ ſciebat ille, ſi feciſſet, veriſimile viſum iri: eodẽ mõ ẽt in alĩs. nam vel affinem eſſe culpæ, vel nõ affinem oportet. vtraq; aũt videntur eſſe veriſi- milia: ſed alterũ tm̃ ẽ veriſimi- le. alterũ vero nõ ſimplr̃ veriſi- C mile eſt, ſed quẽadmodũ dixi- mus. Et hoc eſt, q̃ iactant, cãm inferiorẽ, dicendo ſuperiorem fieri poſſe: vnde hoĩes iure op- timo Protagoræ profeſſionem æquo animo ferre nõ poterãt. falſum eſt. n. non autẽ verũ, ſed tm̃ veriſimile vr̃, neq; in vlla ar te reperitur, prẽterquã in Rhe- torica, & ſophiſtica. Ac de ar- gumentationibus quidem, & quæ veræ ſunt, & quæ tantum apparent, hactenus dictum eſt.

ſequitur, vt dicamus etiã, qua D ratione diſſolui poſſint.

De Enthymematum Solutionibus. Cap. 16.

DVobus aũt modis argu- mentationes diſſoluuntur, vel cõtra argumẽtã do, vel reprehẽdendo. pſpicuũ eſt aũt, ex ñſdẽ locis ĩ cõtrarias parteis diſputandi facultatem ſuppeditari: nã argumẽtatiões ex probabilibus ducuntur: ve- rum probabilia ſæpe ſunt inter ſe contraria. Reprehẽſiones ve- ro (ſicut in Topicis tradit̃) qua- tuor modis adferuntur: vel. n. E ab ipſa re, vel a ſimili, vel a cõ- trario, vel a rebus iudicatis. Di co autem, ab ipſa re: vt, ſi quis concluſerit amorem eſſe bonũ, duobus modis adfertur repre- henſio: vel generatim atq; vni uerſe, cum quis dicit, omnem indigentiam eſſe malam, vel ſi- gillatim atq; ex parte, Quoniã vulgo non diceretur, Caunius amor, niſi etiam amores quidã eſſent improbi. In contrarĩs ad F fertur reprehenſio: vt, ſi conclu ſum ſit, a bono viro cunctos a- micos beneficĩs accumulari, Sed neq; improbus (dicet ali- quis) cunctos amicos incõmo- dis afficit: in ſimilibus autem: vt, ſi concluſum ſit eos, qui in- iuriam acceperũt, ſemper odio proſequi: Sed neq; ñ, q bñficiũ acceperũt, ſemper diligũt. Res uero iudicatę ſumunt a p̃claris, & illuſtribus viris: ut, ſiquis cõ cluſit, ebrĩs ignoſci oportere,

G Qm̃ imprudentes peccant: adfertur reprehenſio, Non igitur eſſet Pittacus laudandus, q̃ maiores pœnas in ſuis legibus proposuit, ſiquis ebrius peccaſſet. Et qm̃ ea, ex quibus enthymemata fiunt, quatuor numero ſunt, probabile, exemplum, indicium, ſignum, nam enthymemata, quæ conſtant ex eis, quæ plerunq; ita fiunt vel fieri vidẽtur, ea ſunt ex probabilibus, q̃ autem inductione conſtant, ex vno ſimile vel pluribus, hoc ẽ,
H cum quis, poſito generali, vult illud ex ſingulis probare, ſunt ab exemplo, quæ vero conſtãt ex neceſſario ſigno, ſunt ab indicio, quæ deniq; fiunt vel ex generali ſigno vel ſingulari, ſiue illud verum ſit ſiue nõ, ſunt à ſigno, ſed probabile non ſemper verum eſt, licet plerunq; fiat: perſpicuum eſt, nos hmõi enthymemata ſemper euertere poſſe, atq; illis occurrere. quæ reprehenſio erit quidem apparens, non tñ ſemper vera: nam,
I qui occurrit, non ideo refellit, quia nõ ſit probabile, ſed quia non ſit neceſſarium. Atq; ideo propter fallacem hanc concludendi rationem argumẽtis magis abundat defenſor, quam accuſator: quoniam accuſator veriſimilibus vtitur ad probandum. ſed non idẽ eſt, ſoluere aliquod argumentũ, quod non ſit veriſimile: &, q̃d non ſit neceſſarium: q̃d. n. plerunq; fit, ſemper refelli poteſt, aliter non eẽt veriſimile, ſed ſempiternum & K neceſſarium. Iudex autem exiſtimat, cum ita refutatum ſit, aut non eſſe veriſimile, aut nihil ad iudicium ſuum pertinere: ſed fallaci concluſione decipitur: (vt diximus) neq; enim oportet ipſum tantum ex neceſſarijs iudicare, ſed etiam ex veriſimilibus: & hoc eſt, quod dicitur, æquiſſima ſnīa iudicare, Non igitur ſatis eſt, ſi defenſor docuerit non eſſe neceſſarium: ſed oportet, vt oſtendat ẽt, non eſſe veriſimile. hoc autem fiet, L ſi in reprehenſione docuerit, rẽ plerunque aliter fieri ſolere. Poteſt autem duob⁹ modis adferri reprehenſio, vel à tempore, vel a rebus. q̃ ſi vtrunq; coniũgatur: tunc erit firmiſſima: nã, ſi plerũq; res ita fit, hoc erit magis veriſimile. Reprehendũtur etiam ſigna: & argumẽta, quæ a ſignis ducuntur, etiam ſi extent, apertaq; ſint, quemadmodum antea dictum eſt. nam in Analyticis declaratum eſt, nul- M lum ſignum vim habere cõcludendi. Atque etiam exemplorum eadem reprehẽſio eſt, quę veriſimilium: nam, ſi vnum tãtum proferre poterimus aliter factum, ſoluta eſt argumẽtatio, quoniã non eſt neceſſaria, quãuis & plura, & ſæpius aliter facta fuerint. at vero, ſi plura fuerint, & ſæpius eodem modo facta: contendendũ eſt id, de quo agitur, vel non eſſe ſimile, vel non ſimiliter factum, vel denique

A que aliquo modo ab alijs differre. Indicia vero & propriæ notæ argumenta nequaquam in eo reprehendi possunt, q̃ non recte concludant, quod ex ijs, quæ dicta sunt in Analyticis, perspicuũ est. restat igitur, vt demonstremus id non esse verum, quod dicitur. quod si certum est esse verum, & esse, propriam rei notam: nullo modo labefactare potest: iã enim omnia demonstratione clara sunt.

B *Amplificationem, & attenuationem, non esse Enthymematis locum. nec refutatiua, & affirmatiua Enthymemata diuersa esse species.*
C. 27.

IAm vero amplificatio, & diminutio non sunt enthymematis elementa. Idem enim ego elemẽtum & locum appello. Est autem elementum siue locus, in quem multæ argumẽtationes incidũt: amplificatio
C vero, & diminutio sunt argumentationes ad aliquid ostendẽdum, quod sit magnum aut paruum, quemadmodum etiã, quod sit bonum aut malũ, q̃d iustum aut iniustum, & in cæteris eodem modo. hæc autem omnia sunt. in quibus syllogismi, atq; enthymemata versantur. Quòd si nullum horum est locus enthymematis, neq; amplificatio, aut diminutio erit locus: neque argumenta, quibus refellimus, diuersam habẽt speciem ab ijs, quibus confirmamus. perspicuum est enim duobus modis argumentum solui, vel per demonstrationem, vel per reprehensionẽ: per demonstrationem: vt cum probatur contrarium, exempli gratia, si quis demonstrauit rem factam esse, qui soluere vult, ostendit non esse factam: & contra, si qs ostẽdit nõ esse factam, qui vult soluere, factam esse demõstrat, quare non est in argumentãdi ratione differentia. ambo enim E ijsdem vtuntur: cum aut esse, aut non esse argumentantur. Reprehensio vero nõ est enthymema: sed, quemadmodum in Topicis docetur, nihil aliud est reprehensio, q̃ opinionem aliquam in medium adferre, qua planum fiat, non esse bene conclusum, aut aliquid sumptum, quod falsum sit. Ac de exẽplis quidem, & sententijs, & argumentationibus, & denique de ijs, quæ ad sensus animi proferendos pertinent, qua ratione F possimus eis abundare, & quo modo ea soluere valeamus, satis dictum est. Reliquum est, vt etiam de elocutione, & dispositione verba faciamus.

D

ARISTOTELIS RHETORICORVM LIBER III.

SVMMA LIBRI.

De ijs quę ad dictionem, eloquutionemue pertinent, de partiũ ordine in ipsa oratione.

De partibus Rethorice. Cap. 1.

H Vm tria sint, q̃ in doctrina dicendi pertractare oporteat, primũ vñ, probationes ducant, alterũ qua sit vtendũ elocutione, tertiũ qũo partes orationis disponẽdæ sint: iã de probationibus dictum est, & ostensum, quot sint illa, ex quibus ducantur, diximus.n. esse tria, atq; ea q̃ sint explicuimus, & cur eum numerũ nõ excedãt: oẽs.n. qui de aliqua re iudicaturi sunt, uel quia ipsi affecti sunt aliquo modo, vel quia putant eos, qui dicunt, dignos esse, quibus fides habeat, vel quia claris argumẽtis probatũ est. in persuasione inducunt. dictũ est ẽt, vnde trahant enthymemata, sunt.n. q̃ dicuntur enthymematũ spẽs: sunt ẽt, qui loci nominãtur. Reliquũ est, vt de elocutione dicamus: neq; .n. satis est ea tenere, q̃ dicẽda sunt: sed ẽt scire oportet qũo sint dicenda. hoc.n. multum ẽt prodest ad efficiendum, vt oratio bene morata videat. I

Ac primo quidẽ (vt ordo naturæ postulat) quæsitũ est id, qđ re ipsa primũ erat, vnde res ipsæ probabilitatem habeãt, secũdo loco quęsitũ est, qũo in oratione, & elocutiõe res inuentæ disponant. tertiũ id est, qđ horũ omniũ vim habet maximã, sed nondum à quoquã pertractatũ est, qđ ad actionẽ & pronunciationẽ facit, q̃ res etiam à tragicis, atq; epicis poetis ferõ animaduersa est: nã initio poetæ ipsi tragœdias suas agebãt. K

Perspicuũ est autem, ẽt in arte dicendi tale aliquid esse, qđ ad actionẽ pertinet, quale in arte poetica: de qua re cum alĩ qui dã studiose q̃ tractarunt, tum præcipue Glauco Teius. Est autem actio in voce posita: qũo .s. vocẽ ipsam variare opus sit, ad singulos animi motꝰ exprimendos: nã aliqñ magna, aliqñ parua, aliqñ media opus est: & qũo sonis vocis, & acuto, et graui, & flexo sit vtendũ: quibus pręterea numeris in vnoquoq; dicẽdi genere. Tria sunt.n. quæ cõsiderant ñ, qui in hoc studio versant, hoc est, magnitudo, sonus, numerus: quibus qui bene vtuntur, ñ ferè solent ex certaminibus victoriã reportare, & quẽadmodum in arte poetica plus hoc tempore valent histriones, q̃ Poetæ. sic ẽt in ciuilibus controuersijs, qđ vitio fit Rerumpu. nondũ tũ de ñs, q̃ ad actionẽ spectant, ars vlla cõscripta est; qđ nõ mirũ est, cum ẽt L M

illa,

illa, quibus ornatur oratio, ſerò in lucem venerint. Et ſane, ſiquis recte reputet, tota res leuis ac reñcula ẽ, uerum, cũ omnis ars dicendi ad opiniões hominum accommodetur, ei curã, & ſtudium impendere debemus, non tanquam rectæ honeſtæq; rei, ſed tanquã neceſſarię, nam certe equum erat, ut nihil aliud in oratiõe quæreretur, q̃ ut ñs, qui audiũt, nec moleſtiã, nec læticiam adferremus: iuſtũ eſt .n. iplis tm̃ rebus in iudicio contẽdere. cætera uerò omnia, quæ præter probationes adhibent ſuperuacanea ſunt, ſed tñ (ut antea dictũ eſt) pp auditoris uitiũ, plurimũ ualẽt. Quin eloquendi rõ, genusq; dicendi quiddã neceſſariũ habet in omni diſciplina, aliquãtum. n. intereſt ad rẽ explicandã, hoc, an illo dicẽdi genere qs utatur, non tñ tm̃, quantum in hac arte. uerũ hæc ex opinione pendẽt, & auditoris gratia q̃runtur. itaq; nemo geometriã hoc mõ docere inſtituit. Ars igitur illa, cum in lucem uenerit, idem efficiet, quod ars hiſtrionica. quidã tamen hacten⁹ nõnihil de ea præcipere tentarunt, ut Thraſymachus ĩ Miſeratiõibus. Atq; hoc quidẽ, quod ad agẽdũ attinet, a natura potius habetur, & paruo eget artificio: quod autẽ ad ornandam orationem ſpectat, id iam artis indiget. quare, qui hoc facere poſſunt, eodẽ modo uictoriam ex cõtentionibus reportãt, ſicut oratores illi, q̃ plurimum in actione ualent. nam, quæ ſcribuntur orationes magis ornatu ipſo uerborum, quã ſententñs ualent.

Cœperũt autẽ primi poetæ, ſicuti cõſentaneũ eſt, aliquid de elocutione tractare. ſunt. n. nomina ſimulacra quędã: atq; in nobis nulla pars eſt, q̃ magis, q̃ uox, ad imitandũ apta ſit, unde etiam artes cõfectæ ſunt, ut epica, & hiſtrionica, atq; aliæ. Et, qm̃ poetę, qui plerunq; res inſulſas proferunt, pp elocutionẽ, gloriam, et honorem acquiſiuiſſe uidebantur: ideo factum eſt, ut elocutio poetica primũ pbaret, qualis ẽ Gorgiæ. quinetiã hoc tpe, multi ĩperiti hoĩes exiſtimãt, taleis oratores optĩe loqui: ſed hoc minĩe uerũ ẽ, alia eſt. n. oratoria, alia poetica elocutio, qđ ex ipſo euẽtu põt ĩtelligi. neq;. n. qui tragœdias conſcribũt, adhuc eo dicẽdi genere utunt̃: ſed, quẽadmodũ tetrametros uerſus reliquerũt, et ad iãbos ſe cõtulerũt eo, q; ex omni metrorũ genere iambicũ eſt oroni ſolutę ſimillimũ, ſic ẽt ea uerba reliquerũt, q̃ a cõi loquẽdi cõſuetudine abhorrẽt, et omnẽ illũ ornatum abiecerũt, quo priſci poetæ tragici utebant, et quo adhuc utunt̃ ñ, qui uerſus heroicos pãgũt. Itaq; ridiculũ eſt, eos imitari, qui ipſi nõ ampli⁹ eo dicẽdi genẽ utunt̃. Qua re pſpicuũ eſt, nõ eſſe nobis oĩa diligẽter explicãda, q̃ ad elocu-

G tionem attinent, ſed tantum, q̃ ad elocutionẽ oratoriã, de qua ſermonẽ inſtituimus. nã de illa altera diximus in ꝟs, quę de arte Poetica ſunt à nobis ꝓtracta-tã. maneant igitur illa firma.

De eloquutionis virtute. Cap. 2.

HOc aũt in loco definitũ ſit, elocutionis virtutẽ, eſſe ſplendorem, cuius rei ſignum eſt, ꝙ niſi oratio ſit clara & aperta, finẽ ſuum non aſſequeẽ. Sed nec humilis, nec nimis elata eſſe debet, verũ ip-
H ſis rebus conueniens. nam poetica locutio non humilis quidẽ eſt, ſed tñ ſolutæ orationi non conuenit. Ex nominibus autẽ, & verbis illa præcipuè diluci-dam orationem efficiunt, quæ propria ſunt: non humilem au-tem, ſed excultam, & ornatam alia reddunt, de quibus in arte Poetica dictũ eſt. nam verbo-rũ immutatio facit orationem videri grandiorem. Quemad-modũ. n. erga peregrinos, & er-ga ciueis affecti ſunt hoſes, ita
I etiã erga orationem. quare pere-grinam reddere oportet oratio-nẽ: res. n. externas homines ad-mirantur, quod autem gignit admirationem ſuaue eſt, Ac in poetarum quidem ſcriptis mul-ta ſunt, quæ hoc efficiunt: ſed ibi ea cõueniunt, nam res, & ꝑ-ſonæ de quibus agunt poetæ, valde a cæteris remotæ ſũt. ſed in oratiõe ſoluta multo paucio-ribus vti licet ornamentis: cũ etiam ipſum argumentũ mul-to ſit inferius, q̃ꝝ. n. eſſet indeco-K rum, ſi ſeruꝰ, aut valde iuuenis elegãtiori ſermone vteretur: aut, cũ quis de valde exiguis rebus verba facit? ẽ. n. ẽt in ſoluta ora-tione decorũ, qđ & contrahi, et dilatari debeat. Quare dãda eſt opera, vt id clam fiat: ne videa-mur ficte atq; artificioſe dicere, ſed vt nobis dictat ipſa natura: ſic. n. erit probabilis oratio. illo vero mõ totum accidit contra-rium: nam oratorẽ, tanquã in-ſidiatorẽ, ſuſpectũ hñt ñ aliter, atq; ꝓmixta vina. Debet igit eẽ L oratio, qualis eẽ Theodori vox videbaꝫ, ad aliorũ hiſtrionũ vo-cẽ cõparata: nã eius ipſius, qui dicebat, illa eſſe videbaꝫ, voces aũt reliquorũ alienæ. Facilè ve-ro artificiũ occultaꝫ, ſiquis, è cõ-muni ſermonis cõſuetudine ver-ba ſeligẽs, orationẽ ſuã compo-nat: qđ Euripides obſeruat, & primꝰ hãc rõnẽ oñdit. cũ aũt è nominibus, et verbis oõ cõſti-tuaꝫ, et nominũ tot ſint ſpecies, quot ī arte Poetica declaratũ ẽ, rarius orator, et paucioribus in M locis vti debet peregrinis, et iũ-ctis nominibꝰ, et factis: vbi ue-ro liceat uti, poſtea dicemꝰ. cur aũt ꝟs abſtinerẽ debeat, iã dictũ eſt: nempe quia magis, q̃ꝝ opor-teat orationem immutant. Pro-pria uero tantum nomina, & ſua, & translata adſolutam ora-tionem exornãdam ſunt utilia. cuius rei ſignum eſt, quòd his ſolis omnes utuntur: nam in lo-quendo translatis, & ſuis, & proprijs

A propr̃is noſtris quilibet vtitur. Quare dubium eſſe non poteſt, quin ſiquis hoc recte fecerit conſequatur, vt & peregrina videatur eius oratio, & ars lateat, & aperte dicat, quę locutionis oratoriæ virtus eſt.

Ex nominibus ea, quæ ſunt ambigua ſophiſtæ conueniunt: ex eis.n. fallaciter cõcludit: quæ vero cognominata ſunt, poetę ſunt vtilia. voco autem propria & cognominata: vt eo, & proficiſcor: nam hæc ambo propria B ſunt, & inter ſe cognominata. Quid igitur hæc ſingula verba ſint & quot ſint translatiõis ſpecies, & quem fructum poetæ, & oratori ferant translationes, dictum eſt (vt antea monuimus) in arte Poetica. Tãto autem maiorem induſtriam in transferendis nominibus oratio ſoluta poſtulat, quanto pauciora ad exornandum adiumenta, quàm verſus habet: cum præſertim orationem dilucidam, & iucundam, & peregrinam translatio faciat, C neque eam ab alia re quiſquam accipere poſſit. Oportet autem & addita ad nomen, & translationes accommodatas ſumere. hoc aũt fiet, ſi proportio conſeruabitur, ſin minus indecorum apparebit: contraria nanq; inter ſe collata maxime perſpiciunt. ſed videre oportet, ſicuti iuueni purpura, ita ſeni quid cõueniat, neq; n. eadem eum veſtis decet.

Et ſi quẽ exornare volueris ab eis, q̃ ſunt in eodem gñe præſtãtiſſima, translationẽ ſumere debes, ſi verò vituperare ab eis, q̃ D ſunt deterrima. dico autem hoc mõ, qm̃ contraria ſunt in eodẽ genere: vt ſi quis dicat, mendicantem deprecari, deprecantẽ vero mendicare, quoniam vtrũque eſt petere, certe id faciet quod ante dictum eſt, quemadmodum Iphicrates Calliam vocabat metragyrtem, non autẽ daduchũ, ſignificabat enim eũ non eſſe initiatum, nam eum nõ metragyrtem, ſed daduchun appellaſſet. ambo enim hæc nomi E na ſunt miniſtrorũ magnæ deæ ſed alterum honeſtum eſt alterum abiectum: & eos, qui Dionyſii ſodales erant, alĩ Dionyſii adulatores ipſi ſe artifices appellabant: hæc autem ambo trãſlata ſunt, ſed alterum ſordidorum eſt hominum, alterum cõtra: & prædones hoc tempore ſe lucrifactores vocant. quare licet eũ, qui ſe iniuſte geſſit, dicere lapſum eſſe, qui vero lapſus eſt, iniuſte ſe geſſiſſe: & eum, qui furatus eſt ſumpſiſſe, aut depopulatum eſſe: Illud autem quod apũd F Euripidem Telephus ait remis imperare, at in Myſiam aſcendens, indecorum eſt: maius eſt enim imperare, quàm cõueniat itaq; non latet. Eſt etiam interdum in ſyllabis ipſis error, cum non iucundæ vocis ſigna ſunt: vt Dionyſius cognomento Aeneus in Elegĩs ſuis poeſim appellauit, ſtridorẽ Calliopes, quoniam ambæ voces ſunt: ſed ípro

bãda

G banda eſt translatio, quæ fit in vocibus non ſignificantib⁹. Præterea videndum eſt, ne longe ducantur translationes, ſed ex propinquis, atque eiuſdem gñis, vt quæ proprium nomen non habent, eis illud imponatur, quod ſtatim affine eſſe videatur: vt in celebri illo ænigmate. Vidi hominẽ, qui alteri homini æs igne cõglutinabat. hæc. n. res, pprio nomine caret, ſed tamen in ambobus eſt appoſito quẽdam: cõglutinationẽ igitur appellauit
H ipſam cucurbitulæ adiectionẽ. Atq; omnino ex bene confectis ænigmatibus licet egregias trãſlationes ſumere, nam ex trãslationibus fiunt ænigmata: quare non dubium eſt, ratione ſumptam eſſe translationem. Debet etiam a rebus pulchris ac ſpecioſis duci translatio. nominis autẽ pulchritudo (ſicuti Lycimnius tradit) aut eſt in ſono, aut ĩ ſignificatione, & turpitudo ſiſr. Sed præter hæc, tertium quiddam eſt, quo fallax ea concluſio
I ſophiſtarum ſoluitur. Neq; enĩ verum eſt id quod Byrſon dixit neminẽ eſſe, qui turpiter loquatur, cum præſertim idem ſignificetur, ſiue hoc, ſiue illo modo dixeris. hoc autem falſum eſt: nã aliud alio nomen magis eſt proprium, & rei magis ſimile, & magis accommodatum, vt res oculis quaſi ſubĩciatur. præterea licet idem ſignificent, non tamen eodem modo ſe habẽt hoc, & illud nomen, quare hac ẽt de cauſa aliud alio pulchri⁹, aut deformius nomen exiſtimandũ eſt. K
ambo quidem & honeſtũ, & turpe ſignificant, ſed non quatenus eſt honeſtum, aut turpe, vel eandem rem aut magis, aut minus exprimunt, Translationes igit̃ hinc ducendæ ſunt, hoc eſt a rebus honeſtis vel ſono, vel poteſtate, vel aſpectu, vel alio aliquo ſenſu: plurimum. n. intereſt, ſiqs auroram dicat (vt Homerus) roſeam, & ſi purpuream, & quod adhuc eſt deterius, ſi rubram, L
quinetiam in eis, quę nominib⁹ adiungũtur, licet a deteriori, & turpiori additamentum ſumere, vt Oreſtes matricida, licet ẽt ab honeſtiore, vt patris vltor: & Simonides, cum illi paruã mercedem traderet is, qui mulabus victoriam conſecutus fuerat, noluit eum carmine ſuo celebrare, tanquam indignum putaret in mulas carmen cõdere. poſtquã vero iuſtam illi mercedem tribuit, ita canere cœpit,
Saluete ò volucrum filiæ equo- M
rum:
atqui etiam aſinorum erant filiæ, Poſſunt eti am ipſa nomina dimi: ii. eſt autem diminutio q̃ vel bonum, vel malum min⁹ videri facit: vt Ariſtophanes in Babylonĩs cauillatur: cum pro auro dicat aurulum, vt pro veſtimento veſtimentulum, & pro conuicio conuiciolum. Caute vero rem vtranque tractare oportet, & in vtraque modum ſeruare

De

De frigidis. Cap. 3

QVatuor autem modis elocutio frigida fit, primò in coniungẽdis nominibus: ut Lycophron cœlũ appellauit multiforme, & terrã magniceruicam, & litus angustiuium: & Gorgias adulatore vocauit ptochomusum, dixit etiã *ἐπιορκισαντας καὶ κατεπορκισαντας*, ideſt peieranteis, & deieranteis: & quemadmodum alcidamas, Furore quidem aĩus plenus, igniuoma vero facies erat: & Finiferentem exiſtimauit eorum alacritatem futuram, & Perſuaſionem orationũ ſtatuit eſſe finiferentem, & Cæruliçolorem maris planiciem. quæ omnia propter duplicationem videntur eſſe poetica, Atq; hæc vna quidem eſt frigidæ locutiõis cauſa. Altera vero eſt, cum quis peregrinis vocib⁹ vtitur. vt Lycophron Xerſem pelorium hominem appellauit: dixit etiã, Sciron ſinnis homo: & Alcidamas dixit, Athyrma poeſis, & Naturæ ataſtaliam, & Mera animi in cenſus ira, punctusq;.

Tertius modus frigidæ locutiõis eſt, cum quis epithetis vel longe petitis, vel intempeſtiuis, vel crebris vtitur. Nam in poeſi lac album, dicere conceditur: at vero in ſoluta oũone ſunt ĩdecẽtia hmõi epitheta. Quædã ẽt, ſi quis crebrius vtatur, artẽ detegunt: planũq; faciũt, eã eſſe poeſim, qua quidẽ vti oportet, qñ quotidiani ſermonis cõſuetudinẽ immutat, & elocutionẽ pegrinã facit. ſed mediocritate opus ẽ, qm̃ ſi modũ excedit, mai⁹ eſt vitiũ, q̃ ſi quis ex tpe loquatur: nam ſubita dictio virtute caret, nimis autem ornata vitioſa eſt. Quapropter Alcidamantis oũo frigida vr̃, qui non tanq̃ condimentis, ſed tanq̃ cibis, vtit epithetis: adeo crebra, & magna, & apta vſurpat. nõ. n. ſudorem dicit ſed humidum ſudorem, neq; Ad Iſthmia, ſed Ad Iſthmiorũ celebritatẽ, neq; leges, ſed ciuitatũ reginas leges, neq; curſu, ſed Animi ĩpetu curſorio, neq; muſeũ, ſed ingẽ, Cũ naturæ muſeũ accepiſſet, & triſtẽ animi curã, neq; gratię, ſed Popularis gratię fabricator, & diſpenſator voluptatis audientiũ, neq; ramis, ſed ſyluę ramis occultauit: neq; corpus velauit, ſed corporis pudorem, & cupiditatẽ animi repreſentatricem: hoc aũt & iũctum eſt, & epitheton, quare poema fit: & ita ĩmẽſam ĩprobitatis exuperantiã. Itaq;, cum poetico more loquant, quia rem indecorã faciunt: & ridiculi & frigidi fiunt, & propter loquacitatem incidunt in obſcuritatẽ. quicquid .n. inculcatur ei qui iã rẽ pcepit ſplendorem adimit, & tenebras offundit. Solẽt aũt homines vulgo iunctis vti nominibus, cum alicui rei nomẽ nõ eſt impoſitũ & facilis eſt compoſitio, vt *χρονατριβεῖν*, quod eſt tempus fruſtra cõſumere: ſed ſi hoc frequẽtius fiat, erit oĩno poeticũ. quare

G re iuncta nomina dithyrambi eis poetis sunt aptissima: sunt enim maxime consonantia: voces autem externæ poetis heroicis conueniunt: habent enim in se granditatem, & maiestatem: at vero translatio iambicis apta est, quo metri genere nunc vtuntur, ut antea dictum est.

Quartus modus frigidę locutionis fit in translatiõibus. sunt enim etiam indecoræ translationes: & hæ quidem propter rjdiculum. nam etiam comici poe- H tæ translationibus vtuntur: illæ vero propter nimiam granditatem tanquam tragicæ sunt. Quinetiam obscuræ fiunt, si longe petantur: vt Gorgias, Pallida atque exanguia negocia: Tu vero hæc turpiter seminasti, male autem messuisti. nimis enim poeticè dicta hæc sunt: & quem admodum Alcidamas, philosophiam esse legum propugnaculum, & Odysseam esse pulchrũ humanæ vitæ speculum, & nul I lum huiusmodi ludicrum poesi adferens, nam hæc omnia sunt alienа a fide faciẽda propter ea, quæ dicta sunt, Illud vero Gorgiæ contra hirundinem, quæ super volans cibi reliquias in eum demisit, optime poetæ Tragico conueniret: dixit enim, turpe tibi ò Philomela. nam aui quidẽ licet id effecerit, non turpe fuit, virgini vero turpe fuisset. scite igitur conuicium fecit, dicẽs id, quod fuerat, non autem, quod est.

De Imagine. Cap. 4. K

IMago vero etiam ipsa trãslatio est, parum enĩ ab ea differt. nam cũ poeta de Achille dicit, Tanquam leo irruebat; imago est: cum autem Leo irruebat, est translatio, quoniam enĩ ambo fortes sunt, translato nomine Achillem vocauit leonẽ. Vtilis est autem imago etiam in soluta oratione, sed ea raro vtendum, quoniam magis poetas decet. vsurpandæ verò sunt imagines eo modo, quo translatiões: L nihil enim aliud sunt, quàm trãslationes, modo tantum, quo dixi, differentes. Sunt autem imagines huiusmodi, vt Androtion contra Idrieum dixerit: eũ similem esse canibus, qui vincti catenis domi tenentur, nam illi soluti postea in omneis incurrunt sic Idrieum vinculis solutum factum esse acriorem: & Theodamas Archidamum dicebat Euxeno. geometria priuato, esse simileni: hac igitur proportione etiam Euxenus erit similis Ar- M chidamo, geometria aucto: & id quod est Platonis Politia: eos qui mortuorũ corpora spoliant catellis esse simileis, qui lapides quidẽ mordẽt, sed eos, qui iecerunt, nõ attingũt: & quod de populo dixit: eum esse similẽ nauclero valido quidem sed surdastro: & quod de poetarũ versib⁹ quos adolescentibus nulla pulchritudine prędĩtis, dixit esse simileis. nam illi quidẽ cũ defloruerint, hi vero si dissoluant, ne

qua-

A quaquam ſimileis eſſe videnť: & quod Pericles de Samñs dixit eos ſimileis infantibus eſſe, qui cibum quidem capiunt, ſed tamen plorãt: & de Bæotñs, quod ſimiles ſint ilicibus, quæ ſe viciſſim frangunt, ita Bœotios inter ſe pręliari: & Demoſthenes dixit, populum eſſe ñs ſimilem, q̃ in naui nauſeant: & Democrates nutricibus oratores comparabat, quæ cibos ipſe deuorant, ſaliua verò pueros inungunt: &
1 Antiſthenes Cephiſodotum, te
B nuem ac gracilẽ hoĩem, thuri dixit eſſe ſimilem, quod cum abſumitur lætitiam adfert. has enim oẽis, & tanc̃ imagines, & tanc̃ trãslationes proferre licet. Quare quæcunc̃ probantur cum tã quam translationes prolatę fuerint, perſpicuum eſt etiam imagines eſſe poſſe: nam imagines nihil aliud ſunt, c̃ translatiões, q̃ oñonis conformatione indigeãt, verum ſemp oportet eam translationem, q̃ a proportione ducitur, ab vtraq̃ parte ſibi rñ-
C dere, atq̃ in rebus eiuſdem gñis fieri: vt ſi phiala clypeus Bacchi dicitur, etiã clypeus rectè Martis phiala vocabitur. Ac oratio quidem ex ñs, quæ dicta ſunt, componitur.

De Latinitate. *Cap.* 5

INitiũ aũt & fundamentum elocutionis, eſt emendate loqui, quod ex quinq̃ præcipue reb⁹ cõſtat. Prima cura eſt ĩ coniũctiõibus: vt quis eas ſicuti natura poſtulat, vt ante vt poſt in ordine colloceť, ut inter ſe rñ- D deant. vt, Ille quidẽ, & Ego quidem: Poſtulat vero, & Ille vero. ſed eas oportet ita inter ſe reſpõdere, ut facile memoria comprehendi poſſint: quod fiet, ſi non nimis longo interuallo diſiũctæ fuerint. Neq̃ opus eſt coniũctionem vllam aliam ante coniunctionem neceſſariam collocare: nam hoc paucis in locis conuenit: vt, Ego vero, poſtquam mihi rem narrauit: venit. n. ad me Cleon rogans, atq̃ obſecrãs, profectus ſum, eis in ſocietatem aſ- E ſumptis. nam in his verbis multæ coniunctiões ĩterpoſitæ ſunt anteq̃ neceſſaria coniũctio redatur: & ſi magnum interuallũ eſſet inter initium, & illud verbum, profectus ſum, eſſet obſcura locutio, Atq̃ hic quidem vnus eſt emendate loquendi modus in cõiũctiõibus. Alter modus eſt: cum proprĩs ac ſuis nominib⁹ res appellanť, non autẽ circunſcribuntur: tertius cũ ambigua vitanť: niſi fortaſſe quis id dedita opera faciat. hoc autẽ F faciunt ñ, qui cum nihil habent, quod dicãt: aliquid tñ dicere videri volunt: hmõi. n. hoĩes poetico more talia ꝓferunt, q̃d etiã Empedocles facit. nã circuitus ille verborũ, cũ longus ſit, facile decipit: & auditores ita afficiuntur, ſicut ĩperita multitudo, cũ ariolos audit ambigua loquenteis: temere. n. aſſentitur: vt, Crœſus Halim penetrãs, magnã peruertet opum vim.

nam

G nã alioli de oi negocio gñatim loquuntur: ſic enim omnino minus peccatur. qui enim par impar ludit: multo facilius diuinare poteſt, ſi vel paria, vel imparia eſſe dixerit, quàm ſi certum numerum explicare voluerit: ita qui dicit aliquid futurum facilius diuinabit, quàm qui explicuerit, quando ſit futurum, quo fit ut uates non adiungant quando. Hæc enim omnia ſimilia ſunt: quare niſi fiant alicuius rei gratia ſunt fugienda. Quar
H tus modus eſt, cum genera diſtĩguuntur, quod Protagoras fecit qui dixit, alia nomina eſſe virilia, alia muliebria, alia neutra. hæc enim etiam accuratè ſeruãda ſunt: vt, Illa autem reuerſa, & collocuta diſceſſit. Quintus modus eſt, cum res multas, & paucas, & ſingulas recte quis appellat, vt, Hi cum acceſſiſſent, me p cuſſerunt. Omnino uero quod ſcribitur huiuſmodi eſſe debet vt & legi: & proferri facile poſſit: quod eodẽ modo fit. hoc au-
I tem non habet ea locutio, ĩ qua multæ ſunt coniunctiones: & q̃ non facile diſtingui, atq; interpungi poteſt, qualia ſunt Heraclíti ſcripta: magna enim difficultas eſt, ſcripta Heracliti notis, atq; interpunctionibus diſtĩguere, quia dubium eſt cuinam parti verba hæreant, poſteriori ne, an priori. quod ex eius opis initio intelligi poteſt, vbi ita inquit: Rationis eius, quę vere eſt ſemper imperiti ſunt homines: incertum eſt enim, vtri parti il- L
lud aduerbium ſemper ſit applicandum. Præterea fit ſoloeciſmus cum non redditur vnicuique verbo, quod exigit, niſi forte inter ſe coniungantur eo verbo, quod vtriq; cõuenit: vt Stetipuum, & colorem non bene dixeris, videns, quia non eſt commune: ſed ſentiens quod eſt cõmune. Fiet etiam obſcura locutio, niſi initio poſueris id, quod multis interpoſitis poſtea dicẽdum eſt: vt Paraueram, poſtquã L
eũ eo collocutus fuiſſem hæc, & hæc & hoc modo, diſcedere. reſtius ergo dixeris, Paraueram diſcedere, poſtquam collocutus cum eo fuiſſem hæc, & hæc, & hoc modo.

De Amplitudine, ac brevitate eloquutiõis Cap. 6.

AD locutionis autem amplitudinem & grauditatem hæc proderunt: primum ſi definitionem loco no- M
minis ponas, exempli gratia, ſi non circulum dicas, ſed figurã planam, cuius extremitas paribus a medio radijs attingit. qui vero breuitati ſtudet, is contra nomen loco definitionis ponat. Quòd ſiquid acciderit obſcœnum, aut parum decorum: id ſi erit in definitione, nomen vſurpabimus, ſi autem ĩ nomine, definitionem. Erit etiam grandis oratio, quæ translationibus, & epithetis illuſtrabitur: modo ne

in

A in poeticam licentiam exeat: & ſi ex vno plura fiant, quod poetæ ſæpe faciunt: vt quamuis vnus tantum portus ſit, tamen dicunt,

Intra portus Achaicos, & illud:

Luctu ſcatentes, has tibi do epiſtolas:

& ſi nomina non coniungãtur, ſed ſeparatim ſingula proferantur, vt Eius mulieris, quę noſtra eſt, & cõtra breuiter hoc modo, Noſtræ mulieris: & ſi in dicẽdo copulæ adiungantur, nam con-

B tra breuius dicitur detracta copula, modò ne diſſoluta ſit oratio: vt Eo profectus ſum, ac diſſerui, & Eò profectꝰ, diſſerui. Atque etiam illa Antimachi ratio vtilis eſt: nempe ea cõmemorare, quę rei non adſunt: quod ille facit in celebrando colle Theumeſo: vt Eſt quidam modicus collis, vento perflatus. nam hoc modo infinite poteſt oratio amplificari, Quæ ratio in vtranq; partem vtilis eſt, hoc eſt & ĩ bonis, & in malis, quæ non adſunt

C commemorandis. vnde etiam poetæ nomina confinxerunt ἄχορδον, & ἄλυρον, hoc eſt expertem chordæ, & expertem lyræ: quas appellationes a priuatione ſumpſerunt: quæ res ĩ eis potiſſimum translationibus nomen habet, quæ ex proportione ducuntur: vt ſi quis diceret, tubam eſſe ſonum, lirę expertem.

De decoro in eloquutione. Cap. 7. D

DEcorum autem illa ſeruabit oratio, quę motus animi miſcebit, & quæ mores exprimet, & quæ ſubiectis rebus conueniet. Erit autẽ rebus conueniens: ſi neq; de rebus ampliſſimis tenuiter & ſummiſſe, neq; de tenuibus rebꝰ grauiter & amplè quis dixerit. Sed neq; abiecto nomini ornatꝰ eſt adhibendus: alioqui comœdia videbitur: qđ crebrò facit Cleophon. talia enim quædam pro- E fert, ac ſi diceret: Venerandam ficum. Motum animi miſcebit oratio irarũ plena: cũ de aliquo contumelia agetur. Quòd ſi impia, & Turpia facta tractanda ſunt, id cum indignatione, cauteq;, & quaſi timide faciendum: ſi verò laudabilia, cũ animi voluptate, ſi miſerabilia, demiſſe atq; humiliter: & in cæteris eodem modo. locutio enim rebus accommodata ad perſuadendũ plurimum valet, nam animus auditoris in errorem trahitur, F qui ea vere dici putat: quoniam in eiuſmodi rebus, ita ſe homines habent. Quare, licet ita ſe res non habeat, vt orator dicit: tamen ita ſe habere putant, atque auditor ſemper eodem modo afficitur, quo orator etiam ſi non vere dicat: qua de cauſa multi oratores ita vehementer commouent auditores, vt eos quaſi attonitos reddant. Quin, hęc a ſignis ducta demõſtratio

G ſtratio bene morata eſt. quoniã ſingula hominum genera, ſingulosq; habitus ſua quædam propriaq; conſequitur oro. gña aũt ſtelligo ſingulas ętates, vt puer vir ſenex, & mulier & vir, & Lacon vel Theſſalus: habitus verò ſtelligo, quibus vita hominum informatur; non enim quolibet habitu uita cõformatur. qui igitur habitui nomina accommodabit, mores etiam affinget orationi: neq; enim eadem, aut eodem modo impolitus atq; agre
H ſtis homo diceret, quæ politus & bonis artibus exçultus. Afficiuntur etiam auditores ea rõne, qua ad ſatietatem vſque vtũtur ñ, qui orationes ſcribunt. Quis autem neſcit? Omnes ſtelligunt: aſſentitur enim auditor veritus, ne quod cæteri omnes intelligunt, ipſe ſolus ignoret. Hac autem ratione & tempeſtiue, & intempeſtiue vt licet: ſicut etiam reliquis prçceptorum generibus. ſed omnis exuperantię remediũ eſt id, quod vulgo dici
I tur, Oportet ipſum ſe ſua voce çorrigere: tunc enim verum videtur, quoniam ipſum oratorẽ non latet id, quod facit. Neq; ſeruanda ſemper eſt proportio, ut omnia conſentanea videantur, ſic enim fallitur auditor. Dico autem, vt ſi nomina dura fuerĩt non ſemper etiam dura voce, & multũ, & reliquis, quę conſentanea ſunt, vtatur is, qui dicit: alioquin aperta fient omnia, neque quicquam latere poterit. ſi vero aliquid ſeruatum fuerit ali K quid non, non tegitur artificiũ, cum tamen idem faciat: verum tamẽ ſi mollia duriter aut ſi dura molliter proferantur: fide, prſus carebit oratio. Qui autem commouere animos velit, ei maxime conuenient epitheta, iuncta nomina, & peregrina. Ignoſcitur enim irato ſi dixerit ſe paſſum eſſe malum vſq; ad cœlum extenſum, aut admodum vaſtũ & quãdo iam orator auditores obſederit, atq; extra ſe rapuerit vel laude, vel vituperatione, vel L ira vel amicitia, vt etiam Iſocrates facit in Panegyrico in extrema parte, cum ait, Famam autẽ & illud, Qui quidem tolerarĩt. nam extra ſe rapti oratores huiuſmodi verba fundunt: quæ q audiunt, eodem pacto affecti recipiunt, atq; approbant. quare etiam poeſi conueniunt, cũ poeſis res quædam diuina ſit. Vel igitur hoc modo, vel cum irõnia licet huiuſmodi verba vſurpare: ſicut Gorgias faciebat, & in Phædro Socrates. M

De Numero. Cap. 8.

AT vero forma orationis neq; verſibus conſtare, neq; numerorum prorſus expers eſſe debet. illud enim orationi fidem adimit, quoniã artificioſe ficta eſſe videtur: & ſimul auditorem auertit a cauſa, facitq; vt attendat, & expectet, quando ſimile aliquid ad aureis accedat: ſicuti pueri ſolẽt præ-

A præconem præoccupare, quem ſibi patronũ adoptet is, qui manumittitur, vt Cleonem. hoc autem genus oratiõis, quod eſt numerorum expers, fine caret, neque conſiſtit. Oportet autem aliqua terminatione concludi, nõ tamen metrica, nam inſuaue eſt & obſcurum, quod non terminatur: omnia verò numero finiuntur. Sed is numerus, qui in orationis forma ſpectatur, rythmus eſt: cuius etiam metra partes ſunt. quo fit, vt oratio rhythB mum quidẽ habere debeat, non autem verſum, alioquin eẽt poema: neq; tamẽ exquiſitè rhythmum ſeruare oportet, ſed quadantenus. Ex numeris autem oratorijs herous grandis eſt, & elegans, & indigens harmoniæ iambus autem ipſa eſt imperitorum oratio: ideò ex omni genere carminum, in iambica maxime loquentes incidunt. oportet autem in dicendo effici grandi-
C tatem, & in admirationem ducere. At verò throchæus cordaci aptior eſt, quod aperte tetrametra declarant, in quibus numerus incitatus eſt, & lubricus. Reliquus eſt pæan, quo quidem vſi ſunt ij, qui a Thraſymacho profecti ſunt, ſed tamen eius naturam non intelligebant, eſt autem tertius pæan, atq; inter illos medius, quos diximus. eſt enim vt tria ſi ad duo conferantur, ex illis vero alter eſt, vt vnum ad vnum, alter autem ut duo ad vnum, harum autem proportionum ſeſquialtera media eſt, at-D que hic pæan. Reliqui igitur, propter iam prædictas cauſas relinquendi ſunt, & præterea quia ſunt apti verſibus, pæan autem admittendus: nam ex hoc vno prædictorum omnium, verſus nullo modo cõficitur, quare maximè latet. nunc igitur vno tantum pæane vtuntur, atq; in oratio nis principio: ſed a principio finem differre oportet. Duæ verò ſunt pæanis ſpecies ſeiunctæ cõtrariæ. quarum altera principio conuenit, ſicuti etiam vtuntur: E atque is eſt pæan, cuius prima ſyllaba longa eſt, tres verò poſtremæ breues ſunt, ut Delogena, Siue Lyciam, & Auricomenate louis: alter autem contra, cuius tres primæ breues ſunt, poſtrema longa, vt Domuerãt, Sonipedes: atque hic bene cõclu dit, breuis enim ſyllaba, quoniam eſt imperfecta, mutilatam ac mancam efficit orationem: itaque ſententiam oportet longa ſyllaba terminari: atque ipſum finem notum eſſe, non ſcri- F ptoris opera, neque propter aliquam appoſitam notam, ſed propter numerum. Iam igitur declaratum eſt, numeroſam eſſe oportere orationem, non autem extra numerum, & qui numeri tales eam faciant, quoq; modo ſint in ea collocandi.

De pendente oratione, ac eius contraria
Cap. 9.

ELocutionem vero duplicẽ eſſe neceſſe eſt, vel tractã, ac pendentem, quæ copulatiõe fit vna, quales ſunt dithyramborum cantiones, vel ambitu comprehẽſam, & ſimilem veterum poetarum antiſtrophis. Sed tracta ac pendens elocutio priſcorum eſt, qua Herodotus Thurius in hiſtoria vtitur, atq; eo tempore fere omnes vtebantur, nunc autem perquam pauci. Voco autem tractam ac pendentem elocutionem, quę nullũ ex ſe finẽ hẽt. niſi res, quæ exponitur, ad finem peruenerit. quæ ſanè eſt iniucunda: quoniam in infinite fertur. omnes. n. videre finem exoptant. quapropter curſores, cum ad flexiones peruenerunt, vehementer anhelant, & pene deficiunt, cum antea non laborent, quia metã proſpiciũt. Ac tracta quidem pendensq; oratio talis eſt. Ambitu vero cõprehenſa eſt, quæ periodis conſtat. periodum voco orationem quæ principium, & finem ex ſe habet, & eam magnitudinem quę facile perluſtrari poſſit. Huiuſmodi autem oratio ſuauis eſt & facile percipi poteſt. & ſuauis idcirco eſt: quia eſt illi cõtraria, quæ infinite fertur, & quia ſemper auditor aliquid ſe tenere exiſtimat, cum ſemper aliquid concluſum ac determinatum accipiat, contra vero. nihil præuidere, nihilq; abſolutum habere, eſt iniucundum. facile autem percipitur, quia memoriæ facile mãdari poteſt. & hoc accidit, quia numerum habet in periodis qđ omnium maximè aptum eſt ad recordandum: atque hæc cauſa eſt, cur omnes facilius carmina, q̃ ſolutam orationem recordentur, quia numerum habent, qui ea metiatur. Oportet autem in periodo ſentẽtiam etiam ipſam finiri: nõ autem abrumpi: quod fit in illis iambicis Sophoclis

Hæc eſt quidem Calydon ſolũ potitus eſt,
Quo olim Pelops.

fit enim quandoq; vt ſi periodus diuiſa fuerit, ſenſus contrarius eliciatur, ſicut in prædicto exemplo poteſt quis ſuſpicari, Calydonem in Peloponeſo eſſe.

Duplex autem eſt period⁹: nã altera membris conſtat, altera ſimplex eſt. ex membris conſtat ea locutio, quæ perfecta eſt, & diſtinctas parteis habet, & ſpiritum dicentis non impedit, non ipſa diuiſione, ſicut in prædicta periodo, ſed in toto ambitu: mẽbrum vero eſt altera periodi pars. Simplicem periodum eam appello, quæ ex vno membro conſtat. Oportet autem & membra ipſa, & periodos neq; mutilas eſſe, neq; longas. nam, quod mutilum eſt ac paruum, ſæpe cogit auditorem offendere, atque hærere: neceſſe eſt enim, vt cum auditor adhuc vltra tendit animo & ad menſuram illam termini, quem in ſeipſo concepit, ceſſan

te

A te oratore, quasi retro trahatur, & quasi obice quodam impeditus offendatur. Longæ vero periodi deficere cogũt auditorem quemadmodũ enim ñ, qui spatia conficiunt & vltra statutum terminum progrediuntur, eos post se relinquunt, qui vna deãbulabant, ita longæ periodi iam in orationem exeunt, & lyricorum cantionibus similes fiunt. quare idem hac in re contingit. quod Democritus Chius Melanippidi per iocum obiecit, cum B ille pro antistrophis anabolas vsurpasset,

Vt nocet ille sibi, alium qui lęde re quærit.

Sic carmen longum uati ipsi pessima res est:

hoc enim ipsum etiam ſ eos aptę dici potest, qui longis mẽbris delectantur. contra vero, q̃ breuiora, quam opus sit, habẽt mẽbra, ne periodi quidem sunt: nam ipsum auditorem præcipitem rapiunt.

Elocutio vero, quæ membratim profertur, partim distincta C ac libera est, partim opposita ac sibi mutuo respondens. distincta vt illa Isocratis. Sæpius admiratus sum eos, qui celebritates cõgregarunt: & eos qui gymnica certamina constituerunt: opposita vero ac sibi respondens est illa, cum vel in vtroq; membro contrarium est alteri contrario constitutum, vel idem mẽbrũ è contrarijs constat: Nam ñs, qui secuti sunt multo plura, q̃s domi possidebant acquisiuerunt: ñs D verò qui domi remanserunt, satis agri, quo se alerent, reliquerunt: hæc enim sunt cõtraria remanere, & seq, plura & satis: itaque & pecuniarum egentibus, & frui volentibus: nam acquirere, & frui inter se opponuntur: & illud, Sæpe accidit in eiusmodi rebus, vt prudentes aberrent & insipientes recte gerant: Statim quidem prędia fortium virorum obtinuerunt, sed non ita multo post imperium maris ac E quisiuerunt: Terram quidẽ nauigasse, maria vero ambulasse: Hellespontum quidem iunxit, Athonem vero perfodit: & Qui natura ciues essent, lege priuati sunt ciuitate: ex eis. n. alĩ male perierunt, alĩ turpiter seruati sunt. Priuate quidem seruis vti barbaris, publice vero negligere, sociorum multos seruos esse: Vel viuentes habere, vel moriẽtes relinquere: & quod in Pitholaum, & Lycophronem quidã in iudicio dixit, Hi cũ domi essent, vos vendebant, postquam F ad nos venerũt, ipsi empti sunt. in his enim omnibus id est, q̃ antea diximus. Iucunda vero est huiusmodi locutio: quoniã contraria maximè nota sunt, & cum inter se conferuntur, fiunt etiam notiora: & quia ratiocinationis formam præ se fert, elenchus enim nihil aliud est, quàm contrariorum collectio, atque hæc quidem exornatio contentio vocat, Cõpar vero dr̃, cum

G æqualia membra ſunt, Aſſimilatio vocatur, cum extremæ partes vtriuſq; membri ſimiles ſunt. Neceſſe eſt autem hoc vel initio, vel in fine fieri. Atque initio quidem nomina ſemper ſimilia ſunt: in fine verò ſimiles ſunt extremæ ſyllabæ, vel eiuſdem nominis caſus, vel nomen ipſum. Initio igitur fiũt hoc modo, Agrum enim accepit ęgrum ab eo,

Placati donis, pacatique ore fuerunt:

H in fine vero hoc modo, Non putarunt hoc ipſum ſibi peperiſſe ſed eius cauſam fuiſſe, In cura quidem plurima, in ſpe verò minima: caſus autem eiuſdem nominis hoc modo, Dignus verò ſtatua ærea, non dignus ære: idem nomen hoc modo, Tu illi cum viueret, dicebas male, & nunc in eum ſcribis malè. fit etiam in vna extrema ſyllaba: vt Quodnam paſſus eſſes malum, ſi hominem vidiſſes ignauum?

Poſſunt etiam interdum hæc I omnia coniungi: vt idem ſit & contentio, & compar, & ſimiliter deſinens. Principia vero periodorum in libris ad Theodectem, fere ſunt à nobis enumerata. Sunt etiam quædam falſe, ſimulateque contentiones: vt

Epicarmus fecit, Interdum enim ego cum illis eram, interdum verò apud illos.

De Vrbanit. Cap. 10. K

ET quoniam de his iam ſatis dixim⁹: ſequitur vt aperiam⁹, vnde vrbana & præclara dicta ꝺeducantur. ac illa quidem conformare, vel ingenioſi hominis eſt, vel exercitati: viam autem ac rationem oſtendere, diſciplinæ huius propriũ eſt. De illis igitur dicamus, atq; enumeremus omnia: ſed hĩc potiſſimum exordio ſumpto.

Natura hoc inſitum eſt omnibus: vt cum aliquid facile diſcunt, voluptatem ſentiant. nomina vero ſemper aliquid ſigni L ficant. Quare quæcunque noſa rei alicuius notitiam nobis inſerunt, ea iucũdiſſima ſunt. ac peregrina quidem vocabula nobis ignota ſunt, propria vero iã cognita: translatio igitur maxĩe hoc efficit: cum. n. quis ſenectutem appellat ſtipulam, nobis inſerit cognitionem, ac notitiam propter genus: hoc enim ambo viriditatem amiſerunt. Quinetiam poetarũ imagines idem efficiunt. quare ſi bene poſitæ fuerint, vrbanus ſermo videtur: eſt M .n. imago, ſicut antea dictũ eſt, translatio, quæ tantum adiunctione differt. atque ideo minus eſt iucunda, quia lõgius protrahitur, neque dicit hoc illud eſſe, quod animus auditoris quærit. Neceſſe eſt etiam, eam elocutionem, atque illa argumẽta vrbana eſſe, quæ nos ĩ alicuius rei cognitionem celeriter ducũt. quare neq; argumenta illa probant quæ

A quę patent, atq; in prōptu ſunt. dico autem eſſe in prōptu, quæ ſunt omnibus nota, & quæ non indigent, vt quærantur. Neque illa probantur, quæ cum expoſita ſunt, adhuc tamen ignorant: ſed illa quæ cum exponunt, ſtatim nos in cognitionem ducūt, etiam ſi prius nihil ſcirem⁹, vel quæ paulo poſt cogitatione percipiūtur. hoc enim modo gignitur in nobis cognitio, ſed illo, quem ſupra diximus nequaq;. Atq; in ſententia quidem eorū,
B quę dicuntur, talia potiſſimum excellunt argumenta. in locutione vero conformanda, ſi contraria contrarijs opponātur: vt Cū alijs omnibus cōmunis ſit. pax tamen exiſtimant ſuis priuatis rebus vtilius eſſe bellum: bellū enim paci contrarium eſt. ſi verbis erit vrbanitas, ſi translata fuerint: modo ne trāslatio ſit aliena, quæ non facilè perſpici poteſt: neq; vulgaris quæ nihil cōmouet, ſed quæ rem oculis ſubijcit. magis enim oportet res vi-
C dere, quæ fiant, q̄s quæ fieri poſtea debeant. Tria igitur hæc ſunt conſideranda, trāslatio, cōtentio, euidētia. cum autem trālationum genera ſint quatuor: illæ maxime excellunt, quæ fiūt ex proportione: quemadmodū Pericles dixit de iuuentute, quę in bello perierat, ſic è ciuitate ſublatam, vt ſi quis ver ex anno tolleret: & Leptines de Lacedæmonijs dixit, non oportere pati ut Græciæ alter oculus erueret: & Cephiſodotus, cum Chares D
Olympiaci belli tempore vellet adminiſtratiōis ſuæ ratiōes reddere, id ęgre ferēs dixit, eum cū in furno populum incluſum haberet, velle reddere rationes: idē cum Athenienſes aliquādo hortaretur, vt in Eubœam irent frumentatum, dixit oportere Miltiadis decretum in expeditionē proficiſci: & Iphicrates, poſtq; Athenienſes cum Epidaurijs, & omni ora maritima fœdus percuſſiſſent, id ægre ferens dixit, E
ipſos belli viatica ſuſtuliſſe: & Pitholaus eam nauem, quæ Paralus vocabatur, dixit eſſe clauā populi: Seſtum autem aream Piræi frumentariam: & Pericles Aeginā tolli iubebat, quæ eſſet Piræi lippitudo. & Morocles, cum probum quendam hominem appellaſſet, dixit, ſe illo nō eſſe improbiorem: illum enim ternis vſuris improbitatē exercere, ſe vero denis: & illud Anaxandridę iambicum de filiabus ſuis, quæ nubendi tempus tranſierant, F

O virgines, vos non ſtetiſtis nuptijs:

& Polyeucti in quendam Speuſippum: hominem corpore attonitum: eum non poſſe conquieſcere, quamuis a fortuna in pectoſyrigo morbo colligat⁹ eſſet, & Cephiſodotus triremeis vocabat piſtrina varia: Cynic⁹ aūt cauponas vocabat, Attica phiditia: Aeſion vero dixit, Athenienſeis in Siciliam ciuitatē effu-

G dixe. atq; hæc quidem translatio est, & subiectio sub oculos. Et illud, Ita vt Græcia clamorẽ ediderit, quodammodo translatio est, & subiectio sub oculos: & quemadmodum Cephisodotus admonebat vt cauerent, ne multas hostiles irruptiones. facerent in concionibus: & Isocrates apud eos, qui in celebritatibus concurrunt, & in funebri oratione æquum esse, vt in sepulchro, quo sepelirentur ij, qui in Salamine occubuerant, Græcia tunH deretur, quoniam vna cum eorum virtute etiam libertas Græciæ sepeliebatur, nam, si dixisset. æquum esse, vt Græcia lugeret, cum vna cum eis virtus sepeliretur, esset translatio, & subiectio sub oculos, cum vero dixerit, vnà cum eorum virtute etiam libertas Græciæ, est etiam quædam contentio: & quemadmodum dixit Iphicrates, Iter orationis meæ fiet p medias res, a Charete gestas, hæc enim trãslatio est a proportiõe, & quod I addidit, per medias rem oculis subiicit: & qui ita dicit, Pericula conuocanda sunt, quę periculis auxilium ferant, translatiõe vtitur, quæ rem oculis subiicit: & Lycoleon pro Chabria, Neque eius æneam statuam reuerebimini, quæ vobis pro illo suppliceat: translatio nanq; fuit illo tẽpore, sed non semper, verũ semper est subiectio sub oculos, nã eo periclitante supplicat imago imaginanime fit animatum, Qd

est commẽtarium rerum è ciuiK tate gestarum. Et illud translate dictum est. Omni studio meditantes, vt spiritus frãgant, Atq; humilia sentiant, nam meditari est quodammodo augere: & illud, Deus mentem in animo lumen accendit, vtrunq; enim aliquid illustrat: Neq; n. bella dissoluimus, sed differimus: ambo .n. futura sunt, & dilatio, & huiusmodi pax: & dicere, fœdera trophęum esse multô pulchriL us, quam ea, quæ in bellis statuuntur, Quoniam trophęa minutis sæpe rebus gestis, & vno fortuneę impetu ponuntur, sententia vero oĩ bello, ex sententia consecto, translatio est: hęc enim ambo sunt insigna victorię, & illõ, Ciuitates propter hominum vituperationem graui pœna, est detrimentum ex legibus accipere. Ac vrbana quidem dicta ducta a translatione, quæ fit ex proportione, & subiectione sub oculos declaratum est.

Quid sit ante oculos ponere.
Cap. 11

M Deẽdũ est ẽt, quid sit subiectio sub oculos, & quõ ea fieri possit. Dico aũt, ex eis noĩbꝰ cõstare subiectionẽ sub oculos, q̃ res eas signãnt, q̃ aliquid agãt: vt si quis dicat hominem, pbũ eẽ quadratũ, trãslatio quidem erit, nã ambo pfecta sunt, sed tñ nullum actum significat. illud vero, qui florentem ætatis vigorem habeat, actum, ex-

exprimit, & illud, Te vero tanquam ſolutum ac liberum, actū continet, & illud,

Hinc cōcitati cum impetu Græci ruunt,

concitati enim & actus, & translatio eſt: quo genere multis īlocis Homerus vſus eſt, nam per translationem, quæ inanimata ſunt, animata, eſſe dicit. Sed ex omnibus ea maxime probant, in quibus actus exprimitur. ſicut in illis.

Ille pudore vacans, iterum lapis
ima petebat, &
volat ecce ſagitta,

cupiens attingere:
&
Stant terræ defixa, optantq; in corpore figi
Spicula: &
Atq; cuſpis pectus pertrāſit plena furoris,

in his enim omnibus, quoniam animata finguntur, actus apparet. nam pudore vacare, & furore quodam agitari, & alia ſunt actus. Hæc autem inter ſe copulauit per translationem, ex proportione: Sicut enim ſe habet lapis ad Siſyphum, ſic impudens ad eam rem, cuius ipſum nō pudet. hac eadem ratione vtitur ēt in probatis imaginibus in eis, quæ ſunt inanimata:

Curuæ albeſcentes nunc hinc, nunc inde recurrunt:

fingit etiam omnia moueri, ac viuere: eſt autem ipſe actꝰ quædam imitatio. Trāslationem autem ducere oportet (vt antea dictum eſt) a propinquis rebꝰ, nō tñ perſpicuis, quemadmodū in philoſophia ſolertis acutiq; hominis eſt cernere, quid in rebus multum inter ſe diſtantibus ſimile ſit: ſicut Archytas dixit, idem eſſe arbitrum, & aram, qm̄ ad vtrunq; is, qui iniuriam accepit confugere ſolet: vel ſiquis diceret, anchoram, & cremaſtram idem eſſe: ambo. n. idem efficiunt, ſed in eo differunt, q; alterū inferne, alterum ſuperne pēdet. & adæquatas eē ciuitates īmultum diſtantibus rebus, idem valet: nam & in ſuperficie, & in poteſtate eſt æqualitas. Maior aūt pars vrbanorum dictorū a translatione, & ab errore quodam pficiſcitur. magis. n. perſpicue res intelligitur, cum aliter quis exiſtimabat: nam tunc animus ſecum dicere videtur, Quàm verum hoc eſt: ſed ego decipiebar, quinetiam apohthegmata, quæ ſunt vrbana, ex eo gratiam habent, quòd aliud ſignificant, quàm verba dicant, vt illud Stheſichori: Quòd cicadæ apud eos humi cantabunt. & voces, quæ acute formantur in ænigmata, propter eandem rationem iucundæ ſunt: nam in eis eſt cognitio, & translate dicuntur. Id etiam ſuaue eſt, quòd ait Theodorus, res nouas dicere. Fit autem, cum præter opinionem id fuerit, & nullo modo (ſicut ille ait) conſentaneum opinioni, quam de eo prius habebant:

G bebant: ſed quemadmodum in ridiculis leuiter immutata delectare ſolēt. quod idem etiam faciunt cauillationes, quæ mutatis fiunt literis: quæ res in verſibus etiam decipit, cum aliud dicitur, q̄ auditor expectat, vt In grediebatur autem, ſub pedib⁹ habens perniciōes: ille verò putabat, calciamenta velle dici.
Hoc autem oportet ſtatim vt p latum eſt, perſpicuum eſſe, Ridicula vero quæ ex literis naſcuntur efficiunt, vt non dicatur id,
H quod dici videtur, ſed id quod inuerſum nomen ſignificat, vt illud Theodori in Niconem citharœdum θράττειστ. fingit enī dicere, Conturbat te, ſed in errorem inducit, nam aliud intelligit. quare iucundum fit ei, qui poſtea rem intelligit, quoniam niſi Thracem eſſe exiſtimaret, non vrbanum dictum eſſe putaret, & illud: Vult ipſum depopulari. ſed aduertēdum eſt, vt ambo commode dicantur. Idem accidit etiam in vrbanis dictīs, vt
I ſiquis diceret, Athenienſib⁹ maritimum principatum non fuiſſe malorum prīcipium, quoniā profuit: vel quemadmodum dixit Iſocrates, imperium ciuitati fuiſſe malorum principium: nā vtroque modo id dictum eſt, quod quiſquam dici non exiſtimaſſet, & cognitum eſt eſſe verum. nam dicere principium eſſe prīcipium, nihil habet, quod argutum ſit: verum non ita ait, neq; negat id, quod principium dixerat, ſed alio modo. In his.n. K
oībus ſiquis nomen commodè protulerit, in quo vel translatio ſit, vel ambiguitas, tunc bene ſe ſe hēt: vt Intolerandus, non intolerā dus, ambigue dixit. verum fit commode ſemper, cum verbum iteratur. & illud,
Hoſpes non poteris fieri, q̄ ſis, magis hoſpes,
vel non magis, q̄ te oporteat, nā idem eſt, vel, Non decet hoſpitē ſemper eſſe hoſpitem: nam hæc quoq; diuerſa ſunt. hāc vim ha
L bet etiam illud Anaxandridęce lebre dictum, Pulchrum eſt ſane mori prius, q̄ quicquā morte dignum geras: nam idem eſt, ac ſi dixiſſet, Dignum eſt mori, quando quis non eſt dignus mori, vel ita Dignum eſt mori, cum quis non eſt dignus morte vel cum quis nō facit, quæ morte digna ſunt. Et forma quidem locutionis in his omnibus eadē eſt, ſed quanto breuius, magisq; contrarie prolata fuerit, tantò fit elegantior oratio. cauſa vero
M eſt, quia cōtrariæ res, prope collocatæ, rem melius intelligi faciunt, & breuitas tēporis celeritatē gignit ſciētiam. verū oportet vt ſemp adſit, vel in quē dicant vel elegans dicēdi rō, ſiquidem id, quod dr̄, verum eſſe, non aūt inane videri debet: alterum.n. eorū ſine altero habere pōt: vt, Mori oportet, nihil in vita deliquentem, ſed vrbanum non eſt Dignam oportet dignū vxorē ducere, at vrbanitate caret: ſed

vr-

A vrbanũ erit, ſi vtrũq; ſimul habuerit: vt Dignum eſt mori, qñ quis non eſt morte dignus. Quãto vero plura coniuncta habuerit, tanto fiet vrbanior oõ: vt ſi nomina translata fuerint: & ea translatione, quæ probatur, & contentio, & cõparadhibeatur: & euidentiam habeat. Atq; ẽt imagines (vt iam ſupra dictum eſt) ſunt excellẽtes quodammodo translationes, ſemper. n. ex duobus conſtant, ſicuti translatio, quæ fit ex proportione, vt
B clypeum dicimus eſſe Martis phialam, & arcum eſſe citharã ſine fidibus. quæ cum ita pronũtiantur, non eſt ſimplex translatio: ſed cum dicimus, arcum citharam, & clypeum phialã, tũc eſt ſimplex. Atq; hoc etiam modo fingũtur imagines: vt ſimiæ tibicinem eſſe ſimilem: & ſtillãti lucernæ luſcioſum: ambo. n. contrahuntur. bene vero fiunt imagines, cum in eis incluſa eſt metaphora. licet enim vti imagine dicentes, clypeum eſſe Mar
C tis phialam: & parietinas eẽ pallium attritum ædificij: & Niceratum eſſe Philocterem demorſum a Pratye: quemadmodum Traſymachus aſſimilauit eum, cum vidiſſet Niceratum, a Pratye ſuperatum in heroicis verſi ſibus componendis, adhuc ſordidatum eſſe, & incõpta coma.

In quo genere maxime exploduntur poetæ, niſi bene ſe geſſerint: etiam ſi aliter fuerint excellentes: diço autem vt cum quiſ-

piam ita inquit: D

Diſtorta, vt apium, crura prodens gerit:

Sicut Philammon, iuga gerens cum Coryco.

Atq; huiuſmodi cętera ſũt imagines. q aũt imagines ſint translationes, iam ſæpe dictum eſt.

Et prouerbia ſunt translationes a ſpecie ad ſpeciem, vt ſiqs domum importet aliquid, vnde commodum ſperet, & ex eo poſtea damnũ accipiat, vt Carpathius leporẽ. ambo enim id, quod dictum eſt, pertulerunt. E

Vnde igitur vrbana dicta ducãtur, iam dictum eſt: & cur ea tãtum oblectẽt. Quinetiam ſuperlationes ingenioſæ quædam translationes ſunt: vt in eũ, qui ſugillatis faciem ĩquinatam habeat, Exiſtimauiſſetis eum eſſe mororum calathum. eſt enim quidam rubor in ſugillato, ſed modus non ſeruatur. quinetiam imago, in qua dicitur, tanquam hoc aut illud eſt ſuperlatio, quæ dicendi genere tantum differt. F

Sicut Philammon, iuga gerens cum Coryco:

Putauiſſetis ipſum Philammonem pręliari cum Coryco,

Diſtorta vt apium crura procedens gerit,

Putabam eum non crura, ſed apia habere, adeo diſtorta ſunt.

Habent autem ſuperlatiões puerile quiddam: vehementẽ enim animi motum indicant: itaque irati præcipue ſuperlationibus vtuntur:

Non

G Non mihi ſi tã multa daret, quã magnus arenæ eſt,
Pulueris & numerus,
Non ducam vxorem (mihi crede) Agamemnone notam,
Quamuis ingenio ſapiẽtem Pallada vincat,
Et pulchræ Veneri præſtãti corpore certet.

hoc genere maximè vtuntur Attici oratores: quare ſenem vti ſuperlatione minime decet.

De diuerſis dicendi generibus.

Cap. 12

H ILlud verò ſciendum eſt, in vnoquoq; genere propriam atq; ſuam eſſe locutionem. neq; n. eadem eſt locutio, qua ſcribimus aliquid, & qua in cõtẽtionibus vtimur: neq; ea, quæ ad deliberatiuũ genus pertinet, eadem eſt cum ea, quæ ad iudiciale: verum vtrunq; ſcire oportet, nam in altero ſatis eſt emendate loqui, in altero vero ſcribere: ne cogatur ſilere, cum quis aliꝰ ſibi quippiam impertiri cupit: I quod ꝰ accidit, qui ſcribẽdi rationem ignorant. Locutio apta ſcriptionibus eſt exquiſitiſſima contra, quæ contentionibus apta eſt, in actione maxime conſiſtit: ſed huius duę ſunt ſpẽs, quarũ altera ad mores, altera ad motus animi ꝓtinet. Atq; iõ hiſtriones hmõi fabulas potiſſimũ exquirũt, & poetæ taleis hiſtriões deſiderant. probantur aũt ꝰ poetæ, qui ẽt in legẽdo delectãt, vt Chæremon: nã diligẽs eſt nõ aliter, atq; is, qui oꝝones ſcribit: & Lycimnius ex eorũ nũero q; dithyrambici dicuntur. Quòd ſi inter ſe cõparent oꝝones, q; ſcripte ſunt: in cõtẽtionibꝰ humiles anguſtæq; vñr: quæ vero habite ſunt: cũ in manibꝰ ſumunt, ſimiles ſunt imperitorũ oꝝonibꝰ. huius aũt rei cã eſt, quod in cõtentionibus illa cõueniũt. itaq; illa etiam, quorum vis in actiõe poſita eſt, ſublata actione, cum ſuo munere non fungantur, frigida atq; inſulſa vñr, vt q; ſunt diſſoluta. Et eandem ſentẽtiã ſæpe repetere, in ſcribendo non ſi- L ne cã damnatur. in contentionibus aũt etiam oratores vtunt: ſunt. n. hæc actioni conueniẽtia. neceſſe eſt aũt, ut orationem varient, qui idem dicunt, quæ res tãquam aditum munit ad actionem: Iſte eſt, qui vos expilauit: iſte eſt, qui decepit: iſte eſt, qui deniq; vos hoſtibus prodere tẽtauit: quemadmodum etiã Philemon hiſtrio faciebat in Alexãdridæ Gerontomania, qñ verba faciunt Rhadamãthus: & Pa M lamedes, & in prologo Piorũ: vbi ego ſæpius iteratur. Nam ſi hæc actione non adiuuantur, fit id, quod prouerbio dr̃, Trabem geſtãs: ſicuti ẽt diſſoluta: vt Veni, occurri, rogaui, neceſſe eſt. n. actionem adhibere: nec vt, ſi rea vna tñ dicat, eodẽ habitu animi, ac ſono vocis vti. Habẽt prę terea quiddam peculiare, q; diſſoluta ſunt, in æquali. n. tpe multa dici videntur: nam coniũctio ex multis vnũ efficit: quæ ſi detra-

trahatur,perſpicuũ eſt fieri contrarium,vt ex vno fiant multa. habet igitur amplificationem, Veni,narraui,ſupplicaui,multa nſunt: Videntur autem omnia negligere,quæ narro,quæ dico. hoc idem etiam Homerus facere voluit in illo loco:Nireꝰ, qui ex Simo:Nireus,qui Aglaiæ filius: Nireus,qui pulcherrimus: nam, de quo multa dicta ſunt, neceſſe eſt etiam, vt ſæpius dictum ſit,& ſi ſæpius, etiam multa dici videntur.itaq; amplificauit,cum ſemel tantũ de illo mẽtionem fecerit, & hac fallacia fecit,vt Nirei nomẽ memoriæ hęreat,etiam ſi poſtea nuſquam illum nominet.At vero deliberatiui generis locutio ſimilis eſt prorſus vmbratili picturæ, in qua quanto maior fuerit eorũ, quæ picta ſunt,turba tanto longius ſpectatur.quare quæ exq; ſita ſunt in vtriſq;, & ſuperuacanea, & deteriora videntur.

At in iudiciali genere,debet exquiſitior eſſe locutio. q; ſi corã vno iudice res agatur,tanto magis elaborandum eſt.nam minꝰ præſidꝝ artis vt licet: facilius enĩ perſpici poteſt id, quod cauſæ proprium ſit,& quod alienũ, & contentionis ſtudiũ abeſt.Itaque iudicium eſt incorruptum. Quapropter nõ in oĩbus dicẽdi gñibus ĩdẽ oratores excellunt. ſed vbi maxime actiõe opus eſt, ibi minime dẽt eſſe minuta diligentia.quæritur aũt actio, vbi opus eſt ẽt voce,& p̃ſertim magna, Locutio igĩtur demũratiua maxime idonea eſt ad ſcribẽdũ, quoniam eius officium eſt, vt legatur.ſecũdo oco iudicialis eſt ad ſcribendum idonea. Quòd autem quidam ita locutionem diſtinguunt, vt dicant & ſuauẽ, & magnificam eſſe oportere,ſuperuacaneum eſt:cur enim magis eam ita,quàm temperãtem, & liberalẽ,& ſiqua huiuſcemodi virtus eſt:nam eã ſuauem (vt perſpicuum eſt)efficient ea,quę dicta ſunt, ſiquidem locutionis virtus a nobis recte definita eſt: cuius enim rei gratia diximus, dilucidam locutionẽ eſſe oportere,& non humilem atq; abiectam,ſed cum re conueniẽtem? nam ſi nugatoria fuerit,non erit dilucida,neq; ſi fuerit breuis & conciſa: ſed clarum eſt medium conuenire:& quæ dicta ſunt ſuauem efficient,ſi bene mixta fuerit,& loquendi conſuetudo, & peregrina verba,& oratoriꝰ numerus, & vis perſuadendi cum eo.quod decorum eſt. Ae de locutione quidem dictum eſt, & communiter de omnibus & ſpeciatim de vno quoq; genere.

Supereſt,vt etiam de ordine dicamus.

De *partibus orationis*. Cap. 13

VNt aũt or̃onis partes duę: neceſſe eſt.n.rẽ primo, de q̃ agitur exponere, deĩde illã argumentis confirmare.Quare cum rem narraris, poſtea nõ eã firmare, aut confirmare, cum rem

G rem non expoſueris, tale eſt, vt præſtari non poſſit. nam qui argumentis vtitur, aliquid confirmat, & qui rem exponit, id ideo facit, vt poſtea confirmet. horū autem alterum propoſitio, alterum probatio eſt, quemadmodum ſiquis diuideret aliquid in quæſtionem. & demōrationem. Nunc aūt ridicule diuidūt: narratio. n. in iudiciali tm̄ genere verſatur. nam demonſtratiui & deliberatiui generis, qualem ipſi volunt, qūo narratio eſſe poH teſt: vel quæ contra aduerſariū dicuntur, vt peroratio quęnam eſt in exornationibus? Procœmium autem, & comparatio, & enumeratio tūc in deliberatiuo genere ponuntur, quando inter eos, qui ſententiam dicunt, controuerſia eſt, ſiquidem etiam accuſatio, & defenſio adhibetur, ſed nō quatenus eſt deliberatio. ſed neq; peroratio in omnib⁹ iudicīs adhibetur: vt ſi parua fuerit oratio aut res eiuſmodi, quæI facile memoria cōprehendi poſſit: nam ex longitudine detrahi ſolet. Neceſſariæ igitur ſunt partes duę, propoſitio, & probatio. ac propriæ quidem hę duæ partes ſunt: ſed ſi plures fuerint: tūc erit procœmium, propoſitio, probatio, peroratio: nam quæ ad reprehendendum aduerſarium attinent, probationi ſubīciuntur, comparatio vero eſt amplificatio ſuarum rationum: quo fit vt pars quædam ſit amplificationis. nā qui hoc facit, aliquid confirmat: ſed non procœmium, neE que peroratio hoc facit, ſed tantum reducit in memoriā. Quòd ſiquis ita diuidat, vt Theodori diſcipuli faciebāt: erit alia pars narratio, alia ſup̄narratio, alia p̄ narratio, alia reprehēſio, alia ſupreprehēſio, ſed tūc nouū nomē ponere oportet, cum alic̄ rem nouam, ab alīs differentem, adferimus, alioquin eſt res inanis, & nugatoria, ſicuti Licymnius in arte ſua facit, qui nominat aggreſſionem, & digreſſionem, & ramos. E

De Exordio. Cap. 14.

PRocœmium igitur, principium eſt orationis, ſicut in poeſi prologus, in tibicinis cantu proaulium: nam hæc omnia principia ſunt, & quaſi viæ munitio ei, qui pertranſire velit. At proaulium quidem ſimile eſt procœmio demonſtratiui generis. nam tibicines quie quid ſibi videntur bene canere poſſe, id pręcinentes cum ſequē M ti cantu copulant. ſic etiam ī demonſtratiuo genere ſcribendæ ſunt orationes. quicquid enim voluerit orator, initio dicere poteſt, deinde progredi, & cum oratione id coniungere: cuius rei omnes exemplum ſibi aſſumūt procœmium illud Iſocratis in encomio Helenæ: & quamuis a propoſita materia aberrarit orator: tamen illa commoditas aderit, ut tota oratio non ſit vnius generis. Ducuntur autem exordia

A dia demonſtratiui generis a laude, vel a vituperatione, vt Gorgias in Olympico, Apud multos admiratione digni ſunt viri Græci. laudat enim eos, qui ecle britates conſtituerũt: Iſocrates autẽ vituperat, q̃ corporis virtutibus præmia ſtatuiſſent, ſapientia vero præditis nullum victoriæ prẽmium poſuiſſent. Ducuntur etiam exordia a cõſilio: vt Quoniam probi uiri ſunt honorandi, ideo mihi Ariſtidem laudandum ſuſcepi: vel ſi quis
B dicat, ſe huiuſmodi uiros laudare uelle, qui vulgo non celebrantur: non quia fuerint improbi, ſed quia cum fuerint egregĩ, tamen in tenebris latent, ſicut Alexander Priami filius. nam qui ſic exorditur conſultat. Quinetiã ab ĩſs, quæ propria ſunt iudicialis generis, exordia ducuntur, quæ perſonam auditoris reſpiciunt: vt ſi de re incredibili fiat oratio, vel ardua, vel cõi ac peruulgata: tunc. n. venia petenda eſt, vt Chœrilus,
C At nunc, cum omnia iam vulgata.

Quapropter exordia demonſtratiui generis ex his ducũtur: ex laude, ex vituperatione, ex ſuaſione & diſſuaſiõe, ex ĩſs quę perſonam auditoris reſpiciunt. oportet autem vel peregrina eſſe, vel accommodata rei, quæ ad ipſam orationem ducunt. Proœmia vero iudicialis generis aduertendum eſt idem valere, quod fabularum prologi, & heroici carminis exordia. nam
D principia dithyrambicorum ſimilia ſunt demonſtratiui generis exordĩs: vt Propter te, tuaq̃s munera, atque ſpolia. in fabulis autem, & heroicis uerſibus principium eſt ſpecimen orationis futuræ, vt præuideãt auditores de quibus rebus ſermo futurus ſit, & ne eorum animus ſuſpenſus ſit: quod enim indefinitum eſt, huc & illuc vagari cogit. at, qui principium tradit tãquam in manum, facit eum, qui tenet orationem, ſequi, ac percipe-
E re. Atque hac de cauſa dixit Homerus,

Iram diua refer,-

&,

Die mihi muſa virum.-

& ille alter,

-eſto mihi carminis auctor,
Vt magnum ex Aſia bellum p-
ceſſit in oras
Europæ.-

Tragici etiam poetæ docent initio quid tota fabula cõtineatur. Quod ſi non ſtatim faciant, vt
F Euripides, at certe in prologo prius, quam abſoluatur id faciunt, quemadmodum etiam Sophocles,

Pater mihi fuit Polybus.-

& comœdia idem ſeruat.

Proœmĩ uero maxime neceſſarium ac proprium munus eſt, finem inſtitutæ orationis aperire. Quare ſi cauſa perſpicua fuerit, aut parua, licebit non uti principio. reliquæ uero ſpecies, quibus utuntur, remedia quædam

ſunt

G sunt,& communia. ea vero ducuntur vel ab oratore ipso, vel ab auditore vel a causa, vt ab aduersario. Ex oratore ipso, atque ex aduersario ducuntur ea, quæ ad inferendum crimen, & dissoluendum pertinent, sed non tamen eodem modo. nam qui defendit statim criminibus occurrere debet: qui vero accusat, debet in peroratione criminari. reus enim, cum se insinuare contendat, necesse habet omnia, q̃ obstant remouere, quare in primis H aduersarij criminationem dissoluere oportet: accusator vero debet in peroratione criminari, vt facilius auditores ea recordari possit. Quæ ad auditorem pertinent, eò spectant, vt vel eum nobis benevolum faciamus, vel in aduersarium concitemus, & intentum, vt attẽtum reddamus, vel contra: non enim semper prodest, attẽtum reddere. quare multi risum conantur excitare. Ad docilitatem uero conducunt omnia, si quis etiam I id studeat, vt vir bonus esse videatur: nam talibus viris se præbent attentiores. Attenti fiunt auditores propter res magnas, proprias, admirabileis. & iucũdas: quare admonere eos oportet de huiusmodi rebus orationem esse. q̃ si eos non attentos esse volumus: dicemus, rem esse pusillam, nihil ad eos pertinentẽ, molestam, ac odiosam. illud vero tenendum est: hæc omnia esse extra causam posita. nam ad depravatum auditorem spectant, K & ad eum qui libenter audit, q̃ nihil ad rem faciunt. nam nisi talis sit nihil opus est proœmio, sed sufficit id, quod causa postulat summatim dicere, vt iudex caput illud tanquam corpus causæ totius habeat. Attentos vero facere commune est omnium partium, cum opus est: nam alibi magis vbiq̃, quam initio, remittunt animum, itaq̃ ridiculũ est, hoc initio constituere: quoniam attenti tunc maxime sunt auditores. qua re quoties se se offert occasio, captanda attentio L est. Mihi animum aduertite: neque enim mea magis, quàm vestra, res agitur: & dicam nobis acerbum facinus, nunquam alias à vobis auditum, aut non tam admirabile. hoc enim est id quod Prodicus dixit, se, cum auditores dormitãteis aduerteret, aliquid in medio sermone inserere, ex illa sua quinquaginta drachmarum demonstratione. Quod autem ad auditorẽ habeãtur proœmia, non quatenus auM ditor est, haud dubium esse potest. omnes. n. in proœmijs vel criminantur, vel metum discutiunt: Dicam, o rex, non quanto studio. Quid exordiris? Et qui malam causam habent, vel habere videtur: proœmijs vtũtur: nam in quouis loco potius commorari melius est eis, quam in ipsa causa, itaq̃ serui etiam non ad interrogata rñdent, sed verborum ambagibus vtuntur, &

lun-

A lungis exordijs. Quomodo vero beneuolentiam captare oporteat, antea dictum est, & de cæteris hmõi singulis, & qm̃ bene dictum est ab Homero,

Effice, vt adueniam, diua, ad Phęaces amicus,
Aut miserabilis:-

hæc duo diligenter considerãda sunt. In exordijs demonstratiui generis efficere oportet, vt audi
B tores vna laudari putent se, vel genus, vel studia sua, vel aliquo alio modo. Quod enim ait Socrates in Menexeno, verum est: Non difficile est Athenienseis Athenis laudare, sed Lacedęmone. Deliberationum autẽ exordia a iudiciali genere sumũtur. natura enim deliberationes nulla habent exordia, qm̃ sciunt auditores, de qua re verba sint facienda: & res ipsa nullo indiget proœmio. nisi vl propter ipsum oratorem, vel aduersarium, vel
C si res non tanta existimet, quantam ipse vult, sed vel maior vel minor. Itaque vel criminari necesse est vel crimina dissoluere, vel amplificare vel minuere. horum igitur gratia deliberationes proœmio indigent, vel ornatus causa: nam nisi proœmiũ habuerit, uidetur temere, subito; effutita. tale est encomium Gorgiæ in Elienseis: nulla enim brachiorum extensione, nulla manuum commotione statim incipit,

Elis beata ciuitas.

Loci ad dissoluendam calumniam. D

Cap. 15.

DE criminatiõe id primo dicendum, q̃ valent ad delendã ex animis malã existimationẽ, eadẽ ẽt ad crimina depellẽda. nihil. n. refert vtrũ alicui⁹ sermone sit excitata illa opinio, nec ne: quare hoc gñatl. pdest. Alius modus est vt ita criminationi occurramus, sicut in iudicio illis, de quib⁹ arguimur: uel non esse factum, uel non esse pernicioſum, vel non illi, uel nõ tam magnum esse, uel non ini- E
quum, vel non magnum vel nõ turpe, aut rem esse pusillam, nã de rebus huiusmodi solet esse controuersia, quemadmodum Iphicrates contra Nausicratem, dixit enim, se fecisse quod ille dicebat, atque etiam læsisse, nihil tamen iniqui se commisisse: vel siquid iniuste factum est, id compensare hoc modo: Si detrimentum attulit, at fuit honestũ: Si molestum, at vtile, ul aliquid huiusmodi. Alius modus est, cũ
F dicimus, aut errorem fuisse, aut fortunæ culpa ueniſſe, aut necessitate: quemadmodum Sophocles se tremere dixit, non, ut calumniator obiecerat, quo senex uideretur, sed necessario, non enim sua sponte ad annos octoginta peruenisse. Licet etiam finem, cuius gratia factum est aliquid, commutare: ut lędere nolebat sed aliud efficere, &, Non hoc studebat, quod calũniator ait, sed accidit ut is lædereꝰ: eẽt aũt

G autem odio dignus, ſi id efficere ſtuduiſſet. Alius modus eſt: cum aduertitur an is, qui calumniatur, in eadem culpa ſit hoc tẽpore, uel antea fuerit uel ipſe, uel aliquis ex eius propinquis. Aliꝰ modus, ſi illi comprehendũtur in illa criminatione, quos omnes fatetur, nequaquam illi affineis eſſe: ut, Si purus eſt adulter ergo etiam hic. atque ille. Alius modus, ſi alios falſo inſimulauit uel alius eoſdem: uel ſine criminatione alicuius tales exiſtimabantur, qualis ipſe nunc: qui tñ nõ culpæ affines eſſe repti ſunt. H Alius modus, ſi criminantem re crimineris. nam abſurdum eſt ſi, ille dignus eſt, cui non credatur, ut eius oratio fidem faciat. Alius modus, ſi iam factum eſt iudicium. quemadmodum Euripides contra Hygiænontem ĩ cauſa, quæ antidoſis dicebatur, cum accuſaretur tanquam impius, qꝙ carmen illud feciſſet, Iurauĩ lingua, mentem iniurata gero: I qꝙ iuberet peierare. dixit enim eum iniuſte facere, qui iudicia ex certamine Liberi patris in forum adduceret, ſe enim ibi rationem iam reddidiſſe, aut redditurum, ſi ibi uellet accuſare. Alius modus, ſi calumniam ipſam uituperes, & oſtẽdas, quàm graue malum ſit, quoniam iudicia commutat, ac perturbat. Cõis locus ambobus eſt ſigna commemorare: ut in Teucro Vlyſſes ait, Teucrum eſſe Priamo ſanguine coniũctum, quoniam K Heſione Priami ſoror fuit: ille vero dixit, patrem ſuum Telamonem Priamo hoſtem fuiſſe, neqꝫ ſpeculatores indicaſſe. Aliꝰ modus accuſatoris proprius, ſi paulum laudet, vt graiꝰ, & diutius uituperet, &, ſi quod magnum eſt, breuiter tranſeat, uel ſi multa bona proponat, deinde unum, quod ad cauſam faciat, crimen proferens uituperet. tales enim ſunt maxime artificioſi, atqꝫ iniquiſſimi calumniatores, qui in rebus bonis aduerſarium lædere conantur, cum ea malo permiſceant. L Illud uero commune eſt & crimen inferenti, & depellenti, quoniam fieri poteſt, ut eadem res pluribꝰ de cauſis facta ſit, qui criminatur, eam deprauare dẽt, atqꝫ in deteriorẽ partẽ ĩflectere, contra qui crimina diſſoluit, in meliorem partem trahere: ut qꝫ Diomedes ſocium elegerit Vlyſſem, iõ factum eſſe; quoniam optimũ eũ Grẽcorũ exiſtimabat: Immo uero dicet alius, qa ſolũ eũ, tãqꝫ M ignauũ ac imbellẽ, ſibi non fore æmulũ iudicabat. Ac de criminatione quidem hęc dicta ſint.

De narratione. Cap. 16.

NArratio uero in exornationibus non ꝓpetua eſt ſed ĩ plureis ꝓteis diſſectamã actiões, & res geſtas commemorare opus ẽ, ex quibꝰ oõro cõſtituitur. Cõſtat aũt oratio tã tũ ex ĩjs, quę ſunt artis expertia: neque enim is, qui dicit auctor eſt

A eſt rerum geſtarum: tum ex iis, quæ ab arte proueniunt: vt cū rem factam eſſe docere opus eſt, ſi fuerit incredibilis, vel qualis ſit, aut quanta, vel hæc ſimul omnia. Quapropter interdū nō oportet vti perpetua narratione, quoniam difficulter memoriæ mandantur, quæ ita confirmantur: vt, Ex his quidem actionibus fortis eſſe cognoſcitur, ex illis vero ſapiens, aut iuſtus: atque hæc oratio ſimplicior eſt, illa vero varia, & non exilis: ſed, quæ nota ſunt & per uulgata, tantum reducere in memoriam opus eſt. quo fit, vt multa narratione nihil indigeant: vt, ſi volueris Achillem laudare, ſciunt enim omnes eius res geſtas, ſed eis vti oportet: ſi vero Critiam, narrare oportet, neq; enim multi ſciunt, quæ geſſerit. Ridicule vero faciunt ĩ, qui dicunt narrationem breuem eſſe oportere. atqui, quod quidam piſtori, panem ſubigenti, perconctantique, durum ne, an mollem ſubigeret, Quid? bene, inquit, omnino ſubigere non licet? idē huc etiam accommodari poteſt. Neque enim prolixa vti narratione oportet, neque prolixo exordio, neque probationibus: ſed neq; hac in parte recte ſe habet, breuiter conciſeque narrare: verum, quod medium eſt ſeruare decet, hoc eſt, dicere, quæ ſatis ſint ad rem explanandam, vel quæ in opinionem inducant, rem eſſe factam, vel eū læſiſſe, vel in iuſte ſe geſiſſe, vel cætera eius generis, quæcunq; voluerit. Aduerſario vero contraria conuenient. Inſerere etiam narrationi debes, quæ probitatem tuam ſignificent: vt, Ego quidem nunquam admonere deſtiti, quæ iuſta eſſe ſentiebam: ne filios deſerere, vel, quæ declarent alterius improbitatem: vt, Ille vero mihi reſpondit, ſibi vbicunque fuerit, alios non defuturos filios: quod Ægyptios reſpondiſſe, cum à rege ſuo defeciſſent, ſcribit Herodotus, vel, quæ iudicibus ipſis iucunda ſint. Defenſori autem narratio minor eſt, ſed ſunt huiuſmodi controuerſiæ, vel, non eſſe factum, vel non detrimentum attuliſſe, vel non iniuſte factum, vel non tam magnam eſſe. quare non eſt in eis commorandum, quæ certa ſunt, niſi cauſæ proſint: vt, factum quidem eſſe, ſed non eſſe iniuſtum. Præterea res eas geſtas narrare oportet, quæ dum fiunt, neque miſerationem, neque indignationem commouent. exemplū eſt huius rei apologus Alcinoi, quem apud Penelopen ſexagintā verſibus explicuit, &, ſicut Phayllus circulum abſoluit: &, qualis eſt Oenei prologus. Moratam autē oportet eſſe narrationem: quod facile fiet, ſi, quid mores efficiat, intellexerimus. Atque illud primo, qua mente factum ſit, oſtendere, mo-

B

C

D

E

F

I

G res indicat: nam, qualis esse mẽs ostenditur, tales etiam mores habentur. mens autem à fine, quem sibi constituit, vel bona, vel mala dicitur. atque hac de causa mathematicæ locutiones non habẽt mores, quoniam mẽtem ac delectum nullum habẽt, nam actionis fine carent: at vero Socratici sermones habẽt mores, quoniam de rebus eis sunt, quæ alicuius gratia fiunt. Sed ea quoq; morata dicuntur, quæ cuiusque mores consequuntur:

H vt, Hæc dicebat, & eodem tempore discedebat, hoc enim audaciam, & rusticitatem morum indicat: &, non tanquam ex prę meditatione dicere, quemadmodum huius temporis oratores solent, sed tanquam ex mente atque delectu: Ego quidem hoc volebam, & facere constituerã, & quamuis mihi non prodesse, tamen honestius esse putabam. illud quidem prudentis est, at hoc probi viri: prudentis enim id est sequi, quod vtile sit, pro-

I bi vero, quod honestum. Quòd si res fide careat, tunc illi causam adiungere oportet, quemadmodum Sophocles exemplo nobis est in Antigona, quæ dicit, se magis fratrem curare, q̃ maritum, aut filios: nam hos, etiam si perdiderit, se posse recuperare,

Vtrisque vero mortuis parentibus,
Non frater vllus exoriri vnquã potest.

Quòd si causam nullam adferre K.
poteris: dic, te non ignorare, quæ dicis, incredibilia videri, sed tamen tuam esse naturam eiusmodi. neque enim creditur, aliquem sua sponte facere id, qđ vtile non est. Debent etiam in narratione poni, quæ mouere animum possint: vt, si narrentur ea, quæ commotiones sequuntur, aut, quæ nota sunt ñs, qui audiunt: &, quæ priuatim vel sibi, vel aduersario propria sunt: Ille vero discedens, ad me
frequenter oculos conuertebat: L
&, quod de Cratylo dixit Æschines, quòd exibilaret, & manibus exploderet hæc enim fidem faciunt, quoniam ea, quæ nota sunt, eorum sunt indicia, quæ ipsi nesciunt: plurima vero huiusmodi licet ab Homero sumere,

Ast anus ad faciem palmas vtraq; tetendit:

nam, qui lugere incipiunt, oculos manu tangere solent:

Statim vero te ipsum insinua
pbumque virum ostende, con- M
tra, preme aduersarium, vt deinceps in tota oratione te, atque illum talem existiment: sed occulte hoc facito. Quod autem hoc facile sit, licet ex eis intelligere, qui nobis aliquid annuntiant: quamuis enim de ea re nihil antea sciremus, tamen statim quã dam opinionem concipimus. Multis autem in locis narrare opus est, & aliquando non est in principio narrandum. In delibe-

ratione

A ratione narratio locum non habet, quoniam de rebus futuris nemo narrat: ſed, ſi vlla narratio fuerit, de præteritis erit: vt in memoriam ea reducentes, de futuris melius conſulant. Sed ea quæ præterita ſunt, vel vituperant, vel laudant: itaque tunc deliberantis munus non exequuntur.

Quòd ſi fuerit incredibile, qđ narras: debes polliceri, teſtatim cauſam allaturum, vel eorum arbitrio rem commiſurum
B quorum ipſi voluerīt: vt Iocaſta in Oedipode Carcini ſemp pollicetur, cum eam interrogaret is, qui filium quærebat, & Æmon apud Sophoclem.

De confirmatione. Cap. 17.

PRobationes autem ad fidem faciēdam plurimum valere debent. Et quoniā quadripertito quæſtiones diſtributæ ſunt, ea confirmare oportet, quæ in controuerſiam veniunt. & de quibus cum aduer
C ſario contenditur: vt, ſi de facto controuerſia eſt, in iudicio maxime hoc erit argumentis cō firmandum. Quòd ſi te non læſiſſe dicas, hoc probare debes, aut, ſi dicas non eſſe tam magnum, aut iuſte factum, non enim hęc aliter confirmāda ſunt, quàm, ſi fuerit de facto controuerſia. Illud vero ſciendum eſt, in hac ſola de facto controuerſia neceſſarium eſſe, vt alter litigātium improbus ſit: neque enim ignorantia, controuerſiæ cauſa D eſt: vt, ſi quidam inter ſe de æquo iuſto q̄s contenderent. quapropter in hoc diu commorandum eſt, in alīs vero minime. In exornationibus ea cura eſſe debet, vt, quæ honeſta atque vtilia facta dicuntur, plurimum amplificentur ea credi opus eſt: ſiquidem raro probationem requirunt, niſi forte ſint incredibilia, vel aliquis alius auctor eorum exiſtimetur. In deliberationibus poteſt aliquis diſſere-
E re, vel non futura ea de quibus deliberant, vel futura quidem, ſed non iuſta, non vtilia non tā magna. Aduertendum eſt etiā, vtrum aliquid, quod falſum ſit, dicat, quamuis extra cauſam: nam hæc aliorum iudicia vidētur, nempe eum mentiri. At ex probationibus exempla ſunt deliberatiuo generi accommodatiſſima, enthymemata vero magis iudiciali conueniunt. nam deliberatio eſt de futuro, quare ex rebus iam factis exempla ad
F probandum ducere oportet: iudicium autē eſt de ījs, quę ſunt, aut non ſunt, in quibus magis eſt probatio, & neceſsitas, quod enim præteritum eſt, in ſe neceſsitatem habet. non oportet autem inculcare, & continuare enthymemata, ſed cum alīs probationibus permiſcere, alioqui ſe vicisſim infringunt, nam eſt etiam modus in quantitate: Care mihi, poſtquam tot tantū es verba locutus,

G Quot ſolet effari prudens. non enim dixit talia. Neque res omnes argumentis confirmã dæ ſunt: alioquin idem efficies, quod nonnulli faciunt philoſophi, qui ſyllogiſmos adhibent ad ea, quæ notiora ſunt, ac certiora quàm ea, quæ ſumunt. Et, cum animos commouere vis, ne argumento vtaris: vel enim commotionem extrudet, vel ina ne fruſtraquè dictum erit argumentum. nam commotiones animi ſe vicisſim expellunt, nec
H ſimul eſſe poſſunt, ſed vel euaneſcunt, vel imbecilliores reddũtur. neque, cum mores exprimere orationem volumus, oportet ſimul argumenta quærere, nam demonſtratio, neque mores, neq; voluntatem ac delectum exprimit. Sententijs autem vtendum eſt & in narratione, & in confirmatione nam ad mores exprimendos valent: vt, Ego vero pecuniam ei credidi, quamuis ſcirem nemini fidem
I habendam eſſe. quod ſi vehementius, & cum animi motu, Neque tamen me pœnitet, quãtuis iniuriam ac detrimentum acceperim: iſti enim lucrũ ſupeſt, mihi vero æquitas ac iuſtitia. Eſt autem difficilius in deliberatiuo, quàm in iudiciali genere verſari: & merito, quoniam de futuro deliberatio eſt, iudicium vero de præterito. quod iam ab auguribus etiam ſciri poteſt, quemadmodum dixit Cretenſis Epimenides: is enim non de futuris diuinabat, ſed de præ- K
teritis, quæ tamen eſſent obſcura. Quin in iudicialibus controuerſiis lex eſt tanquam fundamentum: qui vero principiũ habet, is facilius probationem inuenire poteſt. neque in deliberatione multæ ſunt commorationes, vt in aduerſarium, vel de ſe ipſo, vel in mouendis affectibus: hæc enim in hoc genere minime omnium reperiuntur, niſi quis à cauſa diſceſſerit. quare debent hæc tantum fieri, cum
L alia non habet orator, quę dicat: quemadmodum Athenis oratores faciunt, atque etiam Iſocrates in deliberationibus accuſat, vt Lacedæmonios in Panegyrico, & Charetem in oratione Sociali. In exornationibus verò oportet laudes hinc atq; inde cumulando, refertam, & plenam orationem reddere: quod Iſocrates facit, ſemp enim aliquid, quod laudet, adiungit. & hoc eſt, quòd Gorgias profitebatur ſibi nunquam orationem defuturam, nam, ſi Achillem laudat, M
Peleum celebrat, deinde Æacũ deinde Iouem: atq; eodem modo fortitudinem extollit, & hæc aut illa tangit, quod idem eſt. Quòd ſi argumenta poteris inuenire, debes ſimul & mores exprimere, & argumentis vti: ſi te argumenta defecerint, totũ te ad mores conferas, atque hoc ſane, pbo homini magis congruit vt ipſe potius bonus appareat. quàm oratio exquiſita. Ex argumentis

A gumentis vero, quæ uim habẽt refellendi, magis excellunt, quã quæ confirmant: quæ enim refutationem continent, maiore vi concluſa eſſe planum eſt propterea, quòd inter ſe collata contraria ſunt euidentiora. nam, quæ contra aduerſarium dicuntur, non diuerſam habent ſpeciem, ſed ſunt è probationum numero. partim enim reſiſtendo atq; occurrendo ſoluũtur, partim cõtra argumentando. Oportet au-
B tem eum, qui vel in deliberatione, vel in iudicio prior dicit, cauſam primo ſuam confirmare: deinde illis, quæ cõtra dici poſſunt occurrere, & ea diſſoluere, atque extenuare. ſed tamen, ſi multa ſunt, quæ in contrariam partem dici poſſunt, prius erunt illa refutanda: quemadmodum fecit Caliſtratus in concione Meſſania, prius enim ea refutauit, quæ contra dici poterant, deinde ſua confirmauit. Quòd ſiquis ſecũdo loco dicat, prius ea, quæ obiecta ſunt ab aduerſario, refutare
C debet vel diſſoluendo, vel contra argumentando: & præcipue ſi illa fidem feciſſe viſa fuerint. ſicut enim animus eum hominem non recipit, qui multis criminibus inſimulatus fuerit, eodem modo neque orationem, ſi aduerſarius vere dixiſſe viſus fuerit. Oportet autem auditoris animum ad futuram orationem præparare. quod facile fiet, ſi cõtraria refutaueris quæ cum vel omnia reprehẽderis aduerſariorum argumenta, vel ea quæ maxime firma ſunt, vel quæ excellũt, vel quę facile refelli poſſunt, tunc rationes tuas confirmare debes:
D Primo refellam, quæ de is obiecta ſunt.
Iunonem ego:
in his enim id primum attigit quod erat infirmiſſimum.
Ac de confirmationibus quidẽ hæc dicta ſunt. Quod ad mores attinet, quoniam de ſe ipſo prædicare, vel inuidioſum eſt, vel p
E lixum, vel habet qui contradicant, & de altero dicere, vel conuicium, vel ruſticitatem oſtendit: opus eſt aliquem, qui hoc faciat, conformare, quod Iſocrates facit in oratione, quã ad Philippum miſit, & in ea, quæ antidoſis dicitur: quo modo vituperat etiam Archilocus, nam in iambicis ſuis patrem, de filia ſic loquẽtem inducit.
Nil prorſus eſt, quod non fiat pecunia,
F
Aut, quod futurum non queat iurarier:
Et Charonem fabrum inducit in eis iambicis, quorum principium eſt:
Nil curo opes Cygis:
quemadmodum etiam Sophocles Amonem inducit, cum patre pro Antigona loquentem, tã quam ea dicerent alĩ. Quin interdum licebit argumenta commutare atq; ex eis ſententias facere: vt, Sunt autem à prudentibus cum hoſtibus fœdera ferien

G da, cum fortunam habent proſperam, ſic enim maxime poterunt eſſe ſuperiores. argumentãdo vero ſic proferetur: Si fœdera cum hoſtib⁹ ferire oportet, quo tempore ſunt vtiliſſima, & cum meliores conditiones eſſe ſolẽt: tunc maxime ferienda ſunt, quã do fortuna eſt proſpera.

De occaſione interrogandi. *Cap.* 18.

QVod ad interrogationẽ attinet, maxime oppor-
H tunum eſt ea vti, cũ alteram partem aduerſarius ipſe dixerit, vt deinde ex interrogatione ſequatur id, quod abſurdum eſt: vt Pericles Lamponem interrogauit de initiatione ſacrorum deæ Salutaris: &, cum ille dixiſſet nefas eſſe illa audire, niſi quis eſſe initiatus petiuit, num ipſe eas ciret: quod cum affirmaſſet. Et quomodo, inquit, cum minime ſis initiatus? Secundo tempeſtiuum eſt interrogare, cum alterum planum eſt, alterum non
I eſt dubium, quin is, qui interrogatur ſit conceſſurus. cum autẽ vnam propoſitionem interrogaueris, non debes iterum id interrogare, quod perſpicuum eſt, ſed concludere, quemadmodum Socrates, cum Melitus dixiſſet, eũ non putare deos eſſe, petiuit ab eo, num exiſtimaret dęmonium aliquid eſſe: quod cum ille fateretur, dixit, Dęmones vel deorũ filij ſunt, vel aliquid in ſe diuinũ habẽt, quod poſtquam ille affirmaſſet, Fieri ne poteſt, inquit, vt K
aliquis putet deorum filios eſſe, ipſos autem deos eſſe non putet: Tertio debes interrogare, cum oſtendere vis, ipſum aduerſariũ ſibi ipſi contraria dicere, vel quę ſint ab opinione communi aliena: quarto cum nihil habet, qđ reſpondeat niſi fallaciter & captioſe. nam, ſi ita reſponderit, Eſt ſane, & Non eſt, vel Partim quidem eſt, partim non, vel Ex aliqua parte eſt, ex aliqua non: perturbantur auditores, ac dubitãt. Aliter autem interrogatione vti
L non debes. nam ſi tibi occurrerit aduerſarius, ſuperatus eſſe videberis. Neque enim multa licet interrogare, propter auditoris infirmitatem, quare etiam argumẽta, quam maxime fieri poteſt, contrahenda ſunt. Cum autem ad ambigua reſpondẽdum eſt, tunc diſtinguere opus eſt, & longa vti oratione, non autẽ conciſa. Ad ea vero, quæ contraria
M videntur, ſtatim in reſponſione ſolutio adhibenda eſt, prius, q̃, quod reliquum eſt, interroget aduerſarius: & concludat. neq; enim difficile eſt videre, quanã in parte ſit ratio: ſed ex Topicis, cum hoc intelligi poteſt, tum ẽt, quæ ſolutiones adhibendę ſunt. Verum, qui concludit, ſi ex interrogatione concludit, cauſam debet adiungere: vt Sophocles interrogatus à Piſandro, num ipſe ſentẽtia ſua, ſicut alĳ publici cõſilĳ auctores, dominatum Quadringentorum confirmaſſe, ita reſpon-

A reſpondit: Quid? ait ille, non ne res improba tibi illa videbatur? Ita, inquit. Ergo tu ſponte rem improbam confirmaſti? Certe, inquit, neq; enim erant alia meliora. ſic etiam Lacon, cum magiſtratus ſui rationem redderet. Ephorus enim fuerat interrogatus, an eius ſocij, & collegæ iuſte condemnati viderentur, reſpondit, videri. Quid? non ne tu eadem Cenſuiſti? Cẽſui, inquit. Ergo etiam tu iuſte condemnari debes. Minime, ait ille, nã col-
B legæ, pecunia corrupti, illa cenſuerunt, ego vero non pecunia, ſed quia ita ſentiebã. Itaq; poſt concluſionem nihil interrogare oportet, neq; etiam ipſam cõcluſionem, niſi, cũ adeo vera & certa eſt cauſa, vt labefactari nõ poſſit. De ridiculis vero, qm̃ vſum aliquem in forenſibus cauſis habere videntur, & Gorgias dixit res ſerias aduerſariorum riſu diſcuti debere, contraq; riſum rebus ſerijs, ſatis dictum eſt in ijs,
C quę de arte Poetica ſunt à nobis tradita: nam ibi, quot ridiculorum ſpecies ſint, oſtẽdimus. Sũt enim ridicula, quæ libero atque ingenuo homini conueniant,: ſunt etiam quæ non conueniãt ita videndum eſt, vt apta ſibi quiſq; ſumat. Diſſimulatio vero magis ingenuum decet, quã ſcurrilita nam dis mulator, priæ voluptatis gratia ridiculis vtitur: ſcurra vero, vt alterum oblectet.

D De Peroratione. Cap. 19.

IAm vero peroratio quatuor ex partibus conſtat, primum ex ea, quæ efficit, vt auditor nobis bñ velit, aduerſarijs male; deinde ex amplificatiõe, & diminutione, tum ex animorum cõmotione, vt afficiatur auditor; poſtremo ex enumeratione. fit enim hoc naturæ quodam ordine: vt, poſtquam orator oſtenderit, ſeuera dicere, aduerſariũ autem falſa, tunc laudet, & vituperet, & cauſam vrgeat, atq; expo-
E liat. Alterum autem ex duobus conſiderare oportet: vel, vt oſtendat, ſe bonum ipſis auditoribus fuiſſe, vel generaliter bonum: aduerſarium vero vel ipſis auditoribus malum, vel abſolute malum. Sed alibi ſunt à nobis iam expoſiti loci, vñ bonos aut malos conformare homines poſſimus. Poſtquam autem hoc demonſtratum fuerit, tunc naturæ ordine ſequitur, vt vel augeam⁹ vel imminuamus: op⁹ eſt enim,
F vt res ſint conceſſæ prius, quàm de earum magnitudine diſputari poſſit. nam etiam corporũ auctio atq; incrementum fit ex eis, quæ iam prius aderant. Sed, vnde vel amplificatio vel imminutio ducatur, iam ſupra loci ſunt expoſiti. Poſtea vero, cum iam perſpicuum eſt, quæ, & quanta ſint ea, quæ tractantur, permiſcere motus animorum opus eſt. Sunt autem hi potiſſimum: miſericordia, indignatio, ira, odiũ, inuidia, æmulatio, ſimultas, qui-

G quidem vnde ſumantur, antea declaratum eſt. Itaq; reliquum eſt enumerare, quæ ſparſim antea dicta ſunt. Hoc autem cõmode fit, ſi id ſeruet, quod in procœmijs quidam debere ſeruari nõ recte iubent. aiunt enim eadem ſæpius in procœmio repeti debere, vt facilius percipiantur. Sed ibi rem tantum exponere opus eſt: vt ne lateat id, de quo futurũ eſt iudicium: hic vero ſummatim ea repetere oportet, quæ de-
H monſtrata ſunt. Initium autem enumerationis illud erit, cum dicet orator, ea ſe præſtitiſſe, quæ pollicitus fuerat. itaq; repetere oportet, quæ ſunt expoſita, & quare. Quin ex aduerſariorum contentione dicuntur ea, quæ in peroratione repetuntur. conferre autem oportet vel quæ de eadem re ambo dixerunt, vel quæ non exaduerſo: vt, Iſte quidem de hac re ſic dixit: ego vero hæc atq; hac de cauſa: vel per ironiã: K vt, Iſte quidem hæc commemorauit, ego vero hæc: &, Quidnã feciſſet, ſi hæc probaſſet, non autem illa? per interrogationem, vt, Quid à me non exquiſitè probatum eſt? vel, Iſte quid confirmauit? vel igitur hoc modo per collationem, vel ordine naturæ nõ immutato, ſicuti res antea dictæ ſunt, hoc modo: vt ſi prius ea repetas, quæ ipſæ probaſti, deinde ſi volueris etiam ſe orſum quæ dixit aduerſarius. In peroratione conuenit illud L dicẽdi genus, quod diſſolutum vocatur: vt peroratio, non autem oratio ſit: Dixi, audiuiſtis, rem tenetis, iudicate.

Librorum Trium artis Rhetoricæ finis.

AVERROIS
IN LIBROS RHETORICORVM ARISTOTELIS PARAPHRASES.

Abramo de Balmes Interprete.

LIBER PRIMVS.

Præfatio libri diuiditur in duo capita.

B De *libri necessitate, & cui scientiarum attineat.* Cap. 1.

Rhetoricã affinẽ esse artis Topicę,

Rs quidẽ Rhetoricæ affinis ẽ artis Topicæ: quoniam ambę vnum finem intendunt, qui est eloqui cũ alio. ex quo neutra istarum artiũ homo secum ipse vtitur, sicut est dispositio artis Demonstrationis: sed vtitur eis cum alio. & quodammodo conueniunt in vno subiecto: ex quo ambę C largiũtur speculationẽ in omnibus rebus, & earum vsus est communis omnibus: hoc est, ꝙ vnusquisq; hominum naturaliter vtitur orationibus topicis, & orationibus rhetoricis. Hoc autem ita fuit: quia neutra earum est scientia determinata in se inter scientias. & hoc, quia sciẽtiæ habent subiecta propria, & singuli homines vtuntur eis particulariter. Ex quo autem ambæ istæ speculantur ambitum entium, & ambitus scientiarum speculatur ambitum entiũ: ambitus itaque entium est quodammodo communis ambabus. Quando autem istæ duæ scientiæ sunt cõmunicantes, iam sequitur ꝙ speculatio de eis sit vniusartis, quæ est ars E Logicæ. Reperitur autem vnusquisq; hominum vtens aliquo modo rhetorica, & perueniens in aliquam eius mensuram. & hoc secundum duas species orationum, quarum vna est contentio, & secunda doctrina & directio. & magis fit hæc in propriis subiectis huius artis, quæ sunt sicut accusatio, & defensio, & reliquæ orationes, quæ sunt ex rebus particularibus. plures autem eorum reperiuntur, qui perueniant in eorum intẽtum hoc opere. Quidam vero homines sunt, qui hoc agunt contingenter: & quidam F sunt, qui hoc agunt consuetudine & habitu firmo. Notum autem est ꝙ qui ageret hãc artem habitu firmo. præstantior sit, q̃ ille, qui id ageret contingenter. quãdo autem hoc ita fuerit, qui ageret illud habitu firmo & sciret cãm, qua ageret suam actionem, esset perfectior & dignior. Hęc autem est res, quam scit vulgus, & eo magis singulares egregii. & ideo debuerunt partes huius artis describi in aliquo libro. Non sufficit autem id quod reperitur ex hoc natu-

tura-

G raliter ſolum, neque conſuetudine: ſicut eſt diſpoſitio plurium artium ſyllogyſticarum. Quilibet autem noſtrorum maiorũ, qui locutus eſt de hac artę. de nulla re, quæ ſit cõfor mis parti neceſſariæ fuit locutus, neq; de re, quę magis digna eſt, ꝙ ſit artificialis & illæ ſunt res, quæ faciunt cadere veritatem oratoriam, & præcipue rationes quæ vocantur in hac arte enthimemata, quę ſunt baſis verificationis, quæ inueniuntur in hac arte, hoc eſt quæ ſit ex ea per ſe. Hi autem non loquuntur de rebus, quę faciunt cadere veritatem oratoriam H omnino, niſi de enthymematibus q̃ ſunt digniora ad hoc. Veruntamen qui loquuti ſunt, multiplicarũt verba, quæ ſunt extra verificationem: ſed concurrunt vt res adminiculãtes caſui verificationis: ſicut eſt ſermo de terrore, & miſericordia, & ita, & paſſionibus animalibus his ſimilib⁹, quæ non diſponunt modum rei, cuius expoſitio intenditur primo & p ſe: ſed diſponunt modum boni iudicantium & contendentium: immo dirigunt ad veritatem, non efficiunt ipſam. Et ſi inueniretur ea res partium Rhetoricæ in quibuſdam ciui I tatibus, quæ reperitur nunc, non eſſet vtilitas ei de quo loquuti ſunt iſti de Rhetorica: licet iam loquuti ſint de eo ſermone expedienti. Et ſunt ciuitates, in quibus non diſcernit ſtatutum earum coram iudicibus res, q̃ inclinant iudices & cogunt eos ad alteram duarum rerum, ſed diſcernit res, quæ faciunt cadere veritatem ſolum. Et hoc, quia hominum ciuitatum hoc tempore reperiuntur duæ ſectæ. Quædam enim earum eſt, quę ſibi videtur ꝙ conueniat ꝙ confirmentur ſtatuta, quibus homines ciuitates corrigantur ſecundum K animas ciuium omnibus rebus, quę impreſſionem habent ad verificationem: ſiue fuerint res facientes cadere verificationem, ſeu res extrinſecæ. Et quædam earum eſt, quæ prohibet meminiſſe alicuius rerum, quæ ſunt extrinſecus, & præcipue coram iudicibus: ſicut res eſt in loco incolatus Philoſophorum, & Athenarum, & aliarum ciuitatum Græcorum. Quidam autem viſi ſunt ſibi quòd vſus omnium rerum habentium impreſſionem ad verificationem confirmationis re- L rum, quatum confirmatio intenditur modo rhetorico, eſt maxime conueniens. & ſi hac regula vteretur aliquis homo conuenit ꝙ eius vſu ſit peritus huius artis, animoſus, morigeratus. Significat autem quòd rebus quæ extrinſecus ſunt, non ſit magna vtilitas ad hanc artem: quia qui intendit confirmare aliquam rem coram iudicibus, aut cõfirmaret rem quæ eſt, aut quæ nõ eſt ſolum, hoc eſt ꝙ ipſa fuerit, aut non fuerit. & hoc quando legiſlator decreuerit, ꝙ illa res, de qua eſt accuſatio ſit magna aut parua, & M ꝙ ſit iuſtitia vel iniquitas. aut confirmaret ambas res. & hoc, quando lex nõ decreuerit illam rem, de qua eſt ſermo. Vſus vero paſſionum ad confirmationem, ꝙ in re ſit iniquitas, vel inſtitia, eſt impoſſibilis. & hoc, quia paſſio per amorem vel odium fit rei particularis: iuſtitia autem, & iniquitas ſunt res vniuerſales. Per vſum vero earum, quando res fuerit, aut non fuerit, eſt eis impreſſio quædam, ſed non inferunt ipſam rẽ eſſe aut non eſſe per ſe: ſed inclinarent iudicem, ꝙ dicat ꝙ ſit veridicus de ea

Auerſus eos, q ante Ariſ. de arte Rhetorica ſcripſerunt.

A de ea re, de qua argumentatus eſt: aut non fuerit veridicus, abſq; eo ꝙ nouiter facta ſit iudici aut aduerſario verificatio ad hoc de re, ꝺ qua eſt ſermo. Iam autem oportet ꝙ ipſa ſtatuta ſint decernẽtia, ꝙ res ſint iniquitas aut iuſtitia: iudicium autem ꝙ res ſit huius ſingularis aut nõ ſit, eſt iudicum. & harum ex cauſa ipſi iudicant paucas res. Et hoc duabus rebus. Primo, quia raro eſt ꝙ reperiatur index, qui poſſit diſcernere res ſecundum ſuam veritatem, & ponat hanc rem eſſe iniquitatẽ, & hãc iuſtitiam, niſi per pauſillum tempo
B ris: plurimi autem iudices qui reperiuntur in ciuitatibus, pro maiori parte temporis non habent hãc poteſtatem. Secundo autem, quia ad conſtituendum ꝙ res ſit iuſtitia aut iniquitas, indiget ipſe conſtituens illa ſtatuta tempore prolixo. hoc autẽ non contingeret pauco tẽpore, quo cadit controuerſia de re coram iudice. Per locum autem iſtarum duarũ rerum difficile eſſet iudicibus iudicare, ꝙ hæc res ſit iuſtitia aut iniquitas, & vtilis aut noxia: ſed iudicant, ꝙ
C ceciderit res ab hoc homine, aut nõ inciderit. & hoc propter eius manifeſtationem, & quia eſt res, quam impoſſibile eſt ꝙ inſtituens impoſuerit eam. Quando autem res ita fuerit, notum eſt ꝙ iſti, qui loquuti ſũt de Rhetorica ex rebus quæ ſunt extrinſecæ, hoc eſt de exordijs & narrationibus & affectibus, & illis quæ talis conditionis ſunt, non ſunt loquuti de aliqua re, quæ concurrat in oratione cõcurſu partis: ſed ſunt loquuti de rebus quæ concurrunt concurſu paſſionum, ſed non ſunt loquuti de aliqua rerum, quibus fiunt verificationes artificiales, quæ primo ſunt ipſa enthymemata. Quia autem nos
D videmur nobis, ꝙ enthymemata ſint baſis huius artis, credimus ꝙ oratio quæ fit ſecundum modum iudicij & cõtrouerſiæ coram iudicibus, & oratio quæ fit ſecundum modum directionis & doctrinę, ſint vnius artis, quæ eſt hæc ars. his vero, qui loquuti ſunt de hac parte Rhetoricæ, oportet ꝙ non attribuant huic arti ex ſermonibus huius artis niſi illum qui fuerit ſecundum modum controuerſiæ, & iudicij: neque de omnibus ſpeciebus quibus fit iudiciũ:
E ſed de viliori ſpecie, quæ ſunt res noxiorum, de quibus fit iudicium coram iudicibus. De iudicio vero quod fit in impoſitione inſtitutorum, non habet vtilitas in eam partem Rhetoricæ, de qua hi loquuti ſunt: ex quo iſti non loquuntur de aliqua re ipſorum enthymematum, ſed ipſi putant quòd ex quo loquuti fuerint de rebus, quibus vituperatur res, aut commendatur, ꝙ iam loquuti ſint de omnibus rebus, quibus vtuntur ſermones oratorij.

Vti autem in oratione rebus quæ ſunt extrinſecę abſq; vſu rerum, quę ſunt corporis ſermonum oratorio-
F rum, eſt opus vile. Non eſt autem cuiuſpiam dicere, ꝙ orationes, quæ ſunt in iudicio, non indigeant cum rebus, quæ ſunt extrinſecę aliqua re, quæ ſit corporis rei, ex quo in maiori parte ciuitatũ inſtituta ſunt, quæ deſcribũt quid ſit iniquitas, & quid iuſtitia, & magnum aut paruum. & non indigetur in hac ſpecie orationis, niſi eo quod inclinet iudices ſolum. & hoc diuerſo modo à diſpoſitione orationum, quę fiunt in rebus deliberatiuis: quia orationes deliberatiuæ, quatenus vtuntur eis in peccatores,

G eatores, ex eo quod eſt vtile aut noxium, ſunt magis conuenientes oratori q̃ orationes iudicatiuæ, hoc eſt, quibus confirmetur, ꝙ illi fecerint iniquitatem, aut fecerint iuſtitiam. Et non eſt hoc in peccatoribus ſolũ, quia hæc eſt diſpoſitio ſermonis de rebus deliberatiuis cum ſermone de rebus iudicatiuis. & hoc, quia iudices iudicant res, de quibus fuit deliberatio apud vulgus, quod eſt, ꝙ hęc res, de qua fuit deliberatio, ſit vtilis aut noxia: & non eſt timendum ne iudices parui pendant eam. Quando au-
H tem res ita fuerit, loquens coram illis non indiget, ꝙ confirmet vltra q̃ res ſit vtilis, aut noxia. & in hoc conuenit ſecum ipſe iudex. & impoſſibile eſt ꝙ contendant propter coæquationem notitiæ plebis, & iudicis de vtili & noxio. Loquens vero coram iudice de rebus iudicialibus, indiget ꝙ caueant iudices, quando definiũt ſermonẽ, ꝙ hoc ſit iuſtum, aut hoc ſit iniquum, quoniam notitia iuſtitiæ, & iniquitatis eſt res extranea apud plebem, homines vero ſciunt illud per legem. & ideo poſſibile eſt
I ꝙ iudex admittat loquẽti rem, quã intenderet confirmare, & non perueniat ei id iniquitatis aut iuſtitiæ, quod eſt in ea. & ideo indiget loquens coram eis, ꝙ cognoſcat res, q̃ ſunt iniquitas, & quæ ſunt iuſtitia, & res quibus conſtituitur, ꝙ ſint iuſtitia aut iniuſtitia. Et propter hunc locum inhibet ſtatutum plurium ciuitatum loqui coram iudice de rebus quæ inclinarent & cogerent eos contra alterutram partium, ſed permiſſum eſt eis loqui corã illis de rebus terminatis, ex his quas deſcripſerat imponens ſtatutum, Loquens vero de rebus deliberatiuis non indiget tali cautela. iudices.n. vltra mo- K
dum cauent dicere de re. vtili ꝙ non ſit vtilis: aut de noxia ꝙ non ſit noxia: ex quo hoc eſt ex his, quæ deprimerent eorum gradum apud plebẽ propter coęquationem, ſuæ notitiæ, & notitiæ iudicum de illa. Quando autem res ita fuerit igitur in rebus iudiciariis Rhetor magis indiget notitia rerum, quæ incidere faciunt in verificationem, q̃ indiget ipſe Rhetor in rebus deliberatiuis. Quoniam autem notum eſt ꝙ ille, ad quem fit ſermocinatio de re, circa quam eſt controuerſia, intendit verificationẽ
& acceſſionẽ de rebus, quæ attribuũ- L
tur huic arti: hoc autem non fit niſi conſtitutione rei apud ipſũmet quã ſcit ipſemet vtẽs: & hoc quia nos cõcedimus rem, quando videmus ꝙ iã conſtituta ſit apud nos. res autem illa, qua conſtituuntur res modo oratorio, eſt ipſum enthymema, quoniam hoc eſt fundamentum verificationis: & eius baſis de rebus, quib⁹ ponitur hic modus verificationis, hoc eſt verificatio oratoria: enthymema autem eſt quædã ſpecies ſyllogiſmi: notitia autẽ ſyllogiſmi eſt pars artis Logicę, ſicq; iam ſequitur
ꝙ Logicus ſit, qui ſpeculetur hanc M
artem, aut totam ipſam, aut quaſdã eius partes. Manifeſtum autem eſt, ꝙ q̃ nouerit ex quot rebus cõponat rõ, & qualiter fit & qñ fit magis poteſt facere ipſum enthymema q̃ qui nouerit ipſum enthymema ſolum abſq; ꝙ cognoſcat ſyllogiſmum, qui eſt eius genus. At ille qui excederet vltra hoc, & cognoſceret quare fiãt ipſa enthymemata & differentias q̃ ſunt inter enthymemata, & inter reliquos ſyllogiſmos, quibus vtuntur alię artes, habet maiorem poteſtatẽ

quàm

A qnàm illi. Notitia autem iſtorum eſt artis Logicę: quoniam eiuſdē potentię hoc eſt artis vnius & eiuſdem eſt ꝙ cognoſcat rem quę eſt veritas, & eam quæ eſt ſimilis veritati. rhetoricæ autem verificationes, & ſi nō ſint ipſa veritas, ſunt ſimiles veritati. Rurſus quia homines ſecundum ſuam naturam ſunt diſpoſiti omni diſpoſitione ad conſiſtendum ſupra ipſam veritatem, & vt plurimum inclinantur ad ipſam, & afficiūtur ea: illæ autem, quæ nobiliores ſunt, ex quibus ſunt ipſa enthymemata, ſunt ſimiles veritati: quoniam oriuntur B plebi ortu veritatis. id autem quod eſt ſimile veritati ingreditur ſcientiam veritatis, qnæ eſt ſcientia Logicæ: quando autem res ita fuerit, iam declaratum eſt ꝙ imminutio iſtorū ab eo ī quo loquuti ſunt de re ipſius Rhetoricæ, fuit: quia non erat apud eos notitia Logicæ: & ꝙ reliqui qui loquuti ſunt in Rhetorica, & qui vtūtur orationibus rhetoricis ſolum, præter ꝙ præmittant ſcire has res q̄ ſunt baſis Rhetoricę, ipſi loquuntur de rebus, quæ concurrunt in oratoria concurſu ornamenti & decoris. quod fit in patulo rei & eius exterio- C reco, non de rebus quæ graduantur in ea gradu eius, quo eſt conſiſtentia rei & ſuum eſſe: & ſi iam putetur ꝙ in his quæ fecerint, iam perue- nerint ad vltimum orationum rhetoricarū, & proceſſerint in hoc proceſſu rectitudinis & veritatis.

De vtilitate artis Oratoriæ. Cap. 2.

ORatoriæ autem ſunt duæ vtilitates. quarum vna eſt, ꝙ ea inducantur politici ad opera ſtudioſa. & hoc, quia homines naturaliter declinant in contrarium virtutum rectarum. & quando non cogunt eos D ſermones oratorij, prævalent eis cō traria operū rectorum. hæc autē eſt res turpis, cuius author dignꝰ eſt correctione, & inibitione, hoc eſt ille, q̄ declinaret ad contrarium rectorum operum: aut rector qui non cogeret politicos ſermonibus oratoriis ad rectas virtutes. Intendo autem per rectas virtutes, eas quę ſunt virtutes inter alterutros homines: hoc eſt inter ipſum & eius ſocium, quæcunq; res fuerit illa ſocietas, non quo ad ſemetipſum. Secunda autem vtilitas eſt, quia non contingeret, ꝙ vtatur demonſtratione cum quolibet ſingu- E lari homine de rebus ſpeculabilibus quas voluerimus verificare. & hoc, aut quia homo iā adoleuit in famoſis diuerſis à veritate. quādo autem proceſſerit contra res in quibus adolenit, vileſcit eius perſuaſio: aut quia eius natura inepta ſit ad receptionē demonſtrationis omnino, aut quia impoſſibilis eſt eius manifeſtatio p illam ex illo pauſillo, ex quo intendit caſum verificationis per eam. Et propterea iam indigemus vt faciamus eandem verificationem p præmiſſas cōmunes nobis & illi, ad quē F eſt ſermocinatio, hoc eſt per probabiles. Et in hac vtilitate communicat hæc ars cū arte Topicæ: ſicut meminimus de hoc in libro Topicæ, iuxta verba noſtra de rebus, quibus poſſibile eſt nobis ꝙ declaremus diuerſa quæſita. Arti autem iſti poſſibilis eſt perſuaſio duorum contrariorum ſimul, ſicut eſt poſſibile hoc per rationem Topicam. & hoc, quia iam nos perſuaderemus in adnitetum, ꝙ faciat malum & ꝙ nō faciat malum. Non intendo autem ꝙ nos faciamus ambas res ſimul vno tempore,

G pore, ſed hoc faciamus vno tempore & hoc alio tempore, ſm q̃ magis expedierit. Et hoc, quia valde fit q̃ rei quod expedit vno tempore illius, cõtrarium expediat alio tempore. Ac etiam, quia quando res quę conſtituunt rem, & ſuum contrarium fuerint apud nos conſuetæ, & audiremus aliquem loquentem, qui iã tradiderit perſuaſionem contrarij qđ non eſt iuſtum, poſſibile eſſet nobis hac virtute q̃ deſtruamus eius ſermonem. Hę itaq; duę vtilitates ſunt in ipſa poteſtate, quæ eſt huius artis ad perſuaſionem rei, & eius contra-
H rij: & non reperitur hæc poſitio alicui rei artium rationaliũ in his duabus artibus, hoc eſt Rhetorica & Topica. Et ambæ iſtæ artes ſunt æqualiter diſpoſitæ ad perſuaſionem duorum oppoſitorum, hoc eſt, q̃ neutra earum reperiatur vehemẽtior ſi aptitudinis ad perſuaſionem vnius duorum oppoſitorum q̃ ipſa ſit ad alterum; ſed aptitudo quæ reperitur in ambabus ad perſuaſionem duorum oppoſitorum eſt æqualiter. Rerum vero ſubditarũ his duabus artibus, hoc eſt rerum, cùm quibus perſuaI detur, & per quas perſuadetur aptitudo ad receptionem perſuaſionis, nõ eſt æqualiter, neq; bonitas perſuaſionis in eis eſt æqualiter. Sed quando res, quibus perſuadetur, fuerint veri ſermones oratorij, & topici, quibus vtitur, ſunt magis vtiles & magis admirabiles. Non conuenit autem q̃ opinemur q̃ turpis ſit homini fatigatio nocendi ſuis manibus, & non opinemur q̃ ſit turpis fatigatio nocendi ſua lingua: cuius damnum eſt damnum propriũ hominis, hoc eſt q̃ fatigetur homo a nocendo p ſuã linguam damno vehementi, non ſolum damno quod eſt ipſius iuſtitiæ, K ſed etiam damno quod eſt ipſius iniquitatis. quoniam iam putatur, q̃ hæc res reperiatur communis omnibus virtutibus, quarum hæc ars eſt vna pręter artem theoricam & moralem: & eo fortius in rebus magnis expedientibus, ſicut eſt robur, & ſanitas, & diuitiæ, & imperium, & ſimiles iſtarum rerum ex expedientibus: hoc eſt, q̃ ſingula horum bonorum apta ſint, vt poſſidens ea iuuet alium à ſe vtilitate vehementi, quãdo vteretur iuſtitia, & noceret p ea damno vehemẽti, quando vteretur L iniquitate: quoniam ſanitate, & ro- ã bore, & imperio homo vtitur ad damnum & ad vtilitatem, & ſic eſt res Oratorię. Sicq; iam declaratum eſt, q̃ hæc ars nõ ſpeculetur alterũ duorum oppoſitorũ, ſed ſpeculetur ambo æqualiter, ſicut eſt diſpoſitio To- Quod ſit Rhetoricæ opus. picę, & q̃ illa valde expediat ad hoc. Non eſt autem huius artis tradere perſuaſionem omnino, hoc eſt, q̃ non ſequatur ad eius actionem perſuaſio neceſſario, ſicut actionẽ carpentarij ſequitur eſſe ſedis neceſſario, quando non fuerit ibi aliquod extrinſecus impediens; ſed eius operis eſt q̃ notificet omnia quæ tradeM rent perſuaſionem rei, & cõducat ea in illam rem, licet non ceciderit perſuaſio. Diſpoſitio autem huius eſt ſicut diſpoſitio plurium artium: ſicut eſt ars Medicinæ, quia eius actionis non eſt ſanatio omnino, ſed eius operis eſt, q̃ ex hoc proueniat vltimũ rei, q̃ poſſibile eſt fieri in illa re, quæ intenditur ſanari. Et ideo iam conuenit operibus harum artium, qui non fuerit ſuorum vitiorum, ſicut ſanat qui non fuerit medicus, & perſuadet qui non fuerit orator. ſed verum

A rum opus eſt ipſius artificis. & hoc, quia finis ſequitur hoc opus vt plurimum: illud autem vt in pauciorib⁹. & ſicut in Topica eſt ſyllogiſmus, & eſt, qui putatur eſſe ſyllſs, ſed nō eſt ſyllſs, q eſt ſyllſs falſigraphus: ſic eſt ī ſermonibus perſuaſiuis, qui fiūt in hac arte, eſt qui tradit perſuaſionē, & eſt qui putatur eſſe perſuaſiuus abſq; ꝙ ita ſit. Sed ex quo falſigraphus non fit falſigraphus propter vī & habitū, quo efficit orationes falſigraphus: ſed eſt falſigraphus, propterea quia intendit intuitu illarum orationum gloriam, & ipſa bona ex
B trinſeca: & hoc vt conducat ad putā dum ꝙ ipſe ſit ſapiens. Topicus autē eſt Topicus per habitum prouenientem ei ex ipſa arte. Sicq; conſequenter ſermones falſigraphi nō sūt pars artis Topicæ, hoc eſt, ꝙ putetur de eis ꝙ ſint ſyllogiſmi Topici, quando facti ſunt vi huius finis. quando vero facti ſunt ad modum tentationis, tunc ſunt eius pars. Rhetor autem, ex quo eſt Rhetor propter res quæ ſunt extrinſecę, ſicut gloria & alia reliqua bona, & eſt Rhetor propter ha
C bitum huius artis: ideo orationes tradentes perſuaſionem, cum non ſint perſuaſiuæ, ſunt pars huius artis. qm̄ quod intentum eſt per has orationes in hac arte, eſt idem quod eſt intentum Sophiſticæ. Hoc autem ita fuit: qm̄ intentum huius artis ex eo cuius perſuaſionem intendit eſt ipſa paſſio, vel ipſa paſſibilis qualitas. quādo autem prouenerit hoc ab eo, non eſt differentia, ſiue eius prouentus ſit ex orationibus perſuaſiuis vere, aut ex orationibus, quæ putantur eſſe perſuaſiuæ, ſed non ſunt perſuaſiuæ. Et ſi hoc opus intentum ſit ſpecies eius, ad quem eſt ſermocinatio: aut affectus eſt quoddā bonū illius, D
non Rhetoris, orationes quę putantur eſſe perſuaſiuæ & nō ſunt perſuaſiuæ, ingrediuntur hanc artem, modo, quo orationes, quæ putantur eſſe Topicæ & non ſunt Topicę, ingrediuntur artem Topicæ, ex quo non intenditur per illas deceptio. Si autē intentum Oratoris eſt, ꝙ proueniat ei aliquod bonorum quæ intendūt Sophiſtæ, oratio quæ putat eſſe perſuaſiua, cùm non ſit perſuaſiua, quatenus eſt falſigrapha, eſt pars huius artis, & non ingreditur artem Topicæ. Licet autē ſit aliquis qui loquutus eſt de hac arte: cuius vtilitatum E
meminimus: attamen non fuit locutus quatenus ſufficere de ſuis rebus, de quibus intenderamus habere ſermonem ab initio rei. & hoc, quando referemus ex quibus rebus componatur hæcars, & qualiter componatur. Id autem, de quo loquuti ſumus ante hoc, eſt ac ſi non eſſet nobis primum intentum: ideo conuenit quòd feramus hic ſermonem de illis. Redeamus autem ad noſtrum intentum, ac ſi nos incœperimus ab hoc loco. F

TRACTATVS.

De definitione Rhetoricæ, & eius diuiſione. Cap. 1.

INcipiamus autem primo, & definiamus hāc artem, & enūciemus quid ipſa ſit, & circa quæ ſit. & hoc, qñ nouerimus ſuū genus proximū, & ſuam dīam ei propriam. deinde procedemus hinc ad narrationē ſuarū partium ad modum reſolutionis definitionis. Rhetorica aūt eſt vis amplectēs in ſe onus ꝓſuaſionis poſ

ſibilis

G sibilis de qualibet rerum separatarũ. Intendo autem per vim artem, quæ agit in duo oppoſita, & eius finis nõ ſequitur ſuam actionem neceſſario. Intendo autem per amplectens in ſe onus, ꝙ ponat ſuum ſcrutinium ad apprime perſcrutandum actum per ſuaſionis poſſibilis. Intendo autem per poſſibilem perſuaſionem, poſſibilem ad hãc rem, de qua eſt ſermo. hoc autem fit ad vltimũ eius quod poſſibile fuerit de illa. Et quando dico de qualibet rerum ſeparatarum, intẽdo ac ſi diceretur de ſingulis ſin
H gularibus, quæ ſunt ſingulorum decem p̃dicamentorũ. Et hæc eſt dr̃ia, qua hæc ars differt à reliquis artib⁹, de quibus putatur ꝙ tradant perſuaſionem de rebus, quæ ſpeculantur. & hoc, quia omnis ars docet, hoc eſt demõſtratione declarat, & largitur perſuaſionem de genere quod ſpeculatur, non de omnibus generibus. exempli gratia, quia Medicina docet Demonſtratiuam, & perſuadet de ſanitate & ægritudine & ſuis ſpeciebus: ſic & Geometria Demonſtratiuam docet, & Perſuaſiuam de magnitudinibus & figuris, quæ inſunt
I corporibus. Rhetorica vero laborat ad tradendum perſuaſionem de omnibus rebus cuiuſq; preſenti fuerint, & quodcunq; fuerit illud genus. & ideo non attribuitur generi appropriato. Res vero, quę efficiunt fidem hũi⁹ artis, quædam ſunt, quæ ſunt artificiales: & illæ ſunt quarum eſſe eſt noſtri arbitrij & animaduertentiæ: & nos efficimus eas. Et quædam earum ſunt non artificiales: & ſunt illæ, quarum eſſe non eſt noſtri arbitrii & animaduertentiæ, ſicut ſunt teſtimonium, coactio, & ſtatuta & conſimilia eorum, de quibus infra fiet mentio. Artificialium vero rerum, K
quarum nos ſumus efficientes, quædam ſunt res, de quibus iam præceſſit & vſus eſt ipſis in arte alius a nobis: ſicut eſt acceptio controuerſiæ p exemplа conſueta, quæ poſita ſunt & famoſa. Quædam autem ſunt, quas nos nouiter inuenimus ad orationem, in qua eſt perſuaſio, & acquiſiuimus eas. Verificationes vero, quas nos facimus & nouiter inuenimus, ſunt trium ſpecierũ. Quarum vna eſt conſtitutio loquentis, qua conſtituit virtutem ſuæ animæ L
qua conuenit vt ſit veridicus. & ꝙ apud locutionem ſit ſecundum diſpoſitionem ſui vultus & membrorum, cuius moris ſit, ꝙ faciat occurrere in verificationem rei de qua eſt ſermo. ſicut eſt raritas, & põdus verborum, & alia præter hæc. Virtus autem, cujus hic eſt mos, eſt illa, quã Ariſto. vocat conuertibilem prædicatione. Diſpoſitio autem, cuius hic eſt mos, eſt illa, quam vocat nobilitatem directionis verſus ipſum intentum. Iam autem ſignificatur ꝙ virtuti ſit nomen ad verificationẽ, quia iuſti ſtudioſi veridici habentur cito M
abſq; ſermone, quem onere amplectantur de illa re. hoc autem fit de rebus manifeſtis ſenſui, quas putant ꝙ ſenſerint eas: ſicut ꝙ religioſus aliquis biberit vinum, aut interfecerit quemquam. Narrationes vero eorum de rebus latentibus ſenſum, & ſunt illæ de quibus putatur ꝙ illud quod ſenſerant de talibus, aut cogitauerunt de eis, quando illę res poſſibles fuerint, ꝙ ſenſus ſuſpicaretur de eis, non verificantur de rebus, quę argumentantur de talibus rebus, abſque ꝙ vtantur oratione ad conſtitutionem huius rei. Et ita eſt ſicut putauerunt

Artificialium gña tria.

Rerũ hdẽ facẽtiũ alię artificiales aliæ non artificiales.

A nauerunt id, de quo mẽtionẽ fecim⁹, q̃ ipſi dixerunt de Rhetorica, q̃ gra uitas & virtus expediat ad capitulũ affectionis ſolum. Secunda vero ſpecies verificationum eſt ſpecies, quæ facit acquirere audienti affectũ quẽdam de oratione, quem ſequatur verificatio rei, de qua ẽ oratio: q̃n noſtra verificatio rei, & noſter aſſenſus illi nobis exiſtentibus ſub diſpoſitione lætitiæ, & mœſtitię, nõ eſt vna verificatio. & ſic, q̃n eſſemus ſub diſpoſitione irę de aliqua re, aut ſub diſpoſitione complacendi nobis de ea. Hę aũt ſunt res, de quibus loquuti ſunt iſti, de quibus mentionem fecimus,
B q̃ loquuti fuerint de hac arte. Tertia vero ſpecies verificationum eſt conſtitutio rei per ſermonem tradẽtem perſuaſionem, aut qui putatur q̃ tradat perſuaſionem. & hoc de rebus patticularibus, de quibus perſuadet hæc ars. Quando autem verificationes huius artis fuerint his modis, manifeſtum eſt quòd ille, qui valet perſuadere perſuaſionem poſſibili de vnaquaq; re, eſt qui nouerit tres res. quarum prima eſt ipſa notitia orationum tradentium perſuaſionẽ. ſecunda autem eſt notitia morũ
C & virtutum loquentis. tertia autem eſt notitia affectuum audientis. & hoc, quando nouerit vnumquenq; affectum quid ſit, & ex qua re fiat, & quando fiat, & qualiter fiat. Hæc itaque ars eſt compoſita ex arte eloquentiæ, & ex arte morali, hoc eſt Politica. Non reperitur autem præcedentibus tractatus perfectus de illius partibus, aut propter ſuam ignorãtiam, aut quia iactantur præ alijs: & fietent ſibi auari de eo quod illis conſtiterit de hac re per locum bonorum, quæ ſunt extrinſecus. Hæc ergo ars eſt pars artis Logicæ, quæ D ſimilis eſt Topicæ ex eo, q̃ ipſa ſpeculatur duo oppoſita, & neutra earum ſpeculatur rem determinatam ſpeculatione, qua tradatur prouentus veritatis. ſed tradunt ex ſpeculatione prouentum eius, quod eſt infra veritatem. Iam autem dictum eſt de hoc in præmiſſis ſermone ſufficienti.

De *inſtrumentis Rhetoricis*. Cap. 2.

COnuenit autem quòd incipia- E mus notificationem orationũ perſuaſiuarum, & eius quod appareat eſſe tradens perſuaſionem. Et dicamus quod orationum, quibus fit cõfirmatio & confutatio, ſicut in arte Topicæ, ſunt duæ ſpecies, quarum vna eſt inductio, & id quod putatur eſſe inductio: ſecunda autem ſpecies eſt ſyllogiſmus, & id qđ putatur eſſe ſyllogiſmus. Sic orationes confirmantes & confutãtes in hac arte ſunt duarum ſpecierum: quarum vna eſt ſimilis inductioni, quod eſt exemplum: altera autem eſt, quæ ſimilis ẽ ſyllogiſmo, quod eſt enthy- F mema. Enthymema autem, quod putatur q̃ ſit enthymema, & nõ eſt enthymema, aſſimilatur illi ſyllogiſmo, qui putatur q̃ ſit ſyllogiſmus, cum non ſit ſyllogiſmus. Et ſic exẽplum quod putatur q̃ ſit exemplũ, & non eſt exemplum, ſimile eſt illi inductioni, quæ putatur q̃ ſit inductio, cum non ſit inductio. Igitur enthymema eſt ſyllogiſmus rhetoricus, & exemplum eſt inductio rhetorica. Oratores autem (quando animaduertitur ſuum negocium) manifeſtatur q̃ faciant ſummam veri-

Quæ argumentandi ſpecies.

G ficationum, quæ fiunt in oratione ſe
cundum has duas ſpecies, hoc eſt,
aut exemplo aut enthymemate. &
hoc, quia ipſi intendũt hoc ſuo ope
re aſſimilationem inductionis & ſyl
logiſmi. Id autem quod agit ex hoc,
agit illud inquantũ eſt verum exem
plum, & verum enthymema: aut in
quantum putatur de eo q̃ ita ſit. Iã
aũt declaratum eſt in libro Priorũ,
quòd omnis verificatio fiat per ſyl
logiſmum, & quòd inductio & exẽ
plum faciant acquirere verificatio
nem, quatenus in eis eſt de vi ſyllo-
H giſmi. Quid vero ſit ſyllogiſmus, &
quæ ſit dr̃ia inter eum & inter de
monſtrationem, iam dictũ eſt in li
bro Topicorũ: & iã declarata eſt ibi
& dr̃ia inter ſyllogiſmũ & inductio
nẽ. Inductio aũt & exemplũ conue
niunt in eo, q̃ ambo conſtituunt, q̃
hęc res ſit ita, aut non ſit ita, propter
eſſe huius rei aut non eſſe eius ī ſuo
ſimili. Enthymema aũt & ſyllogiſ-
mus conueniunt in eo, q̃ ambo sũt
oratio, in qua ponitur aliqua res, &
infertur ex ea alia res. Quando autẽ
res ita fuerit, manifeſtum eſt quòd
in vnoquoq; iſtorum generũ ora-
I tionis ſit ſpecies rhetorica. ſpecies to
pica, & ſpecies demonſtratiua, & ſpe
cies ſophiſtica: quia ſicut reperiun
tur in his artibus inductio & ſyllo-
giſmus, ſic in rhetorica repetiuntur
exemplum & enthimema. Sed dif-
ferunt in his artibus per modum fa-
ciendi, hoc eſt in arte Demonſtra-
tionis, & in arte Topicæ. Syllogiſm⁹
autẽ topicus eſt tutior q̃ inductio:
exemplũ vero in rhetorica eſt ma-
gis perſuaſiuũ q̃ enthymema, quia
magis procedit contradictio in en-
thymema quàm procedat in exem-
plum. Cauſam aũt huius nos ferte-
mus in medium poſt hæc, ac etiam K
qualiter faciamus has res. hic vero
cõuenit q̃ determinemus hos duos
modos perſuaſionis, hoc eſt enthy-
mema & exemplum. Et dicamus q̃
oratio perſuaſiua aut largitur per-
ſuaſionem vni homini, aut vniuerſi
tati hominũ, aut plutibus homini-
bus. Ac etiam quædam eſt, cuius per
ſuaſio ſit de re vniuerſali, & quædã
eſt, quę ſit de re particulari. & vtriuſ
que iſtarũ, quędam eſt cuius perſua
ſio eſt nota per ſe, & quædam eſt cu-
jus perſuaſio eſt per aliud. Eius aũt,
cuius perſuaſio eſt per aliud in parti
cularibus, ſunt duæ ſpecies. Quarũ L
vna eſt, q̃ diceret quiſpiam, quia ita
eſt generi, eſt ita per talem locũ: ſi-
cut eſt ſermo dñtis, q̃ potus oxymel
lis expediat tali, quia eſt febricitans:
hoc aũt eſt, quod dr̃ enthymema. Se
cunda aũt ſpecies eſt, q̃ dicatur talis
ita ſit, quia ipſe eſt ſicut talis, ſicut q̃
talis diceretur, q̃ talis recipiat vtili-
tatem potus oxymellis, quia recepit
vtilitatem de eo, & hoc eſt, quod vo
catur exemplũ. Ars aũt iſta non vti
tur orationibus perſuaſiuis, quæ sũt
perſuaſiuæ vni homini: quia hoc eſt
infinitum & ignotum vtenti eis. &
ideo hæc ars non fit ex præmiſſis lau M
datis, hoc eſt creditis, q̃ creditæ ſunt
vni hominum, quæ ſunt opiniones,
quæ nouiter fiunt hominibus apud
deſyderium & appetitum: ſed vtitur
laudatis apud plures aut omnes, ſi-
mili modo, quo vtereiur ars Topi-
ca. Quando aũt res ita fuerit, id quo
differt ſyllogiſmus, qui fit in arte To
picæ, & in arte Demonſtrationis ab
enthymemate quod fit in hac arte,
eſt, quia ſyllogiſmus regulatur regu
la, qua oratio concludit neceſſario:
enthymema vero regulat ſuas præ-

miſſas

A miſſas regula conſuetia, ꝙ ei aſſentia
tur à plebe. Hoc aũt eſt econuerſo
regulæ artificialis. & vñr ſibi, ꝙ hoc
ſequatur ex parte artis, non ex parte
rei in ſe. Ac etiam quia regula artifi
cialis determinat ꝙ declarentur in il
lo oēs eius præmiſſę neceſſarię ad de
clarationem illius quęſiti: plebs aũt
non valet intelligere illationem con
cluſionis, quæ inferrur ex pluribus
pręmiſſis. Ac etiam, quia ipſi non po
nunt diſtantiam inter concluſionē,
& rem ex qua ſequitur cõcluſio, hoc
eſt ꝙ ipſi nõ declarent ſyllogiſmos
per duas præmiſſas ſimul cum con-
B cluſione, ſed inducunt vnam pręmiſ
ſam, deinde connectunt eam cõclu-
ſioni. Sicut dñt, hic deãbulat nocte:
ergo eſt latro, & non dñt, ꝙ omnis q
deambulat nocte ſit latro, quæ eſt
præmiſſa maior. Ac etiam quia en-
thymemata vt plurimum fiunt de
rebus contingentibus, quod manife
ſtum eſt de reb⁹ deliberatiuis: quia
non conſuleret vnus alteri de re ne-
ceſſaria in eſſe, neq; de impoſſibili ĩ
eſſe, & præmiſſa maior in talib⁹ ma
teriis eſt falſa ſecũdum partem, quã
C non declarant homines in ſyllogiſ-
mis, qui fiunt in hac arte, vt non in-
telligatur falſitas quæ in ea eſt. Ac
etiam ex quo ſyllogiſmi boni vules in
hac arte ſunt duarũ ſpecierum: aut
ſyllogiſmi qui componũtur ex prę-
miſſis, quarum perſuaſio eſt manife
ſta p ſe: aut ex præmiſſis, quarũ præ-
miſſæ declarant per alias præmiſſas
ſecum permiſtas: & ſi nõ, non decla-
raretur earum laus. Sicq; iam adue-
nit neceſſario in hac ſecunda ſpecie,
ꝙ difficilis fiat compoſitio pręmiſſa
rum, quas regularet regula artificia
lis loco multitudinis præmiſſarum,
& protractio moræ ĩporis, quo oēs
illæ declarantur, & regulant regula D
artificiali, & hęc eſt res, qua non fiũt
ꝓſpera opera iudicum, ĩmo defati-
gant loquentem coram eis, ꝙ eius
ſermo ſit ſimplex nõ amplectẽs on⁹:
ſicut eſt cõſuetudo plebis in hoc. qa
quando fit ſermo, qui nõ eſt talis di-
ſpoſitionis, nõ traderet perſuaſionẽ,
hoc eſt, ꝙ res ſit, aut non ſit, & ꝙ qñ
eſt, ſit laudabilis aut non laudabilis.
Sicq; etiam, qñ faceremus verifica-
tionem ꝑ modũ acceptionis ſimili-
tudinis, & perſcrutatum & poſitum
fuerit ſm modũ inductionis, accidit
difficultas, quã deſcripſimus de pro-
tractione moræ & multiplicatione. E
Quando autem hoc ita fuerit, igi-
tur ſyllogiſmi rethorici, qui ſunt
enthymema & exemplum, fiunt de
rebus, de quibus fit ſyllogiſmus &
inductio ſimplr. Res aũt illę acceptę
ſunt ſm aliam deſcriptionẽ, q̃ ſit de-
ſcriptio, qua accipiebant in ſyllo &
inductione. Quando aũt fiunt illę
res ſm deſcriptionem, quæ declarata
eſt in libro Priorum, exemplũ redde
retur inductio, & enthymema ſyllo.
Illa autem deſcriptio eſt acceptio ſyl
logiſmi, & diſcretio præmiſſarum F
paucarum breuium: quia perſuaſio
vt plurimũ fit præmiſſis paucis bre-
uibus, aut præmiſſis, quæ ſunt in vl-
timo manifeſtationis & cautelæ ab
eo quod earum latuerit. Ac etiam ꝙ
illud, quod eſt laudabile in hac arte,
ſit hypotheſis, cuius ſpecies inferens
ferat in id quod infertur. quia quan
do exprimeret homo inferens, & il
latum eſſet, ac ſi mentionem feciſ-
ſet bis de re, & eſſet nugatio appa-
rens, & ſecundum hoc non declara-
retur medio termino per ſyllogiſ-
mũ niſi ſemel, & non experimento,
ſed per vnũ ſiſe, & eſſet ipſe ſyllogiſ-

G mus neceſſario enthymema, hoc eſt imminutus altera ſuarum præmiſſarum. & ideo vocatur enthymema, ex quo altera earum eſt inſinuata: & inductio neceſſario eſt exemplum.

De generibus præmiſſarum huius artis.
Cap. 3.

PRęmiſſæ autem rhetoricæ ſyllogiſmi ſunt neceſſariæ, & hoc in paucioribus. & ſiunt contingentes, & hoc vt plurimum: qm̃ plurimum perſcrutationis vulgaris eſt eius, qđ contingens eſt eſſe cuiuſdam diſpoſi
H tionis: & contingens eſt ꝙ non ſit illius diſpoſitionis. hoc autem manifeſtũ eſt de reb⁹, de quibus eſt deliberatio. & hoc, quia omnes illæ ſunt res factæ ab homine, impoſſibile aũt eſt ꝙ res factæ ab hoĩe ſint neq; neceſſariæ ſm eſſe, neq; impoſſibiles ſm eſſe: concluſiones aũt neceſſariæ ſunt per ſe ex præmiſſis neceſſariis, cõtingentes aũt ex præmiſſis contingentibus. Enthymematũ aũt quędã ſunt, q̃ fiunt ex præmiſſis laudatis ſeu icotibus, & quædam ſunt ex ſignis. Intẽdo aũt per præmiſſas laudatas ſeu icota. eas q̃ non ſũt ſigna: ſicut ꝙ ex-
I pediat benefacere bonis, & malefacere malis. Per ſigna aũt intendo res q̃ ſignificãt eſſe rei in aliqua re. Et ambæ iſtæ ſpecies præmiſſarũ reperiũtur in materijs neceſſarijs, & contingentibus, hoc eſt icotibus & ſignis: & nõ reperiunt⁹ ſolum in contingentibus vt in pluribus. Sed in contingẽtibus æqualiter, & ſunt illæ, quarum proportio ad præmiſſas contingentes vt in pluribus, eſt proportio earum, quæ ſunt vt in pluribus ad neceſſarias, & eſt proportio totius & partis. quia veritas neceſſariarũ eſt magis vniuerſalis q̃ veritas contin- K
gentiũ vt in pluribus: ex quo neceſſariæ ſunt totius ſubiecti. Contingẽtes aũt vt in plurib⁹ non ſunt totius: & ſic etiam proportio contingentiũ æqualiter ad contingentes vt in pluribus eſt talis proportio: hoc eſt, ꝙ contingentes vt in pluribus verificantur de maiori parte ſuoꝝ ſubiectoꝝ q̃ verificent cõtingentes æqualiter. Signoꝝ aũt, quæ accipiunt⁹ terminus medius, quædam ſũt, quorũ terminus medi⁹ eſt vniuerſalior minori extremitate, & proprior maiori. Et q̃dam eoꝝ ſunt, quoꝝ eſt vl̃ior ambabus extremitatibus. Et quædã L
eorũ ſunt, quoꝝ eſt proprior illis. Illud aũt, cuius eſt vl̃ior extremo minori & proprior maiori, componit⁹ neceſſario in prima figura. qñ aũt fit in materia contingenti vt in pluribus⁹, eſt illud qđ antiqui vocant ſimile. Exemplũ aũt eius in materia neceſſaria eſt: hæc mulier hẽt lac, ergo iam peperit. in contingenti autẽ vt pluribus eſt: talis accingit ſibi gladiũ & congregat hoĩes, & non habet inimicũ, ergo vult deficere à rege. Exẽplũ aũt contingentis æqualiter eſt: talis fatigatus eſt: & qui fatigatur febricitat: ergo talis eſt febrici- M
tans. & hoc eſt quod vocat⁹ ſimile. Illud aũt, cuius eſt communior ambabus extremitatibus componit⁹ in ſecũda figura: ſed non concludit niſi ſm apparentiam. exempli gratia in materia cõtingenti vt in plurib⁹, eſt ſermo dicentis: Socrates anhelat frequenter: anhelans aũt frequenter febricitat: ergo Socrates febricitat. quia contingeret ꝙ ambæ hæ præmiſſæ ſunt veræ: & cõcluſio falſa, ex quo contingit, quòd Socra. anhelet frequenter propter eius curſũ. Quia

autem

A aſit hoc latuit plures hoſes: qñ ipſi aſpiciũt has præmiſſas veras, ꝙ cõcludant falſum, putãt propterea ꝙ iam dependeat falsũ ex illis, & intendunt deſtruere præmiſſas. hoc autem difficile fit eis occaſione veritatis illaꝝ, & propterea hñr perplexi. Illa vero, cui⁹ medius terminus fuerit vniuerſalior ambabus extremitatibus, concludit ĩ tertia figura particulate nõ vſe: ſed in hac arte accipiť eius concluſio vſis. Exempli gratia, in mã'ne ceſſaria eſt ſermo dicentis: cũctæ res ſunt in mundi ſphæra: res aũt oēs sũt in tempore: tempus ergo eſt mundi
B ſphæra. In contingenti aũt eſt ſermo dicentis: philoſophi ſunt iuſti, quia Socr. eſt philoſophus & iuſtus. Actiones aũt, quę fiunt in tertia figura & ſecũda, appropriantur nomine ſigni. Illæ aũt, quæ fiũt in prima figura, appropriantur nomine probationum. Illa autem, quæ eſt ſecundæ figuræ, eſt proprior nomine ſigni, quàm ea quæ eſt tertię: ſicut ea, quæ fuerit in contingenti vt in pluribus, appropriatur nomine ſimilis. Si autem fuerit contingentis æqualiter, appropriatur nomine entymematis ſimilis. ſicq; ex hoc ſer-
C mone declaratum eſt, quid ſint laudatæ ſeu icota, & probationes, & ſigna: & quæ ſit differentia inter ea. Id autem, quod declaratum eſt de orationibus ſyllogiſticis ſecundum veritatem eſt in libro Priorũ: quia ibi declaratum eſt quid ſit ſyllogiſmus, & quot ſint genera orationum ſyllogiſticarum, & de ſingulis eorum declaratum eſt quis illorum ſit ſyllogiſmus, & qui non ſit ſyllogiſmus.

De exemplo. Cap. 4. D

EXemplum vero iam declarauimus in his q̃ præmiſſa ſunt, ꝙ ſit inductio quædam. Sed differt ab inductione, quia non procedim⁹ in eo ex particulari ad declarationem rei vſis, ſicut procedimus in quibuſdam ſpeciebus inductionis: neq; ex vniuerſali ad articulare, ſicut procedimus in aliquibus ſpeciebus inductionis. & hoc, qñ declarauimus in vniuerſali, quod coſtituimus per inductionem aliud particulare Prętęr particularia, quorum inductione cõſtituimus ipſum vniuerſale. Et conuenit ſecum, quia procedit ex particulari ad particulare pp connexionẽ eorum in re vniuerſali. Qñ aſit coniunxerimus ambas res ſimul in inductione, hoc eſt, ꝙ procedamus in ea ex particulari ad vniuerſale, & vlterius ex vniuerſali ad aliud particulare: hoc quidem opere proceſſimus ex particulari ad particulaꝝ mediãte ipſo vſi, ſicut eſt diſpoſitio exẽpli. qm̃ in exemplo procedimus ex particulari ad particularem pp eoꝝ conuenientiam in re vniuerſali qñ enunciatio tranſlata ab vno illorũ duorum ad alterum reperiť in particulari notiori, propter illud vniuerſale: aut putatur ꝙ reperiatur in eo propter illud. Si autem non, nõ verificaretur tranſlatio ex particulari ad particulare: niſi eſſet ibi vniuerſale propter quod eſſet eſſe illius enunciationis ĩ particulari notiori. Exemplum autem eius, quod inductione accidit ex hoc, hoc eſt: quando tranſlatio fuerit ex particulari ad particulare media tranſlatione ad vniuerſale, eſt, vt ſermo eius, qui dixerit: Heus rex, ille talis quærit eſſe

Quo pacto differãt, ac conueniãt exẽplum, & inductio.

G de numero repoſitorum vaſorũ tui vſus, qui iam fuerat de numero tuorum inimicorũ: ideo nõ tradas ea illi, quia ille verſutia vtitur: vt extendat manum in regem: qm̃ talis, petierat hoc ex tali rege, & talis ex tali rege, & noluerunt aſſentire illis timore ne do'o interficiat ſuum regẽ. Ille.n. qui dixerat hunc ſermonem, iam poſuerat tranſlationem ex particulari ad particulare mediante vniuerſali, quod eſt, ꝙ quicunq; fuerat de numero inimicorum regis quæ rẽs ingredi repoſitionem vaſorum vſus regis, intẽdit ipſum dolo interficere. Niſi quia, licet non ſit manifeſtum in hoc vniuerſali, quod deſcriptum eſt in anima in potẽtia ipſum opus tranſlationis ex particulari ad particulare: quando tamen tranſlatio eius ſecundũ cogitationem fuerit ex maiori parte particularium eſſet inductio. ſi autem ex vno illorũ aut ex minori parte, eſſet exemplũ. Sufficiat autem hic oratio de his rebus, quibus dicantur ipſa exempla.

H

De Enthymemate. Cap. 5.

I SErmo vero de differentia enthymematum ex parte rerũ, ex quibus fiunt eſt profundus & latens: & eſt maxime neceſſitatis. vt declarabimus hic, Cauſa autem eius profunditatis eſt, quia enthymemata fiunt in omnibus decem prædicamentis, ſicut fiunt ſyllogiſmi topici. Sed quædam enthymemata ſunt. quæ fiunt in materijs artium: ſicut ſunt enthymemata, quæ fiunt de rebus vniuerſalibus, & particularibus in arte medicinę, & in aljs artibus. Hæc autem conuenit ꝙ fiant in his artibus ſecundum modum faciendi demonſtrationes in illa arte, non ſecũ dum modum, quo facit ea Rhetor in materia, cui appropriatur Rhetorica: ſicut ꝙ ferret in illa eam partẽ Rhetoricæ, & reliquas res, quibus fiunt orationes rhetoricæ. Et ex his rebus, conuenit ꝙ numerent in hac arte res, quæ ſunt differentiæ enthymematum: non ex illis rebus, quas contineret ars. Quanto autem maioris communitatis fuerit oratio, tanto maioris conuenientiæ fuerit: vt ea vtatur in pluribus rebus, quanto autem minoris cõmunitatis fuerit, conuenientior fuerit vt ſit pars artis appropriatæ. & ideo loca magis cõmunia ſunt q̃ ſyllogiſmi rhetorici, & ſyllogiſmi topici. Et hæc loca reperiuntur communia rebus logicis, & naturalibus, & moralibus: hoc eſt arbitrariis. & hoc ſicut ſũt loca à maiori, & à minori: quæ numerãtur in ſecundo libro Topicæ. & hoc, quia ex his locis non fiunt ſyllogiſmi in reliqua harum trium artium quarum meminimus. ſed in cunctis, ex quo non fiunt ipſamet, ſed earũ vis eſt ea quę fit, Species vero ſunt ipſæ præmiſſæ, propriæ ſingulis artibus particularibus, ſicut ſunt præmiſſæ ex quibus fiunt ſyllogiſmi de rebus naturalibus: & non fiunt ex eis ſyllogiſmi de rebus moralibus, neq; ex his, quæ ſunt moralium, fiunt ſyllogiſmi de rebus naturalibus. Quando autem res ita fuerit, igitur ex ipſis locis non conſtruitur ſyllogiſmus in aliqua determinata arte: ex quo illud quod formatur, eſt commune pluribus, q̃ ſit vna ars, Species vero ſunt, ex quibus conſtruuntur ſyllogiſmi, ex quibus componitur ars, quæ ſpecies ſunt illi proprię. Sed ſpecies, quarum intentio noſtra eſt me-

K

L

M

miniſſe

A miniſſe in hoc libro, non ſunt ipſæ præmiſſæ veræ. quia ſi ita eſſet, tunc ſyllogiſmi, rhetorici eſſent veri ſyllogiſmi, & non eſſét ſyllogiſmi topici, & eo fortius rhetorici. Enthymemata autem, quæ fiunt in hac arte, vt plurimum conſtruũtur ex his ſpeciebus, quæ appropriatæ fuerint ſingulis tribus generibus oratoriæ: & ei quod vniuerſale fuerit ipſis tribus generibus, quæ poſtea definientur. Iam autem expedit, vt fiat de his rebus, ſicut factum eſt in libro Topicę, & ſicut facta eſt tibi mẽtio de ma
B terijs rerum topicarum diuiſis p loca & ſpecies. ſic expedit ꝙ diuidam⁹ hic res, ex quibus fiunt enthymemata in loca & ſpecies. Species autem ſunt ipſæ præmiſſæ vniuerſales, quæ fiunt in ſingulis artibus. Loca autẽ ſunt præmiſſæ vniuerſales, quæ ꝙ particulares fiunt in ſingulis artibus. Expedit autem, ꝙ primo loquamur de his ſpeciebus: deinde vlterius de ipſis locis & hoc, quando primo inceperimus, & definiemus genera rerum appropriatarum huic arti, hoc eſt, generi ſubiectorum huius artis ſibi appropriatorum. quando autẽ
C eam definiuerimus, tunc incipiem⁹ numerationem fundamentorũ ſingulorum ipſorum per ſe.

De triplici genere cauſarum. Cap. 6.

RE perta autem ſunt genera rerum, quas ſpecularur Rhetorica ex rebus arbitrariis, eſſe tria gña: ſicut tres reperiuntur ſpecies audiẽtium orationẽ rhetoricam. & hoc, quia locutio ex tribus connectitur: ex loquente qui eſt orator: & ex eo, cui fit ſermo: & ex eis, quibus expedit oratio, qui ſunt audientes. Finis aũt orationis flectit⁹ ex omnibus his ad audientes. Audientiũ, aũt indu- D
bitanter eſt aut ipſe litigans, aut iudex, aut ille, cui intenditur tradi perſuaſio. Iudex aũt aut iudicat de reb⁹ futuris, quæ sũt ipſæ vtiles & noxiæ: aut ex his q̃ iam ſunt: quarũ quædã inſunt homini ſuo arbitrio, illæ aũt ſunt virtutes & vitia: & quædam inſunt homini ſine ſuo arbitrio, ſed ex alio homine, q̃ ſunt ſicut iniquitas & iuſtitia. Iudex aũt rei ꝙ futuræ ꝙ eſt princeps. iudex vero rerũ præſentiũ, eſt ille. quem præpoſuerit ipſe princeps: ſicut eſt iudex harũ noſtrarum regionum. Litigator vero litem habet vi rei rhetoricæ. Sicq́; ergo tria E
ſunt genera orationis rhetoricæ, videlicet, Deliberatiuum, & Iudiciale & Demonſtratiuum. Enthymema vero deliberatiuum quoddã eſt ipſa permiſſio, & quoddã eſt ipſa prohibitio. & hoc, quia oĩs conſulens ſiue conſulat vni homini ciuitatis de eo quod ſibi proprium fuerit, aut cõmunitate hominum ciuitatis de eo, quod ſibi fuerit commune, ſemper conſulit oratione; quæ eſt perſuaſio & diſſuaſio. Perſuaſio autem eſt oratio deliberatiua, qua intenditur perſuaſio, ꝙ res expediat ꝙ fiat. Diſſuaſio vero eſt oratio, qua intendi- F
tur perſuaſio, ꝙ res expediret ꝙ nõ fiat. Et iam ſub his ingreditur præceptum, & inhibitio, & increpatio, & reconciliatio. hæc autem non differunt niſi deſcriptione loquentis, & eius cui fit ſermo. Quia præceptum eſt, quòd oratio fiat à principe ad inferiorem. Si autem fieret ab inferiori ad principem, eſſet ſupplicatio. Iudicialis vero orationis ſunt etiam duæ ſpecies: accuſatio, & defenſio criminis. Defenſio autem criminis eſt quælibet

G oratio, qua intendit ꝙ illud, qđ quis piam feciſſet, eſſet bonũ expediens cuidam, aut ꝙ proueniẽs non fuerit malũ, aut ꝙ non proueneritab illo neq; bonũ neq; malũ. p accuſationẽ vero intelligit orõ, qua intendit ꝙ quidã fecerit contrariũ illaꝝ rerum prædictarũ. Increpatio aũt ingredit ſub accuſatione. Demonſtratiuæ vero orationis ſunt duę ſpecies, aut laꝰ, aut vituperium. Laus aũt eſt oratio, qua fit perſuaſio, & res arbitrariç hominis, de quo loquitur, ſint bonæ, de quibus fit perfectio ſuæ aĩæ. Vituperiũ aut eſt oratio, qua tradit pſuaſio ꝙ res arbitrariæ hoĩs, de quo loH quitur ſint malæ: de quibꝰ eſt defectus aĩæ ſuæ: & ꝙ tempus appropriatũ rebꝰ, de quibꝰ eſt cõſiliũ ſit tps futurũ: qm̃ hõ conſulit hoĩ de rebꝰ priuatis. Tps aũt propriũ rebus iudicialibus, eſt tps ꝓteritũ: qm̃ hõ conqueritur in rebus, q̃ iã peruenerunt. Si aũt cõqueritur de rebꝰ, q̃ timet ne proueniãt ab eo, de quo conqueritur, hæc q̃rela eſt ad modũ conſilij de eo, qđ ad id expediret. ſicq; ẽt accidit, ꝙ ſit cõſiliũ de rebꝰ q̃ iã fuerũt, ſed ex parte qua timeret eas, qm̃ aũt accuſatio fit de vna re non ꝓpaliã, ſemp fit de I re q̃ iã accidiſſet. Reꝝ vero demonſtratiuaꝝ conuenientiſſimũ tempori eſt ipm̃ tps præſens: hoc eſt proximũ huic inſtanti, qm̃ hoĩes laudant & vituperãt res, q̃ inſunt tpe laudis & vituperij ipſi laudato & vituperato. Aliqñ aũt laudaret quaſdã eatũ per modũ ex induſtria ad augendũ virtutes laudati, & eius vituperiũ de rebus, quarũm innouationem timet inde euenire, aut quarum innouationem ſperaret, & permiſceret laudi conſilium ad laudatum per operationem illarum rerum.

De fine ſingulorum generum cauſarum. K
Cap. 7.

FInes autem harum orationũ ſũt tres, trium orationum. Orationis quidem deliberatiuæ finis eſt ipſum expediens & noxium. quoniam qui conſulit, perſuadet expediens, & id quod expedientius eſt: & diſſuadet noxium aut nocentius. Orationis vero iudicialis finis eſt iuſtitia & iniquitas. Finis autem orationis demonſtratiuæ eſt virtus & vitium. & ſi vnus iſtorũ vteretur fine alterius, hoc non eſt ſm primam intentionẽ, ſed propter finem ei propriũ. exẽpli L gratia, qm̃ conſulens ſeu deliberans tradit perſuaſionem, ꝙ hæc ſit iuſtitia aut iniquitas, vt perſuaſione conſulat vtilitatem illi, quæ eſt iuſtitia, & diſſuaſione id quod ſit inique, p id damni, quod ineſt iniquitati qđ timet. Et ſic etiam vteretur virtute & vitio. hoc eſt ex parte eiꝰ vtilis ant noxii, quod ei aduenire t. Quando autem horum trium finium ſinguli appropriant ſingulas harum orationum, hoc eſt ex parte, qua ſunt fines ſm primam intentionem, definitiones diſtinguentes ſingulas harũ trium orationum ſunt differentiæ, M quæ traduntur de eis per hos fines: ſignificat autem ꝙ hi fines ſint proprij ſingulis horũ trium generũ orationum. quia quando perſuadet de eis per finem alterius generis, aliqñ nõ fit aduerſario obiectio & deſtructio per hoc, ſed plurimum ꝙ aſſentiretur ei hoc, non aſſentiretur ei finis illius orationis, qui eam appropriaret. Exempli gratia, quia quãdo argumẽtãs argumentaret, ꝙ quiſpiã accepiſſet bona cuiuſdam, ille aut nocuerat ei, aliqñ aduerſarius aſ-

ſentiret

A ſentiret huic ꝙ fuerit, ſed non aſſentiret ei, ꝙ acceptio ſuorum bonorũ fuiſſet iniquitate. Deliberatiuus autem aſſentiretur ei, ꝙ agens illud contingens ſit iniquus: ſed non aſſentiretur ꝙ ſit nocens. Occaſione autem ingreſſus horum finium in ſe inuicem multotiens accidit conſulibus, ꝙ conſulant de rebus noxijs ſophiſticè: ex eo ꝙ ſint iuſtitiæ, aut ꝙ nõ ſint iniquitatis: ſed non concederẽt ꝙ ſint noxiæ: ſed aliquando vtunt̃ verſutia in argumentatione ad eſſe ipſarum actionum in illis. Exẽpli gratia, quia conſulunt ferre mortẽ
B in bello, & non fugere: ex quo fuga iure eſt iniquitatis. Et ſic quando aliqui viri cogerent quoſdam homines, & dominarentur eis, conſulens aliquando conſuleret eis, ne doleãt ea vi, quia non eſſet iniquitas: & aliquando putatur de ea, ꝙ non ſit illis noxia. Sicq; etiam qui laudat, aſſentiret ꝙ res noceat. ſed argumentatur ꝙ ſit virtus, ſicut qui eriperet homi nem à morte, & cognoſceret ꝙ ipſe moreretur eripiens illum hominẽ, iam aduerſatiuus aſſentiret, ꝙ mors noceat: ſed oſtenderet ꝙ ſit virtus. ſic aliquando ſophiſtice laudaret vi
C tium, ex eo quod ſit vtile. ſed non cõcederet, ꝙ ſit vitiũ: immo argumentaretur de eo, ꝙ ſit quædam virtus, occaſione vtilitatis quæ eſſet ei. Sicque ergo ſingulæ harum orationũ vtuntur fine reliquæ earum per accidens. & ideo hęc non eſſet obiecto in ipſam: ſed abſq; dubio eſſet obiecto in finem illius, quando autem vna vtitur fine alterius, eſt ſophiſtica. Ex quo autem hæc ars eſt ſyllogiſtica, notum eſt ꝙ oporteat ꝙ in ea ſint præmiſſæ. Suæ autem præmiſſæ ſunt tres, quas narrauimus, i cota, & probationes, & ſigna. & hoc, quia D
ſyllogiſmus ſimpliciter fit ex præmiſſis abſolutis: ſyllogiſmus autem proprius ſingulis artibus fit ex præmiſſis propriis. & ideo enthymema eſt ſyllogiſmus compoſitus ex his ꝑ miſſis, quarum nieminimus. Quoniam autem primo expedit ſcire de diſpoſitione rei, de qua eſt conſiliũ ꝙ ſit contingens, quoniam res impoſſibiles non poſſunt fieri, neq; in præſenti, neq; in futuro: & ideo non caderet in ipſam conſilium. Sicque etiam indiget duobus reliquis generibus huius artis, hoc eſt, ꝙ primo E
dignoſcatur ꝙ res iam fuerit, & acciderit, hoc eſt de genere demonſtratiuo, & genere iudiciali. Sicq; igitur impoſſibile eſt huic artifici, quin ſint apud ipſum præmiſſæ, quibus traderet deliberatiuo perſuaſionem ꝙ res ſit poſſibilis vel impoſſibilis, & ꝙ fuerit aut non fuerit in iudiciali aut demonſtratiuo, vltra præmiſſas, quibus declararent tres fines illos; iterum ex quo non ſufficeret rhetoricis adhuc ex eo ꝙ rhetoricæ ſunt laus in demonſtratiuo, & perſuaſio, & diſſuaſio in deliberatiuo, & accuſatio & defenſio in iudiciali, ſed intendunt ꝙ conſtituant cum hoc, ꝙ F
res, quæ expediat aut ſit mala, ſit magna aut parua, vilis aut nobilis, dec⁹ aut dedecus, & hoc aut ſimpliciter, vel in comparatione. hoc eſt, ꝙ ſit maior & nobilior, aut econtra. Notum itaq; eſt, ꝙ expediat ꝙ apud oratores ſint præmiſſæ, quibus conſtituant ꝙ bonum aut malum ſit, magnum aut paruum, vile aut nobile, decorum ei cui attribuitur aut dedecus. Hę itaq; ſunt omnes ſpecies præmiſſarum quibus vtitur hæc ars.

De

G *De præmiſſis propriis unicuiq; generi cauſarum, & primo de propriis deliberatiuo. Cap. 8.*

POſtquam autem iam declaratū eſt hoc, conuenit quòd incipiamus numerationem præmiſſarum, quibus appropriantur ſingulæ tres intentiones. Ieramus autem primo ſermonem de numeratione prę miſſarum deliberatiuarum. deinde ſecū dō de demonſtratiuis. rurſus tertio de iudicialibus. Primum autem, qđ expedit ꝙ ſpeculemur de diſpoſitione rerum, de quibus datur conſiliū, H eſt quid ſit bonum de quo conſuliť quia non eſt conſilium de omni bono, ſed de bonis, quæ poſſunt eē aut non eſſe de bonis autem, quorum eſſe & non eſſe eſt ex neceſſitate, nō fit conſilium. Neq; etiam fit conſilium de oībus bonis contingētibus quia ſunt hic quædam bona poſſibilia, quorum eē eſt ex natura: ſed de bonis quæ noſtra eſt ꝙ ſint aut non ſint. & illæ ſunt res, quarum principium eſſendi eſt per arbitrium, & voluntatem. & ex his etiam de ea cui ouſeſſe aut non eſſe ſit conſequens I noſtram opinionem & operationē vt in pluribus. Illæ aūt, quæ accidūt ex opinione fortuitu & in pauciori-bus, non ſunt in pluribus, ex quibus conſulitur: niſi quando non eſſet aliud genus. Significatur autē, ꝙ conſiliū ſit de his rebus: quia homo primo ſpeculatur rem, quam intendit operari, an ſit poſſibilis vel impoſſibilis. Deinde ſi fuerit poſſibilis, per quam rem fuerit poſſibilis, & qualt ſit poſſibilis. Qñ autem fuerit hoc declaratum ei, incipit perſcrutari de illa. Si aūt declaratum eſſet ei ꝙ illa ſit impoſſis, dimitteret eā. res aūt, de quibus conſulimus, ſunt hæ, de quibus eſt opinio. Sicq; iam declaratū eſt ex hoc ſermone, qđ ſit bonū de quo conſulimus, & per quam rē fiat & illæ ſunt res voluntariæ, quarum inittum eſſendi eſt à nobis: non res neceſſariæ, quarum eſſe non eſt noſtra: & largitio differentiæ perfectę inter res voluntarias & non voluntarias. Verificationis aūt numeri ſuarum ſpecierum & notitiæ quiditatis ſingularum earum ſm vltimū eius, quod ſuæ naturæ eſt, ꝙ cognoſcať; nō eſt huius artis tradere ipſius adeptionem ex notitia rerū voluntariarum: ſed hoc intereſt Philoſophiæ, K qnæ excedit hanc & formatione & verificatione. & p̄miſſæ, quibus vtiť, ſunt magis veridicæ & veriores q̄ iſtæ. & hoc, quia non intēdimus hic ſcire ex iſtis rebus res eſſentiales eis ꝓportionatas, ſed res famoſas. Qñ aut diſpō harum rerum fuerit ſicut narrauimus, iam declaratum eſt ex hoc ſermone, ꝙ quicquid diximus de partibus huius artis, ſit verū: hoc eſt, ꝙ ipſa ſit compoſita ex ſcientia Logicę, & ſcientia Morali. & ꝙ in ea ſint res topicæ, aut ſimiles rebus topicis: ac ēt ſophiſticæ, aut ſimiles ſo- M phiſticis. Res aūr, q̄ ſunt plurium artium, ſi fiāt partes vniusartis, ſit qñ accipiunť oēs ſm modum & diſpōneni, qua iuuent & expediant ad intentionem illius vniusartis, & deijciuntur ab eis diſpōnibus quibus differunt, hoc eſt res, de quibus non eſt adiumentum ad intentionem illius vniusartis. Qñ aūt hoc ita fuerit res morales redeunt, vt procedať circa eas in hac arte, qua intendere faciūt modum locutionis & orationis. Sūt aūt artis moralis, qua ſunt vnū entium, quorū ſciam intēdimus. Ex re

bus

A busaũt topicis & ſophiſticis procedit in hac arte: qua id quo vtit hæc ars, eſt id qđ eſt prius in prima notitia hominis, non qđ eſt remotum à notitia plebis: ſicut vtitur notitia ſyllogiſmi per ſyllogiſmum notũ vulgo, quod eſt exemplũ & enthymema. Sicq; ẽt eſt diſpõ rerum ſophiſticarum. vtit. n. eis quatenus cõſuetus eſt vſus earũ apud vulgus: ſicut ſunt loca ſimpr & fm quid, & cætera, quibus ex ſe vulgus vtitur. Illa aũt ẽ differt ab his, quo ad menſurã ſpeculationis. ſiḿ differt ẽt quo ad menſurã ſpeculationis huius artis de re-

B bus voluntariis à ſpeculatione, quæ fit de eis in ſcĩa Morali, hoc eſt, quia illa ſpeculat̃ res voluntarias ſpeculatione, quæ fit hoĩ fm ipſam notitiã: & dimittit pfectionẽ ſpeculationis hmõi ſcĩæ Morali. Res aũt, de quibus conſuliz Orator, quædam ſunt, de quibus conſulit hoĩbus ciuitatis fm eorum cõmunitatẽ: & quædã ſunt, de quibus conſulit vni hoĩ illi⁹ ciuitatis, aut cuidam particulari cõitati eorum. Res vero, ex quibus fit conſilium de rebus magnis rerum ciuitatum, ſunt prope numerũ qui-

C narium. Quarum vna eſt traditio conſilii ad aggregationem diuitiarum, quæ theſaurizantur ciuitati. Secunda autem eſt conſilij ad bellum aut pacem. Tertia autẽ eſt traditio conſilii ad cuſtodiam ciuitatis ab his quæ extrinſecus in ipſam deſcenderent. Quarta aũt eſt traditio conſilii de eo, quod ingreditur ciuitatem, & exit ab ea. Quinta autem eſt traditio conſilii ad expeditionẽ legum. Illa quidem, quæ conſulit de aggregatione diuitiarum, indiget ſcire tres res. Quarũ vna eſt, ꝙ cognoſcat fruges ciuitatis quæ ſunt: hoc ẽ, an ſint plãtę, aut aĩalia aut mi D neralia aut oẽs hæ, aut duę earũ: vt ſi deficeret aliquid ex nobiliori earũ ad aggegationem diuitiarum, conſuleret ad augendum illam. Secunda eſt, vt ſciat cum hoc omnes exitus illius ciuitatis. Tertia autem eſt, ꝙ cognoſcat ſpecies hominum, qui ſunt illius ciuitatis. vt ſi ſit ex eis aliquis homo futilis: & eſt ille cui non ineſt virtus: aut ocioſus, cui non eſt ars, conſulat expellere illum ex ciuitate. & ſi eſſet ibi aliquis magnarum expenſarum vltra ſtatutum modeſti, aut vltra neceſſarium, cõſulat excerpere ab eo exceſſum illorum bo- E norum, quoniam non fiunt diuitiæ per ſolum augmentum bonorum, ſed etiam per imminutionem expẽſarum. propterea prouerbio dr̃ imminutio expenſæ eſt fortuna ditãs. Ex neceſſariis aũt eſt quiditas iſtarũ rerum & menſura indigentiæ earũ conſtaret Oratori id quo indigeret, ꝙ conſuleret de ſingulis harum rerum, & non indigeret traditione cõſilij ad augendum plantas, ꝙ ſit agricola, neq; animalia ꝙ eſſet armentarius, ſed ſufficeret ei eius notitia fm F menſuram indigẽtiæ earum ſed indigeret & ipſe cum hoc, ꝙ cognoſcat conſuetudinem præcedentẽ de his rebus, & quid ſit de eis apud homines. Conſulens vero ad bellum De bello & pace. aut ad pacem, indiget ꝙ ſciat vim eius qui propugnat, & vim eius quẽ propugnaret, & mẽſurã rei ꝓuenięntis per bellũ, ſit ne parua vel magna. & quæ ſit diſpoſitio ciuitatis, ſit ne aperta aut accinta fortibus mœniis. & plebs inhabitãs eam, ſit ne debilis aut robuſta, pauca vel multa: hoc ẽ, an menſura illorum ſit, qua poſſet eos debellare, aut ſua menſura non

Conſultatio de aggregatione diuitiarum.

ſit

G fit talis menſura. Et an ſit ſecundum deſcriptionem, qua bellum ſit poſſibile eis nec ne. Et quòd ſciat cũ hoc patum bellorum præcedentiũ, vt deſcribat illis qualiter pugnarent ſi eis conſuleret bellum, & paruifaceret in eorum conſpectu diſpoſitionem bellorum. aut notificaret eis quid perditionis & mortis ſit in bello, ſi conſuleret eis omittere bellum. Indigeret etiam, vt cognoſceret nõ ſolum diſpoſitionem hominum ſuæ ciuitatis, ſed etiam diſpoſitionem ſuarum circunſtantiarum ſuorum mercatorum & ne-
H gociatorum: hoc eſt, qualis ſit ſua diſpoſitio de his rebus. & ſua diſpoſitio cum ſuis inimicis ex victoria & depreſſione ab eis: quia hinc accipere præmiſſas expedientes ad traditionem conſilii de illis ad bellũ vel pacem. Indigeret etiam cum hoc φ cognoſceret bella notãda ex exactis bellis, & φ ſciat diſpoſitionem copiarum, ſint ne ſimiles robore, & fortitudine, & opinione, & bono decreto, ſingulis earum ſpecierum, ex cõſtantia ſingulatum partium belli, hoc eſt, quòd ſint cõſimiles ad hoc.
I quia aliquando eſſent multi & excedentes, ſed non eſſet in eis idoneus ad bellum aut ad partem belli, qua poſitum eſt φ conſtet. Et cum hoc viſi ſunt ſibi φ non ſpeculetur id ad quod conduxerit ſuum bellum, ſed etiam in quod conduxerint bella reliquorum hominum præcedentiũ, qui fuerunt eis conſimiles. quia ex ſimili accipitur iudicium de conſimili: hoc eſt, quia ſi bella conſimilia ſuo bello conduxiſſent ad perditionem & mortem, conſulat pacem. ſi vero conduxiſſent ad victoriam, cõſulat bellum. Ad cuſtodiam vero ciuitatum indigeret conſulẽs de K
cuſtodia, φ ſciat qualis ſit cuſtodia ciuitatum, & quæ ſit menſura cautelæ neceſſariæ ad cautelam ſingulorum eorum, quæ nouiter fierent: & quot ſint ſpecies cuſtodiæ. Et cum hoc cognoſcat loca quorum cuſtodia ſit potentum, qui vocantur ipſi ſeniores. & ſi cuſtodia illorum locorum fuerit pauca, adderet ei, & ſi eẽt in ciuitatibus aliquis qui indignus eſſet ad cuſtodiam, qua non intenderet intentionem cuſtodiæ ciuitatis, ſed intentionem propriæ perſonæ, expellat illum. Et expedit ei, φ
L valde cuſtodiat loca latentia, hoc eſt in quorum cuſtodia eſt magna vtilitas. Et ſi nouerit hæc, poſſibile eſt ei φ conſulat cuſtodiam, modo peritus ſit in ciuitatibus quarum cuſtodiam conſuleret. Ad tarditionem vero conſilii de alimentis domus, & reliquarum rerum neceſſariarum, quibus indiget ciuitas. Conſulens itaq; indigeret ſcire ſuam mẽſuram, & ex quot illarum aleretur ciuitas, & quot earum ſint quæ reperiuntur in ciuitate tempore præſenti, & an introiuerit ciuitatem quod M
ſufficiat ei, & ſeruatum ſit, aut non introiuerit eam. Et quæ ſint res, de quibus conſuleret φ extrahantur à ciuitate, & eſt id quod ſuperaret hominibus ciuitatis: & q̃ ſint res quas expedit ingredi eam, & ſunt quę defecerint à neceſſariis, vt eis conſiliũ quo vteretur, eſſet tale. quoniam iã indigeret qui cuſtodiret ſuos conciues duabus rebus: quarum vna eſt locus ſtudioſorum: & ſecũda eſt locus diuitum, qui ſunt ꝓpter ſtudioſos. Et vniuerſaliter cuſtos ciuitatũ indigeret, φ cognoſcat omnes has quinque ſpecies ad ſuã illarũ cuſtodiam.

De alimẽtis.

De ciuitatum cuſtodia.

A diam. Speculatio vero de impoſi
De impoſitione legum. tione legum, & traditio conſilii de
eis, non eſt parua ad rem ciuitatum:
quoniam ciuitates legibus permanent pacificæ, & ordinantur in ſuo
eſſe. Et ideo expedit agricolæ, vt ſciat,
quot ſint ſpecies regiminum ſeu politiarum, & quæ lex expediat ad ſingulas politias, & quæ lex ſit inutilis,
& quibus hominibus deceant ſingulæ leges, & ſingulæ politiæ, & quib⁹
hominibus non deceant. Et ꝙ ſciat
res quibus eſt timendum, ne proueniat corruptio ciuitatis. & hoc, aut
ex contrariis ab extra, aut ex homi-
B nibus ciuitatis: quoniam reliquæ ciuitates vltra ciuitates laudandas, timent leges ſibi impoſitas. & hoc, qñ
lex eſſet exceſſiuæ debilitatis & imbecillitatis, aut exceſſiuæ vehementiæ ſiue fuerit per opinionem, aut p
vſum aut per actionem. & hoc, quia
de politię diſpoſitione, quæ libertas
ſeu nobilitas dicitur, manifeſtũ eſt,
ꝙ propter hanc diſpoſitionem multos trãsferat ad primatum viciorũ,
hoc eſt, primatum voluptatum, aut
primarum diuitiarum. Id autẽ qd̃
dixerunt, manifeſtum eſt apud nos
ex diſpoſitione politiarum: quarum
C hiſtoriæ peruenerunt ad nos. Non
peruenire autem diſpoſitio huius
politiæ, hoc eſt politiæ nobilitatis
ad politiam vilium propter imbecillitatem legum & earum debilitatem ſolum, & ſi hæc ſit maior pars:
ſed ꝓpter exceſſum. quia plures res
quando excederent, deſtrueretur
ſuum eſſe: ſicut deſtrueretur ſuum
eſſe per debilitatem & imminutionem. exempli gratia: quia ſimitas
quando excederet & profundaretur
prope eſſe, ꝙ putaretur, ꝙ non eſſet
ibi naris: quando autem non eẽt exceſſiua, propinqua eſſet æqualitati. D
Et indigeret cum hoc, ꝙ ſciret leges
quas impoſuiſſent plures homines:
& profecerint eis in ſingulis politiis famoſis, & ſingulis nationibus, vt
vteretur ea, quæ ex illis proprie expediret, & nationi cui propria eſſet.
Et ideo notum eſt, quòd notitia legumlatoris de complexionibus hominum, & eorum moribus & conſuetudinib⁹ ſit ex his, quæ expediũt
ad regimen legum. quia hinc poſſile eſſet, ꝙ imponat leges vtiles ſingulis nationibus diuerſarum naturarum. Corruptio vero, quę extrinſecus aggreditur ciuitates, hoc eſt ex E
inimicis, eſt res per ſe manifeſta. Iã
autem plures homines ſcripſerunt
modos, quibus ſignificatur victoria
inimicorum: & modos, quibus caueamus eos. & ex his rebus aſſumerentur præmiſſæ, quibus conſuleret
hominibus ſuæ ciuitatis de cuſtodia
ab inimicis. Illud autem, quod dixi
mus de legum impoſitione, & quibus earum lator indigeat, eſt ſcientiæ Moralis, non ſcientiæ Rhetoricæ. hic autem meminimus de eis,
quantum ſufficit huic arti. Hæ itaq;
ſunt maximæ res, de quibus conſu-
les conſulere ſolent hominibus ciui F
tatum: & ex eis eſt ſignificatio rerũ,
de quibus conſulerent ſingulis homi-
nibus. Nos autem loquamur De quib⁹ rebus perſuaſio fiat & diſſuaſio.
modo de rebus, ex quibus fit perſua
ſio & diſſuaſio ſingulis hominibus.
& primo incipiamus de enunciatione rerum, propter quas conſules cõſulerent & eis perſuaderent, aut eorum contrariis diſſuaderent. Et putatur ꝙ ſingulis hominibus ſit quidam affectus & deſyderium naturaliter ad bonum, quo omnes ꝓpter
ſe ipſum appetunt, & de eo conſu-
lunt

G luntalios, abſq; q̃ vllus eorum ſciat quid ſit hoc bonum: & præeligũt ipſum, & cupiunt ipſum præ aliis. qñ autem aliquis homo ſterrogaretur de illo, reſponderet reſponſio extollente eius naturam: ſed apud ſingulos eorum eſt ſuum eſſe ſolum. Qñ autem ſinguli eorum, interrogarentur, quid ſignificat ſuum nomen? reſponderet alio reſponſo ab eo, quo reſponderet alius. omnes autem eligunt ipſum occaſione huius affectus, ei naturaliter inexiſtẽtis apud omnes. Hoc bonum vniuerſaliter eſt ipſa bonitas diſpoſitionis, & partes bonitatis diſpoſitionis. Et ideo cõuenit, quòd primo diſtinguam' quid ſit bonitas diſpoſitiõis vniuerſali oratione: deinde diſtinguamus ſuas partes, & numeremus ſua contraria, & res, de quibus ſit perſuaſio & diſſuaſio: & ſunt res vtiles bonitati diſpoſitionis aut vtiliores, & noxiæ ſeu magis noxię. His enim perficitur nobis ſermo de rebus, ex quibus componuntur orationes deliberatiuę, quæ ſiunt cum omnibus hominibus. Qui autem loquuti ſunt de hac arte, non fuerunt loquuti de his tebus, niſi de his, quę currunt ad I modum rerum vniuerſalium: ſicut eſt quod ipſi dixerunt quòd expediat Oratori quòd magnificet rem paruam, quando vellet extollere illam: & paruifacere rem magnam, quando vellet vilipendere eam, & quòd non expediat ei, quòd perſuadeat de tebus quæ corrumperẽt bonitatẽ diſpoſitionis, & de tebus quæ impedirent bonitatem diſpoſitionis, aut transferrent bonitatem diſpoſitionis ad ſuum contrarium, & non dicunt quę ſint res, quæ inferrent corruptionem bonitatis diſpoſitionis, aut ipſam impedirent, aut K eam transferrent in ſuum contrarium. Bonitas vero diſpoſitionis eſt conuenięntia actionis cum dignitate & longeua ętate, & vita decora & delectabili, cum ſanitate, & amplitudine diuitiarum, & decore diſpoſitionis apud homines cum adeptione rerum tuentium has res, & efficientium eas. Teſtatur autem quòd hęc ſit deſcriptio bonitatis diſpoſitionis, id, quod famoſum eſt: quia omnes homines ſibi videntur quòd bonitas diſpoſitionis ſit huiuſmodi aut aliqua res quæ ſit quaſi hoc. L H Quando autem bonitas diſpoſitionis hæc fuerit, partes eius ſunt gloria genologiæ ſeu proſapiæ, & multitudo fratrum & filiorum, & diuitiarum, & decus actionum & honorum, & decens ſenectus. Dignitas autem corporis in diuitiis eſt, quòd ſit eius negociatio circa bona venditione & emptione. Decus vero diuitiarum eſt earum vſus, qua delectaretur eo. Appoſuit autem diuitiis hanc claufulam: quoniam magis expedit homini vſus diuitiarum quã eius acquiſitio: quoniam acquiſitio eſt efficiens diuitias, vſus vero eſt ipſarum met diuitiarum in ſe. Decus M vero actionis ſecundum decentem opinionem, eſt id, quod omnes putant laudabile: & eſt illa, qua acquiritur res: quam appetunt plures indubitanter: aut meliores homines, & diſputatiui, & diſpoſitiui. Honor vero in hac noſtra ætate eſt prouidẽtis decus actionis. Hominum autẽ, quibus eſt bona prudentia, ille eſt ipſorum præmiũ recte & vere: ex quo non eſt aurum præmium talium actionum, nec præcioſa eſſet loco earum; nec honorantur ſolum illi, qui

bus

A bus eſt bona prouidentia de hominibus. Sed quando poſſunt vt ſit eis illa bona prouidentia: hoc eſt illi, q̃ bus eſt potentia ad hoc, licet non operetur tempore honoris. Prouidẽtia autem de hominibus, quæ inferret honorem, eſt illorum prouidentia ad ereptionem eorũ ab illis malis, ex quibus ereptio non eſt facilis: aut adipiſci eis illa bona quorũ adeptio non eſt facilis. Hæ aurem pulchtæ actiones, ſunt illæ quæ fiunt ex diuitiis, aut imperio, aut his ſimilibus ex his, quibus homo valet ad tales actiones. Præterea honorantur
B plures homines propter multa bona: ſed ipſa ſunt bona in reſpectu huius temporis, & huius horæ. Fit autẽ honor propter res paucas per accidens, hoc eſt, qua accidit illis rebus, ꝙ ſint plures in reſpectu illius horę, vel illius temporis. Rerũ vero, quibus fit honor, quædam ſunt cõmunes omnibus nationibus, & quædã ſunt propriæ. Propriæ autem ſunt, ſicut ſactificia & oblationes, quibus moris Græcorũ fuit honorare ſuos defunctos. Communes autem ſunt gradus præſidentiæ & obtemperan-
C tiæ verbis alicuius hominis & cellio liris cum eo, & dona quę inferunt amicitiam & conformitatem: quoniam donũ amplectitur ambas res, diſtributionem diuitiarum & honorem. & ideo placet cunctis hominibus & omnis homo reperit eo qđ appetit. & hoc quia tres ſunt ſpecies hominum, aut ſpecies amans honorem vel ſpecies amans diuitias, ſeu ſpecies amplectens ambas res ſimul. Donum autem amplectitur optatũ iſtarum trium ſpecierum. Virtus vero corporis eſt ipſa ſanitas: & hoc ꝙ homines ſint ſimpliciter exẽplamor bis, & componant ſua corpora. quia D eius qui non componeret eius ſanitatem, ſua anima non gauderet ſanitate: hoc eſt ꝙ ipſe nõ ſit decoræ diſpoſitionis ſecundum eam, quod eſt remotum ab omnibus humanis actionibus, aut ex pluribus earum. Pulchritudo vero & decus variantur ſecundum hominum varietatẽ. Decus enim puerorum & ſua pulchritudo, qua pueri ſunt, eſt ꝙ ſua corpora & formationes eorum ſint diſpoſitione, qua difficile ſit eos recipere anguſtiam & paſſionem: hoc
E eſt, ꝙ nõ ferant damnum, & ꝙ ſint iucundi aſpectus in curſu & victoria. & propterea eſt, ꝙ appareant hominibus pueri, qui prompti ſunt ad quinq; exercitia, & ludos valde decoros. Intendo autem per exercitia & ludos res, quibus Græci exercere faciebant ſuos adoleſcentes, qui ſunt curſus, æquitatio, & luctæ, & ſaltus, & choreæ. Viſi autem ſunt ſibi homines, ꝙ ille qui promptus fuerit his actionibus, ꝙ ſit pulcher: quia
F eis promptus propter agilitatem & victoriam. Qñ autem tales adoleſcẽtuli redderentur iuuenes, eſſet iocũ di aſpectus in opere belli: & hoc ſm diſpoſitionem, qua prompti fuerũt ad bellum. Senum vero pulchritudo eſt fruitio ſuarum actionũ operibus, quę ſunt ipſa beatitudo: & ille ſunt propter quas adoleſcentuli exercentur his ludis, quæ ſunt ipſa bella. & ꝙ cum hoc ſint ſani nõ mœſti neq; triſtes. & hoc quia męſtitia & triſtitia qñ vñr in ſene, putatur ꝙ inſint ei pp aliquid nouiter ei adueniens, qđ noceat ſuæ ſenectuti: ſicut egeſtas, & vilipenſio, & cætera talia. Solertia vero eſt vis, qua homo moueret aliũ qualitercunq; ei libuerit.

Quia

G Quia ille eſt ſolers, quando attraxerit alium, aut propelleret ipſum, aut ipſum eleuauerit, vel expelleret eũ, aut premeret illum, & fieret ab eo hæc actio in omnes, qui ei obtemperarent aut pluribus eorum. Roboris autem virtus eſt ꝙ excedat plures homines, & ſuperet eos longitudine & latitudine, & profunditate, & cum eius groſſitie eius motus nõ ſint defatigãtes occaſione bonitatis huius virtutis: groſſities autem eius non ſit pinguedo neque res acquiſita. Diſpoſitio vero, quæ vocatur fortitudo, eſt compoſita ex groſſitie, & H robore, & agilitate. & hoc, ꝙ quãdo agilitas connecteretur viribus, poſſibile eſſet ꝙ cito peruenitet ad rem diſtantem. quia ſi eſſet agilis ſine robore, non peruenireret cito ad rem diſtantem. & hoc, quia qui amplectit groſſitiem & robur fit luctator. ille autem, qui amplecteretur groſſitiẽ, & robur, & agilitatẽ, eſt fortis. Qui vero amplexus fuerit luctam & agilitatem ſimul, nuncupatur apud eos nomine deriuato à peritia vſus roboris & agilitatis: qui autem amplexus fuerit omnes hos mores, eſt qui vocatur apud eos dominus quinq; I ludorum. Laudanda vero ſenectus eſt perſeuerantia magnitudinis cũ puritate ex triſtitia. quia ſi propinarent homini labores ante eius aduẽtum ad vltimum ſenectutis, non haberet ſenectutem laudandam. Si autem rediret, vt ſit mundus à triſtitia & ſi non acquieuerit vſq; ad vltimũ ſenectutis, & fuiſſet in triſtitia & anguſtia, fieret habens decentẽ ſeu modeſtam ſenectutem. fieret autem exẽptus ex anguſtiis, quando haberet bonam portionem beatitudinis & virtutum corporis, hoc eſt, ꝙ eſſet ſanus, & non occuparent ipſum im- K pedimenta turbantia ſuam ſenectutem. & hoc, quia quando ipſe eſſet morboſus, aut eius fortuna eſſet aduerſa, quia iam ipſum occupaſſent impedimenta, non eſſet decentis ſenectutis: & ſi eſſet longeuus & morboſus ſimiliter. Iam autem dubitet quo modo eſſet longitudo vitæ cũ morbis: ſed putatur ꝙ vis longitudinis vitę non ſit vis ſanitatis: quoniã noſ aſpicimus plures homines, quorum vita prolõgatur, cum ſint morboſi. Huius autẽ verificatio eſt ſcientiæ Naturalis: noſtræ autem verificationis huic ſcientiæ non eſſet vtili- L tas. Rhetor autem perſuadet per eã rem huius, quæ manifeſta eſt. Copia vero amicitiæ & certitudo motus hominis ad fratres non lateret, quando definiretur quid ſit amicus & ſocius: quorum vterq; eſt qui ageret bonum, quod putaret ꝙ iuuaret alterutrum non bonum, ex quo ipſemet ſolum adipiſceretur iuuamen. Qñ autẽ amicitia & ſocietas ſunt hæc, manifeſtum eſt ꝙ homo habeat aptitudinem diſpoſitionis p multos fratres. Aptitudo vero fortunæ beatitudinis eſt, ꝙ caſus hominis ſit cauſa eſſendi ei ipſum bonum: & M hoc aut ex bonis, quæ ſunt ei per ſe, aut ex bonis quæ ſunt ei extrinſecꝰ. Cauſa vero caſus eſſet ipſa ars, aut eſſet ipſa natura, quę ẽ vt plurimum. Exemplum autem eius quod fit ex caſu naturali, eſt ꝙ oriat homo habens vires & diſpoſitionem: qua difficilis ei eſſet ſuſceptio rerum ſuenientium ei extrinſecus. Veruntamen ꝙ homo ſit ſanus, cauſa eſt ipſe caſus naturalis: ſicut ꝙ oriatur ſanus. Fit autem caſus artificialis: ſicut ſi hauſiſſet venenum, & curaret eũ ab aliquo

A quo morbo, qui eum oppreſſerat. Cauſa vero pulchritudinis & groſſitiei, eſt caſus artificialis & naturalis. Et ſumma rei eſt: ꝙ bona, qnorum cauſa eſt bona fortuna: quæ eſt ipſa bonitas caſus, ſunt illa bona, quibus homo gauderet poſſidens ea. Præterea, bonitas fortunæ fit cauſa bonorum, quæ non ſunt vere bona, ſed apparent bona in habitudine & comparatione ad alium: ſicut turpitudo alicuius hominis eſſet quoddam bonum, quando aſpiceretur alius turpior eo. Et ſicut ſi duo homines exi-
B ſterent in vno loco belli, quorũ vni illorum duorum offenderet ſagitta & non offenderet alteri, quia appareret, ꝙ maximum bonum proueniſſet ei, cui non offendit illa ſagitta in habitudine ad alterũ: & præcipue ſi morisillius, cui non offendit ſagitta, fuiſſet ꝙ in pluribus bellis militatus eſſet: alter autem non militatus eſſet penitus, niſi in illo bello ſolũ. Sicq; etiam, quando vnus reperiret prædam quam quæſiuerat, appareret ꝙ eſſet quoddam bonum in habitudine ad illum, qui eam non inueniſſet, licet fuiſſet parua præda.
C Hæc itaq; & conſimilia ſunt, ex quibus conſuleret Orator proſperitatẽ bonæ fortunæ. Notificatio vero virtutis magis expedit, ꝙ habebat ſermo de ea circa ſermonem de rebus, ex quibus fit laus: quoniam virtus propria eſt laudantis. & ideo oportet ꝙ qui laudaret diſtincte, ſciat virtutes. & licet earum quędam ſint futuræ, & quędam preſentes, laudans conſuleret de eis qua eſſent preſentes, deliberatiuus autem, qua eſſet futuræ, hoc eſt iuuantes. Hi itaq; ſunt fines, quibus conſuleret deliberatiuus. Ex his autem manifeſta ſunt ſua contraria, quibus deliberatiuus, D diſſuaderet, & ſunt illi, ex quibus fiunt orationes diſſuaſionis, cum numerus illorum ſit ille idem numerus, & ſitus illorum ad orationes deliberatiuas eſt ille idem ſitus. Quoniam autem prima intentio cogitationis conſulentis eſt, ꝙ conſulat de re iuuante, ex qua ſequerentur ſinguli fines iſtorum. & hoc, quia hi fines ſunt initium cogitationis, & vltimum operis. res autem iuuãtes ſunt vltimum cogitationis, & initium operis. Intẽdo autem per initium cogitationis concluſionem: & per vltimum cogitationis ipſas præmiſſas. E

De locis inferentibus Iuuantia, & Noxia Cap. 9.

OPortet itaq; ꝙ Rhetor habeat baſes & regulas quibus cognoſcat ipſas res iuuantes per fines: quæ ſunt accidentia temporanea, ex quo ipſa ſunt initium operis. Ea autem quæ iuuant, & ſi non fuerint bonũ ſimpliciter, ſunt bonum, quia ſunt via ad bonum ſimpliciter. Bonum autem ſimpliciter eſt illud, quod eſt eligibile propter ſeipſum, & alia eli-
F guntur propter ipſum, quod omnes appetunt. Intendo autem hic ꝙ omnes homines, qui habent prudẽtiam decoram & claritudinem. & hoc, quia bonum aut eſſet vere bonum, aut eſſet bonum extimatione. & hoc ſecundum verificationẽ iſtiꝰ boni apud ſingulos homines. quando ergo rei, quam homo crederet, inueniretur hæc fides, iam ſufficeret & completum eſſet eius quæſitum, & non relinqueretur ei deſyderiũ alicuius rei penitus. Res autẽ iuuantes ſm hoc bonum vſius, ſunt quatuor generum, res efficientes, & res

G conſeruantes,& connexæ efficientibus,& connexæ conſeruantibus. Et hoc quia connexum rei numeratur cũ ipſa re: ſicq; ẽt connexum corrũpentt rei numeraretur cum ipſo corrumpente:& connexum cõtrarii efficientis cum cõtrario efficientis in rebus,ex quibus diſſuaderetur. Connexio autem finis ad efficiens aliqñ fit ſimul,ſicut connectitur laus acquiſitioni rerum laudabiliũ: & aliquando fit poſterius, ſicut eſt ſcientia,quę vltimo ſequitur doctrinam. Res autem efficientes ſunt triũ ſpecierum,per ſe,aut per accidens,quæ
H autem ſunt per ſe,ſunt duæ, aut proxima,ſicut alimentum eſt efficiens ſanitatem,aut remota, ſicut eſt ipſe medicus:ea autem, quæ eſt per accidens,eſt ſicut actio exercitii defatigationis ad ſanitatem.quando autẽ oportet ꝙ ſpecies efficientiũ ipſum bonum,ſint hæ tres ſpecies. Neceſſario itaq; res iuuantes ad bonũ, quædam ſunt bonæ per ſe, ſicut eſt collatio alimenti ad ſanitatem:& quædã malæ per ſe,& bonum quoddã, quæ iuuatur ad bonum, ſicut eſt potus veneni ad ſanitatem. Mala autẽ,quę
I ferunt ad bonum, ſunt duobus modis:quorum vnus eſt,ꝙ ex eis acquiratur maius bonum quã ſit malum proueniens ex eorum opere: ſicut ẽ acquiſitio ſanitatis ex potu veneni: & ſicut eſt paucą anguſtiã ad acquiſitionem multarum diuitiarum. & quædam eorum ſunt ex quibus prouenit tutela à maiori malo quàm ſit illud,quod ex eis proueniret: ſicut eſt tuitio quæ aduenit nauigantibus quando proiiciunt ſuas merces: qm̃ proiectio mercium eſt mala: ſed ex ea acquiritur tuitio à maiore malo, quæ eſt ſubmerſio in mari. Illa autẽ bona quæ acquiruntur ex bonis,vo K cat Ariſto. vtilitates ſimpliciter: illas vero vocat bona tranſumptiue, & intendit per hoc tranſumptionẽ à malo in minus malum, aut tranſumptionem à malo ad bonum. Virtutes ãt, licet ſint fines,ſunt etiã bonæ per ſe,& iuuant propter bonũ quia earum poſſeſſores ſunt decorarum diſpoſitionum: & cum hoc ipſe efficiunt bonum,& vtuntur eo. Conuenit itaq; ꝙ narremus de ſingulis harum, quo modo ſint, quid bonum per ſe,& quomodo ſint efficientes ipſum bonum, & diſtinguemus ipſam rem per hoc. Voluptates L autem ſunt bonæ per ſe :quoniã omnia animantia expetunt eas. Res autem iocundæ ſunt quid bonum, quando ille qui delectatur eis, fuerit decoræ diſpoſitionis. Inductione autem declararetur,ꝙ ipſe ſint quid bonum, & ꝙ iam expediant etiam ad ipſum bonum. Partes autem vniuerſalius aptitudinis diſpoſitionis, quædam ſunt,qui ſunt fines ſolum: & quædam ſunt,qui numetantur fines,ſed etiam expediunt ad ipſos fines. & hoc,quia quibuſdam eſt or- M do ad aliquas earum: hoc eſt, ꝙ quædam earum ſint cauſa entitatis aliquarum earum,& precedentes illas. exempli gratia:quia fortitudo,& ſapientia,& temperantia, & magnanimitas,& liberalitas,& cõſimiles virtutes animæ eliguntur per earũ vniuerſitatem plures res partium aptitudinis diſpõnis. Sicq; per vniuerſitatem ſanitatis & pulchritudinis ex virtutibus corporis eliguntur plures res,quæ ſunt aptitudinis diſpoſitionis:illæ aũt efficiunt illas. Sicque ẽt eliguntur efficientes alias res ex aptitudine diſpõnis: ſicut ſunt efficiẽtes

A tes voluptatem, & efficientes decorum regimen. Hinceſt, quod putatur de diuitiis. ꝙ ſint bonæ, quia ſũt cauſa harum ambarum rerum nobilium, quarum vna eſt voluptas, & altera decus regiminis. Et aptitudo diſpõnis per fratrum multitudinẽ reperitur efficiens plures res bonas. & hoc, qñ amicitia inter eos eſſet ꝓpter ipſam amicitiam in ſe, non ꝙ ſit amicitia inter eos propter aliam rem, qñ fratres, qui ſunt talis deſcriptionis, faciunt vtile & honorem, & gloriam, & alia præter hæc, quæ eodem bonorum curſu curſitãt. Hoc

B autem fit in effectu & oratioue, qa orationes & actiones quæ fiunt ad honorem & gloriam & alia præter hæc, quæ curſu harum curſitant, ſũt bona & vtilia. Vtiles autem per ſe ſunt habitus naturales, quibus homo fit aptus ad res decoras: ſicut eſt clarituudo, & memoria, & diſciplina, & agilitas motus: ſicq; etiam ſunt p fectiones ſcientiæ & artes. Sicque & laudabiles conſuetudines, quæ omnes cum ſint iuuantes ad alia ab eis, ipſæ ſunt in ſe bonæ per ſe eligibiles. Et ipſa ſanitas etiam eſt quid bonum vtile. Hæc itaq; ſunt bona quę

C omnes concedunt, & conueniunt in eis, ꝙ ſint bona & vtilia. & quando declaratur de aliqua illarum rerum ꝙ ſit bona, illa declaratio nõ eſt modo falſigrapho, & ſophiſtico, quæ fit in hac arte. qñ vero declararetur de aliqua re contrariorum iſtarum ꝙ illa ſit bona, & de his ꝙ ſint quid malum, hoc fit in hac arte ſophiſtice, hoc eſt per declarationem fallentem. & hoc, quia malum iuuat per accidens, ſicut declararet vir orator ciuibus alicuius ciuitatis: ꝙ puſillanimitas ſit eis bona. quia ſi efficerentur fortes, exirent ab ipſa ciuitate, & D adhærerent eis inimicus: ſed puſillanimitas non eſt bona ſimpliciter, ſed eſſet bona hominibus ciuitatis, quibus hoc acciderit. vtile vero, & vt plurimum, & per ſe eſt ipſum bonũ ſicut ipſum malum contrarium illi bono eſt vtile inimicis. & hoc, quia ipſa puſillanimitas eſt vtilis inimicis. qua eſt mala per accidens hominibus ciuitatis. Sed iam contingeret ꝙ aliquid quod eſſet quoddam malum alicui homini, ꝙ noceret ſuo inimico. & id, quod ei eſſet quoddã bonum, iuuaret ſuum inimicum: ſi E cut eſt puſillanimitas hominum ciuitatis, qñ exeunt à ciuitate, non habent vires, vt reſiſtant ſuis inimicis. decet autem oratori, vt ſæpe apprime conſyderet vtilem harum rerũ. hęc autem enunciatio non eſt vniuerſalis: hoc eſt, quæ aſſerit ꝙ omne nocens inimico & dolere faciens eum, id ſit vtile: & ꝙ omne iuuans inimicum & lætificans ipſum, ſit noxium: quia multotiens fit ꝙ vna res noceat alicui homini & ſuo inimico, & iuuet aliquem hoĩem & ſuum inimicum. Exemplum aũ tilli' qđ F iuuaret ambos, & vterque gauderet eo, eſt receſſus inimicorum à ſe inuicem, qñ fuerit inter eos magna clades & iam ſatur ſit vterq; eorum peditiõe & morte ſuorũ, abſq; ꝙ vter eorum pręualuerit alterutri. quia qñ illico poſt hãc rem geſtam receſſerint à ſe inuicem, vterq; eorũ gauderet illo receſſu. & iõ illud vtile eſt etiam vtile ipſis inimicis. Noxium vero ambobus eſt id, quod multotiens cogit ad amicitiam inimici. & hoc, quando coæquarentur ad peruentionem mali incidentis in ipſos abſque exceſſu alterutrius eorũ: &

G tollerantia plurium nationum diuerſarum fit hac de cauſa. & ideo dicitur ꝙ malum aggregat homines. Et hoc etiam eſt vnum horum, quo malum fit vrile: hoc eſt, ꝙ noxium cadens in aliquem hominem cadat in eius inimicū. hoc enim cogeret amicitiam inimici: & tunc ille inimicus, qui extrinſecus deſcenderet, appeteret contrarium eius, quod appeterer vterq; duorum inimicorū, in quos deſcenderet exterior inimicus. & hoc, quia vterq; duorum inimicorum appeteret amicitiam alterius occaſione auxiliandi ſe contra
H inimicum deſcendentem in eos extrinſecus. Illæ autem inimicus, qui deſcenderet, appetit reditum ſuę inimicitiæ ad ſuum robur, aut illā augeri. Ariſt. autem dicit ꝙ ideo fit vt plurimum eius qd' faciunt exceſſiua diſpendia, & operantur vehemẽtes actiones ad tale bonum, quo repelleretur vehemens malum. Bonificatur autem anima diſpendiis ad tales res, pp manifeſtationem illius, qui connexus eſt eis ex finibus illius quæſiti, & eius propinquitatis: adeo ꝙ quando reperiretur hæc res, reperiretur & ille finis, ac etiam exceſſi-
I uum malum cadens in inimicum eſſet cauſa admiſſionis pauci boni, quod illi prius ptoueniſſet. & niſi eſſet illud, non admitteretur. quia ſicut refert Ariſt. vt illud idem ſcribit ipſe poeta Homerus: accidit cuidā regi, qui inimicus erat Græcorum, qui hora conflictus captus fuit: quẽ poſuerunt anguſtis carceribus mācipatum per plures annos. in quib' carceribus interfecerunt eius filium & ille petiit ab eis, vt darent ei eius cadauer, vt conquereretur, & deploraret ipſum, vt ſui moris eſt in ſuos mortuos. & fecerunt vt petierat, tri- K
bueruntq; ipſum illi: qui gratulat' eſt eis pp hanc paruam rem, quam ei conceſſerunt. Vtile autem bonū & opus, quod magnificaret eius modum apud illos, ad quos talia fiūt & eius agenti ptoueniret maximum bonum ab illis, ad quos illud fieret, eſt ꝙ homo eligeret aliquem hominem excelſi modi cuiuſdam generis hominum: cui etiam eſſet inimicus excelſi modi alterius generis hominum, & ageret malum in inimicos illius hominis, & bonum amicis ſuis. Sicut accidit Homero cū Græcis & ſuis inimicis. ipſe enim intenL
dens de quodam magnate antiquæ proſapiæ Græcorum, prærogatiua laudis determinauit illum, & Græcos eius amicos. quẽdam autem extremum eius inimicum determinauit vituperatione, & ſuos etiam, qui erant inimici Græcorum in quibuſdam bellis, quæ intenſa fuerunt inter eos. Fuit autem ille magni decoris & excellentiſſimus apud Græcos, & magnificauit illum omni magnificentia: adeo ꝙ putauerunt de eo ꝙ ipſe eſſet vir diuinus: & primus doctorum cunctorum Græcorum. Et vniuerſalius inimicis malefacere M
& amicis benefacere eſt ex rebus expedientioribus. conditionis autem huius operis, qua laudetur ſuus caſus, eſt ꝙ fiat ex eo id quo appareat, ꝙ vires ſui agentis non ſint vigoratæ ab alio ab eo: neq; alius adaptauit eum ad illud, ſiue agens fuerit magnum in ſe, aut paruum: & ꝙ putetur ꝙ eius operatio non ſit occaſione timoris, neq; rei quam ſperaret, ſed ſecundum ꝙ eius appetitus & deſiderium ferret ipſum ad hoc. quoniam per hoc actus perſeueraret

ab

A ab agente,& eſſent ei faciles noſtræ operationes,quę fiunt propter timorem,& per aliquod paucum tempo ris non moleſtarent ipſum. quando autem prolongaretur eis tempus, redderentur moleſtæ, & pauſarent. quando autem ceſſarent ex hoc, fieret odium agenti ab eis in quę actæ fuiſſent.& ideo annexum eſt actui, ꝙ ſit facilis agenti. Hæc itaque ſunt conditiones principii actionis bonorum,quorum caſus eſt laudabilis,& vtilitas eſt inuenta. Præmium vero cuius caſus non eſt laudabilis,eſt il-
B lud præmium,quod ſit ſm id quod cuperet naturaliter ille,de quo meretur ab omnibus hominibus: qđ eſt ꝙ careat beneficentia, quæ peruenerit ei aut quantitate, aut vtilitate:aut quia id quod eſt ipſum præmium eſſet ſuperfluum menti. & non indigeret eo. Illud autem præmium eſt,quo ſophiſtice fallitur. Ille autem,de quo naturaliter meret, eſt ille,qui experit ꝙ eius præmium ſit ſm reliquam harum trium intentionum:quoniam ille, de quo meretur eſt,ac ſi eſſet auarus ad largiendum.illæ autem cuperet, aut ꝙ non contingeret inde ei defectus boni,
C quod peruenerat ei, aut ꝙ defectus ſit pauciorquã bonum quod ei peruenerit. Quando autem ipſum præmium fuerit talis deſcriptionis: immo conueniret beneficentię, aut genere ſicut de aureis per drachmas, aut virtute, ſicut fit pręmium diuitiarum per honorem, quo acquirerent aliquid tale,quales ſunt illę diuitiæ,idq; eſt iuſtum præmium,immo eſt æqualiter conuertibile. Quãdo autem ipſum pręmium non fuerit conuertibile æqualiter, neq; fieret eo fraus,ſed putaretur de illo de quo meretur,quòd omnino ſit eius D
arbitrii præmium deficiens, neque excedens eius arbitrium ad id quod eſſet maius,ſiue eius pręmium ceciderit ad id quod eſſet minus, aut ad æquale,aut ipſum ſimile. Illud itaq; eſſet præmium decens: quoniam eius præmium per minus non fuit tale ex arbitrio,ſed quia non fuit ei aptum aliud vltra hoc.quando autem contigerit cum hoc, quòd ille actus ſit ex his,quibus gaudent amici,hoc eſt amici illius, de quo bene meretur per illum actum,& male fit ſuis inimicis,& cum hoc eſſet res excel- E
lens apud plebem:& hoc in habitudine eius ex quo prouenit, & maxime quando beneficentia fuerit ex his quæ decẽt appetitui eius, ad quẽ fieret ſicut mereretur: aut amator honoris beneficaret honore, & amator diuitiarum diuitiis,& amator victoriæ victoria. Hæc itaque beneficentia non ſolum eſt iocunda recipienti beneficentiam ſeu ſuſcipienti præmium,ſed etiam ſibi eſt valde laudabilis: & ſic eſt diſpoſitio reliquarum ſpecierum bonorũ. Actiones vero beneficentiarum, & præ- F
miorum incipienti, & ei de quo bene meretur,ſunt faciles,& deceret ꝙ petſeueraret agens in ipſis, quando eſſet ſecundum ſuam naturalem diſpoſitionem aptus ad illas actiones, & iam peruenerit ei habitus,quo ꝓueniant ex eis illæ operationes. De numero autem bonorum aptorum quæ non putatur quòd imminuant benefactorem penitus,ſunt directio ad viam vitæ, & increpationes morales. Ex his itaq; modis orator ſuſciperet præmiſſas, ex quibus traderet perſuaſionem, quòd res ſit vtilis vel inutilis.

G *De locis inferentibus magis lunatium, uel magis Noxium.* Cap. 10.

QVoniam autem aliquando orator significat ꝙ ipſa res ſit vtilis, ſed argumentaretur, ꝙ hic ſit aliqua res, quæ ſit magis vtilis, ideo oportet ꝙ ſint ei loca, quibus valeat declarare, ꝙ res ſit magis vtilis; & magis laudabilis. Quorum quidam eſt ꝙ id quod omnibus rebus fuerit vtile, ſit magis vtile quã id quod eſt vtile quibuſdam rebus. Et quòd id cuius vtilitas eſt durabilior, ſit vtilius eo cuius vtilitas eſt breuior. Et
H maius eſt vtilius minori: & qd plus eſt vtilius pauco, & quod amplectitur plures deſcriptiones ipſius boni, aut quod ambiret cunctas illas, id eſſet vtilius. Deſcriptio autem perfecti boni eſt, ꝙ res ſint eligibiles propter ſe non propter aliud, & quòd ab omnibus expectatur, & ſtudioſi animo ſapientes eligant illam. Id autem, quod amplecteret omnia hæc attributa, aut plura eorum eſt ſumme bonum & vtile, quod eſt finis aliarum rerum, quæ bonæ denominantur. Res autem denominatæ bonæ dependentes ex hoc bono, quod
I amplectitur hæc attributa, dicitur de eis ꝙ ſint vtiles, quando vni illarum reciperetur vnum horum attributorum aut plura vno attributo: & quælibet harum terum, cui inſunt plura attributorum ipſius boni, illa eſt vtilior, ex quo vnum attributum non eſt vtilius duobus aut tribus. Ac etiam quando nobiliſſimum vnius gñis eſt præſtantius nobiliſſimo alterius gñis, genus cui' eſt illud nobilius, eſt præſtantius altero genere. Illius autem generis quod ẽ ptæſtantius altero, nobiliſſimum ꝑ ſtantioris generis eſt præſtantius nobiliſſimo alterius generis. id autem eſt conuerſum primi. exempli gratia: quia ſi mares ſunt præſtantiores fœminis, vir præſtantior eſt muliere: & ſi vir eſt præſtantior muliere, mares præſtantiores ſunt fœminis. Hoc autem ita fuit: quia proportio nobiliſſimi ad ſuum genus, eſt ſicut proportio alterius nobiliſſimi ad ſuum genus: & fit proportio generis ad genus eadem proportione nobiliſſimi ad nobiliſſimum. Prꝛterea quãdo res infert aliquam rem quę non infert eam, illa ex qua infertur res, eſt eligibilior, quàm illa ex qua
L non infertur illa res. exempli gratia, ptincipatus & diuitiæ. quoniam diuitiæ annectuntur principatui: principatus autem non annectitur diuitiis: ideo principatus eſt eligibilior diuitiis. Sicq; etiam eſt diſpoſitio noxiorum: quia egeſtati annectitur auaritia: ideo egeſtas deterior eſt quàm auaritia. Inferens autem triuio partitur: aut ꝙ ſimul ſint prꝛcedens & annexum: ſicut eſt eſſe albi & albedinis ſimul, & ſicut eſt nexus hominis & animalis: aut quòd reperiatur ipſum annexum poſtremo ſuccedens: ſicut eſt nexus ſapien
M tiæ ipſi diſciplinæ, aut ſuus nexus ſit in potentia, hoc eſt, ꝙ alterum eorũ operetur actione alterius, ſed non conuertatur, hoc eſt, quòd illud alterum non operetur actione primi. exempli gratia, de egeſtate & auaritia: quia egeſtati annectitur quòd homo operetur actione auaritiæ, ſed non annectitur auatitiæ actio egeſtatis: quoniam egeſtas impedit maiores res quàm ſit ptiuatio vſus diuitiarum, quæ eſt auaritia. Rurſus id, quod agit vtilius bonũ,

eſt

A eſt vtilius: gratia exempli, ſolertia & pulchritudo, ambæ ſunt vtiles, & bonæ, ſed ſecundum ſolertiam maius bonum fit quàm fiat pulchritudine: illa itaque eſt vtilior. Sicque etiam ſanitas eſt maioris vtilitatis quàm voluptas: quoniam plura bona fiunt ſanitate quam fiant voluptatibus. Ad hæc quod eſt eligibile, ipſum ſimplex maioris extimationis vtilitatis eſt quam id quod non eſt eligibile, niſi appoſitum cum altero: ideo quia pulchritudo non eſt eligibilis, niſi compoſita cum ſani-
B tate: ſanitas autem eſt eligibilis ſine pulchritudine: iccirco ſanitas ẽ maioris extimationis vtilitatis quàm pulchritudo. Acẽt qñ fuerint duæ res, quarũ vna ẽ ipſa pfectio, & altera via ad pfectionẽ: illa quæ eſt ipſa perfectio, eſt præſtantior, ſicut ſunt ſanitas & voluptas: quia ſanitas eſt perfectio, & voluptas eſt eius generatio. ipſa autem generatio eſt via ad perfectionem. Præterea quando fuerint duæ res, quarum vna eſt eligibilis propter ſe ipſam, & altera eſt eligibilis propter aliam, illa, quæ eſt eligibilis propter ſe, eſt præſtantior
C eligibili propter aliam. exempli gratia, ſicut ſunt ſciẽtia & diuitiæ: quia ſcientia eſt eligibilis propter ſe, diuitiæ autem ſunt eligibiles propter aliud. Adhuc illa res, quæ conſtituit eius poſſeſſorem minus indigentiæ amicis, aut vllo viro, eſt præſtantior quàm illa quæ ipſum conſtitueret indigentiorem. quia qui ſufficientior ſibi eſt, & non indigens hominibus, eſt ille qui indigeret paucioribus rebus numero, & inuentu facilioribus. Præterea quando fuerint duæ res, quarum vna ad eius acquiſitionem indiget ſecunda, ſecunda autem nõ indiget prima ad eius ac- D
quiſitionem, illa quæ non indiget altera ad eius acquiſitionem eſt eligibilior. Cuius exemplum eſt de diuitiis & filiis. quia filii indigent acquiſitione diuitiarum: diuitiæ autem non indigent acquiſitione filiorũ: ſicq; diuitiæ ſunt præſtantioris vtilitatis. Poſtea autem declarabitur ꝙ res quæ eſt principium, non oportet ꝙ ſit maior re, cuius illa fuerit principium. & hoc quia volũtas eſt ipſius boni principium: boni autem opus maius eſt quã boni voluntas: ſicq; etiam eſt de diſciplina & ſcien- I
tia. Quando autem fuerint duę res E
duo principia duarum rerum, quorum principiorum vnum eſt vehementius ſecundo, illa cuius fuerit vehementius principium, eſt vehemẽtior. At conuerſa huius ẽt, quia qñ duæ res fuerĩt principia duarũ rerũ, quarum vtraq; eſſet efficiẽs, vna autem illarum vehementior fuerit ſecunda: illa quæ fuerit principiũ vehementioris eſt vehemẽtior. Sicq; ẽt qñ eſſent principia, quæ eſſent fines. Qñ autem compararetur principium efficiens ad finem, poſſe eẽt, ꝙ putaretur ꝙ efficiens eſſet vehementius fine. & hoc, quia efficiẽs eſt F
quod efficit finẽ: & niſi eſſet ipſum, non reperiretur finis. Poſſe autem eſſe etiam, ꝙ putaretur ꝙ finis eſſet vehementior quã ipſum principiũ, & hoc, quia niſi eſſet finis efficiens, eſſet ſuperfluum. Exẽplũ itaq; eius quo cõſtituitur finis vehemẽtior efficiente, eſt ſermo eius, qui narraret turpitudinem alicuius, & diceret, ꝙ expediat, ꝙ referatur ad iniquitatẽ, quando magis hoc effecerit quã aliquis alius, qui conſulerat ei hoc. qa niſi veniſſet ad illũ, nõ ꝓueniret ab

G eo illud opus, ex quo niſi ipſe non
effeciſſet illud opus, non accidiſſet il
lud damnum. Exemplum autem il
lius, quo agens conſtituitur vehemẽ
tior fine, eſt ſermo dicentis, ꝙ quidã
ſit magis laudabilis hoc opere quã
aliquis alius. quia ille talis conſuluiſ
ſet ei illud opus: & niſi conſuluiſſet
ei illud: non egiſſet illud opus lauda
bile. vtrobiq; autem vtimur eo qđ
eſt ante finem occaſione finis. Rur
ſus cuius eſſe eſt rarius eſt excellen-
tius. ſicut é de auro & ferro. niſi qa
ſi aurum eſſet rarioris eſſe, non eſſet
H vtilius. Amplius etiam eſt oppoſitũ
huius quod eſt, ꝙ cuius ſæpius eſt
ſuum eſſe, eſt excellentius eo, cuius
eſſe eſt rarius propter multitudinẽ
ſuarum vtilitatum. & hinc dicitur
ꝙ aqua ſit bona propter frequentiã
ſui eſſe, & communitatem ſuæ vtili
tatis. Ac etiam id quod eſt difficilius
inuentu, eſt excellentius. quia id cu-
ius difficile eſt eſſe, imminuitur in-
uentio: id aũt quod eſt difficile in-
uentu, eſt extraneum, & homines
gloriantur eo. Oppoſitum autẽ hu-
I ius eſt, ꝙ id cuius eẽ eſt facile, ſit ex-
cellẽtius, quia illud reperiretur quo
tiens expeteremus ipſum. Item res,
cuius contrarium eſt vehementius,
ipſa eſt excellentior. Ac etiam cuius
contrarium eſt fortioris damni, illa
eſt vtilior. Non conuenit autem ꝙ
per vehementius & rarius hic intel-
ligatur vehementia comparationis
ſm bonum ſolum, ſed etiam ſm ma
lum, & ſm id quod non eſt bonum
neq; malum. Sicq; etiam eſt de fini
bus & rebus, propter quas fiunt hæc
opera, qñ quidam fines fuerint inté
fioris boni q̃ aliqui alii intenſioris
mali quã aliqui alii, res præcedentes
hos potiores fines ſunt potiores. Prę
terea illi habitus, & virtutes, & vni- K
uerſalius res efficiẽtes, quæ vehemẽ
tiores ſunt, opera proueniẽtia ex eis
ſunt vehementiora, qm̃ proportio
operum ad principia eſt eadem pro
portioni principiorũ inter ſe. quia
ſi viſus eſſet eligibilior olfactu, aſpi-
cere eſt eligibilius quam olfacere.
Sicq; eſt diſpoſitio omnium opera-
tionum ad ſuas cauſas efficientes nõ
eſſentialium ſolũ, ſed etiam earum
quæ caſu accidunt ex re: quia excel-
lentis rei caſus, quo accidit, eſt excel-
lens. Et accidentium etiam, quæ in-
exiſtunt rei, hoc eſt ꝙ rei excellẽtio-
ris accidens ei inexiſtens ſit excellen L
tius. Ac etiam qñ amatur homo di-
ues, excellentius eſt q̃ ꝙ amentur di
uitiæ: quia amicitia hõis excellẽtior
eſt q̃ amicitia diuitiarũ. Præterea ip
ſæ virtutes excellentiores ſunt q̃ ha-
bentes virtutes. Et res, quarum appe
titus eſt ſtudioſus, ꝑſtantiores ſũt q̃
illæ quarum appetitus non eſt ſtu-
dioſus, exempli gratia, quia appeti-
tus ſcientiarum eſt ſtudioſus, appeti
tus autem cibi & potus non eſt ſtu-
dioſus, quia ſcientiæ ſunt præſtãtio-
res cibo & potu. Sicq; & econuerſo,
videlicet ꝙ præſtantioris appetitus M
eſt magis ſtudioſus. ſicut quia ſcien-
tia eſt præſtantior coitu, ideo eius
appetitus eſt magis ſtudioſus q̃ ap-
petitus coit⁹. Rurſus ſcientiarum q̃
ſunt magis decoræ, & ſtudioſæ, ope-
rationes ſunt meliores & magis ſtu
dioſæ. exempli gratia, quia ex quo
ſcientię ſpeculatiuæ ſunt magis ſtu-
dioſæ quàm practicæ, earum opera-
tio quæ eſt ipſa veritas, eſt magis ſtu
dioſa reliquis, quarum operatio
eſt ipſa praxis. Et econuerſo illæ
ſcientię, quarum operatio eſt prę-
ſtantior, ſunt prę ſtantiores. & hoc

quia

A quia ex quo conſtituere ſecũdũ veritatem eſt præſtãtius q̃ ipſa praxis, ſcientiæ ſpeculatiuæ ſunt præſtantiores practicis. Hęc autem duo loca ſunt connexa, quia proportio artis ad artem eſt proportio operationis ad operationem. Et id quod iudicãt omnes vulgares, aut plures, aut prudentiores, & meliores iuſtæ mentis ꝙ ſit bonum & preſtantius, eſt præſtantius ſimpliciter & per ſe quando illorum iudicium fuerit ſm ſuã naturam, & qua prudentes ſunt, non ſm ꝙ extrinſecus illud acquiſiuerĩt ex opinionibus. qm̃ homines pru-
B dentes ſm ſuam naturam dicunt virtutes, & bona quę ſint, & quot ſint, & circa quam rẽ ſint: licet id quod cõſtituerint ſm ſuam naturã, ſit aliud ab eo, quod conſtitueretur ſm ſcientiam. Id autem quod dictum eſt in definitione ipſius boni, ꝙ ſit quod omnes expetunt, intendimus illud bonum, quod omnes expetunt ſecũdum ſuam naturalem creationem, hoc eſt prudentem. quia quod expetit creatio prudẽs, qua eſt creatio prudens, eſt bonum ſimpliciter, aut præſtantius bonum: ſicut notitia eius ꝙ fortitudo, & modeſtia, & ſolertia
C ſint bona, & eorum appetitus illarũ. Id autem, quod eſt bonum in habitudine alicuius hominis, eſt, ſicut quod apparet hominibus ſtudioſis, ꝙ ferre iniuriam ſit præſtantius q̃ iniuriam inferre. nam hoc bonum non comprehendunt homines ſecũ dum ſuam naturam. ſed hæc opinio apparet illi homini, qui fuerit in vltimo iuſtitiæ & ſtudioſitatis. Et rurſus bonum, cui cõnectitur voluptas, eligibilius eſt, q̃ illud, cum quo non eſt voluptas. Et id bonum quod eſt maioris voluptatis, eſt eligibilius. hoc autem ita fuit, quia communi- D
tas vulgi propinatur ad voluptatẽ, & quæruntur eam: & illorum inquiſitio voluptatis eſt propter ipſam nec voluptatem. non propter aliam rem ab ea. Id autem quod fuerit talis deſcriptionis, hoc eſt omnibus extimatu, dicitur ꝙ ſit ipſum bonum & finis: igitur voluptas eſt bona. ea aũt, quæ ſunt intẽſioris voluptatis, ſunt delectabilia, quę magis depurata fuerint á damno & mœſtitia, & magis perſeuerantis permanentiæ. Voluptas etiam pulchri iocundior eſt voluptate turpis: qm̃ ipſum pulchrum
E eſt per ſe eligibile, & ſi non eſſet iocundum. Et illa eſt ex rebus quas expetit homo, ꝙ eſſet cauſa ſui eſſe, aut ſibi, aut ſuis amicis. & vniuerſalius quælibet res delectabilis, quæ eſt præſtantior, eſt magis iocũda q̃ vilior. Et illa quæ durabilioris tẽporis fuerit, eſt magis iocũda q̃ illæ, quæ fuerint breuioris temporis. & illud bonum, quod firmius fuerit nobis eſt iocundius, q̃ quod infirmius fuerit, & hoc, qa ex quo ſanitas eſt firmior nobis pulchritudine, eſſe ſanitatis ẽ iocũdius nobis q̃ eſſe pulchritudinis. res aũt nobis iocundæ aut iocũdiores
F ſunt illæ, quatũ cauſa eſſendi nobis talis diſpoſitionis eſt altera duarum rerum, aut prolixitas vſus rei: adeo ꝙ delectemur ea propter vsũ, ſicut eſt diſpoſitio voluptatis prouentis ex ſcientia: aut quia illæ ſũt nobis iocundæ, & expetimus eas naturaliter. Sicq; ergo res ſunt maioris voluptatis, aut longitudine temporis, aut appetitu & naturali conueniẽtia. omnes aũt res, quæ facile expediunt maiori conuenientia, conferunt nobis ſua ſtabilitate & firmitate. Sumuntur quoq; præmiſſe expe-

dientiores

G dientiores & magis ſtudioſi ex locis ſimilium & coniugatorum. & hoc, quia ſi fortitudo eſt eligibilior quã temperãtia: uir fortis eſt eligibilior viro temperato: id etiã quod eligũt omnes eſt eligibilius eo, quod nõ eligunt omnes vulgares. Ac etiam id quod eligunt plures hoĩes, eſt eligibilius q̃ id quod eligunt pauciores: quia bonum, vt dictum eſt, illud qđ omnes expetunt. Atq; etiam illud quod elegerunt primi iudices, hoc ẽ illi, qui nõ aſſumpſerũt iura ab aliis, qui ſunt legumlatores, præſtantius eſt eo, quod illi non elegerunt. Illud
H etiam, quod eligerent illi, qui ordirẽtur iura ex horum verbis, præſtantius eſt, q̃ id quod illi nõ eligerẽt. Illi autem qui ordiuntur iura ex verbis primorum iudicum, ex quibus ſumuntur baſes iurium, ſunt duarũ ſpecierum. aut ſolum audientes eloquentes ad alios: aut audientes ſciẽtes, hoc eſt valentes acquirere ex illis baſibus quædam iura, quæ nõ expoſuiſſent primi iudices. hi autem sũt etiam duarum ſpecierum, aut commiſſi primorum iudicum, aut nõ cõmiſſi qui ſunt legales. hæ caũt sũt res omnium ſpecierum ordinantiũ di-
I cta primorum iudicum, quibus eloquantur quod audiuerint, aut oculatim viderint à primo iudice. Quędam vero ſunt, quæ peculiariter attribuuntur ſapiẽtibus eorum: & eſt oratio rerum quæ argumentatur ex primis iuribus, quę elegerat primus iudex: & audientes non haberent ſapiẽtiam, qua poſſent loqui de his rebus. Ea vero, quæ peculiaria ſunt primis iudicibus, vt de illis loquantur, ſunt baſes, quę graduant gradu principiorum. Reliqua autem, quæ iudicarent audientes habentes ſapientiã, hoc eſt commiſſi & legales, quæ Ari E
ſto. vocat res excellentes. Iudicium autem excellentiũ hoĩum puræ mẽtis, quorum moris eſt, q̃ ſumant omnes, aut plures, eſt præſtantius: quia priuatio aſſumptionis putaretur vituperium: & defectus hoĩs ſtudioſi nobilis, & pauca acceptatio ſuæ orationis. Aliquando autẽ putatur res econuerſo huius. & hoc, quia aliquãdo hi, qui ſũt puræ mentis, ſtudioſi ſunt acceptæ orõnis: & ſi nemo plebis aſſumeret aliquid ex eis, aut aſsũpſiſſet parum ex eis. & hoc, quia horum orationes putatur q̃ aliter ſint
L acceptę: quoniam quod placet plebi eſt, quod per ſe non eſt acceptũ. pauci aũt ex plebe ſunt diſcernentes. Ac etiã ſtudioſi, qui celauerint ſuas virtutes à plebe ſunt magis laudabiles; licet ſint rari fm eſſe. magis aũt oſtẽditur, quoniã illi celauerant ſuas virtutes à plebe: ex quo timuerũt, ne ab illis aduenirent eis ignauia. Principale autem quod perficeret hoĩem, qñ ei aduenirent, eſt, q̃ eſſet cauſa eſſendi has res aduenientes ſuis virtutib⁹, quæ intenduntur ab illis ad virtutes. Hinc itaq; ſunt huius ſpeciei orationes acceptæ: ſicut fuerunt acceptę
M orationes primæ ſpeciei huic contrariæ, quæ acceptæ ſunt. illæ autem sũt illæ, ex quibus acceperat plebs. Oratio autẽ ſpeciei valde acceptæ ab hominibus eſt illorum, quorũ honor eſt maior, quoniã ex quo honor eſt præmiũ virtutis, putatur q̃ quanto honorabilior fuerit homo, tanto eſſet maioris virtutis. hoĩs autem illi⁹ ſpeciei, quos offendiſſet maximum damnum & plurima pœna virtutũ occaſione, illi ſunt præſtantiores & maiores. hiq; ſunt homines, qui qñ elegerint aliquam rem, alij autẽ elegerint

A geriat aliam tem præter illam, illa quam hi eligerent, eſſet præſtantior & eligibilior. Diuiſio autem rei in ſuas partes conduceret putare de re ꝙ ſit magna & præſtans. & ideo Homerus, quando voluit magnificare malum quod contigit cuidam ciuitati, loco eius aſſumpſit ſuas partes, & meminit de interfectu infantium, & vlulatu propter eos, & combuſtione ciuitatis, & alijs ſpeciebus malorum, quæ cõtigerant illi. Sicq; etiam compoſitio conducit ad putãdum de re ꝙ ſit præſtantior, & eſt econtrario huius: hoc eſt, ꝙ acciperetur loco particulariũ ipſum vniuerſale, quod contineret illa. Cauſa au B tem prouentionis ipſius perſuaſionis in his duabus ſpeciebus eſt tranſmutatio & commutatio. Ex quo au tem res difficilioris eſſe ſecundum ſe & rarioris eſſe, putatur ꝙ ſint præſtantiores, res quæ ſunt frequentioris eſſe ſecundum ſe, & facilioris eſſe videntur excellentes, quando reperiũtur in locis, quibus ſuum eſſe eſt raro, aut tẽporibus quibus raro sũt, & ætatibus hominum etiam, quibus raro reperiuntur. ſicut eſſe hominẽ oratorem ætate puæritiæ, aut ea, quo C rum moris non eſt ꝙ reperiantur in eo in ſucceſſu ſui temporis: ſicut eſt ille, qui ageret breui id, quod ei' cõditioni eſt ꝙ agat longiori tempore. aut illæ res prouenirent ex potentiis, ex quibus raro proueniunt. ſicut ſi imbecillis ageret opus fortis: & æger opus ſani. Omnia autem hæc, & eis ſimilia ſunt ex his, quæ conſtituunt excellentem & admirandum hominem, qui non eſt excellens. Ac etiam pars excellens vnius rei eſt ex excellentioribus rebus, ſicut eſt cor animalium aut cerebrum, aut ver ex anno, & iuuenis ex ciuitate. Præ- D terea id quod expedit præſtantiori, eſt maioris vtilitatis q̃ id quod magis noceret imbecilliori, ſicut eſt ſanitas in ſenectute & morbus in ea: quia ſanitas in ea eſt eligibilior q̃ in puero: ægritudo vero eſt nocibilior in ea. Iterum id quod fit in vltimo vitæ, eſt præſtantius: quia res quæ ſolent fieri hoĩbus in vltimo ſuę vitæ ſunt præſtantiores: ſicut eſt ſcĩa, & ſapientia, & cæteræ virtutes, q̃ perficiũtur longitudine vitæ. Item res, q̃ qñ fiunt aut accipiuntur, earum actio eſſet ſua veritas, ſunt excellentiores E q̃ illæ q̃ qñ fierent, nõ eſſet ſua actio veritas ſuæ perfectionis. Ariſt. autẽ vocat illas, quę qñ fiunt, earũ actio fuerit ſua veritas, eas de quibus intẽditur veritas: alias vero vocat illas, de quibus intẽditur laudabilitas, hoc eſt, quarum actio non eſt ſua veritas. Et definiuit res, de quibus intenditur laudabilitas, ꝙ ſint illæ, quę qñ ignoranter, aut terrore fierent, non laudarentur omnino. Illæ autem, de quibus intenditur veritas, ſunt res, quæ qualitercunq; fierent attigiſẽt perfectionem. & ideo bonitas receptionis decentis eſt præſtãtior actio F ne rei decentis. quia qñ fieret errore aut ignoranter actio decens, non acceptaret neq; laudaretur eius agẽs. ex bonitate vero paſſionis & receptionis ipſius qualitercunq; contingeret, eius recipiens iam acquiſiuiſſet inde ipſum bonum. Ac etiam id, cuius actio eſt eligibilis propter ſe, & ſi nemo cognoſceret illud, eſt eligibilius eo, quod non eſt eligibile: niſi qua cognoſceretur, ſicut eſt diſpoſitio ſanitatis & pulchritudinis, quoniam ſanitas eſt eligibilis propter ſe, pulchritudo aũt eſt eligibilis pro-

pter

G pter aliud. Ac etiam quæ expediunt pluribus rebus ſunt præſtantiores: ſi cut q̃ expediunt longitudini vitæ & & decori victus, hoc eſt victui delectabili, & voluptatibus hoīum & largitioni bonorum. Et hinc eſt quod putatur de ſanitate & diuitijs, ꝙ ipſæ ſint excellentes, quia amplectuntur dimiſſionē miſeriæ, & actionē iocūdā: hoc eſt quia ſanitas eſt cā actionis iocūdæ, diuitiæ vero ſunt cauſa omiſſionis miſeriæ. vtraq; autē iſtarum per ſe eſt præſtans, & p ſe eligibilis: hoc eſt demiſſio miſeriæ & a-
H ctiones iocūdæ. qñ aūt coniūgunt in hoīe, conſtituūt ipſum magnū & præſtantiſſimum quorūcunq;, ſiue nouerit hoc quicunq; noueri illud, ſiue ignoauerit illud. qñ hæc ſunt bona, quæ vere acquirunt nō ex his bonis, de quibus intendit laus. Exiſtentibus aūt ipſis diuitiis cā ceſſationis miſeriæ putant quidā viri, ꝙ ipſæ ſint ipſa felicitas. Alijs aūt appareret, ꝙ felicitas ſit, cū illis connectit alia res, quod eſt neceſſariū. quia cō ueniētius eſt, ꝙ beatitudo ſit cōſtas & tuta, q̃ ꝙ periclitet. quia damnū adueniēs illi, qui hēt duos oculos, &
I defecerit vnus eorū, nō eſt ſicut illi, qui hēret vnū oculū, & deficeret ei, quia ab ipſo monoculo auferet magis amanda res q̃ auferret ab illo q̃ hēret duos oculos. Et ſic ſi felicitas eſſet diuitiis & aliare, damnum aduenies ex ablatione diuitiarum non eſſet ſicut ex ipſarum ablatione, ſi ipſæ ſolæ eſſent ipſa felicitas. Sermo aūt de omnibus his rebus hic nō eſt ſm modum verificationis, ſed locutio de eis eſt ſm modum, quo indigeret eis orator. Expedit aūt ſemp oratori, quando intulerit concluſiones ex talibus præmiſſis ꝙ eas cōfirmet exemplis ſumptis ex viris, qui operati fuerint illas operationes, & aduenerint eis vtilitas, aut damnum. Hīc eſt ꝙ expedit oratori, ꝙ obſeruet narrationes & hiſtorias. Hæ itaq; ſunt res, quibus conſtituitur ꝙ res ſit vtilior, aut magis noxia. K

De rebus quibus, ſit bona perſuaſio, aut diſſuaſio ſtatutorum. Cap. 11. L

DE rebus vero, quibus fit perſuaſio & diſſuaſio, iam prius dictum eſt ſufficienter. Prēſtantior vero & excellentior earū eſt ſermo de rebus, quibus valemus ad bonitatem ſuaſionis ſtatutorum, & largitionis conſilij de ipſis ſtatuiis, quibus non eſt quid præſtantius. ideo expedit ꝙ perficiamus hic ſermonem de eis. Et dicimus ꝙ largitio conſilij ſtatutorum iuuātium, & perfecta ſuaſio de eis contingit per notitiā ſpecierū politiarum & morū & ſtatutorum, quæ peculiaria ſunt ſingulis politiis. & hoc, quia in vnaquaq; politia aūt M ſtatuta iuuantia ipſam, quæ ſunt ſtatuta, quibus fit euaſio illius ciuitatis & eius ſtabilitas. Nobilia aūt ſtatuta iuuantia ſunt ipſa iuſta, hoc eſt, quæ iuſte ſunt impoſita: quæ deſcripſerit primus princeps ciuitatis, aut commiſſus ſup eā a prīo principe. Differūt illa ſtatuta nobilia, hoc eſt iuſta ſtatuta politiarum ſm varietatē ſui finis, & numerabimus ea numero politiarum. Exempli gratia, quia in politia victoriæ iuſtitiæ eſt, ꝙ nō ſit extimādum, quando imperator verberaſſet illum, qui eſſet ſub imperatore. In politia autem nobilitatis iuſtitia eſt, ꝙ ille, qui eſt ſub imperatore, verberet imperatorem: ſicut ſunt uerbera, quibus verberauerit ipſum maxil-

A maxillam. Politiæ autem vniuerſa-
Politiarũ ſpẽs quatuor. lius ſunt quatuor: videlicet politia popularis, & politia tirãnidis, & politia regia, & politia vnitatis, quæ eſt ipſe honor. In ſingulis autem his politiis intentum ſtatutorum impoſitorum in eis eſt ipſa ciuitas, & commune, non priuatum. Ciuitas itaq; popularis eſt, cuius prĩcipatus eſt caſu & fortuna non conuenienti decreto: ex quo in hac ciuitate nõ eſt prẽlatura vnius ad alterum. Tyrannidis vero principatus eſt, in quo proponuntur magiſtatus ſuper politicos ad omiſſionem ociorum & occaſio-
B num, non modo quo expenſa ſit ad cautelam & fortificationem, neq; ad componendum theſaurum ad ciuitatem, ſicut res ſe habet in alijs politijs: ſed modo, quo collectio diuitiarum perueniat primo principi: & ſi gratis diſtribueret illis portionẽ aliquam ex collectione illarum diuitiarum principatus eſſet collectio diuitiarum. Si autem non gratificaretur illis aliqua portione illius collectionis diuitiarum eſſet principatus victoriæ, ideſt potẽtum, & eſſet in gradu ſerui ad primum principem: &
C eius cautela ab eis eſſet ſecũdum gradu cautelæ hominis à ſuo ſeruo. Bonum autem regium eſt dominium, quod fit modo morigerationis & educationis ad id, quod expedit ſm legem. qm̃ qui conſulunt quod præcipit lex, dominantur bono regio. hoc autem eſt imperium, quo peruenit directio diſpoſitionis hoĩum ciuitatis & humana felicitas. & ideo hi ſunt ſtudioſi, & valentes ad opera, quæ largirentur felicitatem ciuitati, & facit ſolertes & cautos ab his, quorum conditionis eſſet corrumpere ciuitatem interius vel exterius. & ideo vocatur hæc politia hoc no- D
mine. Hoc aũt imperium, de quo meminimus eſt duarum ſpecierũ: videlicet principatus regius: & eſt illa politia cuius opiniones & actiones ſunt ſicut inferrent ſcientię ſpeculatiuæ. Secundus autem eſt principatus optimatum, cuius actiones ſunt ſtudioſæ tantũ, hoc autem vocatur ſacerdotium. & fertur ꝙ inuẽtum fuerit ĩ primis à Perſicis, vt narrat Abumazar. Vnitatis autem eſt principatus, quo amat res, ꝙ peculiariter diſcernatur honore principali, & non deficiat ei aliqua res, quæ communicatur alteri hæc autem eſt contra- E
ria politiæ optimatum. Statuta autẽ harum ciuitatum aliquãdo ſunt impoſita determinata eis impermutabilis perpetuo vna: ſicut eſt diſpoſitio legum nautarum. & aliquando non hũt ſtatuta determinata, ſed dimittitur res imperatorib⁹ earũ, ſm quod magis expedierit pro ſingulis tẽporibus: ſicut hodiernis tẽporibus eſt diſpõ plurium legũ romanorũ. Non conuenit aũt, ꝙ lateat nos ex his quibus deſcripſimus has politias, finis ſingularum earum, qm̃ qñ nos nouerimus finem, cognoſceremus F
res, quæ eliguntur propter finem. Finis autem politiæ popularis eſt libertas. finis vero tyrannidis eſt collectio diuitiarum. finis autem boni imperij eſt virtus & corroboratio legis. finis autem vnitatis eſt honor. Finis autem imponentis politias, in quibus non inſtituuntur leges impermutabiles, eſt cautela & tuitio ab errore occurrente legibus mutatione temporum, & locorum. Conuenit autem ꝙ ſcias, ꝙ hæ politiæ, de quibus meminit Ariſtot. non reperiuntur ſimplices, ſed vt plurimum

inue-

G inueniunt cõplexæ: ſicut eſt dipoſitio politiæ, quę nunc repetitur, quia qñ perſpiceremus eã, inueniremus ipſam amplectentẽ virtutem & honorem, libertatẽ & victoriã. Quãdo aũt ſunt notæ nobis ſpẽs politiarum, manifeſtum eſt ꝙ nos poſſumus cognoſcere mores & leges, q̃ conducũt ad finẽ vniuſcuiuſq; harũ politiarũ, hoc eſt qui expedirent eis. & intendamus habitum illorum morũ noſtræ animę, & poſſeſſionem ſpeciei illarum legum, quibus intendimus ſuaſionem. qñ orationes, quibus diſſuademus, ſm leges ſuadẽt, qñ hi qui H conſulunt ſunt iuſti & decori operis: adeo ꝙ hæ res hic prædictæ ſint nobis notæ, & exiſtant in nobis, ꝙ qñ nobis inexiſtat mos, quem ſuademus, noſtra oratio de illa ſuaſione eſt vehementioris ſuaſionis. Et ideo expedit, ꝙ nõ cõſulamus, niſi de his quæ reperiuntur in nobis, & percipere mus, ꝙ nobis inexiſterent. Notũ autem eſt ꝙ conſtantia legum iuuãtium finẽ acquiritur modo reſolutionis & ſpeculationis ad finẽ. Iam itaq; expoſitum eſt ex hoc ſermone vnde ſumantur ea, quæ ſuaſionem vtilis largiuntur ex ipſis legibus ſin I gularũ politiarum, & quot ſint modi politiarum, & legum, verſus quas verſantur: hoc autem fit, ſm quod ſatis eſt huic arti. Sermo vero de his rebus ſm verificationem habetur in libris Politicorum.

Sermo de laude & vituperatione.
Cap. 12.

POſt hæc vero loquamur de virtute & vitio, honeſto & turpi. quia hæc ſunt, quibus aliqua res laudatur & vituperatur. & contingit ex noſtra notificatione harum rerum, ꝙ notificemus res, quibus homo cõ K ſtitueret præſtantiã ſui ipſius: ex quo hic eſt ſecundus trium modorum, quibus occurrit ſuaſio, ſicut ex noſtro ſermone præmiſſum eſt. & hoc, quia eſt ſpeciei laudis. hoc eſt, ꝙ rebus quibus poſſumus laudare alios valeamus laudare nos ipſos: licet nõ eõueniat omnibus rebus, quibus laudaretur alius. Sed hoc ſolum fit ſm virtutes, quę ſunt res, quę vertuntur ad arbitrium. Quoniã autem ſæpe accidit, ꝙ hoĩes & ſpiritales laudent virtutib⁹ & reb⁹ alijs vltra virtutes, & nõ ſolum laudibus horũ hoc accidit, ſed ẽt laudibus rerum animatarũ, & inanimatarũ, L hoc eſt, ꝙ ipſi laudent aliis rebus, exceptis virtutibus. Conuenit itaq;, ꝙ loquamur hic de rebus, ex quibus ſumerentur præmiſſæ ad laudandum per virtutes, & per alias res à virtutibus, vt ſermo de his ſit vniuerſalis.

Honeſtũ. Dicimus autem quòd honeſtum ſit, quod eſt eligibile propter ſe, qd⁹ eſt laudabile, & bonum, & iocundum, qua eſt bonum. quando autem ipſum honeſtum hoc fuerit, manifeſtum eſt, quòd virtus ſine dubio ſit honeſta, quia eſt bona & laudabilis. Virtus autem eſt habitus, qui Virtus. M metitur omnem actionem, quæ bona eſt ratione illius menſuræ aut putatur ꝙ ſit bona, hoc eſt conſernans hanc menſuram, & efficiens ipſam. & ideo eſt qui facit eſſe omnem actionem, qua intenditur verſus aliquem finem nobilis menſuræ excellentis modi ad prouentionem finis ab illa. Partes vero virtutis ſunt iuſti Virtutis partes. tia, hoc eſt vniuerſalis æquitas, & fortitudo, & magnificentia, & temperãtia ẽt, magnanimitas, & humanitas, & liberalitas, & prudentia, & ſcientia.

A tia. Quædam autem harum virtutū ſunt, quæ ſunt virtutes ſolum in eſſentia ſtudioſi: & quædam eaꝝ ſunt, q̄ ſunt virtutes, quibus agūt in alios hoīes. Hæ aūt, quæ agunt in alios, homines, p̄ſtātiores ſunt apud quoſdam hoīes q̄ apud alios, & aliquo tē pote magis q̄ alio tempore. Exempli gratia, quia virtus fortitudinis ē eligibilior tempore belli q̄ tempore pacis: ſed virtus iuſtitiæ eſt eligibilis in pace & bello ſimul. virtus autem liberalitatis & magnificentiæ eſt eligibilior indigentibus q̄ non indigē tibus. Differt aūt virtus magnificen

B tię à liberalitate ſm magis & minus: quia vtriuſque actio eſt diuitiis: ſed magnificētia eſt maior actio q̄ op⁹ liberalitatis. Iuſtitia vero eſt virtus æqualis, qua ſtudioſus largitur ſingulis hominibus portionem illis ex pedientem: & hoc ſm menſurā, quā p̄cipit lex. Iniquitas aūt eſt mos, qua homo accipit aliena, quæ lege non eſſent ſumenda. Fortitudo vera eſt virtus, qua homo agit operationes dicentes expedientes ad ſolertiā, vt præcipit lex: adeo ꝙ hac ei⁹ actione dirigat ad legē. Puſillanimitas vero eſt contrarium huius. Temperā

C tia vero eſt virtus, qua homo operatur circa voluptates corporis ſm mē ſuram, quam præcipit lex. Intemperantia aūt eſt contrariū huius. Liberalitas vero eſt virtus agens honeſtū circa diuitias, quod famoſum fuerit. Auaritia autem eſt huius contrarium. Magnanimitas vero eſt virtus, qua fit decus excellentium actionum. Puſillanimitas autem & inſenſibilitas eſt eius contrarium. Prudentia vero eſt virtus intellect⁹, qua fit decus animaduertentiæ, & conſilii, cum eſſe virtutum moralium illi, quæ ſunt ex rectitudine diſpoſitionis. Hic itaq; eſt ſermo de virtute & ſuis partibus, quatenus in digem⁹ eo in hac arte. Cōſtituet ve ro reliquas res vltra virtutes quibus homo laudatur non eſt difficile. & hoc, quia notum eſt, quòd agentia virtutum ſicut ſunt intelligentia. & vſus rerum, quibus attinguntur virtutes, ſunt res decoræ & laudabiles: res vero, quæ inſunt ipſiſmet virtutibus, hoc eſt accidentia quæ inſunt eis: & res, quæ connexæ ſunt virtutibus, ſunt illæ, de quibus nunc loquemur, quæ ſunt ſigna virtutum, & accidentia connexa virtutibus. Laudatur aūt hō ſuis actiD

E bus, quando fuerint decori & laudabiles: quia plures actiones virtutum ſunt res, quibus nō laudat. Siſr etiā ſunt plura accidentiū. Exēplū actionum & accidentium, quæ ſunt laudabiles, ſunt actiones fortitudinis in bello, aut illius qui actionem virtutis egerit in bello. & ſi non fuerit ex illis, quibus eſt habitus fortitudinis. Sicque etiam ſunt accidentia, quæ adueniunt fortitudini, quibus laudatur aliquis. Exemplum vero actionum, quibus aliquando non

F laudatur, eſt ſicut diſtributio diuitiarum: quia eſt de numero actionum liberalitatis. ſed hic eſt actus modi prodigalitatis. Exemplum autem accidentiū, quibus non laudatur homo, eſt paſſio hominis ab æquitate, & ei⁹ receptio. & hoc, quia actus æquitatis eſt laudabilis: paſſio vero ab ea non eſt laudabilis: quoniam putatur de ea quòd ſit deptetſio & dedecus. Et vniuerſalius actiones virtutum ſunt laudabiles, quando iuſte metiuntur: operationes autem magnæ difficiles factu,

G ctu, quibus homo laudatur, quarũ præmium eſt honor, ſunt laudabiliores q̃ operationes, quarum præmium ſunt diuitiæ. Ideo quando eſſet hic actio amplectens ambas res ſimul, & ſuus agens qui operatur eſſet tantum propter honorem, laudaretur ex illa. Et quanto homo nõ operaret virtutes propter ſe, magis laudaretur. & ſi actus eſſet rerum, q̃ ſũt bonæ ſimpliciter, ſimiliter laudaretur ſuus agens. Ac etiam laudatur ipſis rebus, quæ ſua natura ſunt bonæ, & ſi ſint noxiæ agenti: ſicut eſt de actione iuſtitiæ: qñ ſæpe iuſtus agit
H ſibi noxium. Operationes autẽ quæ propriæ ſunt rebus defunctorũ, ſũt laudabiles: qñ ex actionibus, quæ ſunt viuentium, homo ſæpe intendit vtilitatem ſuiipſius. & vniuerſalius quilibet actus, quo intenditur alienũ, & nõ recipit eo vtile ſuus agens, aut inde aduenireti ei damnum illo, ipſe laudaretur. Et actus etiam ipſe eſt laudabilis benefacientibus homi nibus, quia ipſe ẽ iuſtitia, ex quo ſuꝰ agens non recipit ex eo vtilitatem, & ex his quæ ſignificant hoĩem ſtudioſum, eſt, quia ipſe nõ operaretur actiones, quas tribuerent ei viri intemperati: immo increpareti eos ſermone & opere. Sicq; etiam cautio ſtudioſorum, & eorum commendatio ex his, quibus laudaretur aliquis hõ, & pudere ex commemoratione turpitudinum eſt ex his, quæ ſignificant virtutem: quia putatur de illo viro, ꝙ verecundia prohiberet ei cõducere illud vitium. Ac etiam inuerecundia ad commemorationẽ turpitudinum eſt ſignũ, quo homo laudetur, & hoc, quia putatut ꝙ pudore comprehendatur hõ, qñ commemorantur turpitudines quas egerit, aut ei peruenirẽt valere ad illas, aut K eas percuperet. Sicut retulit Ariſt. ꝙ accidiſſet cuidã mulieri notæ ſapiẽtiæ apud eos, cui quidẽ certus hõ obloquutus fuerat turpia: qñ dixit ei vellẽ tibi dicere orationẽ, quã ferre impedit pudor. Illa aũt trãſiuit, nec dedit rñſum illi turpi orationi, neq; adepta fuit in de triſtitiam, neq; paſſionẽ aliquam. Nam ipſa ſibi uiſa fuit: ꝙ occaſione ſuarum virtutum nemo obloqueteti ei, neq; nutu, neque cõi ſermone, q̃ ſunt duę ſpẽs locutionis: ĩmo tunc illa cõſtituit narrare virtutes, & laudare eas hñtes cõ L triſtata eis exclamans ad illas. Nec viri ẽt, qui ſecũ erant, irati ſunt verbis illius viri, nec ſuo obloquio: cũ noſceretꝙ talis matrona nõ ſuſpicareti tale. Et ideo exclamatio ad res, quæ adipiſci facerent laudẽ, & inflãmeti ad illas, conſtitueret exclamantem ad illas, & eis inflãmatũ inter viros hñtes virtutes, quæ non perueniunt hoĩbus, niſi vehementi inclinatione naturæ, ſicut eſt tẽperantia, & fortitudo, & cæteræ. & hoc qñ illi eſſet habitus ad reductionẽ ſuę operationis, & exclamare ad illas & excaleſcere eis: ſicut acciderat huic mulieri, de cuius mentionem fecimus cum M illo viro. & hoc, quia talibus operationibus redditur vir de numero virorum habentium virtutes, quæ nõ peruenirẽt homini niſi maxima aduertentia. decus aũt boni, qñ ipſe decorus non acquireret ex eo aliquam rem, eſt ex his qnibus laudare tur. & ideo laudatur hõ æquitate & iuſtitia, qua ſunt vtiles ſicut laudareti eis, qua ſunt honeſtæ. Vendicari ẽt hominẽ ex inimicis & non parcere eis, eſt res, qua meretur laudem. quia vendicari ex eis eſt meritum: meritum

A tum aũt eſt iuſtitia honeſta. Amor etiam victoriæ ac amor honoris eſt ex his, quibus laudat homo: quia ambo ſunt ſigna, quæ ſignificãt electionem virtutum, nõ occaſione acquiſitionis diuitiarum per eas. Amor aũt victoriæ ſignificat electionẽ fortitudinis. Amor vero honoris ſignificat electionem cunctarum virtutum. Et ideo optatæ electæ virtutes ſunt illæ, quibus acquirens eas nõ intẽderet acquiſitionem diuitiarum. hoc.n. ſignificat excellentiam virtutis. Illis autem actionibus laudatur homo, quarum moris eſt, ꝙ perma-
B neat ſua memoria perpetuo obſeruata hominib⁹. Res aũt, quibus laudaret hõ, ſunt laudabiles diſpoſitiones apud hoïes, quas cõſtituerent ſignũ excellentium ſicut hoïem eſſe decoꝝ verſibus, poematibus, & hymnis apud Græcos. hoc.n. ſignificat nobilitatem & excellentiã: ex quo non cuique hoïum facile eſt decus verſuum & poematum. Nã decori poetæ non facerent opus illius, qui non fuerit poeta decorus, neq; acciperet pro ſua arte, quamcunq; artem quæ contingeret. Nobilitatis aũt condi-
C tionis eſt, ꝙ homo nõ indigeat alijs, ſed ſibiipſi ſufficiat. Expedit autem ꝙ accipiamus in laude, & vituperatione res proximas vitijs & virtutibus. Illa autem ſunt vitia, ex quibus reperiuntur opera virtutis, aut virtutes, ex quibus inueniuntur opera vitiorum. Laudatur autem homo vitijs, ex quibus inueniuntur opera virtutis, quando putatur ꝙ illꝫ ſint virtutes, quia illa opera ſunt opera virtutum: & ſic putaretur ꝙ virtutes ſint vitia, quia accidit ꝙ ex eis inueniant opera vitioꝝ. Exemplũ quidẽ vitioꝝ. ex quibus inueniuntur opera virtutum, & putatur ꝙ ſint virtu- D
tes, eſt vt defatigatus, à quo fiũt opera patienter tolerantis, & putatur ꝙ ſit tolerans. Et torpens, ex quo reperiuntur opera circumſpecti: & propterea putatur ꝙ ſit circumſpectus. Et ſimiliter inſenſatus, qui putatur ꝙ ſit temperatus: cũ ſit ab eo opus tẽperanti per accidẽs. & ſic præceps audax putatur ꝙ ſit fortis: & corrupt⁹ mentis, ꝙ ſit venerandus, Exemplũ autem huius quod putatur ꝙ ſit vitium & non eſt vitium, eſt, ꝙ accidit magnanimo, ꝙ timeat res paruas: & putatur ꝙ ſit errans, & ſubdolus. Magnanimus autem faceret hoc in E
rebus, ex quibus nõ aduẽniret ei magnus timor: neq; vehemẽs damnũ & hoc etiam vbi decet ei ꝙ negligat illas. Ac etiam putatur hic locus cõuerſo huius, ꝙ dicatur de timido ꝙ ſit magnanimus. Et ex eo, quod laudamus hoïem diſtribuentẽ ſua amicis & aliis q̃ amicis cognitis, & incognitis. nam putat ꝙ excellentia virtutis liberalitatis ſit diſtributio diuitiarum omnibus. Expedit aũt, ꝙ la⁹ ſit corã amicis illius, qui laudatur: ſi
F cut dixit Socrates, ꝙ facile ſit laudare athenienſes athenis: & expediat laudare ſingulos homines, qua ſunt laudabiles ſuæ nationi: & virisei cõciuibus, ex quo hoc eſt varium. Ex laudibus aũt rerum quæ ſunt extra, eſt laus patrũ & commemoratio geſtoꝝ Antiquorum. Et hominis laudis eſt, qua ſua cogitatio aſcẽdit virtutibus: & non ſatisfit his, qui ei proueuerint. Vir autem magnanimus, qui non ſatisfit ſuo animo his gradibus dignitatum, quæ ei peruenerãt, laudat ambabus his rebus extrinſecis: hoc eſt, virtutibus ſuoꝝ maiorũ, & quibus ipſe acquiſiuerit conuer-

G tendo ſe ad illas. ſicut diceretur de quodam excellenti opere, quod inceœpiſſet ex parte ſuorum maiorũ, & ad quod opus finiret ex parte ſui animi. Ille vero, qui non animaduerteret ad adipiſcendũ maiorem gradum dignitatis q̃ peruenisset ei, laudaretur tantummodo ex rebus, quæ ſunt exterius ex parte ſuorum maiorum. ac ſi putaretur hic ꝙ non cõueniat, ꝙ ſatis ſit homini, ꝙ laus glorię maiorũ ſuorũ abſq; eo ꝙ cũ hac laudetur propria virtute. ſicut veteri prouerbio dicitur; non eſt noſtra
H in proſapijs ſuſtentari: & ſi nobiles extiterit noſtri primi maiores equites. ſatis vero nobis eſt laus propriæ virtutis abſq; mentione maiorum. Vera autem laus fit operib⁹, quæ sũt ex voluntate & arbitrio. qm̃ actus qui volũtate & arbitrio fit, eſt actus ſtudioſus: laus aũt per res: quæ fortuna & caſu fiunt, eſt, quia qm̃ illæ annectuntur virtutibus, eſſet eis decus & gloria: ſicut eſt dignitas generis, qm̃ connectitur virtuti: & eu fortunium quod connexum eſt actib⁹ virtutum. Tunc aũt actus qui fiunt fortuna, & accidentia quæ per acci-
I dens, coniunguntur actibus qui voluntate fiunt, ingrediuntur laudem, qm̃ pluries ſm vnam deſcriptionem redierint: adeo ꝙ putetur ꝙ ſint per ſe. & hoc, quia qm̃ eis acciderit hoc, putatur ꝙ ſint ſignum virtutis, ſicut multotiens puderet hoĩem caſus in locis, quibus laudatur pudor. Ingrediuntur aũt hæ res laudem, quia la⁹ eſt oratio deſcribens magnificentiã virtutis. hæ aũt res ſunt, quibus magnificaretur virtus. Quando autem vtimur his rebus ad laudem, expedit ꝙ vtamur eis, qua factæ ſunt ex animaduertentia. Quædam aũt ſunt terũ quę caſu fiunt, quarũ homo non K
eſt cã neq; per ſe neq; per accidens: ſicut proſapia, & educatio ſtudioſa. Et quædam earũ ſunt res, quæ accidũt ex operibus, quę contingũt ex animaduertentia. bona autem caſu facta, quæ accidunt ex actionibus, ſumũtur vt ſignum virtutum. Ea aũt, quæ caſu fiunt, quæ hominem præcedunt, ſumuntur ad conſiſtentiam & firmitatem virtutis. ſicut ꝙ dicat in laude, ꝙ ex bonis creantur boni: & in vituperio ꝙ ipsũ turpe: gignat turpe: & vniuerſalius ipſæ operationes ſunt, quibus laudatur agens. Ele- L
ctiones vero actionũ ſunt ſigna act⁹. homo aũt eis laudatur, qm̃ ex illis cõſtituerimus actũ. Bona aũt fortuna, quam diximus in præmiſſis, ꝙ ſit ipſa beatitudo, vt ſibi vr̃ vulgus, & reli
quæ res caſuales, quibus laudat homo, ſunt vna ſm gen⁹: ſed ipſa & virtutes non ſunt vna ſm genus, ſed ſicut directio diſpoſitionis eſt ſuperior, hoc eſt continens eam: ſicut illud, quod fit caſu, eſt quoddam genus cõtinens beatitudinẽ. Et Vtraq; hæc genera, hoc eſt ipſæ virtutes, & id quod fit caſu ſimul, ingrediuntur capitulum laudis, & capitulũ conſi- M
lij: ſed duobus varijs modis. Res aũt ita fuiti quia qm̃ nos ſciuerimus res, quæ expedit fieri, iã ſciuerimus res, quibus homo laudabitur, qm̃ factæ fuerint. Et ideo, qm̃ de his rebus fuerit facta mentio ſimpliciter, poſſibile eſt ꝙ ingrediantur conſiliũ & laudem. & hoc cũ additione modi quo ingrediuntur conſilium, aut modi quo ingrediuntur laudem. Et hoc, ſicut quiſpiam diceret ꝙ non expediat ꝙ debeantur magnificentia & extollentiá rebus, quæ fiunt homini per accidens, ſed rebus, quæ fiunt

ex

A ex ſua animaduertentia & arbitrio. quod qñ ſuperadditur, non conuenit, ꝙ laudentur eo illi, quorum beatitudo eſt à fortuna: ſed expedit ꝙ laudentur illi, qnorũ beatitudo eſt ex animaduertentia & arbitrio, ſicut quidam qui ingrediebatur capitulum laudis. Quando autem huic addidiſſet dicens, ideo non expedit ꝙ expetantur res quæ caſu fiũt: ſed illæ res, qnæ fiunt ex animaduertentia ingreſſę fuerunt conſiliũ: rebus autem caſualibus poſſibile eſt ꝙ vtatur quis aliqñ ad laudem, & nonnũq̃ ad vituperium. Nam opiniones

B horum variantur. quidam. n. homines ſibi vñr, ꝙ bonis, quæ caſu fiũt, non expedit ꝙ ipſis homo laudetur: ex quo ſunt res, non obiecta, neq; fir miter acquiſita ipſi homini. Alij autem aiunt, ꝙ expediat, ꝙ eis homo laudetur, & ꝙ ipſe ſignificant diuinã prouidentiam ad illum, cui accidũt, Ille autem, qui laudatur rebus, quæ arbitrio fiunt, ſemper eis laudatur, & qui illis vituperatur, ſemper eis vi

De amplificatione. tuperatur. Conuenit etiam, ꝙ vtaꝫ ad laudem illis rebus, quibus res magnificatur, & exollitur, quod eſt ꝙ

C conducat ad putandum de ipſa re, ꝙ poteſtate ſit plures res. & hoc, quando diceretꝫ ꝙ ille ſuiſſet primus, qui hoc egiſſet: ſicut ferꝫ de hiſtoria Habel & Cain: aut ꝙ pauſillo temporis feciſſet id, cuius conditionis eſt fieri magno temporis ſpacio, & ꝙ mirabilia fecerit. nam omnia hæc conſtituunt excellentiam agentis. Et ſic ſimiliter, qñ diceretur ꝙ ageret tempore, quo ſua actio eſſet difficilis. & hoc, quando fuerit, ſicut expediret ſingulis hominibus. Prętera, ſi agẽs eſſet illorum, ex quibus actiones & orationes ſæpius ſuccederent, eius actio eſſet excellens: & operationes, D quas homo ex eis contraheret; non eſſent actiones, quæ fierent caſu, ſed illæ operationes, quæ volũtate & animaduertentia fierent. Has autem reſpoſſibile eſt ingredi conſilium: hoc eſt res, quæ magnificarent illã rem: ſicut conſuleremus homini, ꝙ conformetꝫ primo laudabili illius generis: aut ſimilis et fiat ſecundum illam laudem, aut ei conſuleremus ꝙ eſſet vniuerſitatis laudabilium, in quorum laudem nemo contendit: ſicut ſunt homines, qui ſoro & publice laudantur, aut illis fiat ſimilis. Et ex eis, quibus magnificantur lau E dabiles, eſt ipſorum comparatio ad illos qui faciunt contraria ſuorum operum: & hoc mentionem faciendo ſuorum laudabilium operum. Expedit autem quòd his aſſimilentur illi, quorum conditionis eſt, ꝙ ſimiles fiant maxime laudabilibus, & continuo ſe comparent illis, & ſuis conſuetudinibus vtantur ad laudem: & ſi non peruenerint ad eorum gradum dignitatis. nam illorum virtutes ſunt in continuo augmento. Comparatio autem ipſiuſmet hominis cum alio non conue-

F nit, niſi fiat ex ſtudioſo viro occaſione affectus proprij amoris hominis ad ſe. Nam ille videret ſua vitia eſſe pauciora vitijs alienis, & ſi eſſent maiora. ſuas autem virtutes faceret maiores, & ſi ſint minores. iccirco non cuiuſcunque eſt vis comparationis. Valerent autem ad illam ſtudioſi homines, vt Ariſtote. refert de Socrate, quòd ipſe comparaſſet inter ſemetipſum, & inter alios ab eo: & ferebat iudicium de propriis moribus circa diſpoſitionem, quam animaduertebat inter

G se & inter alios. & si eam inueniſſet virtutem, commendabat ſe de eâ: ſi autem eam reperiſſet vitium, punie bat ſe pro eo. Comparatio aũt expediens illi, qui vellet adoleſcere virtu tibus, conuenit ꝙ fiat ad valde landa biles. Significat aũt ꝙ tales ſint laudabiles, hoc eſt illi, quorum virtutes ſunt in continuo augmento, qm̃ coe gerint ſuos animos, vt attingant ade ptionem ſtudioſoꝝ. Si aũt defatiga rent ex hoc, eſſet laudabile apud ple bem. Manifeſtum aũt eſt ꝙ magnificatio rei ingrediatur laudem. quia
H magnificatio rei eſt eius excellentia, excellentia aũt eſt ex rebus, quibus aliqua res laudatur, Expedit aũt, qm̃ velles magnificare per ſimilitudinem, ꝙ conformares pluribus laudabilibus. nam hic actus eſt excellen tiæ laudabilis, & oſtenſio ſuæ virtutis ad plebem. Et vſius ſua oratio eſt ſpecierum communium tribus generibus orationum. quia etſi magnificatio ſit communis tribus generibus rhetoricarũ orationũ, propior tamen eſt laudi & vituperio. Nam homo laudat aut vituperatur rebus exiſtentibus: quarũ eſſe omnes con
I ſitentur. magnificatio aũt rei ꝓpior eſt enti, q̃ ſit ei quod eſt priua tũ. & ideo expedit ei, qui laudat aliquid ꝙ deſcribat nobilitatem rei, & eius honorem & gloriam. Vſus aũt ſignoꝝ & exemploꝝ propior eſt ip ſi conſilio. qm̃ qm̃ ex rebus adeptis, q̃ iam exactæ ſunt, fit opinio de his, q̃ futuræ ſunt, quę largiatur cauſam & occaſionem rerum, quæ prædicatæ fuerunt, nos aptiores ſumus ad acce ptandum & magnificandum ſuam enunciationem & iudicium. Notitia vero iuſtitiæ, & iniquitatis propria eſt iudicialibus. & vniuerſalius omnis laus & vituperium ſit compa ratione laudabilium & vituperabilium, qui præceſſerunt. Expedit ẽt ei, q laudaret & vituperaret, ꝙ ſciat coram quibus fiat ipſa laus aut vitu perium hoc eſt, ꝙ laudet coram ami cis, & vituperet coram inimicis: ſicut ei conuenit, ꝙ ſciat loca, vnde ſu mat laudem & vituperium: de quibus in præmiſſis iam facta eſt mentio, quæ ſunt virtutes & earum agen tes, & ſigna, & ſua accidentia. Manifeſtum aũt eſt ex his, de quibus meminimus. ꝙ ex harum rerum diffinitionibus ſciantur definitiones ſuo rum contrariorum: ex quo contra- L rium ſcitur per ſuum contrarium. Quando aũt hæc à nobis cognoſcũtur ex ſuis contrariis, & vituperium eſt contrarium illis, manifeſtũ itaq; eſt, ꝙ ex hoc ſermone nos non ſolũ cognoſcimus res, quibus fit laus, ſed etiam res, quibus fit vituperium.

Sermo de Accuſatione & Defenſione. Cap. 13.

POſtquam autem loquuti ſum⁹ de rebus deliberatiuis, & laude & vituperio, iam expedit ꝙ loquamur de tertio genere ſubiectorũ hu M rius artis; quæ eſt accuſatio & defenſio. hoc autem fieret, qm̃ narrarem⁹ ex quot ſpeciebus præmiſſarum connectuntur ſyllogiſmi, qui fiunt ſm modum accuſationis, & ſm viam defenſionis, & notificarem⁹ ſingulas illas ſpecies. Species autem præmiſſarum, ex quibus fiunt orationes accuſationis, vniuerſaliter ſunt tres ſpecies. Quarum vna eſt præmiſſarum ſumptarũ ex efficiente, hoc eſt iniciante. Secunda autem ſpecies eſt præmiſſarum ſumptarũ ex patien-

te,

A te, hoc eſt ex illo, in quem infertur iniuria. Tertia autem eſt præmiſſarum ſumptarum ex ipſomet actu. Acceptarum autem ex efficiente notitia fit, quando numerãtur res, quæ quando fuerint alicui homini, putatur ꝙ iam feciſſet iniuriam, & ꝙ in medium feramus, quæ ſint illæ res. Sumptarum autem ex patiente, eſt quando numerantur res, quæ quando fuerint alicui homini, erit ipſe aptus, vt recipiat iniuriam. Sumptarum vero ex actibus eſt, quãdo narraremus quibus actibus fit iniquitas, & in qua diſpoſitione actuum intelligat iniquitas, & quo pacto hoc eis contingat. Expedit autem ante hoc ꝙ narremus quid ſit iniquitas: deinde procedam⁹ ad ſermonem de ſingulis his tribus rebus. Dicimus autem ꝙ iniquitas ſit voluntarium nocumentum propter peccatum in ſtatuti legem. Statuti autẽ ſunt duæ ſpecies. quia quoddam eſt propriũ, & quoddam eſt commune. propria aũt ſtatuta ſunt ſtatuta ſcripta, quorum timemus ne obliuiſcatur, niſi ſcriberentur, quæ propria ſunt ſingulis populis, & ſingulis nationibus.

Iniquitas quid.

B

C Communia vero ſtatuta ſunt ſtatuta non ſcripta, quę omnes concedũt, ſicut eſt honor parentum, & beneficio gratulatio. Actus autem voluntarie fit quando efficiens ageret ipſum eius cognitione nõ coactus ſimplici vi, aut ſecundum aliquem aliũ modorum, de quibus infra fiet mentio: & cum hoc ille actus eſſet ex illis, quos ille cuperet & optaret. Quidam autem actus voluntari⁹ eſt, qui fit animaduertentia & arbitrio præcedenti: quidam vero eſt, qui fit ex animaduertentia præcedenti, ſed ex imbecillitate animaduertentiæ occaſione malorũ morum, aut abuſus. D Manifeſtũ aũt eſt ꝙ qui ex animaduertentia faceret aliquam rem ꝙ ipſe cognitione eam faceret. Quando aũt res ita fuerit, manifeſtũ eſt ꝙ q illam facerent ex animaduertentia, aut imbecillitate opinionis noxiis actibus aut latentibus, hoc eſt mixtis ex damno & profectu, illi ſint iniqui: & ꝙ hoc fit aut eorum malitia aut imbecillitate opinionis. Et ꝙ ille, cui fuerit vna rerum, quæ ſunt cã imbecillitatis opinionis, & ille fuerit cauſa eſſendi illam rem, ꝙ ille tulerit malũ, & eſſet iniquus, ſicut eſt iniquitas diuitiarũ: cuius cã eſt illa ꝙ appetitus & iniquitas voluptatũ: cuius cã eſt vehementia ſubmerſionis in venerem & ingluuiem, & ociũ: qd eſt cauſa iniquitatis circa plures res. Sicq; & puſillanimitas. & ideo timidus & puſillanimis recepit ab eius ſociis, & deficit eis propter puſillũ pœnæ, quod ei inferret. Sicq; & philotim⁹, qũ recedit à ſuis ſociis propter honoris amorem: & ſic amatores victoriæ recederent à ſuis ſocijs propter victoriæ amorẽ: & vir præceps ira furibũdus & iracũdus nocet ſuis amicis occaſione cuiuſdam iniuriæ, quam apprehenderet. Stultus vero F aniens operat iniquitatem quia cõplicat in eo iuſtitia & iniquitas. Præceps vero eſt iniquus propter paucitatem eius appetitus laudis. & ſic ſũt illæ, quæ his ſimiles ſunt rerũ, q ſũt cã iniquitatis non ex animaduertẽtia. Res vero, quæ notificantur propter ea quæ præmiſſa ſunt ex commemoratione virtutum, & ex commemoratione affectuũ, quæ poſtea ſcribetur, & ꝙ vniuerſalius ſunt aut ex malo more, aut malo affectu. Mali aũt mores notificantur ex his,

G quæ præmissa sunt, hoc est ex notitia suorũ contrariorũ, quæ sunt virtutes & affectus, qui notificabuntur in secundo libro. Postquam aũt hoc constiterit, iam peruenit nobis sermo, ꝙ narremus pp quid inferãt iniuriã iniqui, & quo pacto fit iniquorũ ꝙ inferant iniuriã: & quib⁹ reb⁹ inferant iniuriã, vltra ꝙ necessariũ sit: ꝙ incipiamus & exponamus, quę sint illæ res, quibus iniqui inferunt iniuriam, hoc est res, quas qñ cupierint, inferrent iniuriã, & qñ easdem adissent, intulissent etiam iniuriam.

H Manifestũ aũt est ꝙ tractatus accusationis expedit, ꝙ præcedat tractatũ defensionis. qñ qñ aliquis vult accusare quenquã, oportet ꝙ ei notæ sint res, de quibus accuset, & quot sint, & quæ sint. Loca vero defensionis non sunt determinata, sicut sunt loca accusationis: sed determinantur loca defensionis fm loca accusationis. Accusatio aũt est quædã vehemens res ad politiam humanam: ideo nos aspicimus plures, qui quando nõ accusant, nocẽt suis affinibus & consanguineis. Omnis aũt qui efficit aliquã rem inique, aut illam agit ex se suo votõ, & eius arbitrio solũ;

Quę sint causæ alicuius iniquæ rei.

I aut non ageret illam ex se & suo arbitrio. & hoc, aut ageret ipsum contingenter, qui vocat casus: aut illud efficeret necessario. Is aũt qui ageret necessario, quidam est qui ageret illud per eius naturam, sicut si esset malorum morum naturaliter: & quidam est qui ageret ipsum aliquo exteriori cogente hoc est, ꝙ non sit voluntas principiũ illius operis, qd ageret, sed aliqd exterius latibulum, aut inimicitia & consimilia. Id aũt, quod ex se agit, est illa res, q ipsamet sola est cã suæ generationis, non alia res secũ extrinsecus cõnexa. Ille aũt K qui agit, quidã est qui agit propter abusum, aut malos mores. Et aliquis est qui est fm appetitum & desyderiũ. Ille aũt qui desyderio est, quidã est desyderio præmeditato rationali, & aliquis est desyderio phantastico. Ille aũt, qui desyderio phantastico est, quidã est qui est iracundo desyderio, & aliquis est ratione appetitus. Qñ aũt hoc fuerit, iniqui sine dubio inferũt iniuriã rntione septẽ causarũ: quarũ vna est occasione casus: secunda occasione naturæ: tertia vi: quarta abusu & malis moribus: quinta ratiocinatione: sexta ex ira: L septima autẽ ratione appetitus. oẽs aũt excepta illa, quæ fit ratiocinatione, sunt partes imbecillitatis opinionis, de qua facta est mentio in prẽmissis. Diuisio aũt iniquarum operationum ex parte ætatum & imaginationum, & eorũ, q nouiter fiunt, nõ est diuisio essentialis. quia etsi iniquitas puerorũ sit maior, hoc nõ est primo & per se, qua sunt pueri, sed qua pueri sũt iracũdi aut voluptuosi. Similiter aũt accidit pauperibus, ꝙ aueant plusquã diuites pp eorum indigentiam. sicut accidit diuitibus, ꝙ appetant diuitias occasione oblectamentorũ non necessariorũ, plusquam pauperes. qñ aũt referrent diuites aut pauperes ad iniquitatẽ alicuius generis causa propinquitatis non essent diuitiæ & paupertas, sed appetit⁹ & mali mores, quos anima ex pauptate & diuitiis acquirit. Sicq; ẽt est res imaginationum, hoc est ꝙ si referrentur aliquæ res earum ad iniquitatem, hoc nõ esset per se primo, sed qua imaginationes sunt causa vnius aut plurium illarũ septẽ causarum, quæ sunt primo & per se causa

Septem de causis iniquę iniurias iferũt

A ſa iniquitatis. Et ideo abſtinentes, & intemperati, & reliqui, de quibus dicitur ꝙ agant ſm ſuas imaginationes, operantur per vnam illarũ ſeptẽ cauſarũ præmiſſarũ, aut per plures q̃ per vnam, aut ex ſuis contrariis. Illi aũt ſunt habentes imaginationes pulchras, hoc eſt intemperati operãtur illis cauſis;, abſtinẽtes aũt ex ſuis contrariis. exempli gratia, quia temperato annectuntur voluptates iucundæ laudabiles: intemperato aũt conſequũtur malę voluptates. Ideo expedit ꝙ hic omittamus hunc diuiſionis modum. vltimo aũt ferem⁹

B ſermonẽ de his rebus, qua ſunt cauſę harum ſeptem cauſarũ: non qua ipſę eſſent primę cauſę operationis iniquitatis. Mentio vero cauſarũ, quæ ſunt per accidens, expedit ꝙ auferat hinc omnino: ſicut ꝙ homo ſit nigerãt albus, pinguis aut macer: q̃m per accidens aduenirent his varietas morũ & voluptatum. Sed conuenit, ꝙ faciamus hic mentionem de cauſis, quas numerauimus ante accidentia, quæ variãt mores per ſe, ſiue fuerint animantiũ, ſiue corporeæ, aut extrinſecus: ſicut ſunt ſenect⁹ & puritia, paupertas & opulentia. q̃m q̃

C aliquis homo ſit pauper, putat diminutã metam ſui animi, & pudet eũ quæcunq; res quam faceret. q̃ aut̃ ditatur, æſtimat magnitudinem metæ ſui animi, nec vlla res pudet eum. Sed de his nos loquemur poſtea. hic uero redeamus ad illud iter, in quo fueramus. Et dicamus ꝙ iam expoſitę ſunt cauſæ effectiuæ iniquitatis, & iam declaratæ ſunt ſingularũ cauſæ finales. Illis vero qui caſu agunt, non eſt aliquis determinatus finis: ideo illorum iniquitas non eſt permanens neq; vt plurimum, neq; fit habitu & meditatione ſtabili. hoc autem notũ eſt per naturam eius qđ fit caſu. & hoc, quia caſus eſt cauſa rerum vt in paucioribus, ſicut dictũ eſt in libro Poſteriorum. Iniquitas vero, quæ ſit ex natura ipſius iniqui & ſuis elemẽtis, fit ex diſpõne ſtabili firma: & operationes, quæ ab illa natura proueniunt, ſemper ſunt vnius deſcriptionis. & hoc, aut ſemper, aut vt plurimum. Suus autem finis eſt finis malorum affectuũ, de quibus poſtea loquemur. ea vero, quæ ab illo fiunt ex diſpoſitione præter naturam, ſicut eſt dementia, & reliqua offendentia, quæ non currunt proceſſu naturæ, putatur ꝙ referantur ad caſum, & non attribuant alicui rei per ſe. Operationũ uero, quæ vi fiunt, hoc eſt, quæ arbitrio ſunt, ſed ſunt initiũ eſt vis illata, finis eſt finis iniquarum operationum, quę arbitrio fiunt. ex quo vis accidit cunctis operationibus, quæ arbitrio fiũt. Finis vero iniquitatis, q̃ fit animaduertẽtia & præmeditatione, eſt aut illæ res q̃ putantur ꝙ ſint vtiles, quæ ſunt illę res, de quibus mentionem fecim⁹ in capitulo largitionis cõſilij, ſeu de liberationis. hæc aũt eſt res, de qua

F putatur, ꝙ ſit aliquid bonũ, qua putatur de ea, ꝙ illa ſit finis proficiens, immo ꝙ ſit maxime vtile. aut ſunt res iucundæ. & ideo ipſi intemperati ſæpe agũt iniqua ratione voluptatis. Finis vero iniquitatis, quæ ira fit, eſt expetitio vlciſcendi ſanguinem ſanguis autem vindictę expetitio, eſt aliqua res vltra pœnã. Nam pœna recipitur pro cõdemnato. & hoc, aut conuenientiori ei, aut expedientiori ipſi ciuitati, aut occaſione delectationis ob eſſentiã dationis ſuæ pœnæ. hæc autẽ eſt hypocritica, ſeu

D

Quæ nã.

E

Quæ vi.

Quæ p̃meditatione.

Quæ ira.

Quæ caſu fiant.

G ficta condemnatio. Ille aũt, qui ſumit ſanguinis vindictã, intendit coę quationem delicti ipſi delinquenti, hoc eſt ꝙ ſumat ab eo, quantũ dederit, & hic eſt finis ſanguinis vindictę, quam in ſuo animo conſtituit ille, qui eam intendit. De notitia vero definitionis iræ, ꝙ ipſa ſit, & notitia ſuaꝝ paſſionũ, poſtea loquemur, mentionem faciendo de ipſis affectibus. Illius vero, q̃ fit moribꝰ aut abuſu, eſt occaſione voluptatis. & ſimiliter illius qui auidꝰ eſt. & ideo omnes res, de quibus putat ꝙ incundæ ſint, ſiunt vna iſtarũ quatuor cauſarũ: quibus homo ex ſe operatur, hoc eſt
H animaduertentia ſerio, & ira, & moribus, & vſu. Cupido aũt & voluptates, quæ moribus & vſu fiũt, ſũt plumodis. hoc eſt, quia quędam earũ eſt naturalis, & quędam non naturalis. ſed ea delectatur ratione vſus. Et vniuerſaliter omnes, qui iniquitatem ex ſe operantur, hanc faciũt propter res, qnæ vere ſunt bonæ, aut de qnibꝰ putat ꝙ ſint bonæ: ſeu pp̃ res, q̃ vere ſunt iucũdæ, aut propter res, de quibus putat ꝙ ſint iucũdę: qñ qui ex ſe operantur, agũt occaſione preſentanei boni aut futuri. Ideo ali
I quando agũt occaſione mali quod eis prouenit, qñ putant ꝙ eo adipiſcant maius bonũ, q̃ ſit illud bonũ, quod eis aufertur aduentu illius mali. aut putant ꝙ per hoc propellatur ab eis maius malũ, poſtea aũt inde prouenies eſſet parũ Ideo etiam ali qñ eligimus celeres angustias & noxias voluptates, qñ eis ſperamꝰ ꝙ in futurũ perueniamꝰ ad aliquod maximum bonũ, aut ad minus malũ, eo maximo malo quod fieri timemus, niſi illa res fieret. Hæc itaq; eſt maneries intentionis ſecũdi modi. Ex quo aũt iam declaratum eſt, K ꝙ illud quod iniquus optaret, aut eſt vtile vel iucundũ, expedit ꝙ hic feramus vtilia & iucunda, quot, & q̃ ſint, de rebus vtilibus iam pręmiſſus eſt ſermo ī capitulo deliberationis. Sermo aũt, qui ſingulariter eſt tractandus, eſt tractatus iucundorum. Sermo autem de eis hic, & perfectio ſuarum definitionum fiet, quod ſatis ſit huic arti, quæ ſunt famoſæ definitiones.

De Iocundis, & Triſtibus. Cap. 14.

DIcamus ſitaq; ꝙ oblectamentũ eſt tranſmutatio ad diſpoſitionem ſubito factam ex naturali ſenſatione rei, quæ ſentitur, hoc eſt, q̃ñ ſenſatum fuerit naturali ipſi ſentienti. Triſtitia autem & anguſtia ſunt huius contrarium, hoc eſt, quia ſunt tranſmutatio ad diſpoſitionem ſubito factam ex non naturali ſenſatione. Quando autem hæc fuerit deſcriptio oblectamenti. manifeſtum eſt ꝙ iocundum ſit ſenſatum, quod ageret hanc animæ diſpoſitionem. Contriſtantia autem ſunt huius contrarium, hoc eſt, ipſa corrumpentia, quæ agerent contrarium huius diſpoſitionis in animam ſenſitiuam. M Quando autem ipſa iocũda fuerint hęc, neceſſarium eſt ꝙ id quod naturaliter fuerit talis deſcriptionis, ſit maioris voluptatis: & præſertim qñ hæc diſpoſitio eſſet paſſibilis qualitas, non paſſio. Id vero quod moribus aut vſu fuerit, fit iocũdum: quia res, quæ moris eſt aut vſus, redditur ſicut res, quæ naturaliter eſt continuo iocunda: quoniam vſus ſimilis eſt naturæ. & hoc, quia id quod eſt pluries, eſt prope rem naturalem: res autem naturalis fit penitus

Oblectamẽtũ qd ſit. L

A nitus ſine vi. Ideo vis eſt habitus, quo dolet contriſtãs animam: ſicut in poematibus Græcorum ſcribit, ꝙ omnis res, quæ vi fit, eſt mẽtis dolor, & animæ triſtitia. Cur autem rei, & aſtutia, & labor ſunt quædam res contriſtãtes, quia vi fiunt, & coactione fiunt, niſi homo eis aſſueſceret: eorum vero contraria ſunt iocũda, ſicut eſt ocioſitas, & omiſſio metiendi actiones ſecundum legem: quies autem & ſomnus ſunt res, quę placent, quia nulla res earum fit vi. quando autem appetitus eſt nomen oblectamenti, fit quia appetitus eſt
B oblectamentorum deſyderium. Appetituum autem quidã ſunt rationales, quidam vero irrationales. Intendo autem per irrationales, quicquid appetitur non per animaduertentiam & meditationem: & hi ſunt de quibus dicitur ꝙ ſint naturaliter optati: ſicut ſunt appetitus relati cor pori: quemadmodum eſt appetitus nutrimenti, quæ famis vocatur: & aquæ appetitus, quæ ſitis nuncupat. & appetituum ſpecies propriæ ſingulis ſaporum ſpeciebus. & vniuerſalius quicquid refertur ſenſui tact⁹, & ſenſui olfactus, ſicut eſt coitus, &
C cibus & potus, & boni odores. Appetitus vero auditus & viſus rationalitate quadam appetunt, hoc eſt ꝙ ortus ſuorum appetituum non denudatur à quadam principii rationalitate, ſicut eſt diſpoſitio appetit⁹ coitus, & cibi. huius autem cã eſt. nam hi duo ſenſus ſunt maioris inconuenientiæ ipſi rationalitati quã alii. & hoc, quia auditus conuenit rationalitati ex parte dictionum: viſus autẽ communicatur rationalitati ex parte radiorum & inſinuationis, quę fit in commerciis. Auditus autem eſt vehementioris conuenientiæ ratio- D
nalitati quã vtſus. & ideo viſus valde appetit, ꝙ videat id qđ audiuit, & non appetit ꝙ audiat id quod vidit. nam ſenſitiua paſſio eſt pottor ſm ſpeciem quã paſſio corpotea. Phantaſia vero eſt imbecillis ſenſatio, quę ſemper agit aut memoriam aut ſpem. qñ autem priuatur reminiſcentia priuatur ſpe. & hoc, quia ſpes eſt cõnexio poſſibilis futuri ad res, quæ in præterito fuerant ſenſatæ: & illa eſt ipſa memoria. quando autem phantaſia, eſt quædam ſenſatio. Manifeſtum itaq; eſt ꝙ oblectamentum reperiatur in memoria & E
ſpe. nam ambæ ipſæ ſunt quędã res ſenſationis: adeo ꝙ omnia oblectamenta neceſſario reperiuntur ſecundum ſenſationem: adeo ꝙ, quando ſentata fuerint in actu, oblectamentum fit per ſuam obiectionẽ & ſenſationem: & qñ illa fuerint in præterito oblectamentum eſt illorum reminiſcentia. quando autem illa fuerunt de futuris oblectamentum eſt p ſpem. & hoc, quia ſenſatio eſt ꝓpria rerum præſentium, & memoria præteritorum, & ſpes futurorũ. Iocunda autem obiecta non ſunt ea
F quæ olim ſunt tempori preſenti proxima, immo reperiuntur quędam res, quę quanto ſuum tempus fuerit propius, tanto erunt iniocundiores: & qnando ſunt remotę, ſunt iocundę. Et reminiſcentia hominis de fatigattonis & laboris, qui iam veluti fumus conſumpti ſunt, & ab eis euaſit, eſt ipſa valde iocunda. & hoc, quia vir laborans egrotus oblectat memoria defatigationis & laboris, qñ in his ſua negocia proſpera ſucceſſerũt: aut in illis euaſit à malo. nam euaſio à malo ẽt eſt cã oblectameti.

Res

G Res vero delectantes, quæ ſperantur, ſunt illæ, quæ, quando fuerint proximæ faciunt gaudere, aut adiuuant. & hoc, quando extimatæ fuerit nobiles vel vtiles cũ ſua nobilitate, quando ſuæ vtilitati non aduenieret damnum & vniuerſalius ſperanda iocunda ſunt proxima tempori præſenti leuis inuentionis. & ideo ira fit iocunda. & hoc, quia ira fit, quando homo ſperaret caſum mali iræ, quem iraſcitur de illo. & cum hoc illud eſt poſſibile caſu. & ideo dixit Homerus, ꝙ illa ſit melle dulcior. Et ex quo ira fit, quando vindicta poſſibilis fuerit, neq; præſens neH que impoſſibilis, nemo iraſcitur in imbecillem, in quem cecidit malũ: neque in nimium excellentem, in quẽ deſperaretur ꝙ cadat in ipſum malũ. & ille eſt, cuius gradus ad gradum iraſcentis in illum, non eſt aliqua proportio: ſicut ſunt dęmones & angeli. & ſic nemo iraſcitur in admodum minimum, ad quem non habet proportionem. Et plures voluptates ſunt, quas non ſequitur oblectamentum: & illæ ſunt in actu, hoc eſt, ſenſatæ: ſed ſequitur eas oblectamentum, quando ſunt imagiI natæ. Et ideo illis qui reminiſcũtur rei deſyderatæ quomodocunq; recordentur eius, aduenit quoddam oblectamentum. & ſic qui ſperant vincere aliquam rem, aduenit eis quoddam oblectamentum de illa victoria. Et ideo febrientes, quibus Medici prohibent potum aquæ, oblectantur propter reminiſcentiam ſui potus, & eorum ſpe ꝙ conualeſcat & potent illam. Et illi qui petũt ab hominibus id quod eſt eis bonũ aut ſcribunt de illo literas, aut negociantur ad illud. Inquiſitione itaq; & negociatione oblectantur, nam illi ſperant, ꝙ eis perueniant ſui cordis expeditiones, adeo ꝙ ipſæ adſint eis, & oblectentur illarum ſenſatione in actu. Res autem, quas omnes amãt vero amore, ſunt tres res. quarum vna eſt, ꝙ res iocunda ſit præſens. & ſecunda eſt, ꝙ illam imaginetur quando non eſt præſens: & hoc aut ſui reminiſcentia, vel ſui ſpe. & tertia eſt citum ſolatium anguſtiarum & triſtitiarum. & ideo homines odiunt lugubtium viſitationes, & non comparent in locis vlulatus & ſuſpirium: nam illi augent mœſtitiam. Et in quibuſdam voluptatibus ineſt triſtitia & oblectamẽtum L ſimul. & hoc eſt, ſicut reminiſcentia amici abſentis & mortui, quando recordaretur quis, & cogitaret qualis vir ille fuerit, & qualia opera fuerint illius geſta. Et ideo illis qui conſtituunt elegiam, ineſt oblectamentum, & contriſtatio ſimul. nam Ariſtot. ait, ꝙ in elegia ſit reminiſcentia laudum ipſius mortui voce ploratus ſeu querula. Quam ob rem optime dixit Homerus de hac re: quando ait, ꝙ ex quo elegus elegia conqueſtus eſt laudum ipſius mortui voce deploratus amaritudinum M quæ eſt ipſa elegia, auditores vociferauerunt voce amara delectante. Et expetitio redẽptionis ſanguinis putatur ꝙ numeretur eſſe huius capituli. nam expetitio redẽptionis ſanguinis delectat & contriſtat ſimul: & poſſet putari ꝙ numeretur inter res delectantes ſolum. Et ipſarum rerum delectantium eſt, ꝙ non ſuccedant proſperæ res inimici. Et iraſcens, quando nõ peruenit ad id qđ ſperat de exactione pœnæ ſimul delectatur & contriſtatur. cõtriſtatur quidem,

A quidem, quia non peruenerit quod volebat de pœnæ ex actione: ſed delectatur qua eſt ei ſpes ad offenſionem. Victoria autem placet, non tãtum victoriæ amatoribus, ſed etiã omnibus. Nam victoria eſt quædã ſuperationis voluptas, hoc eſt, ꝙ vbi ipſi vincenti ſit quiddam certus exceſſus apud homines. ſuperationem autem omnes appetunt: & ſi in hoc differant ſecundum magis & min⁹. Quando autem victoria eſt iocunda: traditiones etiam & exercitia, q̃ ſunt loco victoriæ, ſunt iocundę: ex
B quo expediunt vt eis perueniat oblectamẽtum ex illis. nam victoria de illis eſt vt plurimum: & hæc ſunt ſicut ludus pilæ & luctæ, & trochorũ, & taſſilorum, & peritia omniũ conſuetarum traditionum, hoc eſt, ſolitarum, quibus intenditur adeptio cuiuſdam habitus. Harum autem ſolitarum traditionum ſunt duæ ſpecies. quædam ſunt, quæ non delectant illico, donec homo aſſueſcat eas & propter vſum erunt iocundę, & ſunt traditiones, quas non ſequit oblectamentum, quod ſequitur habitum vltimo prouenientem ex illis traditionibus: ſed ab initio ſequi
C tur eas ſolus labor, ſicut eſt ſcientiæ adeptio. Et quędam ſunt, quæ illic delectant, ſicut eſt venatio & ſcachorum ludus. nam initians illas res, cõmunicat cum perito in illis in fine quem intendunt, quæ eſt victoria: & delectatur ſolo intuitu, & ab initio rei, ſicut delectatur perfectus in eis, & recta victoria eſt iocunda. Victoria autem, quæ fit deceptione & errore, placet Sophiſtis, qui vſi ſunt vt illis perueniat quis in ſua intenta ſuasq; cogitationes ex exterioribus bonis, ſicut ſunt diuitiæ, & honor. Et ex iocundis rebus ſunt honor & D magnificentia, nam honores conducunt honoratum, ꝙ ſuo animo putet ꝙ ſit ſtudioſus: aut ex his qui diligenter procurant virtutes, quando honores fuerint ab illis, ex quorum veneration ibus accideret honorato talis imaginatio, & animæ meditatio, hoc eſt, ꝙ conducant ad putandum ꝙ ille ſit ſtudioſus. Patefacere autem virtutes ipſis honorandis, dignius eſt huius operis quam eas abſcondere: cum illarum euidentia teſtetur de illius diſpoſitione, qđ non teſtaretur ipſarum latentia. Et ideo E quando homines venerãtur aliquẽ virum ille homo honoratus putat: ꝙ illi ipſum honorauerint propter aliquam virtutem, quam nouerint in ipſo. Veneration es autem cognoſcentis digniores ſunt ad hoc quàm veneration es illius, qui non nouerit ipſum honoratũ, propter ipſam eandem rem. Et hoĩes ſuę ciuitatis digniores ſunt ad hoc quã remotiores & præſentes etiam digniores ſunt q̃ ſucceſſuri poſtea: hoc eſt, ꝙ illi qui ipſum viuẽtem venerantur, digniores ſunt huius rei quã qui eũ venerã F tur poſt eius obitum. Et veneration es maioris partis hominũ digniores ſunt huius rei quàm minoris. Et expedientius eſt quòd verificetur ſermo harum ſpecierum hominum, quando fuerint habentes intellectum, & maior pars hominum, & eorum teſtimonium eſt maioris ꝓſuaſionis, quàm ſpecies quæ ſtabiliuntur ab hominibus, qui ſunt gradus puerorum & beſtiarum, & illi ſunt ignari & plebs. Et amici etiam ſunt ex rebus iocundis, qm̃ amicitia eſt iocunda. & quicunque amat aliquam rem, illa delectatur. Et ideo vi

num

G num non delectat eum, qui non ada
mat ipſum. Huius autem cauſa eſt:
nam amatum eſt apud amátem ex
numero boni, quod omnes cupiũt:
per omnes autem intendo illos, qui
ſentiunt & imaginantur. Quòd au-
tem homo amet creaturas, eſt pro-
pter ipſummet proximum, nõ pro-
pter aliud delectás apud hominem
amatum, hoc eſt, ꝙ ſit amatus pro-
pter ſe. Et ſimiliter ꝙ homo ſit ad-
mirabilis apud alios, hoc eſt, ꝙ ad-
mirentur ipſum: & ſit etiam aliud à
iocundo propter hanc cauſam, hoc
eſt, propter bonum, quod omnes ap
H petunt, nam alii admirantur ipſum,
quando ignoratur bonum ſuæ con
ditionis, ꝙ non inſit maiori homi-
num parti. & hoc, quia res, qua ho-
mo excedit maiorem partem, eſt io
cunda. Et quando intendunt ꝙ alii
admirentur ipſum, illi ſunt ſicut vi-
ri, qui congregant homines ad oſté
dendum eis, ꝙ faceret ex aſſumptio
ne rerum excellentium & laudabi-
lium. Aſſentatio etiam eſt iocunda:
quoniam aſſentator conducit ad de
cipiendum hominem, ꝙ ipſe ſit ab
eo admirandus, & quòd ſit ex his
quos amat: igitur aſſentator eſt fi-
I ctus amator, vel falſus exaltator. Et
repetitio eiuſdem rei eſt iocunda,
quia eius repetitione prędominatur
animę. conſuetum autem eſt iocun
dum. permutatio autem & transla-
tio ab vna re in aliam eſt naturali-
ter iocunda: quia iam acquiritur p
eam ſenſatio rei, quę nouiter fit. Et
ideo res, quę naturaliter ſucceſſiuæ
fiunt in mundo, ſunt iocundę ſicut
eſt translatio caſtrorum, ciuitatum
& regni permutatio, & vniuerſalius
permutationes, quę fiunt in homi-
nibus, & ipſorum hominum per-
mutatio: Huius autẽ cauſa eſt. quia K
res, quę reperitur, eſt in termino il-
lius, de quo anima adimpleuit ſuam
indigentiam, & non remanſit ei ali
qua res, qua illud acquirat, & eo ma
gis quando diu durauerit ſuũ eſſe,
& anima expeteret inuenire quietẽ
in rem nouam, ex qua acquireret
quod non eſt apud ipſam, & id cui⁹
generatio eſt rarioris temporis ip-
ſum eſt iocundius. Et diſciplina etiá
vt plurimum placet: appetitus autẽ
diſciplinę ipſius plebis ſit ꝓpter ho-
minum voluptates, vt ſm ſuam ani-
mam ſint admirãdi, vel ꝙ homines
admirẽrur: ex quo ambę hę res ſunt L
per ſe iocundæ. Ac etiam diſciplina,
ex quo eſt ipſius generis comprehẽ-
ſionis, qua naturaliter proceditur à
potentia ad actum, eſt etiam iocun-
da. Et vniuerſalius decus actionis &
decus paſſionis ſunt de numero re-
rum iocundarum. decus autem paſ-
ſionis delectat nõ propter ſe, ſed oc-
caſione cupidinis perfectionis pro-
uenientis, quę putatur ꝙ proueniat
inde. operis verò decus delectat ho-
minem propter ſe, & propter alium
in quem cadit operis decus. Et recti-
tudo affinium eſt iocunda, & eẽ cõ
tẽtũ & ſufficientia opportunorum M
ſunt iocundæ. Quando autem do-
ctrina eſt iocunda, & ſimiliter ho-
minem eſſe admirandum, aut ꝙ ip
ſum admirentur homines: Aſſimilà
tio itaq;, & confictio etiam aſſimila
tionis doctrinæ ſunt iocundæ. Et
hæc eſt ſicut confictio picturarũ &
ſculpturarum & reliquorum operũ
quibus intenditur confictio primo-
rum exemplarium, hoc eſt ipſarum
rerum, quæ ſunt præter opera, qui-
bus confinguntur res, quæ nõ ſunt.
nam ea, quibus cõfingimus res, quę

non

A non ſunt, non delectant, quando illæ imaginatæ formæ fuerint decoræ ſeu turpes. ſed ex quo illis eſt quædam ratiocinationis ſpecies & notificationis latentis, quod abſconſum eſt imaginatur per id, quod magis patet, quod eſt ipſum exemplar, qđ ſuo loco eſt ſtabilitum. Sicq; ergo illius loco quodam modo eſt quædam doctrinę ſpecies, quæ fit per ſyllogiſmũ. & hoc, quia aſſimilatio cõſtituitur in illis in gradu præmiſſæ, & res cuius aſſimilatio intenditur ſuiq; intellectus largitio conſtituitur in gradu concluſionis. & propter
B hanc ſimilitudinem, quæ eſt inter aſſimilationem & doctrinam, aſſimilatio eſt iocunda. Aſtutia etiam, & euaſio à violentiæ illatione eſt iocunda. Confictio vero, & doctrina ſunt iocundæ. nam hæ fiunt per aſſumptionem vnionis, quæ eſt inter res: notitia autem vnionis, quæ eſt inter entia, naturaliter eſt ab homine concupiſcibili: & ideo aſſimilationes & exempla placent. nam homo delectatur homine ei conſimili, & equus equo, & puer puero. Et hinc oriuntur prouerbia, quæ dicũt
C ꝙ puer gaudet puero: & graſſator docet graſſatorem: & auis auem venatur: & rapax non odit rapacem, & conſimilia. & vniuerſalius vnita, & conſimilia omnia ſunt ſibi iocũda. quòd autem vnuſquiſq; reperiat delectamentum in ſuo ſimili, eſt res famoſa. Non aduenit autem conſimilibus odium niſi per accidens: oblectamentum autẽ eſt per adeptionẽ vnionis, quæ eſt inter duas illarum rerum, quæ ſunt in mundo. Et vnuſquiſq; hominum amat ſe, ſed in hoc excedunt ſe inuicem. & cuiuſcunq; cui magis ineſt amor ſui, ſuum oblectamentum & amor cõſimiliter eſt
D maior. Ex quo autem homo amat ſeipſum, ſuæ diſpoſitionis ſunt indubitanter ſibi ipſi iocũdæ, hoc eſt ſua opera, ſuiq; ſermones. & ideo inuenimus multitudinem hominum, hoc eſt ipſam plebem, ꝙ ament opera decora, & honorem, & filios propter amorem proprium. & hoc qa filii ſunt quædam ipſorum ſubſtantia. Et opportunorum ſufficientia ex hac parte eſt iocunda. nam ipſa eſt quædam ſua operatio, ſicq; ſimiliter & imperium. Et quando homo reputatur ꝙ ſit ſapiens, eſt quid iocundum propter hominis amorem ſui: ſicq; & amor honoris eſt io
E cundus ex hac re. Et ex hac parte ẽt adiuuare affines eſt quædam res iocũda. & illis prædominium eſt quid iocundum. Et hominem vti rebus, quibus adipiſcitur virtus ſeu excellẽtia, eſt iocundum, & nobile. nam opinatur ꝙ iam adeptus fuerit illas virtutes, quibus vtitur. Et ideo laudauit* Homerus quendam hominem, qui diuiſerat ſuũ diem in plures partes, in quarum vnaquaq; parte operaretur aliquod opus, quo acquireret aliquam ſpeciem virtutis,
F ꝙ ille iam adeptus eſſet illas virtutes qua diuiſerat ſuum diem illas partes, & ꝙ ille eſſet perfecte ſtudioſus illarum. Et iocoſæ etiam res ſunt iocundæ: & lætificantes blanditiæ ſine dubio ſunt iocundæ apud homines & operibus & ſermonibus. Sicq; definiuimus tes, ex quibus fiant acyrologiæ nimium exceſſiuæ: (ſeu ſermones modum excedentes, ad laudem vel vituperium:) & exhortationes ſeu dehortationes in libro Poeticæ, & quo modo fiant. Poſtquam autem ex hoc ſermone declaratum

*Euripides

eſt

G eſt quid ſint ipſæ res iocundæ, iam hinc declaratum eſt quid ſint tres doloroſæ contriſtantes. nam ſunt illarum rerum contrariæ. quando autẽ cognoſcitur vnum contrariorum, cognoſcitur & alterum. Poſtquam autem ex hoc ſermone declaratæ ſunt res, propter quas, & quibus iniuriam facit iniquus, iam expedit ꝙ ꝓ cedamus ad ſermonem qualitatũ & diſpoſitionum, per quas facilis eſt iniuria, & promouetur ad illam. & quæ diſpoſitio ſit illa diſpoſitio, ex qua fit iniuria hominibus.

H *De rebus quibus fit Iniuria. Cap.* 15.

ET dicimus, ꝙ fiat ex illis iniuria quando putant illud opus eẽ ex his, quæ ſunt in ſua poteſtate, & illis poſſibile fuerit. Et ꝙ ſit ex his, quæ latent & non ſciuntur, vel fuerit ex his, quæ pauſillo temporis mandantur obliuioni, ſi non fuerit ex his q̃ latent. Et ſi fuerit ex his quę neq; latent neq; obliuioni mandantur, fuerint tamen illa ex quibus non prouenit ipſi iniurio ſuo opere malum aliquod penitus, neque ſibi nec vlli cui faueat. nam ille eſſet apud eum,
I ſicut propria perſona. Aut malum inde prouenies eſſet minus quàm vtile, vel oblectamentum, quod ei proueniret ex illa iniuria. & hoc vel ipſi iniurio, aut illi qui ei faueret.

De rebus vero, quibus fiat opus poſſibile in vltimo, hoc eſt in ſecundo libro, fiet mentio, nam ſermo huius amplectitur omnes tres orationes. Verumtamẽ de diſpoſitionibus, quibus nunquam adipiſcitur omnino aliquod damnum, vel adipiſcitur de illo infra ipſum bonum, quod inde ſperatur, vel op⁹ ipſum fuerit ex his quæ latẽt, vel pauſillo temporis mã dantur obliuioni, loquemur hic, ex K quo hoc eſt huic loco proprium.

Putatur autem ꝙ hominibus ſit vis ad iniuriam vltra alios ab eorũ ſpecie: cum ipſi putent, ꝙ eis ſit præualitudo aliis. Et ꝙ ipſi tuti ſint, ne eis aduenturum ſit malum, quando iniuriam fecerint. & hoc ſibi, & ſuis fautoribus. Hi autem ſunt duarum ſpecierum, aut ſpeciei, quæ faceret iniuriam virium præ valetudine, vel ſpeciei, quæ efficit illam arbitrio & circunſpectione: adeo ꝙ meditetur in ſe modum & manetiem, quibus euaderet à malo: & hoc ſua longa experientia & vſu præceden- L
ti. Iniurii autem vltimo ſui negocii euadunt ab iniuria, quando habuerint plures confratres, vel fuerint ſingulares diuites: & tanto magis ſi manus fratrum ſecum fuerit in re, hoc eſt, ꝙ ex iniuria ſequatur illis vtile, vel oblectamentum: quia tunc maior eſſet ſuus valor ad iniuriam. Et ſimiliter ſi illi, quibus tangit res ſua cum illis qui eis aſſociantur, fuerint fratrum fratres, vel fratrum miniſtri aut ſtipendio conducti à fratribus, vel partem ſecum habentes, ſeu ſui ſocii. Nam quando iniurii tales M
fuerint. haberent vigorem ad iniuriam faciendam, & ad cauendum à dando pœnas vel talionem. Et aliquando accidit eis, ꝙ lateant ſua geſta, & obliuioni mandentur, lateant quidem propter ſuos ſocios, & obliuioni mandentur. nam ipſi non inciperent primo iniuria afficere aliquem virum iniurium. Ex his autem, quibus facilis eſt iniuria, eſt, ꝙ iniurii ſint amici illorum, quos affecerint ea, vel ſint amici ipſorum iudicum. ex eorum eſſe amicos eorũ, quos iniuria afficiunt, fit quidẽ dua

bus

A busex rebus, quarum vna eſt, nam amicus non cauet ſuos amicos: & iõ facile ab eis afficit iniuria. altera ãt eſt, quia quando ei fecerint iniuriã, minima re ipſum placarent ante aduentum ad iudicii tribunal: nam amici eſt obtemperare amico. propter iudices autem eſſe ſuos amicos fit, quia iudices ſnis amicis iniquum proferunt ius. & ex parte voluptatis. & hoc, aut quòd illum liberent omnino à pœna, aut ipſum condonent in rem paruam. Hic autem ad ſunt quædam res, quæ ſunt contrariæ illarum rerum, quæ attributæ
B ſunt poteſtate: quæ quando inſunt iniurio, ſunt cauſa illius omiſſionis iniuriæ. & hæc ſunt ſicut morb' imbecillitas & egeſtas. nam imbecillis & æger reputantur, quòd non faciant iniuriam, quia non ferrent pęnam ſuis corporibus. egenus vero, quia non habet, vnde ſoluat pœnas. Iniurii autem opus, quando fuerit in ſummo euidentiæ, paruifacit ipſum, & putat q̃ nõ ſit iniuria. & hoc quia quando iniurii opus ſimile eſt operi errantis vel iocatoris, fallit homines, & reputant ipſum non eſſe
C iniurium. Et turſus quia nemo eſt, qui caueat ſe ab iniuria, quæ publice fit, propter ſui caſus raritatẽ: ſed cauet ab iniuria, modo quo conſueuit eſſe, quæ eſt ipſa latentia. nemo vero cauet modum inuſitatum. & ideo homines non cauent eos, qui non habent vigorem contra ipſos, neque fratres, neque filios. Et quidam homo eſt, qui non cauet ſuis operibus, vt ex hoc putetur, quòd ipſe ignoret quod agit, aut obliuiſcatur eius. & aliquando fingunt eos latere quaſdam res illis accidentes, adeo quòd non putetur de eis, quòd ipſi initient penitus iniuriari quem D quam. Et adiuuat iniuriam poteſtas ipſa celãdi. & hoc, aut qua apud eum ſunt loca latentia, vel quia ei inſunt quædam diſpoſitiones, quarum conditionis eſt quòd abſcondant ſua geſta, vt id quod de eo pateat fit. quod liquet de eo, cuius non reputaretur aliquod turpe opus. Et nonnunquam quidam homines, quorum iniuria non latet, poſſidẽt ipſam iniuriam, quãdo iudices ſunt iniqui ſecundum alterum duarum rerum, aut extorquendo ipſum ius, vel moram trahẽdo ad veritatis ſen E tentiam, adeo q̃ deficiat facultas actoris & omittat ſuam actionem. & ideo quando iniurius habuerit vim euadendi à pœna, aut à talione vel ille fuerit egenus, facilis eſt ei iniuria. Ac etiam illis, quibus vtilia, quæ ex iniuria acquirant, fuerint manifeſta, nota vel magna, aut proxima præſentanea. & damna inde prouentura fuerint pauca, vel latentia, vel remota tempore tarda, facilis eſt ipſis iniuria. & hoc, quia illi non omitterent verum vtile propter noxium, cuius caſus ſit ignotus. F & ideo non omitterent vtile cito venturum, propter noxium tardum, neque vtilia multa propter noxium paucum. Et ex his, quæ iniuriam facilitant, eſt, quando ipſa eſt operatio, qua laudaretur iniurius, & memoria de eo haberetur: ſicut accidit illi, qui expetit nonnunquã ab illo, qui culpam commiſerit contra ipſum, & ſuum patrem ſuamq; matrem, ſanguinis redemptione, cũ ſit vnus virorum cuiuſdam ciuitatis. At ille interficeret cunctos ciuitatis viros: & præcipue, q̃ damnum illis proueniens eſſet in opibus, & vilipenſio-

G vilipensione. nam hæc esset maior parsillarum rerum, quibus laudare tur. hi autem iniuriam faciunt subtractione & detentione: subtractione inquam eorum, quæ non sunt sua, & detentione illorum, quæ sua sunt. Hæ itaque sunt res, quæ constituunt iniuriam facilem habentibus cogitatum & animadoctentiam: harum vero contrariæ sunt secundum mores & opinionem, quę sunt deiectæ opinionis & morum. Iam enim promoueret eos ad iniuriam casus paucæ utilitatis ignotę; hoc
H est non vere, ꝙ sit prouentura, vel non sit futura prouenire. Et aliquãdo ꝓmouet eos ad iniuriam timor pauci damni, quod casurum est in eos, non ꝙ per suam iniuriam acquirant aliquam rem, quam adipiscantur, sed ne perdant parnam rem ex pluribus, quas haberent. Et aliquando hanc hominum speciem promoueret ad iniuriam, quia ipsi iniuriã fecissent, & fefellissent suum intentum, nec prospere successisset quod exquisiuerat ex iniuria. & hoc ferret, eo ꝙ multotiẽs successiue inferront iniuriam, sicut pluribus illorũ, qui in bello vincuntur, accidit, qui
I redeunt ad interitus, locum rebellãdo, postquam bis & ter superati fuerint. Ac illi etiam, qui promouent ad iniuriam, quibus est initii rei oblectamentum cum dolore in vltimo, aut præcipites ad vtile primo cum casu damni in vltimo, ipsi etiã sunt huius speciei nã tales inueniuntur imbecilles ingenio ad quicquid apperunt: horum autem contrarii sunt illi, quos moueret ad iniuriã. quia contristans nocens esset eis prius, & iocundum vtile posterius, aut post multum temporis. & hi sunt, qui habent intelligentiam & aiosi- K
tatem in summo. & illi sunt viri maximæ malitię. nam putaret ꝙ illa vtilia & oblectamenta posteriora nõ proueniunt eis ex parte suæ iniurię & ꝙ id quod eos peruenire fecerat casum iniuriæ, est damnum, quod subito præcessit, aut tristitia illa, & nõ reputaretur eis penitus iniuria. Et aliqñ habentes astutiam & versutiam, ipsos promouet ad iniuriã, quia ipsi illam educunt dispositione, qua non reputatur ꝙ sit iniuria. Hoc aũt fit pluribus modis. quorũ vnus est ꝙ reputetur, ꝙ illud opus L
fuisset contingenter, aut reputaret fuisse vi, aut reputaret ꝙ fuerit ꝓp quandam naturam, & ꝙ fuerit erro re vel ignorantia non ex intentione deliberantis, & ꝙ fuerit ex parte cõsuetudinis, quę præcesserit, aut ꝙ opus sit modo, quo non acquiratur ex eo aliqua res, qua conferatur vtilitas in ꝑsenti vel futuro. nam id, quo non acquiritur aliqua res in præsenti, reputat ꝙ non sit hominis intentum, & ꝙ non indigeat eo, & ꝙ non expediat nisi qua illi qui eo īdigẽt, indigent altera duarum specierum, vel necessitate sicut pauperes, vel la- M
scIuia velut diuites. Et magis excusationẽ habet iniuria, quæ fit necessitate, quã iniuria, quę fit lasciuia. Et ideo hi cauent nimium: & si nimiũ secũdarentur, & aiosis cautis qñ prospere sibi successerit res, ꝓp quã fecerint iniuriam, videt ac si nõ placuisset eis res illa, neq; ea lętarentur. habentes vero imbecille ingenium videntur gaudentes illo, qđ eis ꝓ iniuriã puenerit. Et iã verificatæ essent cõiecturę illorũ, qui iniurii sunt ꝓp vllam harum causarum facilitãtiũ iniuriam, quando ꝓspere eis succes-

sisset.

A ſiſſet,quod hinc ſperaſſent.Hæc itaque eſt ſumma eorum, quæ dicta ſunt de rebus, quæ facilem reddunt iniuriam ipſi iniurio, & ipſum promouent ad illam.

Viri vero quibus iniuriꝫ nocent, qui ſunt illi,quibus naturaliter īfertur iniuria, hoc eſt, quos habentes malitiam ſperant iniuriari,ſunt illi qui ignorant quod fit contra eos,& non videtur eis ꝙ ſit iniuria:aut qui cito obliuiſcuntur illorum, quę ex iniuria fuerit contra ipſos:& ſi illud non ignorarent,aut aliquid huic cō ſimile eſſet illi,qui non haberēt fra-
B tres,aut haberent egenos fratres Iniuria autem,quæ fit in opes,cadit in illum qui habet opes, qñ in illis opibus fueri t aliqua res, qua indigeat iniurius.& hoc aut loco neceſſitatis ſi eſſet egenus:aut loco laſciuiæ,ſi eſſet diues, cuius intentio eſſet opum congregatio tantum:aut loco voluptatis,ſi eius intentio fuiſſet opum diſpendium, & oblectamēti in illis. Et in illis,qui vniuntur propter expeditionem ſui iuris,cadit nimium iniuria. Et ſiſt in affinibus & fratribus.&hoc,quia homo nō cauet ſuū amicum: & quando fecerit ei iniu-
C riam,ignoraret ꝙ eēt iniuria.& omnes hæ ſpecies impediunt illos vendicari ab iniurio. aut redēptoris priuatio,ſicut eſt egeſtas & fratrum priuatio,aut vendicationis ipſa tarditas,& ipſum eſſe moroſum, & ideo plurimum ꝙ ſecundæ res prædatorum ſuorum affinium ſuccedūt,eſt qñ ignorant ſuam iniuriam ab initio rei,adeo ꝙ lateat & obliuiōi mittatur.Et illa hominum ſpecies, qui cauent malum remouentes ſe ab eo qui ſe nimium tutantur ab ignominia contentionem, eſt illorum,qui-
bus nimiū infertur iniuria. Et ſiſt D
accidit viris,qui non cauent ſua negocia ab his,qui habent veram malitiam,& confidunt in eis,& reputantur apud eos recti: hoc eſt, quia illi ſemper ſperent, & iam poſſe eſſet ꝙ hi ignorarent has res,& non multū obſtaret infetre eis iniuriam. Et piger & vecors acquirit omnem iniuriam, & ſiſt ignorantes quid ſit iniuria & æquitas.& vlius ea,quæ ſunt a iudice decernēda.nam debitu eductio eſt iudicum. Et ex illis,quib'infertur iniuria,ſunt homines illi' ſpeciei,quibus præualet pudor. nā nō E
habent verſutiam, neq, deceptionē ad ſua vtilia expetenda. Ac etiam illi,quibus plures viri intulerunt iniurias,fit iniuria.nam illis iam deiecti ſunt animi,& tutum eſſet eis malum inferre . Et illis,quorum iura nūquam venerunt in lucem,quando in iudicum & imperatorum tribunalibus comparuerint,ex quo nō valent,fit ipſis iniuria.nam vt dictū eſt,horum poteſtas perpetuo immi nuta eſt. Et illis etiam,qui diligēter multotiens procurauerant trahere aliquid , & nullam rem traxerint, ipſis fienda eſt iniuria.nam ambæ F
hæ duæ ſpecies ſunt deiectæ: nec ſunt cauendi nec ſimplr neq; aliqñ, ex quo ſunt homines viles.viles aūt non oportet homines cauere, quia non habent tutotem hoc autem ita fit.nam hi nō abſoluunt ſuam mētem nec ſuum habitum.nam timēt loqui,neq; valent permittere vel inhibere.& hoc,quia nemo horum euaderet,quin reperiret aliquem hominem præſidem ei, aut ipſum vili pendentem,aut facientem ipſum fugere. Illi autem īter quos & aliquos viros eſſet antiqua inimicitia, aut

G propter ſuos maiores, vel ꝓpter ſuos patres, aut propter ſeipſos, aut ꝓpter ſuos patres, ſunt apti, vt illi homines inferant eis iniuriam maiorem iniuria præcedenti. & ſiſt ſi vilipẽdiſſent eos vel ſuos parẽtes, aut ſuam familiam. & ideo dicit vetus prouerbiũ, ꝙ paruum malum excitat maius. Illis autem, quibus præceſſerit vetus aduerſitas, ſi fuerint amici, & aduerſitas fuerit parua, excuſatiõis auſcultatio eſſet eis facilis: nec eius caſus eſſet abominabilis illis, quibus excuſatio fieret. Si autem aduerſitas fuerit magna, eius auditus eſſet iocun-
H dus apud illum, ad quem fuiſſet aduerſitas. Et ſi eſſent inimici, ſuus auditus eſſet cum vilipenſione, & non appareret illis ſtabilitas eorum, quę audire facerent ſuos auditores, niſi dicerent aliquam rem, vel ꝙ oppugnent dicentibus, aut minuant ſermonem vel augeant. Hic autem nõ ſunt homines, qui afficiantur iniuria, & eis perueniat damnum & triſtitia, non ad vtilitatem, ſed loco oblectamenti. hi autem ſunt alieni a ciuitate, vel familia, aut moribꝰ, vel idiomate, aut lege. nam homo dele-
I ctaretur iniuria ī alienos aliquo horum quinq; modorum. Et iniuria cadens in iſtos eſt ipſa vi ipẽſio. nã iniuria fit opibus, & honore, & pace: & negligentes etiam ipſi afficiũtur iniuria. Placet autẽ iniuria aliens. nam ipſi neſciunt quid ſit patisfactio & vilipenſio apud viros illius ciuitatis, aut apud illam familiam. & ſic res ſe habet de illis negligentibꝰ. Et ex illis, in quos iniuria eſt iocunda, eſt ſpecies hominum qui paucis rebus contriſtantur, & illis tremũt. hoc autem clarum eſt ex operibꝰ iocatorum in hanc ſpeciem hominũ.

Et illis qui pluribus iniurijs affece- K
rint homines, placet iniuria illorum non propter aliquid vtile: & reputatur de eis ꝙ quaſi iniuria in illos nõ ſit iniuria. Et hoc, ſicut ꝙ vllus homo percutiat illum, qui obloqueretur hominum vituperia, & defectus percutiens & vulnerans. Et in illos etiam, qui iniuria inducũt aliquam rem turpem, & vituperoſam apud homines, ſiue ſerioſæ ſeu inaduertẽter, ipſa eſt iocunda decens apud homines: & huius opus non apparet iniquum. Et viri delectãtur iniuria facta in illos, qui gaudẽt horum ge L
ſtibus aut ſuis amicis, aut in illos ꝙ gloriantur horum operibus: & vniuerſalius opere malum opetantis. & ſic vniuerſalius in imitatores malũ facientes, aut ſecum degẽtes. ſed delectantur homines eo, qui īferret iniuriam in illos: qui affeciſſent iniuria homines patientes in veritate firmos. Et iniuria cadens in illos qui iniuriari cœperint, veriſimile eſt ꝙ non ſit iniuria. & ideo prouerbijs vtentes, dicunt initians eſt magis iniurius. hoc autem eſt, ſi interficeret hominem, qui veniret ad ipſum interimendum. Hę itaq; ſunt res, quę M
quando alicui homini inſunt, ꝓmouent iniurium ad inferẽdum illi iniuriam, & illi ſunt naturaliꝰ iniuriandi. Res vero, quibus facilis fit iniuria & quibus omnes aut plures homines iniuriam inferunt, ſunt illæ res, quarum eſt indultus, & quæ celantur & latent. Res autem, quarum fit indultus, ſunt res paucæ viles. Et res, quæ celantur & latent, ſunt res, quarum ſubſtantię cito corrumpuntur, ſicut ſunt ſapores: & res, quarum figuræ aut colorum permutatio, aut quæ complexione & permiſtione mutẽ-

tur,

A tur, ſunt quid facile. Et vniuerſalius res, quarum figuræ poſſibile eſt ꝙ ī pluribus ſuis locis varientur, ſunt faciliores & latentiores: & eo fortius, quando illarum variatio fuerit ī locis paruis. quia quanto rei variatio fuerit maior & facilior, ſui etiam latentia eſſet facilior. Et ſimiliter latēt res, quarum ſimiles notum eſt fuiſſe apud ipſum iniurium, aut etiam diſſimiles: ſed eas introducit in ſummam conſimilium illis, aut eas permutaret ad diſſimiles illas, ex quib⁹ notum fiet ꝙ ſint apud illum. Et iō plures illorum, qui furari intendūt,
B præmittunt emere de ſpecie rei, quā furari intendunt, aut de ſpecie illius rei, ad quam illam permutare intendunt. Et quanto ille, in quem iniuria eſt commiſſa, erubeſcit iniuriæ ipſius fieri mentionem, illa eſt magis latēda: ſicut eſt de iniuria patrata ī mulieres, cuius manifeſtatio eſt verecundiæ: & vituperium illarum, in quas facta eſt iniuria & ſuorum filiorum. Hæ itaque res ſibiq; conſimiles ſunt res, quibus facilis eſt iniuria, ex quo earum eſt indultus & latentia. Sicq; iam declaratæ ſunt ex hoc ſermone res, quibus iniurius in
C iuriam infert: & diſpoſitiones, quæ quando alicui homini inſunt, facile in ipſum infertur iniuria: & diſpoſitiones, quæ quando cuidam homini inexiſtunt, viri iniurij ſperant in ipſum. Reliqua autem eſt tertia ſpecies trium rerum, ex quibus ſumantur præmiſſe, ꝙ iniuris intuliſſet ipſam iniuriam, & eſt notitia operum quæ quando inſunt, declaratum eſt ꝙ illi quibus inſunt, iam patrarent iniuriam, & diſpoſitiones: quæ quādo non fuerint, fit ipſi iniuria. Expedit autem prius præponere iniuriæ ſpecies, & ſpecies expedientis: hoc D
eſt, quod nō eſt iniuria. Iam autem dictum eſt in prçmiſſis, ꝙ iniuriæ ſpecies ſint circa duas res, quæ ſunt ipſum iocundum, & ipſum vtile. & quòd quando eis ſunt, reperiuntur altero duorum modorum, vel ad fugandum damnum, aut ad tuēdum vtile aliquod.

Statuta autem, quæ conſtituunt quid ſit iniuria & quid non ſit iniuria, quçdam ſunt propria cuidam ſectę ciuium, & quædam ſunt cōmunia cunctis ciuibus. & vtriuſque ſpeciei horum ſtatutorum, quçdā ſunt ſcripta, & quædam non ſcripta. Intē E
do aūt per non ſcripta, illa quę ſunt naturæ cunctorū, aut quæ dicuntur naturę omnium, ꝙ ſint equitatis vl iniquitatis: & ſi nō eſſet inter ſingulos illorum cōueniētia ad hoc, neq; fœderis ſtabilitas. & hæc ēt vocātur cōia hoc modo. hæc aūt ſtatuta neſcitur, qñ fuerint conſtituta, neque quis ea cōſtituiſſet: immo vt plurimū illa ſunt contraria ſcriptis, & cadit in eis ſufficiētia ſeu perſuaſio ꝙ nō ſint iniqua ea, q̄ fm ſcripta reputatur ꝙ ſint iniqua: ſicut Ariſtot. retulit de quodam viro noto apud il- F
los, de quo relatum fuerat, ꝙ ſepult⁹ eſſet præter ſepulturæ ſtatutum proprium ſuæ ciuitatis: qui excuſatur ꝙ ille ſit ſepultus ſecundum commune ſtatutum, quod naturaliter, & ꝙ eius ſepultura eſſet equa, nō iniqua. Statuta vero ſcripta propria ſingulis gentibus ſunt ſicut illud, quo videtur, ꝙ non expediat ītrficere animata, hoc eſt ipſa animalia, & quòd illud ſit iniuria. nam hoc non eſt neceſſarium apud omnes neq; naturale. Quando autem ſtatuta conſtituentia æquitatem & iniquitatem,

Quę ſtatuta cōſtituant qd ſit iniuria, & qd non

G quædam ſunt,quę ſunt verſus mul
titudinem,& omnes ciues: & quæ-
dam ſunt verſus ſingulos,hoc eſt,ꝙ
quædam eorum ſint, quæ conſtitu-
unt quid expediat fieri, & non fieri
de re multitudinis: & quædam ſtatu
ta conſtituunt hanc rem de re ſin-
gulorum. Manifeſtum itaque eſt,ꝙ
ſpecies iniuriæ & opportuni,hoc eſt
quod non eſt iniuria, continentur
his duabus ſpeciebus, hoc eſt, ꝙ in-
iuria & opportuni opus aut fiũt re-
ſpectu vnius terminati, aut fiunt re
ſpectu omnium. Exempli gratia, q
furatur aut vulnerat, patrat iniuriã
H reſpectu vnius terminati. ille autem
qui ſeparatur a communitatis mo-
dis,qui apd Ariſt. ſunt ciues mutuo
ſe tueri,iam patraret communẽ in-
iuriam. Et ſiſt qui ſe abſtineret a cu
ſtodia,hoc ẽ a cuſtodia ciuitatis ab
ijs,qui eam graſſarentur ab extra &
non trãſiret ad ſuam cuſtodiam,ci-
uitatis terminos: aut ille qui tergi-
uerſatur regimini exercitus,& ſepa-
ratur a militibus ciuitatis: quorum
animus ardet in viros alienos ad ſu
perandum ſuos præpoſitos, aut ſeip
ſos vel ſuam ciuitatem. nam quan-
do vnuſquiſque horum non opera
I tur ſuum opus,ciuitas ex hoc adipi-
ſcitur communem iniuriam & ma
ximum damnum. Hæc itaq; diui-
ſio cadit de cunctis iniuriæ ſpecie-
bus,hoc eſt,ꝙ quædam earum ſint
communes,& quædam reſpectu v-
niuſcuiuſq;. Poſtquam autem retu-
limus ſpecies iniuriæ, iam expedit
itaq; ꝙ referamus quid ſit iniuria,
hoc eſt res,quæ quando cecidiſſet ī
aliquem hominem, & patretur ab
illa,vocaretur iniuriatus. Et dicam⁹
ꝙ iniuria ſit, ꝙ homo tollat aliquid
ab alio homine inique, ſua ſponte
eiuſq; arbitrio. & hoc,quia iniqui- K
tas, vt iam dictum eſt in præhabitis
eſt damnum,quod ſponte fit. Iniu-
ria itaq; ergo eſt,ꝙ noceatur homi-
ni voluntate iniuriantis. Et oporte-
ret hic numerare ſpecies rerum no-
xiarum. ſed iam numeratæ ſunt in
præmiſſis, & hoc in capitulo delibe
rationis. nam ex quo ibi dicta ſunt
expedientia, fuerunt declarata ſua
contraria,& ſiſt etiam relatæ ſunt ī
capitulo vituperationis. ſicq; etiam
iam præceſſit ſermo de ſpeciebus re
rum,quæ ſponte fiunt. Accuſatiões
autem vniuerſalium communes &
proprię continentur quatuor ſpecie L
bus. Quarum vna eſt,quę fit ſine ꝓ-
cognitione agentis,& eſt illa,quę ca
ſu fit. Secunda autem eſt,quæ fit cũ
cognitione ſine voluntate,& illa eſt
violenta. Tertia autem eſt, quæ fit
electione,& animaduertentia . Et
quarta,quę ẽ ex aliqua paſſionũ. &
plurimum,quod hæc fit,eſt ex ira.
De ipſa ira vero & his, quæ ex ipſa
fiunt,dicetur poſtea. de illis vero, q̃
fiunt electione,& animaduertentia.
iam dictum eſt in præhabitis . Et
nõ ſolum accuſans īdiget cognitio-
ne ſpecierum iniuriarum,& opera-
tionum,quæ ſunt iniquæ, aut noti- M
tia conditionum,quibus opus eſt in
iuria. & iniquitas: ſed etiam excu-
ſans. nam multotiens concederet ac
cuſanti eſſe rei,quam argumentare
tur contra ipſum,ſed negaret condi
tiones,quibus illud opus eſſet iniu-
ria. & hoc quia ipſe concederet ꝙ ac
cepiſſet,ſed non ꝙ furtum commiſe
rit,& ꝙ interdixerit, ſed non ꝙ bla-
ſphemauerit: ꝙ concubuiſſet legitti
mo concubitu,non ꝙ patraſſet adul
terium. Et ideo expedit accuſanti &
excuſanti,ꝙ ſciant quid ſit furtum,

&

A & quid ſit blaſphemia,& quid ſit adulterium.& hoc ſecundum legem communem & propriam illis viris, quorum ille eſt. Nam ex notitia harum rerum poſſibile eſſet accuſanti ꝙ conſtitueret, ꝙ opus ſit iniuria & iniquitas:& excuſanti ꝙ illud nō ſit iniuria,nam his eſt, an ille ſit iniuri⁹ vel nō iniurius. Vera autem iniuria quæ non ſuſcipit excuſationem,eſt iniuria, quæ fit ex præexiſtenti animaduertentia,& electione.Sunt aũt hic quædam iniuriæ,quarum noſa ipſa ſignificantia ſufficiant ad conceſſionem, ꝙ ſint ſummæ iniu-
B riæ & præexiſtentiæ electionis,& animaduertentiæ, abſq; ꝙ ad hoc indigeamus ſua definitione : ſicut eſt furtum & adulterium. nam non cõcipitur ꝙ aliquis furetur, aut adulteretur abſque præelectione. Et ideo quando conceſſerit hæc nomina,q̃ busipſe arguitur,non relinquitur illi excuſationis locus. Expedit ergo ſemper excuſanti, ꝙ caueat conceſſionem horum nominum. & ſi concederet non concedat illa niſi ſecũdum genus:ſicut ꝙ concederet ꝙ interdixerit,non ꝙ blaſphemauerit:et
C diceret, ꝙ blaſphemia ſit hominis vilipenſio,vel ſui patris vilipenſio p adulterium.& hoc,quia vituperia p vitia excedunt ſe inuicem.nam hic ſunt quędam vitia, quib⁹ homo nõ afficeretur verecundia,ſi ei ſtabilirẽtur,ſicut eſt auaritia.& ſunt hic quędam vitia,quę quãdo ſtabilirentur homini,afficeretur illis maxima verecundia,ſicut eſt adulterium.De q̃ buſdam autem iniurijs, & de quibuſdam,quæ non ſunt iniuria,ſunt ſtatuta:ſed de quibuſdam nõ ſunt ſtatuta.& illarum, de quibus ſunt ſtatuta, de quibuſdam ſunt ſtatuta ſcripta, & de quibuſdam ſunt non D
ſcripta . & qnodlibet horũ deſcribit æquitatem & iniquitatem, & bonũ & malum.Bonum autem ſecũdum ſtatuta non ſcripta ſunt ipſa opera, quibus quanto homo magis accreſceret ī infinitum,tanto augeret ſua laus eiuſq; commẽdatio,ſuusq; honor & exaltatio.ſicut eſt amicorum auxilium,& gratitudo beneficī.Malũm autem ſecundum ſtatuta non ſcripta eſt opus, quod quãto homo augeret tanto magis afficeretur ī deturpatione,vel vilipenſione. & hoc etiam in infinitum,ſicut eſt reīproperatio beneficentiæ & maleficẽtię E
ipſis amicis.Bonum vero & malum ſecundum ſtatuta ſcripta eſt menſũratum,vltra quod non eſt addẽdũ. nec ab eo eſt minuendum. Ex quo autem resita fuit,& ſtatutum menſuratum non conueniret cuiq; viro neq; omni tempore,nec omni loco, nec ſufficeret de bono & malo , qd⁹ menſuraretur negocijs ſingulorum hominum:opportunitas ergo additionis & minutionis eſt ſecundum, ꝙ decerneret ſtatutum non ſcriptũ. Oportet ergo,ꝙ horum ſtatutorum non ſcriptorum ſit directio & mãgnificatio ad ſcripta:& illud aut eſt F
additio ad ſtatuta ſcripta,aut diminutio ab illis.& ſi additio eſſet vltra bonum ſcriptum, vocatur beneficẽtia:& ſi additio eſſet ad malum ſcriptum vocatur pœna:&ſi eſſet minutio a malo ſcripto, vocatut indult⁹, & tolerantia, & ſimilibus nominibus.Hoc autem accidit ſtatutis ſcriptis ſuis conſtituentibus,vel neceſſario,aut per ſe.ſunt vero per ſe, quando ipſi errant & ponunt terminationem communem, & non eſt cõmunis, ſed propter ipſam rem in ſe eſt.

G quia nemo poteſt conſtituere ſtatu
tũ commune ſm omnes homines
omnibus temporibus & omnib⁹ lo-
cis: quia hoc eſt infinitum: hoc eſt
permutatio vtilis & noxij. Finis aũt
experti ad conſtitutionem ſtatuto-
rum eſt, ꝙ conſtituat ex his qđ fue
rit vt plurimum, hoc eſt plurib⁹ ho-
minibus, pluribus temporib⁹, & plu
ribus locis. Quanto autem ipſe con
ſtituens diligenter procurauerit, ꝙ
ſtatutum quod conſtitueret, fuerit
vtilitatis longioris temporis & pluri
bus hominibus, tanto ſtatutum eſ-
ſet præſtantius. Quando autem res
H ita fuerit, neceſſe eſt ꝙ ſtatuta conie
ctata nõ ſint ſemper & perpetuo ve
ra, hoc eſt, de omni homine & om-
ni tempore. & ideo indigebimus ad
ditione & minutione eorum. Tibi
autem declaretur hoc ex legib⁹ ſcri
ptis hoc noſtro tempore, additio au
tem & minutio præſtat, quando af-
ficeretur hoc laude vel honore. Tol
erantia autem vniuerſaliter eſt ex-
cuſatio diminutionis rei ſcripte, aut
illius ablatio in loco, quo aduenit
huic laus vel honor. cuius exemplũ
eſt, quod retulit Ariſto. ꝙ ſtatutum
erat apud eos, ꝙ nemo ferret annu-
I lum: qui autem hoc ageret, mulcta-
retur, & ꝙ ille habeatur iniqu⁹. Nõ
ſcriptum autẽ ſtatutum decernit,
ꝙ tali indulgeatur. talis ergo indul-
tus eſt æquitas. Et quãdo hæc eſt to
lerãtia, manifeſtum itaque eſt, quæ
res ſunt ipſius tolerantiæ, & quæ res
non ſint eius: & qui homines ſint to
lerantes, & qui non ſint ita. nam ho
mo eſt tolerans res, quarum indult⁹
eſt decorus. Licet autem ſpecies ma
leficentiæ & iniuriæ nõ ſint vna ſpe
cies, ſed plures ſpecies, non conuenit
coæquare inter illam earum, quę ac
cidit ex parte erroris, & eſt quæ fit K
errore & deceptione: & inter illam,
quę non accidit errore, quæ fit dolo
& malitia. Maleficentia autem po-
teſt eſſe ex ignorantia non ex mali-
tia. Iniuria vero fit ex malitia non Vndecĩ p̃
ex ignorantia. Præmiſſæ autem, qui- miſſis pec
bus oraret qui peteret indultum pec cati idult
cati, cuius agentem lex ſcripta mul- tũ oran⁹
ctauerit pœna, hoc eſt illæ, quas re-
tulit Arist. in hoc libro, ſunt vndecĩ.
Quarum prima eſt, quod ipſe cul-
pans dicat mulctatori ꝙ expediat ꝙ
in hoc nõ imitetur merũ ſtatutum
de ea pœna, qua ipſum mulctauerit
ſed ꝙ induat habitum conſtituẽtis L
illud venia & pietate. Secunda p̃miſ
ſa eſt, ꝙ non expediat, ꝙ ſpeculetur
literale orationis legislatoris in hac
pœna, quam ſtabiliuit ſed ſuum in-
tentum: & hoc in eo loco quo intel
lectus textus eſſet contrarius illi, qđ
deceruerat ſua litera quo ad pœnã.
Tertia eſt, ꝙ dicat ꝙ nõ expediat ꝙ
conſtituatur pœna ſm euidens ipſi⁹
operis, ſed ſm meditationem & ele-
ctionem. & hoc, quando putaretur,
ꝙ illud opus nõ fuerit ab eo electio
ne factum. Quarta eſt, quod dicat ꝙ
nõ expediat ꝙ mulctet de eo quod M
factum ſit ab eo raro & in paucio-
ribus, ſed de eo, quod repetitur ab eo
qui deliquerit. & hoc, qñ non proceſ
ſerit prius ab eo hoc opus. Quinta
eſt, ꝙ dicat ꝙ non expediat ꝙ homo
mulctet ſm præſentem ſuam diſpo
ſitionem, donec ſpeculentur ſuæ di
ſpoſitiones præcedentes & ſuæ futu
ræ diſpõnes. & hoc apud illum, per
quem illæ diſpoſitiones tunc incipe
rent initiari. Sexta eſt, ꝙ reminiſcat
bonorum, quæ prouenerint ab ipſo
delinquẽte ad illum, in quem patra
tũ fuerat delictum. nam hoc ipſum

pro-

promoueret, vt conſequeretur ĩdultum ab illo ex ſumma illorũ beneficiorum. Septima eſt, ꝙ reminiſcat virtutum delinquentis, ſuæq; nobilitatis, ſuorumq; maiorum generoſitatis nobilitatisq;. quia hoc ipſum promoueret, ꝙ non conſideret malum perpetratum. Octaua eſt, ꝙ exhortetur ipſum ad maturitatem ad iniuriam puniendam, quando diceret ei, ꝙ non expediat homini feſtinare, quando in eum illata fuerit iniuria ab aliquo homine, vt reddat illico illi ſuum talionẽ, ſed expectandum eſt. nam forte in huius vltimo
B perueniet ei bonum aliquod. Nona eſt, ꝙ dicat ꝙ expediat homini ꝙ leniter ſe gerendũ ſit cũ hoibus. ex quibus ſolũ verbũ deberet ſufficere abſq; effectu, & ꝙ nõ ſit vehemẽtis inquiſituõis. Decima eſt, ꝙ dicat ꝙ expediat homini expeditũ eſſe a litibus & pœnis. Vndecima ẽ, ꝙ dicat, ꝙ tolerãtia & ĩdultus ſeu venia huius ſit qd ſtudioſum. Et audaces & vim inferẽtes cõcedũt hoc propter eorũ aſſimilationem tolerantibus, tãto fortius alij. Hinc itaq; declaratum eſt quid ſit virtus & tolerantia & venia, & quid ſit tolerans & indulgẽs, & ex
C quibus modis præmiſſarum ſumitur ratiocinatio tolerantiæ & indultus. Et quia ille, in quem eſt delictũ, magnificat iniuriam cadentem ĩ ipſum, delinquens autem minorat ipſum, expedit itaq; hic, ꝙ loquamur de ſpeciebus magnę iniuriæ, & iniuriæ paruæ. Ex magis autem iniurijs eſt, quæ fit a potenti homine in imbecillem; & illius eſt, quę fit a diuite in pauperem. & ideo iniuria, quę fit de rebus paruis, eſt magna, aut propter ipſum malum in ſe quod repetitur ĩ hac re parua: aut ex vehemẽ

De maior ac minore iniuria

tia damni. magnitudo quidẽ damni in parua re eſt, ſicut illius, qui expoliat aliquem hominem a ſuppellectili ſuæ domus, quando eſt paucus, ſed non hẽt ꝙ emat alium. Malum vero, quod eſt in ſe vehemens, & ſi opus ſit paruum, eſt, ſicut relatum eſt de homine quodam, qui iniurius fuit officialib⁹, qui apud illos vocabantur offerentes, & illi ſunt peculiares officijs ſacrorũ, qui proprij ſunt diuino cultui in tribus drachmis ſacris ex bonis proprijs templi. Tres itaq; drachmæ ſunt parua res ſm conditionem iniuriæ opum: ſed
D tollere illas eo modo, quo ſũt ex bonis ſacris ab officialibus offerẽtib⁹ eſt maximum malum. & hoc, quia hoc ſignificat vim mali, quod eſt in illorum acceptione, ex quo iam patrauit ſacrilegium in Dei dono, & ſacris eius bonorum. & ideo qui hoc facit, non videtur caueri penitus ab iniuria, ſed attinxit illius ſummum, quando vero conſideramus menſuram damni ſurreptionis triũ drachmarum, non eſt ibi iniuria ſenſibilis. Talium autem iniuriarum, in q̃
E offendũtur ad templa Dei, ſuorũq; prophetarum, non eſt venia neque tolerantia. nam illarum venia & tolerantia non iudicatur æquitas: immo oportet ꝙ iudex ĩ talibus decernat ſnĩam mulctę oĩno, aut pp vẽdicationẽ a dlĩquẽte ſolũ, aut qua pueſecit cõem æqtatẽ. & pp hũc locũ dixerũt legiſtæ apd nos, ꝙ q dixerit d legiſtis ꝙ fimbria ſuę clamidis ſit coĩqnata, teneat⁹ mori. Et maxĩę iniuriæ ẽ, ꝙ aggregẽt⁹ cõtra aliquẽ hominẽ ſubreptio ſuarũ opũ, & illi⁹ afflictio. Et maxĩæ iniuriæ ẽt ẽ, ꝙ æq & iuſti & ſtudioſi cõteraũt⁹ propter ſuas virtutes. Et ideo iniuria cadẽs ĩ
F

G iſtos eſt eis gloria,& non paucus ho
nor. Et ideo nos videmus multos ty
rannos, qui intendunt vilipendere
ſapientes verbetibus, & rehquis ma
lis. Hoc autem fit illis ad gloriã ip-
ſis viuentibus & poſt eorum obitũ
ſicut accidit ipſi Mallet,&reliquis le
giſtis. Et ſiſt illis iſtorum, qui inter-
ficiuntur a regibus ex hoc,quia poſt
mortem acciditipſis maximus ho-
nor: ſicut peruenit ſocijs Hieſu Na-
zareni poſt eorum mortem honor
a ſuis ſequacibus. Et vniuerſalius il-
le,cuicunq; nocetur propter aliquã
rem,qua homo honoraretur, per il-
H lud damnum acquirit ſummũ ho-
norem. Et ſummæ iniurię eſt,ꝙ il-
lius iniuriæ ſpecies ſit noua, quam
non fecerit alius præter ipſum, nec
ante,neq; poſt illum. Et ex his quę
magnificant iniuriam,eſt,ꝙ ille ſit
primus eorum,qui fecerint illam,&
omnes ſucceſſores qui illud opus e-
gerint, imitati eſſent illum: ſicut de
Abel & Cain. Et maximę iniurię
eſt conducere vltimam perditionẽ
illorum,quorum intentum eſt con
ducere bona ipſis hominibus: ſicut
eſt iniuria, quę cadit in legumlato-
rem. Et ſummę iniurię eſt mulctan
I di exceſſiuis pœnis ſecundum leges
ſcriptas,ſicut apud quaſdam natio-
nes eſt tradi feris. Et maximè iniu
rię eſt illa iniuria, quę infertur ab
liquo homine in ſuum affinem, e-
iuſq; ſocium. nam hæc fit propter
ſuum odium & cordis liuorem. dã-
num autem affinium,ſuumq; odiũ
infert eis exceſſum malitię. Et maxi
mę iniurię eſt dolo vti in confiden-
tes. Et periurium,& fœderis violatio
& conſimilia his ex rebus,quę nar-
rantur ſcriptis hiſtorijs. & ideo ho-
rum pœna non eſt ſicut pœna reli-
quorum iniuriorum: immo expe- K
dit vilipendere illos in capitibus tri-
bunalium vna cum ipſa pœna,ſicut
eſt pęna falſorum teſtium. nam nõ
eſt ſatis habendum per ſuam pœnã
niſi fiãt erubeſcere in tribunalibus
iudicum,&vilipendantur,& induãt
vituperij indumentum. Et turpior
eſſet dolus,& iniuria, quãdo fierent
illi a quo pręceſſerit beneficentia il
li,qui dolum commiſerit & iniur⁹
fuerit. & quando appareret benefa-
ciendum,& eius intentionis eſſet ip
ſum malum,illud eſt huiuſmodi.
Et iniuria in leges non ſcriptas,hoc
eſt illarum tranſgreſſus eſt vehemẽ
tior q̃ iniuria ī leges ſcriptas. & hoc L
quia ſtatuta non ſcripta ſunt,ac ſi
eſſet quędam res, ad quam homo
cogeretur,ex quo ſunt ſicut res na-
turalis illi, ſicut eſt honor parẽtum
& gratificare benefico. Statuta vero
ſcripta nõ ſunt homini neceſſario,
& ſi tranſgrederetur ſtatutum ſcri-
ptum, iniuria eſſet abominabilis in
iuria,& illa eſt,ſicut interfectio īfan
tium & mulierum. Et illos mulctari
de rebus,quibus non eſt pœna ī ſta
tuto ſcripto,eſt maximę iniurię. &
ideo eſt potiſſima cauſa corruptio-
nis principatus. Iam itaq, ex hoc de
claratum eſt ipſa iniuria ſumma & M
parua,ex quo parium eſt contrariũ
maximi: tes autem cognoſcitur per
ſuum contrarium. Modo autem ex
pedit,ꝙ loquamur de conſtitutioni
bus,quę vocantur inartificiales,hoc
eſt,quę nõ fiunt penitus ex ſyllogiſ
mo rhetorico. nam conuenientiſſi-
mus locorum,de quibus faciẽda eſt
mẽtio,eſt hic locus: ex quo illę ſunt
magis propriæ iudicialibus, q̃ ſint
duobus reliquis generibus rerũ rhe-
toricarum,hoc eſt, deliberatiuis, &
de-

A demonſtratiuis. Hæ autem inartificiales conſtitutiones ſunt quinq; numero. quarum vna eſt ipſa ſtatuta,& ſecunda teſtes,& tertia conſtitutiones,& quarta torméta,& quinta ipſa iuramenta. Sermo autem de illis hic eſt, quomodo vnaquæque earum fiat in accuſatione, & excuſatioue.

De *Statutis*. *Cap*. 17.

PRimo itaq; loquemur de ſtatutis.& dicamus ꝙ ex quo quædã ſtatuta ſunt communia,& quçdam ſcripta,expediat itaq;,ꝙ ſi ſtatutum ſcriptum eſſet contrarium rei, quã
B intẽderet declarare accuſans vel excuſans,ꝙ ratiocinandum ſit per ſtatutum commune ſecum conueniẽs hoc eſt contrarium ſtatuto ſcripto ipſumq; confirmet: & tunc inhabilitaretur ſtatutum ſcriptum. Vnus autem locorum,quibus meminit ꝙ inhabilitandum ſit ſtatutum ſcriptum,eſt ꝙ dicatur,ꝙ expediens ſit aſſumptio ſtatutorum non ſcriptorum. Nam quando homini ſatis eſſet quod affirmat ſtatutum ſcriptũ, non eſſet benefaciens,neq, tolerãs, neq; indulgens: ex quo homo denominatur his rebus,quãdo imitatus
C fuerit ſtatutum commune,ſicut declaratum eſt. & vſius laus & honor dirigitur per ſtatuta non ſcripta. nã qui facit debitum non laudatur. & ideo qui largitur menſuram opum debitam ſecundum ſtatutum ſcriptum,non vocatur liberalis. Secũdus autem locus eſt,ꝙ dicatur ꝙ ſtatuta ſcripta ſufficiunt multitudini hominum,apud quos nõ eſt animaduertentia. & hoc, quia illæ ſunt res perfectæ apud illos. Imitatio vero ſtatutorum non ſcriptorum, illorumq; coniectura, eſt animaduertentibus
D & egregiorum hominum. Tertius autem locus eſt,quia ſtatuta ſcripta contriſtaut,ex quo cogunt hominẽ ad determinatas res: ſtatuta autem communia conueniunt naturis hominum:& hoc eſt præſtanti⁹. Quartus autem locus eſt,quia multo excellentius,& vtilius,& præſtantioris boni eſt relinquere ſtatuta ſcripta: ex quo res determinata non conuenit cuiq; homini,neq; omni tempore. ſtatuta vero non ſcripta coniectãtur modo conuenienti cuiq; hominum,omniq; tempore. Quintus autem locus eſt,quia ſtatutum nõ ſcriptum eſt perpetuum ĩuariabile: nã
E eſt ſecundum naturam hominum, ſtatutum autem ſcriptum eſt pmutabile & variabile. Et fertur de quadam muliere nota apud illos,quæ excuſata eſt de quodam viro,qui ſepultus fuerat præter ſtatutum ſcriptum,dicens non ſepeli illum ſecũdum ſtatutum hodiernum,quod erit cras,ſed ſecundum ſtatutũ, qđ nunquam perditur. Sextus loc⁹ eſt quia ſtatutum ſcriptum acquiritur meditatione: ex quo fuit receptũ auditu ab alio. ſtatutum autẽ non ſcriptum non eſt receptum ab alio,ſed eſt naturaſr notum. Et oratio expe
F diens ad hoc eſſet,ꝙ diceretur,ꝙ ſtatutum commune eſt, quo iudex agit operationes diuerſas ſecundum expediens ſingulis viris & temporibus. & ille iudex eſt ad modum depurantis argentum a ſcoria. Et ideo oportet excellentem iudicem,ꝙ nõ ſatis ei ſit ſolum ſtatutum ſcriptum ſed vtatur ambobus ſtatutis ſimul: adeo ꝙ ſic ei declaretur veritas,& metietur apud illum oratio propria decreto quo iudicaret. & ideo, quãdo iudicaret de aliqua re, & ſtatutum

ſcri-

G eſt quid fiat ipſæ res iocundæ, iam hinc declaratum eſt quid ſint tres doloroſæ contriſtantes. nam ſunt illarum rerum contrariæ. quando autē cognoſcitur vnum contrariorum, cognoſcitur & alterum. Poſtquam autem ex hoc ſermone declaratæ ſunt res, propter quas, & quibus iniuriam facit iniquus, iam expedit ꝙ procedamus ad ſermonem qualitatū & diſpoſitionum, per quas facilis eſt iniuria, & promouetur ad illam. & quæ diſpoſitio ſit illa diſpoſitio, ex qua fit iniuria hominibus.

H *De rebus quibus fit Iniuria. Cap.* 15.

ET dicimus, ꝙ fiat ex illis iniuria quando putant illud opus eē ex his, quæ ſunt in ſua poteſtate, & illis poſſibile fuerit. Et ꝙ ſit ex his, quæ latent & non ſciuntur, vel fuerit ex his, quæ pauſillo temporis mandantur obliuioni, ſi non fuerit ex his q̄ latent. Et ſi fuerit ex his quę neq; latent neq; obliuioni mandantur, fuerint tamen illa ex quibus non prouenit ipſi iniurio ſuo opere malum aliquod penitus, neque ſibi nec vlli cui faueat. nam ille eſſet apud eum,
I ſicut propria perſona. Aut malum inde prouenies eſſet minus quàm vtile, vel oblectamentum, quod ei proueniret ex illa iniuria. & hoc vel ipſi iniurio, aut illi qui ei faueret.

De rebus vero, quibus fiat opus poſſibile in vltimo, hoc eſt in ſecundo libro, fiet mentio, nam ſermo huius amplectitur omnes tres orationes. Veruntamē de diſpoſitionibus, quibus nunquam adipiſcitur omnino aliquod damnum, vel adipiſcitur de illo infra ipſum bonum, quod inde ſperatur, vel op' ipſum fuerit ex his quæ latēt, vel pauſillo temporis mā dantur obliuioni, loquemur hic, ex K quo hoc eſt huic loco proprium.

Putatur autem ꝙ hominibus ſit vis ad iniuriam vltra alios ab eorū ſpecie: cum ipſi putent, ꝙ eis ſit præualitudo aliis. Et ꝙ ipſi tuti ſint, ne eis aduenturum ſit malum, quando iniuriam fecerint. & hoc ſibi, & ſuis fautoribus. Hi autem ſunt duarum ſpecierum, aut ſpeciei, quæ faceret iniuriam virium præ valetudine, vel ſpeciei, quæ efficit illam arbitrio & circunſpectione: adeo ꝙ meditetur in ſe modum & maneriem, quibus euaderet à malo: & hoc ſua longa experientia & vſu præcedenL ti. Iniurii autem vltimo ſui negocii euadunt ab iniuria, quando habuerint plures confratres, vel fuerint ſingulares diuites: & tanto magis ſi manus fratrum ſecum fuerit in re, hoc eſt, ꝙ ex iniuria ſequatur illis vtile, vel oblectamentum: quia tunc maior eſſet ſuus valor ad iniuriam. Et ſimiliter ſi illi, quibus tangit res ſua cum illis qui eis aſſociantur, fuerint fratrum fratres, vel fratrum miniſtri aut ſtipendio conducti à fratribus, vel partem ſecum habentes, ſeu ſui ſocii. Nam quando iniurii tales M fuerint. haberent vigorem ad iniuriam faciendam, & ad cauendum à dando pœnas vel talionem. Et aliquando accidit eis, ꝙ lateant ſua geſta, & obliuioni mandentur, lateant quidem propter ſuos ſocios, & obliuioni mandentur. nam ipſi non inciperent primo iniuria afficere aliquem virum iniurium. Ex his autem, quibus facilis eſt iniuria, eſt, ꝙ iniurii ſint amici illorum, quos aſſecerint ea, vel ſint amici ipſorum iudicum. ex eorum eſſe amicos eorū, quos iniuria afficiunt, fit quidē duabus

A bus ex rebus, quarum vna eſt, nam amicus non cauet ſuos amicos: & ſ̃ facile ab eis afficit iniuria. altera ãt eſt, quia quando ei fecerint iniuriã, minima re ipſum placarent ante aduentum ad iudicii tribunal: nam amici eſt obtemperare amico. propter iudices autem eſſe ſuos amicos fit, quia iudices ſuis amicis iniquum proferunt ius. & ex parte voluptatis. & hoc, aut quòd illum liberent omnino à pœna, aut ipſum condonent in rem paruam. Hic autem ad ſunt quædam res, quæ ſunt contrariæ illarum rerum, quæ attributæ
B ſunt poteſtate: quæ quando inſunt iniurio, ſunt cauſa illius omiſſionis iniuriæ. & hæc ſunt ſicut morbꝰ imbecillitas & egeſtas. nam imbecillis & æger reputantur, quòd non faciant iniuriam, quia non ferrent pœnam ſuis corporibus. egenus vero, quia non habet, vnde ſoluat pœnas. Iniurii autem opus, quando fuerit in ſummo euidentiæ, paruifacit ipſum, & putat ꝙ nõ ſit iniuria. & hoc quia quando iniurii opus ſimile eſt operi errantis vel iocatoris, fallit homines, & reputant ipſum non eſſe
C iniurium. Et turſus quia nemo eſt, qui caueat ſe ab iniuria, quæ publice fit, propter ſui caſus raritatẽ: ſed cauet ab iniuria, modo quo conſueuit eſſe, quæ eſt ipſa latentia. nemo vero cauet modum inuſitatum. & ideo homines non cauent eos, qui non habent vigorem contra ipſos, neque fratres, neque filios. Et quidam homo eſt, qui non cauet ſuis operibus, vt ex hoc putetur, quòd ipſe ignoret quod agit, aut obliuiſcatur eius. & aliquando fingunt eos latere quaſdam res illis accidentes, adeo quòd non putetur de eis, quòd ipſi initient penitus iniuriari quem D quam. Et adiuuat iniuriam poteſtas ipſa celãdi. & hoc, aut qua apud eum ſunt loca latentia, vel quia ei inſunt quædam diſpoſitiones, quarum conditionis eſt quòd abſcondant ſua geſta, vt id quod de eo pateat ſit. quod liquet de eo, cuius non reputaretur aliquod turpe opus. Et nonnunquam quidam homines, quorum iniuria non latet, poſſidẽt ipſam iniuriam, quãdo iudices ſunt iniqui ſecundum alterum duarum rerum, aut extorquendo ipſum ius, vel moram trahẽdo ad veritatis ſen E tentiam, adeo ꝙ deficiat facultas actoris & omittat ſuam actionem. & ideo quando iniurius habuerit vim euadendi à pœna, aut à talione vel ille fuerit egenus, facilis eſt ei iniuria. Ac etiam illis, quibus vtilia, quæ ex iniuria acquirant, fuerint manifeſta, nota vel magna, aut proxima præſentanea. & damna inde prouentura fuerint pauca, vel latentia, vel remota tempore tarda, facilis eſt ipſis iniuria. & hoc, quia illi non omitterent verum vtile propter noxium, cuius caſus ſit ignoF tus. & ideo non omitterent vtile cito venturum, propter noxium tardum, neque vtilia multa propter noxium paucum. Et ex his, quæ iniuriam facilitant, eſt, quando ipſa eſt operatio, qua laudaretur iniurius, & memoria de eo haberetur: ſicut accidit illi, qui expetit nonnunquã ab illo, qui culpam commiſerit contra ipſum, & ſuum patrem ſuamq; matrem, ſanguinis redemptione, cũ ſit vnus virorum cuiuſdam ciuitatis. At ille interficeret cunctos ciuitatis viros: & præcipue, qñ damnum illis proueniens eſſet in opibus, & vilipenſio-

G vilipenſione. nam hæc eſſet maior parsillarum rerum, quibus laudare tur. hi autem iniuriam faciunt ſubtractione & detentione: ſubtractione inquam eorum, quæ non ſunt ſua, & detentione illorum, quæ ſua ſunt. Hæ itaque ſunt res, quæ conſtituunt iniuriam facilem habentibus cogitatum & animaduertentiam: harum vero contrariæ ſunt ſecundum mores & opinionem, quę ſunt deiectæ opinionis & morum. Iam enim promoueret eos ad iniuriam caſus paucæ vtilitatis ignotę, hoc
H eſt non vere, ꝙ ſit prouentura, vel non ſit futura prouenire. Et aliquãdo ꝓmouet eos ad iniuriam timor pauci damni, quod caſurum eſt in eos, non ꝙ per ſuam iniuriam acquirant aliquam rem, quam adipiſcantur, ſed ne perdant paruam rem ex pluribus, quas haberent. Et aliquando hanc hominum ſpeciem promoueret ad iniuriam, quia ipſi iniuriã feciſſent, & fefelliſſent ſuum intentum, nec proſpere ſucceſſiſſet quod exquiſiuerat ex iniuria. & hoc ferret, eo ꝙ multotiẽs ſucceſſiue inferrent iniuriam, ſicut pluribus illorũ, qui in bello vincuntur, accidit, qui
I redeunt ad interitus, locum rebellãdo, poſtquam bis & ter ſuperati fuerint. Ac illi etiam, qui promouent ad iniuriam, quibus eſt initii rei oblectamentum cum dolore in vltimo, aut præcipites ad vtile primo cum caſu damni in vltimo, ipſi etiã ſunt huius ſpeciei nã tales inueniuntur imbecilles ingenio ad quicquid appetunt: horum autem contrarii ſunt illi, quos moueret ad iniuriã. quia contriſtans nocens eſſet eis prius, & iocundum vtile poſterius, aũt poſt multum temporis. & hi ſunt, qui habent intelligentiam & aĩoſi- K
tatem in ſummo. & illi ſunt viri maximæ malitię. nam putaret ꝙ illa vtilia & oblectamenta poſteriora nõ proueniunt eis ex parte ſuæ iniurię & ꝙ id quod eos peruenire fecerat ĩ caſum iniuriæ, eſt damnum, quod ſubito præceſſit, aut triſtitia illa, & nõ reputaretur eis penitus iniuria. Et aliqñ habentes aſtutiam & verſuriam, ipſos promouet ad iniuriã, quia ipſi illam educunt diſpoſitione, qua non reputatur ꝙ ſit iniuria. Hoc aũt fit pluribus modis. quorũ vnus eſt ꝙ reputetur, ꝙ illud opus L
fuiſſet contingenter, aut reputaret fuiſſe vi, aut reputaret ꝙ fuerit ꝓp quandam naturam, & ꝙ fuerit erro re vel ignorantia non ex intentione deliberantis, & ꝙ fuerit ex parte cõſuetudinis, quę præceſſerit, aut ꝙ opus ſit modo, quo non acquirat ex eo aliqua res, qua conferatur vtilitas in p̃ſenti vel futuro. nam id, quo non acquiritur aliqua res in præſenti, reputat ꝙ non ſit hominis intentum, & ꝙ non indigeat eo, & ꝙ non expediat niſi qua illi qui eo ĩdigẽt, indigent altera duarum ſpecierum, vel neceſſitate ſicut pauperes, vel la- M
ſciuia velut diuites. Et magis excuſationẽ habet iniuria, quæ fit neceſſitate, quã iniuria, quę fit laſciuia. Et ideo hi cauent nimium: & ſi nimiũ ſecũdarentur, & aĩoſis cautisqñ proſpere ſibi ſucceſſerit res, ꝓp quã fecerint iniuriam, videt ac ſi nõ placuiſſet eis res illa, neq; ea lętarentur. habentes vero imbecille ingenium videntur gaudentes illo, qđ eis ꝓ iniuriã puenerit. Et iã verificatæ eſſent cõiecturę illorũ, qui iniurii ſũt ꝓp vllam harum cauſarum facilitãtiũ iniuriam, quando ꝓſpere eis ſucceſ

ſiſſet,

A ſiſſet,quod hinc ſperaſſent.Hæc itaque eſt ſumma eorum,quæ dicta ſunt de rebus,quæ facilem reddunt iniuriam ipſi iniurio,& ipſum promouent ad illam.

Viri vero quibus iniurij nocent, qui ſunt illi,quibus naturaliter īfertur iniuria,hoc eſt, quos habentes malitiam ſperant iniuriari,ſunt illi qui ignorant quod ſit contra eos,& non videtur eis ꝙ ſit iniuria:aut qui cito obliuiſcuntur illorum,quę ex iniuria fuerit contra ipſos:& ſi illud non ignorarent,aut aliquid huic cō ſimile eſſet illi,qui non haberēt fra-
B tres,aut haberent egenos fratres Iniuria autem,quæ fit in opes,cadit in illum qui habet opes,qñ in illis opibus fuerit aliqua res,qua indigeat iniurius.& hoc aut loco neceſſitatis ſi eſſet egenus:aut loco laſciuiæ,ſi eſſet diues,cuius intentio eſſet opum congregatio tantum:aut loco voluptatis,ſi eius intentio fuiſſet opum diſpendium,& oblectamēti in illis. Et in illis,qui vniuntur propter expeditionem ſui iuris,cadit nimium iniuria.Et ſiſt in affinibus & fratribus.&hoc,quia homo nō cauet ſuū
C amicum:& quando fecerit ei iniuriam,ignoraret ꝙ eēt iniuria.& omnes hæ ſpecies impediunt illos vendicari ab iniurio.aut redēptoris priuatio,ſicut eſt egeſtas & fratrum priuatio,aut vendicationis ipſa tarditas,& ipſum eſſe moroſum. & ideo plurimum ꝙ ſecundæ res prædatorum ſuorum affinium ſuccedūt,eſt qñ ignorant ſuam iniuriam ab initio rei,adeo ꝙ lateat & obliuiōi mittatur.Et illa hominum ſpecies, qui cauent malum remouentes ſe ab eo qui ſe nimium tutantur ab ignominia contentionem, eſt illorum,qui-
bus nimiū infertur iniuria. Et ſiſt D
accidit viris,qui non cauent ſua negocia ab his,qui habent veram malitiam,& confidunt in eis,& reputantur apud eos recti: hoc eſt, quia illi ſemper ſperent, & iam poſſe eſſet ꝙ hi ignorarent has res,& non multū obſtaret inferre eis iniuriam. Et piger & vecors acquirit omnem iniuriam, & ſiſt ignorantes quid ſit iniuria & æquitas.&vlius ea,quæ ſunt a iudice decernēda.nam debitu eductio eſt iudicum. Et ex illis,quib⁹ infertur iniuria,ſunt homines illi⁹ ſpeciei,quibus præualet pudor. nā nō E
habent verſutiam, neq, deceptionē ad ſua vtilia expetenda. Ac etiam illi,quibus plures viri intulerunt iniurias,fit iniuria.nam illis iam deiecti ſunt animi,& tutum eſſet eis malum inferre . Et illis,quorum iura nūquam venerunt in lucem,quando in iudicum & imperatorum tribunalibus comparuerint,ex quo nō valent,fit ipſis iniuria.nam vt dictū eſt,horum poteſtas perpetuo immi nuta eſt. Et illis etiam,qui diligēter multotiens procurauerant trahere aliquid , & nullam rem traxerint, ipſis fienda eſt iniuria.nam ambæ F
hæ duæ ſpecies ſunt deiectæ: nec ſunt cauendi nec ſimpl⁹ neq; aliqñ, ex quo ſunt homines viles.viles aūt non oportet homines cauere, quia non habent tutorem hoc autem ita fit.nam hi nō abſoluunt ſuam mētem nec ſuum habitum.nam timēt loqui,neq; valent permittere vel inhibere.& hoc,quia nemo horum euaderet,quin reperiret aliquem hominem præſidem ei, aut ipſum vili pendentem,aut facientem ipſum fugere. Illi autem īter quos & aliquos viros eſſet antiqua inimicitia, aut

G propter ſuos maiores, vel ꝓpter ſuos patres, aut propter ſeipſos, aut ꝓpter ſuos patres, ſint apti, vt illi homines inferant eis iniuriam maiorem iniuria præcedenti. & ſiſt ſi vilipẽdiſſent eos vel ſuos parẽtes, aut ſuam familiam. & ideo dicit vetus prouerbiũ, ꝙ paruum malum excitat maius. Illis autem, quibus præceſſerit vetus aduerſitas, ſi fuerint amici, & aduerſitas fuerit parua, excuſatiõis auſcultatio eſſet eis facilis: nec eius caſus eſſet abominabilis illis, quibus excuſatio fieret. Si autem aduerſitas fuerit magna, eius auditus eſſet iocun-
H dus apud illum, ad quem fuiſſet aduerſitas. Et ſi eſſent inimici, ſuus auditus eſſet cum vilipenſione, & non appareret illis ſtabilitas eorum, quę audire facerent ſuos auditores, niſi dicerent aliquam rem, vel ꝙ oppugnent dicentibus, aut minuant ſermonem vel augeant. Hic autem nõ ſunt homines, qui afficiantur iniuria, & eis perueniat damnum & triſtitia, non ad vtilitatem, ſed loco oblectamenti. hi autem ſunt alieni a ciuitate, vel familia, aut morib⁹, vel idiomate, aut lege. nam homo dele-
I ctaretur iniuria ī alienos aliquo horum quinq; modorum. Et iniuria cadens in iſtos eſt ipſa vi ipẽſio. nã iniuria fit opibus, & honore, & pace: & negligentes etiam ipſi afficiũtur iniuria. Placet autẽ iniuria alienis. nam ipſi neſciunt quid ſit paruifactio & vilipenſio apud viros illius ciuitatis, aut apud illam familiam. & ſic res ſe habet de illis negligentib⁹. Et ex illis, in quos iniuria eſt iocunda, eſt ſpecies hominum qui paucis rebus contriſtantur, & illis tremũt. hoc autem clarum eſt ex operib⁹ iocatorum in hanc ſpeciem hominũ.

Et illis qui pluribus iniurijs affece- K
rint homines, placet iniuria illorum non propter aliquid vtile: & reputa tur de eis ꝙ quaſi iniuria in illos nõ ſit iniuria. Et hoc, ſicut ꝙ vllus homo percutiat illum, qui obloqueretur hominum vituperia, & defectus percutiens & vulnerans. Et in illos etiam, qui iniuria inducũt aliquam rem turpem, & vituperoſam apud homines, ſiue ſerioſæ ſeu inaduertẽter, ipſa eſt iocunda decens apud homines: & huius opus non apparet iniquum. Et viri delectãtur iniuria facta in illos, qui gaudẽt horum ge L
ſtibus aut ſuis amicis, aut in illos ꝙ gloriantur horum operibus: & vniuerſalius opere malum operantis. & ſic vniuerſalius in imitatores malũ facientes, aut ſecum degẽtes. ſed delectantur homines eo, qui īferret iniuriam in illos: qui afficiſſent iniuria homines patientes in veritate firmos. Et iniuria cadens in illos qui iniuriari cœperint, veriſimile eſt ꝙ non ſit iniuria. & ideo prouerbijs vtentes, dicunt initians eſt magis iniurius. hoc autem eſt, ſi interficeret hominem, qui veniret ad ipſum in-
terimendum. Hę itaq; ſunt res, quę M
quando alicui homini inſunt, ꝓmouent iniurium ad inferẽdum illi iniuriam, & illi ſunt naturaliter iniuriandi. Res vero, quibus facilis fit iniuria & quibus omnes aut plures homines iniuriam inferunt, ſunt illæ res, quarum eſt indultus, & quæ celantur & latent. Res autem, quarum fit indultus, ſunt res paucæ viles. Et res, quæ celantur & latent, ſunt res, quarum ſubſtantię cito corrumpuntur, ſicut ſunt ſapores: & res, quarum figuræ aut colorum permutatio, aut quæ complexione & permiſtione mutẽ-

tur,

A tur, ſunt quid facile. Et viuerſalius res, quarum figuræ poſſibile eſt ꝙ ī pluribus ſuis locis varientur, ſunt faciliores & latentiores: & eo fortius, quando illarum variatio fuerit ī locis paruis. quia quanto rei variatio fuerit maior & facilior, ſui etiam latentia eſſet facilior. Et ſimiliter latēt res, quarum ſimiles notum eſt fuiſſe apud ipſum iniurium, aut etiam diſſimiles: ſed eas introducit in ſummam conſimilium illis, aut eas permutaret ad diſſimiles illas, ex quib⁹ notum fiet ꝙ ſint apud illum. Et iō plures illorum, qui furari intendūt,
B præmittunt emere de ſpecie rei, quā furari intendunt, aut de ſpecie illius rei, ad quam illam permutare intendunt. Et quanto ille, in quem iniuria eſt commiſſa, erubeſcit iniuriæ ipſius fieri mentionem, illa eſt magis latēda: ſicut eſt de iniuria patrata ī mulieres, cuius manifeſtatio eſt verecundiæ: & vituperium illarum, in quas facta eſt iniuria & ſuorum filiorum. Hæ itaque res ſibiq; conſimiles ſunt res, quibus facilis eſt iniuria, ex quo earum eſt indultus & latentia. Sicq; iam declaratæ ſunt ex hoc ſermone res, quibus iniurius in
C iuriam infert: & diſpoſitiones, quæ quando alicui homini inſunt, facile in ipſum infertur iniuria: & diſpoſitiones, quæ quando cuidam homini inexiſtunt, viri iniurij ſperant in ipſum. Reliqua autem eſt tertia ſpecies trium rerum, ex quibus ſumantur præmiſſe, ꝙ iniuris intuliſſet ipſam iniuriam, & eſt notitia operum quæ quando inſunt, declaratum eſt ꝙ illi quibus inſunt, iam patrarent iniuriam, & diſpoſitiones: quæ quā do non fuerint, fit ipſi iniuria. Expedit autem prius præponere iniuriæ ſpecies, & ſpecies expedientis: hoc D
eſt, quod nō eſt iniuria. Iam autem dictum eſt in prçmiſſis, ꝙ iniuriæ ſpecies ſint circa duas res, quæ ſunt ipſum iocundum, & ipſum vtile. & quòd quando eis ſunt, reperiuntur altero duorum modorum, vel ad fugandum damnum, aut ad tuēdum vtile aliquod.

Statuta autem, quæ conſtituunt quid ſit iniuria & quid non ſit iniuria, quçdam ſunt propria cuidam ſectę ciuium, & quædam ſunt cōmunia cunctis ciuibus. & vtriuſque ſpeciei horum ſtatutorum, quędā ſunt
E ſcripta, & quædam non ſcripta. Intē do aūt per non ſcripta, illa quę ſunt naturæ cunctorū, aut quæ dicuntur naturę omnium, ꝙ ſint çquitatis vl' iniquitatis: & ſi nō eſſet inter ſingulos illorum cōueniētia ad hoc, neq; fœderis ſtabilitas: & hæc ēt vocātur cōia hoc modo. hæc aūt ſtatuta neſcitur, qñ fuerint conſtituta, neque quis ea cōſtituiſſet: immo vt plurimū illa ſunt contraria ſcriptis, & cadit in eis ſufficiētia ſeu perſuaſio ꝙ nō ſint iniqua ea, q̄ fm ſcripta reputatur ꝙ ſint iniqua: ſicut Ariſtot. retulit de quodam viro noto apud il- F
los, de quo relatum fuerat, ꝙ ſepult⁹ eſſet præter ſepulturæ ſtatutum proprium ſuæ ciuitatis: qui excuſatur ꝙ ille ſit ſepultus ſecundum communē ſtatutum, quod naturaliter, & ꝙ eius ſepultura eſſet çqua, nō iniqua. Statuta vero ſcripta propria ſingulis gentibus ſunt ſicut illud, quo vr-
detur, ꝙ non expediat īterficere animata, hoc eſt ipſa animalia, & quòd illud ſit iniuria. nam hoc non eſt neceſſarium apud omnes neq; naturale. Quando autem ſtatuta conſtituentia æquitatem & iniquitatem,

Quę ſtatuta cōſtituant qd ſit iniuria, & qd non

G quædam ſunt, quę ſunt verſus multitudinem, & omnes ciues: & quædam ſunt verſus ſingulos, hoc eſt, ꝙ quædam eorum ſint, quæ conſtituunt quid expediat fieri, & non fieri de re multitudinis: & quædam ſtatuta conſtituunt hanc rem de re ſingulorum. Manifeſtum itaque eſt, ꝙ ſpecies iniuriæ & opportuni, hoc eſt quod non eſt iniuria, continentur his duabus ſpeciebus, hoc eſt, ꝙ iniuria & opportuni opus aut fiũt reſpectu vnius terminati, aut fiunt reſpectu omnium. Exempli gratia, q furatur aut vulnerat, patrat iniuriã

H reſpectu vnius terminati. ille autem qui ſeparatur a communitatis modis, qui apd Ariſt. ſunt ciues mutuo ſe tueri, iam patraret communẽ iniuriam. Et ſiꝑ qui ſe abſtineret a cuſtodia, hoc ẽ a cuſtodia ciuitatis ab ijs, qui eam graſſarentur ab extra & non trãſiret ad ſuam cuſtodiam, ciuitatis terminos: aut ille qui tergiuerſatur regimini exercitus, & ſeparatur a militibus ciuitatis: quorum animus ardet in viros alienos ad ſuperandum ſuos præpoſitos, aut ſeipſos vel ſuam ciuitatem. nam quando vnuſquiſque horum non opera

I tur ſuum opus, ciuitas ex hoc adipiſcitur communem iniuriam & maximum damnum. Hæc itaq; diuiſio cadit de cunctis iniuriæ ſpeciebus, hoc eſt, ꝙ quædam earum ſint communes, & quædam reſpectu vniuſcuiuſq;. Poſtquam autem retulimus ſpecies iniuriæ, iam expedit itaq; ꝙ referamus quid ſit iniuria, hoc eſt res, quæ quando cecidiſſet ī aliquem hominem, & patretur ab illa, vocaretur iniuriatus. Et dicam⁹ ꝙ iniuria ſit, ꝙ homo tollat aliquid ab alio homine inique, ſua ſponte eiuſq; arbitrio. & hoc, quia iniqui- K
tas, vt iam dictum eſt in præhabitis eſt damnum, quod ſponte fit. Iniuria itaq; ergo eſt, ꝙ noceatur homini voluntate iniuriantis. Et oporteret hic numerare ſpecies rerum noxiarum. ſed iam numeratæ ſunt in præmiſſis, & hoc in capitulo deliberationis. nam ex quo ibi dicta ſunt expedientia, fuerunt declarata ſua contraria, & ſiꝑ etiam relatæ ſunt ī capitulo vituperationis. ſicq; etiam iam præceſſit ſermo de ſpeciebus rerum, quæ ſponte fiunt. Accuſatiões autem vniuerſalium communes & proprię continentur quatuor ſpecie L
bus. Quarum vna eſt, quę fit ſine ꝓcognitione agentis, & eſt illa, quę cã ſu fit. Secunda autem eſt, quæ fit cũ cognitione ſine voluntate, & illa eſt violenta. Tertia autem eſt, quæ fit electione, & animaduertentia. Et quarta, quę ẽ ex aliqua paſſionũ. & plurimum, quod hæc fit, eſt ex ira. De ipſa ira vero & his, quæ ex ipſa fiunt, dicetur poſtea. de illis vero, q̃ fiunt electione, & animaduertentia. iam dictum eſt in præhabitis. Et nõ ſolum accuſans ĩdiget cognitione ſpecierum iniuriarum, & operationum, quæ ſunt iniquæ, aut noti- M
tia conditionum, quibus opus eſt iniuria. & iniquitas: ſed etiam excuſans. nam multotiens concederet accuſanti eſſe rei, quam argumentatur contra ipſum, ſed negaret conditiones, quibus illud opus eſſet iniuria. & hoc quia ipſe concederet ꝙ accepiſſet, ſed non ꝙ furtum commiſerit, & ꝙ interdixerit, ſed non ꝙ blaſphemauerit: ꝙ concubuiſſet legitimo concubitu, non ꝙ patraſſet adulterium. Et ideo expedit accuſanti & excuſanti, ꝙ ſciant quid ſit furtum,

&

A & quid ſit blaſphemia,& quid ſit adulterium.& hoc ſecundum legem communem & propriam illis viris, quorum ille eſt. Nam ex notitia harum rerum poſſibile eſſet accuſanti ꝙ conſtitueret, ꝙ opus ſit iniuria & iniquitas:& excuſanti ꝙ illud nō ſit iniuria,nam his eſt, an ille ſit iniuri⁹ vel nō iniurius. Vera autem iniuria quæ non ſuſcipit excuſationem,eſt iniuria, quæ ſit ex præexiſtenti animaduertentia,& electione.Sunt aūt hic quædam iniuriæ,quarum noīa ipſa ſignificantia ſufficiant ad conceſſionem, ꝙ ſint ſummæ iniu-
B riæ & præexiſtentiæ electionis,& animaduertentiæ, abſq; ꝙ ad hoc indigeamus ſua definitione: ſicut eſt furtum & adulterium. nam non cōcipitur ꝙ aliquis furetur, aut adulteretur abſque præelectione. Et ideo quando conceſſerit hæc nomina,q̄ busipſe arguitur,non relinquitur illi excuſationis locus. Expedit ergo ſemper excuſanti, ꝙ caueat conceſſionem horum nominum. & ſi concederet non concedat illa niſi ſecūdum genus:ſicut ꝙ concederet ꝙ interdixerit,non ꝙ blaſphemauerit:et diceret, ꝙ blaſphemia ſit hominis
C vilipenſio,vel ſui patris vilipenſio p adulterium.& hoc,quia vituperia p vitia excedunt ſe inuicem.nam hic ſunt quędam vitia, quib⁹ homo nō afficeretur verecundia,ſi ei ſtabilirētur,ſicut eſt auaritia.& ſunt hic quędam vitia,quę quādo ſtabilirentur homini,afficeretur illis maxima verecundia,ſicut eſt adulterium.De q̄ buſdam autem iniurijs, & de quibuſdam,quæ non ſunt iniuria,ſunt ſtatuta:ſed de quibuſdam nō ſunt ſtatuta.& illarum, de quibus ſunt ſtatuta, de quibuſdam ſunt ſtatuta ſcripta, & de qnibuſdam ſunt non D
ſcripta. & quodlibet horū deſcribit æquitatem & iniquitatem, & bonū & malum.Bonum autem ſecūdum ſtatuta non ſcripta ſunt ipſa opera, quibus quanto homo magis accreſceret ī infinitum,tanto augeret ſua laus eiuſq; commēdatio,ſuusq; honor & exaltatio.ſicut eſt amicorum auxilium,& gratitudo beneficij.Malum autem ſecundum ſtatuta non ſcripta eſt opus, quod quāto homo augeret tanto magis afficeretur ī deturpatione,vel vilipenſione. & hoc etiam in infinitum,ſicut eſt reīpro-
E peratio beneficentiæ & maleficētię E
ipſis amicis.Bonum vero & malum ſecundum ſtatuta ſcripta eſt menſuratum,vltra quod non eſt addēdū: nec ab eo eſt minuendum. Ex quo autem res ita fuit,& ſtatutum menſuratum non conueniret cuiq; viro neq; omni tempore,nec omni loco, nec ſufficeret de bono & malo, qd⁹ menſuraretur negocijs ſingulorum hominum:opportunitas ergo additionis & minutionis eſt ſecundum, ꝙ deceſſeret ſtatutum non ſcriptū. Oportet ergo,ꝙ horum ſtatutorum non ſcriptorum ſit directio & māgnificatio ad ſcripta:& illud aut eſt F
additio ad ſtatuta ſcripta,aut diminutio ab illis.& ſi additio eſſet vltra bonum ſcriptum, vocatur beneficētia:& ſi additio eſſet ad malum ſcriptum vocatur pœna:&ſi eſſet minutio a malo ſcripto, vocatur indult⁹, & tolerantia, & ſimilibus nominibus.Hoc autem accidit ſtatutis ſcriptis ſuis conſtituentibus,vel neceſſario,aut per ſe.ſunt vero per ſe, quando ipſi errant & ponunt terminationem communem, & non eſt cōmunis, ſed propter ipſam rem in ſe eſt.

promoueret, vt conſequeretur ĩdultum ab illo ex ſumma illorũ beneficiorum. Septima eſt, ꝙ reminiſcat virtutum delinquentis, ſuæq; nobilitatis, ſuorumq; maiorum generoſitatis nobilitatisq;. quia hoc ipſum promoueret, ꝙ non conſideret malum perpetratum. Octaua eſt, ꝙ exhortetur ipſum ad maturitatem ad iniuriam puniendam, quando diceret ei, ꝙ non expediat homini feſtinare, quando in eum illata fuerit iniuria ab aliquo homine, vt reddat illico illi ſuum talionẽ, ſed expectandum eſt. nam forte in huius vltimo
B perueniet ei bonum aliquod. Nona eſt, ꝙ dicat ꝙ expediat homini ꝙ leniter ſe gerendũ ſit cũ hoĩbus. ex quibus ſolũ verbũ deberet ſufficere abſq; effectu, & ꝙ nõ ſit vehemẽtis inquiſituõis. Decima eſt, ꝙ dicat ꝙ expediat homini expeditũ eẽ a litibus & pœnis. Vndecima ẽ, ꝙ dicat, ꝙ tolerãtia & ĩdultus ſeu venia huius ſit qd ſtudioſum. Et audaces & vim inferẽtes cõcedũt hoc propter eorũ aſſimilationem tolerantibus, tãto fortius alij. Hinc itaq; declaratum eſt quid ſit virtus & tolerantia & venia, & quid ſit tolerans & indulgẽs, & ex
C quibus modis præmiſſarum ſumitur ratiocinatio tolerantiæ & indultus. Et quia ille, in quem eſt delictũ, magnificat iniuriam cadentem ĩ ipſum, delinquens autem minorat ipſum, expedit itaq; hic, ꝙ loquamur de ſpeciebus magnę iniuriæ, & iniuriæ paruæ. Ex magis autem iniurijs eſt, quæ ſit a potenti homine in imbecillem: & illius eſt, quę ſit a diuite in pauperem. & ideo iniuria, quę ſit de rebus paruis, eſt magna, aut propter ipſum malum in ſe quod repetitur ĩ hac re parua: aut ex vehemẽtia damni. magnitudo quidẽ damni in parua re eſt, ſicut illius, qui expoliat aliquem hominem a ſuppellectili ſuæ domus, quando eſt paucus, ſed non hẽt ꝙ emat alium. Malum vero, quod eſt in ſe vehemens, & ſi opus ſit paruum, eſt, ſicut relatum eſt de homine quodam, qui in iurius fuit officialib⁹, qui apud illos vocabantur offerentes, & illi ſunt peculiares officijs ſacrotũ, qui proprij ſunt diuino cultui in tribus drachmis ſacris ex bonis proprijs templi. Tres itaq, drachmæ ſunt parua res ſm conditionem iniuriæ opum: ſed tollere illas eo modo, quo ſũt ex bo
E nis ſacris ab officialibus offerẽtib⁹ eſt maximum malum. & hoc, quia hoc ſignificat vim mali, quod eſt in illorum acceptione, ex quo iam patrauit ſacrilegium in Dei dono, & ſacris eius bonorum. & ideo qui hoc facit, non videtur caueri penitus ab iniuria, ſed attinxit illius ſummum, quando vero conſideramus menſuram damni ſurreptionis triũ drachmarum, non eſt ibi iuiuria ſenſibilis. Talium autem iniuriarum, in q̃ offendũtur ad templa Dei, ſuorũq; prophetarum, non eſt veuia neque
F tolerantia. nam illarum venia & tolerantia non iudicatur æquitas: immo oportet ꝙ iudex ĩ talibus decernat ſnĩam mulctę oĩno, aut pp vẽdicationẽ a dlĩquẽte ſolũ, aut qua pui fecit cõem æqtatẽ. & pp hũc locũ dixerũt legiſtæ apd nos, ꝙ q dixerit d legiſtis ꝙ fimbria ſuę clamidis ſit coĩqnata, teneat⁹ mori. Et maxĩę iniuriæ ẽ, ꝙ aggregęt⁹ cõtra aliquẽ hominẽ ſubreptio ſuarũ opũ, & illi⁹ afflictio. Et maxĩæ iniuriæ ẽt ẽ, ꝙ æq & iuſti & ſtudioſi cõteraut⁹ propter ſuas virtutes. Et ideo iniuria cadẽs ĩ

De maiore iniuria

G iſtos eſt eis gloria,& non paucus ho
nor. Et ideo nos videmus multos ty
rannos, qui intendunt vilipendere
ſapientes verbetibus, & reliquis ma
lis. Hoc autem fit illis ad gloriã ip-
ſis viuentibus & poſt eorum obitũ
ſicut accidit ipſi Mallet,&reliquis le
giſtis. Et ſiſt illis iſtorum,qui inter-
ficiuntur a regibus ex hoc,quia poſt
mortem accidit ipſis maximus ho-
nor: ſicut peruenit ſocijs Hieſu Na-
zareni poſt eorum mortem honor
a ſuis ſequacibus. Et vniuerſalius il-
le,cuicunq; nocetur propter aliquã
rem,qua homo honoraretur,per il-
H lud damnum acquirit ſummũ ho-
norem. Et ſummæ iniurię eſt,ꝙ il-
lius iniuriæ ſpecies ſit noua, quam
non fecerit alius præter ipſum, nec
ante,neq; poſt illum. Et ex his quę
magnificant iniuriam,eſt,ꝙ ille ſit
primus eorum,qui fecerint illam,&
omnes ſucceſſores qui illud opus e-
gerint, imitati eſſent illum: ſicut de
Abel & Cain. Et maximę iniurię
eſt conducere vltimam perditionẽ
illorum,quorum intentum eſt con
ducere bona ipſis hominibus: ſicut
eſt iniuria, quę cadit in legum lato-
rem. Et ſummę iniurię eſt mulctan
I di exceſſiuis pœnis ſecundum leges
ſcriptas,ſicut apud quaſdam natio-
nes eſt tradi feris. Et maximè iniu
rię eſt illa iniuria, quę infertur ab
liquo homine in ſuum affinem, e-
iuſq; ſocium. nam hæc fit propter
ſuum odium & cordis liuorem. dã-
num autem affinium,ſuumq; odiũ
infert eis exceſſum malitię. Et maxi
mę iniurię eſt dolo vti in confiden-
tes. Et petiurium,& fœderis violatio
& conſimilia his ex rebus,quę nar-
rantur ſcriptis hiſtorijs. & ideo ho-
rum pœna non eſt ſicut pœna reli-
quorum iniuriorum: immo expe- K
dit vilipendere illos in capitibus tri-
bunalium vna cum ipſa pœna,ſicut
eſt pœna falſorum teſtium. nam nõ
eſt ſatis habendum per ſuam pœnã
niſi fiãt erubeſcere in tribunalibus
iudicum,&vilipendantur,& induãt
vituperij indumentum. Et turpior
eſſet dolus,& iniuria, quãdo fierent
illi a quo preceſſerit beneficentia il
li,qui dolum commiſerit & iniuri-
fuerit. & quando appareret benefa-
ciendum,& eius intentionis eſſet ip
ſum malum,illud eſt huiuſmodi.
Et iniuria in leges non ſcriptas,hoc
eſt illarum tranſgreſſus eſt vehemẽ
tior q̃ iniuria ī leges ſcriptas. & hoc L
quia ſtatuta non ſcripta ſunt ac ſi
eſſet quędam res, ad quam homo
cogeretur,ex quo ſunt ſicut res na-
turalis illi, ſicut eſt honor parẽtum
& gratificare benefico. Statuta vero
ſcripta nõ ſunt homini neceſſaria,
& ſi tranſgrederetur ſtatutum ſcri-
ptum, iniuria eſſet abominabilis in
iuria,& illa eſt,ſicut interfectio īfan
tium & mulierum. Et illos mulctari
de rebus,quibus non eſt pœna ī ſta
tuto ſcripto,eſt maximę iniurię. &
ideo eſt potiſſima cauſa corruptio-
nis principatus. Iam itaq, ex hoc de
claratum eſt ipſa iniuria ſumma & M
parua,ex quo paruum eſt contrariũ
maximi: res autem cognoſcitur per
ſuum contrarium. Modo autem ex
pedit,ꝙ loquamur de conſtitutioni
bus,quę vocantur inartificiales,hoc
eſt,quę nõ fiunt penitus ex ſyllogiſ
mo rhetorico. nam conuenientiſſi-
mus locorum,de quibus faciẽda eſt
mẽtio,eſt hic locus: ex quo illę ſunt
magis propriæ iudicialibus, q̃ ſint
duobus reliquis generibus rerũ rhe-
toricarum,hoc eſt, deliberatiuis, &
de-

A demonſtratiuis. Hæ autem inartificiales conſtitutiones ſunt quinq; numero. quarum vna eſt ipſa ſtatuta,& ſecunda teſtes,& tertia conſtitutiones,& quarta tormẽta,& quinta ipſa iuramenta. Sermo autem de illis hic eſt, quomodo vnaquæque earum fiat in accuſatione, & excuſatione.

De *Statutis*. Cap. 17.

PRimo itaq; loquemur de ſtatutis.& dicamus ꝙ ex quo quædã ſtatuta ſunt communia,& quędam ſcripta,expediat itaq;,ꝙ ſi ſtatutum ſcriptum eſſet contrarium rei, quã
B intẽderet declarare accuſans vel excuſans,ꝙ ratiocinandum ſit per ſtatutum commune ſecum conueniẽs hoc eſt contrarium ſtatuto ſcripto ipſumq; confirmet: & tunc inhabilitaretur ſtatutum ſcriptum. Vnus autem locorum,quibus meminit ꝙ inhabilitandum ſit ſtatutum ſcriptum,eſt ꝙ dicatur,ꝙ expediens ſit aſſumptio ſtatutorum non ſcriptorum.Nam quando homini ſatis eſſet quod affirmat ſtatutum ſcriptũ, non eſſet benefaciens,neq; tolerãs, neq; indulgens: ex quo homo deno
C minatur his rebus,quãdo imitatus fuerit ſtatutum commune,ſicut declaratum eſt. & vſius laus & honor dirigitur per ſtatuta non ſcripta.nã qui facit debitum non laudatur. & ideo qui largitur menſuram opum debitam ſecundum ſtatutum ſcriptum,non vocatur liberalis. Secũdus autem locus eſt,ꝙ dicatur ꝙ ſtatuta ſcripta ſufficiunt multitudini hominum,apud quos nõ eſt animaduertentia.& hoc, quia illæ ſunt res perfectæ apud illos. Imitatio vero ſtatutorum non ſcriptorum, illorumq; coniectura, eſt animaduertentibus & egregiorum hominum. Tertius D
autem locus eſt,quia ſtatuta ſcripta contriſtaut,ex quo cogunt hominẽ ad determinatas res: ſtatuta autem communia conueniunt naturis hominum:& hoc eſt præſtanti⁹. Quartus autem locus eſt,quia multo excellentius,& vtilius,& præſtantioris boni eſt relinquere ſtatuta ſcripta: ex quo res determinata non conuenit cuiq; homini,neq; omni tempore. ſtatuta vero non ſcripta coniectã tur modo conuenienti cuiq; hominum,omniq; tempore. Quintus autem locus eſt,quia ſtatutum nõ ſcri
E ptum eſt perpetuum ĩuariabile: nã eſt ſecundum naturam hominum: ſtatutum autem ſcriptum eſt pmutabile & variabile.Et fertur de quadam muliere nota apud illos,quæ excuſata eſt de quodam viro,qui ſepultus fuerat præter ſtatutum ſcriptum,dicens non ſepeli illum ſecũdum ſtatutum hodiernum,quod erit eras,ſed ſecundum ſtatutũ, qđ nunquam perditur. Sextus loc⁹ eſt quia ſtatutum ſcriptum acquiritur meditatione: ex quo fuit receptũ auditu ab alio. ſtatutum autẽ non ſcriptum non eſt receptum ab alio,ſed
F eſt naturaſr notum. Et oratio expediens ad hoc eſſet,ꝙ diceretur,ꝙ ſtatutum commune eſt, quo iudex agit operationes diuerſas ſecundum expediens ſingulis viris & temporibus. & ille iudex eſt ad modum depurantis argentum a ſcoria. Et ideo oportet excellentem iudicem,ꝙ nõ ſatis ei ſit ſolum ſtatutum ſcriptum ſed vtatur ambobus ſtatutis ſimul: adeo ꝙ ſic ei declaretur veritas,& metietur apud illum oratio propria de creto quo iudicaret.& ideo, quãdo iudicaret de aliqua re, & ſtatutum

ſcri-

G ſcriptum eſſet contrarium non ſcri
pto, vel eſſent duo ſtatuta contraria
expediret ipſi iudici; ꝙ faciat ſtatu-
tum perpetuum tempore, hoc eſt,
non ſcriptum quodam loco, & re-
nuat ipſum alio loco. & ſic eſt diſpo
ſitio ſtatuti ſcripti. hac enim diſpo-
ſitione auferet ipſa contradictio, quę
eſt illis iuxta literam, & verificaret
aggregatum. Hoc autem quod dici
tur, manifeſtum eſt in actu legiſta-
rum. & hoc eſt apud nos de ſtatutis
ſcriptis contrarijs. Quando autem
ei dubius eſſet aggregationis mod⁹
expediret illum liſtere pedem, & nō
H tranſgredi alterum duorum ſtatuto
rum: ſed moram contrahet in iudi
cio, donec ei declaretur locus dubij
& ambiguitatis inter duo ſtatuta, &
tranſeat cum communi vtili, & cū
ſcripto debito. Hęc itaq; eſt ſumma
eorum, quæ dicta ſunt ad redargu-
tionem ſtatutorum ſcriptorum, qñ
eſſent contraria alicui rei, cuius con
ſtitutio intenditᵉ. Quando vero ſta-
tutum ſcriptum conueniret rei, cu-
ius ſtabilitas intenditur, commune
autem contrariatur, vnus itaque il-
lorum quibus inhabilitatur ſtatu-
tum non ſcriptum contrarium, eſt
I quòd dicatur, ꝙ ſtatutum cōmune
ſit ſermo ſubiecti & ſermo tempo-
rum, & vniuerſaliter ipſum eſt inde
terminatum, ſed indiget limitatiōe
& terminatione: ſcriptum vero eſt
completum. Et quando ſtatutū cō-
trarium nō ſcriptum eſſet dubium
& ignotum, tunc etiam nobis con-
ueniret ſtatutum ſcriptum notum,
iam expediret credere, ꝙ non debea
tur ꝙ iudicium tranſgrediatur ipm
ſtatutum ſcriptum. Alius autem lo-
cus, quo inhabilitatur ſtatutum nō
ſcriptum, eſt, ꝙ ſtatutum non ſcri-
ptum decernat vniuerſali ſententia K
ſicut benefacere tuo benefico: ſcri-
ptum autem decerneret terminato
iudicio, quæ eſt menſura illius bene
ficij, ſuumq; tempus. Vſi autem cō-
muni nullus vtitur, ſed bene vtūtur
particulari. illud ergo, quo vtēdum
eſt, expedit cōſtituere. Alius autem
locus roborat ſtatutum ſcriptū. nā
ſi conſtitutio ſtatuti ſcripti debeat,
ſuus itaque vſus debetur. & niſi ſic
eſſet, quid conferret vtilitatis rei cō-
ſtitutio, ſi nō vteremur illa. Et alius
locus eſt fortis ad ſtatuti cōſtitutio-
nem, qui eſt, quia illa conſtituentis
proportio ſecundum ſui prioritatē L
congruæ mentis ad vulgus eſt pro-
portio medici ad illos, quibus mede
tur, & vſus habitudo artificum ad
illum, qui non eſſet illius artis. & ſi-
cut non expedit homini, ꝙ negligat
medicum, aut tergiuerſetur in reci-
piendo ſuum dictum ſeu ſuam opi
nionem, ſic res ſe habet in receptio
ne dicti conſtituentis ſtatutum ſcri
ptum. immo damnum oppugnatio
nis ſtatutorum imponentis eſt ve-
mentius damno oppugnationis me
dici. Et hoc, quia ex oppugnatione
medici conſequitur damnum vni⁹
hominis: ex oppugnatione autem M
ſtatutorum imponētis prouenit de
perditio ciuium omnino. Et ali⁹ lo-
cus eſt, quia ſtabiliuntur ciuitatum
iudices illi, qui noſcunt ſtatuta ſcri-
pta, non ſtatuta non ſcripta. nam in
illorum comprehenſione tota mul-
titudo eſt ęqualis. Quando aūt hoc
ita fuerit, expedit itaq; ꝙ conſtituā
tur ſtatuta ſcripta: & niſi ſic eēt, fuiſ
ſet iudicum conſtitutio vana & in-
caſſum. Hæc itaq; eſt ſumma eorū
quæ dicimus de ſtatutis.

De

A De Teſtibus. Cap. 17.

TEſtes vero quidã ſunt viri prio res tpe, & quidam ſunt noui & præſentes. Et ex nouis quidam ſunt qui communicant illis in eo bono, quod ſperant aut in malo, quod timetur. Intẽdo autem per teſtes prio res pręcedentes tempore notos acceptos apud multitudinem hominũ, quorum dignitas eſt famoſa. nam teſtimonium horum reciperetur de rebus præteritis, ſiue retulerint, ꝙ ipſi vidiſſent illas, ſiue non retuliſſent hoc. quia iam ſuſcipeteretur ſua intẽtio vl̃ iter de eo, quod narrauerũt de
B illis ſm verificationem. Teſtimonia ſunt rerum præteritarum: & ſunt illa, quæ non comprehendũtur eo tẽpore a maiori parte entium, vel teſtimonia de re præſenti, aut de reb⁹ futuris. Teſtes vero de reb⁹ pteritis ſine dubio ſunt tpe priores. Rerum vero pręſentium nr̃o tpe teſtes ſunt ex illis, qui præſentes ſunt noſtro tpe. De reb⁹ vero futuris quidam teſtes ſunt viri præcedentes, & quidã ſunt viri noſtro tpe præſentes. Teſtes autem rerum futurarum ſunt duarũ ſpecierum, habentes experientiam, ſiue ſua experientia fuerit per artẽ,
C ſiue ſine arte. Et homines vtentes ſolitis exemplis, quæ prohibent vl̃ permirtunt illud opus: ſicut quod dicit honora parentes. nam iam dixit legislator, ꝙ parentum honor addit vitam, & conſimilia. Accepti vero, & quorum teſtimonio vtimur, pręſentes teſtes ſunt illi, quos experti ſunt viri ſibi affines, hoc eſt, ſui vicini, vl̃ ſui conſanguinei, aut ſui conſcij: & eos reperierunt conſtantes ſuper rebus, de quibus recipitur ſuũ teſtimonũ, ĩuariabiles ĩ illis. Pręteritorum vero teſtium diſpõnem perſcrutandam habemus apud acceptationẽ: D & iõ non indigent experientia. Per acceptationem autem intendo aut teſtimonium quod teſtari fuerit de reb⁹ pteritis: aut veritatẽ inexiſtẽtię habituum illis, de quibus referũtur res futuræ, ſi ſua teſtimonia fuerint de rebus futuris. Conditio vero, quæ debet eſſe ad acceptionem teſtimonij nouorum teſtium, eſt, ꝙ non cõmunicent illis, ad quos teſtari fuerit in bono quod ſperaret, neque ĩ malo cuius caſum timerẽt: ſicut patres illorum, pro quibus teſtantur aut filij, vel affines. & hoc, quia ſi illi rebellent de eis, ꝙ mentiantur nouũ E quam, vt Ariſt. ait mentirentur. De tempore vero prioribus nõ eſt imaginandum hoc, ex quo iam priuati ſunt. Nouorum vero teſtium teſtimonium acciperetur, quando teſtati fuerint, ꝙ res ita fuerit, aut nõ fuerit. non acceptatur autem ſuum teſtimonium, ꝙ res fuerit iniqua, vel æqua. Priori vero tempore teſtimonium iam accipitur de hoc: cum ipſi non ſint ſuſpecti, quia non communicant cum illis, pro quib⁹ teſtãtur: tum quia ſu⁹ ſermo ferret, ꝙ iudicium ita fuiſſet antiquo tempore. Verificationes autem iam accidunt F pp teſtimonia: & aliquando accidũt propter ipſas res comprobantes res dubias, & ſtabiliuntur loco teſtimoniorum. Iudicium autem rerũ comprobantium res dubias eſt operationum iudicum habentium prudentiam & peritiam. Et ideo expedit iudici, ne erret in rebus dubijs falſigraphis: ſicut non decipitur cambiator de argento ſophiſtico. Quando autem hæ res conſtituunt iudicem ſuper rẽ ipſam verã, aut ſi eſſet falſum teſtimonũ eis cõtrariũ, digniores

ſunt

G ſunt conſtituere ſuper ipſam, quando non eſſet ibi teſtimoniũ, aut quãdo teſtimonium ſecum conueniret. Et ideo apud iudices hæ res exiſtunt loco teſtium. nam nihil refert, ſiue iudicent per teſtes, aut iudicent per has res dubias, quas loquentes comprobarent. Hæ autem res ſunt aliq̃ a ſignis, & ideo numeratæ ſunt cum teſtimonijs. Quoddam autem teſtimonium ſit de re, circa quam eſt lis & quoddam eſt de ipſis teſtibus, & quoddam eſt de duobus contendentibus. Teſtimonium autem de ipſis teſtibus, quoddam eſt ad eos corro-
H borandum, & quoddam eſt ad eos falſificandum. Teſtimonium vero de duobus contendentibus eſt iuſtificando vnum, & culpãdo alterum. Teſtimonium autem de teſtibus erit, aut q̃ ſit ille amicus vel inimic⁹: aut mediocris inter actorem & reũ, qui non eſt amicus neq; inimic⁹ alteri illorum. Hic autem ſunt aliq̃ differentiæ teſtium præter has dñias: & rurſus infra dicetur de illis, quando loquemur de locis vñ̃bus, ex quibus fiunt enthymemata. & hoc in ſecundo libro hui⁹ libri. Hæc itaq; ẽ ſumma eorũ, q̃ dicta ſunt de teſtimõijs.

I

De Conſtitutionibus. Cap. 18.

CONſtituriones autem ſunt conditiones, in quibus conueniunt quidam homines. Conditiones autem, in quibus conueniunt, ſunt vtiles duabus rebus, quarũ vna eſt pariſaciendo ſe operans, quando illas cognouerit, & ipſius vituperiũ, quãdo non ſtabiliret illas: & eius laus, quando vere proferret de illis. Secũda autem vtilitas eſt in verificatiõe actoris & falſificatione rei, quando illam propoſitam actionem negaret. Et in hoc loco non eſt dñia inter eos & inter teſtes. Et quando conditiones fuerint ſcriptæ, aut atteſtati eſſent eis teſtes, ipſæ habentur loco teſtium in diſpoſitiõe rei de qua eſt lis, & in declaratione diſpoſitionis litigantium: hoc eſt, quo modo ſint ſuæ diſpoſitiones per virtutem & vitium. & hoc, quia conditionis nexus ſignificat virtutem, & illius omiſſio ſignificat vitium. Quando autẽ contendens concederet ipſam cõditionem, & allegaret q̃ ille non connectetur illi, indigeret itaq; loquens tradere perſuaſionẽ neceſſitatis nexus ipſius conditionis, qñ diceret q̃ conditio ſit proprium & particulare L ſtatutum & expediret illius ſtabilitas, ſicut expedit ſtabilitas ſtatutorum. Quando autem ſtatutum fuerit differens a conditione, dixit itaque q̃ ſtatutum non iudicet ipſam conditionem, neq; ei prædominet̃, nam ſtatutum decernit vſ'em cõſtitutionem. Conditio autem eſt particularis conſtitutio: particulare autẽ iudicat ipſum vſ'e. ſic igitur cõditio eſt caput ſtatuti, & ſtatutum nõ eſt caput conditionis. Si autem non differret ipſa conditio, diceretur q̃ ipſa conditio ſit ex ſtatuto, ſi ſtatutum M apud ipſos eſſet impoſitum per conſtitutiones: aut q̃ ipſum ſtatutũ conducat ſtabilitati conditionem, ſi ſtatutum eſſet apud illos per Dei prophetiam. Alter autem locus eſt, q̃ dicatur, q̃ conditiones ſint, quæ decernunt conſtitutiones proprias ſingulis viris & tpibus cõueniẽtes: & ſi cõdõnis ſtabilitas nõ eẽt, deſtruerent cõſtitutiões: & q̃ cõdõ ſit, cui hõ vnire per ſuam electionem & aſſaduer tentiam. Id autem, quod eſt talis diſpoſitionis, non habet excuſationẽ, niſi ipſum conſtituat. Et præter hũc

ſunt

A ſunt loca ei ſimilia, in quorum rela
tione protraheretur longus ſermo:
ſi intenderemus illorum perſcrutationem in hoc loco. Hoc itaque eſt,
quod dixerunt de rebus, quibus con
ſtituuntur ipſæ conditiones. Res ve-
ro, quibus falſificantur conditiões,
qñ oratori videretur, ꝙ decẽtiſſimũ
& conuenientiſſimum ſit, ꝙ condi-
tio falſificetur, ſunt ipſa ſtatuta ſcri
pta, & ſtatuta communia: ſicut dici-
tur ꝙ ipſa ſtatuta ſcripta ſint fortio
ris aſſimilationis & habitudinis ad
ipſas conſtitutiones. nam ſtatutum
ſcriptum eſt commune: ipſum autẽ
B commune eſt vſior conſtitutio q̃ ip
ſum proprium, quę eſt ipſa cõditio.
communis autem conſtitutio plu-
ris facienda eſt q̃ conſtitutio ꝓpria.
Alius autem locus eſt, ꝙ dicatur, ꝙ
iudex ſit ęquitatem perſcrutãs & ip-
ſam patefaciens: hoc eſt ipſam ęqui
tatem, quæ eſt ſecundum ipſam ci-
uitatẽ. Et ideo ei expedit, ꝙ perſcru-
tetur ęquitatem, quam ſuis animis
conditionauerunt conſtitutionum
inſtitutores. & ſi in ciuitate æquitas
eſſet, permitteretur conditio: ſi autẽ
non eſſet æquitas, deſtrueretur ipſa
conditio. Ac etiam ſtatuta non im-
C ponuntur vi neq; ex errore. in con-
ditionibus autem hoc eſſet poſſibi-
le. & vſius expedit, ꝙ contraria con-
ditionum ſequantur ipſa ſtatuta: &
ſi nõ inueniremus illam in ſtatu-
to antiquitus ſcripto, inueniremus
illam in ipſo ſtatuto vſi: & per hoc
falſificaremus ipſam. Si autem illã
inueniremus in ſcripto, indigerem'
deſtructione illius: ſiue illud ſtatu-
tum fuerit ſtatutum illius ciuitatis,
aut ſtatutum ciuitatis, quæ eſſet me
tropolis ad illam ciuitatẽ. Et ex his,
quæ ipſas conſtitutiones deſtruunt,
eſt ꝙ ſint ibi contrarię conſtitutio- D
nes, vel illis priores aut eis poſterio-
res. Et vt plurimum poſteriores iudi
cant priores, & nonnunquam prio-
res iudicant ipſas poſteriores, quan
do priores fuerint veræ, & poſterio-
res deceptoriæ & ſubdolæ. Sic etiã
expedit illi, qui falſificaret ipſam cõ
ditionem, ꝙ conſyderet ſuas dictio-
nes. & ſi eis inſit aliquid, quod poſ-
ſet diuertere, illud diuertat & edu-
cat ab intellectu, quod decerneret
enunciationis dictio. Hoc autẽ poſ-
ſet facere, qui haberet euidentiam
æquiuocarum dictionum, & ſimiliũ
rerum. Hoc itaque eſt vltimum, E
quod Philoſophus dixit de conſti-
tutionibus.

De Torturis. *Cap.* 19.

COnfeſſio vero per torturas eſt
dicti illius, qui torquetur teſti
monium quoddam, quo ſit ei credu
litas quædam. nam homo timeret,
ne ſi negaret, rediret ī ipſum pœna.
Et quatenus etiam putaret ille, ꝙ p-
lationis veritatis eſſet euaſio ab illo
malo, quod inde accideret, niſi quia
eſt quædam veritas quæ illi remitti
tur. & ideo difficile eſt comprehen-
dere res, quibus poſſet ſtabiliri cõfeſ
ſio, quæ fieret ſub tortura, quando il F
la eſſet conueniens præponenti eã,
& ꝙ falſificetur, quando conueni-
ret aduerſario: non ꝙ eius falſifica-
tio & aſtutia ſit ipſamet veritas. nã
non eſſet confeſſio falſi per torturas
loco contriſtationis paucior quàm
confeſſio veritatis. ſed illi confiten-
tur quicquid ipſi interrogantur lo-
co euaſionis a torturis, & ſi eſſet fal-
ſum. Ac etiam, quando illi tulerint
torturam, & non dicerent verum, ꝓ
pinant ad falſum: vt de illo putetur,
ꝙ ſit ipſum verum, & per hoc cito

quie-

G quieſcere illos faciant ab ipſis tortu
ris. Et ideo iudicibus expedit, ne vtã
tur hac ſpecie ſumptionis ſignifi-
cationis: ſed vtantur & faciant alias
ſignificationes. Nam plures homi-
nes propter ſuorum corporum ro-
bur, & ſuorum animorum experiẽ-
tiam vehementi tolerantia, ferrent
pœnam, & non confiterentur verita
tem. Puſillanimes vero, & imbecil-
les homines confitentur de ſe ipſis
falſum, antequam videant tormen
ta: ideo non eſt ipſarum torturarum aliqua res, in qua expediat con
fidere.

H *De Iuramentis. Cap. 20.*

IVramenta vero ſunt propter lo-
cũ quatuor rerum. & hoc, quia
qui iurat, aut iurat dare aliquam rẽ
& aſſumere aliquam rem, ſicut fit ĩ
emptione & venditione: aut non ſu
mere aliquam rem neque dare rem
aliquam: aut ſumere & non dare:
aut dare & nõ ſumere. Si autem ho-
minis iuramẽtum fuerit dare, fit de
alijs rebus ei nocentibus, hoc eſt, ſi
eas renuerit, & non tradiderit. Iura-
mentum autem fit ab actore, aut a
reo in quem agitur. Nulla res autẽ
I verificationis eſt iuramento, quãdo
ſcitur ꝙ iurans ſit vir tranſgreſſor.
Quãdo autem iudex præciperet iu-
ramẽtum alteri litigantium: ille au
tem ipſum renueret, iam de illo con
firmaretur actionis argumentatio.
nam per iuramentum expetere de-
terminat veritatem, Quando autẽ
renueret iurare, confirmatur de eo
actionis argumentatio. Ex quo au-
tem per iuramentum expetitio ver-
titur inter duas neceſſitates res, qua
rum vna eſt id, quod prouenit, ppter
iuramentum, quando periurus eẽt,
quæ eſt Dei vilipenſio, ſuiq; hono-
ris paruifactio. Secunda autem eſt K
coactio, quę ad eum peruenit ſumẽ
dum aut dandum. nam homo ſem
per agit minus noxium duorum ei
neceſſariorum. Et ideo quidam ho
mines quando iurant, verum profe
runt: & quidam falſum pronunci-
ant. Et hoc eſt vnum eorum, quæ ſi
gnificant, ꝙ fallatur communitas
per iuramenta: ſed ſtudioſus vir ve-
rum profert, & videtur quòd verum
ipſe proferat, ꝙ ſi non iuret: ſed illi⁹
veritatis aſſertio non eſt, quia non
iuret, ſed propter eius dignitatem. &
quia ille non eſt talis, ꝙ ſit trãſgreſ-
ſor, & nõ inueniretur in eius ore mẽ L
daciũ ſine iuramento: & tanto for
tius cum iuramento. Fuga vero ſu-
ſtentandi quęſitum per iuramentũ
eſt neceſſaria, illa quidem quæ fit a
viro tranſgreſſore, eſt ad vincẽdum
ipſos fide tutos. Nam eductio confi
dentiæ a iuramento, eſt ex his, quæ
inducunt verificationem dictis tran
ſgreſſoris. Et hoc eſt ſicut, ꝙ audax
vinceret timidum, aut ſit ei obuiam
vt illum vincat, & diuerteret ab eo:
quia ipſe timid⁹ fugeret ipſum: ſed
ſi res ita fuerit apud fide tutum, non
fieret quòd ſumat ſine iuramento, M
quando aduerſarius non videret ip-
ſum tutum: immo non ſumeret ni
ſi iuraret. Quando autem vehe-
mens fieret iuramenti inductio in
fide tutum, in quem eſſet actio, ſi
ille vellet attribuere Deo glotiam,
& non ferre eius nomẽ in vanum,
oporteret ipſum nõ negare falſam
actionem, quando daret quod pe-
teretur. nam ſi negaret & daret, fer-
ret ad putandum, quòd actor protu
liſſet veritatem, & ꝙ ipſe dediſſet oc
caſionem iuramenti in vanũ, quod
ei opportunum eſſet. Et ideo non
expe-

A expedit, ꝙ ſe inducat ad hoc, ꝙ ab eo petatur iuramentū. quia qñ ꝯretur iuramentū, & non iuraret, putaretur de eo ꝙ ſit mendax. Notū autem eſt in proprio & cōmuni iudicio, quo pacto hō excuſetur, quādo ſuum iuramentū permutatum fuerit: & qualis ſit increpatio rebellis iuramenti ſuaq; caſtigatio. nam rebus, quibus cōmutat iuramentū, ſunt illæ quatuor res, quibus iurare tur: & illæ ſunt, quas ſinguli hoſes ſtopiunt. & hoc ꝙ ſumat & tradat, aut non ſumat, & nō tradat, aut ſumat & non tradat, aut det & nō ſu-

B mat. Qñ autem hō iurauerit ꝓ aliqua harum quatuor rerū, non euadit itaq; quin ſermo, quem fert ad illius rei conſtitutionē, ſit cōformis illi, de quo iurauerit, aut ſit difformis. & hoc, qñ iuramento negaret. Si autem eſſet difformis, vnum eorū, quibus aſſereretur mentitū fuiſſe iuramento, difforme eſt, ꝙ dicat, ꝙ iuramentum ſit quędam lex, qñ aūt ſponte hō ipſum permutaret, & eo mentitus eſſet, iā feciſſet iniquitatē. nā iniquitas eſt permutatio legis ſpōte. Ille vero, qui excuſatur ex

C iuramenti difformitate, ipſe excuſaretur ꝙ eius iuramētū fuiſſet vi, aut dolo, aut latenter ſeu ignorātia. qa qñ ille iurauerat, nō cogitabat eam rē, de qua iurauerat: ſed ſua cogitatio ipſum deuiauerat in aliud. Aut ꝙ illud, qđ illum ſubduxerat ad ipſum iuramentū, ſit debellatio, & oppugnatio, liuor, & impatientia, & nimia paruipenſio, & ira contra aduerſariū: & vltius vſus, qui ei īeſt ad iuramentū, & perue..ire in ipſum ſubito: & prompta velocitas in ipſum, & ad abnegationem & mēdacium. Ex his aūt, quæ fiunt ad conſtitutionē ſtatutorū, & iuramentorū, & corroborationem illorū eſt, ꝙ dicatur ꝙ iam expediat vobis virorum vniuerſitas, ꝙ ſtabilitas veſtra iuramenta, & non varietis ipſa. nā iuramentum & legale ius, quod hō aſſerit ex ſe ſponte, & cognitione, expedit ergo ei ne ipſum variet. Illi vero, qui dolo aut ignorātia, vel prouentu ad abnegationē, & velocipromptitudine ad iuramentum iurant, non ſtabiliūt ſua iuramenta, & aliæ res prēter has his conſimiles ſunt huius tractatus, quibus magnificaretur & exaltaretur. Hic itaque eſt ſermo de verificatiōibus ſeu ap- E probationibus, quę fiunt ſine ratiocinatione: & modis illarum vſus in hac arte. Hic itaque completæ ſunt res, quas continet hic liber, q eſt primus. Laus ſit ſoli Deo, cuius nomen exaltetur, & eius commemorationi benedicatur. Amen.

AVERROIS PARAPHRASES IN II. LIBRVM Rhetoricorum.

De neceſſarijs generi Iudiciali. Cap. I.

EX quibus vero orationum ſpecieb' fiat perſuaſio, & diſſuaſio, & laus & vituperatio, & accuſatio & excuſatio ſeu defenſio: & ex quibus præmiſſis, & enunciationibus ſumantur harum orationum partes, quæ faciunt fidem, ſeu quæ veritatem inferunt in hac arte, iā dictū eſt

G est in primo libro. ꝙ orationes de rebus particularibus fiãt propter has sex intentiones, quas diximus, & syllogismis & præmissis, quas numeratiuimus in prẽhabitis. Ex quo autem impossibile est in oratione sine iudice, ꝙ determinet alteram duarum orationum Rhetorum: ex quo orationes, quę in illa fiunt, non sunt verę. & iõ indigentia iudicum in concionatiuis, seu deliberatiuis est maior, ex quo sunt de rebus possibilibus: sicq; indigemus illis in iudiciali, & laude & vituperio. sicq; hic expedit ꝙ speculemur non solum orationes con-
H stituentes & destruentes seu confutantes, sed etiam secundum orationes, quæ acquirere faciunt iudicib⁹ passiones, quę ipsos cogunt iudicia inclinare secundum varietatẽ fidei præstationis ipsius iudicis proponẽtis verbis. Proponentis autem fidei præstatio iudicis iudicio esset, quando proponens cognosceret quis vir sit ipse iudex secundum suam amicitiam aut inimicitiam erga ipsum & iudex cognosceret quis vir sit ipse proponẽs secundum eius uirtutem suamq; sapientiam. Cognitio autẽ iudicis de proponente cõfert vt plu-
I rimum in rebus deliberatiuis. receptio autem vtilitatis cognitionis, proponentis de dispositione iudicis, vt plurimum est in litibus. nam nõ est vnum iudicis iudicium de eo quem amat, & de eo quem odit, neque de his qui contra eum irati sunt, aut non irati, aut ipsum timẽtes vel nõ timẽtes ipsum: sed iudicum iudicia sunt diuersa secũdum hoc dria magnę mensuræ & proventus. Quando autem iudicium proferrẽt de eo quem amant, nisi illi minuant aliquam rem vel parum minuant ab eo. iudiciũ vero de eo quem odiunt K est huius contrarium. Et sibi est differentia ꝙ iudex iudicet contra proponentem, qui esset nobilis meditationis, aut iudicet, quando ille esset pauci momenti, & tolerantię & cõtristans se de illo. Loquentes autem sunt suis orationibus veridici vt plurimum propter tres causas. nam aliquando homo sit veridicus his tribus absque oratione confirmante. Hę autem tres sunt, scientia, & dignitas, & sumptio cõsilij societatis; hoc est, ne se separet ab illo q ei consulit, aut occasione suę ignorantię illius, aut propter ipsum esse distinL ctũ ab illo genere, vel loco, aut idiomate. Consules autem sunt non veridici sed mentiẽtes aut propter priuationem, seu defectum harum trium rerum, vel defectu quarundam earum. nam aut ipsi non consulerẽt conuenienti opinione propter suã ignorantiam suumq; errorem: hoc est, quia ipsi consulerent id, de quo nõ recipitur aliqua vtilitas propter suę mentis imbecillitatẽ: aut ꝙ sint sapiẽtes studiosi oportet difformes esse illis, quibus consulunt. & hoc: quia quãdo ipsi fuerint huius dispo-
M sitionis, possibile esset eis, ꝙ cognoscant rem magis studiosam, & non consulant ipsam. Manifestum autẽ est, ꝙ prẽter hos tres habitus nõ est aliquis habitus, qui quando inest loquenti, posset eo esse veridicus apud audientes. Vnde vero sciatur, ꝙ loquens sit talis dispositionis, aut confirmetur apud illum, qui non nouerit eum. ꝙ sit talis dispositiõis, illud est ex rebus, de quibus facta est mẽtio in capitulo laudis, hoc est, quia ipse est habens sapientiam & virtutem. ꝙ vero ille sit socialis creaturis.

&

A & amicus, & ſermo de his eſt pars ſermonis de præmiſſis, & ex quibus conſtituuntur paſſiões, pp quas differunt iudicia iudicum: & illę ſunt quæ eis inferũt voluptatẽ aut dolorẽ: ſicut ſunt ira, & timor, & eius cõtrarium, & his ſimilia. Iam autẽ expedit ꝙ loquamur hic de illis. hoc autem fiet, qñ ſpeculabimur vnãquãq; harũ paſſionũ tribus rebus: hoc eſt, rebus agentibus illã paſſionẽ, & viris aptis ad illã paſſionẽ, & cui hęc paſſio ſit incidẽs pręualens.

Sermo de Ira. Cap. 2.

B HVius autem exemplũ de ſpeculatione iræ eſt, ꝙ dicat qua diſpõne hõ ſit iracundus: & q̃ ſint res agentes irã: & qui hoſes ſunt, in quos eſt naturaliter ira. ná oĩno reperit ira, qñ congregãtur hæc tria, & qñ quędã eorũ inueniunt, & quę dã nõ inueniunt, ſine dubio nec ira inuenitur. Et vſius nos faciemus in hoc genere, ſicut fecimus in prędcedentibus capitulis, hoc eſt in capitulo litigiorũ ſeu iudicialis, & in capitulo conſilij, ſeu deliberatiui, qñ definiuimus res quarũ conſtitutio intenditur: & rurſus res, quibus ordinaretur ſuũ eẽ: hoc eſt vtile vel no-

C xium, æquitas vel iniuria. Duæ autem harũ triũ rerũ ſunt, ex quibus componuntur præmiſſæ, q̃ qñ homo procederet in eis, conducerent ipſum ad illam paſſionem: hoc eſt, in illos, qui illam agerẽt, & in quos caderet illa paſſio. Reperiuntur vero ex diſpõnibus illorum, qui coacti ſunt ad illam paſſionem quędã, quibus illi apti ſunt affici, & eis ꝓmoueri ad illam paſſionẽ. exempli gr̃a, quia ꝓmoueres hominem ad iram, qñ ei annunciares eſſe rerum cooperantiũ ad iram: & hominem in quem deberet iraſci. diſpõnibus D vero, quibus hõ aptus eſt iraſci, cõſtitueretur ꝙ ille iraſceretur. Sed harum diſpoſitionũ notitia expedit illi, qui vult iraſci: nã ille ſciret tẽpus, quo hõ ſit aptus ad receptionẽ orationis, quæ ipſum promoueret ad illã paſſionẽ. * Ira autem eſt diſpoſi- *Iræ definitio.
tio, vel impreſſio animalis, ex qua ſit animæ appetitus pœnę, q̃ videatur opportuna illi, in quem eſt ita pp eius vilipenſionẽ in virũ iraſcentẽ, aut in eũ qui ſit eius pediſſequa, & ei continuus. Vilipenſio autẽ eſt, quam Ariſt. vocat puſillanimitatẽ. nam anima recipit vilipenſionẽ: ac ſi ipſa minueretur rebus paruis, quę E in ea imaginantur. & qñ hęc fuerit iræ definitio: Ira itaq; fit ex aliquo hoſe demro, aut aliquibus hominibus demonſtratis, in aliquẽ hominẽ demonſtratũ, vel aliquos hoſes demonſtratos, nõ in ipſum hoſem vſem. & hoc pp aliquã rem, qua ira ſcens fuerit iratus, vel in aliquem illius pediſſequam. Omnẽ aũt iram ſemper ſequit aliqua pauca res voluptatis. ná iraſceus ſperat vendicari ab illo, in quẽ fuerit iratus. quando autem ſperat, acquirit voluptatem. nã ſpes illa eſt quędã eius imaginatio, qñ futurus eſt vincere vi- F rum, in quẽ iraſcitur, qua illud eſt quaſi impoſe in aliũ. & illa eſt pœna, quã anima ſperat. & iõ iraſcens magnificatur in ſua aĩa, qua ipſe reputat in ea vigorẽ ad illam pœnã. & ideo hõ non iraſcit in illũ, qui minũ eſt ſupra ſuũ gradũ, neq; i hominẽ qui eſt infra ſe nimis. Et quã pulchrũ eſt, qđ dixit poeta de ira, ꝙ id, qđ inde anima mouet & tremit, ſit res dulcior melle: & ꝙ ille qui tegit mentẽ eius, eſt ſimilis fornacis

G fumo. Et ideo iracundi non intelligunt neq; animaduertunt. Dicitur autem de ea, ꝙ ſit dulcior melle, occaſione voluptatis, quæ in ea eſt ex imaginatione vindictę. nam imaginatio optatæ rei ipſamq; agitari in anima eſt quid iocundum, quando ibi non fuerit meditatio, quę ſecum intendat abhominabilem rem connexam optatæ rei: neq; res, quæ impediat aduentum ſuæ poſſibilitatis: ſicut eſt diſpoſitio phantaſmatum, quibus homines delectãtur in ſomnijs. Rei autem vilitas, & vilipenſio ſit propter res, ad quas non habet vi
H gorem, neq; conuenit ꝙ homo prouideat de eis: hoc eſt, ꝙ illas acquirat, ſi fuerĩt quid bonum, aut ad earum expulſionem ingenietur, ſi fuerint malum aliqđ. Et iõ putat de bonis & malis ſimul, ꝙ ipſa opportuna ſint ꝙ prouideatur de eis: & ſil'r res conſequentes bonum & malum, ſicut mali timor, & boni ſpes ſunt etiam laudabiles. Illi rei autem videt hoĩes, ꝙ non conueniat aliqua res ꝑ uidentiæ: quia putatur ꝙ non inſit illi bonum, de quo ſit ſperandum: neq; malũ, cuius ſit timor: & ꝙ illa ſit obmiſſa & nimiũ parua. Vilipen
I ſionis autem ſpecies, quam Ariſto. puſillanimitatem vocat, ſunt tres, deluſio, & iocatio, & deriſio. Deluſio autem eſt vituperiorũ memoratio. & hoc, quia vilis, in quem fiunt contraria operationum magnitudinis, eſt plebis vilipenſus. Deludit autem hõ illum, quem videt, ꝙ non ſit dignus vt ei loquatur: & ſic ille, quem hoĩes detident, eſt ét vilipenſus. Qñ aũt deriſio fuerit rei, impedit ſuum appetitum, ſuamq; voluntatem. Deriſio aũt, q̃ eſt talis, eſt qua eã agẽs non intẽdit aliquam rem, quam acquirat ꝑter damnũ illius, quem deridet. Et hoc, quia ex quo ille, quem deridet, eſt vilis, notũ eſt, ꝙ ipſe non timeat, ꝙ ab eo ſibi proueniat damnum. nam ſi hoc putaſſet, timeret, & non vilipenderet eum. Illi vero, q̃ deludunt, vt illa deluſione eis proueniat aliquid vtilitatis, cõuenit ꝙ vocentur iocatores, & aſtuti: ſicut ſunt mimi, quos reges voluptatis cã ſumũt: & non introducũt illos ad hoc genus, ſed ingrediuntur genus aſtutorũ. Et ſil'r blaſphemia: hoc eſt defectuum commemoratio eſt ét blaſphemati vilipenſio. Blaſphemia autem, q̃ eſt hmõi, eſt deceptio & verſutia, qua intenditur contriſtatio L blaſphemati de re, quę qñ de eo declarata fuerit, puderet ĩde ipſum blaſphematũ. & nõ eſt blaſphemia defectuum commemorationis, q̃ eſt hmõi: niſi qñ res, qua hõ blaſphemat, ineſſet blaſphemato in præterito non in futuro: & ꝙ blaſphemia ſit turpis, qua puderet blaſphematũ: & ꝙ non intendatur per illam aliquid vtilitatis ipſi blaſphemato. ſicut eſt blaſphemia, qua intendit ipſa correctio. nam hęc non eſt vilipẽſio, ſed eſt pœna. Blaſphemia aũt delectat, quia blaſphemantes putãt de
M ſe ꝙ ipſi ſint ſtudioſiores ipſis blaſphematis. Et iõ blaſphemantes & deturpantes ſunt ipſi diuites & iuuenes. nam illi putant ſibi excellentiã vltra alios. Hoc autem manifeſtum eſt de cogitatione blaſphemantiũ: quia blaſphemia eſt vilipenſio. Vilipenditur autem ille, qui non eſt dignus alicuius rei: & eſt ille, cui non eſt aliqua res honoris: neq; ꝓp aliqđ bonũ, quod de eo ſperetur: neq; ꝓp aliquod malum, quod ab eo timeatur. Illi autem, de quibus putatur ꝙ

eis

A eis inſit quædam condõ opportuna vltra plures hoſes gñroſitate & vigore & virtute: & vſus omnibus his, q̃ bus aliquis homo alium ſuperat, ſicut eſt exceſſus diuitis ad pauperem & trãquilli ad laborioſum, & architectonici ad principalitatis ſuſcepti uum, vel cuius anima videtur apta ad principalitatem, & ſi non ſit primus. hi omnes apti ſunt iraſci in homines ex pauca re, quam putarẽt vilipenſionem eorum. Et ideo fertur ꝙ vehementia iracundiæ & furoris & iræ inſit ſ̃lijs regum, & his qui regibus annectunt̃, qui ſoliti ſunt ob-

B lectamentis, & non offenderunt penitus niſi ea, quibus gauderẽt ex hominum honoribus, & decoris opetibus. Et huic ſpeciei cum iracundiæ vehementia inſunt quædam res, q̃ conducerent iracundiæ ipſius vehementiam, ſicut eſt nimia vẽdicatio: & ꝙ non ſint contenti in illos, puniẽdo parua re, ſed exceſſiua pœna. & hoc, quia incenditur ſua ira contra illos pp̃ ſuæ excellentiæ magnitudinem in ſe ipſis. Ex rebus autem, quæ q̃n ineſſent alicui homini, redditur illis aptus, vt in eum perueniat ira, ẽ, ꝙ ille homo vſus ſit, ꝙ ab ipſo bo

C num ipſum proueniat, & non operaretur hoc in homine, ad quem vſus fuerat hoc agere, aut ad ei connexũ aliquem. & hoc, quando ille homo ſciret, ꝙ hæc eius obmiſſio ſit ad ei⁹ voluptates: vel ſciat ꝙ ipſe cupiat tale, & ſi non obmitteret. nam iam numeraretur ſolitæ voluptatis obmiſſio in iracundis. Quãdo autem hoc ita fuerit, iræ opus vſ̃ eſt ipſa vilipẽſio, aut id quod putaretur eſſe vilipẽſio. Viri autem apti ad iram, ſunt illi, quibus inſunt quædam diſpõnes faciẽtes illos putare de plurimo ei⁹, quod in ipſum deſcenderet, ꝙ ſit vi D lipenſio. Ea autem, quę apta ſunt vt eis iraſcatur, ſunt quibus alij putãt. ꝙ maior pars operum, quæ ex illis proueniunt, ſint vilipenſionis. Quã do autem vniuerſaliter declaratum eſt qua de re fiat ira, & qui ſint iracundi, & qui ſint in quos cadat ira: iam expedit itaq; ꝙ numerem⁹ hic has diſpoſitiones.

De rebus iram promouentibus.

Cap. 3.

SIcq; ex diſpoſitionibus, quibus homo fiat iracundus, eſt, ꝙ homo cupiat aliquam rem, & eius ap- E petitus ſit cum triſtitia & anguſtia. nam in his feſtinatur ira, ſiue facta fuerit vlli eorum aliqua res, quę expediret ad iram, ſiue nõ fuerit facta: quia ille pp̃ eius paucam tolerãtiam putaret ꝙ hæc iam facta fuerit in eum. Et horum quidam ſunt, quibus ſunt aliquæ res, q̃ ipſos contriſtant, & cupiunt remotionẽ illius contriſtantis. nam hi iraſcuntur de omni re & ex omni re: ſicut ſunt quibus occurreret aliquis morbus vel pauptas. nam hi cupiũt ſanitatẽ, & res q̃ fiunt ad ſanitatem, & diuitiarũ cõgregationem, & res aduenientes F congregationi diuitiarũ. Et iõ non dr̃ pp̃ id hui⁹ deſyderij, quod firmat̃ in horũ aĩs, ꝙ ſit cã, ꝙ de eis dicatur ꝙ ipſi ſint concupiſcentes: immo hoc eſt cã, ꝙ de eis dicatur ꝙ ipſi ab horreant ſuã vitã. & plurimũ ꝙ hi iraſcunt̃ eſt, quo vilipẽdunt rem eis occurrentẽ, ſicut ſunt vilipẽdẽtes dolorẽ, qui occurrit patienti, q̃n ei occurrit. & ſic de his, qui vilipendunt indigentiam & egeſtatem, quæ occurrit alicui homini tẽpore ſuæ paupertatis. & ſic de eo, qui vilipendit iniuriam occurrentẽ alicui homini.

G Et huius generis eſt qui vilipendit hominis amicũ. Et vlius quicunq; vilipẽdit id, quo hõ cõtriſtat & dolet, aut quo delectat & gaudet. Et ĩ hominẽ, cui⁹ ſpes fallit, feſtinat ira. nã ille cogitatus eſt cogitatione, & ceſſauit eius cogitatio. Iam aũt declaratũ eſt ex his rebus, qua diſpõne ex homines diſpõnibus, & quib⁹ accidentibus ex ſuæ animæ accñtibus, & qbus annis, & ſpacio fiat vehementis aptitudinis ad itaſcendũ: & in quẽ homines iraſcũtur, & quẽ deridẽt, & quẽ vituperant, qnando in aliqua re fuerit aliqua harũ
H rerum diſpõnibus quidẽ, ſicut ẽ ira habentium principalitatẽ in quem non habet principalitatem: accñtibus vero, ſicut eſt ira dolentium in gaudentes: ſpacio vero, ſicut eſt ira potentum in puſillanimes: & annis, ſicut eſt ira ſenũ in iuuenes. Ira vero, & vilipenſio eſt, qñ res ſuorũ operũ, ſuorumq; ſermonũ & ſuarũ diſpõnũ eſt res illius, in cuius operũ & ſermonũ & diſpoſitionũ aliqua re nõ recipiatur vlla vtilitas, vel putaretur hoc de eis. nam qñ experiremur res blaſphemię & vilipẽſiõis
I inueniretur ꝙ nõ tranſgrederentur hãc ſpẽm. & iõ putat ꝙ id vilipenſiõis & deriſiõis, qđ caderet ĩ ſtudioſos & ſapientes, ſit res neceſſaria. nã vulgo vr, ꝙ ipſi ñ vilipendãt aliquã rem ſuarũ diſpoſitionum, & ſimiliter de reliquis virtutibus, quæ non ſunt vtiles: & præcipue qđ ex illis peruenit poſt maximum laborem, & poſt eius aduentum cõſeruaretur ẽt maximo labore. & hoc, quia vulgus, ex quo putãt de talibus, qđ nõ ſit eis aliqua vtilitas de eo, quod ex hoc acquirũt, neq; res in qua ſit vis actiua, expediret ꝙ putaretur ꝙ nõ reciperetur ex illis vtilitas de illis re K
bus. nã ex quo non conferũt ſibi ipſis, dignius eſt ꝙ non cõferant alijs. qñ autem vulgus putat de pluribus harũ rerum, ꝙ in eis ſit vtilitas, licet ipſas habentes non reciperẽt de eis vtilitatem, aliqñ ipſos reducunt ad bonum, & redeunt ad miſerendum eorum, poſt vituperationem. & hoc qñ eis indigent, & eis excuſantur de eo qđ ꝑteritũ eſt. De hoc autẽ reciperent vtilitatẽ, qñ ptæcedens vituperatio non fuerit exceſſiua, neq; ꝑter conſuetudinẽ. nam qñ eſſet exceſſiua, putaretur de eis, ꝙ ipſos deri
derent tempore conuerſionis ad bo L
num. Et qui benefaciunt, deĩde ceſſant ſũę beneficentię, & qui nõ gratificant homini de ſuo opere, his q̃ expediunt ad illud opus, aut agunt cum illo contrariũ eius operis: & quibus benefici vident vilis diſpõnis. & hoc, qñ recipiens beneficiũ putatet ꝙ illud bñficiũ ſit vile, aut ꝙ eius vigor eſſet ad maiora q̃ ad hoc, in illos caderet ira. Omnia aũt hæc opera ſunt prouocantia iram, nã de eis putatur ꝙ ſint vilipẽſores. Sunt aũt hic quidã homines q̃ iraſcuntur ex vilipenſione cadente in eos ex vilibus reb⁹: aut qñ ipſi ſunt M
inter viles viliſſimi: & ſunt illi, quos nemo reputat alicuius momẽti: neque eſt eis res, qua exaltentur pẽnitus, & nemo expeteret eorũ magnificationẽ. Non conuenit aũt, ꝙ res ita fiat hoc eſt, ꝙ hõ iraſcatur ĩ eũ, qui vilipenderet eius minimas res, ſed expeditet ꝙ caderet ira ĩ illum, qui vilipenderet res alicuius hominis, quę ſunt alicuius momenti. Et in amicos cadit ira, quando non dicunt de ſuis amicis conuenientem ſermonẽ adueniente eis aliqua vi:

vel

A vel triſtantur, quãdo recordatur eorum in malum: & amplius, quando non benefaciunt eis, cogente eos neceſſitate: neq; fallunt in eo ipſorum quod eis deſcendit. Et ideo dicit antiquum prouerbium. Amicus te nutriret, aut tibi mutuabit, aut contriſtabitur tua anguſtia. Cadit autem in hos ira, quia priuatio cõtriſtationis de vi, quæ in eos cadit, ſignificat illorum vilipẽſionem. Et hoc, quia manifeſtum eſt ꝙ homo iraſcatur, quando nocetur illi, quem ipſe curat: & ſimiliter iraſceretur in amicũ qui malum ſuſpicaretur in ſuum a-
B micum & malam cogitationem habet de illo: & in illum qui vilipendit id ſui ſermonis, qui ei peruenerit. nã his rebus illi ſimiles eſſent ſuis inimicis. Et hoc, quia inimici ſunt, qui non contriſtantur de vi, quę deſcendit in ſuos inimicos: neq; eis apparet malum illud malum, quod eis prouenit. Amici vero contriſtantur malo occurrente ſuis ſocijs, & contriſtantur ex hoc, & dolent. Et aliqñ cadit ira in illum, quem vilipendũt, ex rebus homini extrinſecis. Tales autem ſunt quinq; ſpecierum. Quarum vnius eſt ille, qui vilipendit te,
C quando tu ipſum honorares. tu enĩ iraſceris in ipſum. Secundæ autem eſt, quĩ vilipendit illud, quod eſt apud te admirandum, ſed non eſſet admirandum apud ipſum. Tertiæ autem eſt, quando non admiraret illius, quod velles eſſe admirãdum apud homines, licet nõ ita ſit. Quartæ autem eſt, ꝙ vilipendat homies, de quibus admirarentur, ſimul qui admirarentur de te. Quintæ autem eſt, ꝙ ille homo non erubeſceret de rebus, quibus tu erubeſceres, & eas abhorreres. Et rebellio auget iram I vilipendentes his quinq; ſpeciebus. D
nam illi viri putant de eis, ꝙ illi non auxiliarẽtur eis ad actionem honeſti, & non darent eis congruum conſilium, & iraſcerentur in eos. Hæc autem ira eſt ſicut ira patrum in filios: hoc eſt, quia illi iraſcuntur in eos, qui ipſi non auxiliantur eis ad honeſta. Fit autem ira ĩ illos, de quibus putatur, ꝙ vilipendant vna harum quinq; ſpecierum: licet res nõ ita ſit. Hoc autem accidit multotiẽs viris primatib⁹ cum illis, quibus dominantur propter paucitatem ſuæ cognitionis. Et ex iram etiam agen-
E tibus eſt obliuio rerum, quarum obſeruantia erat plurisfacienda apud illos. ſicut ſæpe accidit homini, ꝙ iraſcatur in illum, qui oblitus eſſet ſui nominis: & ſicut accidit ex obliuione rerum, quę ſunt facilis obſeruantiæ, quæ eſſent extimandæ. obliuio autem facit hominem iraſci. nã ipſe putat, ꝙ eius cauſa ſit vilipẽſio obliti. Et qui incipiunt beneficium, & non perficiũt ipſum, qua iraſcũtur etiam in illos, qui eis non gratulantur, ſecundum quod oporteret. nam defectus ab opportuno induceret vilipenſionem. Et in illos tu iraſceris, qui deridենt rem, qua tu veri F
ficares opinionem. Et quando quidam homo, quẽ tu cognoſceres, beneficaret alijs & non beneficaret tibi, tu iraſcereris in eum. Iam itaque declaratum eſt ex hoc ſermone, qui ſint homines apti ad iram, vt in eos iraſcanꝫ, & non iraſcanꝫ, & q̃ ſint res agentes iram. Et illæ ſunt res, q̃ quãdo reperiunꝫ homini, eis ſtabiliretꝫ ꝙ homo iratus ſit. Et ex his eiſdem trib⁹ reb⁹ ſumunꝫ iram placãtes ſeu reconciliationem agentes. Nã quãdo ſtabiliunꝫ alicui viro contraria

G rerum iram agentium, aut linitur eius ira, aut expedit ꝙ ei placetur: & ſimiliter, quando alicui homini reperiuntur contraria diſpoſitionum quibus ſit aptus vt in eum cadat ira leuis eſſet linitio iræ ab eo, aut ei in eſſet placatio. Et ſimiliter, quãdo homini in ſunt contraria diſpoſitionũ, quibus ſit iracundus, facilis ſit eius placationis receptio, aut eius iræ lenitio. nam iræ ſunt duo contraria: quorum vnum eſt eius priuatio: & alterum eſt eius cõtrarium, quæ eſt ipſa placatio. Sed Ariſt. cum eius notificatione harum rerũ hic tulit res
H iram lenientes ſm vſus modum.

Sermo de Iram lenientibus.

Cap. 4.

QVia ire cõtrarium eſt iræ lænitio, expedit itaq;, ꝙ ſpeculemur intentionem iræ lenitionis per cõtraria illarum trium rerum, quas prædiximus: hoc eſt, qua diſpoſitione ſint homines, quorum iræ lenitio fiat facilis, & cuius diſpoſitionis ſint homines, in quos iræ lenitio facilis fiat, & quæ ſint res iram lenientes. Et lenitio ſeu reconciliatio eſt iræ priuatio, aut ei⁹ obmiſſio. Quando autem iræ cauſa ſit vilipẽ
I ſio, quæ ſit toto corde & libenti animo, manifeſtum eſt, ꝙ qui non vilipendunt, aut ſi vilipenderent, hoc agunt vi, aut inaduertenter, aut de quibus putatur, ꝙ ſint talis diſpoſitiõis, ꝙ in illos non cadat ira: & ex illis fieret iræ lenitio facilis. & aliquãdo ſit iræ lenitio, quando in iraſcenti fiũt tormenta & martyria, quæ omittere eum faciat vilipẽſionem factam in eum: quando ſuæ itę cauſa fuerit ex intentione & voluntatis ad hoc. hoc autem facerent verſuti habentes ſummas malitias. Et ex his, quæ iram leniunt, eſt ꝙ ille vir in ſeipſo K
faciat eas res, quas putauerat iraſcẽs in eius vilipenſionem. nam hoc ferret ad putandum de eo, ꝙ non putet de illis ꝙ ſint vilipenſio: ex quo nemo putat ꝙ ipſe vilipendat ſe ipm. Et ex his, quæ reconciliationem agunt, eſt peccati confeſſio, aut ꝙ voto polliceatur, ꝙ non redeat in illã, quæ apud nos vocatur pœnitentia: & ꝙ conuertatur in vilipenſiõis cõtrarium, quę eſt ipſa magnificatio. Confeſſio autem lenit iram: quia cõfirmat ipſam pœnam. Pœnæ autẽ confirmatio eſt ex his, quæ leniunt
L dolorem eorum, quæ geſſerat, & eorum contriſtationem. Hoc autem manifeſtum eſt apud teſtimonium ſenſatarum mulctarum, quoniam nos pluries condemnamus ſeuere, & vehementius, ſicut viros hæreticos, & in ſe arguentes. Ex illis vero, qui confitentur & cognoſcunt pœnam eis illatam eſſe iure, deficit omnis ira: & vlterius quia cauſa negationis rei patentis eſt preſumptio & oſtentatio. Præſumens autem eſt vilipenſor deridens. Et rurſus, quia cõfeſſio eſt humiliatio & defectus cognitio, & ſecundum hoc imponitur grad⁹ pœnę cadentis in illos. Illi vero, qui M
non confitentur, videtur non timẽtes, neq; ſe humiliãtes irato in eos. Hoc autem eſt ex his, quæ conducunt ad imaginandum vilipẽſionẽ in eos iraſcentis. Et aliquando ſignificant, ꝙ ira lenietur & quieſcet ab homine, qui ſe conſtitueret contritum & ſpiritu depreſſum, ſeu nimis humanum. Quod apparet ex canũ opere: quia ipſi non latrant in homines ſedentes & tardos, ipſos autẽ præcipites mordent. Et aliquando ſunt quidam loci, quorum negationes

A nes non putatur ꝙ ſint vilipenſio, ſed veritatis error. & hoc, quãdo peccatum non eſſet manifeſtum. Ex ſpeciebus autem illorum, in quos non iraſcitur, aut in quos iræ conditionis eſt, ꝙ quieſcat, eſt ſpecies hominum, qui ſunt boni animi, magnę policiæ, nobilium morum tolerantes: quos Ariſto. illas vocat. Amplius in illos, qui ſunt ſpeciei indigẽtis, minuitur ira occaſione commiſerationis illius: ex quo neceſſitas cadens in illum eſt in gradu mulctæ. lenitur autem ira, quæ eſt in hominum ſpeciem, qui humiliantur ex
B cauſa aliqua, & non ſunt pertinaces in litigio occaſione humilitatis, & manſuetudinis, quæ eis inexiſtit. Et non cadit ira in illum, qui non blaſphemat alium cõmemorãdo ſuos defectus, neq; ipſum deridet, nec eũ odit, vel illum, qui hæc fecerit ĩ paucioribus. & ſi cecidiſſet ira, leniretur ex eis cito. Et vniuerſalius iram lenientia vt plurimum ſumũtur ex ſuis contrarijs, quæ numerata ſunt in capitulo iræ. Et in admirandos, aut in illos, ex quibus homines erubeſcũt non cadit ira, quotiens perſeueraue rint in hac diſpoſitione. nam impoſ
C ſibile eſt, ꝙ aliquis homo iraſcatur in vllum hominem, & eum timeat ſimul vna diſpoſitione. Qui autem vtuntur odio & vilipenſione in aliquem hominem quando iraſcũtur in ipſum, aut in illos, non iraſcitur, aut parum iraſcitur ĩ eos. Nam qui iraſcitur in aliquem hominem, non putatur ꝙ illum vilipendat, & in eũ iraſcatur ſimul. & hoc, quia non eſt damnum ſpreto per vilipenſionem, ſiue per eam ſit oblectamentum, ſiue non. Ira vero eſt oblectamẽtum cum damno, ſicut in eius definitiõe dictum eſt. Lenit aũt ira ab hoĩe, in D
quem eſſet ira, ſi erubeſceret de illis, quæ egerit. Res autem, de quibus ſi ira eſſet, eſſet turpis aut inhoneſta, ſunt quib⁹ hõ aut non iraſceretur ipſis ex rebus iram facientibus, q̃ in ipſum veniũt: & ſi iraſceret, eius ira cito leniretur. & hoc eſt, ſicut opus vilipenſionis, quo hõ corrigitur & docet: ſicut eſt docentis increpatio, & ſicut eſt opus vilipenſionis, quo intẽditur ipſe luſus, quando etiam intẽtum p illud eſſet iocus. Et dr̃ia eſt apud Ariſt. inter luſum, & iocũ. nã luſu intendit beneficare aĩum illi⁹, in quem eſt luſus: non ꝙ eo luſus, p E
ueniat oblectamentum. ioco aũt intendit, ꝙ delectet iocans cũ illo, in quem eſt iocus. & iõ boni ludũt & non iocant. & ſic ẽt eſt opus vilipenſionis, quo intenditur caſtigatio, & correctio apud impedimenta, & mala accidentia. Et ex illis etiam eſt ſatisfacere neceſſarijs paucis reb⁹, quibus indiget abominator. nam non iraſceretur illis, quando eis eſſet ei⁹ neceſſitatis ſatisfactio: licet ſit parũ, immo minimum & abominabile. Et vr̃ius omne opus ex vilipẽſionis aut vilipendentis operibus, quando
F eo non intenditur damnum ſpreti, neque turpe oblectamentum, aut ſe cum connecteretur ſpes & expectatio, eo non iraſceretur. Exemplum autem illius, cum quo non annectitur vilipenſionis damnum, eſt illud quo homo corrigeretur. Et exemplum illius, cum quo nõ cõnectitur turpe oblectamentum, eſt luſus, qui non peruenit ad fornicationem. Et exemplum illius, cui annectit bonũ ſpei, eſt neceſſitatis ſatisfactio. Quãdo aũt tempus prolongaretur, & nõ ſequeretur ab illo, in quem eſſet

G ira, aliquod opus, qđ induceret iræ nouiter factionẽ, iam temporis prolõgatio liniret iram. Ex his autem, quę lenirent vehementem irã, eſſet expetitio ſanguinis redemptionis, aut primo ab ipſo delinquente, vel ab annexis ipſi delinquenti. Et aliqñ non leniter ex petitione ſanguinis redemptionis ab ipſo delinquẽte prĩo, donec expectatur ab annexis illi, qñ putaret ꝙ primus delinquens nõ ſit eius compar, ſed putaret ꝙ illius annexus ſit ſuus cõpar. & ideo aliqñ relinquit ipſum delinquentẽ, & petit ſanguinis redẽptio-
H nẽ ab illis, qui illius ſunt annexi. Et aliqñ lenit irã vĩdicta ab alio q̃ ab iniurio, & ab alio q̃ ab illi⁹ cõnexis, ſed à quocũq; homine contigerit. Sicq; ẽt leniret irã caſus maximorũ malorũ in ipſos delinquentes: licet hoc non fuerit eo quo in ipſum deliquerint. nam illi putant, ac ſi in illis eſſet ſanguinis redemptio. Et qñ credunt de ſe, ꝙ ipſi ſint iniurij, nõ iraſcuntur de actibus eis occurrentibus ab illis, in quos iniuriati fuerint. nã ipſi putant, ac ſi adepti eẽnt ſanguinis redemptionem. Et q̃ de ſe credunt, ꝙ ipſi ſint iniurij, nõ ira
I ſcuntur ex actibus in eos occurrẽtibus ab his, quib⁹ fuerint iniurij. nã illi putant ꝙ illi act⁹ ſint æquitatis: de æquitate aũt non eſt iraſcendũ. Et ideo qđ conuenit ꝙ condemnãs primo præponat & ſermone declaret, eſt ꝙ condẽnatus ſit iniurius, & tunc eũ condemnet. nam qñ res ita fuerit, non proueniret ei damnum à condemnato. Aliqñ autem contigit de aliquibus paucis hominib⁹, qui ſunt praui & robuſti diuites, ꝙ ſciant ꝙ ipſi ſint iniurij: ſed cũ hoc iraſcantur & conquerant, licet mul
K cta eis proueniens iuris fuerit. nam hi nõ putarent ꝙ eis proueniret dã num. Qui autem nõ coniectantur vilipenſionẽ & ſpretũ in eos proueniẽtẽ, non iraſcuntur. Hoc autem accideret pp ignorantiam. & aliqñ accidit pp magnanimitatẽ. nam illi putant ꝙ actus, quibus vilipendũ tur, non ſint ex his, qui eis inferrẽt. vilipẽſionem. Et ideo magnanimi eligunt ꝙ auferant eis plures actus virtutum, quæ eis attribuuntur: vt videatur quo modo ex hoc ſuſciperẽt impreſſionem. nam quãto opus ablatum ab hoſe eſſet maius, & nõ
L iraſceretur de eo, tanto magis ſigni ficaret eius magnanimitatẽ. & huius occaſione, qñ quidam voluit referre magnanimitatẽ cuiuſdã, qui apd eos erat vir magnanimitate notus, dixit ei, tu nõ numeraris ĩ ſumma ciuitatẽ regẽtium: vt noſceret, an iraſceretur ex hoc, nec ne. & vniuerſalius qui non contriſtatur vilipenſione, aut pp minimum ſpreti momentũ, vel pp ſpreti, & vilipenſi magnum momentũ, ille non iraſcitur. nã iam dictũ eſt ĩ iræ definitione, ꝙ ipſa ſit damnũ cum cupidine vindictæ. In corruptos aũt non eſt
M iraſcendũ. nam illi iam ceciderant in deterius q̃ ſit malũ, quod de eis ſperatur. Et hinc eſt, quo vſus fuit Homerus hac re leniendum iã çuiuſdam in aliquem alium, qui habentur viri famoſi apud illos, quando dixit de eo, in quem eſſet ira, ſic: ex nũc ſepultus in obſcura terra eſt ex qua nunquam ſepararetur. Res autem ita fuit, quia eius miſereret, cui offenderet mortis terror, ex quo eſt maximũ terribilium. Sicq; iam declaratum eſt, ꝙ qui volunt lenire iram, aut ipſam ſedare, conueniat

ꝙ

A ꝙ ſumant præmiſſas lenientes ex his locis, hoc eſt horũ locorũ particularibus. Et vniuerſalius ira lenit', & ſedatur de ſex hominũ ſpeciebus ſicut dictum eſt: quarũ vna eſt ex admirandis: & ſecunda ſpecies eſt ex illis, quorũ pudet homines: & tertia ſpẽs eſt ex hominibus iniurijs: & quarta ex agentibus vilipenſionem ſine electiõe: & quinta ex illis, quos ſuppeditaret mai⁹ malum q̃ eis appeteret ille, qui in eos iraſceretur. & ſexta ẽ, ꝙ iã perditi & corrupti ſint. & hoc eſt vltimum eorum, quæ dixerat de ira, eiuſq; contrario.

B *De Amicitia, & Amore. Cap. 5.*

QVi vero homines ſint, qui naturaliter amant & amantur, & quæ ſint res amicitiam agẽtes, iam ſtabiliemus, q̃n præponemus amicitiæ & amabilitatis definitionẽ. Et dicemus ꝙ amicitia ſit, ꝙ hõ cupiat ipſum bonum alij homini pp illius hominis ſubſtantiã, non pp ſeipſum: & ꝙ ei inſit vis & habitus, quo agat illi ipſum bonũ. Amabilitas autẽ eſt, ꝙ vterq; illorũ ad alterutrũ ſit huius diſpoſitionis. q̃n aũt hoc ita fuerit, verus amicus ẽ, qui ſimul amat & amatur. Et pu-

C tatur ꝙ hic ĩdigeamus ad perfectũ amorẽ tertia conditione, quæ eſt, ꝙ cum hoc ꝙ vterq; eorũ amet bonũ alterutrius pp ſui ſocij ſubſtãtiam, ſciat vterq; eorũ amicitiã ſui cõparis ad illũ. q̃n autem hoc ſuppoſitũ nobis fuerit de amicitię definitiõe, manifeſtũ eſt ꝙ amicus ſit, qui delectetur bono alterius, & communicet in damnis doloribus, qui in eũ deſcenderint, non propter ſe, ſed pp ipſummet eius amicum. quãdo autem amicus fuerit talis diſpoſitiõis, vnuſquiſq; ſuorum amicorum gaudet & lætatur in eo. Et ideo viri, qui D communicant naturaliter in malis & damnis, ſunt connexi. Inimici autem ſunt horũ contrarij: hoc eſt, ꝙ contriſtantur bonis proueniẽtibus ſuis inimicis, & delectãtur malis illis cadentibus. Quando autem in amicitia hoc contingit, manifeſtũ eſt, ꝙ ſignũ quo ſtabilimus, ꝙ aliqs homo ſit amicus & diligẽs, ſit ꝙ cõqueratur de malo cadente in ſuum amicũ, & gaudeat bono illi proueniente. Et ex ſignis ẽt amicitiæ eſt communicatio in bono & ĩ malo. Et ſimiliter ſuorũ ſignorum eſt, ꝙ

E actus amici ſit contrarius actui inimici de vna & eadem re, q̃n alterutris comparati fuerint: ſicut ꝙ putaret aliquis, ꝙ ei ſuffragarent duo viri, quorũ vnus ei opitularetur, alter autẽ ipſum proderet. Nam ille, qui ei ſuffragaretur, eſſet amicus, & q eũ proderet, eſſet inimicus. Poſtq̃ autem iã declaratũ eſt, ꝙ amic⁹ ſit, qui ſuo amico cuperet bonũ pp ipſummet ſuũ amicum, & ꝙ hi amici ſint naturaliter, manifeſtũ eſt ꝙ qui benefecerunt alicui homini vel hominib⁹, aut illis, qui pro eis ſunt, illi ſint horum amici, quibus benefecerunt. Et ꝙ beneficium ſit vnus F actuum amicitiæ. Et ſimiliter qui ĩ alios viros egerint maximas res laborioſas & defatigãtes leuiter & ſolerter, ſunt etiam dilecti eorum, quibus hæc egerint: ſiue illæ ſimpliciter defatigantes res fuerint, aut ſolo tempore ſuæ factionis ſint defatigantes: ſiue ipſimet hæc egerint, ſiue non egerint hæc ipſimet, ſed ipſi eſſet cauſa aduentus illius excellẽtis rei illis. & illi, de quibus putatur ꝙ ipſi cogitẽt benefacere, ſunt amici. Et amantes amantem ſunt amici

et

G ci, & ſimiliter qui amantur ab amicis: & qui odiunt etiam illum, quē aliquis homo odit, ſunt illius amici, & ſic illi, quos alicuius hominis inimici odiunt, ſunt illius amici. Et omnes hi, hoc eſt amici, videnť eſſe amici, qa illis vī ꝙ horū bona ſint ſua. & iō optāt ꝙ bona, q̄ ſunt ſua, ſint ēt ſuorū amicorū, ſicut ſūt ſua pp ſuos amicos: hoc ē, qa ipſi, bñfaciūt eis, & illos venerant, huius occaſione liberales & potentes venerantur, hoc eſt, occaſiōe, qua homines putant ꝙ eis conferatur vtilitas ex illis. Bonum autem, quod illis pro-
H uenit ex hominib⁹, eſt ipſe honor. ſtudioſi autē gratifici ſunt, qui largiuntur vnicuiq; ex bono, ſicuti ferre poſſunt ſm ſingulas ſuas diſpoſitiones. Minima autem ſuarum diſpōnum eſt, quia illi neminem penitus defatigarent, ſicut dicit Ariſt. Talis autem diſpōuis ſunt, qñ non viuunt ex ſuis ſocijs: hoc eſt, ꝙ ſui ſocij non tradant eis ſuum victū. ſed ſuus victus ſit ex ſuomet exercitio, & ſui corporis labore. Horū autem ſtudioſior eſt ille, cuius victus eſt ex re nobili: ſicut eſt victus, qui
I ē ex militia, q̄ fit ſm legē nō rerum vtēſiliū, aut ſu⁹ vict⁹ fuerit ex venatu & armētaria. Et vſus ſu⁹ vict⁹ ē ex modo, quo non indigent conciuibus, niſi eos ad hoc conduxerit ipſa ſenectus. Et de hac ſpecie hominum putatur ꝙ ſint magis temperati q̄ alij nemini iniurij perfectæ cōuenientiæ. Et illi ēt ſunt dilecti, qui bus conuenit ꝙ de eis fiant actus, q de amicis fiunt, aut hoc elegerint. Hi autem ſunt ipſi boni ſtudioſi ſibimet ipſi de ſe ſuiſq; extratijs reb⁹ contenti. Et ideo qñ aliquis homo vellet amici beneficium gerere verſus ſuos amicos, hoc eis beneficio K
vſus eſſet, ac felices fortunati ēt ſiue cunctis bonis, hoc eſt animi & corporeis & exteriorib⁹: ſiue beneficijs illis, quę ſolum virtutes ſunt: ſiue rebus, ex quarum prouentu homines admirantur: ſiue ſimpliciter ſiue reſpectu horum, quibus prouenerint illi ſunt amici. Et illi, qui boni animi ſunt, & quorum ſocietas placeret: & ſi tota die comitarentur occaſione oblectamenti q̄d ferrent, abſque ꝙ ſuum colloquiū ſit faſtidio, horum ſinguli ſunt amici: quia eorum mores ſunt optandi & faciles,
& non vertuntur verſus peccatum L
& malitiam. & illi, qui non ſeruant iram, neq; ſunt verſuti, neq; valde ſenſibiles ſunt: hoc eſt non excitātur ad operandum malum, qñ promouentur. Et ideo quicunq, eis cōiunguntur, oēs hæ turpes diſpōnes ſunt vim inferentis, hoc eſt vtentis hominibus terrore quodam, & clamoribus apud orationem. & ſimiliter ſunt rudes homines, qui robore ſuorum corporū ferrēt verbera, vel ferrent quamcunq; vim, quę in eos inferretur: vel in quibus congregantur ambæ diſpōnes, ſunt prompti ad lites & ad correctionē ſuorū M
affinium, & vicinorum ac amicorū. & hoc, ſiue qñ illi valerent illos corrigere, vel qñ ferrent cogitandū, ꝙ ſua correctio ſit quodammodo cōmiſeratio. Et illi q laudant aliquos, amant ipſos laudatos. nam ſperāt, ꝙ communicent eis bona, q̄ apud eos ſunt, propter quę eos laudarint: & apud illos laudantes habentur amici illorum, quos laudant. & quādo laus eſſet verbis, non eſt laudandus aliquis vllo bono, quod ei non inſit. & vita eorum, qui egregij habentur

A bentur pp indumenta ornata,& veſtes mundas,non eſt amanda. nam videntur ꝙ venerentur hominē ea munditia, quæ non faſtidiant eos turpibus aſpectibus. Illi autē, quos non pudet vitiorum, neq; corrigun tur ex patrata culpa, qui hæc com mittunt, violenti ſunt. violenti autē odiendi ſunt. per vitia autem inten do maleficia, quæ homo committit aduerſus Deum, & p culpas eas, quas delinquit inſocium. Illi autē qui non ferunt odium, nec permanent in animi rancore & odij obſeruantia,ſed cito placātur & auferB tur ſua ira, ipſi habentur amandi. & hoc,quia putatur de eis,ꝙ ſicut illi ſunt talium conditionum verſus homines,ſic ſint vers' ſuos amicos: immo illi digniores ad hoc cenſentur. Et illi etiam ſunt amici,qui nō obloquuntur neq; dignoſcunt maleficia ſuorū cōſanguineorum,& vicinorum atq; cognatorum, & qua illi ſunt boni,non eſt apud eos malū aliquod. Ac illi ſunt amandi,qui non ſeruant iram contra illos, in quos iraſcuntur, vel ſuo animo vel lent illis ineſſe bonū. nam qui contrarium huius ſunt, contentioſi cerC nuntur. Et quos admirantur ab eis ſpecie differentes ac ipſi ſe ipſos admirantur,ſunt amandi. nam nemo admiratur ſeipſum, niſi de re, quæ vere virtus ſit apud eum, qua ſit admirandus. Et congaudentes hominibus,qui ſunt apud eos, ſunt amici illorum quibus congaudent: & euidentius quando gaudium fuerit ex noto affectu,quoniam de illo putatur ꝙ dignius ſit illud gaudiū ſtabile eſſe, & ꝙ ille non fingat illud gaudium. Et honorati amant honorantes eos: & honorati habē-

D tur amici apud ſuos honorantes. Et illi viri ſunt amici, quos homo cuperet,ꝙ ei æmulentur æmulatione,cuius non ſit excuſatio, neq; accuſatio in ipſum. quia hō non cuperet hoc ab alio, niſi ab hoīe cui cuperet vt conſtarent ſuę virtutes. Appetit autem hoc ab illo, qua eſt apud ipſum dignus hui' rei. & ideo qui apud te eſſet talis conditionis, aut eſſet tibi amicus: aut cuperes ipſum eſſe tuum amicum. quoniam quando eſt tuus amicus, dignior ē, vt ei conſtent virtutes, quæ tibi inſunt. Et benefici habentur amici apud illos, verſus quos egerīt illud E bonum, niſi ſuccedere facerent illi bono malum, quod ſit vehementius, & fortius: ſicut eſt magnū ſtipēdium,& graue ſeruitium. Et illi, qui amant affines, & remotos illos eorum,qui viui,& qui mortui ſunt: hoc eſt, quorū mors eſt tpe proxīa, inter ipſos affines vel cōſanguineos vel ēt alienos,quia mortui nō coniunguntur niſi duabus cōdōnibus: quarū vna eſt,ꝙ ſua mors ſit proximi temporis: & ſecunda,ꝙ ſint affines vel alieni ēt. qm̄ vnuſquiſq; hominū amat occaſione iuris amicitiæ illorū. nam qn̄ hō amat extraF neū, digni' eſt ꝙ amet affinē. & qn̄ amat mortuū, dignius eſt ꝙ amet viuū. & ideo ſunt de numero illorū hoīum, qui nimis amant ſuos amicos: & non parcunt amare eos. nā hæ hominū ſpecies ſunt bonę. homo autē amat bonos qui non ſunt ſui amici, tanto magis amicos, & quorum amicitia nō eſt ficta, neq; ſunt apparenter amici. Et illi ſunt hoīs amici,quorū nō pudet eū mētionem facere eorum in turpē partem: quia amicus eſt ille, quē non

pudet

G pudet obmittere illas res, quas homo ageret laudis occasione. Et vir inuerecundus amat inuerecundum virũ: quia non timet ipsum, & tutus ẽ de eo. Et similiter itaq; homo amat, quẽ non timet & confidit in eo. nam nemo amat virum, quem timet. Species vero actionum amicitię sunt comitatus, & cõuersatio cũ hominibus. & consimiles huius speciei ex his, quę mutuo amici alteru tris agunt. Amicitiam vero agentes sunt amici sustentatio, & prouidere ei, & ꝙ hõ beneficeret alicui, qñ non indiget eo viro. & qñ egerit ali
H quod beneficium, nõ referret illud, & ostenderet ꝙ hoc egisset contemplatione illius, cui illud egerit, non occasione alterius rei. Hęc itaq; est summa eorũ, q̃ dixerũt de amicitia. In inimicitia vero, & odio expedit ꝙ sumant hę tres res ex dispõnib⁹ harũ contrarijs: q̃ notæ sunt cognitione harum, quas retulim⁹. Inimicitiam vero agentia sunt facere id, quo hõ irascitur, & vitij attributio, & accusatio. Intendo autẽ per vitij attributionẽ vilipensionẽ vniuersaliter: & per accusationẽ obloquiũ inter duas personas. Differentia autẽ inter inimicitiã & iram est, quia
I ira fit rebus, quę fiunt in irascentẽ, aut in illũ, qui suo loco fuerit: odiũ autem & inimicitia fiunt, & si nihil inimicus egerit ī suum inimicum. qñ nos odio habemus vitijs mancipatos: & si nihil in nos deliquerit. & vtius qñ putarem⁹ de aliquo homine, ꝙ eius odiũ expediat, semper ipsum odimus. Et alia dria est. nam ira fit in singulares: sicut sunt Zayad & Aomar, seu contra certos numero. inimicitia vero & odiũ posset esse contra genus. nã nos odim⁹ Barbaros, & ipsi odiunt nos. & similiter inimicitia fit contra speciem, K
quia nos odimus latrones & bilingues, & homines oẽs simul odiunt illos. Et tertia dria est, quia ira temporis curriculis pacatur, absq; ꝙ ille, in quem est ira, aliquid egerit in irascentem, qđ auferret iram ab eo. odiũ autem non pacatur temporis lapsu: quotiens inimicus non egerit in aduersarium, quod inferret ei amicitiam. Ac etiã ira est appetit⁹, ꝙ occurrat q̃dã certa res ī illũ, in quẽ est ira. odium veto est, ꝙ ab inimico occurrat ī suũ aduersariũ res
indeterminata: hoc est, ꝙ quotiens L
acciderit ei malũ, adhuc inimicus appeteret, ꝙ ei adueniat aliud malũ. & hoc, quia qui irascitur, cupit ꝙ cadat in illũ, in quem irascitur q̃dã certa res, qua leniretur sui cordis æstus. inimic⁹ vero nõ cuperet hoc, sed indeterminatũ malum: hoc est semper per⁹, q̃ accidisset. Inimicitia itaq; differt ab ira his diserminib⁹. Præterea quia noxiæ res faciunt odiũ, & magis nociuæ magis gignũt odium, sicut est injutia & ebrietas. & vlterius, quia irascẽti aduenit dolor cũ voluptate, vt dictũ est: illi vero qui odit, non aduenit voluptas. M
Rursus, quia ira aufertur paucis rebus, quas hõ ageret, hoc est lenibus verbis: odium vero nõ auferẽ per hoc. Præterea quia irascens cupit, ꝙ accidat in illũ, in quẽ est ira, aliqua vis tantũ modo cum hoc, ꝙ nõ priuetur esse. Inimicus vero optat, ꝙ suus aduersarius oĩno priuetur mũdo. Notum aũt est, ꝙ his reb⁹, quas narrauimus, possumus oratiõe stabilire, qui sint inimici vel amici, aut eos ita constituamus & si ita non sint: hoc est, aut inimici vel amici.

De inimicitia, & odio.

Et

A Et ſimiliter poſſe nobis eſt per notitiam harū earundem rerum confutare rationes loquentes de amicitia & amore: hoc ē, ꝙ talis ſit inimic⁹, & talis ſit amicus. Hoc aūt fit, vt diximus, per notitiā quid ſit amicitia & inimicitia, & ira: & per notitiam illarum triū rerum de ſingulis illarū, hoc eſt eas agentia viros aptos, eas operari, & pati ab eis. Cōfert autem notitia conſtitutionis inimicitiæ & iræ ad conſtitutionē iniuriæ. nā vna cauſarum, quibus iniquus iniuria afficit, eſt inimicitia & ira. vt ꝙ cōſtitueremus ꝙ Zayad ſit no
B bis iniurius: quia inter nos & ipſum ſit inimicitia. Et hoc eſt vltimū eorum, quæ dicuntur de amicitia, & inimicitia.

De Timore. Cap. 6.

NOtitiam rerum illi⁹, à quo fit timor, & de quo fiat, hoc ē ipſum agentium, & illorū qui timēt, nos itaq; declarauimus hic, poſtq̄ definiuerimus quid ſit timor, ſicut in præcedētibus capitulis fecimus. Eſt ăt timor dolor, vel titubatio ex
Timor quid. mali imaginatione, quem homo timet, ne ipſum corrūpat vel torqueat. Intendo aūt per dolorem mœſtiam & anguſtiam, quæ animę aduenit: & per titubationē errorē ani
C maduertentię: & per corruptionem ipſam mortem: & per tormentū id, qđ eſt citra ipſam mortem. Adiectum autem eſt in malo terribili, ꝙ corrumpat, vel torqueat. nam poſſibilitas eēndi vitia homini ſunt mala contingentia, ſed hō non timet ea, ſicut ſunt iniqui & pigri: neque corruptio oīs, quæ ſit pauca corruptio vel tormentum perterrens, ſed qđ ſit vehemens. quia nemo timet qđ paucum eſt. Neq; etiam eſt timendum ea, quorum caſus eſſet futuro & remoto tēpore, ſed quę ſucceſſura ſunt proximo futuro tēpore. quia nemo timet malum futurum, quod eſt remotū. cuius ſignū eſt, qa quilibet homo ſcit, ꝙ ſit moriturus abſq; dubio, ſed quia neſcit ꝙ citius futura ſit de proximo, non timet mortem. Cum autem timoris hęc ſit definitio, notum eſt ꝙ terribilia ſunt ea, quibus putatur, ꝙ in ſit vehemens vis ad corruptionem, hoc eſt perditionē, aut ad inferēdū aliquā ſpeciē damni conducētis ad dolorem vel tormentū vehemens, aut corporeū, ſicut ſunt morbi, vel E animi, ſicut ſunt depreſſio & vtilitas. Quòd aūt id qđ eſt talis conditionis ſit terribile, eſt per ſe notum. Nam terribile eſt malum, qđ putatur propinquum. & ideo periculū, & inualio vehemens eſt prope rem terribilem, quod agit odium, & irā in ipſo timido, & ipſum promoneret ad propulſionem & obiectionē rei terribilis. Quādo autem homo cupit malum, & valet ad illud, certum eſt ꝙ eius malum eſt actui propīquum, & neceſſario eſt terribile. Pertertentis aūt diſpoſitio eſt, ſicut
F diſpō iniq: hoc eſt, qa iniqu⁹ fit iniquus faciens cadere nequitiam his duabus rebus: hoc eſt, valore ad nequitiā, & deſiderio ipſius nequitiæ. nam iniquus actu infert nequitiā, quando valet ad nequitiam, & vult nequitiam agere: quia iniquus ſine dubio ſemper vult agere nequitiā, & eius appetitus præcedit ſuā actionem. Accidit autem ipſa nequitia, tpe, quo vim habet ad illius actionem. Sic ergo, quando ambo hæc congregātur in eo, eius nequitia fit propīqua. & ſimiliter timor etiam

ſit

G fit ei in quo cõiunguntur hęc duo, hoc eſt valor,& voluntas.& ideo nemo timet imbecillium malũ, licet velint malum inferre: ſicut non timentur robuſti, qñ nolunt facere malum, & plures hoĩes impedit à maleficio ipſorum imbecillitas, vel timor mali perterrens eos, ne eis fiat.Malum autem cadens in aliquẽ, quod iam factum eſt in alium virũ, eſt magis terribile. Et illos,qui habituati ſunt facere vehementia exceſſiua mala, viri naturaliter ipſos timent. Et qui poſſunt ſumere pœnas,ſunt terribiles, niſi habeant
H morem indulgẽdi.Et vſus qui habent valorem ad damnum,ſemper ſunt terribiles apud illum,in quem poſſibilis eſt illa ſpecies damni. exempli cauſa,quia latrones perterrẽt diuites,non inopes. Hoc autem ita fuit: quia nequitia vt plurimum fit hominibus apud poteſtatem : hoc eſt,ꝙ vbi reperitur valor, ibi inueniꝫ tur nequitia. & illi,in quos aliqñ cadit nequitia,& putant ꝙ futuri ſint, vt in eos nequitia inferatur,ſemper timent tales viros iniquos. Et illi, quibus ſemper prouenit oppoſitũ eius quod ſibi ſperant, ſunt timidi.
I Et illi, quorũ naturæ eſt nequitia, qñ habuerunt valotẽ, fiunt terribiles.Et quicquid eſt, in quo non pñt duo communicare, id eſt vehemẽs & mirum terribile, ſicut eſt principatus,& fungentes dominio,& imperio,ſemper ſunt timẽdi: & eo magis quando hæc fuerint nocere cupiẽtibus illis, qui in promptu occurrerint,& aljs dignitatibus fungentibus. Et illi, quos timent homines ſtudioſi & habentes perfectiones, ſunt timendi : ſiue ſint de illis, qui non ſint remoti ab hac diſpoſitiõe: ſiue hæc diſpoſitio eis peruenerit, K qñ magnificati eſſent, & auctus eſſet ſuus valor.Et amici illorum, in quos facta ſit nequitia, ſunt timendi ab inferentibus in eos nequitiã. & ſimiliter amici inimicorum ſunt timendi, ſicut eſt timendus inimicus.Viri autem iracundi, qui citius promouentur ad iram & choleræ effuſionem, nõ ſunt timendi apud iram & furorem : nam citius auferꝫ tur horum ira. ſed ſtabiles ſunt timendi in ira & odio: & viri tenaces aſtuti, qui nõ patefaciunt malitias quas intendũt, an ſint propinquæ, vel diſtantes.Et illi ſunt cõtrarij ira L cundorum. & hoc, quia de iracundis putaturꝫ non oſtendant aljs vigorem,præter illum quem habent. Tenaces autem oſtendunt hoĩbus valorem præter ſuam poteſtatem. Et omnes hæ res timendæ magis terribiles ſunt,quãdo corruptio caſura ex re timẽda fuerit ex his,quorum corruptio non poteſt propelli: immo ſuæ corruptiones eſſent totalitatis corruptiones.& eo fortius, quando ſuſcipiens corruptionẽ nõ poſſet reĩtegrari de ſua corruptiõe, immo in eum accideꝛent contraria abhorrenda ab eo.Et illorum,ex qM bus non eſt homini euaſio, timor eſt vehemẽtior. Et vniuerſalius mala terribilia ſunt illa mala,quæ fiũt aljs,quãdo illorum fieri in his aljs eſt ex his,quæ conducunt ad imagi nãdum ſuum caſum in aliquo homine. & hoc occaſione ſimilitudinis,quæ eſſet inter illum,& inter illos alios,quibus accidit illud malũ. Exempli gratia,quia iuuenis pauet à morte,quando videt ꝙ apprehenderet talem iuuenem,qualis eſt ipſe, non quando accidiſſet ſeni, vel decrepito.

A decrepito. Hoc autem, quod retulimus de particularitate rerum terribilium,& rerum,quæ ſunt fortioris terroris & vehementioris,proximũ eſt vt ſit introductotiuni ad omnes alias,exceptis paucis,quas hõ poſſet ex ſe terrẽ. Quæ vero ſint diſpoſitiones hominum, quæ quando eis inſunt,fiunt timidi,nunc nos narrabimus eas. Et dicimus ꝙ terror ſit hominis timor, ne ei veniat malũ terribile. Hoc autem eſt per ſe notum. quia nemo eſt qui putet, ꝙ ei nõ ſit peruenturum aliquod malũ, & omnino timeat. neq, ſi meditatus fue-
B rit mala, quæ ei venient,timet illa omnino. neque etiam timet homines,de quibus putat, ꝙ an illis non proueniret ei malum vllo pacto. neque timet,quando putat,ꝙ eum nõ apprehendat malum. Cum autem hoc ita fuerit, timor ergo neceſſario fit illis, qui putent ꝙ eis prouentura ſint mala:& malorum,quę putant ꝙ eis ſint prouentura:& hominũ,quos putãt,ꝙ illaturi ſint aduẽtum hmõi malorum, & qñ putant apprehenſionẽ eorũ ab illis malis, & ipſa eẽ impreſſa. Cum aũt vl'iter hi ſint timidi,manifeſtum eſt, ꝙ illi,qui putant ꝙ eis non ſit futurum malũ aliqd, ſunt corporibus robu-
C ſti admodũ decorarum diſpõnum ſm res. q̃ extrinſecus ſunt. Et illi ẽt, qui putãt ſe habere has duas diſpõnes,licet non ita ſint: hoc eſt,& corporis decus, & conuenientiã rerum extrinſecarũ, diſpõnumq; decẽtiã. Et hinc eſt, ꝙ huiꝰ ſpeciei homines reperiunt,qui culpant hominẽ ſuis vitijs,& iniurij,& audaces tradentes ſe periculis. Cã autẽ huius imaginationis eſt valoris quidẽ ex iuuentute & robore.& hoc, quia iuuenis & robuſtus putat de ſe,ꝙ bene valeat: D
& ſi non ita ſit. Decentis autem diſpoſitionis propter res extrinſecas accidit hæc imaginatio duabus ex rebus,& nimijs opibus, & amicorũ copia. quapropter eſtimant ſe,vt ſignum ad ſagittam cuiuſq; aduerſi. ſed imbecilles ad mala, qui timent ſuum caſum propter debilitatem, ſunt illi, qui actu patiuntur ipſum malum. Sed eſt differentia inter illos. quia his ineſt ſpes euaſionis: illi autem procutant ſuam adeptionẽ. Signum autem hoc oſtendens eſt, quia illi apud timorem indigent cõſilio. Nemo autem timens conſulit E
de eo quod timet, neq; de eo qđ timet & non ſperat euaſionẽ ab illo. Et iõ definitio timoris eſt,quo timidus ſperat ex actu, quem ab illo intendit ſuam ablationem,eſt timor, cũ quo coniungit ſpes euaſionis ab illa re terrẽte eum. Et ille eſt timor, qui confert huic artu: hoc eſt, quẽ expedit otatori, vt ipſum ſtabiliat animum illius, quem vult terrete: hoc eſt iudex vel auditor.& hoc,qñ illis conſtiterit, quòd poſſibile ſit, quòd illis proueniat malum ex ſua lite,aut quòd malum exitum habe
F bit. vt quando diceret eis,quòd alijs hoc cõtigiſſet ex ſibi conſimilibus & talibus: & quòd multotiens accidunt homini mala,quæ non putat eſſe mala,aut mala, quæ homo putat quòd ei non ſuccedant: vel ab hominibus, de quibus non putaret hoc, vel tempore quo non putaret. & conſimiles orationes his. Hinc itaque declaratum eſt, quid ſit timor, & res ipſum agentes,& homines apti ad hunc affectum.

G De Fortitudine. Cap. 7.

EXpedit ẽt ꝙ declarem⁹ quid ſit fortitudo, & quæ ſint res ipſam agentes: & quæ ſint diſpoſitiones, q̃ cum ĩſunt hominibus, fiunt eis apti ad ſuſcipiendũ hunc affectum, hoc eſt fortitudinẽ. Et dr̃, ꝙ fortitudo & confidentia ſint contrariũ timoris. Illæ aũt fiũt apud imaginationem ſeu cogitationẽ ſpei euaſionis, quæ ſit quaſi proxima: & imaginari timenda eſſe aut oĩno ablata aut remoti caſus: & putare res largientes fortitudinẽ eẽ proximas, ex quibus ſequitur fortitudo. Et intendo p largientes fortitudinem, copiã diuitiarum, qua propellerent terribilia occurrentia. Ac ẽt ſi hõ imaginaretur repulſionẽ, & reuerſionẽ hominis, qui ipſum terrefaceret per rem, qua perterrefaceret, illud eſt ex his, quas largitur ipſa fortitudo. Et ſimiliter ſi putaret, ꝙ habeat plures fautores viros nobiles, qui eum cauerent, ne malum ei accidat. Et ex his, q̃ largiuntur fortitudinem ipſi homini, & ipſum tutantur, eſt, ꝙ ipſe nõ ſit iniurius pp timorem metitæ pœnæ ipſius iniuriæ, neq; ſit laceſſitus iniuria pp timorem reditus iniuria in ipſum. Et ex his quæ te tutantur ab aliquo homine, eſt, ꝙ inter vos non ſit contentio, nec liuor alicuius rei omnino: ſiue putetur de te, ꝙ tibi ſit vis ad contentionẽ, ſiue non habeas huiuſcemodi vim. Et ex his, quę largiuntur confidentiã ab aliquo homine, eſt amor & intuitus ſibi præcedens ſm effectum vel affectum: hoc eſt, ſicut eſt condonatio bonorum aut commiſeratio eorum. Et ex his, quæ largiuntur confidentiã de aliquo homine, qui eſſet timendus, eſt, ꝙ ille homo ſit officioſus geſtorum nobilium & excellẽtium virorum, & diligat cõnumerari eis, vel operaretur actiones ambarum ſpecierum ſimul. Diſpoſitiones vero, quæ quando inſunt quibuſdam viris, fiunt eis fortes, ſunt hæ: quarum vna eſt, ꝙ putetur ꝙ parati ſint propellere & corrigere mala eis occurrentia, prędominando rei quam timent collaturam eis illa mala: & ꝙ ipſi non dolerent ea, vel non prouenire ex eis perditio: hoc eſt ex illis malis eis caſutis. Et illarũ eſt, ꝙ iam ſæpe paſſi fuerint flagellũ ſummi mali, & ab eo euaſerint hoc. n. eſt ex his, quæ tibi largirentur fortitudinem contra timendum malum. Et aliquando reperiuntur homines, qui non timent mala cõtingentia, neq; dolent eis duobus modis: quorũ vnus eſt, qñ non nouerint illam rem timendam: hoc eſt, ꝙ illius ſint ignari. & ſecundus modus eſt: quia iam experti ſint illam, & cognoſcant eam. & hoc eſt notũ ex eo, quod accidit in fluctuatione maris, eiuſq; procella nauigãtibus per ipſum. quia qui non ſunt experti maris tempeſtatẽ, ſunt fortes pp ignorantiam eorũ ſuæ ſubmerſionis. Et illi, qui eam experti ſunt, fiunt etiã fortes aduerſus illam, qua conſequuta eſt eis confidentia de illa. Et ex his, quæ tutum reddunt à timendo malo, eſt quòd non ſit timendum apud conſimilem virum, & ei conformem: vel apud illum, qui eſſet infra ipſum, licet iam putetur ꝙ malum ſaltu tranſgrediatur domos vilium, & ingrediat domos eximiorum: ſed id, quod magis eſt conſuetũ eſt primũ. Et illi, qui putant ꝙ ſint pſtantiores magiſtratibus eis imperãtibus, nõ timẽt illos.

H I K L M

Et

A Et ſimiliter qui vere ſunt præſtantiores illis, & qui illis æquantur dignitate, non timent ipſos. Et ſimiliter qui putant, quòd abundent rebus, quibus eis conueniret perfectio & magiſtratus, ſicut eſt diuitiarum copia, & corporis robur, & cuſtodia fratrum & conciuium & valentium militum, vel omnium aut nobiliorum & excellentiorum ex illis apud illam gentem: quia hoc nihil refert. Et ex illis, quæ largiuntur fortitudinem & tutãtur, eſt, quòd homo nõ ſit alteri iniurius, niſi ſuo inimico
B iniuria, qua terreant ſuum aduerſarium ſolum, Et vniuerſalius homines illius ſpeciei, qui bonæ diſpoſitionis ſunt circa ea, quæ ſunt inter ipſos & inter Deum ſunt tutiores. Et ſimiliter qui fuerunt decentis diſpoſitionis circa ea, quæ ſunt inter eos, & inter homines. Et ſimiliter qui apud homines fuerint talis diſpoſitionis, conſtituuntur in commerciis quodam ſignorum ſignificantium decentiam diſpoſitionis. Et illi etiam, quorum diſpoſitiones ſunt conuenientes apud dicaces, hoc eſt ſua lingua valentes: ſicut ſunt o-
C ratores & poetæ: & apud intelligentes non timent. quia quando tuti ſunt de his, tanto tutiores ſunt de aliis. Et ira etiam eſt ex his, quæ fortitudinem largiuntur. Et ex his quę fortitudinem largiuntur homini, & ſuam iram extendunt, eſt, quòd ſit laceſſitus iniuria non iniuriis. Laceſſitus vero iniuria fortificatur iræ occaſione, & ex eo quòd credit, quòd Deus eripiat laceſſitis iniuria. Et ex his quæ conferunt fortitudinem in opere ipſius mali, eſt, ꝙ homo putet ꝙ ei non accidat malum: vel ſi ei ac
/ cideret ipſe illi repugnaret, & deſtrue ret ſuas cauſas. Iam itaq; ſufficienter D dictũ ē de largientibus fortitudinē & inferentibus timorem.

Sermo de Verecundia, & Vituperio, & Inuerecundia. Cap. 8.

QVæ vero ſint res, quarum hominem pudeat, vel nõ pudeat & apud quos homines ſit verecundia, & quæ ſit diſpoſitio, quæ quando homini ineſt, accidit ei hic affectus, ſcietur ex his quæ dicemus: qđ eſt, quia vituperii vel verecundię definitio eſt dolor, vel perturbatio accidens apud malorum caſum, quæ hominem conſtituunt non laudandum, vel tempore præſenti, vel præterito, aut futuro. Inuerecundia vero eſt paruipenſio, & paucitas doloris & contriſtationis de factione harum rerum: hoc eſt illarum rerum, ex quibus eſt verecundia. Cum autem hæc ſit verecũdiæ definitio, manifeſtum eſt ꝙ hinc fiat vituperatio hominis: hoc eſt, ex eo ꝙ ex malitiis reputatur vilis abhorrendus, quando ſibi hæc de ipſo apparuerint, vel illi qui in ipſum inſpiceret. quic quid fuerit, huiuſmodi eſt vel opus F prauorum, vel ſceleſtorum. Intẽdo autem per opus prauorum, illud, de quo prouenit aliis ab eo damnum: ſicut eſt commiſſorum abnegatio, & detentio iniquitatis cauſa. Per ſceleſtorum vero opus intelligo vitia, ex quorum maiori parte non prouenit damnũ aliis, ſicut eſt proiicere arma, & fugere rõne puſillanimitatis & timoris. Et ex malitiis ſceleſtibus, quibus hõ verecundat, eſt ſocietas alicuius cuius ſocietas non eſt conueniens, qñ ſua ſocietas non deceret illi: aut quorum ſocietas non

Verecundia quid. E

Vnde fiat vituperatio hoĩ.

G eſt conueniens, ſunt habentes malitias & habentes viles mores. Et ex rebus abhorrendis etiam, ex quibus homo recederet propter pudorem, eſt emptio ex rebus abominabilib⁹ vel ſceleſtis, aut imbecillibus ſicut qui emeret rem mendicorum aut mortuorum. Et ex moribus, quibus homo vituperatur, eſt quòd ſit diues, & non ſumatur aliqua vtilitas ex ſuis diuitiis. & ſi qua vtilitas ex eo ſumeretur eſſet minimum quid. & huiuſmodi eſt, quòd petat res mutuo ab eo, qui illis indigeat: & eſſet qñ pollicitus eſſet alicui aliquam rẽ,
H & ille peteret eam ab eo, ſi ipſe poſtularet eam, quaſi ea indigeret, vt ille abſtineret ab ex petitione rei ab eo quam promiſerat illi. Et huius contrarium, hoc eſt, ꝙ quando peteretur aliqua res à petente, ipſe peteret qđ ille propoſuerat, vt ex ſeipſa repellatur petitio. Et ex illis, quibus vituperatur homo, eſt, ꝙ laudet aliquem virum, quando videret eũ anhelare neceſſariorum ex petitionem, & vltra illud tempus non laudaret illum: immo quando videret ꝙ eius ſpes ſit amiſſa & perdita, aliquando conuerteretur in illius vi-
I tuperium. Et ex illis, quibus homo vituperatur, ſunt aſſentationes, quæ ſint quaſi laus. & hoc, ſicut ſi laudarem hominem per plusquam ei inſit, vel proferat ſcelera, & vitia ſub forma virtutum, vel ꝙ alicui viro contingeret animi dolor vel anguſtia, & oſtenderet hominibus, ꝙ ipſe ſit vehementioris doloris quam ſit, & fortioris mœſtitiæ. & ex his conſimilibus ex eis, quæ ſunt huiuſmodi ex ſignis aſſentationum. Et ex his, quibus homo vituperatur, eſt parum ferre dolorem vel tormentum ſicut accidit ſenibus, qui conducũt K putare, quòd eis contingat ex ſenectutis imbecillitate pluſquam eis inſit. Et ſicut accidit delicatis, & fungentibus imperio, qui tremunt ratione ſui dominii ex minima cauſa, quæ eis accidat: cum putaſſent quòd nulla vis eis inferatur. Et ſimiliter aliis ab his, qui fuerint iis imbecilliores: hoc eſt hi, quibus minima debilitas videtur ſumma imbecillitas. nam omnes hæ diſpoſitiones ſunt vituperandæ, & ſunt ſigna vilitatis & depreſſionis. Et ex his, q bus aliquis ſit vituperãdus, eſt ꝙ ſit ille vir vituperans & deturpãs L alium de bonis paſſionibus vel actibus: ſicut quòd ipſum vituperaret de actu liberalitatis, vel de compaſſione ſui amici, aut de pietate & cõmiſeratione eius. Et huiuſmodi etiam eſt, quòd homo laudet ſe ipſum, aut narret de ſe res decoras, vel tribuat ſibi operationes aliorum. nam omnia hæc ſunt ſigna iactantiæ. & ex his moribus ſceleſtis, quos diximus ſumitur ſignum illorum, de quibus mentionem non fecimus quia ſingularium ſimplicium malitiarum, & vitiorum ſunt quidam actus & ſigna, quæ eos ſignificant. M Et ex hominis vituperationibus eſt quòd eius geſta ſint ad modum vituperandorum, & ſi non ſint vituperanda: ſicut quòd quidam vir eſſet familiæ aut reipublicæ, quæ eſſent ſceleſtæ. nam ex his homini accidit vituperium, licet ei non inſint res, quarum ipſum puderet ſecundũ ſe. Et ex his, quibus homo vituperetur, eſt, quòd eius conſimiles & cõpares viri agerent decoras operationes, quibus ipſe communicaret ſecum: hoc eſt in omnibus illis,

aut

A aut earum maiori parte. Intendo autem per eius conſimiles, genere æquales, & qui fuerint vnius reipublicæ. & per compares intendo illos, qui ſunt animis propinqui: & qui vna diſpoſitione fuerint connexi, aut ſocietate vel amicitia, aut qui vnum finem intendunt: & vniuerſalius quicunque coæquantur vnare: ſicut quòd ſint homines vnius artis vel vnius exercitii. Hoc autem fuit, quia hominis differentia & diuerſitas ab eis, qui ei coæquantur, eſt illi vituperium, abſque excuſa-
B tione etiam pœnarum eis occurrentium, & malorum, quæ eos opprimerent. & hoc, quia quando homo non communicaret cum conciuibus in laboribus eis contingentibus, & cum amicis in anguſtiis eis accidentibus, eſſet ei vituperium: & ſimiliter in omnibus reliquis bonis & malis. Et omnes actus vituperationum, quos diximus, adueniũt his hominum ſpeciebus, quas numerauimus: & hoc ſecundum plurimum: ſicut ſunt ſceleſti animo viles, & conſimiles. Et hi actus, quos narrauimus, ſunt actus prouenientes
C ex malitia & turpitudine morum: & tanto magis, quando homo ex ſe eſſet cauſa illorum talium actuũ. Vituperationes vero, quæ homini adueniunt ex hoc ex his, quæ ei proueniunt ab aliis, ſi fuerint ei obtẽperantes, aut ſecum annexi, quocunque modo connexionis, ſunt q̃cunque ſint ex his, quibus intenditur illum vilipendere apud homines, & ipſum vituperare. & hoc eſt ſicut omnibus diſpoſitionibus vilibus turpibus: ſicut quòd abraderet ſuam barbam, aut induere vitum veſtem muliebrem. ſicque de omni bus coitibus, qui fiunt cum mulie- D
ribus & pueris. & huiuſmodi eſt turpitudo & vilipenſio. Et intendo per turpitudinem famoſitatem rei turpis apud homines. Per vilipenſionem vero, ſicut quòd paruipendatur & iniurietur, vel ſit ſolus, neminem ſaluum facientem habens. Et ex his rebus turpibus ſunt illæ, quas homo componeret, & eas conſtitueret ex aliis, occaſione malitiæ & turpitudinis: ſicut eſt actus illorum, qui non animaduertunt quo modo acquiſiuerint diũitias ex modis turpis acquiſitionis. & æquum eſt, ſiue hæ res aduenerint homini ſerio E
vel abſque electione: ſicut eſt fornicatio hominis vxorum ſuorumque natorum. iam enim ex hoc illi aduenirent opprobrium, ſiue hoc fuerit ſuo arbitrio, ſiue fuerit non præmeditate. Et ex his, quibus homo eſſet vituperandus, eſt quòd expetat ſui ſanguinis vindictam. Hæ itaque, quas diximus & eis conſimiles ſunt diſpoſitiones, quibus quando in eſſent hominibus, vituperarẽtur & opprobrio diſcernerentur. & ipſæ ſunt res, quæ agunt verecundiã & vituperationem. quoniam vituperatio & verecundia accidunt ho- F
mini, quando imaginatur rem laudabilem, qua laudetur, & iam eſſet ab eo ablata. Quoniam vituperatio fit propter imaginationem priuationis laudis: laudis autem priuatione homo contriſtatur, quando eſſet ex venerandis hominibus: manifeſtum eſt, quòd ipſum nõ pudear cuiuslibet. Quando autem res ita fuerit, pudet hominem vniuerſaliter virorũ, quorum laudationis defectum doleret, quorum eſt ſpecies hominum qui te admirant, Quorũ ve reẽdẽtur homines.

G & te timent magno exceſſu. & ſimi liter puderet te ſpeciei hominum, quos tu admiraris: & puderet te etiã illorum, quos cuperes ꝙ te laudent. Ac illos oportet te admirari, quorũ laudes homines non vilipendunt. Homines autem admirãtur quemcunq;, qui habet aliqđ bonum excelẽs nobile: ſicut ſunt poſſeſſiones & ſcientia: vel homines admirarentur illum, qui habet aliquod bonũ, quo admirantes indigerẽt valde nimiũ: vel quo indigeret qui eſſet prior q̃ ſapiens admirandus: & vniuerſalius
H qui eſſet altioris partis, quam homo admirandus. Illi autem, à quibus homo cupit honorari, ſunt homines ei conſimiles: & hoc aut ſui æquales, vel qui ſunt ſuæ gentis. aut eius conciues: ac etiam ſpecies hominum, de quibus homo putat, ꝙ eorum æſtimationes, & credulitates ſint veræ credulitates. nam videtur ei, ꝙ illi ſint habentes ingenium & intellectum, ſicut ſunt ſenes & rectores. nã homo cupit honorari ab his. & res turpes, quæ oculatĩ ſunt euidentes,
I & publice fiunt, ſunt quibus homo verecundatur magis quam ab aliis. Quando autem resita fuerit, expedit ꝙ pudor ſit maior illorum, qui ſemper ſunt prope hominem, & illorum: qui ipſum apertis oculis inſpiciunt. & illi, quos non pudet horum, ſunt turpes ſpecies hominum. quia certum eſt, ꝙ inſpicientes hominis geſta, aut laudant vel vituperant ipſum. & imaginatio priuationis laudis, eſt quæ operatur pudorẽ, ſicut præmiſſum eſt. Et illius ſpeciei hominum, cum quibus homo non auderet iocari, & caueret eos, iã puderet hominem ipſum. hæc enim ſpecies eſt hominum, de quibus homo putaret, ꝙ non habeat opinionem, in qua ſit confidendum, & in ea ſuſtentãdum: ſicut eſt res, in qua ille homo erraret, vel putaret ꝙ erret in ea. Illi autem ipſum dirigerẽt, ſi erraſſet in illa, vel oſtenderent ei ſuam imaginationem. nam homo extenderet ſuas actiones aut ipſas publicas faceret ſingularibus egregiis hominibus. Illi autem ſunt illa ſpecies hominum, quos putaret ꝙ continerent regimen & directionem eius. & ideo diſcipulum nõ pudet ſui magiſtri aut amici, cum quibus homo verſatur quiete & humaniter: K
ſed ab his qui ſunt alii ab his duabus L
ſpeciebus homo detineretur ſermone abſolui, aut in effectu audere coram eis. nam illi ipſum vituperarẽt de hoc: adeo ꝙ ſi ipſe licitam diceret aliquam rem, quam ipſe putaret & non eſſet ſicut ipſe putaſſet, putaretur de eo, ꝙ iam egerit id, quod licitum dixiſſet, & vilipenderẽt obloquentes in ſuum honorem, quo ad hoc, ſiue ea res eſſet ſicut putauerat, ſiue nõ eſſet. & ideo nõ reputatur vtilitas in laceſſito iniuria malum, quod obloqueretur in eum, qui ei iniurius fuerat: ſed tamen alteri ha- M
rum duarum ſpecierum hominum, hoc eſt, in quibus eſſet confidẽdum & eis ſuſtentandum, quando timetur error, aut ipſis amicis. Ac etiam pudet homines illius ſpeciei hominum, qui obſeruant hominis ſcelera, & ipſum arguunt de errore. & illi ſunt homines viles apud omnes. & ſimiliter eſt ſpecies hominum, qui fingunt ſe mœſtos propter conſtitutionem ſcelerum ex ſuis verbis, & ſtabilitas illorum etroris eſt per actum vilipenſorum deriſorum. Intendo autem per vilipenſores paruifacientes

A tes hominem:& per deriſores fingē
tes:hoc eſt,qui fingunt rem admo-
dum vilipenſionis illius. & hr homi
nesodiunt,& eorū pudet homines.
& nomen vituperii verius eſt de his
qui dicti ſunt, quam nomen pudo-
ris.& hoc, quia pudor eſt illius, de
quo putatur ꝙ bonum : & vitupe-
rium ſit de illo,de quo putatur ma-
lum . & ideo pudor virorum mali-
tiam habentium eſt miſtus timori.
Et illi,quorum hominē pudet, ſunt
homines, qui illum non vituperā-
rent oīno de aliqua re. nam ille pu
tat,& ꝙ ipſe ſit apud illos ī gradu il-
B li⁹, quē admirarent.& illius te pude
ret,qui aliqua neceſſitate te indigue
rit,& tu ſatisfeciſſesei⁹ lrbito.nā ille
apud te eſſet ex illis,qui te laudarēt,
& non vituperarent. Et hi etiam,
hoc eſt,quorum hominem puderet
ſunt,qui vellēt hominis amicitiam
narrare.nam ſecundum hanc diſpo
ſitionem notificarent eius virtutes
ſolum. illum autem pudet, ne illis
conſtaret aliqua res vituperanda.
Et quorum te eſt pudendum,ſunt il
li,qui non inſpexiſſent in homines
aliquam rem, cuius ſit pudendum.
C Præterea, qīn hoīes nō pudet hoī ū
ſcelerū,q̄ diximus ſolū,ſed ēt ſignō-
rum & rationum,quæ illa ſignifica
rent.& hoc, quia nō puderet eū for
nicationis ſolum,ſed rationum,quę
ſignificarent ipſam fornicationem
& ſimiliter non puderet eum ope-
ris ipſorum ſcelerum, ſed etiam lo-
cutionis de ipſis: nam locutio de eis
eſt ſignum, vel ratio de eorū actio-
ne. Hæc itaq; ſunt ſpecies hominū,
quorum eſt hominem pudendum.
Illi vero,quorum non eſt pudendū,
ſunt,cū quibus homo comiter oble
ctaretur, & inſpiceret ſua negotia.
Hi aūt ſunt duarum ſpecierum, vi- D
delicet frēs,& fautores. Fratres qui-
dem ſunt, cum quibus homo fungi
tur opere decoris, quod decorū eſt
apud multitudinē abſq; ꝙ vere ita
ſit. Fautores vero ſunt, cum quibus
fungit opere ſimplr decoro quod
vere decoris eſt, vel ī imaginationis
initio. Et illi,quorum hominem nō
puderet, ſunt homines viles & abo-
minabiles.nam illi,quorum opinio
nem non æſtimaret, ſit ne bona aut
mala de eo, neq; ꝙ quiſpiam eorū
laudet vel vituperet ipſum,ſimiliter
eum non puderet illorum: ſicut nō E
puderet hominem beſtiarum & in-
fantium. Et pudor hominis ſuorū
gnatorum & alienorū nō eſt vnius
modi pudor.& hoc,quia pudor qui
habetur apud te cognoſcentes,eſt ve
re vituperandorum, ignotorum ve
ro eſt cogitationē & ſecundum fa-
mam turpe. hę itaq; ſunt ſpecies ho
minum, quorum hominem pude-
ret,& quorum non puderet. Speciei
vero hominum,quibus maxime in
eſt hæc paſſio, hoc eſt pudor quidā,
ſunt viri, qui credunt ſe eſſe vnius
ſpecierum, quorum diximus quòd
ſit pudendum : ſicut ſunt illi, quos F
homines admirantur : & admiran-
di, quorum dixim⁹ quòd ſit puden-
dum . nam quando homo crederet
de ſe,quòd ſit vnus iſtorum, pauca
ex re feſtinat verecundia in ipſum,
ratione ſui timotis, ne mirum ſit
apud illū, qui ipſum admiraretur,
ſi ſibi crederet, ꝙ admiraret ipſum.
Illi vero, qui alios admiratur, feſti-
nat verecundia occaſione, qua, qui
omnem rem admiratur, omnis res
magnificatur apud ipſum:& ipſe af
ficitur minimo turpi, & illud timet,
quod plures homines non timerēt.

G Et huius ſpeciei hominum, hoc eſt, quibus feſtinat pudor, ſunt viri, qui cupiunt eſſe admirandi apud alios, & qui hominibus indigent neceſſitate ſuorum negotiorum, valde eos pudet. Et aliquando feſtinat pudor ſpeciei hominum, qui non ſunt ſummo laudandi, neq; egeni. nam illi timent ne eis feſtinet vituperiũ. Hi autem ſunt ſecundum quãdam menſuram laudandi. nam non eſt pudor illi, qui penitus non eſt laudandus. Et vt plurimum hominem pudet, quando viri, quorum ipſum pudet, inſpicerent ipſum. Et ideo,
H quando quidam voluit augere irã cuiuſdam propter verecundiam, & vituperium, quod ei contingeret ex negligentia cautelæ à columbis, finxit ei columbos eſſe exercitus inſpicientes ipſum. egit autem hoc, vt augeretur feruor ſui cordis ad cautelã. Et ideo, quando iracundi & furioſi ſumunt pœnas alicuius hominis, vel quorundam virorum per vilipenſionem, qua ipſos afficiunt, cupiunt cunctis gentibus oſtendere pœnam, quam ab illis ſumunt illos afficientes ea vilipenſione, vt ſua co
I gitatio vertatur, vt venerentur ab illis, quos ea vilipenſione afficerent, hoc eſt, ab ipſis vilipenſis. Et quàm mirabile eſt, quod apparet de furioſis & iracundis in affectu, qui eis aduenit, cuius ſit pudendum: & eſt rerum. quæ adueniunt eis, vel aduenerint ſuis parentibus, aut aduenerint admirandis ab eis: & vniuerſaliter in illo, propter quem eos puderet. & illi ſunt viri, quos prædiximus. & ſimiliter ex illis apparent vehementes actus cautelæ & feruoris ad illos, quibus attributionem habent: ſicut ſuis doctoribus, vel ſuis conſulibus, aut ſuis dominis, & omnibus his ſimilibus ex illis, quorum gloriam & honorem cupiunt: quoniam quam maximum eſt quod agunt iracundi & magnanimi in talibus excellentiis, nec obmittunt aliquam rem incognitam, quã expoſceret ipſa cautela, adeo quòd propter hanc ſuam negligentiam eis contingeret vituperium. & magis fit ex eis hoc opus, quando putant quòd hi, quos torquent, inſpiciant eos: nam ipſi non deſiſterent tergiuerſari eis. & duplatur ſuus pudor, & verecundia propter id, quod neglexerint, & propter ipſum ceciderint in vituperium. Et
L ideo quando quidã victor rex Græcorum educere feciſſet quoſdam viros, vt interficerentur, in quorum cœtu fuerat quidam poeta, quando illi abſcondebant ſuos vultus, & pudebat eos illius vituperii quod eis contingeret ex ſua interfectione, ille dixit eis: audite quæſo fratres: expediebat vobis hoc facere, hoc eſt, vultus abſconſionem, & huius operis pudor, ſi ſingulis immaneſcentibus diebus tergiuerſi eſſetis: adeo
M quòd ſucceſſiue ſagittatores vos per ſequuti eſſent. vos vero non ita egiſtis, nec timuiſtis hucuſque inſpicere Græcos: quid ergo nunc vobis ineſt cuius vos pudeat? Hæc itaque eſt ſumma eorum, quæ dicta ſunt de pudore. Inuerecundiæ ve- Inuerecũdia.
ro ſermonem, certum eſt quòd nos poſſumus cognoſcere ex rebus, quæ dictæ ſunt in capitulo pudoris, cum ſint ſibi inuicem contrarii: hoc eſt, quòd nos cognoſcemus de inuerecũdia tres res cõtrarias tribus rebus, quas nouimus i capſo pudoris: hoc eſt cuius hoĩem pudeat, & cuius nõ pudeat, & de qua re ſit pudor.

De

A *De conſtitutione Gratiæ, & reditu gratiarum.* *Cap.* 9.

SCire vero quid ſit gratificus, q̃ eſt ille, cui debet gratiarũ actio, & quæ ſint res, quæ ſunt gratiæ, & q̃ ſint viri grati fiant, quæ ſunt tria loca, ex quibus orator conſtituit ipſã gratiam, nos itaq; illud declarabimus. Et dicimus q̃ gr̃a ſit id, quo eo fungens dr̃ gratificus. Res autẽ, quæ q̃ñ operatæ eſſent, ſunt gratia, illæ ſunt altera duarum rerum: vel officium qđ eſt ſuffragium corpore, vel beneficium qđ eſt ſuffragium opibus vel honore. fit autem ſuffragiũ
B corporis & opum p̃ honorem: officium vel beneficium ſunt gratia, q̃ñ recipiens illud beneficium vel officium, non reperiret illud officium vel beneficium ab alio hoĩe quàm à benefico. & illa eſt gratia, quæ cũ hoc etiam non prouenit ab ea ſuo efficienti aliqua res, ſed tota eſt p̃pter beneficium ſuſcipientis. Et aliquando gratia ſit excellens reſpectiue, & ſi ſm ſe ſit parua ex vna quinq; rerum. quarũ vna eſt, q̃ñ fieret apud vehementem eius indigentiam, vel tempore tribulationis, q̃ñ nemo vlli viro prouideret, ſicuti eſt tempus
C pauoris, quo homines terrentur ſe inuicem adiuuare, vel ſi ſolus ipſe eſſet beneficus, vel ipſe eſſet primus beneficus, tunc ſuum beneficium excederet beneficium aliorum. Res autem, apud quas eſt vehemens indigentia, eſt trium ſpecierum vna eſt optatorũ ad vitam neceſſariorum. & ſecunda eſt illorum ad quæ augetur animæ cupido, & ſi non ſint neceſſaria, ſicut eſt fructuũ deſideriũ. tertia autem eſt, quæ eſſet rerum, quarum defectum doleremus, vel nos torqueret. nam appetibilia optanda ſunt, quorum defectum dole D
mus, vel ipſe nos torquet. Appetibilia autem, quæ ſunt huius diſpoſitionis, ſuut duarum ſpecierum. quædam ſpecies eſt conſueta & optata, & ſunt ipſa dilecta: & aliqua ſpecies eſt illorum, quæ homo cuperet, & appeteret, quãdo in tribulatione & anguſtia exiſteret. nam qui cecidit in abyſſum anguſtiarum, appetit exitum ab illo. & ſic lugubria agens appetit à lugubribus releuari. & iõ vna, quæ magnifica eſt, quando aliqui ſunt in ſuccumbentiæ diſpoſitione, vel fugæ à ſuis inimicis, & illos E
cauerint, & abſconderint ab inquirentibus ſuam vitam, nam & ſi beneficium in ſe ſit paruum. illud tamen eſt magnũ p̃p vehementiam indigentiæ & temporis duritiem. Iam itaq; ex his patet, q̃ paruum beneficium magnificatur in talibus, vel in eis æqualibus: hoc eſt illis, quotũ diſpoſitiones ſunt ſimiles his diſpoſitionibus ſm indigẽtiam, vel apud illos, qui ſunt excellentiores his: hoc eſt, quorũ diſpoſitiones ſunt vehementiores. Sicq; notũ eſt, q̃ iam declaratum ſit ex hoc, quod diximus, F
qui ſit cui concedenda ſit gratia, & de qua re fiat gratia, & quis ſit gratificus, & q̃ propterea nos memineri mus eorum, quæ diximus, vt ſtabiliam⁹ has tres res. Exempli cã, quia qui nõ narrãt bñficiũ qđ fecerint, illi ſunt gratificati. Et q̃ illi, quibus peruenit bñficiũ ipſis exiſtẽtibus in tribulationibus & anguſtiis (ſicut iam p̃narratũ eſt) ſunt q̃ grati facti ſint. Et q̃ opa bñficiorũ, q̃ talibus fiunt & in talibus diſpõnibus, ipſæ ſunt gratia ipſa. Certum etiam eſt, vnde ſumantur præmiſſæ, quibus vnum auferat̃, & ſua abnegatio cõfirmet̃.

G Hoc autem fit octo modis. Quorũ primus eſt, ꝙ beneficiũ fit propter beneficum: hoc eſt, ꝙ eius vtile ei, ipſi reuertatur. Et ſecũdus eſt, ꝙ beneficium fit minus debito. Tertius eſt, ꝙ fit tempore, quo illo non indigeatur hæc enim non eſſet gratia. Quartus eſt, ꝙ beneficium cecideritilli, ad quem eſt beneficium fortuitu, non ex intentione. Quintus eſt, ꝙ beneficium ellet vi & neceſſitate. Sextus eſt, ꝙ quando per beneficium intenditur præmium alterius beneficii, quod præmiſſum eſſet benefico ab illo qui beneficium
H ſuſcipit. Septimus eſt, quando per beneficium intenditur ipſum patefacere, & inde reſumere gratiarum actiones. Octauus eſt, quando benefícus eſſet importunus beneficium ſuſcipienti re, qua ille non indigeret. & hoc, quia per ſe notum eſt, ꝙ beneficium non inferat gratiarum actionem, quando eſſet ſecundum vnam illarum octo diſpoſitionum. Sumitur autem aliquando vtilitas ex his præmiſſis, in accuſatione abnegationis beneficii, & eius interẽptione & in excuſatione de illa. & hoc, quia gratia eſt gratia, quando
I fuerit, vt dictum eſt, propter beneficii recipientem, & ſecundum menſuram indigentiæ, tempore quo neminem ſaluum facientem haberet, aut loco in quem fugiſſet. Ex ſignis autem gratiam ſignificantibus eſt, ꝙ non imminutum ſit ipſum beneficium, nec hoc factũ ſit inimicis. Et oratio conſtitutionis gratiæ, ſuæq; abnegationis ex his præmiſſis fit.

De dolore. Cap. 10.

EX quo vero fiat dolor, & qs doleat, & quid ſit dolendum, nos enunciabimus. Dolor itaq; eſt tribulatio quædam contingens ꝓpter K aliquod malum; perterres vel tribulans, qđ hominibus accidit abſq; aliquo termino. & hoc, quando timeret ne malum fiat ei, vel alicui ſuorum familiarium, & eſſet proximi caſus. Perterrentia autem intendo ea, quæ corpori aduenium, & per tribulantia ea, quæ animi dolore afficiunt. Qñ autem doloris definitio eſt hæc, non eſt ꝙ non dolens ſit ſm hãc diſpoſitionem quam deſcribã: qui eſt ille, qui putant ꝙ non ſit ei futurum malum vllum, nec in ipſum neq; in alium, qui pro eo eſſet: hoc eſt, tale malum deſcriptum in L ipſa definitione, vel illi conſimile, vel ei propinquum. Nam dolor eſt, quando quis timet caſum talis mali in ipſum, cũ ſpe euaſionis ab eo, illi quos offenderint ſumma mala, non dolent ita, ſicut qui iam mortui eſſent, neq; illi qui fortunati putãtur. & hoc, quia qui putantur eſſe fortunati, putantur etiam, ꝙ eis nulla mala res proueniat, cum conſiderent hoc eſſe fortunæ, hoc eſt ꝙ eis non proueniat aliqd malum. Et horum etiam ſunt illi, de quibus putatur ꝙ non doleant, neque ſuis corporibus nec ſuis animis. & hoc, aut ex quo iã M illis acciderant mala, ex quibus euaderẽt: vel qa illi ſint ſenes, quoꝝ vs malorũ iã lõgã traxerat morã: vel rõne multitudinis experiẽtiæ: vel ocaſiõe cuiuſdã cõſuetudinis,, qua ſoleãt frui ſuis aĩs ad modũ fruitionis aĩorũ illoꝝ, qaccepti ſunt fortunati: vel occaſione ſuę famoſitatis apd homines. & hoc, quia illis quorum fama volat, videtur, quòd mala ſint ab eis remota occaſione excellentiæ ſuę magnitudinis, & quia cuncti homines eos adiuuant. Et aliquãdo accidit

A cidit hæc imaginatio occaſione vſus artiū, & rerū, quæ propellerent ipſa mala Et horū virorū cœtus sūt illi, quorū cogitationes sūt decoræ decentes occaſione, quæ eis ſint parentes, & filij, & vxores decentiū diſpōnū: hoc eſt, qui non torqueant eos, neq; ipſos dolere faciāt temporis caſus. & vſius sūt illi, quibus accidit eu fortuniū his trib⁹ ſpecieb⁹. nam mala hisconuenientia conſtituūt hominem puſillanimem, doloroſum, timentem minimam rerū. Ac horū cœtus sūt illi, quibus accidūt & aduenīūt paſſiones, quæ fortitudinem appropriant, ſicut ira, & audacia, hi

B enim nullum malum cogitant, quo eos cuncti timent. Et huius ſpeciei etiam ſunt viri, quorū moris eſt cōmemoratio vitiorum & vilipenſio. nam hi etiam non dolent, quia non putant ꝙ eis ſuccedat aliquod malū. & hoc propter ſuæ naturæ defectū. Viri aūt qui dolent, sūt illi, qui ſunt medij inter illos qui omnimode cōfidunt fortunæ, & inter illos qui penitus diffidunt ab ea, nam qui ſunt duarū ſpecierū, quæ ſunt ſm extrema, non dolent. & viri qui nimis timent, non dolent propter alios, quia

C qui terrētur pauore, non dolent propter alios: cū ipſi ſint impediti propter dolorem eis accidentem. Et qui putant aliquem, ꝙ ſit par per & vilis, non dolent propter illū. nam illi cōſiderant illū dignū vt ei ſuccedat ipſum malū: vel non reputant ꝙ ſucceſſio mali illi ſit mala. & ideo, ſicut dicit Ariſto. qui putat ꝙ in mundo non ſit alius, iam putat itaq; ꝙ homines ſimul ſint digni ipſius mali.

Et vſius dolet homo, qñ eſt hui⁹ diſpoſitionis, quam natrauimus: hoc eſt, qñ cogitat & imaginatur, ꝙ ei vel ſuis familiaribus inſit aliqua res D contraria harum terum, quas imaginatur, qui non doleret. Hęc itaq; eſt ſumma eorū, q̄ dicta ſunt deſcriptionis diſpoſitionū hominum, qui dolent. Quæ vero ſint res dolorem efficientes, nōtæ ſunt ex his quæ dicta ſunt in doloris definitione, nam quęcūq; ſunt ex terrentibus, hoc eſt, corpus tranſmutantibus: & quæ sūt ex tribulantibus, hoc eſt, animum variantibus, omnia ea ſunt dolorem efficientia: & ſignantur quæ ſunt terribilium, interficientium; E & quæ ſunt ſpecierum malorum, quæ continet definitio, quando fuerit vehementiſſimum illorum. Ex terrentibus aūt conducentiū ad interitū, ſunt corporis dolores, & perturbatio, & alienatio, & morbi, & indigentia terū domeſticarū, & fratrum priuatio, vel illorum paucitas, quatenus eſt ex infortunio, eſt malorum perterrentium dolere facientium. Et ex efficientibus dolorem ſunt illæ diſpoſitiones, quæ conſuetum eſt, ꝙ quando inſunt hominibus, eis efficiant dolorem: ſicut ſunt diſpoſitiones, quæ inſunt occupatis corruptione, & morbo fixo malitiæ F aſpectus. & motus, ac exercitii ceſſationis. Et ex his, q̄ dolorem efficiūt, eſt, quando procedit in malū ea parte, qua eſſet ſpecies adeptionis boni: vel procederet in rem, ad quam plures procedentes inueniunt bonum, illi aūt non ineſſet aliqua res illius boni omnino: vel ꝙ procedat ad bonū tempore quo ei deficeret fruitio illius boni. ſicut ſunt diuitiæ decrepita ætate. Hæc itaq; eſt ſumma rerū dolorem efficientiū, pro quibus vere homo doleat: hoc eſt de aliis, quā do timet ne eis accidat malum, vel

com.

G commiſereatur eorum, quando eis accideret, & alliceretur pietate pro illis. nam hæc eſt differentia inter dolorem & commiſerationem. Illi ſũt affines, & qui ſunt hominis familiares: licet non ſint ei maxime propinqui: adeo ꝙ malum accidens illis ſit malũ accidens illi homini, ſicut ſũt pater, & filius. Et hinc fertꝰ de quodam viro, qui apud Græcos erat notus, ꝙ quando viderit ſuum filium paſſum, periculum mortis, non fleuiſſet, nec doluit de eo, cùm autem vidiſſet amicum mendicũ, doluit & contriſtatus eſt. Eſt aũt dolor de
H alio, quando timetur caſus mali in illum: commiſeratio vero illius eſt, quando iam ei accidit, nam quãdo eſt timor caſus mali in ipſũmet hominem, vel in illũ qui ponitur quaſi ipſe, tũc illius caſus eſſet impedimẽtũ, ꝙ illi homini ſucceſſiſſet, vel timeret illius ſucceſſionem. Succeſſio vero impedimenti ipſi homini, vel timor ſui ſucceſſus ei, vel illi qui ſit quaſi ipſe, eſt ambiguus de dolore de altero vel cõmiſeratione illius. & ideo ſæpe ſucceſſio impedimentorũ homini conturbat ipſum magis q̃ dolor alterius, vel illius commiſera-
I tio. & qñ homini ſuccedit aliquod malũ, non dicitur ꝙ ille commiſereatur ſui ipſius, & qñ timet ſuũ caſum, non dicitur ꝙ doleat, ſed ꝙ paueat. Illi vero, qui magis condolent illis, ſunt multitudo hominũ, qui illis ſunt cõſimiles, hoc eſt, moribꝰ & cogitationibus, & dignitatibus, & ꝓ ſapiis: qñ impedimẽta illa eſſent proximi caſus in ipſos. Et vniuerſalius, cuiuſcunque quod timet homo, ſibi ipſi condolet, qñ illud timet alteri. & hoc, qñ imaginaretꝰ illos dolores, & mala eſſe proximi caſus. quia mala imaginaria ſunt cauſæ doloris, qñ K imaginantꝰ hoc modo. Mala vero quorũ caſus imaginatur in præterito ſm plures annos, homo non dolet ipſa: neq; ipſum terrent, qñ ipſa non ſunt futura, adeo ꝙ timeamus ſuũ caſum. Nec etiam reminiſcentia eſt eorũ, quæ timorem aut dolorem efficiũt. Et ſimiliter ea, quæ ſũt impoſſibilia eſſe, non terrent penitus, neq; homo dolet eis. Et aliquando hõ condoleret viris, qui ſuis vocibus & ſuis ſenſatis diſpoſitionibꝰ fingunt, ꝙ malũ iam illis perueniſſet, L & ꝙ iam propè factũ ſit vt ſuccedat. Nam qua illi, qua hoc imaginantꝰ, conſtituũt malũ eo modo, quo imaginetur ipſum eſſe propinquum: & ſtabiliũt ipſum oculatim, vel ꝙ ipſum iam ſucceſſiſſet. Nam dolor fit rerũ, q̃ in præſenti iam acciderant, vel timemus propinquitatem ſui caſus. & notitia ſignorũ & ratiocinationũ, q̃ ſignificant ipſum malum, ſicut ſunt ipſæ diſpoſitiones, quas diximus eſſe diſpoſitionũ timentium. Efficiunt aũt dolorem, qñ ſignificãt hanc diſpoſitionem: hoc eſt ꝙ iam factu ſit, vel ſua factio ſit prope, & præcipue qñ putatur, ꝙ hæc, de quibus patuit ſignum mali, ſint diruta. M & eo magis, qñ hæc, de quibus cogitatur ruina, ſunt venerabilia. & fortius qñ ſua deſtructio eſſet tempore, quo illis indigerẽt magis, vel de eis ſpes ſit magis poſſibilis: vt ꝙ interficiãtur, vel ꝙ iuuenes pereant. nam omnia hæc efficiunt dolorem plus q̃ alia: hoc eſt interitus virtutũ ad interitũ nobilium, quæ non expediebant huic tpe, quo eis indigeretur: quia qñ tales res acciderẽt, vel ſigna, & ratiocinationes ſignificant ſuũ caſum, putaretꝰ ꝙ malũ ſit proximũ,

ac ſi

A ac ſi oculatim videretur. Ac etiã reperiuntur paſſiones contrariæ dolori & rremori, hoc eſt eos deſtructes, quarũ eſt liuor, qui eſt illorum, qui bus ſuperuenit indeterminatũ bonũ: quæ ſuperbia vocatur. nam dolor eſt diſplicentia mali prouenientis ei, qui indignus eſt illius. ſed hæc paſſio eſt mos excellentiæ, hoc eſt liuor illius, cui prouenit indetermina tũ bonũ. & hoc quia nimiũ eſt dolẽ dũ illoꝝ qui procedunt ad id aliud, vltra quod dignum eſt eis, ſiue bonũ, ſiue malũ fuerit. Illi aũt, qui in malũ labuntur ex cauſis certis & mo
B dis conſuetis, quibus homo deceret, & iudicaret illorum lapſum in illud, iam putant hoĩes, ꝙ digni ſint illius. qui vero labũrur in has res modis incertis expedit, ꝙ ſint in medio inter has: hoc eſt ꝙ non credamus malũ, quod eis ſuccceſſerit fuiſſe condignum vel indignũ eis: ſed expedit ꝙ ſua diſpoſitio remittat ipſi Deo. quia quod iniquum vel malum prouenit homini ex ſuis notis modis illius cauſa eſt iniquitas & malitia, q̃ inſunt illi homini. Illud vero tale, quod ei prouenit, aliter q̃ ex ſuis mo
C dis, nos remittimus ipſi excelſo Deo. Inuidia aũt eſt vehementioris cõtrarietatis dolori, q̃ ipſe liuor, qui eſt boni, quod prouenit indigno illius, quam diximus vocari ſuperbiam. Et hęc paſſio eſt quaſi in medio, hoc eſt inter dolorem & inuidiam, quia ipſa eſt affinis inuidiæ. & hoc, quia ipſa eſt coutriſtatio boni, ſicut inuidia eſt contriſtatio boni, ſed dĩa inter eas eſt. quia inuidia eſt contriſtatio boni prouenientis illi, qui dign⁹ fuerit eius. liuor aũt non eſt contriſtatio boni prouenientis illi qui dignus fuerit illius, & defectt ſibi ipſi. nam nemo euadit ex hoc. neq; etiã D
contriſtatio illa prouenit ei: quia ipſe putaret, ꝙ illud bonum, quod peruenerat cõdigno illius, vel non proueniſſet illi, erat prouenturum ei. & hoc, quia cõtriſtatio boni, quod prouenit alteri ab eo, & nõ prouenit ei, ẽ cõtriſtatio, qua illud bonũ nõ prouenit ei, & ipſe nõ eſt gratificat⁹ illo. & cõtriſtatio boni qd ipſe pdidit, q̃ prouenit alteri ab eo, & cõtriſtatio, quia ei prouenit infortunium cauſa eufortunii illius viri. Qñ aũt resita fuit, inuidia itaq; eſt cõtriſtatio boni ei prouenientis cõdigni, vt ei proE
ueniat illud bonum. Et certũ eſt, ꝙ ex contriſtatione prouentus boni & mali illi, qui dignus eſt eorum, & indigno eorũ ſequantur paſſiones cõtrariæ. quia qui cõtriſtatur propter aduentũ boni illi, qui dignus fuerit eius, & illi, qui non fuerit dignus ei⁹, iam dolerer illius, qñ acciderer: & mederetur ex illo dolore, caſu ipſius mali in illum. & hoc dignum eſt deterioribus, hoc eſt illis, qui non ſunt digni illius boni. Et ideo qñ accidit pœna ſpeciei hominũ, qui percutiũt ſuos parentes, vel coinquinant ſuas
F animas homicidio, nemo luget eos: immo gaudent ob illa: etiam reputãt ipſam bonum, quia eſt ſicut gaudium, quod eſt qñ prouenit bonum condignis eius, & hoc, quia ambæ diſpoſitiones ſunt iuris. Et ex illis, quibus gaudent boni & ſapientes, eſt caſus boni illi q. dign⁹ eſt ei⁹, & caſus mali ẽt illi qui dign⁹ eſt illi⁹. & hoc, quia ambæ hæ diſpoſitiones, qñ ſimul ſunt cõuenientes apud ſapiẽtes, ſimul ſũt moris vni⁹ ſpẽi hoĩum. & ambas appetit hęc ſpẽs hoĩum. Contrariũ vero huius, q̃ eſt liuor boni prouenĩtis illi, q̃ dignus fuerit ei⁹, ipſum

G ſum reperitur his,qui ſunt contrarii huius moris. quia qui non gaudent hoc,& contriſtantur eo, ſunt alteri⁹ ſpeciei hominũ:& illi ſunt viri fungentes malitia & inuidia. quia abſq; dubio, qñ homo contriſtatur propter generationem rei, & ſuum eſſe gaudet ſua corruptione,& ſua priuatione.Et ideo ille hõ, qui contriſtat propter ineſſe bonũ condigno, gaudet priuatione boni ab illo: & propter ineſſe malum etiam,& econtra: hoc eſt,quia qui gaudẽt propter ineſſe bonum illi,qui eſt indignus ei⁹, contriſtantur ſua priuatione, & pro H pter ineſſe malum illi,qui indignus eſt eius: & illa eſt, quæ dicitur contriſtatio & deploratio. Omnes autẽ hæ paſſiones, quæ componuntur ex his rebus,hoc eſt ex bono & malo,& ex condigno & indigno conueniũt, qua eis ineſt contrarietas.& licet illę differant occaſione compoſitionis, omnes tamen connectuntur, qua conueniunt in ablatione doloris.

De *Superbia*. Cap. 11.

NVnc itaq; loquamur de ſuperbia.& hoc quãdo narrabim⁹, quis homo inſuperbiatur, & quo in I ſuperbiatur, & in quos inſuperbiat: deide poſtea loquemur de illis aliis, quas numerauimus.ſ. de inuidia, & deploratione. Dicamus itaq; ꝙ ſi ſuperbus ſit qui contriſtatur propter bonum alicuius diſpoſitionis, quod ineſt alicui viro indefinite, notum per ſe itaq; eſt ex hac definitione, ꝙ ſuperbia non ſit de omnibus bonis, quia nemo inſuperbit alteri de fortitudine, vel gratificatione, & vniuerſalius de ſingulis virtutibus quæ hominiinſunt ex volũtate:ſicut homo non contriſtatur de eſſe contrariorum ipſarũ virtutum in illo. ſed ſu- K perbia eſt de diuitiis & poteſtate, & vniuerſalius de bonis homini deforis prouenientibus. vnde apparet, ꝙ boni ſint digni illorum: & ꝙ praui non ſint illorum digni,ſicut ſunt nũmi & diuitiæ. ſed homo inſuperbit his,qñ nouiter fiunt,quia ea,quę antiqua ſunt,putatur ꝙ ſint prope diſpoſitionem naturaliter conſequentem. & ideo vt plurimum homines non inſuperbiuntur de diuitiis hæreditariis, neq; de antiquis principatibus: ſed ſine dubio inſuperbiũtur de bonis nouiter prouenientibus:ſicut ſunt noua imperia,& copia opũ, L & fratres,& cætera bona. Huius aũt cauſa eſt, quia homines vehementi⁹ iraſcuntur propter illos qui nouiter ditantur,q̃ propter illos,quorum diuitiæ ſunt hereditariæ. & ſic eſt diſpoſitio reliquorum bonorum, quæ deforis ſunt. Huius aũt cauſa ſunt duæ res,quarę vna eſt,quia illi putãt, ꝙ illius boni ipſi ſint digniores illis, & ſecunda eſt,quia ipſi putant, ꝙ opportuna eis eſſet perſeuerantia illius ſm antiquam diſpoſitionem: quæ exẽpli cauſa eſſet egeſtas vel depteſſio. Et ideo hoĩes non inſuperbiuntur de bonis antiquis: quia illa ſunt M ſibi conſueta, & quaſi ſint eis opportuna. Bonũ autem,cuius homo non ſit dignus,varium eſt apud ſuperbũ. & hoc quia bonũ, cuius ſinguli homines ſunt digni,eſt varium ſm decentiam & menſuram. & hoc, quia non omne bonũ decet cuiq; homini,neq; menſura decens alteri: immo vniuſcuiuſq; hominũ eſt quoddam bonũ decens, & menſura illi ꝓportionata. quia ferre arma,& bellicę diſpoſitiones ſunt bonæ, ſed ſunt non decẽtes eremitis: ſed decent viris

A ris fungentibus fortitudine. & ſimi liter diſpendij exceſſus nõ decet his, quorum diuitię ſunt nouæ, ſed decet illis,qui habẽt antiquas diuitias. quia ille,cuius diuitiæ ſunt nouæ,in diget conſeruatione diuitiarum:ille vero,cuius diuitiæ ſunt antiquæ eſt, ac ſi eius diuitiæ eſſent ſtabilitæ,quibus nõ eſſet timendũ.qñ aũt aliquis homo non eſſet cui deceret quoddã bonũ,quod non conſequeretur eius caro,ipſum doleret,& eius anima ipſum deploraret. Qñ aũt alicui homini peruenit bonum ipſum ſuperans ſm qualitatem vel menſuram,
B hoc eſt Dei donum,& gratis datum, & ſancita ſors, de qua dr̃, ꝙ ex Deo excelſo ſit & hoc qñ prævaleret parvus magno,qñ ei inimicus eſſet,vel vilis nobili,& peccator diuino religioſo.& niſi ſic eſſet,non eſſet peccatoris,ꝙ prævaleat religioſo.nam religioſus præſtantior eſt peccatore.
Et hinc declarantur bona, de quib⁹ dicitur, ꝙ homines ea adipiſcantur diuino decreto. Ac etiam homines, de quibus hoc dicitur. & hoc: quia hæc bona,& tales hoĩes ſunt illi,quorum bona eis accidentia attribuuntur diuino decreto. Et illa, quibus
C inſuperbiuntur homines,ſunt quorum ſunt maxima bona, quorũ sũt digni boni viri, inſunt ipſis prauis. & ideo deplorat homo & inſuperbitur, quando boni præſtantes nõ poſſunt prævalere his,quorum ſunt digni,& illis prevalent illis inferiores. Illi vero qui inſuperbiuntur, ſunt viri amatores honoris, & reliquarum rerum,quibus prævaleret,qui nõ ſit illarum dignus. Nam hæc hominũ ſpecies vniuerſaliter deplorat: & inſuperbitur de omnibus rebus,quarũ vident ſe digni: & non reputãt alios dignos illis,quando eis deficiunt, & D alijs aduenirunt.his itaq; hoĩum ſpeciebus quas diximus,& de reb⁹ quas diximus, deplorant & inſuperbiunt ſuperbientes. Et huius ſpeciei quam prædiximus,ſunt homines ſuperbiẽtes. Et illi quibus ineſt induſtria ad conducendũ ipſa bona insuperbiuntur:nam ſua ſorte contenti,non reputant,ꝙ hic ſint aliquæ res, quarũ ipſi ſint digniores aliis. Si aũt haberes induſtriam reputarent hoc, non reputant ꝙ ipſi non priuentur illis. Notum autem eſt ex his, quæ dicta ſunt hic,& de his quæ ante hæc præmiſſa ſunt. Quarum rerum quando acciderint, pudeat hominem, & ipſe E nimis verecundetur, qñ non gauderet illis quę inferrent gaudium,neq; contriſtaretur eo quod inferret illorum contriſtationem. Ex his autem rebus,quæ dictę ſunt, conuenit ꝙ iudicem trahamus in ſuperbiam contra ipſum aduerſarium, vel in commiſerationem eius,aut illius doloré. & hoc:quia quando hic eſſent digni boni,qui ſunt quando prævaluerint & fortunati fuerint: vel hic eſſẽt homines digni boni,& non prævaluerint; neq, res ſibi bene ſucceſſiſſent, non eſſet dignum contriſtari eis : F immo gaudendũ eſſet propter hoc. & econtra,ſi hic ſint homines digni boni & non prævalent, conuenit ꝙ commiſerearur eorum: & contriſtetur propter ſuas diſpoſitiones.

De Inuidia. Cap. 12.

NOtum aũt eſt qui ſint viri,quibus ſit inuidendũ: & de quib⁹ fiat iuuidia, & qui ſint viri qui inuideant:quãdo in inuidiæ definitione conſtituim⁹, ꝙ ipſa ſit liuor,qui homini accidit propter alterius proſperitatẽ & eius euforturiũ. & hoc, qñ

illi

G illi inſunt illa bona: qualia ſunt ea bona, q̃ in capitulo ſupetbiæ deſcripſimus ineſſe hominibus, qui ſunt digni illorum & decent illis: & liuor ille inuidentis non fuerit. quia ipſe cuperet, ꝙ illud bonũ eſſet ſoli ſibi, vel ꝙ auferatur ab inuiſo, & ſit in eo ſed ſolũ vt auferatur ab inuiſo. Quãdo aũt inuidia fuerit hæc, manifeſtum eſt, ꝙ inuidẽs inuideat ſpeciei hominum, qui ſunt ei ſimiles, & ſibi æquales: vel putetur de is, ꝙ ſint ſibi ſimiles & æquales. Intendo aũt per ſimiles illos qui homini conformes ſunt genere, & proſapia, & animis, & poſſeſſione, & laude, & conſi
H milibus: quoniam hi ſunt, quibus inuidet. Inuidi vero ſunt illi viri, qui magnificãr perfectionẽ ſm bona de quibus inuident: ſed ipſi non perficiuntur his: neq; eis peruenerũt omnia bona, neq; omnia ſimul eis defecerunt, ſed pauca ex illis. & ideo qñ non inueniunt agentes magnifica, hoc eſt, ipſi magnifici & fortunari, qui beant in rebus perfecta proſperitate inuident. nã illi putãt, ꝙ eis non deficeret aliqua res & ꝙ quælibet res ſit eox. Et ſimiliter eſt ſpecies hominũ, qui qñ excelluerint aliqua re, il-
I lius cã honorantur: & eo fortius pp ſciẽtiam, & diſpoſitionis originem. Et honoris amatores ſunt vehemẽtioris inuidiæ q̃ illi qui non amant honorem. Et illi, qui ſunt ſapientes, diligunt ꝙ venerentur honoribus, quibus honorant ſapientes. & ideo inuident illis, qui his honoribus venerantur. Et vniuerſalius quicunq; amatur & laudatur de aliqua re, ille itaq; inuidet alijs de illa eadem re & ideo qui cupiũt venerari de aliqua re, ſunt inuidi de eadem re. Et hoĩes puſillanimes ſunt inuidi. nam, inui-
dent propter quancunq; rem, q̃ ma K
gnificatur apud illos, licet in ſe eſſet parua, adeo ꝙ illi inuident de pluribus malis accidentibus hominibus. Hæ itaq; ſunt ſpecies hominũ inuidorum. Id vero de quo inuidẽr, eſt, qua illi inuident appetentes diadema laudis, vel intẽdentes illud & diadema boni nominis. & dignitatem diuitiarum & ſeruorum. & vniuerſalius modus proſperitatis & fortunæ, quanto maiores fuerint, & omnes res decoras: & eo magis res quas appetunt, aut putant ꝙ deberent habere illas. Et inuidi ſunt, qui ſuperantur ab aliquo homine paucis opi
bus, vel ſunt minores illo parumper. L
Et notum eſt, vt diximus cui inuideant: iam enim diximus, ꝙ illi inuideant propinquis eis tempore, & laude, & gloria. Et hinc dicitur ꝙ ſimilitudo inter homines beneficet inuidiam. Et inuidia quidem eſt illius ſpeciei hominũ, qui cum aliquo homine quadam menſura ſunt propinqui. & hoc eſt, qñ fuerint in vno tempore vel proximo: & in vno loco aut proximo & ideo ſenex nõ inuidet puero, neq; inuidet illis, qui tẽpore eis ſuccedẽt, neq; illis qui præte M
riri & corrupti ſunt, & maxime ſm plures annos. Et ſimiliter non eſt inuidia inter loco diſtãtes ab ipſis bonis. nam optimi Græci, exempli gratia, non inuident bonis, qui ſunt in columnis herculis, vel Andaluſiæ apud noſtram regionem. Et ſic homines non inuident nimis imperfectioribus eis, nec nimis perfectioribus eis: ſed inuident illis, inter quos & ipſos eſt aliqua conuenientia, & hoc de contendentibus in vna re, & amicis in alia re. & vñus quicunque duo hoĩes, qui appetunt vnam rem,

ſed

A ſed vnus cupit ꝙ illa non ſit alteri,& ꝙ ſit ſibi propria, & ſecernat per illã. & iõ inuidia dignior eſt, vt ſit in his. & hoc eſt, ſicut de viro glorioſo & iactatore. nam hi cupiunt vnam rem, & vterq; eorũ cupit diſcerni p illam. Inuidet aũt glorioſus iactatori de illis rebus,quæ qñ eas acquiſiuerit,per illas fieret ei ſimilis. Ex timore aũt harum rerũ in initio & contriſtatione de ipſis, qñ radicata fuerit animæ ſit inuidia illorũ, quibus inſunt illa bona, vel cupiunt ea ſibi ineſſe,hoc eſt in futurum, vel ꝙ
B iam eis inuenta ſunt,hoc eſt in præterito. & ideo res, quæ dictæ ſunt in capitulo contriſtationis & ſuperbiæ, ingrediũtur capitulũ inuidiæ. quia qñ contriſtatio corroborata eſt, aĩæ redditur inuidia. Et ille puer,qui eſt maior natu, inuidet illi, qui eſt minor natu, qñ minor adept⁹ eſſet aliquod bonũ,quod non eſſet adeptus maior: vel adeptus eſſet aliquod bonum,quale & ipſe adeptus fuiſſet. Et aliqñ ille, qui adept⁹ eſt aliquam rẽ magno exercitio, inuident illi, qui
C illam adipiſcitur pauco exercitio. Et ſic illi, qui adipiſcũtur ſua ꝙſita ſolertia & tarde & labore, inuidẽt illis,q illa adipiſcunt leuiter,& cito.

De *Gaudio*. Cap. 13.

NOtum etiam eſt, quo gaudeãt illi qui gaudẽt,& propter quos gaudeãt, & quarũ diſpoſitione ſint gaudentes: cũ res quibus homo gaudet,ſint contrariæ rebus quibus dolet,& de illis ei inuideatur.& iã præmiſſa eſt notitia harum rerum:& ille quas ipſe conſtituit, ſunt contrariæ,conſtitutis ab inuido. & ille quibus homines gaudent, ſunt contrariæ illis, de quibus inuident & ideo inuidia exiſtet in contriſtatione boni quod adeptus eſt inuidus,& qui illo ſit dignus. Gaudium itaq; eſt letitia boni,quod adipiſcitur,qui dign⁹ fuerit illius. Notum itaq; eſt nobis ex his rebus,quo modo nobis cõueniant modi iudicum, qñ eos conſtituerem⁹ ſm aliquem affectum,quo expediat ꝙ inde conſequat vn⁹ cliẽtũ bonũ,& alter malũ: ſicut ꝙ conſtituerem⁹ ipſũ iudicem commiſerantem vnius,& inuidum alterius. D

De *Compaſſione*, & *Contriſtatione*. Cap. 14.

CVius vero diſpoſitionis ſint qui contriſtantur, & de quibus contriſtantur, & quibus contriſtantur, norum fit, quando præſuppoſuerimus,ꝙ contriſtatio & compaſſio ſit quidam dolor,qui aliquo modo videt⁹ pp defectum bonorũ honorũ, quos hõ cupit ſibi ipſi, vel illi qui loco ſui ipſius eſt.& hoc,qñ illa fuerit bonorũ poſſibiliũ: & ille homo eſſet ſm ſuam naturam, vel ſuum genus,aut eius antiquos parentes illoꝝ, qui digni ſũt illius boni,abſq; ꝙ cupiat ꝙ illa bona non ſint aliis,ſed ea peret ꝙ in ſint ei,& doleat, quia non ſunt ſibi. Quando aũt res ita fuerit, manifeſtũ eſt ꝙ cõtriſtatio & compaſſio ſint bonæ,& ꝙ nõ ſint niſi bonæ: & ꝙ inuidia ſit quid malũ & defectus:& ꝙ ipſa non ſit niſi malorũ. & hoc,quia compaſſio cõſtituit hominẽ mõ quo aptus ſit adipiſci bona,& dignus ſit illorũ, qnia hæc paſſio non accidit niſi illi, qui reputat ſuã aĩam aptã bonis ipſis,& dignam illoꝝ.& hæc eſſet cã acquiſitionis vitutũ. Inuidia vero conſtituit hominem modo, quo ſit aptus adipiſci aliud bonũ. Illi aũt,qui contriſtant, E F

ſunt

G sunt illi, qui reputant suas animas dignas bonorum, quæ non habent. nã nemo contristatur rerũ turpiũ pauci boni, vel rerum, quæ turpes sunt: nisi rerum quarum non reputat suã animam esse dignã. & ideo qui sunt huius dispositionis, sunt iuuenes, & magnanimi, & illi, quibus non sunt bona, quorum digni sunt nobiles viri & boni: sicut sunt diuitię, & fratrũ multitudo: contristantur etiam propter principatum, qui eis deficeret, Et ille etiam, qui habet principatũ sine diuitiis, contristatur propter defectum diuitiarum. & aliquando hi

H contristãtur propter id, quod eis deficit de augmẽto & multitudine horũ bonorũ, quæ insunt aliis. His aũt accidit hic affectus, quia putant suo animo ꝙ ipsi sint boni: nõ quasi boni, ex quo habent rem, cuius digni sunt boni. Verbi gratia, quia, qñ aliquis prosequitur principatum & diuitias, putat ꝙ ipse sit bonus, ex quorum duorum sunt digni boni ipsi. & qñ cogitat hoc, inuenit contristationem propter id, quod deficit illi ex hoc. Speciei aũt hoĩum, quorũ primi parentes & affines sunt nobiles, sæpe accidit hæc passio circa ta-

I lia bona. nam reputant, ꝙ illa congruant illis, & ꝙ illi sint digni illoꝝ. Qñ aũt res, quarum est compassio & contristatio, sunt res nobiles, hoc est laudabiles & eximiæ, oportet ꝙ sint virtutes animæ, vel res laudabiles, hoc est, bona corporea, vel bona extrinseca. & hoc, sicut omnes res, quarum sit aliis aliqua vtilitas, vel decus, & perfectio, aut oblectamentum. Et ideo aliquando hoĩes honorant viros harum trium specierum beneficos illis. & illi sunt viri vtiles & boni, & sunt viri iucundi, & iucundorum operum. Et species hoĩum, K de quibus est iucunditas, & illi sunt iocundi æqualiter: siue fuerit beneficatio ex illis & iocunditas illarum sibi ipsis, siue illis qui secum coniunguntur. Et ex quo res, pp quas homo contristatur, sunt res, ex quibus alijs fit aliquod bonum iucundum vel vtile aut pulchrum, dignior est cõtristatio, ꝙ sit circa diuitias & pulchritudinẽ, q̃ circa, sanitatem. Iam autẽ notificatur ex definitione qui sint viri, propter quorum dispositionem nõ inesse alicui viro contristatur ille. & hoc quia com passio est ,p

L pter dispositionem hoĩum, quibus insunt res nobiles, quas prædiximus; sicut est decus, & diuitiæ, & fortitudo. & sapientia. & principatus. Principatus aũt ẽ rerũ, propter quarũ defectum contristatur homo, nam homines habentes principatum possũt benefacere pluribus hoĩbus: & præstantissima suarũ operationũ quibus agunt, hoc regimen est regimẽ exercituum, & Rhetorica, & alij habitus ex principatus habitib⁹, & suis dispositionibus, quibus agunt beneficium hoĩbus: & sic est quicunque vtitur vsu principũ habentiũ prin-

M cipatus habitum, vel principatus dispositionem, qua proueniat beneficium alteri. Et quidam viri, quibus homo contristat, non esse sicut sũt illi, quibus similes esse appetunt alij viri, & ꝙ sint ex viris sibi affinibus. Et horum etiam sunt illi, quorum admirantur plures hoĩes. Et huius speciei sunt illi, de quorum laudibus loquuntur poetæ, & oratores, & historici. nam hæ tres species sunt, qui loquũtur de hoĩum laudibus, & sui nominis fama. Ac ét species hoĩum, qui non contristantur propter bo-

na,

A na.quæ ſunt aliorum,& non contriſtantur eorum, quia eis inſunt omnia bona propter quorũ defectũ eſt contriſtandum: vel eis inſit nobiliſſimum bonorum & maximum. & homo contriſtatur, qua nõ ſit taliũ diſpoſitionum: quia priuatio tribulationis eſt contraria contriſtationis: & qui non tribulatur, eſt contrarius illi, qui contriſtatur. Illi autem, qui contriſtant, ſunt homines, quibus inſunt mala contraria bonis, ex
B quibus eſt contriſtatio. & hinc declarata eſt priuatio tribulationis, quæ eſt contraria contriſtationis, & quis ſit qui non contriſtatur. neq; contriſtatur aliquis propter ipſum: quia nemo contriſtatur propter diſpoſitiones hoĩum deſperatorum. Et ex hoĩbus, propter quos non contriſtãtur hoĩes, ſunt fortunati, hoc eſt felices: qñ habent fortunam vacuam à virtutibus conueniẽtibus illi bono, quod fortuitu eis prouenit: quia homines vilipendunt tales, & non contriſtantur propter ſuas res. Diſpoſitiones aũt quæ qñ inſunt hoĩbus, accidunt illis earũ affectus: & ſunt quibus homo eſt aptus, & quibus præpa
C ratur ad receptionem affectuum: & res ex quibus eſt affectus vel affect' ablatio, & declinatio ab illo: & ſunt illæ: ex quibus fiunt ſyllogiſmi ex affectibus, iam dictæ ſunt in hoc libro. Res vero, ex quibus fiũt ſermones verificatiui ſingulorum triũ generũ, hoc eſt, deliberatiuorum, & demonſtratiuorum, & iudicialiũ, iam dictæ ſunt in primo libro. Reſtat ergo, ꝙ loquamur hic de diſpoſitionibus, ad quas ſequuntur ſinguli mores per noritiam, qui mos conſequatur aliquam diſpoſitionem. Poſſibile nobis eſt, ꝙ conſtituamus quis ſit ad quem oremus, quocunq; modo
D ſua vis declinet in illum morem. & hoc, qñ conduxerimus in ſua ſimilitudine ineſſe illius diſpoſitionis illi, vel ꝙ ineſſet illi. exẽpli gratia, quia ad magnanimitatem ſequitur liberalitas. Qñ aũt narramus alicui homini, ꝙ ſit magnanimus, conduximus ipſum in liberalitatem, qua oi conſtituat' talis oratio, tu es magnanimus: magnanimus aũt eſt neceſſario liberalis: tu ergo es liberalis. & ſic de ſimilibus. Hę autem ſunt diſpoſitiones, quarum numeratio eſt noſtrum intentum. & qui mores ſe-
E quantur vnamquamq; earum, ſunt primo affectus, & ſecundo cogitationes, & tertio anni, & quarto nouitates, & quinto animi. Intendo autem per affectus: ſicut eſt ira & commiſeratio. nam has ſequit' proprius mos. Et per cogitationes, res quas quælibet ſpecies cuperet, & eligeret in ſua vita: ſiue fuerint ars, vel virtus, aut oblectamentũ, quo conſumeret ſuã ætatem. nam mores etiam differunt harum diuerſitate. Per annos autem intendimus annos iuuentutis, & annos ſenectutis, & annos decrepitæ ætatis. & hoc, quia his annis ſunt mo-
F res proprij. Et per nouitates intendo res, quæ homini proueniunt in ſuo corpore, & extra ſunm corpus caſu: & hoc eſt, ſicut generoſitas, & diuitiæ alienæ, & exceſſiua ſolertia. Et p animos intendo diſcretam creationem, qua homines ſunt creati, & diuerſas conſuetudines.

De *moribus Iuuenum.* Cap. 15.

IVuenum vero, qui ſunt illi qui trãſiuerint duas hebdomadas ſuorum annorũ verſus tres hebdomadas, morum eſt ꝙ appetant omnem

G rem,& ſunt feſtini repentini ad perſequendum quod appetunt. Voluptates autem magis eis prædominãtes ſunt voluptates corporeæ attributæ veneri. Et cum hoc ipſi ſunt variabiles.& cito diuertuntur, rem cito appetunt,& cito ipſam abhorrẽt. Cauſa autem, qua appetunt rem, eſt quia ſua mens eſt conturbata,& nõdum ſtabilita ad aliquam rem illorum, quæ eligenda ſunt ad hanc mũdanam vitã.& ſuę intelligentiæ non ſunt firmæ:& illæ ſunt, quæ fiunt ex intuitu & inſpectione & imagina-
H tione illorum, quæ eis aduenium ex inuaſione appetitus cum velocitate ſuæ ablationis: ſicut eſt ſitis, quando ægri ſitiunt: quia eſt ſitis citæ ablationis, ſed eſt nimis vehemens. Et illi cũ hoc ſunt velocis iræ, proſequentes ipſam: adeo ꝙ illius acuties,& vehementia eſt violentia, nam illi propter honoris amorem non ferunt, ſi aliquis eos paruipenderet, ſed contriſtantur, qñ cogitant ꝙ ſpernantur. & amãt politiam,& magis ipſam victoriam. & hoc quia iuuenes amãt gloriam. victoria autẽ eſt aliqua res gloriæ. Et illi ſunt vehementioris amoris, honoris,& victoriæ, q̃ ſint di-
I uitiarum. non diligunt autẽ opes, quia non ſunt experti ipſum diſpendium: & cito verificant ſermonem, quia non multum errant. Et ſua cogitatio eſt decora,& animaduertẽtia eſt ampla pp ſuæ naturæ calorem: ſicut accidit illi, qui bibit vinum occaſione caloris accidentis ex ſuo potu. Ac ẽt non debilitant, immo ferũt tribulationes,& eas ſpernũt, ẽt hoc vigore ſui caloris.& vt plurimum ipſi ſunt in animaduertentia: quia animaduertentia eſt temporis futuri, & reminiſcentia præteriti. Futurum autem reperitur magis in adoleſcen- K
tibus q̃ præteritum: quia ipſi ſunt in initio ſui eſſe. & ideo nimium animaduertunt,& non reminiſcuntur: & ſuus error & fallacia eſt pauca: & hoc, quia ſui moris eſt verificatio abſq; ratione debili. quãdo aũt intẽditur eos fallere, leuis fit eorũ fallacia.& cum hoc, ꝙ ipſi ſunt animaduertentes ſunt fortes.& hoc, quia fortes ſunt iracundi. Decus vero ipſius animaduertentiæ facit eos non ter-
J reri.& hoc, quia vis, quæ ſperatur in fortificatione, largitur eis fortitudinem, & vltra quod largitur fortitudinem, eſt ſpes ipſius boni. Ira vero L
gignit eis magnanimitatem: quia nemo timet aliquem hominem, & iraſcitur in illum. Et eorum moris eſt, ꝙ ipſe pudor eis præualeat. nam ipſi nondum diſcernũt res, quarum deberet eos pudere, à rebus quarum non eſt eis pudendum. & ex quo ſuſpicantur in ſemetipſos in omni re, cuiuſq; rei pudet eos, qua timent ne errauerint, Et ſuſtentãt leges quod nimis eſt,& eas amplectuntur. cuius cauſa eſt, quia ipſi non conuertunt ſe ad illarum perſcrutationem, adeo
ꝙ eis ſecernantur, quæ earũ ſint ſm rectitudinem,& quæ non ſint ſm re- M
ctitudinem. Et ſunt magnanimi,& putant ꝙ nunq̃ futuri ſint pauperes cuius cauſa eſt, quia ipſi non ſunt experti varietates fortunæ & perditiones,& ſemper cupiunt eximias operationes magnanimorum. hoc autẽ eſt moris amplitudinis. Et ſui moris eſt, ꝙ ipſi magis appetant iocũdum q̃ vtile propter paucam eorum conſiderationem damnorum fortunæ. Et ſua electio eſt virtutum propter eorum electionem laudis & vituperii. Et comitantur ſocios vltra reli-

quos

A quos hoſes. nam complementi oble
ctaméti, & gaudij eſt ſocietas & ami
corum conuerſatio. Ipſi aũt in nul-
la re expetunt vtile, neq; in amicis:
& ſuus error in rebus eſt plurimus,
& magis eſt in rebus vtilibus, quas
decrepiti prę eligunt. ſuaq; opera nõ
ſunt determinata neq; mẽſurata, nã
nimis amant, & nimis odiũt. Et vni-
uerſalius in omni re excedunt mo-
dum. & hoc propter ſuam prauã di-
gnotionem damnorum fortunæ. &
ipſi putant ꝙ ſciant oẽs res, quia in
B omnibus rebus ſe inuoluunt. Et cõ-
ponũt iniuſtitiam cum violentia, &
res ex quibus eſt vitiũ & vituperiũ.
& hoc etiam eſt propter ſuam iactã
tiam, & nimiam magnificentiã rey.
Et ſunt miſericordes, quia oẽs homi
nes ſimul putãt eſſe bonos & iuſtos:
& propter paucam eorũ malitiã ipſi
odio habent viros prauos. nam ipſi
putant, ꝙ praui viri agant quod nõ
ſit condignum. Et amãt deriſiones
& ludos. Et eorum diuerſio a rebus
eſt leuiscita, quoniã diuerſionis ve-
locitas eſt imbecillitatis mẽtis. Hi
itaq; ſunt inuenum mores.

De Decrepitorum moribus. Cap. 16.

C Decrepiti vero, qui annos ſene-
ctutis prætereierunt, ſunt contra-
rij moribus iuuenũ, hoc eſt mori
bus adoleſcentiæ & contentionis. In
tendo autem per adoleſcentiam, mo
res illos qui tribuuntur exceſſui mẽ
ſuræ modeſtiæ: ſicut eſt amor deri-
ſionis, & luxus, & cupido corporea
voluptatum, & hominum commi-
ſeratio & ſubductio. Et intendo per
contentioſos mores, attributos potẽ
tiæ: ſicut eſt cita ira, & magnanimi-
tas, honoris & victoriæ amor, & ſpei
protractio, & iniuſtitiæ compoſitio,
& reliqui huius ſpeciei. Decrepiti au
tem ſunt conuerſo horum morum D
propter ſuam vitam lõgi temporis.
& ſua ſpes eſt pauca: & ſæpe decepti
ſunt, & ſæpe errauerunt. Et ſua cogi
tatio de hominib⁹ eſt inala propter
ipſos obiter factos eſſe cauſis fortuna
dis, & defeciſſet eis intentionẽ ex-
perimenti, & propter malitiam ope
rationum eis occurrentium, ſiue o-
mnes fuerint malæ, ſiue conducen-
tes ad malas. Et ſuorum morum eſt,
ꝙ ipſi non decernant aliquam rem
de his, quæ ſunt infra ſe ipſos, neque
admirentur aliquam rem eis ſucce-
dẽtem, neq; eam magnificant: quia
iam ſæpe repetita eſt eis. Et cum ipſi E
iam experti ſint omnem rem, nul-
lam rem ſperant, neq; contriſtantur
laudis vel vituperij nam ſua vera in
tentio eſt, ꝙ eis non ſit penitus pote-
ſtas alicuius rei. Et eorum etiam eſt,
ꝙ ipſi non decernant aliquam rem,
neq; determinẽt de ea omnino: ſed
ſemper in ſermonibus eligunt forte
& forſitan. & hoc propter plurimã
eorum fallentiam, & multitudinẽ il
lius, quod experti ſunt, & ſua ſpes fru
ſtrata eſt. Et ipſi ſunt malorũ mo-
rum propter ſuæ æſtimationis ma-
litiã de omni re. Malitia autem ſuæ F
æſtimationis eſt propter ſuæ verifi-
cationis paucitatem. Et paucitas ſuę
verificationis eſt propter ſuæ expe-
rientiæ multitudinẽ. Et ſuæ conſue-
tudinis, eſt ꝙ ipſi nec exceſſiue amẽt
nec exceſſiue odient: neq, hæc pate-
faciũt niſi vi & neceſſitate ducti hoc
eſt amicitiam & odium. & amicus
& inimicus apud eos ſunt, ac ſi eſſẽt
vni⁹ formæ propter ſuã notitiã obli-
uioni miſſam. & hoc per res, quas di
ximus, qua eſt ſua vita longi tempo-
ris. & alii eos ſæpe fefellerint, ac ipſi
pluries errauerũt, & conſimiles his.

G Et sũt pusillanimes, spernẽtes res exi
mias, non cupiunt aliquam rem nisi
eas, in quibus consistit suus victus.
Nec sunt gratifici, neq; honorifici.
nam mundanæ necessitates sunt re-
rum, quarũ est eis necessitas. & intẽ-
do per mũdanas necessitates, res ne-
cessarias huic mũdanæ vitę. Hoc ve
ro eis ineſt propter experientiæ mul
titudinem. & propterea quia ipsi pu
tant, ꝙ inuidia sit dura, & corruptio
est prõpta. Et propter has duas res
ipsi valent resistere rẽtationi: ex quo
res vtiles huic vitæ sunt necessariæ,
H & præcipue in ætate decrepita, & ꝙ
corruptio sit prompta. Ipsi aũt pro-
nosticantur & pronũciant quod est
suæ notitię præsens de fortunæ dam
nis. & ideo sunt pusillanimes. Et in
hoc ipsi sunt aliter q̃ iuuenes: quia
ipsi sunt frigidi ſm eorũ complexio
nes & quieti, adolescentes aũt sũt ca
lidi incensiui. Et decrepita ducit ad
pusillanimitatem & timorem. pusil
lanimitas aũt consequitur frigus. &
adamant viuere: nec oportet hoc di
cere in vltimo suæ vitæ. Et eos ada-
mare vitam non est ad fruendũ vo-
luptatibus, sed propter suimet amo-
I rem tm̃: qm̃ iam priuatæ sunt ab eis
causæ voluptatum omnes præter vo
luptatem cibi inter voluptates reli-
quorũ sensuum. illa enim nimium
eis ineſt, quia cibus est eis necessari°:
& cum oblectamento coniungit eis
ipsa necessitas. Et amant optimates
regũ & imperatorum principes pro
pter eorũ pusillanimatem. cuius cau
sa est debilitas ipsorum met, & suæ
societatis hominum. & sua intẽtio
est circa vtile, non circa deco-
rum, quia amant seipsos. Vtile aũt
est res, quæ est bona ipsi viro. deco-
rum aũt est, quod est bonũ alteri. Et
eorum pudor est paucus. hoc aũt ita K
fuit, quia sua electio vtilis est magis,
q̃ eorũ electio decori. pudor aũt est
timor defectus decori. Et eorũ spes
est pauca pp suæ experientiæ multi
tudinem. nam maior pars rerũ ver-
titur ad malum, vel ad id, cuius ma-
lum est maius q̃ bonum. Res aũt, q̃
sunt simpliciter bonæ, vel in quibus
bonum prævaleat malo, sunt raræ
inuentionis. & indigeret ad suæ in-
uẽtionis excessum longo tempore.
id aũt quod reliquũ est vitæ decrepi
torum, est parum. Et maior pars eo-
rũ vitæ & oblectamenti est in remi-
niscentia, nõ in spe: ecõtrario illius, L
quod est dispositio iuuenũ. & hoc,
quia memoria est præteritorũ. De-
crepiti autem iam exegerũt maiorẽ
partem suæ vitę: ideo eorũ est bonũ
reminiscentiæ, & coniecturæ eius
quod futurũ est. Et eorum ira est ve
lox, acuta, propter suæ tollerantiæ
paucitatem: quia ipsa est pauca pro
pter sui caloris debilitatem. Et eorũ
voluptatũ, quædam iam cessauerũt:
& quædam debiles effectæ sunt. Et
non mouẽtur versus voluptates, sed
versus vtile. & ideo reputatur eis cõ-
tinentia propter cessationem suarũ
voluptatum. Sunt autem continen- M
tes nomine æquiuoco, & renuunt in
quisitionem laudabilioris. Suum ve
ro iuuamen, & refugium est ipsum
necessarium. & plurimum suæ con-
uersionis est ad res, quæ largiuntur
adeptionem virtutis & decori mo-
ris: non ad res. quæ reddũtur aduer-
sus illum, qui conuertitur ad eas pro
pter ipsum vtile. Et eorum moris
est iniquitas, sed versutia & dolor
non vituperij multitudine & mentis
captione occasione magnæ dili-
gentiæ ad opum congregationem:

sicut

A ſicut eſt diſpoſitio iuuenum. Et ipſi ſunt miſericordes, ſed eorũ miſeratio eſt propter eorũ imbecillitatem, & eorum imaginationem facilitatis caſus in ipſos mali qđ cecideratillis, quorum miſerti ſunt, non propter ipſos amare hoīes: ſicut eſt diſpoſitio commiſerationis iuuenum. Et patienter ferunt dolores: nõ sũt velocis alterationis, quia patientia & quieta tollerantia eſt contra derisionem, ſeu ſubſãnationem. iuuenis itaq; non amat iuſtificationẽ & patientiam. Hic itaq; eſt ſermo de moribus iuuenum, & decrepitorum.

B

De moribus Senum. Cap. 17.

QVi vero communiter ſunt ſm vigorem, qui ſunt ſenes, certũ eſt, ꝙ ipſorũ mores ſunt medii ĩter hos mores, & ꝙ ipſi remoueant ab exceſſu extremorũ. & ideo æquiores ſunt. & non ſunt audaces neque puſillanimes: fortes in eo quod expedit, & tempore opportuno, & quãdiu ratione condigna. nec verificant omnem rem, neq; falſificãt omnem rẽ: ſed imaginantur res ſm ſuum eſſe, C & verificant eas verificatione conſequente ſuas naturas. nec ſuus victus, neq; ſua inquiſitio vertitur circa de eorum ſolum, neq; circa vtile ſolũ, ſed circa ambas res ſimul. neq; etiã ipſi ſunt viri perfectę verificationis neq; ſubſannationis perfectæ ſed inter has. Et ſimiliter ſunt in voluptatibus enim fortitudine, hoc eſt ꝙ ipſi ſunt continẽtes cum forti udine. Adoleſcentes autem ſunt fortes voluptuoſi, & decrepiti ſunt puſillanimes continentes. Et ſermonis ſumma eſt, ꝙ eis pertuenit pars vtilis ſingulorũ morũ abſque parte noxia, q̃ reperitur in extremis turpibus ad- D uenientibus decrepitis, & inuenibus naturaliter. Hæc aũt mẽſura eſt media, & ſm exceſſum alterutrius extremorũ in moribus ſenectutis vltra alterum, ſiue fiat illorũ declinatio ad malum, vel ad bonũ: hoc eſt, ad extremum laudabile vel vituperabile. & hoc etiam variatur ſm ꝙ mos ipſe ſit, qñ in pluribus diſpoſitionib⁹ fit augmentum fortitudinis, & eius appropinquatio ad expoſitionẽ ad pericula eligibilius q̃ terribilis diſpoſitionis mediũ in alia diſpoſitione. & ſic homo auget malũ, quando eo indiget ad ipſo vtendum cum qni- E buſdam hominibus: & auget bonũ, qnando indiget eo ad vtendum ipſo cum alijs hominibus. Anni autẽ ſenectutis ſunt à trigeſimo qninto anno vſq; ad annũ quinquageſimũ. Hic itaq; eſt ſermo de moribus iuuenum, & decrepitorum, atq; ſenũ.

De rebus neceſſariis & propriis Iudiciali generi. Cap. 18.

EX quo autẽ ſermo oratorius ſit F perfectioris operationis & maioris perſuaſionis, qñando orator putat, ꝙ non remanſerint in illo locus perſcrutationis neq; animaduertentiæ, neq; dubij, ſed iam tulerit ea, & fuerint confutata, oportet ꝙ conſtituat partem orationis, & ea ratiocinetur aliam rem. hoc aũt perficitur conrendente & iudice. Contendentis quidem opus eſt largitio perſuaſionis ſm orationem, & illius confutatio. Iudicis vero opus eſt dignotio rationum vtriuſq; ſectæ: hoc eſt, ꝙponentis & contendentis: ſicut inuenitur diſpoſitio contentionum ciuũ tatum. ſed quando voluerit, ꝙ ora-

G tio ſit perfectæ perſuaſionis, oportet q̄ ſupponatur iudex, & contendens in omnibus generibus orationum rhetoricarum: hoc eſt, deliberatiuarum, & iudicialium, & demonſtratiuarum. Differentia autem inter iudicem & contendentem eſt quia iudex eſt ſuperior contendēti: & ideo non quæritur ratio de eo de quo iudicatur. contendens vero eſt æqualis proponenti: & ideo non ſufficit ei ad orationis confutationem, niſi ducat rationem ad hoc. Et aliquando in quibuſdam ciuitatibus perſuadēt ſermonibus contentioſis in oratio-
H ne iudicis, abſq; ſermone proponentis & contendentis: ſicut eſt diſpoſitio gentis maurorum, quia vtuntur in contentionibus ſermone iudicis cum rebus, quæ ſunt deforis: ſicut ſunt teſtimonia & iuramenta. Differentia aūt inter teſtē & iudicē eſt: quia teſtis teſtatur veritati concluſionis, & iudex teſtatur veritatis ſyllogiſmi eam concludentis, & contēdens aduerſatur ad ſuam confutationem. & maior pars orationum moralium & affectuū fiūt cū iudicibus,

I De *rebus communibus conſtitutionibus propoſitionum trium generum orationis.* Cap. 19.

MOres vero proprij ſingulis politijs quatuor politiarum, quę in præmiſſis numeratę ſunt, iā prædicti ſunt ī capitulo deliberationū: & expedit vt ſint nobis prompti, vt eis vtamur in moralibus orationibus. ibi enim prædicti ſunt vt ex eis fiāt enthymemata in tribus diſpoſitionibus. Cum autem hoc ſtabilitū ſit, & iā declaratæ ſunt res, ex quibus fiunt verificationes, & enthimemata in tribus diſpoſitionibus, hoc eſt K deliberatiuis, & demonſtratiuis, & iudicialibus. Res autem, ex quibus fiūt orationes morales & affectuum, sūt, quando expedit q̄ procedamus ad declarationem propoſitionum cōmunium, quæ ſunt in tribus generibus. hoc eſt in deliberatiuis, & demōſtratiuis, & iudicialibus. Res autem communes, quarum cōſtitutio quæritur præmiſſis communibus in tribus generibus, ſunt quatuor ſpecierum. Prima, an res ſit poſſibilis vel impoſſibilis. Secūda, an res ſit ex his quæ ſunt omnino in futuro, nec ne. Differentia autem inter hoc & poſſe L eſt: quia præmiſſæ quæ fiunt de poſſibili, fiunt per dictionem poſſem. & de eo cuius vnius duorum poſſibilium nō eſt exceſſus ſm eſſe vltra alterum. præmiſſæ vero quæ fiunt q̄ res ſit præſens in futurum, fiunt ſm formam illius, quod ſine dubio eſt præſens. & ſi ſint veræ nos non verificamus has, ſed eis vtimur in hac arte hoc modo. Et tertia eſt, an res fuiſſet in præterito vel non fuerit. & id quod fit huius in hac arte, fit ſm formam illius, quod iam notū eſt eſſe ſm experiētiam & ſenſum: & ſi nos non verificaremus hoc. Quarta eſt M honorificatio rei, & ipſam facere abhorrere, & magnificatio & paruificatio, glorificatio & vilipenſio, & ipſius decoratio & ſpretus. nam hæc eſt res vniuerſalis, quæ fit in tribus generibus. quia quando homo conſulit de re, hoc eſt de ipſius factione, eam magnificat. Quando autem cōſulit ipſam obmittere, ipſam deprimit. Et ſimiliter faciunt homines, ſi laudant vel vituperant, vel accuſant aut defendunt. Et quando completus erit ſermo de his, deinde loquu-

tierimus

Auſi erimus de materiebus ſpecierum enthymematum & ſpecierum exempli, & coniunxerimus his loca communia orationib⁹ rhetoricis & alijs, iam conduxerimus intentionem intentam ex hac arte. quia in primo libro iam loquuti eſt de enthymematibus ex parte ſuæ connexionis non ex parte ſuæ materiæ. & ex parte ſuæ connexionis poſſibile eſt, ꝙ fiant in Rhetorica & in alijs: ſed ſũt propria Rhetoricæ ex parte ſuæ materiæ. Et dicimus, ꝙ ẽt & ſi hæc quatuor quæſita eſſent cõia tribus gñibus, quædã eorum ſunt magis pro-
B pria aliquib⁹, & magis expedit, ꝙ attribuant q̃buſdã. & hoc, quia magnificatio & habitus ſunt magis appropriati demonſtratiuis, quæ ſunt laus & vituperium, & proprioressũt contentionibus. & ſimiliter quæ fiũt ſicut præſens, quia contentio fit in talibus rebus. Ipſum autem poſſibile, & quod timemus, & quod ſperamus, magis proprium eſt deliberatiuis. Cùm autem hoc ſit ſtabilitum, loquemur itaq; de præmiſſis, quibus homo perſuadet, ꝙ res ſit poſſi-
De poſſi, & impoſſi bilis vel impoſſibilis. Intendimus
C autem hic per poſſibile vel impoſſibile, quod eſt nobis cõmenſuratũ, & ad quod eſt poteſtas magis q̃ ad id quod eſt incommenſuratum: & non habemus ad ipſum poteſtatẽ, non ipſum poſſibile quod eſt poſſibile eſſe ex natura rerum, ſed id qđ eſt ſm voluntatem & poteſtatem. & quędam ipſarum eſt, quoniam ſi res habet contrarium, & ſuum contrarium ſit poſſibile eſſe, vel ꝙ agatur, res itaq; etiam eſſet poſſibilis ꝙ agatur. ſicut ꝙ ſi homo poſſibile eſt ꝙ ſit ſan⁹, poſſibile ſit ꝙ ægrotet: quia potentia & poſſibilitas amborũ contrariorum eſt vna. Et ſecunda præ- D
miſſa eſt, ꝙ ſi ſimile eſſet poſſibile, id etiam quod eſt ei ſimile, eſt poſſibile. Et tertia eſt, ꝙ ſi difficilius eſt poſſibile, leuius etiam eſt poſſ'e. Et ſi res præſtantior & nobilior eſt poſſibilis, illa res etiam, quando ſimpliciter profertur, eſt poſſibilis: hoc eſt ſine hac conditione. quia bene gignere domum eſt difficilius q̃ gignere domum ſolum. Et quarta eſt: quia ſi quod iam initiatum eſt ſit poſſibile, ſuum vltimum & complementũ E
eſt poſſibile. Huius autem loci perſuaſio eſt: quia ex quo quod impoſſibile eſt eſſe, impoſſibile eſt eſſe ſuũ initium, ſic cui initium eſt poſſibile, ipſum eſſe eſt poſſibile. Iam autem declaratus eſt defectus huius loci in ſecundo Topicę. Quinta autem eſt, ꝙ cuius complementum eſt poſſibile, eius initium eſt poſſ'e. & ille eſt cõtrarius præcedentis. Et ſexta eſt, ꝙ ſi poſterius natura vel generatione, hoc eſt tempore ſolum eſt poſſibile, prius itaq; eſt etiam poſſibile. Exẽplum prioris natura eſt, ſi poſſibile ſit ꝙ homo ſit ſenex, poſſibile eſt ipſum eſſe adoleſcentem. Et exemplũ F
prioris tempore non natura, eſt ſanitas ſuccedens poſt ęgritudinem. Hic autem locus partitur in duas præmiſſas. & rurſus conuertemus vtranque harum, & gignẽtur hic quatuor præmiſſæ. quia ſi prius natura, vel tempore ſit poſſibile, poſterius itaque etiam eſt poſſibile. Octaua præmiſſa eſt, ꝙ quicquid eſt natura amandum & cupiendum, illud eſt poſſibile, ꝙ ſit, et ꝙ fiat: quia nemo, quando eius cupido fuerit ſecundum ſuã naturalem conſuetudinem, appetit quod non eſt poſſibile. Nona autẽ eſt, ꝙ res, quas continent ſcientiæ &

G artes, ſunt nobis poſſibiles: hoc eſt, q̃ ſciatur quod eſt in ſcientiis, & q̃ fiat quod eſt in artibus. Decima autem eſt, q̃ res, quarum iuitium eſſendi eſt in ipſis vel in noſtro decreto, ſicut ſunt q̃ nos manu ducamus noſtros ſeruos vel rogemus noſtros amicos, ipſæ ſũt poſſibiles. & hoc, q̃ a id, quod eſt acquiſitionis amicorũ eſt poſſibile: ſicut id quod eſt noſtrę acquiſitionis eſt poſſibile. Et vndecima eſt; q̃ quando partes ſunt poſſibiles, & totum itaq; eſt poſſibile. Et duodecima eſt: quia ſi totum ſit poſ
H ſibile, & partes itaq; ſunt poſſibiles, ver. g. quia ſi præmiſſæ demonſtrationis ſint poſſibiles, & ſua cõnexio eſt poſſibilis, demonſtratio itaq; eſt poſſibilis. Et tertiadecima eſt, q̃ ſi demonſtratio ſit poſſibilis, & connexio itaq; eſt poſſibilis: & econtra, ſi connexio ſit poſſibilis, ſicq; demonſtratio eſt poſſibilis. exempli cauſa, ſi poſſibilis ſit nauis plurium remorum, poſſibilis itaq; eſt q̃ ſit triremis: & ecõtra, ſi poſſibile eſt q̃ ſit triremis, poſſibile eſt, q̃ ſit plurium remorũ. Decimus quintus locus eſt, ſi vnum relatiuorum eſt poſſibile, al
I terũ correlatiuum eſt poſſibile, ſicut eſt duplum & dimidiũ. Et decimus ſextus locus eſt, quia quæcunque res poſſibilis eſt alij q̃ artifici, magis poſſibilis eſt artifici. & hoc, quia hic ſũt quædam res, quæ aliq̃n ſunt p accñs ailquando per ſe, & aliquãdo per artem, & aliquando ſine arte. & quando hæ ſunt poſſibiles per accidens, earũ poſſibilitas eſt expediẽtior per ſe: & ſic contingit, quando reperiuntur ſine arte, & per artem. Decimus ſeptimus locus eſt: quia quod poſſibile eſt in eſſe depreſſiori & viliori & magis ſpreto, & illi qui eſt minoris prudẽtiæ, magis poſſibile eſt inef
K ſe horum cõtrariis. ſicut eſt ſermo Socratis, quando ait, in veritate diſplicet mihi me defatigari, eo q̃ ſcio q̃ ignarus illud ageret: & ſicut dicit q̃ turpe ſit dicere, q̃ Ariſ. careat ſciẽtia illius, quod perceperat Zeno. Præmiſſæ vero, quibus conſtituimus q̃ res ſit impoſſibilis, notificantur ex contrariis harũ, quæ dictæ ſunt. exẽpli gratia, q̃ id quod prudentioribꝰ eſt impoſſibile, ſit impoſſibile minꝰ prudentibus: & q̃ quando totũ eſt impoſſe, partes ſunt ipoſſes. Præmiſſæ vero, quibus conſtituimus q̃ res fue
L rit vel non fuerit quaſi ſunt vna ſm ſubiectũ, duæ ſm modum. Quarum eſt, q̃ ſi id quod eſt minus honorabile, & minus conueniens eſſe, eſt id, quod aptius eſt eſſe. Secundus locus eſt, q̃ ſi fuerit oppoſitũ, quod conſuetum eſt præcedi à ſuo oppoſito, & alterum itaq; iam fuit. exempli gratia, quia ſi aliquis homo laudauit aliquam rem, iam nouit eam: & ſi aliquis fuit periurus, iam iratus eſt. Tertius locus eſt, ſi quis habuit poteſtatem & cupidinem agendi, & non adfuit ei deforis vlla res
M ipſum impediens, iam ipſe egit. & huic affinis eſt, quòd ſi quis habuerit poteſtatem ad aliquam rem, & iratus eſt pro illa, iam itaque fuit.

Et locus vniuerſalis ambobus his eſt, q̃ ſi potens fuerit aliquam rem, & ipſam appetit, iam fecerit illam. eſt autem vniuerſalis, quia appetitus continet iram, & cupidinem. Largitur autem hic locus perſuaſionem: quia homines vt plurimum agunt quod appetunt, quando poſſunt: iuuenes quidem: quia non ſunt ſatures, boni autem quia ſuus appetitus eſt ad bonũ. & quando res

ſunt

A ſunt prope generationem, quarum eſt ſpes, ipſæ itaq; ſunt quaſi reperirentur. Quartus locus eſt: quia quãdo hoſ cuiuſdam moris eſt, ꝙ eius ſit aliquis actus, qui eſt ſæpe, iam ita que ille actus fuit ab eo. Quintus locus eſt, quando voluerimus perſuadere aliquam rẽ, ꝙ iam ipſa fuerit, ſpeculabimur an ipſam præceſſiſſent res, quarum naturæ ſit illam rẽ præcedere, quam intendimus tempore ſui eſſe. & ſi illæ res iam præceſſerũt pronunciabimus ꝙ illa res iam fuerit. Hæ autem res præcedentes aliq̃ rem, aliquando ſunt cauſæ, & aliq̃

B ſunt ſigna. ſicut ſi cœlum corruſcauit, iã tonauit. & ſicut ſi aliquis homo fecit aliquam rem vt ſpeculetur an ei conueniat illud opus, necne. iã itaq; fuit ab eo opus illud. Sextus locus eſt huius contrarius, qui eſt, ꝙ quando reperiuntur res poſteriores aliqua re, iam illa res inuenta eſt. exẽpli cauſa ſi cœlum tonauerit, iam itaque coruſcauit: & ſi ipſe homo nũc operatur, iam incœpit prius operari. Harum autem rerũ, quibus ſunt aliquæ res poſteriores, & quædam ſunt eis priores, quædam ſunt neceſ-

C ſario, & quædam vt plurimum. Exẽplum itaq; neceſſarii eſt, ꝙ ſi laudauerit aliquem hominẽ, iam ipſum nouerit. Et exemplum illius, quod eſt vt plurimum eſt, ꝙ ſi cœlum tonauit, iam corruſcauit. Hæ itaque ſunt præmiſſæ, ex quibus conſtituemus, ꝙ res iam fuerit. notitia vero ꝙ res nõ fuerit, eſt ex contrariis harum earundem rerum. Præmiſſæ vero, ex quibus cõſtituemus ꝙ res futura ſit, & ꝙ ſit ſpes ſuæ generationis sũt hę eędem. Et primo, quia ſi ipſa fuerit res, ad quam eſt poteſtas alicuius & ille ipſam appeteret, ipſa itaq; erit.

D Intendo autem hic per appetitũ aut ſenſata obiectamenta, aut res quas homo appeteret, abſq; ꝙ ſint res ſenſatæ, ſicut ſunt diuitiæ & honor. & ſimiliter ſi eſſet res, quã homo poſſet, ac etiam ira ipſa: aut poſſet ipſam, & ipſam eligeret cogitatiõe & animaduertentia. Ipſa itaq; erit cũ ſit poſſibilis: & ſimiliter affectus cõſequentes operationes voluntarias, qui eorum fuerint neceſſario, & qui illorum non fuerint neceſſario, oẽs numerantur in eo quod futurũ eſt, quando conuenerint rebus ipſos p̃cedentes. Et exemplum illius, quod ſequitur vt plurimum opus voluntarium, eſt exitus conſequens proie

E ctionem, & caſus viſus in rem conſequens palpebrarum apertionem. Ac etiam ſi præceſſiſſent res, quæ præpararent, ꝙ ex eis fiat aliqua res, illa itaq; res erit in futuro, ſicut ꝙ ſi cœlum occupateur nubibus, in futuro itaq; pluet. Et alius locus eſt, ꝙ ſi res, quæ eſt propter aliquem finem, eſt ens, ille itaq; finis eſt res, quæ futura eſt. exempli cauſa, quia domus erit in futuro, quæ ẽ finis ipſius fundamenti, ſi fundamentum iam fue-

F rit. Loca vero, quibus conſtituemus maius & minus, & multum & paucum, & præſtãtius & vilius, ſunt eadem illis, quæ numerata ſunt in vtiliori & eligibiliori per ſe: quãdo ſtabilirentur parum vniuerſaliora. & hoc, ꝙ aſcenderent ex capitulo vtilis in capꝫm boni. quia bonũ eſt genus cõe tribus finibus, & trium generũ ipſorũ generũ orationũ rhetoricarũ. & hoc, quia in cõſultiuis eſt ipſum vtile, & in inhibitiuis eſt ipſa vilitas, & in iudicialibus eſt ipſa iuſtitia. & vſius loca, & rõcinatio ſunt ꝓpria & vſia: adeo ꝙ poſſe eſt ꝙ re-

De magnificatione, & paruificatione.

perian-

G periantur communia omnibus quę ſitis, ſicut declarata eſt res in ſecundo Topicorum. ſed hic ſumitur vtilitas de vniuerſalibus, quãdo ſecum conueniunt particulatia, & eis fieret ipſum commune illis. & hoc, quando vnumquodq; eorum definitet, & deſcriberetur per id, quod ipſum appropriaret. qm̃ finis huius artis ẽ locutio de particularitate, nõ de vſitate vſium: & de illis contingit ſermocinatio vulgi ſibi inuicẽ. & hoc quia iam homo indiget in applicatione vſium ipſis materiis habitu & vſu: & illud eſt vnum eorum, quib' H excellunt oratores. Iam itaq; dictũ eſt de poſſibili & impoſſibili, & quãdo res fuerit vel non fuerit, & quando erit vel non erit, & de magnificatione & paruifactione.

De *complemento locorum rhetoricorum, & primo de Coniectura, & Opinione.* Cap. 20.

IAm autem remanet nobis loqui de rebus communibus cunctis verificationibus. & hoc ex his de quib' non eſt perfectus ſermo in primo libro. & intendo per verificationes cõmunes ſyllogiſmos rhetoricos, & loca rhetorica. Et dicamus ꝙ orationes rhetoricæ, ſicut præmiſſum eſt, ſunt duorum generum, exemplum & inductio. Cõiectura vero eſt pars ſigni: & maiori horum parte indigebimus in cõſiliis, de quibus iuſta loquemur. Et exemplum, ſicut dictum eſt, in hac arte eſt ſimile inductioni in arte Topicæ, & enthymema eſt ſimile ſyllogiſmo in illa. Exemplum autem in hac arte ẽ duarum ſpecierum. Quarum vna eſt, ꝙ loquens exemplificet de rebus, quæ iam fuerunt & inuentæ ſunt, ſicut ẽ K ſermo dicentis, ꝙ regi expediat ꝙ non faciat tale opus, ne ei ſuccedat, ſicut accidit commiſſo talis regis. Et ſecunda ſpecies eſt, ꝙ orator faciat exemplum ipſum opere, & nouiter illud fignat: & aliquando fuerit præmiſſa, & aliquando lõga narratio. Longa autem narratio aliqñ eſt manifeſta falſitatis apud proponentem & audientem: ſicut eſt diſpoſitio narrationum poſitarum in libro Chalila. Et aliquando non eſt manifeſtæ falſitatis: ſicut ſunt plura ænigmata, quibus vtuntur Politici. Et nomen fictionis eſt magis proprium præmiſſæ ficte apud Ariſto. L & exemplum eſt magis proprium exiſtenti. Et præmiſſæ, quibus conſueuit vti Arabum vulgus, & alii in ſuis orationibus, ſicut eorum dictũ: facias me reminiſci ratiocinationis, cuius oblitus fueram, & cætera, ingrediuntur hoc genus. Sed quædã eorum ſunt præmiſſæ, quas inuenerat primus, qui loquutus eſt de eis, vt eas poneret exempla communia plurib⁹ rebus, & de quibuſdam loquutum eſt ſolum ſecundum conuenientiam illius præſentis temporis. & obſeruatum fuit hoc, & poſi- M tum eſt exemplum plurium rerum ſicut eſt ſermo dicentis, facias me reminiſci ratiocinationis, cuius oblitus fueram, quia hæc enunciatio eſt famoſa multitudini Arabum apud primum, qui loquutus eſt hoc exẽplo, & cauſa huius etiam. Exemplũ autem orationum fictarum eſt ſermo cuiuſdam antiquorum ad ſuam rempublicam, quando ex ſe, & ex viris ſuæ ciuitatis conſtituere volebant rectorem & imperatorem quẽdam, virum notæ fortitudinis & vigoris,

& gaudio, & victoriæ, vt ſibi vinceret
ſuos inimicos. Achille eis conſulebat,
q̃ non facerent hoc alicuius rei an-
guſtia, ne ex hoc procederent in ve-
hementius malum, quàm ſit malũ
ſuorum inimicorum, quod eſt, q̃ il-
le vir eos ſuperaret & ſubiugaret. Et
tulit ſuum exemplum, & dixit, q̃
quidam equus dominabatur cuidã
agro, & ſolus permanebat in eo: &
ingreſſus eſt quidam veruex, & de-
ſtruebatur paſcua agri. equus autẽ
volens vindicari à veruece, petiit
hominem ſi ei poſſet auxiliari ad vĩ
dicandum ſe ab illo. qui conceſſit ei
B dicens, bene valebo, ſi tu feres frenũ
& geſtabis me ſuper tuo dorſo tenẽ-
tem virgam & corrigiam in manu.
cum autem equus obtemperaſſet ei
& ipſe homo ſuperquitatus eſſet, lo-
co quo ſperabat vindicari à veruẽ-
ce, rediit ad id quòd homo ipſum
poſſedit, & oppreſſit, & ſubiugauit
dura ſeruitute. & ait: intueamini er
go itaque, & inſpicite ſi ſumatis fre
num, quando illud cõſtituetis in ve
ſtro ore verſus veſtrum imperato-
rem, & ſtabilietis illum ad conſerua
tionem & auxilium, ne vobis ſecũ
C accidat, ſicut accidit equo cum ho-
mine. Et narrationes Chelile & Di-
mane ſunt huius ſpeciei. Ariſtoteles
autem vocat hanc ſpeciem narra-
tionum fictarum loquutiões: quia
vna præmiſſa in eis diſtincta eſt, &
poſita plura verba. Et dicitur, q̃ lo-
quutio fiat ad tradendum rei intelli
gentiam, & ad ipſam apprime decla
randum. hoc autem fit per aſſump-
tionem rei vniuerſalis, abſque ſepa-
ratione. Vtilitas autem fictę loquu-
tionis eſt, quia eſt facilior exemplo
exiſtenti. nam inuentio rerum, quę
fuerint iam ſimiles rei, de qua ę ſer
mo in pluribus locis, eſt difficilis. D
Loquutio vero fictaẽ facilis loquu-
tio. hoc autem erit, quando homo
haberet vim ſumendi ipſum ſimile
& proportionabile, & ſequantur res
& diſpoſitiones, quæ ex illis gignun
tur. Et hæc vis eſt via ad ipſam phi-
loſophiam. & hoc, quia per aſſum-
ptionem ſimilis fiet cõſtitutio vĩs.
Vtilitas autem exempli exiſtẽtis eſt,
quia magis largitur perſuaſionem
in conſiliis. & hoc, quia contingen-
tia ſuccedentia in futuro vt plurĩ-
mum, ſicut dicit Ariſto. ſimilia ſunt
præteritis. Aſſimilationes autẽ ma- E
gis conferunt, quando faciliores ſũt
& quando poſſe eſſet homini q̃ eas
conſtitueret vehementioris ſimili-
tudinis cum rebus, de quibus eſt lo-
cutio. Res autem præteritæ, ex qui-
bus argumentatur, aliqñ non ſunt
vehementis ſimilitudinis, ſed ſicut
diximus ſunt vehementioris perſua
ſionis. Iam itaq; dictũ eſt, quot ſint
ſpecies exemplorum, & quo modo
expediat ea fieri. Coniectura vero,
qñ notum fuerit quid ſit notũ, eſt in
quibus reb⁹ expediat ipſam fieri, &
quando fiat, & de quo fiat. & quis eã F
faciat, & quis ſit ſuus finis. Dicimus
autem, q̃ coniectura ſit enunciatio,
cuius ſubiectum ſunt res totales nõ
partiales. & hoc in rebus eligibilibus
& remotis, non in rebus ſpeculati-
uis, quando illa enunciatio eſſet con
cluſio enthymematis & principium
enthymematis alterius, abſq; q̃ de-
claretur ſyllogiſm⁹ ipſam inferens.
neq; ſecunda præmiſſa, quæ ſecum
ſit pars enthymematis, neq; conclu-
ſio conſequens ipſam. quia qñ ho-
mo declarat duas præmiſſas ſyllogiſ
mi concludentis ipſam, illa oratio
eſt enthymema. Et ſimiliter qñ de-

clarauerit

G clarauerit cõiecturam ex parte, qua eſt principium enthymematis, & declarauerit concluſionem conſequẽtem ex ea, oratio ẽt eſt enthymema. & hoc, quia enunciatio vſis nõ euadit quin ſit principium enthymematis, vel id qd aggregat ambas res ſimul. Et hæc eſt coniectura, quando non declarãtur præmiſſæ ipſam concludentes, neq; ipſa præmiſſa, q̃ ſecum ſit pars enthymematis, neq; concluſio, quæ ſequit ex illa ex parte, qua illa eſt principiũ. Exemplum autem enunciationis, quæ qñ ſit cõcluſio ſyllogiſmi ſubtracti, eſt con-
H iectura, & quando ſit cum ratiocinatione eſt enthymema, eſt ſermo dicentis, ꝙ non deceat, neq; ſit coniectura ſermo cuiuſdam, licet fuerit doctor ſapientiæ, & magni nominis, qui dixit ꝙ pueros eſſe ſapientes eſt ſuperfluum, vel fruſtatio mũdanorum negociorũ. quia ſi ſit in habitudine ad ſyllogiſmum ipſum cõcludentem vel deſtruentem ſuum oppoſitum, eſt enthymema. & hoc, ſicut ꝙ dicatur ꝙ ſermo illius, qui dixerit ꝙ pueros eẽ ſapientes ſit ſupfluũ vel ocioſum: qa ſui æmuli, & æmuli ſuorũ parẽtũ inuenirẽt locũ
I orationis ad eorum ociũ, qui nõ ſit verus. & hoc, quia inuidi iam inuenirent orationem præter ſuũ ociũ, neq; ſequitur ex eſſe ſcientiæ moris ocium, ꝙ homines non addiſcant eam, licet non tulerit hanc orationem. Si autem ferret concluſionem ſeparatam, eſt cõiectura. Exemplũ autem enunciationis, quæ quando ſit principium enthymematis, & ſubtraheretur ſecunda præmiſſa, & concluſio eſſet coniectura Si autem quod declaratur in concluſione eſt enthymema, eſt ſermo cuiuſdã dicẽtis, qui dixit, ego non intueor inter K viros huius ætatis aliquem bonum. hæc enim eſt coniectura, qua enunciauit, ꝙ illa ſit ſua coniectura. intẽdebat autem ꝙ eius filius ſit virorũ huius ætatis: virorum aũt huius ętatis nemo eſt bonus: ſuus ergo filius non eſt bonus. Qñ aũt ſubtraheret hæc præmiſſa, & concluſio eſſet coniectura. qñ autem declaratur in concluſione eſt enthymema. Cum aũt hoc ſtabilitum ſit de intentione cõiecturæ, ſpecies itaq; cõiecturæ ſũt quatuor. Primæ partis eſt illa, ex qua diuiſus eſt ſyllogiſmus ex parte qua illa eſt concluſio demonſtrationis, & principiũ demonſtrationis. L
Hoc aũt fit, qñ ſyllogiſmus de illa ẽ propinquæ euidentiæ per ſe, quam audiens libaret aliqua coniectura, qñ loqueretur habens illam coniecturam. & hæc eſſet apud audientẽ, neq; eſſet in ea dubius. & hoc, quia qñ non eſſet talis diſpoſitionis, coniectura non largiretur perſuaſionẽ. Hæc autem pars diuiditur in duas ptes. aut eſt opinio, cui⁹ id quod difficile eſt prælibatur, qñ de ea loquitur omnibus aut pluribus: aut eſt opinio, cuius difficile intelligiẽ ab ipſis intelligentibus & cordatis. Secũ- M
da aũt pars opinionũ eſt, quã oportet proſequi per ſyllogiſmum & oratione roboretur. & hoc, quando opinio eſſet abſurda, vel dubia latẽs nõ manifeſta. & hæc ẽt diuidit⁹ in duas partes, quarum vna eſt, quam ſyllogiſmo proſequimur, qui eam cõcludit: & hoc: quãdo ſyllogiſmus eſt p ſe notus, & concluſio non eſt nota. Secũda autem eſt, quam proſequimur ſyllogiſmo, cuius ipſa opinio ẽ pars. & hoc, qñ meminerit d opinione & eius concluſione. & ſiſr, quando

Coniecturæ quatuor ſpecies.

A do enthymema concludens eſt per ſe notum,& concluſio nõ eſt manifeſta. Exemplum aũt opinionis, ex qua auferẽ ſyllogiſmus,& non fit ps ſyllogiſmi, neq; ipſam ſyllogiſmo proſequimur ex his, quæ apud omnes ſumũtur patentis argumẽtationis,eſt ſermo dicentis, ꝙ bonum rerum vt puto & vt opinor, eſt ꝙ homo ſit corpore ſanus. Et exemplum ex illis,quæ recipiũtur apud intelligentes,& apud illos eſt patentis argumentationis, eſt ſermo dicentis, mihi videt ꝙ non ſit amicus,qui nõ ſemper amat. Et exemplũ opinio-

B nis,quæ ſit parua pars, eſt ſermo dicentis,ꝙ non expediat ꝙ ſuſcipiat ſermo illius,qui fuerit cuiuſdam deſcriptionis,ſm quod putat & opinatur. Et exemplũ opinionis, quæ enthymemate ipſam concludente roborat,eſt ſermo dicẽtis, ꝙ apud me ſit opinio de homine, ꝙ non ſtabiliat ſuam iram immortalem, cũ ipſe ſit mortalis. Iam itaq; declaratũ eſt ex eo quod dictum eſt, quot ſint ſpecies opinionis, & in quo loco ſit aliqua ſpecies,& cũ quo fuit. & hoc quia quædam eſt opinio, quæ non indiget enthymemate, qua vtimur

Quibus in rebus cõiecturis utimur.

C cũ vulgo,& quædã eſt, qua vtimur cũ præcipuis egregiis: ſicut dixim⁹ illarum,quæ indigent enthymemate,quædam eſt, qua indigeret propter audientem, quando homo vellet,ꝙ largiatur perſuaſionem enthymematis concludentis, & quædam eſt,qua indigetur ad declarationem cõcluſionis,quæ infertur ex ea. Qñ autem opiniones ſunt turpes extraneæ,expedit ꝙ eis præponatur quidam ſermo,qui auferat ſuam turpitudinem. ſicut eſt ſermo dicentis; Ego vero ecce me præſto ſum. ſed non facit acquirere alicui homini, D neq; commemorat peccata & opiniones ociоſas:quia ego ecce me p̃ſto ſum, non expedit ad corrigendum, & tradendum documentum prudentiæ. Qñ vero opiniones ſunt latentes,expedit ꝙ eis præponatur illud quod eas aſſueſcere faciat & exponat.aduenit autem opinionibus, ꝙ ſint inſinuationes & res extraneę. & hoc ſicut id,quod retulit Ariſt.de aſſimilatione vſitata apud illos, ꝙ non conueniat ꝙ hominibus reim properentur ſua vitia, ne multiplicentur hirundines in terra. nam vtuntur hirundinibus pro viris lo- E quacibus, & ſuſurratoribus contra homines,& vtuntur terra pro taciturnis.ac ſi dixiſſent,ꝙ nõ expediat nobis ꝙ blaſphemem⁹ homines cõmemorando eis ſua vitia, ne permutentur qui taceant de nobis, & reddantur blaſphemantes nos blaſphemia tem properante peccata, & aduolent circa nos,& exclament, ſicut faciũt hirundines. Hominem aũt introducere in ſuũ ſermonẽ ipſam opinionem moris eſt,ꝙ ſignificetur dictionibus ſignificantibus conſtitutionem ipſius opinari illã opinio nẽ: ſicut eſt ſermo dicẽtis id, qđ eſt F apud me,eſt qđ volo,aut qđ puto.

Id aũt cõuenit hoĩbus decrepitis.& hoc de reb⁹,quas experti fuerint, & comprobuaerint. Cuius vero nõ eſt hæc deſcriptio,hoc non introduceret ab eo. & ſiſt vſus aſſimilationũ conuenit decrepitis expertis aſſumptionis oneris alicuius homi nis ĩ ſe: ſicut fert Ariſt.ſermone de eo,qui nõ eſt expertus,eſt ignorãtiæ, & malæ educationis. Expedit aũt ꝙ ſignũ quo vtimur in opinionibus, ſit vle, ſicut eſt ſermo dicentis, ꝙ venerẽ

ſint

G fint mente capti: quia illi cito diſſipant quæ apud eos ſunt: & mente capti cito diſſipant quę apud eos ſunt. hoc enim ſignum eſt in tertia figura, & eius pręmiſſæ ſunt vniuerſales. Si autem conſulens non poſſet ferre opinionem vniuerſalem, expedit ꝙ ipſam ferat vtplurimum. & ſi ei poſſibile fuerit ferat ipſam, qua eſt plurimum quàm vnius, & eam ſumat vſem, & conducat imaginari de ea ipſam vtilitatem, & ſi hoc neceſſario fuerit. hoc autem vtimur in ſignis in figura tertia, quia ibi infertur cõcluſio particularis, & putaretur ꝙ ſit
H vniuerſalis. Et expedit ꝙ in conſilij traditione in opinionibus, vtamur vulgatis aſſimilationibus: ſicut eſt ſermo dicentis, ꝙ aurora nota ſit oculos habentibus, quoniam tales aſſimilationes ipſæ cædẽ ſunt opiniones, & cum hoc ſunt teſtimonia. Et expedit, ꝙ vtamur rebus prohibitis omnibus, & conuenientibus ſecundum opinionem, hoc eſt ſermonibus qui animam delectant, vel qui ipſam dolere faciunt & contriſtant, exaltant vel vilipendunt. ſicut ꝙ dicatur modus, qui aliqñ orditur verſus depreſſionẽ, &
I aliqñ verſus magnificationem: & ſicut diceret quiſpiam, non tibi diſpliceat ꝙ iam nouerim tuos mores. nã hic ſermo ferret laudem & vituperũ. & tales ſermones, qñ fiunt ſm modum opinionis, magis occurrunt: ſicut ſi quiſpiã diceret illi, qui eſſet iratus, qñ nunciata illi fuiſſet de eo aliqua res, ꝙ illa ſit falſa ſm mea opinionis facultatem, quia talis ſermo auferret eius iram, & efficacior eſt, qñ fit ſm hũc modum, hoc eſt. ſm modum opinionis. Et moralis locutio, quando fit ſm modum opinionis, eſt vtilior & illa ex moralibus, quæ cõuenit, ẽ K locutio, quæ cõuenit virtutibus: ſicut ꝙ dicat, ꝙ nõ expediat nobis, ꝙ amemus ſm eam menſuram, qua odimus: hoc eſt, ꝙ amicitia digna ſit eſſe maior. Expedit autem, ꝙ ille ſermo, quo homo ſermocinatur, ſit ex ſermonibus moralibus ſm opinionem audientis: & ſm qd̃ ſibi placet de illo more, & in potentia cõnexus ſit illi. quia per hoc eſſet ſermo vtilior, quia cõſtitueret cito in ſuo aĩo in actu qd eſt in porentia. ſicut quã do videret decrepitũ agentem opus pueri & ei diceret, hoc non cõuenit decrepitis: ſed eis conueniens eſt ſic, L & hic. quia qñ hic ſermo ſuccederet illi in cuius aĩo eſt cogitatio illius moris, expedit itaq; ꝙ ſuccedat motus ad illum. Si aũt impoſſe eẽt ꝙ ſermonicetur morali locutione aliqs illorũ, in quibus eſt cogitatio illius moris, expedit, ꝙ conſequatur orationẽ moralem per enthymema largiens pſuaſionem. exempligra, ſermo dicentis apud me non expedit alicui hoĩ, ꝙ eius amicitia ſit pauca ſecũdum menſuram eius odii: ſicut quidam hoĩes ferunt, ſed oportet ꝙ ſemper amicitia ſit maior: qñ hæc M opinio eſt mẽſuræ, vel loci. nã hoc exemplum aggregat paruipenſionẽ moris, quem deſcripſerat, & fui contrarii turpitudinẽ, cũ mentione enthymematis ſufficiẽtis ad hoc. vel ſicut, ſi ſic diceret, hic ſermo nõ eſt apud me cõueniẽs: hoc eſt, ꝙ homo amet parũ ſm mẽſurã, qua odit, ſed expedit amanti, ꝙ eius amicitia ſit ꝑ ſeuerãs vehemẽs. nã expediẽs eſt, ꝙ odit prauorũ ſectã vehemẽti odio. quia qñ hoc modo vſus fuerit hic, cõgregauerit tres res, ꝙ ſit opinio, & enthymema, & mos. Illud quidẽ eẽ

opinio-

A opinionẽ, qua vſus eſt dictiõe ſignificãte illã, hoc eſt, qñ dixit apud me morẽ autem, quia tetigit morẽ amicitiæ. & premiſſa enthymematis, qđ fit, eſt, qñ dicitur expedit, quæ ſumitur ex loco contrarii. quia ſi expedit ꝙ odit prauos vehementi inimicitia, expedit itaq; ꝙ diligat bonos exceſſiua amicitia. Et vtilior locutio moralis eſt, qñ aggregauerit omnia hæc tria. Et vſus locutionis ſm modum opinionis habet quaſdam vtilitates. Quarũ vna eſt, quia notitiæ & cogitationes plebis ſunt ex rebus
B particularibus & hoc, quia impoſſe ẽ, ꝙ ſuis intellectibus inſint res vĩes, ſed eas imaginantur cum particularitate & qñ ſermocinaremur eis de ipſo vniuerſali per ſignum particularitatis, quam comprehenderant, gauderent eo quod adepti eſſent de illis rebus particularibus ex vniuerſalitate. homines autem naturaliter amant perceptionem. Hoc itaq; eſt vnum, pp quod prouenit opinatiua locutio. Alia vtilitas etiam eſt: quia cuiuslibet hominis ſunt quædã res, quas eligit & cupit, & res quas non eligit. & quando eum oraremus ꝓ eo non cuperet vniuerſale commu-
C ne illi, & illi quod cupit, feſtinat recipere ipſum vſe. & hoc propter indigentiam illius, & perficeretur res perſuaſionis eius de illa re. & ſi illã conduxerimus prope illud, recipetẽt illam, ſed non occurreret nobis perſuaſio de illa. Exempli gratia, quia ille, qui habet prauos vicinos vel trãſgreſſores filios, ſuſciperet dictum ꝓferentis, ꝙ in mundo nõ ſit deterius quàm vicini & quàm filii. Et ex illius vtilitatibus eſt, ꝙ oſtẽdat, quòd vnuſquiſq; poſſit ex ſeipſo ferre ſyllogiſmum conſtituentem illud, quẽ conſuetum eſt ipſum obmitti: & cõ D
ſtitueret audientem modo, quo in ſuo animo concipiat, quòd ſit habentium neceſſitatem & notitiam ſui ſyllogiſmi, & fieret hæc cauſa verificandi, & ipſum proſequeretur. Et ex ſuis vtilitatibus etiã eſt. quia quando aliquis homo oraret de aliqua re, & renuiſſet ſuo reſponſo hãc orationem, conſiderans turpe eſſe quòd inclinetur oratione alterius ad rem, in qua firmata eſt eius animo pertinacia & peruicacitas. quando autem oraret pro vniuerſali illi⁹
rei loco ipſius rei, poſſibile eſſet ꝙ E
non obiiciar illi orationi. & ipſam reciperet, poſtquam eum latuiſſet res illa, quod erat oratoris intenti. Et quinta vtilitas, quæ eſt magis ꝓptia, & præſtantior his omnibus, eſt quia opinio conſtituit moralem locutionem. Fit autem moralis locutio in opinione: quia opinio ẽ enũciatio vniuerſalis de rebus, quæ eliguntur vel abiiciuntur. Vniuerſalis autem enunciatio de rebus, quas homo cuperet, ipſum promoneret, ꝙ induat morem illius, qui illas eaſdẽ reſeligeret aut abiiceret. & ideò F
opinio eſſet iocunda audienti & oratori. Et aliquando ipſa eadem opinio fit moralis, ſi ſepararetur abſq; eius materia: hoc eſt abſque rebus eligibilibus & vetitis. quia ipſamet opinio ferret hominem ad induendum morem illius, qui eligeret illas res. Et illæ res ſunt, vt Ariſtote. ait in quas ſemper vertitur voluntas & cordis imaginatio: hoc eſt, in quos vertitur voluntas & anima. & illæ ſunt, quas homo diligeret ſibi ineſſe vel ipſum notum de eis eſſe & diuulgari. Iam itaque dictum eſt quid ſit ipſa opinio, & quot ſint

eius

G eius ſpecies, & quòd ſint quatuor, & ex quibus rebus fiat opinatiua oratio, & quæ ſit proportio opinionis ad res, & q̃ illa fiat vniuerſalis, & q̃ vt plurimũ fiat de rebus moralibus, & quòd ipſa vtatur aſſimilationibus, & dictę ſunt etiam ſuę vtilitates, & de quo fiat.

De Enthymemate, eiuſq; præmiſſis. Cap. 21.

POſt hac expedit q̃ loquamur de materia enthymematum: & quibus diſpoſitiõibus oportet quòd fiant. deinde loquemur de locis. Ve-
H runtamen q̃ enthymema ſit ſyllogiſmus quidam, iam dictum eſt in præmiſſis: & declaratũ eſt quis modus ſyllogiſmi ſit. Præmiſſę vero enthymematum expedit q̃ nõ ſint ex rebus diuulgatis nimium: econuerſo diſpoſitionis præmiſſarum topicarum: quia illæ vbi fuerint magis diuulgatæ præſtantiores ſunt. neq; etiam ſint ex rebus latentibus, quæ declaratione indigent: ſed oportet q̃ ſint ex mediis inter has duas ſpecies, Et illæ ſunt præmiſſæ, quæ non ſunt in actu apud audientem, ſed illi co quàm primũ proferuntur, reci-
I peret illas ipſe audiens, & ei occurreret verificatio illarum. nam ꝓpter ſuam diuulgationem aſſentiremur illas: nam nullam rem facit acquirere, quæ non eſt apud audientem. altiora autem ignari plebis renuũt recipere ea, & quæ non conſueuerũt: ſed loquuntur de latenti vt plurimũ & feſtinant loqui de talibus præmiſſis. nam ipſi opinantur diuulgata, q̃ non ſunt apud audientes. & hoc ꝓp earum paucam neceſſitatem: & putant q̃ id, qđ eſt apud eos notum, q̃ ſit notũ apud omnes. Hæ itaq; ſunt ſpecies turpium præmiſſarum ipſorum enthymematum. Tertia autem ſpecies præmiſſarum, quib' imperiti vtuntur, ſunt etiam præmiſſę quæ indigent pauca declaratione. nam periti derident tales præmiſſas & non feſtinant loqui de eis, ſicut iuuenes faciunt. & vniuerſalius nõ expedit, q̃ præmiſſæ harum artiũ ſint ex omnibus, quę vulgus nouit & putauit, ſed ex rebus notis conſtantib' iudicibus vniuerſale illis, qui accepti ſunt apud multitudinem, aut & acceptis apud iudices, licet in ſe ſint decentes & hoc, quando præmiſſæ I.
fuerint notæ omnibus his acceptis vel pluribus eorum: & ſimiliter omnibus acceptis his apud iudices, vel pluribus eorum. Expedit autem q̃ præmiſſæ enthymematum ſumãtur ex rebus neceſſariis, non tamen omnium: immo & ex poſſibilibus vt in pluribus. quia iam ſiunt in rhetorica præmiſſæ neceſſariæ vt plurimum: quoniam vtimur in rhetorica præmiſſis neceſſariis ſibi notis p res non neceſſarias. Et expedit, q̃ p ponens ſciat rem, de qua intendit loqui, & ratiocinetur per ipſam, vel in rebus conſultiuis, vel de aliis capitu M
lorum neceſſariorum ad ratiocinationem, hoc eſt inhibitiuorum vel iudicialium. & hoc quando ſcientia iam comprehenderit genus illius rei, de qua vellet loqui, vel rẽ illi' generis de qua vellet loqui. quia niſi fuerit apud eũ notitia de illa re, nõ poſſet largiri ſuaſionẽ de ea. Quomodo n. poſſumus cõſulere hoibus de bello, cũ uos nõ nouerimus ſuas copias, quæ ſint: hoc eſt, an equites vel pedites, vel arciferi, vel aſtarii, vel gladiatores, neq; quot' ſit illorũ numerus, neq; qui ſint eorum confœderati,

A derati, nec qui ſint ſui inimici, neq; quibus bellis militati eſſent, neque quos debellauerint, & quo modo militati eſſent: adeo ꝙ ſciamus ſnã ſolertiam & rectitudinem in bello. aut quo modo poſſumus laudare viros, quorum neſcimus honores, & eximios primatus. laudati enim la⁹ fit de rebus ei ī exiſtentibus propter decẽs decus, quod ſuo animo ineſt. Et ſimiliter qñ de aliquo enunciamus, ꝙ ipſe ſit conſulens, vel laudãs vel vituperans, aut accuſans vel reſpondens, narraremus de illo, ꝙ ipſe
B iã operatus ſit illas eaſdem res, quas nos eſſemus operati, ſi nos conuerſi eſſemus in illud opus: hoc eſt res, q̃ inſunt rei, quæ per illas diſponitur ſm decorum & turpe, laudem & vituperium, vt dictum eſt in capitulo laudis: vel denominaretur per illas in operatione & damno in conſilio, vel iniquitate & rectitudine in accuſatione. & hoc eodẽmodo, hoc ẽ ꝑ diſpoſitiones inexiſtẽtes, quibus denominantur aliæ res quã homines, ſicut eis denominamus homines. quoniam hi cetiam ſunt aliquæ res præter homines, quæ laudantur &
C vituperantur. Et vniuerſalius denominamus bonos & malos per operationes, quæ ſunt ex ipſis, qua ipſi ſunt boni vel mali, non per quancunq; rem contingentem, ſed qua ſunt appropriatę rei, de qua eſt ſermo ſingularum rerum, qua fiat per ſuaſio per ſermonem ſyllogiſticum ſiue ſermo ſyllogiſticus ſit debilis, vel fortis. Vnus autem ſyllogiſmus excedit alium ſyllogiſmum, quãdo eius præmiſſæ fuerint notiores, & connexio partium ſuarum præmiſſarum ſibi inuicem fuerit maior, & ſui termini medii fuerint proprioD res rei, cuius ſtabilitas intenditur. Manifeſtum autem eſt, ꝙ non expediat ꝙ enthymematum præmiſſæ ſumant ex quacunq; re contigerit, neq; quomodocunq; contigerit ſed expedit ꝙ ſumantur ſm conditiones, quæ dictæ ſunt, & ſm definitiones, quæ narratæ ſunt: ſicureẽnt ex rebus, quæ ĩexiſtũt rei, de qua ẽ ſermo: & ꝙ ſint receptæ apud præcipuos egregios viros, & cuius nomen promulgatum eſt. & hoc in duabus ſpeciebus præmiſſa tum, hoc eſt poſſibilium, & inuentarum ſeu de ineſſe: & ſic de reliquis conditionibus q̃ E dictæ ſunt. Et qñ præmiſſæ ſunt ex rebus, quæ ſunt, hoc eſt veræ, & quæ magis propriæ fuerint ipſi rei, magis traderent perſuaſionem, quàm illæ quæ ſunt vniuerſaliores & paucioris veritatis. Præmiſſæ autẽ vniuerſales inſunt pluribus rebus. v.g. ꝙ quiſpiam laudet Ariſt. quia fuerat ſapiens. nam hæc res continet Ariſt. & alios ſapientes. Illæ vero, quæ ipſum appropriant, eſt itaq;, ſicut ſi diceretur de eo ꝙ ipſe ſit, qui initiauit ſapientiam, & eam compleuit. Hic itaq; eſt ſermo de conditionibus præmiſſarum, quæ ſunt pluriũ F ſpecierum.

De *locis, quæ ſunt ſedes enthymematum.* Cap. 22.

EXpedit autem, ꝙ loquamur ẽt de locis, ex quibus educunt̃ enthymemata. Et vſus loca, quæ ſunt enthymematum fundamenta. quia poſſibile eſt nobis ꝙ inueniamus ꝑmiſſas enthymematum per notitiã locorum modo artificiali, quæ ſunt initium ſermonis, qui expedit nobis eſſe de notitia diſpoſitionũ præmiſſarum: quia loca vſr ſunt deno-

G minationes præmiſſarum, & ipſarũ diſpoſitiões, vniuerſaliores illis, quæ ſumuntur ad eſſe præmiſſarum, Et diſpoſitiones præmiſſarum, de quibus præceſſit ſermo, ſunt etiam attributa propriora quàm loca. loca autem primo diuiduntur ad diuiſionem enthymematum. Et enthymematum primo ſunt duæ ſpecies, confirmans & probans, ſicut eſt diſpoſitio ſyllogiſmorum topicorum. Et cõfirmans quidem eſt ſyllogiſm⁹, qui concludit, ꝙ res ſint ens vel non ens, ex præmiſſis, quæ conceſſę ſunt. Enthymema autem probans eſt,
H quod concludit rem ex præmiſſis interemptis denegatis: ſicut eſt ſermo dicentis, ꝙ illius ſpecies ſit vtilis illi: cui ſi eſſet vtilis, eſſet primum, ad quod cõſulens feſtinatet. & hoc, quia conſulens omittit rem, cuius omiſſio eſt denegata. & cum compleuerimus loca ſecũdum has duas ſpecies ipſarum ſpecierũ enthymematum, illa fient nobis conſueta: ſicut iam declaratum eſt, cum peruenerint ad nos in actu omnes ptęmiſſæ particulares vtiles ſingulis rebus diſpoſitionum particulariũ, de quibus diximus, ꝙ vna ſuarum conditionum⁹ ſit, ꝙ ſint receptæ apud ſingulas ſectas. Ex his itaq; locis inducemus enthymemata in conſultiuis, quæ ſunt de noxio & vtili. Et in ipſis inhibitiuis illorum, quæ ſunt de laude & vituperio. Et in iudicialib⁹, & his quæ ſunt ſm ius & iniuriam, & affectus & exultationes. Et dicimus, ꝙ ex quo loca ſunt ttium ſpecierum, vel locus confirmatiuus, vel probatiuus, vel fallens: expedit itaq; nobis meminiſſe ſingularum harũ ſpecierum per ſe. deinde poſt hoc ꝓcedemus in ſermonem de contradictionibus & oppoſitionibus; & vnde expediat ꝙ indicantur enthymemata illarum. Et vnus locorum cõfirmantium eſt ſumptus ex contrariis. Et hoc, quia expedit ꝙ ſpeculemur an contrarium prædicati inſit contrario ſubiecti: & ſi inſit ei, iudicaremus ꝙ prædicatum inſit illi ſubiecto. ſi autem ĩueniremus ipſum negatum ab eo, iudicaremus, ꝙ prædicatum ſit negatum à ſubiecto. Exempli cauſa: ſi bellum ſit augmẽtum malorũ cõtingentiũ, pax itaq; expedit, ꝙ hoc cotrigat, & ipſum auferat. Secundus autẽ locus eſt ex ſimilitudinibus, & caſibus, qui dicti ſunt de bonis: quia caſus & ſimilitudinum iudicium de eo quod affirmatur vel negat, expedit ꝙ ſit vnũ. & hoc, quia ſi continentia ſit bonitas, continens eſt bonus. Tertius autem locus eſt ex relatiuis. quia ſi actio ſit iocunda & recta: paſſio itaque eſt iocunda & recta, v.g. quia ſi venditio ſit iocunda, emptio itaque eſt iocunda. Et aliquando accidit in hoc fallacia, & putatur ꝙ ſi iure ſucceſſit actio in patiẽte, iure paſſus eſt patiens: vel ecõtra. Defectus autem
I huius loci eſt. quia quãdo de homine aliquo decreta ſit ſententia mortis, quia interfecit ipſum zayad. & licuit illius conſanguineis ipſum interficere. alius autem ſuperuenit, & eum interfecit: qui nõ erat illius cõſanguineus. deinde ille defendere⁹ dicens, ſi iure licuit ipſum mori, ei⁹ itaq; interemptio iure licuit: dicendum eſt, ꝙ ſm legem non licuerit. & ideo oportet ꝙ ſpeculemur duas res quæ ſumunt⁹ ex prædicamento relationis, an ſumptæ ſint vno modo, vel duobus modis: & fiat expediens largitioni perſuaſionis huius. & hoc, quia

K

Locus ex contrariis

L

Ex ſimilitudinibus & caſibus

Ex relatiuis.

M

quia iam perſuadet ꝙ duobus relatiuis aduenit vna res. Et hoc, quãdo ſumuntur vno modo, & illius contrarium etiam perſuadet: quia duobus relatiuis aduenit res diuerſa, qñ ſumuntur duobus modis: & decet oratorẽ ꝙ eligat huius vtile in ſingulis locis. Quartus autem locus eſt ex magis & minus, ſicut ſi diceretur, ꝙ quando quiſpiam percutit ſuũ patrem percutiat ſuum cõſanguineũ. & hoc, quia quãdo id eſt ens, quod eſt pauciorisesſe, id itaq; quod eſt pluris eſſe, eſt ens neceſſario. & hoc, quia percuſſio parentum eſt pauciorisesſe, quàm percuſſio conſanguineorum. In deſtruẽdo vero eſt huius contrarium: hoc eſt, ꝙ quando non eſt ens id, quod magis eſt, id itaque, quod eſt minus, eſt non ens. & hoc: quia quando homo non percutit conſanguineos, dignius eſt ꝙ non percutiat patrem. & quando eo vtimur in deſtructione, procedam⁹ ab eo quod ẽ magis ad minus. Ali⁹ autem locus eſt proprius Rhetoricæ, qui continet cuncta loca, quę nõ reperitur oratio ea cõtinens: niſi ꝙ ille vſr decetnat propulſionem oratoris, per id, quod iam eſſet operat⁹, vel per id, quod operaretur, vel per aliquam rem, quam nec operatus eſſet, neq; operetur. Ex quibus eſt, ꝙ defatiget illum, qui te petierit aliq̃ rem, vel aliquas res difficiles tibi, ꝙ ipſe operetur quod ẽ ei difficile, vel non valeret illud operari. Et ex illis eſt, ꝙ tu petas alterum, ꝙ operetur id quod ſcis, ꝙ non valeret: illud operari: & quod ille non habeat ipſum, vt putet de te, ꝙ tu ſis illorum, qui habent illam rem. Et ex illis eſt, ꝙ tu tribueres alteri vitio rem, quam ſcis tibi ineſſe: vt putetur ꝙ id quod tu tribuis vitio alteri, non inſit tibi. & hoc, quia id, quod aliquis homo tribuit vitio aliis, conducit ad putãdum de eo ꝙ ipſe illud aufugiat: cũ id quo ipſe afficeretur, tribueret aliis vitio, & putaretur ꝓ hoc contrarium. Et ſi vꝛ ꝙ aliis expedire aſſeras aliquod bonum, quod non ineſt tibi, vt putetur ꝙ tibi inſit. & hui⁹ generis eſt inculpare ſine culpa. Et ex illis eſt proſecutio additionis cõditionum in aliqua oratione: adeo ꝙ reddatur ratiocinatio, & diminutionis conditionum, donec reddat ratiocinatio. Et ex his, quibus fit increpatio accuſantis eſt, ꝙ accuſatus declaret, ꝙ ille ſit ei coæqualis ſm malitiam: & ꝙ ille non ſit eo præſtãtior: quia coæquatio ſm malitiam non ponit alicui homini contra aliquem hominem locũ accuſationis. & hoc, quia ſicut coæquatio ſm bonum infert laudem à ſe inuicem, ſic coæquatio ſm malitiam remouet vituperationem à ſe inuicem. Alius autem locus ſumitur à definitione, quæ cõis eſt cunctis artibus. Intentio autem definitionis hic, eſt quicquid recipitur ꝙ ſit definitio, vel putet de eo, ꝙ ſit definitio, ſiue hæc fuerit vera definitio, aut deſcriptio: vel commutatio cuiuſdam nominis loco alicuius alterius noſis, vel notificatio rei per ſuum genus. nam omnia hæc ingrediuntur hoc capitulum. aſſumptio autem huius exẽpli eſt ex ea re proxima rei, quæ diuulgata ẽ apud nos. Et Ariſt. memi nit ad hoc quorũdã exẽplorũ quæ fuerũt hoĩum notorũ ſuæ ætatis. Et alius locus eſt à diuiſione, qui eſt, ꝙ diuidas prædicatũ vel ſubiectũ. quia quando res ſumitur vniuerſalis, videtur ꝙ ſit recta. & vniuerſalius ꝙ

Ex magis & minus.

Ex propulſione i eũ qui operatus eſt.

A Definitione.

A Diuiſione.

G fit alicuius diſpoſitionis. qñ autem diuiſa fuerit, patet, ꝙ ſit econtratio illius diſpoſitionis. ſicut ſi diceretur, ꝙ qui nequam fuerit, ſm aliquam trium cauſarum, nequitiam commiſerit tali vel tali aut tali cauſa. quarū duæ impoſſe eſt ꝙ ſint, tertia autem non putatur remota. Et alius locus eſt ſumptus ex indictione alicuius, qui præceſſerit. Exempli gra, q̃ vel let vilipendere alii viro diſpoſitionē legis, vel ſolertem ad illam illū redderet, & ferret ꝙ talis & talis ſic & ſic operatus fuiſſet ex his, quæ legi aduerſantur: & nō nocuit ei, immo au H cta eſt eius diſpō, & exaltatum ē eius dominium: vel diceret, ꝙ talis & talis obſeruauit ſui Dei legem. & fuit hoc cā ꝙ perſeueranerit, & cōtinuatum ſit eius imperium, & adaptatū ſit eius regnum. Et alius locꝰ eſt ex locis oppoſitionis, qui eſt, ꝙ ferat iudicium de aliqua re quodam iudicio, quia eo tuliſſet iudiciū, qui eū præceſſerat, vel de illa eadem re, vel de ſuo ſimili, vel de ſuo contrario: hoc eſt, ꝙ iudicium de aliqua re ſit ſm contrarium iudicii de ſuo cōtrario: & maxime ſi illi, qui tuliſſent iudicium eſſent omnes, & multitudo, I & ſapientes cum illis, vel plures illorum. & eſſet illud iudiciū continuū vel id de quo ferret iudicium ipſa multitudo, vel ſapientes omnes, vel quidam eorum. Et ſimiliter etiam, quādo tuliſſent de illo, eſſent hi, de quibus putaretur, ꝙ non ferrent iudicium peruerſe, econtrario ipſius boni, vel econtrario vtilis, vel econtrario recti. ſicut ſunt nati cum parē tibus, & cum magiſtro, horum iudicium fit oratione, & aliqñ fit opere, & aliqñ fit natura: hoc eſt, qñ non fuerit ſuæ aptæ naturæ res illa: ſicut eſt ſermo dicentis, ꝙ mors ſit cauſa materiæ: & per hoc ferret iudicium, ꝙ Deus excelſus non ſit mortalis. Exēplum vero huius de magiſtro & parētibus eſt manifeſtum. & hoc qñ argumentātur, de hoīe ſuis opē ribus & ſuis orationibus. Et aliꝰ locus eſt diuiſionis prædicati, qui cōmunis eſt tribus artibꝰ. exempli gra, ſicut ſi quiſpiam diceret deſtruēdo. quo pacto talis dēbeat fuſtigari: quia ſacrilegū vinū bibit, aut quia adulterium patrauit, aut quia ſtatuta eſt tranſgreſſus, vel quia abnegatione innotuit ꝙ detinuerit bona ſui ſocii. Aliusautem locus putatur ꝙ ſit L locus connexi, cuius meminimus in bonum, aut eſt pars loci connexi: & hoc, ꝙ ſpeculemur id quod boni vel mali accidit rei, & ei connectatur: & vſus ex connexis conuertibilibus: & hoc in tribus ſpeciebus, hoc eſt, cōſultiuis, & iudicialibus, & inhibitiuis. Ver. g. ꝙ diceret quiſpiam, ꝙ aſſumptione documenti intelligētiæ ab ipſo diſcipulo connectatur ei malum, ꝙ ei inuideatur. id autem boni quod ei connectitur, eſt ꝙ ipſe ſit ſapiēs. Sicq; expedit ergo homini, ne ſumat intelligentiæ documentum, ne ei inuideatur, vel ꝙ ſumat intelligentiæ documentum, vt euadat ſa- M piens. & hoc, qñ vſus eſſet cautione ab altero duorum conuertibilium, vel illius præelectione. Hic autem locus fit in ipſis poſſibilibus, & in reliquis rebus. At ille placet ſm id qđ ei eſt ordinationis duorum conuertibilium mutuo vnum ad aliud. Et alius locus eſt, ꝙ conſtituat vtraq; duo contraria aut duo oppoſita vſq; oppoſita duobus, aut ſimul: vel ꝙ vnum vtriuſq; adueniat alteri duorū contrariorum ſolum. Primus autē eſt

Ex inductione.

Ex iudicato.

K

Ex diuiſione prædicati

Ex connexo.

Ab oppoſitis.

A eſt locus,qui præmiſſus eſt. & hoc, quia vtriq; duarum rerũ & aſſumptioni documenti ſuæq; priuationi aduenit bonũ & malum ſiꝑ. Quòd vero adueniat vtriq; eorum altera duarum rerum, ẽ itaq; ſicut ſermo dicentis,ſi loquar dicam verum vel falſum. ſi aũt dicam falſum Deus oderit me:& ſi dicam verum, oderũt me homines. Silentium ergo expedit, vel diceretur. ſed expedit eloquium:quia,ſi tu dices verũ, Deus te amabit:ſi autem diceres falſum, amarent te hoĩes. Dfia autem inter hunc locum & primum eſt,quia cõ
B nexa ibi alteri duorum contrariorum non contrariantur:quia inuidia & ſapientia non contrariantur, ſed poſſe eſt ꝙ coniungantur in vno ſubiecto.hic vero connexa impoſſe eſt coniungi. & hoc,quia Dei amor eſt iuſtitiæ, & amor hominum eſt
Ex contrariis. nequitiæ. Alius autem locus eſt, ꝙ intelligat præmiſſas contrarias,hoc eſt,ꝙ percipiat vnum duorum contrariorum illorum,ꝙ ſit honeſtũ. & ꝙ omnes ipſum concedant manifeſte,& expreſſe. & aliud contrarium ſit vtile:& omnes illud cõcedant ap
C parenter,& in narratione. nam qñ orator apprime cõſideraret in hoc loco tales præmiſſas, poſſe eſſet ei largiri perſuaſionem alicuius rei,& ſui contrarii. & ille eſt admirandus & bonæ induſtriæ. Exempli cauſa, ꝙ quiſpiam diceret intendens diſſuadere ad inhibitionem vini, ꝙ illud ſit prohibitum:quia illud ſit abhorrendum & delictorum ianua: quia ſm manifeſtum & honeſtum concederent hoc homines. Alius autẽ diceret,ꝙ illud ſit homini vtile ad ſuã ſanitatem,& bonificet ſuæ diſpoſitioni & ſuo ingenio: nã cordis imaginationibus hoĩes concederẽt hoc. D
Alius autem locus eſt cõpoſitus ex duobus locis locorum opinionis; quorum vnus eſt compoſitio contrariorum, & alter eſt contrarietas præmiſſarum ipſorum cõtrariorũ. hoc autem eſt,ſicut ſermo illius,qui increpatus eſt ſeruilis ſubiectionis ſui filii grandioris,qñ ille diceret.Si vos ſtabiliretis grandiores adoleſcẽtulos in cœtu virorum, ſequeretur ꝙ viri minores ſint adoleſcentuli. quia oratio,quæ dicit adoleſcẽs grãdior eſt vir,eſt contra ia illi, qua dr vir minor eſt adoleſcẽs: cum vir & E
adoleſcens ſint oppoſiti, & ſiꝑ grandior & minor. Et aliud exemplum huius eſt,ꝙ dicat ſi, niſi vos ſtabiliretis illos,qui vobis famulantur abhorrendos & reiiciendos,qñ turpia patraſſent,non leniretis continentes, nec eis famularemini. Alius autem locus eſt,quando ſunt duo contraria duobus oppoſitis, quibus annectatur vna eadem res. ſicut eſt ſermo dicentis,ꝙ Deus ſit creatus, & ꝙ ipſe non morieẽ. vel qñ diceremus, ꝙ non ſit creatus,& morietur: quia illud quod ſequitur ex vtriſque his oppoſitis,eſt vna eadem res, quę eſt F
ꝙ Deus non eſſet ipſe Deus. ſequiẽ autem illa vna res,quia non ſunt vere oppoſita, ſed per accidens: ſicut dicitur de diuulgata quæſtione, an expedictius ſit homini philoſophari vel non philoſophari: quia quocunq; duorum modorũ aliquis vir reſponderet,ſequeretur ei ꝙ philoſophandum ſit. Et ex hoc eſt repulſio Pythagoræ à Platone: & huius loci eſt ſermo dicentis,ꝙ æqualis ſit offendens in Deum, & offendens in eius prophetam. Alius autem locus expedit in aſſumptione præmiſſarũ

Ex duob⁹ locis locorũ contrariorum.

Ex aſſumptione p̃miſſarum contrariarum.

G contrariarum, qui eſt, ꝙ hic ſint q̃dam diſpoſitiones rerum, quę diſpoſitiones aduẽniunt rebus cõtrariis. Et quando illæ diſpoſitiones ſumerentur medii termini, poſſibile eſſet per eas largiri perſuaſionem alicui⁹ rei & ſui contrarii. Hic autem locus contrarius eſt reliquis contrariis: quia hæ diſpoſitiones ſunt contrariæ v.g. quia aliquis diceret apud timorem, ego non interficerem, ſed fugerem, quia per fugam euadam. & quando confiderem, interficerẽ. vel quiſpiam diceret, quando timerem interficerem, quia homicidio
H euaderem. qñ aũt confideré nõ indigeré homicidio. In hoc autem exẽplo conſtruimus modos, ex quibus ſequuntur varii fines. quod fit quãdo ſpeculamur res, quæ quando fuerint, ferrent duos fines diuerſos vel fines plures. quia non omnino, qñ ſumimus illas res medios terminos, eſſet nobis poſſibile per eas perſuadere rem & ſuum oppoſitũ: & hoc eſt, ſicut qñ diceretur, ꝙ talis nõ tor queat talem, quia lex ipſa decreuit illius tormentum, ſed quia ille liuore odit illum. Et ſicut aliquis diceret de re, quam aliquis homo condonatus eſſet alterum, tu condonatus es
I illum eam rem ad ipſum ¦ vituperandum & vilipendendum, quia carbones tu proiicis in ſuum caput: alius autem diceret, ꝙ donum ſit fidum amici donum. Ille autẽ locus ſit in tribus ſpeciebus oratoriis. Alius autem locus eſt continens controuerſias & conſultores: qui fit, quando ſpeculamur res quas homo cupit, & res quas non cuperet: & diſpoſitiones quibus fiunt res: quãdo illæ ſunt vel non fiunt, qñ ſunt priuatæ. Et huiuſmodi eſt, ꝙ ſi res eſſet poſſibilis,

Ex continente controuerſias & conſultores.

& facilis, & vtilis ſibi ſuisq; amicis, ſi K
ue ſit nocens inimicis, ſiue non nocens: vel illius damnum eſſet minus quã vtilitas eius, expediret ꝙ fieret hæc, & ſimilia. illa vero, ex quibus homo ſe abſtineret, vel ſubtraheret ex eis, ſunt horum contraria. Et ex his accuſant illi, qui accuſant, & reſpondent hi qui reſponſuri ſunt. Accuſatio quidem eſt ex his, ex quibus homo ſe abſtinet, & ex hoc loco. & putauit Ariſt. ꝙ ſumitur oratio duorum virorum verorum diuulgatorum in oratoria apud illos. Expedit autem ꝙ præmiſſæ, quæ fiunt hic, ſint ex rebus cogitatis acceptis in ini L
tio imaginationis, nõ ex rebus, quæ non confirmantur: ſed oportet ꝙ ſint ex his, quę poſſibiha ſunt, vel recipiantur, & occurrat in eis quaſi perſuaſio cito & leuiter. & hoc, quia res, quarũ occurrit confirmatio, ſunt duarũ ſpecierum: quarũ vna eſt illarum, quas qñ homo eas audiuerit, confirmaret illas, & ex ſeipſo eas reciperet. Altera autem eſt illarũ, quas quando homo audiret eas, reciperet pp ſuam diuulgatam notitiam. & hoc, quia illę ſint apud omnes laudabiles. In prima aũt ſpecie occurrit confirmatio: quia putaretur eſſe ſe- M
cundæ, hoc eſt diuulgatæ notitiæ. Et præmiſſæ putatæ ſunt duarũ ſpecierũ: quædam ſpecies eſt illarum, quas confirmant, quia ſit diuulgatæ: & aliqua ſpecies eſt illarum, quas cõfirmant viri, quia putant diuulgatæ. & hoc, quia cõfirmationes ſunt trium ſpecierũ, vel veræ, vel diuulgatæ, vel inconſideratæ. Qñ autem Rhetorica oſo nuda eſt ex his duabus ſpeciebus, & non eſſet ex his, in quarũ occurrit confirmatio cito, & leuiter, nõ eſt digna vt ea vtamur in

hac

A hacarte. Exemplum autem illius, in qua occurrit quaſi perſuaſio, eſt qđ dixerunt veteres, ꝙ leges indigẽt lege, quæ eas cõferret, ſicut piſcis, qui ẽ in mari indiget ſale, cũ in mari ſit ſal: & ſicut oliuæ indigẽt oleo oliuo cũ in eis ſit oleum oliuũ. quia licet hoc non perſuadeat, eſt prope illud quo occurrit perſuaſio. quia qñ ei adderetur ꝙ piſcis indigeat ſale, qñ intendimus eius conſeruationem & permanentiam, & ꝙ ei ſtabiliatur alius ſapor, & ſic addatur oliuis, qñ intenditur earum permanentia, & ſaporis permutatio, hoc eſt, ꝙ in eis
B ponatur oleum oliuum. Et ſi non, quonam pacto eſſet quaſi perſuadens ꝙ dicatur id quod eſt in ſale, in digeat ſale: & in quo eſt oleum oliuum indigeat oleo oliuo?

De *locis increpationis*. Cap. 23.

QVædam īcrepationis loca ſunt qñ homines conſiderant bona & mala, quibus mentionem faceret de aduerſario in laudem vel vituperium ex his, quæ ſunt extra rem, de qua fit oro. & hoc ſiue fuerit ex his ex quibus eſt pronunciatio nouorum apud homines & aſſueti ſunt
C ea dicere, vel apti eſſent aſſueſcere illa dicere, licet nondum ea pronunciauerint, hoc eſt ex operationibus aduerſarii & ſuis orationibus præſentibus & præteritis. & faciunt hinc increpationem aduerſariorum, ſm quod eis res expedit. ſicut ſi aliquis homo diceret: vos nunquam mihi dediſtis aliquam rem, ego vero pluribus veſtrum condonatus ſum. Et vniuerſalius perſcrutatio hic eſt de omnibus his, quorum mentionem faciunt contendentes ſimul ex his, quæ ſunt extra præmiſſas, quibus vtuntur ad rei declarationem. Ali⁹ autem locus eſt acceptus ex ſimilitudinibus operationũ, quibus homo increpat. & ex ſibi ſimilibus & ſimilibus contendentibus viris, & hoc, qñ ille, qui accuſatus eſt, non poſſet conſtituere cauſam per illam rem. Cauſa autẽ eius, hoc eſt eius remotionis ab eo, adeo ꝙ auferatur turpitudo, quæ de eo eſt dicta. quia iam defenderet ſe, qui accuſatus erat, qñ accuſator operatus eſſet ſimile illi⁹ opetis, vel ꝙ illud idem opus fuiſſet à ſimilibus hominibus. hæc autem eſt coæquatio. orator vero vertitur
E ad illud, quando nequit tradere cauſam, quæ remoueret ſuſpitionẽ ab eo. Alius autem locus eſt, ꝙ ipſa eadem res ſtabiliatur cauſa: & illa eſt vera petitio principii. hic vero largitur perſuaſionem propter eius diuulgatam notitiam: & plebs nõ putat de eo, ꝙ ſit fallacia. & hoc cũ mutauerit accentum, vel in ſui permutatione, non quando ferret eandem orationem. ſicut ꝙ dicatur, ꝙ ſit ens vel non ſit ens: ſed ſicut dixerũt qui dam veteres, qñ expulerant quendã
F virum à ſua ciuitate, & ex regione ſuæ familiæ, cum dicerent ꝙ ille erat ingenuus in ſua familia, & in patria eius. quia hoc ſcriptum etat in capite ciuitatis: in marmoreis colũnis ſtabilitum eſt eius nomen. marmoreæ ergo columnæ ſunt teſtes. & hoc, quia conſuetũ fuerat apud eos, ꝙ ſcriberentur nomina habentium generoſitatem ciuitatis in locis publicis. & hoc erat apud eos, ac ſi quiſpiam diceret, ꝙ proſapia talis ſit talis, quia habeatur de eo teſtimoniũ in libris diariorum. Alius vero loc⁹ increpationis eſt, quando aliquis operatus eſſet, & omiſiſſet quod eſt
D

G præſtantius illo, cum illius deſtructione. Alius autem locus eſt, ꝙ conſideretur an conſulens faceret, ſicut eſt diſpoſitio illius rei, de qua conſulerit, qñ poſſibile ei eſſet illud facere. quia ſi ipſe non faceret id, de quo conſulerat, cum fuerit ei poſſe, adeſt ibi locus increpationis ipſius. quia id, de quo cõſuli, ſi ſit bonum quod deberet acquiri, aut malum qđ deberet fugari, non eligeret ſua voluntate, deinde boni acquiſitionem aut mali fugam. Hic autem locus eſt falſus. quia aliqñ homo conſulit de ali
H qua re, quam quando conſuleret putaret eſſe bonam: poſtea autem ei declararetur, ꝙ non ſit, & non operaretur eam & conſuleret de ipſa. & huiuſmodi apud nos eſt, ꝙ recipiat oppoſitionem enũciationum, & obmittat opus ſm ipſas. Alius autem locus eſt, ꝙ conſideremus ambas operationes, quas homo operaretur, an ſequatur ex altera earum, quando operatetur ipſam, ꝙ deinde non opetetur alterum & fieret ſm hunc locum īcrepatio. ſicut ꝙ fleret mor-
I tuum, & prope accederet ad ipſum. qm̃ fletus ſignificaret eius mortem, prope autem acceſſus ſuam vitam.

Et alius locus eſt, ꝙ conſideremus rem, ex qua conſtituitur ratio conſtituẽs accuſationem, quando poſſis eſſet ratio ad defenſionem, vel ex eadem re de qua defendetetur, intelligeretur ratio ad accuſationẽ. Hoc autem fit duobus modis. aut ꝙ naturaliter intelligeretur hæc ratio, ſicut ꝙ reperiret aliquis homo in media domo permanẽs, & diceretur ꝙ ille ſit graſſator: quia repertus eſt in hoc loco. ipſe autẽ diceret, ſi fuiſſem graſſator, non permanſiſſem in media domo. Secundus aũt modus eſt, ꝙ in illa oratiõe, qua defenderetur K excuſans ſe, vel qua accuſaret ipſe accuſator, reperiretur locus, ex quo ſignificatur contrarium ſuæ ſignificationis. ſi eſſet defenſionis ſignificaret accuſationem, & ſi eſſet accuſationis ſignificaret defenſionem. & hoc eſt ſicut error, qui accideret in oratione ex additione & diminutione, vel latentia alicuius ſuarum conditionum. ſicut putatur ꝙ aliqs homo furatus eſſet aliquam rem à quadam domo, cuius dominus contigerit ꝙ interfectus eſſet in ea. ille autem diceret, cur ego furat⁹ eſſem inde aliquã rẽ, cũ ego nõ interfece- L rim illius dñm? qm̃ tali loco remoueretur ſuſpitio de illo, poſtquã iã erraſſet, & declinaſſet ad rñdendum ad id, qđ nõ fuerat interrogatus. Et aliqñ ſunt quædam diuulgata īhac arte, quorũ oratio cõponeretur ex hoc loco. Et alius locus eſt, in quo præmiſſæ acquirere facerent nomẽ rei. & hoc aut dnoſatiue, aut ſm trãſlationẽ, aut ſm accõmodationẽ. Exẽpli gratia, ſi aliquis homo, cuius nomen ſit adulter vel homicida, & accideret ꝙ ipſe in ſe eſſet adulter vel homicida, & diceretur ei tu adulter M es adulter, & tu homicida es homicida. & aliquãdo fit translatione nominis, ſicut tuam radicem eradicabo, vel defraudantem te defraudabo. Hæc itaq; eſt ſumma locorũ, q̃ continent demonſtrationes, & increpationes ſm quod narrauit Ariſtot. Et vniuerſaliter increpationes efficaciores & vtiliores ſunt quàm demõſtrationes. nam illæ conducunt audientem putare rem cum ſuo cõtrario, & fieret ei⁹ conceptio perfectior & iocundior. Ac etiam, quia increpationes propter vicinitatẽ ſuæ declaratio-

A clarationis conſtruuntur ex paucis dictionibus, & eſſent facilioris obſernationis, & velocioris dignotionis rei. Et vniuerſalius ambæ illæ ſunt vicinæ: & ſint increpationes clariores & patentiores apud audientem. & ambæ illæ operantur perſuaſionem promouentem animum: & eo magis in quibus, quando orator inciperet ſua geſta, auditores eſſent in vltimo intenti ab illis. & vſius ꝙ ex his conſtituant rem connexã cõſequentem exordiũ orationis: quoniam ordine, qui eſt talis diſpoſitionis, gaudent illũ proferentes, quan-

B do ex illis percipitur hæc res, tanto magis ipſi auditores. Et vſus hæc loca, dũ peruenerint alicui homini, poſſibile ei eſſet, ꝙ eis acquireretur de hac arte, breui tempore & pauco labore id, cuius moris eſt ꝙ acquiratur longo tempore, & maximo labore. ¶ Et ſicut in duabus præmiſſis artibus, hoc eſt arte Demõſtrationis & Topice, ſunt duæ ſpecies ſyllogiſmi, quarum vnius eſt verus ſyllogiſm⁹ illius artis, & alterius eſt ipſe falſigraphus, de quo putaretur, ꝙ ſit ſyllogiſmorum illius artis, cùm nõ ſit ex

C ſuis ſyllogiſmis: ſic eſt diſpoſitio artis Rhetoricæ, quia illius quoddam eſt enthymema verum, & quoddam eſt enthymema falſigraphũ. res hoc agentes iam numeratæ ſunt in libro Elenchorum. niſi quia ipſe Ariſtot. meminit hic de magis diuulgato illorum, hoc eſt de communi, & de eo illorum, qui etiã eſt huic arti appropriatus, cùm quidam ſyllogiſmi ſophiſtici ſint communes omnibus artibus: & quidam ſint qui determinent vnam artem, exceptis alijs artibus. & hoc, quia ſicut aliquando eſt quidam ſyllogiſmus ſophiſticus in arte Demonſtrationis, qui nõ eſt in D arte Topica, ſic aliquando fit ſyllogiſmus falſigraphus in arte Topica. & hic erit verum enthymema: ſicut eſt ſyllogiſmus ſigũ, qui fit in ſecunda figura. Loca autem deceptoria ſunt duarum ſpecierum propter dictiones, & propter res. Enthymema tum vero fallentium eſt propter dictiones. Vna ſuarum ſpecierum eſt, ꝙ ſint figuræ dictionum vnæ. id autem, quod ſignificant dictiones ex illis rebus ſit diuerſum. Hic autem locus eſt principium pluriũ ſyllogiſmorum. quia quando hi conſtruuntur hoc modo, fit ex illis putatiuum E enthymema: præter ꝙ ſit verum enthymema. Et quidam eorum eſt, q fit ex nominis vniuocatione, & ſua æquiuocatione. ſicut qñ dicimus, ꝙ ille ſit gñe canis ſeu cynicus: canis autem eſt vilis. huius aũt fallacia eſt, quia nomẽ canis dñde proſapia cynica, & de animali latrabili. Et alius locus eſt, ex ſermone diuiſo ſeparato, quando diceretur compoſitus: & cõpoſitus quando diceretur diuiſus, quia putaretur ꝙ eſſet vna res. Exẽpli gratia, ꝙ verificet diuiſus, & mentiatur compoſitus. ſicut ſi diceretur, F ꝙ qui nouit literas alphabeti per ſe ſingulas, nouerit ipſum poema, quia poema eſt compoſitum ex literis alphabeti. Omnia autem hæc loca ſophiſtica ſunt communia ttibus artibus, hoc eſt, Demonſtrationi, & Topicæ, & Thetoricæ. Locus autem ꝙ prius Rhetoricę eſt, ꝙ orator conſtituat auditores, modo quo veriſimilem eis rem faciat, adeo ꝙ ſuo animo imprimat, ꝙ ille, de quo eſt cauſa, qua fecerit illam rem, quam ipſe argumentatus fuerat contra illum. qñ actor demonſtraret hoc, ꝙ ille

Enthymemata fallẽs pp dictiones.

Ex æquiuocatione.

Ex ſermone diuiſo, & cõpoſito.

hoc

G hoc fecerit: vel in ſuo animo impri meretur, ꝙ actor mentiatur ſuis argumentationibus, quia reus, in quẽ eſt cauſa, ſe defenderet. Primum autem eſt ex his, quæ dixiſſet, actor, vel ea egiſſet; ſicut ꝙ magnificaſſet id, quod argumentatus eſſet eius aduerſarius, vel tremeret ex illo, & illi aduenireta b eo timor, & anguſtia, & triſtitia. Secundum autem eſt, quod ageret ille, in quem eſt actio, vel illud ageret, ſicut ꝙ fleret vel maneret percutiens eius maxillas, & apponeret cinerem eius capiti, vel proferret orationes, quibus perturbaret au

H dientem vel iudicem, adeo ꝙ impeditetur & erraret in eo, quod conſideraret, nec poſſet illud coniectari.

Ex accidẽti. Et alius locus communis eſt, ex eo quod eſt ſecundum accidens. ſicut ſi diceret. Mauros nobis auxiliari, ex quo ſunt contra noſtros inimicos,

Ex non cã vt cauſa. quia illi ruperunt cordas ſuorum arcuum. Et alius locus eſt ꝙ cõſtituat non cauſam alicuius rei cauſam illius. & hoc, quando ſumeret congenitum cum illa re, vel poſt ipſam cauſam eſſendi rem, abſq; ꝙ ſit cauſa. quoniam oratores vtuntur illo, qđ eſt poſt rem, loco eius quod eſt ante

I ipſam rem. & non oportet dicere de conſilio, ſicut ſi diceretur ꝙ regimẽ ipſius Binari haumar fuerit propter eius malam intentionem, quia poſt

Ex diuerſis attributis, & ex ſm qd & ſimplr. illud fuit bellum in Andaluſia. Et alius locus eſt, quando rei conſuetudinis eſſet, ꝙ ſumeretur ſecundum aliquod attributum, & ſumeretur ſecundum aliud attributum. & hoc, aut ex tempore, vel loco, aut modo, vel diſpoſitione, vel eſſet ex illis, quorum conſuetudinis eſt, ꝙ ſumatur ſecundum aliquod attributum, & ſumeretur ſimpliciter. Hic autem locus eſt communis ad largiendũ fal- K laciam in arte Demonſtrationis, & Topica, & Rhetorica: licet ſuæ materiæ differant in his tribus artibus. quia largitio fallaciæ in Topica eſt per res falſas, in quibus quãdo ſumeretur ſimpliciter, quod non eſt ſimpliciter in actu, illud eſt poſſibile, ꝙ ſit ſimpliciter. Caſus autem fallaciæ per ipſum in arte Demonſtrationis eſt per priuata, quæ ſunt falſa impoſſibilia: eius autem materia in rebus oratoriis eſt ex rebus expediẽtibus. Eſt autem hic locus largiens perſuaſionem: quia plurium rerum verifi- L catur particulare & vniuerſale, & putaretur de quocunq; de quo verificatur particulare, ꝙ verificetur vniuerſale. Cõſtaret vero nobis falſitas harum præmiſſarum abſolutarum in his tribus naturis, quando orationi adderetur conditio, qua ſignificaretur falſitas præmiſſæ abſolutæ. ſicut quando diceremus de eo, qui eſt iuſtus ſuis diuitiis, ꝙ ſit iuſtus ſimplr. quando autem patefieret, ꝙ non ſit iuſtus ſi ponderemus, adijciemus conditionem ſecundum opes, & tunc verificaretur ipſa præmiſſa, & patefieret falſitas abſoluta: & quando res eſſet vera vniuerſaliter de aliqua re, quã- M do ſumeretur ſecundum aliquod attributum, & falſa, quando ſumeretur ſecundum aliud attributum, poſſibile eſſet, quando ſumeretur ſimpliciter, ꝙ largiatur perſuaſionẽ oppoſitorum ſimul, & orientur hinc orationes receptæ contrariæ rhetoricę. Exempli gratia, ꝙ eſſet quidam homo, cui accidiſſet aliqua diſpoſitio, qua teneretur ad aliquam pœnarum legalium, ille autem ſit æger, quia poſſibile eſſet ꝙ dicatur de ea, ꝙ dignus ſit dare pœnas, & ꝙ nõ ſit dignus.

A dignus, & hoc, quia quà commiſerit delictum, tenetur ad pœnam quatenus autem eſt æger, non eſt dignus illius. & ex hoc loco ſtabiliretur res pauci defectus non perfecta ſimpliciter, & res paucæ excellentiæ ſumeretur, quà eſſet excellẽs ſimpliciter. putatur aũt ꝙ hic locus ſit falſigraphus reſpectu artis demonſtrationis, reſpectu vero artis Topicæ, & huius artis eſt quędam earum pars. nam eſt perſuaſibile, ꝙ quando id, quod non eſt ens ſimpliciter, nõ ſit ens ſecundum aliquod attributum, expediens itaque eſt, ꝙ id quod eſt ens ſecundum aliquod attributum,
B ſit ens ſimpliciter. Iam autem facta eſt mentio de hoc loco in ſecundo libro librorum Topicæ, qua ipſe eſt quædam pars illius artis.

De locis confutationis, quibus vtitur auditor. Cap. 24.

IAm itaque dictum eſt de locis, ex quibus fiunt enthymemata vera, & enthymemata falſigrapha. Expedit itaq; ꝙ loquamur de contradictionibus ſeu confutationibus, quibus reſiluntur enthymemata, quibus vtitur auditor. quia illis, de quibus præceſſit ſermo, vtitur initians
C ſermonem ſeu proponens. Et dicimus ꝙ vniuerſaliter confutatio orationis ſyllogiſticæ fiat duobus modis: vel ꝙ homo confutet ſuam formam, ꝙ declararet, ꝙ non ſit concludens: vel quando obiiceret præmiſſis ſyllogiſmi, vel ipſi concluſioni. Concluſionis vero confutatio fit enthymẽmatibus, quæ educũtur ex his locis: quia enthymemata exacta sũt ex cogitationibus: ipſis autem cogitationibus aduenit ꝙ ſint contrariæ de vna re, & cum hoc concludant contraria: hoc eſt, quòd ex eis D componatur enthymema, quod cõcluderet contraria. & hoc etiam conſtituit præmiſſas famoſas in Topica, econtrario illius, quod eſt diſpoſitio artis Demonſtrationis. Confutatio vero præmiſſarum ſyllogiſmi eſt quadruplex, quæ dicta eſt in Octauo Topicorum: vel confutatio præmiſſe, ex qua ſequeretur concluſio: aut confutatio orationis: vel fit confutatio ſecundum interrogantem: vel fit propter longitudinem temporis contentionis. Loca autem, ex quibus ſumitur hic confutatio præmiſſarum, ſunt quatuor. Aut E ex rebus, quæ inſunt rei, cuius confutatio intenditur, & hoc eſt ſicut vniuerſale & particulare. Aut ex rebus, quæ ſunt deforis: hæ autẽ ſunt duarum ſpecierum; aut ex contraria, vel à ſimili. Et quarta eſt oppoſitio, quę fit ſecundum opinionem viri famoſi accepti ſapientis, quando eius opinio eſſet contraria præmiſſæ ſuppoſitæ. Confutatio quidem, quæ fit ex Ex rei ſubſtantia. ipſa rei ſubſtantia, eſt, ſicut ſi quiſpiam ſuppoſuerit ꝙ magiſtratus ſit quid bonum, & ꝙ hominem eſſe gerentem magiſtratum ſit bonum.
F quia illius confutatio vniuerſaliter eſt, ex quo homo fungens magiſtratu indiget alio: indigentia autem eſt mala: magiſtratus itaque eſt malus. illius autem confutatio ſecundũ partem eſt, ſi dixerit non quilibet magiſtratus eſt expediens: & hoc, quia victoria eſt magiſtratus, & non eſt bona. Hæ itaq; ſunt duæ ſpecies confutationis, quæ fiunt ex rebus inexiſtentibus rei, cuius intenditur confutatio. Exemplum autem confuta- Ex contrario. tionis, quæ fit ex contrario, eſt, quãdo prẽmiſſa ſuppoſita fuerit, ꝙ bonus

G nus vir ſit ille. qui benefacit ſuis fratribus: huic autem obiicitur, qñ dicitur ſi hoc eſſet verum. malus eſſet ille qui malefacit ſuis fratribus. res autem non eſt ita. Exemplum autem obiectionis & confutationis à ſimili eſt, ſi ſupponeretur ꝙ aliquis odit illum, à quo ei ſucceſſerit malū. obijcitur autem huic, quando dicitur, ꝙ hoc non ſit verum: quia quando alicui ſucceſſerit ab aliquo bonū, non amat ipſum. Modus autem ſimilitudinis huius exempli eſt ſm proportionalitatem. & hoc, quia proportio odij ad illum, à quo proueniſſet malum, eſt proportio amicitiæ ad illū,
H à quo proueniſſet bonū, & hoc exēplum amplexum eſt obiectionē ex duabus partibus, ex parte ſimilis, & ex parte contrarij. & hoc, quia amicitia eſt contraria odij: & malum eſt contratium boni. Exemplum autē obiectionis, quæ fit ſecundum opinionem iudicis, ſæpe reperitur in cōſtitutionibus, quibus contrariantur leges, & magis hæc contrarietas reperitur inter leges vniuerſales & ꝓprias. Et intendo per vniuerſales ipſas communes omnibus gentibus,
I & per propriās intendo eas, quæ appropriant ſingulas gentes. Poſtquā autem iam ſtabilitum eſt, quo modo obiiciatur præmiſſis per enthymemata vniuerſaliter, dicam' itaq; quo modo obijciemus ipſis enthymematibus, vel alicui ſpecierum enthymematum, quæ fiunt in Rhetorica. Ethymemata autem, vt dictū eſt, ſunt quatuor. Quoddam eorum eſt, quod vocatur neceſſarium. quod eſt enthymema, quod gignitur ex laudatis, ſeu probabilib' cuiuſq; figuræ fuerit: & quod ex his fit in prima figura, vocatur ſimilius, vel veriſimile. Et quoddam eorum vocatur demōſtratio: quod eſt enthymema, quod gignitur ex ſignis in prima figura. talibus autem appropriat' nomen demouſtrationis, quia ipſa ſunt neceſſaria. Tertia autem ſpecies vocatur ſignum: quod eſt, quod componitur ex ſignis in ſecūda figura. Et quarta ſpecies vocatur nota: quod componitur ex ſignis in tertia figura. Ex quo autem enthymema, quod vocatur neceſſarium, eſt quod componitur ex laudatis in figuris concludentibus, impoſſibile eſt illi obijcere ex parte compoſitionis ſyllogiſmi, ſed ex parte ſuarum præmiſſarum. Ex quo autem ſuæ L
præmiſſæ ſunt laudatæ, hæc autem ſpecies conſtruitur in materiis poſſibilibus vt plurimum: hoc eſt, quæ reperiuntur in maiori parte ſubiecti, ſicut eſt inuentio canitiei ipſi homini in ætate ſenectutis: vel quæ reperiūtur in maiori parte temporis, ſicut eſt intentio caumatis apud' ortum ſtellæ, quæ eſt in dorſo geminorum, qui vocatur Alhabur Canaph: poſſibile eſt illum confutare tribus modis. Quorū vnus eſt, ꝙ ille non
M ſint laudatæ. Et ſecundus eſt, quia id quod eſt vt plurimum, nō eſt neceſſarium. id autem, quod non eſt neceſſarium, poſſibile itaq; eſt ꝙ falſificetur. Hęc autem confutatio eſt falſigtapha: niſi quia fit in hac arte: quia iam putaret audiens, hoc eſt, iudex ꝙ quando præmiſſa non fuerit neceſſaria, quòd non ſit laudata. & accideret audienti altera duarum rerum, aut quòd putet quòd ei non expediat, quòd iudicet de re. ſi vero iudicaret, hoc eſſet per ſtatutum proprium in ſcriptis: immo per vniuerſale, quod eſt illud, quod decernit

ſimili.

Ex'opinione iudicis

Enthymematū ſpēs quatuor.

A cernit conuenientius illi occurenti cõtingenti: quoniam iudex iudicat per alieram harum rerum, aut p ſtatutum, vel per vniuerſale. Tertius autem modus eſt, ꝙ declatet, ꝙ illud quod ſumptum eſt, qua eſſet vt plurimum, non ſit vt plurimum: ſed ſit in paucioribus vel æqualiter, & hoc uel ſecundum ſubiectum, aut ſecundum tempus. exẽpli gratia, quia accuſator ſi diceret iudici, hic interfecit ipſum Zayad, quia ipſe permanet habens gladium in manu: aduerſarius diceret, ꝙ licet hoc ſit vt pluri
B mum, non eſt neceſſarium. & hoc, quia non quicunque reperitur permanẽs eum gladio in eius manu, eſt homicida. vel diceret ꝙ nõ ſit vt plurimum, ſed æqualiter: quia ille qui eſt talis diſpoſitionis, poteſt eſſe ꝙ ſit homicida. & poteſt eſſe ꝙ ſit tutator aliorum. Species vero enthymematum, quę componuntur ex ſignis in tertia figura, confutatur duobus modis. Quorum vnus eſt, quia illud non ſit ſyllogiſmus. & hoc, quia concludit particularem, non vniuerſa-
C lem. Et ſecundus eſt confutatio concluſionis ad confutandum præmiſſas: quia præmiſſæ in hac ſpecie enthymematum ſunt ſenſatæ: ſicut qñ dicimus ſcribæ ſunt praui, quia Zayad eſt ſcriba, & Zayad eſt prauus. quia ad confutationem concluſionis confutantur præmiſſæ: ſed non expedit, ꝙ vtamur in confutatione concluſionis oppoſito contrario, neque indefinito: quia qñ illa fuerit vĩs, & confutaretur per cõtrarium, eſſet hæc confutatio falſi per falſum, & abſoni per abſonum: ſicut ſi conconfutaretur ſermo dicentis, omnis ſcriba eſt prauus, per hoc ꝙ nullus ſcriba ſit prauus. Si autem eſſet indefinite, & confutaretur per indefinitam, eſſet confutatio veri per verũ: & laudati ſeu probabilis per laudatum ſiue probabile: quia verum eſt dicere ꝙ ſcribæ ſint praui, & quòd ſcribæ non ſint praui: ſicut eſt falsũ, qnòd omnis ſcriba ſit prauus, & ꝙ omnis ſcriba non ſit prauus. Sed expedit, ꝙ confutatio ſit concluſionis oppoſiti, quod reperit vt plurimũ: quia quando ſecundum laudatum ſeu probabile concluſum fuerit oppoſitum primi laudati, ſeu probabilis, & illud eſſet vt plurimum, primũ laudatũ ſeu probabile eſſet vt in paucioribus. Expedit ergo, ꝙ confutaturus caueat quòd oppoſitum, quod inferret concluſio, quam intendit confutare, vt plurimum, hoc eſt, quod reperitur in maiori parte ſubiecti, in maiori parte temporis.

D

E

Eſt autem hic locus confutatiuus. quia quando nos verificaremus, ꝙ prædicatum inſit maiori parti ſubiecti, & non eſſet hoc ſecundum cogitationem & imaginationem, hoc eſſet neceſſarium: vel illud paucum ſubiecti, cui non ineſt, eſt certum determinatum. Signum vero, quod eſt in ſecunda figura, confutatur ex parte qua non eſt ſyllogiſmus. Si-
F gnum vero, quod eſt primæ figuræ, impoſſibile eſt ipſum confutare, nec ex parte præ ſuę figuræ, neque ex parte ſuæ materię. & ideo eſt enthymema conſtitutiuum neceſſario. Magnificatio vero rei & eius paruipenſio, licet ipſa res, quæ iam ſequatur ex vtriſque ſit rei deiectio eiuſque acquiſitio, illæ tamen non ſunt enthymemata confutantia & conſtituentia. Et licet magnificatio & paruipenſio ſint de enthymematibus: immo ſi reciperetur res & verificaretur ex

De magnificatione, & paruipenſione:

ipſa

G ipſa magnificatione, aut reijciatur & obmittatur ex ipſa paruipenſione, non eſt earum ipſa conſtitutio, neq; confutatio per ſe: neq; hæc eſt ex enthymematum ſpeciebus, ſicut locus non eſt aliqua ſpecies enthymematum. Ac etiam non quodcunq;, quo fit confutatio, eſt enthymema. Et hoc, quia confutatio eſt duarum ſpecierum: aut confutatio figuræ ſyllogiſmi: vel confutatio enunciationum tributaꝝ ſyllo & hæc ēt eſt duarum ſpecierū confutatio ipſiuſmet concluſionis, qñ cōcluditur
H ſuū oppoſitū, vel confutatio præmiſſarū concludentium illam. Confutatio vero enunciationum, ſiue fuerint concluſiones, vel præmiſſæ: fit enthymematibus, quæ componuntur ex appropriatis huic arti, Conſtitutiuum autem hic & cōfutatiuum vtitur vno genere ex generibus ſyllogiſmi. Confutatio vero figurarū ſyllogiſmorum in hac arte, & ī alijs fit per ſyllogiſmos dialecticos: hoc eſt, qui componuntur ex materiis dialecticis. quia in quacunque arte ſunt duæ ſpecies ſyllogiſmi. quidam ſyllogiſmus qui componitur ex ma
I teriis propriis illi arti: & quidam ſyllogiſmus, qui componitur ex materiis aliarum artium. & ambæ ſpecies fiunt in omni arte. & cōputatio connexionis ſyllogiſmi in quacunq, arte fuerit, neceſſario fit per ſyllogiſmum certum ex materiis dialecticis, eū ſyllogiſmorum verificatio, & ipſoꝝ confutatio ſit artis Logicæ.

Hic itaq; ad Dei laudē cōpletum eſt, qud declarauimus ex hoc libro.

AVERROIS PARAPHRASES IN III. LIBRVM Rhetoricorum.

Præfatio Dicendorum in hoc libro. Cap. 1.

RES, de quibus expedit Logico loqui in hac arte, quando vult ſu L
um ſermonem eſſe artificioſo more, ſūt tres res, Quarum vna eſt enunciatio omnium diſpoſitionum, & rerum, de quibus occurreret ipſa perſuaſio. Secunda autem eſt enunciatio dictionum, quibus declarantur ipſæ res, & eorum quę ſecum fiunt, quæ ſuo curſu curſitant. Tertia vero eſt, quot ſint partes orationis Rhetoricæ, & quomodo conueniat eſſe earum ordinatio, & ex quibus dictionibus, & rebus componatur vnaquæq; illaꝝ partium. Res vero agentes verificationem iā dictæ ſunt in duobus præ M
cedentibus libris: & ibi expoſitū eſt, quot modis fiant, & propter quam rem fiant: quia iam dictum eſt ibi, ꝙ ſint trium ſpecierum. Prima ſpecies eſt orationum, affectionum, & morum, quibus intenditur conductio iudicum, ipſorumq; preparatio ad receptionem illius, quod intenderet ex verificatione rei de qua eſſet largitio perſuaſionis. Secunda autē ſpecies eſt ſermonum, quibus intenditur conſtitutio dignitatis loquentis: vt eius oratio ſit magis largiens perſuaſionem apud iudicem & aduer-

A uerſarium. Tertia autē ſpecies eſt orationum, quæ primo fiunt incaſu perſuaſionis rei, de qua intenditur inuentio perſuaſionis. & illæ sūt duæ ſpecies orationum ſyllogiſticarum, quæ fiunt in hac arte: hoc eſt, enthymemata, & exempla. Nec ſatis nobis fuit in exactis notificatio ſpecieꝝ haꝝ orationū ſolū, ſed cum hoc notificauimus loca, ex quibus extrahuntur hæ orationes: & ꝙ quę dam hoꝝ locoꝝ ſint vtia, quæ conti
B nent enthymemata, q̄ fiunt in trib⁹ intentionibus intentis à Rherorica: & quædam ſunt particularia, quæ appropriantur ſingulis illarum intentionū. & eſt dictū, ꝙ res particulares, quibus conſtruuntur hæ tres orationes, vel ſunt conſultiuæ, vel inhibitiuæ, vel iudiciales. Illud aūt, quod reliquū hic eſt, eſt ſermo duarū reliquarū partium. & hoc, quia non de quibuſcunq; rebus contigerit, accidit perſuaſio, neq; de quibuſcunque attributis, q̄ contigerint quibus fiāt illæ res: ſed de rebus propriis & attributis ꝓpriis, & diſpōnibus propriis. Et dictiones ēt quibus exponuntur illæ res, ſunt huius conditionis: hoc
C eſt, ꝙ bonum trium illarum fiat propriis dictionib⁹ ſumptis ſm propria attributa ſingulis intentionibus ex intentionibus orationum rhetoricarum: & illa eſt, quā vulgus vocat eloquētiam. nam hoc nomen apud eos abſoluitur pro tribus attributis dictionum. Quarū vna, quæ eſt principalior ī hac re, eſt ꝙ dictiones ſint optimæ ad largitionem intellectionis & cognitionis rerum. Secunda aūt, ꝙ ſint iocundi auditus. Et tertia, ꝙ largiantur magnificationem, vel paruipenſionem. Propter hanc itaq; cauſam eſt neceſſaria Logico ſpeculatio de dictionibus oratoriis: D
ſed non ſpeculatur de illis attributa propria ſingulis gentibus, ſed ex his ſpeculat illa attributa, quæ cōia ſunt cūctis gēnibus. & ideo ſpeculatio de illis eſt pars artis Logicę. Huius vero ſpeculatio in his, quæ ſingulis gētibus ſunt propria, eſt conditionis Oratoris cōſtituti in ſingulis gentibus. Neceſſitas vero ſermonis habēdi de tertia parte, hoc eſt ꝙ ſint partes orationis, quæ nominatur rhetorica, maiores, & minores, & illarū ordo, & ex quibus componant, & quo modo componantur, eſt res per ſe nota. Prius aūr q̄ loquamur E
de dictionib⁹, expedit ꝙ loquamur de rebus, quæ fiunt cum dictionib⁹ ſm modū ſuffragij ad bonum largitionis intelligentiæ, & ad caſum verificationis, & adeptionem intentionis intentæ quas veterum moris eſt dicere vultu geſtire. & hoc, quia quatenus ſui moris eſt inclinare audientes ad porrigendum aures, & ad auſcultationē, & vultus hilaritatē, ſeu ad comiter ſe gerendum verſus loquentē & mentis amplificationē ad id, quod conſtituit, ideo eis accommodatū eſt hoc nomen. Hæ autem
res ſunt duarum ſpecierum: vel ſunt F
figuræ, aut voces & accentus. Figurarum autem quædam ſunt, quæ ſunt formæ totius corporis, & quædam ſunt, q̄ ſunt figurę partium corporis: ſicut sūt manus, & vult⁹, & caput: & hæ sūt maioris vſus apud orationē. Ex figuris aūt vliter intenditur altera duarum rerum: vel largitio intellectionis alicuius rei, illiuſq; imaginatio faciens occurrere verificationem aut ſimilitudinem alicuius affectus vel alicuius moris, & hoc, vel de loquente: hoc eſt, ꝙ putetur

G tet de eo q̃ ipſe ſit illius affectus vel moris: ſicut q̃ loqueretur rubicundus facie apud timoris affectum, q̃n vellet facere intelligere, q̃ ipſe ſit timidus, vel grauitate quadam, & animi robore conducens putare q̃ ipſe ſit prudens. aut de illo, ad quem ſit ſermo, quando vellet illum deſcribere ſecundum figuram timentis vel prudentis, vel induceret illum affectum, aut illum morem in animũ audiẽtis, adeo q̃ ſit proprius ad hoc, vel ſecundum omnimodam verificationem occurrentem de illo affectu, vel more, aut circa actum pro-
H uenientem ab illo. Accentus vero fiũt in oratorio ſermone multis modis. Quoꝝ quidã eſt ad extimationem affectuum vel morum. & hoc etiam fit tribus modis. Quorum vnus, eſt quando loquens vellet conducere audientes ad extimandum, q̃ ipſe ſit illius affectus vel moris: ſicut quãdo vellet, q̃ putaretur de eo pietas, leniret eius vocem: quando autem vellet q̃ de eo putetur ira, incenderetur eius furor. & ſimiliter eſt de moribus. hoc autem ita fuit, quia hæ voces reperiuntur, q̃ educantur naturaliter ex illis, qui afficiuntur
I talibus affectibus. Secundus autem modus eſt, quòd eius intẽtio ſit promotio audiẽtium his affectibus vel moribus, vel vt eis proueniat verificatio proueniens ex illo affectu, vel more, vel operatio ab illo proueniens. Tertius autem modus eſt, quando enunciaret aliquam narrationem de aliquibus hominibus, deſcriberet illos eo affectu vel more. Et quidam etiam illorum eſt illarum, quæ fiunt quadam ſpecie metri ſermonis oratorij, ſicut poſtea dicemus. Et quidam eorum eſt, q̃ fiãt poemata in orationis exordio, & ei⁹ K
concluſione, & locis permanentiæ.
Expedit autem quòd ſcias, quòd nõ indigetur nutu in orationibus ſcriptis: indigetur autem eo in coram prolatis: & q̃ Arabum conſuetudinis ſiue vſus ſit rarus. Et ideo, vt dixit Abunnazar, id, de quo exemplificat Ariſtote. in pluribus harum rerum, nec eſt intelligibile apud nos, neque vtile. Hic autem nurus faciei eſt vtilis pluribus orationibus ordinatis ſecundum modum contentionis: quia in contentionis loco
homo indiget auxilio omnium re L
rum largientium perſuaſionem, vt ſuccedat ſuperatio. Hi vero actus adiuuant largitionem perſuaſionis ſecundum quòd in eis eſt æqualitatis dictionum, & illarum permutationis, ſicut poſtea dicemus huiꝰ cauſam. & hic actus eſt quędam ſpecies falſigraphi & fallaciæ, quæ illius eſt his duabus artibus: hoc eſt Poeticæ & Rhetoricæ. ex quo in Oratoria intenditur occurſus prædominij cogitationis, & in Poetica ipſamet phãtaſia. & ideo vtitur figuris, & accentibus ad adeptionem impreſſionis: qui ſi fierent in Oratoria, eſſet exi- M
tus à debiti ſtatuto.

De *Dictionibus ſimplicibus*. *Cap.* 2.

POſtquam autem loquuti ſumꝰ de conſequentibus dictiones. loquemur itaque de dictionibus. Et dicamus quòd ſermo de conditioni bus dictionum, quibus fiunt perfectiores ad cognitionem rerũ, & meliores ad largiendum intelligentiã earum, ſit neceſſarius in oratione demonſtratiua: tanto fortius in orationibus Rhetoricis & poeticis. & hoc, quia modus vſus illarum in

oratione

A oratione demonſtratiua eſt, vt per hunc ſit ꝓuentus demſonis intelligibilior,& facilior, & manifeſtior: ſicut dr̃,ꝙ expediat ꝙ dictiones, q̃bus illa vtitur,ſint vniuocæ, nõ ęq̃uocę famoſę apud multitudinẽ, vel apud viros illius artis, in qua fit illa demſo.& ſi eſſent equiuocę,ꝙ diuidãtur oĩa ſignificata, de quibus dr̃ illud nomen ęquiuocũ: & ferretur demſo de ſingulis illorũ ſignificatorum per ſe. Quia aũt dictionũ eſt auxilium ad additionẽ verificationis prouenięntis ex demſone: & ſua vis eſt ſicut eſt diſpõ aliarum artiũ,
B quia ineſt eis auxiliũ ad caſum verificationis,q̃ in illis fit, & ſi in hoc ſint variæ.& illa, q̃ minime indiget hoc,eſt ars Topica: & poſt eã eſt Sophiſtica:deinde ẽ Rhetorica: deinde eſt ars Poetica:-nã hæ duæ artes maxime hoc indigẽt: & iõ expedit his duabus artibus,ꝙ cõpendio amplectantur conditiones, quibus q̃ vſum fuerit in dictionibus per eas, fiunt oratiões rhetoricæ perfectioris imaginationis. nã ſicut ſm nutꝰ faciei vtilitas harũ duarum artium eſt hæc vtilitas, ſic eſt diſpõ dictionũ: niſi quia ſermo coditionum di-
C ctionũ,q̃ibus fiunt orationes harũ duarũ artiũ, ſunt perfectionis actꝰ, & maioris vtilitatis, magis expedit ꝙ ſmo de hoc ſit artificialis. Faciei aũt nutus vt plurimũ eſt naturalis. Agunt aũt dictiones & voces hunc actum in his duabus artibꝰ. nã illæ faciunt imaginari de re magnificationẽ,vel paruipenſionẽ,& vſ'ius aliquam rem additam ſignificato dictionis: ſicut eſt lepos dictionis.nã eius claritas conducit putare claritatem rei: & ſimiliter eius excellentia confert ad putandũ rei excellentiã:
D & ipſe lepos ſimiliter facit eas acq̃rere hãc diſpoſitionẽ. Manifeſtum autem eſt,ꝙ hoc ſit intentum naturaliter ipſi loquenti ſm modum harũ duarum artium.& non intenderet hoc alius loquens ſm modum Geometriæ, neq; ſm modũ Arithmeticę. Illi autem,qui primo occurrerunt ad deſcriptionem harũ conditionum,dictionum, & vocum in orationibus,ſunt ipſi poetæ.& hoc, quia hæc res manifeſtiſſima eſt in orationibus poeticis: adeo ꝙ conſtitutio orationũ poeticarum ſit prior tempore conſtitutione orationum
E rhetoricarum. Poſtq̃ aũt hoc ſtabilitum eſt ex neceſſitate ſermonis dictionibus, eſt, ꝙ appropriet Rhetoricam:& qđ cõmune eſt illis duabus artibus ſimul. Et dicimus,ꝙ dictiones incõplexę, ſiue fuerint entia ſeu dictiões,hoc eſt verbum, vel nota connexa,diuidũtur ex parte modorum ſuarum ſignificationum in octo partes. quædam ſunt vſitatæ: & quædam permutatæ:& quædam extraneæ ſeu inuſitatæ:& quædam idiomaticę:& quædam metricæ: et quædã compoſitæ: & q̃dã decepto rie:& quædã impoſitæ. Permutatæ
F quidem ſunt famoſiſſimæ illarum & locutio de illis facit ad ambas artes. Intentio aũt permutationis eſt, ꝙ ſignificet ipſum intẽtum aliqua dictio, loco cuius fieret alia dictio. Hæc autem permutatio eſt duarũ ſpecierum. Quarum vna eſt ꝙ vtatur quis dictione alicuius ſimilis ipſi rei cum dictione ipſiuſmet rei: & componatur illi aliquod ſignũ ſignificans in illo idiomate aſſimilationẽ. & hæc ſpecies permutationis vocatur cõparatio, & eſt valde propria Poeticæ. Secũda autem ſpecies

G assimilationis est, ꝙ loco dictionis ipsius rei afferatur dictio ipsi' similis. nam dictio secum assimilationis est, ꝙ loco dictiõis ipsius rei afferatur dictio ipsius similis, non dictio secum connexi: prẽter ꝙ secũ feratur dictio ipsiusmet rei. & hæc species vocatur in hac arte ipsa permutatio, quam homines nostrę ętatis vocant accõmodationem & fictionẽ. vtraq; aũt species pmutationis est simplex, vel composita. Et in vtraq; harum modus connexionis est not' patens ab initio rei, vel nõ est notus. est aũt ignot' pp alteram H duarũ rerum: vel qnia non est notus per se apud omnes. vel apud plures gentes, sicut sunt plures comparationes, quibus vti est moris Arabum: qm̃ verisimile est ꝙ plures earum non sint notæ apud reliquas gentes. Cõpositæ vero sunt propriæ Topicę: sicut simplices sunt proprię Rhetoricę. & hoc est, sicut fecerat Abunnazar Alpharabius ĩ compositis remotæ compositiõis latẽtis cõnexionis in suo famoso poemate. & hoc, quia ipse posuit terrę pluuiam loco effusionis sanguinis supra eã, & sanguinis effusionem loco vehe- I mentis cladis. quia sangunis effusio fit vehementi clade: & vehemẽnam cladis posuit loco eximiæ rei. hæc autẽ est maxima permutatio, quæ, vt diximus, conuenit Poeticæ. Vsitatæ vero sunt dictiones, q̃ proprię sunt viris alicuius idiomatis, & famosę apud eos illis attributæ, significantes res, pp quas impositæ sunt ab initio rei sine medio. Inusitatæ vero sunt dictiões, quę nõ sunt attributæ multitudini hominum, nec illi vtuntur eis, sed apud singulares egregios sunt ĩ vsum. Idiomaticæ vero sunt duarum specierum. K Quarum vna est, ꝙ homo vtatur ĩ oratione speciei gentis alicuius aliqua dictione, qua non vteretur illa spẽs illius gẽtis, sed bñ vteret ea aliqua alia spẽs illi' gẽtis. Et secda species est, ꝙ vtatur quis in oratiõe alicuius gentis aliqua dictiõe, quę nõ sit virorum sui idiomatis: sed sit alterius idiomatis alterius gentis: sicut in idiomate Arabum reperiuntur plures dictiones ex Persarũ dictionibus & dictiõibus sibi vicinorum. Hoc autem fit duob' modis. Quorũ vnus est, ꝙ afferat illã eandem dictionem, absq; ꝙ permutet L suam constructionem & cõpositionem. Secundus autem modus est, ꝙ eam permutet permutatione, qua eam propinquam reddat constructionibus, quę fiunt in suo idiomate, & per hoc eis facile sit loqui per illas. Metricæ vero & compositę nõ reperiũtur in idiomate Arabico, ac ẽt sunt raro, & extraneæ: sicut dicitur arciseruus vir sagittario seruiẽs & soliseruus ille, qui proprius seru' solis exist it. Deceptorię vero sunt dictiones, quarum pronunciatio est difficilis. Hoc autẽ accidit propter plures causas. Aut qa illę literæ sint M literę, quarum pronunciatio sit difficilis, & si paucę sint. Aut, quia causa difficultatis earum sit multitudo literatum, ex quibus sunt compositæ. Illæ vero, quarum pronunciatio est difficilis, aut fit pp prolationem illiusmet literę, & si loquatur p eam per se, sicut sunt plures literę gutturis. vel quia difficultas earum fiat ĩ illarum compositione cum alijs, & hoc propter vicinitatem suæ prolationis. & hęc est causa vehementiæ grauitatis soni in Arabico idioma-

te.

A re. vel fit propter illarum duplicita
tem, ſicut quando dicitur ſuſtuli. &
nonnunquam huius cauſa eſt con-
trarietas ſuę prolationis. Impoſitæ
vero ſunt dictiones, quæ nouiter fi-
unt in idiomate alicuius generis:
quas innenerint quidam viri illius
idiomatis ſm modum compoſitio-
nis, quę fit ſuarum literarum. Hæ
itaq; ſunt ſpecies nominum expe-
dientiũ his duabus artibus: hoc eſt
Topica & Rhetorica, quę ſunt illis
ſicut materia, licet ſint magis ꝓprię
Poeticę. & ideo Ariſ. eas numerauit
in lib. Poeticę. Cum autem hoc ſta-
B bilitum ſit, expediens hic declarari
à nobis de illarum diſpoſitione eſt,
qua harum ſpecierum vtatur hæc
ars, & qua non vtatur. & qñ vtitur
aliqua ſpecie, quo mõ vtatur illa, &
ſm quam menſuram finiatur ſuus
vſus: & vbi vtat illa, qua vtitur. &
vſus apprime conſiderabimus ex-
poſitionẽ eorũ, quę Ariſto. dixit de
hoc breui⁹, q̃ nobis poſſibile erit &
perfectius. Et dicimus ꝙ ipſe ait, ꝙ
dignitas Rhetoricæ orationis vel
Poeticę, & ſuum bonũ fiat permu-
tatione. Et intendo hic per permu-
tationem vſum ſeptẽ ſpecierũ no-
C minum & dictionum, exceptis vſi-
tatis: quia in vnaquaq; earum prę-
ter hanc ſpẽm eſt permutatio quę-
dam. Dignitas autem oratiõis, quæ
fit in duabus his artibus, eſt ſm per
mutationẽ: quia oratio eſt litera ſi-
gnificans intentionẽ, q̃ penitus nõ
ſcitur, vel non ſcitur ſcĩa perfecta.
Oratio aũt eſt huius diſpoſitionis,
qñ facit acquirere de re, quã ſignifi
cat, aliquã intẽtionem, q̃ nondum
fuiſſet apud audientẽ: vel ſi fuerit,
non eſſet ſm perfectionẽ. hæc autẽ
eſt diſpoſitio orationis, quę fit ex di
ctionibus permutatis: quia oratio D
compoſita ex dictiõibus vſitatis nõ
facit acquirere aliquam intentionẽ
additam illi, quę fuerit apud audiẽ-
tem, ſed facit hanc acquirere, quan
do eſt permutata per aſſimilationẽ,
quam largiuntur dictiones permu
tatę. Hæc aũt res inuenitur in ora-
tione duabus conditionibus. Qua-
rum vna eſt, ꝙ dictiones permutatę
non ſint ex numero dictionum at-
tributarũ homi nibus, quæ non fa-
ciunt aſſimilari rei aliquã intentio
nem additam illi, quæ fuerat apud
audientẽ: vel cum fuerit pauca aſſi
milatio, & cõparauerint rei aliquẽ E
defectum: vel ſua compoſitio eſſet
corrupta compoſitio. Secunda autẽ
conditio eſt, quòd non tranſeat ter
minum menſuræ, qui expedit ſecũ
dum rem, cuius largienda eſt per-
ſuaſio. hoc autem fit, vel quãdo nõ
comparatur ei aliqua res excellen-
tior, quàm ferret res, cuius declara-
tio intenditur: vel permutatio in ea
fit non manifeſti nexus. Quando
autem oratio Rhetorica vel Poeti-
ca complectitur cum permutatiõe
has duas conditiones, fit perfecti
actus. & hęc eſt eius dignitas. & illa
eſt oratio, quæ vocatur ornata elo- F
quentia. Teſtantur autẽ ineſſe hũc
actum orationi permutatæ poetici
ſermones: quia ipſi placent qua eis
inſunt cõparatio & metrum. ambo
autem illa ſunt permutatio quędã.
Dictiones vero accommodatæ con
ſtituunt orationem veridicam, &
non aſſimilant ei aliquid additum.
& ideo illę conuenientiores ſunt de
monſtrationi q̃ alijs artibus: ſed qñ
eis vtuntur hæ artes, expedit ꝙ ſua
compoſitio ſit cõpoſitio cõformis,
cõpoſitioni rerum in aĩa: hoc eſt cõ

G positioni, quæ fit de eis ſm naturalem vſum. Et vſus expedit q̄ ex cō ditionibus compoſitionis inſint eis illæ conditiones, quę poſtea dicentur. & quando fuerint hmōi erunt, (vt ait Ariſto.) diſpoſitionis nobilis non reijciendę. Hæc itaq; vniuerſalius eſt differentia vſus nominum conſuetorum & permutatorum in oratiōe rhetorica & poetica. Dictiones vero permutatæ largiuntur de re aliquam rem additam occaſiōe diſſuetudinis earum. quia ſicut accidit ciuibus q̄ admirentur exteros eis adueniētes, & inclinant ſuos ani
H mos ad illos: ſic ē diſpoſitio dictionum extranearum apud venientes ad porrigendum aures ad audiendum. Expedit autē illi, qui volet bonificare orationem ī his duabus artibus, q̄ eā ſtabiliat extraneam. Dictiones autem permutatæ ſuperant ſe inuicem ſm magis & minus, ī eo qđ aſſimilatur vni & eidem rei magnificatione & paruipenſione, ſm exceſſum earū ad inuicem ī extraneitate. Ars autē Poetica ex his vtit illis, qnæ sūt maioris ſimilitudinis. Rhetorica vero ars vtitur ex his eo,
I quod eſt paucū, & ſm menſuram huic conueniētem. Hæc autem eſt mēſura, quæ facit acquirere perſuaſionem rei, de qua ē ſermo: quoniā hęc quoq; variatur in arte Rhetoricę ſm varietatem illius, de quo eſt ſermo. Exempli cā quod narratum eſt de quodam certo rege, qui quando ītroduxiſſet ſuum pedem intra limina templi, vidit quendā virum, qui præceſſerat ipſum in ingrediēdo: cum ille iam promulgaſſet edictum, q̄ nemo plebeius ingrederetur ante eum. Dixitq; illi. nonne audiſti promulgatum edictum. At ille ait: audiui. & dixit: nonne cognoſcis: at ille, noui te. at ille dixit, quonam pacto præpoſuiſti te mihi. cui rndit ille vir: quonam modo non præponam me tibi, fuiſtin tu ī tuarum rerum initio, niſi gutta fœtēs? an eris iu vltimo niſi cadauer putridum? & infra hęc tempora tu es fereus priuationem aptus ad inferos. cum autē illius. ſ. regis animus paruifactus ſit hac oratione, ſubripuit ſe ab illo. erat autē illius vſus ſecum aliquibus permutationibus, q̄ minus permutaſſent q̄ hæ. vt quando dixiſſet illi, es ne tu maior q̄ rex L
regum: vel es ne tu magis hō, q̄ ipſi homines: vel es ne tu magis Dei ſeruus q̄ alij eius ſerui. nā hęc ſuperāt ſe inuicē in paruipenſiōe: niſi quia ille non euaſiſſet pœnā, niſi tali paruifactiōe, qua vs⁹ fuerat cū illo, q̄m illa ē oīo paruifaciēs, & ꝺprimēs ex ceſſiue. Et aliq̄n oratores in famoſitate ſuarū orationum vtuntur permutationibus poeticis, hoc eſt, remotis. & ille, qui non habet euidentiam dīæ inter permutationē poeticam & oratoriam, putat q̄ opus illud proueniens ab illa permutatione ſit opus orationū rhetoricarum, M
cum res nō ita ſit. Huius autem exēplum eſt, ſimilitudo illius, qui permiſceret ſcamoniā ſyropo roſaceo: & q̄n ille ſyropus ſolueret vētrem, putaretur q̄ ſolutio illa ſit opus ſyropi roſacei ab illo, qui nō haberet penes ſe notitiam virtutis ipſius roſæ. Et ſimiliter poeta etiam aliquādo conſtruit ex dictionibus conſuetis ſolitis orationē metricam, & putaretur q̄ eſſet poetica cum non ſit poetica. Cum autem declaratū ſit, q̄ dignitatis rhetoricę orationis ſit, q̄ vtatur permutatione, & vniuerſalius

A ſilius eſt declaratum, qua menſura expediat vti illa: expedit itaq; ꝙ loquamur de mẽſura, qua vtendum eſt ſingulis ſeptem ſpeciebus dictionum ſimplicium: hoc eſt, illarum, quæ ſunt vltra vſitatas: quia permutatio dī de illis cõiter, & proprie. Dicam' itaq; ꝙ expediat oratori ꝙ rarò vtatur idiomaticis & cõpoſitis. & qñ eis vtitur, non vtatur ſecum his, quę aſſimilantur rei diſpoſitiõe valde exceſſiua: ſicut ſunt nomina extranea ex idiomate alterius gentis, vel nominibus cõpoſitis ſignificantibus res, quę aſſimilare facerẽt rei,
B quam per illas ipſam ſignificarent aliquam rem additam, & valde excedentem id, qđ decerneret ars Rhetoricę: & pręcipue in orationibus, quibus intenderet perſuaſionẽ cunctorum. & quia tales orationes, expedit ꝙ componantur ex vſitatis & non æquiuocis dictionibus, quę vocãtur vſitatę. & ex permutatis illis, quæ ſunt proximæ permutationi, econuerſo diſpoſitionis poeticæ: & econuerſo ẽt diſpoſitiõis orationũ, quibus intenditur perſuaſio egregiorum virorum. nam magis con-
C uenit, ꝙ in his ſit extraneitas, & in illis nomen æquiuocum eſt magis proprium q̃ nomen vſitatum, & p̃cipue in oratione poetica. quia illi conuenit aggregare extraneas vndiq; & in ſummo, ſicut ẽ de dictionibus ſumme permutatis, & dictionibus ſummę extraneis & æquiuocis. Equiuocę autem magis propriè ſunt Sophiſtis q̃ alijs artibus. Orator autẽ vtitur illis ea menſura, qua vtitur Sophiſta in hac arte, ſicut p̃miſſum eſt. Nomina vero ſynonyma valde conuenientiora ſunt arti Poeticę, & congruunt ẽt arti Rhetoricæ. Poeta autem vtitur hac ſpecie D
pp quaſdam cauſas: quarum magis propria apud ipſum eſt illorũ vſus ad metri, & verſus verificationem. Orator autem vtitur illis pp euidentiam. & aliqñ vtitur eis ſecundum modum Sophiſtæ, & cõplementi, & abſonſionis multiplicationis rei illarum multiplicatione apud diuiſionẽ. Poeta vero expedit, ꝙ ex eis utatur illis, quæ largiuntur rei aliquam rem additam illi, quam facit aſſimilare aliud nomen: ſicut quando dicimus merum, & vinum, & nectar. nã oĩa hæc nomina, licet ſint ſynonyma, tamen faciunt aſſimila- E
re res diuerſas. Aliqñ autem orator vtitur ſynonymis, qñ vellet replicare vnam eãdem rem ad ipſam obſeruandam & roborandã: quia conuenientius eſt illud, q̃ replicatio rei per vnam dictionẽ. Quæ vero ſint permutationes iocundę, nobiles, cõuenientes huic arti, quibus eſt vtendũ, & quę ſint frigidiuſculę, quibus non eſt vtendum: expedit ꝙ prępo-
namus notitię illius, qđ hinc ſequitur notitiã ſpecierum permutatiõnis & ſuarum partiũ: licet hoc proprium ſit libro Poeticę. quia permu
tationis vtilitas expedit ꝙ in amba F
bus artibus ſit pauca ſm proportionem vtilitatis metri in vtraq; earũ, & ideo magis propria eſt Poeticæ, cum metrum ſit magis propriũ illi. Hæc vero ars vtitur permutatione ea mẽſura, qua vtit metro: hęc autẽ eſt parua res. Permutatio aũt vſitata largitur ei bonã intelligentiã, admirationẽ, & oblectamẽtũ. Et permutatiões ſunt duarũ ſpecierũ, permutatio, & exẽplificatio. Et exemplificatio eſt duarũ ſpecierũ, vel relatiua, aut reliquorũ prædicamentorũ,

G ſicut alibi dictum eſt. Permutatio aũt eſt, vel permutatio à ſimili, aut permutatio à conſequenti. Conſequẽs aũt eſt tripliciter, vel præcedẽs rem, vel cõiunctum ei, vel poſterius ipſa. præcedens autem eſt duarũ ſpecierum, vel cauſa rei, vel vſe ipſius rei. cõiunctũ autem vel eſt tempus rei, aut eius locus, vel ſuę ſpecies diſtinctæ, vel eius quatuor oppoſita, hoc eſt cõtraria, & affirmatio & negatio, & habitus & priuatio, & duo correlatiua. Res aũt, quę ſunt eũ aliqua re per accñs, & poſterius, ſunt paſſiões rei, & ptes rei: & vnaquæq; H harum eſt ſimplex, vel compoſita. Compoſita aũt eſt, ꝙ permutet rem eũ aliqua re, & loco illius rei permutet ſuum ſimile: poſtea vero loco illius ſimilis ſumat cõſequẽs illud ſimile: deinde ſumat loco illius cõſequẽtis accñs illius cõſequentis. conſtitutio aũt talis ſpeciei permutationis eſſet profunda. Iam aũt in ꝓmiſſis dictum eſt, qualis ſit modus cõpoſitionis huius permutationis.

De præceptis oratorijs in vſu permutatarum dictionum. Cap. 3.

I POſtquã autem hoc ſtabilitum eſt: initiemus præcepta, q̃ Ariſt. vult ꝙ expediat oratori vti in tranſmutatione & permutatiõe. Et dicamus ꝙ Ariſt. ait, ꝙ expediat oratori vti tranſmutatione & permutatione, q̃ ſint proportionabiles conſimiles illi, de quo eſſet oratio. & intẽdit per conſimilẽ, ꝙ ipſa eadem res poſſit trãſmutari cõtrarijs tranſmutationibus. proportionabilis autem eſt, cuius diſpõ conuenit diſpoſitioni, de qua eſt perſuaſio. Exẽpli cã, quia qui vellet magnificare rẽ illi⁹, qui furatus fuerat, per conſimilẽ diceret, ꝙ ille militatus eſſet. qui aũt K vellet illum vilipendere, diceret, ꝙ ſurripuiſſet. Prẽterea nõ euadit orator, quando tuliſſet conſimile proportionabile, quin conſimilitudo illius, de quo eſt oratio, fit patens & perſuaſiſſet latiõe ſolius proportionalis: vel conſimilitudo non eſſet patẽs, & ſecum annecteretur ipſum cõtrarium. & hoc, quando duceret contrarium illius proportionalis & contrarium rei, loco cuius ſumeretur ipſum proportionale: quia cõtrariorum conſimilia ſunt contraria: v.g. in ſenſibilibus. quia qđ putat decrepitus vir, aliud eſt, q̃ quod L putaret ipſe iuuenis. & ſiſt conuenit ꝙ ſit res in dictionibus.

Hæc itaque præcepta ſunt duo, quorum vnum eſt, ꝙ fiat ſimile patens: & alterum ꝙ fiat non manifeſtum, quãdo ſecum annecteretur ſuum contrarium: quia illud faceret ipſum acqrere manifeſtationẽ, & euidentiam. Permutationes autẽ proportionales expedit ꝙ ſint ad id, quod eſt intra ipſum genus, non ad res exeũtes à genere, de quo eſt oratio. qñ autem orator vellet ornare orationem, conſtituere permutationes ad præſtantiſſimum in genere M illo. Exempli gratia, quia petitio & ſupplicatio ingrediuntur ſub vno genere, quæ eſt ipſa ĩterrogatio: ſupplicatio autem eſt vilior petitione, quia ſupplicatio eſt illius, qui eſt ĩferior: petitio autem æqualis. Quãdo autem vellemus ornare ſupplicationem, diceremus eã petitionem. & quando vellemus deturpare ipſã petitionem, eam vocaremus ſupplicationem. Et ſimiliter qñ vellemus magnificare vnam eandẽ rem, nominarem⁹ illam per maximam in

illo

illo genere. ſi autem illam vellem' paruifacere, appellaremus eam per minimum. Exempli gratia. quia quando vellemus magnificare diſpoſitionem illius, qui furatus eſſet diceremus ꝙ ille militatus eſſet. ſi autem illam vellemus paruifacere, diceremus ꝙ ille commiſiſſet dolū. & hoc, quia omnes hi actus ingrediuntur ſub oblatione opum, præter opinionem dominorum illarū opum. & quando vellet, ꝙ ipſa permutatio latgiretur intelligentiam huius rei, expediret quòd ferret res, quę ſunt vnæ ſecundū ſpeciem. & hoc in rebus, quibus non ſunt nomina impoſita. quia illę, qbus ſunt nomina, ſicut nomina illarum, ſuffi cit earum dignotio. Et permutatio, quæ eſt huius diſpoſitiōis, cōſtituit orationem verificatam, & ſua aſſimilatio eſt pauca. Et aliquando expedientius locis eſt, ꝙ in permutatione fiat aliquis nutus, & figura. Et nominis lepos fit, quando illud cōduceret per dictionem non abhorrendam, neq; extraneam. & hoc fit, qñ non exprimeretur nomē rei ſibi proprium. & hoc eſt, quod vocatur agnomen: quia expoſitio p nomina rerum vt plurimum diſpōnis eſt res abhorrenda. Hoc aūt fit pluribus modis. Quorū vnus eſt, ꝙ ducatur in medium per dictionē vſiorem re, vel propriorem. Secundus aūt eſt, qñ res, quam exponeret, eſſet turpis: & conſtitueret ſermonē de illa per dictionem ęquiuocam illi rei turpi, & alij rei, q̄ non eſſet turpis. & illa eſt, quam Ariſt. vocat locutionē, ingeniumq;. Tertius autē eſt, ꝙ conſtituatur ſermo de illa per ſignum ſibi proprium, ſecum conuertibile ſm prędicationem. Et hęc permutatio ſtabiliret rem expoſitā, ac ſi eſſet circa rem. raro autem fit talis permutatio. & hic eſt econuerſo rei primi modi. & hoc, quia quaſi non inueniretur aliqua res, cui ſit nomen proprium, niſi iam declarata eſſet per dictionem vſitatem. Signorum vero inuentio eſt rara: ſed qñ inueniuntur, ſuus vſus eſt famoſus, & ſunt affinis ſignificatiōis rei. Et quartus modus eſt, ꝙ appellet rē ſuo contrario, vel per magis & minus. & hoc eſt ſic, ſi excitaret ad minus per magis, vel ad magis per minus. exempli gratia, ꝙ laudaret hominem corā aliquo qui eſſet pſtantioris dignitatis eo: & per hoc teſtaretur exceſſui ſuę dignitatis. Et aliqñ laus cuiuſdam viri eſſet nutus vituperatiōis turpitudinis alterius viri: & econtra. & hoc, qñ notum eſſet ex diſpoſitione illorum duorum virorum, ꝙ ipſi ſint diſtincti ſm mores, & regimen, & genealogias, & reliquas res, quæ ſtudioſum diſponunt. ſicut ſi quiſpiam intendens publice vituperare ſuum ſocium, diceret: ſum ne ego adulter? an mea mater ſit meretrix. Et aliquando fit inſinuatio vituperij per quaſi ſimile huius loci. Sed quando fit expoſitio huius rei turpis, vſus ſimilis remoti, hic eſt conuenientior q̄ propinqui. quia eadem res permutaretur varijs permutatiōibus, & variaretur illa res per pulchrum & turpe ſm varietatem rerum, in quas cecidit permutatio, hoc eſt ipſarū conſimiliū. Exempli cauſa, qñ aliquis deſcriberet quādam mulierem manu coloratam muliebri fucu, qui alhanna dicitur Arabice: & diceretur de ea ꝙ ipſa ſit extremitatibus rubea pro decore; & ſiſr quādo dice

G remus vueam extremis, ac etiã dicere-
remus vinoſam extremis, quod eſt
vilius illo. & turpi⁹ q̃ hoc, eſſet q̃ di
ceremus ſanguinolentã digitus: qa
dicere digitis ſanguinolentã eẽt ꝓ-
pinquius turpitudini, q̃ ſit laudi. &
ſõ variatur aſſimilatio ꝓp varietatẽ
rerũ quibus cecidit permutatio de-
coris & excellentię. Res aũt ſunt cõ
ſimiles ſm reliquã trium rerũ, vel
ſm conſimilitudinẽ reſpectus mo-
rũ, vel coloris: aut quia ſuæ ſpẽs vel
ſua genera ſint vna: aut qa ſuę ope
rationes ſint vnę. Ex quo autẽ ora-
tiones rhetoricę & poeticæ ſunt de-
H ſcriptiones rerũ inuentarũ immo
fictarũ, quas poeta vel orator vt in
lib. Alcalile & Dhamane finxiſſet,
licet fictio ꝓprior ſit Poeticę quàm
Oratorię. & ideo modi fictionis
diſtincti ſunt in lib. Poeticæ. Ex-
pedit itaq; etiam q̃ ſcias, q̃ cuidam
permutationi ſpeciei fictionis adue
nit decus & turpitudo, ſicut aduenit
permutationi, quę fit de rebus inuẽ
tis. & aliq̃ hoc aduenit ẽt vni eidẽ
rei. exempli gratia, qđ retulit Ariſt.
de quodam viro illorũ veterum, qui
dixerat narrans in ſuo lib. q̃ quidã
mulus gratulabatur q̃ ipſe eẽt equi
I propago: qñ ipſe ẽt eſſet propago
ipſius aſini. & dicit q̃ qñ dixit mu-
lum eẽ equi propaginẽ, erat illi ma
gnificentia: & qñ dr̃ de eo propago
aſini, eſt ei vilipenſio. Et quędã per-
mutationũ eſt, quæ largitur rei ex-
ceſſum parvipenſionis & magnifi-
catiõis, quę appropriatę ſunt Poe-
ticæ. Expedit autẽ, q̃ in Rhetorica
fiat magnificatio & paruipenſio ex
intentiõe: ſicut qui diceret ex Abra
ham Abraim Arabicę: Latinęve-
ro Abramulũ, & ex Amnon Amno
nulum, & ex Bagar Bagarulum. Cõ
ſtitutio vero præter locum cõſtitu- K
tionis, vel poſitio enthymematum,
quę ſignificarẽt ſtabilitatẽ in alio à
ſuo loco, eſt ẽt q̃dã ſpecies malæ p-
mutationis. Frigidiuſcula vero no-
mina, q̃ expediret oratori q̃ ipſa au-
fugeret, ſunt quatuor ſpecierum, &
ſunt ex numero nominũ, quorũ, ſi-
gnificati ĩtellectio eſſet difficilis, vel
aſſimilarent' ſm quandã diſpoſitio
nem attributis additis, eo quod op-
portunũ eſt ex eis. Et vna quidẽ ſpe
cierum nominũ frigidorũ eſt, q̃ ex
ſpẽbus nominũ cõpoſitorũ vtamur
illa, quę eſt rei ſm aliquã diſpoſitio
nẽ non famoſam, & difficile eſſet il L
lã conſtare, aut putaretur de ea ali-
qđ accidẽs remotũ. talia aũt nomi-
na non reperiunt' in idiomate Ara-
bico. Secunda autẽ ſpecies eſt vſus
idiomatum. hęc aũt eſt duobus mo
dis. Quorũ vnus eſt, q̃ vteremur il-
lis in oratione alicuius gentis, quæ
eſſent prętер ſuum idioma, ſed ſm
idioma alterius gentis alienæ illi.
Et ſecũdus eſt, q̃ vtant' in oratione
illius gentis noſb⁹ alienis exceſſiuæ
extraneitatis, q̃ reperiuntur in ſuo
idiomate. Tertia aũt ſpẽs eſt, q̃ vte
ret' ex nominibus impoſitis, q̃ eẽnt
translata illis, q̃ non aſſimilãtur ſi- M
gnis rei, ad quã eſſent trãslata pro-
pter ęquiuocationem, quę in illis ẽ,
& propter vniuerſalitatem ad mul-
titudinem, quæ ſub illis ingrederе-
tur: vel propterea q̃ illud, quod ei
aſſimilaretur, eſſet accidens remo-
tum: vel q̃ aliqñ ei aſſimilaretur,
quando non reperiretur illa res, qa
oĩa hęc ſunt nomina frigida. Exẽ-
plum aũt nominis ęquiuoci tranſ-
lati eſt, quòd lac vocaretur ipſum
album: quia album dicitur de re-
bus multis albis: & eẽt difficilis in-
telligentiæ

A telligentię illius, quod per hoc intenderetur: & ſiſt eſt res, cui transfertur nomen ſui generis. Et Ariſto. refert quendam antiquum, qui vtitur talibus nominibus frigidis, & vocabat ſudorem humorem nomine ſui generis: & voluptatem vocabat tractū in contrarium animæ: & animę diligentiam vocat inuidiam. Illud vero, qnod aſſimilatur aliquo tempore præter tempus rei, eſt, ſicut ſignificaret actum futurum, vel illud cui⁹ eſſe eſſet præter tempus, quod ſignificatur per ſermonem ſignificātem tempus his autem ſpeciebus non ex
B pedit vti in Rhetorica, ſed fiunt in Poetica: hoc eſt, quę faciunt animā imaginari aliquod accidens remotum. Nomina autem translata ī prīcipio ſuæ rei ſunt extranea, & tunc ſunt propriora Poeticæ. quando autem protraheremus tempus in eis, fiunt diuulgata, & conueniunt Rhetoricæ. Si autem augeatur ſua famoſitas numerantur inter dictiones vſitatas, quibus vſius expedit, ꝙ vtatur hæc ars in altero duorum locorum: vel quando non reperiretur rei, de qua eſt ſermo, aliquod nomē, & trā
C ſferretur ei aliud nomen, licet nō intenderetur in eo, ꝙ longis temporū curriculis vſitetur: vel quando intenderetur, ꝙ eo nomine illa res vocanda ſit in futuro tempore ſecundum modum conſtitutionis ſtatutæ ipſis hominibus. Illa autem, quibus vtendum eſt hic, ſunt ea, quæ faciūt largiuntur rei intelligentiam, & per ea imaginetur aliquod attributum ſecundum menſuram, ſecundum quā ea indigetur in hac arte, non illis, q̄ ſunt profundi ſenſus: quia non eſt vtendum ſenſus profunditate cum illo, cui homo intendit aperire mentem ſuam: ſed vtendum eſt illa cum D
illo, cui vellet altam reddere rem: neque etiam illis, quibus eſſet aſſimilare ſecundum diſpoſitionem rei excellentioris q̄ illa, de qua intēditur. Nomina autem compoſita ſunt ꝓpria ſpeciebus poematum prolixorum, quæ conſequuntur multitudinem literarum, ex quibus compoſita fuerunt. Et inuſitata ſunt propria poematum, quę dicūtur de eximijs rebus, quibus quiſpiam prævaleret cum confidentia & cautela, quia nomina inuſitata largiūtur rei magnificentiam & exaltationem. Nomina vero permutata īter ſpecies poema E
tum conueniunt poematibus, quibus intenditur oblectamentum, & bonum largitionis intelligētiæ. hoc autem dicetur in arte Poetica. Quarta vero ſpecies frigidarum dictionū fit permutationibus, quæ non ſunt decoræ. Hoc autem accidit illis pluribus modis: vel ꝙ ſint ex rebus remotis, aut ex rebus propinquis: vel ex rebus patentibus, aut ex rebus latentibus: vel ex rebus quæ facerent imaginari de re exceſſiuam additionem, aut exceſſiuam minutionem; aut ex rebus vilibus: vel ꝙ compone F
rētur plures harum ſpecierum. nec ſunt difficilia illi, qui meminit orationum & poematum exempla harum ſpecierum. Et comparatio eſt quædam ſpecies permutationum. & hoc, quia quædam permutatio eſt, quæ fit exemplum, & ſimile. Dria autem, quæ eſt inter ea, eſt, quia in permutatione ſtabilitur exemplum loco illius cuius eſt exēplum: in cōparatione vero fertur cum notis aſſimilatiōis. exemplum autem vſr eſt fictum, vel ens. Permutatio autem exemplaris expedit ꝙ ſemper fit ꝓ-

De noīb⁹ trāſlatis.

De noīb⁹ qb⁹ fit imaginatiō

por-

G portionalis rei,quę fit loco eius:& p cipue, quando permutatio fit p res diuerſas. Sicut Ariſt. ꝙ poetæ ſui tẽporis vocabant Iouem crateram ferentem, & Martem ſcutiferum. & hoc,quia ex quo credebant ꝙ Iupiter ſit planeta comitatus amicitiæ, & vnionis & triumphi, & ſocietatis & pietatis. homines autem,quando ſunt huius diſpoſitionis,habent crateras in ſuis manibus: ideo accommodauerunt illud nomẽ proportionale credulitati, qua de illo credidерant hanc credulitatem. Et ex quo Mars apud eos fuit planeta bellorũ
H & odiorum & contentionum:homines autem in bello habent ſuis manibus ſcuta & arcus:ideo illi accommodauerunt hoc nomen.ambæ ergo hæ permutationes ſunt proportionales,ſed ſunt ex rebus remotis. Ariſto. autem ait ꝙ permutationes decoræ exemplares ſint ex reb⁹,quę vnæ ſunt ſpeciei.& hoc,ꝙ homo cõparetur homini ei proportionali,ſicut ꝙ pulcher aſſimilet ipſi Ioſeph. Si autem non fuerint vnæ ſecundũ ſpeciem,eſſent vnæ ſecundum gen⁹ proximum:ſicut, quando comparamus decoram mulierem ipſi ceruę.
I & ſi hoc non eſſet poſſibile, fieret ſecundum genus remotum:ſicut quãdo dicunt de decora muliere, ꝙ ſit clara ſicut Sol. Permutatio vero,quę fit ex rebus, quæ non aſcendunt in vnum genus, & ſi ſit remotum,illa eſt vilior. Hæc itaque eſt ſumma illorum, quæ dicta ſunt de ſimplicibus dictionibus, quibus vti expedit oratori. Infra autem ipſe meminerit quarundam rerum de quibuſdã attributis dictionum ſimplicium & compoſitarum præter eas,quæ exactæ ſunt. & hoc, quia attributa dictionum,quorum mentio facta eſt K
ſunt eis attributa,qua largiũtur exẽplum. Attributa uero, quorũ poſtea mentionem faciet,ſunt attributa, ꝙ quando annectuntur dictionibus, ſunt perfectioris ſignificationis, & manifeſtioris vtilitatis & intelligentiæ:vel attributa,quæ ſunt ꝑter hęc, & conſulet de remotione illorum,& vſu horum. Primum autem,quo indiget orator,eſt ꝙ ſit peritus in idiomate virorum, quorum idiomate orat: & ꝙ ſit ſuo ore tritum,adeo ꝙ eius oro ſit ſm omnia eius dicta prę ſtantiori mõ, quo currit cõſuetudo virorum illius idiomatis. L

De Oratorijs obſeruationibus. Cap. 4.

PRima autem rerum, quas oportet obſeruare, vt oratio ſit perfectioris ſignificationis & rei adeptionis,eſt conſtitutio literarum coniũgentium in loco orationum, vbi expedit ꝙ ſint. Coniunctiones autem vt ſunt literæ, quibus coniungitur oratio,& copulantur ſuæ partes ſibi inuicem. Iam autem Abũnazar numerauit ſuas ſpecies alibi. Quarum quędam ſunt,quarum ſemita eſt ꝙ ſtabiliantur in initio orationis,ſicut M
ſunt coniunctiones,quę inferunt affirmationem cuiuſdam rei de aliqua re:ſicut ſunt literæ conditionis & poſitatis:& ſicut ſunt literę largiẽtes intelligentiam,& deciſionem. Et quędam earum ſunt, quarũ moris eſt,ꝙ ſtabiliantur in medio oronis: ſicut vau, & phe.i. &, yel, & dictio hodh Arabice, i. vlterius . Et quędam earum ſunt, quarum moris eſt ꝙ ſtabiliantur in vltimo orationis: & ſunt literæ occaſionis & cauſæ: ſicut eſt, ſi diceres honorauı Socratẽ

A ꝓpter ſuum bonum, quia eloquẽ-
uus eſt q̃ ſi diceres propter ſuum bo
num honorauí Socratem: aut hono
rauí propter ſuum bonum Socratẽ.
Hoc autem notum eſt in Græcorũ
idiomate. Decet autem oratori, ꝙ or
dinet has coniũctiones locis, quib⁹
locutio ſit eloquentior ſecundum il
lud idioma. Ac etiam illę coniũctio
nes, quæ decernunt ꝙ coniungãtur
cum illa dictione, cum qua copulã-
tur ipſæ coniunctiones alia dictio ꝓ
æ illam. cum qua coniungitur ip-
ſa coniunctio, vocatur deciſio. Con
ditionis autem huius coniuncti ali-
B cubi eſt, ꝙ præcedat ipſam coniun-
ctionem: & alicubi ſuæ ſemitæ eſt,
ꝙ ſit poſt coniunctionem. Expedit
autem ꝙ literæ deciſionis in talibus
orationibus ſtabiliãtur in locis, vbi
ſuæ ſemitæ eſt ꝙ ponantur. & hoc
aut ante dictionem coniunctam di
ctioni, cui annectitur coniunctio, vl
poſtea. Exemplum illius, in qua di-
ctio eſt poſterior dictione coniũcta
ipſi coniunctioni, eſt, quando dicis:
vel Socrates ambulat, aut Plato ſe-
det. Vſus vero orationis, quę iudicat
deciſionem abſque coniunctiõibus
expedit ꝙ auferatur. Quando autẽ
C ſit hoc, in talibus expedit, ꝙ non po
natur diſtantia inter deciſionem &
deciſum per ipſam in multo elogo
intendentibus huius diuulgationẽ.
Ac etiam quędam coniunctionum
eſt, quę decernit, ꝙ poſt ipſam ſit a-
lia coniunctio. Hoc autem fit, aut
ſuę ſpeciei, quando ipſamet coniun
ctio repetitur: ſicut eſt dictio an, vel
veruntamen, vel alterius ſpeciei, ſi-
cut eſt dictio ym, i. an, quando pro-
uenit poſt He admirantis, vel poſt
Lamedh largientem intelligẽtiam.
Expedit autem in talibus locis nẽ i-
grediatur inter primam coniunctio D
nem & ſecundam alia coniunctio,
cuius conditionis non eſt. ꝙ cadat
inter illas: quia hoc ſtabiliret ora-
tionem pendentem non intelle--
ctam. Aliqñ aũt cõuenit, ꝙ interpo
natur inter primam coniunctionẽ,
& ſecundam in locis prę ſtantib⁹ra-
ris alia extranea cõiunctio. ſicut eſt
ſermo dicentis, quia ego quidem ꝓ-
pter hoc feci ſic: tamen talis itaq; ꝓ
pter hoc fecit ſic. Ac etiam cõuenit,
ꝙ introducatur coninnctio ſignifi-
cans cauſam, vt quando diceres: pro
pter hoc, aut primum, vel ſecundũ,
quorum vnum decidit in alterum. E
Aliquando autem fertur coniũctio
extranea in tali loco in vltimo ora-
tionis: ſicut eſt ſermo dicentis: quia
ego faciam hoc: vel talis faciet hoc
propter ſic & ſic, & propter ſic & ſic.
ſed eſt difficilis traditio regulę no ti-
ficantis, vbi expediat ꝙ ordinentur
tales coniunctiones extraneę in ſin
gulis locis partium talium oratio-
num. Expedit vero ꝙ apprime con
fideretur hic, in quo ofo fuerit perfe
ctionis dignotionis ſm locutionem.
Et aliqñ ẽt decet in raris locis, ꝙ ſta
biliamus diſtantiam inter coniun-
ctionẽ & ĩter ſuas partes. Hoc itaq; F
eſt primũ ꝓceptũ, quo ꝓcepit, ꝙ qui
voluerit eſſe peritus in idiomate ali
cuius gentis, ꝙ circa illud inſiſtat. Se
cũdum aũt prę ceptum eſt, ꝙ orator
caueat, vt ſua declaratio ſit per noĩa
vſitata propria rei quę dr: hoc eſt il-
li vtuoca nõ per nomina commu
nia faſtidiẽtia. Tertium prę ceptum
eſt, ꝙ locutio nõ ſit per nomina am
bigua, quę faciunt imaginari rem,
& ſuum contrarium, & fallerent au
dientem. hęc autẽ noĩa ſunt ꝓpria
Sophiſtis: & magis propria ſunt

arti

G arti Poeticæ, q̄ huic arti. Vates autē loquuntur talibus nominibus, quia minoratur constantia suarum orationum, quando loquuntur talibus nominibus, cum ferant plusquam vnum significatū. Sicut accidit cuidam viro vaticinatori cum quodā rege, qui dixerat illi, quando transibis talem fluuium, perdes eximium principatum. & putauit ille rex, ꝙ ille esset principatus aliquorum suorum inimicorum. quando autē trāsiuit fluuium ipsum, vicerunt sui inimici, & eum interfecerunt: & fuit ꝙ perdiderit principatum proprium.

H Quando autem vates loquuntur p nomina vsitata, & magnificant tempus & quantitatem, error augetur. Quartum præceptum est, ꝙ caueat figuram dictionum significantium masculinum & fœmininum, ne vtatur figura significante masculinum in significato fœminino, neque figura significante fœmininum in significato masculino. masculinum autē & fœmininum rerum reperitur in animalibus. Prętera iam in quibusdam idiomatibus transgreditur hic terminus: & quædam entia exprimuntur per nomina, & per dictiões

I quarum figuræ sunt figurę fœminæ: & aliqua per illas, quarum figuræ sunt figuræ masculinæ. in aliquibus autem idiomatibus non reperit masculo & fœminæ figura propria: sicut fertur ꝙ est in idiomate Persico. hoc autem reperitur in nominibus & literis. Et in quibusdam idiomatibus reperiuntur nomina, quæ sunt media inter masculinum & fœmininum, sicut fertur ꝙ ita sit ī Gręco. Et cum hoc oportet in his nominibus, ꝙ suæ desinentię sint illarum figurarum, quæ consuetæ sunt apd illos viros: hoc est, ꝙ sint signata si- K
gno, quo solent viri illius idiomatis signare desinentias nominum huius speciei in singulis locis orationis: vt sint declinata declinatione propria illis. Quintum præceptum est, ꝙ caueat in vsu figurarum nominum significantium singulare, & dualitatē & pluralitatem. Et caueat in speciebus nominum significantium compositionem. & hoc, quia quędam eorum sunt, quæ significant compositionem: quoniam nomina nominū sunt varia apud Arabes. & oratori expedit, ꝙ caueat in eis, vt vtatur quælibet figura eorum in suo loco, & ꝙ L
stabiliat suas desinētias varias in oratione: sicut diximus de varietate consueta apud viros illius idiomatis apud varietatem significatorum orationis, quæ vocatur signatio apd Grammaticos Arabum: & clausulæ seu censura apud Grammaticos Grecos. Sextum pręceptum est, ꝙ expediat ꝙ sermonis scripti sit intelligētia suorum significatorum, & quando profertur, & quando exprimitur oretenus coram fit facilis sua expō. Lecti autem sermonis significatorū intelligentia fit facilis in eius prola- M
tione, quando in eo fuerint literę cōtinuationis & pausæ. Hæc autē res nondum constituta est in scriptura Arabica: sed reperitur in pluribus scripturis reliquorum idiomatum. Sermo autem oretenus coram dictus, cuius significatorum intelligentia est difficilis, est sermo mulctarū coniunctionum, qui vocatur sermo cōtinuatus. nam vsus coniunctionum in sermone expedit ꝙ sit mensuratus, quando omnimodus defectus illarum in sermone īfert defectum intelligentiæ suæ continuitatis: sicut illa-

A illarum pluralitas iferret defectum intelligentiæ pauſæ. Et huiuſmodi eſt: ꝙ in orationibus compoſitis aufugiantur dictiones, quæ quãdo per eas fit ſermo, neſcitur, an continuẽtur primę parti orationis vel vltimę parti, ſicut eſt ſermo dicentis, quando hic ſermo eſſet cynicus, fieret ad virum ſapientem. quia quando dicimus cynicum, fert, ꝙ ſermo ſit denominatus, adeo ꝙ huius ſenſus ſit, ꝙ hic ſermo, quãdo eſſet cynicus, eſſet ad virum ſapientem. Et ferret, ꝙ qñ dicimus cynicum: ſit denominatio viri ſapientis ex familia cynicorũ, &
B non ſit oratio perfecta, & idigeat reſponſo: & eſſet illius ſenſus, ꝙ hic ſermo, quando fieret ad virum ſapientem cynicum, & indigeat expreſſione. Cauſa autem harum ambiguitatum eſt defectus ſigni continuitatis & pauſæ. Et huiuſmodi eſt, quando contigerit, ꝙ ſint duæ res ingredientes ſub aliquo genere, & vellet declarare vtranq; earum per id, quod illã appropriaret, expediret itaq; ꝙ ſtabiliatur oratio de vnaquaq; per dictionem, quæ illam appropriaret.
Si autem vellemus facere mentionẽ de aggregato ex eis, fieret oratio ex
C his, in quibus conuenirent: exempli cauſa, quando vellemus facere mentionem de verbo viſionis in oratione, quæ ipſum appropriaret, diceremus, vidimus: & ex verbo auditus, audiuimus: & ſi vellemus ea aggregare, diceremus percepimus. Si autẽ ſermocinaremur ex verbis viſionis ſolum, vel auditus ſolum per dictionem perceptionis, eſſet oratio vitioſa. Et ex his, quæ conſtituunt difficilem intelligentiam enũciationis rei qnæ intenditur enunciari, eſt, ꝙ pronuncians interponat inter enunciationem, i. ſuppoſitum, & enunciatũ, D
.i. appoſitum, plures ſermones. ſicut quando diceres: Ego intendebam, quando loquutus ſum: & fuit hic ſic & ſic, tali & tali diſpoſitione, ꝙ agerem tali modo: hoc eſt, ego, quando loquutus ſum, intẽdebã ꝙ agerẽ tali modo, & interpoſuiſſes talia in medio, quibus difficilis fieret rei ĩtelligentia: ſed recipitur ex hoc vtilitas in oratione, quando orator intẽdit augere orationem & creſcere dictiones. & hoc, quia ſi talia inutilia ipſe tuliſſet in vltimo, ſtatim declararet ꝙ illa eſſet ſuperflua. quãdo autem ea tulerit in medium, conduceret au E
dientes putare, ꝙ ſint opportuna.
Quando vero intentio oratoris eſſet breuitas, non expediret ferre hoc ſuperfluum. Ex his autem, quæ adiuuant bonam largitionem intelligentiæ rei, & orationis crementum, eſt, quando orator intendit vti orationibus æquiuocis loco nominum ſimplicium. quando autem eius intentionis eſt ipſa breuitas, expedit ꝙ faciat huius contrarium. Et aliquã do orator recipit vtilitatem ex hac permutatione, hoc eſt, permutatiõe orationis loco nominis, & nominis loco orationis. quia quando rei eẽt F
aliquod attributum turpe, opportunum eſſet oratori ꝙ permutet loco illius orationis ſignificantis illud attributum ipſum nomen. & ſic ſi nomen faceret imaginari de aliqua re turpitudinem, expedit ꝙ permutet cum oratione ſibi coæqua. Vſus autem orationum loco nominum eſt ex his, quæ iuuant orationis crementum. Orationes autem permutatæ loco nominum ſunt quę componũtur ex rei exceſſu, & ex operationib⁹ prouenientibus ſecundum modum

Dẽ largitiõe & abbreuiatione oronis

de-

G declinationis. Oratio autem permutata, possibile est, ꝙ constituatur breuis: & potest esse ꝙ stabiliatur lõga, Et permutatæ orationes vt plurimũ sunt Poeticæ, & iam poetę vtuntur eis. & hoc, secundum quod intendit de orationis prolongatione, & eius abbreuiatione. quia poeta aliquando intendit describere vnam rem, & loco illius ponit plures orationes: & aliquando quando intendit abbreuiationem, intendit describere plures orationes, & ponit suo loco vnicam orationem: & aliquando ponit loco vniuscuiusq; earum vnam ora
H tionem, quando intẽderet periphrasim. Et ex his, quib' oratio ponitur abbreuiata, est, ꝙ constituatur disiũctus secundum eius partes a se inuicem. disiũcta autem oratio est, quę quando initiatur de ea, prosequitur in id, cuius moris non est ꝙ denominetur per illud, sed indigeat introducere inter ipsam & inter subsequentem aliquod medium. & quando illud medium omittitur, fit oratio disiuncta: adeo ꝙ putatur prima oratio alia a genere secundæ. & hæc est species sermonum, qui vocantur nugatorij. & in hac specie disiũcte.
I nam deficiunt signa coniunctionũ: licet vna species disiunctæ orationis sit ex parte omnimodi defectus signorum coniunctionum, sicut præmissum est. Oratio ergo disiuncta est duarum specierum, speciei defectus signorum coniunctionum, & speciei defectus mediorũ, quæ sunt inter orationis partes. Ait Abunnazar. Oratores autem Arabum quasi putant ꝙ eloquentiæ sit vsus orationis disiunctæ. Dictionibus vero priuatis & nominibus infinitatis, & locutione infinitata, & vniuersali' om-

nibus negationibus & dictionibus, K
quæ significant priuationem, non rerum substãtiam, expedit ꝙ vt plurimum utamur apud insinuationẽ vituperationis, & apud libitum illi' occultationis & absconsionis. Illæ autem sunt magis poeticæ, q̃ rhetoricæ, & præcipue quod fuerit extremæ significationis, quia illud non significaret rem finitam. & ideo si orator illis vteretur in laudem & vituperium, non vituperaretur per rẽ finitam, neq; laudaretur per rem finitam: & ideo non sumeret de illis vtilitatem qui laudatur, neq; noceret illi qui vituperatur eo damno. L
Et si'r etiam parum vtilitatis est, qđ suscipitur per hoc in concionatiuis neq; in iudicialibus: nisi I defensionem, quia illa suscipit vtilitatem de ea. Oratio autem fit decora, quando fuerit ex dictionibus imaginari facientibus moralibus, quæ conuertũtur versus rem intentam rectis. Intẽdo autem, qñ dico morales dictiões solicitum facientes ad virtutem: cuius moris est, ꝙ ex ea proueniat ille actus, ad quem solicitare intẽdit ipse sermocinator. nam hic sunt quædam dictiones, quibus hõmo non solicitatur ad mores & passiones a- M
nimæ, sicut qñ dicunt, nonne sciuisti, si non audisti? Quando autem dico quæ conuertunt versus rem intẽtã, ꝙ mos vel passio illa sit, quæ solicitum reddit de eo, cuius semitæ est, ꝙ ab eo proueniat actus intentus. Qñ a sit dixi rectis, intendo ꝙ nõ tradant oratori extimationem morũ nimiũ excellentiũ suã cõditionẽ, & minueret eius passio, vel qñ ipse indueret ex illa õrone aliquem morẽ, neq; mores nimis viles apud suam condõnem, sed tradunt in ea simili

tudin-

A tudinem morum ſibi conueniẽtiũ. Et ex his, quæ conſtituunt orationẽ vilem, eſt, ꝙ otet dictionibus cõſuetis, & non oret ex illa vſu, ſed per res diſtinguentes. & vſus expedit itaq, ꝙ non ſufficiat dictionibus, ꝙ ſint men ſuratæ ſola ſonoritate, vel alijs diſpoſitionibus, quæ deforis ſunt, q̃ notæ ſunt faciei nutu: ſed cum hoc expedit ꝙ per ſe largiant' ſimilitudinem. Morales autem orationes, quã do meminerit alicuius peccati vituperij & defectus, promouent iram. Quando autem meminerint triſtitiarum, & rei excellentiæ, transfer-
B rent ad tremorem, & timorem, & rei difficultatem: & ꝙ homo ex ſe non largiretur quod quæritur ab eo. Et quando fiunt in laudem, faciũt gradatim procedere verſus rem, cuius actus intenditur, & ipſum facilniãt. Quando autem fuerint contrariæ laudi, promouerent in triſtitiam & tremorem. Morales autem oratiões largiuntur perſuaſionem, quando homo eas ſignificaret quibuſdã dictionibus ſuo regimine ſignificantibus ſolicitare mores, non dictionibus ſuo regimine non ſignificantibus illum morem, neq, illam paſſio-
C nem. Extant autem orationes morales fortioris perſuaſiõis per dictiones ſibi proprias. nam his dictionibus ſtabiliuntur animæ, & delectat illarum caſus ab ea: & putatur de eis ꝙ ſint ipſa veritas, cum proprium veritatis ſit ꝙ ſtabiliantut animæ, & delectet ſuus caſus ab ea. aliquando autem errat anima circa hóc, & fallit eam locus ab accidente. Præterea, quando audiens afficitur ab eo, qui ei ſermocinatur per affectum, q̃ ſunt deforis: ſicut ſunt affectus faciei, & aliæ res, quæ numeratæ ſunt, tanto magis afficeretur, vel ſidueret D aliquem morem ex dictionib', quę ſuis nominibus ſignificant illũ morem vel affectum. Iam autem declaratum eſt ex his, quæ dicta ſunt, qui mores & affectus conueniant cuiq; generi & cogitationi. Et intendo p genus, ſicut adoleſcentem & ſenem. & mulierem & virum, Arabem & Romanum. per cogitationem autẽ intendo rem, quam ſingulæ gentes intendunt in mundo viuentes: ſicut eſt ſcientia apud quoſdam viros, & apud alios ipſæ diuitiæ, & voluptates apd alios, & aliæ res, quę poſſent ſtat illici vltimus finis. Et artes etiã, E & magiſteria habẽt impreſſionem quãdam ad præparationem recipiẽ di ſingulos mores, & ſingulos affectus. Et expedit oratori, ꝙ apprime conſideret aduenientis cuique hominum ex moribus & affectibus, & ipſum ſolicitet ad illum. quia quando hoc intenderet, eſſet ſua operatio præſtantior. Et ex his, quæ expediunt ei intendere, eſt ꝙ ſermocinetur viris cuiuſq; artis per dictiones morales, quæ diuulgatæ ſunt apud habẽtes illam artem, ſicut ꝙ ſermocinetur philoſophis per dictiões morales, q̃ diuulgatæ ſunt apud oẽs phi F loſophos. & ſic in ſingulis artib'. qa huic actui eſt vehementiſſimus caſus ad perſuaſionis largitionẽ. Morales autem orationes non ſunt orationes affectuum, neq; materiæ, ex quibus fiunt, ſunt vnæ eædem: licet moralibus iam inſit aliqua res affectus, ſicut eſt ſermo dicentis: Et quis neſcit hoc? omnis homo, ſcit hoc: quia hoc ſignificat ei pudendum eſſe quęrere quo nam pacto hoc ſequatur. pudor autem eſt affect' quidam. Et vniuerſalius expedit, ꝙ om-

nis

G nis tes fiat tempore ſibi conuenien
ti,& fiant orationes morales in loco
ſibi connenienti, & orationes affe-
ctuum in loco ſibi conueniẽti etiã.
Et ante hoc expedit oratori in his,q̃
infra ſe ipſum ſunt,ꝙ præponat,&
conſideret vias,& modos,quib' per-
ſuadeat audientibus:quoniam per
hoc fieret eius perſuaſio magis no-
ta,& non lateret ipſum quod dicere
ei libuerit. & iam Topicus præcepit
tali præcepto in octauo libro Topi-
corum. Nec expedit Oratori ꝙ con-
ſtituat omnes ſuas orationes ſecun-
dum dictiones vnius generis, adeo
H ꝙ omnes eſſent ſecundum dictiões
accommodatas vel inuſitatas, aut
diuulgatas: ſed conuenit has permi
ſcere. quoniã ſm hoc oratio fit for
tioris imaginationis. quia quando
ferret eas vnius generis, & non eſſet
in eis aliqua res inſinuata,non face
ret per hoc acquirere quid extrane-
um,neq; admirationem promouẽ-
tem animam:ſed apparet exceſſus
orationis imaginatæ vltra orationẽ
famoſam,quando ſecum coniunge
retur.& ſic etiam eſt de oratiõe inu
ſitata. Quando autem omnes illas
I conduceret vnius gñis,facerent ima
ginari cõſuetum,& non eſſet ibi qd
extraneum promoueus animam.in
orationibus autem affectuum expe
dit,ꝙ vtamur nominibus inuſitatis
& impoſitis,& duplicibus: immo il-
læ ſunt conuenientiores ad hoc. &
hoc,quia hæ tres ſpecies dictionum
faciunt imaginari quãdam rem ad
ditam rei intentæ per illas. Quando
autem aliquis vir ſermocinaret de
illis ex orationibus affectuum, fece
runt in illis acquirere quandam rẽ
additam circa rem, quæ promoue-
ret ad affectum illum,& ſecundum
quod adiecerunt conditiones illi rei K
ex imaginatione.& expedit illas ꝓ-
ferre apud ſuam ſpeciem, ꝙ vtatur
orationibus moralibus, & affectuũ
cum audientibus de actione alicui⁹
rei vel eius remotione, ꝙ enũciet de
ipſis ꝙ in futurum agent illam rem
de qua quærunt, cum illorum pro-
motione ad illum morem vel affe-
ctum,cuius moris eſt,ꝙ promoueat
ad illam rem. & hoc, quando illos
direxiſſet ad rei actionem: & ad illã
eos ſollicitandum in laudem oratio
nibus moralibus, vel ad promotio-
nem ad amicitiam orationibus af-
fectuum, vel ad ſe abſtinendum ab L
illa:& eos ſollicitare ad remotionẽ
vituperij per morales, vel ad promo
tionem ad odium per eas, quæ ſunt
affectuum. Verbi gratia, quia quan
do quiſpiam vir vellet promouere
aliquem hominem verſus aliquam
actionem per oratiões morales, hoc
eſſet ei poſſibile per laudem illius,
cuius ſemitæ eſt, ꝙ ab eo proueniat
illa actio: ſicut ꝙ illi dicatur, ꝙ hoc
operarentur viri excellentium cogi
tationum,& eximiarum progenie-
rum. Quando autem ſecum vſus eſ
ſet tali oratione,expedit ꝙ addat hu M
ic,& tu facturus es illud,quia tua co
gitatio & excellentia hoc decernũt.
Et ſi't fit, quando promouerer ora-
tionibus affectuum, ſicut ꝙ dicatur
ei,hoc faceret qui adipiſceretur bo-
num nomen, & hominum laudes.
tu autem hoc in futurum acquires.
Et ſil't fit in remotione actionum vi
tuperij vel odij. & hunc actum Ari.
vocaret pronoſticationem futuro-
rum.& dicit ꝙ Oratori expediat, ꝙ
vtatur hac pronoſticatione. & dicit
ꝙ cauſa occurſus perſuaſionis de il-
la eſt, ꝙ dicatur de ea ꝙ futura ſit.

Ro-

A Retulit autem id de ea, quia ſuæ cõditiõis eſt ꝙ futura ſit. & dicit ꝙ hic actus nimis conueniat Poeticæ, qa poeta eſt ī gradu prophetæ, hoc eſt, qui narrat ea, quæ futura ſunt. Quãdo autem illa pronunciatio eſſet cũ deluſione, vel deriſione, dignior eẽt, ꝙ agat in audientem.

De temporibus partibus orationis opportunis.
Cap. 5.

CVm autem iam loquutus eſſet de diſpoſitionibus dictionum
B compoſitarum ſecundum qualitatẽ ſuæ compoſitionis, & illarum ordinationem & prolongationem, & tradidiſſet vnicuique horum modorũ pręcepta conferentia, incœpit loqui de temporibus, quæ ſunt inter partes orationis rhetoricæ. Et dixit ꝙ oratorius ſermo expedit, ꝙ ſit non habens metrum, neq; numerum. & quando dicit non habens metrum, intendit ꝙ non ſint tempora, quæ ſunt inter partes ſyllabarum, tempora ex quibus fiant harmoniæ, & melodiæ. & quando dixit neque numerum, intendit quòd non ſint litetæ
C ſyllabarum æquales. Fit autem oratio metrica, quando congregauerit ambas has conditiones. Tempora autem, quæ ſunt inter ſyllabas, aliquando ſunt ex ſilentijs & pauſis, ſicut eſt diſpoſitio metrorum Arabũ: & aliquando ſunt compoſita ex ſilentijs & pulſationibus, ſecundum quod eſt diſpoſitio metrorum reliquarum gentium.

Aſt Abraham. Non duximus huius loci interpretes ſilentio prætereundum errorem magni Auerrois in hoc paſſu ex abuſu verſuum Arabum: qui, vt ipſe refert, metrum ex æqualitate numeri ſyllabarum D *conſtituunt, & tempora ex ſilentijs, & pauſis numerẽt. quare deuiauit nedum ab Ariſtote opinione, ſed ab ipſa Muſicæ natura, vbi pes ex numeroſis dimenſionibus ſyllabarum conſtat. vbi fit comparatio ſyllabarum prolationis ad ſe inuicem ſecũdum Muſicam, i. proportionalem menſuram motus eloquendi, nullo habito reſpectu ad ſilentium vel pauſam, ſed bene ad eleuationẽ & poſitionem vocis per longam vel breuẽ ſyllabam prolatam. Per metrum autem intelligit proportionalium pedum congeriem. & dicitur illa dimenſio numeroſa: quia modulatio conſtat ex diuturnitate* E *prolationis ſyllabarum, ſeu ex mora durationis ipſarum pronunciationis, ſecundum quòd mora vnius partis pedis eſt pars mora alterius partis. vel mora exceſſus, quo diuturnior ſeu longa excedit breuem, eſt pars metiens moram vtriuſque ſecundum aliquem datum numerum, quem exceſſum interuallum proprie dicimus, quem Auerrois falſo cauſam putauit. Pro his lege Muſicam Auguſtini.* I

Metrum autem non largitur perſuaſionem in orationibus rhetoricis propter duas res: quarum vna eſt facere cadere in animum audiẽtium quòd iam ingreſſa ſit orationem a- F liqua ars & aſtutia, adeo ꝙ putaretur, ꝙ huius perſuaſio ſit propter artem, non propter rem in ſe. Secunda autem eſt, ꝙ putetur ꝙ in ea intentum ſit ipſa admiratio, & delectatio, & perturbatio audientium: & contingeret oratio apud illos contingẽtia illius, in cuius perſuaſionem erraverint. Ex quo autem orationes cõpoſitæ ſunt trium ſpecierum: aut orationes metricæ, in quibus aggregantur harmoniæ, & numerus: vel orationes, inter quarum dictiones ſimplices non ſunt tempora largiẽ-

G tia aduentum cuiuſq; dictionis illarum apud audientem, vel notę, quæ ſignificarent ſuum aduentum: aut orationes, inter quarum dictiones ſimplices non ſunt diſpoſitiões, quę faciant eas peruenire apud audientem, & eas diuidant & hoc vel ſilentijs, aut pulſationibus. Sed illæ non ſunt pulſationes, quæ conſtituerent orationem metricam. quia metrũ perficitur pulſationibus, & pauſis, quæ fiunt inter ſyllabas. Per numerum autem intendo ꝙ literæ primi pedis metri ſint æquales literis ſecũdi pedis. Iam autem manifeſtum
H eſt, ꝙ orationes metricæ non largiãtur perſuaſionem. & patefiet etiam ꝙ orationes, inter quas nõ ſunt pulſationes, licet ſint ordinatæ, ꝙ ſint paucæ perſuaſionis. & hoc propter duas cauſas. Quarum vna eſt: quia dictionum, inter quas non ſunt temporanea diſcrimina ſignificatorum intelligibilia, eſt difficilis. quia quãdo illa ponuntur extenſa in intellectum, non ſtabilitur intellectus ad intelligẽtiam vnius illorum, donec non ſuperuenerit ei alterum: ſicut accidit illi, qui vellet aſſueſcere aliquam rem velocis motus; quia ille
I non ſtabiliretur in illa. Secunda autem eſt, quia oratio de illis nõ eſſet iocundi auditus: quoniam auditus delectatur pulſationibus, & pauſis, quæ fiunt inter partes orationis. Ac etiam cum differentiæ talium orationum ſint æquales propter ſuam vicinitatem, ipſæ contriſtant: quoniam delectatio eſt, quando trãſgreditur de genere in genus. Sicq; cum hoc ita fit, non relinquitur, ꝙ partes orationis rhetoricæ ſint, niſi tertia pars illarum partium, quæ eſt inter, cuius partes ſunt pauſę & pulſationes, non exprimunt orationem, ꝙ
K ea ſit metrum. & vniuerſalius expedit, ꝙ pulſationes & differentiæ orationis rhetoricæ ſint in capitulo illius, in cuius intelligentia ſtabilitur animus. Hoc autẽ ſiue dubio variatur ad varietatem orationum. quoniam quædam orationum ſunt, inter quarum partes expedit ꝙ ſtabiliatur ſpatium. & quædam earum ſunt, in quibus expedit hoc facere magis. Pulſationes autem fiũt, aut in ſpatio, quod eſt inter orationes: vel in ſpatijs, quæ ſunt inter ſimplices dictiones: vel in ſpatio, quod eſt
L inter ſyllabas: vel in ſpatijs, quę ſunt inter literas. Illæ autem, quæ fiunt in ſpatijs, quæ ſunt inter ſyllabas, decernunt metrum poeticum: & quæ fiunt in ſpatijs, quæ ſunt inter literas decernunt harmonias. Sicq; ergo illæ harum, quæ decernunt oratiões rhetoricas, ſunt quæ fiunt in ſpatijs quæ ſunt inter dictiones ſimplices, & orationes. Orationes autem ſunt duarum ſpecierum. quædam ſunt breues, & quædam longæ: quædam perfectæ, & quædam imperfectæ. & perfectarum, quædam ſunt primæ,
M & ſunt oratio enunciatiua, & imperatiua, & inhibitiua, & reliquę, quæ ſub eis ingrediuntur. & quędam earum ſunt ſecundæ, & illæ ſunt rhetoricæ. Pulſationibus autem vtitur orator in vno trium locorum, vel in vltimo dictionum ſimplicium & orationum breuium, quæ proximæ ſunt dictionibus ſimplicibus, vel in vltimo orationum breuium, quæ ſunt partes orationum longarum; vel in extremis orationum perfectarum ſecundi modi, vel in ſuis mediijs, hoc eſt in partibus magnis orationis. Illæ autem, quibus vtitur in

vlti-

A vltimo orationum nimis breuium, & dictionum ſimplicium, ſimiles ſunt ſermoni metrico propter vicinitatem æqualitatis dictionum ſimplicium, & orationum breuium ipſis ſyllabis. & ideo expedit oratori, ꝙ caueat in vſu harum pulſationum, ꝙ conſtituat ſermonem metricum. & hoc, quia quando cadunt inter ſyllabas, fit oratio metrica: quando autem cadunt inter dictiones ſimplices & orationes breues, fit oratio metrica metro oratorio. Sæpe autẽ accidit orationibus, ꝙ hæ pulſationes, vel ſilentia cadant apud illam
B gentem, quæ vtitur ſilentijs vt plurimum loco pulſationum inter ſyllabas, abſq; ꝙ hoc intendat, & fit ipſa oratio metrica, cum ipſe non putet. Verificatur autem oratori hęc ſpecies metri, quando ex dictionibus ſimplicibus & orationibus breuibus elegerit eas, quæ vicinæ ſunt, vt ſint æquales ipſis ſyllabis. Illis autem, quibus vtitur hic in partibus orationum breuium, quæ ſunt partes orationum longarum, vtitur vt ſignificent ſeparationem cuiuſdam orationis ab aliqua oratione. Hę autẽ fiunt in orationibus perfectis pri-
C ma perfectione (vt puto) & ſunt neceſſariæ bonæ largitioni intelligentiæ. Hęc autem ſpecies eſt raro, cum cadant in vltimis orationum, quæ per ſe exiſtunt. & hæc, vt puto, apud Arabes vocantur loca pauſæ: quoniam Arabs ſæpe vtitur loco pulſationum pauſis. Tertia autem ſpecies fit in initijs ſermonum, & in ſuis vltimis, & in ſuis medijs in loco quietis harum pulſationum, quæ fiunt in his tribus locis apud illam gẽtem, quæ eis vtitur: quędam ſunt, quarum initium eſt ſyllabarum ꝓductarum, & finiunt in ſyllabas breD ues: & quędam ſunt, quę incipiunt ex breuibus, & finiunt ī productas: & quędam ſunt quę ſunt omnes ꝓductę. illę autem, quę fiunt ex ſyllabis productis conueniunt in medio ī loco quietis. Expedit autem, quòd ſcias quòd quando pauſę conſtituũtur loco tonorum, redditur oratio rigida. Arabum autem vſus tonorũ eſt rarus. Toni autem fiunt, vel cum ſyllabis productis, aut cum literis, quę producuntur cum tonis, & cõſequuntur eos: ſicut ſunt Mem, & Nun in idiomate Arabum. Syllabę vero breues apud neceſſitatem proE ductę ſunt ad faciendum pulſationes. ſed Arabs vtitur pulſationibus tonorum apud ſyllabas productas, ſiue fuerint in medio orationum; vel in ſuis finibus. In ſyllabis vero breuibus non fiunt pulſationes, & toni, quando fuerint in medio orationum. Quando vero fuerint in finibus orationum, conſtituunt ſyllabam breuem productam. & ſi fuerit ſoni A, faciunt ipſi ſuccedere A, magnum. ſi autem per O, faciunt ei ſuccedere O, magnum. & ſi fuerit per I, faciunt ei ſuccedere I magnũ.

Hoc autem reperitur in vltimis F clauſulatum, qui verſus dicuntur apud illos. Et aliquando producuntur ſyllabę breues in medio orationum, quando quidam verſus magni finiuntur in ſyllabas breues. Et vniuerſalius ſyllaba breuis producitur apud pauſam. Hic itaque eſt ſermo de pulſationibus, & quo modo fiant ſingulę earum ſpecies in ſingulis ſpeciebus locutionis.

G

De ceteris obseruandis in simplicibus constituentibus orationem. Cap. 6.

EXpedit autem ꝙ orationes rhetoricæ sint habentes versus, vel ꝙ sui fines sint vnius eiusdem desinentiæ, aut cum eo quod sunt vnius & eiusdem desinentię sui fines sunt eædem literæ, vel eadem dictio repetita, vel cum hoc sint cõtinuatę per signa coniunctionum. Exemplum autem versificatæ conformis desinẽtiæ: est, quando dicitur: ploratur lachrymis amissa pœcunia veris. omnes enim sunt vnius regiminis: & maior pars oratorij eloquij non euadit ab vna harum specierum versus. Versificatum autem eloquium, quãdo versus finiunt ante finem significati, est dissonus auditui: quia auditus cupit finem. & accidit interloquutori de his rebus, ꝙ pausat apud finem versuum ante finem significati, & pausat præter quàm in loco pausæ, hoc est, quando significatum est lõgius versibus. quando autem interloquutor constituit fines versuum orationis secundum finem significati, non accidit ei hoc. Nugatio autem & repetitio orationum rhetoricarum est, ꝙ initium orationis & suum vltimum sit secundum vnam dictionem, & quasi vnam. Eloquiũ autem quod est talis dispositionis, quando fuerit habens mensuram æqualem, fit iocundum facilis intelligentiæ: iocũdum quidem, quia est conuersio illius quod non habet finem: & leuis disciplinæ, quia facilis fit illius memoria propter repetitionem dictionum illius: & quia habet numerum & metrum. Metrici autẽ eloquij teminiscitur vnusquisq; hominum. & ideo res repetita est facilioris teminiscentiæ quocunque eloquio. Expedit autem ꝙ repetitio finiatur finientibus significatis, sicut est dispositio versuum. Et expedit ꝙ continuitas locutiõis sit non nimis prope, neq; nimium remota, sed sit adeo vt facilis sit transpiratio inter suos versus & suas partes, sicut est dispositio eloquij repetiti: hoc est, ꝙ non oporteat ꝙ cõstituatur magnũ spacium inter vltimam illius partẽ & primam partem. & ideo eloquiũ decentis continuitatis est oratio perfecta disiuncta per tonos transpirationis, hoc est, per pausam suorum versuum & partium. Et expedit ꝙ versus eloquij non sint breues, neq; longi. breues quidem, quia eorum breuitas esset causa erroris, & illorũ negligentiæ. longi vero quia longitudo esset causa obmissionis auscultationis eorum, & sequestratiõis audientium ab illis, & abstinentiæ a porrigendis auribus ad illos: sicut ꝙ transgrediuntur finem, & procedũt longo tramite. quia accidit illis, qui secum coniunguntur, ꝙ ab eis separentur. Orationem vero, cuius versus sunt nimium breues, ipsam audientes vilipendunt, & deridẽt eã, & eas aufugiunt. Continuum vero eloquium per literas coniunctionũ, quoddam est disiunctum absque ꝙ inter eius partes sit contrarietas: sicut est sermo dicentis: talis ita dixit: & talis ita fecit. & quoddam est, qđ diuiditur in res contrarias, vel quæ insunt rebus contrarijs: exempli gratia, de ipsis cõtrarijs, vt sermo dicentis, si illi sunt prudentes, sua gesta prospera succedent: si autem ignari sunt, falletũt sua spes. Exemplum autem aduenientium rebus

H I K L M

con-

A contrarijs eſt ſermo dicentis: talis optat vtile: talis autem luxum. quia deſiderium vtilis ſequitur paupertatem: deſiderium autem luxus ſequitur opulentiam. & eloquium, quod eſt talis diſpoſitionis, eſt nimis iocũdum. & hoc, quia res cõtrariæ iuxta ſe poſitæ magis innoteſcunt. & hoc, quia ipſę innoteſcunt duobus modis per ſe, & per additum: hoc eſt per earum comparationem ad ipſum contrarium. Sicq; etiam aliquo modo eſt ſumptio rõis de ipſa re. & hoc pacto ſimiles ſunt ſumptioni rationis de argumentationibus. Et quod

B dam eloquium continuatum etiam eſt eloquium conſimile, cuius partes continuatæ ſunt conſimiles: & hoc, vel in principio verſuum, vel ĩ ſuo vltimo. Conſimilitudo autem in capitibus verſuum, ſemper eſt p nomina: ſicut eſt ſermo dicẽtis: beatitudo illum mouit: beatitudo illũ corróborauit. Conſimilitudo vero ĩ vltimis fit per ſyllabas, hoc eſt per literas, quæ fit caſu nõminis vel eadẽ vna dictione. pet conſimiles vero fine & caſu, contingit ꝙ intelligat illas, quarum figuræ dictionum conueniunt. & fett ꝙ intelligat per eas,

C illas, quarum dictiones ſunt a ſe inuicem deriuatæ: & vtræq; harum gignunt oblectamentum in eloquio. Illa vero, quæ fit vnius eiuſdem dictiõis, ſæpe etiam fit: ſicut eſt ſermo

De oſtoni- dicentis: ſua mens eſt recta: & ſuus hocũdis intellectus eſt rectus. Poſtquam autem iam numeratæ ſunt hæ res, hoc eſt res, quæ inſunt dictionibus ex parte qua ſunt compoſitæ, expedit ꝙ dicamus, vnde ſumantur orationes, iocundæ efficacis actus. ſicuti tu dicis, ꝙ hæc ars operetur perſuaſionem iocundam & bonam. Et dicamus ꝙ initium hũius rei eſt, ꝙ dictiones, quę fiunt, ſint bonæ intelligentiæ, iocundę vnicuique hominum. Dictiones autem ſignificant illam rem earum, quæ cum ſignificatione agat bonam intelligẽtiam & oblectamentum, illæ itaque ſunt quæ agunt bonam perſuaſionẽ. nõ decent autem huic actui nomina, ꝙ ſunt extraneorum idiomatum, quia ſunt ignota, non bonæ intelligẽtiæ. Neque etiam decent huic nomina tradita diuulgata: qa licet ipſa ſint bonæ intelligentiæ, ſunt non iucundæ. ſicq; ergo non omnis permutatio & varietas decet huic arti. Illa ve E ro varietas, quæ ei conuenit, eſt illa cui ineſt hoc additum, hoc eſt bona intelligentia cum oblectamento. Hęc autem permutatio eſt ſicut ſermo dicentis, ꝙ ſenectus operetur bona, loco dicendi, ꝙ ſenex operetur bona. hæc eſt enim permutatio: ſed eſt latens, quia eſt ipſius generis, ſenex operatur bona ex parte ſenectutis. Et operatio dictionis ad hoc ſimilis eſt operationi exempli & enthymematis, hoc eſt, ꝙ aliquãdo eorum inuenitur aliquid, quod operetur bonam intelligentiam & oble-

F ctamentum, & aliquando inuenitur aliquod eorum, quod operatur intelligentiam ſine oblectamento. Et ideo etiam permutationes compoſitæ accommodatiores propter earũ longinquitatem ſunt minoris oblectamenti quàm aliæ: quia illę ſunt longæ, hoc eſt, paucę intellectionis. Hoc autem, quod hinc accidit, ſimile eſt illi, quod accidit exemplo compoſito remoto. & ſicut animus non cupit exẽplificationẽ in talibus neq; delectat, ſic ei accidit ꝙ non delectetur accommodatiõibus remotis eõ

G positis. Quando autem hoc ita fuerit, opportunum est, ꝙ dictiones decentes, quę fiunt in hac arte, & rationes decentes sint illę, in quibus congregantur ambę res simul, hoc est, oblectamentum & bona intelligentia. & ideo non secundatur in hac arte opus, quod agitur, si eius enthymemata & exempla sint ex reb⁹ notis nimium patentibus cuiq; hominum, quas neminē oportet perscrutari. talia enim numerarentur inter viles ostensiones. Et similiter non expedit etiam, ꝙ sit ex his, de quib⁹ iam dictum est, ꝙ non intelligātur
H vel difficilis sit sui intelligētia: sicut non expedit ꝙ sit, quando dicitur illico notum: neque sit ex his, quę necessario sunt: sed sit ex his, in quib⁹ cogitatio parum erret: hoc est, ꝙ ei⁹ intelligentia proueniat post aliquātulam considerationem. & hoc, quia ex re, quę illico fit nota, bene fit syllogismus, sed non fit iocundus: sicut bene fit intelligentia ex dictionib⁹ veris, hoc est, non accommodatis.
Iam itaq; declaratum est ex hoc, ꝙ enthymemata, & exempla, quę sunt efficacia in hac arte, sunt quę cōponuntur ex talibus rebus: & dictiōes
I efficaces sunt ipsę permutatę, hoc est, accōmodatę permutatione, quę ageret oblectamētum. exempli causa, sicut est permutatio, quæ fit ex contrario: hoc est, ꝙ res vocetur nomine sui contrarij ad modū sui vilipēsionis: sicut est appellare bellum pacem. Sicut autem oportet fugere permutationem, quę fit ex nominibus insitatis, sic expedit fugere permutationem, quę fit ex nominibus æquiuocis: quia nominis æquiuoci intelligentia est difficilis, cum hoc ꝙ illi nihil similitudinis adest. Et vniuersali⁹ itaq; expedit loquēti de K
aliqua re oratorio modo, ꝙ stabiliat rem, de qua est loquuturus, ac si ad oculum esset euidens. & hoc de attributis suarum actionum occurrentium, & occurrere aptarum. Intētio aūt, quę conuertitur ad stabiliendū rem, ac si obiter ad oculum esset, fit de tribus rebus. Quarum vna est de cora permutatio. Et secunda est constitutio sui oppositi sub eo. Et tertia descriptio actionum occurrentium & quę aptę sunt occurrere. Ex efficacibus vero permutationibus, quę alias superant in hoc, est permutatio ex rebus proportionalibus: hoc est, L
quando hic est aliqua res, cuius proportio ad aliquam rem est proportio tertię, vel quartę, & sumeret prima loco tertię, & sumeretur suo nomine. & hoc, sicut dixit quidam Antiquorum, quando meminit iuuenum, qui obierunt in bello, ꝙ illi defecerunt ex ciuitate: ac si quidā homo eduxisset ver ex anni temporibus. & ad hoc meminit pluriū exēplorum ex sermonibus notis apud illos, quorum orationis intelligētia esset difficilis secundum nostrum idioma, & consuetudinem. Accom- M
modatio autem, quę fit huius spēi, frequenter reperitur ī Arabico idiomate, & orationibus. Orationes aūt quas viri nostri idiomatis, qui studeūt Poeticę & Rhetoricę, determinant accommodationi, ingrediūtur hoc genus. & ideo aiunt, ꝙ poemata sint accommodatio & assimilatio. Oratori autem expedit omni ingenio tractare ad multiplicandū paruę rei attributa, quando de illa loquitur: quoniam attributorum multitudo est magnificatio & exaltatio quędam. Et hoc, sicut est sermo dicētis,

A centis, de pacis decentia, ꝙ pax sit ex signis victorię, & prosperitatis, & laudabilior sit q̄ bellum. quia in illa victoria & prosperitas frequentior, & citior est sine labore & angustia: bello autem fit victoria & prosperitas post complementum & oneratione angustię, & deperditionem animarum & opum. Vtrunq; itaq; illorū est ex signis victorię, & prosperitatis: sed vnum eorum est aptius, & citius. Expedit autem, quando volumus constituere rem oratione corā oculis ꝙ exponamus quid agat, & quid inferat illum affectum: hoc est

B ꝙ reminiscamur rerum, quę sunt actiones & signa. Ipsa autem permutatio agit ambas res simul: hoc est, ꝙ ipsa constituat rem coram oculis & promoueat ad id, ex quo hęc futura sit: sed nō intendit commemorationem actionum. & ideo expedit quando imaginari faceret actiones habentium extimationem & honorem, & vniuersalius actiōes attributas claritati & animi glorię, ꝙ fiat permutatio in ipsummet genꝰ actionis. & hoc sicut oportet in singulis locis. Quod bonum autem est ī permutatione, quę fit in actiōibus, hoc

C est, quę permutatę denominantur, ꝙ res, quarum actiones describunt, quando sunt inanimatæ constituātur, adeo ꝙ putetur de suis actionibus, ꝙ ipsę sint actiones aīatorum. & hoc, sicut in suis comparationibus facit Homerus. & hoc sępe fit ī poematibus Arabum, hoc est, eorū constitutio electionis & voluntatis alijs q̄ animatis. Permutatio autem quę fit actionum, quę sunt animatorum, fit modo proportionalitatis & coęquationis inanimatorum: sicut dicitur de obmissiōe pudoris ex parte temeritatis, cum apud illū sit res, D cuius pudendum esset, ꝙ ille sit ad modum lapidis respectu hominis, qui quidem est contrarius primi. Iā enim talis permutatio, hoc est, quę est per coęquationem, & proportionalitatem, fit per exempla efficacia in hac arte: hoc est, ꝙ comparemus animata inanimatis secundum modum coęquationis. sicut dicitur, ꝙ agricola respectu ciuitatis sit sicut fundamenta respectu parietis, & ꝙ homicidę respectu illius, sint sicut rami respectu vinearum, & ꝙ talis consequutus sit ex tali amaritudinē & dulcedinem mellis. & hoc, quia E ę huius signātum est, ꝙ ille consequutus sit ab illo quendam habitum, cuius proportio ad habitum abhorrēdum sit proportio amaritudinis ipsius aloes ad res amaras. Et vtius expedit ꝙ permutatio, quę fit in actionibus, sit, sicut est permutatio, quam narrauimus, ꝙ oporteat fieri in ipsismet rebus: hoc est, in illis, qnarū sunt illę actiones, & hoc, ꝙ homo ferat dictiones vsitatas, quę non sunt oī notitia notę, neq; etiam oīmoda ignorantia ignotę, sed medię inter has. quia sicut vsus similis expedit ī F Philosophia, quando illę, qui eo vtitur, intendit esse huius medię denominationis ignorantię & sapientię: sic res se hēt in ipsismet dictionib⁹, Et aliquando occurrit iocunda persuasio secundum permutationem, quę fit de re secundum modum piphrasis & excessus. Hoc autem est, qñ res, ex qua fit pmutatio, esset admirabilis & eximia, nisi esset manifestum mendacium. sicut quādo dicunt de aliqua re clara sicut est Sol, & Veneris soror, vel pulchrior astro Veneris, & superior loco Solis. Hic

G autem modus permutationis eſt vi
tuperandus in orationibus ſcriptis,
hoc eſt in hyſtorijs. Et aliquãdo fal
lacia,quę fit ꝑpter permutationem,
quę eſt ſecundum dictiones fallẽtes
delectat,hoc eſt quando loquens in
tenderit per eas fallere audientem.
Hoc autem fit duobus modis quo-
rum vnus eſt,ꝙ velit proferre oratio
nem in qua eſt mendacium, & ac-
commodaretur illi nomen ęquiuo
cum,quod diceretur de eo,& de re ĩ
qua non eſt mendacium. & fit no-
tius de re in qua non eſt mendaciũ,
q̃ de re in qua eſt mendacium:& ac
H cideret audienti ꝙ erret circa hoc,&
ſuperaret manifeſtum dictionis, &
conduceret loquẽtem de hoc ad for
mam illius, qui non loquetetur de
re,de qua loqueretur. Secunda autẽ
ſpecies eſt, ꝙ conducat dictionem
ęquiuocam, quæ dicatur de quibuſ
dam rebus: quarum quędam ſunt
falſę,& abnegatę, & quędam verę:
niſi quia ſignificatio earum per di-
ctionem,eſt æqualiter,vel eſt mani
feſtior de falſis,q̃ ſit de veris.ille aũt
intẽderet de ea ſignificatum falſum
non verum:quia iam poſſe eſt ꝙ ex
cuſetur per id, qđ eſt ſub illa dictio
I ne de ſignificato vero,quod non in
tenderet. ſicut ſi quiſpiam aſſereret
vituperium principatus ſapientię:
quia principatus ſapiẽtum non eſt
principatus. quia ſi erraret in hoc,
fallacia delectaret,&quando hoc ca
pitulum eſt falſum, ſua abnegatio
delectat, & largitur perſuaſionem.
Si autem proferret mendacium per
dictionem, quę non patitur varios
modos,& quando vituperaretur ab
negaret illam, eius abnegatio nõ de
lectaret,neq; largiret perſuaſionẽ.
hoc autem magis fit propter dictio
nes ęquiuocas: & aliquando fit ꝑp K
res probantes ipſas res. ſicut eſt ſer-
mo dicentis illi, qui eum vituparet:
ego non ſum adulter, neq; mea ma
ter eſt meretrix.quia oſonis manife
ſtum eſt,ꝙ ille remouerit omnẽ tur
pitudinem a ſe:& ſignificati cõpro-
batio oſtenderet,ꝙ ille eam confir-
maret de ſuo aduerſario, cum ſuus
aduerſarius ſuppoſuerit eius contra
rium. Contrarij autem vilipẽſio fit
vel per ſe,aut per laudem ſui contra
rij.& ideo legales aduerſantur defi-
nitionis compoſitioni ex talib⁹ ora-
tionibus,quas illi vocant cognomi
na. Ex illis autem, quę ſimiſia ſunt
ſecundum genus huic, hoc eſt,per- L
mutationi iocundę,eſt,ꝙ cõduceret
hoĩem ad cõſequens ex dictiõe cor
ruptiõis:ſicut eſt ſermo dicentis, ꝙ
oporteat hoĩem ꝙ moriatur, anteq̃
faciat aliquam rem culpabilẽ: quia
ſm illam oſonẽ eſſet delectabilior,
q̃ ſit ſm has ipſas dictiones,cum hę
ſint vſitatę,illę autem inuſitatę.con
ueniret aũt hęc ſpẽs oſonis,qñ ꝑfer
tur breuiter & oppoſitione contra-
dictionis.quia intelligentię largitio
q̃ fit ex via oppoſitionis,quę eſt ĩ ea
eſt conuenientior:& illa q̃ fit ex par
te breuitatis,fit citius. Et ſicut fit per
mutatio operationum,ſic fit nomi- M
num,& eorum ſunt ſpecies permu-
tationum,quas narrauimus:hoc eſt
permutatio ex oppoſito,& permuta
tio ex proportionalitate,& permuta
tio a ſimili,& permutatio etiam ſe-
cundum ſpeciem exemplorũ. Om-
nes autem hę,quando fiunt,ſicut di
ximus,ſunt efficaces ad hanc artem
vehementi efficacia. Exemplum i-
taq; permutationis ſm modũ ꝑpor
tionalitatis de ipſis rebus, quę non
ſunt aĩatę, eſt quando vocant ſcu-

tum

A tum clypeū martis,& arcū ſine corda lyrā ſine ſono. & hoc,qñ hęc permutatio fit ſm modū cōpōnis:hoc eſt, ſm modum proportionalitatis. Qñ vero fit ſimplr,qui eſt mod⁹ aſſimilatiōis tm̄,nō modus ꝓportionalitatis,dicit̄ de ſcuto ꝙ ſit Martis ſcutū:& de arcu ꝙ ſit lyra. Et aliqñ aggregat̄ ex talib⁹ qualis ē rei fora, & ei⁹ operatio: ſicut ſi diceret̄ de homine ꝙ ſit ſimilis ſimię ſonanti lyrā. Aſſimilatio ãt nimis delectat, qñ cōuenit, ꝙ cōſtituat̄ ꝑmutatio, vel accōmodatio. Qñ aũt hoc nō conueniret ei, hoc eẽt remotū & defati

B gās,& iō ſępe peccant poetæ qñ cōducunt aſſimilationē, q̄ nō cōuenit ꝙ imponatur rei ſm modū permutationis: ſicut eſt ſermo dicentis, ꝙ cuiuſdā viri crura ſint criſpa, ſicut apiū. Omnes aũt ſpēs harū permutationū ſunt exempla.& exempla,q̄ proprie dicunt̄ ſunt permutatiōes rei in ſimile,quas hō faceret de his, q̄ ſibi acciderent bonorū vel malorū : hoc eſt, ſicut exempla, q̄ continent̄ in lib.Chelile, & Dhamane.& ſicut ſunt res particulares occurrentes, de quibus ſermo occurrens permutat̄ in plures res ſm locū aſſimilationis:ſicut eſt qñ dicũt,facias me reminiſci rōnis,cuius oblitus fuerā.

C Vnde vero ſumant̄ cōueniẽtes permutatiōes, & qua ex cā ſint conueniẽtes,iā declaratū eſt ex hoc ſermone. Hæc aũt, q̄ dicta ſunt, ipſa ſunt loca eloquẽtię,& cōditiones eloquẽtię. Et oratiōes ẽt exponẽtes, q̄ efficaces ſunt in hac arte, & ꝓp cōpoſitionē inuſitatā in oratiōib⁹, ſunt ꝑmutatiōes,hoc eſt, ſm cōpōnē, non ſm dictiones ſimplices. Hoc aũt, ſicut puto,eſt ſicut prioritas & poſterioritas,& minutio & crementū.Et ex permutatiōibus ẽt eſt orationū D vltimatio, & extremus exceſſus,qui ſignificāt ex loquẽtis diſpōne partē cordis,& morū grauitatem, & ſum mā irā. ſicut eſt ſermo dicẽtis : & ſi mihi traderet̄ aurū , ſicut eſt arena, q̄ ī littore maris exiſtit,ego nō agerē ita . & ſicut quidā dixerunt : nec Veneris aſtrū,qđ auro ſimile eſt,nō ęquaretur pulchritudini huius puellę. & hęc ſpecies locutiōis plurimū fit in ſermonib⁹ Arabū,& ſuis poematibus. Oratiōes aũt non ſcriptæ De diuerſi tate oſo— nū,& q̄ cō ueniant. ſunt maxime ꝓprię huic generi ꝑmutationis. Quod vero fiãt in orationibus ſcriptis,q̄ ſunt hiſtorię, eẽt E vituperandū. quia nō quęcunq; harū rerū cōuenit oratiōibus nō ſcriptis,cōuenit ſcriptis.neq; q̄ cōuenit orationibus deliberatiuis, conuenit oratiōibus iudicialib⁹. & iō oportet ꝙ ſciatur hoc. & dicamus ꝙ baſis illius , q̄ loqueret̄ locutione oratoria nō ſcripta,ſiquidē eſſet in operatione, fit qñ beneficat aſſumptionem oñſionis & cōſtitutionis. ſi aũt eſſet rīdens, ꝙ nō indigeat ſilentio & ꝑſuaſiōe.Oratiōes vero ſcriptę expedit ꝙ ſint fortioris verificationis & iuſtificatiōis,q̄ oratiōes nō ſcriptę, cū ſcriptę ſint perpetuo ꝑmanſurę: F illę aũt finiũt finiẽte locutione de illis. Cōtētio aũt & iudiciū magis indigẽt nutu faciei,& illis ipſe eſt proprior: hoc eſt,affectus & morales faciei nutus ſunt duarū ſpērū , quarū una cogit audientē ad aliquē affectum : & altera quendā morem. Illi aũt,qui utunt̄ hac ſpecie ꝑſuaſiōis, exquirũt libros, q̄bus cōſtituuntur ſpecies nutuū faciei : plusq̄ perquirāt libros,quibus cōſtituunt̄ ſpecies rerū & dictionū. hoc autē ineſt ambab⁹ ſpēbus ſimul:hoc eſt, poetis & oratoribus.

G oratoribus. Orationes autem, quæ audiũtur, obliuiſcitur earũ, neq; cõ firmantur, neq, intendit ex eis tanta translatio quãta intendit ex oratiõibus ſcriptis. & ideo nõ ſequitur ex illarũ verificatione illud, qđ ſequitur ex verificatione orationum ſcriptarũ. Et pp varietatẽ harũ ſpecierũ ſunt plures optimi cõſtitutores librorũ. qñ autem intendũt perſuaſionem ſermone, nõ ſunt boni eloquentes. Et quidã ẽt oratores ſunt, qui bene perſuadent abſq, experiẽtia nutuum faciei, & geſtationum manibus, & cæteris ſuis membris.

H cuius cauſa eſt, quia illi nõ vtuntur orationibus contentioſis: quia orationes: quibus vtunt in contentionibus, ſint vehementis veriſimilitudinis pp nutus faciei. & ideo qñ intelliguntur, apparet ſermo loquentiũ iniquus. & hoc, quia ſæpe locutio illorũ fit omiſſis coniunctionibus, & nugatoria. Hoc aũt nõ conuenit in ſcriptis, ſed eſt poſſe in uutibus: immo circa faciei nut'. Faciei autem nutus, qñ ſecum permiſceat dictionalis permutatio, fit vehemẽtis fallacię ad cogitationẽ & perſua

I ſionẽ. & hoc, quia faciei nutus ĩ oratione coniuncta conſtituitur, ſicut rectificans & dirigens. Ille aũt, qui vtitur faciei nutibus, eſt ille, qui valet excedere in permutatione, & ad perſuaſionẽ vſq; ad ſummũ extremũ: ad qđ ſuę naturæ eſt excedere, qñ faciei nutus facit inclinationẽ, & diuerſionẽ. Ille vero, qui non vtitur faciei nutu, eſt, ac ſi ipſe conduceret ad perſuaſionẽ coacte. Et ſiſt locutio, q̃ fit omiſſis coniunctionibus, nõ euadit à faciei nutibus, & cp illę dictiones nõ dicant' vno accẽtu vnaq; diſpõne: ſicut eſt ſermo dicentis: ĩueni ipſum: accepi ipſum; K conduxi ipſum. Ex proprietatibus aũt locutionis diſiuncti eſt, cp quãdo ſuæ dictiones fuerint æqualis ꝓlationis: hoc eſt, ęqualis tẽporis, putat' vna oratio cp ſit plures, quia cõiunctiones cõſtituũt pluralitatem vnã: & q ñ omittuntur, reddit' vna plures. Hoc aũt expedit, qñ intendi tur magnificatio & multiplicatio: ſicut eſt ſermo dicẽtis: diſceſſi: locutus ſum: ſupplicaui: loco dicendi diſceſſi, & locutus ſum, & ſupplicaui: quia qñ omittit' coniunctio huius, putat' cp illud ſit magnũ opus. hoc L aũt fit per dictiones affinis ſignificati, & repetitione vnius eiuſdẽ nominis concinne. & hoc, qa qñ repetitur hæc eadẽ dictio, putatur multitudo ſm rem. & hmõi eſt vſus nominũ ſynonymorũ: quia contingit cp vtamur eis obmiſſis coniunctionibus. Orationes aũt deliberatiuæ oportet cp fiant ſimiles corpori, qđ deſcribunt accidentia formæ antę formã: hoc eſt, cp hõ colligat intentionẽ, de qua locuturus eſt vſi mõ: & ad hoc nimiũ cõuertunt' librorũ auctores, & oratores. Huius aũt cã eſt: quia ad largitionẽ intelligẽtiæ M oportet, cp ſit maior conſideratio in orationibus concionũ & rerũ publicarũ, q̃ ſit in oratiõibus priuatorũ. quia expedit cp largitio iutelligẽtiæ ibi ſit ſm vehementiſsimã intelligentiã, adeo cp oẽs æqualis ſint ĩtelligentię. Perſuaſio vero plebis fit vilibus perſuaſiuis, econuerſo diſpõnis pſuaſionis p̃cipuorũ egregiorũ. Orationũ vero contentioſarũ perſuaſio oportet, cp ſit vehementioris verificatiõis & iuſtificationis: & eo magis, ſi orationes fiãt apud vnum iudicẽ. quia perſuaſionis opus eſſet faci.ius,

A facilius, quia illū non oporteret ꝙ ſe oneraret tot accōmodationibus & permutationibus, quot ſe oneraret in ſermone, qui fieret corā cōitate & republica. Quādo aūt perſuaſio eſſet ſine rebus extrinſecis, vicinum eſſet, ꝙ veritas dignoſceretur in ipſa magis q̄ in alia: & ꝙ res, de qua loquitur in ea, ſit vſitata non extranea, hoc eſt nota nō negata. Præterea, quia qñ in orationibus cōtentioſis fiunt res extraneę, accuſator remoueretur à ſua intentione. & iō expedit ꝙ orationes contendentiū ſint propiores veritati q̄ errori. Fit
B aūt op' oratoris efficax ſm permutationē dictionū, vbi facieī nutus & ſignificatorū inſinuatio magis expedit q̄ alibi. Hoc aūt fit in orationibus cōcionū & magnæ reipublicę: quia in talibus orationibus non requiritur verificatio, ſicut requirit circa priuatū iudiciū. Orationū vero ciuiliū, hoc eſt ſcriptarū, quædā ſunt hiſtoricæ, quędā ſunt, q̄ ſcribūtur circa contētiones, q̄ fiunt corā iudicibus. & illę ſunt, quę apud nos vocant ſtatuta, & libri canonū. Hiſtorijs vero propria eſt bona lectio:
C hoc eſt, ipſas legere ſit facile bonū. Illas vero, q̄ fiūt circa lites, oportet, ꝙ ſint ſine permutatione & remota varietate, q̄ cōſtituerēt ipſam locutionē profundę intelligentię vel putabarę, niſi contineant rē extimabilē alicuius moris, vel pacti, vel cōnexionis legis. quia tunc expediret ꝙ ornaretur locutio, & eleuetur, & fuceť: ſicut ſunt libri canonū, qui apud nos dicuntur libri emptionis. Scriptæ vero circa lites, expedit ꝙ ſint verificatæ, remotæ ab his, q̄ ipſas conſtituerēt abominabiles, vel viles. quia libri canonum ſunt nobi hores q̄ hiſtoriæ: ac ipſæ ſunt deco D
re extimandę. ſi aūt in eis eēnt plura latentia, nō eſſent verificatiuæ. & iō oportet ꝙ nō fiant breues omnimoda breuitate, quia eſſent ignotæ: & ꝙ ſint mediæ, quia medium ſemp decēs proportionale. Ac expedit ēt, ꝙ non ſint uacuę ab uſu uerſus, neq; à permutatione, ſed utantur ex his eo, qđ propīquū ſit famoſitati & uerificatiōi magis q̄ extraneitati & ignorantię: & perſuaſiuę, quę in illis ſunt, cōponuntur ex rebus honeſtis laudabilibus, q̄ prędictæ ſunt De dictiōibus uero oratorijs & rebus iam diximus, quod ſa- E
tus eſt, quæ eſt res uniuerſalis cunctis partibus orationum. reliquę uero ſunt partes oīonis, ſuusq; ordo.

De partibus orationum, & ſuo ordine, et primo de Exordio. Cap. 7.

PArtes aūt orationū rhetoricarū neceſſarię ſunt duę: quarū una eſt ipſa intentio ſeu argumentum, qđ eſt res, q̄ intendiť per locutionē. qa neceſſe ē ꝙ cognoſcat res, de qua eſt oīo, & ſciat res, uerſus quā uertiť cōfirmatio uel inhibitio. Altera aūtē eſt ipſa uerificatio: & eſt oīo confirmās uel inhibēs. Pars uero, q̄ uocatur narratio, quæ occurrit in ora- F
tionibus, eſt propria ſermoni contentioſo. In ſermone uero inhibitiuo & conſultiuo non fit narratio. quoniam narratio fit in illo, quo refellitur aduerſarius, non in ſermone extrinſeco: hoc eſt, qui uertitur circa audientes. Opportunitas uero partes illius, q̄ uocatur exordium, & partis q̄ uocatur cōcluſio, ē magna in parte cōſultiua. quia illa ſtabilitur loco cōparationis rei de qua habetur ſermo, & circa quem primo intenditur, & ultimo profertur: &

per

G per illū prouenit intentū, de quo fit
sermo optimo ꝓuentu. Est aūt indi
gētia huiꝰ rei in hoc genere sermo-
nis ad cōparandum inter rōnes cō-
firmātes & cōfutātes ipsum. ac ēt, vt
nō perdat' res ꝑ multitudinē repeti-
tiōis oratiōis, eiusq; cōnexionis. Ali
qñ aūt hō indiget exordio ī sermo-
ne contētioso, qñ esset connexus; ti-
mens ne in ipso argueretur intētio.
qñ vero sermo fieret breuis, nō in-
digeret' illo. & sic' nō indigeret' illo
in cōsultiuis paucis, vl' parū illiꝰ suf
ficeret in illis. Qñ aūt res harū par-
uium fuerit. sicut narrauimus, par-
H tes itaq; necessarię sunt duę: intētio
intenta seu argumentū: & verifica-
tio, & quicquid est quo cōfutat' ad-
uersarius est ex verificatione. Et cō
clusio ēt sępius fit in oratiōibus: qa
ipsa est pars ipsius verificatiōis qua
fit cōmemoratio rei, de qua est ser-
mo vl', & ad rem de qua dr: nō vt ꝑ
illā confirmet' vel dicat' oratio, sed
ſm modū cōmemorationis illiꝰ, qđ
pręmissum, & dictū ē. Qñ aūt imagi-
nati fuerimus, vl' partes oratiōis
rhetoricę essent quinq;. q̄ sunt nar
ratio, sequens narrationē: q̄ est ipsa
conclo, cuius reminiscit' in verifica-
I tione & argumento. & est narrātio
ꝑcedens narrationē, q̄ est descriptio
intētionis prędcēs intētionē. & de-
scriptio verificationis ꝑcedens veri-
ficationē. & est oratio cōfirmatiua,
vel īhibitiua. Sed expedit, ꝙ his qn-
que rebus qñ differunt imponātur
nomina, sicut faciūt artifices: hoc ē,
ꝙ prima pars vocet' exordiū, & secū
da argumentū, & tertia narratio, &
quarta verificatio seu probatio, &
quinta cōclo. Exordiū aūt ē initiū
sermonis, & est ex quo ordit' sermo:
cuius proportio ad ipsum sermonē
est proportio initiorū rei ad ipsam K
rē, sicut sunt incunabula psalmorū
ad ipsos psalmos, & quæ his similia
sunt. quia exordia sunt initia rerū,
q̄ eis succedūt, & directiones ad ea,
q̄ post ipsa successiue veniūr. Et in-
cunabula psalmorum similia sunt
exordio sermonis inhibitiui: quia
sicut tubis psallentes, qñ volūt psal-
mum ornare, primo sonant quodā
iocūdo psalmo, deinde in vltimo re
colligūt & cōcludūt ipsum psalmū,
sic expedit ꝙ faciat sermo tiocinans
constitutiuo & inhibitiuo sermo-
ne: hoc est, ꝙ quando velit fucare
suā orationē, declaret de quo sit lo- L
quuturus: deinde successiue ꝓcedat
per reliqua sua verba, & colligat &
cōiungat. & sic inuenimus ꝙ faciūt
oēs oratores simul. Demō asit in-
essendi hāc rē ipsi exordio: hoc est;
ꝙ ipsum sumat intentionē seu ar-
gumentū de quo est oratio, & ma-
gnificat illū, ad quē est sermo. Et q̄
eorū, quæ famosa sunt, sint fucātia
sermonē. & hoc, qa qñ orator hoc
faceret, non esset ei pos'e declinare
dextrorsum & sinistrorsum ab intē
to, cuius meminisset, & proueniret
eius sermo totus ęqualis. Et sic' ali-
qñ vtitur exordio ipse sermo delibe M
ratiuꝰ ex laude vel vituperio. Et sic'
exordia, q̄ sunt cōsultiuarū, sunt ēt
pars ipsarū consultiuarū: sicut quā-
do hō vellet intueri hominū hono
res, incipere, & dicere, ꝙ expediens
sit honorare bonos. qñ autē vellet
specularī vituperationē viliū homi
nū, inciperet promulgās, & dicēs, ꝙ
nō expediat laudari hoīes, qui peni
tus nō sunt efficaces. quia nō educi
tur ab eis aliqua res bona, quare de
eis appareat aliqđ bonū, & aliqua
virtus. Et sic' in contētiosis fiūt ex-

ordia

A ordia illius ſpeciei ſermonis, q̃ inclinare faceret aurẽ audientiũ, nõ aduerſarij. Indiget aũt hõ exordijs, qñ ſermo ẽ multus. vel quia res de qua eſt ſermo ſit mirãda: vel quia ſit difficilis. vel pp cautelã à peccato aliquo, qđ in illa eſſet. ſicut eſt ſermo, qui fit ad gratificationẽ indultus. & hoc, ſicut eẽt ſermo dicẽtis in initio oratiõis indultus nũc relinquit, qđ fuerat, & oĩa fiunt caſſa. Et vñius ſermonũ exordia vel fiunt in cõſtituti ua, & ſiũt itaq; ex laude & vitupio: vel ĩ cõſultiua, & ex obmiſſione & nõ obmiſſione: vel in cõtentioſa, &
B fit itaq; ex accuſatiõe, ad quam audiẽs porrigeret aures. Expedit autẽ, ꝙ exordia ſermonũ ſint inſolita vel ſolita. vbi intẽditur, vt puta, ꝙ illud de quo ordit oratio, ſit exemplũ notę cõueniẽtę rei, de qua eſt ſermo: vel exemplũ famoſum, ſicut ordiũtur oratiões, quibus dat conſiliũ ſumendo ſm cõparationẽ ſumptionẽ rei confidẽter & ſolerter decẽti cõſideratione. Et exordia expedit ẽt, ꝙ fiant in ſermone cõtentioſo, quia ĩ eis reperit opus, qđ agerent exordia hiſtoriarũ, & poematũ. Nã exordiũ vñiter eſt quędã innuitio ſermonis
C intenti, qua intendit ꝙ audiẽtes p̃cognoſcãt de quo loquuturus ẽ ſermocinans, & ꝙ nõ ſuſpendat cogitatio tpe locutionis in cognoſcẽdo rẽ de qua loquat: ſicut accidit ei locutiõe cõfuſa indeterminata, q̃ fertur. & iõ ſermo, qui ẽ talis denominationis, hoc eſt, cui nõ ẽ initium, nõ ſignificat illud, ſicut ſermo qui ſuccedit ſuis initijs, hũs innuitionẽ cõſtructã de eo. Nec agũt hoc ſolũ oratores, ſed ẽt ipſi poetę, & qui vtũtur laudatione, & qui ſunt aliarum ſpecierum poetarum.

Opus aũt propriũ exordiorũ, qđ D
eis ineſt neceſſario, & eſt eorũ finis & perfectio, eſt ꝙ innuat rẽ, de qua eſt loquendũ, quęcũq; fuerit, adeo ꝙ ſit audiẽtibus quędã notitia de illa re. Qñ aũt res ita fuerit, id, de quo eſt paucus ſermo, nõ indiget exordio. Aliqñ aũt pręponunt ſermoni de aliqua re quidã modi ĩgeniorũ, quos diximus in pręmiſſis, qui ſunt proprij nõ vſes. Illorũ aũt modi ingeniorũ, quidã ſunt qui ſumunt ex ipſo loquẽte, & quidã ex audiente, & quidã ex re de qua fit ſermo, & quidã ex aduerſario. Illi quidẽ, qui
E fiunt ex loquẽte & eius aduerſario, in accuſatione quidẽ eſt laus & magnificatio ſui ipſius, & depreſſio ſui aduerſarij. Loquens aũt & rñdẽs in exordio ſermonis talis diſpoſitiõis nõ ſunt vnũ. nam rñdẽti expedit ꝙ incipiat rñdere per abnegationẽ accuſatori. accuſatori vero expedit ꝙ incipiat in initio locutiõis ab accuſatiõe: quia iã accuſator impediuit rñdentẽ ab innuitione in initio ſui ſermonis de ipſa intentiõe: & ideo nõ indiget exordio locutionis. Et vñius expediens rñdenti eſt, ꝙ feſtinet auferre à ſe accuſationem, & re-
F mouear oĩa impedientia, & nõ negligat hoc, & illas res, q̃ ſunt aſtutię, et directiones ſuorũ iudicũ poſtponãtur vſq; ad vltimũ ſuorũ verborũ. Accuſatoris vero q̃rela expedit, ꝙ fiat in ſermonis initio: hoc eſt vſus exordij, vt audientes magis reminiſcant ipſius rei. Ingenia vero, ex quibus debet incipere ex his, q̃ ſunt verſus audientẽ, ſunt inductio miſeratiõis eius, & ſui amicitię, & irę ĩ ſuũ aduerſarũ: & hoc cõſtituat ei, ꝙ ſit inter eos affinitas, vel ꝙ inter eos ſit depẽdẽtia alicuius habitudinis, vel

econtra.

G ecõtra. Et hoc, ꝙa ñ cõfert vbi ꝙ cõ
ſtitutio affinitatis, & cõitatis genea
logię: ĩmo aliqñ hĩc fieret ðrũſio &
ðluſio. ſicut ſi hoc argumẽtaret, qñ
eſſet ignotũ, qð argumentaretur. Id
aũt, qð largiretur directionẽ audiẽ-
tium, eſt illorũ ſocietas, & ſuus lu-
xus. Et hoc, qa ſocietas & luxus ſunt
ex his, de quibus recipitur vtilitas
apud oẽm nobilẽ virum & diuinũ
principem. Expedit autem illi, qui
vellet cõſtituere, ꝙ ſit bonus & lau-
dandus, ꝙ intendat corã illis, inter
quos & ipſum eſt affinitas, vel con-
ſanguinitas. Et ſiſt coram homini-
H bus, apud quos ipſe eſſet acceptus,
vel viſu iucundus. Si autem ipſe nõ
ſit apud illos vllus horum, expedit
ne ſe impediat in rebus, quæ exte-
rius ſunt. Et ſi ſit ñdens, cõſtituat,
ꝙ res, de qua ille conqueſtus eẽt de
illo, ſit vtilis non noxia. Si autem ſit
accuſans, declaret ꝙ ſit noxia & abo
minanda exceſſiue. Omnes aũt hæ
res ſunt extra rẽ, de qua ſit ſermo,
q̃ oẽs vertunt verſus audientes: hoc
eſt extrinſecæ aſtutię, & exordia. &
ideo qñ oportet loquentẽ vti exor-
dio ad ſermonem. expedit ꝙ exor-
dium ſit ſm menſuram ſermonis:
I qñ exordium debet eſſe ſermonis,
ſicut caput eſt corporis. Oratorũ ve
ro conſtitutio conſanguinitatis eſt
cõis cũctis partibus oratorij ſermo-
nis. Hoc aũt fit, qñcunq; audientes
noſcunt ipſam conſanguinitatẽ, &
non dubitant de ea. Ea autẽ, ex qui-
bus expedit ꝙ ſit opus ad vilipẽſio-
nẽ, eſt, ꝙ vtatur exordio per res diffi
ciles ipſis animis auditu abhorren-
das: & eo magis, qñ audientes expe
rirentur, vel nieminiſſent illius, qð
hmõi eſſet, ſicut eſt ſermõ dicentis:
En referã vobis quandã hiſtoriam,
qualem nunquã audiuiſtis ita ex- K
traneã, vel exceſſiuam vltra modũ.
Et huius ſpẽi, cuius meminit, fiunt
plura initia poematum Arabũ, ſua-
rumq; orationũ. Illæ vero harũ re-
rum, quæ fiunt verſus audiẽtes ſunt
notę. & illę quę fiunt verſus rẽ ipſã,
eſt manifeſtũ patens ex his reb⁹. Il-
li aũt, q frequentãt exordia & aſtu-
tias verſus audientẽ agerẽt hoc, qñ
ad eos verteret ſermo, & minuere-
tur pſuaſio, aut pp eorũ ignorãtiã,
vel pp eorũ defectũ virtutis, vel pp
ambas res ſimul. & ideo mali, de q̃-
bus extimat malitia, agunt hoc: qa
ſemp ſua directio & ſeries rerum, de L
quibus loquuntur, deuiant à recto.
Et hinc eſt ꝙ ſerui non loquant de
aliqua re, quã interrogantur: ſed lo-
quunt de rebus, q̃ ſunt extra rẽ, quã
interrogant. Vnde vero cõtingat ani
morũ audiẽtiũ attractio, & eorum
ſocietas, vel fiat aſtutia ad ſuorum
animorũ attractionẽ, & ſuæ ſocieta
tis acqſitionẽ de his & alijs affecti-
bus cõferẽtibus audiẽtibus, & quo
mõ fiat huius operis bonum, iã de-
claratũ eſt hoc in ſecũdo lib. huius
libri. Oportet aũt hominẽ ĩ rebus,
quibus aliquis laudat, procurare vt
audiens cõprehendat rẽ illam, quã M
intendit cõſtituere, & obiter ipſam
facere ſuę cogitationi. & cum hoc,
expedit ꝙ laudet hominẽ, vel ĩ ſua
preſentia, hoc eſt in ſua ciuitate, vel
corã ſuo genere, vel coram his, qui
ei ſunt connexi: quia illi magis feſ-
tinarent ad ſuſcipiendum ſuã lau-
dem. quia ſicut Socr. ait, nõ eſt diffi
cile Athenienſes laudare corã Athe
niẽſibus: ſed difficile eſſet eos lauda
re corã Lucanis, hoc ẽ ſuis inimicis.

Sermo autem cõſultiuus ſimilis De exor-
eſt ſermoni contentioſo: qñ vt plu dijs cõſul-
rimũ tuis.

A rimũ hõ nõ indiget in eo ſermonis exordijs,& vſu exordiorum: qñ audiẽtes nouerant iã rẽ, de qua eſt ſermo, niſi ĩdigeret ſermonis exordio pp ſe ipſum, vel propter conſiderantes ipſum ſermonem, qñ noſcerent rẽ,de qua ſit ſermo: niſi p ſuã imaginationem vellet,ꝙ res inde prouenies nõ ſit ei propria: neq; minor vniuerſalior & prẽſtantior,vel ꝙ ſit huius contrarium, hoc eſt, vilis & parua. Id autem,quo neceſſario indigetur in lite,eſt oratio cõſtitutionis accuſationis, & inductio ratiocinationis ad illam, ac eius paruificatio & magnificatio. Expedit autem,ꝙ ſpeculemur res, quæ in orationibus rhetoricis ponũtur ad modũ ornamenti & fuci. & hoc ſicut ſit ĩ rebus fictis, de quibus putatur ꝙ ſint cuiuſdam diſpoſitionis,cum non ſint ita ſm veritatem. Hoc autẽ fit in laude: & fit ſimiliter in defenſione ab accuſatione. ad accuſationẽ autem aduenit perſuaſio, qñ hõ cõſtitueret de illis,de quibus cõqueritur malã opinionem vel malum regimẽ: Ille aũt,in quem eſt accuſatio, oportet ꝙ conſtituat ꝙ nõ ſit differentia,ſiue induxeris illã accuſationẽ,ſiue non conduxeris illã. & hic eſt vnus locorum, quibus reſpondere habet ille,in quem eſt accuſatio. Et qñ non concederent ꝙ res fuerit vtriuſq; aduerſarij ſimul, tunc eſſet lis inter eos: vel ꝙ res non fuerit,vel ꝙ ipſa fuerit, ſed non noxia neq; iniqua: vel ꝙ opus nõ fuerit ſm hanc diſpoſitionẽ, quam dixerat accuſans: vel ꝙ non fuerit illius menſuræ,quam prędixerat: vel ꝙ nõ ſit vehemens,vel ꝙ nõ ſit turpe,aut ꝙ eiꝰ nõ ſit culpa. Circa hæc itaq;,& conſimilia fit lis,& contentio inter litigantes & contendentes. & ex his locis fit defenſio. Primo ꝙ concedat ꝙ nocuerit: ſed nõ intenderit illud,neq; vacaret ad illud,ſed intenderat pulchrum,vel vtile,non aliud. Alter vero locus eſt, ꝙ concedat,ꝙ nocuerit: ſed vi non mẽte ſtabili,& electione,& ſponte. Alius autem locus eſt,ꝙ iueniat,ꝙ accuſans iã ante meminerit turpitudinis accuſationis hominis non extimãdi, vel ꝙ ille eſſet notorius in accuſatione,& reminiſcẽtia turpitudinis. Et vniuerſalior hic locus eſt, ꝙ reſpondens declaret ꝙ non ſit confidendũ in accuſatore, & ꝙ illius ſermo de eo non ſit verus. Alius autẽ locus ẽ, qui ſumitur ex ratiocinatiõe varietatis interioris ab exteriori propter aliquam virtutẽ, quam conduceret per actum exteriorem, qui fit ꝙ ratiocinetur, ꝙ in illo actu nõ conueniret interius cum exteriori: & ꝙ ipſe vacabat alicui virtuti, quam hoc conduceret. ſicut ꝙ mendacio iuratus eſſet, & ratiocinaretur ꝙ in hoc ſuum exterius non cõueniebat ſuo interiori: & ꝙ per hoc ipſe vacabat ſuperiori intentioni. Quintus autẽ locus eſt,ꝙ ratiocinetur ꝙ illiꝰ operis ſit aliqđ intentum vel iudicium, vl̃ aliquid aliud q̃ putauerit accuſator. & hoc,qñ dſcriberet, quo pacto contigerit ille actus. Alius autem locus eſt, ꝙ pudeat eum rei, quam dixerat accuſator: qui fit quòd parum laudet, & multum vituperet. quoniam accuſatio, quando conuinget, non eſt vacua ab anguſtijs, vel referat multas virtutes de illo, poſtea vero ipſum vituperet ex parte ſuorum vitiorum.

Et ſic agunt viri ſuperantes, & malarum cogitationum & uerſum:

Quæ ponãtur oſonibꝰ admodũ ornamẽti, & ſuci.

A B C D E F

nam

G nã illi intenderent nocere bonis viris, qñ eos denominant fm ambas res simul: hoc est, fm bonũ & secundũ malũ: quia pole est ꝙ malũ cõtingat ex bonis viris. Si aũt solo malo eis denominarent: hoc non putaretur de illis. Locus aũt sumpt⁹ ex eo ꝙ hõ vacet operi, est cõis illi quẽ pudet, & illi qui defendit simul. qa contingit ꝙ vna res fiat varia propter causas, & ille quẽ pudet, poneret suã mentẽ ad malũ, ille aũt, qui defenditur, stabilit suã mentem ad bonũ. Narratio vero est partis inhibitionis. Et expediẽs est, cũ narratio

de Narratione.

H sit verificatio q̃dã, ad quam homines cõuertereutur pp velocẽ sui casum, ante verificationẽ perfectam, ꝙ nõ ducat fm ordinẽ & cõpositionẽ, q̃ fit in oratiõibus verificatuis, sed duceretur simplex sine ordine. Expedit aũt ꝙ declaremus esse operũ, ex quibus fiũt significatiões rerũ, de quibus intendit constitutio. Horũ aũt operũ, quędã sunt, q̃ constituant p res extrinsecas: & quædã sunt via artificiali: & q̃dã sunt, quæ oratione constituant. Quia aũt cõstitutiões differũt, q̃dã eaꝝ sunt implicitę, procedentes per implicitatẽ

I rei fm plures gradus, qui insunt laudato, vel ꝙ res q̃ ei insit, sit quidã illorũ, vel ꝙ q̃ ei insit sit quidã numerus illorũ, vel ꝙ q̃ ei insit sit oĩs res illorũ: ideo decet ꝙ narratio harũ rerũ non fiat fm ordinẽ: qñ cõstitutio, q̃ fit fm ordinẽ, ẽ difficilis cõseruationis memoratu: sed expedit ꝙ harũ narratio fiat absq; vl̃i ordine. Quãdo ꝝo fit ex quodã attributo, fit separata fm vnum gradũ: sicut ꝙ sit fortis, vel sapiens, vel expertus scriba. cõstitutio itaq, taliũ est simplex. Prima vero erat implicita & nõ simplex, ac si diceretur ꝙ nar- K ratio laudis simplex nõ differt i cõstitutione fm priuationẽ cõpositionis & ordinis: sed differt p hanc in constitutione cõpositę, cũ narrationis maris sit ꝙ proueniat simplex non cõposita: hoc est, ꝙ sit significatio simplex breuis ñ cõposita neq; ordinata: siue constitutio sit ex his, q̃ indigent cõpositione & ordine, siue nõ indigeat. Nec cõuenit tradere rõnẽ de rebus notis. Et iõ i laude plurium hominũ nõ indigetur narratiõe: & illi sunt viri, quorũ excellentia est cõiter nota. Id autem, qđ ignotum esset apud audientes, L esset suarũ dignitatum distinctio. qm̃ narratio cõfirmaret de eis rem certã. in talibus aũt nõ oportet impediri per actionẽ narrationis vl̃is ante constitutionẽ distinctiuã. vt si quidã vir vellet laudare Abubechir & Socratẽ, non indigeret ad eos laudandũ, declarare ꝙ ipsi sint excellẽtes, antequã incipiat cõstituere suas dignitates distincte: nisi iudex & audiens eẽnt ignari ipsius laudati, hoc est, extraneis: qa talibus indigeret vsu narrationis. Qm̃ aũt laus est q̃dã res constructa ex dignitatis excessũ, expedit ꝙ laus fiat de reb⁹ ex- M terioribus, q̃ nõ sunt arbitrariæ fm modũ verificationis, q̃ accidit per operationes: quia laus fit per operationes: vsus aũt rerum, q̃ exterius sunt, fiũt fm modũ remotũ ad laudem proueniẽtẽ per operationes. sicut esset sermo dicentis post cõstitutionẽ dignitatum ꝙ iure sit talis: quia expedit ꝙ ex bonis proueniãt bona: & ꝙ q̃ tali educatione sit educatus, ille sit talis dispõnis. Aliqñ autẽ aliquis hõ laudat, & si nulla eius operatio referat. & hoc, qñ iã intel-

lectus

A lectus eſſet caſus verificationis, ꝙ ille eēt felix, vel hilaris, vel ſtudioſus. Hęc aūt laus per operatiões fit, vt p illas ſumaṫ indiciū ad dignitatē. & dignitatis laus eſt, vt p eā ſumatur indiciū ad felicitatē, & gaudiū: quia proportio operationū ad dignitatē eſt proportio dignitatis ad felicitatē. aliqñ aūt ſunt quędā loca cōmunia laudi & conſilio ſimul: & cōuertunt ad alterā duarū ſpecierū pauca varietate, q̄ fit in eis. & hoc, quia id, qđ expedit hoīem facer̄, ē id quo eſt laudād̄us, qñ illud operaṫ: & qui nouerit qđ ē dignū fieri, nouerit qđ

B ſit id, qđ dignū ſit, vt eo laudetur. Qñ aūt hoc ita fuerit, ille habetet vim ad ambas operationes ſimul, hoc eſt ad laudē & conſiliū. Et hoc, quia res, qñ conducit ſm modū cōſilij & ſolicitationis, qñ pauca mutatione variaṫ & cōmutaṫ redditur laus. exempli cā, qñ quiſpiā diceret ꝙ nō expediat ꝙ laudetur: quia res nobiles excellētes ſint illæ, ad quas hō peruenit p felix ſidus & euſortuniū. ſed ꝙ res excellētes ſint, q̄ proueniunt diligentia & ſolertia & bono iudicio, quia qñ dr̄ ſic, fit oratio conſultiua. Qñ aūt permutatur, &

C dr̄ ꝙ talis peruenīſſet ad res excellē tes ſua diligētia & eius ſolertia, non ſua fortuna, eſſet laus. & res, qua fit conſiliū in his reb⁹, eſt qua fit laus. & aliqñ oratio eſt cōpoſita ex laude & cōſilio. Et hoc, qñ orator permutaṫ ab vna illarū duarū ī alteratā, vt ſi diceret, Tu peruenisti ad res excellētes tua ſolertia & ſolicitudine: nō es tibi auxiliatus his q̄ euſortunio & felici ſidere fiunt. Et expedit, ꝙ narratio ſit facilis nō longa, ſed ſit mō quo illico concipiaṫ ſm ſignificatū, quo intendit ꝙ cōcipia

De quātitate narrationis.

tur: & hoc vel fallacia orationis, vel D
ſubmiſſe aut mediocriter: ſicut cōuenit ſingulis locis. & ſic̄ expedit ꝙ exordiū ſermonis nō cōſtituatur lōgū, nec in eo referanṫ verificatiões. quia ſi ita fieret, ſermo non eſſet ornatus. & ſic̄ oportet ēt, ꝙ nō ſit breue: ſed ſit ęquali mō directū. & hoc, qñ, in eo refereretur res, ad cuius innuitionem illud fuerat cōſtitutum ex dāno vel iniquitate, vel alijs, ex qbus fit oratio. Prætetea orator aduertat ꝙ ſermo ſit ſm modū illarū rerū, de quibus eſt ſermo, & ſm ſuā menſurā non differēs ab illis, neq; maior neq; minor eis. Et ex cōferē- E
tibus homiui in narratiōe ſunt orationes, q̄ ſignificant ſuā dignitatē: vt ſuus ſermo magis largiatur pſuaſionē, & ꝙ ex his vtatur ea, cuius cauſus ſit iocundior iudicibus. Rādens vero expedit, ꝙ minuat narrationē, qñ lis eſſet ꝙ res, quā argumētatur ꝓponens, nō cōtigerit vel nō fuiſſet noxia, vel nō fuiſſet in ea iniquitas qñ nō eſſet ſm diſpōnē cui⁹ meminerat. & hoc, quia nō conuenit rādenti, ꝙ contendat cū ſuo aduerſario circa id, qđ in ipſum argumētatus eēt: niſi ſit in illo ei vtilitas q̄dā.
& hoc, ſicut ꝙ cōcederet ꝙ ipſe ege F
rit illud, ſed ꝙ opus nō ſit iniquum, verūtā expedit rādēti ꝙ neget opera, quę qñ non eſſent acta, nō anne ęteret ei pœua, vel eſſet cā, vel expediret ad indultū. Et expedit, ꝙ narratio ſit cōſueta: hoc eſt vſitata nota, nō negata. & hoc fit, qñ proponens permiſceret ſecū orationes, q̄ promouerēt hominē ad bonū morē, & ſolicitāt ipſum ad bonū opus, q̄ ſunt orationes morales. Fiunt autē orationes morales ex rebus volūtarijs practicis, nō ex reb⁹ theoricis:

G ꝙa mores ſunt principia operũ, quę ſunt verſus finẽ aliquem nõ principia opinionum. & ideo non vtimur oratiõibus moralibus in rebus mathematicis, neq; his hmõi quibus vtunt Socratici. Orationes aũt morales ſunt, q̃ cõponunt ex annexis moribus, hoc eſt, quę qñ ſunt, reperiuntur illi mores. & iõ alıqñ contendẽs vtit talibus ad ſignificandũ morem ſui aduerſarij: vt ſi diceret ꝙ ille ſit præceps & inſtabilis: cuius ſignum eſt, quia ipſe loquitur ambulans: quia hoc ſignificat motus velocitatem, & parum mentis ma-
H turitatẽ, quod eſt contrariũ orationis dicentis: talis certe loquitur conſiderate & arbitrio: quia ſemp ꝑeligit prę̃ſtantius, vel apud virum prudẽtẽ, aut apud virũ bonũ. & hoc, ꝙa prudẽs eligit vtile, & bonꝰ eligit honeſtũ. Qñ aũt nõ occurrit verificatio rei, expedit inducere cãm inferẽtẽ illã rẽ. vt qñ dr̃, talis eſt ſicut talis, q̃ diligebat ſuos fratres plusq̃ amabat eius virũ ſuoſq; filios: quia poſſet acquirere tales, quales ſunt hi, ſi deficerent: ſed fratres non acquirũtur, ſi deficiãt. Expedit aũt, ſi ſermocinans vtat nutibus faciei, & indu-
I cat ad verificationẽ ea quæ deforis ſunt, ꝙ conſtituat, & dicat ei, ꝙ hoc ſit opus eius, cui nõ cõueniat ſmo: & opus illi⁹, q ẽ magis beſtia, q̃ ſint beſtiæ nãliter. Et expedit, ꝙ narrãs ꝓmiſceat ſuis narratiõibus aliquas oratiões affectuũ, q̃ eſſent cõſequẽtes & cõueniẽtes: & illę ſunt, q̃ cõponunt ex rebus, q̃ eis inſunt, vel ſibi annexis: quia hæ res ſunt apud eos notę vſitatę, hoc eſt, ꝙ hę res ſint, q̃ inferãt amicitiã & cõmiſerationẽ illi cui iſunt. ſicut ſi diceret, ꝙ hic ſit ipſemet intellectus, & res addita ipſi intellectui. & ſicut diceret de ali- K
quo, ꝙ in quocũq; imponit ei⁹ manus, ſit excellẽs, hoc eſt, ꝓpter puto ex aptitudine rerũ ad ipſam, & eã eſſe promptã ad illas. & hoc ſæpe reperitur in poematibus Homeri, hoc ẽ, tales orationes afficientes, q̃ inferũt rei extraneitatẽ & ei⁹ admirationẽ: qđ frequẽter inuenitur poematibus Arabũ, & ſuis oratiõibus. Et aliqñ ẽ aliqua operationũ, q̃ infert affectũ. & illę ſunt operatiões, q̃ prouenirũt ex aliqbus hoĩbus, q ſunt ſm diſpoſitiones inferentes inclinationẽ ad eas, ſicut agunt qui amouẽt lachrimas, in eorũ oculis ſuis manibus: L
quia hoĩes cõmiſerant illorũ, q apparẽt talis diſpõnis, & inclinant ad illos. Et ideo cõtẽdens, qñ eſt huius diſpõnis, fallit iudicẽ. Et iã contẽdẽs ſignificaret receptionẽ vtilitatis per hunc affectũ, quia hęc diſpoſitio adiuuat eũ cũ delicto qđ ille confitet, tanto magis, qñ illud negaret. Sepe aũt ſermocinans indiget onere vſus narratiõis illius, qđ futurũ eſt, & ali qñ non indiget hoc. Sermo vero cõ- Sermonẽ cõſultiuũ ñ cõinet aliquãnarrationem.
ſultiuus nõ continet aliquã narrationẽ omnino: quia nõ cõuenit narratio illi, qđ futurũ eſt: ſed narratio M
eſt illius, qđ iam fuit vel eſt ꝓſens: ſed reminiſcuntur rerũ prę̃teritarũ in conſilio ſm modum demõnis: hoc eſt, ꝙ ꝓ eas declaremus eſſe rerũ futurarũ. & iõ quanto magis cõſulens cognoſcit res ꝓteritas occurrentes, tanto dignior eſt ad bonum conſiliũ illius, qđ poſterius erit. Diſpõ vero laudis & vituperij eſt ecõuerſo huius: hoc eſt, ꝙ in eis reminiſcitur rerum præteritarũ & præſentium ſm modũ narrationis. in conſilio autem nõ eſt narratio, niſi orator ex conſilio transferretur in laudem.

A dem.qñ aũtem res, quam enunciat fuerit ex his, quæ non verificantur ſuo caſu, ei expedit ꝙ inducat eã rei, cuius caſum enunciat: deinde poſtea loqueretur de cõſequẽtibus illum caſum. Verificationes vero expedit ꝙ ſint orationes conſtitutiuę: quia cõſtitutio eſt res propria verificationibus ſm omnes ſpecies ſermonis oratorij. Res aũt, quibus ſit contentio in lite, quarũ oporteat inducere verificationẽ, ſunt quorundam modorũ. Quorum vnus eſt, ꝙ loquatur nõ ꝑſentialiter, & hoc eſt, qñ non cõparet aduerſarius eo exiſtente: hoc eſt, ꝙ ei oppugnet. & iõ B qđ expedit accuſatori eſt, ꝙ inducat ad eſſe illius rei demonſtrationem, hoc eſt exemplum. Secundus aũt modus ẽ, ꝙ res ſit noxia vel innocens. & hoc qñ aduerſarius confiteretur, ꝙ illa iam fuerit, ſed abnegaret illã eẽ noxiam. Tertius eſt, ꝙ illa ſit iuſta vel iniuſta. & hoc, qñ cõfiteretur ꝙ ſit, & ꝙ noceat, & abneget ipſam eſſe iniquitatis. Quartus aũt eſt, ꝙ contendẽs confiteat ꝙ illa ſit noxia & iniuſta, ſed argumentet, ꝙ contẽdẽs fuiſſet ei cã quaten⁹ præceſſerit ſua iniquitas. ſicut qui cõfiteret ꝙ ipſe iratus eſſet in aliquẽ virũ, ſed rũderet ꝙ ipſe hoc egiſſet pp irã ꝑceden C tẽ ab illo in eũ, ipſe aũt hoc fecit, vt vindicaret ab illo. hoc aũt quaſi redit ad rõcinationẽ ipſius iuſtitiæ. Qñ aũt contẽdẽs cõfiteret ꝙ illatũ ſit ei dãnũ, ſed ꝙ ei⁹ aduerſari⁹ fuiſſet cã illius, manifeſtũ eſt, ꝙ tũc lis eẽt, an ei⁹ aduerſari⁹ fuiſſet cã necne. & qñ lis fieret in illo, an liceat illi, q affectus ẽ iniuria, ꝙ ipſe afficiat iniuria ſm eã menſurã, qua ipſe eſt iniuria affectus, abſq; ꝙ offerat hoc iudici: ſicut eſt diſceptatio de hoc apud iudices gentiũ Maurorũ. Talis autem lis cõfert accuſatori, & noD cet reſpondenti: hoc eſt, quando reſpondens confeſſus eſt, ꝙ ipſe eſſet iniurius: & ratiocinatus eſſet, ꝙ illius cauſa eſſet eius aduerſari⁹. Alij vero modi & præcipue ꝙ res nõ fuerit, magis conferunt reſpondenti q̃ accuſanti: in mhibitiuis vero plurimum vtilitatis recipitur de illis, & vſu ſimilis, & oratione comparatiua: hoc eſt, ad declarationem ipſius eſſe illarum operationum. quando. vero illæ operationes ſunt pulchræ, vel vtiles, ſumptio ſignificationis ad hoc eſt ex ipſiſmet rebus. E & ſaltem ſumitur ratio ad hoc per exemplum, quod Ariſto. vocat demonſtrationem huius artis. vt plurimum autem indigent vti exemplo, qñ res eſſent non verificatę ſm eſſe, vel ibi eſſet cauſa impediẽs verificationem ſui eſſe. ſn oratiõe vero conſultiua fit conſtitutio, ſed declaratur ꝙ res non erit, vel ꝙ erit in futuro, vel ꝙ ſi illa fuiſſet non eſſet iuris, vel non eſſet ex illis, ex quibus non ſumeretur vtilitas, vel quòd nõ ſit digna vt ſit talis diſpoſitionis. Et expedit conſiderare mendacium loF quentis in conſultiuis, & illius vſus rerum quæ ſunt extra res, magis quàm ſunt reliquarum ſpecierum. Signis autem licet ſint falſa ſecundum partem, vt dictum eſt, ipſis vtitur hæc pars Rhetoricæ, ſicut eis vtuntur reliquæ partes. Exempla autem ſunt magis propria conſiliorum, & priora in illis. Enthymemata vero ſunt magis propria contentioni. nam cõſilium fit per rem optatam. & ideo oportet quòd ad illam inducatur demonſtratio ex his, quæ iam fuerunt.

De verificatione.

G illud aurem eſt exẽplũ. Lis vero fit, ꝙ res ſit ens. & iõ conſtitutuo in ea ſit ex rebus neceſſarijs, q̃ inferũt illã rẽ. quia illius qđ iam fuit connexũ, eſt neceſſariũ ſm eſſe: hoc ẽ, ens in actu, nõ poſſibile eſſe. Rerũ vero futurarũ cõnexa ſunt poſſibilia eẽ. & ideo exẽpla ſunt in eis magis propria q̃ enthymemata. Non expedit aũt ĩducere prẽmiſſas enthymemata, ſm ordinẽ artificialẽ, ſed expedit eas ad ſeinuicẽ permiſcere. & ſi nõ, tunc impediret ſe inuicẽ. Ea autẽ ĩtroducere ſm ordinẽ artificialẽ, qui eſt ordo, qui putatur ꝙ ſit ſyllo
H giſticus: hoc eſt, plus q̃ alia. ſicq; nõ conuenit, ꝙ hoc fiat in oĩbus enthymematibus, ſicut faciebãt quidam viri Philoſophi. Qñ aũt velles facere orationẽ afficientẽ, non facias ex ea enthymemata. qa ſi ita faceres, vel propelleres ipſum affectũ, quã facere intẽderas, vel enthymema eſſet fruſtra: qa tu poneres ptẽ offendentẽ alteri parti. qñ autẽ aggregarẽtur ſimul vna earũ cotrũperet alterã, vel ipſam remitteret. & ſiſt ẽt, qñ introducetes ſermonẽ moralẽ, non cõuenit ꝙ ĩtroducas enthymema & conſtitutionẽ cum illo: quo-
I niã nõ eſt conſtitutionis, ꝙ afficiat audiẽtẽ in rei initio, ſicut ipſum afficerent oratiões morales, ſed expedit ꝙ in oratiõibus moralibus fiant oratiões eſſentiales, & in narratiõe orationes verificatiuę. Exemplum aũt orationũ moraliũ eſt ſermo dicentis, tu cognoſcis hos, & nõ cõuenit ꝙ eos iuſtifices, ſeu liberes. Exẽplũ aũt afficientium eſt ſermo dicẽtis, hi ſunt iniuriati, & non ſunt anguſtiãdi. Verificatiuę vero fiũt, qua hoc ẽ iuris, & hoc vtile. vt plurimũ autẽ conſiliũ eſt debilius q̃ lis: quia conſiliũ eſt futuri, & lis prẽteriti. illud aũt, quod eſt prẽteritũ, eſt notiꝰ q̃ id qđ eſt futurũ. & ideo vaticiniũ prẽteriti eſt facilioꝰ q̃ futuri: ſicut aliquis dixit de quodã, ꝙ ille eſſet vates prẽteriti, & nõ eſſet vates futuri, hinc eſt, vt puto, ſuus defectus. K

Oratio aũt exemplaris eſt rerum nimiũ manifeſti iudicij. & facilis ẽ inuẽtio demõſtonis de re per ipſam, & illius verificatio. & non eſt in ea diſceptatio magna plus q̃ de ipſa re: ſicut ꝙ aduerſarius cõſequat illius vilipenſionẽ, vel ſuus animus conſequeretur eius excellentiã vel conſtitutionẽ iudicis in affectũ: niſi ſer L
mocionator deuiaret, ſeu declinaret à via per illud: hoc eſt, ꝙ hac de cã magis propriũ eſt conſilij. Expedit aũt dubitanti circa propoſitiões ſumptas à lege, ꝙ faciat de illis, qđ faciebat Socra. cũ oratoribus Athenienſiũ, qni quadã pauca deturpatiõe deturpabat illas propõnes: hoc eſt, vt pnto qñ vtebat opinione. nã vſus opiniõis eſt deturpatio orationis. In inhibitionibus vero expedit, ꝙ vtatur laude ſermonis conſtituti ui: ſicut agebat Socr. in ſuis laudantibus orationibus. ipſe. n. introducẽ bat in ſuã conſtitutionẽ initiũ ſer- M
monis. Sermo aũt conſtitutiuus, qñ eo fit laus, eſt conſtitutiuus moralis ſimul. & ſi nõ fuerit ibi oratio moralis, ſicut eſt ſermo illius, qui poſtq̃ tulerit ipſam conſtitutionẽ, dicit ꝙ ſermonẽ iuſtificatũ verũ non intelligant niſi illi, qui ſunt excellentes, exceſſiue boni. Probãtes itaq; ſunt efficaciores, q̃ conſtitutiuę. Intendo autẽ per probantes, illas q̃ ſunt ſecũ dũ oppoſitũ modũ propoſitionum quas confitetur aduerſarius: ꝑ conſtitutiuas, aũt ipſa enthymemata, q̃ ſermo-

A ſermocionator ferret ad confutãdũ
orationẽ ipſius aduerſarij ex ſe. Pro
bantes vero ſunt efficaciores: quia
notum eſt ꝙ ipſæ probãtes ſuperãt
alias orationes per rẽ, qua ſunt ora-
tiones ſyllogiſticę: hoc eſt, quia il-
læ ſunt magis ſyllogiſticæ, q̃ aliæ:
quia illæ conſtruunt ex ꝓmiſſis
oppoſitis, vel ex illis, q̃ ſunt ſuę pote
ſtatis. contratię autẽ, qñ ad ſe mu-
tuo cõponunt, magis expedit ꝙ pa-
teſiat earũ mẽdaciũ. Sermo autem
cuius obiecta ſunt verſus aduerſa-
rium, nõ fit ex alia ſpecie, q̃ ex ora-
B tionibus verificatiuis. Quarũ quæ-
dam eſt, cuius oppoſitio eſt ſm dic-
tũ aduerſarij: & illi ſunt ſyll'i qui
fiunt ex præmiſſis oppoſitis, vel ex
illis quarumuis eſt vis oppoſitarũ,
& ferunt ad probationes. Et quędã
ſunt, q̃ fiũt ex ipſamet re, & illi ſunt
ſyll'i recti, ſeu oſtenſiui cathegorici.
Expedit aũt in conſilio & contẽtio-
ne ſimul, qñ loquens incipit ſermo
nẽ, ꝙ primo meminerit verificatio-
nũ, quæ cõſtituant ſuam orationẽ:
deinde poſt hęc intendat deſtruere
oppoſita, q̃ aduerſant' ſuę orationi.
& hoc, qñ ea, quę ei aduerſant', fue-
rint pauca, vel paucæ perſuaſionis.
C Si vero eſſent plura vel fortis perſua
ſionis, tunc expediens opus eſt, ꝙ ꝑ-
aſſumat & deſtruat illas orationes.
Et qñ conduxerit putare illarũ im-
poſſibilitatẽ, poſtea introducat con
ſtitutiones, quæ verificent ſuã ora-
tionem. Et vtius expedit loquenti,
qui vult loqui contrario ſermone il
lius, quo locutus ſit alius, ꝙ ſuo ani-
mo attingat orationẽ illius, & repel
lat ſuũ ſermonem. & eo magis, qñ
ſermo, quo locutus fuerit ille alius,
eſſet efficax, hoc eſt largiens perſua
ſionem. hoc aũt fit varijs modis. vt
ſi diceret eius aduerſario, tu incũbis D
eloquio, & vales ad illud, & conſti-
tuis omnẽ ſnĩam, quam cõſtituere
vis: & de omni re largiris perſuaſio-
nem, ꝙ ipſa ſit neceſſaria, & ꝙ ſit ex
cellẽs, & ꝙ ſit vtilis, vt credatur ma
iorem partem tuæ orationis eſſe ve
ram & iuſtificatam, & ſi non ſit iu-
ſtificata apud omnes, & apud ipſã
veritatem. Et aliquando per hoc fit
vehementiſſimum vituperium ſer-
monis, & vituperium loquentis: ſi-
cut quando ei diceretur tuum elo-
quium eſt vehemens dolus, & vani-
tatũ vanitas: ſicut verba hominis,
cui non eſt ſtabilitas. Talis autem E
locus, cuius meminit, redit in vitu-
periũ eloquij aduerſarij, vel ex par-
te latentis, vel ex parte manifeſti.
Vituperium autẽ ipſius ſmet aduer-
ſarij, aut eius eloquij eſt oppoſitum
laudis ſecum loquentis ſuique elo-
quij. Meminimus autem harum re
rum hic per modum directionis: &
ſi non iam ptæceſſit ſermo de illis.
Expedit autem aliqñ ꝙ corrobore-
mus enthymemata per orationes
morales, ſicut diceret orator, quãdo
conſulerit de pace & rerum teconci
liatione, ꝙ expediat prudẽtibus ſta-
bilire ſuam mentem ad pacẽ & re- F
cõciliationem. & vtius oportet ora
torem in ſe ſuſcipere omnes, quæ en-
thymemata ſint fortiſſima illorũ, q̃
poſſe eſt ineſſe illi rei de qua loquat.
quia quotiens enthymemata, q̃ in-
troduceret orator, eẽnt efficaciora,
ille dignior ẽ, vt ſua oratio ſuſcipia-
tur: & ꝙ magis pateat, q̃ ſermo ſui
aduerſatij: ſicut ꝙ enthymemata, q̃
ipſe introduceret ad acceptationẽ pa
cis, ſint fortiora q̃ enthymemata, q̃
ſuus aduerſari' introduceret ad re-
pulſionẽ pacis, & conſiliũ ad bellũ.

G De Præceptis interrogationum Rhetoricarum. Cap. vltimum.

INterrogatio vero, ꝙ expedit ꝙ fiat in huius artis pluribus locis. Quorum vnus eſt, quando interrogator ſcit, ꝙ ſiue ipſe reſpondens reſpondeat ad illam, ſiue non ſequatur illum vna eadem res, quam loquens intenderat inferre. ſicut quãdo interrogaret: Nonne acceptus es prope interfectum habẽs gladiũ in latere: qui ſi dixiſſet ſic, diceretur, ergo tu illum interfeciſti. ſi autem dixiſſet non, diceretur, tu eum
H interfeciſti, ideo fugiſti. Secundus autem locus eſt, quando ſcit quòd ſi non reſponderet ad rem, de qua illum interrogaret, iam dixiſſet abſurdũ. ſicut eſt ſermo dicentis: Non ne ſciuiſti ꝙ tributum ſit iniquum. ꝙa ſi ille dixerit non eſſet, abſurdũ. ſi autem dixerit ſic, diceretur ei: tu autem tollis tributum: tu itaque es iniquus. Tertius autem locus eſt, qñ propoſitio, quam eum interrogat, ſit patentis veritatis: id autem, qd ex ea ſequitur, non ſit patens apud reſpondentẽ. quia in tali loco oportet interrogantem, ꝙ contenteꝫ vni
I ca propoſitione ſolum, & non interroget ſecundam præmiſſam. ſicut quando quiſpiã interrogaret quendam Romanum: Nonne patres & filij ſunt vnius generis: & quando reſpondẽs diceret ſic: diceretur his, ſi ergo non eſt ita, certe poſſibile eſſet, ꝙ hæc præmiſſa lateat propter ſuam euidentiam & diſtantiam ſui cõſequentis: & ipſa eſt latens vt plurimum: hoc eſt in initio opinionis reſpondentis ad hanc interrogationem. Quartus autem locus eſt, quãdo interrogator ſcit, ꝙ ſi ille reſpon deret econuerſo illius, quod ipſum K interrogaret, poſſet ei inferre abſurdum. differentia autem inter hunc locũ & ſcdm ẽ. quia abſurdum ibi eſt contrariũ illius, quod ipſum interrogaret: hic autem interrogator infert illi abſurdũ per ſyll'm. Quintus autem locꝰ eſt, qñ res, de qua eſt interrogatio, cogeret illum reſpondere ꝑ cõtradictoria ſimul. ꝙa ad illum ſequeretur probatio, quam faciunt Sophiſtæ: ſicut ꝙ eum ſequatur per interrogationem reſpondere de re per ſic, & per non, quando tunc ei proueniret vilipenſio & ira, L ſicut faciunt Sophiſtæ. Sextus autẽ locus eſt, ꝙ interroget interrogationem continentem plures res; reſponſio autem ad eam diſtinguatur ad reſpondentẽ: quia ſi ille reſponderet per hãc rem, quã intendebat interrogator, ſequeretur ipſum illa res. Si autem ſtabiliret ſuam mentem ſingillatim illas res deſtruere, & teſpõderet ad illas per ſingula reſponſa, audientes vulgares ꝓp eorũ imbecillitatem inferrẽt, ꝙ ille eſſet perplexus, & quòd eius reſpõſio ſit perplexa: cum videat ꝙ veridicus, quando interrogatur, reſpondeat vnico reſponſo non pluribus reſpõ M ſis: qñ hęc eſſet perplexio, & perturbatio reſpõſi. Reſpondenti vero expedit in hac arte, ꝙ neget conſequẽtiam enthymematum, qñ nequiret negare propoſitiones, quas eſſet interrogatus. Et quãdo poſſibilis fuerit ei negatio, non neget dictionem ferentem plures ſignificatiões, quæ communior eſt q̃ illa res, cuius eſt fallacia, neque magis propria. Expedit autem ei pręſcire præmiſſas, quę efficerent ſyllogiſmum de re, quam intenderet eius aduerſarius cõſtrue

re.

A re. hoc enim eſſet ex his, quæ facilè redderent illius notitiam, ex rebus quæ dictæ ſunt in ſecundo Topicorum. quia aut omnes illæ res, vel q̃dam earum conueniunt huic loco, & recipitur ex ipſis vtilitas. Si autem perfectus eſſet ſyllogiſmus de illa, oportet illum aſſerere quòd cauſa concluſionis ſit alia à cauſa, quã dixerat aduerſarius. ſicut quando ille concluſiſſet ei, quòd ipſe ſubripuiſſet ſuas res, at ipſe diceret, verum eſt quòd eas ſubripui, ſed occaſione conſeruationis, non occaſione iræ, ſeu malo animo. Inter-
B roganti autem expedit quòd nõ interroget de præmiſſis remotis, neque de proximis ipſimet concluſioni: ſed expedit quòd interroget de præmiſſis, quæ ſunt ad concluſionem ſecundum mediam diſpoſitionem remotionis & propinquitatis. Quia autem orationibus, quibus fit derifio & deluſio, indigetur in litibus, expedit itaq; quòd ingrediantur orationes, quibus fiunt lites. Et ideo quidam dixit, quòd expediat, quòd deſtruas iuſtificationem per ſuum contrarium: hoc eſt, per orationem ſuſurrationis: & ſuſur-
C ratio deſtruatur per ſuum contrarium: hoc eſt per iuſtificationem. hic autem ſermo eſt ſatis conueniens. Iam autem dictum eſt in libro Poeticæ, quot ſint ſpecies ſuſurrationis. Ipſius autem ſuſurrationis ſpecies quædam eſt, quæ conuenit viro nobili, quæ eſt ſuſurratio, qua credatur dicere rem legalem, & inſinuare vituperationem turpis, immo quod conuenit ſuſurrationi eſt ſubſtantia rei, qua intenderet inſinuare vituperationem turpis, & ideo dicitur quòd iocoſus ſit hilaris in ioco, & patefaciat tibi ea, quę ha- D
bet in animo. Ille vero, qui innuit vituperationem, fallit te, & te deuiat, & conducit te ad putandum quòd ipſe loquatur de aliqua re, cũ ille, quaſi ſagittator ſua ſuſurratione vertatur verſus aliam rem turpem. Iocus ergo conuenientior eſt nobili, quia ex ſe ipſo profert veritatem. Innuitio autem vituperationis magis conuenit vili, quia ille quaſi ſagittator vteretur dolo & odio. Et vniuerſalius rerum, ex qui- Epilogus.
bus conſtituitur ſermo oratorius, & maior ſua pars ſunt quatuor res. :
E Quarum vna eſt, q̃ apud audientes ex ſe conſtituatur verificatio: & ex eius aduerſario conſtituatur ſuſpitio. Secũda aũt eſt magnificatio rei, de qua fit ſermo, & eius paruificatio. Et tertio ſunt orationes affectiuæ & morales. Quarto aũt ſunt orationes, quę vertuntur verſus rem, de qua fit ſermo. oẽs autẽ hæ res ſunt communes omnibus partibus orationis. Nos autem iam locuti ſum⁹ de locis, ex quibus fiunt omnes res. Summatim itaq; iam cõpleuimus omnes res, quarum meminiſſe promiſimus ĩ principio huius libri. me-
F minimus itaq; de his rebus ĩ rei initio, vt id de quo fieret ſermo, eſſet notum non ignotum, ſicut eſt diſpoſitio operis volentium docilem reddere doctrinam: hoc eſt, quòd determinent primo intentiones, & res, de quibus vellent loqui. Hic autem in vltimo fecimus de illis mentionem, vt ſciatur quòd iam nos p̃fecerimus, quod de his promiſeramus. & hæc eſt adeptio concluſionis, quæ appropriat loquentem: hoc eſt, quòd notificet, quòd iam perfecerit id, cuius meminiſſet.

G quæ vero appropriat audientes, eſt reminiſcentia. Comparationes itaque expedit eſſe vniuerſaliter, modo quo ex eis intelligatur res: cuius loco ſumpta fuerit ipſa cõparatio, & ex ſuo contrario eius contrariũ. Hoc autem fit, quando illæ duę res eſſent notiores de ipſa comparatione q̃ ſint de ipſa re, loco cuius vſum eſt comparatione: hoc eſt ꝙ ipſa ſit notior exemplificato, & eius cõtrarium ſit notius quàm contrarium exemplificati. quia quando comparatio non fit ita, aut nihil cõſtituit, aut conſtitueret rem, quæ iam ſta-
H bilita eſſet: & hoc vel per aliud exemplum, vel quando ipſa eſſet naturaliter nota. Et ſimiliter eſt diſpoſitio cognitiõis contrarij ipſius rei, hoc eſt: quòd quoddam eſt per ſe notum, & quoddam eſt notum per exemplum. Concluſiones vero orationum expedit ꝙ ſint ſeparatæ ab ipſa oratione, non coniunctæ ſecũ, neque continuæ, ſicut exordium: ſed conuertantur verſus exactum ſermonem: ſicut eſſet oratio oratoris conſultiuis orationibus: ſic eſt meus ſermo, ſicq; eſt mea intentio: aperite oculos: & inſpicite: & au- K
res porrigite: & iudicium, quod veſtrum eſt, vero iudicio iudicate. Hic itaque completæ ſunt res huius tertij libri: & declarauimus itaque id ex eis, cuius intellectio peruenit ad nos: & noſtræ cogitationi apparuit eſſe illius intentum orantes coram Deo, vt gratis nobis præſtet ſpatiũ ad perſcrutationẽ originis ſuorum dictorum de his rebus præcipue, cum ad nos nondum peruenerit expoſitio alicuius viri accepti ipſorũ commentatorum. Sicque completa eſt huius libri expoſitio, tertio menſe. 5 10. anni ęre L
Maurorum, ad laudem Dei, cui nihil eſt occultum. Amen.

✠

Paraphraſis Auerrois in libros Rhetoricorum Ariſtoſtotelis finis.

Franciſci

FRANCISCI PHILELPHI
PRÆFATIO IN ARISTOTELIS RHETORICAM
AD ALEXANDRVM REGEM.

CVm ſuperiore anno Bononiæ docerem, clariſſime Pater, quòd ea in vrbe nemini maioribus aut honoribus aut præmijs vnquã contigit cæpere nonnulli & nobiles & magni viri dare operã Græcis literis, quippe qui iam aũaduertiſſent, ſi ſecus facerent, ne pro dignitate ad Latinum eloquiũ eniterentur. Quare cũ Ariſt præcepta illa his Græce legerem, quæ de ciuilibus cauſis ad Alexãdrũ Regẽ cum pro auctoris more doctiſſime, tum, vt ſemper, diſertiſſime ſcripta ſunt, ſummis à nobis precibus contenderunt id efficerem, vt ea Latine loquerentur. Cenſebant. n. prudentes viri, quòd longe plus & vtilitatis & ornamenti ex his Latinis a me factis, quoniã & illi Latine loqui quàm Græce mallent, quàm ſi Græca eſſent, aſſequerentur. Non. n. eo Græcas literas tãtopere oẽs diſcere ſtudemus, quo his apud Atheniẽſes Byzãtioſve vtamur ſed vt illarũ ſubſidio atque ductu Latinã literaturam atq; eloquẽtiã melius teneamus & latius. Præterea, neſcio quo pacto qui minus & diu & multũ Græcos codices pertractarint, & ſeſe illis totos dediderint, nuſquã incredibilẽ illũ ac prope diuinum lectoris Græcorũ eloquij leporẽ atq; dulcedinẽ, neq; apud oratores neq; apud poetas neq; apud philoſophos percipiũt: quo fit vt noſtri fere oẽs, qui aures delenire concupierint, malint initio Græca Latine, quàm eadẽ Græce lectitare: ignorantes hi quidẽ & vtilius admodũ fore volẽtibus Græca diſcere, vt Græca voces Græciq; cõcentus illorũ auribus die noctuq; obſtrepãt: & quẽadmodũ grauitate Latinos Græcis, ita nobis ſuauitate illos, & quadã quaſi dictionis ambroſia ac nectare mirũ in modũ antecellere. Id igitur ita familiaribus a me illis efflagitãtibus obſtinatiſſime refragari cœpi: tum quia videbãrem a nobis peti, cum ſua natura difficilẽ (eſt. n. in arte verbũ ſæpius è uerbo exprimẽdũ: quod ne abſurde fiat, laboris nõnunquã maximi, interdũ aũt pp ſermonis vel diſſimilitudinẽ vel anguſtias, voti eſt) tũ quia nõ eo me pollere ingemo vſuve intelligerẽ, qui maieſtatẽ Ariſtotelicæ dictionis Latinæ interpretationis filo exprimerẽ. Proĩde nolebã aut ineptus apud aliquos, aut temerarius iudicari. Sic igitur pro virili parte refragãtibus nobis, clarus vir, mihiq; amiciſſimus, & tui nominis eximius prædicator Albertus, is qui per id temporis Bononiæ quæſtorem pro ſummo Põtifice gerebat, idẽ cæpit, quòd illi antea cõſueſſem, ſtudioſiſſime à nobis contendere. Qui tametſi pro ſuo iure oĩa apud me põt, eo tamen facilius perſuaſit, quòd vnã hanc rẽ fore diceret, quam præcipue gratificari mãſuetudini tuæ quirem. Aiebat. n. te vnũ eſſe, qui pro regia iſta & innata tibi animi magnificentia generoſitateq;, & inaudito quodam ſplendore, magnitudineq; ingenij, cũ reliquas oẽis illuſtres diſciplinas, inſignesq; virtutes maximi penderes, tum haſce elegantiores artes in primis. Id mihi vir ille & amicus & grauis perſuaſit haud difficulter, vtpote quem vera loqui non minus noſſe quam velle, iam pridem animaduertiſſem. Quod quidem cum alijs multis rebus de illo expertus ſum, tũ in iis laudibus quas de tua felici

& auguſta illa Bononienſi legatione dies noctesq; prædecabat: eas. in. ita ponebat ante oculos, vt nihil poſtea Bononienſium Reipub. acciderit, quod non multo ante impendere vel lapides ipſi præuiderint. Et profecto ſi tua ſequi veſtigia, quibus eã res erat in manu, voluiſſent, neq; ipſi excidiſſent, neq; tanta, tamq; præclara vrbs in tantas calamitates ærumnasq; decidiſſet. Sed de his alias. Cum hanc igitur traductionem non ingratam tibi futuram intelligerem, vt amiciſſimo homini morem gererem, i. vt me ipſum tuo nomini cum Alberto meo dedicarem, oblitus ſum noſtri, (oĩa vincit amor) rem difficillimam, & meis imparem viribus ſum aggreſſus. Audentes fortuna iuuat. Potuit Homericus ille Aiax Hectora, quem neq; Vlyſſes, neq; Neſtor in prælium prouocantem excipiſſet, ſola audacia & aggredi & ſingulari certamine ſuperare. Potuit & Troas idem ab incenſis iam nauibus, fuſis Achiuis omnibus, arcere. Potuerimus fortaſsis etiam nos & ſi minus orationis Ariſtotelicæ nitorem, at ipſa certe ſenſa Latinis verbis explicare. Verum ne id vnum omiſerim, nos a Fabio Quintiliano nonnullis in dictionibus interpretatione diſcrepaſſe, idq; nõ inconſulto factitatum: vt quod ille δημηγορικὸν, verbum è verbo exprimẽs, cõcionale genus, & προκαταλυψιν præſumptionem dixerit, nos vſitatiore vocabulo deliberatiuum, & præoccupationem, non abſurde (vt arbitror) exprimere maluimus. Sic & alia pleraq; inuenuri contigerit, Nam quamuis perdoctus ille quidem & acutus vir fuit, veluti certe eſt, voluit tamen in nonnullis verbis & rebus magis ſe ſui, quàm Ciceronis ſimilem dici. Nos autem & M. Tullij, & Horatij Flacci, & Euſebij, & Hieronymi, qui latiniſſimi ſimul & eloquentiſſimi extiterunt, teſtimonio & authoritate freti, in id maxime ſtudemus, vt quæ a Græcis transferimus, nihil aliud quoad eius rei fieri poſsit, quam Latinitatem ſapiant. Proinde & hoc præſentis operis ad numerum characlera ac figurã pro virili parte traduximus. Suſcipies igitur præſens hoc quicquid eſt munuſculi magnifice pater: quod, ſi quidẽ authorẽ ipſum tecum reputes Ariſto. non te minus è regia proſapia genito magnanimo principe, quàm Alexãdro Macedonum rege dignum exiſtimes. Si vero noſtram in te obſeruãtiam, ſi noſtrã in Albertum & in præclarã omnem Albertorum familiã, dilectionem, amoremq; conſideres, & eximiũ certe id. in primisq; deuotum. Cæterũ ſi hiſce te rebus delectari intellexero, efficies vt propediem huic quaſi præludio maiora fortaſſe quædam valentioraq; certamina ſubnectam. Interea vero hunc Ariſtotelem lectitabis, intueberisq; magna ex parte quæ a maioribus noſtris de bene dicendi ſcientia & tradita vobis & relicta ſunt, ab Ariſtotelico fonte præcepta illa quæq; emanauiſſe.

Qua quidem ex re eo magis eorum impudentia miranda eſt, qui cum ſe Ariſtotelicos dici volunt, & loquendo & ſcribendo abſurdiſſimi ſimul & infantiſſimi plane reperiuntur.

ARISTOTELIS RHETORICA AD ALEXANDRVM,

Franciſco Philelpho interprete.

ARISTOTELES ALEXANDRO S.

B Lib. hic, ſi Ariſto. ſtagiritæ, vt nonnulli credunt, é aſcriptus: eius forte fuit cui⁹ & liber de Mũdo ad Alexã drũ

CVm tuis literis factus certior, nonnullos ſæpe ad nos miſiſſe, q vt ciuiliũ cauſarũ præcepta ad te perſcriberẽ, a me peterent. Ego vero haud negligentia quidem vlla in hoc vſque tempus rem diſtuli, ſed vt quærerem ita diligenter de his ad te ſcribere, vt alius certe nemo qui hiſce in rebus elaboraſſet, diligenti⁹ vnquam ſcripſerit. Hæc igitur recte mihi fuerat ſententia. Nam C quemadmodum veſtium decore, atq; magnificẽtia cæteris hominibus præſtare maxime ſtudes, ita etiam dicendi inuentionem, ac vim eam vt accipias nitẽdum eſt, quæ pulcherrima ſit, apprimeq; præclariſſima. Lõge .n. pulchrius eſt, ac regale magis, animo eſſe bene conſtituto, q̃; habitum corporis veſtibus ornatum pulchris intueri. Abſurdum enim eſt, eum qui rerũ geſtarum gloria cæteris antecellat, videre humillimis q̃buſpiã ſ dicẽdo cedere: p̃ſertim cũ nõ ſis neſci⁹ eos q ĩ populari principa E tu verſent, res oẽis ad populũ: q vero ſub vni⁹ imp̃ ductu cõſtituti ſint, ad rõnẽ oro nẽq; referre. Quẽadmodũ liberas ciuitates cõis lex, q̃ ad honeſtiſſimũ aliquẽ finẽ ducat, dirigere conſueuerit, eodem mõ & oro tua q̃at eos quos impio tenes, ad id agere qd̃ cõducibile ſit, & vtile. etenĩ lex (vt ita dixerĩ) oro q̃dã ẽ, q̃ cõi ciuitatis cõſenſu d̃finita iubet quo pacto vnũqd̃q; agendũ ſit. Accedit ad rẽ, qd̃ neq; tibi obſcurũ exiſtimo, ſolere nos F laudib⁹ eos pinde atq; honeſtos & fortes p̃ſequi, q & rõne vtuntur, & oſa ea duce agere pgũt: q vero abſq; rõne & oro ne quicq̃ faciũt, tanq̃ atroces immaneſq; odimus. Qua quidẽ re factũ eſt vt & malos eorũ vitiũ oñdẽtes male affecerimus, & bonos eorũ virtutẽ declarãtes quaſi beatos, admirãdos imitandosq; voluerim⁹. Sicq; & qũo futuras calamitates euitarem⁹, bonisq; inſtan-

G ſtantibus frueremur, adinueni-
mus. Proinde & imminẽtes dif-
ficultates effugimus, & abſentes
vtilitates comparauimus. Nam
veluti vita q̃ nulli mœrori ſub-
iacet, eligenda, ita prudens eſt
oratio diligenda. Neq; id te præ
tereat oportebit, q̃ hominũ plu
rimis alĩs quidem lex ipſa, alĩs
vero tua tum vita, tum oratio
exemplo datur. Vt cunctis igit̃
tum Græcis tum Barbaris ante
cellas, omni tibi ſtudio anniten
dum eſt: quo ĩs qui verſantur ĩ
H his exemplis, ita horum imita-
tionem per virtutis elemẽta pul
chre effingant, vt haud ſibi de-
teriora conſulant, ſed eius ſe par
ticipes fieri & cupiant & exo-
ptẽt. Rerum eſt præterea huma
narum auguſtiſſimum, conſul-
tatione vti. quare nec ĩ ſuperua
caneis vulgaribus q̃ rebus ſtu-
dium tibi terendum eſt, ſed pro
virili potius parte elaborãdum,
vt ipſam belle conſultandi artẽ
& perdiſcas, & teneas. Quis. n.
ſanæ mentis dubitarit, ſi quis in
I conſulto quid egerit, amentiæ
quidem: ſin autem ratione duce
ſapientię ſignum eſſe? Intueri ẽt
licet eos omnes qui optima in-
ter Græcos Repub. vtuntur, ora
tione prius q̃ rebus conuenire:
item q̃ apud eos qui inter Bar-
baros dignitate præſtant, ora-
tionem rebus anteire: quippe q̃
probe norint eam, quæ ratione
orationeq̃ perſpectio vtilitatis
cognitio q̃ ſit, eſſe quandam ſa-
lutis arcem, & eiuſmodi certe ar-
cem, quę non manufacta, verũ
& inexpugnabilis quidem ſit, ĩ
primisq̃ ſecura opinanda. Sed
vereor hac de re pluribus ad te
ſcribere, ne fortaſſis oſtẽtare me
ipſum videar, hiſce præſertim ĩ
rebus quę probatione non indi
gent, ſed planè patent & ĩ prom
ptu ſunt omnibus. Quamobrẽ
hæc omnia miſſa faciens, illa di-
xerim ſolum, de quibus in om-
nem vitam dicendum eſt, hoc
vnum eſſe quo cæteris animali
bus præſtamus, præclarũ quod
dam ab immortali Deo adepti
videamur. Nam ſi quidẽ & cu-
piditate & ira, & alĩs huiuſce-
modi affectionibus vtuntur ẽt
reliqua quæq; animalia, oratio-
ne autem homo dũtaxat: abſur-
dum profecto maxime omniũ
cedat, ſi qua vna re beſtĩs ante-
cellimus, eam bene viuendi du-
cem præ negligentia reliqueri-
mus. Proĩde te iampridem tua
ſponte incitatum etiam, atque
etiã hortor, vt dicendi philoſo-
phiam omni ſtudio complecta-
re. nam veluti corpus bona va-
letudine, ita & animus diſcipli-
na eruditione q̃ ſeruatur. huius
. n. ductu haudquaquam tibi ĩ
rebus gerendis aberrare cõtige
rit, quin potius oſa (vt ita dicã)
quæ tibi iã parta ſunt bona, pla
nè tuebere. Quòd ſi præterea o-
culis videre, iucundum eſt: ani-
mi luminib⁹ cernere, penitusq̃
perſpicere, admirabile certe plu
rimum. Rurſus aũit quemadmo
dũ impator ſui eſt ſeruator exer
citus

A citus,ita etiam eloquentia,quæ ſapientiæ coniuncta ſit, humanæ ē vitæ gubernatrix. Sed hęc omnia atq; his ſimilia operę pretium puto vt miſſa hoc tempore faciamus. Monuiſti aūt tuis literis,ne quis oīno mortali ū hūc librū accipiat, q̄ppe qui non ſis neſci⁹, ſicuti parentes quos ex ſe genuerint,magis q̄ ñ quib⁹ ſup poſiti ſunt,partus amare ſolent: eodemq; modo ñ, qui præclarū aliquid ex ſe inuenerint,maiore ad id ſtudio afficiuntur, q̄ quibus eo vti contigerit. Non ſecus B .n.pro inuentis atq; pro liberis emori periclitentur. enimuero ñ quos Parios vocant Sophiſtę, q̄m nihil ipſi pro inerti quadā negligentia pariunt,ne diligunt quidē, ſed acceptis pecunijs ab ſe dimittunt. Hanc igitur ob rē te vehementer moneo & exhortor,ita hæc dicendi præcepta ſerues,atque tueare,vt cum & ipſa adoleſcunt,nullius opib⁹ violentur, ſed honeſte tecum decoreq; vna viuant: & cū in adultam ę- C tatem euaſerint, immortalē gloriam nanciſcantur. Adſumpſimus aūt (ſicuti nobis Nicanor expoſuit) ſi quid hiſce de rebus apud cæteros artis ſcriptores expolitum elimatumq; inuenim⁹. Impēdes autem operam etiam hiſce duobus libris: quorum alter meus eſt,eas continens artes quas ad Theodecten ſcripſeram, alter autem eſt Coracis. Reliqua vero omnia, quę ſiue ad ciuilia præcepta, ſiue ad iudicialia pertinent, ſeparatim hoc in libro D ſcripta ſunt: quapropter ex hiſce ad te commentarijs ad ea cōſequenda abunde tibi adiumenta ſuppetent. Vale.

SVMMA LIBRI

De tribus Cauſarum gñibus, Probationib⁹ oibus, Elocutione, ac Oronis ptib⁹, tum in vniuerſum, tum ſingillatim in vnoquoq; cauſarum genere.

De genere Deliberatiuo. Cap. 1.

TRia ſunt gña ciuilium cārū: deliberatiuum, demōſtratiuū, iudiciale. Horum aūt ſpēs ſunt ſeptē. ſuaſio, diſſuaſio: laus, vituperatio: accuſatio, defenſio: & q̄ſtio aut ipſa ſecundum ſeſe, aut aliud. ſpēs igitur, in quibus oīs verſatur oīo, hæ ſunt numero. His autem vtimur & in conſultatione ciuili, & apud iudices, & circa alicuius certæ perſonæ dictionem: de quibus quidē oībus ita poterimus apte dicere, ſi ſigillatim vniuſcuiuſq; ſpēi vim & vſum. & exercitationē nūero cōprehenderimus. Et primum quidē de ſuaſiōibus ē, diſſuaſiōibusq; dicēdū. ipſarū. n. vſus ī deliberatiuo oīo gñe locū in primis hēt. Vt igit ſumma tim dixerim, ſuaſio ē ad aliquid eligēdum aut dicēdū, agēdūve exhortatio. Diſſuaſio vero, ne quid eligatur aut dicatur agaturve, dehortatio. His autem ita definitis, ſuaſor oſtendat oportet

E

F

Suaſio ac diſſuaſio quid.

tet hæc ad quæ exhortaſ, iuſta, & legitima, & vtilia, & honeſta & iucunda, & factilia factu eſſe. Qđ ſi min⁹ id poterit, demõſtrãdum erit cũ ad laborioſa & grauia quædam exhortatur, hæc factu & poſſa eſſe, & q̃ neceſſaria: diſſuaſor aũt ex cõtrarijs dehortetur oportet, vt neq; iuſtũ, neque legitimum, neq; vtile, neq; honeſtum, neq; iucundum, neque factu poſſibile hoc ſit, vel ſaltem & laborioſiſſimum id eſſe, & minimè neceſſarium. Omnes autem actiones harum vtriuſq; ſunt cauſarum participes. quare dubitandum nõ eſt quin oratio harum alteram cõtineat. Quæ igitur ſuadentes diſſuadẽtesq; deſiderare conueniat, hęc ſunt. Definire autem iam aggrediar vnumquodq; horum quid ſit: demõſtrabiturq; vnde ea nobis in dicendo ſuppeditemus. Iuſtũ igitur eſt, hominum plurimorũ non ſcripta cõſuetudo, honeſta turpiaq; determinans: id vero eſt honorare parẽtes, amicis benefacere, & beneficijs gratiam referre. hæc.n. & his ſimilia non iubent ſcriptæ leges hominibus faciunda, ſed conſuetudine non ſcripta, & communi quadam lege legitimum fit. iuſta igiť hæc ſunt. Lex autem eſt communis ciuitatis conſenſus, qui ſcriptis præceperit qũ ovnumquodque agendum ſit. Vtile vero eſt præſentium bonorum conſeruatio, aut abſentium comparatio, aut malorum inſtantium propulſatio, aut futurorum incommodorum inhibitio. Hoc autem diuidas oportet, priuatis quidẽ hominibus in corpus, & animum, & res extrarias. corpori.n. eſt vtile robur, formæ dignitas, bona valetudo. animo vero fortitudo, ſapientia, iuſtitia. extraria vero ſunt amici, pecuniæ, poſſeſſiones. his autem contraria inutilia ſunt. Ciuitati autem vtilia talia quædam ſunt, concordia, vires ad bellum, pecunię, & prouentuum copiæ, ſociorum virtus, atq; multitudo, ac ſummatim reliqua his ſimilia vtilia eſſe ducimus: quæ vero his contraria ſunt, inutilia. Honeſta vero ſunt ex quibus ſplendor aliquis atq; illuſtris honos in eos qui aliquid geſſerint, emanaturus ſit. Iucũda autem, quæ afficiũt gaudio. Facilia vero ſunt, quæ breui tempore & minimo labore impenſaq; abſoluuntur. Poſſa aũt, q̃cunq; fieri natura poſſunt. Neceſſaria vero, quæ vt fiant, arbitrij noſtri non eſt, ſed tanquam ex diuina quadam aut humana neceſſitate oĩno fiunt. Iuſta igiť, & legitima, & vtilia, & honeſta, & iucũda, & facilia, & poſſa, & neceſſaria hæc ſunt. De his aũt dicere abunde poterimus & ex antedictis, & his ſimilibus, & ipſis contrarijs, & ab ijs quæ iudicata ſunt aut a Dijs immortalibus, aut a claris hoĩbus, aut a iudicibus, aut ab aduerſarijs nr̃is. Cuiuſmodi igitur iuſtũ eſſet, declarauimus. Simile aũt iuſto eſt

hmõi

Honeſta.

Iucunda. Facilia

Poſſa

Iuſtũ gd.

Vtile

A hmõi. nam quemadmodum iuſtũ exiſtimamus obtẽperare parentibus, itidem conuenit filios parentum res geſtas imitari: & veluti beneficis bñfacere iuſtũ eſt, ita & ñs a quibus mali nihil ſuſcepimus, iuſto ſimile eſt non nocere. Hoc igitur mõ ſimile iuſto capiendum eſt. Ex cõtrarñs aũt opus eſt exemplum ipſum perſpicuum faciamus. Nam veluti iuſtum eſt in eos aĩaduertere qui aliquid perperam patrauerint, ita ñs qui nos beneficio
B fouerint, referre gratiam decet. Id aũt iuſtum quod ab aliquib⁹ claris viris iudicatum fuerit, ſic erit accipiendum. Verum neq; nos ſoli odio hoſtes inſequimur maloq; afficimus, ſed & Athenienſes, & Lacedæmoñ iuſtũ eſſe iudicant inimicos multare. Iuſtum igitur hoc modo crebra exercitatiõe accipies. Legitimũ vero quale etiam ipſum ſit, antea nobis definitũ eſt. Oportet autem vbi vſui ſit, vt is qui ſen-
C tentiam dicit, legẽ ẽt adſumat: deinde ſimile legi ſcriptæ. eſſet vero hmõi. Nam ſicuti legumlator maximis animaduerſionib⁹ fures plectendos voluit, ita & ſeductores maximopere ſunt mlctandi: etenim hi furantur eius quem deceperint hominis mentem. & veluti legumlator hæredes eos ſtatuit qui genere proximi ñs eſſent qui ſine filñs interiſſent, eodem mõ & hui⁹ pecuniarum rerumq; liberti me nũc dominum, fieri decet. nam cum ñs qui ipſum liberarĩt, hac luce or D batis, proximus ipſe ſum cognatione, iuſtus certe ſum qui illius res oẽs dominio teneam. Legitimo ergo ſimile adſumiť hoc modo. Contrarium vero ſic. Siquidem lex prohibet publica priuatim diſtribuere, perſpicuum eſt eos qui illa diſtribuunt, iniuria omnes afficere a legumlatore iudicatos. nam ſi eos leges ornari iubent qui honeſte reb⁹ cõibus iuſteq; præfuiſſent, nequaquam obſcurum eſt quin & pu
E blicarum rerũ diſſipatores multa dignos exiſtiment. ex contra rñs igitur ita legitimum clarũ fit. Ex iudicatis autem hoc modo. Neq; ipſe ſolum præſentem legem harum cauſa rerum a legumlatore poſitam dico, ſed ẽt antea ipſi iudices authore Lyſitida, æque atq; nunc a me dicĩ, ſententiam de hac re protulere. Legitimũ igitur hoc modo tractantes, multiplr demũ abimus. Vtile autem quale ſit, antea definiuimus. Aſſumendum eſt aũt
F in dicẽdo ẽt ſi quid ex vtili inciderit: eodemq; modo tractandũ quemadmodum in iuſto legitimoq; tradidimus: & ſic crebris in locis oſtendendum. Eſſet aũt vtili ſimile huiuſmodi. Sicuti nanq; in bello conducit eos qui plurima valent animi magnitudine, primos ĩ acie ordinare, eodẽ mõ in rebuſp. ꝓmagnæ vtilitati eſt prudẽtiſſimos multitudini iuſtiſſimoſq; ꝑeſſe. & quẽadmodum hoĩbus in bona vale-

tudine

G tudine cauere ne in aduerſam ĩ-
cidant, vtile eſt: ita ẽt pacatis vr
bibus, concordiaq; vtẽtibus cõ
ducibile eſt ſeſe ab omni ſeditio
ne cuſtodiant. Similia ergo vtili
hoc modo crebro tractãda ſunt.
Ex cõtrarĩs aũt vtile ſic perſpi
cuum fit. Nam ſi cõducit eos ci
ues qui æqui & boni ſunt, hono
ribus proſequi, ita punire ĩpro-
bos, vtilitatis plurimum adfert:
& ſi quidem inutile eſt nos ſo-
los aduerſus Thebanos bellum
gerere, vtile erit vt Lacædemo-
H nios ſocios nobis adſciſcamus,
itaq; aduerſum illos belligere-
mus. Ex contrarĩs igitur ſic vti
le clarum efficies. Vtile vero a
claris viris iudicatũ hoc pacto
adſumes. Nam & Lacedæmoñ
vbi Athenienſes bello ſuperaſ-
ſent, vſui ſibi fore exiſtimarunt,
ne eorum vrbem ĩ prędam ver-
terent: & Athenienſes rurſus cũ
poſſent Spartam funditus euer
tere, conducere ſibi arbitrati
ſunt ſi Lacedęmoñ ſupereſſent.
Et iuſtum quidem & legitimũ
I & vtile ſic tibi tractandum eſt.
Honeſtum vero, & facile, & iu-
cundum, & poſſe, & neceſſariũ
qũo & hęc ſuperiora te tractare
conueniet, & de his quidem &
hiſce dicere cõmode poterim⁹.

Quæ ſint conſultanda. *Cap.* 2.

RVrſus autem definiemus
quantũ, & quale, & quid
tum in curia, tum in con
cione conſultabimus. nam ſi ho
rum ſingula plane tenuerimus,
res ipſę pro vnaquaq; nobis cõ K
ſultatione verba ſuppeditabũt.
Cões aũt ſpẽs quas diu ante no
uerimus, facile in vnamquanq;
cãm inducere poterimus: qua-
propter ea ſunt nobis diuidẽda,
de quibus vulgo conſultãt oẽs.
Vt ſummatim ergo dixerimus,
eę de quibus orationem habe-
mus, propoſitiones, ſeptem ſunt
numero. neceſſe. n. eſt nos & cõ-
ſultare, & orare tum in ſenatu,
tum apud populũ, aut de ſacrifi
cĩs, aut de legibus, aut de appa-
ratu ciuili, aut de ſocietatib⁹ ac L
fœderibus aduerſus alias vrbes,
aut de bellis, aut de pace, aut de
pecuniarũ, puentib⁹. hę igitur, p
põnes ſunt, de quibus oĩs eſt no
bis & cõſultatio & oño. Harum
aũt vnãquãq; diuidamus, conſi
deremusq; quib⁹ modis oñone ĩ
his vtendũ fuerit. De ſacrificĩs *De ſacrificijs.*
aũt abũde dicere ne ceſſe ẽ. Aut
. n. dicimus p̃ſenti in ſtatu ea ſer
uãda eẽ, aut vt magnificentius,
aut vt in his humili⁹ quodãmo-
do agẽdũ ſit. Cũ igit dixerim⁹ ĩ
pręſenti ſtatu ea ſeruãda eẽ, cãs
inueniemus, ex iuſto quidẽ dicẽ M
tes, iniuſtum apud omnes eſſe,
p̃ter conſuetudines patrias qc-
quam agere, quodq; omnia vati
cinia hoĩbus iubent patrio mo-
re ſacrificia eſſe faciunda, & q⁹
eorum qui vrbes primo condi-
derunt, & templa dĩs immorta
libus erexere, diuini cult⁹ maxi
me ſunt, diuq; obſeruãdi. Exvti
li aũt dicemus q⁹ ad rei pecunia
rię ĩpẽſam, aut priuatim aut pu
blice

A blice cõducet, ubi pro patrio mo re ſacrificijs ſit indultum: & ꝙ ad ciuium audentiam ea res cõ fert non mediocriter, quippe ꝙ grauioris armaturæ peditibus equitibusq; ac velitib⁹ ludos ce lebrantibus ciues ea ambitione delectati audentiores fient. Ab honeſto aũt dicemus, ſi hoc mo do celebritates pulchras ſpectari contigerit. A iucunditate vero, ſi & varietas quædam circa Deo rum ſacrificia ad ſpectandum ac ceſſerit. A poſſibili aũt, ſi in eiu B ſcemodi ludis nihil fiat neq; pa rum, neq; nimis. Cũ igitur in re bus diu conſtitutis cõſultatio no bis habetur, cũ hæc tractamus, operæpretium eſt de antedictis aut de horum ſimilibus conſide remus, & ea pro rei natura edo ceamus. Cum vero cõſultemus vt ad ſplendidiorem quendam apparatum ſacrificia traducant, eæ ſunt cauſæ nobis adferendæ, quibus merito cõſuetudines pa trias mouere videamur, dictitã C tes, addere pręſentibus quicquã, id haud eſſe ſoluere, ſed augere potius res antea cõſtitutas ac fir matas, deinde ꝙ & cõſentaneũ ſit Deos immortales beneuolen tiores in eos eſſe, à quibus magis venerentur. Item quod neq; ma iores ipſi eundem ſemper modũ in ſacrific iis obſeruabant, ſed ꝓ tempore, proq; ſecũdis rebus & priuatim & plubice Deorũ cul tum legibus ſanciebant. poſtea vero ꝙ veluti in cęteris rebus o mnibus conſueuimus, ita & reſpublicas, atq; priuatas domos D adminiſtramus. Dicas. n. opus eſt, ſi qua his ita conſtitutis vtili tas ciuitati, aut ſplendor, aut vo luptas futura eſt, quæ quidẽ om nia ita tractabis, ueluti in ſupe rioribus dictũ eſt. Cũ ad humi lius exhortamur, primũ quidẽ temporibus eſt accommodanda oratio, dicendumq; quibus in re bus deterius nunc habeant q̃ an tea habuiſſent. deíde vero ꝙ ne conſentaneum quidem ſit Deos ſacrificantiũ ſumptibus, ſed pie tate potius gaudere. item ꝙ eos E qui ſupra vires quicquã faciũt, & Dñ & homines q̃ ſtultiſſimos iudicant. demum vero ꝙ nec in hominum arbitrijs publici ſum ptus modo, verum & in ſecun dis aduerſisq; rebus exiſtũt. Has igitur cauſas & harũ ſimiles in ſacrificiorũ propoſitionibus ha bebimus. Vt autem & quæ ad optimum ſacrificium pertinent ſciamus, & exponere & ſancire F hoc etiam definiam. Eſt enim id vnum omnium quidem opti mũ ſacrificium, quod aduerſus Deos pie ac diuine, ad ſumptus vero moderate, ad bellum autẽ vtiliter, ad ſpectacula vero ſplen dide habuerit. Aduerſus autem Deos habebit pie, ſi patriæ con ſuetudines inſtitutaq; non ſoluã tur: moderate uero ad ſumptus, ſi non quæcunq; ad pompã miſ ſa fuerint, conſumantur. Ad bel lum autem vtiliter, ſi equites & milites vnà cõpoſite ludos agãt: ad ſpectacula vero ſplendide, ſi

G & auro, & ꝯs huiuſmodi rebus quæ haud conſumuntur, magnifice quis vtitur. Quę igit aduerſus Deos ſeruanda ſunt, per pulchre ex his conſtituemus. Ex ꝯs vero quæ antea dixerimus, plane ſcire poterimus quibus modis oratio de vnoquoq; ſacrificã di genere haberi poſſit. De legibus autem deq; conſtitutione ciuili rurſus eodem modo tractemus. Etenim leges ſunt, vt ſummatim dixerim, ciuitatis publi-
H ci conſenſus, qui ſcriptis terminant atq; imperant quid vnumquodq; agendum ſit. Eæ vero leges colendæ ſunt quibus magiſtratus parui quidẽ ac multi ex ſortitione, id qđ ſeditione vacat, maxime aũt ex totiꝰ multitudinis ſuffragiꝯs in popularibꝰ principatꝰ deſignentur. ita.n.& ipſe populꝰ, qm̃ i ipſo ſit eos donare honoribꝰ quos voluerit, haud quaquam accipientibus inuidebit, & clariores magis magisq; pro-
I bitati ſtudebunt, vtpote qui intelligant vſui ſibi futurum apud ciues ſe probari. Quæ igitur circa comitia in populari dominatu sãciri oporteat, hæc ſunt. Quę vero ad reliquã adminiſtrationem pertinent, ſingillatim exponere operoſum admodũ fuerit. Verum vt breuiter dixerim, id obſeruari oportet, vt multitudini leges impedimento ſint ne locupletũ rei inſidientur: diuites autem inducant vt vltro ad publica miniſteria munificentiſſimi ſint. Hoc aũt aſſequi poterũt, ſi locupletes pro ea quam in publicum munificentiã exhibent, ſtatutis quibuſdam honoribꝰ ab ipſis legibus donẽtur, ſiq; & agricolas pauperibus & nauium gubernatores vectoribus antepo-
K nant: ſic.n.& locupletes non inuiti reipubli. inſeruient, & plebs non calumnię ſed miniſteriis ſtudebunt. Opus eſt præterea in cõditis legibus ſeueritatem ineſſe, qua neq; agrũ ad egeſtatem redigere, neq; morientiũ ſubſtantias publicare fas ſit: & magnos
L ꝯs cruciatus inſcribere qui hæc obſeruare neglexerint. Decet autem aliquẽ ꝯs honeſtum ſepulturæ locũ ante vrbem dari, qui p patria bellando periſſent, & eorũ filios ad pubertatẽ vſq; publicis alimẽtis enutriri. huiuſcemodi igitur leges in populari principatu ferẽdæ sũt. In oligarchꝯs vero, quæ paucorum dominatu adminiſtrant, magiſtratus æque fiunt in oĉs illius ordinis viros diſtribuendi legibus. Horũ aũt
M plurimi quidẽ ex ſortitione, maximi vero magiſtratus occulto ſuffragio & iureiurando & magna cum diligentia atq; ſtudio decernendi ſunt: in eos autẽ qui vlla in ciues vti contumelia perrexerint, maximę ſunt pœnæ cõſtituendæ. plebs nanq; non ita ęgre patitur q magiſtratibus cãret, quã grauiter & moleſte ferat q afficitur cõtumelia. Ciuiũ aũt cõtrouerſias per breui diſſoluere, neq; in tẽpus trahere cõuenit. Neq; vulgus in vrbem ex agro

eſt

De legib. ciuili conſtitutione.

A est congregandū. nā ex hmōi cō uentibus plebs turbant, pauco rūq; principatus rescindunt. Vt paucis igit dixerim, debēt in po pularibus principatib⁹ leges co hibere plebē, ne locupletiorū bo nis inhient insidianturq;, in pau corū vero principatibus auerte re illos qui Remp. gerunt, & ab imbecillorum contumelijs & à calumnijs inimulationibusq; ĩ ciues. Quę igr & in legibus, & in oī constitutione ciuili deside randa obseruandaq; sunt, ex his B cognosces. Is aūt orator qui quic q̄ lege suadere voluerit, hanc oīn dat oportet æqualem esse ciuib⁹, & reliquis legibus consentanea, ciuitatiq; conducibilem ad quie tē & concordiā maxime, vel ad ciuium probitatē: aut ad publi ca tributa, aut ad ipsius Reip. glo riā, aut ad vrbis potentiam, aut ad aliud hmōi aliquid vsui cede re. Aduersarius vero primum cō siderabit an minus sex illa cōis sit omnibus, deinde an reliquis C legibus nō consentiat, sed aduer setur potius quodāmodo, præte rea an ad horū q̄ ante dicta sunt conductura sit nihil, sed contra nocitura potius. De legibus igit, deq; cōstitutione ciuili ex his & cōtendendo & orando nobis fa cilius aditus fiet. De socijs autē, deq; aduersus alias vrbes fœderi bus dicere incipiemus. Fœdera igitur atq; eorū ordines necesse est publicis conuētionibus fiāt. socij vero pro ea tēporū sunt cō ditione faciūdi, cū aliqui suis ui ribus infirmi sunt, aut bellū ali D quod videat impendere, aut eo est cū aliquibus ineūda societas, quod bello quosdā à se defectu ros putēt. Hę igr sunt cāæ hisq; cōsimiles, quib⁹ plures nobis ad sciscimus socios. Necesse est autē cū ineundā societatē persuadere volueris, eam maxime tēpestiuā ostēdas, declaresq; eos socios ap prime iustitiā colere, & bene an tea Rempub. affecisse, esseq; po tentissimos, & ī proximo reside E re. cp si minus hæc oīa potueris, quę suberunt, oratione cōplecte re. Cū aūt societatē dissuaseris, primū oīndas oportet haud nūc eam facere op⁹ esse: deinde cp ne cp hi iusti sunt, postea vero cp & male nos prius affecerint. sin id minus poterimus, dicemus eos à nobis porro habitare, neq; facul tatē his esse quò nobis opportu ne adsit auxilio. Ex his igr hisq; similibus circa faciūdas aut non faciundas societates, & dissuadē di suadēdiq; vsum facile cogno F scemus. Rursus aūt & pacis & belli faciundi maxima nobis ar gumēta capiant. Cāæ itaq; bellā di aduersus aliquos sūt hmōdi: Par aūt est de ijs tēpestiue nunc vltionē capiam⁹, qui nos antea iniuria lacessiuerūt: vt nūc iniu ria ꝓuocati, ꝓ nobis ipsis, aut ꝓ cognatis, aut ꝓijs qui benefici erga nos fuerint, aut quo auxilio sim⁹ iniuste affectis socijs, aut pu plica ꝓ vtilitate, aut ad gr̄iā aut ad opes, aut ad vires, aut ad ali ud q̄ppiā hmōi bleliū suscipiam? De pace & bello.

De socijs aduersus que alias vrbes fœderibus.

G Cum igr̄ ad bellū voluerim⁹ auditores exhortari, debemus ex his cauſis quāplurimas dicendo cōplecti, ac demū demōſtrare eorū plurima, quibus bellātes ſuperiores fiant, ipſis auditorib⁹ adeſſe. Superiores etenim oēs fiunt aut Deorum beneuolentia quā bonā fortunam appellauerim⁹, aut corporū multitudine atq; robore, aut pecuniarū affluētia atque imperatoris prudentia, aut virtute ſociorū, aut opportunita
H te locorū. Ex his igr̄ & ſimilib⁹ q̄ maxime rei cōgruant, bellum ſumi oporter̄ exhortabimur, aduerſariorū partes deprimēdo, noſtras aūt augēdo atq; amplificādo, Quòd ſi futurū bellum impedire ſtuduerimus, primū eæ cāæ inueniēdæ ſunt, quib⁹ demōſtretur aut oīno nullā, aut paruas humileſq; moleſtias afferri, quibus ad bellum rapiamur. Deinde q̄ bellū minime conducit: eritq; p̄currendū q̄ hoſibus bello ſoleant accidere calamitates. Ad hoc itē oſtendum, q̄ victoriam ſolēt in
I bellando efficere, ea hoſtib⁹ magis adeſſe. hæc aūt ſunt q̄ paulo ante cōmemorauimus. Futurū itaq; bellū ex ñs rebus diſſuademus. Quòd ſi ab inſtanti bello quieſcēdum eſſe cohortabimur, ſi quidē conſultores ſuperiores fuerint, hoc ipſum primū dicendum erit, decere eos, qui mēteva lent', haud operiri quoad caſum eant, ſed cū vincunt, pacē faciundam ñs eſſe. Deinde qm̄ ea belli natura ſit, vt & pleroſque ex eis qui ſecūda in eo fortuna primū K vſi ſunt, ad poſtremum perdant: pacis vero cōtra, vt & victos ſeruet, & victoribus rerū bello adeptarum fructum adferat. Exponendum ēt erit eas quæ in bello, cum multæ, tum variæ mutationes fieri ſolent. Qui ergo ſuperiores in bello fuerint, ex huiuſmodi rōnibus ad pacem exhortabimur: eos aūt quibus aduerſæ in bello res extiterint, tum ex ipſis caſibus exhortabimur: tum vero à quib⁹ iniuriā añ ſuſceperīt, L ſuis calamitatibus admoniti irritare eos ne pergant: tum ex ñs periculis q̄ antea q̄ pacē noluiſſent, perpeſſi fuerint: tum deniq; q̄ ſatius partē aliquā ſuarū fortunarum potioribus ipſis cedere, q̄ bello periculoſe decernere, quo ipſi vna cum ſua re pereāt. Summatim autē id ſciam⁹ oportet, tum ſolere oēs hoīes bellum inuicem ſoluere, cū aut iuſta hoſtes rogare arbitrentur, aut cum aduerſus ſocios vlla fuerit exorta contentio aut bello defatigati ſint, aut aduerſarios timuerint, M aut ipſi inter ſeſe diſſideant. Quā obrē q̄ ex his omnibus atq; horum ſimilibus commodatiſſima in rem fuerint colligens, q̄ facilli me & de bello poteris & de pace differere. Reliquū eſt vt de pe De pecu-
cunñs comparandis iam loquamur. Primum igitur conſiderandum erit, ſi quid ex vrbis poſſeſſionibus neglectum eſt, qd' neq; redditum afferat, neq; Dñs immortalibus dedicatum ſit: velu-

niis cōparandis.

ti ſunt

A ti ſunt quidam publici loci iam neglecti, ex quibus aliquis prouectus, vbi ñ priuatis hoſibus aut venditi aut mercede exculti fuerint, ciuitati fiat. hmõi nanq; cẽſus oĩum maxime cõis eſt ſemp. Quòd ſi nihil ſit hmõi, neceſſe erit pro ſingulorũ copñs tributa inferantur: vt pauperibus quidem indictum ſit corpora, locupletibus autem pecunias, opificibus vero arma præſtent aduerſum pericula. Summatim autẽ oportet eum qui de huiuimodi
B prouentibus narret, dicere eos æquales ciuib⁹, & diuturnos ac magnos eſſe: hoſtibus aũt ſecus. Propoſitiones igitur de quibus in deliberatiuo verba faciemus, & harum partes de quibus orationem & ſuadendo & diſſuadẽdo conſtituemus, ex antedictis cognoſcemus. Rurſus autem propoſitiones de laudatiua, vituperatiuaq; ſpecie deinceps dicere aggrediemur.

De genere demonſtratiuo Cap. 3.

C LAudatiua igitur ſpẽs (vt compendio vtar) eſt vt voluntatum, & rerum geſtarum, & verborũ illuſtrium amplificatio, & eorum quæ abſint accommodatio: vituperatiua autem contra illuſtrium horũ extenuatio, obſcurorum vero exaggeratio. Et digna quidem laude ea ſunt quæ iuſta, quæ legitima, quæ vtilia, quæ honeſta, quæ iucũda, quæ facilia facta ſunt: quæ quidem omnia cuiuſmodi ſunt, & quo pacto ñs abũde vtamur, D Prim⁹ amplificandi modus.
in ſuperioribus dictũ eſt. Oportet autẽ eum qui laudat, oratione oſtendat in hoc, ſeu hoſe, ſeu ĩ rebus huius aliquid ineſſe, quod aut ipſe geſſerit, aut per ipſum manarit, aut ex hoc contigerit, aut hmõi gratia factũ fuerit, aut quod ſine hoc patratum nõ ſit. Eodem vero modo & vituperator oñdat oportet horum cõtraria ineſſe in illo quem vituperatum velit. Quòd ex hoc contigerit, hoc modo. Ex ſtudioſa corpo
E ris exercitatione victoriæ cõtingunt, & ex otio in ægrotationẽ inciditur. itẽ ex philoſophiæ ſtudio hoſes circa prudẽtiam ſunt acriores, & ex negligẽtia ſunt rerum neceſſariarum indigentes. Quòd huiuſmodi gratia factum fuerit, hoc modo: Vt à ciuibus coronẽtur, per multos labores permultaq; pericula mortales perferunt: & vt ñs quos diligunt gratificenẽ, aliud curãt nihil. Quòd autem ſine hoc patratum nõ ſit, hoc modo. Neq; ſine nautis na-
F ualium pugnarũ victoriæ, neq; ſine potu ebrietates fiunt. Hæc autem atq; ñs ſimilia perinde vt ſuperiora percurrens, & laudare & vituperare abunde poteris. Amplificationes vero extenuationeſq; ac talia ſimul quoq; hoc modo tractabis. Primum quidẽ oñdens (veluti mõ docebamus) ab hoc multa vel bona effecta eſſe. Vnus igitur amplificandi mo Secũdus.
dus hic eſt. Secundus aũt modus eſt, cũ iudicatũ aliquid trãſfers,

si quid laudes bonum: sin autem vituperes, malum: deinde conferas oportet quod abs te dictum sit, & adinuicē compares, ex tuis maxima, ex aduersarij vero dictis minima enarrando, & hoc modo magnum illud iudicatū ostēdas. Tertius modus est, vt ad illud quod abs te dictum est, minimum quid ex ijs quæ sub eandē speciē cadūt compares: sic.n. qđ abs te dr, maiꝰ apparebit, veluti mediocri statura hoīes maiores apparēt, cū ad minores cōparant. Amplificare aūt poteris hoc modo. Si magnū sit hoc bonū iudicarū, magnum appareat malū necesse est, vbi cōtrarium huic aliquid narraueris. Eodem vero modo, si magnū malū existimatur, vbi huic contrariū dixeris, magnū bonū apparebit. Amplificabis autē & hoc pacto vel bōa vel mala, si eū gradatim ostenderis. q̄ præmeditatus iam diu fuerit, q̄ de industria multa gerere aggressus sit, q̄ per multū tēpus gesserit, quibus cū nemo alius, q̄ post hos post quos alius nemo, q̄ sponte, q̄ ex sentētia: q̄ si omnes pariter atq; hic fecerimus, profecto bene beateq; aut contra male miserēq; vixerimꝰ. Oportet aūt & consequenti continuatione vti, & rem alterā tanquam in alteram properando amplificare, hoc modo. Cuiusvero amici curæ sunt, hunc recte consentaneum est suos etiam colere parentes: qui autem suos parentes colit, hic profecto volet ēt patriæ benefacere. Sūmatim autem si multarum siue bonarum siue malarum rerum eum causā ostenderis, eę magnæ videantur necesse est. Considerandum est ēt qualis res ipsa videbitur, eam suis partibus diuidendo, singillatim q̄ narrando, quæq; maior visa fuerit, eam hoc modo explicare conueniet. Amplificando igitur vbi hoc pacto tractaueris, & plurimas facies & maximas. Extenuabis autem in dicendo & bona & mala, si contrario mō tractaueris, sicuti in magnis dixeramus: & tum maxime, cū nullius eum rei authorem demōstraris: vel si id minus, q̄ minimarū & paruissimarū. Quō igitur & laudando & vituperando amplificabimꝰ atq; extenuabimus quę cunq; voluerimus, scire ex ijs poterimus. Amplificationum autē causæ in alijs quoq; speciebꝰ vtiles sunt: sed plurima ipsarum vis in laudationibus vituperationibusq; consistit: de quibus quidē ex ante dictis plane adiumenta nobis suppeditabimus.

Tertius.

De genere Iudiciali. Cap. 4.

RVrsum autem simili modo accusādi defendēdiq; speciem, q̄ circa iudicialē versatur cām, quibusq; rebus cō stat, & quō ijs vti conueniat, diuidamus. Accusatio quidem est (vt breuiter dixerim) iniuriarū delictorumq; expositio. Defensio aūt est delictorum & iniuriarum, q̄ vel in accusationem vel in

Accusatio quid.

Defensio.

A in ſuſpitionem venerint, diſſolu
Accuſandi præcepta. tio. Cū vtraq; vero ſpecies hanc vim habeat, accuſatori quidem dicendum eſt, quandoquidē improbitatis aduerſarios crimine tur, eorum facinora & iniuſta & iniqua eſſe, ac ciuium multitudini pnicioſa: cū vero ſtultitiæ crimine tur, q & ipſi agēti inutilia ea ſunt, & turpia & iniucūda, & quæ perfici nullo pacto queant, hæ & ijs ſimiles aduerſus improbos vanosq; argumentationes ſunt. Eſt præterea & hoc accuſa-
B tori obſeruandum, aduerſus cuiuſmodi crimina ſupplicia ſunt à legibus cōſtituta, & circa quæ ipſi iudices mulctas definiunt. Cū lex itaq; pœnam definierit, hoc eſt dūtaxat accuſatori conſiderandū, vt demonſtret facinus patratum eſſe. cū iudices aūt crimē admiſſum ſciunt, crimina illa quæq; aduerſariorūq; delicta augeri cōuenit, ac maxime quidē demōſtrari ſponte illū & de induſtria, nō forte quadā ſed dedita vehementer opera iniuriā
C intuliſſe. q ſi minus hoc fieri abſte potuerit putasq; potius ab aduerſario demonſtratū iri, ſe mō quodā deliquiſſe, aut q hæc agere probe meditate ſibi, min⁹ proſpere ſucceſſerit, debes veniæ apud auditores aditum intercludere, inquiens nequaquā aduerſarios decere, vt poſt geſtum negotium ſe imprudenter errauiſſe dicāt, ſed aū potius vereri q̄ gerant. Deinde quod quamuis ille imprudenter geſſerit, aut ei aduerſe ſucceſſerit, oportet ipſum D
tam ob caſus atq; imprudentiā longe multari magis, q̄ hi horū. neutrum perpetraſſet. Præterea, q etiam legumlator eos qui imprudenter deliquiſſent, non pœnæ immunes, ſed iudicio obnoxios fecit, ne oībus errando noceant. Dicendum eſt ēt, q ſi talia reſpondentem admiſerint, nonnullos sūt habituri ad iniuriā q̄ prōptiſſimos. nacti nanq; occaſionē, quæcunq; voluerunt efficiēt. ſi vero aberrauerint, rem in-
E fortunam reīciētes, ſupplicio ſe liberabunt. Accuſatori igitur ex huiuſmodi rebus venię locus auferendus eſt: ſicuti antea dictum eſt. Multorum malorum cauſæ, aduerſariorum facinora p exaggerationes demonſtranda ſunt. Species igr accuſandi perficitur ex his partibus. Defendendi aūt Defendēdi pœcepta. ſpecies tribus pręceptis conſtat. Aut. n. defenſori oſtendendū eſt ſe nihil eorum quorum accuſat patrauiſſe. aut ſi cogatur fateri, enitendum eſt vt geſtum à ſe negotium, & legitimum, & iuſtū, F
& honeſtum, & publicæ vtilitati vſui eſſe oſtēdat. ſi hoc autem oſtendere nequiuerit, aut in imprudentiam aut in fortunam geſta negotia cōferens, & iacturas ab his profectas quam minimas oīdens, vt ſibi ignoſcatur operā dabit. Iniuriā aūt & īprudētiā & caſum ita definias, quod ex meditatione mali fit quippiā, id iniuriā ponere, inquiēs oportere pœnas maximas īhmōi reb⁹ ca

G pere. quod vero per ignorãtiam detrimenti quid agitur, imprudentiam eſſe dicẽdum eſt. quod autem non ſponte, ſed aliena potius vi aut fortuna quadã nihil eorum quæ rectis conſilijs adminiſtrata ſunt perficit, caſum eſſe ponẽdum eſt. dicitoq; iniuriam inferre, malorum eſſe hominum proprium: imprudenter vero delinquere, & circa rem gerendam aduerſam fortunam pati, non eſſe ſibi priuatim modo, ſed commune & ipſorũ iudicum, & alio
H rum quorunq; hominum. Coactus autem ex huiuſmodi cauſis quid fateri, vt tibi ignoſcat precabere, & vt per imprudentiam caſumq; delinquere tibi cum auditoribus ipſis commune eſſe oſtẽdas, ſtudebis. Oportet autem defenſorem vndiq; intueri quibus in criminib⁹ leges ſupplicia iuſſere. Iudices vero ipſi pecunijs puniunt. Et cũ lex ſupplicia iuſſerit demonſtrãdum erit aut omnino nihil patrauiſſe, aut legitime iuſteq; feciſſe. cũ iudices ve
I ro conſtituti fuerint punitionis eſtimatores, rurſus eodem modo aud dicendum eſt q̃ hæc nõ egerit, ſed elaborandum eſt potius vt oſtendat ſe paruo detrimento aduerſarium affeciſſe, & inuitum reliquiſſe. Ex his igitur atque ſimilibus accuſando, defendendoq; verba ſuppeditabimus: reliquum eſt vt iam quæſtionis ſpeciem pertracte-
mus.

De Quæſtione. Cap. 5. K

VT igitur ſummatim dixerim, qõ eſt voluntatẽ vel rerum verborumue adinuicem aut ad aliam diſſentientẽ vitam demõſtratio. Oportet autem quærẽtẽ quærere ſicubi aut verbũ eius quẽ quęret, aut actiones aut volũtates inter ſe diſcrepant. præceptũ vero hoc ſit: Cõſiderandũ erit in præterito tpe, ſi cui qs antea amicus cũ eſſet, rurſum inimicus, & iterũ huic ipſi amicus effectus fuerit, aut aliud quid contrariũ, aut quod petulãtiã & flagitiũ ferat, geſſerit, geſtu L rusue ſit, ſiqñ ipſi detur occaſio, quod anteactis rebus eius contrarium ſit. identidem quoq; intuere, ſiquid dicendo cõtrarium nũc ijs dicit, q̃ prius ab eo dicta fuerint, aut ſi quid ijs quæ dñr, aut quæ antea dicta ſunt, contrariũ dixerit. Eodemq; mõ ſi quid dicere voluit ijs contrariũ q̃ ab ipſo ante dicta ſunt, aut velit opportunitate oblata, identidẽ vero aſſumendæ ſunt ẽt ad alia prę clara ſtudia eius qui quærit vitę M cõtrarietates. Quærẽdi ergo ſpeciẽ ſi hoc pacto tractaris. nullum relinques quæſtionis modũ. Harũ aũt oĩum ſpecierũ, quas ſuperius partiti ſumus, oportet ẽt diuiſim qualibet pro cõmodo vti, & vna ipſarum proprietates cõmiſcere. hæ nanq; dñias habent maximas. enimuero communis earũ eſt adinuicem vſus, & idẽ quod & hominum ſpẽs patiuntur. namq; partim ſimiles ſunt,

partim

A partim vero disſimiles tũ aſpectibus, tum etiam ſenſibus. Sic autem determinatis ſpeciebus, rurſum quibus indigent, cõiter enumerabimus, & quomodo his vti conueniat quæremus.

Quæ communia ſunt omnibus generibus. Cap. 6.

PRimum igitur & iuſtum, & legitimum, & vtile, & honeſtum, & iocundum, reliquaq; deinceps, quemadmodum ab initio ſum partitus, ſpe-
B ciebus omnibus ſunt cõmunia: veruntamen in ſuadendo maxime his vtimur. Secundo autem loco amplificationes extenuationesq; præ cæteris omnibus vtiles ſunt. harum vero vſus in laudem ac vituperationem maxime cadunt. Demum autẽ probationes ſunt, quibus etſi circa omnes cauſarum partes vtendũ eſt, in accuſationibus tamen defenſionibusq; quàm vtiliſſimæ ſunt. his nanq; plurimæ contro-
C uerſiæ indigent. Sunt præterea & præoccupationes, & poſtulata, & iterationes, & orationis plixitas, & prolixitatis modus, & breuitas, & interpretatio. hęc enim & his ſimilia ſpeciebus oĩbus ſunt communia. Quoniam igitur de iuſtis & legitimis, ac de his ſimilibus prius determinauimus, & eorum vſum enarrauimus, & de amplificationibus quoque extenuationibusque diximus, iam de aliis declarabimus.

De Probationibus. Cap. 7. D

VT igitur à probationibus primum ſcipiamus, duo ſunt earum genera. fiunt enim aliæ quidem ex ipſis verbis & negotijs & hoĩbus, alię vero oppoſitæ ſunt ijs quæq; dicũtur, & quæ geruntur. nam icota, & exempla, & coniecturæ, & cõmentationes, & ſententiæ, & ſigna, & argumenta, & probationes ex ipſis verbis & hominib⁹ & negotijs ſunt: apoſitæ autem probationes, teſtes, iuramẽta, &
E quæſtiones exiſtunt. Opus eſt autem harum vnamquanq; probationum intelligere qualis ſit, & vnde idonea in eam verba abunde nobis ſuppetent, & quid demum eæ inuicem differunt. εἰκὸς igitur, quod probabilem propoſitionem dicimus, illud ẽ cum dixeris auditoribus, in mentibus eius exempla tenent. Dico aũt, veluti ſi quis inquiat velle patriam magnam eſſe, & neceſſarios rebus ſecundis vti, aduerſis autẽ inimicos. atq; his
F ſimilia ſummatim probabilia videantur. Quilibet enim auditorũ qui huiuſmodi deſideriis teneatur, ipſe ſibi de hiſce deq; ſiſmilibus rebus conſcius eſt. quamobrem hoc nobis in dicendo ſemper ſuadendum eſt, ſi rei de qua loquimur, conſcios auditores præceperimus. hiſce enim rebus par eſt credere eos maxime. Vis ergo probabilis eſt huiſmodi: ipſum vero in tres diſtribuemus ſpecies, vna quidem eſt quę eas

εἰκὸς probabile ſcilicet quid.

pertur-

G pturbationes accuſando aut defendendo verbis comprehēdit, quibus homines natura afficiūtur: veluti ſi quem aliqui flocci penderint, aut timuerint, aut eādem rem ſæpiſſime fecerint, aut iterum voluptate vel dolore vel libidine affecti fuerint, aut cupiditate vacarint, aut diuitiis abūdarint, aut aliam huiuſmodi pturbationē ſiue animis, ſiue corporibus, ſiue aliquo illorum ſenſuum, quibus homines afficiuntur, paſſi fuerint. hæc nāq; & his
H ſimilia, quæ communes ſunt humani ingenii pturbationes, auditoribus nota ſunt. Quæ igitur ſm naturam hominibus fieri cōſueuere, quæq; dicendo comprehendenda dicimus, ſunt huiuſmodi. Altera vero, pbabilis pars eſt mos, quem pro cōſuetudine ſinguli facimus. Tertia vero ſpecies lucrum eſt. nam ſæpe lucrādi gratia naturæ vim adferentes conſulto mores inducimus. His autem ita determinatis in ſuadēdo quidem ac diſſuadendo de-
I monſtrare pro quæſitis oportet, vt hoc negotium ad quod ipſi exhortamur, vel cui aduerſamur, ita ſit ſicuti à nobis dicitur, vel vt ea quæ huic negotio ſimilia ſunt, hoc modo fiant quo nos dicimus, aut plurima, aut omnia. Contra res igitur hoc pacto probabile eſt capiendum. Contra homines vero, in accuſationib⁹ quidem, ſi potueris, demonſtrabis aduerſarium hoc idem negotium ſæpe antea patrauiſſe. ſin id minus poteris, huic ſimilia de K
monſtrato, oſtendere autem elabora, q̄ hæc facere conducibile ei fuerat. hominum autem plurimi q̄m ipſi vtile omnibus reb⁹ anteponunt, itidem etiam alios omnia gerere huius genera facile putant. ſiquidem igitur ab ipſis aduerſariis probabile capere potueris, ita illud īducito. ſin id minus quiueris, à ſimilibus tibi quæ homines conſueuere, inferēda ſunt. Dico autem, vt huiuſmodi: inuenis eſt quem accuſas, L
quæ ñ qui id ætatis ſunt agunt, hæc ipſum feciſſe dicito. Nā pro ſimilitudine etiam, quæ aduerſus hunc dicuntur, facillime credentur. Eodemq; modo ſi eius ſocios tales oſtenderis, qualem hunc eſſe dicis. Etenim ob eam quæ huic cum illis conſuetudo eſt, videbitur ñſdem rebus īdulgere, quibus amici ſolent. Itaq; probabile accuſatoribus hoc pacto tractandum eſt. Defenſores autem maxime oſtendant oportet, vt minime prorſus omnium M
quicquam antea earum rerum quarum inſimulantur, neq; ipſi neq; amicorum aliquis, neq; ipſorum ſimilium quis vnquam egerit, vtq; nihil in ñs vtilitatis cōſequi potuiſſet. Quòd ſi liquidum ſit hoc idem te antea patrauiſſe, cauſam in ætatem reñcies, & aliquam huiuſmodi aliā affere cauſam, qua tunc non abſurde errareris. Dic autem nec ea tempeſtate, dum hæc geſſeras, conduxiſſe tibi, nec etiam nunc

con-

A conducere potuiſſe. Sin autem nihil huiuſmodi abs te patratũ ſit: ſed ex tuis amicis aliqui talia quædam fecerint, dicendum eſt haudquaquam iuſtum eẽ te ab illis calumnia affici, eritq; demõſtrandum, eorum ſocios qui tibi conſuetudine iuncti ſint, & moderatos & honeſtos eẽ. ſic enim inſimu'ationem ambiguam reddes. Quòd ſi ſimiliũ aliquos demonſtrarint eadem patrauiſſe, abſurdum eſſe inquies, ſi propterea q; alĩ quidam deliquiſſe appareant, creditum eant te eorũ B aliquid quibus in iudicium arceſſeris, factitaſſe. Siquidem igit̃ inficiatus fueris haud ea feciſſe quorum accuſaris, ſic te per probabilia reſpondere oportet. ita nanq; accuſationis veriſimilitudinem infirmabis. Si vero fateri compellaris, ex multorum conſuetudine ſimilitudinem negotijs tuis vindica, q̃ maxime inquiens vt plurimi vel potius omnes & hoc & ſimilia agant, ſi- C cuti etiam abs te factitatum ſit. Quòd ſi hoc d̃mõſtrari nequeat confugiendũ eſt ad caſum, & ad imprudentiã, & vt tibi ignoſcat enitendũ, omnesq; hoſtium ꝓturbatiões quibus rõne deficimur, complectendæ: hæ autem ſunt amor, ira, vinolentia, ambitio, & ijs ſimilia. Itaq; ijs p̃ceptis, probabile pulcherrime tractabim⁹.

De exemplis. Cap. 8.

EXempla autẽ ſunt res his quæ factæ ſunt ſimiles, & his de quibus nunc loquimur contrariæ. Iis vero vtendũ D eſt, cum quod ipſe affirmas, vbi minus veriſimile ſit, id te perſpicuum facturum dicas. nã ſi minus fidei per probabile præſtet, vbi didicerint rem aliam ei ſimilem de qua loqueris. ita habuiſſe vt à te dicitur, magis credidерint verbis tuis. Sunt autem exẽplorum duo genera: res nanque partim ratione, partim præter rationem fiunt. quæ vero ratione fiunt, facile creduntur: quę autem præter rationem, non credũtur. Dico autem ſicuti ſi quis ait E diuites eſſe pauperibus iuſtiores, adducitq; iuſtas aliquas virorum diuitum actiones, huiuſcemodi exempla ſm rationem videntur eſſe: plurimi enim putant diuites pauperibus iuſtiores. Quòd ſi quis rurſus enũtiet diuitum quoſdam ob pecunias iniuriam intuliſſe, eo vſus exemplo quod præter rationẽ fit, plane efficiat, quo locupletibus fidei minus adhibeatur. Identidẽ etiam, ſiquis earum rerum exẽ- F plum afferat quę rationi ſimiles ſunt. Quoniam Lacedæmonij qñq; aut Athenienſes freti eẽnt magna ſociorum manu, hoſtes expugnauere, & ſic auditoribꝰ ſuadet ſocios multos eſſe faciundos. Huiuſmodi ergo exempla ſm rationem ſunt. omnes enim exiſtimant in bellis multitudinem non parum momẽti ad victoriam ferre. Si quis autẽ oſtendere voluerit non hanc eſſe viuendi cauſam, earum rerum vti

tur

tur exemplis, quæ præter rationem factæ fuerint, inquiens. Vt Athenarum exules cum quinquaginta primum viris duntaxat, & tribu assumpta etiam aduersus eos qui admodum plures in vrbe fuerant, quanquam Lacedæmoniis socijs vtebãtur, bello in vrbem rediere. Thebani autem Lacedæmoniis atq; omnibus prope Peloponnesijs in Bœotiam impetum facientibus, hi soli ad Leuctra commisso prælio, Lacedæmoniorum vires perfregere. Dion vero Syracusanus cũ militibus tribus millibus Syracusas nauigans, Dionysium longe maiore vi fretum debellauit. Itidem autem & Corinthij cum in Syracusanorum auxilium nouem triremibus issent, Carthaginenses qui cẽtum & quinquaginta nauibus in Syracusanorũ portus applicuissent, atq; vrbẽ omnem præter arcem haberent nihilo tamen minus expugnauere. Summatim vero hæc atq; ijs similia, quæ præter rationem sint gesta, ea in cõsultationes improbare consueuere quæ pro ratione fiunt. Exemplorum igitur natura est huiusce modi. Iis vero vtroq; modo vtendum est. Nã cum res quæ ratione fiunt dixerimus, ostendemus vt plurimũ hoc pacto negotia perfici. Cum autem quæ præter rationẽ fiunt loquimur, afferemus quæcunq; temeritate videntur facta, rectissimo fine conclusa. Cum aduersa autem hæc dixerint, oportet ostendere hæc perinde ac fortunato casu aliquo accidisse: eritq; dicendum eiusmodi res q̃ rarissime contigisse: quæ vero à te narrarentur, q̃ sæpissime. Exẽplis igitur ita vti cõuenit. Enimuero cum ea quæ nulla ratione sunt facta, in medium attulerimus, opus est eorum quamplurima complectamur, dicamusq; nihil ea magis quàm hæc fieri consueuisse. Exemplis vero non ex ijs solum, verum etiam ex cõtrarijs est vtendem: sicuti si ostẽderis auare quosdam vsos socijs & propterea ipsorum solutam amicitiam, & asseras, Nos vero si æqualiter ac pro commodis erga ipsos rem gesserimus, societatem multum temporis conseruabimus. & iterum, si quos alios, quoniã imparati descendissent in bellum, deuictos superatosq; ostendas, ita dixeris, si instructi bellum aggredi voluerimus, meliores certe spes de victoria habuerimus. Multa vero assumes exempla tum ex præteritis, tum etiam ex instantibus negotijs: plurimæ nanq; res partim similes partim dissimiles inuicem sunt. quam ob rem ob id causæ exemplis abundabimus, & quę ab alijs dicuntur, haud difficile refellemus. Exemplorum ergo genera, & quomodo ijs vti oporteat, & vnde multa capienda sint, ex antedictis cognoscere possumus.

De

A *De Coniecturis. Cap. 9.*

COniecturæ autem ſunt, q̃ cunq; hiſce rebus de quibus omnis habetur dictio repugnarint, & quibus ipſa ſibi oratio aduerſatur. auditorum. n. plurimi ĩs cõtrarietatibus, quæ dicendo agendove contingunt, coniectant ſani ineſſe nihil neq; in dictis, neq; in factis quidem. Multas autem capies coniecturas, intuens ſiue ipſa, ſiue aduerſarĩ contradicit oratio, ſiue res
B ipſa eſt dictioni contraria. Coniecturæ igitur huiuſmodi ſunt, & ita vti vbertim poteris.

De Commentationibus. Cap. 10.

COmmẽtationes vero sũt non eæ modo quæ oratio ni atq; negotio aduerſantur, ſed & alĩs rebus omnibus. Aſſumes autẽ multas, eas q; tractabis, quemadmodum in quærendi ſpecie dictum eſt. Conſiderabis etiam ſicubi ipſa ſibi diſſentit oratio, aut ſi geſta negotia iuſtis, aut legi, aut vtili, aut hone
C ſto, aut poſſibili, aut facili, aut probabili, aut mori dicentis, aut rerum cõſuetudini aduerſatur. huiuſmodi igitur commẽtationes ſunt contra aduerſarios aſſumẽdæ. His vero contrariæ pro nobis dicendæ ſunt: quippe qui oſtendamus & negotia & verba noſtra iniuſtis, & ex legibus, & inutilibus, & improborum hominum moribus, & ſummatim ĩs qui ne quam cenſentur, maxime aduerſari. Oportet autem harum ſingulas breuiter & nomi- D
nibus quã paucisſimis eloqui. Commentationibus igitur hoc modo copioſisſime vti, optime q; poterimus.

De Sententia. Cap. 11.

SEntentia vero (vt ſummatim dicam) eſt aduerſus res omnes opinionis propriæ declaratio. Sententiarum autem duo genera ſunt: alterum quidẽ credibile, alterum vero incredibile. Cum ergo credibile dixeris, nullæ ſunt reddendæ cauſæ. E
nam neq; quod dicitur ignoratur, neq; non creditur quidem. Cum vero incredibile dixeris, cauſæ paucis ſunt dicendæ, vt & dicacitatem & incredulitatẽ effugias. Sententiæ autem eæ Sententiæ ex propria natura.
ſemper afferendæ ſunt, quę ſint rebus præſentibus quàm cõſentaneæ: ne quod dicitur, incõcinnum, violentumve appareat. Eas autem multas faciemus, aut ex propria natura, aut ex ſuperlatione, aut ex ſimilitudine. Sen- F
tentiæ autem ex propria natura huiuſmodi ſunt. Nemo mea ſententia rerum imperitus grauis imperator eſſe poteſt. Altera autem talis eſt. Prudentium virorum certe eſt ex rerum præteritarum exemplis operam dare, vt inconſulta effugiant errata. Ex propria igitur natura huiuſmodi ſententias faciemus. Ex ſuperlatione vero tales. Acerbiora Ex ſuperlatione.
mihi videntur fures quàm latrones admittere. nam hi clanculũ: hi vero palam pecunias eripiũt.

Senten-

G Sententias igitur ex ſuperlatione hoc modo multas faciemus. Ex ſimilitudine autem ſunt huiuſmodi. Qui pecunias auferūt, idem faciunt mea ſententia, qđ hi ſolent qui vrbes prodūt, vtrique enim crediti iniuria credentes afficiunt. Alia vero huiuſmodi eſt. Videntur mihi aduerſarij tyrannos plane imitari. nam etiam illi, quarum ipſi rerum iniurias alijs faciūt, pœnas dare indignum putāt: quæ autem alijs H crimini dant, vehementiſſime horum cauſa illos cruciant. & hi ſi quidē ipſi aliqđ mihi debēt, haud reddunt: ſi quid vero ijs ego debeo, & id & fœnora reſtitui ſibi decere arbitrantur. Sententijs igitur ita tractando affatim abundabimus.

De Signo. *Cap.* 12.

SIgnum vero eſt alterius aliud, non quoduis cuiuſuis, neq; omnis omne, ſed quod aut ante fuerit, aut in ipſo negotio, aut poſt fieri cōſueuerit. Eſt I autem ſignum, & factum, non facti ſolum, ſed & non facti. idem tidem vero & non factum nō ſolum non facti, verum & facti. Signa vero efficiunt alia quidem opinionem, alia vero ſcientiam. Id autem pulcherrimum eſt, qđ ſcientiam efficit: ſecundo autem loco quod opinionem maxime veriſimilem operatur. Signorū autem copia nobis vbertim erit (vt ſummatim dicam) ex eorum ſingulis quæ dicuntur, quæ geruntur, quæ videntur, pro vno quoq; aſſumēdo tum ex magni 3 tudine tum ex paruitate eorum quæ nobis mala bonave continent: item ex teſtimonijs, ex teſtificatis ex noſtris, ex aduerſariorum ſautoribus, ex ipſis illis; ex prouocationibus, ex temporibus, ex alijs multis. Hinc igitur ſignorum multitudine abundabimus.

De Argumento. *Cap.* 13.

ARgumentum autem eſt (ſic enim Elenchon interpretamur) quod aliter habere non poteſt, atq; ipſi dici- L mus. Aſſumitur autem ex natura neceſſarij, vt nos dicimus, aut aduerſarius: & ex ijs quæ natura fieri aut poſſunt, aut non poſſunt, ſicuti aduerſarij dicunt. Natura igitur neceſſarium eſt, ſicuti viuos cibis indigere, & ijs ſimilia. Vt vero nos dicimus, neceſſarium eſt affectos verberib⁹ ea confiteri quæ cædentes iuſſerint. Natura autem fieri non poteſt puellum argenti tātum furto ſubripuiſſe, quantū ferre ne- M queat, & id ferentem abijſſe. Vt autem aduerſarius dicat, fieri non poterit, ſi quidem dixerit quibus temporibus Athenis debiti tabellas nos feciſſe: ipſi autem poſſumus auditoribus demonſtrare, vt ea tempeſtate ad aliam quandam vrbem aberamus. Argumenta igitur ex ijs atque ſimilibus faciemus. Prorſus vero & ex ipſa conditione, & ex negotijs, & ex alijs probationes omnes tranſegimus. Conſi-

deremus

A deremus etiam quid item inuicem eæ differunt.

De probabili, & differentijs ſupradictorum, Cap. 14.

PRobabile igitur ab exemplo hoc differt, ꝙ probabilis ipſi auditores notionē habent, exempla vero ex contrariis & ex ſimilib⁹ fieri poſſunt. coniecturæ autem ſolum ex dictionibus actionibuſq; contrarijs conſtant. Verum commentatio à coniectura hanc habet dif-
B ferentiam, ꝙ coniectura quidē circa dictionem actionemq; contrarietas quædam eſt, commentatio vero & circa reliquas ſpecies contrarietates excipit: aut ꝙ & coniecturam non eſt in nobis aſſumere, niſi circa res & verba repugnantia quædam fuerit, commentatio vero è multis locis trahi dicendo poteſt. Sententiæ autem à commentationibus differunt, ꝙ eæ ſolum ex contrarijs conſtant: ſententias vero &
C cum repugnātijs & ſimpliciter ipſas ꝑſe oſtēdere poſſum⁹. Signa autem à ſententijs, & ab omnibus antedictis hanc habēt differentiam, ꝙ reliqua quidem omnia opinionem faciunt apud auditores: ſignorum autem quædam vt etiam perſpicue hi cognoſcant efficiunt. item ꝙ ex reliquis nequaquam contigerit, vt ipſi plurima ſuppeditare poſſimus: ſigna vero plurima facile queunt fieri. Item & argumentum à ſigno hanc habet differentiam, ꝙ ſignorum quidē aliqua D opinionem duntaxat faciunt apud auditores, argumentum autem omnem veritatem iudices edocet. Verborum igitur rerūq; probationes eiuſmodi ſunt, & vnde his abundemus, quidq; inter ſe differunt, poſſumus ex antedictis cognoſcere: quæ autem opponuntur eis, ſingillatim percurramus. Opinio ergo dicentis eſt ſuam aduerſus negotia declarare ſentētiam. Opus autem eſt earum ſe rerum de quibus ora- E tionem habuerit, peritum eſſe oſtendat, demonſtraretq; ſibi cō ducere non mediocriter vt veritatem de his loquatur: aduerſarium vero demonſtret nullam prorſus de quibus contra enuntiet, tenere peritiam, opinionēq; identidem oſtendat. Sin hoc fieri nequiuerit, dicendum erit ſolere etiam rerum peritos errare nonnunquam. Si hoc autem dici nequeat, dicetur perniciosum F aduerſarijs eē de hiſce rebus veritatem loqui. Itaq; hoc modo dicentis opinionibus vtemur, & noſtra aſſerendo, & aduerſarijs contradicendo.

De Teſtimonio, & Teſtibus. Cap. 15.

TEſtimonium vero eſt rei cognitæ voluntaria confeſſio. Neceſſe autem eſt aut veriſimile teſtificatum eſſe, aut non veriſimile, aut ad credendum ambiguum. Eodē quoque modo teſtem aut probabilem, aut improbabilem, aut ambiguum eſſe. Cum ergo teſtificatum

G catum verisimile fuerit, & testis verax, testimonia epilogis mini me indigent, ni fortasse decoris gratia, vel sententia, vel cõmentatione vti paucis volueris. Cũ testis autem suspectus fuerit, demonstrandum erit vt neq; gratia neq; cruciatu neq; lucro aliquo hic mendacij quicquam testificaretur. Docendum est etiã neq; conducere quidem mendosum testimonium. nam & vtilitates paruas eẽ, & argui difficillimum: præsertim cum deprehẽ
H sum non solum argento, verum & gloriæ & perfidiæ pœna leges plectendum volunt. De testium igitur fide ita loquemur.

Quo testibus cõtra. dicẽdum.

Ii autem qui testimonio contradicũt, oportet testis moribus detrahant, si improbus fuerit, aut testificatum quærendum esse dicant si minus probabilitatis habuerit, aut horum vtrisq; contradicant, & in vnũ omnia aduersariorum vitia flagitiaq; congerant. Considerandum est etiam an testis ei cui testimonium di-
I cit, amicus est, aut si secum negotij alicunde est particeps, aut si ei quem contra testificatur, inimicus est, aut pauper. hi etenim alij gratia, alij cruciatu, alij lucro mendacij suspicioni obnoxij testificando existunt, & falsorum testium legem de his legumlatorem tulisse inquiemus. Proinde absurdum esse dicemus, quibus legumlator nõ crediderit, iudices qui ẽm leges iudicare iurati sunt, testibus ipsis credant. Hoc igitur modo testium fidem infir K mabimus. Poterimus autem & testimonium imprudẽtibus aduersarijs nostris subducere, hoc pacto: Dic mihi ô Callicle testimonium. Per Deos immortales nullo modo sum dicturus. nam me prohibente hæc gesta ab hoc sunt. & ob id in ferenda sententia falsus testis falsi testimonij pœnę non erit obnoxius. Cum igitur testimonium subducere nobis conduxerit, sic ea vtemur. quòd si aduersarij tale quid fecerint, demonstrabimus
L eorum versutiam, & scriptis testimonium dicere iubebimus. Quomodo igitur & testibus & testimonijs vti conueniat, ex his sciemus.

De Quæstione. Cap. 16.

QVæstio vero est inuita conscij hominis confessio. Cum nobis igit vtile fuerit eam vehementem efficere, dicẽdum erit vt priuatim quidem homines de valde necessarijs, ciuitates autem de maximis rebus ex quæstionibus ꝑ M bationes capiiit, quodq; certior testibus est quæstio. nã testibus mentiri conducit sæpe: quibus autem quæstiones admotæ sint, veritatem loqui plurimum vtilitatis affert. sic enim cruciatu celerrime liberantur. Cum vero quæstiones improbare volueris primum quidem dicẽdum erit vt quæstionibus cruciati, ijs à quibus traditi sunt, hostes fiunt, & propterea nonnihil in heros

mentiuntur

A mentiuntur: deinde & quærenti
bus plerunq; non vera confiten
tur, quo maturius doloribus ſeſe
eximant. Erit etiam demonſtrã
dum nõ nullos liberos homines,
quo celerius ſupplicium effuge
rent, aduerſum ſemetipſos tor
mentis affectos ementitos. Quã
obrem magis conſentaneum eẽ
ſeruos aduerſus dominos, quò
ſuum effugiant cruciatum, emẽ
tiri, quàm multos dolores & cor
poribus & animis tolerare, quo
cæteri nihil mali patiantur, vbi
B mentiri ipſi voluerint. Quæſtio
nes igitur ex his atq; horum ſi
milibus probabiles & improba
biles conſtituemus.

De Iureiurando. Cap. 17.

IVſiurandum eſt cum diuina
veneratione dictio probatio
nis expers. Cum igitur auge
re ipſum voluerimus, ita dicen
dum erit. Nemo certe peierare
vellet, cum diuini ſupplicij me
tu, tum decoris apud homines,
C eritq; ſubdendum, latere homi
nes poſſe, Deos autem non poſ
ſe. Cum aduerſarij vero ad iuſiu
randum confugerint, ſi extenua
re id voluerimus, demonſtran
dum erit eorundem eſſe homi
num vt male agant, & peierare
nõ curent. nam qui facinoroſus
Deos latere putat, hic neque pe
ierãs ſupplicium ſe ire ſortitum
putat. Et iuſiurandum quidem
eodẽ mõdo, quo etiam reliqua
antedicta tractauimus, plane di
cendo nobis ſuppetere. Summa
tim autem omnes probationes,
quemadmodum propoſuimus,
iam percurrimus, dedimusque
non eam vim ſolum, quam ea
rum quælibet haberet, verume
tiam quid inter ſe differunt, &
quo pacto his vti conueniat, o
ſtendimus. Nunc autem edoce
bimus de reliquis partibus, qu
& trium ſpecierum ſunt, & in o
mnem orationem plurimum de
coris & vtilitatis adferunt.

D

De Præoccupatione. Cap. 18.

PRæoccupatio igitur eſt, E
qua & auditorum exiſti
mationes, & eorũ qui con
tradicturi ſunt verba præueniẽ
tes obuias difficultates remoue
bimus. Auditorum autem exi
ſtimationes hoc ſunt modo præ
occupandæ. Admirantur autem
aliqui fortaſſe veſtrum, quòd ip
ſe iuuenis ita de rebus magnis
verba facere aggreſſus fuerim.
& rurſum. Nemo ſeſe mihi diffi
cilem obuiam offerat, quòd de
his ſim vobis rebus conſultatu F
rus, de quibus alij quidam auda
cter apud vos eloqui cunctan
tur. Quæ igitur moleſte audi
tores laturi ſunt, ſic præoccupan
do, cauſas feras oportet, quibus
recte facere conſultando videa
re: vtpote qui demonſtres orato
rum inopiam, periculorum ma
gnitudinem, aut publicam vtili
tatem, aut aliam huiuſmodi cau
ſam, qua auditorum indignatio
nem ſoluturus ſis. Quòd ſi nihi
lominus auditores turbentur,

In delibe-
ratiuo ge-
nere.

G breuiter dicendum eſt, vel tanquam in ſentẽtiæ velut in commentationis figura, quarum omnium abſurdiſſimum venire quidem tanquam ea hiſce de rebus cõſulturos quę optima ſint. nunc autem quãdoquidem volunt eos audire qui ſententiam dicunt, arbitrari pulchre conſulere poſſe. & rurſum honeſtum eſt, aut ipſos aſſurgentes ſententiam dicere, aut dicentes audire quæcunque ex ſuffragiis facere ipſi cenſuerint. Deliberatiuo igi
H tur in genere ſic eſt & præoccupationibus vtendum, & tumultibus occurrendum. In iudicia li autem præoccupationibus vtemur, quemadmodum etiam in prædictis. Occurremus autẽ tumultibus, ſi quidem in oratio num principiis fiant, hoc modo. Nonne igitur abſurdum eſt legumlatorem quidẽ iuſſiſſe duas orationes aduerſariorum cuiq; reddẽdas, vos autem iudices ex lege iudicare iureiurãdo adſtrin
I gi, deinde ne vnam quidem oration em audire velle, & eam quidem orationem quæ tantum cõſilij vim habet, vt in ea audienda rectiſſime ſitis ſententiam laturi: vos autem in his adeo negligentes eſſe, vt cum neque ipſa dictionum initia pertuleritis, iam omnia accuratiſſime didiciſſe exiſtimetis? & alio modo, qui nõ abſurdus eſt. Legũlatorem quidem in pari ſententia rũ numero imperare reo victoriam dari: vos autem vſq; adeo contra de iis ſentire, vt neque in K
ſimulationi reos reſpondentes audiatis. & illum quidem ob maius reorum periculum hanc ipſis prærogatiuam atque priuilegium in ferendis ſententiis impartiri: vos autem contra iis qui vllo ſine periculo accuſatum veniunt, neque contentioſos neq; pertinaces eſſe: eos vero qui cũ metu periculoq; criminibus reſpondent, clamoribus corripere atque perterrere? Si quidem igi
L tur in orationum initiis turbæ fiant, hoc pacto erit iis occurrendum. Quòd ſi quid in dictionis progreſſu dicentem turbauerit, ſi quidem pauci quidẽ id agant erunt hi corripiendi, dicendum q; ipſorum profecto eſſe iuſtitiæ vt ſeſe nunc ad audiendum præſtent, ne aliis recte iudicandi impedimento ſint: cum vero audierint, vt tunc quicquid libuerit faciant. Sin multitudo omnis tumultuetur, non ipſos iudices, ſed ipſum te corripias oportet. nam
M ſi illis moleſtus fueris, iram in te contrahes. ſi te vero accuſaris, ac dixeris deliquiſſe, vt veniam cõſequare facile præſtabis. Opus eſt etiam iudices deprecemur, vt nos dicentes benigne audiãt, & quarum rerum clam ſententiam ſunt laturi, iam perſpicuã mentem ponant. Vt autem breuiter complectamur, turbis ſummatim occurremus, vel ſententiis, vel commentationibus, oſtẽdemusq; perturbantes aut iuſto aut legitimo, aut publico vtili,

In iudicia li.

aut

A aut honeſto repugnare. ex hiſce nanque maxima fit vt auditores à tumultibus acquieſcant.

Quo præoccupãda quæ ab aduerſariis dicũtur.

Quomodo igitur præoccupationibus apud auditores vtendum ſit, & quo pacto turbis occurrẽdum, ex antedictis cognoſcem⁹. Quæ autem ab aduerſariꝭ veriſimiliter dici poterunt, rurſum quomodo præuenienda ſunt demonſtrabo. Forteq; ſuam deflebit inopiam, cuius non ego quidem, ſed huius mos erit cauſa.

B Et rurſus, Audio ipſum & hoc illudq; dicturum. In ſuperiore ergo oratione, quæ aduerſariꝭ dicturi videantur, ſic præoccupando & ſoluere & infirmare oportet. etenim tametſi firmiſſima ſunt quorum inſimulamur, non itidem magna ꝭs qui iam antea audierint, videtur. Quòd ſi ſecundæ in dicendo partes nobis datæ fuerint, & aduerſariꝭ quæ dicturi ſumus præoccupa-

C rint, ea rurſum contra anticipãdo, ita à nobis ſoluenda ſunt. Hic autem nedum multa de me mentitus apud vos fuerit, ſed certò ſciens ſeſe à me redargutũ iri, meam orationem occupando calumniæ dedit, ne ea quam oranti ſibi præſtiteratis, in me audiendo attentione ſitis, vel ne ipſe orationem habeam apud vos ob eam quã hic de me prius calumniam habuerit. ſed plane puto oportere vos meam dictionem ex me ipſo potius quàm ex aduerſario meo cognoſcere, & ſi hæc ab eo ſunt prius dicendo in ſimulata, quas non mediocres D dixerim eſſe cõiecturas, eum nihil nunc ſani dictitare. Vtitur autem & Euripides in Philoctete pulcherrime hac ſpecie hoc modo. Dicemus ipſi, licet & hic noſtram putet iam perdidiſſe dictionem, ſuggerens iniuriam ſe ciſſe. verum ex me meas res diſce, ſeſe pandet hic de ſe loquens. Quemadmodum igitur præoccupationibus & erga iudices, & erga aduerſarios ſit vtendum, ex his ſciemus.

De Poſtulatis. Cap. 19. E

POſtulata vero in orationibus ſunt, quæ ab auditoribus oratores poſtulant. horum autem alia ſunt iuſta, alia vero iniuſta. Iuſtum quidem poſtulatum eſt, per quod ꝭs quę loquimur, attentionem præſtari, ac benigne audiri petimus. Iniuſtum vero quo ſecundum leges nos iuuari, ac nihil præter leges in nos decerni, & caſibus ignoſcẽdum poſtulamus. Si quidem poſtulatum præter leges F fuerit, iniuſtum, ſi vero ſecundũ leges fuerit, iuſtum dicitur. Poſtulata igitur ſunt huiuſcemodi: ipſorum autem differentias diuiſimus, quò & iuſtum & iniuſtum poſtulatum dignoſcentes, non inepte ꝭs vti poſſimus, & ne nos aduerſariꝭ lateant, cum in iuſtum quicquam à iudicibus flagitant. Et de ꝭs quidem & ex antedictis ſcire poterimus.

G De Iteratione. Cap. 20.

ITeratio autem eſt breuis admonitio. Ea vero vtendū eſt tum circa partium tum circa totius orationis exitum. Iterabimus autem ſummatim, vel ratiocinando, vel interrogando, vel enumerando, vel eligendo. Ipſorum autem vnumquodq; quale ſit demonſtrabo. Ratiocinari igitur eſt huiuſmodi. Ambigo autem ipſe quidem quid hi fecerint, niſi vos planè antea reliquiſſent: arguebatur autem H aduerſus hanc vrbem noſtram cum exercitu proceſſiſſe: nihil vero eorum vnquam quæ ſpopondiſſent, factitarunt. Itaq; ratiocinari eſt huiuſmodi. Enumerare autem tale eſt. Demonſtraui autem ipſos qui priores ſocietatem ſoluere, qui primum nos ſunt adorti, quo tempore aduerſus Lacedæmonios bellum gerebamus, quiq; maxime ſtudere vrbem noſtram in prædam ver I tere. enumerare igitur eſt huiuſmodi. Ex electione autem admonere eſt huiuſmodi. Recordari oportet cōtigiſſe nobis, vt poſteaquam ſocietatem cum ꝝs iniuimus, nihil vnquam mali ab hoſtibus paſſi ſumus. Nam cum ſæpenumero nobis auxilio veniſſent, Lacedæmonios, qui noſtrum agrum deuaſtarent, propulſarunt: multas etiam pecunias etiam hoc tempore ad nos deferunt. ex electione igitur hoc modo admonebimus. Ex interrogatione vero hoc modo. Libēter autem ex iſtis quærerē, quid vobis pro conuentis haud ſoluunt. neque enim indigentes ſe dicere audeant, quippe qui tantum pecuniarū ex hoc ſolo quotannis accepiſſe demonſtrētur. Neque dixerint quidem multū æris circa rempub. conſumpſiſſe. prorſus enim minores impenſas, quàm reliqui omnes inſulani pertulere. ex interrogationibus igitur hoc pacto tractabimus. Ex ironia vero, quam tum ſimulandi tum diſſimulandi ca E uillationem vocamus, eſt cum aliud dicimus, & aliud dicere ſimulamus. Eius autem forma ſit huiuſmodi, vt in antedictis breuiter commorando perſiſtam. Nequaquam vero dicere oportet, mea ſententia, vt hi qui multa ſe bona factitaſſe prædicant, malis plurimis ciuitatem affecerint: nos vero qui ab ꝝs ingratitudinis carpimur, & ꝝs auxilio ſæpe fuerimus, & iniuriam nemini intulerimus. Cum igitur F aliquid ſimulamus omittere, eo quod breuiter dicimus, hoc pacto admonemus. Res vero contrarꝝs nominibus appellare ita fit. Hi quidem probi viri multorum malorum ſocij extitere, nos autem ignaui plurimorum fuimus bonorum authores. Ex ꝝs igitur breuiter admonentes iterationibus vtemur, & circa ſingularum partium & circa totius orationis exitum.

D

De

A

De Facetiis, prolixitate orationis, breuitateq;, ac earum medio. Cap. 21.

VNde autem facete dicendum, & pro arbitrio orationis prolixitate vtendum ſit, rurſus exponemus. Hic igitur facete dicendi locus eſt, ſi quidem commentationes totas mediasve dixerimus: ita vt qd' reliquum eſt, medium auditores ipſi comprehendant, quo locis & ſententijs vti conuenit.

B Opus eſt autem in totam orationem facetias haſce diſpartiam⁹; verbaq; commutemus, neq; eaſdem ſemper, in eandemq; ſentẽtiam frequentes afferamus: & hoc pacto noſtra comis apparebit oratio. Qui vero dicendi prolixitate vti voluerit, opus ẽ rem diuidãt, & quæ qualibet in parte inſint, quamq; naturã ſapiant edoceat, eorumq; vſum omnem tum proprium tum communẽ, & ipſas cauſas enarret. Quòd ſi longiorem quoq; voluerimus oC rationem efficere, pluribus nominibus circa ſingula vtendum eſt: eritq; ſingulis in orationis partibus iterandum, & iterationem ipſam paucis abſoluendũ: in fine vero orationis hæc omnia, de quibus ſigillatim dixeras, cõgeſtim ponas, ac de rebus omnibus dicas conuenit. Hoc igitur modo prolixiores reddi orationes poterunt. Qui autem dicendi voluerit breuitate vti, oportet totum negotiũ vno vocabulo complectatur, & hoc maD xime quod in ipſa re breuiſſimum inſit. Opus eſt etiam paucis vti copulis, plurima vero cõiungere: nominibus ita vti, vt vna dictio duabus ſeruiat reb⁹: eritq; frequens illa iteratio è partibus amouenda, & in orationũ duntaxat finibus iterandum. Et hoc quidẽ modo breues poterimus orationes efficere. Quod ſi mediocritate vti in dicendo volueris, partium maximas deligens, de hiſce verba facias oportet. Eſt etiam medijs vtenE dum nominibus, quæ ſcilicet neque longiſſima, neque breuiſſima, neque multa de aliqua vna re ſint, ſed mediocria poti⁹. Oportet & epilogos ex interme dijs partibus neque ommino auferri, neque vbiq; rurſum inferri. ſed quæ maxime auditoribus nota eſſe volueris, in ijs maxime ad finem iterationibus vti conuenit. Ex hiſce igitur quandocunque libuerit prolixitate vti in dicendo quibimus. Quòd ſi F facetam volueris orationem ſcribere, permaxime tibi obſeruandum eſt vt verborum mores hominibus ſimiles queas reddere. Id autem efficies, ſi qui magni, qui curioſi, qui mediocres ſunt mores, conſideraris. De ijs igitur poteris hac via cognoſcere. De nominum vero compoſitione iam declarabimus, eſt enim etiam hoc apprime neceſſarium.

G De *Nominum compoſitione.* Ca. 22.

PRimum igitur figuræ nominum ſunt tres, ſimplex, compoſita, & translata. Eodem etiam modo poſitiones ſunt tres. vna quidem quę in vocalem connexionibus terminat, & à vocali incipit. ſecunda vero quæ à muta incipiens, in mutã deſinit. tertia autem quæ mutas vocalibus iungit. Item ordines ſunt quatuor. quorum vnus ſimilia nomina aut inuicem col-
H locat, aut diſpergit: alius vero q eiſdem rationibus vtitur, aut inuicem mutat: tertius vero qui vno multisve nominibus rem appellat: quartus autem ordo eſt, quo geſta negotia nominamus aut præterimus. Quo autẽ pacto pulcherrimæ orationis filum texendum ſit, nunc edocebimus.

De filo Orationis texendo. Ca. 23.

PRimum quidem interpretationẽ ipſam in duas par-
I tes diſtribuere, deinde conuenit dilucide dicere. In duas vero partes interpretationem diſtribuimus hiſce modis. vno q ipſe poteſt & hoc & aliud, ſecundo quòd hic quidem haud poteſt, alius autem poteſt. tertio q hic & hoc & aliud poteſt. quarto quòd neque ipſe neque alius poteſt. quinto quòd ipſe quidẽ poteſt, alter vero non poteſt. ſexto quòd ipſe quidem alterum poteſt, alius vero non poteſt alterum. horum autem vnũquodq ex hiſce perſpicies. Quòd etenim ipſe poteſt & hoc & aliud, huiuſmodi eſt. Ego autem non harum duntaxat rerum author vobis extiti, verũ & Timotheo, qui aduerſus vos eſſet expeditiones ducturus, impedimento fui. Quòd vero hic non poteſt, alter autem poteſt, tale eſt. Ipſe quidem non potis eſt qui pro vobis legatione fungatur: hic vero qui Spartiatarum ciuitati amicus eſt, facillime apud eos quæ vultis queat efficere. Quòd hic autẽ poteſt & hoc & aliud, eſt huiuſmodi. Non autem in bellis ſolum hic ſe robuſtiſſimum & fortiſſimum præſtitit, ſed & conſiliȷs ciuium cedit nemini. Qđ autem neque ipſe neque alius poteſt. tale eſt. Neque ipſe parua munitus manu hoſtes queat, neq; alius quiſpiam ciuium expugnare. Quod vero ille poteſt, ipſe autem nequit, eſt huiuſmodi. Nempe hic corporis valet viribus: ego vero ſum corpore im- M
becillus. Quod autẽ ipſe aliud poteſt, ille vero nõ poteſt aliud, huiuſmodi eſt equidem. Ipſe qui clauo & gubernaculis præſim valeo, hic autem neque qui remo vtaſ potis eſt. Figuras igiſ interpretandi in duas partes facies, hoc modo: omnibus in rebus idem modus ſeruandus eſt. Quibus autem rebus dilucida tua reddatur oratio, id rurſum eſt conſiderandum.

De

A De Oratione dilucida. Cap. 24.

PRimum igitur quodcunque dixeris proprijs suisq; nominib⁹ appella: & quic quid ambiguum fuerit, euitato. Caueas etiam oportet ne vocales deinceps ponas. Aduertendū est præterea vt quos articulos vocant, oportune & apte loces. Item consideres opus est ne confusa sit, neque perturbata nominum compositio. talis enim oratio & obscura est, & cognitu difficilis. Coniunctionibus vero quascunque ante dixeris, consequentes reddito copulas. coniūctiones autem coniunctionibus reddere ita fit: ego quidem ad quid temporis dixerā, affui. tu autem quando te venturum dixeras, non venisti. Item cum eadem coniunctio consequens sit, tu etenim & illorum author extitisti, & horum author ipse tu. De coniunctionibus igitur dictum est, ex quibus licet & reliqua quæq; coniectari. Ipsa vero nominum structura neq; confu-
C sa neq; perturbata fieri debet. & confusa quidem est huiusmodi, sicuti cū dixeris: Graue est hūc verberibus afficere. nam obscurum esset qui esset cædens. q; si ita dixeris, graue est hunc verberibus ab hoc affici, perspicuam reddes orationem. structura igit nominum confundere tale est. Vt autem aduertas quo pacto articuli ipsi tempestiue apteq; addantur, ex hisce tibi liquidum fiet, οὗτος ὁ ἄνθρωπος τοῦτον τὸν ἄνθρωπον ἀδικεῖ. hic ipse D homo hunc ipsum hominem iniuria afficit. nunc enim interiecti articuli dilucidam faciunt dictionem, exempti vero obscurā apud Græcos efficient. Contingit autem & aliquando contrarium. Quæ igitur in articulis seruari conuenit, huiusmodi sunt. Vocales autem iuxta inuicē ponendæ nō sunt, nisi aut aliter obscura reddatur oratio, aut replicatio quędam, aliave segregatio fiat. Ambigua vero fugere ita q; E bimus. quædam nomina diuer- ri sis seruiunt reb⁹: sicut ludus quē ludimus, & ludus schola. oportet autem in hmōi nominibus semper id complectamur, quod propriū est significatū, & dilucide quidem in nominibus, si hęc fecerimus, loquemur: ex superioribus vero pręceptis in duas partes interp̄tationes distribuem⁹.

De Contentionibus. Cap. 25.

DE contentionibus autē, & comparibus, & similiter cadentibus iam dicere aggrediamur. nā & his quoq; F nobis opus erit. Est igitur contētio quæ contrarium nomen simul & vim oppositis rebus habet, aut horum alterū. Quę igitur contrariū nomen simul & vim habet, hmōi eē poterit. Nō enim iuris est hunc meis rebus vsurpādo locupletari, me vero meis priuatū rebus pauperie ita premi. Contentio vero nomini-b⁹ solis erit hmōi. det enim locu

G ples ac felix pauperi & egeno. Vi autem contentio hæc ſit: Ego quidem hunc aduerſa valetudine laborantem curaui, hic autē mihi maximorum author malorum extitit, nam hoc loco nō in nominibus, ſed in ipſis rebus contrarietas eſt. Quæ ergo & vi & nomine contentio fuerit, ea erit longe pulcherrima, reliquæ vero contentiones duæ ſunt.

De Compari. Cap. 26.

H COmpar autem eſt, quando duæ pares enunciantur clauſulæ. Pares autem eſſe poterunt multæ etiam paruæ clauſulæ paucis magnis, & pares magnitudine paribus numero. Figuram vero habet compar huiuſmodi, aut propter pecuniarum inopiam, aut propter belli magnitudinem. hæ nanq; clauſulæ neque ſimiles neque contrariæ, ſed tamen inuicem pares ſunt.

De ſimiliter cadente. Cap. 27.

I SImiliter vero cadens eſt qđ compari quidem maius ē. non enim pares ſolum clauſulas, verum & ſimile & ſimilibus efficit verbis. eſt autem huiuſmodi, quantum te docet orationis imitatio, tantum adſit delectationis machinatio. Maxime vero ſimiles fieri oportet extitus dictionum. ĩs nanque vel in primis efficitur ſimiliter cadēs. Similes autem dictiones ſunt ex ſimilibus ſyllabis, in quibus plurimæ literæ eædē ſunt: ſicuti mi K litibus nullis valet, & viribus multis caret. quæq; vero extra artem poſita ſunt, ea vltro idipſum demonſtrabunt. Sed de his hactenus ſatis. etenim iuſtum & honeſtum & vtile reliquaq; & ipſa quæ ſunt tenemus, & vnde his affluamus, ex antedictis plane cognoſcimus. Eodem autem modo quæ ſint amplificationes extenuatiōesq;, & ex quibus hę locis deſumantur intelligimus, identidem vero & præoccupationes, & poſtulata ab auditoribus, & iterationes & facetias, & L orationum prolixitates, & ipſis interpretationis ſtructuram omnem ſcimus; quas ob res communem omnium ſpecierū vim atq; differentiam, ipſarumq; vſum omnem ſi ex antedictis tenuerim⁹, aſſuefecerim⁹ facile noſmetipſos qui his omnibus pro artis præceptis exercitati abundemus, & adiumēti ex ipſis plurimum tum dicendo tum ſcribēdo conſequamur. Igitur præcep M ta cauſarum hoc pacto accuratiſſime per partes deſtribueris. Vt autem pro vnaquaq; ſpecie ad humani corporis effigiem verba locari conueniat, & quæ ſint circa orationis partes obſeruanda, & quomodo hiſce partibus ſit vtendum, rurſum oſtendam. De exordĩs igitur dicēdum eſt prius, ea vero ſeptem ſpeciebus communia ſunt, & omnibus in negotĩs congrue dici poterunt.

De

A **De exordijs in deliberatiuo cauſarum genere. Cap. 28.**

EXordium eſt(vt compēdio dixerim)oratio quędam q̄ rebus ijs de quibus reliqua futura eſt dictio, ſummatim expoſitis,auditorum animos ad attentionē idonee, & quo ad fieri dicendo pōt, ad beneuolentiam nobis comparat.hæc.n.per exordium pręſtari conuenit.Quō autem eo vtamur,primū quidē deliberatiuo in genere,& inſuadēdi ſpecie oſtendā. Cū rem igitur Docilitas. B auditoribus proponere, ac liquidam facere voluerimus,fieri poterit hoc modo. Surrexi, vt quo pacto pro Syracuſanis bellandū ſit conſulam.vel hoc modo.Surrexi,vt quid ſentiam dicam,qui non deceat nos Syracuſanis auxilium ferre. Hoc igitur modo Attentio, ſummatim rem exponem⁹.Qui uero ad attentionē exhortemur, ſcire ex hiſce poterimus,ſi nos ipſi animaduerterimus quibus & C verbis & rebus ad audiendā ſententiam attenti ſumus. Nempe his ſumus attenti, cū de magnis vel terribilibus vel ad nos pertinentibus rebus cōſultamus, aut cum orantes ipſi demonſtraturos ſe dixerint iuſta illa eſſe & honeſta & vtilia & facilia & vera,ad quæ nos gerenda exhortātur,aut cū nos rogauerint ſe attēte audiamus.Quemadmodū igitur ipſi alijs ſolemus,ita & nos,ſi quæ ex præmiſſis commodiſſima in præſentem rem fuerint delegerimus,eaq; auditoribus perſpicua reddiderimus, eos nobis D attentos faciemus. Ad attentionem igit ex his auditores exhortamur. Beneuolentiam vero cō Beneuolētia. parabim⁹, ſi cōſideraverim⁹ primum quo ī nos animo ipſi ſint, beneuolone an infeſto, aut neq; bono neq; malo. Si beneuoli ergo fuerint, de beneuolentia dicere ſuperuacaneum cedat.Verum ſi omnino id facere voluerimus oportet paucis cū diſſimulatio, ne quadam id fieri hoc modo. Quanta ſit mea in hanc vrbem beneuolentia, vt quæ ſępenume E ro ſuaſu meo quæ factu eſſent vtilia geſſeritis, & qua me prætera ad cōia cōmoda prębeo iuſtitia,quippe qui publicarū magis q̄ priuatarum mihi rerū habendam rationem cenſuerim,ne quaquam à me dici opus exiſtimo.hoc.n.vobis perſpicuum eſt & cognitum.verum q; & nunc, ſi fidem adhibere mihi volueritis, conſuletis in rem pulcherrime,hac de re vt vos edoceam dabo operā. Hoc igitur modo eos qui bono ſunt in nos animo, in F conſultationibus beneuolentiæ admonebimus. ſi vero auditores neq; nobis infeſti sūt,neq; beneuoli,dicendū eſt & iuſtū eſſe, & conducibile, eos his ciuib⁹ beneuolos fieri, qui nullum ſui dederunt experimentum. deinde oportet laude auditores demulcere, q; iuſte & grauiter quę dicūtur iudicare conſueuerint. itē & extenuationes afferendæ:ſicuti ſi dicatur,Surrexi non tam vt

la di-

G la dicendi vi elegantiaue conflſus, q̄ exiſtimās ea à me narrari, quæ ad cōmunem vtilitatem cō modumq; accedant. Cū igitur auditores neq; a nobis alieni, ne que beneuoli nobis ſunt, ex huiuſmodi rebus beneuolentia captabitur. ſin aūt calumnię obnoxij apud auditores fuerint, neceſſe eſt aut ipſos in ſeſe, aut res de quibus dicunt, aut ipſam demū pronationem calumnias continer. Hæ aūt calumniæ aut ex præſen
H ti aut ex præterito tempore trahuntur. Ex præterito quidē tēpore, ſi qua improbitatis ſuſpicio de aliquo habeatur, primum in auditores p̄occupatione vtendum eſt, atq; dicēdum ita. Neq; ipſe quidē ignarꝰ ſum me apud vos calumnia affectum eſſe, ſed omnem ego de me inſimulationem falſam eſſe demonſtrabo. Poſtea ſummatim enumerādo in exordijs dicēdum erit, ſi quid in rē tuā orōne cōplecti queas, & aut vituperanda iudicia. ne
I ceſſe .n. eſt ſiue publice ſiue priuatim calumnia de quopiam facta ſit, vel eſſe vel fore iudicium, vel nolle accuſatores iudiciū ſumere: eritq; dicendum vt iudicatū iniuſte fuerit, quodq; inimice nobis homines nocuerint: aut ſi minus hoc veriſimile viſum fuerit, dicendum erit ſatis id eſſe debere, quod minus tunc ex ſententia nobis ceſſerit: iniuſtum autē eſſe, cū res iudicatæ iam fuerint, rurſum eaſdē calumniari. Si vero celebre ſit iudicium futurum, te paratum plane dicito, qui ad K
inſinuatiōes in hoc ipſo pulcherrimo conſeſſu reſpondeas, & ſi quid aduerſus Rempub. per iniuriam patrauiſſe demonſtreris, te morte multatum iri. Sin autē accuſatores minus in cauſa perſiſtant eadem oportet vti coniectura, quoniam falſam de nobis calumniam detuliſſent. deſiſtunt cauſa. non enim conſentaneum videbitur nolle eos iudicium capere, qui veram accuſationem detulerint. Vſquevero in calumnias acerrime eſt inue- L
hendum, dicendūq; quàm trux & cōmunis & multorum malorum cauſa. Oſtendatur quoque oportet permultos iam iniuſte per calumniam periſſe. Item monendum, ſtultum eſſe, eos qui de republica conſultant, non quæ ab omnibus dicuntur audire: & quod vtile ſit animo volutare, ſed aliquorum inſtinuationibus commoueri. Commonefacias aūt atq; pollicearis oportet, ea te de quibus conſulē
ſis pollicitus, & iuſta, & vtilia, & M
honeſta demonſtraturum. Eos igitur, quorum ex præterito tēpore calumnia delata ſit, conuenit hoc pacto inſimulationes in conſultationibus ſoluere. Ex p̄ſenti vero tēpore oratoribus calumniā ſolet afferre primū quidem ętas ipſa. nam ſiue omnino iuuenis ſiue ſenior concionatur, auditores moleſte ferunt. Huic enim nondum incipere, illi vero iam quieſcere decorum eſſe putant

A tant. Deinde ſi crebro orationẽ habere conſueuerit. hic.n. importunus videtur eſſe. Et ſi nunquã antea orationem habuerit. nam & hic alicuius priuati commodi gratia præter conſuetudinem videtur concionari. Ex præſenti igitur tempore huiuſmodi poterunt in illum inſimulationes fieri, qui apud cõcionem orauerit: ſed cauſa de ĩs afferatur neceſſe eſt. A iuniore quidem ex conſultantiũ inopia, & ex eo quod ſuũ eſſe potiſſimum videtur: quem-
B admodũ ſi dixero de ludicro lãpadarchiæ, vel de gymnaſio, vel de armis, aut de equis, aut de re bellica. horum .n. non minima pars adhæret iuueni. Dicendum eſt aũt, q̃ tametſi nondum iuuenis per ætatem prudens eſſe põt, verum natura & diligentia quadam certe poteſt. Oſtendendum eſt ẽt qui aliquid imprudenter geſſerit, aduersũ caſum ſibi priuatim dari: aſſecuto vero cõmunem eſſe vtilitatem cũ reliquis.
C Iuuenis igitur ex ĩs atq̃ ſimilibus, argumentabitur. Senior autem argumentabit & ab inopia cõſultantium, & à facultate ſua, præterea & à magnitudine & nouitate periculorum, & ab aliĩs huiuſmodi rebus. Crebro autem dictionem habere conſuetus, ab experientia argumentabitur, & ab eo quòd turpe ſit non eum ſententiam nunc dicere, qui antea conſueuerit. Non autem conſuetus argumentabitur, tum à periculorum magnitudine, tum ab eo quòd ne- D
ceſſe omnino ſit eum qui ciuitatis eſt particeps, de ĩs quæ in præſentia aguntur, ſententiam dicere. Eas igitur inſimulationes quæ in cõcionibus circa hominem fiunt, hoc pacto refelleре ſtudebimus. Fiunt autem circa rem. cum quis nihil neque ĩs à quibus nulla ſimus iniuria lacesſiti, neque ĩs qui fortiores potentioresq̃ ſunt, pernoſcendum eſſe conſultat, aut pacem tur- E
pem fieri perſuadet, aut circa Deorum immortalium ſacrificia quàm minimos effici ſumptus monet, aut huiuſmodi quicquam narrat. Oportet autem in huiuſmodi rebus præoccupatione prius ad auditores vti, quarum cauſam aut ĩ neceſſitatem, aut in fortunã, aut in tẽpora, aut in aliquod commodum referamus, dicamusq̃ non conſultantibus quidem eſſe, ſed rebus potius huiuſmodi cauſam adſcribendum. Hoc igitur modo eas F
quæ circa rem ſunt inſimulationes à conſultantibus remouebimus. Oratio vero ipſa in concionibus ſolet inſimulari, cum aut prolixe, aut nimis priſce, aut minus probabiliter dicatur. Et ſi quidem longa fuerit, in rerum multitudinem cauſa eſt referenda: ſin priſca ſit, doceatur oportet nunc ipſam tempeſtiuam eſſe. Sin autẽ minus probabilis ſit, pollicearis oportet eã teverã ĩ dicendi progreſſu demõſtraturũ. Conſultationes igitur ex ĩs reb⁹

principio

G principio conſtituemus. Quo ve
ro vtamur ordine, animaduerti
conuenit. Si quidem nulla pror-
ſus inſimulatio ſit neq; nobis, ne
que orationi, neq; ipſi rei, à pro-
poſitione continuo eſt inchoan-
dum. Attente aũt quę dicunt̃, hu
maneq; audire ad poſtremũ ex-
hortabimur. Sin vero aliqua ſu-
mus ab illis qui añ dixerunt, in-
ſimulatione præuenti, poſt anti-
cipatã auditorum opinionẽ eo-
rũ quorũ inſimulati fuerimus,
H & reſponſiones & cauſas breui-
ter in medium differentes, ita ꝓ
ponemus, & auditores ad atten-
tionem exhortabimur. Exordia
quidem in conſultationib⁹ hoc
modo ſunt conſtituenda.

De Narratione in eodem genere.
Cap. 29.

POſtea vero neceſſe eſt aut
res geſtas à nobis renũcia-
ri referriue, aut res prę ſen-
tes diuidẽdo exponi, aut quæ fu
I turæ ſunt, iam prædici. Cum igi
tur de legatione ſit nobis renun-
tiandum, oĩa quæ dicta fuerint,
dilucide narrãr oportet, quò pri
mum quidem grauitatẽ orõ prę
ſe ferat. hæc.n. renũciatio ſolum
erit, nullaq; alia orationis figura
incidet. Deinde ſi quidẽ nobis
ex ſententia minus res contige-
rit, nõ vlla id negligẽtia noſtra,
ſed alia quadam cauſa accidiſſe
auditores exiſtiment. Sin vero
ex ſententia contigerit, non caſu
aliquo ſed noſtra diligẽtia & in-
duſtria id factum opinẽtur. Hęc K
autem eo facilius credunt, ſi qm̃
geſtioni negotiorum nequaquã
interfuerint, noſtram in oratio-
nem negligentiam, promptitu-
dinemq; perſpexerint, vtpote q̃
nihil omittam⁹, ſed vnũquodq;
q̃ accuratiſſime referimus. Cum
igr̃ legationem renunciemus ñs
cauſis, ſingula quæq; quo pacto
geſta fuerint, renũciari oportet;
Cum vero ipſi concionantes ali
quid pręteritũ narramus, ſiue ẽt
præſentia exponamus, ſiue præ- L
dicam⁹ futura, neceſſe eſt vt vnũ
quodq; horum & breuiter & di
lucide & non ſine probabilitate
faciamus. dilucide quidẽ, vt quę
dicuntur, cõprehendi queãt: bre
uiter aũt, quò quæ dicta fuerint,
memoriæ auditores teneãt. Pro-
babiliter vero, ne ipſi auditores
priuſquã probationibus atq; iu-
ris partibus noſtram orationem
confirmauerimus, noſtras iã nar
rationes falſas eſſe reprobent. Di
lucide igit̃ exponemus aut à no
minibus, aut à negotiis. A negoti- M
ſ quidem, ſi non ea perturbate
exponamus, ſed rerũ ac tẽporũ
ordinem ſeruemus, reliqua vero
deinceps collocemus: & ſi neq;
eo de quo dicere cœperimus, re-
licto negotio, in rem aliam tran-
ſeamus. A negotiis igit̃ hoc mo-
do dilucide narramus. A nomi-
nibus vero, ſi quã maxime ido-
neis rerum nominibus negotia
appellemus, & ſi non ambiguis
vtamur, neq; perturbate ipſa col
locemus, ſed vſq; cohærentia de-

inceps

A inceps ordinemus. Dilucide igit exponemus, ſi hæc diligenter obſeruauerimus. Breuiter vero narrare poterimus, ſi tum ex negotijs, tũ ex nominibus ea remouerimus, quę non ſint dictu neceſſaria, & ea ſolum cõplectemur, ſine quibus obſcura reddetur oratio. Et breuiter quidem hoc modo exponemus. Probabiliter autem à nobis narrabitur, ſi ad ea negotia quæ minus veriſimilia videntur, cauſas attulerimus, quibus illa non abſurde geſta videãtur. ſiqua vero omnino incredibilia contigerint, ea relinquam⁹ neceſſe eſt. Sin autem neceſſaria ſunt quę dicantur, ea te ſcire oſtẽdas oportet, ſed ad confutationis partem, quia cum illa implicata ſint, dicẽda reſeruare, orationisq; progreſſu id te verum demõſtraturum polliceri. ea vſus argutia, q̃ quę prius abs te dicta fuerint, ea prius vera iuſtaq; demõſtrãr, q̃ aliud huiuſmodi quicquã velis. Et hoc quidẽ modo his q̃ minus veriſimilia sũt medebimur. Vt autem ſummatim vna oĩa cõplectamur, & renũciando, & exponendo, & prædicendo, ex his omnibus quæ ante diximus dilucidas, breues, & ꝓbabiles narrationes faciemus.

B C

De ordine Narrationum. Cap. 30.

EAs autem tripliciter ordinabimus. Nam ſi quidem ea, de quibus dicimus, pauca ſint auditorib⁹ cognita, exordio narrationẽ coniungemus, ne pars hæc ſeparatim poſita breuis admodum fiat. Cũ vero negotia & permulta & incognita ſint, ad vnumquodq; coniũctas narrationes faciemus, easq; iuſtas & vtiles & honeſtas oſtendemus: quò non modo in narrãdis reb⁹ occupati ſimplicẽ & nõ varietate quadã inſignẽ orõnẽ faciamus, verum & auditorum animos capiamus. ſin autem negotia mediocria, & minime nota ſint, opus eſt vel renunciationem vel expoſitionem vel prædictionem in exordio vno & eo dẽ quaſi corpe collocemus. Hoc aũt faciemus, ſi à rerum initio ad extremũ vſq; narrãdo proſequamur, & nihil aliud complectamur, ſed ipſa negotia expedite declaremus. Quemadmodũ igitur in exordio narrationes ordinãdę ſunt, ita ſcire poterimus.

D E F

De Confirmatione. Cap. 31.

DEinceps autem cõfirmatio ſequatur neceſſe eſt, ꝓquam prænarrata negotia ex probationibus & iuſtis & vtilibus, ſicuti nos demonſtraturos pollitici ſumus, confirmabimus. Cũ igitur coniunctas narrationes facere oportet, probationes in conſultationibus q̃ cõmodiſſime dicuntur à rerum cõſuetudine, ab exemplo, à cõmemoratione, & ab ea, quæ de oratore ſit apud omnes opinione. Vtendum eſt etiam & ſi qua ex alijs probationũ partibus inciderit. eæ vero ſic ſunt collocandæ. Primum quidem dicentis opinio. ſin id minus poterimus, rerũ cõſuetudines

G consuetudines ordinabimus demonstrabimusq; & hæc quæ dicimus, vel & his similia hoc modo fieri cõsuesse. deinde vero exẽpla adferemus: & si qua est cum his quæ à nobis dicunt, similitudinẽ adducem⁹. ea aũt exempla capiamus oportet, q̃ tum rei cõgruant, tũ ipsis auditoribus vel loco, vel tempore sint proxima. si aũt secus sint, debem⁹ ex alijs, q̃ maxima & notissima sint accipere. post hæc vero sententijs vtẽ-
H dum est. Oportet aũt eas partes, quibus probabilia & exẽpla tractata fuerint, in fine cõmentationibus & sententijs terminemus. Et probatiões quidẽ hoc mõ ad negotiorũ confirmationẽ adducemus. Si vero narratis rebus cõtinuo sit fides adhibita, ꝓbationes ipsas relinquemus, & à iusti & legitimi & vtilis & honesti & iucũdi & facilis & possibilis & necessarijs partibus antedicta negotia cõfirmabimus. Et si qũi dem iustũ inest, id primum collocabimus & per hoc, perq; huic
I simile. & per contrariũ, & per iudicatum iustũ enarrabimus, & similia his iustis de quib⁹ loqueris, exẽpla sũt afferẽda. habebis aũt permulta exẽpla tũ ex his q̃ priuatim apud singulos iusta existimant, tũ ẽt ex his q̃ in ipsa vrbe ubi orationem habes, tum de mũ ex his q̃ in alijs vrbibus iusta duci solent. Cũ vero hæc oĩa hoc mõ percurrentes narraueri-
mus, in ipsiusq; iusti fine sententias cõmẽtationesq; moderatas & sibi inuicem dissimiles attule K
rimus, si quidẽ ea pars longa sit, eiusq; meminisse voluerimus, paucis iterabimus: sin autem mediocris sit, cõmemoretur q̃q; tunc c vbi eã finierimus, aliam quoq; partẽ adiungemus. est aũtẽ id hmõi. Quòd iustũ quidem ẽ auxiliũ nos ferre Syracusanis. satis ex ijs q̃ dicta sunt demõstratũ existimo: q̃ aũt ẽt id nobis cõducturũ sit, enitar edocere. Et cũ rursus eodẽ mõ vt de iusto factitaras, vtile percurreris, & eius ex
L trema partẽ vel breuiter iterando, vel finiendo absolueris, itidẽ aliam partẽ, quęcunq; tibi in manu fuerit, adiũge. Hoc igitur mõ aliam alĩ partem addere, & orationẽ cõtexere opus est. Cũ hæc vero omnia prosecutus fueris, quibus ea quæ persuades, cõfirmare queas, oportet in his de omnibus summatim cum commentationibus & sententijs coloribusq; demonstres non ea essẽ cere & iniustũ & perniciosũ & turpe & triste admodũ fore, con-
M tra vero summatim addendum est, & iustum & vtile & honestũ voluptuosumq; futurum, si hæc ad q̃ eos exhortaris, effecerint. Vbi vero iam satis abundèq; sententiarum grauitate vsus fueris, quæ persuades, conclusione terminabis, & hoc quidem modo quæ proposita fuerint, confirmabimus. Post hanc autem partem de præoccupatione dicere aggrediemur.

De

A *De præoccupatione. Cap. 32.*

EST aũt præoccupatio, eorũ locorũ, qui contra tuam dictionẽ haberi possent, præoccupans reprehensio. Oportet aũt quæ ab aduersarijs dĩr extenuare, tua vero amplificare, veluti superius in amplificandi tractatu audieras. Opus est ẽt conferas vnum vni, cũ tuum. s. maius sit: & plura pluribus, & vnum multis, & multa vni, sic ſm oẽm speciem varietate debemus vti, nostra quidẽ augendo, aduersa-
B riorum aũt infirmando atq; deprimendo. Et hoc quidem mõ præoccupationib⁹ vtemur. hæc aũt vbi fuerimus prosecuti, iterationibus exitũ terminabim⁹, colores q; antedictos rõcinationis, vel enumerationis, aut electionis, aut interrogationis, aut ironiæ assumemus.

De Suadendi, Dissuadendiq; forma. Cap. 33.

C QVòd si ad ferẽdum aliquibus auxiliũ suaserimus, siue priuatis hominibus siue vrbibus, paucis dicere conueniet, & si qua his in auditores siue amicitia, siue gratia, siue misericordia præcesserit, ĩ medio referre congruum erit. maxime enim omnes his auxilio eẽ volũt, qui tali aĩo in eos fuerint, diligunt enim eos, à quibus vel ab ipsis vel ipsorum amicis aliquid beneficij siue ipsi, siue alĩ qui eis curæ sunt, vel opportune suscepisse, vel suscipere, vel suscepturum ire crediderint. his aũt habẽt gratias, qui siue ipsi siue ipsorum amici, aut in eos aut in eorum necessarios boni quippiam opportune, vel contulisse, vel cõferre, collaturiue putetur. Si horũ igitur aliquid unum incidat, id breuiter doceamus, & ad misericordiam redigamus oportet. Id aũt affatim facere poterimus, si cognouerim⁹ solere omnes in eos misericordia moueri, quos familiari erga se animo esse opinẽtur, aut indignos calamitate suspicant. Hæc aũt in ijs esse ostẽdes, quos misericordia dignos velis demonstrare: estq; demonstrãdũ eos iniq; passos, vel pati, vel passuros vbi minus his auxilio auditores fuerint. sin vero hęc in illis non sunt, demonstrabis eos oĩum bonorum in opes esse, quorum cæteri omnes aut plurimi sint participes, quiq; nihil vnq; boni vel nacti fuerint, vel nancisc antur, nacturiue sint, nisi auditores hoc tempore ad misericordiam moueantur. Ex his igitur auditores ad miser icordiam inducemus. Dissuadere aũt ex contrarijs locis poterimus, eodemq; modo exordiemur, & narrabimus, & probationibus vtemur, auditoribusq; ostendemus, q̃ facere aggrediuntur, esse & præter leges. & iniusta, & pernicio-
E sa, & turpia, & tristia, & impossibilia, & difficilia, ac minime necessaria. In dissuadẽdo vero idẽ dispõnis modus seruabitur, q̃ ẽt in suadendo, quã ob rem qui vl-
F tro

D

Dissuado quo pact debeam⁹

Digitized by Google

G tro diſſuadent, diſponere ita po
terunt. Qui vero aliorum ſuaſio
nibus cõtradicere voluerint, pri
mũ quidẽ ea in exordio propo
nere debent, quibus ſint contra
dicturi: in reliquis vero ſingilla
tim eſt exordiendum: poſt ſingu
la vero prædictorũ exordia eſt
ſm vnumquodq; propoſitũ ma
xime demonſtrandum minime
oĩum ea eſſe ad quę aduerſarius
exhortetur, neq; iuſta neq; quæ
ĩjs ſequuntur. hoc aũt facies vt
oñdas, vel iniuſta eẽ quę ille nar
H rat, vel inutilia, vel his ſimilia,
aut iuſtis contraria, aut vtilibus,
aut his quæ talia eſſe iudicãtur.
eodẽ, quoq; mõ & cætera quę in
ciderint, tractare debebis. Opti
mus igitur diſſuadendi modus
hic eſt. Quòd ſi minus hoc face
re cõmode potueris, ex eo quod
reliqueris genere diſſuadere orã
do poteris: vtſi quidem aduerſa
rius iuſtum eſſe oſtẽderit, tu vel
turpe eſſe, vel inutile, vel diffici
le vel ĩpoſſibile, vel aliud quid
I uis hmõi enitere demonſtrare:
ſin vtile aduerſarius eſſe oſtende
rit, iniuſtũ ipſe, & ſi quid aliud
opportunum ad id habueris, de
monſtrabis. tua prętera augen
do, & aduerſarĩ deprimendo fa
cies, quẽadmodum in ſuaſioni
bus dictũ eſt. Decet eodẽ quoq;
modo ſententia cõmẽtationesq;
afferre, pręoccupationesq; refel
lere, ac breuiter ad exitum itera
re. Præterea quoq; in ſuaſionib⁹
oſtendendũ eſt, aut eos quibus
auxilium ferendum ſuademus,
horũ amicos eſſe, quos ad id fa- K
ciũdũ exhortamur, aut hoc, gra
tias his deberi qui deprecantur:
quibus vero auxilium ferre diſ
ſuaſerimus, eos uel ira, vel inui
dia, vel odio dignos oſtẽdemus.
In odium quidẽ adducemus, ſi
ab illis aut ipſos auditores, audi
torũue amicos, aut alios qui his
curæ ſint, mali quippiam iniq;
paſſos demõſtrabimus. In iram
aũt rapiemus, ſi vel auditores ip
ſos, vel ipſorũ amicos, vel alios
qui his ſunt curæ, indigne negle
ctos iniuriaue affectos oñdem⁹. L
In inuidiã vero contrahemus, ſi
ſummatim indigne fortunatos
extitiſſe, aut eſſe aut fore, vel ſi
nullius vnq̃ boni fuiſſe inopes,
aut eſſe aut futuros, vel ſi nunq̃
malorum quippiam paſſos, aut
pati, aut paſſuros demonſtrabi
mus. In inuidiã igr̃ & odiũ atq;
iram hoc modo cõcitabimus: be
neuolentiã vero & gratiã & mi
ſericordiã ex his poterimus com
parare, q̃ in ſuaſionib⁹ dicta sũt.
Eas aũt ex antedictis oĩbus con M
texere ordinareq; poterim⁹. Spe
cies igr̃ ſuadẽdi & qualis ipſa ſit,
& ex qbus cõſtet, & qũo ea vtẽ
dũ ſit, ex ĩjs liquido cognoſcim⁹.

De orationis partibus in demonſtratiuo genere. Cap. 34.

RVrſum aũt laudãdi, vitu
perandiq; ſpeciem dein
ceps conſideremus. Cum
in hoc gñe exordiri voluerimus,
propoſitiones primum ordina
mus, inſimulationesq; diſſolui
mus, itidem atq; in ſuadẽdo. Ad

atten-

A attentionem vero exhortamur, tum ex his quæ in conſultationi bus dicta ſunt, tũ ex eò ꝙ mirabilia illuſtriaq; dicam⁹, vt æquitatẽ noſtrã, eorũq; quos vel laudamus vel vituperamus, facinora demõſtremus. in hmõi.n. cauſis vt plurimũ non diſceptationis, ſed oſtentationis potius cauſa orationẽ habere cõſueuimus.

Laudandi forma. Primũ aũt exordia eodẽ mõ cõſtituemus, qui in deliberatiuo à nobis gñe demõſtratus eſt. Poſt exordiũ vero partiri debem⁹ &

B ea q̃ extra virtutem ſunt, & ea q̃ in ipſa virtute bona conſiderãtur, hoc modo: externa quidẽ bona in bonam valetudinem & robur, & formæ dignitatẽ, & diuitias: virtutẽ vero in ſapientiã, iuſtitiã, & fortitudinem, illuſtresq; diſciplinas diſtribuimus. Horũ aũt quæ ĩ virtute poſita locataq; ſunt, iure laudanť, extraria autẽ ſubducuntur. Robuſtos nanq; & pulchros, & nobiles atq; locuples nequaquã laudare, ſed dicere

C beatos conuenit. His aũt diligenter conſideratis, poſt exordia de gñe primũ dictionem ordinabimus. Hoc.n. primũ hoĩbus ac reliquis aĩalibus clarum ineſt, vel obſcurũ. Proinde recte quidem aut hominem, aut aliud tale animal ex gñe commemorabimus. Cũ vero aut affectũ, aut rem, aut orationẽ, poſſeſſionemue laudare voluerimus, continuo ex ñs q̃ honeſta adſunt, non abſurde laudabimus. A genere autem laudare ita conuenit, Siquidem progenitores inſignes fuerint, debem⁹ D oẽs ab initio ad eum vſq; quem laudatũ volumus, reſumere, & ĩ ſingulis progenitoribus clarum aliquid ſummatim apponere. Quòd ſi p̃mi induſtriũ ĩſignesq; fuerint reliquos vero nihil oratione dignũ geſſiſſe contigerit, primos quidẽ illos eodẽ modo proſequemur, ignauos aũt atq; degeneres omittemus, ea vſi cauillatione, ꝙ propter maiorum multitudinẽ nolimus auditoribus orationis lõgitudine graues E effici: præſertim cũ nemini ſit obſcurũ, qui ex bonis clarisq; parẽtibus nati ſunt, eos conſentanee fieri ſuis maioribus non diſſimiles. Sin aũt veteres progenitores obſcuri fuerint, qui vero proxime extiterunt, illuſtres: ab ñs eſt laus generis capiẽda, dicendũq;, ut de illis quidẽ longam repetẽ quandã orationẽ ſuperuacaneũ admodum fuerit. Sed ſi eò laudes referanť: qui proximi ñs qui F laudãtur extitiſſent, planè & hi quoq; boni probiq; viri oñdenť, quòdq; perſpicuũ ſit horum maiores induſtrios quoſdam inſignesq; extitiſſe. Haud nanq; veriſimile videri, hmõi hoĩes honeſtos & bonos eſſe, qui ex im,p bis progenitoribus nati eſſent. Vbi vero nullus maiorũ ſit ſplendor, dices ipſum in ſe generoſũ eſſe, colligesq; eos oẽs ĩgenue natos eſſe qui ingenitam ſibi virtutem hñt, & eos alĩs quoq; omnibus longe antecellere, qui ſuos ,p genitores laudant: permultos.n.

G qui ex claris maioribus nati eſ-
ſent, degeneres extitiſſe. addesq;
q̄ de huius nunc & non de pro-
genitorū præconijs agatur. Eo-
dem autē modo in vituperatio-
nibus origo generis ī improbos
maiores referenda eſt. Et ita lau-
dando ac vituperādo quæ ad ge
nus pertinent, ordinabimus. Et
ſi quid illi de quo loquimur, prę
clarum fortuna conceſſerit, hoc
duntaxat tuebimur, vt ea q̄ æta-
ti conueniunt enarremus, & id
H quidē haud prolixe: pueri nāq;
tam ſuo ingenio q̄ eorū qui ipſis
præfuerint, diligentia, honeſti,
pudiciq; ſunt. Quare breuis de
ijs eſt habenda oratio. Cū hunc
aūt modū percurreris, habita ad
poſterū cōmentatione atq; ſnīa,
debes hanc partē in adoleſcētis
ætatē terminare. Et propoſitione
deinde facta, aut eius qui laudat,
res geſtas, aut mores, aut ſtudia
amplicabis, quemadmodum ab
initio in demonſtratiuo genere
prius dixim⁹. Exponesq; ab hu-
I ius quē ipſe laudas, cū eſſet hac
ætate, aut per hunc, aut per ſtu-
dium, aut ex hoc aut huius gra-
tia, tū hoc tū illud præclarū faci-
nus geſtū fuiſſe. Oportet & cæte
rorū quoq; iuuenū præclara fac
nora colligendo conferre, & hu-
ius longe ijs maiora eſſe oſtende
re: illorū quidē q̄ minima ſunt,
huius aūt quē tu laudas, q̄ maxi
ma ſunt enarrando. Conuenit
aūt & q̄ apud alios res illuſtres
parū pro dignitate collatæ fue-
rint, eas abs te dicendo itidē ma
gnas demonſtrari. Et ſemper res K
ita comparando augendæ & ex
ornandæ ſunt: vt, Vbi, & quis iu
uenis ita Philoſophus vnq̄ fuit,
qui vel ſenior magnum adeo in
crementum habuerit? Et qui
adeo robuſte gymnaſiorum la-
bores perſert, vehementer is Phi
loſophiæ ſtudiū & induſtriā ada
mabit. Et hoc quidē modo ſimi-
litudine & collatione vſi ampli-
ficabimus. Cum vero quæ circa
ætatem adoleſcentis cōſideranē,
abſoluerimus, in fine huius par- L
tis ſentētias cōmentationesq; lo
cabimus, aut quæ dicta ſunt bre
uiter iterantes, aut ad poſtremā
partem finiētes. Rurſus vbi pro-
poſuerimus quę geſta ſint ab ip-
ſo viro quē laudamus, de iuſti-
tia primū dicere aggrediemur,
quā eodē mō vt in ſuperiorib⁹,
exornātes ad prudētiā, ſi fuerit,
deſcēdemus. Et hāc eodē quoq;
modo abſoluentes, fortitudinem
ſi fuerit, proponemus. Quam ea-
dem amplificationis ratione itē
percurrentes, cum ipſius finem M
partis attigerimus, & omnia ge-
nera proſecuti ſumus, ſumma-
tim quæ ante dicta fuerint iterā
tes, exitum vel ſententia, vel cō-
mentatione toti orationi appo-
nemus. Cōgruet autem laudib⁹,
nominibus etiam multis circa
vnumquodq; vti, & ſplendidā
facere dictionem, atq; magnifi- Quopacto vituperationes conſtituendę.
cam. Eodem quoq; modo cum
de nequā hominibus oratio no-
bis erit, vituperationes conſti-
tuemus. Oportet autem nullis
in

A In eum vtamur cauillis quē carpimus, ſed ipſius duntaxat vitā enarremus. Sermones enim longe magis quàm iocoſæ obiurgationes atq; cauilla & auditoribus perſuadent, & ægritudine quos vituperamus afficiunt. Nā huiuſmodi quidē ſales ad ideā, vel ad ſubſtantiam referuntur. Sermones vero ſunt ingeniorū, morumq; veluti imagines. Cauendum eſt etiam ne res turpes nominibus appelles turpibus. Id enim adfert grauitati calum-
B niam. Sed quæ huiuſmodi ſunt, tanquam per ænigma ſignificabimus, & aliarum rerum nominibus rem ipſam manifeſtabimus. Debemus autem in vituperationibus ironia vti, & in ꝑſs ad uerſarium deridere, quibus ille maxime exultat: & priuatī quidem paucisq; præſentibus eum dehoneſtare. In vulgus autē & multitudinem cōmunes maxime vituperationes maledicere.
C Vituperationes vero eodem modo poterimus, quo etiam & præconia & augere & extenuare. Itaq; harum ſpecierum ex ꝑſs q̄ ſuperius dicta ſunt, vſu omnem intelligemus.

Accuſationis Quæſtionisq; præcepta: quæ ad Iudiciale genus ſpectant.

Cap. 35.

REliquum eſt vt accuſandi quærendiq; præcepta peragamus, quæ rurſus quemadmodum in iudiciali genere dictum eſt cōponemus, ordinabimus, percurremus. Primum igitur in exordꝫs rem, de qua fit accuſatio vel defenſio ꝓponemus, vt etiam in alꝫs præmiſſis ſpeciebus. Ad attentionē autem ab ꝫſdem locis exhortabimur, quos in ſuadendo diſſuadendoq; docuimus. Item etiam de beneuolentia idē quoq; modus ſeruandus erit, qui in deliberatiuo genere prꝫmiſſus eſt. Nā is cui auditores beneuoli ſunt ex præterito aut præſenti tempore,
E & is, ne calumnia affectus ſit, ad eos irritādos vel in ſe, vel in rem ipſam, vel in orationem, beneuolentiam captabit eodem modo, vt illic docuimus. Is vero, in quem neque beneuoli auditores, neque infenſi fuerint beneuolentiam captare poterit ex præterito præſentiue tempore, vel per ſe ipſum, vel per rem, vel per orationem. Ille autem, qui apud auditores calumniæ obnoxius factus fuerit, partim
F mixtim partim priuatim beneuolentiam captabit. Hic igitur modus erit, per quem beneuolentia comparabitur. Enimuero hi aduerſus quos neque bono neque malo animo auditores fuerint, paucis ſunt laudandi, & aduerſarꝫ vituperandi. Oportet autem eos ab ꝫſs laudare quæ videntur maxime auditorum intereſſe: (dico autem ciuitatis ſtudioſum, amicorum obſeruatorem, gratum, miſericordem, & ſimilia) ad-

D Exordium

A ttentio

Beneuolē-tia.

G uersarios autem ab ꝭs vituperare, quibus auditores ad iram irritantur. Hæc autem sunt ciuitatis inimicus, amicorũ hostis, ingratus, immitis, & huiusmodi. Opus est ẽt laude iudices delenire, ꝙ iusti iudices graues ꝙꝫ sunt. Aduersariorũ prẽterea defectus, sicubi tibi minores extiterint siue ad dicẽdum, siue ad agendũ, seu ad aliud quicquam quod in disceptatione versetur, erunt oratione complectendi, & iustũ prẽterea, & legitimũ, & vtile, & q̃ H deinceps sequuntur, inducẽda. Cũ iudices igit̃ neꝙ bono neꝙ malo animo in nos fuerint, ex ꝭs beneuolentiam captabimus. Si quis vero ĩ calumnia sit, idꝙꝫ ex præterito tempore, & circa orationem scire ex antedictis poterimus, quo pacto insimulationes soluere oporteat. Quòd si ex præsenti tẽpore calumnia fuerit, necesse est circa ipm hoiem eã fieri: aut si ineptus præsenti contro I uersiæ, aut si criminibus subcontrarius, aut si pro confesso accusationi obnoxius videatur. Ineptꝰ quidẽ fuerit, si aut iunior aut senior pro alio disceptet. Subcontrarius vero esset, si quis robustꝰ imbecillum verberationis accusset, aut si quis contumeliosus cõtumeliæ temperantẽ insimulet, aut si quis admodũ paup hoiem ditissimũ pecuniarũ agens in iudicium deuocet. itaꝙ hmõi homines sub contrarĩ criminibus sunt. Pro confesso aũt erit, si quis fortis robustusꝙꝫ existens, ab infirmo & imbecillo verberatio- K nis accusetur, aut si quis fur existimatus, furti reus in iudiciũ arcessatur. Vt aĩt oĩa vno cõplecta mur verbo hi quorum mõribus similis est hominũ opinio, videbũtur criminibus esse obnoxĩ. Circa ipsum igr̃ hominem ex instanti tpe calumniæ hmõi fieri poterunt. Circa rem aũt eæ contingent, si quid adueruersus domesticos amicos, aut aduersꝰ hospites, aut in suos, vel de prauis vel de turpibus rebꝰ negotia ad ferat. hæc.n. infamiam disceptan L tibus afferunt. Quemadmodum igitur eas insimulationes sumus dissoluturi, deinceps ostendam. Duo esse cõmunia in omnibus elementa existimo: alterum quidem, vt quibus rebus correpturos iudices aduersarios putes, his eos præueniens corripias. alterũ vero est, si res in aduersarios quidẽ maxime: sin id minus, in alios quosdam transferas, ea vsus cauillatione, ꝙ non ex sẽtẽtia tua, sed ab aduersarĩs coactus in cer- M tamen descenderis. In vnãquãꝙꝫ vero calumniam hæc argumentari conuenit. Iunior quidẽ causabitur aut seniorum aut amicorum, qui pro se disceptent, solitudinem, aut criminum magnitudinem, aut temporis prescriptionem, aut rerum multitudinem, aut aliud quid hmõi. Si vero habueris pro alio dictionem, dicendũ erit te amicitiæ gratia aduocatum fieri, aut aduersarĩ motũ inimicitĩs, aut quia negotĩs interfueris

A terfueris,aut ob vtilitatẽ publi-
cam,aut quia is cui patronus ve
nis, & ab omnibus eſt deſertus,
& iniuria premitur. Quòd ſi cri-
mini pro confeſſo obnoxius, vel
ſubcontrarius accuſationi effici
videatur. cum præoccupatione
vtendum eſt, tum etiam dicen-
dum vt neq; iuſtum,neq; legiti-
mum, neq; vtile ſit ex opinione
ac ſuſpicione ferre prius ſenten-
tiam,q̃ res fuerit audita. Quę igi
tur circa ipſum hominem ſunt,
hoc pacto inſimulationes dilue-
B mus. Eas vero quæ circa rẽ ſũt,
ita repellemus. Cauſam in aduer
ſarium reiiciemus,vel ſi maledi-
ctum ei crimini demus,vel ſi in-
iuriam aut cupiditatem,aut per
tinaciam,aut iram prętendam⁹,
q̃ nullo alio modo ius conſequi
poſſibile ſit. Priuatas igitur calu
mnias apud iudices ita diluem⁹,
cõmunes vero omnibus ſpecie-
bus ſoluere poterimus, quemad
modum in ſuperioribus dictum
eſt. Exordia vero in genere iudi-
ciali eodem modo collocabim⁹,
C ſicuti ẽt in deliberatiuo. Eadem
Narratio nes. etiam ratione narrationes exor-
dio coniungemus,quas vel par-
ticulatim ꝓbabiles eſſe, iuſtasq;
oſtendemus: aut ipſas ſeparatim
tanquam in vnum corpus ordi-
Confirma tio. nabimus. Deinde vero erit con-
firmatio,quam,ſi quidem rebus
ipſi aduerſarij cõtradixerint, ex
probationibus: ſin autem conſẽ
ſerint,ex iuſtis & vtilibus & his
ſimilibus confirmare debemus.
Collocanda ſunt ex probationi-
bus primum quidẽ teſtimonia, D
& ſi quæ nobis ex quæſtionib⁹
confeſſiones fuerint. Demumve
ro ſi nullo modo veriſimilia ea
fuerint: ſententijs & commenta-
tionibus: ſin autem non omnino
veriſimilia, probabili, demum
exẽplis,& coniecturis, & ſignis,
& argumentis, demum vero cõ
mentationibus & ſententijs cõ-
firmare debemus. ꝙſi veriſimi-
lia fuerint, probationes quidem
omittemus, iuſtis aũt quemad-
modũ in antedictis vtemur. Et
hoc quidem modo confirmabi- E
mus: Poſt confirmationem aũt Præoccu patio
vbi ea quæ in aduerſarios ſunt
collocauerimus, præocupabim⁹
eas res quas veriſimile fuerit ad
uerſarios dicturos. & ſi quidem
aduerſarij rẽ negarint, probatio-
nes illas à nobis dictas amplifi-
cabimus quas vero illi dicturi
ſunt, reprehendemus,& extenua Quopacto vtendum legibus.
bimus. Si vero fateantur & legi-
tima & iuſta eſſe q̃ ſm ſcriptas
leges à nobis inductas oſtẽderi-
mus, enitendũ eſt vt his ſimul le-
ges, quas & iuſtas & honeſtas F
& conducibiles vniuerſæ Reip.
plures iudicarint, tales ẽt eas eſſe
oſtẽdamus. quas aũt aduerſarij
induxerunt, eas cõtra habere de
monſtremus. Quod ſi minus cõ
mode hæc dici quiuerint, iudi-
ces cõmonefaciendi ſunt, eos nõ
de lege, ſed de re iudicaꝝ, quodq;
iurati ſint ſm leges latas ſenten-
tiã latũ ire, & doceas haud hoc
tempore decere leges, ſed in con-
ſtituti s diebus eas ferre. ſed ſi cõ

G tigetit rem his legibus agitari q̄ iniquæ eſſe videantur, dicendū erit non legem rem huiuſmodi, verum iniquitatem eſſe. : cū lex quidem ad vtilitatē feratur, hęc autem afferat ciuitati perniciē. Dicendum etiam erit haud contra leges facturos, ſi huic legi contrariam ſententiam tulerint, ſed leges potius laturos, ne ſit improbis iniquisq; decretis vtēdū. Oportet aūt ad id collectionem afferre, q̄ nulla lex prohibet Reipub. benefacere: ſed improbas le
H ges authoritate priuare, aliud nihil eſſe, q̄ ciuitatem beneficio donare. Quaſcunq; igitur ex his legibus, quæ nullam ambiguitatē continent, habuerimus ex talib⁹ præuenientes abunde contradicere poterimus. De ambiguis vero legibus iudices ita ſenſerint vt tibi expedit, oportet hæc demonſtrare. q̄ ſi iudex dicat quēadmodum aduerſarij condoceſaciendus eſt, legumlatorē nō hoc ſenſiſſe quod ab illo dr̄, quodq; conducit ipſis iudicibus legem
I ita dicere. Verū ſi nullo mō poſſis in contrariā ſententiam commutare, oſtende aliud nihil poſſe contrariam legē dicere, atq; ipſe dicas. Et quo quidem pacto oporteat vti legibus, ex his quæ diximus abūdabis. Summatim vero ſi peccaſſe omnino fateantur, & exiuſti tī & legitimi partibus defenſionē parent, ex his ea ſunt confutatione præuenienda, quæ dicturi illi videātur. ſin aūt peccaſſe fateantur, & ſibi tī ignoſci poſtularit, ſic talia oportet confutare. Primum quidē di K
cendum erit deterioris eſſe moris, quodq; tūc illi crimen in imprudentiam reiciunt, cū ſe deprehenſos intuentur. proinde ſi huic ignoſcitis, alios itē oēs ſupplicijs atq; cruciatibus liberabitis. Dicēt & illud, ſi eos qui peccaſſe confitentur, abſoluetis, quo pacto inficiantes condemnabitis? Dicendum ēt erit, etſi imprudenter errauit, non tī decet me ob huius imprudentiam detrimento affici. Præterea diceſ, cū
L neq; legumlator imprudēter delinquentibus ignoſcit, eo neq; à iudicibus qui ſm leges iudicāt, ignoſci iure poteſt. Ex his igitur atq; ſimilib⁹ eos qui ſibi ſm poſtulant confutare poterimus: ſicuti ēt ab initio expoſuimus. Vt cōpēdio aūt vtar quęcunq; ſint aduerſarij dicturi & ad probationē, & ad iuris ſui partes afferendas, & ad veniam poſtulandam, ex antedictis præoccupabimus. Poſt hanc aūt cauſam tota
M eſt oratio per enumerationē sūmatim repetenda, & breuiter (ſi fieri poteſt) iudicū animi in aduerſarios quidē vel ad odium, vel ad iram, vel ad inuidiā: ſi nos aūt ad beneuolentiā, vel gratiā, vel miſericordiam commouendi. Quibus aūt rebus hoc fiat, in deliberatiuo genere, in ſuaſionibus & diſſuaſionibus diximus, ac rurſum in defenſionis ſpecie ad finem percurremus. Orationis igitur principiū in iudiciali

genere,

A genere, ſiquidem accuſemus, ita componemus & ordinabimus. Si vero defendamus, exordium quemadmodum & in accuſando cõſtituemus. Eas aũt res quarum accuſamur, quibuſq; accuſator ſcientiam auditoribus fecerit, relinquemus. quib⁹ vero opinionẽ reliquerit, haſce vbi poſt exordium propoſuerim⁹, diſſoluemus: teſtesq; & quæſtiones & iuramenta refellemus, quemadmodum antea audiſti. Et ſi quidem res credibiles fuerint, poterimus ipſarum reſponſionem in eius quod relictum ſit, locũ trãſferre. Quod ſi teſtes per quæſtiones fidem fecerint, aut in orationẽ, aut in negotium, aut ĩ quodcunq; aliud fuerit in aduerſarijs maxime veriſimile, ipſorum eſt reſponſio transferenda. Si vero aut cõtra vtilitatem publicam, aut contra conſuetudinem accuſator te feciſſe criminetur, debes defendere id maxime eſſe vtile. quod ab eo crimini datur: vel ſi id minus potueris, dices vt neque abs te, neque ab his qui tibi ſint ſimiles, aut q̃ non hoc modo huiuſmodi res geri conſueuerit. Probabile igitur ita ſolues. Exemplum vero debes primũ, ſi potes, demõſtrare id haudquaquam eſſe criminationi ſimile, vel aliud tibi ex contrarijs præter veriſimilitudinem exemplum ferendum eſſe. Coniecturam autem potes confutare ſi dicas quibus cauſis contraria ſignificare contigerit. Sententias vero atq; cõmentationes aut improbabiles aut ambiguas oñdas oportet. Signa autem nõ eius ſolũ, cuius ipſe ſis accuſatus, ſed rerum plurimarũ ſigna eſſe oſtẽde, & ea quidẽ quę ab aduerſarijs dicta fuerint, in contrariũ aut ambiguũ cõuertentes, poterimus hoc modo improbare. Si vero quorũ nos accuſator criminat, ea feciſſe fateamur, idq; ex iuſti & legitimi partibus defendẽ pergamus magis legitimas res noſtras, iuſtioresq; demonſtrare elaborabimus. Quòd ſi min⁹ cõmode fieri potuerit, ad imprudẽtiam caſumq; defugiemus, iactu rasq; paruas eẽ oñdem⁹. & ignoſcendũ nobis eſſe argumentabimur, demonſtrantes q̃ oĩum qui dẽ hominũ per imprudentiã delinquere cõmune ſit: ſed afficere iniuria improborũ eſſe propriũ. Dices ẽt & æquum & bonũ eſſe & iuſtũ & conducibile his ignoſcere qui per imprudentiam deliquerint. neminem enim oĩum ſcire, ſi quid aliquando ſibi huiuſmodi euenturũ ſit. Oſtendendum eſt ẽt ſi quid aduerſarius ipſe aberrauerit, & veniam tamen conſecutus ſit. Poſt hæc eæ præoccupationes ſequuntur quæ ab aduerſarijs dictæ ſunt. harũ igit alias ſatis ſuperq; à reb⁹ ipſis ſoluere poterimus. Sed ſi calumnietur ſcriptas nos orõnes recitare, aut quo eas recitemus meditari, aut mercede cõductos patronos fieri, ad hæc talia cõtraueniam⁹ oportet, diſſimulãdoq; dicamus

De defenſione.

Z iiii minime

G minime omnium lege prohiberi aut ſe ſcripta, aut illum nō ſcripta loqui. lege nanq; talia patrare non permitti, loqui vero vt quiſq; velit, facile ſini: Dicendū quoq; erit vſq; adeo aduerſarij delicta vel ipſius eius ſnīa p magna eſſe, vt exiſtimet me nunq; digne in ſe accuſando ſatisfacere poſſe, niſi quæ dicturus eſſem. & antea ſcriberem, ac multum temporis meditatus ſim. Ad ſcriptarum igitur orationū calumnias ſic occurrere poterimus. Si vero
H dixerint nos diſcere meditariq; dicendi facultatem. cōfitebimur id quidē, dicemusq;, nos quidē quos ais diſcere, neq; calūniatores, neq; cōtentioſi certe ſumus. tu vero qui oratoriā tenes, cum hoc tēpore, tū ſæpe alias nos calumnijs circūuenire deprehēſus es. Quare conducere ciuibus vī, vt & ille oratoriā diſcat. non. n. ſic malū neq; inſimulatorem eū fore. Eodē quoq; modo ſi quis nos mercede conductos cauſarū patronos dicat, & fatebimur, &
I cauillabimur, huiusq; rei authorē accuſatorē noſtrū ac reliquos demōſtrabimus. Mercedū autē ſpēs diuidem⁹, dicem⁹q; alios pecūijs, alios gratis, alios ſupplicijs alios honorib⁹ aduocatos aſſiſtere. Te igī gratis id obire mūeris oñde: aduerſariū vero dicito, ne paruo quidem pretio aduocatū aſſiſtere. Eum nanq; vt aliquid argenti iniuſte capiat. non autē ne perſoluat, in iudiciū ire. Idem quoq; modus ſeruandus eſt, ſi qs nos aut aliquos edocere dixerit, K qui controuerſiis apud iudices vtantur, aut iudiciales orationes conſcribere. nam & alios omnes oſtendes pro viribus adiumento amicis eſſe, & docēdo quidē, & conſulēdo: & artificioſiſſime in huiuſmodi rebus occurres. Opportet aūt & circa interrogationes atq; reſponſiones, quotquot in huiuſmodi ſpeciebus inciderint, ne nos negligentia vlla capiat, ſed quæ reſpondeo, concedantur, quæq; negentur, ſunt cō L ſideranda. Conceſſiones igitur ſunt huiuſmodi, Mihi filium eneciſti. enecaui equidem: nam ille in me prius diſtrinxit gladium. Filiū mihi pulſaſti. pulſaui equidem: iniuria enim in me prius manus iniecit. Mihi caput confregiſti. confregi equidem: nam noctu impetum in meam feciſti domum. Tales igitur conceſſiones legibus freti nonnunquam facimus. Huiuſmodi vero negationes legem declinant. Mihi filium occidiſti: non ego quidē, M ſed lex occidit. Hæc autem omnia ita oportet reſpondere: cum duarū legum altera iubet hoc faciundum, altera non vetet. Quæ igitur in aduerſarios dicēda ſūt, ex his omnibus colliges. Poſt hæc autē eorum quæ ante dixerimus iteratione breuis eſt admonitio adhibenda. Ea vero eſt vtilis omni tempore: quamobrē & ſingulis in ſpeciebus ea iteratione vtendum eſt. Verū in accuſationibus maxime & defenſionibus

De iteratione.

A ſionibus ea congruit. Itidē quoque in ſuaſionibus atq; diſſuaſionibus. Neq; ſolum ea hic commemorare quæ ante dixerimus quemadmodum in laudādo & vituperādo, verūetiam animos iudicum in beneuolentiam noſtram conciliare, & in aduerſarios concitare debemus. Hāc vero iterationem in orationis partibus poſtremam conſtituimus. hæc enim facit, vt reminiſcaris ſummatim quæ dicta ſunt enumerando, aut ratiocinando, aut
B interrogando, tua quidem quæ optima ſunt: aduerſariorum autem, quæ nequiſſima, ſi quidem interrogationis figura vti volueris. cuiuſmodi autē vnūquodq; horum ſit, ex ijs cognoſcere poſſumus, quæ ſuperius dicta ſunt. In beneuolentiam vero noſtrā iudices conciliabimus, & in aduerſarios concitabimus ex ijs beneficijs, vt etiam in deliberatiuo genere ſummatim oſtendimus, quibus nos aut amici noſtri ipſos à quibus iniuriā ſuſcipimus,
C ipſorumve neceſſarios, ſeu iudices ipſos, vel eos qui eis curę sūt ſiue affecerimus, ſiue afficimus, ſiue ſumus affecturi, & ſi ipſi dixerimus nunc tempus eſſe referendarum pro ſuſceptis beneficijs gratiarum. Et ſi eos in commiſerationem, ſi opus fuerit, adduxerimus. Hoc autem eo facimus, quo noſtram in auditores beneuolentiam demonſtremus, & quàm indigne ob ea quę male paſſi fuerimus aut patimur, paſſurive ſumus, miſeria premi D
mur, niſi hi nobis adiumēto fuerint. Si vero nihil nobis adſit huiuſmodi, cōmemorabimus quibus bonis priuati fuerimus, aut priuamur, aut priuabimus, vbi iudices non neglexerint. ſeu vt nūquam boni quippiam nacti fuerimus, aut nanciſcimur, aut nacturi ſumus, niſi ab ijs auxiliū meruerimus. Ex his nanq; commiſeratione nos dignos conſtituemus, & auditores nobis conciliabimus. Aduerſarios vero ca E
lumnijs circunuentos in inuidiā & odium apud auditores ex horum contrarijs adducemus, cum oſtenderimus ab ijs aut horum amicis auditores ipſos ipſorūve neceſſarios mali quippiam indigne paſſos, aut pati, aut paſſuros. Ex hmōi enim rebus ad odium & iram in aduerſarios rapientur. Sin autem hæc fieri cōmode nequiuerint, ea in vnum redigemus, quibus auditores in aduerſarios ad inuidiam conci- F
temus. Inuidia nāq; propinqua eſt odio. his autem ſummatim inuidebitur, ſi eos indigne fortunatos, & ab auditoribus animo alienos oſtenderimus percurrentes quā multa bona iniuſte paſſi fuerint, aut patiuntur, paſſurive ſunt. Aut quā nunquam nullius boni indiguerint, vel indigent, vel indigebunt: aut quàm in nihil vnquā mali inciderint, ſeu incidunt, ſeu incident, niſi nunc à iudicibus puniantur. Ex his igitur rebus auditorum nobis

animos

G animos ad beneuolentiam in cõ
cluſionibus conſtituere, & in ad
uerſarios contra commouere po
terimus. Ex omnibus vero ſu
pradictis accuſationes defenſio
nesq; quàm aptisſime ordina
bimus.

De Quæſtionis ſpeciebus Cap. 36.

QVærendi autem ſpecies
ſe paratim quidem ipſa
raro cõſtituitur, ſed
alijs ſpeciebus commiſcetur, &
aduerſus contradictiones maxi
H me eſt vtilis. Veruntamen ne hu
ius nos ordo lateat, ſi quãdo vel
oratio, vel vita hominum, aut ac
tio, aut ciuitatis adminiſtratio
quærenda contingeret, item etiã
hac de parte ſummatim percur
ram. Eſt igitur quærentibus eo
dem quaſi modo exordiẽdum,
ſicuti etiam calumnia circunuẽ
tos oportere docuimus. Quare
cum idoneas in principijs cau
ſas attulerimus, quibus id recte
facere videamur, ita ad quæren
dum veniemus. Cauſæ autem
I congruent in ciuilibus quidem
conuentibus, quòd aut conten
tione quadam, quin potius ne
auditores lateat, id facimus: de
mum quòd nobis hi prius mole
ſti fuerint. In priuatis vero vel
inimicitias, vel paruas eorum
qui quæruntur conſuetudines,
vel in eos ipſos beneuolentiam,
vel vt quæ agunt remittentes,
non amplius hæc faciant, profer
re oportebit. In publicis autem,
ſi legitimum & iuſtũ & publi
cam vtilitatem proferemus. Ex K
ijs autem & his ſimilibus exor
dio conſtituto, ac ſingulis dein
ceps propoſitis aut dictis aut ge
ſtis aut cogitatis quæremus, ea
q; demonſtrabimus & iuſtis &
legitimis, & priuatis & publi
cis vtilitatibus aduerſari. Et om
nia demum conſiderabimus, ſi
quo in loco ipſa ſibi vel morib⁹
proborum hominum, officijsve
diſſentiunt. Sed ne in ſingulis e
narrandis longiore vtamur ora
tione, quo pluribus illuſtriũ ſtu
diorum aut rerum aut verborũ L
aut conſuetudinum res eorum
quos quærimus, aduerſari oſten
derimus, eo ipſos obſcuriores a
pud auditores conſtituemus.
Opus eſt autem non triſti & a
cerbo quodam, ſed miti manſue
toq; vultu quęramus. Hoc enim
modo veriſimiliores reddentur
apud auditores habitæ oratio
nes, & oratores ipſi nullum de ſe
relinquent inſimulationi locũ.
Vbi vero diligenter omnia quæ
ſieris, atq; amplificaueris, oratio
nis exitum breui iteratione ter M
minabis, & vt eorum quę dicta
fuerint auditores reminiſcantur
efficies. Has igitur ſpecies, vbi
hoc pacto conſtituerimus, pul
cherrime ipſis vti poterimus.

Peroratio antedictorum omnium per enu-
meration em, & amplificationem.
Cap. 32.

OPus eſt præterea orando
& ſcribẽdo in id quàm
maxime enitamur ela
bore-

A boremusq;,vt pro rerum natura verba accommodemus, & ita noſmetipſos trita conſuetudine ñs cunctis exerceamus, vt eorũ vſus nobis in promptu ſit, atq; vt ex arte quidem dicere poſſimus,tum in priuatis publicisq; diſceptationibus,tum ñs etiam in ſermonibus quos aduerſus alios habuerimus, plurima hinc & artificioſiſſima adiumenta ſuſcipiemus. Elaborandum eſt etiam,vt non circa verba orator duntaxat, verum etiam circa vi
B tam,quam antedictis ſpeciebus exornet atque magnificet,ſuam diligentiam omnem ſtudiumq; accommodet. Nam vitæ compoſitio & ad ſuadendum, & ad boni & æqui viri exiſtimationem adipiſcendam cõducit plurimum.Primum igitur diuidendæ ſunt ſecundum omnem diſciplinæ diſtributionem, quid primum,quid ſecundum,quid tertium,quid quartum tractandũ ſit.Demum ea tibi ſunt præpa-
C randa,quæ circa auditores attẽdũtur,de quibus in exordñs docuimus. Enimuero beneuolentiam à perſona tua captare poteris,ſi promiſſis inſiſtas, & eoſdẽ amicos in omnem vitam tueare,neque in aliis actionibus inconſtans eſſe, ſed ñſdem ſemper vti videare.Attenti autem fient auditores,ſi his in negotiñs verſeris,quæ & magna & honeſta ſunt,multiſq; conducant. Cum vero beneuolos auditores reddideris vbi ad negotiorum expoſitionem abs te deuentũ eſt, quę D cunq; propulſationem malorũ, bonorum aũt continent exhibitionẽ, facile apud illos admittũtur:quæcunq; vero ſecus ſunt,reñciuntur.Sed pro celeri & aperta & veriſimili narratione hæc ſunt tibi faciunda. Celeriter aũt abſolues,ſi non omnia volueris ſimul agere,ſed prius primo, & quod reliqui eſt deinceps.Dilucide vero,ſi non ſtatim relicta actione in alias res prius tranſieris,quàm illam abſolueris.Veri E ſimiliter autẽ,ſi nihil à tuo more alienũ agas. itẽ ſi nõ eoſdẽ finxeris et inimicos tibi, & amicos eſſe.Ex his aũt ꝓbationibus eas aſſumemus,de quibus ita ſcientiam ad perficienda negotia tenemus,vt eam alĩs interpretari & explicari poſſim⁹. De quib⁹ autem ſcientiam non habemus, eas prout ſæpius accidere ſolẽt, adſumemus. tutiſſime nanq; in huiuſmodi rebus egeris, ſi conſuetudinem ſequi volueris. In F certamine vero contra aduerſarios,ſi quidem oratione conten-ditur, ex ñs quæ dicta ſunt noſtram confirmationem faciem⁹. Sin vero contractibus hoc facie mus,ſi ſecundum leges & non ſcriptas & ſcriptas,cum teſtibus quàm optimis,at tempore prę-finito eos confecerimus. Ex cõclu ſione vero eorum quæ dicta fuerint,reminiſci auditores faciem⁹ ſi quæ geſta ſunt,ſummatim tur ſum dicemus. Ex his aũt q̃ agimus, ita cõmonebim⁹,qñcunq;

eadem

G eadem negotia vel ſimilia prio-
ribus tractemus, Beneuoli autē
nobis erunt auditores, ſi ea geſ-
ſerimus quibus aliquid benefi-
cij ſuſcepiſſe, aut ſuſcepturi vide
buntur. Magnas autem res gere
mus, ſi ea negotia tractauerimꝰ
quæ multorum ſint bonorum
cauſa. Hoc igitur modo quæ ad
vitam pertinent, præparanda
ſunt: ex priore autem inſtituto
circa orationem eſt exercitatio
adhibenda. Sacrificia vero, vti
H præmiſſum eſt, faciemus ad De-
os quidem pie, ad ſumptus au-
tem moderate, ad ſpectacula ve-
ro ſplendide, ad ciues autem vti
liter. Et aduerſus immortales q̄-
dem Deos ea habebunt pie, ſi pa
trio more ſacrificemus: ad ſum-
ptus autem moderate, ſi nō quę
cunq; miſſa fuerint, ab his qui
ſumptibus præſunt, conſuman-
tur: ad ſpectacula vero ſplendi-
de, ſi magnifico ſint apparatu
conſtituta: ad ciues autem vtili-
ter, ſi & equites & grauioris ar-
I maturæ pedites belle inſtructi
pompam celebrent. Quæ igitur
hoc modo mortales in Deos fe-
cerint, pie certe fecerint. Eos au-
tem amicos cōparabimus, qui
ſint nobis moribus non diſſimi
les, & quibus eadem quæ etiam
nobis conducant, & quibus ma
gnis in rebus communis nobiſ-
cum fortuna ſit. talis enim ami-
citia perdurat maxime. Socios
autem eos facere debemus, qui
& iuſtiſſimi ſint, & non media-
cri valeant potentia, & in proxi
mo habitent. hoſtes autem facie K
mus qui horum ſint contrarij.
Suſcipiendum autem bellum in
eos eſt, qui rempublicam, aut e-
ius ſiue amicos, ſiue ſocios iniu-
ria violare moliuntur. Præſidia
autē habeamus oportet aut no-
ſtra, aut ſociorum aut hoſpitum
cauſa, & primo quidem noſtra,
demum ſociorū, tertio vero ho-
ſpitum. De tributis autē id qui-
dem eſt optimum, quod à pri-
uatis prouentibus ac poſſeſſio-
nibus proficiſcitur: ſecundum
vero à cenſibus: tertium autem L
à pauperibus, qui ſua corpora
miniſterijs præbent, ab opifici-
bus autem arma, à locupletibus
vero pecuniæ. De adminiſtratio
ne autem reipublicæ popularis
quidē principatus eſt optimus,
in quo leges optimatibus hono
res diſtribuunt. plebs vero neq;
dandis priuatur ſuffragijs, neq;
ferendis quidem ſententijs. pro-
xima vero illa eſt, in qua leges à M
ditioribus affici contumelia ple
bem non ſinunt. Principatus
autem paucorum duo ſunt gene
ra. aut enim eſt ex amicitia, &
ſocietate quadā aut à cenſibus.
Neceſſe autem eſt ſocios facia-
mus, cum ciues minus ex ſeſe
potentes ſunt, qui tum ſolum, tū
oppida tueātur, aut hoſtibus re-
pugnent. Eſt autem ſocietas o-
mittenda, cum aut eam facere
non ſit opus, aut ſocij longe à no
bis diſtent, neque potentes ſint
qui opportune adſint. Ciuis au-
tem bonus eſt, qui amicos ciui-

tati

A tati vtilisſimos comparat, inimi cos vero & paucisſimos & infir misſimos, quiq; ſine vlla priua torum bonorum publicatione prouentus comparat quamplu rimos, & qui ſeſe iuſtisſimũ præ bens, eos in quæſtionem agit, qui rerumpublicarum aliquid per iniuſtitiam violant. Largi tionibus vero vtuntur omnes, aut quoniam aliquid inde ſpe rant commodorum, aut quo ſu ſceptorum beneficiorum gratiã referant. Obſequuntur autem B omnes aut lucri, aut honoris, aut voluptatis, aut timoris gratia. Commutationibus vero vtun tur omnes aut ſponte, aut inui te. omnes enim actiones, aut vi, aut ſuaſione, aut fraude, aut occa ſione perficiuntur. In bello au tem vincitur aut fortuna, aut cor D porum multitudine, robuſtita teve, aut pecuniarum copia, aut opportunitate locorum, aut vir tute ſociorum, aut conſilio & cal liditate imperatoris. Socios ve ro delinquendos putant aut ma iore vtilitate, aut belli ſolutione. Iuſte autem agere eſt commu nes ſequi vtilitatis conſuetudi nes, parere legibus, priuataq; pa cta ſeruare. Conducit autem cor pori quidem bona habitudo, & formæ dignitas, aut vires, & bo na valetudo. animo vero ſapiẽ E tia, prudentia, fortitudo, tempe rantia, iuſtitia. his autem vtriſ que pecuniæ & amici. Inutilia vero ſunt horum contraria. plu rimum vero vtilitatis affert bo norum ciuium multitudo.

Rhetorices ad Alexandrum finis.

AVERROIS

TRACTATVS DE RHETORICA DEMONSTRATIVA.

Rhetorices demonſtratiuæ ſunt quatuor ꝑtes. Rhetorica doctrinæ, & diſciplinæ, & rhetorica litigioſa vere, & rhetorica inſtitutionis confictionis, & rhetorica tentatiua. Incipiamus itaq; à rhetorica doctrinæ & ſcientiæ, & dicamus, ꝙ omnis diſciplina, & doctrina ſpeculatiua nõ ſint apud nos nec actu, neq; in potẽtia propinqua actui, quæ eſt ipſa reminiſcentia, niſi veniat ex cognitione præcedenti nobis in actu. Et ex quo ſcientiæ ſunt duæ partes, formatio, & verificatio, oportet ꝙ. hæc notio præcedens ſcientiam ſit duarum ſpecierum, notio præcedens verificationem, & notio præcedens formationem. Dum autem conſiderabimus has duas notiones, inueniemus vtranq; diuiſam iterũ in duas partes, in agentem, & in dirigentem agens quidem verificationem eſt præmiſſarum quæ ſumuntur in ſyllogiſmo. Dignior autem quæ eſt harum duarum agentium verificationem, eſt præmiſſa maior, quoniam ex ea pendet in potentia ipſum quæſitum: Dirigens vero ad illam eſt detentio quæſiti in duabus partibus ipſius præmiſſæ: dirigens vero ad formationẽ eſt id, quod ſignificat nomen. Pars autem agens illam eſt rerum, ex quibus componuntur definitiones, quas numerauimus in his quæ exacta ſunt. Rerum itaq; neceſſariarũ ad doctrinã ſunt tres partes. Prima eſt ordo oſonis: ordo vero eſt duarum ſpecierum, quarum vna eſt ordo, qui eſt ſecundum naturam, qui eſt dum incipimus à ſimplici ad compoſitum, prout res eſt in arte Medica. Secunda autem eſt, qñ incipimus à leuiori & diuulgatiori, dũ fuerit hoc poſſe: ſicut incipe remus in arte Geometriæ à corpore deinde procedemus ad ſuperficiem poſtea ad lineam: & hanc intrat doctrinam, quæ dr reſolutio definitionis. Rhetorica vero, quæ ſit in doctrina, conuenit, ꝙ ſit demonſtratiua, & eſt, quæ ſignificatur per dictiones originales vſitatas, non accommodatas, & ꝙ non ſumamus ad rei intelligentiam ſuum exemplar, aut aliquod ſuorũ euentorũ. Quantum vero hæc rhetorica vratur cõmutatione eſt, ꝙ ferat definitionem vice rei definitæ, & oſonem vice nominis, & aliqñ in quibuſdam locis fert nomen notius, vt intelligat latentẽ & ſiſt aliqñ ad rei intelligentiam ſumit ſunm oppoſitum, qm rei intelligentia per ſuũ oppoſitum ponit ipſam notiorem. Et ſiſt vtitur exemplis non ſm modum verificationis, ſed ſm modum directionis. Ac etiã diuiſio iuuat hunc modum doctrinæ. Expedit autem auferre Rhetoricam litigioſam, & Poeticam. Hæ nãque duæ oſones non vtunt dictionibus

A busoriginalibus vſitatis,neq, rebus originalibus,ſed dictionibus cõmutatis,& accommodatis, & vice rei ſumunt ſuum ſimile,& ipſius exẽplar. Et aliqñ multi viri errant in hoc,& vtuntur hac in rhetorica doctrinali. Iam aũt cõfutauit illos Ariſt. prout fuit ſermo Platonis de materia,ꝙ ſit fœmina,& de forma ꝙ eſſet mas. Hic.n.ſermo remotus eſt ab intelligentia ſubſtantiæ ipſius materiæ. Præmiſſæ aũt vſitatę in artibus ſunt quatuor ſpecierum,videlicet propoſitiones,quas ſumere oportet, ſicut ꝙ totũ ſit maius ſua parte. Et ſubie-

B ctiones,quæ non ſunt addiſcenti notæ ab initio rei,neq; apud illum eſt contrarium illarum. Hoc autem fit ob multas cauſas:aut quia ille patiatur defectũ ſuæ ſcientiæ ob pancitatem ſuorum annorũ, aut quia non concedat vſitatem illarũ, vel quia illæ indigent ad occurſum veritatis earum longo tpe: & iõ connenit ꝙ iſtæ ponãtur in doctrinæ principio ſubiectiones ſuppoſitæ,quouſq; corroboretur intellꝰ circa illas. Si vero fuerint diuulgatæ apud gentem, cuius eſt addiſcens, ſupponuntur illi,

C ex quo ſunt intellectæ & diuulgatę. Et illarũ ſunt ſuppoſitiones, & ſunt illæ,quæ apud addiſcentem ſunt cõtra id,quod ſunt apud docentem. Et harum qnidẽ ſunt duæ ſpecies,quarum vna eſt ꝙ res,ad quarum oſtenſionem ſumuntur,indigeant prolixitate,ſicq; capiunt ad explicationẽ rerũ,priuſquã oſtendant per demõſtrationem ob expetitionem facilitatis,& poſt hæc ꝓcedetur ad ferẽdum demonſtrationem de illo, ꝓut in initio libri Euclidis dictum eſt, ꝙ qñ linea cadit ſuper duas lineas, & fiunt duo anguli, qui ſunt ex vno latere minores duobus rectis, illæ co- D incidẽt. Dicimus itaq; ꝙ ingreſſus ſit Euclides mõ ſuppoſitionis,& ꝓœmij in illã apud initium ſui libri. Sed a aũt pars eſt, ꝙ res ſit oñſa ī alia ſciẽtia,& in ſciẽtia illa,in qua oñdit fit cõcluſio,& in ſciẽtia in qua ẽ ſuppoſitio,& ꝓœmiũ ſit principiũ. Et iõ nõ eſt iter ꝙ ꝓportionet ad illã, ꝙ eã addiſcat,quatenus ẽ habẽs hãc ſciẽtiã,in qua eſt ſuppoſitio, ſed ſcit illã quatenus hẽt illã ſciẽtiã, in qua ipſa verificat. vt. v.g. acceptio Phyſici & Aſtrologi à Geometra ꝙ latus exagoni ſit æquale ſemidiametro. Et ex illis ſunt deſcriptiones,quibus E explicat nomẽ illorũ, quæ notũ eſt ineſſe rei notæ numeratæ in ꝓlogis quæ recipere oportet, quando vero non fuerint notæ numerabuntur in proœmijs inter ſubiectiones ſuppoſitas.

De litigioſa contradictione.

Litigioſa oratione orat,qui patit ignorãtiã rerũ ſm modũ diſpõnis,& habitꝰ, videlicet, ꝙ credat rẽ aliter quã ſit,ſicut ẽ oño de pte īdiuiſibili,& ſiꝫibus,cõtra id,de quo ẽ habitus in rhetorica diſciplinæ & doctrinæ. Error aũt occurrẽs ī artẽ eſt duobꝰ modis,aut ī ſua principia, aut F in ea q̃ principijs ſuccedũt. Error q dẽ in principia eſt, ſicut illius, q abnegauit naturã eẽ, aut motũ eſſe in ſeſa Phyſica. Error vero in ea,q̃ principiis ſuccedũt,ẽ, ſicut illius, qui in hac illa ſcientia credit eſſe vacuum, & eſſe mouens ſeipſum. Et iterũ errorũ quidam eſt eſſentialis,& quidã non eſſentialis: eſſentiales quidem ſunt, ꝙ affirmetur de re quod eſt negatũ ab ea in eo qđ dicimus eſſentialiter,aut ecõtra,hoc eſt ꝙ ab illa negẽt qđ ei ineſt eſſentialiter, ſicut ꝙ confirmetur cõtinuo eẽ vltimũ, in-

quantum

G quantum cõtinuum eſt. Non eſſentiales vero aliquando ſunt veraces, & aliquando ſunt mendaces. Et ex fallentibus ſunt quædam orationes, vt præhabitum eſt, quæ vſiter ſunt res quæ affirmãtur alicui rei, aut negantur ab illa præter ꝙ inter illas, & inter illam ſit aliqua ꝓportio ex ipſis proportionibus, quas numerauimus. Hos autem errores non eſſentiales impoſſibile eſt, ꝙ ipſos conſideret habens artem illam ex ea parte qua eſt ex viris illius artis, ſicut impoſſibile eſt ꝙ conſideret erroꝛẽ occurrentem in principia illius ar-
H tis. Veruntamen conſiderat illum, qui occurrit in illud quod ſuccedit principio, & cum hoc eſt eſſentialis. Ac etiam error aliquando occurrit ex ſyllogiſmo, & abſq; ſyllogiſmo: quando autem occurrit ex ſyllogiſmo, conuenit, ꝙ confutetur ſyllus & concluſio, qm̃ quando breui nos expediremur in confutatione concluſionis abſq; ſyllogiſmo, remaneret cõcluſio dubia, qm̃ eſſent duo ſyll̃, quorũ alter deſtrueret ipſam, & alter ipſam cõfirmaret: & tales cõfutationes ſufficiũt ī arte Topica. Reſpõ-
I dens enim recipit in ſe ſolum obſervantiam poſitionis præter ꝙ conſtituatur de illa oſtenſio per rationem ſed confutatio ſyllogiſmi abſq; concluſione eſt habentis Rhetoricam, qm̃ non ſequitur ex ablatione ſyllogiſmi ablatio concluſionis, ſicut nõ ſequitur ex ablatione antecedẽtis ablatio conſequentis in ſyllogiſmo cõditionali coniunctiuo, quia proportio ſyll̃i ad concluſionem eſt hæc eadem ꝓportio. Syllogiſmus autem confutatur, aut ex parte formæ, aut ex patte materiæ, aut ex parte vtriuſque. Ille vero, qui occurrit abſque ſyllogiſmo, ipſum deſtruet ſolum K
res, in quam cadit error, & non eſt differentia inter ſyllogiſmum contradictorij, & demonſtrationem cõditionalem & confutationem: aliqñ enim fit per contrarium, & eſt poſſibilis, & aliquando fit per contradictorium.

HÆc quidẽ rhetorica conſtitutionis confictioniseſt compoſita ex his duabus rhetoricis, hoc eſt ex rhetorica doctrinæ, & ex litigioſa, quando vna earum affirmabit rẽ aut ipſam negabit ſecundum modũ demonſtrationis, & altera ipſam deſtruet ſecundum modum eundem. L
Et Topicæ poteſtati eſt hic magna iuuaminis collatio, & quaſi eſt hic neceſſaria.

SEd Rhetorica tentatiua experimenti eſt rhetorica, qua exquirit interrogans, vt fallat in omni arte per errores eſſentiales in arte ad cognoſcendum quantitatem perfectionis ſuæ in arte: illa, quoniam perfectio artis continet quatuor res: quarum vna eſt, ꝙ cognoſcat principium illius artis: ſecũda autem eſt, ꝙ ex ſe excernat ab ea, quod expedit ꝙ oſtendatur ab eo, quod nõ oſtenditur in illa arte: tertia, ꝙ remoueat errores eſſentiales ab illa: quarta auiẽ eſt quòd ſit ei poteſtas ad illam addiſcendum. conuenit autem tentatori quòd conſideret acceptionem interrogationum ex parte qua lateat tentatorem, ſicut quòd illum interroget principia remota, & per hoc intendat illum fallere, ac ipſum interroget ſecundum ſyllogiſmum compoſitum, non ſecundum ſyllogiſmum ſimplicem. M

De rhetorica cõſtitutionis confictionis.

De rectorica tentatiua experimenti.

IN

IN LIBRVM ELENCHORVM.

De Elenchis ſeu Sophiſticis fallacijs.

QVando locuti ſumus de rebus, quibus cognoſcitur quid poſitum ſit ſecundū modum demonſtrationis, quæ eſt ipſa demōſtratio, & quid poſitum ſit fm modum veræ definitionis, quæ eſt definitio, iam loquemur de rebus, quibus fallitur. Notū
B autem eſt, ꝙ cadat error in his gñibus ex notitia præcedenti duas partes quæſtionis, hoc eſt formationē, & verificationem. Cognitio autem agens vtranq; illarum, & dirigens, & fallēs, eſt duum generum, fm dictiones, & ſecundum res.

De dictionibus. DIctiones autem, ſiue ſint nomina, ſiue verba, aut literæ, ſunt duarum ſpecierum, aut æquiuocæ, aut diuerſiuocæ. Aequiuocæ autem quædam ſunt incomplexæ, & quædam complexæ. Incomplexæ autē, quædam ſunt ęquiuocæ ſecundum ſe, & quædam ſunt æquiuocæ ſecūdum declinationes. Aequiuoce au-
C tem ſecundum ſe, quædam ſunt fm quandam contingentiam, & quædam ſunt analogæ, & quædam trāſlatæ, & quædam accommodatę. Iā autem præmiſimus prælibamina de his. Aequiuocæ vero fm declinationem ſunt, ſicut cuius declinatio eſt vt declinatio pluralis, & non plurificatur, vt Venetiæ, aut cuius declinatio vī fœminina, vt ſophiſta. Cōpoſitorum vero exemplum eſt, quē cunq; Socrates dixit ꝙ ille ita ſit, ille eſt illum, quem dixit: Socrates autē dixit lapidem ꝙ ſit lapis: ergo Socra D tes ipſe eſt lapis. Aequiuocatio itaq; hic eſt ſolē in dictione ipſa. Dictionū aūt diuerſiuocarum, q̄dā ſunt diuerſiuocæ in ſe, & quædā diuerſiuocæ fm ſua agnomina. Et diuerſiuocæ fm agnomina, q̄dam ſunt diuerſiuocæ fm agnomina earū q̄ ſunt i eis, & q̄dam ſunt diuerſiuocæ fm agnomina earū, q̄ ſunt extra illas. Diuerſiuocarū vero in ſe, q̄dam ſunt q̄ differunt fm ſe totas, & loco earum pmutat vna dictio, & q̄dā ſunt q̄ differunt fm quaſdā ſuas partes, & cū ſuis connotatis. Diuerſiuocarū ve E ro fm ſe totas ſunt multæ ſpēs. Quę I dam ſunt, quibus mutatur nomen loco nominis, ſicut dum mutat vinum in flauum. Et quædā ſunt quibus permutatur nomē in oōnem, vt qñ mutatur vinum in fugantem mœſtitiam. & earum ſunt quędam, quibus permutatur oratio in orationem, vt permutatur animal riſibile in emptorem & venditorem. Diuerſiuocæ vero fm partes, quædā ſunt, vt dicendo habens manus, & habēs duas manus. Et ſicut eſt permutatio quoddam ipſarum regimen, vt dicēdo impoſſe eſt ꝙ agat, & non eſt poſ F ſibilitans vt agat. Et harū ſunt, quibus permutātur ſua regimina eſſentialia, vt dicendo alyzmel, & alyuamal. Diuerſiuocarum vero ſecundum agnomina illorum quæ in eis ſunt, quædam ſunt quæ permutantur a diuiſione in compoſitionem, prout dicendo, Socrates eſt cæcus, & eſt ſecundum mentem: ergo eſt cæcus ſecundum mētem. Aut ex compoſitione in diuiſionem, ſicut dicendo, quinarius eſt aggregatum ex pari & impari: ergo eſt par. Et quędam ſunt, quibus permutantur lo-

G ca pauſæ,ſicut dicendo,homo videt quicquid videt: & homo videt lapidem,ſequitur hinc ꝙ lapis videt. Et quædam ſunt permutatæ ordine,ſicut dicendo,nō eſt dignum ꝙ agat, & dignum eſt ꝙ non agat. Et q̄dam ſunt quibus permutatur vox, quæ aſſimilatur alicui rei, in vocem quæ aſſimilatur alij rei. Diuerſiuocę vero ſm agnomina illorum,quæ deforis ſunt,quædam ſunt quibus permutatur ipſarum diſpoſitio & forma, & hanc partem ſubītrat ipſe accent⁹. Et quædam ſunt, quibus mutatur diſpoſitio dicti,& eius forma & ha-
H bitudo, vt ꝙ res explicetur per ſuū agnomen,aut per ſuum genus. Et quędam ſunt diuerſiuocæ ſecūdum agnomina extriuſeca dictio: & hęc ſunt,ſicut agnomina patētia diuulgata quæ connectuntur: ſicut ꝓnūciando aliquam orationem cum dicto,quæ aſſimilare faceret aliquid, quod non faceret aſſimilare ſine eis; quando illud eſſet ſeparatum. Dictiones vero quędam fallunt in illis quatuor generibus ſcibilium:&quędam fallunt in vno illorum: & quędam in pluribus,q̄ vno. quę quidē
I fallunt in quatuor partibus ſunt, ſicut nomen ęquiuocum,& eius partes. Exemplum vero ſuæ fallaciæ in ſcientiam dirigentem ad formationem, manifeſtum eſt ꝙ non facit ītelligere rem,cuius formatio intenditur. Sua vero fallacia in ſciētiam agentem formationem eſt,quando fuerint dictiōes incomplexę, quæ ſignificant partes defiinitiones ęquiuocæ: ſicut eſt legis definitio,ꝙ ſit operationum directiua. Sua vero fallacia in ſcientiam dirigentem ad verificationem fit,dum quæſitum diuiditur in duas partes contradictionis,& illas ſignāt noſe æquiuoco,pu-
K tatur de illo, qđ eſt q̄ſita multa, ꝙ ſit vnū qnęſitū: aut de illis,q̄ ſunt cō tradictoria multa, ꝙ ſint duo cōtradictoria: ſicut eſt an mundus ſit cōpoſitus ex materia & forma,aut nō ſit cōpoſit⁹ ex eis. mūdus itaq; dī de oībus eius partibus ſm quandā ſpeciem æquiuocationis. & ſiſt materia & forma Fallacia vero in ſcīam agentē verificationē eſt,ſicut dicendo verſum eſſe circulum:& circulus eſt figura,in cui⁹ medio eſt pūctus, a quo omnes lineę exeūtes ad circū ferētiā ſunt æquales: oſo itaq; me-
L trica eſt talis. Fallacię aūt noīs ęquiuoci ſunt multæ nimis:& conuenit, vt caueatur ab illis. Loca autem,quibus conſtat,ꝙ nomen ſit ęquiuocū, aut ꝙ hoc non ſit eius,notum eſt ab initio rei, ſiue conſyderemus definitiones harum rerum, quas ſignāt noīa:& q̄n illas inuenerim⁹ differentes, nomen eſt ęquiuocum:& ſiſt ēt ſi fuerint differentes ſm partem definitionis, videlicet gñe,aut dria. Et aliqñ conſtituemus hoc ex ſuis proprietatibus,& deſcriptionibus. Et iterum dum rei oppoſita fuerint multa,res erunt multæ,hoc ē ꝓ oppoſita
M eis contraria,& priuatiouem & habitum,& affirmationem & negationem: qm̄ vnicuiq; illorum eſt vnū oppoſitum neceſſario. Vt gratia exēpli,grauitas dī de voce & corpore: vnum itaq; oppoſitorū eſt leuitas, & aliud eſt acumen. Exemplum autem illius, quod fallit pluribus vno horum gñum diuerſorum in ordine. illa.n. fallunt in ſcientiam directiuam ad verificationem,& in agēte: v.g. ꝙ ordinemus dictionem infinitantem. vice dictionis negatiuæ, aut econuerſo: ſicq; eſtimabitur de

ne-

A ſiegatiõe ꝙ ſit ĩfinitatio. & qñ ponetur minor in prima figura, de illa, q̃ non eſt concluſio, ꝙ ſit concluſio. Quando aũt acciperem⁹ duo oppoſita, quatenus ſint oppoſita oppoſitione nominis ſimplicis & infinitati, q̃ eſt oppoſitio habitus, & priuationis, & illa opponuntur oppoſitione affirmationis & negationis, ſit illa fallacia in ſcientiam dirigentẽ ad verificationem. Et ſi fr eſt huius contrarium, vt ꝙ capiatur graue & leue ꝙ ſint oppoſita oppoſitiõe affirmationis & negationis. & qñ diceretur fortaſſe inuenitur aliqua pars, quæ
B non eſt grauis neq; leuis, nõ admitteretur hoc, nec apud illũ eſſet poſſibile hoc eſſe. Exemplum autem illius: quod fallit in vno gñe tm̃, eſt dictio mutata a diuiſione in compoſitionem, vel ex compoſitione in diuiſionem: quando autem alicui viro peruenerit aliqua harum rerum, poterit cauere animam ſuam ab errãdo in id ĩ quod errarur vno gñe harum notionum, aut pluribus quàm uno genere.

De rebus fallẽtib⁹.

REs autem fallentes ſunt octo generum. Quoddam eſt accñtis. Et quoddam eſt conſequẽtis. Et
C quoddam eſt vocis ſimpl'r, & connexæ clauſulę. Et quoddam eſt, ꝙ capiantur multæ interrogationes, ac ſi eſſet vna. Et quoddam eſt, ꝙ ignorentur aliquæ conditionum oppoſitorum. Et quoddam eſt locus petitionis principij. Et aliquod eſt acceptio non cauſæ vt cã. Et aliquod eſt locus trãslationis & commutatiõis.

De fallacia accñtis.

Illud quidem, quod eſt ſm accñs vl'r oppoſitum eſt illi quod eſt eſſential'r, vt premiſſum eſt. id. n. quod eſt eſſential'r, eſt ꝙ prędicatũ ſit de eſſentia ſubiecti, aut ſubiectum de eſſentia prędicati. Id ergo, quod eſt D ſm accñs, eſt ita, ꝙ neutrius eſſentię ſit ꝙ alterutri inſit. Hoc aũt eſt duarum partium. quarum vna eſt, ꝙ hę res, quę coniunguntur per accñs, inſint alicui ſubiecto eſſential'r. qñ autem vnum illorum prędicatur de altero, aut ſecum connectitur, eſt prędicatio ſua per accñs, aut connexio per accñs: prout ineſt riſus illi, qui vendit & emit. Secunda aũt eſt, ꝙ hę res, quę coniunguntur per accñs non ſint connexę ſm diſpoſitionẽ illius quod eſt eſſential'r. vt ꝙ corruſcat corruſcatio, & moriatur aliqd' animal. Et hęc pars eſt remotiſſima E illarum, quę ſunt per accidens. & eius notio ſit facilis, cum ipſius caſus ſit raro. Prima vero pars eſt multę fallacię, cum ſit ſemper & vera, & ipſa fallit in ſcientiam agentem verificationem & formationem. Fallacia quidem formationis eſt, vt ꝙ conci piatur corpus naturale ꝙ ſit diuiſibile in tres ſuperficies, quia ſuperficies diuidunt in lineas, & lineę in pũcta. hęc itaq; eſt formatio corporis naturalis per accñs. & iõ hęc formatio fallit in verificationem, adeo ꝙ putetur ꝙ corpus naturale ſit cõpoſitum ex pũctis. Et ex hoc loco erra- F uit, qui aſſeruit partem indiuiſibilẽ, aut ex quo res eſt poſ'is p accñs, impoſ'is eſſential'r. Quando itaq; capiemus quod eſt per accñs vice illi⁹, quod eſt eſſential'r, putabitur de illo quod eſt poſſibile, ꝙ ſit impoſſibile prout eſt apud illum, apud quẽ impoſ'e eſt fuiſſe res trãſmutabiles ſucceſſiue in infinitum in prędicato: tale itaque forſan eſt poſſe, per accñs, licet ſit impoſſibile eſſential'r. & ſimiliter eſt eſſe infinitam virtutem corpori æquali, licet ſit impoſſibile

G eſſentialr,non eſt impoſſe per accñs hoc eſt ex parte, qua accidit huic corpori aliqua diſpoſitio.Et aliquãdo res eſt poſſis eſſentialr, impoſſis per accidens. Id autem,quod eſt ſecundum accidens,fallit in multis diuerſis locis.

De fallacia cõſequẽtis.

Locus vero conſequentis eſt, ꝙ res denominetur ſm aliquã diſpoſitionem:deinde denominetur aliud per illam,& exprimat ſecundam eſſe primam,aut ſicut iudiciũ primæ, verbi gratia, ꝙ denominemus ꝑ Hezamum aliquem virum,qui ſit Diogenes:deinde denominemus alium

H per illud,& putemus ꝙ ſit ille prim⁹ aut ſicut primi iudicium. Et ſiꝛ videmus mulierem,cuius corp⁹ tumeſcat ob imprægnationem:deide cernimus aliam mulierem, cuius corpus tumeſcat,& putemus illam prægnantem.& hoc æſtimantes ꝙ ſem per affirmatiua vꝛis conuertat' ſm ſuam diſpoſitionem ſecundum ſuã quantitatem & qualitatem. Et vꝛ hoc loco conſtruitur ſyllogiſmus ex duabus affirmatiuis in ſecũda figura:hic autem non concludit,vt præmiſſum eſt. Et aliquando etiam fallit aliqua ſpẽs fallaciæ, ſed ſecunda

I intentione,verbi gratia qñ hoc loco euenerit nobis aliquod prędicatum conuertibile cum ſuo ſubiecto putamus ꝙ conuerſa contradictorij huius prędicati conuertibilis ſit vera.Vt v.g.dum putamus de tumore corporis,ꝙ ſit impregnatio,& verificatur nobis conuerſa contradictorij huius orationis, videlicet cui nõ ineſt imprægnatio, illi non eſt tumor corporis.hoc autem eſt falſum.Falſum autem non accidit hic occaſione conuerſi contradictorij,qui eſt locus demonſtratiuus: quia ſi fuerit omnis homo animal,quod non eſt K animal non eſt homo. Oſtenditur autem veritas huius loci. quia ſi nõ verificatur id quod dicimus, quod non eſt animal non eſt homo, verificatur eius contradictorium, quod eſt aliquid quod non eſt animal,eſt homo:ipſum autem eſt falſum:ſuũ ergo cõtradictorium neceſſario eſt verum, videlicet quod non eſt animal non eſt homo,& vꝛ vis illi⁹ loci,in quo repetitur oppoſitum conſequentis condõnalis coniuncti. Verũtamen errauit hic, quia euerſum contradictorij,quod non eſt verũ.

Connexiones vero ſunt tres, qua L rum conſuetudinis eſt ꝙ ſumant' cõ De fallacia ſimpliꝛ & ſm qd nexæ cum tpe, aut loco, & putetur ꝙ verificent' ſimpliꝛ,v.g.hoc acetum eſt vinum permutatum,ergo eſt vinum. hoc autem eſt falſum. qñ vero abſoluuntur connexa, ſunt vera, dum ſeruantur in eis duę res, quarũ vna eſt,ꝙ non teneatur in oratione oppoſitum illius,quod ſecum cõnectitur,ſiue fuerit nomen illi oppoſito,quod ſignificet ipſum, eo ꝙ eſt oppoſitum ſumptum ſm ſuum nomen, ſiue fuerit oratio ipſum ſignificans,quæ ſit ſm illud nomen.Exẽplum aũt connexi,quod qñ abſolui M tur,tenet'in illo ſuum oppoſitũ ex parte qua ſumit' ſm ſuum nomen, eſt,Socrates eſt aĩal mortuum. qñ itaq; hoc abſoluit', tenetur ĩ eo ſuũ oppoſitum,& dicim⁹ Socrates ẽ aĩal, ex illo intelligit' oppoſitũ cõnexi in eo,q̃ eſt mors.Exemplum aũt cõnexi,qđ dũ abſoluit',tenet'in eo oppoſitio ex parte,qua ipm ſignãt oro,ẽ, dum dicimus,hic hõ eſt mortu⁹.id ,n.qđ intelligit'ex ſignãto hoĩs, dũ abſoluit',eſt oppoſitũ mortuo.Secũda vero condõ eſt,ꝙ ꝑdicatum connexum

A nexum non ſit prędicatũ cã illi⁹ per quod connectit: vt dicẽdo, Socrates eſt poeta, qm̃ verificat nunc ꝓdicatio de ly eſt, ob ipſum connecti cum poetria. & iõ qm̃ abſoluit falſificat. Abſolutæ vero ſunt res, quę ſumptę ſimpl⁹r, putatur ꝙ verificentur cõne xæ clauſulis, & ſequitur hinc mẽdacium, aut nugatio. Et exemplũ quidem illius, ex quo ſequitur mendacium, eſt, vt dicendo Socrates eſt medicus. & Socrates eſt in foro: Socrates itaq; eſt medicus in foro. Exemplum autem ſuperflui, & nugatiõis eſt, Socrates eſt homo, Socrates eſt
B aĩal: ſicq, Socrates eſt hõ aĩal. hoc aũt eſt ſuperfluum, quia aĩalitas cõtinetur in humanitate eo mõ, quo pars continetur in toto. Conuenit ergo, dum voluerimus de his abſolutis, ꝙ verificentur connexa, ꝙ ſint ſibi inuicem connexa eſſeutiaſr, & ꝙ non ſequatur ea ſuperfluum & nugatio: ſicut fit dicẽdo, Socrates eſt animal: & Socrates eſt ambulans: Socrates itaq; eſt animal ambulans.

De fallacia, multarũ ſterrogationũ ꝓ vna.

Sumendo vero multas interrogationes, ac ſi eſſet vna, fit fallacia huius orationis in quæſito, cui⁹ ſubiectum ſequuntur duo indicia oppoſi
C ta, ſicut eſt dicere, an lutum ſit aqua & terra. qm̃ itaq; non diſtinguitur oño, & dr̃ in potentia, aut ĩ actu, poſſibile eſt nobis putare ꝙ lutũ ſit terra permiſta cum aqua, ex quo duo miſcibilia non inueniuntur in gñe miſtionis in actu. Et huius loci eſt ambiguitas Mennonis notoria, qm̃ voluit deſtruere diſciplinam, & ſumendam demr̃ationem, quando dixit: Non euadit quæſitum, quin ſit ignotum, vel notum. ſi ſit notum, nõ fit de eo nobis qõ, ſi aũt ſit ignotum, non eſt nobis modus ad ei⁹ ad-

eptionem, quoniam ipſum ſciemus D
ex parte qua eſt notum: ac ẽt, dũ occurreret nobis, neſcirem⁹ ꝙ illud ſit id qđ q̃ſiuimus. ſicut qui q̃rit ſeruũ, quẽ nõ ꝓnouit, quẽ, dũ ei ille occurret, neſciret eẽ illũ. Locus aũt fallacię in hac oſone eſt, ꝙ ipſe vtr̃ hoc loco noto vno mõ, ille aũr dr̃ duob⁹ modis, quorũ vn⁹ eſt in potẽtia, & alter in actu. Eſſet tñ neceſſaria hæc ambiguitas, ſi noſtrũ q̃ſitũ eſſet notum in actu, aut ignotum oĩb⁹ modis, eſt vero ignotũ in actu notũ in potẽtia, ex quo oñſum eſt, ꝙ ſyll⁹us ꝓcedat ꝓceſſu a toto ad partẽ: pars aũt continetur in toto in potentia. E
Plato vero, quia nõ fuit ei notificat⁹ mod⁹ ſol⁹onis hui⁹ ambiguitatis, ſuſtinuit ſcientiã eſſe reminiſcẽtiam. Qm̃ aũt volumus, ꝙ hic locus nõ ſit fallens, conuenit ꝙ diuidamus quot modis dicatur res, & conſyderemus ſingulos ipſorum ſeparatos.

De fallacia elẽchi

. Ignorantia vero elenchi fit in loco ſuę fallaciæ, qm̃ ignorant aliquę conditiones, quę appoſitę ſunt clauſulę conditionum oppoſitorum, & tunc ſint oppoſita. iam autem retulimus has conditiones in his, quę prę
F miſſa ſunt. Aut quando capitur, qđ non eſt oppoſitum, ac ſi eſſet oppoſitum, dijudicans veritatem & falſitatem. Fallacia autẽ huius loci fit duobus locis, quorum vnus eſt ſyllogiſmo contradictorij, & alter eſt ſyll⁹o cathegorico, ſed in illo eſt ſuppoſitio. In ſyllogiſmo vero contradictorij capimus, quod non eſt contradictorium illi, cuius conſtitutionẽ intendimus, ac ſi eſſet illius contradictorium. qm̃ itaq, fecerimus hoc, & cõiunxerim⁹ illi propoſitionẽ verã, & ex illo ſequitur mendacium, putamus ꝙ falſum ſequatur ex contra-

G dictorio poſitionis. v.g. ꝙ dicamus. creator eſt extra mũdum, aut intra ipſum. ſi autẽ ſit extra mũdum, aut intra, eſt corpus, ex quo illud quod eſt extra mundum, aut intra ipſum eſt corpus: ſequitur itaq; ex hoc mẽdacium, videlicet ꝙ creator ſit corp⁹ quod quidem falſum ſequitur, ex eo quod dixim⁹, ꝙ ipſe ſit extra mũdum, aut ĩtra ipſum. Locus vero fallacię in hoc eſt, quia extra & intra dijudicant veritatem & falſitatem ĩ ſubiecto proprio eis, illa autẽ ſunt corpora, ſm, ꝙ illorum conſuetudi
H niseſt dijudicare veritatem & falſitatem. de illo vero, quod non eſt corpus illud eſt mendacium. Iam autẽ oſtenſę ſunt iſtę res in pręmiſſis. Illius vero fallacia in ſyllo categorico concludit illud, quod non eſt cõtradictorium illi, cuius cautela intẽditur a ſ̃dente, ꝙ ſit illius contradictorium: caperet itaq; quod nõ eſt poſitio, ſecundum ꝙ eſſet poſitio.

De fallacia petitionis principij.

Petitio vero principij eſt duarum ſpecierum, aut petitio ad confirmationem primę poſitionis, aut petitio ad deſtructionem illius. Petitio quidem ad confirmationem illius eſt duarum partium. Quarum vna eſt,
I quę creditur eſſe vera petitio, & non eſt. Secunda aũt eſt illa, quę vere eſt petitio. Incipimus itaq; ex hac parte & dicimus, ꝙ petitio ſm primam poſitionem vt eſt, ꝙ res ſumat' ad ſuiipſius oſtenſionem, & hoc fit in verificationem, aut in formationẽ. res aũt, quę ſumitur ad ſuiipſius oñ ſionem, non ſumitur ſm denominationem, qua peruenitur ad quęſitũ: tale. n. non latet, ſed ſi mutaret' mutatione, qua putetur ꝙ non ſit ipm quęſitum, ſit tamen ipſum quęſitũ. & hic quidem modus occurrit ex parte dictionum. Altera aũt, eſt ꝙ ſu K matur ad quęſiti oſtẽſionem id, qd' oſtenſum eſt eſſe per eſſe ipſum q̃ſitum, & hoc notum eſt in oſtenſiõe per circulũ. Illa vero, quę fit ex parte commutationis dictionum, & ipſarum mutatiõis, occurrit quatuor modis. Quorum vnus eſt commutare nomẽ vice alterius nominis, vt qui oſtenderet ꝙ vinum lętificet, qa aromaticum lętificat. Secundus aũt eſt commutare oſonẽ loco noĩs: ſicut qui oñderet vacuum eſſe in mũdo, quia in eo ſit locus, in quo nõ ſit corpus. Tertius aũt eſt commutare nomẽ loco orationis, & eſt illius cõtrariũ. Quartus aũt eſt commutare L oſonem loco oſonis: ſicut qui oñderet, ꝙ locus, in quo non ſit corpus, inueniatur, quia inueniatur ſpacium abſtractum. Notũ aũt eſt, ꝙ medius terminus oĩum horum ſyllorum ſit ipſummet ſubiectum q̃ſiti, qd' eſt minor extremitas ſyllĩ, & maxime q̃n d̃ria inter illa fuerit per nomina ſolum. In illis vero, quorum loco nominum commutatur oratio explicans illa, potentia medij erit potẽtia minoris extremitatis, q̃n oſo explicans, & nomẽ ſimlpex fuerint ęqualis ſigñationis, & neutrum erit noti⁹ altero. q̃n vero vnũ fuerit altero no- M tius, tunc non erit vere petitio, quia nomen incomplexum non eſt oratio explicans in actu, ſed in potẽtia, ex quo ſua ſignificatio eſt confuſa, & ſigñationes orationis explicantis, ęqualiter, ſiue fuerit deſcriptio, aut definitio, illæ ſunt diſtinctę. Et ſic põt eſſe, ꝙ accipiantur definitiones, & deſcriptiones medij termini demonſtrationum. Aliquando vero cõtingit ꝙ ipſe idem medius terminus ſit maior & minor. Hoc aũt eſt

poſſe

A poſſibile, dum capiuntur duę partes quęſiti, quatenus ſint duę res, & ī ve ritate ſunt vna res, non eſt impoſſe ꝙ talis eueniat per ſynonymitatem nominum, immo tale ſecundū veri tatem non eſt quęſitum, ſed eſt dictio incomplexa, & hę eędem partes petitionis occurrunt in formationē ſicut qui definiuit motum p id, qđ ſit corporis receſſus. Oſtenſio vero ſecundum circulum eſt, ſicut diximus, ꝙ capiatur ad oſtenſionē quęſiti id, quod oſtenſum eſt per ipſum quęſitum, ſicut, ꝙ oſtendamus figu ram ſtellarum eſſe ſphęricam, quia
B ipſe non moueantur, deinde oſtēdamus, ꝙ ipſe non moueantur, quia ip ſarum figura ſit ſphęrica, & hęc eſt per ſe manifeſtę cadentię. Quando vero acciperemus aliquid aliud ad oſtenſionem huius rei primę rei ſecundum aliam diſpōnem, hoc non eſſet impoſſe, vt, ꝙ oſtendatur ſphęricitas per luminis cremētum, deinde capiatur ad oſtenſionem cāę cremēti ſiti luminis ipſius ſphęricitas. Et aliquando occurrit oſtenſio circuli in formationem, vt qui definiret ſolem, eo ꝙ ſit ſtella orieus ī die: dſia. n. iſtius definitionis, quę eſt or
C tus ſolis, eſt cauſata a ſole, ex quo ſol fuit ſumptus in definitione diei ſicq; qui fecerit tale, ſolum peccat in definitiōe, & ſic eſt qui definiuit imparem, eo ꝙ non ſit par: & parem, eo ꝙ non ſit impar. Formatio vero vtriuſq; relatiuorum per definitionē alterutrius expedit neceſſario, quia quidditas duorum relatiuorum largitur hoc, quia, quando nos formatemus patrem, & filium ſeparatim, impoſſe eſt quin accipiatur filius in cluſus in patris formationem, ſicq; eſt illorum diſpō, licet non formen tur, inquātū ſunt relatiua. Et iā ex- D poſuit hoc Abumazar Alpharabius manifeſte. Veruntn̄ dicto Auicē. de hoc non eſt aliqua rō. Hęc itaq; ve re ſunt oīa loca, q̄ ſunt petitiōes pn̄cipij ſm̄ primā pōnē. Illę vero, q̄ ę- ſtimant, ꝙ ſint petitiōes, & nō ſunt petitiones ſm̄ veritatē, ſunt quędam loca, quorum eſt, ꝙ capiatur vl̄e ad oñſionem particularis, aut particulare ad oñſionem vl̄is. Et quidā eorum, eſt, ꝙ capiatur conſequēs rem ad rei oſtenſionem. Et quidam eorum eſt, ꝙ capiantur conſimilia ad oſtenſionem aliquorum aliorū cōſimilium eis. Et quidam eorum eſt, E ꝙ capiant partes rei ad oñſionē rei. Quando vero capitur vl̄e ad oñſionem particularis eſt demſtratiuus, & eſt modus, ſine quo non eſt poſſe, ꝙ ſit oratio concludens eſſentiaſr, tūc .n. continet ſignificatū dicti de omni, prout expoſitum eſt in lib. Priorum. iam autem prolata ſunt uerba multorum uirorum noſtri temporis, ꝙ ſyll̄i categorici ſint petitiones ſm̄ veritatem. Dixerunt. n. hoc eſſe, quia vl̄e rei eſt ipſa res, qui ſcit, ꝙ oē aīal ſit ſenſitiuum, ſcit, ꝙ oīs homo ſit ſenſitiuus. Et hęc fallacia ſubin- F trat locū, in quo capiunt q̄ſita contradictoria, ac ſi eſſent quęſitum unum, qm̄ vl̄e rei eſt res in potētia, & nō eſt res in actu. acceptio uero particularium ad oñſionem vl̄is eſt inductio. ego aūt futur⁹ ſum ferre ſermonem de ea in topicis. acceptio uero cōſequentis rei ad oñſionē rei eſt etiam locus demſtratiuus, ſicut, ꝙ oñ datur, ꝙ mundus habeat partes graues, & leues, qn̄ oſtenditur, ꝙ mundus habeat partes graues tm̄: deinde oſtendetur, ꝙ ipſe habeat ſolū partes graues: deinde oſtendet ꝙ ha

G beat partes graues & leues ſimul,& hoc quidem verificatur de reb⁹,quę verificantur ſeparatę,&verificantur coniunctę, iam autem prehabitum eſt,q̄ ſint hę res. Locus vero conſimilium eſt locus rhetoricus, vt poſtea veniet. Hęc itaq; eſt ſumma petitionum ſm primā poſitionem.

Petitiones vero,quę ſunt de oppoſito quęſiti, & ſunt illę, quib⁹ ſemper indagatur deſtructio ſunt duarum partium. Prima quidem pars facit petitionem principij de oppoſito illius eiuſdem quæſiti ſecundum modum,quo fit petitio de oſtenſiõe q̄ſi

H ti. Spēs aũt huius partis ſunt ęquales his,quas numerauim⁹. Secunda vero pars eſt,q̄ ipſimet quęſito connectamus ſuum oppoſitum, prēter q̄ putetur de illo,q̄ ſit ipſius oppoſiti, & ſequatur ex illo falſum neceſſario,& putetur,q̄ falſum ſequatur ex põne quęſiti,ſicut, q̄ poneretur, q̄ ſcīa cõtrariorum ſit vna:deinde poneretur,q̄quorundam cõtrariorum ſcīa nõ ſit vna:ex hoc.n.ſequeret,q̄ q̄dam cõtraria nõ ſint cõtraria,ſed nõ acciperetur ī hoc rei oppoſitum oſtenſum per ipſam,niſi mõ quo la

I teret,res autem, quę latērent in illis eſſe oppoſitas,ſunt ipſę eędem,niſi, q̄ aliqua earum ſit,de qua putatur, q̄ non ſit oppoſita,& ẽ oppoſita ſm veritatem,& ſunt loca dictionum.

Sed de quatuor locis putatur, q̄ ſint petitiones de contradictorio quæſiti,& non ſunt petitiones,ſm,q̄ ſunt petitiones de ipſomet quęſito.Quia aũt res,quę ſumuntur hic ex oppoſitis ſunt trium ſpecierum,affirmatio & negatio,& habitus, & priuatio,& cõtraria immediata,dum multiplicamus illa quinq, p hęc tria,proueniunt quindecim loca: quorum lo-

corũ tria ſunt petitiões ſm veritatẽ, K & ſunt loca oſonũ, & de duodecim putatur,q̄ ſint petitiões, & ſm veritatẽ nõ ſunt petitiones. Exẽplũ aũt locorum,q̄ ſunt petitiões affirmationis,& negationis ſm veritatem, eſt hoc,q̄ualitas eſt vtilis,& mediũ nõ eſt vtile. hic aũt locus diuiditur ſm diuiſionem modorum cõmutationum dictionũ,quos numerauimus. In priuatione vero & habitu eſt, vt fertur æqualitate gaudetur,&mediocritate triſtatur. Et contrarium exemplum eſt,q̄ualitas iuuat,&medium nocet.Aliorum vero locorum, quę non ſunt petitiones ſecundum veri L tatem, exemplum vniuerſalis eſt,q̄ ſupponas omne animal mouet mãdibulam inferiorem: deinde admittemus,q̄ crocodillus non ſit huiuſmodi:& hęc quidem eſt vera deſtructio.Exemplum autem totī⁹ & partis eſt, q̄ ponatur mundus totaliter antiquus:deinde admittamus, q̄ ſit nouus ſm quaſdam partes eius: & hęc etiam eſt vera deſtructio.Exemplum autem conſimilium eſt,q̄ ponamus cõuenire reges eſſe multos: deinde admittamus q̄ proportio regis ad regionem ſit, ſicut proportio M Dei ad mundũ: Deus aũt eſt vn⁹,ergo non cõuenit reges eſſe multos: hic aũt locus eſt deſtructio rhetorica,& non eſt petitio.Putatur autem de his locis, q̄ ſint petitiones, q̄n, quod aſſimilatur alicui rei in principio conſyderationis eſt ipſa res, & ſiſt cẽt eſt de toto,& ſuis partibus, & de re,& conſequente ipſam, & de vniuerſali,& ſuis particularibus.Exẽplificatio vero horũ quatuor in contrarijs,& priuatione,& habitu, non eſt res difficilis apud illum,qui conſyderat illa.

Acce-

De fallacia ſi cãz, vt cã.

A Acceptio vero nõ cauſę, vt cã, cadit in categorico, & in ſyll'o contradictorij ſimul. Ipſius quidem caſus ī categorico eſt duobus modis: quorũ vnus eſt oratio corruptæ formę, ſicut ꝙ cõcludatur ex duabus negatiuis: ſecundus aũt eſt, ꝙ ſit corruptæ materię, vt, ꝙ præmiſſæ acceptę ſint falſę omnes, aut quędã, vel aggregantur ambæ res ſimul, & ille dicitur corruptus genere, vt qui diceret, oẽs res ſunt in tẽpore, & oẽs res ſunt in ſphęra mundi: tẽpus itaq; eſt ſphęra mundi. Et de illis eſt, ꝙ p̃miſſę ſint veræ, ſed nõ proportionatę, ſicut, ꝙ oſtendatur, ꝙ duo latera B trianguli ſint longiora reliquo latere, quia vnũ mobile mouetur per illa longiore tẽpore, q̃ ſit tẽpus, quo mouet̃ per reliquũ latus, & hãc partẽ ſubintrant logica quodãmodo. De illis ét eſt quidã, qui cõcludit verũ, ſed per accñs, qm̃ accidit, ꝙ ſolũ ꝓpoſitio minor ſyll'i ſit falſa, & cõcluſio ſit vera: vt dicẽdo, hõ ẽ equ⁹, & equus eſt animal, hõ itaq; ẽ aĩal. Et quidã eorũ eſt, ꝙ modus cõcl'onis ſit ſm vnã rẽ & p̃miſſæ ſm aliã rẽ, vt, ꝙ concludat concluſionẽ neceſſariam, & ī ſyll'o ſit iam ſumpta C præmiſſa contingens, vt dicẽdo, hõ ambulat, & qđ ambulat ẽ animal: hõ itaq; neceſſario eſt aĩal. Et aliqs illorũ eſt, ꝙ medius termin⁹ qui accipitur cã in demſone ſimpl'r, aut ī demſone cãę tm̃, ſit cã per accñs: vt dicendo, qđ non hẽr finẽ nõ mouetur, quia nõ habet locum ad quem moueatur. I hac itaq; cã ſine dubio eſt ꝓportio accidẽtalis, ex quo imaginati ſumus locũ, ad quẽ moueat̃. Et de illis eſt, ꝙ ſit ſyll's concludens, ſed non concludat quæſitũ, ſicut eſt oratio Parmenidis, quicquid eſt ter ens nõ eſt: & qđ non eſt, non eſt D aliquid, ens itaq; eſt vnũ. hic itaq; concludit, ꝙ id, quod eſt nõ ens, nõ ſit aliquid, nõ ꝙ ens ſit vnũ. Et illorũ aliquis eſt, qui non concludit q̃ſitum primo, ſed ſecundario. vt qui oſtẽdit, ꝙ partes ſubſtantię ſint ſubſtantiæ, dicendo p̃ deſtructionẽ partium ſubſtantiæ deſtruitur ſubſtantia, & p̃ deſtructionẽ illius, qđ nõ eſt ſubſtantia, nõ deſtruit̃ ſubſtantia, q̃ concludit in ſecunda figura eſt, ꝙ partes ſubſtãtię non ſint nõ ſubſtãtię. Et de illis ẽ quidã, qui caret maiori p̃miſſa, putãdo, ꝙ ipſa deſit ob ipſi⁹ diuulgationẽ, prout conſueE runt facere habentes demſonẽ, illa aũt ſm veritatẽ eſt falſa, ſicut dum dicimus, hic noctu prędatur, ergo ẽ latro. Verũtm̃ in ſyll'o cõtradictorij hoc fit duobus modis. Quorũ vnus eſt, qm̃ ſubiectũ propõnis veræ ei attributæ nõ fuerit cõpoſitum cõpoſitione ſyllogiſtica, adeo, ꝙ ex hoc ſequatur falſum. Secundus aũt eſt, ꝙ falſum ſit ſequẽs abſq; ſubiecto æqualiter, ſiue fuerit non coniũctũ cũ ſubiecto oĩno, aut veriſimile ſit, ꝙ ſit coniunctũ, præter ꝙ ita ſit ſm veritatẽ. Sed primus modorũ harũ duarũ ptiũ, ipſe redit ad corruptionẽ formę ſyll'i: alter vero modus cõF tinet duas eius partes, ꝙ falſum ſequat̃ ſine ſubiecto, & aditus ſubiecti in illũ erit ſuperfluus, & incaſſũ. Exemplũ aũt illius, ī quo ſubiectũ eſt ſuperfluũ, & incaſſum, & putat̃, ꝙ cõnectat̃ ſubiecto, eſt dũ dicim⁹, ſi mundus nõ fuerit nouus, eſt antiquus: qm̃ autẽ mundus poſitus fuerit inuentus in actu, & infinitus erit inuentus, & nõ inuentus ſimul, hoc aũt eſt falſum, mũdus ergo eſt nouus: qm̃ vero attributũ nõ coniungitus

G Igitur ſubiecto, quaſi non eſt falſigraphus. Et aliquãdo inuenitur tale in ſyllo categorico, & illud fit, ꝙ capiamus id, cui non eſt aditus ad concluſionem, ac ſi ei eſſet aditus, hoc autem contingit in oratione virorum ſophiſtarum nugationis.

De Trãslatiõe, & pmutatiõe.

TRanslatio vero, & permutatio eſt, ꝙ translatio ſemper ſit ad id, qđ poteſt capi vice rei, & putaꝛ, ꝙ ſit ipſa res, & fallit. Hoc auteꝫ ẽ dictio, aut res, ipſa aũt res aut eſt ſingularis, aut vl̃is, aut ꝑticularis, aut cõſequentia priora, aut poſteriora, aut coniuncta, aut imagines rei in aĩa, aut ſua ſimulacra ſenſata, & in

H his rebus ſunt quędam res, quæ appropriant eas in ſe, & qñ in eis imaginantur res aliæ, oportet, qđ in eis imaginenꝫ res, quæ inueniantur in his rebus. Exemplũ vero dictionũ cõſtitutarũ vice rerum eſt, ſicut qui credit propõnem, cuius ſunt nomina ſynonyma eẽ propõnes multas. Vl̃is vero, & particularis eſt, ſicut ꝙ attribuamus homini rõnem, deinde transferamus illam ad animal, aut è conuerſo. Translatio vero ad ſimile eſt manifeſta. & ex hoc loco exit oratio aſſimulatiõis. Coniun-

I ctum vero eſt, ſicut oratio dicentis, tẽpus interfecit ipſum, tẽpus. n. non interficit, ſed eſt coniunctũ interficienti. Similitudines vero rei, notũ eſt, ꝙ ipſæ dũ capiunꝫ, ꝙ ſint res, ipſę in ſe fallent, ſed maior pars fallaciæ harũ ſimilitudinũ fiũt in reb⁹, quas difficile eſt imaginari ĩ ſe, ſed imaginanꝫ in alijs ab eis, aut fiũt ĩ rebus, quas impoſſe eſt imaginari ĩ ſe. v.g. prima materia, q̃ non eſt formata certe, põt imaginari in ſuo ꝓportionali: qñ aũt intenditur imaginari in ſe, capitur formata cum imagine formę, & non imaginatur K ſm id, qđ ipſa eſt in ſe, ſicut ẽ, qñ dicimus, ꝙ non ſit extra mundũ vacuum, neq; plenũ, non põt hoc imaginari, ſed ſemp eſtimatur, ꝙ extra mundũ ſit vacuum, aut corpus. Hic aũt locus eſt, induxit ad orationem de vacuo, & ideo dicunt loquentes de Creatore, ꝙ ſit, quẽ non concipererent ipſum intellectus, hoc eſt, dũ imaginareꝫ. Fallacia itaq; eorũ, q̃ dicta ſunt, cadit ex hoc in rebus, ex quibus fit doctrina, q̃ vocatur conſtãtia ad oculum: hoc autem fit in Geometria Mathematicorum.

POſtq̃ aũt iam locuti ſumus de L rebus, ex quibus cognoſciꝫ veri ficatio vera, & formatio perfecta, & poſtea locuti ſumus de rebus, q̃ falſunt in eis, loquemur itaq; de verſificationibus topicis, & litigioſis, ſecũdum quantitatẽ qua iuuatur vnaqueq; illarũ, ſermo vero, quo compleanꝫ hæ artes, non eſt neceſſarius noſtro propoſito. Hinc aũt incipiemus de ſermonibus topicis, & dicemus, ꝙ quantitas, quam adipiſci facit, eſt coniecturæ proximæ veritati. Coniectura autem vl̃ eſt, ꝙ credatur de re, ꝙ ſit ſm quandã diſpõnẽ, & põt eſſe ſecus q̃ crediꝫ. Et illi⁹ M proprietatis eſt, ꝙ auferatur in controuerſia cõtra id, quo ẽ demõſtratio, quia illius proprietatis eſt, ꝙ nõ auferatur ꝑ cõtradictionẽ, hic aũt eſt duarũ partium, quarum vna eſt, ꝙ non coniectetꝫ eius cõtradictorium, & hęc eſt topica, altera aũt eſt, ꝙ nõ coniectetꝫ eius cõtradictoriũ, & hæc ẽ oratoria. Quòd vero hęc ſit quantitas verificationũ, quam hęc ars facit acquirere, eſt euidens ex definitione orationũ facientiũ ipſam acqrere, ex quo oratio topica ẽ ſyll⁹ compoſitus

De rõnib⁹ Probabilibus & litigioſis.

Quę ſit orationum topicarũ mã.

A cõpoſitus ex ꝓmiſſis diuulgatis notis. In ipſis autẽ ꝓmiſſis diuulgatis euenit verificatio ex pte atteſtationis totis ipſis, aut maiori ipſarũ parti, nõ ex parte qua res ita ſit in ſe: è cõuerſo illius, qđ eſt res in demõne, qñ in illã occurrit nobis veritas certe vera ex ꝓmiſſis, qb⁹ nobis euenit illi⁹ veritas ex pte qua illę ſunt, ſi rebus ſm ꝙ ſunt extra animã, nõ ex parte qua eſt ſignificatũ noſtri dicti. Hoc aũt ſic exiſtente, vtplurimũ hæ propõnes topicæ ſunt falſæ ſm partẽ. Si aũt inueniant vere ſm totũ, hoc ineſt eis ꝓ accñs, hoc ẽ ex parte q̃ cõtingit diuulgato, ꝙ ſit extra aĩam idei⁹, qđ eſt ĩ aĩa. nos aũ tẽ non ſumimus eã in his ſyll̃is ex hac parte, vt diximus, ſed ſolũ ex pte diuulgationis. & ideo oportet neceſſario ſyll̃m verũ ſm figurã cõpoſitũ ex talibus ꝓmiſſis, ꝙ faciat adipiſci opinionem occurrentem.

De forma topicarũ ꝓpoſitionũ.

Poſtq̃ aũt expoſita eſt quantitas verificationis, quã facit acqrere hęc ars, dicemus ſpecies orationũ agentiũ illam. Et dicimus, ꝙ ſyll̃i, ex quibus ſequitur opinio propinqua veritati, neceſſario oportet, ꝙ ſint veri ſm figurã: ſin aũt, eſſent orationes falſigraphę. Et iõ ſpecies ſyll̃orũ, q̃ ſiunt hic, ſunt tres ſpecies dictæ in lib. Prior. hoc eſt categoricus, & cõditionalis, & ſyll̃s contradictorij, tã ſimplex, q̃ cõpoſitus illorũ, poſſibilis nãq; eſt cõſtructio q̃ſiti ipſiuſq, deſtructio talib⁹ ſyll̃is topicis compoſitis, ex quo inueniunt apud nos prẽmiſſę diuulgatę conferentes q̃ſito. Et aliqñ hæc ars vtitur alia ſpecie verificationis propria ei, quę eſt inductio. Hęc autẽ ſpecies rerũ agẽtium verificationẽ eſt illa, q̃ enuntiat aliquid de re v̄ſi enuntiatione v̄ſi, quę affirmat, aut negat eſſe hãc enuntiationem in maiori parte illorum, quæ ſunt ſub illa re v̄ſi. v.g. enuntiatio, qua enuntiamus, ꝙ omne corpus ſit nouum, cũ nos inueniamus maiorẽ partẽ corporũ talis denominationis. Et eſt oratio, cuius vis eſt vis ſyll̃i primæ figuræ, cuius minor extremitas eſt hæc res v̄ſi, medius autem terminus ſunt ipſæ partes, & maior eſt ipſa enũtiatio. Sed res eſt contra illud, qđ eſt res in ipſo ſyll̃o, qñ per ſyll̃m ſemper ꝓcedim⁹ ad verificationẽ rei particularis ignotæ, per v̄ſem, quæ ſit nota apud nos, & per æquale notum ad æquale ignotũ, ſm ꝙ nõ ſumemus hic v̄ſe æquale notum præmiſſam maiorem, inquantum eſt æquale, ſed ex pte qua eſt v̄ſe, ſiue ſit naturaliter, aut ĩpoſitione. Illud vero, quo innuitur verificatio rei particularis ex v̄ſi, quod eſt apud nos, eſt, ſicut, ꝙ oſtendamus, ꝙ omnis hõ ſit ſenſitiuus, quia omne animal eſt ſenſitiuum: ſicq; homo, qui eſt minor extremitas, hic ſubintrat maiorem prẽmiſſam, & continetur in ea. Exemplum aũt illi⁹, quo procedimus ab æquali, eſt, ꝙ oſtendamus, ꝙ oĩs homo ſit riſibilis, ex quo oĩs hõ eſt rõnalis: rõnale. n. eſt æquale riſibili, quonã pacto riſibile ſumitur v̄ſiter diſtinctum ꝓ rationalitatẽ, & ſubintrans eam, & ſi ſit illi æquale ex quo hoc non nocet, & ideo diximus de tali, ꝙ ſit v̄ſe ſm ſuppoſitionem. In inductione vero ſemper innuitur à particulari ad v̄ſe. quia, qñ, gr̃a exẽpli, oñdimus, ꝙ oẽ corpus ſit nouũ, cũ inueniamus quædã corpora noua: patet, ꝙ nos procedamus ad hãc enuntiationem v̄ſem, videlicẽ, omne corpus eſt nouum, cum inuenetimus

B C D E F

G rimus quędam corpora noua, ſicut ſunt aqua, & terra, & aer, & ignis, & cætera. & veniet compoſitio orationis, cuius vis eſt vis ſyllſi primę figuræ, ſic, corporum quoddã eſt ignis, aer, aqua, & terra: & hæc ſunt noua, corpus itaq; eſt nouum, excepto, ꝙ, qñ hoc fecerimus per inductionem ſeparatã in ſe ad oſtendendũ q̃ſitũ ignotum, non erit fortis perſuaſionis: qm̃ dũ videbitur per inductionẽ, ꝙ p̃dicatũ inſit ſubiecto, q̃ſitum erit præmiſſa per ſe nota oſtẽſa per inductionẽ, & non erit ignota. Hęc aũt ars ex parte, qua cõſtituit ſyll'm
H de quæſito ignoto non ſumit per ſe notũ, inquantũ ſit queſitũ, ſed tale conuenientius eſt in regulis rhetoricis: & iõ illa ars ꝑ maiori parte vtitur inductione ad verificationẽ maioris præmiſſæ. Verumtñ inductio nõ eſt vtilis ad tale. qm̃, qñ nos induxerimus per multitudinẽ ſingulariũ ingrediẽtiũ ſub præmiſſa maiori, & in illis, q̃ inquiſiuerimus, nõ erit aliqđ, quod ſit ſubiectũ queſiti, vnde eueniet nobis, ꝙ hoc ſit cõtentũ ſub p̃miſſa maiori, & vſius īquã, vnde nobis proueniet veritas vſita-
I tis huius p̃miſſæ. Si aũt ſubiectum q̃ſiti fuerit in ſumma illorũ, q̃ induxerimus, redderet ipſum queſitum ſm ſe p̃miſſa oñſa per inductionẽ, & redibit primũ dubiũ. In arte ℣o Topica nõ perficitur res tali perfectione, ſed illa enuntiat eſſe enũtiationẽ in oĩ, ob eã eſſe in maiori parte. diuulgatũ. n. eſt, ꝙ paucũ ſequat multũ. Inductio vero, inquantũ inductio eſt, licet ī ea cõpleta ſint oĩa particularia, tñ non largitur per ſe prĩo p̃dicatũ neceſſariũ eſſentiale, ex quo nõ eſt impoſſe, ꝙ illud vſe ſit p̃dicatum de oĩbus his ſingularib⁹ ꝑ accidens, ſicut qui opinatus eſt, ꝙ K
oé qđ generatur, generetur ex ente in actu. & iõ tales præmiſſæ ſunt p̃miſſæ diuulgatæ. Inductio vero, q̃ fit in demſone, fit ad dirigendũ ad veritatem, non ad illius acquiſitionẽ primo & per ſe, magnũ autẽ diſcrimen eſt iuter id, quod fit ad dirigendũ, & inter id, quod fit vtile per ſe. Et ideo nõ oportet in præmiſſis, quatũ veritas acquiriť per inductionẽ, vt inquiram⁹ oĩa ſingularia, ſed ſufficiunt ad hoc q̃dam illorũ. Verumtñ ad facere inductionẽ indigebimus ob alterã duarũ rerũ: aut, qa L
adhuc nõ intelligitur hoc genus p̃miſſarum per ſenſum ſuorũ ſingulatium, ſicut qui non ſentit oĩno, ꝙ ſcãmonea purget cholerã: talis itaque indiget inductiõe, quouſq; eueniat p̃dicatũ eſſentiale. Et hæ ſunt notæ inter præmiſſas expertas: quæ quidẽ præmiſſæ mutuo ſe excedũt ſm quantitatẽ illorũ, quæ oportet ſentire de ſuis ſingularib⁹, vt occurrat veritas illarum. hoc aũt eſt ſm datã materiam: de quibuſdam. n. oportet, ꝙ ſentiamus vnum ſingulare ſolum, ſicut ſunt multę propoſitiones arithmeticæ, & de quibuſ- M
dã oportet, ꝙ ſentiamus plusq̃ vnũ. Altera aũt res, qua indigemus facere inductionẽ in demonſtratione, eſt, quia maior pars hoĩum non cõcedit vniuerſalitatẽ multarũ p̃miſſarũ, ſed concedunt vnã ſuarũ partiũ, vt, ꝙ ſciatur, ꝙ cognitio ſanitatis, & ęgritudinis ſit vnius ſcĩæ, quæ eſt ſcĩa medicinę, qñ autem diceremus illi, ꝙ cognitio contrariorũ ſit vnius ſcĩæ, non concederet hãc vniuerſalitatem donec ipſam īquirat, & tunc occurrit ei illius vſitas. Hæc itaq; eſt forma orationum topicarum.

A rum. Sua vero materia ſunt ꝓmiſſę diuulgatæ, vt premiſſum eſt.

Orationũ topicarũ ſpés quæ.

Illius autẽ ſpecies ſunt iſtæ, quia quędam eſt, quæ ẽ diuulgata apud oẽs, & hęc ſpecies eſt nobiliſſima illarum, & poſſibile eſt, ꝙ in hac conueniãt oẽs gentes diuerſæ cũ diſcrimine ſuarũ regionũ, & ſuę educationis, ſicut, ꝙ commẽdatio ſtudioſoꝝ ſit bona, & honor patentũ ſit opportunus. Et q̃dã illarũ ſunt, q̃ ſunt diuulgatę apud maiorẽ partẽ, præter ꝙ ſint apud reliquos, & in his ẽ diſceptatio, vt, ꝙ Deꝰ ſit vnus. Et q̃dã ſunt diuulgatę apud ſcientes, & habentes ſapientiã, aut maiorem partem, vt, ꝙ cœlũ ſit ſphęricum. Et q̃dã ſunt diuulgatę apud artifices, ꝓter ꝙ vulgares repugnent illis, ſicut qđ eſt in medicina, ꝙ ſcammonea purget cholerã, & coloq̃ntida phlegma. Aut ſint apud notũ inter ſapiẽtes in arte, ꝓter ꝙ repugnet eis aliqs vir illius artis. ſicut eſt dictũ Hipp. ꝙ labores proueniẽtes ſine cã ꝓcedẽte prognoſticẽtur morbos. Aut ſint apud maiorẽ partem illorũ, & iterũ ſint ſimiles diuulgatis, ac ſi eẽnt diuulgatæ. vt, ꝙ ſcĩa contrariorũ eſt vna, ſicq̃, & ſenſus contrariorũ eſt
C vnus idem. Et iterũ, ꝙ eſt contrariũ diuulgato eſt diuulgatum. v. g. ſi ſit diuulgatũ, ꝙ amico expediat benefacere, inimico itaq; expedit malefacere. Nobiliſſimũ autem horũ ẽ, cui atteſtant oẽs, aut maior pars. Illæ vero, quibus oẽs atteſtãtur, ſunt vulgatæ teſtimonio oĩum, aut maioris partis, ſicut ſunt opiniones ſapientum, quę quidem ſunt diuulgatæ, quia omnibus, aut maiori parte vt, ꝙ conueniat, ꝙ admittantur illorũ opiniones. Et tales ſunt opiniones propriæ artibus, & reliquæ.

Hæ autem præmiſſæ diuulgatæ ne D
neceſſario ſunt vniuerſales, ex quo particulares ſunt latẽtes, & nõ ſunt cões omnibus ſm ſenſum, licet capiãtur in his ſyllſis ĩdefinitæ, & nõ aduertatur in eis nimium ꝙ eas exponant cum ſignis, & ideo mẽtiuntur ſecundum partem.

Quot ſint ꝑdicata topica.

Vſes autem, vt præmiſſum eſt, tã ſimplices, quàm cõpoſitæ illarum, ſunt octo, partium, genus, & ſpẽs, & dĩa, & proprium, & accidens, definitio, & deſcriptio, & oratio, quæ non ẽ definitio, neq; deſcriptio. Hoc aũt ſic exiſtẽte, prædicata topica neceſ-
E ſario ſunt vnius iſtarũ partiũ. Quia vero ſpecies nõ prædicaẽ niſi de ſingulari, & in enuntiatione, cuius ſubiectum eſt ſingulare, qua non vtuntur in hac arte, ideo nõ numeratur hic ꝑdicatum. Deſcriptio vero ſubingreditur proprium, qñ illorũ poteſtas eſt vna: & ſiẽ oratio, q̃ nõ eſt definitio, neq, deſcriptio ſubintrãt accidens. Sunt itaq; prędicata topica neceſſario quinq; partiũ, definitio, & genus, & dĩa, & proprium, & accidens. Definitiõis aũt deſcriptio ni ſufficit, ꝙ ſit oratio ſignificãs diſpõnẽ rei, qua eſt ipſius conſtãtia &
F eſſe. Genus vero iam definitũ eſt, ꝙ ſit prædicatũ de multis differẽtibus ſpecie ĩ eo ꝙ quid eſt. Dĩa vero eſt prędicatum de multis differẽtibus ſpecie in eo ꝙ quale eſt. Propriũ autem eſt, qđ non ſignificat rei quiditatem, & inuenitur toti ei, & ſoli, & ſemper. Accidens vero deſcribiẽ hic duabus deſcriptionibus. quarũ vna eſt, ꝙ ipſum capiatur pro re, & non ſit genus, neq; dĩa, neq; ꝓprium, neq; definitio. Secunda autẽ eſt, ꝙ ſit id, quod põt vni eidem rei ineẽ, & non ineſſe. Deſcribitur vero his

duabus

duabus deſcriptionibus,qm̃ aggregatum ex eis euenit ad accñtus formationem abſolute: qm̃ vna deſcriptio illarũ attribuitur accidenti inſeparabili, & altera illi quod ſeparatur. Notum autem eſt, ꝙ hæ deſcriptiones hic poſitæ non ſufficiãt ad formationem vnius iſtarum perfecta formatione, ſed ſufficit de illius ſignificato hic. perfectio. n. formationis rerũ, ex quibus cõponunt definitiones, eſt in lib. Poſter. Sicq; qđ accepimus hic in generis definitione, notũ eſt, ꝙ generis vltimi generum. Et ſiſr de dria non ſufficit, ꝙ
H ſit prędicatum in eo ꝙ quale, pręter ꝙ ſit propria rei, cuius eſt dria. Qñ aũt prædicata ĩ ꝓpõnibus topicis fuerint vnius iſtarũ quinq; partiũ, oportet neceſſario ſpecies ſyll'orum topicorũ, ꝙ ſint fm ꝙ cõponuntur ex his quĩq;, quę ſunt formata fm hunc modũ formatiõis: & hoc eſt, qñ accipiunt prędicata naturaliter, vel è conuerſo, & fuerunt poſiti tres termini ſyll'orum, qui proportionãtur ſubijnuicem fm vnã harũ quinque proportionũ, prout eſt proportio definitionis, aut alia proportionũ, vel fm compoſitas, vt, ꝙ vnius
I termini proportio ſit driæ, & ſecundi ſit proportio accidentis, aut alia ꝓportio: aut capiant ſemp vno modo, videlicet ꝙ duo termini ſemper proportionent ad tertiũ, aut maior extremitas, & mediũ ad minorem, aut minor & mediũ ad maiorẽ, prę ter ꝙ inter duas extremitates proportionatas ſit aliqua ꝓportio iſtarum proportionũ, ſed ſua prędicatio erit per accidens. Hoc aũt ẽ duobus modis. aut, ꝙ ponamus amborũ illorũ, ad extremitatẽ proportionẽ vnã, vt, ꝙ ſit proportio medij ter
mini ad minorem ſolum proportio K
definitionis, aut q̃uis harum quinque ꝓportionũ, vel è contra, hoc ẽ, ꝙ minor & medius proportionetur ad maiorẽ fm hãc proportionẽ, aut alterius illorum: aut, ꝙ ponam⁹ ꝓportionem amborũ ad aliud extremum duas proportiones, vt, ꝙ proportio extremitatis maioris ad minorẽ ſit proportio definitiõis, & medij ad maiorẽ ſit proportio drię, aut aliqua alia proportio ex illis. Qñ ãt proceſſerimus in cõbinationib⁹ horũ ſyllorũ hoc mõ, fiunt ſpẽs ſyllorum topicorũ duplum ſpẽrũ ſyllorum demſtratiuorũ. hoc aũt eſt, quia L
illi non ſeruant in illis prędicationẽ naturaliter, neq; ꝑdicationẽ eſſentialem. Ob vehementiã aũt aſſimilationis illorũ, & ſuæ affinitatis ad ſpecies ſyllorũ demſtratiuorũ, multi viri putauerunt ꝙ multi iſtorũ ſyllogiſmorũ demſtratiuorũ cecidernt ex lib. Abumazar. illi aũt fm veritatẽ ſunt ſyll'i topici. Hic autẽ eſt vna pars ſpẽrũ orationũ verificatiuarũ, q̃ notę ſunt inter logicas oões, videlicet ſpecies, q̃ componit ex præmiſſis veris, q̃ non ſunt eſſentiales, ſed ſunt cõmuniores, q̃ genus quo vtunt: ex parte itaq; qua ẽ vera, eſti M
mat, ꝙ ſit numerata in ſpẽbus demſtionũ: & ex pte, qua nõ eſt eẽntialis, eſtimat de ea ꝙ ſit topica. Themiſt. vero oñdit de hac parte, ꝙ nõ ſit topica: qđ vero vĩ ex vi verborũ Abumazar, ẽ, ꝙ illa ſit topica. Nos ãt dicim⁹, ꝙ ſi cã occurſus veritatis in aliquo q̃ſito nõ fuerit q̃ putat in aĩa, ꝙ ſit ꝑdicatum de eſſentia ſubiecti, aut ſubiectũ de eſſentia ꝑdicati, in hac verificatione nõ ſit aliqua res ꝑter diuulgationẽ, aut inductionẽ, illa aũt, q̃ eſt talis cõſuetudinis,

neceſſa-

A neceſſario eſt topica. Verumtñ tales ſyll'i ſunt in eminentioti gradu, q̃ ſyll'i topici, quia non ſunt falſi, nec in parte: hęc itaq; quantitas, quã dixim⁹, eſt ſufficiẽs ſm noſtrũ propoſitũ hic. Ariſt. vero, quia apud eũ hæ orationes topicæ diſtinctæ ſunt à demonſtratiuis, nõ ſolũ in materijs, ſed ẽt ſm orationẽ, opinatus ẽ, ꝙ tales, & ſi non ſint demõſtratiuę, habeant de illis exercitiũ ex magis diuulgato illarum. Ex quo.n. ꝓ maiori parte ꝓmiſſę diuulgatę ſunt oppoſitę, poſſe eſt, ꝙ vna eadẽ res conſtruat & deſtruat ex his ꝓmiſſis, qñ
B propõni minori coniungunt duæ propõnes contradictorię, & opinatus eſt, ꝙ talibus ſyll'is vtant ambo aduerſarij ad confirmationẽ & deſtructionẽ rei, ſm ꝙ alter eorũ iutẽdat cautionẽ illius, & alter deſtructionẽ. Et eueniet inde magnũ exercitiũ, mõ quo euenit in artibus, q̃ ſunt præuiæ mõ aliarũ, ſicut eſt ars Dialectica, & aliæ ab ea. Et ꝓpea poſita eſt hæc ars ĩter interrogantẽ & rñdẽtẽ: & inſtituit interrogãtẽ mõ, quo recipiat à reſpondente id, quo deſtruat illius poſitionẽ: rñdẽtis autẽ modũ inſtituit, ꝙ non admittat
C ĩẽ, qua deſtruatur eius põ. Et tradidit ad hoc oĩa loca, quibus adipiſcãtur ſyll'i in oĩbus q̃ſitis ſm clauſulã ꝓdõnis, ſicut q̃rit' ſimp'r, ſiue fuerit q̃ſitũ ſm cõditionẽ annexã, vt q̃ratur an ſit genus, aut definitio, aut vl la quinq; proportionũ: deinde cum hoc tradidit quo mõ interroget interrogans, & rñdeat rñdens. Et cum hoc dedit ꝓcepta propria interrogãti, & ꝓcepta propria rñdẽti. Et hinc eſt, ꝙ hæc ars definit, ꝙ ſit habitus, quo valeat interrogans facere ex ꝓpõnibus diuulgatis ſyll'm ad deſtructionem vtriuſq; duorũ extremorũ D contradictionis, quod interrogãs recipit à rñdente: & illo valet reſpondẽs non admittere interroganti aliquã rẽ, ex qua ſequatur cõtradictorium illius qđ poſuit. Huius ẽt artis sũt alia iuuamina, q̃ numerata sũt in lib. Top. Sed tale exercitiũ putat, ꝙ non ſit neceſſariũ ad perfectionẽ artis demõſtratiuæ: ſi vero fuerint, ſine dubio eſt ex parte manifeſtionis.

In Librum Rhetorices.

POſtq̃ expleuim⁹ ſermonẽ de ſyll'is topicis, quantum iuuat verificationẽ, loquemur de rebus perſuadentibus, & ſm quantitatẽ, qua perſuaſionẽ adipiſci faciant. Euidẽs autẽ eſt, ꝙ perſuaſio ſit opinio ꝓbalens, ad quã anima acquieſcit, & cũ hoc imaginat illius cõtradictoriũ. Iam autem in præhabitis definiuimus quid ſit opinio. Res vero agentes perſuaſionem ſcrutinio, & inductione, apparet ꝙ primo diuidãtur in duas partes. Quarum vna eſt ex ipſis orationibus. Et ſecunda ex rebus, quæ deforis ſunt, quę nõ ſunt orationes, ſicut ſunt fides & teſtificationes. Et ſimiliter etiam ſcrutinio videtur, quòd ſermones, quib⁹ F vtuntur orationes diuulgatæ, diuidantur in duas partes, in exempla, & argumentationes, quæ dicunt in hac arte ſigna: hoc autem fit, quando vnum illorum præſagitatur alterũ acceptionem alicuius nominis, dicendo, fac hoc, quia prædeceſſor fecit illud, & iuuit eum, ſicque perſuadebit illud exemplo. Aut dicitur, quando ſic eſt, concluditur ſic. & ſic in ſingulis rebus, de quibus eſt oratio.

De Rhetoricis ꝓſua ſiuis. E

Et

G Et ex quo iã notũ eſt, ꝙ hic modus oratiõis vtat̃ his duabus ſpeciebus ſermonũ, loquemur de vtriſq, primo: deinde poſtea procedemus ad ſermones de alijs perſuaſionibus: hi.n. fuerunt veriores, ꝙ perſuadeãt q̃ illi, & priores naturaliter illis.

De ſigno. DIcimus autem, ꝙ ſignũ ſit ſyllogiſmus concludens ſm initium opinionis præoccurrentis oĩbus, aut maiori parti hominũ. Initũ aũt opinionis præoccurrẽtis eſt opinio, quam dũ aliquis vir offendit, occurrit ei de illa coniectura ꝑualẽs, cui animus acquieſcit, priusq̃

H videat illius finẽ. Sylſi aũt cõcludũt ſm initũ opinionis prẽoccurrẽtis, aut ꝓp ſuas formas, aut ꝓp ſuã materiã. Propter ſuas quidẽ formas cõcludit ſm initium opinionis, ſed ꝓp ſuã mãm ẽ ẽt ſua ꝓmiſſa vera ſm

De formis ſignorum rhetoricorum. initũ opinionis. Formæ aũt ſylſorum concludunt ſm initiũ opinionis, qñ negligunt illas, & ſubtrahũt ab eis aliquã rẽ, qua eſt neceſſitas illatiõis, ſm modũ vulgi eſt, ꝙ obſeruent illã interloquẽdo ad ſe inuicẽ. Et ideo conuenit, ꝙ conſideremus hãc rem ĩ vnaquaq; ſpecie ſylſorũ, quos numerauim⁹. numeꝛãdo nan

I que hãc, euenient nobis ſpecies omnium ſylſorum rhetoricorum ex parte ſuarum formarum.

De ſylſis Gategoricis. Et dicimus, ꝙ ex illis, quę exacta ſunt, patet, ꝙ illud, quod agit neceſſitatẽ illationis in prima figura, eſt præmiſſa vl̃is. id autem, quod facit combinationem, eſt, ꝙ præmiſſa minor ſit affirmatiua. Hoc autem ſic exiſtente, qñ ſubtrahemus præmiſſam maiorem, figura redditur oratoria, aut ſimiliter, quando capitur indefinita: ſed illius defectus eſt magis oratorius, quoniam iam intelligitur illi⁹ defectus, ꝙ illa ſit imperfecta, quia non eſt in ea locus cõtradictionis, & ꝙ illa ſit notæ diuulgationis nimium eo modo, quo faciunt artifices demõnis. Et ſimiliter aliquando eſt rhetorica in quibuſdam ob defectum minoris, aut ob acceptionem illius negatiuæ. In ſecunda vero, & tertia figura ſit propterea, quia in eis non eſt prẽmiſſa, quæ faciat acquirere rem in conclu ſiõe nota ab initio rei, quæ aliquando eſt minor, & aliqñ eſt maior. Et ſimiliter eſt in prẽmiſſis, quę faciũt combinationem, non nocebit ſi in

K

L ambabus oſtẽdemus duas præmiſſas ſimul, ſed cõuenit, quando hoc fit, & non deeſt vna illarũ, ꝙ capiantur ambæ indefinitæ: ſinautẽ, non remanebit in eis omnino locus contradictionis. Et iterum ex ſpeciebus combinationum non cõcludentiũ eſt, quæ creditur in initio opiniõis, præter ꝙ ita ſit ſecundum veritatẽ: & hę ſpecies ſermonum etiam ſunt perſuaſiuæ ſecundũ ſuam formã. v.g. ꝙ componantur ex duabus affirmatiuis in ſecunda figura. Et ſpecies concludentes in tertia figura, dum ſunt duæ concluſiones vniuer

M ſales, ſunt huius ſpeciei. ſed conuenit cum hoc, ꝙ nõ explicet in eis ſigna, & ſumantur indefinitæ ad conſtruendum in eis latentiorem locũ contradictionis.

De ſylſis Cõditionalibus. SYllogiſmi vero conditionales, quidam ſunt coniuncti, & quidam diſiuncti. Cõiunctus quidem eſt ſignum, dum adhuc remanet in eo locus ad contradictionẽ. Et iam oſtenſum eſt in lib. Prior. ꝙ ille ſit concludens, dum fuerit perfectæ illationis, & repetitũ in eo fuerit oſtẽſum per ſyllogiſmum categoricũ:

ſi

A ſi autem fuerit repetitum in eo per ſe notum, iam neceſſario coniunctio eſt ex eis, quæ oportet oſtendere: & oſtenſum eſt ibi, quòd repetitum in eo non eſt per quodcunque antecedens, aut conſequens qđ contigerit, neq; quæcunque res ex illis contigerit eſt ipſe concludens. quãdo autem hoc ita fuerit, ergo hæc ſpecies ſyllogiſmi erit ſignum, dum ſubtrahem⁹ ab eo partem iſtarum conditionum, ſed prius, quo ponatur perſuadens, eſt, ꝙ ſubtrahatur repetitum in eo, & iam redderetur perſuadens, quando per ipſum con
B cluditur quodcunq; contigerit antecedens, aut conſequens, aut eorum contradictorium. Sed in illo, qui nõ fuerit veræ illationis, conuenit cum hoc, ꝙ nõ exprimat repetitum pro maiori parte obtimorem & metũ, ꝙ putet aduerſarius eum, ſicut qui repetit conſequens, & concludit antecedens, aut repetit oppoſitum antecedentis, & concludit oppoſitum conſequentis. & aliquando in tali exprimitur repetitum & fit oratio perſuaſiua, ſicut eſt ſermo quorundam Antiquorum dicentiũ: ſi ens ſit genitum, habet principium, ſed
C non gignitur, ergo non habet principium. Galen. autem, & multi Analytici vtuntur hac ſpecie ſyllogiſmi ad oſtenſionem illius, cuius cauſæ operationum animalis ignorantur ver. gra. dicendo dum aufertur os reflexum aufertur vox, ſicq; ergo dũ ĩuenitur os reflexũ, inuenitur vox: & non ſequitur, ſicut illud, dum aufertur animal, auferẽ homo, & non ſequitur ex inuentione animalis inuentio hominis. Quando vero concludens erit verus, eſt, ſicut ꝙ ſit oppoſitũ conſequentis, aut ipſummet antecedens. Oportet itaq; ꝙ nõ exprimatur in illo repetitum: ſinautem, non remanebit in oratione locus contradictionis, niſi inſinuetur cõiunctio, & non exprimat ipſam. Diſiunctus vero aliquãdo redditur perſuaſiuus, quãdo nõ complentur omnes contradictiones in eo, dum fuerint plures q̃ duæ, neq; complentur in oĩa repeuta. Si vero aufertur repetitum in hoc ſyllo, nõ redditur perſuaſiuus, ſed dum hoc fecerit, remanebit in forma illius, per quem quæritur oſtenſio vnius contradictoriorum, quando diuiditur in ea. D Exemplũ autem illius, in quo non complentur omnia contradictoria, eſt ſermo Abualmaphal in libro, quem directionem appellauit, dum voluit deſtruere generationem ex elementis, dixit: Si inueniretur genitum ex quatuor elementis, non euaderet quin hoc ſit, aut quia corpora penetrãt ſe mutuo, adeo, quòd corpora congregãtur ſimul in vno loco, aut hoc erit, quia vnumqđq; illorũ ſtat in ſeipſo. accipiamus itaque ambas has ſpẽs eẽ falſas: ſicq; falſum eſt, ꝙ inueniatur elementũ plusquàm vnum, ex quo genetetur aliquod vnum ens. Ex hoc autem E ſermone cecidit vnum contradictorium, quod debebat poni in ſyllogiſmo, videlicet quòd ſit generatũ ſecundum modum miſtionis, ſicut videtur in oxymelle. Species vero, q̃ incipit à negationibus, & deſinit in negationes, erit tantum perſuadẽs, quando ſubtrahemus repetitum, & oſtendemus concluſionem, quãdo enim deeſſet repetitum, & cõcluſio ſimul, neſciret audiens quam rem intenderas concludere. impoſſibile autem eſt inuenire repetitũ, quod F

G oſtendat quauecunque rem contige
rit etiam apud initium opinionis:
ſed ſemper repetitur in illis affirma
tiuum, & concluditur negatiuum,
quando autem fecerit hoc, non re-
manebit locus perſuadens.

De ſyllo. contradictorij. SYllogiſmus vero cõtradictorij,
quãdo volumus, quòd reddatur
perſuaſiuus, fit, quòd exponatur lo-
cus dubij & improbabilis conſequẽ
tis in eo, & notemus propoſitionẽ,
ex qua ſequitur falſum. & per illã
oñdetur, dũ oblatio nõ fuerit mani
feſta. v.gr. dicẽdo, ſi non omnis hõ
H eſt ſenſitiuus, non oẽ eſt animal eſt
ſenſitiuum: quia omnis homo eſt
animal: hæc enim conſecutio eſt in
tertia figura. Hę itaq; ſunt ſpecies
ſignorum ex parte ſuæ formæ, quæ
ſunt ſpecies ſyllogiſmi ſimpliciter.

De ſpẽb⁹ ſignorum ex parte materiæ. Diuiſio vero ſuarum ſpecierum
ex parte ſuæ materiæ, oportet, ꝙ ac
cipiatur ex parte, qua fm ſe prẽmiſ-
ſæ diuiduntur in ipſam: & prẽcipue
præmiſſa maior, quatenus ipſa fa-
cit acquirere cõcluſiones. minor ve
ro poteſt capi vt contigerit, cum ſit
rhetorica, aut diuulgata, aut aliter.
Et dicim⁹, ꝙ p̃miſſa facta hic ī hac
I parte orationum, & maxime ipſa
maior, eſt vt capiatur ex parte, qua
eſt diuulgata in initio opinionis cõ
muuis. Iam autem definiuimus in
exactis, quid ſit initium opinionis
communis, ſicut, ꝙ præmiſſæ topi-
cæ vtuntur illis, quatenus ſunt diu-
ulgatæ fm veritatẽ, & ſicut diuul-
gatæ contingit, ꝙ ſint veræ, & ꝙ nõ
ſint, ſic prẽmiſſæ, quæ ſunt in initio
opinionis contingit per accidẽs, ꝙ
ſint diuulgatæ aut veræ, & non cõ-
tingit, niſi ꝙ ipſe vniuerſaliter acci
piuntur, inquantum ſunt diuulga-
tæ in principio opinionis, ſicut prę-
miſſæ topicæ accipiuntur, inquan- K
tum ſunt famoſæ fm veritatem ſo-
lum. Famoſæ autẽ, quæ ſunt in ini-
tio opinionis præoccurrẽtis, varian
tur in enuntiatiões receptas, & ſunt
præmiſſæ, quæ ſumũtur vl'es in ini
tio opinionis præoccurrentis, & in
res ſenſatas, quæ accipiũtur inditia
aliarum rerum in initio opinionis
etiam. Quædam autem horum in-
ditiorum ſunt, quæ ſumuntur indi
tia eſſendi rem ſimpliciter, ſicut eſt
nos accipere vas vacuum inditium
vacuitatis: & quædam ſunt, quę ac-
cipiuntur inditia eſſendi prædica-
tum in ſubiecto. Hæc autem dum L
fuerint vniuerſaliora q̃ ſubiectum,
& magis propria q̃ prędicatum, aut
æqualia illis, componitur in prima
figura, & appropriatur apud Anti-
quos nomine inditij. Si autem fue-
rit vniuerſalius duabus extremita-
tibus, componitur in ſecunda figu
ra. Si autem fuerit magis particula-
re cõponitur in tertia figura. & am
bo hæc appropriantur apud Anti-
quos nomine ſignorum. Hæc au-
tem inditia, quæ ſumuntur hic, ali
quãdo ſunt res poſteriores ſicut paſ
ſiones, & aliquando ſunt priores, ſi-
cut ſunt cauſę. Et vtręq; partes iſta- M
rum propoſitionum receptarum, &
inditiorum aliquando erunt in ma
terijs neceſſarijs, & poſſibilibus in
maiori parte, & poſsibilibus æqua-
liter. Receptæ vero, quæ ſunt in ma
terijs neceſſarijs, ſunt ſicut ꝙ cuiq;
patienti ſit agens, quę vero ſunt in
materia poſſibili in maiori parte,
ſunt, ſicut, ꝙ omnis æger, qui ſequi
tur appetitum ſuum, & non obtem
petat dicto medicorum, nõ ſanabi-
tur. Illarum vero, quæ ſunt æqualiter in poſſibilitate, exemplum eſt,

ꝙ

A q̃ omne aptius & facilius ſit eligibi
lius: quoniam per hoc idem poteſt
argumentari de re q̃ ſit eligibilior.
Inditium autem, quod eſt ī prima
figura, & eſt quod appropriatur no
mine inditij in materia neceſſaria,
eſt ſimile illi, quod dicimus, luna
auget ſuum lumen paulatim ſm lu
narem figuram, ipſa itaq; eſt ſphę-
rica. Quæ vero ex illis eſt ī materia
poſſibili pro maiori parte, eſt, ſicut
dicere: ille congregat hoſtes, & prę-
parat enſes, & arma, & fortificat
mœnia ſuæ terræ, & non habet ini
micum: ſicq; ergo vtitur verſutia
B ad rebellionem patrandam in re-
gem. hæc autem nota eſt apud An
tiquos in inditio ſimillimo. Quæ
vero eſt in materia poſſibili ęquali
ter, eſt, ſicut exemplum dicendi, ille
non receſſit à ſuo loco, & ſuperauit
ſuum riualem; adeo q̃ ſucceſſit illi
laſſitudo: ergo ille eſt fortis. Aliq̃n
etiam vtuntur hoc ad euidentiam
ſupra puſillanimitatẽ, q̃ ille vir nõ
valeret cum illo ad fugã. Et hæc in-
ditia primi appellabant cõiecturas.
Signa vero quædam ſunt in mate-
rijs neceſſarijs in ſecunda figura, vt
dicendo, nerui oriuntur ex cerebro,
quia radicãtur in eo, quod vero fue
rit in materia poſſibili pro maiori
C parte, eſt, ſicut dicendo, ille percuſſit
inimicum ob terrę iniuriam: ille.n.
aſcenderat ad mœnia, & obuiam fa
ctus eſt ei ipſe inimicus: ſignificans
autem iniuriam eſt hic actus. Illud
vero, quod eſt in materia poſſibili
æqualiter, eſt, cuius vis eſt vis indi-
tij, quod fit in hac materia, ex quo
vis vniuerſalium in hac materia eſt
vis particularium. Particulares autẽ
conuertuntur, & redeunt in primã
figuram: & quando fiunt res vĩes
non ſunt magis falſę, niſi ſm falſita D
tem particularium. Antiqui autem
abijciunt hanc ſpeciẽ ſignorum, q̃
ſunt ī hac materia. Inditia uero, q̃
ſunt ī tertia figura ī mã neceſſaria,
ſunt, ſicut dicimus, q̃ tẽpus ſit orbis
ſphęricitas: qm̃ oẽs res ſunt intem
pore, & iterum omnes res ſunt ī or-
bis ſphæricitate. Illa vero, quæ ſunt
in materia pro maiori parte, ſunt,
ſicut, exempli gratia dicere, philoſo
phi ſunt ſtudioſi, quia Socrates phi-
loſophus eſt ſtudioſus. Quæ vero
ſunt in materia poſſibili æqualiter,
cauſa abijciendi illa eſt ipſamet eã
abijciendi ea in ſecunda figura. Cõ E
uenit autem, q̃ ſciamus, q̃ hæc diui
ſio non ſit eſſentialis p̃miſſis ſigno-
rum, inquantum ſunt præmiſſæ ſi-
gnorum, hoc eſt ſua diuiſio in ne-
ceſſariũ & poſſe, qm̃ p̃miſſæ ſigni ſu
munt ex parte, qua ſunt receptæ in
initio opiniõis, vt diximus, & ĩquã-
tũ ſunt ſigna, & ĩditia ab initio opi-
niõis, nõ ex quo ſunt in materia ne
ceſſaria, aut poſſibili. Illa.n. in qbus
ſumunt tales præmiſſæ, ſunt ſyllo-
giſmi demõſtratiui, hoc eſt, q̃ ſint,
in quibus ſumuntur præmiſſæ, ex
quo ſunt neceſſarię, aut poſſibiles ī
maiori parte. Poſſibiles vero ęqua- F
liter ſunt, quæ æſtimantur magis
propriæ his orationibus, ex quo nõ
vtitur illis ars demonſtratiua. hæc
.n. ars, dico artem Rhetorices, non
vtitur illis ex parte qua ſunt æqualĩ
ter: quoniam ſi vteretur illis ſecun-
dum hunc modum, nõ ſequeretur
ex eis magis res, q̃ eius contradicto
rium, ſed vtitur illis ex parte qua co
gnoſcitur vnum illorũ modica iu-
dicij inclinatione in initio opinio-
nis. hoc autem eſt ſm aliquod tem
pus, & ſm aliquam diſpoſitionem

G Quia autē aliqui viri ignorauerunt hanc rem, & abiecerunt, ꝙ hæc ars vtatur indicio in materia ęqualitatis, illi ęstimauerunt, ꝙ non cadat persuasio in illud quod est ęqualr.

Ars Rhetorices, & Ars Topices ñ hñt ꝓpriū subiectum.

Hęc autem ars, vt dictum est, nō habet subiectum propriū, sicut nec artis Topicæ est proprium subiectum: quoniam hæ duæ artes non sumunt præmissas, quæ fiunt in eis in anima, prout sunt extra animā, sed semper iudicant ꝙ prædicatum insit subiecto ob diuulgationem ab initio opinionis, aut ſm veritatem, non quia naturæ ipsius prædicati

H sit ꝙ insit subiecto, aut naturæ subiecti, ꝙ ei insit ipsum prædicatum, & non solum sumit hæc ars pręmissas, quæ sunt notæ diuulgatæ ab initio opinionis, præter ꝙ apponatur eis modus essendi, sed etiam accipit necessarium ſm ꝙ est possibile in initio opinionis, & similiter ipsum possibile, inquantum sit necessariū. Acceptio vero ipsius necessarij inquantum sit possibile, est, sicut ille, qui putauit, ꝙ cœlum possit esse alterius figuræ, & ꝙ generetur omnis res ex qualibet re, quæ contigerit. Quæ vero putantur esse impossibi-

I lia, & sunt possibilia, sunt multę res quas esse non est difficile. Qui vero consyderat credulitates vulgi de illis, licet modus verificatiōis, quem proponunt, sit ei ab ætate pueritiæ, est, vt ꝙ omnes res sint possibiles, & ꝙ non sit res impossibilis, adeo, ꝙ sequatur illi, qui hoc dixerit, ꝙ hoc suum dictum non sit necessarium, sicut est dictum in cōfutatione, Platonis in Socratem, quando Socrates ei dixerat, nihil scitur. Plato dicebat ei, ecce rē scitam, videlicet hęc enūtiatio. Iam autem recessimus ab eo, quo tendamus: redeamus autem K ad id, vbi eramus. Et dicimus, ꝙ id, quod coegit Antiquos ad diuisionē propositionum signi ſm materiā, sit, quia aliquando contingit ꝑmissis euidentibus in iuitio opinionis imbecillitas, & potestas quædam secundum materiam: & ideo ꝑmissæ, quæ sunt in initio opinionis, qñ contingit eis, ꝙ sint ex materia possibili pro maiori parte, sunt vehementioris persuasionis, q̄ sint dum sunt ſm ęqualitatem. Sicq; iam expositum est ex hoc sermone, q̄ sunt species signorum ex parte formę, & materię, & conuenit, ꝙ loquamur L de exemplo.

De exēplo

EXempli autem sunt quædā partes. Quędam eorum sunt, quòd enuntiemus prędicatum inesse subiecto, vel ipsius negationem ab illo, ob illud prædicatum inesse simili illius subiecti, aut ob illius negationem ab illo, quando illud esse in simili, aut illius negatio ab illo fuerit quid notius, sicut dum dicimus, ꝙ cœlum generetur, quia paries generatur. Et quædam illorum sunt, ꝙ enunciemus prædicatum ineē subiecto, aut negari ab eo, ob inesse simile illi⁹ prædicati in illo subiecto, M aut illud negari ab illo, quando inesse simile, aut ipsum negari fuerit notius. v.g. quòd enuntiemus de cœlo, ꝙ transmutetur, quia mouetur ſm locum. Et quædam illorū sunt, ꝙ enuntiemus prædicatum inesse subiecto, aut negari ab eo, ob inesse simile illius prædicati simili illi⁹ subiecti: aut ob illud negari ab illo, dum inesse simile prædicati simili subiecti fuerit magis notum, aut negari ab illo fuerit notius. ver. gr. mel resoluit, quia zaccharum resoluit.

A uit. Aliquando autem eſt enuntiatio vniuerſalis,& ſimile particulare, ſicut dicimus voluptas eſt mala, qa vinum eſt malum. Differentia autem inter hoc,& inter inductionem eſt, quia in inductione verificamus vniuerſale per particulare, hic vero verificamus vnū per alterum, quia illud ſit ſimile, non quia vnum eorum ſit in altero. Simile autem eſt duarum ſpecierum, ſimile in re cōmuni, aut ſimile ſecundum reſpectum. Exemplum ſimilis in re communi eſt, ſicut id, quod præmiſſum eſt: exemplum autem ſimilis ſecū-
B dum reſpectū eſt, ſicut diximus, rex in ciuitate eſt ſicut Deus in mundo, & ſicut Deus eſt vnus, ſic expedit, ꝙ rex eſt vnus. In hoc itaq; exemplo, vtcunq; fuerit, non eſt enuntiatio vniuerſalis de particulari, ſimilium enim non eſt vnum vniuerſalius altero, neq; inueniuntur duo ſimilia ex hac parte. Manifeſtum autē eſt ex eo, qđ prehabitū eſt in lib. Prior. ꝙ oratio neceſſario concludeus ſit, in qua oſtenditur pars per totum. Quando autem hoc ita eſt, ex ipſo exemplo non ſequit neceſſario vn⁹ ſermo neceſſarius, neq; eſt concludens eſſentialiter. V. g. quia, qñ nos
C enuntiamus de cœlo, ꝙ ſit generatū ob ipſius ſimilitudinem ad corpora generatis per ſoliditatem, & ęqualitatem, & contrarietatem, & cætera: cœlum itaq; in hac oratione eſt extremitas minor in vno ſyll'o, qđ eſt ſubiectum quęſiti: generatum autem eſt extremitas maior, exquo eſt prædicatum quæſiti: medius autem terminus eſt ſoliditas, & ęqualitas, & cætera. Quando itaq, cōponimus syll'm, dicimus ſic, cœlum eſt ſolidum, & ſolidum generatur, ergo cœlum generetur. oratio vero di D
centi, ꝙ ſolidum generetur, nō ſuffi cit, ꝙ ſit ĩdefinita, ſi voluerimus cōcludere cœlū neceſſario in illa, niſi, & quouſq; ſumamus ipſum vl'e, qđ eſt, omne ſolidum generatur. Sicq; ſi peruenirēt hoc vl'e apud id, quod ſcrutati ſumus quędā ſolida, eo mō quo conſueuit, ꝙ eueniant præmiſſę expertę, oſtenſio per exemplū in hoc eēt ſuperflua, niſi caperetur ſm modū prędicti apparatus, & directionis ad occurſum veritatis de vl'itate licet non occurrat nobis veritas ipſius vl'is ad ſenſum huius rei neceſ-
ſario, ſed in initio opiniōis. Et hinc E
oſtēditur, ꝙ euentus veritatis vl'iter de talibus præmiſſis non ſit ex ſenſu, ſed ex alia virtute, ſenſus. n. concipit de illis ſingularia terminata numero, & ꝙ gradus ęſtimationis ſiunt ſm ſuam propīquitatem huic vl'i enuntiationi, & ipſius diſtantiā ab illa. Æſtimatio autem vl'iter eſt iudicium de vl'itate ſolum ſenſu. Quia autem imaginati ſunt quidā poſteriores loquentium hoc, quod eſt id, quod dixit Abualmahal, qui ait, ꝙ faciat acquirere ipſum exemplum veritatem ſm modū directionis & aduertentiæ tm̄, ſed ex quo ip F
ſum nō dr̄ de ſyll'o vero ſm figurā, oporteret, ꝙ omnes ſcientiæ eſſent principia, ſicq; non eſſet ibi aliqd, quod doceatur per ſyll'm, adeo, ꝙ gratia exempli, poſſibile ſit ꝙ libet Almageſti legatur ab illo, qui non conſyderauit omnino res geometricas, & nouitas mūdi eſſet per ſe nota. Iam itaq; oſtenſum eſt quis ſit gradus exempli in verificatione, & in hac arte ſimile & conforme eſt inductioni in topica, ſicut ſignum hic eſt ſimile, & conforme ſyll'o to-

De Rhetoricis, q̄ nō sūt fm orationē.

Gpico. Expedit itaque post hæc ꝙ redeamus ad locutionem de rhetoricis, quæ non sunt fm orationem, & quātum tribuunt de verificatione. Hæ itaque orationes vniuersaliter sunt tresdecim generum, quorum quoddam est ex eccellentia dicētis & defectus sui aduersarij, quia notum est, ꝙ illud faciat hominē adipisci bonā ęstimationē de illo, & faciat admittere id, quod ille dicit. Et aliquod est præuius apparatus audientium per affectum ad verificationem, prout possibile est in verificatione audictis affectus, cogēs eius
H verificationem ex dolore, aut misericordia, aut timore, aut ira. Et hoc ēt vī. ꝙ declinare faciat hoīem ad uerificationē. Et de illis est allicere audiētes p oōnes morales, hoc aūt fit, qñ verisimile illis fuerit, ꝙ dictū illius admitterēt p̄clari ītellectu, & viri nobilis educationis, & qui non vtitur deprauata opinione, neq; est peruersus. Et de illis est magnificatio rei, de qua est sermo, & illius purificatio. oratio. n. quando magnificatur, anima erit decliuis ad illā: & e contra, dum paruificatur, recedit anima ab illa, & nō occurrit in-
I clinari ad illam. Et de illis sunt conciones. Et de illis sunt testificatiōes. Et de illis est supplicatio. Et de illis est fideiussio, & pignoratio. Et de illis est solitudo in eremo, & tolleran tia laborum, & vita monastica. Et de illis est, ꝙ qualitas oratiōis, & vocis, & accentus sit fm dispositionē, qua putetur esse rem, quam proponit cōfirmare, sicut qui narrat rem terribilem palleſcit, & erubescit ei⁹ facies, & eleuat eius vocem. Et de illis est deprauatio sermonum, & ipsorum declinatio, & deiectio maioris partis illorum, & eos ponere fm
K formam, qua detegat illius turpitudinem, & facilem reddat illius oppugnationem. hæc autem magis inprediuntur Sophisticam, q̄ Rhetoricam. Hæc itaq; sunt omnia desoris persuasiua: & a suo initio notū est, ꝙ ipsa faciant adipisci solū persuasionem, in quibusdam autem illorum latet hoc latentia quadam. Nos autem sermonem faciemus de vehemētiore gradu istorum, qui est ipsa atteſtatio. Vniuersaliter autem atteſtatio est narratio quædam. In narratiōe autem est narrans vnus,
L aut plures q̄ vnus. Plures autem q̄ vnus aut erūt vniuersitas quędam, quā possibile est numerare, aut vniuersitas, quæ non potest numerari. Rerum autem narratarum quædā sunt sensatæ, & quædam intellectę. Narrantes autem res sensatas, aut narrant illas quas viderint, aut narrāt quæ audiuerint ab alijs, qui sint tales, quales sunt ipsi aut minores, aut maiores eis. Res autem narratæ sensatæ, aut sunt res preteritæ, quas non senserimus nos, aut sint in prę-
M sentī tēpore, sed lateant nos. In narratione vero rerum, quas sentimus, non est nobis immorandum, neq; vlla vtilitas. Et similiter putatur, ꝙ sit in intellectis apud artifices, quorum cōsuetudinis est, ꝙ exponatur in sua arte hæc intellecta. Sed apud vulgus potest esse, ꝙ atteſtatio agat de illis persuasionem. Et hac de causa ĩuenimus sectam hominum nostrę gentis, q̄ appellat loquētium, ꝙ nō sustineant notitiā nouitatis mū di, & eēndi creatorē excelsū, &c. alia ab his ex radicibus legis sup atteſtatiōe legis solum, sed vtuntur syllogis. Secta autem, quæ Deū cognoscit,

abhorret

A abhorrea hoc. In narratione autem, & atteſtatiõe rerum ſenſatarũ non videmus, q̃ fortificetur, & debilitetur verificatio per nnmerũ narrantium, & per alias ſimiles res, quę his annexæ ſunt. Fortioris autem fidei ſunt quæ eueniunt ex illis, quæ narrauit vniuerſitas, quam nõ eſſet definire, & dixerint, q̃ illi viderint ita. Et ſimiliter quæ narrauit innumerabilis vniuerſitas alicui alteri vniuerſitati innumerabili, & dixerint, q̃ ſic viderint. Et ſimiliter quanto excedit vna vniuerſitas aliã, & magis ſunt adepti excellentiam illius,
B quod attigerunt, qũ cõuenerint in ſuo initio & medio & vltimo: impoſſibile enim eſſet, aut difficile foret illos cõfundere. Et hæc pars narratiõis eſt, quæ vocatur Rora, i. Scriptura ſacra. Et euenit huius veritas aliquo mõ in miſſione Moſes principis prophetarum, ſupra ipſum ſit pax, & inuentione Sinai, & Horeb, & in cæteris alijs, Conuenit itaque ſcrutari quo mõ hoc eueniat. Veritas enim quædam eſt eſſentialiter, & quędam eſt accidentaliter. Manifeſtũ autem eſt, q̃ verificatio eſſendi rem ſenſatam primo & eſſentia-
C liter eueniat à ſenſu: & ideo cui deficit ſenſus aliquis deeſt aliquod ſenſatum: eſſe autem ſenſata non adipiſcitur ſolum per ſenſum, ſed etiã per imaginationẽ eorũ ſm q̃ ſunt. Et aliquando etiã euenit veritas eſſendi ſenſata eſſentialiter ex ſyllo v.g. hic paries eſt fabricatus, ſicq; eius eſt fabricator, ſed nõ peruenit ex eo forma fabricatoris eſſentialiter. Ad adeptionem vero eſſendi res ſenſatas, quæ penitus non ſentiuntur, non eſt nobis modus, per ſyllm aliquãdo euenit veritas eſſendi eas, ſed raro, ſicut aliquando euenit nobis ipſarum forma de illo quod fabricatum eſt raro. In talibus vero, licet non penetret ſenſus in ſua ſingularia, penetrat tñ in ſua nomina, aut quę illa ſignificant. Id autem, quod agit hanc verificationẽ apud maiorem partem hominum, eſt ex legibus & hiſtorijs. Sed ſatis notum eſt, q̃ hęc actio ſit per accidens, qñ veritas illius ſequitur qđ ęſtimatur, q̃ ſit eius cauſa, quę eſt hiſtoria vt in paucioribus mõ quo cauſata ſequũtur ſuam cauſam accidentalẽ. Cauſa vero adeptionis huius veritatis, quę eſt per accidens, & quo mo- E
do euenerit, non eſt ex his, q̃ oporteat conſtare ex hac ſcientia, & iam dictum eſt de ipſis in libro de Senſu & ſenſato. Quia autem quidam viri opinati ſunt hoc, conati ſunt tradere in hiſtoria numerum, ex quo eueniat veritas eſſentialiter. & quãdo non eueniret eis, dicebant, q̃ eueniat ex ſe, licet non euenerit ad nos. Hic autem eſt manifeſtus error. nã, ſi eſſet aliquis numerus, ex quo eueniret veritas eſſentialiter, res diuulgatę non ſe excederent ſm numerũ narrantium, & poſſibile eſſet, q̃ hic numerus eſſet proportionatus, & cõ F
ſtaret multitudo veri, & paucitas ſunt cõpoſitę ex combinationibus. Ex quo autem quidam illorum inituntur apponere in legibus conditiones, ex quibus eueniat veritas, quę non ſint neceſſarię, dixerunt ex ſuis conditionibus eſſe, q̃ ex eis eueniat veritas eſſentialiter. Hęc autem ars vtitur hiſtoria, & atteſtationibus ex illo qđ ſumitur pro maiori parte, q̃ eſt ipſa ęſtimatio. qđ vero ſumitur alicui rei, vt in paucioribus, non vtitur eo aliqua ars oĩno.

G Diuulgatio vero ſtatutorũ ſcriptorum eſt res nota: id vero, quo euenit de illis verificatio, eſt ipſorum conſuetus vſus. Conſuetudo aũt eſt magni vigoris. Et ideo videbis multos illorum, qui educati ſunt in conſuetudine ſtultorum, credentes nouitates fictas, & non poſſumus eos deuiare ab illis. Cõuenimus etiam perſnaſioni atteſtationis legis, decori, & conuentioni virorum legaliũ de aliqua re ipſius legis. & ideo ex quo ęſtimauerunt hoc quidam viri dixerunt, ꝙ ſcindens congregationẽ, non ſit hæreticus. Abuhamadh
H autem Algazel locut⁹ eſt de hac re congregatiõis in principio ſui libri de Differẽtia inter Mauros & Amazonides. dixit, ꝙ ipſe non dũ cõgregauit quid ſit congregatio. Contentiones vero ſunt in differentijs verbotum, ſed magis perſuaſiuũ. ī quo ſunt contentiones, eſt de laſſo ſcindente promisſiões legis, & ſunt res, quę videntur homini impoſſibiles. ſed notum eſt, ꝙ, qñ res eſt diuina, licet agens ſit maxime enormis, nõ facit adipiſci aliquam rem p̃ter bonam ęſtimationem de ſuo opere, &
I confidentia in illo, & de ſua excellẽtia. Iam aũt expoſuit Abuhamadh Algazel in ſuo libro inſcripto circa hæc, & dixit fides ſimpliciter in via laſſi, prout eam deſcripſerũt loquẽtes, eſt via vulgaris: egregiorum. n. via eſt alia. Sicq; numerauimus hęc ī rebus, quæ ſunt deforis, de quibus ęſtimatur, ꝙ ex eis eueniat veritas. Rhetorica aũt reſidui huius eſt nota. Signa vero ſunt nobiliora & vehementioris prioritatis, illis. n. vtimur ad confirmationẽ illius, quod fuerit ex his ignotis eſſe, aut ignotum eſſe. v. g. quando prędantia loquẽtis nota, neq; diuulgata, vtimur K
huius expoſitiõe. hoc aũt fit, qñ aliquis ęſtimauerit, quod putauit eſſe miraculum, ꝙ non ſit miraculum, vtuntur hoc ad oſtendendum hoc eſt miraculũ. Et ſi ſit eſt ī atteſtationibus, & iudicijs, & reliquis, qñ accidit diſputatio de illis. Oĩbus autem his rebus poſſe eſt, ꝙ ipſis vtãtur in oĩbus artibus coniecturatiuis, prout vſi ſunt illis prędecẽſſores, qa illi coniectabantur, ꝙ eſſet via veritatis. Ariſt. vero, ex quo expoſitę fuerunt ei ſui gradus in veritate, opinatus eſt, ꝙ opportunitas harum cre- L
dulitatũ ſit vſus vulgi, quo vtant illis ĩter ſe in rebus particularib⁹ volũtarijs, de q bus decernit iudiciũ, ꝙ ſint bonę vel malę. Qñ aũt rerũ volũtariarũ, de q bus iudiciũ decernit: ꝙ ſint bonæ, aut malę, q̃dã ſunt, q̃ inueniunt in hoĩe in ſe tpe p̃ſenti, & hę ſunt virtutes & vitia: & quędã ſunt, q̃ inueniuntur tpe prędenti in alio, & eſt ęquitas, & iniquitas: & q̃dã ſunt, q̃ ei inueniunt pro tpe futuro, & hę ſunt res iuuantes & nocentes: quarũ primarũ dr oratio demõſtratiua, ſecundarũ vero dr iudicialis, tertiarũ vero dr deliberatiua. hõ M
. n. ẽ quodãmodo ſocialis, & ciuilis neceſſario. Quòd autẽ fiant orationes oratoriç in his tribus generib⁹, expoſuit Ariſt. tradendo regulas, & res, quibus hõ valeat eloquenter dicere de vnaquaq; harum rerũ perfectiſſimo mõ, qui poſſibilis eſt huic tei. Et ideo definiuit hanc artem, ꝙ ſit via, qua homo valeat agere perſuaſionem de vna quaq; re particulari perfectiſſimo mõ, qui illi cõuenit ſm ſuam naturam. Id autẽ, qđ diximus de hoc ſm noſtrum propoſitum de eloquentia, ſatis ſit.

IN

IN LIBRVM POETICÆ.

De Orationibus Poeticis.

POeticę autẽ oſones ſunt oſones metricę quib⁹ q̃ritur rei aſſimilatio, & exemplũ in oſone ad ꝓmouẽdũ rẽ verſus fugã a re, aut fugę enormitatẽ. Inſtitutę aũt ſunt metricæ, qa ſic fit aſſimilatio profectior. Et ſicut in maiore parte artiũ, q̃ aſſimilãt rebus ſenſatis, ſicut eſt ars Pictur-
B ę, & alię, non ſunt verę ipſę res ſenſatę, ſic oſones, quę aſſimilant rẽ, nõ ſunt oſones, quib⁹ intelligitur illi⁹ eſſentia. Aſſimilationũ aũt ſunt duę ſpẽs, videlicet ſpẽs, qua aſſimilat res alicui rei ꝑ vnã dictionũ aſſimilatiõis: aut ſimulacrũ ſumptũ, ac ſi eſſet eſſentia aſſimilati. hoc aũt fit ſecũdũ cõmutationẽ, & accommodationẽ: ꝓut dicimus terrę ſudor eſt ipm mare, qũolibet illud tuleris. Hę aũt induſtrię quędam ſunt propinquę, & quędam remotę. Notũ autẽ
C eſt, ꝙ hęc ars non ſumat aſſimilationes, ꝙ ſint ipſamet res, ſed aliqñ erat maior pars horũ in hoc, & ſumũt rei aſſimilationẽ ſm ꝙ ſit ipſamet res: ꝓut dictum Empedoc. de aqua matis, ꝙ ſit terrę ſudor, quẽ cõgregauerit in eius veſica. Fallũt aũt iſtę aſſimilationes, quãdo ſumunt ſm modũ permutationis, & nõ venit in illis dictio aſſimilatiõis. Maior aũt pars illius, quo fallunt hę ſimilitudines, fit, qñ ſumunt ſm modũ pmutationis ĩ res, quibus impoſſe eſt imaginari aſſimilationem, aut difficile eſt illã imaginari. Hę itaque ſunt plures
D fallacię, ſicut nõ eſtimat, ꝙ imaginetur ens, quod non ſit intra mũdum, neq; ſit extra ipm. Locus veto magis ꝓprius huic errori eſt lib. Elenchorũ. Hęc aũt ars, licet ſit ſyllogiſtica, tñ nõ vtit ſyllo in actu, nec eſt ei ꝓpria ſpẽs, qua appropriet. Qñ vero vteret oſone ſyllogiſtica in actu, id fit ſm modũ erroris, & aſſimilatiõis alij arti. Ariſt. aũt, quia uidit, ꝙ iuuamen hui⁹ artis ſit magnę neceſſitatis, quia p eã ꝓmouet vulgus verſus fidẽ alicuius rei, & ad nõ credendũ illã uerſus actionem aliquã, aut illius omiſſionẽ, nũerauit res, quib⁹
E hõ ualet aſſimilare tẽ alicui rei de eo, cuius aſſimilationẽ ꝓponit perfectiſſimo mõ, quo poſſit fieri in hac re. Eſt itaq; ars Poetica, ars, qua eſtimat hõ, ꝙ aſſimilet rẽ alicui rei, pfectiõe qua põt. Verũtñ hę pfectiões ſunt extra pfectionẽ humanã. Concludẽdo aũt dicimus, ꝙ qui intellexerit ea, q̃ ſcripſimus in his tractatibus, & nõ ſit ſciẽs naturaliter, poſſe eſt, ꝙ inſtituat oẽm oſonem, quã audiuerit in uerificatiõe & formatiõe. in hac aũt arte eſt honor, & pręſtantia mõ, quo hõ ſit per ipſam ꝓmptus
F uerſus ultimã pfectionẽ, ſi ſua pfectio ſit in adeptiõe ueracis ſpeculatiõis, & p hãc quantitatẽ pueniet, ꝙ ſit aptus illam recipere. Hac ergo quantitate pueniet ei grad⁹, quo ſit fœlix ad ultimã pfectionẽ. Excelſus autem Deus eſt, qui eſt Deus adiutor, & ſuſtentans, & non eſt Deus, niſi ipſe, qui ſemꝑ laudetur.

Amen.

PETRI VICTORII
IN LIBROS POETICÆ ARISTOTELIS
Ad Lectores Præfatio.

MAgni ſemper honores habiti ſunt poetis: nec tempus vllum fuit, quo ſtudium condendi carminis non extiterit, quantum è priſcis literis, vetereq; omni memoria licet ſuſpicari. ſcripta nanq; Hebræorum, quæ ſatis antiqua ſunt, teſtantur gentem eam ad modum hac arte delectatam fuiſſe: in qua etiam non pauci apud eos magnopere floruerunt: ſummamq; inde laudem, ac gloriam reportarunt. Extitere poſtea Græci, qui cum cæteros omnes mortales omni dote ingenij ſuperarent, in ſtudium & ipſi idem toto pectore incubuerunt: in primisq; genus hoc orationis, pedibus quibuſdam ligatum, coluerunt: neque enim tantum quæ oblectare poſſent, ac ſuauitate quadam animos hominum permulcere, numeris quibuſdam, verſibusq; complexi ſunt, ſed graues etiam materias, triſtesq; hoc tanquam condimenti quodam genere aſperſerunt. Teſtantur hoc, verumq; eſſe declarant, Parmenidis, Xenophanis, Empedoclis opera, qui cum aut theologi, aut phyſici fuerint, ſubtiliter a ſe, optimeq; cogitata hac ipſa oratione incluſerunt. Vixerunt ijſdem temporibus non pauci: ac multo plures ipſos ætate conſecuti ſunt, qui cum veriorem materiam ſui carminis cepiſſent, magisq; aptam huic lepori, feſtiuitatiq; recipiendæ, omnem operam, induſtriamq; ſuam in poematibus conficiendis conſumpſerunt, vt taceam, qui cunctos illos tempore anteceſſit, lumen eximium ingeniorum: fontemq; omnis elegãtiæ, Homerum. de cuius ſumma virtute, naturaq; diuinitate cum omnes conſentiant, reliqua ipſius omnia valde incerta, & obſcura ſunt: neq; enim omnino compertum eſt, aut qua ætate vixerit, aut vbi natus ſit, aut quòd deniq; pſtitit, naturæ ne ipſius vi, an arte, doctrinaq; præſtiterit. Aeſchylus autẽ in primis, qui & philoſophus erat: & in omni ſuo facto, vitaq; amplitudinem ac dignitatem colebat, grande argumentum ſectatus eſt, tragœdiæq; ſcribendæ ſe totum dedit, quam cum vndiq; rudem, & inchoatam accepiſſet, pluribus rebus ornauit, ac magnopere ſtudio ſuo expoliuit. Huic ſucceſſere Sophocles, atque Euripides, qui in eadem ſcena magna cum laude verſati ſunt, ac ſiquid illic deſiderari poterat, cura, diligentiaq; ſua addidere. Non enumerabo nunc, qui ætate illa in eodem ſtudio vixerunt, quamuis longe diuerſa genera poematis amauerit, aliijsq; muſis ſe totos dicauerint. Et ſanè cum mecum diligenter cogito: menteq;, quæ fuerit vita eorum, qui tunc Athenis ætatem degebant, reuoluo, fortunatos illos, beatosq; fuiſſe iudico. quibus cotidie liceret aliquod ſpecimen ingenij guſtare: eodemq; tempore ſincera aliqua voluptate ſe vndiq, explere, & mores ſimul, vitamq; ab omni labe, culpaq; emendare: in ea enim præcipue vrbe, domo profecto quadam Muſarum, florebant & ſtudia reliqua doctrinæ, & hæc in primis elegans, & polito homine digna, diſciplina. Quare

recte

rectè existimatur amplus ille grandisq; poeta dixisse, nec sine causa tantum huic ciuitati, præclarisq; ipsius institutis tribuisse, qui affirmant Athenas Græciæ Græciam esse. quod vt vniuersa Græcia cunctæ Barbariæ præstaret, ita hæc vna Græciæ ciuitas reliquas omnes eius gentis ciuitates dignitate, ac gloria superaret, Non opus est nunc accurate docere, quanto studio Athenienses partus optimorum ingeniorum fouerent: quibusq; quasi condimentis quibusdam, hunc suauem etiam sua sponte cibum animorum concinnarent. cum potius in hac re quibusdam aliquando visi sint plus quàm oportet, fecisse: iustamq; ipsius mensuram transiluisse. qui fortasse falsò senserunt: nec quantum boni inde capi posset, siquis vere existimet, cognouerunt: cantus enim quidam, musicæq; aures lepores, vt magna voluptate aures afficiunt, & ea quidem pura, ac sincera, ita & animis moderantur, & motus ipsorum turbidos extinguunt. vt non sine summo cõsilio illi dicti sint a grauissimis, sapientissimisq; viris magnam vim habere ad veteres mores retinendos, statumq; ciuitatis optimum conseruandum. nam quãto facilius irrepant in pectora hominum: quæ festiuitatibus his commendata fuerint, vel potius hoc eximio bono ornata, neminem arbitror ignorare. quantum verò studium veteres poetæ adhibere soliti sint, vt vitæ hominum prodesſent: exemploq; aliorum, quos tanquam imaginem quandam magnarum virtutum, aut ingentium vitiorum effingerent, nos expolirent, & ab omni culpa reuocarent, exploratum est: neque enim illi, si finem alium suorum laborum habuissent, tantopere probati fuissent: nec adolescentes ipsi voluntate pareitum: consilioq; eorum, qui teneræ illi ætati præsunt, omne illud tempus in illis & diligenter legendis, & ad verbum ediscendis consumpsissent. quare existimari debent, huic etiam parti doctissimi viri prouidisse, & eos potissimum numeros, modosq; elegisse, qui & rebus illis, quas canerent mirificè conuenirent, & animos etiam nostros ab omni labe, macula q; purgarent. Quos etiam sumptus nobilis illa ac generosa ciuitas in scena ornanda sustineret, & quanto artificio res eas, quæ illic agerentur, referendas curaret, nemini dubium est. nam scripta etiam epicorum, quibus in theatro locus eodem pacto vt tragœdiis, comicisq; non erat, non carebant ornatu, nec vllo modo destituta, impolitaq; manebant: ad lyram nanq; antiquitus illa canebantur, & certos quosdam summo studio instructos, atque omni cultu corporis expolitos, quos ῥαψῳδοὺς vocabant, habebant. De melicis vero: grandioribusq; illis poetis, qui dithyrambici dicebantur, nihil opus est disputare: his enim poematibus exornandis præcipue musica inuẽta erat: magnamq; in primis coniunctionem illa, cum hac arte habebãt. Nec existimare debemus tam erudi tam, optimisq; legibus institutam ciuitatem, aures patefacturam fuisse poetis, nisi ex illorum studio fructus magnos capi posse intellexisset: si nanque maius aliquod incommodum ex lectione illorum nasci plerunque cognouisset, longe illam a se voluptatem protinus exturbasset: quis enim est verior fructus rerum secundarum, aut qua alia in re melius tranquillis temporibus homines acquiescunt? sine studio nanque aliquo, relaxationeq; quapiam animorũ nullo modo vita traduceretur. Sed Romana etiam resp. quæ gens grauis in primis, & severa fuit: duramq; admodum, atque asperam vitam diu coluit, quippe cũ in militaribus laboribus tota occupata foret, cito hæc studia recepit: poetasq; in magno honore, ac pretio habuit. quod studium in tã nobili ciuitate, & quæ imperium in omnes gentes haberet, tantopere creuit, vt quẽadmodum cætera bona eo comportata fuisse ex omni orbe terrarum videbantur, ita quoque ipsum relictis veteribus, suisq; sedibus, confluxisse in eam vrbem non sine causa existimaretur. Statim igitur il-

lie

hic orti ſunt Ennij, Pacuuij, Accij, qui tragœdias ſcriberent: grandeq; hoe poema magnificè explicarent: ſententiarumq; amplitudinem, cum grandi tate verborum, ſtiloq; ſublimiore copularent. nec tamen eodem tempore ſcena altera deſtituta fuit, ac ſine honore vllo, dignitateq; iacuit. extitere nanque lepidi ingenia, quæ ipſam frequentarent: atque ita demum tenuem illam materiam colerent, atq; omni ſuauitate expolirent, vt non paucos in illum populum, & gloria vndiq;, magnitudineq; rerum geſtarum florentem, in theatro ſedere, atque aures vocibus comicorum, iocisq; præbere: Ii autem fuere Cæcilius, Trabea, Afranius, aliij; complures, in quibus Plautus, Terentiusq; ſummum locum tenuere. cum eorum alter facetijs, ſalibusq; mirificè animos eorum oblectaret: alter vero, ſeueritate, ſingularumq; naturarum proprietate, aſe mirabilem in modum expreſſa: rerumq; ipſarum prudenti conſtitutione, eoſdem captaret. non defuerunt etiam ipſis, qui reliqua genera poematum adumbrarent: & ſi parem in illis laudem Latini cum Græcis primis temporibus conſequi non potuere, nam apud illos quoque poſtea nati ſunt, qui doctrina, ac ſtudio non paruo in ea genera adnibuo, non multum Græcis cederent, nec valde inferiores ipſis laude ac gloria forent. quamuis, vt verum fateamur, natura ipſa Græcos illos diuinos poetas, ſuo quosq; in genere primos, videatur informaſſe: ars vero & diligentia noſtros potius expoliſſe. qui ſanè tantũ in ea re progreſſi ſunt: plus minus ve honoris, commendationisq; acquiſierunt, quantum ad illos propius acceſſerunt: melioresve, aut deteriores eorum imitatores extiterunt. Cum autem in principe omnium ciuitate hæc ſtudia florerent, & quæ tanquam mater cæterarum vrbium foret, paulatim illa in municipia, coloniasq; manarunt, ac per omnem Italiam ſpargi, diſſeminariq; cæperunt, & eadem de cauſa etiam in prouincias tranſierunt: quibus omnibus in locis vehementer colebantur, ſummoq; in honore erant. Huius vero rei ſignum eſt, ac ſatis quidem illud certum & exploratum, quod cunctæ illæ ciuitates theatra ædificarant, quorum veſtigia multa manent adhuc: vel potius non paucis in locis adeo integra, & ab omni temporis iniuria conſeruata ſunt, vt certo intelligatur cogitaſſe illos operis ipſius, ac materiæ firmitate naturam ipſam vincere, quæ vt noua aliqua ſemper gignit, ac procreat, ita vetera, factaq; cuncta conficit, atq; conſumit, voluerant autem illi præſtò ſibi ſemper facultatem omnem eſſe huius voluptatis fruendæ, atque omnia prompta, parataq; manere, quæ ipſam adiuuarent, atque omni re vndiq; ornatam, inſtructãq; redderent. Sed non tam fortaſſe his obfuit vetuſtas ipſa: iniuriæq;, quæ naſcuntur ab ijs rebus, quæ in propinquo telluri hoc cælo fiunt, quàm humana vis, impetusq; mortalium: qui alia mente vſi, longeq; diuerſum conſilium ſecuti, illa euerterunt, quæ ſedulo maiores, magniſq; ſumptibus fictis fabricarant. quæ cauſa etiam, vt arbitror, fuit, vt optimorum ingeniorum monimenta, quibus illa ſeruiebant, eodem fato vterentur, & ipſa quoque miſerabiliter extinguerentur. Vnde pauca illorum ad nos peruenerunt: præſertimq; apud Græcos noua comædiæ penitus interierunt. vt quæ tenera eſſe, & poſſe mores iuuenum corrumpere exiſtimarentur. Cum tamen contrariæ rei efficiendæ illæ inuentæ forent, & ipſius certè præſtandæ magnam poteſtatem haberent. Sed Cicero quoq; vtilitatem huius poematis magnopere prædicauit, qui teſtimonio veteris grammatici, comœdiam imitationem vitæ, ſpeculum conſuetudinis, imaginem veritatis vocauit. & Plutarchus præterea, optimus huius rei exiſtimator, vitæq; cultor triſtiſſimus, eximie ipſam celebrauit, cum Menandri fabulas commendaret, ac quot fructus ex illius ingenio tenero adhuc prodiſſent: adoleſcens .n. ille mortuus eſt, ſignificaret. Nam Socratem, Xenocratem

nocratem, Zenonem, ſeuerißimos quosq; philoſophos, in theatrum venire ſolitos, litteris mandatum eſt. Animus ſane illorum, qui ipſa tollenda curarunt, reprehendi non debet: prodeſſe nanque humanæ vitæ voluerunt: conſilium fortaſſe non omnino ſapiens fuit: quod enim nocere tantum conſueuit, nec boni quicquam vnquam gignere poteſt, id funditus excidendum eſt, atq; omnes eius fibræ ſine dubio elidendæ: contra autẽ, quod mixtum eſt, & quaſi è duabus maximè contrarijs rebus temperatum, quarum altera detrimentoſa ſunt: altera vero vtiles, quales ferè omnes res in hac noſtra vita ſunt: neque.n. puræ ſinceræq; illæ vllo pacto ſunt ipſæ nullo modo videntur extirpandæ, ne vnà cum malo, bono ẽt priuemur: potius enim via aliqua, ratioq; eſt excogitanda, qua vitium illarum conteratur: commodum autem, bonumq;, quod inde capitur, augeatur. vnde factum illud Lycurgi, ſtulti atque importuni regis, meritò inſimulatur, atq; ab omnibus irriſum ſemper eſt atq; exagitatum. qui cum vidiſſet, quibuſdam, qui ipſo vſi fuerant immoderate, vinum aliquid nocuiſſe, ſubito vites excidi iußit, ac ſtirpem illam mitem, vnde tot bona ad humanum genus perueniunt, quantum in ipſo fuit, ſæuitia ſua, magnoq; opinionis errore obtruncauit. eadem igitur ratio fuit eorum, qui fabulas poetarũ, ſuauiſſimum paſtum animorum, magnumq; ornatum rerum ſecundarum, deleuerunt: ac paruo ſpatio temporis fructus magnorum ingeniorum, qui valde vtiles erant alijs in genijs excolendis, ac quidquid deniq; ad eos expoliendos pertinebat, perdiderunt. Quare non parum fortaſſe in illos quadraret, quod Spartiates quidam in Philippum Macedonem, illum Alexandri patrem, fertur dixiſſe: cum.n. Lacedæmonem nuntius veniſſet, Olynthum eum euertiſſe, atq; in nobilem, ac copioſam Græcorum vrbem rabiem omnẽ ſuam exercuiſſe, inquit, regem eum æqualis illi vrbis condendæ facultatem nunquam habiturum. Sed vetus hoc incommodum, & quod longinquitate temporis pæne tenebris inuolutum eſt, amplius non deploremus: optemus potius, ne huiuſcemodi aliquid in mentem veniat noſtri ſæculi principibus, ac maturiore conſilio in deliberatione omni de hac re, vtantur. Vt ſi quando etiam duri quidam ac pænè agreſtes, ſiue qui triſtitia hæc ſua commendari velint, huiuſcemodi aliquid ſuaſerint, conſilia ipſorum mala vafraq; contemnant, ac nullo modo Muſis bellum indicant: cum.n. vita noſtra, malis multis, ac moleſtijs vndiq; circũcta, aliqua egeat oblectatione, nec continenter verſari poßit in laboribus, requietemq; nullam capere tantarum defatigationum, quæ remißio animi honeſtior eſt, ac magis probo viro, liberaliterq; educato digna? Nam imbecilla ætas, & quæ nullo pacto voluptate diutius carere poteſt, niſi in animi voluptatibus aliquibus occupatur, corpori ſe totam tradit, atq; illius cupiditatibus explendis ardenter incumbit. vt vitam ita degere videatur magis beluæ alicuius, quàm hominis propriam: quia neglecta meliore parte ſui, deteriori ſeruit, rationemq; appetitui patitur obtemperare. Vræterea fructum illum, qui maximus ex hoc ſtudio percipi poteſt, de quo ſupra diſputatum eſt: qua.n. alia re magis ad virtutẽ colẽdã adoleſcentes, quàm vocibus poetarũ inflãmantur? aut quo illi magis à vitijs reuocantur, turpitudinemq; eorũ prope oculis intuẽtur, quàm ſpectatis, & tanquam ante pedes poſitis exẽplis illarũ rerũ, quæ ſummo conſilio a poetis, ea de cã, deſcribuntur? Nec Platonis auctoritas, quominus poetas diligamus, ſtudiumq; ipſorũ toto pectore colamus, debet nobis obſtare. qui putatur nõ valde amicus ipſis fuiſſe. quippe cũ ducẽ eorũ optimũ è rep. illa, quàm fuxit, quãuis ornatũ vndiq;, ac ſummo quoq; honore affectũ, eduxerit, atq; exterminarit. vt qui crederet ſententijs ipſius quibuſdã: totaq; demũ rõne illa, infici multũ, atq; deprauari mores hoium eorum,

quos

quos ſuo quodam, ac nouo modo inſtitutos, illic viuere voluit: ac ſi id facerent, plene, perfecteq; beatos futuros exiſtimauit. ipſe nanque perſpicitur magnopere hac arte delectatus fuiſſe, ſermones q; ipſius eruditiſſimi, atque politiſſimi referti ſunt vocibus poetarū: accurati vero eiuſdem interpretes longe aliud ipſum ſenſiſſe arbitrantur: nec minus aliquid vnquam cogitaſſe, quam Homeri dignitatem violare, quem admirabatur, ac cum aliquam eius rei occaſionem nactus erat, libenter ornabat, ac ſumma virtute præditum eſſe affirmabat: ita demum illi purgare conantur hoc crimen, tanquam nullam maiorē maculam doctori ſuo, auctoriq; vitæ: nuri poſſe exiſtimarint: nec alia vlla re tantum dignitatem illius, exiſtimationēq; læd i ac labefactari, quam ſi crederetur ille poetam eū infectatus fuiſſe, quem cæteri omnes iure optimo colerent, ac venerarentur. Quod ſi alia nulla ratione auctoritatem Platonis poterimus ſuſtinere, opponemus ipſi Democritum, magnum illum phyſicum, & qui de hoc ēt præclare potuit iudicare: ipſe nanq; mirifice Homerum celebrauit, ſcripſitq; ipſum: quæ verba adhuc eius illuſtri loco poſita legūtur, cum diuinam naturam nactus eſſet, ope ipſius ornatum illum variorum carminum potuiſſe fabricare. vt qui putaret ſine diuino cæleſtiq; ingenio, nullo modo potuiſſe ipſum, adeo pulchra, ſapientiæq; plena carmina conficere. nam eundem etiam, quod ſimile huic eſt, ſine quodam afflatu furoris negaſſe quemquam poetam magnum eſſe poſſe, Cicero teſtatus eſt. magnam autem vim apud me habet ad Homeri virtutem perſpiciendam, & quaſi ante oculos mihi collocandam, cum cogito virum illum ipſo cōtentum fuiſſe, ac nihil amplius in ea re deſideraſſe, cui vnus hic mundus ſatis non fuit, ſed innumerabiles vel infinitos potius, mente animoq; peragrauit. Hanc igitur artem, tantopere generi humano vtilem, cum ipſam valde probaret: & quantos fructus ferre poſſet, præclare videret, iudicio ſuo ac cognitione multa pulcherrimarum rerum ornare voluit Ariſt. ſimulq;, quæ ipſius tractandæ optima ratio eſſet, amatoribus illius indicare: gratiæq; multum ipſi, ac dignitatis aduerſus eos, qui eam non magnopere diligerēt conciliare. nam non deerant etiam qui, eam colentes, in aliqua re, ignoratione ducti, peccarent: quos corrigere, atq; in veram viam reducere, rectum eſſe exiſtimauit. Quod ſi quis hoc vnquam efficere eximie potuit, ille in primis, vel potius vnus omnium mortalium, huic rei præſtandæ idoneus fuit & quia quæ laudi, aut vitio poetis darentur, longo tempore Athenis obſeruarat: & quia ingenium id, iudiciumq; habebat, quod metiri res omnes facile valeret: veramq; illarum formam cerneret, atque alijs etiam, qui cupiditate ipſarum capti forent, demonſtraret. Semper vero eum ſtudium hoc amaſſe multis modis intelligitur, in quibus hoc etiam non paruum animi ipſius erga illud iudicium eſt: quod ſcripta ſua omnia teſtimonijs poetarum referſit: ſæpeq; verum eſſe quod ſentit quacunque de re, auctoritate ipſorum comprobauit. Valet etiam plurimum ad idem declarandum, quod cum a patre ipſius. prudentiſſimo rege, Alexandrum ſuſcepiſſet inſtituendum, & omni eleganti doctrina: &, quæ tātæ ſpei puero conueniret, expoliendum, Homerū in primis illi propoſuit: ingeniūq; ipſius in virtutibus eius sūmi poetæ contēplādis exercuit: cū n. alterū Homeri opus ab ingenioſo viro, ac multū in hac re vidēte, vocatū ſit pulchrū humanæ vitæ ſpeculū: quis non fateatur imagmē magnanimi viri, ac fortiſſimi regis Iliade expreſſam eſſe: nec potuiſſe optimū, ſapientiſſimūq; præceptorē verius illū informare, & ſimulachrū eius vitæ, quā ſequi poſtea ipſum oporteret, ante oculos illi melius collocare, quàm ſi monſtraſſet ei Achillis virtutes, artificiūq; poetæ deſcripſiſſet in illo heroe fingendo, cæteriq; principibus Græcarū copiarū, & ipſis clariſſimis

viris

viris, exprimẽdis? Inde autem natũ eſt admirabilis ille amor magni illius regis erga gnum eum poetã, quem multis modis ſignificauit, ac nullo tẽpore paſſus eſt minui ſuo in pectore, atque extenuari quod mirari non debemus, cum in animum eius tenerum ſingulares virtutes: incredibilemq; induſtriam huius diuiniſſimi poetæ acutiſſimus magiſter ſtudioſe, & quanta maxime diligentia poſſet, inſeuiſſet. Nam Alexandrum poſtea, virum factum, militarisq; diſciplinæ vſu ẽt valde peritum, Iliadem bellicæ virtutis vaticinium exiſtimaſſe ſemper atq; appellaſſe, ab ijs qui res ipſius geſtas ſcripſerũt, comitesq; itinerũ eius fuerunt, litteris proditum eſt. Eundem ẽt Achillis facta magnopere admiratum fuiſſe: e numeroq; heroum omnium plurimum illum amaſſe, teſtatur honos, quem eiueri ipſius atque oſſibus habuit. Cum.n. bellum illaturus regi Perſarum, Ilium veniſſet: vel, vt alij volunt, in Sigeum: illicq; Mineruæ hoſtias immolaſſet, ſimulq; heroa re diuina illis facta, ſibi propitios reddidiſſet, columellam ſuper tumulũ Achillis ſtantẽ vnxit vnguentũ: nudus q; vna cum ſodalibus ſuis circum ipſam cucurrit: coronaq; illic impoſita beatum Achillem prædicauit, quod duo illa multũ peruagata: & quæ pauci admodum in vita contigere, conſecutus eſſet. Confeciſſe præterea Ariſto. libros non paucos Homericarum quæſtionum, memoriæ à veteribus proditum eſt. quẽadmodum etiam ſeparatim eum tragœdiam ornaſſe: omneq; demum hoc ſtudium alijs quoque ſcriptionibus ſuis illuſtraſſe. Incubuit igitur ille in hanc rem toto animo, atq;, vt exiſtimare licet, quod conatus eſt, abſoluit, cumulateq; perfecit: omnesq; partes poetices ſubtiliter pertractauit. Cum autem dicendi etiam ſtudium expoliſſet: atq; ad intimas ipſius partes acie ingenij ſui penetraſſet, magiſtrosq; demum illius, artem, quam profitebãtur, docuiſſet, eadẽ natura diuinitate quid boni, maliq; i hac ipſa cõmitti poſſit, declarauit. in quo ẽt plus ne, an minus laborarit, non facile affirmarim. Nã cũ illic plures habuerit, qui ante ipſum in id opus incubuerint, doctoresq; illius ſtudij, ut potuerũt, extiterint, hãc contra artẽ primũ ipſum aggreſſum fuiſſe iudico: neq;.n. vlli memorãtur, qui id effecere tentarint: vt poſt Ariſt. ẽt, qui aliquid ipſi addiderint, multũq; in eo progreſſi ſint, minime feruntur. Non falsò ẽt fortaſſe putaret, qui crederet hũc doctiſſimi viri laborem magis profuiſſe ad ſcripta veterũ poetarum iudicanda: virtutesq;, ac vitia illorũ intelligenda, quam nouum aliquem, qui in eo ſtudio cum laude verſatus ſit, informaſſe, & perfectũ vndiq;, atq; abſolutum reddidiſſe: neq; tamen id auctoris ipſius culpa factũ eſt: ſed vitio potius eorum temporum, quæ poſtquam ille editus ac diuulgatus eſt, Athenis, reliquaq; in Græcia, conſecuta ſunt: ita enim omnia Macedonum armis, inteſtinisq; malis illic perturbata ſunt, vt vetera inſtituta Athenienſes dimiſerint: ac nouos mores, miſeræ illi fortunæ conuenientes, paulatim didicerint: otij vero, ac pacis hæc ſtudia ſocia ſunt, florentibusq; rebus gentis alicuius ac populi, non tantum tranquillis tpibus, maxime frequentantur. Romani aũt poetæ ad præcepta hæc, niſi fallor, non multũ aures patefecere: neq; auctoritatẽ huius ſummi doctoris in ſtudio ſuo ſecuti magnopere fuere. tragici namq;, ac comici totos ſe ad fabulas Græcas vertendas dederunt, nec noua multa argumenta ſtudioſe finxerunt. Epico vero carmini colẽdo apti in primis, vt arbitror, Lucretius, Catullusq; fuiſſent, ſi eorum alter veriorem materiã cepiſſet, in quã verſibus complectenda ingenium exerceret: alter vero longiorẽ ætatẽ vixiſſet, cũ inuenis adhuc tale ſpecimẽ huius poematis dederit, vt nõ male de ipſo hoc ariolari poſſimus: ambo aũt magnis ingenijs præditi fuere: ijsq; luminibus poemata illa ſua referſere, vt ſi toto pectore in hoc amplum argumentũ incubuiſſent, nullo negocio pares illi tractando,

omniq;

omniq; virtute cumulando, futuri fuiſſe intelligantur. nam quanta in vtroq; fuerit facultas ſcribendi, elegantiaq; orationis, cum ea ætate vixiſſent, qua maxime Latinus ſermo purus, ſincerusq; eſſet, quid attinet diſputare? Succeßit his Virgilius, non magno ſane ſpatio tẽporis interiecto. ſed quo grauia i primis mala, atrociaq; exorta ſunt, & quæ vt veterem ſtatum eius ciuitatis labefactarunt ac penè Romanum imperium euerterũt ita Latinum ſermonem, extincta omni nobilitate, totum inquinarunt: & antiquũ illẽm leporem ei eripuerũt. hic igitur, cum idoneam materiam, propriamq; eius carminis ſum pſiſſet, plurimum ipſam ſtudio diligentiaq; ſua exornauit: ac quod arte iudicioq; præſtari potuit, egregie perfecit, atque cumulauit. nam & Homerum ducem ſibi propoſuit, ipſumq; omni in parte ſui poematis accurate expreßit, vel vt quidam volunt, potius expilauit. quin certe tanquam apis quædam, ſingulos eius flores, vt tragicorum etiam, reliquorumque optimorum, & Græcorum, & Latinorum poetarum luſtrauerit: indeq; ſuauiſſimum mel confecerit, dubitari non põt. Sed tamen hic magnus, & qui ſtudio illo ſuo, curaq; adiutus, primum facile locum inter ſuos ſibi vendicarit, ac iudicio multorũ cum Homero etiam de primo loco ac palma concertarit. Sed vt ad opus Ariſtoteleum, artemq; hanc redeam, iacuit diu ipſa: & penè vndiq; tenebris oppreſſa atq; extincta fuit. quippe cum è tribus libris, primus tantum in vita relictus ſit: reliqui autem duo qui conſequebantur, interierint: nec veſtigium eorum vllum reſtiterit. nam ad hunc numerum librorum, quos ſcripſerit de hac arte, peruenisſe Ariſt. teſtimonijs veterum auctorũ perſpicitur: & Plutarchus. n. in Homeri vita tertij libri mentionem fecit, non longe a principio eius bene longæ ſcriptionis, vbi de origine eius poetæ diſputat, ac quid de re illa memoriæ prodiderit Ariſtoteles, diligenter commemorat. Sed etiam Laertius in Socratis vita narrat Ariſtotelẽ in ij. lib. ὅτι ποιητικὸς dixiſſe optimo illi viro ſedulo aduerſatos fuiſſe Antilochum Lemnium, & Antiphontem interpretem portentorum.

Præterea ipſemet in viij. libro de optimo ſtatu reip. teſtatur, ſe accuratè, copioſeq; diſputaſſe de purgatione perturbationum in his, quæ ſcripſit de poetica. necnon & in primo itidem, & in ij. libro de arte dicendi exponit, ſe de facetijs, omniq; ipſarum ſpecie ſeorſum diſſeruiſſe in iſdem de poetica ſcriptis. quarum rerum vix vmbra quædã nũc reperitur in hoc libro, quem in manibus habemus. præterquam quod nullo modo veriſimile eſt ipſum, accuratum in primis doctorem, multas partes huius operis neglecturum fuiſſe, & eas quidem non paruas: imperfectumq; demum id, atq; inchoatũ reliquiſſe: aut. n. non attingendum id fuit, aut poſtquam manus illi admouiſſet: partesq; ipſius alias quas accurate perſecutus eſſet, reliquas ẽt expolire debuit: propoſitumq; ſuum ad exitũ perducere. nã quin ſtatim in principio huius operis comædiã appellarit: ipſamq; ornãdã ſibi propoſuerit, dubitari nõ potest. quomodo igitur ipſam, ſi opus plenum, integrũq; eſſet, omittere potuit? Vtinã potius hunc vnum librum, qui reſtitit, totum, integrumq; eſſe affirmare poſſemus, vt ſcriptionem hãc ipſam mancam, debilemq; eſſe aſſeuerare nõ timemus. Neque tamen ob id minus nobis gratum, acceptumq, hoc, quod tenemus, eſſe dẽt: cũ. n. ipſum è magna quadã procella, naufragioq; ſalvum ſit, videtur à nobis ea de cã magis cuſtodiri, ornariq; debere. præterquam quod ita multa præcepta in ipſo cõtinẽtur: diſputationesq; tã acutæ, & poetæ informãdo neceſſariæ illic exiſtunt, vt omnis opera in eo diligenter legendo bene collocetur: fructusq; ſine dubio maximus inde capiatur Sed, vt ſignificaui, iacebat hoc pclarũ opus: nec aliquos adhuc acres ſui amatores nactũ fuerat: quãuis. n. formis excuſum iã, diuulgatũq, foret, Georgiusq; Valla i Latinũ ſer-

ſermonem ipſum vertere conatus eſſet, non tamen adhuc, quia nulla magna diligẽtia in eo illuſtrando adhibita fuerat, in vſu, honoreq; vllo erat. quum conſtet eruditiſſimos ẽt viros, qui oẽm ætatem in humanioribus ijs litteris expoliendis conſumpſerunt, accurate ipſum non legiſſe: neq; inde vnquam teſtimonia vllacitaſſe. Exortus poſtea eſt Alexãder Paccius, ciuis meus, qui ſtudio præterea hoc ipſo vehementer tenebatur: ac tragœdiã ẽt quandam, inuento nouo genere verſus, noſtro patrioq; ſermone conſcripſit, vt plures ẽt è Græcis poetis, non ſine laude & induſtria multa, partim eodem noſtro: partim Latino ſermone expreſſit: ille igitur ita acriter hoc opus amauit: vt ſemper in manibus illud haberet: ac de nullare magis cum hominibus doctis, verſatiq; in ſcriptis huius philoſophi loqueretur. Quare cum incenſus deſiderio ipſius eſſet, ac nulli labori parceret, vt eũ adiuuaret, cũ antiquis libris, cuius rei poteſtatem magnam nactus eſt, cum gratia apud Clementem VII. Pont. Max. floreret, perumgatam ſcripturam contulit, & multos ſane dubio locos emendauit. Sed ẽt, cum idem arderet ſtudijs omnis elegantis doctrinæ: in primiſq;, vt traditum eſt, artem hanc coleret ac frequentaret, vt magis familiarem ſibi hũc librum redderet, ſingulasq; ſententias accuratè ponderaret, in Latinum ſermonẽ ipſum vertere aggreſſus eſt: nec tamen plenè, quod ãio contendebat, effecit: conatu. n. illi egrẽgio mors obuiam ijt, ac ſingulare bonum, quod inde naſci potuit, fregit ac diſturbauit. inchoatus igitur, imperfectusq; labor ille honeſti ac probi viri exijt: nec tamen non ſtudia aliorum non parum excitauit. Inidem opus non multo poſt Franciſcus Robortellus toto pectore incubuit: qui & annis, & eruditione florens, conſumptis in tam præclaro, arduoq; opere plurimis vigilijs, hunc librum primus ſcriptis ſuis illuſtrauit. plurimumq; caliginis inde ſuſtulit atq; diſſipauit: necnon ope antiquorum librorum, nonnullas præterea ex eo maculas deleuit atq; exturbauit: cum. n. multa ille legiſſet, fabulasq; oẽs omnium poetarum diligenter verſaſſet, ac ſedulo in primis Græcos ſcriptores, in quibus varia, multiplexq; doctrina exiſtit, volutaſſet, bene paratus in hanc paleſtram venit, quare non ſine cauſa, magnam inde laudem, gloriamq; reportauit. Deſcendit ſtatim in eandem arenam egregiè & ipſe alia parte ornatus, ac ſcientia oĩ ſubtili comitatus, Vincentius Madius. qui cum ætatem oẽm in grauioribus libris eiuſdem auctoris cõtriuiſſet, atq; in celeberrimis gymnaſijs ſcripta ipſius interpretatus eſſet, laborem ẽt hunc viribus ſuis indignum non exiſtimauit, atq; in eo ſuſtinendo oẽ ingenij ſui robur contendit: hic & ſingulas ſententias diligenter examinauit, ac quæ obſtare illic, pugnareq; inter ſe videbãtur, cognouit: adhibitaq; diligentia plurima nodos plures diſſoluit, atq; extricauit. & ne longior in laudibus ipſius perſequendis ſine vlla neceſſitate ſim, quippe cum liber ipſe, plenus eruditiones ac diligentiæ, in manibus ſit, vtilem valde operam ſuam ĩ hoc præbuit atq; collocauit. Sed neſcio quo pacto ego, dum hos vere ornaui, & quanto opere ad hoc munus obeundum inſtructi acceſſerint, ſignificaui, errorem animi mei magis indicaui. qui non ita fortaſſe idoneus huic operi, neq; par tanto oneri ſuſtinẽdo, tamẽ illud ſuſcepi, & quaſi cum illis cõtendere voluiſſe, poſſum exiſtimari. a qua ſane mẽte, cõſilioq; lõge ſemper abfui: ac quiduis aliud magis ão meo cogitaui. quod ſane verũ eſſe, atq; ita prorſus ſe habere, res ipſa, vt arbitror, ratioq;, quã in hac ſcriptione mea ſecutus ſum, declarabit: neq; oĩ huius turpiſſimi criminis ſuſpicione liberabit. Sed, vt rõnem mei conſilij aperiã, ac quid deniq; me, vt tam erumnoſo nauigarem ſalo, impulerit, ſtudiũ id fuit iuuandi, & amor erga hunc optimum ſcriptorem incredibilis: cum. n. olim diligenter libros eius de arte dicendi legi: ac ſtudio, vigilijsq; meis quantum potui illuſtraui, eodem

tempore hunc ẽt libellum, non valde alienum ab eo argumento, accuratè verſaui, & eũ ipſius obſcuritatẽ animaduertiſſem, ac quàm malè ille à vetuſtate tractatus fuiſſet, cognouiſſem, aliquid lucis ipſi adportare: plagaſq; nonnullas aliquando eiuſdem ſanare mihi videbar. cumq; diutius in hac mente fuiſſem, cœpi ſperare, ſi id facere perrexiſſem, tẽpore futurum eſſe, vt adiumento alicui ad eum intelligendum ijs, qui non tantum in eo laboraſſent, futurus eſſem. Quod vero falli in hoc, decipiq; magnopere potuerim, admirãdum non eſt, cum nihil tam difficile omni homini ſit, quàm ſcire, qui ſit, ac quid præſtare poſſit, videre. hoc igitur fortaſſe mihi fraudi fuit, ac quod primò, ſi totum mihi propoſitum fuiſſet, merito me perturbaſſet, atq; ab eo conatu penitus abduxiſſet, paulatim ſuſceptum, non tam arduum, laborioſumq; mihi viſum eſt. Sed his oĩbus rebus nunc relictis, ignoſci arbitror oportere illis, qui deſiderio iuuandi ceteros capti, ſplendoreq; laudis occecati, maius aliquod onus ſuſcipiunt, quàm vires eorum valeant ſuſtinere. hanc igitur mihi quoq; veniam dari rogo: præſertim ſi liuor nullus, obtrectatioq; ĩ hoc meo labore apparebit: quarum rerum vmbram oẽm, ſpẽmq;, vt illæ (niſi fortaſſe nimis mihi placeo) ab aĩo meo abſunt, ita inde delere, ac funditus extinguere conatus ſum. Acceſſerunt poſtea preces amicorum, aſſiduæq; ipſorum voces, vt quidquid & ipſe inueniſſem ad hoc ſtudium illuſtrandum aptum, diuulgarem, & cum amatoribus ipſius maximis communicarem: ego.n. vt timidè ſemper ac pedetentim ad hoc opus acceſſi, & in ſingulis ipſius partibus multum hæſitaui, ita ad extremum hoc conſilium capiendũ valde cohorrui, & tanquam ſcopulum aliquem prolationem in medium mearum harum vigiliarum reformidaui. Nam quin cupidi ipſius multi inuenirentur, nunquam dubitaui: neq;.n. contingit hic, quod in altero illo ſtudio, arteq; dicendi vſu venit, vt in liberis tantum ciuitatibus ei locus ſit, vigeatq;, ſolum tranquillo ſtatu reipub. atq; omni ſtrepitu belli procul fugato. cum.n. & illic maximè floreat, ac ſecundis ipſarum rebus magnopere delectetur, gratum tamen eſt regibus, honoresq; ac præmia magna adipiſcitur ab opu lentiſſimis quibusq; hoĩbus: idemq; rerum aduerſarum ſolacium ac perfugium magnũ eſt. Quis.n. neſcit Aeſchylo ab Hierone Siculo maximos honores habitos eſſe? qui cum Athenis diſceſſiſſet, exiſtimans ſe ignominia notatum, quod ipſi ſeni adoleſcẽtem Sophoclem, qui tum primum in ſcenam venerat, delecti iudices antepoſuiſſent, eumq; victorem illius certaminis ſententijs ſuis declaraſſent, in eam potiſſimum tellurem ſe cõtulit: tyrannoq; illi mirificè gratus & acceptus fuit. vnde ſtatim præclarum ipſius factum, beneficiumq; in illos hoĩes maximum ingenio ſuo celebrauit: condebat.n. Hieron tunc Aetnam vrbem. vnde poeta ille, argumentum hoc ſui carminis fecit, fabulamq; eo noĩe docuit, qua & auctorem eius beneficij ornauit, & hoĩbus, qui illic viuerent, beatam vitã ominatus eſt. Apud Archelaum ẽt Macedonem, vixiſſe multum Euripidem, notum eſt qui rex tam benignus in eum poetam fuiſſe fertur, & tam ſæpe maxima pecunia, muneribusq; ampliſſimis eum ornaſſe, vt magnum ſane pondus auri aliquando Euripides magno animo recuſaret: atque in eo contra preces ipſius perſtiterit: aliquando totam illam pecuniam ſodalibus ſuis neceſſarijsq; Athenas miſerit, ne aliim regis erga ſe penitus videretur repudiare. nam Menandrum ẽt, qui alteram ſcenam coluit, a Ptolemæo primo Aegypti rege magnis propoſitis donis euocatũ fuiſſe, memoriæ proditum eſt. Sed alia plurima, ſi maiore confirmatione res egeret, exempla occurrerent: nec ſolum vetera, verũ ẽt noua, magisq; huic ipſi ætati propinqua, quãuis negari non poſſit, quin hæc mariora ſint, vt pp miſera ẽt, & valde calamitoſa ſuperiora tempora, non ita multi fue-

re, qui huic laudi toto animo incumberent, quamuis non penitus illa vnquàm extincta sit. cum in aliqua semper gente omni ætate aliqui extiterint, qui vt potuere tunc studia hæc colerent, atq; amarent. In quo etiam vere patria hæc nostra gloriari potest. quæ ingenia illa tulit, quæ prima hanc laudem renouarent, atq; omnibus alijs, qui aliquid ipsius lingua scripsissent, longo interuallo præstarent. ij autem fuere, vt vno omnium consensu patet, Dantes, ac Petrarcha, qui inter alios eius sæculi poetas, tanquam lumen alij quod emicuerunt. eorum verò alter, ætate prior, & amplitudine argumenti maior, & cognitione omnium scientiarum inlustrior: poema confecit, stuporis plenum, & diuinitatis multa refertum. Quod si aliquem inferiore ætate natura armauit, ac siquis se ad scribendum diuino spiritu afflatus contulit, hic profectò is fuit: neq, enim humanis viribus nixa mens vlla, quæ vidit ipse, & vt nos videremus effecit, potuisset vnquàm contemplari. Qui successit autẽ illi, quum minorem materiam sumpserit: est enim Petrarchæ poesis, vt de Anacreonte illo Teio, Cicero memoriæ mandauit, tota amatoria: multum tamen ipsi dignitatis attulit, honestèq; in primis atq; ample teneras illas res, ac molles pertractauit. cum contra Græcus ille & turpiorem amorem celebrarit, & vini plenum, temulentiæq; poema condiderit: ita se demum noster, in eo opere gessit, vt nihil in eo videatur posse desiderari, quod ad argumentum illud ornandum, atque omni laude cumulandum faciat. Cum igitur elegans hoc studium tantum adiumenti reperit a nostris hominibus: nec tantum inuenti sint apud nos, qui magnificè, præclareq; ipsum coluerint, sed etiam palmam ex eo tulerint, cur non debui & ipse, siquid opis ipsi adferre possem, valde conari. & cum eximium carmen scribere nõ valeam: nec etiam fortasse recte id faciendi rationem alijs tradere, eum saltem, qui summo ingenio præditus hoc fecit, artemq; hanc docuit atq, omni eleganti supellectile locupletauit, scriptis meis adiuuare: & præcepta, quæ dedit, vetustate ipsa, & præterea alijs malis corrupta multum, atque obscurata, sedulitate mea illustrare? Cum aũt nunc explicationem huius libri, finem mei laboris esse statuerim, habeam tamen instituta quædam alia, quæ valeant aliquid ad artem hanc ipsam ornandam, commodiore tpe illa diuulgabo, vt nulla re, qua possim, desinam ipsam expolire, si modo id, quod conatus sum, vllam in partem efficere potui, atq; præstare. Vt autem omnes ingenij mei vires contendi in singulis sententijs explanãdis, ita diligentiæ plurimũ, studijq; adhibui in antiquis exẽplaribus conquirendis: cumq; oẽs, quæ apud nos sunt, bibliothecas perscrutatus essem, opera ẽt amicorũ, industriaq; in hac re vsus sum. qui vt studio meo inseruirent, ceteras Italiæ omnes excussere runt, vnde aliquid aptum ad hunc librum purgandum posset expromi. Sed se potius in hoc illi studiosos mei, diligentesq; præbuerunt, quàm auxilij multum mihi, opisq; ad id quod quærebam, tulerunt. quod sane ipse admiratus non sum: screbam. n. vulnera quæ impositæ erant huic operi, multis ab hinc sæculis eo comportata fuisse: videramq; ipse olim, ac diligenter tractaram volumen quoddam antiquissimum, in quo cum vnà cum alijs nõnullis bonis auctoribus, fideliter scriptis, hic ẽt liber esset, nihilo meliur illic ille multis locis, quàm peruulgatus quilibet, typisq; excusus erat, quare desperaui aliquid boni inde posse expectari. Totum igitur me contuli ad lectionem cõem diligẽter spectandam, quam tamen arbitror me multis locis emendasse, ac studio meo meliorem reddidisse. quod partim feci ope illorum ipsorum, cuicuimodi erant, scriptorum librorũ: partim collatione aliorum locorum, ac testimonio: denique, auctoritateq; quorundam veterum auctorum. vt coniectura etiam aliquando, acerrimaq; animaduersione ani-

mi mei. quod tamen pudenter (niſi fallor) & cautè feci: ſemelq; tantũ, aut iterũ, aliquid mihi, neceßitate coactus, in hoc permiſi: aut, ſiquis ẽt hoc vult, arrogauí. nec recuſo ẽt, ſi forte deceptus ſum: nimisq; in hoc mihi tribui, quin opinio mea refellatur: veritasq; ipſa iudicio meo anteponatur: oũ. n. malo, quàm huic diuino, atq; vtili in primis operi, cui plurimum prodeſſe ſtudui, videri obfuiſſe, aut aliquid ipſi maculæ aſperſiſſe. Nam ĩ hoc quoq; ſimplicitas animi mei, cupiditasq; infinita iuuandi apparebit. quòd vt labor hic meus cõior ſit: ſententiæq; auctorum minore cum moleſtia percipiantur, ab his ẽt, qui ipſius linguam non didicere, ſingula verba expreſſi, ac ne ordinem quidem illorum plerúque variaui: hanc. n. rationem, rudem penitus atq; inornatam, aptiorem ſemper exiſtimaui ſcriptis huius doctißimi. atq; acutiſſimi ſcriptoris exprimendis. qui nanq; in præceptis alicuius artis, rebusq; ſubtilibus, atq; obſcuris vertendis, elegantias ſermonis ſectabitur, hic ſtudio illo ſuo (vt opinor) potius officeret, quàm lectorem adiuuaret: ac ſcrupulos ſæpe magnos in aũm eius infereret: oratio. n. eorum, qui aliquam artem tradunt, longe diuerſa eſt a genere dicendi oratorum: & eorum denique, qui multum in eo ſtudio verſati ſunt: quamuis. n. illi tunc longè alij ſcriptioni incumbant, retinent tamen non parũ frequentatæ ab ipſis locutionis: resq; oĩs aut multum augere, aut contra conterere valde, & extenuare conſueruntHoc ẽt, vt apparet, vidit Melanthius: acutus valde & ingenioſus poeta, vitiumq; nimis expolitæ orationis ſignificauit: cum. n. quæſitum eſſet ex eo quid ſentiret de tragœdia Diogenis, reſpondit non poſſe ſe adeam oculis penetrare, nominibus vndiq; tectam atq; obſcuratam. Eodem igitur pacto acuti ſenſus Ariſto. non poterunt indagari, ſi grauitate verborum ſpẽq;, tanquam velis quibuſdam, operti fuerint atq; adumbrati. Qua in re fortaſſe plures, non parum lapſi ſunt, qui diu verſati in illo ſcriptore, verborumq; ſplendore, ac copia diligenter notata, ſtilum Ciceronianum huc tranſtulerunt, atq; in hoc potius ſtudium oẽ ſuum: quàm in ſenſibus philoſophi exprimendis poſuerunt. quod nullo modo (niſi fallor) fieri oportuit: eruditio. n. doctrinaq; ab ſcondita hinc petitur, non flores, ornatusq; ſermonis ab his auctoribus expectantur. Verum aũt hoc eſſe, prorſusq; probari debere, intelligitur ẽt auctoritate illorum, qui publicè Ariſtoteleos libros interpretantur. qui cum eruditiſſimi viri ſint, ac de hac re egregiè poſſint exiſtimare: quippe cum ipſos tanquam incudem quandam, continenter tundat; nec vllam quamuis minutam & exilem partem eorum relinquant, quam non ſubtiliter perpendant & exentiant, relicto labore hoc ipſorum, doctoreq; ſuo ita concinnato, vt vix agnoſcant: veterem illam ſimplicem puramq; tralationem ſequuntur. nec ab ea vnquam, in quo ſanè multum vident, decepti elegantia, ſplendoreq; vllo verborum diuelluntur: ſiquis. n. illic aliquantulum a vero ſenſu auctoris digrediatur, quod neceſſe eſt, ſi pluribus verbis, aut ornatioribus vtatur, ſtatim plures, ac moleſtæ quæſtiones exoriuntur, quæ magnopere perturbant lectorem, ac ſine cauſa ingeniũ ipſius exercẽt: cum tale nihil ab auctore vnquam prolatum, aut cogitatum ſit. Cognoui ergo Petrũ Halcyonium, qui mirum quantũ in hoc valuit: ac ſi conatus hic laudem in ſe magnam aliquam hẽt, non debuit non magnopere commendari. ita ſe certe ille in ea rõne amauit, vt non veritus ſit Theodorũ inſectari, ac ceteros oẽs, quos ille doctißimus vir, plurimumq; in hoc munere laudatus, ſecutus fuerat, præ ſe contemnere atq; conculcare. hic nouullos lib. Ariſt. interpretatus eſt, atq; oẽm induſtriam ſuam in eo poſuit, vt ſententias philoſophi Ciceronis verbis exprimeret: cuius eloquentiam meritò ſemper probarat, & cũ ſcribebat ẽt aliquid, non infeliciter reddebat. quid aũt præſtare in hoc de quo quærimus po-

potuerit, non eſt tempus nunc accuratè docere. Laborum certe illum non eſſe probatū teſtatur. quod in ſcholas philoſophorum receptus non eſt, præterquam quod ſtatim exortus eſt, eruditus ſane & accuratus vir, qui valde ipſum accuſauit, ac volumen ēt de illius in eo opere erratis diuulgauit. Poſſem ēt ex ēplis poſitis certorum locorū, vitium hoc ipſorum patefacere, & quàm nullo iudicio in hoc vſi ſint declarare: ſed quia ab aliorum culpis exagitandis toto animo abhorreo, & rem ipſam ſatis iam planam, & apertam eſſe arbitror, omni hoc labore ſupersedebo. Nam ipſe quoq; huiuſcemodi aliquid fortaſſe efficere potuiſſem, ſi conatus eſſem, atque id rectum eſſe, ac laude magna dignum exiſtimaſſem: eam enim laudem eſſe, dignamque prorſus, quæ hoc nomine appelletur puto eſſe, quæ a ſapientibus viris, iudicioque præditis proficiſcitur: non ab his naſcitur, qui vmbram potius rerum, & quod in promptu eſt ſpectant, quàm vim illarum, naturamq; reconditam intuentur. Huic igitur quoque periculo me expoſui: nec voces maleuolorum, imperitorumq;, fructus aliorum gratia reformidaui. & cum fide demum me in hoc, quemadmodum in alijs oībus partibus geſſi, atq; eam in primis ſeruaui. Nec tamen nō auctor ſum ijs, qui harū litterarum: artiumq, oīum optimarū ſtudioſi ſunt, vt Græcum ſermonem perdiſcant. quod non magno negocio, ſi tantum ipſius percipere voluerint, quantum huic eruditiſſimo ſcriptori legendo, ceterisq; ſcientijs ex ſcriptis percipiendis ſatis eſt, neque longo tempore impetrabunt: ita.n. paucorum menſium labore, maximos labores, in quos neceſſario aliter ſingulis diebus incurrent, declinabunt: ac multo facilius ad occultos ſenſus auctoris penetrabunt: neq;.n. exiſtimandū eſt quemquam melius, aptiusq; ſenſum animi ipſius oratione editurum, quàm auctor ipſe fecerit, è cuius mente, intellectuq; illi prodierunt. Qui vero ſemel guſtata ſuauitate, copiaq, huius ſermonis, contentus hoc non erit, ſed ad fontes etiam poetarum accedere auſus fuerit, atque inde iucundiſſimum liquorem haurire, & tanquam in amæniſſimis muſarum pratis requieſcere voluerit, laborabit hic quidem magis. quippe cū illi feſtuitates oēs, & lepores vndiq; collegerint, & è vetere etiam memoria, peregrinisq; regionibus verba quædam erueriut, vt non pauca quoq; libere ſatis & contra conſuetudinem ipſam aut iniunxerint aut immutarint. Vnde factum eſt, vt quidam ipſos alia lingua, quàm cæteri ſcriptores, locutos exiſtimarint, & ob hanc difficultatem illos attingere magnopere reformidarint. nec tamen non labor ille maximum fructum, voluptatemq; aliquando in animis ipſorum creabit, & moleſtiam illam non ſine grandi fœnore compenſabit. Cum autem iam, quæ dicere cogitaram, ac conſilio meo conſtituendo, neceſſaria exiſtimaram, expoſuerim, alacri animo ad auctorem ipſum ire iubebo. & vt omnes ſingula ipſius verba diligenter expendant, admonebo. quem ipſorum laborem, ſi ſtudio, diligentiaq; mea plurimum leuaui, gaudebo, ac quod magnopere cupij, me plene conſecutum putabo. Sin nullum magnum, vt ſtudui, fructum illis tuli, voluntas certe non defuit: conatusq; huius rei efficiendæ, vt vnicuiq; apparere poſſe puto, non mediocris.

ARISTOTELIS POETICA

Petro Victorio Florentino interprete.

SVMMA LIBRI.

De Poeſeum conuenientia, ac differentijs: Poeſis origine, ac incremento: Tragœdiæ eſſentia, partibus, ac ſpecieibus: Epopœie pariter: Poetarum increpationibus, ac defenſionibus: Tragœdiæq; & Epopœie comparatione.

Quod ſit operis propoſitum. Quæ Poeſeum conuenientia, ac penes imitationes differentiæ. Cap. 1.

H

DE Poetica, ipſaq; & formis ipſius, quam vim vna q̃q; habet, & quo pacto oportet coagmentare fabulas, ſi poeſis bene ſe habitura ē: Præterea ex quot, qualibus ve eſt partibus: eodemq; mō et de alijs, q̃ eiuſdē rationis, viæq; ſunt, diſſeramus, initio ſumpto, vt naturæ mos eſt, primum a primis. Epopœia iam & tragœdiæ poeſis: adhuc aūt comœdia & dithyrambica, atque eius quæ vtitur tibijs pluri ma: nec non citharisticæ, omnes imitatio ſunt, ſi quis totum ſimul ſpectet. Diſcrepāt autem inter ſe tribus, aut.n. quod reb⁹ genere diuerſis imitantur, aut q̃d res diuerſas, aut quod aliter, & non eodem mō. Quēadmodū.n. & coloribꝰ & figuris multa quidā imitātur, effigiē illorū exprimentes: hi q̃dē per artē: hi vero per conſuetudinē: alij vero per vocē imitantur: ſic in artibus dictis, cunctæ ſanè imitationem efficiunt in rhythmo & oratione & harmonia. His autē aut ſeparatim aut mixtis ceu harmonia & rhythmis vtūtur ſolū, & ea quæ tibias inflat et citharistica: & ſi forte aliquæ aliæ huiuſcemodi ſunt, vt ars illa, q̃ fiſtulis vtitur. Ipſo autē rhythmo imitant̃ abſq; harmonia, q̃ è numero ſaltatorū aliquos imi- I M tantur: hi nanq; per rhythmos figuratos imitantur & mores, & affectus, & actiones. Epopœia vero ſolū ſermonibus nudis, vel metris, & his q̃dē ſiue mixtis illis inter ſe, ſiue vno quodā genere metrorū vtens, vt vſque ad hanc diem fecit. Nullo enim haberemus nominare communi Sophronis ac Xenarchi mimos, & Socraticas fabulas: neq; ſiquis per trimetra, aut elegos

L

aut

A aut alia quædam huiuſcemodi genera carminum, imitationē non fecerit, niſi quod homines coniungentes cum metro, ποιεῖν, hos quidem ἐλεγειοποιοὺς: hos autem ἑποποιοὺς, nominãt. Non vt eos, qui ſunt ſecundum imitationem, poetas, ſed cõmuniter ſecundum metrum appellantes: etenim ſi quidpiam medicinæ præcepta continens, aut artis muſicæ propriũ verſibus ediderint, ſic appellare conſuerunt. Nihil autem commune
B eſt Homero & Empedocli pręter metrum. Quapropter hunc quidem poetam iuſtum eſt vocare, hunc vero phyſiologũ potius q̃ poetam. Similiter autẽ, & ſi quis omnia metra permiſcens non efficiat imitationem ceu Chæremon Centaurum cõfecit, opus mixtum ex omni genere verſuum, non oportet iam hunc poetam vocare. De his q̃dem igitur hũc in modum explicatum ſit. Sunt autem nonnullæ, quę vtuntur omnibus di
C ctis: intelligo autem, ceu rhythmo & concentu & metro: quẽadmodum et dithyramborum poeſis, & nomorum, nec nõ tragœdia, & comœdia. diſcrepant verò hę ĩter ſe, quod partim harum vna cunctis: partim autẽ ſingillatim vtuntur. Has quidem igitur dico differentias artium, in quibus efficiunt imitationem. Quia aũt imitantur ñ, qui imitantur agentes: neceſſe aũt ĩ, hos aut ſtudioſos aut improbos eſſe: mores.n. ferme ſem D per comitantur his ſolis: vitio .n. & virtute, quod pertinet ad mores diſcrepant oẽs, ſiue meliores, q̃ comparati nobis ſint, ſiue deteriores, ſiue & tales neceſſe eſt imitari, quemadmodũ pictores. Polygnotus quidem .n. meliores: Pauſon, autem deteriores. Dionyſius vero ſimiles pingebat. Planũ autem eſt, quod vna quę̃q; dictarum imitationum habebit has differentias: & erit diuerſa, eo quod diuerſas res imitetur hunc in mo- E dum. etenim in ſaltatione, & tibiarum fidium̃q; vſu fieri põt, vt ſint hæ diſſimilitudines. Et circa orationem & nuda carmina: ceu Homerus quidẽ, meliores: Cleophon autẽ, pares: Hegemon vero Thaſius, ille qui primus parodias cecinit: & Nicocharis, qui Deliada verſib⁹ ſcripſit, deteriores. Simili mõ autẽ et circa dithyrãbos, & circa nomos: vt Perſas & Cyclopas, Timotheus & Philoxenus, imitari poſſet aliq̃s. In eadẽ autẽ dif- F ferẽtia et tragœdia ſeparata fuit a comœdia: hæc quidẽ.n. deteriores: hęc vero meliores, imitari vult, quã ñ q̃ nũc ſunt. Adhuc aũt horũ tertia dĩa ẽ, vt ſingulas has res imitareť aliq̃s, etenĩ ĩñſdẽ et eaſdẽ res licet imitari: aliqñ q̃dẽ exponentẽ, vel aliud quippiã factum, qũo Homerus facit: vel vt eundẽ et nõ ſe ĩmutãtẽ: vel oẽs vt agẽtes & molientes aliq̃d eos, quos imitamur.

G In trib⁹ iã his dr̃ĩs imitatio verſatur, vt initio diximus: in quibus ſ. & quæ, & quomodo. Quapropter hac quidem idem cum Homero imitator Sophocles eſſet: imitantur enim ambo ſtudioſos. hac vero cum Ariſtophane: agentes enim imitantur & gerẽtes ambo. Vnde & dramata vocari nonnulli ipſa aiũt, quia imitantur agentes. Qua etiam de cauſa vendicant ſibi tragœdiam & comœdiam Dorienſes. Aſciſcunt verò ſibi comœ-
H diam Megarenſes: & qui hic, tãquam illa exorta ſit apud ipſos, cum popularem ſtatum ciuitatis habebãt: & qui ex Sicilia: ex illis enim locis Epicharm⁹ poeta prodĩt, qui multo tempore prior extitit Chonnide & Magnete. Tragœdiam vero ſibi vẽdicant quidam ẽ numero eorũ, qui incolũt Peloponneſum, ducentes ſignum a nominibus: hi enim affirmant ſe appellare co-
I mas, pagos. Atheniẽſes vero, demos: tanquam comœdi vocati non ſint a verbo κωμάζειν, ſed nomen duxerint ab errore illo per pagos, quo illic vagabãtur, qui ignominia notati ex vrbe diſcedebant. Prętera facere ipſi quidem ſe oſtendunt vocare δρᾶν. Athenienſes vero πράττειν. De differentĩs autem imitationum, & quot, & quæ ſint, hæc ſatis habenda ſunt.

De ipſius poetices ſuarumq; ſpecierum origine, ipſarum incremento, ac mutatione Tragœdiæ, atq; Epopœiæ ſimilitudine.

Cap. 2.

I VIdentur autem genuiſſe quidem omnino poeticã cauſæ duæ quædam, atque hæ naturales: imitari enim inſitum eſt hominib⁹ a pueris: & hac re illi differunt a cæteris animantibus, quod animal eſt homo maxime aptum ad imitãdum & primas perceptiones ip-
K ſe facit imitando. Et gaudere rebus imitatione expreſſis vniuerſos. ſignum autem huius rei eſt, quod contingit in operibus opificum, quæ enim ipſa cum moleſtia videmus, horum imagines, magno artificio, exquiſitęq; expreſſas cum ſpectamus, lætitia afficimur, ceu beluarum formas abiectiſſimarum, & cadauerum. Cauſa autem huius etiam rei eſt, quia diſcere non ſolum philoſophis iucundiſſimũ eſt, verum etiam alĩs ſimiliter: verum parum participes eius M
ſunt: hanc enim ob cauſam gaudio afficiuntur, cum cernunt imagines rerum: quĩa contingit ipſos ſpectantes perdiſcere, ac ratiocinari quid vnumquodque eorum ſit. Ceu quod hic ille eſt: quia, niſi ille antea rem viderit, tunc non imitatio efficiet voluptatem, ſed propter artificium ſtudiumq; opificis, aut colorẽ, aut propter aliam quampiam huiuſcemodi cauſam. Cum autem

A tem imitari nobis ex natura ſit, & harmonia & rhythmus (nam metra particulas eſſe rhythmorum perſpicuum eſt) a prīcipio qui natura facti erant præcipue ad ipſas has res, paulatim promouentes, procreauerunt poeſim ex ſubitis ſtudiīs, & iīs quæ ex tempore dicerentur. Diuulſa vero poeſis fuit ſecundum ſuos proprioſq; mores eorū, qui eam tractarent: grādiores enim honeſta facta imitabantur: & ea denique quæ ab huiuſcemodi naturis proficiſcerentur. Humiliores vero, facta turpium virorum: primum canentes vituperationes: quemadmodum alteri illi hymnos & laudationes. Eorum quidem igitur, qui Homerum ætate anteceſſerint, nullius poſſum⁹ huiuſcemodi poema dicere: credibile autem eſt eſſe multos. Si vero ab Homero initium fecerimus, licet. Ceu eſt Margites illius, & huiuſcemodi nonnulla. in quibus & quod valde congrueret, iambicū metrum venit. Vnde & iambicum vocatur nūc, quia in hoc metro ſe mutuo lędebant, atque omni contumelia afficiebāt: extiteręq; priſcorum illorum: hi quidem, heroicorum: hi vero, iamborū poetæ. Quemadmodum autē & in rebus grauibus maxime poeta Homerus extitit (ſolus enim non tantum quia bene: verum etiam, quia imitatiōes dramaticas condidit) ſic & comœdiæ figuras primus leuiter monſtrauit. nō vituperationem, ſed ridiculam materiam tanquam dramate complectens: Margites enim proportione ſe habet, vt Ilias & Odyſſea ad tragœdias, ſic & hic ad comœdias. Cum autem apparuiſſet tragœdia & comœdia, qui ad vtranque poeſim ferebantur naturę quodam inſtīctu: hi quidem pro iambis comici extitere: hi vero pro hexametris, tragici euaſere, quia maiores, plenioresq; honoris figuræ hæ ſunt, quàm illæ. Quæ rere vero præterea, ſi tragœdia B iam, quod ad ipſius ſpecies pertinet, ita ſe habet, vt ſatis ipſi eſſe poſſit, an non: ipſumq; per ſe exiſtimatum & ad theatra, alia diſputatio eſt. Nata igitur initio extemporanea & hęc & comœdia: & altera quidem ab his qui dithyrambum canebant: altera vero ab his qui phallica, q̄ vſq; ad hoc tempus manēt quibuſdam ī ciuitatibus legibus inſtitutisq; confirmata, paulatim creuit, vlterius ſemper producētibus, quantum ipſius perſpicuum fuit. Et cum multas mutatiōes ſuſtinuiſſet tragœdia, quieuit, quia ſuam naturam nacta eſt. Et hiſtrionum multitudinē ex vno ad duos primus Aeſchylus perduxit, & partes chori minuit: & orationē quę prima concertaret, inſtituit. Tres autem, & ſcenæ ornatum Sophocles. Adhuc autē magnitudo ex paruis fabulis & locutione ridicula quia ex ſatyrico mutata eſt, ſe-

rò

G rō granditatem honeſtatemq; ſuam nacta eſt. Metrumq; e tetrametro iambicum natum eſt: primum.n.tetrametro vtebantur: quia ſatyrica & multū reti nens ſaltatorię artis erat tūc hęc poeſis. Locutiōe autem nata, ipſa natura ſuum propriumq; metrum repperit: maxime.n.e numero omnium metrorum iābi cum aptū locutioni eſt. ſignum aūt huius rei eſt: plurimos nanque ſenarios iambicos edimus in ſermonibus, quos inter nos
H habemus: hexametros vero, raro, & tunc ſolum, cū eximus ex modulatione apta familiari orationi. Adhuc aūt epiſodiorum multitudines, et cetera vt ſingula ornata fuiſſe dicūtur. De his quidem igitur tot a nobis dicta ſint: multū.n. fortaſſe opus eēt ſingillatim percenſere. Comœdia autem eſt, vt diximus, imitatio deteriorū quidem: non tñ in omni vitiq; genere: ſed ridiculū turpis eſt pars: ridiculū.n.eſt
I peccatū quoddam et turpitudo ſine dolore, & q̄ non interimat: ceu ſtatim ridicula facies, q̄ turpis eſt ac diſtorta ſine dolore.

Tragœdiæ quidē igitur migrationes, & per quos extitere, non fefellerunt. Comœdia vero, qa initio nullum ſtudiū in ea poſitum eſt, fefellit: etenim chorum comœdorum ſero magiſtratus dedit: ſed voluntarij erant. Cū autem ipſa iam figuras quaſdā haberet, qui ferūtur ipſius poetę memorantur. Quis autē perſonas aſſignauit, aut prologos, K aut multitudinem hiſtrionum, & reliqua huiuſcemodi, ignoratur. Fabulas autem facere Epicharmus & Phormis incœpere. A principio quidem igitur ex Sicilia venit. eorum vero, qui Athenis nati ſunt, Crates primus cœpit, cum abiciſſet formam illam iambicam, in vniuerſum facere ſermones vel fabulas. Epopœia quidem igitur tragœdiæ comitata ē vſque ad hoc ſolum, quod metrica oratione imitatio eſt ſtudio- L ſorum virorum. Quod autem metrum ſimplex habet, & enarratio eſt, hac parte iter ſe diſcrepant. præterea longitudine: hęc nanque quem maxime pōt, nititur intra vnum ambitum Solis redigi, aut parū variare. Epopœia vero indefinita eſt tempore: & hoc diſcrepat ab illa: quāquam primis temporibus ſimili ratione in tragœdijs hoc faciebant, & in epico carmine. Partes autem ſunt hæ quidem eædē: hæ vero propriæ tragœdię. M Quapropter quicūq; de tragœdia cognouit, ſtudioſa et nequā, idem ēt cognouit de epico carmine: quęcunq;.n. habet epopœia, tragœdiæ inſunt, quæ vero ipſa habet, non omnia in epopœia inueniuntur. De poeſi q- dem igitur, quæ in hexametris imitatur, & de comœdia, poſt dicemus: de tragœdia aūt diſputem⁹, collecta ex dictis, q̄ ſide naſcit, definitione eſſentiæ ipſius.

Quę

A *Quæ ſit Tragediæ eſſentiæ definitio.*
Cap. 3.

EST igitur tragœdia imitatio actionis ſtudioſæ & perfectæ, magnitudinem habentis, cõdita oratiõe, ſeorſum vnaquaq; formarum in partibus agentibus: & non per expoſitionem, ſed per miſericordiã & metum cõficiens huiuſcemodi perturbationũ purgationẽ. Dico iam conditam quidẽ orationem, quæ habet numerum et harmoniam et metrum. illud
B autẽ. Seorſum formis, quia opemetrorũ quędam ſolum efficiũrur, & rurſus alię vi cãtus. Quia autem agentes faciunt imitationem: primum quidẽ neceſſario vtiq; eſſe debet aliqua pars tragœdię oculorum ornatus: deinde cantus, & dictio: in his. n. faciunt imitationẽ. Voco autẽ dictionem, ipſam metrorum cõpoſitionem: cantũ autem, quod vim perſpicuam habet omnẽ.

C *Quot, & quæ ſint ipſius Tragediæ partes quales, & quem inter ſe ordinem habeant.* *Cap.* 4.

QVia autẽ actionis eſt imitatio: agitur autẽ a quibuſdam agẽtibus: quos neceſſe eſt quales quoſdam eſſe & moribus & ſententia: propter hos. n. & actiones eſſe dicimus quales quaſdam, duæ actionũ cauſę natura ſunt, ſnĩa & mores, & ſm has adipiſcuntur finem ſuum: & inde ẽt depelluntur oẽs. Eſt autẽ actionis quidem imitatio fabula: appello enim fabulam hanc compoſitionem rerũ: Mores autem ſm quos quales quoſdã eſſe affirmamus eos, qui agunt: ſentẽtiam aũt, ea, in quibuſcunq; dicentes demõſtrant aliquid, ſeu ẽt enuntiant mentem ſuam. Neceſſe eſt igitur oẽs tragœdiæ ptes eſſe ſex, ſm quas qualiſquædã tragœdia eſt: hæc autẽ ſunt, fabula, mores, & dictio, & ſnĩa & apparatus & concentus: quibus quidẽ. n. imitãtur, duę partes ſunt: vt autem imitantur, vna: quæ aũt imitantur, tres: & E præter has, nulla. His quidem igitur nõ pauci ipſorum, vt ita loquar, vtuntur formis: etenim aſpectationem habet oẽ, & mores, & fabulã, & dictionem, & concentum, et ſnĩam eodem pacto. Maximum autem horum eſt rerum coagmẽtatio: tragœdia enim imitatio eſt, nõ hominum, ſed actionis & vitæ: & felicitatis & infelicitatis: etenim felicitas in actione eſt: & finis actio quędam eſt. non qualitas. F Sunt autem ſecundum quidem mores, quales quidam: ſecundum autem actiones, felices vel cõtra. Non igitur vt mores imitentur, agunt: verum mores cõplectuntur propter actiones. Quapropter res & fabula finis tragœdiæ: finis autem maximum omnium. Prætereа ſine actione quidem nullo modo fieri poſſet tragœdia: ſine moribꝰ. aũt extare poſſet: recentiorum .n. plurimorũ tragœdiæ carent moribus:

G moribus: & omnino poetę multi huiuſcemodi ſunt: ſicut & pictorum Zeuxis ad Polygnotum ſe habet: Polygnotus quidem enim bonus eſt deſcriptor morũ. Zeuxidis autem pictura nullos habet mores. Præterea ſiqs deinceps collocarit ſermões moratos, & dictiones & ſententias probe cõfectas, efficiet quod eſt tragędię op⁹: verum multo magis, quæ his deterioribus vtitur tragœdia erit, habens fabulam & coagmentationem rerum.

H Ad hæc autem maxime res, quibus tragędia capit animos hominum, fabulæ partes ſunt: peripetiæ inquam & agnitiones. Adhuc ſignum eſt, quod qui ſe ad ſcribendas tragędias dant, prius valent & locutione & moribus exquiſitè res tractare, & res coagmentare: ſicuti & primi poetæ ferme omnes. Principiũ quidem igitur, & tanquam anima tragędiæ fabula eſt: ſecundum autẽ, mores: aſſimile enim

I eſt & in pictura: ſi enim aliquis illiniret pulcherrimis medicamentis fuſim, non ſimiliter oblectaret, ac ſiquis albo deſcriberet imaginem. eſtq; imitatio actionis, & per hanc maxime eorum qui agunt. Tertium autem ſententia: hoc autem eſt dicere poſſe ea, quæ in re inſunt, & quæ illic congruunt: quod quidem in oratione ciuilis facultatis, & artificij dicendi, opus eſt: priſci quidem enim ciuiliter faciebant dicẽtes: noſtri vero temporis, rhetorice. Sunt autem mores quidem huiuſcemodi quiddã, qđ aperit electionem qualis quædam: in quibus non eſt perſpicuum num eligit aut fugit. Quare non habent mores è numero orationum illæ, in quibus penitus nõ eſt, quod eligit, aut fugit, qui dicit. Sententia verò in quibus demonſtrant aliquid, quod eſt, aut quod non eſt, vel vniuerſum aliquid enuntiant. Quartum autem eorum, quæ in oratione quidem manent, dictio. L

Dico autem, quemadmodum prius dictum eſt, dictionem eſſe per verba animi interpretationem: quod & in vincta metris, & in ſoluta oratione habet eandem vim. Reliquarum vero quinta eſt melopęia, maximũ condimentorum. Apparatus autem quiddam eſt, quod quidem allicit ad ſe animos: maxime autem eſt expers artis: & minime ſuum propriumq; poeticęs: tragędiæ enim vis & ſine cõtentione & hiſtrionibus manet. M

Præterea maiorem poteſtatem habet in fabrica, conſtructione, ve apparatuum ars opificis illius, qui fabricat inſtrumẽta ſeenæ, quàm ars poetarum.

De Fabulæ magnitudine.
Cap. 5.

EXplicatis autem his, dicamus poſthęc qualem quã dam oportet conſtitutionem eſſe rerum: quia hoc & primum & maximũ eſt tragędiæ. Poſitum autem eſt a nobis tragœdiã

A gœdiã perfectæ ac totius actionis eſſe imitationẽ: quæ habeat magnitudinem aliquam: eſt.n. totum & quod nullã habet magnitudinem. Totum autẽ eſt, qđ habet prĩcipium, et mediũ, & finem. Principiũ aũt eſt, qđ ipſum quidẽ ex neceſsitate non poſt aliud eſt: poſt illud autem aliud natum eſt eſſe, aut fieri. Finis autem contra, qđ ipſum q̃dem poſt aliud natum eſt eſſe, vel ex neceſsitate vel plerunq; : poſt hoc autem aliud nullum.
B Medium autẽ, quod & ipſum poſt aliud, et poſt illud itẽ aliud diuerſum ab eo. Oportet igitur bene conſtitutas fabulas, neque vnde ſors tulit, temereq; incipere: neq; vbicunq; contigit deſinere, verum vti dictis formis.
Adhuc autem quia pulchram & animantem & oẽm rem, quę conſtitit ex quibuſdã, non ſolũ hæc ordine poſita oportet habere, verum ẽt adeſſe magnitudinẽ, non quamlibet: pulchrum .n. ĩ magnitudine & ordine ma
C net. Vnde neq; valde puſilla aliqua eſſe poſſet pulchra animãs: confunditur .n. ſpectatio prope inſenſile tẽpus facta: neq; valde magna: non.n. ſiẽ ſpectatio fit; ſed perit euaneſcitq; ſpectantibus vnum ac totum ex ſpectatione. Ceu ſi decem milium ſtadiorum ſit animans. Quapropter oportet quemadmodum ĩ corporibus, & in animantibus habere quidem magnitudinẽ: hanc autem facile circumſpici poſſe, ſic & in fabũlis, habere D quidem longitudinem: hanc autem facile memoria teneri poſſe. Longitudinis autem terminus ad contentiones & ſenſum, non artis eſt. Si enim centũ tragœdias oportuiſſet contẽder ad clepſydras vtiq; contendiſſent: quemadmodum quondã & alĩs temporibus affirmant. Terminus autẽ rei ex ipſius natura, ſemper quidem quimaior eſt, dummodo maneat ĩtra eos fines, vt vna totus perſpicuus ſit, pulchrior ẽ, quod ad magni E tudinem pertinet. Vt autẽ ſim pliciter, re definita, dicamus, in quanta magnitudine ſecũdum veriſimile, vel neceſſarium, deinceps naſcentibus rebus, contingit in res ſecundas ex aduerſis, vel ex rebus ſecundis in aduerſas mutari, idonẽ terminus eſt magnitudinis.

De Fabulæ vnitate. *Cap.* 6.

FAbula autem eſt vna, non, quẽadmodum nõnulli arbitrantur, ſi circa vnũ fue F rit: multa .n. & infinita genere contingunt, ex quibus nonnullis nihil eſt vnum. Sic autem & actiones vnius multæ ſunt, ex quibẽ vna nulla fit actio. Quare omnes videntur peccare, qui cunq; poetarum Heracleidem, & Theſeidem, & huiuſcemodi poemata fecerunt: putant enim quia vnus erat Hercules, vnam & fabulam eſſe oportere. Homerus autem, quemadmodum

&

G et ceteris rebus antecellit, et hoc videt pulchre vidisse, siue pp artē, siue propter naturā. Odyſſeam.n. faciens, non complexus est carmine illo oīa, quęcūq; ipſi contingere. Ceu vulnus accepisse in Parnasso: simulasseq; insanire in coitiōe exercitus: Quorum nullum altero facto, necessarium erat: vel verisimile alterum factum esse. Verum circa vnam actionē, qualem dicim⁹ Odyſſeam, mansit: eodem pacto & Iliadem. Oportet igitur,
H quemadmodum in alīs imitatricibus vna imitatio vni⁹ est: sic & fabulam, quia actiōis imitatio est, vniusq; eē & huius totius: & partes rerum constare sic vt transpoſita aliqua parte, vel dempta, diuersum reddatur vel moueatur omne: quod.n. cum adest vel nō adest, nihil facit apparens, neq; pars hoc est.

Quæ sit inter Poesim, & Historiam differentia. Cap. 7.

I PErspicuum aūt ex dictis, & quod nō ea, quæ facta sunt dicere, hoc poetę op⁹ est, sed qualia vtiq; fieri debuerunt, & ea quæ effici possunt secundum verisimile vel necessarium: historicus enim & poeta non eo, q; aut metris adhibitis, aut sine metris dicant, differūt: liceret.n. Herodoti scripta ī metra ponere: & nihilominus vtique historia quędam esset, si cū metro esset, quam sine metris. Verum hoc discrepat, quia hic dicit ea, quæ facta sunt: hic autē, qualia fieri debuerunt. Quare & Philosophū magis, et magis studiosum poesis, q̄ historia est: poesis enim potius quæ in vniuersum: historia vero, q̄ singillatim fiūt, dicit. est autem vniuersale quidem quali homini qualia contingit dicere aut facere secundum verisimile aut necessariū: quod propositū habet poesis, nomina imponens. Singulare autem, quid Alcibiades fecit, aut passus est. In comœdia quidem igitur iam hoc manifestum extitit: cum.n. constituerint fabulam per verisimilia, sic quælibet nomina imponunt: & non, quemadmodum iamborum auctores, circa singulos homines carmen cōdūt. In tragœdia autem nominib⁹, quæ iam fuerint, hærent. Causa autem est, quod aptū ad persuadēdum est id, quod fieri potest. Quæ igitur facta non sunt, nōdum credimus esse possibilia: quæ autē facta sunt, perspicuū est, quod possibilia sunt: neq;.n. facta fuissent, si essent e genere
M eorum, quæ fieri non possunt. Nec tamen non etiam in tragœdijs: in aliquibus quidem vnū, vel duo notorum nominū sunt: cetera autem ficta: in quibusdā autem nullum, vt in Agathonis flore: similiter enim in hoc & res & nomina facta sunt: & nihilominus delectat adeo vt non omnino quærendū sit, traditis a maioribus fabulis, circa quas tragœdiæ sunt, hærere: etenim

ridiculum

A ridiculum hoc quærere, quia et nota paucis nota sunt, & tamen oblectant cunctos. Perspicuum igitur ex his, ꝙ poetam magis oportet fabularum esse effectorem, ꝙ̃ versuum, quanto poeta est ſm imitationem: imitatur autem actiones. Quamuis igitur contigerit res factas pangere, nihilominus poeta est: rerum.n. factarum nonnullas nihil vetat huiusce modi esse, quales verisimile est fieri debuisse: & eius generis vt effici illo modo potuerint, ſm qd̃ ille ipsarum poeta est.

B

Quæ fabulæ pulcherrimæ, & quæ deterrimæ. Cap. 8.

SImplicium aũt fabularum & actionũ, episodicæ sunt pessimę. Appello autẽ episodicam fabulam: in qua episodia altera post altera neq; verisimile, neq; necesse est esse. Huiusce modi aũt efficiuntur a malis poetis propter ipsos: a bonis autem pp̃ histriones: concertationes.n. facientes, & supra vires fabulã extendentes, fæpenumero coguntur distorquere ordinem.

C

Quia autem non solum perfectæ est actionis imitatio, verumetiam terribilium & miserabilium: hæc autẽ fiunt maxime huiusce modi: & magis quando fuerint præter opinionem inter se connexa: admirabile enim sic habebunt, magis quam si a casu & fortuna: quia & eorum, quæ a fortuna fiunt, hæc maxime admirabilia vidẽtur, quęcunque tãquam ex industria apparent facta fuisse. sicut statua Mitys Argis interfecit eum, qui causa interitus Mityi fuerat, cum in eum spectantem incidisset: videntur enim huiusce modi non temere facta esse. Quapropter necesse est huiusce modi esse pulchriores fabulas.

D

De simplicibus, atq; implexis fabulis: Peripetia, agnitione, ac perturbatione, fabulæ partibus. Cap. 9.

SVnt autem fabularum hæ quidẽ simplices: hæ autem plexę & enim actiones, quarum imitationes fabulę sunt, illico huiusce modi existunt. Dico autem simplicem quidem actionem, qua facta, quemadmodum definitum est, cõtinua & vna, sine peripetia, vel agnitione transitus fit. Plexa autem est, ex qua cum agnitione vel vel peripetia, vel ambabus, trãsitus fit. Hæc autem oportet facta esse ex ipsa coagmentatione fabulæ, vt ex ante factis contingat vel necessario, vel verisimiliter, fieri hæc: differt enim multum fieri hęc propter hæc, vel post hæc. Est autem peripetia quidem in cõtrarium eorũ, quæ aguntur, mutatio, quemadmodum dictũ est. et hoc aũt, vt dicimus, ſm verisimile aut necessarium. Ceu in Oedipode, cũ venisset vt lętitia affecturus Oedipum: & liberaturus metu aduersus matrẽ, cũ aperuisset, qui nam ille foret, contrarium

E

P

effecit.

G effecit. Et in Lynceo: hic quidē ductus vt moriturus: Danaus autem persequēs, vt interfecturus: hunc quidē contigit ex rebus gestis, mori: hunc vero, conseruari. Agnitio autem est, quēadmodum et nomen significat, ex ignoratione in cognitionem mutatio: vel in amicitiam, vel inimicitias, personarum, quæ ad vitam beatam aut miseram definitæ sunt: Pulcherrima autem agnitio est, cum simul peripetiæ extiterint: quale habet, quæ in Oedipo est. Sunt quiH dē igitᵉ & alię agnitiōes: etenim ad res inanimes et quaslibet ēt, est quando, vt dictum est, cōtingit. & si fecit aliquis aut non fecit, licet agnoscere: Sed ea, quæ maxime fabulæ est: & quæ maxime actionis, est, quę dicta est: huiuscemodi. n. agnitio & peripetia vel misericordiam habebit, vel metum, qualium actionum tragœdia imitatio esse supponitur. Adhuc autem & miserum effici, & valde secūdis rebus vti, in huiuscemodi contiI nget. Quia iam agnitio, quorundam est agnitio, agnitiones hæ quidem sunt alterius ad alterū solū, qñ fuerit alter manifestus quis est: aliquando autem ambos oportet agnoscere. ceu Iphigenia Orestæ agnita ē ex epistolæ missione: illi autem ad Iphigeniam alia opus fuit agnitiōe. Duæ quidem igitur fabulę partes circa hæc sunt, peripetia, & agnitio. Tertia autē pasiō: Harum peripetia quidem, & agnitio, dictæ sunt. Pasiō autem ē actio, quæ interitum affert, aut graues dolores gignit: vt quę ī aperto fiunt mortes, & eiulatꝰ, & vulnerationes, & quæcunq; huiuscemodi.

Quot, et quæ sint Tragœdiæ partes quantæ. Cap. 10.

PArtes quidē igitur tragœdiæ, quibus quidē, vt formis, oportet vti, prius diximus. Secundū autem quantum, & in quas diuiditur separatas, hæ sunt. Prologus, episoL diū, exodus, choricum: et huius quidem altera pars, parodus: altera vero, staſimō. Communia quidē omniū, hæc: propria autem, quæ ab scena, & commi. Est autem prologus quidē pars tota tragœdiæ, quæ ante parodum chori. Episodium autem pars tota tragœdiæ, quæ interiecta est inter totas chori cantilenas. Exodus autem pars tota tragœdiæ, post quam non est chori cantilena. Chorici autēt parodus est prima dictio totius M chori: Staſimon autem cantus chori, qui est sine anapæsto & trochæo. Commus autē lamentatio communis chori & ab scena. Partes aūt tragœdię, q̄bꝰ q̄dē, vt formis, opꝫ vti, priꝰ diximꝰ. Secūdū aūt quātū, et ī quas diuidiī separatas, hæ sunt. Quæ aūt oportet cōiectare, et q̄ oportet cauere, cōstituentes fabulas, et vñ erit tragœdię opꝰ, deīceps tradendū ñs, q̄ nunc dicta sunt.

Quę

A *Quæ uitari, fœlarique texentes fabulas oporteat, & a quibus locis Tragediæ ipſius opus ducatur.*

Cap. 11.

QVia igitur oportet compoſitionẽ eſſe pulcherrimæ tragœdiæ non ſimplicem, ſed nexam: & hãc formidoloſorum & miſerabilium eſſe imitatricem: hoc enim propriũ huiuſcemodi imitationis eſt, primum quidẽ manifeſtum, quod neq; æquos & probos homines
B oportet mutatos apparere ex felicitate in infelicitatem: nõ enim formidoloſum, neq; miſerabile hoc, ſed ſceleratum eſt. Neque prauos ex infelicitate in felicitatem: hoc enim è cunctis alienum maxime eſt à tragœdia: nihil.n. habet eorum quæ oportet: neq; enim gratum hominibus, neq; miſerabile, neque formidoloſũ eſt: Neque rurſus vehementer improbum ex felicitate in infelicitatem cadere: quod gratum.n.
C ſit hominibus haberet ſanè huiuſcemodi cõſtitutio, ſed neque miſericordiam, neque timorem: hæc enim circa indignum eſt, rebus malis oppreſſum: hic autem circa ſimilem. Miſericordia quidem, circa indignum: timor autem, circa ſimilem. Quare neq; miſerabile, neq; formidoloſum erit quod contingit. Qui in medio igitur horũ reliquus: eſt autem huiuſcemodi, qui neque virtute præſtat ac iuſtitia: neq; propter vitium & prauitatem mutatur, caditq; in res aduerſas, ſed D propter errorem quendam, hominum, qui ſunt in magna exiſtimatione & abundantia omnium bonorum. Ceu Oedipus & Thyeſtes, & qui ex huiuſcemodi familijs clari atq; illuſtres viri. Neceſſe igitur bene habentem fabulam ſimplicem eſſe potius quàm duplicem, quemadmodum non nulli aiunt: & mutari non in ſelicitatem ex infelicitate, ſed contra ex felicitate in E infelicitatem: non propter prauitatem, verum propter peccatũ magnum, vel qualis dictum eſt, vel melioris potius, quàm deterioris. Signum autem eſt & id, quod fit: antea quidẽ enim poetæ quaslibet fabulas enumerabant: nunc autem circa paucas domos pulcherrimæ tragœdiæ componuntur. Ceu circa Alcmæonem, & Oedipum, & Oreſtem, & Meleagrum, & Thyeſtem, & Telephum, & quibuſcunque alijs contigit aut perpeF ſos ipſos eſſe atrocia mala, aut feciſſe. Pulcherrima igitur tragœdia ſecundum artem ex hac conſtitutione fit. Quare & qui inſimulant Euripidem in eadem re, peccant, quod hoc facit in tragœdijs, & multæ ipſius in infelicitatem deſinunt: hoc enim eſt, quemadmodum dictum eſt, rectum. Signum autem maximũ: in ſcenis enim & certaminibus maxime tragicæ huiuſcemodi apparent, ſi euentum bonum habuerint. Et Euripides, & ſi alio-

G qui non bene texit, veruntamē maxime tragicus vtiq; poetarū apparet. Secunda autem, quæ prima dicta est à non nullis, est constitutio, duplicem constitutionem habens, quemadmodū Odyssea,& desinit cōtrario modo melioribus & peioribus: videtur autem esse prima propter imbecillitatē theatrorum: comitantur enim poetæ, morem gerentes spectatoribus. est autem nō hæc à tragœdia voluptas: sed potius comœdię propria: illic,n.
H si sunt, inimicissimi, qui extiterint ī fabula, ceu Orestes, & Aegisthus, amici facti in fine exeūt, & moritur nullus ab vllo. Licet quidem igitur formidolosum & miserabile ex apparatu nasci, licet autem & ex ipsa constitutione rerum: quod quidē est prius & poetæ melioris: oportet enim & quamuis non videat, sic constitutam esse fabulam, vt qui audit res q̄ fiūt,& horreat & misericordia moueat ex ijs, quę con
I tingunt: in quos affectus cadat ille, qui Oedipi fabulam audit: Ope autem apparatus hoc confi cere, artificij magis expers est,& magnos sumptus requirit. Qui autem nō formidolosum ope apparatus, sed monstruosum tantum moliuntur, communionem nullam habent cum tragœdia: non enim omnem oportet quærere voluptatem è tragœdia, sed suam propriam q;. Quia autem quæ à misericordia & metu per imitationē nascitur oportet voluptatem fabricare poetam, ma- K
nifestum, quod hoc decet in rebus inserere. Qualia igitur atrocia, vel qualia miserabilia apparent eorum, quæ contingunt, capiamus. Necesse autem aut amicorum esse inter se huiuscemodi actiones, aut inimicorū, aut neutrorum. Si quidem igitur inimicus inimicum interfecerit, nihil miserabile neq; faciens, neq; facturus, ostendit: præterquam in ipso illo malo: neq; rursus neutro modo habentes. Quotiescunque autem in necessitudinibus L
extiterint hæc mala: Ceu vel frater fratrem, vel filius patrem: vel mater filium, vel filius patrem interfecerit, aut interfecturus fuerit, aut huiuscemodi aliq̄d aliud facit, hæc quærendum est. Acceptas quidem igitur fabulas soluere non licet. Dico autem, ceu Clytæmnestram necatā ab Oreste: & Eriphylem ab Alcmęone: ipsum autem inuenire oportet, & traditis vti recte. Recte autē
M q̄id dicimus, exponamus apertius: licet quidem enim sic fieri factum, quemadmodum antiqui faciebant, intelligentes ac cognoscentes: veluti & Euripides fecit interficientem filios Medeam. Licet etiam agere quidem: ignorantes autem facere facinus atrox: deinde postea agnoscere amicitiam, quemadmodū Sophoclis Oedip⁹: hoc quidem igitur extra fabulam est: in ipsa autem tragœdia, ceu Alcmæon Astydamantis, vel Telegonus in

Vlisse

A Vliſſe vulnerato. Adhuc autem tertium præter hæc, eum qui facere debebat ſęuum facinus propter ignorantiã, agnouiſſe prius q̃ faceret: & præter hæc non licet aliter: Aut enim facere oportet, aut non: & ſcientes, aut non ſciẽtes. Horum autem cognoſcentem quidem facturum fuiſſe & non feciſſe, peſſimum: immane nanq; in ſe habet, & non eſt tragicum: vacuum enim eſt ab eo, quod vocatur πάθος. Quapropter nemo facit ſimiliter, niſi ra-
B ro. Ceu in Antigona Creontem Aemon: egiſſe enim ſecundũ eſt. Melius autem imprudẽtem quidem egiſſe: cum egerit autem agnouiſſe: immane enim non adeſt, & agnitio ſtuporem gignit. Optimum autem eſt poſtremum. Dico autem, ceu in Creſponte Merope parata erat filium interficere: non interfecit autem, ſed agnouit. & in Iphigenia ſoror fratrem: & in Helle filius matrẽ dediturus agnouit. Propter hoc enim, quod ſanè iã-
C pridem dictũ eſt, non circa multas familias tragœdiæ ſunt: quęrentes enim, non ab arte, ſed à caſu, inuenerunt huiuſcemodi conficere in fabulis. Coguntur igitur ad has domos occurrere, qui buſcũq; huiuſcemodi caſus atroces contigere. De conſtitutione quidem igitur rerum, & quales quaſdã eſſe oportet fabulas, dictũ eſt ſatis.

De Moribus. Cap. 12. D

CIrca autem mores, quatuor ſunt, quæ oportet ſibi proponere. Vnũ quidẽ ac primum, vt boni ſint. Habebit autem mores quidem, ſi, quẽ admodum dictũ eſt. fecerit manifeſtam oratio vel factum, electionem quandam: malos quidem, ſi malam: bonos autem ſi bonam. eſt autem ſingulis in generibus: etenim mulier eſt bona & ſeruus: & ſi fortaſſe horũ E
hoc quidem deterius: hoc autẽ omnino malum eſt. Secundum autem conueniẽtes: eſt enim fortis quidem ĩdoles ac natura, ſed non cõueniens mulieri fortẽ vel acrem eſſe. Tertium autem ſimiles: hoc enim diuerſum ab eo, quod eſt, probos mores & cõuenientes fingere, quemadmodum dictum eſt. Quartum autem ęquabiles: quamuis enim inæquabilis quidam fuerit, qui
F præbet imitationem: taliq; indole ac moribus fictus ſit: tamen æquabiliter inequabilẽ oportet eſſe. Eſt aũt exẽplum improbitatis quidẽ morũ, nõ neceſſarum, Ceu Menelaus ĩ Oreſte. Ei⁹ vero, qđ nõ deceat & nõ cõueniat ſibi ipſi, & lamẽtatio. Vliſſis ĩ Scylla & Menalippę diſputatio. Morũ aũt ineq̃liũ, Iphigenia in Aulide: nullã. n. in partẽ ſimilis eſt ea, q̃ ſuppliciter orat poſteriori. Oportet aũt & in moribus, quẽ admodũ & in rerũ cõſtitutione, ſemp quęrere vel neceſſariũ, vel veriſimile, adeo vt talẽ talia di-

G core vel agere, vel neceſſarium, velveriſimile ſit: & hoc poſt hoc fieri vel neceſſarium, vel veriſimile. Manifeſtum igitur, quod & ſolutiones fabularum ex ipſa oportet fabula cõtingere: & nõ, quẽadmodum in Medea, à machina: & in Iliade, ea, quæ pertinent ad renauigationem. Sed machina vtẽdum eſt ad ea, quæ ſunt extra drama: ſiue quæcũq; antea facta fuere, quæ fieri nõa poteſt vt homo ſciat: ſiue quæ-
H cunq; poſtea, quæ egent prædictione ac ſignificatione: omnia enim tribuimus diis videre. abſurdum autẽ nihil eſſe in rebus. Si non, extra tragœdiam. ceu qđ eſt in Oedipo Sophoclis. Quia autem imitatio eſt tragœdia meliorum. nos oportet imitari bonos formarum expreſſores: etenim illi, cum tribuerint ſuã, propriamq; formam, ſimiles facientes, pulchriores pingunt. Sic & poetam imitantem & iracũdos & inertes. & alia huiuſcemodi
I habentes in moribus, tales exiſtentes, probitatis facere exemplum, vel duritiæ oportet. Ceu Achillem Agathõ & Homerus. Hæc iam oportet ſeruare, & præter hæc, ea, quæ à ſenſibus, qui ex neceſsitate conſequuntur poeticam: etenim ſecundum ipſos, licet peccare ſæpe. Dictũ aũt eſt de ipſis in editis ſermonibus ſatis.

De agnitionum ſpeciebus. Cap. 13.

AGnitio autem quid quidem eſt, dictũ eſt prius: ſpecies autem agnitionis prima quidem, quę maximè eſt K
expers artis: & qua plurimi vtũtur propter penuriam, ea quæ p ſigna: Horum autem, hæc quidẽ innata, vt lanceam, quam ferũt è terra nati: aut ſtellas, quales in Thyeſte Carcinus. Hæc autem aduenticia. & horum hæc quidem in corpore, vt ſunt cicatrices: hæc autem extra, monilia: & vt in Tyrone per cunam. Licet autem & his vti vel melius, vel deterius, ceu Vlyſſes per cicatricem aliter agnitus eſt à nutrice, & aliter à ſubulcis: ſunt enim q̃ L
fidei faciendę cauſa adhibentur, magis artis expertes: & huiuſcemodi omnes. Quæ vero repenti no quodam caſu, vt quæ in Niptris, meliores. Secundæ autem, quæ factæ ſunt à poeta: quare expertes artis. Ceu Oreſtes in Iphigenia agnouit ſororem, agnitus ab ipſa: illa quidẽ enim per epiſtolam: ille vero

Hæc igitur ipſe dicit, quæ vult poeta, ſed non fabula. Quare prope dictum peccatum eſt: licebat enim quædam & portare. M
& in Sophoclis Tereo radij vox. Tertia, quæ per memoriam, ſentire aliquid videntem: quemadmodũ quæ in Cipriis Dicæogenis: cum enim vidiſſet picturã, luxit: & quæ in Alcini narratione: audiens enim citharœdum & recordatus, lacrimauit. Vnde agnitus eſt. Quarta autem eſt, q̃ ex ſyllogiſmo, ceu in Choephoris, quod ſimilis quidam venit: ſimilis aũt nullus præterq̃ Oreſtes:

A ſtes:hic igitur venit. Et agnitio Polyidis ſophiſtæ de Iphigenia: veriſimile nanq; Oreſtem rationem hanc ſubduxiſſe, quod ſoror imolata eſt, & ipſi contingit imolari.& ī Theodectis Tydeo: quod cum veniſſet vt filium inuenturus,ipſe periit: Et quæ in Phiniſſin: cum enim vidiſſent locum, rationem fati ſubduxerūt: quod in hoc fato editum fuerat ipſis mori debere:etenim expoſitæ hic fuere.Eſt autem quædam & cōpoſita ex paralogiſmo theatri,vt in Vlyſſe falſo nuntio: hic quidem enim arcum inquit futurum vt cognoſcat, quem non viderat: hic autem vt per illum agnituro:per hoc fecit paralogiſmum. Omnium autem optima agnitio eſt, quæ ex ipſis reb⁹, cō ſternatione nata per veriſimilia. Ceu ea quæ in Sophoclis Oedipo, & Iphigenia: veriſimile .n. velle dare literas: huiuſcemodi enim ſolæ, ſine factis ſignis, & monilibus. Secundæ vero, quæ C ex ſyllogiſmo conſtant.

Quo pacto decorum ſit in ipſis fabulis inueniendum. Cap. 14.

Oportet autem fabulas cō ſtituere, & oratione cōficere,q̄ maxime añ oculos ſibi ponentem:ſic enim vtiq; euidentiſſime cernens, tāquam rebus ipſis præſens adfuerit, cū gerebātur, inueniret id quod decet: & minime ipſum fefellerint ea quæ ſub contraria ſunt. Signum autem huius, quod reprehenſionem afferebat Carcino:Amphiaraus .n. è fano exīt, quod non videntem ſpectatorē fefellit: in ſcena autem lapſus,atque exploſus eſt, ſtomachantibus hoc ſpectatoribus.Quæcūq; autem poſſibile & figuris conficientem facere: maxime .n. apti ad perſuadendum ab eadem natura,qui in perturbationib⁹ sūt. & fluctuare facit alium, qui ipſe fluctibus agitatur:& ad iram cō mouet, qui ira commotus eſt veriſſime. Quare ingenioſi homi- E nis poetica eſt, aut furioſi: horū enim hi quidem facile formantur: hi autem facti ſunt ad inquirendum. D

Conſictos ſermones prius in uniuerſum,eſſe explicandos,poſtmodum Epiſodia legitime conſtituenda. Cap. 15.

HOsq; ſermones & factos oportet,& ipſum facientem,exponere vniuerſe : deinde ſic epiſodia inſerere & p- F ducere.Dico autem ſic vtiq; ſpectari, quod vniuerſum eſt. ceu Iphigeniæ. Cum imolata eſſet quædam virgo,ſublataq; foret è medio,ita vt qui imolauerant,uidere non potuerint:eademq; cōportata in aliam regionem eſſet, in qua lex erat hoſpites imolare deæ, hoc nacta eſt ſacerdotium. Sequenti autem tempore fratri contigit eō venire, ſacrorum eorum cauſa.cur? quia reſponſum dedit deus, quandam ob causā quę extra vniuerſum,venire eō

G & quod vtiq; vt conſequeretur, extra fabulam eſt. Cum veniſſet vero & captus foret, imolari debens, agnouit: ſiue vt Euripides, ſiue vt Polyides fecit. vt veriſimile erat dicens. Quod profecto non ſolum ſororem, ſed & ipſum oportuit imolari, & hinc ſalus. Poſt hæc autem, cum iam ſuppoſuerit nomina: epiſodia inſerere: quomodo autē erunt ſua propriaq; illarum rerum, epiſodia videre. Ceu in Oreſte inſania, per quam captus eſt, & ſalus
H per expiationem. In dramatibus igitur epiſodia conciſa: epopœia autē his producitur. Odyſſeæ namq; longum argumētum eſt, Peregrinantis cuiuſdam annos multos, & obſeruati à Neptuno, & ſolius exiſtentis. Adhuc autem domeſticis rebus ſic ſe habentibus, vt fortunæ ipſius à procis abſumerentur: & filius inſidijs appeteretur. ipſe autem venit tempeſtatibus vexatus, & cum agnouiſſet quoſdam, ipſis imponens, ipſe quidem conſer-
I uatus eſt: inimicos autem perdidit. Proprium quidem igitur hoc eſt: alia autem, epiſodia.

De connexione, ſolutioneq; fabulæ. Cap. 16.

ESt autem omnis tragœdiæ: hoc quidem, nexus: hoc autem, ſolutio. Ea quidem quæ extrinſecus, ac non nulla eorum, quæ intrinſecus, ſæpe ſunt colligatio, reliquum autē eſt diſ-
ſolutio. Dico autem colligatio K
nem quidē eſſe eam, quæ à principio eſt, vſque ad hanc partem, quæ poſtrema eſt, ex qua tranſit in res ſecundas. diſſolutionē autem, quæ eſt à principio tranſitus vſq; ad finem, quemadmodum in Lynceo Theodectis, nexus ſunt ea omnia, quæ ante geſta ſunt, & pueri ſumptio: diſſolutio autem à loco illo, quo cauſa mortis obiicitur vſq; ad finem.

De quatuor tragœdiæ generibus, quo pacto tragœdia appellanda ſit una, uel diuerſa, ac de cuitando epopœiæ contextu in ipſa tragœdia. Cap. 17. L

TRagœdiæ autem ſpecies ſunt quatuor: tot enim & partes dictæ ſunt: hęc quidem perplexa: cuius totum eſt peripetia & agnitio: hæc autem pathetica. Ceu Aiaces q; & Ixiones: hæc autem morata, ut Phtiotides, & Peleus. Quartum autē, M
vt Phorcides q;, & Prometheus, & quæcunq; apud inferos. Præcipue quidem igit omnia oportet conari habere: ſin autem, maxima & plurima: præſertim & vt nunc criminantur poetas: cū enim extiterint vnaquaq; ī parte boni poetæ, ſingulos proprio in bono poſtulant vnum ſuperare. Iuſtum autem & tragœdiā aliam & eandē dicere nihil fortaſſe ob fabulam: Hoc autem, quarum eadem plicatio & ſolu-

tio.

A tio. Multi autem,qui complica
runt bene,ſoluunt male: oportet
autem ambo ſemper cum plau-
ſu excipi. Oportet autem,quod
dictum eſt ſæpe,recordari:& nõ
facere epopœicam coagmenta-
tionem tragœdiam:epopœicam
autem dico, quę eſt multarum
fabularum: vt ſi quis Iliadis to-
tam facit fabulam: illic quidem
enim propter longitudinem ca-
piunt partes conuenientem ma-
gnitudinem: in dramatibus ve-
ro multum præter exiſtimatio-
B nem euenit.Signum autem, qui
cunq; expugnationem Ilij totam
fecerunt, & non particulatim:
quẽadmodum Euripides Nio-
bem,& non quemadmodũ Aeſ-
chylus, vel labuntur, vel male
certant. Siquidem & Agathon
lapſus eſt in hoc vno: in peripe-
tijs autem & ſimplicibus rebus
aſſequuntur, quæ volunt admi-
rabiliter, tragicum enim hoc &
acceptum hominibus. Eſt autẽ
hoc quando ſapiens quidẽ,cum
improbitate autẽ, deceptus fue-
C rit: quemadmodum Siſyphus:
& fortis quidem, iniuſtus autẽ,
ſuperatus in pugna ſit:eſt autem
hoc veriſimile,quemadmodum
Agathon dicit:veriſimile.n.fieri
multa & contra veriſimile.

De Choro. Cap. 18.

ET chorum aũt vnum opor
tet exiſtimare hiſtrionum,
& partẽ eſſe totius, & vna
contendere: non quemadmodũ
apud Euripidem, ſed quẽadmo
dum apud Sophoclem.Reliquis
autem, quæ dantur plus fabu'a, D
vel alia tragœdia ſunt. Quare
embolima canunt.cum Agathõ
primus principium dederit hu-
iuſcemodi rei. Atqui quid diſ-
fert vel embolima canere, vel di
ſputationem ex alio in aliud ac-
cõmodare, uel epiſodium totũ.

De Sententia. Cap. 19.

DE alijs quidem igitur iã
dictum eſt:reliquum au-
tem de locutione vel ſen-
tentia dicere. Quæ quidem igi-
tur circa ſententiam in libris de
arte dicẽdi poſita ſint: hoc enim E
proprium magis illius rationis
ac viæ.Sunt autẽ ſecundum ſen-
tentiam hæc, quæcunq; ab ora-
tione oportet comparari: partes
autem horum demonſtrare, &
ſoluere,& affectus excitare: Ceu
miſericordiam, vel metum, vel
iram: & quæcunq; huiuſcemo-
di: & præterea magnitudinem
& paruitatem.Perſpicuum autẽ
quod & in rebus ab ijſdem for-
mis oportet vti,quando vel mi-
ſerabiles, vel acerbas, vel ma-
gnas, vel veriſimiles oportuerit F
conficere: niſi quod tantum diſ-
crepant,quod hęc quidem opor
tet apparere ſine doctrina: quæ
autem in oratione,ab dicente cõ
parari,& ab oratione fieri:quod
enim vtiq; eſſet dicentis opus, ſi
apparerent iucunda, & non pro
pter orationem.

De dictione,eius partibus,ac partium ſpeciebus. Cap. 20.

EOrum aũt,quę circa locutio
nẽ:vna quidem ſpẽs eſt ani-

G maduerſionis figuræ locutionis, quas percepiſſe eſt hiſtrionicæ, & eius, qui huiuſcemodi habet architectonicam. ceu quid mandatū eſt, & quid preces, & narratio, & minæ, & interrogatio, & reſponſio, & ſi quid aliud huiuſcemodi: ab cognitione enim vel inſcitia harum rerum nulla in poeticam artem reprehenſio affertur, quæ quidem alicuius pretꝫ ſit: Quid enim aliquis exiſtimet vitioſe tractata eſſe ea, q̄
H Protagoras accuſat, quod cum putet precari, præcipit, vbi dixit. Iram cane dea: iubere enim inquit aliquid facere aut nō, præceptio eſt. Quare omittatur, vt alius, & non poeticæ artis, conſideratio. Locutionis autem omnis hæ ſunt partes, elementum, ſyllaba, coniunctio, nomen, verbum, articulus, caſus, oratio. Elementum quidem igitur eſt vox indiuidua: nō omnis autem, ſed ex qua natura fit, vt naſcatur intelligibilis vox: etenim beluarum
I ſunt indiuiduæ voces, quarum nullam dico elementum. Huius autem partes, vocaleq; & ſemiuocale, & mutum. eſt autē vocale quidem, quod ſine ictu habet vocem, quę audiri poteſt, ceu α, & ω. Semiuocale autem, quod cū ictu habet vocem, quæ audiri poteſt, vt σ, & ρ. Mutum autem, quod cum ictu per ſe quidem nullam habet vocem: cum his autem, quæ habent aliquam vocem, efficitur huiuſcemodi, vt exaudiri poſſit, ceu γ, & δ. Hæc autem differunt inter ſe figuris K oris, & locis, & craſſitudine & tenuitate, & longitudine & breuitate. Adhuc autem acumine, & grauitate & medio. De quibus ſingillatim in metricis conuenit contemplari. Syllaba autem eſt vox, quę nihil ſignificat, compoſita è muto & vocem habente: etenim γρ, abſque α, ſyllaba eſt, & cum α. Ceu γρα: ſed & horum contemplari differentias metricæ eſt. Coniunctio autem eſt vox nihil ſignificans: quæ neque vetat, neque facit L vocem vnam ſignificatiuam, ex pluribus vocibus aptam componi, & in extremis & in medio, niſi congruerit in principio orationis ponere per ſe. Ceu μέν, ἤτοι, δή, vel: vox nihil ſignificans: quæ ex pluribus quidem vocibus vna, ſignificatiuis autem, facere apta eſt vnam vocem. Articulus autem eſt vox nihil ſignificans, quæ orationis principium aut finem, aut diſtinctionem indicat, vt τὸ φημὶ, & τὸ δεῖ, & reliqua: vel vox ni M hil ſignificans, quæ neque prohibet, neque efficit vocem vnam ſignificatiuam, ex pluribus vocibus natura aptam componi: & in extremis & in medio. Nomen autem eſt vox compoſita, ſignificatiua ſine tempore, cuius pars nulla eſt per ſe ſignificatiua: in duplicibus enim non vtimur, vt & ipſum per ſe ſignificat. Ceu in Theodoro. illud doron non ſignificat.

Verbum

A Verbū aūt, vox cōpoſita ſignificatiua cū tpe, cuius nulla pars ſignificat per ſe, quēadmodum & in noībus. Hoc quidē. n. hō, vel albū, nō ſignificant qñ. Hoc aūt, ambulat aut ambulauit, adſignificat: alterū quidem prēſens tps: alterū veroptteritū. Caſus aūt eſt noīs, vel verbi: hic quidē ſm id qđ eſt huius, vel huic ſignificās, & quæcunqꝫ huiuſcemodi: hic aūt ſm quod vni vel multis, ceu homines vel homo: hic vero ſm ea, quæ ad geſtus pertinent, vt p
B interrogationem vel præceptionem: ambulauit. n. vel ambulat, caſus verbi ſm has ſpecies eſt. Oratio aūt, vox cōpoſita, ſignificatiua: cuius quædam partes p ſe ſignificant aliquid: non. n. oīs oratio ex verbis & noībus conſtat. Ceu hoīs definitio, ſed contingit ſine verbis eſſe orōnem: partem ſanè ſemp quampiam ſignificantē habebit. Ceu in illo ambulat Cleon, Cleon. Vna autem eſt oratio, duplr: aut. n. quæ vnum ſignificat, aut quæ ex plu
C ribus coniunctione fit. Ceu Ilias quidem, cōiunctione, vna. Hoīs verò ratio, quod vnū ſignificet. Noīs aūt ſpecies: hæc quidē ſimplex (ſimplicem autē dico, quæ non ex ſignificantibus conſtat) hæc aūt duplex: Huius aūt, hæc quidem ex ſignificante & ſignificatu carente: hæc aūt ex ſignificantibus conſtat, eſſet aūt & triplex & quadruplex nomen, & multiplex. ceu multa Megalioto rum, Hermocaicoxanthus. Oē aūt nomen eſt vel ꝓpriū, vel lin D
gua, vel translatio, vel ornamentum, vel factū, vel porrectū, vel ſubtractum, vel immutatū. Dico aūt ꝓprium quidē, quo vtuntur ſinguli: lígua aūt, quo diuerſi. Quare perſpicuum, qđ & lingua & propriū eſſe poſſe idem: non ñſdem autē σίγυνον. n. Cyprīs quidē propriū: nobis autē lingua. Translatio aūt eſt noīs alieni inlatio, vel à genere ad ſpeciem: vel à ſpecie ad genus: vel à ſpecie ad ſpēm, vel ex analogia.
E Dico aūt à genere quidē ad ſpeciem. Ceu, Nauis aūt mihi hæc ſtetit: in ſtatione. n. eſſe, quoddā ſtare eſt. A ſpecie aūt ad genus. Certe iam decem milia Vlyſſes bona fecit: decem milia. n. multum eſt, quo nunc ꝓ multo vſus eſt. A ſpē aūt ad ſpēm. Ceu Aere aſum cū hauſiſſet. Incidit ídefeſſo ære: hic. n. haurire ꝓ incidere: & ícidere ꝓ haurire inqt: ambo n. auferre quiddam ſunt. Analogia cōſtare dico, cum ſiſt ſe habuerit ſm ad primū: & quartū
F ad tertium: dicet. n. ꝓ ſcđo quartum, vel ꝓ quarto ſcđm, & qñq; adponūt pro quo dicit, ad quod eſt. Dico aūt, ceu. Siſt ſe hēt poculum ad Bacchum, & clipeus ad Martem. Dicet igiť & clipeū, poculū Martis: & poculū, clipeum Bacchi. Præterea ſiſt ſe habet veſper ad diē, & ſenectus ad vitā. Dicet igiť veſperū, ſenectutem diei: & ſenectutē, veſperū vitæ: vel, quēadmodū Empedocles, occaſum vitæ. Quibuſdam aūt

non

G non eſt nomẽ poſitũ eorũ, quæ ꝓportione ſibi rñdent: ſed nihil ominus ſiſr dicetur. Ceu hoc, ſemen quidẽ iacere, ſerere: flãmã verò à ſole, noſe caret: verũ ſiſr ſe habet hoc ad ſolẽ, & ſerere ad ſemen. Quare dictum eſt Serens ꝫ deo conditã flãmã. Licet autẽ modo hoc trãslationis vti & aliter: cum appellauerit, qđ alienũ eſt, negare quippiam eorũ, quæ propria ſunt, ceu ſi clipeũ dicat poculum, non Martis, ſed ſine vino. Factum aũt eſt, qđ oĩno nõ
H appellatũ ab aliquibus, ipſe ponit poeta: vñr. n. aliqua eſſe huiuſcemodi. Ceu cornua ἔρυγας & ſacerdotẽ ἀρητῆρα. Porrectũ aũt eſt, vel ſubtractũ: hoc quidẽ, ſi vocali longiore vſum fuerit ꝫ ſua ſit ac propria: vel ſyllaba inculcata: hoc aũt ſi ſublatum fuerit quippiam vel ab ipſo, vel ab eo, qđ inculcatũ eſt. Porrectũ qdẽ vt πόλεως πόληος, & πηληιάδεω, πηληιάδεω. Sublatũ autẽ. Ceu κρι & δω. & μία γίνεται
I ἀμφοτέρων ὅ↓. Immutatum eſt, qñ noĩati: hoc quidem reliquerit: hoc aũt fecerit. Ceu δεξιτερὸν κατὰ μαζὸν, pro δεξιὸν. Adhuc ipſorũ vtiq; noĩum, hæc quidẽ virilia: hęc aũt muliebria hæc aũt media. Virilia quidem, quæcunq; deſinũt in ν, & ρ· & q̃ cunq; è quopiã mutorũ elementorũ conſtãt: hæc aũt ſunt duo ↓ & ξ. Muliebria aũt quæcunq; è vocalib⁹ & in ſemp longã. Ceu in η, & ω: & eorũ, quæ producũtur in α. quapropter æqua contingit multitudine in quot viri K
lia & muliebria, ↓, enim & ξ eadem ſunt. In mutum aũt elemẽtum nullum nomẽ deſinit: neq; ſ vocale breue. in ι aũt tria ſola. μέλι, κόμμι, πέπερι In υ autem quinq; πῶυ, γάρυ, γόνυ, δ῎ορυ, ἄσυ. Media aũt in hæc, & ν, & σ.

De Dictionis uirtute. Cap. 21.

LOcutionis aũt virtus, aptam & nõ humilem eſſe. Apertiſſima quidẽ igitur eſt ea, quæ ex ꝓpriis noĩbus, ſed humilis. Exẽplũ aũt Cleophontis poeſis, & Stheneli. grãdis autẽ & immutans vulgarẽ rõnem quæ peregrinorũ ſpeciem habẽ tibus vtit. peregrinorũ aũt ſimi lia dico linguam, & translationem, & productionẽ, & oẽ, qđ præter proprium. Verũ ſiquis ſimul oĩa huiuſcemodi fecerit, vel ænigma erit, vel barbariſm⁹. Siquidem igitur è translationibus, ænigma: ſi aũt è linguis, & barbariſm⁹: ænigmatis. n. forma hæc eſt, dicentem quę inſunt, im M
poſſibilia copulare. Per cõpoſitionẽ quidẽ igiť noĩum non dať facultas hoc facere: per translationẽ aũt, contingit. Ceu. Virum vidi igne æs ſuper viro glutinãtẽ: & huiuſcemodi. è linguis aũt barbariſm⁹. Quare temperatur aliquo modo his. Non populare quidem igiť faciet, neq; humile lingua & trãslatio & ornamẽtũ, & aliæ dictæ formæ: propriũ aũt, claritudinẽ. Non minimam aũt partem cõferunt, vt locutio

aperta

A aperta ſit & non popularis, pductiones, & ablationes, & immutationes noïum. Quia. n. hoc aliter ſe habet, q̃ proprium: cũ factum ſit contra id, qd̃ conſuetũ, reddet in oõne non vulgare genus. Quia aũt particeps eſt eius, qd̃ eſt conſuetum, inde claritudo naſcet. Quapropter nõ recte vituperant, qui inſimulant talẽ modũ locutionis: vexantq; maledictis poetam. Ceu Euclides ille priſcus, perinde atq; facile ſit carmen pangere, ſi quis facultaB tẽ dabit, quantum aliquis volet extendere verba: qui iãbis vſus eſt ex eo gñe verborũ. Ceu H' τί χαριν εἰ δὸν μαραθῶνα δὲ βαδίξοντα. et οὐκ ἂν γενάμενος τὸν ἐκ εἴνου ἐξ ἐλλέβορον. Apparere quidẽ igit̃ aliquo pacto vtentẽ hoc modo, ridiculũ: menſura aũt cõis eſt oïum partiũ: etenim translationibus, & linguis, & aliꝭ formis vtens indecore & ſtudioſe ad res ridiculas, idem conficeret. Id aũt, qd̃ congruit, quãC tum excellit in heroicis carminibus, conſideretur iniectis nominibus in verſum, & in lingua vtiq; & in translationibus, & in aliꝭ formis, loco illorũ poſitis, pprꝭs noïbus, videret vtiq; quod vera dicimus. Ceu, cum eundẽ iambicũ fecerit Æſchylus & Euripides, vno vtiq; tãtũ noïe immutato, locoq; proprꝭ conſueti poſita lingua, hoc quidem apparet pulchrum: hoc aũt humile: Æſchylus quidem. n. in Philoctete cecinit. Phagedæna, q̃ mei carnes comedit pedis. hic aũt pD comedit, epulatur poſuit. Et νῦν δέ μ' ἐὼν ὀλίγος τε καὶ οὐτιδανὸς καὶ ἄχικυς. Si quis dicit loco illorum ppꝛꝭ poſitis. νῦν δέ μ' ἐὼν μικρός τε καὶ ἀσθενικὸς, καὶ ἀειδὴς. id eſt. Nũc. n. me exiſtens paruusq; & ĩbecillus, & deformis. &. Δίφρον ἀεικέλιον καταθεὶς, ὀλίγῳ τε τράπεζαν: δίφρον μοχθηρὸν καταθεὶς, μικράν τε τράπεζαν. ideſt ſed ile abiectum cũ poſuiſſet, paruãq; menſam. Et illud. H' ἰόνες βοόωσιν. ἠιόνες κραζουσιν. ideſt litoraE clamitant. Adhuc aũt Ariphrades tragœdos maledictis figebat, qd̃ quæ nullus vtiq; diceret in ſermone, his vtunt̃. Ceu illud δωμάτων ἄπο, ſed non ἀπὸ δωμάτων. & σέθεν, & ἐγὼ δένιν: & Α' χιλλέως πέρι, ſed non περὶ Α' χιλλέως, & quæcunq; alia huiuſcemodi: quia. n. non ſunt in pprꝭs efficiũt quod minime vulgare eſt in locutione oïa huiuſcemodi. ille aũt hoc ignorabat.

Eſt aũt magnũ quidẽ vno quoque eorũ, quæ dicta ſunt, conueF niẽter vti, & duplicibus noïbus & linguis: multo autẽ maximũ metaphoricũ eſſe: ſolũ. n. hoc neque ab alio licet ſumere: ĩgenñq; ſignũ eſt: transferre. n. recte verba, eſt ſiſe videre. Noïum autẽ duplicia qdẽ maxime cõgruũt dithyrambis: linguæ aũt, heroicis: translationes vero iambicis verſibus. & in heroicis quidem oïa vtilia ſunt, quæ tradita ſunt: in iambicis aũt, quia q̃ maxime

A ter autem hæc locutione & ſententia omnes ſuperauit. Differt aũt & ſm conſtõnis longitudinem epopœia, &, ſm metrum. Longitudinis quidem igit̃ terminus ſufficiẽs eſt qui dictus ẽ. poſſe.n. oportet ſiĩ conſpici principium & finem. Eſſet aũt hoc, ſi priſcis quidem minores cõſtitutiones eſſent: & ad multitudinem tragœdiarum, in vnam auditionem poſitarũ, porrigerent.

Habet aũt ad magnitudinem
B extendendã multũ quiddã epopœia ꝓprium, quia in tragœdia nõcontingit, quæ ſimul geranť, multas partes imitari: ſed illam, quæ in ſcena & hiſtrionibus eſt, partem ſolũ: in epopœia verò, quia narratio ẽ, licet multas partes ſimul facere ad finem perducei: â quib⁹, ſuis ipſius proprijſq; exiſtẽtibus, augeť poematis moles. Quapp hoc habet bonũ ad magnificentiam, & ad gignendam mutationem in eo, qui audit, & augendum diſſimilibus epiſodijs: ſimile nanq;, cito com-
C plens, cadere facit tragœdias. Metrum aũt heroicum ab experientia quadrauit: ſi.n. quiſpiã in alio quopiam metro narratiuam imitationem faceret, vel in multis, indecorũ vtiq; videreť: heroicum.n. ſtabiliſſimũ & tumidiſſimum metrorũ eſt. Quare & linguas & translationes recipit maxime: eximia.n. & narratiua imitatio inter alias: iãbicum vero & tetrametrũ, mobilia. hoc quidẽ, ſaltationibus idoneum: hoc aũt, rebus agendis ap D tũ. Adhuc aũt abſurdius, ſi miſceat aliquis ipſa, quemadmodũ Chæremon. Quapp nemo longam conſtitutionem in alio fecit, q̃ heroo: ſed quemadmodũ dicimus, ipſa natura docet, qd̃ congruit ipſi partiri. Homerus aũt & ob alia multa dignus eſt laudari: & iam & qd̃ ſolus poetarum non ignorat, qd̃ oportet ipſum facere: ipſum.n. oportet poetã q̃ paucisſima dicere: non enim eſt ſm hæc imitator. alĩ q E dem igitur ipſi quidẽ per totũ certant: imitanť aũt pauca & raro. hic vero cum pauca exorſus fuerit, ilico inducit virũ, vel mulierẽ, vel alium quempiã morẽ, & nullũ vacuum à moribus, ſed habentem mores. Oportet quidem igitur in tragœdijs facere admirabile: magis aũt cõtingit in epopœia qd̃ rõne caret, ob qd̃ euenit maxime id, qd̃ admirabile eſt, quia nõ ſpectãt in eũ, qui gerit: quia ea, quæ ad Hectoris inſectationem, in ſcena exiſtẽ
F tia, ridicula vtiq; apparerent. Hi quidem, ſtantes, & nõ perſequẽtes: hic verò renuens. in epico verò carmine clàm ſunt. admirabile aũt iucundum eſt. cuius rei ſignum eſt: oẽs.n. addentes aliq d ei, qd̃ factum eſt, nunciant, vt rẽ gratam facientes. Docuit autẽ maxime Homerus & alios falſa dicere, vt oportet: eſt aũt hæc captio quædam: putant.n. hoĩes, qñ hoc exiſtente hoc fuerit, vel cũ fit factum fuerit, ſi poſterius

eſt

G est,& prius esse vel fieri. hoc aũt est mendaciũ: ob qd' iam vtiqs primum mendacium:sed neque hoc existente necesse esse, vel factum esse,vel adponere. quia.n. scit hoc verum esse, capitur fallacia illa noster animus:& primũ, vt existens. Eligereqs impossibilia & verisimilia, potius quã possibilia & nullo modo probabilia. Fabulasqs non constituere ex partibus rõne carentibus, sed maxime quidem nihil habere vacuum à rõne.Sin aũt,extra
H fabulæ compositionẽ, quemadmodum Oedipus,nõ scisse, qũo Laius interierit:sed nõ in drama te,quemadmodum in Electra, qui Pythia nuntiant: vel in Mysis qui sine voce è Tegea in Mysiam venit. Quapp dicere, qd' interẽ sset vtiqs fabula, ridiculũ est:á principio.n.non oportet cõstituere tales:si verò positum fuerit,& visum magis cõsentaneũ, accipere & absurdum:quia quę in Odyssea sunt rõne carentia:il
I la inquam,quæ circa expositionem,qd' nullo modo toleranda sunt,perspicuũ fieret,si ipsa malus poeta tractarit.nunc aũt alqs bonis poeta delet ipsa, condimẽtis aspergens illud absurdum.

Locutione aũt oportet laborare in ignauis partibus,& neqs moratis, neqs sententiarũ acumine ornatis: occulit enim contra valde splendida locutio mores & sententias.

De obiectionibus in Poetas, earundemqs K
solutionibus C*ap.* 23.

DE problematibus aũt & solutionibus, ex quotqs & qualibus vtiqs formis sint, hoc pacto cõtemplantibus, fiat vtiqs manifestũ:quia.n. poeta est imitator, quemadmodum vtiqs vel pictor, vel quis alius imaginũ exprssor, necesse ẽ imitari triũ existentiũ numero, vnum aliquod semp: aut.n.qualia fuere vel sunt:vel qualia aiũt & vñr: vel qualia esse oportet: L
Hæc aũt exponunt locutione, vel & linguis & translationibꝰ. & multa pathe locutionis sunt: damus.n.hæc poetis. Adhæc autẽ nõ est eadem rectitudo ciuilis facultatis & poeticæ: neqs aliꝰ artis & poeticæ.ipsius aũt poeticę duplex peccatũ:alterũ quidã.n. per se:alterũ aũt per accidens:siquidem.n.elegit imitari rẽ, cuius facultatẽ nõ habet,ipsius peccatum est:si verò eligere nõ recte, per accidens,sed equũ ambo de
M xtra crura ꝓpicientẽ. Vel peccatum sm singulas artes. Ceu qd' sm medicorũ artẽ, vel aliam artẽ,vel impossibilia in poesi tractauit.Hæc igit,qualiacunqs fuerint,nõ p se.Quapp opꝫ increpationes in qõnibus,ex his cõsiderãtẽ,soluere.Primũ quidẽ.n.si q̃ aduersus ipsam artẽ sunt impossibilia fecit,peccauit:sed recte habet,si cõsequat finẽ sui ipsius: finis.n.dictus est. Ceu si sic magis apta ad cõsternãdũ vel ipsa, vel aliã facit partẽ.exẽplũ Hectoris

persecutio.

A perſecutiò. Si ſane finis, vel magis vel minus, contingebat ineſſe, & ſm artem de his rebus, peccatum eſt non recte: oportet.n. ſi cõtingit, oĩno nuſquã peccari. Adhuc vtrorũ eſt peccatũ, eorũ ne, quæ ſm artẽ, an ſm aliud accidens: minus.n. ſi nõ ſciebat, qđ in ceruorum genere femina cornua non hẽt, q̃ ſi mala imitatione vſus, ſcripſit. Præter hæc aũt ſi reprehendit, qđ nõ vera, ſed qualia oportet. ceu & Sophocles
B inquit. ipſe quidẽ, quales oportet facere: Euripides verò, quales ſunt. Quapp hac ſoluendum eſſe. Si aũt neutro modo: qđ ita aiũt. ceu quæ de dñs: fortaſſe.n. neq; melius ita dicere, neq; vera ſed contigit, quẽadmodũ Xenophanes, ſed nõ dicunt hæc. Fortaſſe aũt nõ melius quidem, ſed ſic habuit. ceu q̃ de armis. Lanceæ aũt ipſis rectæ in ſaurotere: ſic.n. tũc inſtituto quodam facie
C bant, quemadmodũ & nunc Illyrici. De illo vero, qđ bene aut nõ bene, vel dictũ eſt à quopiã, vel factum: nõ tm̃ cõſiderandũ in ipſum, qđ factũ eſt vel dictũ, reſpicientẽ, ſi ipſum, pbũ vel improbũ, verũ ẽt in ipſum, qui facit vel dicit, ad quẽ, vel qñ, vel quo, vel cuius gr̃a. Ceu vel maioris boni, vt fiat: vel maioris mali, vt nõ fiat. Hæc aũt, ad locutionẽ reſpicientẽ, oportet diſſoluere. Ceu lingua Οὐρῆας qui dẽ primũ: fortaſſe.n. non mulos dicit, ſed cuſtodes. & Dolonem. Qui ſane ſpecie quidẽ erat malꝰ nõ corpore incõpoſitũ, ſed facie D turpẽ. Δεινὸς enim Cretes vocãt qđ pulchrã faciẽ habet. & illud Ζωρότερον δὲ κέρασαι, nõ merũ, vt temulẽtis, ſed citius. Hoc aũ tẽ p̃ trãslationẽ dictum eſt. Ceu, Alĩ quidẽ dñi q̃ et hoĩes dormiebant totã noctem. & illud. Siue hic in cãpũ Troianũ reſpiceret. Et Tibiarũ fiſtularũq; vocẽ. illud.n. πάντες, id eſt oẽs, p̃ multis p̃ trãslationẽ dictũ eſt: oẽ nãque quiddã multũ eſt. Et illud ὅτι δ' ἄμμορος p̃ trãslationẽ: qđ n. maxime notũ, ſolũ eſt. Per ac
E cẽtũ aũt, quẽadmodũ Hippias Thaſius diſſoluit illud. δίδομεν δέ οἱ. nec non illud. οὐ καταπύθεται ὄμβρῳ. Hæc aũt diuiſione. Ceu Empedocles. Extemplo aũt mortalia nata ſunt, q̃ priꝰ dicerãt immortalia eſſe: Meraq;, q̃ prius diſtincta erãt. Hæc aũt ambiguitate. παρώχηκε δὲ πλέων νύξ: illud enim πλέων ambiguum eſt. Hæc aũt ſm cõſuetudinẽ locutionis. Ceu aqua tẽperatũ, vinũ inquiunt eſſe. Vnde il
F lud à poeta dictum eſt. Ocrea recens fabrefacti ſtãni: & ærarios fabros, qui ferrũ exercent. Vnde dictus eſt Ganymedes Ioui οἰνο χοεύειν, ideſt vinũ miniſtrare, cũ tm̃ dñ nõ bibãt vinũ. Eſſe aũt hoc põt p̃ trãslationẽ. Oportet aũt & qñ nomẽ aliqđ ſubcõtrarietatẽ aliquã viſum fuerit ſignificare, attẽdẽr quot modis vtiq; ſignificaret, hoc, in eo, qđ dictũ eſt. Ceu, τῇ ῥ' ἔχετο χάλκεον ἔγχος, qđ hac, p̃hibitũ ſit. Illud

autem

G autem quot modis cõtingit, ſic quodãmodo. maxime vtiq; aliquis ſuſpicaret per eã, quæ eſt è regione: vel vt Glauco dicit, qd' nõ nulla ſine rõne præexiſtimãt & ipſi re illa condẽnata concludunt: & vt qui dixerint, qd' vẽ, reprehendunt, ſi ſubcõtrarium fuerit ipſorũ exiſtimationi. Hoc aũt patiunt q̃ ad Icariũ pertinẽt putant.n. ipſum Laconẽ eſſe. ab ſurdũ igit̃ non congreſſum cum eo Telemachum, cũ Lacedæmonẽ petiuit. Hoc aũt fortaſſe ſe ha
H bet, quẽadmodum Cephalenes aiũt: à ſe nãq; vxorẽ duxiſſe dicunt Vlyſſem: & eſſe Icadiũ, ſed non Icarium. Propter erratũ aũt problema veriſiſ̃e eſt. Oĩno autem impoſ̃e quidem vel ad poeſim, vel ad id, qd' melius, vel ad opinionẽ oportet reducere: ad poeſim.n. optabilius eſt ꝓbabile impoſ̃e, q̃ non probabile & poſ̃e. Huiuſcemodi autem eſſe, quales Zeuſis pingebat: ſed & ad melius: exemplar.n. oportet excedere. ad quæ inquiunt ea, q̃
I rõne carent. Sicq; & qd' qñque non eſt vacuum à rõne: veriſimile.n. & præter veriſimile naſci. Subcontraria autem vt dicta, ſic aĩaduertere, quemadmodum cõfutationes, quæ in diſputationibus ſunt: ſi idẽ, & ad idẽ, & ſimili modo. quapp & ipſum vel ad quæ ipſe dicit: vel quod vtiq; prudens præceperit. Recta aũt reprehenſio & vacuitas rõnis & prauitas eſt, qñ non neceſſitate vlla exiſtente vllam in partem, vſus fuerit quopiam va
K cuo à rõne, quemadmodum Euripides Ageeti prauitate: Quemadmodum in Oreſte Menelai. Increpationes quidem igitur ex quinq; formis ducunt: vel.n. vt impoſ̃ia, vel vt rõne carẽtia, vel vt detrimentoſa, vel vt ſubcontraria, vel vt præter rectã rõnẽ, quæ eſt ſm artem. Solutiones autem ex dictis numeris quærendæ: ſunt autem duodecim.

Vtra meliorſit imitatio, Epica ne, an Tragica Cap. 24.

L

VTrum autẽ melior epica imitatio vel tragica, poſſet aliquis dubitare: ſi.n. quæ minus eſt importuna, melior: huiuſcemodi autẽ q̃ ad meliores ſpectatores, eſt manifeſtũ, qd' quæ cuncta imitaĩ, importuna: tanquã.n. non ſentientibus, niſi ipſe adpoſuerit, multo motu mouentur. Ceu mali tibicines voluentes ſe, ſi diſcum oporteat imitari: & trahentes præcentorem, ſi ſcyllam cecinerint. Tra-
M gœdia quidem igit̃ huiuſcemodi eſt, vt & priores poſteriores ſe putarunt hiſtriones: vt valde.n. exuperantem ſimiam Myniſcus Callippidem vocabat. Huiuſcemodi aũt opinio & de Pindaro erat. Vt aũt hi ſe habent inter ſe, tota ars ad epopœiam habet. Hanc quidẽ igitur circa ſpectatores probos affirmant eſſe. quare nihil egẽt figuris: tragicã autẽ ad improbos. Quæ igit̃ importuna eſt, deterior manifeſtũ qd'

eſſe

A esse debet, Primum quidē igitur non artis poeticæ accusatio hæc est, verum histrionicæ, quia licet conficere notis etiā munus rapsodorum obeūtem, qđ sane faciebat Sosistratus: & canentē, qđ quidem faciebat Mnasithe⁹ Opuntius. Deinde neq; motus omnis improbandus, siquidem neq; saltatio, verum motus nequam hoīum, qđ quidem Callippidi exprobrabaī: & nunc alīs, vt non ingenuas mulieres illis imitantibus. Amplius tragœ
B dia & sine motu facit, qđ ipsius est, quemadmodum epopœia: p lectionē. n. manifesta est qualis est. Si igitur est alīs in rebus melior, hoc vtiq; non necessariū ipsi inesse. Deinde qm̄ oīa habet, quæcunq; epopœia: etenim metro licet ei vti. & præterea non paruam partem musicā, & aspectationes habet, per quam voluptates percipiūt euidentissime.

Deinde & euidens habet & in agnitione, & in operibus. Ad
C huc quia in minore lōgitudine finis imitationis est: quod enim confertius est iucundius est, quā id, quod multo mixtum est tempore, dico autem. Ceu si quis Oedipum ponat Sophoclis in versibus, quot Ilias est. Aduc minus vna qualicunq; imitatio est eorum, qui condunt carmen epi- D cum. Signum autem. ex qualicū que enim imitatione plures tragœdiæ nascuntur. Quapropter si vnam quidem fabulam fecerint necesse est vel breuiter ostēsam, videri in extremo imminutam: vel comitantem longitudini metri, languidam. Si autē plures. dico autem. ceu si ex plurib⁹ actionibus fuerit iuncta, nō vna quemadmodū Ilias habet multas huiscemodi partes, & Odyssea, quæ & per se habent magnitudinem. Atqui hæc poemata E constant, vt contingit, optime, & quā maxime vnius actionis imitatio sunt. Si igitur & his præstat omnibus, & pręterea artis opere: oportet. n. non quamlibet voluptatē efficere ipsas, sed illam, quæ dicta est, manifestū, quod melior vtiq; esset magis adipiscens finem, quā epopœia.

De tragœdia quidem igitur & epopœia & ipsis & formis, & partibus ipsarum, & quot & quid differunt, & eius quod est bene, & non. quæ causæ, & dē increpationibus & solutionibus tot dicta esto.

De *Poetica finis*.

AVERROIS

PARAPHRASIS IN LIBRVM POETICÆ ARISTOTELIS,

Iacob Mantino Hiſpano Hæbreo, Medico interprete.

HVius libelli propoſitũ eſt exponere id, qđ in libro Poeticæ Ariſtote. de regulis vſibus, atq, cõib⁹, oĩbus vel plu
H ribus nationibus continet: cum tñ multa in eo cõtineant, quæ nõ ſunt regulæ propriæ Arabum Poeſi, neque eorum conſuetudini. & id ſeptem capitulis complectemur.

Quot, & quæ ſint Imitationis genera: ac ex quibus ſermonibus imitatio ordinetur. Cap. 1.

INquit Ariſt. Propoſitũ nr̃m nũc eſt de Poetica arte, de eiuſq; gñibus tractare. Oportet aũt, vt ſi quis velit recte tradere eius regulas, vt primo dicat, q̃ nã ſit actio (ſeu facultas)
I vniuſcuiuſq; gñis poematũ: & ex quibus ipſæ fabulæ poeticæ, ac ex quot rebus conſtent: nec nõ, q̃ nã ſint earum partes tum cões, tum propriæ, quibus ét cõſtent ipſæ: quot ve ſint gña rõnum, quæ in fabulis cõſyderant: initio, ſ. ſumpto ab ipſis principiis, quæ nobis natura inſunt circa hoc. Inquit. Oĩs Poeſis, oĩsq; fabula poetica in vituperandi, vel laudãdi gñe conſiſtit. qđ quidẽ inductione ꝓbari põt de ipſis poematibus, ꝑ ſertim de Græcorũ poematibus, quę de rebus voluntariis agebant: nẽpe ex honeſtis & inhoneſtis. ita quoq; res ſe hẽt in artibus imitantibus ipſam Poeticam, quæ quidẽ ad pulſationem citharatũ, ac tibiarũ accõmodant, eas. ſ. hæc duo ꝓpoſita cõſyderare. Fabulæ aut̃ poeticæ ſunt L
ſermones imitatorij: gña vero imitationis & ſiſitudinis ſunt tria: duo ſimplicia, & tertiũ cõpoſitũ ex illis. Ex duobus aũt illis ſimplicibus vnũ conſiſtit in imitatione alicuius rei, ac ei⁹ ſiſitudine alicui alteri rei. hoc aũt prout eſt vnicuiq; idiomati familiare per dictiones ſibi proprias, quæ apud Arabes lr̃æ ſiſitudinis vocantur. Alterum vero cõſiſtit in acceptione alicuius ſiſis, vice alterius ſimilis: qđ quidẽ in hac arte ꝓmutatio appellat. Nec te latere debet ſub hac parte inclndi ea gña, q̃ hac nr̃a ætate Metaphora, ac Cognominatio nuncupant. Verũ cognominationes vt plurimũ ſunt ꝓmutatiões ex affectibus affectuũ rei: ſed metaphora eſt cõmutatio rerũ illi ꝓportionatarũ, hoc eſt, cũ vnius rei proportio ad ſcđam ſit proportio tertię ad quartam, & ꝓmutet̃ nomen tertiæ in primã, vel ecõtra. in libro aũt Rhetoricæ explicatum eſt quot modis fiant cõmutationes. Tertium vero genus poeticarum orationũ ex duobus nunc dictis cõſtat. Inquit. Vt natura qdã hoĩes imitant̃ ęmulanturq; plæraq; inter ſe ſe in actionibus,

A nibus, ita vt aliq; coloribus, alij figuris, nonnulli vocibus imitent: & hoc vel arte & habitu, qui imitatoribus ineſt, vel ob cõſuetudinẽ, quã prius de hoc habuerũt: ita quoq; in ſonibus ſunt natura imitatores. Imitatio aũt in ſermonib⁹ poeticis, atq; æmulatio ex tribus quidẽ fit, nẽpe harmonia ac numero, ac ipſamet imitatione. Horũ aũt vnũquodque põt ſeparatim & ſeorſum ab alio reperiri qnq;: vt harmonia i *pſalmis, numer⁹ vero in citharis (ſeu choris) ipſáq; imitatio in ſono: intelligo ſermones imitatorios nõ metricos B neq; numero pliberatos. qnq; vero põt ſiꝫ pmiſceri hęc tria inuicẽ, vt ſit apud Arabes. fiunt. n. q̃ ab hoĩb⁹ huius inſulæ poemata ſunt adinuenta, poſtquã res ipſæ nãles cõtinuerint, atq; aggregarint ipſa poemata nãlia. ipſas vero res nãles adinuenerũt ipſæ *gẽtes nãles. in Arabum. n. poematibus nõ erat harmonia, ſed vel tm̃ numerus, vel & numerus & imitatio ſiꝫ. Tria ergo ſunt gña artium imitantium, vel quæ munere imitãdi funguntᷤ: nempe, q̃ harmonia, q̃ numero, & q̃ ſermonibus imitantibus vtiᷤ. & eſt hæc ars, de qua in hoc C libro agiᷤ. Inquit. Multi reperiuntᷤ ſermones, qui vocantᷤ poemata, qui nihil facultatis Poeticæ obtinẽt præter numerum tm̃: vt ſunt ſermones metrici ipſius Socratis, ac ſermones Empedoclis nãles. in ſermonib⁹ vero poeticis ipſius Homeri ecõtra euenit. qm̃ vtrunq; illorũ reperiᷤ in eis ſiꝫ. Inquit. Quã ob rem nõ dẽt vere noĩari poema, niſi qđ hæc duo amplectaᷤ. illa igiᷤ dignius debẽt vocari ſermões q̃ poemata: quẽadmodũ & qui in Phyſicis, vtiᷤ ſermonibus metricis, Phyſicus potius meri-

to vocãdus eſt, quã Poeta. Siꝫ quo- D
que ſermones imitatorij, qui ex metris pmixtis cõſtãt, pfecto nõ ſunt poetici. Ex dictis igiᷤ conſtat quot nã ſint gña imitationis: ac ex q̃bus ſermonib⁹ imitatio ordineᷤ in ipſo ſermone, ita vt eius actio ſit pfecta

De duabus aliis imitationis differentiis, penes res imitatas, ac penes imitandi modum. Cap. 2.

INquit. Qm̃ vero qui imitantᷤ & æmulantᷤ, ideo imitantᷤ, vt inducant aliquos ad aliquam voluntariã actionem agendã, aliquam vero aliam prohibendã: oportet ergo, vt E
ea, quæ proponit imitari, ſint vel virtutes, vel vitia. Nã omnis actio, oĩsq; mos ad alterũ horũduorũ declinat atq; inſequiᷤ: nempe vel ad probitatem, vel improbitatẽ. Sed cum quicquid ex actionibus voluntarijs quæriᷤ imitari, ſit vel virtus vel vitium, ergo vt per probitates & probos ipſas probitates imitemur improbitates vero p improbitates & p improbos. Porrò cũ quælibet imitatio fiat de pulchro, vel turpi: ergo omnis imitationis propoſitũ eſt ho- F
neſtare vel dehoneſtare. Sequiturq; ex hoc, vt quicunq; virtutes imitantur, hoc eſt, quia eas imitari ſunt natura proni, ſint probi. econtra vero, qui vitia imitentur, deficiant natura ab his, ad vitiaq; magis accedant. ex his ergo duorum generũ hominum datur laus, & vituperium, hoc eſt virtutes laudare vitiaq; damnare. ob idq; fuerunt aliqui poetæ apprime laudantes, non tm̃ exacte vituperantes. Ergo cuilibet imitationi inſunt hi duo actus, videlicet laudãdi vel vituperandi. ſiꝫq; hæ duæ differentiæ reperiũᷤ in imitatione, quę

*a. l. ſiſtulis.

*a. l. virtutes.

G circa ſermones fit, non autem in ea quæ fit p metrũ, neq; in ea, quę per harmoniã. Tertia præterea dria in eſt ipſi imitationi, q̃ p ſermones fit: nẽpe qua quæriť, vt aliquid ſiſe alicui alij ſibi ſimili, oĩno conueniat; p ter hoc q̃ quæratur per id laudatio vel vituperatio, ſed tãtũmodo ipſa mera conuenientia, & concordia. hoc aũt genꝰ imitationis eſt, veluti materia apta ad duo oppoſita trãſmutari: videlicet, alias ad laudẽ per exceſſum (ſeu additionem) tranſmutata: alias vero ad vituperiũ p exceſſum ét tranſmutata. Inquit. Hęc in
H quam eſt Homeri imitatio: nempe vt cũ effingit aliqua conueniẽtia, & ſiſia, id quidem hẽat exceſſum aliquẽ ad laudẽ vl vituperiũ. Inter poetas p̃terea aliquis maxime valet in p̃ ſtanda imitatione cõformi, & cõuenienti, ſeu ſimillima tm̃: aliquis vero in ea, q̃ laudẽ vel vituperiũ hẽt: aliquis alius in ea q̃ vtrunq; horum amplectiť, vt Homerus vſus eſt.

Ariſt. aũt de quolibet horum generum exẽplũ tradidit p varia gña carminũ ſeu poematũ, q̃ tnncin ſuis regionibus erant nota, ſolebantq; vti
I quolibet horũ triũ generũ imitationũ. Tu aũt facile inuenies hniuſcemodi gña in carminibus Arabũ: & ſi plurima eorũ, vt inquit Alfarabiꝰ ſunt ad luxum attinẽtia. nã illud genus, qđ amatorium vocant, inclinat quidem hoĩes ad rẽ nefandã, ac phibitã. idcirco ab hmõi carminibus amonendi ſunt pueri: immo inſtituendi ſunt, vt in vſum habeant ea carmina, quæ ad fortitudinẽ & gloriam conducunt. nã Arabes in ſuis carminibus nõ hortãť ad alias virtutes, qnã ad has duas. & ſi de his etiã, non vt hortenť ad eas tractent, ſed potius iactantiæ gratia. A illud genus poematis, in quo quæriť imitatio eiuſdem met rei atq; conuenientia, vt diximus, eſt in frequenti vſu apud eos: ppeaq; eorum ſapiẽtes frequenter deſcribunt aĩalia, atq; ſtirpes. Græci vero ut plurimum nullũ carmen proferunt: quin ad aliquã hortandam virtutẽ, vel ad aliquod vitium dehortandũ ſe vertat, vel q̃ aliquem optimum morem vel ſciẽtiam p̃ſtare nõ ſuadeat. Ex iam dictis ergo patet gña imitationum eẽ tria, earu mq̃; dr̃ias eſſe tres. & q̃ ſint hmõi dr̃iæ tres, & ipſa tria genera. K L
Quòd ſi exacte pquirãtur ipſa poemata, videbiť eẽ verũ nõ dari quartum genus imitationum, neq; quartam dr̃iam illorum generum.

De Cauſis, à quibus orta eſt Poetica, & de aliquibus ipſius ſpeciebus. Cap. 3.

INquit. Videť à duabus cauſis, & quidem hoĩ naturalibus Poetica habuiſſe originẽ. Prima eſt, qm̃ inſitum ẽ à natura hoĩbus à pueris imitari. hoc aũt inter cætera aĩantia eſt maxime proprium hoĩ. Cuius rei cã eſt, quia homo inter cætera aĩantia gaudet imitationibus rerũ, quas iam pceperat. Quòd autem homo gaudeat natura ipſis imitationibus, argm̃ eſt, qm̃ nos gaudemus imitatione rerum, quas cũ moleſtia aſpicimus, & nõ cũ delectatiõe: p̃ſertim cùm illa imitatio fuerit exactiſſima & concinna. vt in imaginibus multarũ ferarum truculentarum, atque picturis earum, quas præſtantiſſimi pictores efficiunt, euenire ſolet. Et ob hãc cauſam vtimur imitationibus in diſciplinis pro rerum intelligentiis, atq; interpretationibus. Sũt M

enim

A enim ipſæ imitationes inſtm conducens ad intelligentiam rei, quam quærimus intelligere ob delectationem; quã habemus de imaginibus, ꝓpid quod habent de imitatione. Ala igitur perfectius recipiet, quanto magis gaudebit: qm̃ non ſolum Philoſophis iucundiſſimum eſt diſcere, ſed ẽt cæteris hominibus: quãquã modice hi in hoc cum Philoſophis cõmunicent: qm̃ aliquis homo ex aliquo diſcet iuxta variam rationem, quæ eſt inter ipſum docentem & diſcentem. Sed quoniam imagines ſunt imitationes rerum, quas iã
B percepimus: ergo eis vtimur ad velociorem ac promptiorem intelligẽtiam. præſtant autem intelligentiã rerum propter voluptatem ſeu delectationem quam præbent, ob ſimilitudinem quã habent. Hæc ergo eſt prima cauſa, quæ poeſim peperit. Secunda vero cauſa eſt: qa natura humana gaudet numero, ac harmonia ac metris: qm̃ metra videnť ad numerum attinere, maxime apud eos, qui à natura habent metra aſſequi. Voluptas autẽ naturalis, quæ ad imitationem & rythmos, ac harmoniã & metra eſt prona, genuit ipſam
C Poeticã: præſertim apud eos, qui ab initio ſunt ad id habiliores. qua natura aucta, orta ĩde eſt in eis ars Poetica: propterea quia primus de ea aliquã portiunculam tradidit, mox q primum ſecutus eſt, aliam tradidit iterũ portionem, & ita paulatim extemporarijs, donec artes Poeticæ pfectæ fuerunt. genera quoq; earum varia cõpleta ſunt pro varia hominum generis habilitate, & promptitudine ad maiorem delectationẽ alicuius generis Poeſis. Exempli cauſa, præſtatiores ac digniores animi natura primo genuerunt artem laudã
D di, intelligo honeſtas laudare actiones: viliores vero artem vituperãdi pepererunt, nempe actiones prauas vituperare: licet oporteat, qui intendit vituperare vitioſos atq; actiones vitioſas, laudare probos ac honeſtas actiones, vt turpitudo vitiorum magis propaletur: intelligo, ꝙ poſtquã ea narrauerit, mox contrailla actiones prauas enarret. Hæc inquam eſt ſumma rerum cõmuniũ omnibus vel pluribus gentibus, quę ĩ hoc capitulo continentur: reliqua vero,
E quæ in eo continentur, oĩa vel maior pars eorum, ſunt res, quæ erant propriæ carminibus Græcorum, & conſuetæ apud eos. Meminit enim Ariſt. artium poeticarum, quæ erãt in vſu apud eos: & quo pacto ortæ ſunt vnaquæq; earũ natura, & quæ pars fuerit prior in generatione ſua alteri præſertim in arte laudandi, & vituperandi, q̃ oẽs erant tunc apud eos famoſæ. Adhuc narrat quis fuerit primus q incœpit inuenire vnãquamq; illarũ artium poeticarũ, q̃ erant in cõſuetudine apud eos, &
F qs addidit ſup illas, & quis poſt hoc perfecit eas. Et ĩ hoc ſumme laudat Homerum, dicitq; eũ fuiſſe, q̃ tradidit principia harum artium: & ꝙ nemo ante ipſum in arte laudandi, aut vituperãdi, vel in aliqua alia arte apud eos famoſa quicquã egit, qđ eſſet alicuius dignitatis, aut admiratu dignũ, Inquit. Cũ igitur à principio ĩperfectiora ac breuiora eſſent carmina: quia naturaliter faciliuſ hæc incidimus. Breuiora autẽ ſunt, quæ ex minoribus cõſtant ſyllabis: imperfectiora vero, quę pauciorib⁹ conſtat melodijs. Inquit. In arte vituperandi non quęritur imitatio

G ſecundum oē genus vitii & turpitu-
tum, ſed eius vitii oīs qđ ridiculum
eſt: nempe qđ quidem vile eſt ac tur
pe, de quo dolendū non eſt. Inquit.
Quòd aūt ipſa deriſio has tres obti-
neat condōnes, argm̄ eſt, quia in fa
de for-mis cie *irriſi hæc tria reperiunt: videli-
cet facies iracunda eſt, ad conuitiaq;
diſpoſita, parumq; dolens de eo, qui
eū irridet, contra id qđ in facie ira-
ſcentis euenire ſolet, videlicet ꝙ in
facie iraſcentis eſt iracūdia, & iactā
tia, atq; dolor. hæc inquā eſt diſpoſi
tio animi iraſcentis cōtra eam rem,
contra quam iraſcitur.

H *Quæ ſit Tragœdiæ eſſentiæ definitio: &
quot, ac quæ ſint ipſius partes
equales. Cap. 4.*

INquit. Optima ars laudādi, id eſt
Tragœdia, quæ metrico ſermone
imitario p̄ſtantium eſt, vtiq; carmi-
nibus longioribus, nō breuibus. Id-
circo poſterioribus poetis nō placue
runt carmina breuia, quæ tūc in eo
gñe erant in vſu, atq; in aliis artium
Poeticæ: cui quidem proprium me
trū eſt, qđ ſimplex, nō compoſitum
eſt: verū nō debent tantā hīe proli-
I xitatē, vt in enarrationē hoībus mo
leſtam deueniant. Definitio aūt,
q̄ intelligentiā eſſentiæ artis laudā
di (.i. Tragœdiæ) præſtat, eſt imita-
tio actionis illuſtris, voluntariæ, per
fectæ, cui ineſt vis vīs circa res præ-
ſtantiores, non autē particularis de
ſingula re præſtanti: qua quidē imi-
tatione aī recta afficiunt affectione
per miſericordiā, atq; terrorem in
eis ortā. Hoc aūt fit imitando viros
p̄bos ſanctitate & puritate: qm̄ imi
tatio fit de diſpoſitionibus, quæ vir
tutes inducunt, non de habilibus, cū
hos imitari nequeamus. perficitur
aūt imitatio in ſermone, ſi illi melo K
dia & numerus adiungat. Reperiun
tur tn̄ aliquæ diſpōnes, quæ circa nu
merum & melodiā reddunt ſermo
nē efficatioris imitacionis: vt ſunt
pronunciationes & geſtus vultus, de
quibus in libro Rhetoricorum di-
ctum eſt. Prima vero pars Tragœ-
diæ in ipſa actione eſt, vt res p̄ſtātes
enumerēt, quibus fit imitatio: mox
hæ melodia ac metro conuenientī-
bus illi rei, de quo dī, apparent. Vſus
aūt melodiæ in carmine diſponit a-
nimā ad recipiendā imitationem. il
lius rei, qnam quærimus imitari: ac
ſi melodia p̄ſtet ipſi aīæ eam diſpō- L
nē, qua quærit imitatio rei, de qua
imitatio quærit. Præſtat vero ipſi a-
nimę hāc diſpōnem ī ſingulo gene-
rum Carminis illa melodia, quæ illi
generi poematis congruit ſuis con-
centibus, & cōpoſitionibus. Nā quē
admodum videmus concentus acu
tos conuenire alicui gñi ſermonis,
cui graues non conuenerant, idē de
compōne melodiarum arbitrandū
eſt. Naturæ aūt vel affectus eorū,
qui hiſtorias & fabulas enarrant: q̄
perficiunt imitationem in ipſiſmet
ſermonibus poeticis exiſtentem, per
hæc tria, nempe ꝑ imitationem, & M
numerum, atq; melodiam, quę qui
dem ſunt elemēta, & baſes ipſius imi
tationis, duæ in genere ſunt: altera
quidem, quæ aliquē morem indicāt
vt exempli cā prudentem loquentē
referat, vel iracundum: altera vero,
quæ eius ſnīam declaret, ꝑpriamq;
mentem aperiat. Qm̄ effigies loquē
tis, aliquid affirmantis non eſt effi-
gies id dubitantis. nā effigies ſermo-
nis eius, qui alicuius laudem enar-
rat, atq; promulgat, eiuſq; geſtus &
vultus, debet eſſe effigies aſſerentis

&

A & certificantis, non dubitantis & deridentis. Hiſtoriæ autẽ & rerum notitias atq; enarrationes, quas debet referre hiſtoriographus, qui illas duas iam dictas naturas habet, ſunt ipſæ fabulę, q̃ imitatione fiunt. Intelligo per fabulas compoſitionẽ rerũ, quarum imitatio quęrit, ſiue id ſit vt res ſe hẽt ſm eſſe, ſiue vtin vſu hĩ, quamuis ſit falſum: idcirco ſermones poetici appellant fabulę. Quare & hiſtoriographi atq; fabulatores tandem ſunt, qui habẽt vim imitandi mores atq; ſnĩas. Inquit. Neceſſe igit eſt cuiuslibet Tragœdię ſex eẽ partes: nẽpe fabulas imitatorias, Mores, *Metrũ, Snĩam, * Apparatũ, Melodiã. Huius aũt rei rõ ẽ: quia oĩs ſermo poeticus diuidit, in id qđ eſt imitans, & in id qđ imitatũ eſt. Imitans aũt tribus conſtat, videlicet imitatione, dictione, ac melodia: Quod vero imitatũ eſt in ipſa laude tribus quoq; reliquis cõplecti tur. ſ. moribus, ſententiis, & apparatu. Intelligo p apparatũ aſſumere ex eo argm̃, & indicium ad ſnĩę cõgruitatem. Sunt ergo partes Tragœdiæ neceſſario ſex. Mores vero ac ſẽtentiæ ſunt pſtantiores ptes, cũ Tragœdia non ſit ſuba hoĩm imitatio, qua ſunt ſingulares hoĩes percepti. ſed eos imitatur ob ſuos congruos mores, atq; actiones ꝓbas, aĩęq; felices ſnĩas. Cõſuetudines etenim actiones, ac mores amplectunt: idcirco cõſuetudo fuit vna ex ſex partib' Tragœdię, & nõ oportuit diſtinguere eam in actiones, & mores de eisque mentionem facere in ea. Apparatus aũt eſt accõmodatio ſnĩę aĩ: & ſi apd Gręcos extat aliquod genus, quo ſumatur argm̃ per huiuſcemodi animi accommodationem, ſeu apparatum. vt gratia exempli ꝙ aliquis ſit lętus & hilaris, hoc quidẽ non reperitur in Arabũ carminibus, at in ſermonibus laudatorijs hęc duo reperiunt: nẽpe mores, & ſnĩę. Trium vero reliquorũ generũ, q̃ ſunt, indicii ũ, ſumitur ex tribus rebus, quas imitamur, ſ. fabularũ, melodię, & metri. Inquit. Fabulę partes quidẽ duę ſũt, oĩs. n. imitatio eſt, vel qua ſuę imitationi ꝓpoſitum ſit aliud quippiam imitatum confictumq;: mox ex illo transferatur ad illam imitationem ſuã, qđ apud Gręcos peripetię dr. i. euentus in cõtrarium: aut ꝙ eadem res cõfingat, pręter qđ deuiet ad imitationẽ contrarii & hoc aſſumptionem indicii appellant. Inquit. Fabula eſt principium, ac veluti anima Tragœdię: ſecundo loco mores: cui pręeſt imitatio, i. quos imitat. imitatio. n. eſt baſis, & principium huius artis: quia non fit delectatio ob relationem rei, quã referre quęritur, niſi confingatur: ſed bene fit delectatio & receptio illius, dum confingitur. & idcirco nõ ęque delectabit, ſi quis fucis pulcherrimis tabulam fuſim illinat: ac ſi imaginem albo tm̃ diſtinxerit: ideoq; hoĩes exercẽt artem pingendi imagines, & picturas.

Tertia autem tragœdiæ pars, q̃ ſecundam inſequitur, eſt ipſa ſnĩa. hęc autem eſt poſſe explicare, quę inſtãt atq; quadrãt, id eſt habere vim imitandi id, quod ita ſe habet, vel non ita ſe habet. hoc autem eſt propriũ munus ipſius Rhetoricę ad probandum aliquid eſſe vel non eſſe. verũ Rhetorica id ſermone perſuaſiuo probat, Poetica vero ſermone imitatiuo. porro imitatio in rebus legalibus quoq; reperitur. Inquit. Sane veteres ciuiliter dicentes cõfinge

B Dictio. Aſpectus.

C Dixit interpres. inueni meũ codicẽ erratũ hic & defectiuũ

D

E

F

G bãt, posteriores vero rhetorice: hoc est Antiqui impositores morũ pro firmandis sententijs in animo, satis erat eis vti sermonibus poeticis: posteri vero rhetorica vti satius esse iudicarunt. Interest autem inter sermonem poeticum, qui sententiam hortatur, & qui morem: quòd qui morem persuadet, hortatur quidẽ super actionem alicuius rei, aut vt illam fugiat. sermo autem, qui ad sententiam persuadet, hortatur quidem ad aliquid esse vel non esse, nõ ad aliquid quęrendum vel fugiendum. Quarta autem pars, quę ter
H tiam sequitur, est metrum & numerus: cuius perfectio est explicatio intentionis. nã multa sunt metra, quę alicui intentioni respondent, quæ tñ alicui alteri non respondent. Quinta autem pars per ordinem est ipsa melodia: quę quidem est inter omnes has partes, quę maxime imprimat in animo. Sexta vero pars est ipsum spectaculum. intelligo per apparatum spectaculum, seu assumptionem rationis pro sententię commoditate, aut actionis commodo; nõ autem sermone persuasiuo. hoc
I enim non decet in hac arte, sed sermone confecto & imitatorio: quoniam ars poetica non est adinuenta ad vsum argumentationis, & disputatiõis, & præsertim ipsa Tragœdia. & ideo Tragœdia non vtitur pronunciatione, & gestu, atq; vultus nutibus, sicut vtitur ipsa Rhetorica. Inquit. Ars Theorica, quę docet ex quibus nam fiant carmina, & quo pacto fiant, præstantior quidem ac principalior est, q̃ sit ipsamet carmina conficere. quoniam quęlibet ars, q̃ docet actionẽ, p̃stantior & principalior est, q̃ quę sub illa locatur.

De partibus Tragœdiæ qualibus. K

Cap. 5.

CVm igitur iam dictum sit, q̃d sit Tragœdia, & ex quibus cõponatur, & quot sint eius partes, & quę sint, nunc de rebus, quibus fit cõtestus rerum, quibus carmen consistit, dicendum est. nam tractare de his rebus est necessarium in Tragœdia, atque in alijs generibus Poesis. hoc enim est veluti primum, maximumque principium eius. Quoniã res, quibus ipsę artes consistuut, bifariam diuiduntur: nẽpe vel sunt res necessarię, vel res quibus præstantiores ac perfectiores reddantur. Di- L
cendum ergo est Tragœdiã debere perficere finem actionis suę, videlicet vt ex ipsa imitatione, cùm assequatur finẽ, quem ex natura sua p̃stare potest. hoc autem propter varias res fit. quarum vna est, vt carmen habeat quandã determinatam magnitudinẽ, qua sit totũ perfectũ. Totum autem & perfectum est id, quod habet principium, medium, & finem. Principium autẽ est, qnod præcedit, & non est necesse ipsum reperiri cum rebus, quibus est princi M
piũ. Finis vero, qui est post illas res, quibus ipse est finis, & non prius. Medium vero est id, quod est prius & posterius, & simul. est ergo præstãtius vtroq; extremo, cùm ipsum medium sit in loco priori & posteriori. Viri enim fortitudine prędita locum in acie obtinẽt, qui inter pusillanimes & temerarios mediat. est autẽ locus medius, qui ex extremis cõstat: extrema vero ex eo non constant. Ad hęc non est necessariũ, vt ipsum medium sit æquale, scilicet vt optimam habeat compositionem atq; ordinem tantum, verum ẽt cõgruentem

A gruentem magnitudinem. Oportet ergo ipſum carmen habere principiũ, medium, & finẽ, & vt vnaqueq; harum partiũ ſit magnitudine media: oportetq; totũ cõpoſitum ex eis eſſe magnitudinis terminatæ, nõ cuiuſuis magnitudinis contigerit. Nã pulchritudo cõpoſiti (ſeu bonitas) ex duobus quidem oritur: alterũ eſt ipſe ordo: alterum vero magnitudo. idcirco aĩal perexiguum non dr pulchrum in relatione ad indiuidua ſui generis. Eadem.n.ratio vr eſſe in hoc ipſius poeticæ orationis, atq; doctrinæ demonſtratiuæ. nempe ſi
B breuis fuerit ſpeculatio tempore, et9 intelligentia non erit optima. Identidẽ ſi longior fuerit iuſto eademq; ratione: qm̃ à conſideratione cotemplantis facile elabitur, & obliuioni diſcipulus eam tradit. Eadem.n.eſt huius rei ratio, quæ eſt in ſpectatione alicuius ſenſibilis: videlicet, ꝙ tũc exacte ſpectatur ipſum ſpectabile, cũ inter ipſum & ſpectantem modica intercedit diſtantia, nõ aũt maxime diſtans, neq; cum ex maximè proxima. Idem, n. contingit in ſermonib9 poeticis ſeu fabulis, quod in ipſis di-
C ſciplinis. nam ſi carmẽ perbreue fuerit, non poterit perficere partes laudis. & ſi in longum protrahatur, nõ poterunt eius partes ſeruari, memoriaq; teneri: ita vt poſterioribus partib9 iã auditis, priores ſint obliuioni traditæ. Orationes vero rhetoricæ, quibus fiunt obiurgationes, nullam habent natura terminatam magnitudinẽ. & ob id fuerunt coacti homines menſurare tẽpus obiurgationis, quæ inter aduerſarios occurrebat, vel vaſe aqueo Clepſydre vocato more Græcorum, cùm tãtum ſigna quærebant, vel partibus dierum, vt Arabes vtebantur, cum propoſitum D eorum in ſnis obiurgationibus eſſent res perſuaſibiles exteriores. Idcirco ſi Tragœdia ageret de obiurgatione, vel conuitijs, & cõtentione, tunc oporteret menſurare tẽpus orationis contentioſæ per inſtrumentum aquę, vel per alia horologia. Verum cùm non res ita ſe habeat, ideo oportet ipſam poeticam artem habere terminum naturalem, vt res ſe habet de naturalibus magnitudinibus, quæ rebus ipſis inſunt. Nã quẽadmodum genita ipſa, ſi tẽpore generationis non impediantur ab in-
E cõmoda fortuna, habebunt naturaliter terminatam ac decentem magnitudinem, ita in fabulis poeticis euenire debet: præſertim in duobus illis imitationis generibus, videlicet I quo fit mutatio de contrario in contrarium, vel in quo idem met imitamur, præter hoc, ꝙ fiat tranſitus ad contrarium. Inquit. Quod maxime ẽt delectat in cõſtitutione carminis Poeſis, eſt ne enarratio multarũ rerum, quæ vni rei determinatæ accidunt, de qua poema queritur, in lõgum protrahatur, vni nãq; rei multa accidunt, multæq; actiones contingunt. Inquit. Vñr peccaſſe oẽs F poetæ, qui hoc genus poematis confixere, cùm de re aliqua in aliã rem tranſilirent, vnumq; propoſitũ non inducerent præter Homerum. Tu aũt inuenies hoc in poematibus Arabum, præſertim in quibus quæritur laudatio: videlicet ꝙ qm̃ quærunt enarrare aliqua de ipſo laudabili, vt gratia exempli librũ vel gladiũ, maxime immorantur laborantq; in eius imitatione, & deuiãt declinãtq; ab enarratione illius, qui laudatur, oportet deniq; vt ars ipſa imitetur

naturam:

G naturã: vt.ſ. quicquid agat, propter vnum propoſitum vnicuiq; finem id agat. Sic igitur oportet vnius vnã eſſe imitationem, vnumq; propoſitum: & vt eius partes habeant terminatam definitionem habeãtq; principium, medium, & finem: ſitq; ipſũ medium præſtantius illis. Nam res habentes eſſe ordinatum, atq; quadam harmonia conſtitutum, ſi ille ordo, illaq; ſeries harmonica defecerint ab eis, deficiet quoq; ab eis dẽ ſua propria actio. Inquit. Nec latet, ꝙ propoſitum ſermonum poeti-
H corum non eſt vt fiat imitatio rerũ
I falſatum fictarum in eis. hæc. n. non eſt poetæ actio, vt quæ vocantur figmenta & hiſtoriæ. vt quod in libro Heracleidæ, vel Theſeidæ (Arabice Chelilæ, & Dhemenæ,) Sed poeta loquitur de rebus, quæ ſunt vel poſſũt eſſe. de his enim quæritur, ſ. vt eas fugiamus, vel inſectemur, & quæramus, vel vt ipſa imitatio & confictio illis conueniat correſpondeatq;, vt in differentijs ipſius imitationis dictum eſt. At officium figmentorum profeſſoris atque hiſtoricorum differt ab officio poetarum, quamuis illi exerceant illas fictiones, & rerum
I nouitates, hiſtorias atq; ſimulationes metrico ſermone. Nã licet vterque horum conueniat in metro, tñ alter eorum perficit officium ſuum, quod propoſuit per ipſam fabulam: quamuis non fiat metro, & eſt videlicet illa intelligentia, quam adipiſcimur ex illis hiſtorijs fictis & ſimulatis. Poeta vero non adipiſcitur perfecte propoſitum ſuum circa rerum imitationem, niſi metro. hiſtoricus ergo atque fictionum profeſſor fingit varias res ſingulares, quæ non ſunt vllo pacto, illiſq; nomina impo-
nit: poeta vero nomina imponit re K
bus quæ ſunt, & nonnũquam de vniuerſalibus loquitur. Quo fit vt Poeſis ſit propinquior Philoſophiæ, quã quæ fictiones profitetur. Id vero, quod dicit Ariſto. hic, eſt iuxta Græcorum conſuetudinem de Poeſi. videtur enim ꝙ id. quod eſt naturale, inſit † gentibus naturalibus. Inquit. † aliter veritatibus.
Quod maxime in Tragœdia quæritur, eſt vt ea quæ imitamur ſint, nõ quæ habeant nomina ficta. quoniã laus vertitur in promouendo ad actiones voluntarias. res autem poſſibiles potius perſuadentur atq; creduntur, vt eſt ipſa poetica certitu- L
do, ſeu verificatio, quæ animam promouet ad inquirendum vel fugiendum. Rebus vero, quæ non ſunt, raro imponuntur neque finguntur nomina in ipſa Tragœdia. Ille præterea modus imitandi, quamuis sũmopere conducat ob relationem, & proportionem actionum illius rei ſimulatæ atque fictæ, eiuſdemq; paſſionum ad res, quæ ſunt, tamen non debet quæri, vel in vſu poni in ipſa Tragœdia, quæ eſt ars laudandi.
Quoniam is modus imitandi ac fingendi non congruit omnibus naturis: immo plures hominum eum ir- M
rident, moleſteq; ferunt. Ex his igitur patet poetam eſſe poetam per vſum fabularum, atque metrorum, prout habet vim imitandi: ipſe autem circa imitationem verſatur rerum exiſtentium, quæ à voluntate pendent, atq; arbitrio, Nec ſuum eſt imitari tm̃ ea quæ ſunt, verum & quæ arbitratur poſſe eſſe. oõ hoc. n. poeta eſt: nec propterea à poeta diſcedit imitando res, quæ ſunt. nihil enim prohibet ea extitiſſe eo mõ, quo nunc ſunt. Cęterum non oportet

A tet præſtantiſſimũ poetam perficere imitationẽ per exteriora, hoc eſt hiſtrionẽ eſſe per geſtus corporis atq; vultus. hoc. n. pſeudi poetæ, ac falſi & ficti efficiunt: qui videlicet volũt apparere poetæ, cũ non ſint. neq; probari poetæ id agunt, niſi cùm quærunt certare contra vſum falſorum poetarum. ſed ſi contra optimos poetas certant, id nullo modo agunt. Præſtantiſſimi tamen poetæ quandoq; coguntur vti epiſodijs in ipſa fabula, hoc eſt introductione rerum exteriorum, id eſt hiſtrionum gratia, atq; alienarũ ipſi fabulæ. non. n.

B ſemper fit imitatio rerum perfectarũ, quas poſſumus perfecte imitari, ſed rerum etiam imperfectarũ, quæ difficile confinguntur in oratione. & ideo in earũ imitatione introducũtur res exteriores, præſertim cùm quæritur imitari ipſas ſentẽtias, quarum imitatio eſt per difficilis: cũ nõ ſint actiones neq; ſubſtantiæ. Admiſcentur præterea nonnunquam atq; introducuntur huiuſcemodi res extrinſecæ, & eſt id quod vocatur hiſtrio, & geſtus vultus in poeticis imitationibus: ac ſi caſu vel fortuna, præ

C ter aliquod propoſitum prouenire appareant: habebuntq; admirandã actionem, cùm ea, quæ à fortuna, pficiſcuntur, admirationem præ ſe ferant. Inquit. Plures quidem fabulę pollent atq; præſtant in imitatione ſimplici, nõ diuiſa in varios modos: plures vero alię præſtant in diuiſione modorum corporis ſimilis atq; imitationis. etenim vt res ſe habet in imitatione, ita in actionibus, quẽ admodum ergo actionum alia efficitur vnico ſimplici actu (.i. eſt vna continua abſq; peripetia) alia vero vno actu compoſito & implexo, ita

ẽt de imitatione eſt dicendum. Eſt D aũt ſimplex imitatio, in qua agit alterũ duorũ gñum imirationis, videlicet vel quod vocat peripetia, vel qđ vocat agnitio, i. demonſtrationis aſſumptio. Implexa vero imitatio eſt illa, in qua vtrunq; genus ſil' reperiẽ. nempe cũ incœperit quis à peripetia, mox trãsferatur ab ea ad agnitionẽ: vel ab hac incœperit, deinde ex ea ad peripetiã transferatur. conuenientius tn eſt primo incipere à peripetia, mox tranſcendere ad agnitionem. nam multũ intereſt, ſiquis incipiat primo à peripetia, deinde mutetur ad agnitionem: vel econtra ab agnitione ad peripetiam. Inquit. Intelligo per peripetiam imitationem cõtrarij propoſiti in laudãdo prius per id, quo animus ab eo recedat, retrahat' ue ab illo: mox mutetur trãſferaturq; ab hoc ad imitationẽ ipſiuſmet laudabilis. vt ſiquis voluerit felicitatẽ vel felices confingere, incipiat prius infelicitatẽ infelicesq; confingere, mox ad imitationẽ felicitatis & infeliciũ ſe transferat: hoc aũt per id, quod eſt contrariũ imitationi infeliciũ iam factæ. Agnitio vero F eſt mera imitatio rei tm. Inquit. Pulcherrima aũt fit agnitio, ſi cum peripetia admiſceatur. Inquit. Fiunt inſuper agnitio, & peripetia de inanimatis atq; aĩatis: non quatenus per id quæratur aliquid agi vel dimitti, ſed imitationis tm̃ ratione, hoc eſt propter conuenientiã aliquã. & hoc quidem genus agnitionis, quod dixit, eſt quod maxime in Arabũ poematibus præualet, videlicet agnitio & peripetia, q̃ de inaĩatis fiũt. Cũq; duo † tpa poematis vtrunq; genus ta. l. vero imitationis amplectatur, sũt maxime pulchra. Inq; agnitio humana,

Inq; interpres. Contrariũ vt inueñ Ariſ. cũ dicit in ſiplici nullũ horũ reperiri, in mpleta vero vl' agnitionẽ, vel peripetiam, vel vtraq; reperiri. E

atq;

G atq; peripetia fiunt pro inquirenda aliqua re, vel recuſanda fugiẽdaue. hmõi aũt agnitio quandoq; ad miſericordiam, quandoq; ad metũ animum parabit. hoc autẽ eſt, quod in Tragœdia deſideratur: nempe actiones pulchras laudare, turpes vero deteſtari. Inquit. Partes igitur Tragœdiæ, ſeu fabulæ, ſunt hæ duæ, quas definiuimus. Tertia ſupereſt: nempe, quæ animi affectiones, vel perturbationes parit. Intelligo p affectiones miſericordiam, & metum, atq; dolorem Id autem fit enarratione cruciatus, calamitatũmue, atq; infortu-
H niorum mortalibus euenientium. Hæc.n. miſericordiam atq; metum inducunt, quæ ſunt potiſſima pars, qua ad affectiones hortamur. quæ quidem ſunt propoſitum ipſius Tragœdiæ apud Ariſtotelem.

De Tragœdiæ partibus quantis: unde ducatur eius opus. De Moribus, Agnitione, Epiſodijs, Connexione, Solutioneq; fabulæ, Quatuor Tragœdiarum generibus, & Affectionibus, ſeu Sententijs. Cap. 6.

INquit. Tragœdiæ partes, prout ad qualitatem attinent, iam ſuperius expoſuimus: ſed vt ad quantita-
I tem ſpectant nunc dicẽdum eſt. Circa hoc autem ipſe Ariſto. memorat quaſdam partes proprias carminibus Græcorum. Quæ vero in Arabum poematibus reperiuntur ſunt tres. Prima eſt, quæ ſe habet apud eos in Rhetorica oratione, vt exordium, in quo enarrantur excitationes quædam. ſecunda eſt laudatio, vel epiſodium. tertia, quæ eſt veluti id quod in oratione rhetorica ſe habet vt concluſio (quam exodum vocant.) Hæc autem pars vltimũ apud eos erat, vel expeditio, i. quærere licentiam abillo, qui laudatur, aut ex K tollere poema quod dixerat. & prima pars eſt notior & magis publica hac vltima. Nonnunquam tñ afferunt laudem ſine prologo. Et poſtquam expleuit Ariſt. explicare partes poematis, quæ erant apud eos, dixit. Partes igitur Tragœdiæ, quæ ſm qualitatẽ, & quæ ſm quantitatẽ, iam à nobis dictæ ſunt. Verum ex quibus locis poſſit Tragœdia conſtitui, poſt hoc dicetur, hocque ſupradictis addemus. Inquit. Qm igr Tragœdiæ compoſitio (vt dictum iam eſt) nõ deber eſſe ex ſimplici imitatione, ſed ex diuerſis generibus im- L plexa, videlicet ex generibus agnitionis, & generibus peripetiæ, ac terribilium miſerabiliũ affectionum, animi imitatrix, quæ.ſ. animũ mouẽt: qm laudes pulcherrimæ, quæ ad virtutes hortantur, debent conſtare ex imitatione virtutum, atq; imitatione rerum timoré incutientium, doloremq; inferentium, quibus homo triſtetur, vt eſt aduerſa fortuna, in quã incidit, quia eſt virtutũ expers omnino. his.n. vehementer aĩa commouetur ad virtutes aſſequendas. Nã ſi poeta ab imitatione virtutis M ad imitationem vitij, aut viri probi ad improbum ſe trasfert, nihil quidem habet, quod hominem hortetur excitetue ad probitates agendas: cũ ex hoc nec amor, neq; timor de neceſſitate nobis inferantur. In tragicis autem fabulis oportet inueniri harum duarum rerum contratiũ. quod quidem fiet, ſi ex imitatione virtutum ad imitationem aduerſæ fortunæ, in quam probi lapſi ſint ſe transferat: vel ex hoc ad proborum imitationem. hæc.n. imitatio animum ad miſericordiã incitat, eãq;

perter-

A perterrefacit, vt ad virtutes recipien
das paretur. Huius autem generis
imitationis plures inuenies hiſto-
rias legis modo nunc dicto, cũ illæ
hiſtoriæ Tragicę actionem indicẽt:
vt eſt narratio legis de Ioſeph & ſuis
fratribus, & alijs narrationibus, quæ
increpationes, ſeu correptiones vo-
cantur. Inquit. Oritur autem miſe-
ricordia, ſi enarretur aduerſam for-
tunam inuaſiſſe quempiam, qui id
vllo pacto merebatur. Metus vero
ex huiuſcemodi enarratione quoq;
oritur, propterea quia fingitur poſſe
accidere nocumentum ei, qui eſt illi
B inferior in hoc, id eſt in animo au-
dientis, cùm ei magis hoc debeatur.
Mœror vero atque miſericordia ex
his oriuntur, propterea q̃ imagina-
ri põt ea poſſe accidẽ illi, qui ea nõ
meretur. At cùm virtutes ſeorſum
narrantur, non incutietur in aĩum
terror ex earũ priuatione, neq; mi-
ſericordia, vel amor. Si quis igitur
voluerit ad virtutes quempiam hor
tari, debet partẽ ſuæ imitationis im-
ponere rebus, quę dolorem, metum,
miſericordiam ue incutiunt. Inquit.
Idcirco pulchra Tragœdia quidem
C eſt, quæ ex hmõi compoſitione con
ſtat: hoc eſt ex virtutibus, & rebus
triſtantibus, terrificisq;, miſericor-
diam quoque afferentibus. Inquit.
Quam ob rem illi quidem decipiũ-
tur, qui in Tragœdiis ſuis illud ob-
ſeruãt, videlicet vt plures partes Tra
gœdiæ in infelicitatem terminẽtur.
Inquit. Argumento vero illud ſit
maximo, ſ. hoc inſequi Tragœdiã:
qm̃ in ſcenis introducuntur, quæ ira
cundiam prouocent. Eſt autem ira-
cundia dolor cum vehementi appe-
titu ad vindictam. ergo narrare in-
fortunia & calamitates, in quas viri
probi & pręſtãtes prolapſi ſunt ma- D
iorem inquam inferent illis erga il-
los amorem, timorem vero, ſi virtu
tibus careant. Aliqui tñ introducũt
in illis ſcenis tragicis imitationem vi
tiorum & ſcelerum ſimul cum reb⁹
laudabilibus, cum habeant quid pe-
ripetiæ. Verũ vituperare vitia eſt po
tius Comœdiæ proprium, q̃ Tragœ
diæ. idcirco non debet eorum imita
tio principaliter eſſe in Tragœdiis,
ſed propter peripetiã. Si igit̃ in Tra
gica fabula enarrent̃ vitia, narrabũ
tur quoq; in ea proculdubio amici,
qui effecti ſunt, inimiciue inuicem.
Tragœdiæ vero ex enarratiõe actio E
nũ affiniũ atq; amicorũ conſiſtunt.
ſed de inimico inimici, aut de ami-
co amici, nec in Tragœdia, neq; in
comœdia fit mentio: cũ ibi nec ami
cus neq; inimicus exiſtat. Inquit. Interpres.
Fabulę aũt terrificę atq; triſtitiã affe Credo
rentes debẽt viſu approbari: hoc eſt Auerroẽ
vt ſint verę certęq; nã ſi eſſent dubię nõ intelle
vel ex dubia origine orirent̃, nõ fun xiſſe hunc
gerent̃ munere ſuo ſibi propoſito. locum.
nã id, quod homo nõ certe ſcit, nõ ti
met, neq; triſtatur ab eo. hoc aũt, qđ
Ariſtoteles dixit, eſt cauſa, ob quam
multi, qui nõ reddunt̃ certiores ma- F
nifeſtis, ſũt viliſſimi viri atq; vitioſi.
Hoĩes etenim natura mouent̃ altera duarũ rationũ: nempe vel demõ-
ſtratiua, vel nõ demõſtratiua. hoc au
tem, genus hoĩum viliſſimũ à nulla
harũ duarũ rationũ mouet̃. Inqt. *ſpectacu-
Sũt aliqui poetæ, qui in *Tragœdias lũ Tragœ-
introducunt aliquid portentoſum, diæ
atq; monſtroſum dun taxat, & ſi nec
terrificũ, neq; cõtriſtãs fuerit. tu au
tem inuenies plura huius generis in
ſcripturis legis. in poematibus vero
Arabũ laudes virtutũ nõ inuenies.
verũ hac noſtra ætate reperiunt̃ in
ſtatutis,

G ſtatutis,atq; ſermonibus ſcriptis. Inquit. Hæc actio,ſ.portentoſa,aliena prorſus eſt à Tragœdia. Quippe, qm̃ non quæcunq; delectatio contigerit à Tragœdia quærenda eſt, ſed quæ eſt ei propria delectatio. Inquit. Manifeſtum eſt,quæ nam ſint res,quæ delectationes afferunt ī ſuis imitationibus,præter hoc, ꝙ ſequatur ex hoc dolor,vel metus. Quæ vero cum delectatione miſericordiam & metum afferant, facile quis id cõſyderare poterit,ſi quęrat, quæ nam ſint res moleſtæ ex aduerſis fortunis,& calamitatibus contingentibus,

H ex quibus nec maximum dolorem, neque timorem aſſequatur: vt ſunt ea,quæ inter amicos inuicem ex infortunijs, & offenſionibus ex ſuo arbitrio accidunt:nõ vt, quæ inter inimicos inuicem eueniunt. Nemo.n. triſtatur,neq; miſeretur mali accidẽtis inimico ab alio inimico ſuo: vt triſtatur. & timet ob malũ illatũ ab amico ſuo in amicum ſuum. Verũ licet ex hoc quis dolore afficiatur,nõ tñ eo dolore, quo afficitur à malo illato ab altero amico in alterum ami

I cũ: veluti ſi frater fratrem, vel filius patrem,aut parer filiũ necet. Et ob hoc illa hiſtoria,I qua narratur præceptum fuiſſe Abraę, vt iugularet filium ſuum, vt eſſe maxime metum atq; mœrorem afferens. Inquit. Tragœdia dẽt eſſe circa actiões laudabiles, quæ voluntate, & ſcientia fiunt. qm̃ rerum, aliæ nec per notitiã fiũt, neq; per voluntatem: aliæ vero per notitiam,non per voluntatem: aut per voluntatem,& non per cognitionem. Itaq; quoq; actionũ, aliæ fiũt à ſciente,aliæ ab ignorante. Quęcunque autem actio abſq; cognitione & voluntate euenerit, non introduci-

K tur in Tragœdiam. Identidem ſi ab incognito aliquo prouenĭat: nã tũc potius inter mendacia vel ſceleroſa introducetur, q̃ inter fabulas poeticas. nec oportet illam imitari: verũ optima atq; pulcherrima eſt indicatio,quæ ab actionibus, quas non dubitamus euenĭſſe, ex voluntate & ſcia atq; rebus ſcitis ſumit. Inquit. Igit tũ quales eſſe debeãt contextus rerũ, ex quibus fabulæ poeticæ conſtant, & quo pacto conſtent,ſatis iam dictum eſt.

De moribus vero, quos in Tragœdia imitamur, quales nã eſſe debeant,nunc tractandum eſt. Dica- L mus ergo, ꝙ mores confecti in optima Tragœdia, videlicet quæ delectat auditores,ſunt quatuor genere. Vnum, idq; primum genus,motũ eſt, cùm illi mores probitatem præ ſe ferunt,optimiq; ſunt in eo laudato.nã quod in animo imprimitur, eſt imitatio rerum verarum illi laudato inhærentium. in vnoquoq; genere aliquod ineſt bonũ,ſeu probum, & ſi ſint res improbæ. Secundo loco ſequitur, vt illi mores conueniãt illi,qui laudatur, cõgruãtq;. multi etenim ſunt mores,qui mulie M ri conuenirent, non conuenient viro. Tertio, vt illi mores in eo reperti, maxime conuenientes atque ſimiles reperiantur in eo, quantum poſſibile fuerit. Quarto, vt ſint medij inter extrema, æqualiq; tenore procedant. Hoc autem ideo fit, quia improbis moribus non laudatur aliquis, neq; moribus non conuenientibus illi,licet ſint probi. itidem neq; probis moribus, ſi nõ perfectiſſimo modo,quo fingi poterint confingantur, vel ſi ſufficientes non fuerint. Morum autem, qui probi ſunt,

De moribus.

A bi ſunt, præſtantemq; probitatē indicant, quidam ſunt ita re vera, quidam vero apparenter: alij vero ſūt his duob⁹ ſimiles. Optimi vero mores, vel ſunt veri, vel vero ſimiles, vel apparentes (ſeu famoſi) vel apparentibus & famoſis ſimiles: omnesq; hi in Tragœdiam introducuntur. Inquit Oportet fabularum ſolutiones atq; carminum indicare ea, quæ præenarrata fuerunt de moribus in ipſis, qui laudati fuerunt, ſicut fit in concluſionibus Rhetoricæ, & vt poeta nihil afferat in fabula ſua ex imitationibus, quæ extra Tragœdiam
B ſunt, niſi quātum oratores ſolent de hoc afferre: ita vt nec de exceſſu vel defectu, aut aliquo artificioſo Tragœdiæ altero accuſet. Inquit. Tragœdiæ ſunt imitatio rerum præſtātiſſimarum. & quemadmodum excellētiſſimus pictor pingit boīem vt eſt in ſe: ita vt iracundos deſidesque & ſegnes depingit, quāuis ij ſint talīæ affectus: ita oportet ēt poetam imitari oīa, vt ſunt, tū mores, tum ētiam affectiones, vt Homerus de fortitudine Achillis dixit. Inquit. Oportet poetam vti in ſua imitatione re-
C bus conſuetis imitari, nec tranſcēdat in hoc limites vſus, & Poeſis. Inquit. Multa ſunt gña indicationum, quæ hoc ordine procedunt, videlicet ipſa imitatio, q̄ recto ordine, & fm artem procedit. nam quædam imitantur res ſenſatas per res ſenſatas, quæ ſolent ambiguitatem afferre illi, qui eas inſpicit, & inducūt hominem vt credat ipſas eſſe eaſdem, propterea p̄ cōmunicant in affectibus ſenſibilibus: vt, qui aliqua aſtra cancro ſimilant, aliqua alia ſerpenti, quia pp figuram pōt aliquis ſuſpicari & imaginari eſſe eadem, quia communicant in re ſenſibili. & maior pars imi D
tationum Arabum ſunt huius generis. & ideo literæ ſimilitudinis apud eos dubietatem afferunt. Et quanto fictores magis accedunt ad dubietatem afferendam, tanto vīr eſſe præſtantiones in ſingendo. econtra vero quanto minus ambiguitatem afferunt, minus pręſtant in imitando, quæ quidē imitationes remotæ debent oīno omitti. Sunt & quædam alia, quæ imitantur res denominatas, ac deſcriptas, per quaſdam res ſenſatas, qñ illę res ſenſatæ hēnt actiones proportionatas, & correſpondē-
E tes illis denominationibus, ſeu epithetis, ita vt exiſtimetur eas eſſe eaſdē. vt cū dicunt gratiā eſſe monile quoddā, vel eſt torques, & p̄ beneficentia eſt ligamen quoddā, vt dicebat alibi in quodam ſuo carmine. & huius gñis multa reperiunt carmina apud Arabes, ſed quæ non correſpondent neq; ſunt proportionata, vel ſimilia, vt diximus. debent oīno relinqui. hoc tñ genus multum reperitur in poematibus recētiorum. Atq; ēadmodum ea, q̄ ſunt difficilia inuentu, debent relinqui, ita etiā
F imitatio rei excellētis & nobilis pervilem debet omitti: immo imitatio dēt fieri p̄ præſtantiora. Inquit. Erat adhuc aliud genus fabularū, videlicet quæ potius ad veritatem & perſuaſionem accedunt, q̄ ad imitationem & fictionē, & ad exēpla rhetorica magis accedunt, q̄ ad imitationē poeticā. huiuſq; generis multa ſunt carmina Arabū. Inquit. Tertiū autē genus imitationis eſt illud, quod per reminiſcentiam fit: vt cū poeta affert aliquid, quo in animū aliquid aliud reuocat: vt ſi quis ſcripturam alicuius inſpexerit, propter

quam

G quã recordatur de eo, & dolet de ipſo, ſi eſt mortuus, aut deſyderio afficitur, ſi viuit. hoc etiam genus carminum reperitur apud Arabes ſępe. huic proximus eſt vſus Arabum ex recordatione amicorũ in imitatione, quos re imitata habent. Multifariam tñ Arabes vtuntur aſſimilatione, modiq; ipſius vſus ſunt plures. & ideo æſtimatur ꝙ ſit ex locis poeticis proprijs amor mulierum, attinet tñ quandoq; ad miſericordiam. Inquit. Quartum genus imitationis eſt memorare aliquod indiuiduum
H ſimile alteri eiuſdem generis. Talis autem ſimilitudo non erit, niſi vel in more, vel in forma, vt ſi quis dixerit, venit ille, qui eſt ſimilis Ioſepho. Declaratio autem per ſimile eſt contraria imitationi. imitatio. n. eſt ambiguitatis ſuſpitio ac introniſſio. Declaratio vero ſimilitudinis inter duo eſt verificare, quod datur ſimile, & is eſt finis conuenientiæ ipſius ſimilitudinis, videlicet cũ dr, talis eſt ſimilis tali. Inquit. Quintum genus eſt, quod per paralogiſmũ fit: quo vtuntur Sophiſtæ poetæ, & eſt multum in vſu apud Arabes, ut cum dr,
I hoſtes noſtros cornib⁹ percutiem⁹, licet eſſent Sol & Luna. hoc. n. totum eſt falſum, quod plurimum reperitur in fabulis poeticis Arabum. Datur & alius locus ſextus apud Arabes famoſus, videlicet ponere in ſuis orationibus rhetoricis. atq; reſponſiues inanimatas vice rationalium, cum habeant aliquas affectiones ſimiles ratiocinio: vt eſt ſermo poetæ de vmbris, & alia id genus, quæ multa ſunt in eorum poematibus. & ipſe Ariſt. fecit mentionem de hoc loco, & dixit Homerum habere eũ multum in vſu. Inquit. Optima agnitio, & peripetia fiunt de actionibus K voluntarijs, & maior pars huius generis agnitionis conſiſtit in laude actionum preſtantiſſimarum, & vituperio improbarum. & hęc raro fit in Arabum poematibus, Inquit. Optima conſtructio fabulæ poeticæ atq; perfecta eius conſtitutio fit, cũ poeta deuenerit ad deſcribẽdam aliquã rem, vel aliquem caſum accidẽtem, ſeu rei aduentum, ita vt auditores putent id manifeſtiſſimũ, atq; oculis ſenſatum ſit. & hoc in fabulis poetarum Arabum ſatis reperitur. Ve- L rũ hoc genus imitationis apud Arabes, vel eſt de actionibus incontinẽtium, vel de eo cuius conuenientia ſimilitudinis tantum præceſſit. nam multa ſunt Arabum carmina, ſeu fabulæ, quæ de luxu venereo rractant. multa adhuc, in quibus nihil aliud quæritur, q̃ conuenientia ſimilitudinis, vel imitationis. Reperiturq; hoc ẽt in Græcorum carminibus, cũ res occurrentes, vt ſunt bella deſcribunt, vel aliqua alia, quibus homines laudantur. optimũ aũt hoc genus imitationis eſt, cũ primo ſtatim ſubſtituuntur omnia, quæ deſcribere proponit, mox illis ſuperaddat, & M conſtituat illas tres partes poematis iam dictas, videlicet, imitationẽ, numerum, harmoniam. Inquit. In dramatibus itaq; ſiue actibus agnitio ipſa eſt res longa valde. & vr innuere per hoc multas eſſe agnitiones, variasq; verificationes habere. Inquit. Vniuerſa Tragœdia partim connexione partium eius continetur, partim ſolutione. Vr aũt ꝙ id, quod maxime ſimilatur connexioni, quæ in eorum carminibus reperitur eſt illa pars, quæ apud Arabes nexus appellatur. Tandem prologus carminis

in

A in partibus Tragœdiæ, & ſolutio eſt diſtinctio illarum duarum partiũ, ſcilicet alterius ab altera, videlicet ꝙ ſeorſum afferuntur. Inquit. Quatuor autem ſunt genera Tragœdiæ, quorum tria ſunt ſimplicia, quæ iã dicta ſunt antea, videlicet peripetia, agnitio, atq; patheticum genus, ſeu affectituum, vt cum fit ſermo de his, qui apud inferos ſunt, vt Aiaces, Ixiones q;. Quartum eſt, quod ex his conſtat, ſiue ex tribus, ſiue ex duobus eorum. Sciastamen ꝙ imitationes horum quatuor gñum Tragœdiaꝝ alicuius actionis volũtarie ac excellẽtis
B nõ reperiũtur in fabulis Arabũ poeticis. Inquit. Aliqui poetę ꝑſtãt i carminibus lõgioribus ſuę orõnis: aliq; vero & fabulis atq; carminib⁹ breuioribus, cuius rei cauſa eſt: quia cũ optimus poeta deſcribat oĩa ſm proprietates ſuas atq; ſm ſuum eſſe: hæc aũt ſunt diuerſa & multitudine, & virtute vniuſcuiuſq; rei deſcriptę: idcirco optima imitatio non debet tranſcendere proprietates rei, neq; eius eſſentiam. Sunt tamen aliqui qui aſſueti ſunt, uel à natura ſunt proni ad imitandas res, quæ paucas habent proprietates. hi autem præſtant in poe-
C matibus breuibus, non aũt in carminibus longioribus. Aliqui vero alij econtra, ſ. qui carmina longiora efficiunt. hi aũt ſunt aſſueti tractare de rebus habentibus multas proprietates, vel ſũt à natura ſua proni eas imitari, vel vtruq; horum vnà concurruut. Inquit, Aliquæ ſunt imitationes & res, quæ ad carmina longiora, aliqua vero ad breuiora. aliquando etiam metrum reſpondent rei, & nõ imitationi: nonnunquam veto ecõtra: quandoque uentio eorum correſpondet. Inuenire autem horum exempla in carminibus Arabum eſt D per difficile, vel impoſſibile. Inquit. Accedunt quidem ad eas res, quibus poemata conſtant, annectunturq;, aliquæ res exteriores, quæ ſunt, ſ. affectus illi, qui in voce poetæ exiſtũt eiuſq; figura, vt iam dictum eſt. Maxime vero hoc in vſu eſt apud poetas, qui fabulas ex genere patheticõ, ſeu affectiuo fingunt: vt qui de inferis tractant. ſed quia iam locuti ſumus de his, quæ poemata cõſtituũt, prout ſunt eorum veræ partes, nunc conſentaneum eſt quoq; de his tractare. Dicamus ergo has actiones I ſummatim eſſe, quæ affectiones E indicant. & ideo cum hę aſtruũtur, debent cum illis orationibus aſtrui, quoniam hæ oſtendunt affectionẽ illam, quam quærimus in oratione affirmare & cõſtituere, ac ſi iam euenerit & verificata fuerit: ſed iam in libris rhetoricis actum eſt de ſententijs patheticis rhetoricis, de generibusq; affectionum, quas hæ orationes afferunt, & ideo huiuſcemodi actiones magis attinent ad librum Rhetoricorum, q̃ ad librum Poeticæ. Affectiones autem ſeu perturbationes, quæ orationem rhetoricã, aut poeticam aſtruunt, ſunt timor, F iracundia, miſericordia, exaggeratio, reliquaq; iam in libro Rhetoricorum enumerata. Conſtat autem quòd quemadmodum dantur ſermones has perturbationes afferẽtes, ita dantur aliqui geſtus, & figuræ ipſius dicentis, quæ oſtendunt atq; affirmant ea, quæ has perturbationes afferunt, & ꝙ hęc eueniant ad euentum rerum, quæ ab illis afficiuntur, afficiaturq;, atq; perturbetur, qui ea aſpicit. huiuſcemodi vero figuræ & geſtus, ſi fiant in fabula, debẽt quidẽ

G fieri cum ſermonibus afficientibus poeticis. & hoc ſiue exaggerando, ſiue diminuendo, vel p aliqua miſerabilia vel per terrifica, cùm hæc ad artem Hiſtrionicam & Tragicam attineant. vt de ſermonibus affectiuis iam dictum eſt. fiunt tamen hæc in ſermonibus afficientibus, qui non ſunt veri, hoc eſt quòd non ſunt manifeſtæ ſimilitudinis. Quoniam qui ſunt manifeſtę ſimilitudinis, & correſpondent propoſito, & ſunt veri, non indigẽt his rebus exterioribus: quoniam tunc eſſent potius aſcribẽ
H di vituperio & dementiæ, cùm hæc fiant cum his ſermonibus, quibus ne queunt propoſitum aſſequi, niſi hęc illis annectantur, & ſunt ſermones
† a.l. ſint ſuperflua. mali. & ideo poeta non debet eis vti, cùm tantum abeſt, vt non vere† liceant, ſed perturbant dictionem, & dicentem, qui optimus habetur hiſtrio in menſurandis põdetandiſq; rebus. Inquit. Satis eſt poetæ, ſi ex his figuris, vtatur illis, quæ ſunt propriæ vnicuiq; generi orationum, videlicet ſi neceſſe ſit in his hiſtrionẽ ſe conſtituere. Intelligo autem per figuras orationis figuram orationis enunciatiuæ, atq; interrogatiuæ, nec
I non imperatiuæ, atq; optatiuæ ſeu deprecariuæ. quoniam figura enunciantis differt à figura interrogantis. itidem figura imperantis eſt alia à figura deprecantis & optantis. ex rebus ergo exterioribus aliis ſatis eſt poetæ vti figuris ſermonum. nam cum ſoleãt clemẽtiã afferre ſermonibus poeticis, nõ debẽt aſcribi parti artis Poeticæ, ſed aliæ eius artis parti.

De Dictione, ac eius partibus, et ipſius virtute. De imitatione Heroica, & peccatis, ac defenſionibus Poetarum. Cap. 7. K

INquit. Elementa ſermonum, in quæ reſoluitur oĩs locutio poematum Græcorum, ſunt ſeptem; videlicet ſyllaba, coniunctio, nomen, verbum, articulus, caſus, oratio. Elemẽta autem ſyllabarum ſunt indiuiſibiles, intelligo per elementa ipſas literas: ſed non quidem omnes, ſed illa tantum, ex qua ſuapte natura conſtitui poſſunt ſyllabæ: quæ quidem ſunt res ſimpliciores, quibus loquiL poſſit. nam voces ferarum indiuiſibiles quidẽ ſunt in literas: ideoq; dicimus nullam vocem earum ex literis conſtare, neq; aliquam partẽ vocis earum eſſe literam. Vocis autem, quæ eſt ſyllaba, partes ſunt litera vocalis, aut litera muta. Vocalis eſt, quę reſultat ex percuſſione, quę fit ex labijs aut dentibus, vel alijs partibus gutturis, & eſt vox compoſita inſeparabilis: intelligo per inſeparabilẽ, q̃ non poteſt ſeparari in locutione à litera muta. Vocantur autem ipſæ vocales apud Arabes motus, ideſt pũcta. & vocantur etiam literæ adhæ- M
ſionis, & literæ aſpirationis. Litera vero muta eſt, quę cum adiectione literæ vocalis exiſtit: hoc eſt q̃ habet vocem intelligibilem, ſeu audibilem, ſi cum muta complicetur. Muta q̃noq; ex audibili eſt, ſonũq; reddit, adiuncta his, quæ aliquam vocem reddunt, vt Ab. Hæ quoq; literę differunt inter ſe figura oris, locisq;, quibus inhærent, & à quibus proficiſcuntur, longitudine atq; brevitate, aſpiratione ac tenuitate, & eãdem omnibus extremis vocũ, atque mediis

* Ait interpres. Ariſt. dixit octo & addit elemẽtũ: & ita legendũ ẽ, apud Auer. vtex expoſitione patet.

A mediis, quæ inter ipſas ſunt, quæ ad metra, & harmonias pertinent. Syllaba autem eſt vox, nihil penitus ſignificans, compoſita ex muta, ac ex vocali litera. nam g. & r. ſcilicet gr. nō poſſumus ſeorſum loqui, ſed oritur vox ex harum aggregato cum vocali vt gra. & vt verbo dicam, vox ex duobus quidem oritur: nēpe ex ea re, quæ ſe habet vt materia. & vocatur muta litera, & in lingua noſtra vocantur mutationes, & literæ contextus, ac tenuitatis. Coniunctio autem eſt vox compoſita, minime B per ſe ſignificans ſeorſumq́; : vt eſt apud Arabes litera vau, & dictio itē, tandem ſunt illæ literæ, quæ locutionem colligant inter ſe: & hoc apud Arabes efficiunt etiam in initio orationis locatæ, vt certè, vel vt ſunt literæ conditionales, quæ annexionē & cōiunctionem ſignificant vt vel, tunc, cùm, id eſt, quando. Articulus vero (ſeu diſtinctio Arabice) eſt quo que vox compoſita minime ſignificans per ſe. & vt ſummatim dicam, eſt id, quod diſtinguit orationē ab oratione vt an, ſed, & literæ aduerſatiuæ vt at. certe &c. quæ tum in initio orationis, tum in fine locari poſſunt. Intelligo autem cum dicit vo C cem non ſignificatiuam per ſe, voces ſimplices, quæ ſignificant in cōpoſitione: id eſt, cùm componuntur cum aliis, & ſunt literæ rerum, non literæ alphabeti. Quoniam voces per ſe ſignificantes, quæ ex pluribus conſtant vocibus, ſunt triſyllabæ vel quadriſyllabæ, & aliæ id genus figuratum, quæ quidem ſunt nomen, & verbum. Nomen quidem eſt vox, vel dictio per ſe ſignificās, aliquid ſine tempore, cuius nulla ſeparata pars eam rei ſignificat. & hoc tam ſimplicibus nominibus, D q̄ compoſitis commune eſt. Nā nominum compoſitorum ex duobus nominibus vſus non eſt, vt quælibet pars eorum ſignificet partem rei ſignificatæ per aggregatum illorum duorum nominum. vt ſeruus regis, ſi ita contingat aliquem vocari.

Verbum autem eſt vox vel dictio ſignificatiua alicuius rei, & temporis illius rei, cuius nulla per ſe pars ſeparata ſignificat partem illius rei vt de partibus nominis dictum eſt. Differt autem verbum à nomine p hoc, qnod ſignificat tēpus rei ſignifi E catæ. nam homo, & album nō ſignificant cum tempore, ſed iuit, vel ibit ſignificant tempus præteritum, & futurum. Caſus vero tum ad nomen, tum ad verbum, tum ad orationem pertinent. Nomen autem cadens ſeu obliquum eſt nomē relatum alicui, vt ſunt apud Arabes nomina pūctuata cū parhach, vel cum chiret. oratio vero obliqua eſt, veluti p modum imperandi, aut interrogandi. Obliquum autem verbum eſt, quod præteritum vel futurum ſignificat: rectum vero, quod præſens ſignificat: hoc autem eſt proprium idiomati eorum. Oratio autem eſt ſer- F mo compoſitus ſignificatiuus, cuius quælibet pars per ſe ſignificat. Duobus vero modis vna dicitur oratio: aut.n. ſignificans vnum per ſe eſt, vt hic homo eſt animal: aut eſt vna p̄ pter coniunctiones eā coniungētes: vt cū dē hiſtoria vna. Inquit. Nominis gēnum aliquod eſt ſimplex, & eſt illud, quod ex nominibus aliquid ſignificātibus minime conſtituitur. Aliquod vero cōpoſitum, & eſt duplex, nempè vel quod ex nominib⁹ minime ſignificantibus cōſtituitur:

Alt interpres. Non eodem tenore capitur apud Arabes vt apud Græcos, ideoq; non penitus conueniunt.

G videlicet prout vnicam rẽ nominat quęritur: vt ſeruus ſolis, ſeruꝰ arcus. ſic enim nihil ſignificant. Aliud eſt, quod ex nominibus ſignificantibus conſtituitur. Omne præterea nomẽ aut eſt *propriũ, aut ab alia lingua, aut tranſlatum, quod parum eſt in vſu, aut ornatum ſeu metricum, aut fictum, aut productum, aut ſubtractum, aut commutatum. Proprium quidem eſt, quod in proprio vſu eſt omnibus, qui ſũt in vnaquaq; gẽte.

Auer. dicit uerũ.

H Ab alia vero lingua, ſeu aduentitium nomen eſt, quod ex alia natione ſumptum eſt: & ipſum poeta ĩtroducit, eoq; vtitur in poemate ſuo: vt apud Arabes frequenter fit. Tranſlatum vero nomen, quod raro in vſum venit, eſt illatio nominis alieni atque translatio: vel à genere ad ſpeciem, vt vocare tranſlationem motum: vel à ſpecie ad genus, vt iugulationem mortem vocare: aut à ſpecie ad ſpeciem, vt deceptionem vocare furtum: aut quod transferatur aliquid proportione reſpondens, vt qñ aliquod ſecundum ad primum ſimili ratione ſe habeat, qua quartum ad tertium: vt vocabãt aliqui Antiqui

I ſenium veſperam vitæ, & veſperam ſenium diei: qñ ea ratione ſe habet ſenium ad vitam, qua veſpera ad diem. Fictum præterea nomen qđ nouum eſt, à nemine vſurpatũ, ſed tantum à poeta fictum, & primo impoſitum. hoc aũt apud Arabes non æſt in vſu, reperitur tñ in artibus nuperrime ortis, & adinuentis: verum quod in artibus fit, tranſlatum eſt, non fictum. Porrò productum, atq; ſubtractum non reperiuntur apud Arabes. erat autem productum, qđ longiore vocali vteretur, q̃ ſit eius propria ad partium harmoniã. per ſubtractum intelligebant nomẽ aliqua adiectione aut ſubtractione mutatum, & ablatione atq; conuerſione. intelligit autem per hæc, ea nomina, quibus difficile loquimur. per nomen autem intellectum puto intelligat diuerſum. Commutatum nomen eſt metaphoricum, quod ab aliqua re ſimili vſurpatur, vt ſtellam, vocare aquilam: aut à contrario, vt, ſolem coruum vocare: aut ab rei ſequela, vt vocare pinguedinem humidum, & pluuiam cœlum. Inquit, præſtantior oratio, quæ intelligentiam præſtat, eſt, quæ omnibus eſt perſpicua, neminiq; incognita. Huiuſmodi autem orationes ex nominibus notiſſimis conſtant, quæ traditione recepta iã ſunt, quę paulo ante propria vocauit nomina. appellãtur quoque dominantia ac vſualia. & oportet obliuioni non tradi, quis ſit ille poeta, qui maxime hoc genere dictionum vtitur. Inquit. Orationes præſtantiores, maximeq; venerandæ ſunt, quæ ex nominibus receptis conſtant, atq; ex vocabulis peregrinis trãſlata ſunt, & ex cõmutatis, & cognominibus nã ſi totũ poema fuerit expers propriarum dictionũ, erit vtiq; ænigma vel barbariſmus: M & ideo barbariſmi & ænigmata conſtant ex peregrinis nominibꝰ. Voco autem peregrina, trãſlationẽ, extenſionẽ, varietatẽq; linguarũ: hoc eſt nomẽ tranſlatũ, metaphoricũ, æquiuocũ, & varietate linguarũ prædituꝫ. At ſi quis hæc oĩa ſimul cõgerat, vt diximus, ænigma efficiet vel barbariſmum: ænigma quidem, ſi tranſlationes: barbariſmũ vero, ſi linguas. Aenigma ergo, ac Barbariſmus eſt oratio, quæ ex minime congruentibus inter ſe ita, vt correſpondeant

K

Hic Auer. omiſit de noie Maſculino Fęminino &

L neutro tractare de q̃ bus Arist. hic locutꝰ eſt.

alicui

A alicui rei, conſtãt. Quòd ſi p dictiones vulgares ac triuiales id fiat, tunc cõgruẽtia illarũ rerũ inter ſe effici nõ poterit. ſed ſi p dictiones nõ vulgatas, tũc effici poterit. Virtus aũt oſonis poeticæ ꝑſtantioris eſt, vt ex ꝓpriis cõſtet noĩbus. ſed cũ non triuiale minimeq; humile genus q̃rat, tunc vtaẽ alio gñe noĩm. Itaq; ridiculus eſt, qui q̃rit ꝓſpicuitatẽ, & vtaẽ noĩbus æquiuocis, peregrinis, aut lingua variis, aut fictis. quẽadmodũ ridiculus quoq; erit, qui q̃rit admirationẽ, ſeu excludere vulgare, ac delectationem q̃rat, ſi noĩbus plebeis oĩ-

B bus notis vtaẽ. Ergo poeta non dẽt excedere in vſu noĩm non propriorum, ne ad ænigma labaẽ: neq; ẽt ꝓ priorum, ne à forma poetica ad ſermonẽ oĩbus vulgatũ labaẽ. Inquit. Concinnitas atq; conuenientia dictionum inter ſe inuicẽ, atq, menſura æquæ oĩbus partibus corrñdens eſt quidẽ quædã regula neceſſaria, cõiſq; oĩbus dictionibus, quæ ſunt partes oſonis poeticæ. nã nos inuenimus poetas, qui licet vtaẽ vocabulis ꝓpriis, vbi hoĩes eos irrident

C pp hmõi vſum eorũ, nihil minus eo ꝓ cum poema non erit expers horum duorũ, vc; metri & harmonię ĩ mẽſura, immo hoc eſt cõe cũctis gñib' poematis. at in carminibus, quæ ex noĩbus diuerſis conſtant, hoc magis apparet. Cõcinitas vero dictionum ad mẽſurã, de qua locutus eſt, eſt ipſa cõuenientia inter ſeſe in numero lr̃arum. & ſi cum hoc adhuc conueniant in tota Poeſi, aut in parte eius, vocaẽ cõcinnitas & corrñdentia ſeu proportio à contẽporaneis noſtris.

Interpres Auerroꝛ voluit imitari Ariſt.

Inquit Auerrois. Cõcinnitas in carmine multifariã fit, nã vel erit in tota oſone, & toto negocio ſeu ſignificato, vt ꝓditor ꝓditor eſt, depredator depredator eſt, & alia id genus: vel erit ĩ parte oſonis & parte negocii: vel erit in parte oſonis & in toto negocio: aut in tota oſone & parte negocii: aut in tota oſone tm̃, aut in parte oſonis tm̃, aut in toto negocio tm̃, aut in parte negocii tm̃. exẽplũ concinnitatis in parte oſanis ex parte negocii (ſeu ſignificati) ſunt noĩa deriuata ab eodẽ ſignificato & vſu: vt cũ dicimus, quot ſunt viri puniẽdi, tot eueniẽt punitiones: & p mẽ ſura & quantitate ambitionis erunt ambitiones. Exemplum cõcinnitatis in parte oſonis & toto negocio: E vt cum dicim' moneta eſt excuſſio principis, & excuſſa à principe. Exẽplum vero huius contrariũ in tota oſone & in parte negocii: vt cũ noĩbus vtimur dubiis: vt cũ diceret tegebat carnẽ ſui: & comedebat carnẽ ſui. & quæ conueniunt in parte oſõnis tm̃: vt ſi dicaẽ petrus vocaẽ, & petram habet. quæ vero in toto negocio tm̃, vt ſunt noĩa ſynonyma, vt fortis, robuſt'. Exẽplũ eorũ, quę in parte negotii tantũ, vt ſunt noĩa diſperata & diſtincta, quæ vnã & eandem rẽ ſignificãt diuerſis modis, vt F fauus, mel. Carmina vero Arabũ cõ cordant in quantitate ſeu menſura, & in calce fineq; oſonis, ſiue in vna lr̃a, q̃ eſt vltima, ſiue in duabus lr̃is. Porro metrũ ſeu numerus partium orationis quadrifariã fit: primo ſi afferatur aliquid & eius ſimile. vt ſi dicaẽ ſol & luna: aut cõtraria afferanẽ, vt ſi dicaẽ nox & dies: aut afferatur aliqua res, & quæ ſunt ad eius vſum, vt equus frænum, & ſagitta arcus q;: aut res corrñdentes & proportionales afferanẽ, vt rex & Deus. hæc autẽ proportionalia & corrreſpõdẽtia ex

in tradendis exẽplis de concinnitate, & attulit exẽpla in Arabica lingua quæ non ita tãdẽ.

quatuor

quatuor ſumuntur rebus. Inquit. Oratio eſt varia, & mutata ꝓpria & vera, cum afferunt in ea noīa metro cōcinna atq; peregrina, aliaq; id genus mutationum. Argumēto aūt eſt, ꝙ oīo poetica ſit variata: qm̄ cū mutat variaturq; vera oīo, vocatur poema vel oīo poetica: hētq; actionem poematis ſeu fingitur officio poematis. tu autem inuenies poemata cōmouentia ſeu incitantia ita ſe habere omnino. Quōd ſi fuerit expers mutationum, nihil Poeſis habebit præter metrum etiñ. fiunt autē varietates numero, & concinnitate, & ꝓmutatione, & imitatione, & tandem affert oīonē non vſitatā, vt eſt dimiſſio, & cōuerſio, additio, atque negatio, prioritas, poſtpoſitio, mutatio ſermonis ex affirmatione ad negationem. vt ſi quis dixerit quiſnā interfecit hūc ꝑter te, vice huius. ſ. tu interfeciſti eū, & ex negatione ad affirmationē ēr, & demū ex oppoſito in oppoſitum. Ex varietatibus vero pulchris eſt cōcurſus contrariorum in eandē rē, ita vt vnū cōtrarium ſit eā alterius cōtrarii præſtantior autē horum ſermonū eſt, qui clarior ac manifeſtior ſimiliorq;. raro tñ repe rit hoc in poemate: qm̄ horū quodcunq; fuerit clarius atq; ſimilius, indicat maiorē experientiā: & hoc genus amplectitur optimam actionē poematū: hoc eſt mouere aīam. exēpli cā mos cū fuerit vehementis ſiſtudinis, præſtabit optimā imitationē atq; intelligentiā ſimul. Qñq; tñ accidit ex ꝓmutatione ꝓportionata ſeu corrñdente exigua intelligentia, atq; ꝓceptio in aīo auditorū eius. vt cum dicebat, qñ dignoſcetis & diſtinguetis inter capillos flauos & albos: aliqui. n. putabant albos eē veros, ſed ꝓ flauis intelligere adulterium. Inquit. Noīa compoſita quadrant illi metro, in quo publicat optima fama de bonis viris ꝑter aliquā pronūciationē alicuius particularis viri eorū. hæc aūt raro inueniunt apud Arabes, vt ſeruiſolis proſeruus ſolis. noīa autem uariata quadrant illi poemati, in quo agitur de die iudicii & perturbationibus quibuſdam: & hoc genus poematis eſt apud Gręcos notū. Metaphorica uero noīa peregrina ſunt propria poematibus, quæ de exēplis & iudicio ac hiſtoriis publicis agunt. Inquit. De Tragœdia igit, & de imitatione accōmodata ad actionem, ac de his, quæ cōia ſunt gñibus poematū, ſatis hactenus á nobis hæc dicta ſint.

*Hiſtoriæ vero narratiuæ, ſeu fabulæ partes, ſunt principium, mediū finis, nō ſecus ac in Tragœdiis & in imitatione. verū illarū imitatio nō eſt actionum, ſed tporum, in quibus illæ actiones euenerūt. his. n. fit imitatio diſpōnſi, videlicet, quonā modo ſe habuerunt diſpōnes tpis prioris ad eas, quæ poſterioris: identidē translatio poſterioris & regni, & dierum. huius aūt gñis imitatio raro fit in lingua Arabica, ſæpiſſime vero in hiſtoriis legalibus. Inquit. Partes huius gñis ſunt eædem cum partibus Tragœdiæ ꝑſtantioribus, ſ. peripetia & agnitione, & quę ex his duabus cōſtant. qñq; tñ aliquæ eius partes ſunt genus patheticū, vt in Tragœdia ēt & iudicia ēt eorum in vſu harmoniæ, & apparatus ſunt iudicia Tragœdiæ.

Narrat autem Ariſt. dr̄iam, quæ eſt inter Tragœdiam, & alia genera Epopœiæ, quæ erant eis propria, vt quæ peripetiis, agnitionibus, affectibus,

H

I

K

L Interpres. Auer. digreſſus eſt vt compleret gña poematū Grecoū ꝑ poemata Arabica, & confundit Ariſt. ſēſum, obſcure loquendo.

*De imitatione heroica.

M

Iacob. Ariſto. dicit hic præter harmoniā, & apparatū, cōtra ſuam Auerrois.

A bus,atq; ſnĩa,& imitatione, dictioneue:& ꝙ dant quædam metra,quę magis congruunt quibuſdam poematibus quã quibuſdam aliis. Narratq; Ariſt.quis poetarum recte, & quis non recte ſe geſſerit in hoc,extollitq; Homerum ſuper cæteros alios.Totum tñ hoc eſt proprium ipſis Græcis:& nõ reperit apud nos ſimile: vel quia hoc,quod Ariſt. narrat,non ſit cõe pluribus gentibus: vel quia in his contigit ipſis Arabibus quid præter naturale,& eſt euidẽtius.qm̃ abſit,ꝙ Ariſt. in hoc ſuo
B libro deſcribat aliquid, quod ſit proprium ipſis Græcis, ſed qđ ſit commune cunctis gentibus naturalibus.

Inquit.Id quod poeta affert, debet eſſe breuius reſpectu orationis imitationis,vt quod faciat prologũ breuiorem:deinde ſe transferat ad id, quod vult imitari,& nihil inuſitatũ circa hoc afferat,ſed vſitatum tantũ quia inuſitatum negatur. dixit aũt hoc,vt opinor, quia gentes habẽt in ſuis imitationibus proprios vſus ſm tpa & regiones. Inquit. Si ſermones longiores fiant, nullamq; varietatem, neq; imitationẽ habuerint, tunc conſyderare oportet in hoc, vt
C afferãtur dictiones notę,quæ ſignificant reſipſas, non contrarias, vel diuerſas,quæ ex rebus apud eos manifeſtis conſtent,Sinteq; faciles in ſermone,& videtur ꝙ hoc ſit, quod apud Arabes elegantia ſermonis vocatur.verum oportet hũc ſermonẽ eſſe manifeſte verum,& vulgatum. nam veritas,quam conatur afferre, ſoluit peccatum exiguæ eloquentię, quam obtinet, exiguæq; varietatis & imitationis.

Iacob. Nõ inueni in Ariſt.hoc, qđ dicit Auerrois.

De peccatis in poematibus.

Inquit.Sex ſunt peccata, quæ in poemate comittunt, pp quæ oportet poetam corripi. Primum eſt, D
qđ imitetur id, qđ eſt impoſſe : qm̃ imitatio debet eſſe de re,quę eſt, vel exiſtimatur eſſe, vt confingere malos per dæmones, vel per id, qđ eſt poſſe vt in pluribus,vel in pauciori-
bus,vel ad vtrumlibet indifferenter. hoc.n.genus rerum magis cõgruit Rhetoricæ,quàm Poeticæ facultati.

Secundum peccatum poetæ eſt, vt falſificet imitationem. vt pictor, qui addat in aliqua figura aliquod membrum,qđ non habet,vel eã depingat in loco in quo non debet eſſe: vt ſi proles in priori parte animantis effingat quadrupedis, manus ve- E
rõ in poſteriori. Tertium peccatum eſt, effingere rõnalia aĩantia p irrationalia:qm̃ hoc quoq; eſt ex locis correptionis.nam veritas in hac imitatione erit exigua,falſitas vero plurima.niſi forte quis aliquẽ imitetur affectum ipſius rõnalis,qui ſit cõmunis rõnali & irrationali: hoc aũt in conſuetudine ſolet eſſe, vt aſſimilare mulieres ceruis. Quartũ peccatum eſt,imitari aliquid per aliqđ ſimile cõtrario eius, aut per ꝓpriũ contrarium. Quintum eſt,ſi affe-
rat noĩa, quæ indifferenter ſignificant oppoſita,vt amotio, & multa F
alia in lingua Arabica reperiuntur.

Sextum,vt ſi dimiſerit imitationem poeticam & transferat ſe ad ꝓſuaſionem,vel ad verasorationes: ꝑ ſertim cum oratio fuerit deriſoria & demẽs minimæ perſuaſionis. hoc tñ genus põt eſſe qñq; congruum, videlicet cum fuerit exiguæ perſuaſionis, vel verum:hoc eſt,ꝙ in eo ſit exigua varietas. Inquit. Si loca peccati ſunt ſex,& loca ſoluonis ſunt illis oppoſita:ergo loca peccati eſſentialis & ſolutionis,quæ ſunt propria poeſi,

Interpres. Ariſt. ar. ꝙ ſoluones ad obie ctiones f

G poeſi, erunt duodecim. ſ. ſex peccata & ſex ſolutiones, ſeu correctiones. exempla uero ſolutionis non reperiuntur apud nos: quia noſtri poetæ nihil horum cognouerunt, uel conſyderarunt. Hæc inquam eſt ſumma eorum, quæ intelligere potuimus de ſententiis, quas Ariſt. attulit in hoc libro circa orationes cõmunes cunctis generibus Poeticæ facultatis ac proprias Tragœdiæ, ideſt cões omnibus uel pluribus earum.

H Reliquum uero, quod dixit in hoc libro de differentiis quæ inſunt reliquis generibus poeſis, apud Græcos, ac ipſi Tragœdiæ eſt quidem eis ꝓprium: parum tñ inuenimus nos de hoc negocio tractare Ariſto. in hoc libro, & hoc eſt iudicium, ꝙ hic liber non fuit recte interpretatus, immo reliquum erat tractare de reliquis differentiis multorum poematum, quæ erant apud Græcos, ut promiſerat in initio libri explicare. Quod autem omiſit, quod erat cõmune, é tractare de Comœdijs: ſed forte ſatis fuit de Tragœdia tractare, cum contrariorum eadem ſit diſciplina. Tu autem facile cognoſcas ex his, quæ hic ſcripſimus, ꝙ id, quod conſyderauerunt noſtri Arabes de regulis poeticis reſpectu eorũ quæ Ariſt. ſcripſit in hoc libro, & in libro Rhetoricorum, eſt quid mitti mum, ut dixit Alfarabius: nec te late bit quo pacto illæ Regulæ recte reducuntur ad iſtas: & ꝙ id, quod illi dixerunt de hoc, eſt rectius dictum quã qđ alio modo dictũ eſt. & Deus qui dirigit ſapientem ad uiam fælicitatis humanæ, dirigat te ad id.

K

L

Etas cõtra poetas sũt duodecĩ, nõ aũt ut Auer. ait: qui forte habuit mala tertũ.

Paraphraſis Auerrois in librum de Poetica finis.

REGISTRVM.

✣ A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z

A A B B C C D D E E F F.

Omnes Quaterni, ✣ & F F Duernio.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Venetijs apud hæredes Lucæantonij Iunctę.
Anno Domini M D LXII.